Ecaterina Țarălungă

PROIECTUL PETRU DUMITRIU

Editura AGIR

EcaterinaŢarălungă

PROIECTUL
PETRU DUMITRIU

Imagine copertă: Castor și Polux, fiii Ledei (frigiană) – statuetă din civilizația Cycladelor, Marea Egee (atunci Mare Carpathicum), ~2500 îH

Ecaterina Țarălungă

PROIECTUL PETRU DUMITRIU

Editura AGIR

Asociația Generală a Inginerilor din România

Editura AGIR
Recunoscută de CNCSIS
Adresa:Calea Victoriei nr. 118, sector 1
010093 București
Tel. 4021-316 89 92, 4021 316 93 4021 31949 45 (difuzare)
fax 4021 3112 95 31
email: edituraagir@agir.ro
site: agir.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ȚARĂLUNGĂ ECATERINA
Proiectul Petru Dumitriu / Ecaterina Țarălungă - București
Editura A.G.I.R. 2023

I.S.B.N. 978-973-720-894-1
621.3(498):929

Îngrijire editorială: DAN BOGDAN
Coperta: MIHAI GĂZDARU
ISBN 978-973-720-894-1

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Conţinutul şi ţinta ei

Ediția de *Opere*, 6000 de pagini, a fost alcătuită conform opţiunilor scriitorului, care a trimis preşedintelui Academiei Române, încă din 1997, pe lângă un sumar de ediţie, prefeţe pentru textele menţionate în respectivul sumar. M-a ales drept editor în 1999 și am lucrat după mesajele sale pertinente. Ediția a fost publicată la Editura Fundației Naționale pentru Cultură și Artă a Academiei Române în 2004. Eram atunci realizator la Televiziunea Română, aveam și o emisiune săptămânală de făcut, participam la unele programe de integrare europeană a României, călătoream mult, mai lucram și într-o echipă condusă de Eugen Vasiliu, jurist, atunci liberal, acum USR, pentru realizarea unui nou proiect al *Legii Drepturilor de Autor*, ca și la Cotroceni, la finalizarea statutelor Institutului Cultural Român (în principiu după modelul Fundațiilor Regale), care prelua Asociația România, condusă de Virgil Cândea și Fundația Culturală Română condusă de Augustin Buzura.

Această ediție a trebuit, la rândul ei, finalizată foarte repede, în mai puțin de trei luni, din cauza ritmului de finanțare, dar folosind – din fericire – o bază de date cu privire la cultura română pe care o aveam. Am urmărit deci, prin meandrele ei, volutele scriitorului și sensul oarecum ascuns privirilor unui cititor de literatură pur și simplu. Mă bucur deci să reiau tot corpusul adnotărilor ediției de *Opere*, pe care trecerea însăși a timpului pune lumini noi și absolut neașteptate. Iar aceste lumini proiectează în chip revelator nu doar soarta noastră, a celor care trăim astăzi în România, ci și intenții diplomatice, politice și sociale mai profunde și mai durabile, legate de mișcările tectonice ale prezentului în toate aceste registre și determinate, în principal, de confruntarea din Lungul Marii Bariere Continentale dintre Marea Baltică și Marea Neagră. Petru Dumitriu a fost nu doar parte, ci și actant în mișcările tectonice ale războiului rece. Văd în fundal imaginea încă vie a lui Nicolae Titulescu.

Volumul de față reia deci, în principal, cu adăugiri și corecții, corpusul de *Note, variante și comentarii* ale editorului din ediția de *Opere*. Pe măsura trecerii

timpului complexitatea existenței culturale a lui Petru Dumitriu a proiectat mult mai limpede decât în 2004 valențele construcției sale culturale, proiecția pe care o avea despre România și despre rolul ei de armonizare a Estului și Vestului continentului european, armonizare postbelică promovată în principal de De Gaulle și URSS. Ce-a devenit această opțiune de origine antifascistă se poate vedea chiar din parcursul lui Petru Dumitriu. Am reluat deci chestiunea creației sale nu prin reproducerea in extenso a paginilor publicate în 2004, ci prin evidențierea corpusului de *Note, variante și comentarii*. Ediția de *Opere* din 2004 a cuprins, pe lângă textele dorite ca mesaj definitiv de Petru Dumitriu însuși și altele, pe care le-am considerat necesare deoarece conexiunile textelor numite de el 'definitive' trimiteau la alte lucrări, nemenţionate de autor în sumarul său. Le-am înglobat deci şi pe acestea, pentru ca cititorul să poată avea o perspectivă de ansamblu asupra creaţiei lui Petru Dumitriu din România (până în 1960), ca şi a extensiei tematicii româneşti de după plecarea în Occident din 1960. În legătură cu această extensie, mai sunt numeroase opere de adăugat, fiindcă toată literatura publicată în străinătate se hrăneşte practic din întâmplările spaţiului românesc, cu foarte rare excepţii. Petru Dumitriu nu s-a integrat niciodată în lumea occidentală. El a rămas român și mesager până la sfârşitul vieţii. Ce-i drept, unul care încerca să spună Occidentului în ce constă cu adevărat problema românească şi la ce înălţime a ajuns intelectualul român al veacului XX.

Am cuprins în această selecţie și toate texele pe care autorul a intenţionat să le integreze în universuri literare mai largi. E vorba de cele două *Cronici* (*de la câmpie* şi *de familie*), de *Colecţie de Biografii, Autobiografii şi Memorii contemporane*, dar şi de *Drum fără pulbere*, fiindcă personaje din acel roman apar până în *Incognito* (de pildă Mateica, şeful de personal al şantierului, apare cu ani înainte, în Basarabia, în timpul războiului, când e configurat rolul lui în lagărele din Transnistria). Cât despre *Pasărea furtunii*, ea comunică subteran cu *Drum fără pulbere*, dar şi cu romanul *Colecţie…* Volumul de debut a fost – ca idee de coagulare a univesurilor literare – folosit până târziu, în creaţia în limba franceză. Dintre articole au fost alese acelea care sunt părţi ale unui demers teoretic amplu vizînd soarta literaturii și culturii române, "nodurile" teoretice ale unei plase de rezistenţă faţă de invazia păgubitoare a "realismului socialist". Petru Dumitriu a fost un constructor cultural în toate direcțiile pe care a mers. Textele sale sunt, deopotrivă, unele de fundamentare a propriei sale creaţii, dar și a ideii de operă deschisă (*Opera aperta* a piemontezului Umberto Eco datează abia din 1962), pe care Petru Dumitriu a numit-o transmodernism (și nu postmodernism), a inventat-o și a folosit-o după modelul lui Balzac și Șolohov. Cât despre raportul autorului cu Dumnezeu şi cu Lumea, el trebuia inclus în

ediţie, fiindcă face parte din chiar ‘substanţa conținutului’ (în sensul lui Hjelmslev) întregii creaţii (ca și a autorului).

Miza ediţiei de faţă nu este pur şi simplu reeditarea – sub beneficiu de inventar – a unui scriitor care a creat de la jumătatea până la sfârşitul veacului XX, ci felul cum acest scriitor a construit un mesaj pentru noi cei de astăzi, de la începutul veacului XXI și mileniului al III-lea, trăind într-o Românie, într-o Europă şi într-o lume aflate în plin proces de polarizare. Œuropă care a fost, două veacuri, a Națiunilor, dar tinde să nu mai fie. Acesta a fost atât temeiul selectării textelor, cât şi al construirii întregii armături de note și comentarii menite să deschidă deopotrivă cititorului contemporan căi de acces spre operă, dar şi spre realitatea lumii de azi. Şmai exact spus ar fi: căi de acces spre o corectă comparare a realităţii în care a trăit autorul cu realitatea în care trăim noi, într-o lume chiar mai globalizată ca a lui (dar la nivelul reperelor, nu al fondului identitar, rămas multipolar), pentru ca oricare cititor de astăzi să înţeleagă, să aprecieze şi mai apoi să judece în cunoştinţă de cauză, pe baza faptelor, diferenţa dintre imaginea realităţii şi faptele realităţii. Cum s-ar spune mai pe scurt: să poată reface din fapte propria sa imagine despre un creator şi opera sa, despre lumea lui, în loc să preia o imagine gata făcută sau una pe care doar o bănuiește, o vrea, o impune ca adevărată, deși, fiind lipsită de fundamentul faptelor care au clădit-o, e clar că nu poate fi adevărată, ci falsă.

Petru Dumitriu este un scriitor care face literatură plecînd din afara ei – de la o bază ideatică, în sens larg teoretică şi filosofică – şi ţinteşte, prin tot ceea ce scrie, dincolo de orizontul literaturii, către integritatea culturii şi a civilizaţiei (în care literatura e parte, mod de relaţie, de comunicare), către menirea întregului în modificarea profundă a mentalităţilor omeneşti și în păstrarea identității de neam dincolo de fluxurile istoriei imediate. El speră, de la înnoirea mileniului, pe care o anunţă, “un salt” în percepţia lumii şi semenilor (a umanității) de către Om ca fiinţă planetară. A trebuit deci ca tot acest parcurs să fie făcut recognoscibil, în ediţie, prin chiar textele scriitorului. Pentru că afirmaţiile lui sunt atât explicite (teoretice), cât şi implicite (literare). Iar aceste afirmaţii, în totalitatea lor, reconstituie mesajul său pentru noi, despre care spuneam mai sus.

În plus, miza acestei ediţii nu este ediţia însăşi. Ca orice intelectual şi ca orice om de astăzi, editorul îşi pune problema: spre ce ne îndreptăm? Ce negăm şi ce afirmăm? Ce luăm cu noi şi ce nu? Unde am greşit şi unde nu? Cum ne vedem noi pe noi înşine şi cum ne văd alţii? O regenerare profundă a lumii româneşti ia în calcul cultura sau nu? Cât, în ce sensuri? Ce temeiuri de “acroşaj”, de comunicare va avea această cultură cu alte culturi ale Europei şi ale lumii? Cu alte lumi, altminteri construite decât a noastră? Cum priveşte un om de cultură trecutul, prezentul şi viitorul lui, al societății din care face parte, ce soluţii are şi

ce opţiuni poate face folosind arma culturii ca modelator al societății? Pe ce fundamente (culturale şi nu numai) şi le întemeiază? Un scriitor îşi pune numai astăzi această problemă ori şi-a pus-o dintotdeauna? În ce parametri, cum și-a pus Petru Dumitriu toate aceste probleme? Putem percepe mesajul lui acum, nu peste două veacuri, precum*Țiganiada* lui Ion Budai Deleanu? A existat, mai există o voință culturală a românilor de a vedea pe adevăratul Petru Dumitriu sau e vorba doar de falsificarea voită și politic interesată a mesajului său?

Ediţia de faţă caută în opera lui răspunsurile. Le caută mai ales fiindcă literatura lui Petru Dumitriu, toate textele lui, privite în ansamblu, pun între paranze şi analizează fenomenologic veacul XX. Iar cititorul va judeca, după sine însuşi, dacă opera lui Petru Dumitriu este o cale pentru a deschide dialoguri active cu noi, cei de astăzi, pe tema tuturor întrebărilor de mai sus, ori, măcar parţial, este chiar o soluţie de răspuns. O soluţie cu atât mai mult cu cât, după ce în anii ’50 cultura română a trebuit, graţie regimului socialist, să abandoneze aproape o jumătate de veac de exprimare culturală (cea interbelică), revenind cu greu la ea, printr-o migăloasă reconstituire numită «recuperare», acum, la începului mileniului al III-lea, pierde cealaltă jumătate, numită în derâdere «literatură socialistă», conotaţia subînţeleasă fiind «proastă, în genunchi faţă de ideologia epocii, bună de aruncat ca și tot sistemul care a pilotat-o și cu toți actanții culturali». De parcă ar exista pe undeva, pe Pământ, literatură ori cultură ruptă de viața din care ea se hrănește. Rezultă că, aflată pe calea integrării europene, România nu poate face apel la integritatea valorilor ei acumulate pe durata unui întreg veac, percepe fragmentar toată istoria proprieri culturi, ca și a culturii universale, din cauza filtrelor de receptare şi afirmă în loc tinere generaţii care crează rupte de fundamentul cultural al ţării lor, al blocului real al culturilor lumii şi imitînd modele care adesea nici nu sunt perene. Cred cu tărie că trebuie făcut ceva şi că opera lui Petru Dumitriu – ca problemă de apariție și de receptare – face parte din acest «ceva».

Modul de lucru

Principiul unei ediţii critice este că oricare operă se editează folosind ultimul text revăzut de autor, de preferinţă manuscris, adică atestînd chiar voinţa liberă a autorului. Aceasta ar fi situaţia optimă.

Cum însă, în cazul lui Petru Dumitriu – şi nu numai al lui – chestiunea voinţei proprii a fost tranşată de elemente aflate în afara ei – cenzura politică şi invidia colegială desenează doar minima şi maxima unei volute între care numeroase puncte de reper definesc derogări de esenţă de la sus zisa voinţă a autorului – atunci am procedat astfel: am luat în calcul, de câteori s-a putut, manuscrisul originar ca bază de editare, comparîndu-l cu dactilograma şi cu versiunea

tipărită, menţionînd variantele şi variabilele. Doar acestea sunt cazurile pe care le menționez în volumul de față, cu paginile lor din ediția de *Opere,* pentru că doar ele sunt purtătoare de note, variante și comentarii.

Am reconstituit în ediția de *Opere*, când a fost cazul, întregul vizat de autor, din texte publicate după apariţia unui titlu ori rămase în manuscris, dar pe care autorul afirmă că le-ar fi dorit integrate în ansamblul titlului respectiv. Am reconstituit, de asemenea, după proiecte de autor, dar şi după logica internă a evenimentelor, *Colecţie de Biografii, Autobiografii şi Memorii contemporane*, găsită în dactilogramă (recuperată astfel de la Securitate), dar şi în texte publicate prin reviste (şi care nu sunt prezente în dactilograma recuperată de Academia Română de la SRI în 1996). Lucrarea nu pare cu totul finalizată. Oricum, *Incognito*, ca text, ar trebui aşezat înainte de *Nexus*, care explică demersul întregului şi stabileşte relaţia între părţi. Şi probabil aşa ar fi şi fost, dacă autorul ar fi putut publica *Incognito* în România socialistă în loc să plece cu notele cărții ascunse în mașina care l-a dus în Germania.

Ortografia şi gramatica sunt cele actuale. Am procedat astfel la sugestia editurii, care şi-a construit după această idee întreaga serie de *Opere* ale scriitorilor români ai veacului XX, dar am cedat şi îndemnată de faptul că derogările de la actualitate ale lui Petru Dumitriu au fost minime, neavînd implicaţii stilistice decât foarte rar. Trebuie precizat însă că el n-a renunţat niciodată la ortografia interbelică. A scris mereu cu **â** la interiorul cuvintelor, chiar scria **sânt** în loc de sunt, dar scria şi **aşi** în loc de aş, punea apostrof la eliziunea unor litere în loc de liniuţă. Scria **filosofie**, nu filozofie, adică avea reprezentarea etimologiei cuvintelor, iar pe s intervocalic îl folosea ca z, precum în celelalte limbi romanice, eludînd faptul că scrierea limbii române este fonetică (scria **isbi**, în loc de izbi, **sgrunţuros** în loc de zgrunţuros, **svârli** în loc de zvîrli, **smucit** în loc de zmucit, **sbătea** în loc de zbătea, **sgomot** în loc de zgomot, **desnădejde** în loc de deznădejde). Scrie întotdeauna **acuma** în loc de acum, **nimica** în loc de nimic. Scrie **dela** în loc de de la. Scrie **mi-i** în loc de mi-e, **trebue** în loc de trebuie, **vroia** în loc de voia, **massa** (de oameni) în loc de masa (de oameni), **miază-zi, miază-noapte** în loc de miazăzi, miazănoapte, numele lunilor cu literă mare, **ghiaţă** în loc de gheaţă, **cămaşe** în loc de cămaşă, **ceeace** în loc de ceea ce.

Derogările de punctuaţie au fost şi ele corectate în mod tacit, deşi este sigur că au o semnificaţie, dar biografică şi nu literară: româna nu era limba maternă a lui și a mamei (de neam secuiesc după tată și maghiar după mamă). Iar mama nu l-a învăţat limba ei maternă. Atunci Petru Dumitriu a reconstruit – când îi lipseau modelele intelectuale – româna după latină. Citea de copil latineşte, la 13 ani a scris după *Istoriile Florentine* ale lui Machiavelli (publicate în latină) şi

am observat cum pune, în textele sale româneşti, literare, virgule acolo unde nu le-ar fi locul după gramatica limbii române: el reface astfel construcţiile latineşti ablativul absolut şi acuzativul cu infinitivul (care în română dau subiecte logice la dativ ori acuzativ) şi le separă prin virgule de restul frazei. Lucrează logic, dar după logica limbii latine, pe care o consideră de origine (deși nu e), nu după logica limbii romăne (unde, de pildă, nu se pune niciodată virgulă între subiect şi predicat, chiar dacă acela e subiectul logic şi al altei părţi de frază).
În fine, regimul *Notelor* este următorul:

-**Tabelul cronologic** al lui Petru Dumitriu are propriile sale *Note*, așezate la subsolul fiecărei pagini și numerotate cu cifre arabe la indice sus, de la unu până la cât e nevoie.

-Apoi, fiecare fost volum din cele trei ale ediției de *Opere*, indicat ca atare de editor în acest tom, menționează, în textul propriu-zis, variantele manuscrise față de textul publicat de Petru Dumitriu în presă ori în volume. *Notele* pentru fiecare dintre textele acestor trei volume se află la sfârșitul cărții, numerotate de la 1 la cât e nevoie (pentru fiecare din cele trei părți), cu cifre arabe. Aceste *Note* finale au, uneori, și ele, pe fiecare pagină unde intervin, alte *Note* de subsol, explicative, numerotate cu cifre romane la, de la I pentru fiecare titlu nou adnotat de editor.

-De asemenea, tot cu cifre romane, de la I la cât e nevoie pentru fiecare volum din cele trei, sunt numerotate și *Notele* din subsolul paginilor de text care prezintă traduceri din alte limbi în română, făcute de editor după originalul lui Petru Dumitriu. Laboratorul editorial din finalul cărții are doar note de subsol.

În fine, am numit cartea de față **Proiectul Petru Dumitriu**, fiindcă a fost nu doar un proiect editorial, ci și un proiect literar, cultural, identitar în sens larg al unui om care a acoperit, cu scrisul lui, adesea teoretic, mai bine de o jumătate din veacul XX, acela când blocul Europei Națiunilor, format după războaiele napoleoniene, a început să se fisureze. Tocmai de aceea proiectul lui a fost și un proiect de țară, cu toate rigorile și derapajele lui. Fără să analizeze cauzele acestor fisuri, adesea fără să le înțeleagă, scriitorii, Petru Dumitriu în acest caz, au încercat să le acopere și să găsească niște căi de păstrare a relațiilor umane, opționale și identitare între cele două mari componente sistemice ale lumii: socialismul și capitalismul. Faptul că noi, cei de azi, am continuat să trăim într-o lume care devine din ce în ce mai mult multipolară, ne indică nu doar importanța demersului unui autor precum Petru Dumitriu, ci și propria noastră cale și responsabilitate față de prezent și de viitor.

Alte elemente

Dicţionarul de nume proprii, ca şi *Dicţionarul numelor geografice*, aflate în volumul al III-lea, folosesc prescurtări ale titlurilor pe care le-am menţionat în nota 91 (la Volumul al III-lea) aflată în capitolul *Note, comentarii și variante* de la sfârşitul acestei cărți. Dar, pentru că pot exista cititori care să consulte ediţia fără să citească toate *Notele*, deși ele formează contribuția de fond a acestei

lucrări, precizez încă o dată ce înseamnă iniţialele care apar după numele celor două dicţionare: *Cronică de la câmpie* -*C.c* (*1. Vântul de martie C.c.-V.m. 2. Duşmănie C.c.-D., 3. Bedros din Bazargic C.c-B.B., 4. Nopţile din iunie, C.c.-N.i.), Învăţătură de minte -Î.m., Vânătoare de lupi - V.l, Drum fără pulbere - Dr.f.p., Pasărea furtunii - P.f., Cronică de familie - C.f., Adolescenţii - A, Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane - C.B., Romanticii -R., Incognito - I.*

Editoarea selecţiei de *Opere* de Petru Dumitriu adresează mulţumiri pentru sprijin în alcătuirea ediţiei următoarelor instituţii şi persoane:

Arhivele Militare Naţionale
Arhivele Statului din Caraş Severin
Arhivele Statului din Târgu Jiu
Biblioteca Academiei Române
Bibliothèque Nationale de la France (Tolbiac)
Fundaţia Națională pentru Știință și Arte a Academiei Române
Liceul Tudor Vladimirescu dinTârgu Jiu
Revista «Apostrof», Cluj
Revista «Caiete critice», București
Alexandru Deşliu, director la revista „Saeculum" Focşani
Alexandru Oşca, colonel, director al Arhivelor Militare Naţionale
Coralia Fotino, prietenă de familie a autorului,între anii 1955 - 2014.
Marta Petreu, profesor universitar, redactor şef la revista „Apostrof", Cluj Cornel Alexandrescu, profesor la Liceul Tudor Vladimirescu din Târgu Jiu
Cserey Zòltan, cercetător la Muzeul Național Secuiesc din Sf. Gheorghe
Dumitru Vesa, primar la Orşova
Elie Wiesel, care a adăpostit, la Mugar Library din Boston, toată arhiva Petru Dumitriu constituită în străinătate.
Jean Pierre Thomas SJ, prelat catolic din Manila, prieten al autorului
Editura Univers Enciclopedic
Eugen Simion, preşedintele Academiei Române, iniţiatorul seriei de *Opere* și al acestei ediții.
Elisabeta Simion, redactor al acestei ediţii
Florin Cârciumaru, primar la Târgu Jiu
Françoise Mohr, profesoară de filosofie la Metz, legatar universal al moştenirii lăsate de Petru Dumitriu.
Geo Şerban, editorul *Cronicii de familie*, rămas în bune relaţii cu autorul până la sfârşitul vieţii acestuia.
Ileana Medrea, cumnata scriitorului
Ileana Săbiescu, doctoriţă din Târgu Jiu, prietenă cu Lila Dumitriu
Juan Constantin Petroi, profesor de română la Orşova, cercetător al vieţii lui Petru Dumitriu
Mihaela Mîrzea, tehnoredactorul ediţiei.

Dr. Ecaterina Ţarălungă
București, martie 2023

Volumul I – Publicistică. Dosare de Securitate. Proze și alte texte. Cronică de la câmpie

TABEL CRONOLOGIC

1891, 10 noiembrie – se naşte Petre Dumitru, fiul unui dulgher bucureştean pe nume Nicolae (care şi-a schimbat numele de familie din Dumitru în Dumitriu)[1] venit la oraş (probabil din Slobozia Mândra ori Belitorii de Roşiori, ambele sate din Teleorman, spre Dunăre, nu foarte departe de Olt). Străunicul din partea tatălui fusese fierar. Bunicul a avut trei copii: un băiat, Petre şi două fete, dintre care una se numea Ileana. Petre a îmbrăţişat

---

[1]Nicolae şi Floarea erau prenumele bunicilor dinspre tată ai lui Petru Dumitriu, aşa cum rezultă din foaia matricolă a lui Petre Dumitriu aflată la Arhivele Militare Naţionale. Pe această foaie mama, Teregia Debreczy, figurează ca fiind maghiară de religie protestantă, născută la București. Nicolae Dumitriu a murit, conform Adresei primită de Academia Română sub semnătura domnului colonel Alexandru Oşca, şeful serviciului Arhive şi Documentare Militară din MAN, nr. A1441/1, martie 2004, în 1914, iar Dumitriu N. Floarea în 1925. Probabil tatăl Floarei se numea tot Nicolae, fiindcă iniţiala numelui ei este N. Este interesantă remarca pe care o face Petru Dumitriu cu privire la bunicul lui, dulgherul Nicolae, în articolul *Nicolae Bălcescu*, din volumul *Despre viaţă şi cărţi*, ESPLA, 1954, p. 23: "Când s-a născut în 1819, Nicolae, al doilea fiu al lui Barbu Bălcescu, târgul Bucureştilor era o îngrămădire sătească de hanuri, mânăstiri, conace boiereşti, cocioabe şi bordeie. Străzile mocirloase, podite cu scânduri mişcătoare, împroşcau noroi negru sub roţile rădvanelor boiereşti cu patru telegari; arnăuţii de pe capră, cu mâna pe nenumăratele lor pistoale şi hangere cu plăsele de sidef ieşind din brâu, priveau cu dispreţ pe sub turbane, cum se feresc din drum isnafii (aşa li se spunea târgoveţilor cu **şalvari de atlas negru lucios** – **aşa cum îi avea încă, ascunşi în scrin, bunicul scriitorului acestor rânduri**). Este semnul că Petru Dumitriu, copil, şi-a vizitat bunicul la Bucureşti, pe Calea Dorobanţi 247-249, a auzit poveşti de la el şi i-a umblat prin scrin. Toţi ţăranii lui Petru Dumitriu vorbesc oltenește, cu perfectul simplu, iar motivul răscoalei de la 1907 (cele două sate, mai ales Slobozia Mândra, dar şi Belitori, au dat victime), motivul proprietăţii asupra pământului în general, este motiv central în toată creaţia autorului. Despre ţăranii din acea zonă este vorba şi în **Învăţătură de minte**, proză al cărei subiect se desfăşoară la 1792. Satul unde are loc acţiunea **Bijuteriilor de familie** este Slobozia Mândra, după aşezarea şi descrierea conacului. Vezi și ediţia de faţă, Volumul I şi II.

cariera militară, nepăstrând relaţii prea strânse cu tatăl ori surorile (mai ales că acestea aveau să moştenească averea familiei). Nici nepotul, Petru, n-a prea păstrat relaţii cu ele, dar mătuşa Ileana, singura care mai trăia la 1960, a fost şi ea arestată la fuga scriitorului[2].

1891, **10 septembrie** - se naşte la Bucureşti[3] Theresa Debreczy, reformată ca religie. Părinţii sunt Carol (Kàroly), constructor secui de fel din Chiuruş, la câţiva kilometri de Sf.Gheorghe (ţinutul Trei Scaune, unde mai trăiesc membri ai clanului[4]), şi Ecaterina (Kàtàlin). Va pleca la 8 ani, împreună cu părinţii, la Dresda, unde se pare că au avut o proprietate[5].

1898 Petre Dumitriu începe şcoala la Bucureşti. Este de presupus că şi Tereza face, la Bucureşti, şcoală românească, în primii ani.

---

[2] Cf. mărturiei doamnei Ileana Săbiescu, prietenă din Tg. Jiu a Lilei Dumitriu, deşi doamna Coralia Fotino susţine că e vorba despre Ileana Medrea, sora soţiei scriitorului. Oricum, existenţa a două surori ale tatălui scriitorului este confirmată de doamna Françoise Mohr.

[3]În cartea de *Convorbiri* cu Eugen Simion autorul spune că mama s-a născut la Braşov, dar astfel de erori târzii de memorie mai există. Cât despre faptul că era născută în acelaşi an cu soţul, acest lucru rezultă din actul de naştere al Lilei, unde sunt precizate vârstele ambilor părinţi.

[4]Cf. *Registrului născuţilor din satul Chiuruş* deţinut de Arhivele Naţionale din Sf. Gheorghe, cercetat de dl. Cserey Zoltan, cercetător la Muzeul Național Secuiesc din Sf. Gheorghe. Cf. aceluiaşi, secuii sunt triburi slave de la conflueţa Kamei (Kama curge în apropiere de Tbilisi, Georgia) cu Volga aduse de triburile maghiare pe post de scuturi vii. În cei 200 de ani cât a durat deplasarea lor până în vestul Europei (în nordul Franţei de astăzi), aceste triburi şi-au pierdut limba proprie, dar nu şi conştiinţa propriei lor entităţi. De altfel, o casă secuiască diferă în interior de una maghiară prin faptul că totul (pereţii, tavanul, jugul boilor) este din lemn pictat cu flori roşii, în genul artei rusești Palech. Odată cu năvălirile tătare, maghiarii i-au colonizat pe secui la trecătorile Carpaţilor, spre a le păzi de năvălitori, acordîndu-le privilegii. Şi astăzi două treimi din locuitorii Chiuruşului se numesc Debreczy (Debretzy), iar unul dintre ei este încă profesor universitar la Cluj, altul actor la Sf. Gheorghe.

[5] Decesul lui Carol Debreczy, atât de tânăr, este legat de fuga, pe fereastră, de la o femeie. Trebuie să fi provocat mutarea familiei de la Dresda la Budapesta. Familia a vorbit totdeauna foarte puţin despre acest episod. Eu deţin informaţia de la doamna Françoise Mohr. George Pruteanu afirmă că Tereza a plecat cu părinţii la Dresda la 18 ani. Dar, dacă ar fi stat atât de mult la Bucureşti, era imposibil să nu ştie româneşte.

1900 11 mai – Se naşte la Orşova Henriette Vicenzia Bielussici (fiica lui Eduard Bielussici, comandant de linie şi a franţuzoaicei Jacqueline, născută Bouviert), viitoarea profesoară care-l va învăţa pe Petru Dumitriu toate limbile străine pe care le ştia[6].

---

[6]Bunicul din partea tatălui Henriettei Vicenzia era căpitan de vas, Antonio Bielussici, venit la Galaţi de la Marea Adriatică (portul dalmaţian Kotor – ca substrat, populația fusese tracică, la fel ca în Dacia). La Galaţi i s-a născut primul fiu, Giacomo, care a devenit reprezentantul Societăţii de Navigaţie Austriece la Odesa, unde a fost împuşcat în 1917, la Revoluţia Rusă. Tot acolo s-a născut al doilea fiu, Arturo, decedat prin asfixiere în ziua când şi-a dat bacalaureatul. Al treilea fiu, Eduardo, s-a născut în 1870 la Turnu Severin, unde se mutase tatăl, a absolvit liceul în 1886 şi s-a angajat voluntar la Societatea de Navigaţie Austriacă DDSG (care impozita navele la trecera prin Porțile de Fier). El a comandat vasul la inaugurarea Canalului de navigaţie de la Porţile de Fier, numit Canalul Sip, în 1896, iar pe punte se aflau Franz Josef, Carol I, regele Alexandru al Serbiei. Apoi s-a mutat la Societatea de Navigaţie Maghiară, MFTR şi a devenit, după Primul Război Mondial, inspector şi reprezentant al ei la Orşova (Veche). După câţiva ani de şcoală la Orşova, Henriette a plecat la rudele din partea mamei, în Franţa, făcând colegiul la Belfort (spre graniţa Franţei cu Elveţia, zonă romanșă). Vorbea curent franceza, engleza, germana, româna, maghiara, italiana. După terminarea studiilor pedagogice la Sorbona a lucrat ca secretar al Ambasadei Belgiei la Viena, apoi ca profesoară de franceză la Viena şi Budapesta. Era perioada în care s-a retrasat oraşul Viena, dărâmîndu-se vechea cetate şi construindu-se Opera, Ringstrasse etc. Henriette Vicenzia călătoreşte pe Dunăre cu nava "Vulturul". De la Viena până la Sulina Henriette s-a îndrăgostit de viitorul soţ, inginerul Romulus Românu, revenind la Orşova după căsătorie. A fost angajată la Administraţia Porţilor de Fier şi dată afară încă în perioada interbelică, odată cu reorganizarea companiei. A fost totuşi folosită ca translator ori de câte ori era nevoie şi a dat lecţii de limbi străine tuturor copiilor din Orşova care-i erau trimişi de părinţi. Petru Dumitriu şi Lila au învăţat cu ea toate limbile străine, cu excepţia latinei, învăţată la liceul din Târgu Jiu. Se pare că volumul **Euridice**, ca şi **Incognito**, au fost influenţate de amintirea acestei profesoare, una din prozele volumului de debut numindu-se **Metamorfoza lui Sebastian Românu**, iar personajul auctorial din **Incognito** fiind întruchipat de trei fraţi (câţi avusese Henriette Vicenzia), dintre care unul (Filip) moare tânăr, altul se numeşte Sebastian. Datele despre profesoara Henriette Vicenzia Românu provin din articolul profesorului Juan Constantin Petroi de la Orşova şi au fost publicate cu prilejul serbării centenarului profesoarei, în articolul **O locuitoare a Orşovei trăieşte în cel de-al treilea veac**, apărut în "Obiectiv mehedinţean" din Turnu Severin din 3 octombrie 2001, p. 3.

1903 Petre Dumitriu termină patru clase la Bucureşti[7].

1908 Decesul bunicului dinspre mamă, Debretzy Carol (Karòly), constructor, probabil la Dresda. Mutarea (tot probabilă ca dată) a restului familiei la Budapesta.

1911 Petre Dumitriu termină liceul, secţia modernă şi se înscrie la Şcoala Militară de Infanterie din Bucureşti.

1912 Decesul bunicului, Dumitriu Nicolae, dulgher, la Bucureşti.

1913 Petre Dumitriu, sublocotenent, este mobilizat între 23 iunie şi 26 august, imediat după ce terminase şcoala de un an de ofiţeri activi, dar rămâne sub arme şi participă la campania contra Bulgariei cu Regimentul 31 Calafat. Primeşte medalia „Avântul ţărei" (Brevet nr. 6244/1913). La aptitudini speciale figurează ca bun ochitor şi bun înotător. La limbi străine cunoscute scrie franceza.

1914-1916 – Petre Dumitriu se află la Regimentul 1 Grăniceri, la Corpul Grănicerilor din Bucureşti. Devine locotenent.

1916 Petre Dumitriu este mobilizat pe 15 august pentru paza frontierei.

1917 Petre Dumitriu primește Coroana României cu spade în grad de Cavaler (Brevet nr. 1411/1917). Devine căpitan. Ţine tot de Regimentul 1 Grăniceri.

1918 Colonelul Florian (numit de prieteni Floriş) Medrea, membru al Partidului Naţional, adept şi cunoscut al lui Iuliu Maniu, ridică drapelul românesc pe Prefectura din Alba Iulia[8]. Se va căsători cu Hedwiga

[7]Cf. **Foaia matricolă de stare civilă** a lui Petre Dumitriu şi **Servicii şi diverse poziţiuni** primită de la Ministerul Apărării Nationale, Serviciul Arhive şi Documentare Militară, cu Adresa nr. A1441/11, martie 2004.

[8]Precizare făcută de Corneliu Coposu în interviul acordat lui Vartan Arachelian pentru Televiziunea Română în 1994.

Buchrucker, germană din România şi vor avea două fete: Ileana şi Irina (H)enrieta.
- Petre Dumitriu este trecut pe picior de pace pe 1 iulie şi rămâne sub arme, fiind mobilizat din nou pentru paza frontierei în 28 octombrie. Este rănit pe 1 iulie. Primeşte Steaua României cu spade în grad de Cavaler (Brevet nr. 2358/1918), Sf. Stanislas clasa a III-a cu spade şi fundă (Brevet 6710/1918) şi Crucea comemorativă cu baretele Ardeal, Carpaţi, Tg. Ocna (Brevet nr. 31635/1918)

1919 Tereza Debretzy şi mama ei se mută pe proprietatea de la Baziaş, de teama revoluţiei maghiare.
- Sublocotenentul Petre Dumitriu este îngrijit de Tereza Debretzy, moaşă, retrasă la Baziaş cu mama, de la Budapesta, din cauza revoluţiei socialiste de acolo. Theresa a învăţat mai bine româneşte după ce s-a îndrăgostit de tânărul Petre Dumitriu. Până atunci vorbea doar maghiara, germana şi franceza. Declaraţiile de dragoste s-au făcut în franceză[9]. Se va căsători cu ea şi vor rămâne împreună toată viaţa. Tânărul ofiţer de infanterie[10] are garnizoana la Orşova, unde are o casă, dar va locui şi la Baziaş, punct de frontieră, unde Tereza primise ca zestre o vie. Din pricina neînţelegerilor generale dintre români şi maghiari, rudele celor două familii, a mamei şi a tatălui, nu se apropie. Cei doi, deşi singuri, rămân solidari până la moarte şi nici unul din ei n-a vorbit vreodată de rău ţara celuilalt. Aveau, când s-au căsătorit, 28 de ani fiecare.

---

[9]Cf. Eugen Simion, **Convorbiri cu Petru Dumitriu**, Editura Mercuţio, Bucureşti, 1998, p. 14. Petru Dumitriu a făcut de mai multe ori această afirmaţie.

[10]Cf. Minerva Georgescu, fiica profesorului de istorie din Orşova, Daniil Laitin, fost coleg de clasă cu Petru Dumitriu şi al cărui tată, tot Daniil, a fost directorul gimnaziului din Orşova. Extras din articolul **Petru Dumitriu - Recviem pentru o viaţă pornită din Defileul Dunării**, de Constantin Juan-Petroi, în „Amfitrion" (Orşova) nr. 2-3/2002, ca şi cf. actului de botez al scriitorului (p.69 faţă, poziţia 12 a **Protocolului botezaţilor**…, întocmit de parohul Corneliu Suru şi supervizat de protopopul Iosif Câmpeanu) după articolul **Copilăria religioasă a lui Petru Dumitriu**, de Constantin Juan-Petroi, publicat în „Cetatea creştină", periodic de spiritualitate, informare şi atitudine al Arhiepiscopiei Craiovei, an II, nr. 5(13)/2003 (mai), p. 4. Tatăl său era ofiţer în Regimentul 94 Infanterie Orşova, iar mama era moaşă. Scriitorul a creat însă în **Salata** un personaj Dumitriu, ofiţer de grăniceri, mutat disciplinar la infanterie după nesupunerea descrisă în text. Dar textul mai are şi alte derogări de la realitate.

1920 Căpitanul Petre Dumitriu este trimis la Sighet, Maramureş, cu Regimentul 88 Infanterie.

1921 Petre Dumitriu este demobilizat la 1 aprilie şi rămâne sub arme, la Bucureşti. Primeşte medalia Victoria (Brevet nr. 11566/1925)

1922 – Se naşte la Cluj Ileana Medrea, viitoare campioană naţională la suliţă, fiica lui Florian Medrea şi a Hedwigăi (născută Bruchrucker), sora Irinei Enrieta Medrea, viitoarea soţie a scriitorului.
- Petre Dumitriu face un curs de informaţii în cursul armatei.

1923 Căpitanul Petre Dumitriu pleacă la Cernăuţi cu Regimentul 3 Grăniceri. În acelaşi an devine maior.

1924, 8 mai – Se naşte în comuna Baziaş, judeţul Caraş Severin, primul copil al familiei, Petru, după numele tatălui. Naşterea este înregistrată la Socolovăţ, centrul comunal, pe 19 mai 1924, în Registrul stării civile la nr. 48[11]. Părinţii aveau fiecare 32 de ani.

- Se naşte, la Cluj, în casa de pe strada Hajongardului[12], din părinţii Florian Medrea şi Hedwiga (născută Buchrucker) Irina Enrieta, viitoarea soţie a lui Petru Dumitriu (mai întâi prima soție a lui Nicolae Fotino, diplomat), sora mai mică a Ilenei Medrea.

- Din ianuarie maiorul Petre Dumitriu se află cu Regimentul 36 Infanterie la Silistra (Cadrilater).

1925 Decesul bunicii dinspre tată, Dumitriu Floarea, casnică, la Bucureşti.

1926 – În toamnă este reparată serios, după o furtună, casa părintească de la Baziaş, aflată pe o coastă de deal, cu faţa spre Dunăre, cu foişor, cu terasă

---

[11]Cf. documentului primit de la Oficiul Stării Civile Caraş Severin – Primăria Comunei Socol cu nr. 35/07.03.2003.

[12]Andriana Fianu în "Apostrof" nr. 1/1990 scrie Hojangardului, dar e greşit. Numele Hajongardului era o maghiarizare după Hasen Garten, Grădina Iepurelui, apoi o românizare după termenul maghiarizat.

şi trepte din gresie, cu ziduri foarte solide[13]. Din acest an maiorul Petre Dumitriu este mutat cu regimentul de la Silistra la Izmail.

11 iunie Se naşte la Turtucaia, în Cadrilater, unde căpitanul Petre Dumitriu era cu serviciul (azi Tutrakan, în Bulgaria), sora sa Lila (în dosarul Stării Civile la Primăria din Turtucaia, judeţul Durostor, nr. 193/1926[14]). Certificatul de naştere îi este eliberat Lilei în 1955[15] de Primăria Techirghiol.

1928 În acest an maiorul Petre Dumitriu face, la Bucureşti, Şcoala pregătitoare şi specială de Aeronautică.

1929 Maiorul Petre Dumitriu lucrează la Pulberăria Armatei până în octombrie, când pleacă la Orşova (Regimentul 94 Infanterie).

1931, 8 mai - Petru Dumitriu este botezat ortodox la biserica Sf. Ierarh Nicolae din Orşova, naş fiindu-i Carol Korbelartz (director de fabrică, acelaşi care a botezat-o şi pe sora lui, tot odată cu intrarea la şcoală, după cum mi-a mărturisit autorul), iar preot de botez a fost Corneliu Suru[16].

---

[13]Petru Dumitriu descrie această primă amintire a copilăriei în **Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane**, sub numele personajului auctorial Simon Abazia (aluzie biblică şi biografică deopotrivă: Simon era pescarul care a devenit adeptul lui Iisus sub numele Petru, iar Abazia este transcrierea latină - ablativul cu prefixul a: de la Baziaş.)

[14]Cf. **Actului de botez** al bisericii Sf. Nicolae din Orşova, fila 76 verso, poziţia 25, din **Protocolul botezaţilor**… întocmit de protopresbiterul Iosif Câmpeanu (extras din art. Prof. Juan Constantin Petroi - **Date inedite privind copilăria scriitoarului Petru Dumitriu**, apărut în "Reflex", revistă a Centrului Judeţean de Cultură şi Civilizaţie Tradiţională Caraş Severin, anul II (serie nouă), nr. 4-6 (aprilie-iunie)/2003, pp. 31-33.

[15]Cf. mărturiei doamnei Ileana Săbiescu, medic (sau asistentă medicală) la Târgu Jiu, prietenă intimă a Lilei Dumitriu.

[16]Cf. extrasului din **Registrul bisericii Greco-orientale Sf. ierarh Nicolae din Orşova**, pe anii 1931-1933. Petru Dumitriu figurează ca botezat în religia ortodoxă la poziţia 11, ziua 9 mai, naş Carol Korbelartz, tatăl maior la Regimentul 94 de infanterie Orşova, mama moaşă, semnat Corneliu Suru, paroh. Datele au fost extrase şi publicate de prof. Constantin Juan Petroi din Orşova.

1931 – 1934 Petru Dumitriu, înscris în 9 mai 1931 în anul şcolar 1930-1931, ca elev particular la Şcoala Primară Urbană din Orşova, oraş unde maiorul Petre Dumitriu avea garnizoana şi casa (str. Regele Ferdinand nr. 30[17]), termină clasa I cu media 7,50 şi următoarele calificative: Limba română – 8 la scriere şi exerciţii gramaticale - 9, la citire – 9, la exerciţii de memorie şi liberă reproducere – 7, la exerciţii de intuire - media pe obiect 8,50, la matematică - 6; la religie - 8[18]. Clasa a II-a a urmat-o tot ca elev particular în anul şcolar 1931-1932, absolvind cu media 8,60 (cu următoarele calificative: limba română media 8,80, obţinută din 8 la scriere şi exerciţii gramaticale, 10 la citire, 10 la exerciţii de memorie şi liberă reproducere, 8 la exerciţii de compunere, 8 la exerciţii de intuire), media 9 la matematică, 9 la religie, 8 la istorie, 7 la geografie. Clasa a III-a a absolvit-o tot ca elev particular, cu media finală 8,83 şi mediile 8,75 la limba română (obţinută din 8 la scriere şi exerciţii gramaticale, 10 la citire, 9 la exerciţii de memorie şi liberă reproducere, 8 la exerciţii de compunere), 9 la matematică, 9 la religie, 9 la istorie, 8 la geografie, 9 la ştiinţe fizico-matematice. În clasa a IV-a a fost înscris la cursuri de zi, ieşind al III-lea din 23 de elevi, cu media 9,39, obţinută din: 9,33 la limba română (adică formată din 9 la scriere şi exerciţii gramaticale, 10 la citire, 9 la exerciţii de memorie, 9,33 la exerciţii de compunere), 9 la aritmetică şi geometrie, 9,24 la celelalte ştiinţe (adică 9 la religie, 9,66 la istorie, 9,33 la geografie, 9 la ştiinţe fizico-naturale şi igienă), 9,40 la dexterităţi (adică 10 la caligrafie, 9 la desen, 9 la cânt, 10 la educaţie fizică, 9 la lucru manual), 10 la purtare. I-au fost cadre didactice la şcoala elementară: Vasile Bălănescu (directorul şcolii), iar învăţători activi: Nicolae Foiaş, Ştefania Smădescu, Nicolae Şchiopu, Irma Feneşan, Natalia Laup Weber, Maria Mihuţescu, Adriana Munteanu, Florica Tunea Popescu.
- În particular, deoarece Orşova era port deschis către toate contactele umane posibile, învaţă foarte serios franceza, germana, engleza şi italiana cu profesoara Henriette Vicenzia Românu (n. Bielussici[19]), care a predat lecţii particulare până la vârsta de 97 de ani. Moşteneşte de la mama sa (care scria literatură cu pseudonimul Diana, dar n-a publicat, după cum îi scrie doctorandei Diana Câmpan din Oradea în anul 2000) talentul de a povesti şi de a desena. Este educat foarte sever, în spirit reformat, cu mare atenţie pentru formarea culturală şi pentru sport. Citeşte *Biblia* mamei (reformată după religie).

---

[17]Cf. **Matricula nr. I** (nr. matricular 2, 3 şi 205) şi alte acte deţinute de Direcţia Judeţeană Mehedinţi a Arhivelor Naţionale, primite de la Primăria Orşova.

[18]Datele figurează în Arhivele Naţionale Mehedinţi, Fond Şcoala Generală Orşova, cf. Constantin Juan-Petroi, art. **Recviem**…citat mai sus, în nota nr. 10.

[19]Vezi mai sus nota nr. 6.

1932 Petre Dumitriu primeşte Ordinul Coroana României clasa a IV-a (Brevet nr. 74193/1932).

1933 13 septembrie – Este botezată Lila, tot în religia ortodoxă[20].

1934 - Petre Dumitriu devine locotenent colonel, fiind mutat în interesul serviciului la Regimentul 18 Dorobanţi.

- Decesul bunicii dinspre mamă, Debretzy C. Ecaterina (Kàtalin), casnică, la Baziaş.

1934-1935 - Începe cursul mediu la Gimnaziul Mixt din Orşova, clasându-se în primul an al III-lea, cu media 9,70. I-a avut profesori[21] pe Elisabeta Stăcescu (funcţiona din 1930) la română-latină (diriginta clasei I de gimnaziu, conduce biblioteca elevilor şi societatea de lectură), Constanţa Dicescu la franceză, Daniil Laitin (funcţiona din 1911), directorul şcolii, la istorie-geografie, Ilie Feneşan la ştiinţe naturale, geografie şi gimnastică, Enache Ţepeneag la matematică, Gheorghe Crăciun la desen, caligrafie, gimnastică şi lucru manual, Silvia Laitin, care era şi secretara şcolii, la gimnastică, Constantin Bâtea la muzică, Iosif Câmpeanu (protopresbiterul bisericii Sf. Nicolae, unde fuseseră botezaţi ambii fraţi Dumitriu, Lila chiar de către protopresbiter) la religie ortodoxă, Iosif Kleitsch la religie catolică, Eduard Franz la religie evanghelică, Ioan Tordai la religie reformată, Coloman Löwenkopf la religie mozaică[22].

1935-1936 –Din cauză că tatăl său este mutat cu serviciul la Târgu Jiu, Petru Dumitriu se înscrie în anul al II-lea la gimnaziul care funcţiona împreună cu Liceul Tudor Vladimirescu, luând premiul al III-lea (cu media 8,65, cea mai

---

[20]Cf. Constantin Juan-Petroi, ca şi informaţiile referitoare la profesoara Henriette Vicenzia Românu, art. **Copilăria**… (vezi și notele nr.6, 14). Lila a fost botezată cu două nume: Lila Carolina, avînd acelaşi naş de botez ca şi scriitorul: Carol Korbelartz, director de fabrică din Orşova. În Registrul protocolului botezaţilor, al bisericii Sf. Nicolae din Orşova, figurează la poziţia 25.

[21]Cf. **Tabloului personalului didactic şi repartiţia pe ore pe anul şcolar 1934-1935**, primit de la Arhivele Naţionale Mehedinţi sub nr. 106/C din 11 februarie 2003, după **Anuarul XVI – Gimnaziul mixt Orşova** publicat de Daniil Laitin.

[22]Cf. lucrării **Liceul „Tudor Vladimirescu" Tg.-Jiu** - **Un secol de lumină**- **1890-1990**, apărută la Tg. Jiu, 1990, f. editură.

mare medie pe obiect fiind istoria: 9,66). Petru era prieten foarte bun cu Ţoncu Gâţă, mai târziu ajuns profesor de chimie chiar în acel liceu.

Tatăl, locotenent colonel, este mutat disciplinar cu serviciul la Târgu Jiu, la Comanda C(entrului de) R(ecrutare) Gorj, continuând să ţină de Regimentul 18 Dorobanţi, după ce refuzase (la un ordin verbal) să împuşte pentru bănuite acţiuni ilegale[23], câţiva sârbi care munceau în grădina familiei Dumitriu.

1936-1937 – Termină clasa a III-a a gimnaziului cu premiul al II-lea (şi media 9,06, cea mai mare medie pe obiect fiind fizico-chimice: 9,83).
- De asemenea, participă, în luna aprilie, la concursul de limba română al Societăţii Tinerimea Română, Bucureşti, obţinând premiul al II-lea pe ţară pentru clasa a III-a.
- Petru Dumitriu scrie, probabil influenţat de întâmplarea tatălui său, în franceză, un text despre izvorul de lângă casă, de la Baziaş, dedicat Sfântului Sava, patronul Serbiei: *Les trois combats avec l'Hydre*, premoniţie a vieţii sale fragmentate între mai multe bătălii (text pierdut). Izvorul l-am văzut, există şi atăzi, la jumătatea drumului între casa natală de pe deal şi malul Dunării, din vale. Sf. Sava fiind patronul Serbiei, probabil acolo au fost împuşcaţi, în spate, sârbii care le munceau grădina, înscenîndu-li-se o tentativă de fugă.

1937 I.V. Stalin lichidează elita Armatei Roşii, considerând că ofiţerii complotau contra regimului, adică chiar împotriva lui, ca şef de partid şi de stat. Această prigoană se va prelungi până în 1940, se va manifesta în diverse domenii de activitate, lagărele din Siberia se umplu cu elitele sovietice care păcătuiau prin deschidere către Occident şi prin spirit de toleranţă. Sunt ucişi inclusiv participanţi la Războiul Civil din Spania.

1937 - 1938 Termină clasa a IV-a a gimnaziului cu premiul I (şi media 9,17, cea mai mare medie pe obiect fiind limba franceză, 10, apoi latina, 9,84).

---

[23]În capitolul **Salata**, din **Cronică de familie**, acest episod figurează ca întâmplat pe graniţa cu bulgarii. Dar autorul mi-a mărturisit în anul 2000 că s-a temut să localizeze exact episodul atunci când a scris **Salata**, din pricina relaţiilor încordate pe care ţara noastră le avea cu Iugoslavia lui Tito, după cum mi-a spus autorul.

- Scrie o piesă numită *Meşterul Manole*, în versuri endecasilabice fără rimă (model latin), al cărei subiect era legat de simbolica apropiere a războiului şi de sentimentul că trebuie să zideşti ceea ce ai mai scump, precum Manole o zidise pe Ana, pentru ca viitorul să știe cine erai (text pierdut)[24].

1938-1939 – se înscrie în primul an la Liceul Tudor Vladimirescu din Târgu Jiu (admis cu media 8,60), terminîndu-l cu media 9,14 şi premiul I (cea mai mare medie pe obiect fiind religia, 10, apoi la egalitate germana şi desenul, cu 9,66), alături de Dănău C. Constantin, care-i fusese coleg şi concurent la premiu (astfel, în clasa a IV-a şi a V-a de gimnaziu, la concursurile Tinerimii Române de la Bucureşti, Petru Dumitriu n-a mai fost trimis, dar Dănău Constantin a fost trimis, luând, ce-i drept, Premiul I în fiecare an) începînd din clasa a doua a gimnaziului.

- Scrie *Istoria lui Corso Donati* după *Istoriile florentine* (în latină) ale lui Machiavelli (text pierdut)[25].

---

[24]Cf. George Pruteanu, lucr. cit., p.21. De asemenea, a publicat în "Steaua", în anul 2000, capitolul introductiv al unei lucrări autobiografice satirice intitulat provizoriu **Petru Dumitriu * Proze autobiografice de *Petrof Dimitrof***. Capitolul respectiv se numea, simbolic**, Cele trei lupte cu...** În ce privește **Meşterul Manole (modelul era Lucian Blaga)**, piesa a fost prezentată Teatrului Naţional, dar n-a primit nici un răspuns. La activul lui Petru Dumitriu mai figurează, din aceeaşi perioadă, o piesă **Mioriţa**, după legenda cu acelaşi nume, aşa cum am găsit citat în **La Moisson** (1989) chiar de autor. Dar cred că e vorba despre o eroare târzie, de memorie, legenda cu pricina fiind de fapt a Meşterului Manole.

[25]Corect este **Istoria florentină**. Lucrarea i-a fost comandată lui Niccolò Machiavelli de către Giulio de Medici (viitorul papă Clement al VII-lea) în 1520. În 1525 autorul a prezentat papei primele 8 cărţi şi singurele scrise, în latină, iar în 1527 în toscană, arie originar etruscă și care va sta la baza viitoarei limbi literare italiene. Cuvântul Toscana vine de la triburile Tusci – Etrusci). Prima dintre cărţi evocă toate evenimentele de la căderea Imperiului Roman până în 1434. În celelalte, este tratată istoria Florenţei prin comparaţie cu istoria Romei, dialogul cel mai activ fiind cu Titus Livius (ca sursă istorică). Machiavelli a încercat să edifice teoretic un sistem politic care să reducă puterea Bisericii asupra societăţii din Renaştere, bazându-se pe modelul democraţiei antice. Lupta dintre Corso Donati şi Cerchi face parte din cartea a II-a şi se referă la bătăliile din Florenţa contemporane lui Dante (sec. al XIII-lea) dintre gibellini (negri) şi guelfi (albi), unii adepții Papei, alții ai împăratului germanic. Corso Donati lupta de partea lui Charles de Valois, fratele regelui Franţei, fiind din partida „negrilor", câştigătorii, în vreme ce Dante Alighieri, care luptase de partea „albilor" (independentiștii), a fost exilat la Ravenna în 1302. Este interesant de

1939 – Hitler declanşează al II-lea război mondial.
-Sunt lichidați legionarii care-l uciseseră pe primul ministru al României, Armand Călinescu.
- Petre Dumitriu vine de la Regimentul 18 Dorobanţi la comanda C(entrului de) R(ecrutare) Gorj. Familia Dumitriu locuieşte acolo mai întâi la o prietenă a familiei, Maria, originară din Târgu Jiu şi care fusese căsătorită la Dresda cu un german, fiind în aceleaşi cercuri cu părinţii Theresei, apoi, după moartea soţului său german, revenise în oraş şi se recăsătorise purtînd numele de familie Pop (după mărturia doamnei Ileana Săbiescu din Tg. Jiu).

1939-1940 – I s-a admis, prin Ordinul ministerial 8814/1940, să dea examen pentru promovarea a două clase într-un singur an, ca elev particular (clasa a VI-a şi a VII-a, adică a II-a şi a III-a de liceu, cum numărăm astăzi, termiate cu mediile 9,09 şi respectiv 9,23. Cele mai mari medii pe obiect au fost, în clasa a VI-a, desenul şi muzica instrumentală, 10, apoi latina şi religia, 9,75, iar în clasa a VII-a, religia, latina, greaca, franceza, muzica vocală şi desenul cu 10, apoi germana şi istoria cu 9,50).

1940 – Este ucis Mihail Efimovici Kolţov, scriitor sovietic, fost ofiţer în brigăzile din Spania în timpul Războiului Civil, în cadrul campaniei lui I.V. Stalin de lichidare a ceea ce el numea „opozanţii regimului”.
- Locotenent colonelul Petre Dumitriu este mobilizat şi trecut pe picior de război. Este numit prefect de Mureş (iunie – iulie) şi lăsat la comanda C.R. Este demobilizat în acelaşi an prin demisie din rândul cadrelor active ale armatei.

1940 - 1941 – A susţinut, în particular, clasa a VIII-a, absolvind-o cu media 9,29 (cea mai mare medie pe obiect fiind franceza şi germana, 10, apoi religia şi latina, 9,75). În acelaşi an a susţinut şi bacalaureatul, obţinînd

---

observat că primul text care l-a atras era unul cu mari valențe identitare. Medici se considerau urmași ai pelasgilor alungați în Peninsula Italică de grecii antici, iar Florența (Firenze – Floarea) o fondaseră ca rezultat al rezistenței vechiului neam. Atunci a apărut și zeița Flora. Medici au fondat Vaticanul la Roma (Rum, capitala Etruriei, provenită din migrația tracilor din Lemnos), pe colinele Vatici (Auguri, în latină).

media 9,60 (preşedinte de comisie prof. N.A. Constantinescu). I s-a eliberat diploma nr. 8867363/548 din 27 august 1941[26].

-În ultima vacanţă de după absolvirea liceului traversează experienţa primei iubiri, pentru o fată refugiată din Basarabia cu familia, experienţă căreia mama sa îi va pune capăt în chip brutal. Imaginea acelei prime iubiri, „fata de la Baziaş”, va traversa mai multe cărţi ale autorului, inclusiv după plecarea în Occident.

- Îl cunoaşte la Târgu Jiu, imediat după susţinerea bacalaureatului, pe Ernst Teves[27], pilot german, de care avea să-l lege o îndelungată prietenie în perioada germană a vieţii sale (acesta va deveni industriaş, vindea maşini de lux), lui dedicându-i apoi cărţi scrise în franceză.

- Îşi începe studiile la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Bucureşti, ca elev al lui Nae Ionescu și coleg cu Noica și Cioran, câştigând din primul an o bursă Humboldt, graţie căreia a plecat să studieze filosofia la München.

- Petre Dumitriu este scutit de mobilizare, fiind numit Comandant militar al Întreprinderii Jandarmeriei Orşova (Ordinul MAN nr. 105.589/1941).

- Ieana Medrea este studentă la Facultatea de Educaţie Fizică şi Sport de la Budapesta. Va termina-o la Bucureşti şi va deveni campioana României la suliţă şi disc.

1941 Student la Ludwig–Maximilians–Univesität din München, secția Filosofie.

- A plecat şi Lila, spre a termina liceul şi a studia Medicina (pe care a şi început-o acolo, după mărturia doamnei Săbiescu).

- Îl cunoaşte pe baronul Johann Philip Bethmann, mai mare cu vreo câţiva ani, mai târziu proprietarul Băncii cu acelaşi nume. Devin prieteni.

- Asistă cu îngrijorare la evoluţia războiului, la alungarea unor profesori („nearieni”) şi la protestul altora faţă de cele întâmplate. Printre profesorii săi

---

[26]Cf. Arhivelor Direcţiei Judeţene Gorj a Arhivelor Naţionale şi lucrării **Monografia Liceului „Tudor Vladimirescu” – Târgu Jiu 1890-1990** de profesor Cornel Alexandrescu, Editura Punct, Târgu Jiu, 1997, ca şi lucrarea **Liceul „Tudor Vladimirescu”. Un secol de lumină 1890-1990**, Târgu Jiu, 1990, f. editură, de Cornel Cîrstoiu.

[27]În **La Moisson**, cap. **L'Etrangère**, îl numeşte Ernest Auguste Fafner.

au fost Kurt Huber (logică), S.B.Grunsky (acesta din urmă, evreu, decapitat de Gestapo[28]).

1943 – Debutează cu proza *Nocturnă la München* în „Revista Fundaţiilor Regale” nr. 6, în redacţia căreia ajunsese dus de tatăl său[29] (director Dumitru Caracostea, apoi Al Rosetti. Colaboratori: Camil Petrescu, Mihail Sadoveanu, Victor Slăvescu, Bazil Munteanu, Petru Comarnescu, Ovidiu Drimba, C. Rădulescu-Motru, Mihai Beniuc, Constantin Noica ş.a.). E transcrisă experienţa unei iubiri germane (despre care nu păstrează amintiri prea plăcute[30]. Fugar, personajul apare şi în *Incognito*, ca iubita unuia dintre fraţii Ionescu) şi este înregistrat începutul războiului. Tatăl l-a prezentat şi lui Camil Petrescu, redactor la Editura Fundaţiilor[31].
- Apare revista „Saeculum” sub direcţia lui Lucian Blaga.
- În cadrul celui de-al doilea război mondial frontul din răsărit ajunge la Harkov. Publicaţia „Fapta”, director şi proprietar Mircea Damian, anunţă modificarea **Constituţiei URSS**, ca şi Comunicatul Radio Moscova în legătură cu asasinarea în masă a evreilor din Transnistria de către fasciștii ucraineni.
- Irina Medrea, care era ilegalistă, împreună cu mama sa, Hedwiga, născută Buchrucker, au intrat în legătură cu Raul Şorban, prin casa lor din Cluj (cu

[28]Autorul mi-a confirmat aceste nume în scris, pe exemplarul din *Tabelul cronologic* pe care i l-am trimis în anul 2000.

[29]Cf. Coralia Fotino, prietenă a familiei Dumitriu şi cf. George Pruteanu, lucr. cit., p. 23. Iată ce scria, între altele, tânărul autor în această proză: “Nu putem spune şi scrie decât cum umblă nişte orbi, pipăind întunericul dimprejurul lor. Cuvintele nu lasă decât nesigure pete de umbră şi lumină în urmă, o siluetă nehotărâtă ale cărei margini îngăduie să fie trase aproape după bunul plac al cetitorului. (...) O picătură liniştită – numai timp de o secundă – în oceanul cutremurat de furtună, iată ce suntem noi acum. Să îndrăznesc să-mi spun nădejdea de a fi purtat pe creste de valuri rostogolindu-se, păstrând totuşi nemişcarea limpede şi îngheţată a infinit de micei sfere lichide? V-aş ura şi vouă această bucurie rară – sau ţie, Vivienne, izolarea în mijlocul războiului, a lebedelor de pe lacul Starnberg, printre frunze plutind pe lac, şi ramuri oglindite în ape; dar mi-e teamă pentru voi, de gelozia zeilor. Prieteni, e foarte târziu.” Se pare că, în mod real, Vivienne se numea Charlotte, ca şi iubita lui Goethe. Dar Petru Dumitriu a numit-o mai apoi, de obicei, Euridice, mitologica soție a lui Orfeu, zeul trac al muzicii, preluat de greecii antici.

[30] Într-adevăr, Euridice l-a făcut nefericit. “Nu m-a iubit” mi-a scris târziu, în anul 2000. În sens ideal însă, aceea a fost iubita prin excelenţă.

[31]Nu i-a păstrat o amintire prea bună, după cum se vede din portretul pe care i-l face în **Colecţie...** sub numele Zenon Botezat (zis Socrate), în textul cu titlul **Cafiné**.

fermă de animale) fiind evacuaţi evreii care fuseseră scăpaţi de lagăr. Irina Medrea îi conducea până la graniţă, deghizată în ţărancă, ajutându-i să fugă în România.

1944 – Îşi întrerupe studiile (în iulie, ca şi sora lui) din cauza războiului (deoarece după vacanţă nu mai poate pleca la München). Teza pe care-o pregătea, despre *De signatura rerum* de Jakob Böhme[32], n-a mai apucat s-o susţină. Profesorul Kurt Huber este arestat de Gestapo. Continuă să publice în „Revista Fundaţiilor Regale”: nr. 3 - *Niobe,* nr. 10 - *Argonautica sau Fabuloasa aventură*.
- Familia se mută mai întâi la Târgu Jiu, apoi la Bucureşti. Petru Dumitriu este primul care fuge la Bucureşti, probabil pe un vagon de marfă, scenă descrisă în *Vântul de martie*, dar şi într-una din prozele sale franţuzeşti.
- Încearcă, fără succes, să se înscrie la Drept, la Bucureşti.
- Se angajează reporter la revista „Fapta”, a lui Mircea Damian, semnînd cu pseudonim (probabil Necrofor şi Satyricon, ambele cuvinte greceşti), materiale literare, iar cu numele în clar materiale ideologice. Autorul a precizat în mai multe articole că a publicat cu pseudonim, dar n-a menţionat niciodată care anume. Ca stil de articol şi de pseudonim, cred însă că acestea erau ale lui.
- Lila a luat cheia pivniţei care i-a salvat pe toţi membrii familiei de bombardamentul vasului german. După moartea ei, cheia a fost trimisă scriitorului, aşa cum lăsase Lila, împreună cu albumul de familie (aflat acum în posesia Françoisei Mohr), iar autorul a ţinut-o deasupra mesei de lucru, pe perete, până la sfârşitul vieţii.
- A luat, de asemenea, el însuşi, cu complicitatea miliţianului care păzea locul, masa scundă, de elev, pe care-şi scrisese primele texte literare. Va aduce-o la Bucureşti şi va continua să scrie pe ea până la plecarea din ţară. A continuat să scrie toată viaţa la o masă mică şi scundă pentru statura lui (avea 1,92 m), scundă şi îngustă fiind şi ultima sa masă de lucru, de la Metz.

---

[32]Mistic german, sec. 16-17, principala lucrare a sa fiind **Mysterium magnum**. Cât despre **De signatura rerum** (Despre semnătura –marca – lucrurilor), mai puţin cunoscută, ideea e tot aceea că Dumnezeu este realitatea universală a lumii, iar pasiunea sufletului omenesc este chiar atestarea vieţii (existenţei) lui Dumnezeu. Creaturile (şi lucrurile) sunt emanaţii ale lui Dumnezeu. Tot parcursul istoriei universale este format din acte de voinţă ale creturilor care se depărtează astfel de Dumnezeu. Prin aceasta se defineşte Răul. În final, creaturile se întorc în întregul Universului, la Dumnezeu (Binele). Menţionez aceste idei pentru că Petru Dumitriu n-a făcut niciodată abstracţie de ele. Răul şi Binele sunt actorii de fond ai operei sale, Universul este scena literaturii sale, iar **Non Credo, oro**, ultimul său text, nu face decât să închidă acolada acelui timpuriu început cu Jakob Böhme.

- Ştefan Foriş, secretarul general al PCR, este înlăturat (aprilie), fiind înlocuit cu o conducere operativă formată din Constantin Pârvulescu, Constantin Abagiu şi Iosif Rangheţ. Emil Bodnăraş a asigurat legătura cu Moscova, până după 23 August, apoi a asigurat-o Ana Pauker, special venită de la Moscova.
- D. Caracostea este înlăturat de la conducerea „Revistei Fundaţiilor Regale" și arestat, fiind înlocuit cu un Comitet de Direcţie format din I. Al. Brătescu-Voineşti, D.Gusti, E. Racoviţă, C. Rădulescu-Motru, Al. Tzigara-Samurcaş, Octavian Neamţu, redactor şef Camil Petrescu. Curând, Al. Brătescu-Voineşti este înlocuit cu Mihail Sadoveanu[33].
- Locotenent colonelului Petre Dumitriu, scutit de mobilizare, i se înnoieşte Ordinul de comandant militar al Intreprinderii Jandarmeriei Orşova (Ordinul nr. 1636/22 mai 1944).

23 august România întoarce armele împotriva Germaniei şi devine aliat al coaliţiei antifasciste (Marea Britanie, URSS, SUA).
- 30 august Armata Roşie intră în capitală. Mihai I semnează un decret de adoptare a unei noi **Constituţii a României**.
- Septembrie 20 de divizii germane sunt încercuite între Belgrad şi Dunăre. (Forţând ieşirea, vor bombarda şi Baziaşul, distrugând casa natală a lui Petru Dumitriu.) Lila ia cheia pivniței, care salvase viața întregii familii și i-o dă fratelui ei, care va păstra-o toată viața. România semnează la Moscova Armistiţiul cu Naţiunile Unite. Are loc curăţirea Aparatului de Stat de forţele pro-fasciste şi se înfiinţează un lagăr la Târgu Jiu.
- Noiembrie Ana Pauker forţează ieşirea de la guvernare a naţional-ţărăniştilor. Publicaţia „Fapta" renunţă la formularea „Gazetă de ţinută, informaţie şi documentare românească" şi adoptă formularea „Ziar de luptă şi dreptate".

1945 - Publică în „Universul literar" nr. 18 (3 iunie) un fragment din *Euridice*, cu titlul *Întâlnire*. La această revistă colaborau cele mai prestigioase nume ale literaturii române: Basil Munteanu, Perpessicius, Camil Petrescu, Al. Rosetti, Emanuel Ciomac, Ion Frunzetti, Ruxandra Oteteleşanu, Ionel Teodoreanu, Petru Comarnescu, Nicolae Steinhardt, Pavel Chihaia, Traian Lalescu, Teohar Mihadaş, Ion Vinea, G.C. Nicolescu, Costin Murgescu, Gabriel Ţepelea şi o domnişoară Emilie Gerson, nume care va deveni al unei familii de bancheri din *Cronică de Familie*.

---

[33] Cf. Pavel Ţugui – **Tinereţea lui Petru Dumitriu**, Editura Dacia, Cluj, 2001.

- Publică, în „Revista Fundaţiilor Regale”, piesa *Preludiu la Electra*, patru acte şi un prolog (nr. 2-3), piesă cu rezonanţe autobiografice[34] şi prozele *Euridice* (nr.6), *Arlechin* (nr.7).
- În acelaşi număr 3 al „Universului literar” se anunţă că i s-a decernat Premiul instituit de d-na Clementina Delasocola[35] pentru cea mai bună nuvelă a anului, *Argonautica sau fabuloasa aventură*. Din juriu au făcut parte prozatoarea Henriette Yvonne Stahl (sora lui Henri Stahl), lorenă (n.1900 la St. Avold, nu departe de Metz) naturalizată în România, de care avea să-l lege o îndelugată amiciţie literară şi nu numai, Victor Eftimiu, Tudor Vianu, Pompiliu Constantinescu, Felix Aderca. O cunoaşte personal, prin Ruxandra Oteteleşanu, redactor la Editura Fundaţiilor, pe Henriette Yvonne Stahl, ea devenindu-i deopotrivă iubită şi apoi soţie. Cele două erau prietene. Petru Dumitriu a folosit, în *Cronică de familie*, pentru două personaje, două variante ale numelui: Oteteleanu şi Oteleşanca (Ortansa).
- Scrie piesa *Greşeala sau Procurorul tiranului* (acţiunea are loc în Olanda medievală[36], piesa este rămasă în manuscris până astăzi, dar a fost

---

[34] În **Proprietatea şi posesiunea**, personajul mamei.

[35]Cf. Pavel Ţugui, lucr. cit.

[36]Manuscrisul piesei, fără final, se află în posesia lui Geo Şerban., care nu l-a dat pentru această ediţie. Un alt exemplar fusese predat Teatrului Naţional, care nici n-a programat piesa, nici nu i-a returnat-o autorului. Exemplar pierdut. Cf. şi George Pruteanu – **Pactul cu Diavolul. Şase zile cu Petru Dumitriu**, editura Albatros şi Editura Universal Dalsi, 1995, p. 25. Vezi la cap. *Note, variante și comentarii* un fragment din textul lui Petru Comarnescu (în Vol. I al ediţiei, la nota nr. 16). În acest text a apărut pentru prima oară, cu claritate, motivul Binelui şi Răului, întruchipat de doi fraţi, două alter-egouri în fapt, semn că autorul trata individualitatea ca pe o dualitate încă de la începutul creaţiei: “Dar iată că acest tânăr scriitor – născut în 1924 la Baziaş, urmând liceul la Târgu Jiu şi începând studiile de filozofie în streinătate, pentru a le continua apoi aici – se arată nu numai în stare de a prelucra, cu simţire şi inspiraţie, un material veşnic ispititor, ci, spre surpriza şi satisfacţia noastră de critic, îl vedem acum încercînd alte experimente. Îi citisem o piesă în manuscris, **Istoria tragică a Manoelei Amargo**, remarcabil de teatrală, având o continuă mişcare, un dialog viu şi adesea scânteetor, un dinamism psihologic. În totul, însă, piesa părea construită de-o imaginaţie prea literară, care nu a trăit îndeajuns şi nu poate încă materializa sau întruchipa această imaginaţie în personaje reale. E o piesă romantică, acţiunea petrecîndu-se pe insule cucerite de piraţi, iubiţi de inimi rivale, care se ucid şi provoacă răzbunări aprige.

Acum i-am citit noua sa piesă **Greşala**, care ne-a impresionat mai întâi prin capacitatea autorului de a încerca o formulă dramatică deosebită de prelucrările neoclasice. Piesa se petrece în zilele noastre, se desfăşoară într-un ritm cinematografic, avînd tot timpul un dinamism ademenitor, iar tâlcul ei anti-fascist o

comentată de Petru Comarnescu, în calitate de manuscris, în „Universul literar” nr. din 3 iunie, la rubrica „Note”, cu titlul *Scriitorul Petru Dumitriu sau de la neo-clasicism la realismul anti-fascist*.
- Încearcă să-şi facă o carieră de reporter militant, influenţat fiind de ascensiunea comunismului şi condiţionat de faptul că tatăl său fusese
Arestat ca ofițer al vechii armate. Devine membru al Societăţii Scriitorilor Români[37].

- Ianuarie În Grecia devine regent al ţării Episcopul Damaschinos[38].

---

face deosebit de interesantă şi cât se poate de actuală. Acţiunea se petrece într-un Amsterdam imaginar, simbolizând stări sociale prin care au trecut toate ţările aflate sub dictaturi. Eroul, Pieter Kempelen, este un nebun, cu toate fanatismele şi gesturile criminale, care, după un şir de bestiale acte, încă se străduieşte să facă un rău lumii eliberate de sub dictatura lui. Îi este necaz pe fratele său Simon, care crede în dreptatea şi frumuseţea vieţii şi care face parte din lumea generoasă şi dreaptă ce-i înlocuieşte dictatura fascistă. Diabolismul lui Pieter îl vrea pe Simon să fie la fel cu el, ambiţios, crud, inuman. Îl vrea să conducă noua lume, aşa cum a condus el lumea lui, prăbuşită. Îl îndeamnă să trădeze, să se ridice peste prietenii în care a crezut şi chiar pune la cale uciderea şefului lui Simon, filosoful-ministru Isaac Rubens. Dar Simon îi dejoacă planurile, rămânând om şi luîndu-şi asupra lui uciderea lui Rubens, pusă la cale de Pieter.

Astfel, umanitatea adevărată învinge în faţa nebuniei dictatoriale şi a diabolismului setei de putere.

Piesa mai are câteva personaje care ilustrează mizeria vieţii pe care au putut-o, pentru câtăva vreme, mânui fasciştii utilizând ceeace e mai josnic în noi, ura, dorinţa de răzbunare, disperarea. Cele două femei, Christina şi Malena, tânărul Daniels şi doctorul care vrea să reducă numărul oamenilor – sunt arătări parcă de romane poliţiste, dar şi din mediul dement al conducerilor fasciste.” Un singur amendament trebuie să facem: Petru Dumitriu n-a continuat studiile de filosofie la Universitatea din Bucureşti. A încercat să se înscrie la Drept, dar n-a reuşit. Descrierea ambelor piese de către Petru Comarnescu – le citise în manuscris! – ne dă o idee despre modelele literare ale foarte tânărului Petru Dumitriu: Biblia, Shakespeare, în cazul primei piese. Dar este interesant de observat că insula este aceeaşi care va apare în *Proprietatea şi posesiunea* (din *Colecție*...). Cât despre Pieter (care e Petru) şi Simon (care e numele originar al Sfântului Petru), ele vor face carieră în toată creaţia lui Petru Dumitriu, din ţară ca şi din străinătate.

[37] Cf. Pavel Ţugui – lucr. cit., p. 12.

[38]Petru Dumitriu l-a cunoscut personal, n-aş şti să spun cu ce prilej, dar afirmă acest lucru după ce trecuse la catolicism, într-o scrisoare târzie, către prietenul său, Père Jean-François Thomas sj, din 26 august 1972. Despre concepţia lui Petru Dumitriu legată de Biserică şi religie, mai jos în acest tabel.

- 6 martie Se instaurează în România un nou guvern, cu participarea comuniştilor (Guvernul Rădescu).
- 24 martie Are loc reforma agrară.
- Mircea Damian este arestat, moare în acelaşi an, iar revista „Fapta" dispare.
- SUA detonează bomba atomică la Hiroşima.
- Charles de Gaulle devine prim ministru al Franţei, fiind vehement contestat de stânga franceză.
- Florian Medrea pune drapelul românesc pe Prefectura din Alba Iulia, odată cu reîntregirea Ardealului.
- Lucreţiu Pătrăşcanu, ministru al Justiţiei, publică lucrarea *Sub trei dictaturi*.
- Gheorghe Gheorghiu-Dej deţine portofoliul Comunicaţiilor, Teohari Georgescu este ministru subsecretar de stat la Interne. Armata Roşie se apropie de Frankfurt, iar armata americană de München.
- Dispar editurile Alcalay (1886-1945), Casa Şcoalelor (1896-1945), Socec (1856-1945). Apare Editura Cartea Rusă.
- Are loc Conferinţa Naţională a PCR, unde Gheorghe Gheorghiu-Dej este ales secretarul general al Partidului Comunist.
- Locotenent colonelul Petre Dumitriu este vărsat, prin Ordinul 1159/1945, la Unitatea Teritorială Gorj (Târgu Jiu).
- Lila Carolina Dumitriu devine studentă la Institutul de Medicină din Bucureşti.

1946 – Debutează ca poet în „Revista Fundaţiilor Regale", cu un ciclu de şapte poeme (fără titluri), prezentat elogios de Tudor Arghezi[39].
- Se îmbolnăveşte de pneumonie de două ori, după ce un ostaş sovietic îl obligă să-i dea paltonul în plin Cişmigiu, iarna.

---

[39]Textul lui Arghezi este acesta : „Aseamăn poema, Cetitorule, cu o perlă care creşte în straturi concentrice; dar cu cât se adaugă cuvinte mai depărtate în timp de cele care au tradus emoţia generatoare, cu atât este mai puţin poemă. Ai gusta desigur textul nemijlocit, forma primă. Dar multora li s-ar părea această formă haotică, şi emoţia, de nerecunoscut fără frază, numai cu ajutorul succesiunii de imagini; şi pe bună dreptate. Elaborarea textului este asemănătoare cu demersul esenţial al ştiinţei, care consistă în a introduce înţelesuri în datele brute ale realităţii. Aşa, eu întâi am copiat fluxul mental, apoi am încercat să leg imaginile între ele, prin sensuri. Cetitorule, vei continua cum îţi place operaţiunea aceasta: vei adăuga sensuri; vei adăuga mai ales vibraţia emoţională specifică ţie."

- Se mută la Henriette Yvonne Stahl, care locuia atunci lângă Cişmigiu (apoi s-a mutat pe Pache Protopopescu). In casa ei veneau N.D. Cocea, Ion Vinea (fostul iubit al Henriettei Yvonne Stahl, care rămăsese în bune relaţii cu ea), Petru Comarnescu, atunci încă director general al teatrelor. În casă la vecinul Henriettei, un anume Gheorghe Vasiliu, îi cunoaşte pe Eusebiu Camilar, Mihai Davidoglu, Horia Lovinescu, Corin Grossu, Paul Georgescu, Ov. S. Crohmălniceanu[40]. Atmosfera şi întâlnirea între personaje care provin din medii, din „lumi" diferite, este surprinsă în *Drum fără pulbere,* în *Adolescenţii* în *Cronică de familie* şi în *Colecţie*...
- Charles de Gaulle demisionează din funcţia de prim ministru al Franţei, în urma contestării sale de către stânga franceză.
- Are loc Conferinţa de pace de la Paris, care redefineşte graniţele Europei pentru următoarele decenii.
- Se înfiinţează revista „Contemporanul", săptămânal cu profil social-politic-cultural, sub conducerea unui comitet. Publicau: George Macovescu, Leonte Răutu, Nicolae Moraru, Paul Georgescu, A. Toma, Virgil Gheorghiu, Gheorghe Gheorghiu-Dej (*Problemele intelectualităţii româneşti*[41], nr. 9),

---

[40]Cf. George Pruteanu, lucr. cit., p. 25. Cât despre Gheorghe Vasiliu, este probabil o eroare, personajul se numea Gheorghe Vasilichi, fusese muncitor la Griviţa, făcea parte din anturajul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej şi numele lui este întâlnit printre colaboratorii revistei "Contemporanul" încă de la primele numere (1946). Portretul lui apare în **Colecţie…**, parţial ca Tase Anghel. Ar mai trebui spus şi că Paul Georgescu, şi el personaj al **Colecţiei**…, era comunist din ilegalitate şi a făcut parte din aceeaşi celulă ilegală de partid cu Aristide Halanay (matematician), Paul Cornea (istoric literar), Barbu Câmpina (istoric). Dintre aceştia, Petru Dumitriu a devenit prieten cu Paul Georgescu şi Barbu Câmpina. În aceleaşi cercuri se învârtea şi Ov. S. Crohmălniceanu, şi el prieten, la început, cu Petru Dumitriu. Dar, în vreme ce Petru Dumitriu a valorificat mediul la care avea access spre a descrie lumea care-l compunea, Crohmălniceanu l-a valorificat spre a-şi construi o poziţie solidă, de control al vieţii literare, ceea ce, până la urmă, a pus capăt prieteniei dintre ei şi chiar a fost unul dintre motivele pentru care Petru Dumitriu a părăsit scena literară românească. După 1989 Crohmălniceanu a făcut același lucru, plecînd în Germania.

[41] Tonul general este de captatio benevolentiae, în tentativa de a face un fel de uniune naţională a intelectualilor în jurul noii puteri: "Democraţia şi concepţia care o călăuzeşte înseamnă tocmai salvarea de la naufragiu a celor mai autentice valori etice, culturale şi politice, înseamnă o revalorizare a tuturor valorilor reale ale trecutului. Concepţia democratică este tocmai o punte între ceeace istoriceşte a fost valabil ieri şi ceeace va fi valabil mâine" (p.1).

Lucreţiu Pătrăşcanu, Vasile Luca, D. Suchianu, Zaharia Stancu, Mihnea Gheorghiu (despre Eugene O'Neil, Erskine Caldwell, John Steinbeck, Henri Miller, E. Hemingway), Costin Murgescu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Al. I. Ştefănescu, I.C.Parhon, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Henri Wald, Mihail Davidoglu, G. Călinescu, Eusebiu Camilar, Miron Radu Paraschivescu, Alexandru Jar, Geo Bogza, Mihail Roller, Ion Felea ş.a.
- În România au loc alegeri generale.
- Florian Medrea, viitorul socru al lui Petru Dumitriu, este împuşcat într-o pădure de lângă Ţălna de forțe probabil legionare.

12 august Se naşte la Metz, în Lorena, Franţa, Françoise Amélie Julienne Mohr, ultima femeie pe care avea s-o iubească Petru Dumitriu şi pe care avea s-o lase legatar universal al bunurilor sale.

1947 – Publică primul volum*: Euridice - Opt proze,* care cuprinde: *Niobe* (din 1943), *Argonautica* (1943), *Euridice* (1944), *Arlechin* (1943), *Dionisiaca* (1944), *Metamorfoza lui Sebastian Românu* (1945), *Pe drumul înspre Damasc* (1945), *Omul cu ochii verzi* (1945)[42]. Director al Editurii Fundaţiilor era Al. Rosetti, care devenise şi director al „Revistei Fundaţiilor Regale".
- Se angajează redactor pentru probleme ideologice la „Flacăra" lui Eugen Jebeleanu (acesta numit de Nicolae Moraru, atunci adjunct al Secţiei de Propagandă şi Agitaţie a C.C. al P.C.R. şi conducătorul Uniunii Sindicatelor de Artişti, Scriitori şi Ziarişti). Citeşte literatură la Biblioteca Misiunii Americane.

---

[42]Toate prozele acestui volum au valoare programatică şi sunt, prin substanţa lor, autobiografice. Astfel, **Euridice** transcrie experienţa iubirii müncheneze, **Metamorfoza lui Sebastian Românu** aminteşte de schimbarea suferită de copilul şi tânărul Dumitriu (văzut ca un Sfânt Sebastian!) sub influenţa profesoarei sale particulare de limbi străine Henriette Vicenzia Românu, iar **Omul cu ochii verzi** va deveni Sebastian Ionescu din **Incognito**, aşa cum **L'Homme aux yeux gris** de mai târziu va prezenta partitura (o cale a Damascului!) aceluiaşi personaj auctorial ca şi Erasm Ionescu din **Incognito**. Trebuie să precizăm aici, iar cititorul poate urmări de-a lungul întregii opere, faptul că personajele cu ochii gri sunt caracterele puternice, făptuitorii, volitivii, creatorii, iar personajele cu ochii verzi sunt fiinţele neconturate interior, aflate în comuniune cu alte lumi, stranii. Alte culori ale ochilor nu sunt importante la acest autor ca semnificaţie, ca exteriorizare tipologică a fiinţei.

- Petru Dumitriu îşi va întreţine părinţii cu un sfert din veniturile sale până la data fugii, în 1960.
- Îi cunoaşte pe Mihail Sadoveanu (în casa Catargi—Monteoru, azi Casa Scriitorilor, descrisă apoi în *Cronica de familie*[43]).
- Este anul când începe să se vorbească pentru prima oară despre farfurii zburătoare şi extratereştri (Roswell, SUA), fenomen despre care numeroşi politicieni susţin că are la origine un zvoni lansat de americani pentru deturnarea atenţiei de la încleştarea planetară a războiului rece dintre cele două mari sisteme politice.
- Sunt descoperite manuscrisele de la Qumran, nepublicate până astăzi, despre care unii cercetători afirmă că dau indicii despre chiar originile acesstui ciclu al civilizaţiei omeneşti.
- În nr. 2 al „Revistei Fundaţiilor Regale" se publică o recenzie la cartea lui Claude Roy, **Parisul răsculat**, semnată G.D., iar în nr. 8-9, directorul publicaţiei, Al. Rosetti, publică articolul *23 August 1944*[44].
-Iunie Reforma monetară.
- Este votată în noul Parlament o nouă *Lege a teatrelor*.
- Louis Aragon şi Elsa Triolet vizitează România (venind din URSS), aducînd României mesajul de încurajare al stângii franceze.
- Leonte Răutu introduce conceptul de „realism socialist", căruia i se va opune Petru Dumitriu în lecţiile de la Şcoala de Literatură despre realismul lui Balzac.
- Începe procesul membrilor Partidului Naţional Ţărănesc, acuzaţi de înaltă trădare.
-30 decembrie România devine Republica Populară Română.

---

[43]Cf. George Pruteanu, lucr. cit. Cât despre Casa Monteoru (Casa Scriitorilor de pe Calea Victoriei) ca model literar, mărturisirea a fost făcută chiar de autor în articolul **Exemplul lui Sadoveanu** apărut în „Viaţa românească", nr. 10/1955.

[44]Citām: „Pentru un om neprevenit căile evenimentelor sunt uneori întortochiate. Părtaşi ai evenimentului şi cunoscîndu-i resorturile intime, ştim cu câtă amănunţime a fost pregătit de oameni hotărâţi. Manifestul universitarilor pentru ieşirea din războiu, înmânat Guvernului Antonescu în vara anului 1944, făcea parte din planul de ansamblu. Astăzi culegem cu toţii roadele prevederilor acelor care au pregătit lovitura de stat dela 23 August 1944 şi putem întrevedea, pentru statul românesc democrat, o splendidă desvoltare." Direcţia opţiunii lui Al. Rosetti este clară din acest citat şi nu face decât să anunţe o cale liberă, de altfel singura, pe care vor putea evolua intelectualii care doreau să participe la facerea culturii române.

1948 – Publică în reviste proze ce vor face parte din nuvelele sale: *Duşmănie* (în „Viaţa românească” nr. 6, editată de revistă şi în broşură, proză cu subiect ţărănesc, amintind de *Desculţ* a lui Zaharia Stancu[45]), *Bedros din Bazargic* (în „Contemporanul” din 30 decembrie). Este evidentă dorinţa sa de armonizare a scrisului cu imperativele epocii[46].
- Ca redactor cu probleme ideologice, publică în nr. 3 din „Flacăra” *Recviem pentru o falsă filosofie*, în care se războieşte cu filosofia lui Jean-Paul Sarte.
- Începe colaborarea la „Viaţa românească” (nr.6, noiembrie) cu nuvela *Duşmănie*, tipărită în acelaşi an în broşură la EPLA, colecţia „Cultura Poporului”. Recenzează, în aceeaşi revistă, pe Howard Fast (*Ultima frontieră*) şi Sinclair Lewis (*Kingsblood Royal*).
- Este invitat de Mihail Sadoveanu, alături de alţi scriitori, la sugestia lui Petru Groza, preşedinte al Consiliului de Miniştri, într-o o excursie cu vaporul pe Dunăre. Ca urmare publică în „Flacăra” din 22 august *Dunăre, drum fără pulbere*, primul sâmbure al romanului de mai târziu, *Drum fără pulbere*.
- Publică la Editura de Stat (Staatsverlag, Bukarest), *Feindschaft - Aus dem Rumänischen von Leonore Renn*, 44 pagini.
- Petru Dumitriu publică în nr. 1 al „Vieţii româneşti” o recenzie la Alexandru Jar, iar în nr. 2 la *Întâlnirea din pământuri* a lui Marin Preda.
- ONU hotărăşte înfiinţarea statului Israel, pentru a linişti conflictul latent din zonă, între arabi şi evrei.
- Tatăl, colonelul Petre Dumitriu, ofiţer de infanterie în Regimentul 94, este arestat (dus la Timişoara) în procesul de „golire” a armatei române de ofiţerii promovaţi de fostul regim. Fusese „turnat” de un coleg că a asistat la predarea de către grănicerii români, către autorităţile germane, a unor

---

[45]EPLA, colecţia Cartea poporului. Episod în care băiatul bogătanului Eftimie merge la furat struguri la moş Gheorghe cel sărac. Mai apar Costantin (desculţul) şi Vasile (de la partid). De notat că tema culesului strugurilor este folosită şi de Zaharia Stancu în **Desculţ**, apărut în acelaşi an.

[46] În ancheta organizată de “Studentul român”, 10 februarie 1948, Petru Dumitriu răspunde evidenţiind problemele aflate în obiectivul literaturii române contemporane: a) o problemă de stil, realismul; b) una de tematică: istoria societăţii româneşti în perioada ei contemporană; c) una etică: comportarea oamenilor noi în mijlocul conflictelor prezentului. *Cronică de familie* şi, mai târziu, *Colecţie de biografii, autobiografii şimemorii contemorane*, transcriu în fapt acest program anunţat. Trebuie subliniat faptul că chestiunea realismului este considerată de autor una „de stil”.

partizani sârbi fugiţi în România spre a se adăposti, din pricina hitleriştilor. Ceea ce s-a dovedit a nu fi adevărat[47]. Pur şi simplu respectivul coleg o curtase pe soţia colonelului, iar aceasta nu cedase (fapt povestit de autor în *Cronică de familie*). Se îmbolnăveşte de diabet.
- „Revista Fundaţiilor Regale" este desfiinţată, iar redacţia ei se reconstituie ca „Viaţa românească" (care apăruse din 1906, la început la Iași). Devine redactor la „Viaţa românească".
- Editura Fundaţiilor Regale este desfiinţată şi pe structura ei apare Editura de Stat pentru Literatură şi Artă.
-Martie Au loc alegeri generale pentru Constituantă. Parlamentul României devine Marea Adunare Naţională, preşedinte fiind ales C.I. Parhon, care era şi preşedinte al Academiei de Medicină, membru al Academiei Române, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a URSS. Erau parlamentari, între alţii: Mihail Sadoveanu, Vasile Luca, Iosif Chişinevshi, Leonte Răutu, Alexandra Sidorovici (soția lui Silviu Brucan), Mihail Florescu, George Călinescu, Zaharia Stancu, Al. Buican, Mihail Roller, Ion Felea.
- Se hotărăşte ca dezvoltarea ţării să fie reglementată prin planuri cincinale.
- URSS detonează (experimental, pe tritoriul URSS) prima încărcătură atomică.
- McCarthy înfiinţează în SUA Comisia pentru Activităţi Antiamericane, care începe o adevărată „vânătoare de vrăjitoare" împotriva celor ce aparţineau stângii americane, fie dovediţi, fie doar bănuiţi.
- După Plenara a II-a a CC al PMR se dă o direcţie unitară „misiunii artiştilor şi scriitorilor" de a sprijini noul regim.
- „Contemporanul" publică un articolul (nesemnat) *Misiunea scriitorilor şi artiştilor noştri*.
- Are loc al III-lea Congres studenţesc, care înseamnă reorganizarea studenţimii după principiile noii puteri.
- Are loc Congresul Mondial al Intelectualilor şi Scriitorilor la Wrocław, în Polonia. Delegaţia română este condusă de Leonte Răutu.
- Pentru cele două mari sisteme politice, socialist şi capitalist, începe războiul rece. Se declanşează marile procese, pe de o parte de eliminare a comuniştilor care credeau în valorile internaţionaliste (Lucreţiu Pătrăşcanu în România, Rajk Lászlo în Ungaria, Traiko Kostov în Bulgaria, Rudolf Slansky

---

[47]Cf. Pavel Ţugui, lucr. cit., p. 89.

în Cehoslovacia), pe de alta, de eliminare a „vocii” partidelor istorice: liberalii, ţărăniştii etc.).
- Se impune la conducerea partidelor comuniste ale ţărilor socialiste, ca urmare a programului trasat direct de Stalin, „linia dură”, care avea ca scop, între altele, de a elimina „paralelismul de putere” în cadrul sistemului socialist (Stalin/Tito). Ca urmare, se declanşează denigrarea lui Tito şi a titoismului ca fenomen. În această bătălie se afirmă în România Gheorghe Gheorghiu-Dej.
- Mihail Sadoveanu publică în „Contemporanul” un articol substanţial intitulat *Importanţa mondială a literaturii sovietice*, menit să definească parametrii între care se va mişca „noua literatură română”.

1949 – Petru Dumitriu este trimis, ca reporter, din partea „Scânteii”, să participe – în vreme ce chiar tatăl său era arestat la Timişoara, iar mama locuia tot acolo, într-o cameră cu chirie - la procesul unor ţărani înstăriţi din Banat. Atunci şi-a recuperat de la Baziaş masa lui de elev. Procesul a devenit subiectul nuvelei *Vânătoare de lupi*.
- Publică, în nr. 3-4, 5-6, 9 ale „Vieţii româneşti” nuvelele *Bijuterii de familie,* apoi *Vânătoare de lupi, Nopţile din iunie* (apărută în acelaşi an şi în broşură).
- Publică studiul introductiv la ediţia de *Opere* Ion Creangă.
- Se cunoaşte cu Marin Preda.
- Participă la colectivizarea agriculturii, în calitate de scriitor care se documentează, reportajele cu aceste subiecte fiind publicate în „Scânteia”.
- Publică broşura *O sută de kilometri*, la Editura Tineretului, colecţia Mica bibliotecă literară[48]
- Primeşte Medalia Muncii (anunţ făcut în „Flacăra” din 14 mai).
- Într-o anchetă publicată de “Contemporanul” din 30 decembrie, despre proiectele anului următor, Petru Dumitriu anunţă “romanul Canalului”, după ce făcuse o profesiune de credinţă balzaciană în nr. din 20 mai, scriind eseul *Ultimul act al „Comediei umane”*.
- Publică în „Flacăra” o cronică elogioasă la Camil Petrescu: *Figura lui Bălcescu în două noui lucrări dramatice*.
- Apare în volum *Bijuterii de familie*, la EPLA (atunci editură a Uniunii Scriitorilor).

[48] Acţiunea are loc într-un sat de lângă Dunăre. Personaje sunt Miai (‘dat cu comuniştii’), Floarea, iubita lui.

Este eliberat din închisoare tatăl său, mai ales ca urmare a opţiunii politice a fiului său, favorabilă noului regim[49].

- După eliberarea tatălui familia se mută la la Tîrgu Jiu, apoi la Bucureşti, în locuinţa aflată pe lângă liceul Mihai Viteazu[50], în sectorul (atunci) 3 al capitalei, alta decât a bunicilor dinspre tată, care fusese probabil naţionalizată între timp.
- Revista „Contemporanul” primeşte premiul „Al. Sahia” al Academiei Române pentru activitatea sa.
- Ca reflex direct al războiului rece, I. Chişinevschi (secretar al CC al PMR) publică în „Contemporanul” articolul *Desvoltarea culturii în RPR, contribuţie de seamă la opera de apărare a păcii*.
- Are loc Congresul intelectualilor din RPR pentru pace şi cultură, care-i expediază, în final, o telegramă „de aliniere” politică lui I.V. Stalin.
- Poetul Cicerone Theodorescu, redactor şef al „Vieţii româneşti”, este exclus din P.M.R. în urma epurărilor care au loc (pentru devieri ideologice), iar revista va apare sub direcţia unui Comitet de conducere. Sunt excluşi din partid Zaharia Stancu şi Mihai Beniuc.

1950 – Publică în „Contemporanul” din 18 august *La început a fost pustiul*, fragment din *Drum fără pulbere*, o frumoasă descriere a Dobrogei, pământ vechi, de locuire al mai multor neamuri. Cartea se voia o replică la Jean Bart (pseudonimul lui Eugeniu P. Botez din Administrația Navală, scriitor și pictor), dar a suferit, conform *Dosarelor de Securitate* unde se află manuscrisul, opt rânduri de cenzură, inclusiv din partea unor cenzori – probabil basarabeni – care scriau direct în rusă. Apare în „Viaţa românească” (începând cu nr. 11) romanul *Drum fără pulbere* (despre construirea Canalului Dunăre – Marea Neagră[51]).

---

[49] Cf. George Pruteanu, lucr. cit., p. 20.

[50] Cf. textului lui Petru Dumitriu, corectură la prima versiune a acestui *Tabel cronologic*.

[51] Romanul a fost, în chip evident, o comandă de partid venită chiar din anturajul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Acesta încerca să păstreze un ascendent românesc în cadrul programelor economice şi de partid pe care CAER le impunea ţărilor componente. Sesizînd importanţa strategică şi economică a lucrării, PMR încerca să definească acest obiectiv ca fiind unul românesc şi construit de români. Acest lucru îl transcrie Petru Dumitriu în *Drum fără pulbere.*

- Îi apare ediţia a doua din *Bijuterii de familie*, iar *Nopţile din iunie* apar în volum.
- Publică *Primăvara lui şaptezeci şi unu* (cu subiect despre începutul celei de-a treia Republici Franceze)[52].
- Îi apare la Budapesta *Bijuterii de familie* (*Csaladi ékszerek - Regény*), *Nopţile din iunie* în traducere germană la Bucureşti (Editura de Stat), ca şi nuvele (*Vânătoare de lupi* cu titlul *Wolfsjagd*), tot la Bucureşti (Editura Tineretului).
- Devine membru al Comitetului Uniunii Scriitorilor (după Plenara din 5 octombrie).
- Publică în „Contemporanul" un fragment din viitorul roman *Drum fără pulbere*, cu titlul *La început a fost pustiul* (nr. din 18 august). Devine membru al Comitetului Uniunii Scriitorilor, alături de George Călinescu, Maria Banuş, Mihai Beniuc (secretar al Uniunii), A. Toma, Zaharia Stancu, Cicerone Theodorescu, Ion Vitner, Nicolae Moraru.
- Traduce (probabil stilizează) împreună cu Gh. Nicolau romanul lui Semion Babaevski – *Lumină deasupra pământului* (cartea avea Premiul Stalin), tradus în română la Editura Cartea Rusă.
Nicolae Moraru devine redactor şef al „Vieţii româneşti", după ce în 1949 fusese exclus din partid Cicerone Theodorescu, fostul redactor şef.
- Zaharia Stancu, preşedinte al Uniunii Scriitorilor, este exclus din partid şi este ales preşedinte al Uniunii Mihail Sadoveanu, șeful Francmasoneriei din Europa de SE.

1951 – I se decernează Premiul de Stat clasa a II-a, la sugestia Anei Pauker,

---

Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost, de altfel, şi singurul şef de stat din lagărul socialist care a protestat faţă de proiectul CAER de "regionalizare" economică, atunci când a primit (1964), prin CAER, propunerea de a face din Câmpia Română "Raionul Dunărea de Jos" al lagărului socialist. Moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în 1965, pe fondul acestor discuţii de recuperare a coordonatelor identitare în cadrul socialismului, l-a proiectat în prim plan pe Nicolae Ceauşescu şi el avea să împingă spre naţionalism socialismul românesc. De altfel, cu tendinţe diferite, fragmentarea lagărului socialist a început chiar atunci, odată cu proiectul de "globalizare" a lui sub conducerea URSS.

[52]Nuvelă apărută la Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor, colecţia Cartea Poporului, nr. 83.

prin Decret semnat de Ion Gheorghe Maurer (abia la 24 noiembrie 1952), pentru *Nopţile din Iunie* (ediţia a doua), apărute în volum[53].
- Publică în „Scânteia” nuvela *Dreptate*, cu subiect ţărănesc.
- *Drum fără pulbere* apare în volum.
- Publică volumul *Nuvele* (cuprinde *Bijuterii de familie, Vânătoare de lupi, Duşmănie, Bedros din Bazargic, O sută de kilometri).*
- Publică în broşură nuvelele *Duşmănie, Să vii să-ţi dau pâine*[54].
- Publică broşura *Sărbătoare în zi de lucru*[55], 64 pp., la ESPLA.
- Publică pentru prima oară în „Contemporanul” articolul *Întâlnire cu eroii*, legat de documentarea pentru romnul *Drum fără pulbere*.
- Îi apare în germană, la Bucureşti *Cronică de familie* (*Der Familienschmuck*) la ESPLA, iar în rusă şi sârbo-croată *Nopţile din iunie* (*Июньские ночи* şi respectiv *Junske noći*), la Editura de Stat.
- Face scenariul pentru primul său film, *În sat la noi*, după *Nopţile din iunie*, regia: Victor Iliu şi Jean Georgescu, muzica: Ion Dumitrescu, interpreţi: Constantin Ramadan, George Manu, Nucu Păunescu, Liviu Ciulei, Andrei Codarcea ş.a. Premiera a avut loc pe 20 august 1951[56].
-Decembrie Au loc alegeri locale.
- Lila termină Medicina, secţia Chirurgie osteo-articulară, cu diploma nr. 31930/1951.

1952 – Începe să publice în reviste fragmente din romanul *Pasărea furtunii*.

---

[53]Petru Dumitriu a mărturisit că scrisese cartea anume ca să-i placă Anei Pauker (în *Convorbirile* cu George Pruteanu), lucr. cit. p. 63. Dar portretul ei există şi în **Incognito**. Nu de mult, George Brătescu, ginerele Anei Pauker, a publicat o carte despre ea la Editura Humanitas. Pemiul de Stat era cel mai important care se putea acorda şi presupunea scutirea de impozite pentru orice fel de venit.

[54]Nuvela a apărut la Editura Tineretului, colecţia Tineretul sătesc, în acelaşi volum cu Eugen Frunză – **Basm să fie?** (versuri) şi Eusebiu Camilar – **Pionierul viteaz**. E vorba despre lupta chiaburilor cu ţăranii de tip nou. Locul acţiunii se numeşte Pământuri, unul din personaje se numeşte Şmecherie.

[55]Nuvela a apărut la ESPLA. Acţiunea are loc în primăvara lui 1949, în Dobrogea. Personaje: inginerul Juraşcu, Achim – şef de echipă, vizita lui Gheorghiu-Dej pe şantierul Canalului. Va fi conţinut, ca idee, în **Drum fără pulbere**.

[56] Cf. Bujor Râpeanu – **1911-2002 * Repertoriul filmului românesc**, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1996.

- Publică nuvela *Dreptate* (care apare în în limbile maghiară, sârbă, cehă) şi *Prietenul Sava* (evocări de pe front, unele pasaje se recunosc în *Incognito*)[57].
- Scrie despre Leonardo da Vinci cu prilejul expoziţiei itinerante organizată de UNESCO (500 de ani de la naşterea artistului) la Paris, adusă şi la Bucureşti.
- I se publică la Bucureşti traducerea maghiară şi sârbo-croată a nuvelei *Dreptate* (*Az igazsàg nevében - Novelle* şi respectiv *Spravedlivist'*), iar în engleză şi franceză *Nopţile din iunie* (*The Nights in June* şi respectiv *Les Nuits de Juin*), la editura Cartea (The Book - Le Livre), iar în Berlinul de Est, la Volk und Welt, *Saat und Ernte- Zwei Novellen*. Apare la Bucureşti, în română şi în traducere sârbo-croată, *Prietenul Sava*[58] (*Prijàtel Sava*), la Editura Tineretului. Apare la Moscova *Июньские ночи .*
- Publică în „Contemporanul" un nou fragment, cu titlul *Un oaspete de seamă* (20 iunie; despre vizita lui Gheorghiu Dej pe şantierul Canalului), din romanul *Drum fără pulbere*. Publică ediţia a II-a a romanului, refăcută (în urma unor scrisori critice primite prin Uniunea Scriitorilor ori publicate în „Scânteia" şi semnate de „oameni ai muncii".
- Devine cel mai tânăr membru al Comitetului Permanent pentru Apărarea Păcii din RPR.
- Susţine *Raportul asupra prozei* la Şedinţa plenară a Secţiei de proză a Uniunii Scriitorilor, intrînd, cu această ocazie, în Biroul Secţiei, alături de V. Em. Galan, Marin Preda, Paul Georgerscu, Zaharia Stancu, Ion Vitner, Alexandru Jar (soțul Olgăi Bancic, luptătoare antifacistă, ucisă pentru asta și care are, la paris, o statuie), Eusebiu Camilar, Ion Istrati, Haralamb Zincă, Dumitru Mircea.
- Vizitează URSS (Moscova şi Erevan în Armenia socialostă), apoi China împreună cu Geo Bogza. Îl întâlnește acolo pe Jean Paul Sartre.

---

[57]Apare la ESPLA, în colecţia Albina. (Personaje: nea Ion Badea, Mitrea, Vasilică, Radu, Dincă, Udrea, Pantelică. E vorba despre cote, colectări, gospodării colective după modelul colhozurilor).

[58]E vorba despre un tânăr locotenent de grăniceri, rănit la mână, care îi povesteşte, într-un tren, autorului, despre cum a murit prietenul lui, Sava, un tânăr sârb, al cărui sat a fost distrus de aviaţia americană fiindcă Broz Tito se vânduse americanilor. Această poziţie era una „de partid", în cadrul luptei lui Stalin contra lui Tito pentru ca sistemul socialist să aibă un singur centru de comandă.

- Ţine la Şcoala de Literatură un seminar de măiestrie artistică exemplificînd cu Balzac. L-a avut cursant, între alţii, pe Radu Cosaşu, care şi-a povestit amintirile[59].

- Au loc dezbateri în presă pe marginea noului proiect de **Constituţie a RPR**, ca şi pentru adoptarea unei noi ortografii a limbii române.

---

[59]În „Apostrof" 1/1990, p. 19, Radu Cosaşu semnează *"Supravieţuitorii" alături* ***de Petru Dumitriu,*** despre seminarul de măiestrie literară şi balzacianism ţinut de P.D. şi unde a fost prezent:
„(…) deodată, la intrarea unei alei, peste drum de Institutul hidro (fostă Şcoala Superioară de Partid A.A.Jdanov) să-mi răsară în faţă, coborînd dintr-un taxi, directorulcelei mai mari edituri,înaltşputernic,frumos şi plin de talent ca o noapte de vară, pe care l-am salutat fascinat, iar el, deşi nu vorbisem niciodată, mă întreabă cu dezinvoltura unui Harun al Rashid:
- Ce mai fac conştiinţele sfâşiatealecetății?
Maxilarul îngheţat îmi şopti că ar fi o prea mare obrăznicie să răspund că "se plimbă", conştiinţele sfâşiate se plimbă prin cetate. Nu ştiu de ce am trecut mai departe – probabil speriat de gândul nou că pot degaja antipatie…Harun al Rashid avea trufii de Cezar al literaturii care nu discuta personal cu harnicii şi mărunţii reporteri deștepți...(...)

Am fost dintre cei care m-am bătut să fac parte din seminarul lui de măiestrie literară şi de balzacianism de la Şcoala de literatură (şi n-am reuşi t), seminar în care desena pe tablă schema tensiunilor din *__Comedia umană__*. *Erau oameni care îşi făceau schema romanelor lor aşa cum îi învăţa Petru Dumitriu. (…) M-am uitat odată dintr-o privire înăuntru la Capşa unde la o masă Petru Dumitriu şi Marin Preda discutau agitând furculiţele. Am aflat – şi nu prin oberchelneri – că puneau la cale, ca la piaţă, împărţirea literaturii române între ei doi: unul lua boierii şi burghezia, iar celălalt ţăranii. Am fost o generaţie împărţită în fascinaţia simultană pentru Petru şi Marin. Şi mai ţin minte, nu pentru că aş fi bătrân şi zaharisit, că unul din prozatorii Bucureştiului s-a despărţit de el, la Paris, plângându -i pe umăr: "cui ne laşi, Petrule?" Ceea ce nu l-a împiedicat să uite, de unul din puţinele lui hohote de plâns sincere."* Cel care s-a despărţit la Paris plângând era Marin Preda. În Bucureşti Petru Dumitriu era poreclit în epocă Petru cel Mare. Cât despre Balzac ca model, poate nu e rău de spus că numele său real era Balsa (ca in Balș...) și era occitan, zonă celtă la oringini (langue d'oc). Celții, după mulți istorici, migraseră inițial din interiorul arcului Carpatic. Insemnele lor figurează pe Columna lui Traian. Așa privit, demersul lui Petru Dumitriu era, în sens larg, identitar.

- Filmul *Mitrea Cocor*, după romanul omonim al lui Mihail Sadoveanu, este distins cu Medalia de Aur a Păcii şi cu Premiul Luptei pentru Progres Social la Festivalul Internaţional de Film de la Karlovy Vary (Cehoslovacia).
- Griviţa Roşie susţine candidatura lui Gheorghe Gheorghiu-Dej pentru Marea Adunare Naţională.
- Premiul de Stat pentru proză este acordat lui Mihail Sadoveanu pentru *Nicoară Potcoavă* (cls.I), Zaharia Stancu pentru *Desculț* (cls.I), Marin Preda – *Desfăşurarea* (cls.a II-a), Dumitru Mircea – *Pâine albă* (cls. a III-a).
- În contextul războiului rece are loc la Bucureşti, pentru susţinerea mişcării de stânga europene, Congresul Naţional pentru Apărarea Păcii, prezidat de Mihail Sadoveanu. La el sunt invitaţi Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Zaharia Stancu, Mihai Ralea ş.a. Era o tentativă de contrabalansare a excluderii unor mari valori culturale din viaţa politică.
-23 septembrie Sora sa, Lila, proaspătă absolventă a Facultăţii de Medicină (specialitatea chirurgie osoasă), se angajează la Sanatoriul TBC osteo-articular din Agigea[60].

1953– Devine redactor şef la „Viaţa românească"[61] (la două săptămâni după moartea lui Stalin), susţinut fiind de Mihail Sadoveanu, cu recomandările lui Mihai Ralea, George Călinescu şi Camil Petrescu. Constanţa Crăciun înaintează propunerea lui I. Chişinevschi şi Leonte Răutu, care sunt de acord. Nou instalat, Petru Dumitriu publică articolul *Note de cititor* despre povestirile lui Marin Preda (nr. 12).
- O cunoaşte, prin Henriette Yvonne Stahl, pe Catinca Ralea, fiica lui Mihai Ralea, iar prin ea pe Mihai Ralea însuși, care îl introduce în noi cercuri literare, actoriceşti şi de partid (Miron Constantinescu, Constanţa Crăciun şi soţul ei, Vinţe, ilegalist, actori de la Teatrul Armatei).
- Prieten cu A.E. Baconsky, Mihail Petroveanu şi Veronica Porumbacu, cu fostul diplomat Gussi (una din sursele *Cronicii de familie*).
- Publică ediţia a III-a din *Bujuterii de familie,* volumele *Din tată-n fiu* (articole

---

[60]Cf. **Carnet de muncă Dumitriu Lila**, Cap. IX.

[61]Cf. **Autobiografiei** în lb. germană existentă la Editura Fischer Verlag din Frankfurt, copia autorului, primită de la doamna Françoise Mohr.

despre construirea socialismului, documentări pentru viitoare personaje)[62]şi *Poveşti adevărate* („versiune de lucru" pentru *Pasărea furtunii*).
- „La Roumanie nouvelle" din 15 ianuarie publică un interviu intitulat *Entretien avec le romancier Petru Dumitriu.*
- Îi apare în Polonia, la Varşovia, *Drum fără pulbere* (*Droga bez kurzu*), în Berlinul de Est (editura Volk und Welt) şi la Moscova (la Огонёк) *Nopţile din iunie* (*Juninächte* şi respectiv *Июньские ночи*).
- Se reeditează traducerea franceză a *Nopţilor din iunie* (*Les Nuits de Juin*) la Bucureşti, Editura Cartea (Le Livre).
- Petru Dumitriu călătoreşte la Moscova şi Erevan (Armenia) în aceeaşi delegaţie cu Geo Bogza şi Mihai Novicov. La întoarcere publică în „Gazeta literară" note de călătorie despre bibliotecile Lenin din Moscova şi Materadaran din Erevan.
Eugen Jebeleanu, Marin Preda, Petru Dumitriu ş.a. s-au dus la Secţie şi au cerut înlăturarea lui Nicolae Moraru de la „Viaţa românească" pentru conducere dictatorială[63].
- La dezbaterea despre creaţia literară de la Uniunea Scriitorilor, Petru Dumitriu vorbeşte despre individualizarea eroului tipic în creaţia literară, referindu-se exclusiv la Balzac, urmare directă a faptului că ţinuse, la Şcoala de Literatură, un seminar despre măiestrie literară şi balzacianism.
- Publică în „Contemporanul" o analiză a noutăţilor editoriale (*Mai durabilă decât marmora,* cu prilejul Decadei cărţii), referindu-se la volumul al IV-lea al ediţiei Eminescu de Perpessicius, la trilogia *Bălcescu* de Camil Petrescu, la *Şun sau Calea netulburată* de G. Călinescu.
- Publică *Poveşti adevărate*, reportaje de documentare[64].

---

[62]Volumul cuprinde textele: **Şi acesta e abia începutul** (reportaj despre Filip Mitea, care a plecat în 1949 din sat pe şantierul Canalului); **Lumina lui Lenin în munţii Bicazului** (reportaj despre construcţia hidrocentralei, care are ca termen de predare anul 1955); **Din tată-n fiu...** (despre uliţa Puţul cu Tei, unde s-a născut Ion Paraschiv în 1920, fochist de locomotivă, devenit strungar la Atelierele Griviţa, trimis pe front în 1942 neştiindu-se că era comunist, despre soţia lui, Irina şi nepotul său, Ilie, care a fost constructor la metroul din Bucureşti (nu începuseră, în mod real, lucrările!).

[63]Cf. Pavel Ţugui, lucr. cit., p. 37.

[64] Titlurile volumului sunt: **Scrisoare de pe mare** (despre Filoftei Romanov, Trofim Popov, Adam Jora, care vor deveni personaje în **Pasărea furtunii**); **Poveste adevărată** (despre un grup de tehnicieni care caută o nouă metodă de turnare a unor oţeluri speciale); **Povestea unui vizitator străin** (inginerul oţelar Toderici, de la

- Moartea lui V.I.Stalin.
- Are loc Congresul al XIX-lea al PCUS. Ca urmare Uniunea Scriitorilor organizează o dezbatere pe tema *Unele probleme ale creaţiei literare din RPR în lumina tezelor asupra literaturii şi artei expuse de* tovarăşul G.M.Malenkov în *Raportul ţinut la Congresul al XIX-lea al PCUS.*
- Nicolae Tertulian publică în 'Viața românească' nr. 8/1953 cronica la *Pasărea furtunii* de Petru Dumitriu[65].
- Se înfiinţează Secţia de Literatură şi Artă a CC a PMR, sub conducerea Constanţei Crăciun[66]. În acest fel puterea lui Leonte Răutu era micşorată, o parte din fostele sale atribuţii revenind Secţiei. Mai mult, în acelaşi an, această Secţie va absorbi Secţia de Propagandă şi Agitaţie, al cărei şef era Leonte Răutu. Se înfiinţează apoi, din diverse Direcţii generale pe domenii ale artelor, Ministerul Culturii şi Învăţământului, preluat de Constanţa Crăciun.
- Se desfăşoară la Bucureşti Festivalul Internaţional al Tineretului. Pompiliu Macovei (soțul Ligiei Macovei, ilustratoare de carte), atunci arhitectul şef al Capitalei, viitor ministru al Culturii (după ce fusese Constanţa Crăciun), construieşte, în şase luni, Stadionul 23 August, ca şi alte obiective dedicate Festivalului Internațional al Tineretului. Faptul că acest festival a avut loc la Bucureşti era un răspuns al stângii europene la punctul de vedere afirmat de România în cadrul Congresului Naţional pentru Apărarea Păcii.

Hunedoara, se specializează în RDG); **Cea mai frumoasă meserie** (inginer de furnal Mircea Alexandru, vizitat la locul de muncă de un compozitor); **Cu „Octombrie Roşu” în larg** (file de carnet care constituie documentare pentru **Pasărea furtunii**); **Furtunile trecutului** (exerciţiu de descriere a unei furtuni); **Octombrie Roşu** (despre munca pe navă); **Oamenii care muncesc pe mare** (apar: Eftei Romanov, Cozma Cherbatoi, cutteristul Ion Niţă); **Hrană pentru poporul nostru** (despre tânărul pescar Ion Socol); **Omul e astăzi mai puternic** (despre pescarii din Jurilofca ajunşi pe vasul de pescuit); **Şi acesta e abia începutul** (Filip Mitea vorbeşte la dezbaterea noii **Constituţii**).

[65]Cităm: “**Pasărea furtunii** e o scriere originală. Descrierea fină, nuanţată a mişcărilor gigantice ale naturii, a variaţiilor de atmosferă şi a varietăţii ei uimitoare de culori – proiectând astfel stările de spirit ale oamenilor – ne dezvăluie o latură nouă a talentului lui Petru Dumitriu, aptitudini şi forţe creatoare noi, necunoscute până acum, ale acestui scriitor.”

[66]Fiică de bancher interbelic, membră de partid din ilegalitate.

1954 – Publică în volum *Pasărea furtunii*, la Editura Tineretului, în 20.000 de exemplare, redactor fiindu-i M(icaela) Ghiţescu, iar ilustraţia copertei fiind executată de Jules Perahim, profesor la Academia de Arte și ilustratorul “Contemporanului”.
- Începe să publice în reviste din viitoarea *Cronică de familie* (*Davida*, în „Viaţa românească” nr.6).
- Publică volumul *Despre viaţă şi cărţi*, care cuprinde articole de critică şi teorie literară apărute în presă în perioada 1948—1954.
- Apare în română şi se traduce şi în maghiară, la Bucureşti, *Pentru demnitatea şi fericirea omului*, 24 de pagini (*Az emberi méltóságért és boldoságért*). I se publică la Kiev, în ucraineană, *Nopţile din iunie* (*Черневі ночі*).
- I se conferă Ordinul Muncii clasa a II-a de către Prezidiul MAN, alături de Eugen Jebeleanu, Cicerone Theodorescu, Aurel Baranga, Dan Deşliu, Ov. S. Crohmălniceanu[67].
- Apare în volum *Pasărea furtunii*.
- Se reeditează traducerea romanului lui Semion Babaevski – *Lumină deasupra pământului*, tradus de Gh. Nicolau şi stilizat de Petru Dumitriu.
- Ileana Medrea devine campioană naţională la aruncarea discului şi a suliţei. Demarează episodul de dragoste dintre ea şi handbalistul Iulian Căliman, maestru al sportului.
- Moare A.I. Vâşinski, reprezentant al URSS la ONU.
- Mihail Sadoveanu semnează, ca vicepreşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, Decretul prin care i se conferă lui Petru Groza, preşedinte la Prezidiului MAN (care împlinea 70 de ani) Ordinul Steaua Republicii Populare Române.
1955 – Publică în volum *Cronică de familie*[68]*, Cronică de la câmpie, Focul*

---

[67] Cf. Pavel Ţugui, lucr. cit., p. 95.

[68]Această primă versiune conţine patru capitole : **Davida, Bijuterii de familie, Salata, În bătălia pierdută**. În articolul **Toate forţele vii părăsesc tabăra trecutului**, apărut în „Scânteia” din 26 noiembrie, mărturiseşte că titlul întregului roman i s-a impus în urma discuţiei pe care o avusese cu Jean Paul Sartre în China, care-i spusese: „Dumneavoastră trăiţi într-o societate nouă, care trebuie să-şi scrie cronica”. Dar în articolele din presă mărturisise că s-a gândit la replica lui Hamlet către actorii veniţi la castel: artistul e un cronicar al timpului său. De fapt, e surprinzător să constatăm că a avut ideea ambelor „cronici” (de familie şi de la câmpie, adică cea boierească şi cea ţărănească) în acelaşi an.

nestins (subiect muncitoresc: o excludere din partid)[69].
- Prima călătorie în Franţa, la propunerea lui Miron Constantinescu. Discută cu iar cu Jean Paul Sartre. Îl cunoaşte, la Ambasada URSS din Paris, unde este dus de prietenii francezi, pe Mihail Şolohov, aflat acolo pentru aniversarea a 50 de ani.
- Apare ediţia a II-a din *Pasărea furtunii*.
- Primeşte pentru ea Premiul de Stat, în acelaşi an cu Marin Preda – *Moromeţii*, vol. 1. Premiul va fi înmânat abia în 1957.
- Apare la ESPLA *Hamlet* de Shakespeare, tradus de Ion Vinea, care nu avea drept de semnătură. Cum fusese iubitul Henriettei Yvonne Stahl, Petru Dumitriu îl ajută pe Ion Vinea să tipărească traducerea lui *Hamlet* semnându-o el însuși şi dându-i acestuia banii[70].
- Apar la Budapesta *Bijuterii de familie* (*Csalàdi ékszerek. Pegény*) şi *Cronică de la câmpie* (*Màrciusi szél*), la Bucureşti în bulgară (*Porodicni nakit*) şi *Pentru demnitatea şi fericirea omului. Note de călătorie în Uniunea Sovietică* (*Za dostojanstvo i sreciu cioveka. Beleşke sa puta po Sovjetskom Savezu*).

---

[69] Personaje sunt Valentina şi Mihai Udrea, soţi, Simion Petre, Balaban, inginerul Anghel Ieremia. Acţiunea are ca loc de desfăşurare o oţelărie din oraşul V...).

[70]Petru Dumitriu a recunoscut acest fapt printr-o scrisoare autografă din 1999 către Ecaterina Ţarălungă (deşi, se pare, a recunoscut-o de mai multe ori)*:* „Scumpă Doamnă şi prietenă, tocmai am recitit scrisoarea D-tale din 10 iulie şi-ţi mulţumesc încă odată – de altfel traducerea lui Hamlet din 1955, în limba română,nu e de mine, ci de Ion Vinea, ex-amorezul Henriettei Yvonne Stahl, căsătorit, cred, cu o femeie bogată (asta nu cred: ştiu), dar rămas bun prieten cu H.Y.S., devenit prieten şi cu mine, care-l apreciam ca poet şi om de litere român, şi care ţinea să joace rolul unui „rezistent" intelectual român necorupt de pactizarea cu netrebnicul regim comunist. Deci: eu i-am procurat contractul, sub numele meu, iar el a scris traducerea, foarte bună, ca tot ce a ieşit din pana şi călimara lui, şi eu i-am transmis drepturile de autor încasate de mine. Te-aş ruga să publici, dacă se poate, sau (şi) să difuzezi această contribuţie la istoria literară dintre anii 1944 şi 1989. Că n-o să mă împodobesc eu cu cinstea de a-l fi tradus pe Hamlet din originalul sublim, adică shakespearian, într-o versiune românească nu nedemnă de originalul englezesc (şi genial). Dacă poţi face ceva, îţi mulţumesc, ca pentru toate contribuţiile preţioase ale D-tale la istoria literară (capitolul P.D., care şi semnează, cu omagiile pe care ţi le datorează). Al D-tale, Petru Dumitriu."

- Se căsătoreşte pentru scurtă vreme cu Henriette Yvonne Stahl, mai mare cu peste douăzeci de ani ca el, sora sociologului Henri Stahl (din grupul lui Dimitrie Gusti), familie la origini franceză, din Lorena, pentru ca ea să beneficieze de situaţia unei „foste soţii” (drept la pensie) a lui Petru Dumitriu, în condiţiile dificile pe care le avea de traversat atunci fosta aristocraţie şi intelectualitate din România. Căsătoria a fost facilitată de Pavel Ţugui, şeful Secţiei de Ştiinţă şi Cultură a C.C. al P.M.R.[71] Vor rămâne prieteni, continuă să-i dea (până la plecarea din România) o treime din veniturile lui pentru a se întreţine. Henriette Yvonne Stahl a rămas toată viaţa principalul său model feminin, poate şi în amintirea celeilalte Henriette tutelare, profesoara sa de limbi străine de la Orşova, Henriette Vicenzia Românu.
- Se căsătoreşte cu Irina Medrea (după ce ea divorțează de diplomatul Nicolae Fotino și divorțează el însuși de Henriette Yvonne Stahl) pe 19 decembrie, cu actul nr. 1779, în Bucureşti, raionul Gheorghe Gheorghiu Dej[72].
Are loc Congresul Scriitorilor sovietici.
- În acelaşi an au călătorit: Zaharia Stancu în Norvegia şi Danemarca, Eugen Jebeleanu în Japonia, Tudor Vianu în India, O.W.Cisek în R.F.G., Aurel Baranga în S.U.A., Marin Preda în Vietnam[73] etc.

1956-Publică în „Contemporanul” din 27 ianuarie *Portretul bătrânului războinic*, despre poezia lui Mihai Beniuc, precum şi un foarte interesant articol despre *Desculţ* de Zaharia Stancu (24 februarie), cu titlul *Desculţ – roman neterminat* (în sensul de opera aperta), analizând ecourile cărţii în presa internaţională şi comparându-l cu alte romane din literatura universală.
- Publică în „Gazeta literară” nr. 23 (februarie) un articol despre ultimele poezii ale Ninei Cassian cu titlul *Să citim împreună*.
- Publică ediţia a II-a din *O sută de kilometri*.
- Publică în „Viața românească”, la rubrica *Scriitorii despre scriitori*[74], un text datat 6 aprilie, despre Tudor Arghezi.

---

[71] Cf. Pavel Ţugui, lucr. cit., p. 49.

[72]Cf. menţiunilor la **Actul de naştere** al scriitorului, primit de la Oficiul Stării Civile Caraş Severin, nr. 35/07.03.2003.

[73]Cf. Pavel Ţugui, lucr. cit., p, 135.

[74] Îl reproducem integral: **Petru Dumitriu despre T. Arghezi:**

- Publică în „Informaţia” (din 3 mai) un articol tot despre Tudor Arghezi, cu titlul *Un poem din poezia argheziană*.
- Se duce la Tudor Arghezi şi-l roagă să scrie „ceva potabil”, nu neapărat angajat. În urma acestei rugăminţi Arghezi a scris *1907* şi *Cântare omului*[75].
- Apare la Budapesta ediţia a II-a a *Bijuteriilor de familie*.
- Părăseşte „Viaţa românească”, pe care o preia Ov. S. Crohmălnicenu, şi devine director al ESPLA[76] după Al. I. Ştefănescu, ultima colaborare la „Viaţa

---

“ Îl citesc pe T. Arghezi, dar o fac în felul obişnuit al cititorului: încet, cu ochii trecuţi peste text.

Credeam că înţeleg destule lucruri şi D-ta mi-ai arătat eri că am fost departe de ele.

Te-am ascultat vorbind şi am avut impresia că eşti un vrăjitor care naşti din gândurile mele cadenţe necunoscute, realităţi pe care nu le descoperisem în mine.

Îţi mulţumesc.

Cred că ai făcut vis-à-vis de ascultători ceeace un mare actor face în teatru comentând şi interpretând versurile lui Arghezi: ai creat un nou Arghezi în mintea multora.

S-a spus totdeauna că eşti un om deştept. Citirea unui vers e mult lămuritoare în această privinţă.

D-ta trebue să fii foarte deştept.

Deşteptăciunea îţi vine dintr-o mare sensibilitate, din inteligenţa lucrurilor până-n adânc, din puterea de a transmite rezonanţa pe care în D-ta o au lucrurile.

Cu vocea asta ai face să tremure de invidie mari actori.

Şi pentru că marilor actori li se traduc mulţumirile în aplauze, ascultă-le şi pe cele pe care din plin ţi le trimit!”

[75]Cf. mărturiei scriitorului, în: Eugen Simion – **Convorbiri cu Petru Dumitriu**, Editura Mercutio, Iaşi, 1998.

[76]Petru Dumitriu a iniţiat la ESPLA colecţia Clasicii Literaturii Universale, unde s-au tipărit, sub conducerea lui, Homer, Virgiliu, Dante, Molière, Shakespeare, Goethe, Gogol, Hugo, Tolstoi, Dostoievski, Anatole France, romancierii americani. În colecţiile Meridiane şi Literatura Universală Contemporană s-au tipărit Thomas Mann, Alberto Moravia, Jean Cocteau, Paul Eluard, Jean Paul Sartre, Rabindranath Tagore, Pirandello, Faulkner, Graham Greene, Arthur Miller, Eugen O’Neil, John Steinbeck, Pablo Neruda ş.a. Cf. Valeriu Ciobanu şi Elena Piru în revista „Studii şi Cercetări de Istorie Literară şi Folcolor” , nr. 1-2/1959. În privinţa literaturii române, propune (era 1956!) publicarea lui Lucian Blaga, Octavian Goga, Mateiu Caragiale, Panait Istrati, Al.Brătescu-Voineşti, Adrian Maniu, Ion Pillat, Ion Vinea. Cf. Pavel Ţugui, lucr. cit., p. 60. Prin toată această activitate, ca şi prin cele mai importante creaţii ale sale, Petru Dumitriu se dovedeşte a fi cel mai important promotor identitar al „dezgheţului” literar românesc, un constructor de cultură. În plus, formează un Consiliu Editorial aducând mari personalităţi ale literaturii române ca semn al faptului

românească” fiind traducerea unor poeme din Tu-Fu, ca urmare a călătoriei în China, în aceeaşi delegaţie cu Geo Bogza, la Congresul Scriitorilor. Jean Paul Sartre a fost și el delegat la acel Congres.
- Publică articole în revistele sovietice „Inostrannaia Literatura” şi „Literaturnaia Gazeta” (numărul din august, cu titlul *Жизнь идет вперед* (*Viaţa merge înainte*),sub genericul Ziua prieteniei Armatei române şi Armatei Roşii împotriva fascismului).
- Prezintă la Congresul Scriitorilor (18-23 iunie) *Raportul asupra prozei*, unde se desolidarizează de conceptul „literaturii de partid” susţinut de Ov. S. Crohmălnicenu şi Nicolae Tertulian (în siajul „Scânteii” şi al lui Leonte Răutu), deşi „Contemporanul” publicase în 22 iunie o întreagă pagină intitulată *Împotriva abaterilor de la spiritul de partid. Şedinţa organizaţiei de bază PMR a Scriitorilor din Bucureşti*, ca reacţie la Congresul al XX-lea al PCUS şi în pregătirea Congresului Scriitorilor din RPR. În pofida tuturor acestor lucruri, Petru Dumitriu afirmă că literatura trebuie să fie pur şi simplu realistă, adică inspirată din fapte reale. In acest fel se manifestă solidar cu o întreagă generaţie de scriitori din Europa de Est, care încercau să păstreze continuitatea identitară a literaturii ca fenomen cultural european şi universal, dar specific pentru standardul spiritual şi problematica fiecărei naţiuni. Se situează astfel alături de Milan Kundera, Georg Lukàcs, Ion Miloş ş.a. I se impune să-şi facă autocritica în „Gazeta literară” pentru că a publicat în „Viaţa românească” fragmente din poemul dramatic *Satul fără dragoste* de Radu Boureanu.
- I se joacă la Teatrul Armatei piesa scrisă în colaborare cu Sonia Filip, *La ora şase*, în trei acte şi şapte tablouri, avându-i în rolurile principale pe Sandu Sticlaru şi Constantin Codrescu.
- Publică volumul *Aquarium* (la ESPLA, în colecţia Biblioteca pentru toţi, de altfel acesta este singurul text cu care Petru Dumitriu figurează în colecţia Biblioteca pentru toţi (astăzi, la ani buni după centenarul ei, dispărută),

---

că nu conducea dictatorial. Făcuse acest lucru şi pentru ca îndrăzneţele planuri editoriale să nu-i fie reproşate de forurile de partid, iar el să poată fi înlăturat. De asemenea, se gândea să păstreze, prin aceste „voci” culturale, continuitatea fenomenului literar postbelic cu marele flux al literaturii interbelice. Din acest Consiliu Editorial făceau parte: Perpessicius, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Al. Philippide, Tudor Vianu. (cf. Niculae Gheran – **Pe cai şi în picioarele cailor**, în „Gazeta literară” din 9 decembrie 2003).

cuprinzând portrete de familie ce vor fi integrate imediat în *Cronică de familie*.
- Ii apare la ESPLA *Cronică de familie*, 3 volume.
- Îi apare la Editions du Seuil *Les Boyards. Bijoux de famille* (volumul I al *Cronicii de familie*), traducere de Mariana Vitoreanu şi C. Boranesco-Lahovary, revăzută de Frédéric Mars.
- Apare în Republica Democrată Germană romaul *Drum fără pulbere*, cu titlul *Kanal* (Volk und Welt Verlag, redactor dl. Czöllek), care este recenzată în mai multe ziare germane. Se publică inclusiv harta Canalului, precizându-se importanţa geo-strategică a lucrării. Despre corespondenţa cu editura Volk und Welt scrie lui Nicolae Filotti, directorul Editurii în Limbi Străine de la Bucureşti.
- Apare în colecţia Biblioteca pentru toţi ediţia a II-a a lui *Hamlet*, tradus de Ion Vinea, semnată tot de Petru Dumitriu[77].
- Devine membru al Biroului de conducere al Uniunii Scriitorilor.
- I se face dosar de Securitate legat în mod deosebit de evenimentele din Ungaria din 1956. Printre filele acestui dosar se află un sonet care constituie o traducere liberă după poetul Quevedo, ca şi când Ungaria ar fi fost „casa", pr baza căruia a fost acuzat de simpatie pentru Ungaria, mama fiind unguroaică.

29 decembrie Se căsătoreşte cu Irina Medrea, de aceeaşi vârstă cu el, angajată la Studiourile de film şi avându-l ca director pe Ion Popescu-Gopo, fostă soţie a lui Nicolae Fotino[78] (care divorțează de ea pentru scriitor!),

---

[77]Vezi mai sus nota nr. 69.

[78] Nicolae Fotino a fost membru PCR din ianuarie 1945, imediat după legalizarea partidului, diplomat de carieră, aflat în cercul lui Barbu-Câmpina (istoric), ca şi Petru Dumitriu. A fost ambasador al României în Cehoslovacia (1951-1955), unde s-a aflat împreună cu soţia sa, Irina, născută Medrea (fiica lui Florian Medrea, PNȚ, care a pus, la Alba Iulia, drapelul românesc pe primărie, la 1918). Ea era atașat cultural. Ca adolescentă a făcut parte dintr-o echipă antifascistă, care i-a scos pe evrei din Transilvania hortistă. Apoi N.F. a fost director al Asociaţiei Române de Drept Internaţional (ADIRI), l-a cultivat pe Gh. Maurer, a fost amic cu George Macovescu, iar Coralia Fotino, a doua sa soţie, a lucrat la Institutul de Istorie Nicolae Iorga. Ambii reţinuţi de Securitate după fuga lui Petru Dumitriu din ţară, N.F. pentru o zi, soția pentru o săptămână. Ei doi au fost și nașii de cununie ai lui Adrian Năstase, devenit prim ministru (2001-2004, și el membru ADIRI, apoi vicepreședinte). Soția, Dana Năstase, era fiica lui Grigore Preoteasa (din cercul lui

bărbaţii rămânînd amici toată viaţa[79]. Ea absolvise sociologia cu Henri Stahl, fratele Henriettei Yvonne Stahl, care apare ca personaj în *Cronică de familie*. Toţi vor deveni personaje în *Incognito*. Familia Dumitriu locuieşte cu chirie în Bucureşti, pe strada Intrarea Brezoianu 29, etajul 5, într-un apartament de două camere, elegant mobilat, cu ferestrele spre Cişmigiu. Ambianţa locuinţei apare în *Incognito*.

- Îi apare la Târgu Mureş, în maghiară, *Cronică de la câmpie* (*Falusi krónika*), iar la Bucureşti, în engleză, *Pasărea furtunii* (*Stormy petrel*, Foreign Languages Publishing House).
- Cumpără de la un „fost" tabloul lui Frans Franken (sfârşitul sec. al XVI-lea, începutul sec. al sec. al XVII-lea, cel care l-a pictat pe Mihai Vitezul la Dieta din Viena). Îl va duce cu sine şi-l va păstra până la sfârşitul vieţii. În *La Moisson* tabloul apare ca şi când ar fi fost o amintire de familie.
- Îi apare la Varşovia *Pasărea furtunii* (*Ptak burzy*).
- Îl cunoaşte pe Eugen Barbu.
- Se duce în audienţă la Chivu Stoica spre a primi autorizaţie ca să-şi cumpere o maşină Volga, iar acesta îi dăruieşte un Buick negru, la mâna a doua.
- Publică în „Contemporanul" un articol despre aşa numita „literatură de partid" (nr. 52), deoarece i se impusese (probabil) să retracteze ceea ce spusese la Congresul Scriitorilor.

1957 Februarie Are loc Congresul al XX-lea al PCUS.

- Iunie Are loc şedinţa Organizaţiei de bază PRM a Asociaţiei Scriitorilor Bucureşti, organizată ca o consecinţă a Congresului al XX-lea al PCUS şi în pregătirea Congresului Scriitorilor din România. Liniile directoare ale acelei şedinţe au fost: - contra abaterilor de la spiritul de partid în literatură; - contra influenţelor străine marxismului în ideologie; - contra esteticii reacţionare a lui Titu Maiorescu; - contra lui Alexandru Jar. Petru Dumitriu n-a luat cuvântul, dar a fost lăudat *Drum fără pulbere*.

Foriș), după decesul căruia (pe aeroportul Vnukovo) mama s-a recăsătorit cu Angelo Miculescu, prim vice-premier, ministru al Agriculturii, ambasador în China.

[79] Cele două familii au continuat să se vadă şi după fuga autorului în Germania, cu toate că Nicolae Fotino, în calitatea sa ulterioară de director ADIRI, îi prezenta lui Nicolae Ceauşescu oaspeţii mai de seamă ai Asociaţiei, continuînd să fie un personaj marcant în PCR, deşi nu de prim plan.

- Sora sa Lila terminase Institutul de Medicină şi Farmacie din Bucureşti, secţia Ortopedie-Chirurgie (Diploma nr. 31930/26 martie) și va rămîne angajata Sanatoriului din Agigea până în 1960 (5 noiembrie), când a fost arestată în urma fugii fratelui ei în Occident.
- Octombrie Are loc la Budapesta, în Ungaria, revolta contra regimului comunist, repede înăbuşită. Această revoltă a fost urmarea înlocuirii din funcţie a primului ministru Imre Nagy, mai liberal (1953-1955) şi introducerea unei linii de partid mai dure (prim ministru Hëgëdüs Andras, prim secretar al Partidului Comunist Rakósi Matyas, înlocuit în iunie cu Ernö Gerö). Lagărul socialist încerca astfel să-şi fortifice graniţa vestică, pe fondul războiului rece între cele două mari sisteme sociale: capitalist şi socialist. La Budapesta au fost atunci atacate sediile de partid, constituit un guvern provizoriu, inclusiv cu persoane revenite din emigraţie, preluată Radiodifuziunea. Au intervenit armatele sovietice. Totul a durat 8 zile. Ca urmare, Imre Nagy a fost reinstaurat prim ministru. Pentru scurt timp însă. La sfârşitul lui octombrie a fost înlăturat, s-a refugiat în România, de unde a fost extrădat. A fost executat în urma unui proces pentru „complot contrarevoluţionar”.

1958 - Apare **Dicţionarul limbii române literare**, prima ediţie academică de după război, cu noile norme ortografice.
– Publică volumul de eseuri literare şi filosofice *Noi şi neobarbarii*, cuprinzând pagini publicate între 1954 şi 1957 în „Gazeta literară” şi „Contemporanul”.
- Publică în „Gazeta literară” surprinzător de modernele eseuri *Observaţii asupra actului creaţiei* (nr.2), *Scrisoare deschisă domnului Georges Duhamel* (nr. 4), *Înfrânţi de himeră* (nr.9), *Modernism?* (nr.10), *Noua şcoală a romanului românesc* (nr.34, 35, 36).
- Scoate o publicaţie a editurii, numită „Caiete critice”, interzisă după primul număr, deoarece nu se ceruse pentru ea aprobarea Direcţiei de Propagandă şi Cultură a CC al PMR. Eugen Simion a preluat mai târziu acest titlu, fără a-l menționa pe predecesor.
- Apare ediţia a III-a din *Pasărea furtunii*, dar abia acum primeşte Premiul de Stat clasa I pentru anul 1955, ediţia a II-a a acestui roman.
- Începe să lucreze la un nou roman, *Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*. Primul proiect este datat 24.12.1957, Predeal.
- Publică în „Steaua” nr. 2 din *Memoriile lui Prospero Dobre, optimist* (fragment al *Colecţiei*…) cu dedicaţia, rămasă în dactilogramă, către Emil Cioran, vrînd astfel să creeze o contrapondere între două atitudini existenţiale: optimistă şi pesimistă.

- Se duce în Cehoslovacia ca delegat la Congresul Scriitorilor.

- Călătoreşte la Paris, cu soţia (care, în timpul primei căsătorii, fusese atașatul cultural al României la Ambasada din Praga, unde Nicolae Fotino era ambasador), în legătură cu apariţia *Cronicii…* la Editions du Seuil, dar şi pentru a îmbunătăţi imaginea României. Îl cunoaşte pe Edgar Reichmann, cronicar la „Le Monde”, originar din România.
- Este amendat în „Viaţa românească” nr. 2, la rubrica „Miscellanea”, sub semnătura Zoil, pentru că a criticat „literatura de partid” (în „Contemporanul” nr. 52/1956). Nu i se publică răspunsul adresat „Gazetei literare”. Primeşte scrisori anonime, de la „muncitori nemulţumiţi” care-l criticau pentru „devierile” doctrinare din *Pasărea furtunii*.
- Face scenariul pentru filmul *Pasărea furtunii*, după propriul său roman. Regia: Dinu Negrescu, decoruri: Liviu Ciulei, muzica: Edgar Cosma[80], cu: Margareta Pogonat, Boris Ciornei, Mircea Albulescu, Nucu Păunescu, Costache Antoniu, Marcel Anghelescu, Fory Eterle, Ştefan Ciubotăraşu, George Demetru, Cornel Gârbea ş.a. Premiera a avut loc pe 27 iunie 1957.
- Îi apare în traducere sârbo-croată *Vântul de martie* (*Bereznevii viter*), şi *Pasărea furtunii* (*Burevestnik*) la Editura în Limbi Străine, iar în broşură, în rusă, *Salata* (*Салат*) în colecţia Biblioteca Populară România nr.3.
- Apar la Bucureşti, în maghiară *O sută de kilometri* (*Száz kilométer*), *Bijuterii de familie (Csalàdi ékszerek*) şi *Pasărea furtunii* (*Viharmadár*).
- Scrie împreună cu Sonia Filip – şi i se joacă la Teatrul Tineretului – piesa *Romanticii*[81], cu subiect de actualitate.
- D. Caracostea (care ieșise din închisoare) obţine o „pensie specială de stat” (deşi, prin reorganizarea Academiei, nu mai era academician), graţie lui Petru Dumitriu, care l-a recomandat, din partea Secţiei de Ştiinţă şi Cultură a C.C. al P.M.R, lui Emil Bodnăraş, atunci vicepreşedinte al Consiliului de Minştri (în locul lui Miron Constantinescu), deoarece pensia de fost profesor era cu totul insuficientă[82].

1958 Apare ediţia a II-a a *Cronicii de familie*, 3 volume. Deoarece romanul

---

[80]Emigrat din România, ulterior comunist, compozitor cunoscut în industria filmului francez, ca şi fiul său, Vladimir Cosma.

[81] Personajele piesei: Marina, Ada, tanti Luiza, Daniel, Andrei. Regia: N. Massim.

[82]Cf. Pavel Ţugui, lucr. cit.

este propus spre aprobare pentru Premiul de Stat de către Pavel Ţugui, Comitetului Central al PMR, Chivu Stoica, preşedintele Consiliului de Miniştri, a preferat să nu se acorde deloc premii pentru 1957-1958. Se baza probabil pe o informare venită de la Mihai Beniuc, preşedinte al Uniunii Scriitorilor, căruia Ion Vinea îi scrisese că Petru Dumitriu s-a folosit de romanul său*, Lunatecii*, spre a se inspira[83]. În 1957-1958 Premiul de Stat n-a fost acordat nimănui.

- Începe să publice, cu precădere în „Steaua”, Cluj (redactor şef A.E. Baconsky, prietenul autorului), fragmente din *Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*, o frescă a lumii contemporane, continuare a *Cronicii de familie*, lucrare rămasă în bună măsură inedită. În nr. 1 publică *Justificare*, în nr. 2 publică *Nexus*, textul care indică în ce mod avea de gând autorul să coaguleze într-un tot unitar biografiile, autobiografiile şi memoriile contemporane, în nr. 7-8 se tipăreşte *Copilăria unui netrebnic*, iar în nr. 9,10,11 *Viaţa şi moartea unui om fără acte de identitate*.

- Athanase Joja, ministru al Învăţământului şi Culturii şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, împreună cu Constanţa Crăciun, adjunct al ministrului, înaintează o propunere Secretariatului CC al PMR pentru a-l numi pe Petru Dumitriu adjunct al ministrului Învăţământului şi Culturii. Propunerea a fost avizată inclusiv de Leonte Răutu. Ca argumente de partid, invocate de Mihai Beniuc (fiindcă Uniunea Scriitorilor era consultată) au fost: faptul că, prin creaţia sa, nu se alinia comandamentelor de partid în literatură (şi sunt invocate articolele din „Scânteia” semnate de Nestor Ignat – 26, 27 aprilie şi 18,19 iulie/1958, contra lui Mateiu Caragiale, a cărui operă o reedita ESPLA condusă de Petru Dumitriu). Mai este invocată arestarea colonelului Petre Dumitriu, tatăl scriitorului, la Timişoara[84]. Deoarece Miron Constantinescu era printre susţinătorii lui Petru Dumitriu, iar, în 1949, Mihai Beniuc fusese exclus din partid sub auspiciile acestuia, acum, când Miron Constantinescu se afla în plin declin, Beniuc n-a uitat întâmplarea şi s-a răzbunat[85].

---

[83]Cf. Pavel Ţugui, lucr. cit., p. 110.

[84] Cf. Pavel Ţugui – lucr. cit., pp. 77, 89.

[85]Întâmplarea este descrisă cu lux de amănunte în **Incognito**, unde Mihai Beniuc este Herakles Nitzeluş. Dar aici ne bazăm pe informaţiile de arhivă furnizate de Pavel Ţugui, șef la “Scînteia”, în lucr. cit., p. 95.

- În aprilie călătoreşte la Paris şi la întoarcere află de la Mihai Beniuc că Miron Constantinescu fusese înlăturat de la conducerea Ministerului Învăţământului şi Culturii. Cum acesta fusese una din speranţele autorului de redresare culturală, îşi dă seama, o dată mai mult, că trebuie să plece.
- Se face filmul *Bijuterii de familie*, după cartea cu acelaşi nume. Scenariul este început de Malvina Urşianu, care însă este arestată (fiindcă adussese de la Paris cărți franțuzești), el fiind terminat de Marius Teodorescu. Regia: Marius Teodorescu, interpreţi: Tanţi Cocea, Eliza Petrăchescu, Geo Barton, Colea Răutu, Jules Cazaban, Sandu Sticlaru, Emil Botta, Constantin Ramadan, Lucreţia Karr ş.a. Premiera a fost pe 28 aprilie 1958[86].
- Este invitat împreună cu soţia la Ambasada Franţei, la un coktail unde se afla şi Gheorghe Gheorghiu-Dej, căruia îi este prezentat, alături de George Georgescu, Lucia Sturza-Bulandra, Constantin Silvestri, Zaharia Stancu. Probabil îl cunoaşte şi pe Savva Dangulov, atunci ataşat cultural al URSS la Bucureşti[87].
- Octombrie Leonte Răutu, şeful Secţiei de Propagandă şi Cultură, care citise *Colecţie...*, după cum o citise şi Ion Vinţe, soţul Constanţei Crăciun, ilegalist, atunci vicepreşedinte al Comisiei de control a PMR, îl convoacă pe autor la o discuţie.
- Este dat afară din funcţia de director al ESPLA (după ce „reorganizase" editura şi dăduse afară numeroşi redactori, între care şi pe soţia lui Ion Igiroşanu, bună cunoştinţă, de la care reţinuse numeroase istorisiri care au

---

[86]Cf. Bujor Râpeanu, lucr. cit. I.D. Suchianu recenzează astfel filmul în "Contemporanul" din 9 mai: „A fost o excelentă idee de a face film din **Bijuterii de familie**. Acea aşa numită lume bună românească fondată pe nulitate şi impertinenţă este tulburătoare ca un coşmar. Romanul lui Petru Dumitriu evocă halucinant această cutie a Pandorei plină de meschine orori şi dramatice murdării. (…) Personajul principal, Eleonora, este interpretat în chip magistral. De mult nu am întâlnit în arta noastră dramatică o atât de perfectă performanţă. Eliza Petrăchescu are un joc de o naturaleţe, de o nuanţare, de o originalitate cu totul remarcabilă. Fiecare silabă din partitura ei se inundă cu lămuriri de psihologie. (…) Tanţi Cocea beneficiază şi ea de avantajele dialogurilor. Scenariul o zugrăveşte ca pe o parvenită ţâfnoasă, înfumurată, autoritară, mereu gata să ofenseze pe oamenii de ″sub″ ea. (…) Sabine Thomas este o debutantă şi o neprofesionistă. Asta se cunoaşte după naturaleţea jocului şi mai ales a vorbirii. O vedem foarte bine pe această tânără artistă în roluri, ca să zicem aşa, speciale (…)".

[87]Cf. Pompiliu Macovei, prezent la acea întâlnire, cu care am discutat.

intrat în *Cronică de familie*. Doamna Igiroşanu s-a dus acasă şi s-a spânzurat).

- I se oferă postul onorific, neplătit, de preşedinte al Consiliului Superior al Editurilor (de pe lângă Ministerul Învăţământului şi Culturii), în care calitate este invitat la minister pentru discutarea proiectului de plan editorial național pe 1960, ca şi a regulamentului Consiliului Superior al Editurilor, care urma să se înfiinţeze[88]. Întreg sistemul editorial românesc se afla în plină reorganizare. Directorul ESPLA a devenit, după Petru Dumitriu, A. Toma, poet nul din punct de vedere cultural, deşi se spune că era un om cumsecade. Dar era şi o marionetă de partid. Petru Dumitriu face memorii la partid, cerînd serviciu plătit şi casă. Trimite articole la diverse reviste şi nu i se publică, nici nu i se oferă vreo motivaţie pentru acest comportament.
- Îi adresează lui Al. I. Ştefănescu, soţul Ninei Cassian, director la Editura Tineretului, secretar al Uniunii Scriitorilor, un memoriu prin care solicită anularea rezilierii contractului unei cărţi numită provizoriu *Tinereţe nouă* (proză cu subiect ţărănesc), motivând această solicitare prin faptul că i s-ar fi schimbat optica în urma Congresului al II-lea al PMR, care avusese loc nu de mult.
- Ion Vinea, arestat, mărturiseşte că i-a vândut aur lui Petru Dumitriu. Chemat la Securitate, Petru Dumitriu recunoaşte, dar spune că s-a debarasat de el, a aruncat punga în mare. În fapt, la fuga în Germania, a dus cu el acel aur.
- Se reeditează *Cronică de familie*, 3 vol.
- Apare în cehă *Cronică de familie* vol. 1 (*Porodična kronika*).
- Scrie *Răscruce şi drum* (datat 19.XII.1958), rămas inedit, radiografie amplă a literaturii române în raport cu literaturile europene. Caută soluţii care să salveze literatura română de epigonism, de desincronizare faţă de literaturile europene. Este şi o autoevaluare a propriei sale evoluţii literare, cu mai multe subcapitole*: Explicaţii preliminare, Pericolul: noul conformism, Ce este nou acuma şi cums-a exprimat totdeauna, Drum*. Evaluează, de asemenea, într-un manuscris rămas fără titlu, influenţa exercitată de comunism asupra lui (text scris probabil pe când aflase că fusese propus ministru adjunct la Cultură şi Învăţământ)..

---

[88] Refuză să participe la şedinţele Consiliului şi îşi motivează coram populo refuzul: „Câtă vreme îl invitaţi pe Porcmălniceanu, ca oberţuţer din afara sistemului editorial, eu n-am ce căuta acolo.” Totuşi Crohmălniceanu a continuat să fie invitat. Cf. Niculae Gheran, art. citat, în „Gazeta literară” din 9 decembrie 2003.

- Restructurarea sistemului editorial: Editura de Stat pentru Literatură şi Artă se împarte în Editura pentru Literatură Universală (care înglobează şi Editura Cartea Rusă) şi Editura pentru Literatură, care va începe să publice cărţi abia din 1960. Apare revista „Luceafărul”.

1959– Publică în „Steaua” fragmente din *Colecţie*... După intervalul publicării şi numărul de pagini, rezultă că uneori a scris 35 de pagini pe zi[89]: *Vârsta de aur* (nr.1-2), *Cafiné* (nr.5), *Copilăria unui netrebnic* (6-7-8) şi *Ars amandi* (nr.9), *Din autobiografia lui Panait Petre* (nr.10-11), *Pe Victoriei* (nr. 12). În „Gazeta literară” publică alte fragmente: *Când se deschide o uşă (Din autobiografia lui Panait Petre*) (nr. 12,13,14,15,16).
- În „Viaţa românească” publică, tot din *Colecție*..., *Învăţătură de minte* (biografia lui Răducan) (nr. 1-2), *Stenahoria majoră* (nr. 5).
- În sfârşit, pe marginea romanului la care lucra, scrie în „Contemporanul” nr. 22 articolul *Mărturisire*, iar în nr. 30 articolul *Asalturi respinse*. Constanţa Crăciun şi Leonte Răutu îi spun că, după aceste scrieri, nu-l mai recunosc. Publicarea cărţii nu este acceptată. Petru Dumitriu înţelege că trebuie să plece.
- Scrie la „Inostrannaia Literatura” (lui Savva Dangulov[90]) înştiinţându-l că-i va trimite fragmente din *Biografii contemporane…* spre publicare. La fel către „Literaturnaia Gazeta”, de unde şi primeşte o scrisoare de acceptare.
- Teatrul Naţional solicită înapoi banii daţi în avans scriitorului pentru o piesă neprezentată, intitulată *Intelectualii*, iar autorul solicită o amânare motivînd că scrie la *Colecţie de biografii…*[91]

---

[89] Cf. și mărturiei lui D.R.Popescu, atunci tânăr redactor la “Steaua”, pentru care Petru Dumitriu a devenit astfel un model literar.

[90] Diplomat sovietic, probabil colaborator al Serviciului de Informaţii Externe, judecând după lucrările publicate.

[91]Niculae Gheran, care lucra atunci la ESPLA, afirmă că autorul încasase 80% din drepturile de autor pentru *Colecţie*..., deşi nu predase tot textul, care nici nu fusese încă aprobat de forurile de partid. De asemenea, afirmă că, la fuga scriitorului, Securitatea a ridicat cele două exemplare dactilografiate aflate la editură. (cf. art. cit. în „Gazeta literară” din 9 decembrie 2003). Probabil unul dintre acestea este cel recuperat de Academia Română de la SRI în 1996. Dar nu a reccuperat manuscrisele luate din casa scriitorului.

- I se publică la Paris, la Editions du Seuil, *Les Boyards* (*Bijoux de famille; Les plaisirs de la jeunesse*), reeditarea şi continuarea traducerii din 1956 (volumul I şi al II-lea al *Cronicii de familie*).
- Primeşte prin Fondul Literar o înştiinţare în legătură cu pregătirea traducerii germane a *Cronicii de familie* de către Hermine Pilder, la Hoffmann und Campe Verlag din Hamburg.
- Apare în germană *Pasărea furtunii* (*Sturmvogel*), la Editura Tineretului.
- Apar *Cronică de la câmpie* ediţia a II-a şi *Pasărea furtunii*, ediţia a IV-a (cu noi modificări). I se refuză plata drepturilor de autor, deoarece este văzut de către Chivu Stoica dansînd la Snagov, cu soţia, ambii foarte eleganţi (erau şi Eugen Barbu cu soţia), semn de „îmburghezire". Acesta ordonă Constanţei Crăciun, ministru al Culturii, să-i blocheze drepturile de autor. Adevărul este că Petru Dumitriu câştiga foarte mult în raport cu ceilalţi scriitori, care produceau mult mai puţin. Plata pentru o coală de autor (20 pp dactilo) era de 2000 de lei, la un salariu mediu pe economnie de 300 de lei. Acest preţ s-a păstrat, practic, în toată perioada socialistă, deşi leul se devalorizase, iar salariile crescuseră mult, în 1989 salariul mediu pe economnie fiind de 2500 de lei pe lună. Atunci însă, la început, guvernarea comunistă avea nevoie de legitimare şi-i plătea foarte bine pe cei care o susţineau. Asupra acestei privări de dreptul de autor se revine după mai multe luni, graţie lui Ion Gheorghe Maurer[92], devenit preşedintele Consiliului de Miniştri (prim ministru) care şi semnează decretul 308/1959 prin care lui Petru Dumitriu i se decernează Ordinul Steaua Republicii Populare Române clasa a III-a, brevet emis de Prezidiul Marii Adunări Naţionale „pentru activitate rodnică în dezvoltarea ştiinţei şi culturii din R.P.R." Relaţiile sale cu Mihai Beniuc (preşedintele Uniunii Scriitorilor) şi Leonte Răutu, şeful Direcţiei de Propagandă şi Cultură a CC al PMR, care dicta în materie de cultură, se răcesc.
- Apare la Editions du Seuil o ediţie nouă din *Cronică de familie* (*Les Boyards*: vol.I, *Bijoux de famille*) şi călătoreşte la Paris (invitaţia data din februarie şi fusese trimisă de Michel Chodkiewicz) pentru lansarea romanului, prilej cu

[92]Ion Gheorghe Maurer, preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale după moartea lui Petru Groza (ianuarie 1958), făcea figură, în ansamblul Comitetului Central, de intelectual pro-european, vizitînd ţări europene în delegaţii oficiale şi participând la toate zilele naţionale ale ţărilor occidentale ca invitat al Ambasadelor respective de la Bucureşti, alături de intelectualii de marcă ai ţării. Era o chestiune de imagine şi de propagandă.

care semnează şi contractul. Rămâne netrimisă scrisoarea de mulţumire a lui Petru Dumitriu către Paul Flamand, redactor la Editions du Seuil, prin care-i mulţumea pentru primirea sa şi a soţiei (la vizita anterioară), dar îşi exprima dezacordul faţă de titlul franţuzesc al cărţii.
- Scrie un articol pentru „Les Lettres Françaises" (redactor Anne Villelaur) despre scriitorul din Est şi din Vest, despre refuzul de a imita modele occidentale în loc să foloseşti substanţa specifică a culturii naţionale.
- Trimite un articol pentru „Europe" (redactor Pierre Abraham) despre proza românească contemporană (Marin Preda, Zaharia Stancu, George Călinescu).
- Solicită o călătorie de documentare în Cehoslovacia şi RDG, unde trebuia să încaseze şi nişte drepturi de autor, cu intenţa de a fugi în Occident.

11 martie – I se naşte la Bucureşti primul copil, fiica sa Irina Ileana, numită în casă Matzy, botezată în rit ortodox (de către Ion Gheorghe Maurer, după cum afirmă Geo Şerban. Oricum, afirmaţia pare plauzibilă, deoarece, pe de o parte, doamna Coralia Fotino se afla de faţă când Petru Dumitriu a primit invitaţia soţiei acestuia de a lăsa copilul la ea în perioada absenţei din ţară a lui şi a Irinei - deoarece fetiţa, Ileana (Matzy), putea dormi în pătuţul copilului lui Ion Gheorghe Maurer. Fapt pe care, fiind arestată, doamna Fotino l-a şi declarat la Securitate, ca dovadă că nu bănuia nimic despre fuga familiei Dumitriu); pe de altă parte, Ion Gheorghe Maurer a jucat un rol activ în restituirea copilului părinţilor lui, în 1964, după cum se va vedea în acest tabel la anul respectiv.

1960 – Apare ediţia a V-a din *Pasărea furtunii* (modificată din nou de cenzură).
- Ianuarie Are o discuţie cu Leonte Răutu, şeful Direcţiei de Propagandă şi Cultură, cu Chivu Stoica, membru al CC al PMR şi cu Pavel Ţugui[93] referitoare la *Biografiile contemporane*.
- I se permite să facă o călătorie de documentare prin ţări socialiste, mai exact la Praga (unde lucrase Irina ca atașat cultural) şi Berlin, unde apăruseră traduceri din opera sa, împreună cu soţia, lăsând însă copilul la Cluj, la Szabo Neny, doica surorilor Medrea, pe proprietatea Hedwigăi

[93]Pe larg despre acest episod în cartea acestuia, **Tinereţea lui Petru Dumitriu**, ed. cit., p. 129-130.

Medrea, urmând să aibă grijă de copil şi actriţa Emilia Croitoru (n. Hodiş), prietena din Cluj a familiei.

- După Praga, ajuns în Germania, evadează din Berlinul de Est în cel de Vest pe la punctul de vamă Charlie. Era cu un an înainte de construirea zidului Berlinului. La volanul maşinii se afla soţia sa. În pernele maşinii erau ascunse notele manuscrise ale *Colecţiei de biografii, autobiografii şi memorii contemporane,* tabloul lui Frans Franken[94], punga cu aur cumpărat de la Ion Vinea. Hotărât să nu se mai întoarcă, îi scrie lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, preşedintele ţării şi primul secretar al Partidului Muncitoresc Român, o scrisoare deschisă prin care îşi motivează gestul şi roagă să i se trimită copilul la Paris, la Editions du Seuil[95].

---

[94]Am văzut acest tablou la Petru Dumitriu, în 1999, mi-a vorbit despre el. Tabloul e descris în **Les Amours singulières**, Editions l'Âge d'Homme (editură comunistă), 1989.

[95] Textul scrisorii a fost publicat de Pavel Ţugui în cartea sa, pp. 156-158, de unde o reproduc: "Stimate tovarăşe Gheorghiu-Dej,

Cu adâncă durere în suflet am hotărât să plec pentru câtva timp din ţară. După ce, de la vârsta maturităţii, am slujit prin scris necontenit, vreme de cinsprezece ani, pe mii de pagini, patria, partidul şi regimul de democraţie populară, am ajuns acum la descurajare, ba chiar disperare.

De câţiva ani, sunt obiectul unei campanii de intrigi şi persecuţii sistematice, pe toate căile, din partea primului secretar al Uniunii Scriitorilor, Mihai Beniuc, şi a ciracilor săi, Crohmălniceanu, Gafiţa, Mihale şi alţii. Calomnii, zvonuri răuvoitoare, critici perfide netovărăşeşti, atacuri în fiecare şedinţă, în special când nu eram de faţă, au fost urmate de scoaterea mea din funcţia de director al Editurii de Stat pentru Literatură şi Artă, sub motiv de nereguli financiare. Când am cerut control, tov. Leonte Răutu mi-a spus: "Te asigur că se vor găsi nereguli" - dându-mi astfel să înţeleg că se vor găsi şi dacă un sunt. După aceea am fost numit preşedinte al Consiliului Superior al Editurilor, post onorific, neremunerat, de unde am fost scos după un an, fără să mi se fi dat posibilitatea să lucrez şi fără a mi se explica de ce.

În acest timp, având o locuinţă necorespunzătoare, am cerut una mai bună, dar tovarăşul preşedinte al Consiliului (de Miniştri – n.n.), Chivu Stoica, nu m-a primit, cu toate insistenţele mele. Tov. Leonte Răutu a dispus să mi se ofere locuinţă tot necorespunzătoare. Totodată, fiind beneficiar, prin Comisia Naţională UNESCO, al unei burse de călătorii de studii, câteva luni în ţări puţin cunoscute de scriitori români (Africa de Nord, America de Sud), nu am fost trimis în acea călătorie şi bursa s-a pierdut.

Dar persecuţia, care a ajuns, după cum vedeţi, să influenţeze foruri înalte de partid şi de stat, a mers mai departe. În iarna 1958-1959, când soţia sta să nască, Ministerul

Culturii a dat dispoziţie să nu mi se mai plătească drepturile de autor. Când am propus editurilor refacerea, pe baze de şantiere de azi, a romanului **Drum fără pulbere**, care la oprirea lucrărilor Canalului Dunăre-Marea Neagră fusese retras din librării, mi s-a refuzat acest roman de şantier şi de actualitate, oferindu-mi-se formal un contract fără avans, cum nici începătorilor nu li se oferă. De atunci încoace, am fost în situaţia de a vinde lucruri din casă şi de a solicita de fiecare dată drepturi ce mi se cuveneau legal, ca pe nişte hatâruri. În ianuarie 1959, când soţia mea, gravidă avea nevoie de citrice a trebuit să apelez în scris la tov. Leonte Răutu şi Constanţa Crăciun pentru bani.
Toate acestea le-aşi fi suportat, deşi veneau în clipa când munceam de doi ani la noua mea carte **Biografii contemporane**. Am vrut să fac din ea un monument literar în cinstea comuniştilor români şi cred că în bună parte am reuşit. Toată vremea cât am scris, am avut parte de şicane, calomnii, nevoi materiale, lipsă de încurajare din partea presei care n-a scris aproape nimic despre bucăţile apărute prin reviste şi ziare. Forurile superioare un mi-au dat răspuns la bucăţi oprite decât cu întârziere sau deloc. O bucată a revistei ″Viaţa Militară″ în iulie pentru numărul de 23 August n-a apărut, dar nici nu mi-a spus de ce, nici până azi, după o jumătate de an.

Singurul răspuns primit a fost o convorbire cu tov. Leonte Răutu şi Constanţa Crăciun, care au citit, tov. Leonte Răutu 570, iar tov. Crăciun 880 din cele vreo 1000 de pagini ale primului tom. Din această convorbire am ieşit complet dezorientat. Or se cerea să creez eroi-supraoameni, fără probleme sufleteşti şi multe altele, pe care, ca scriitor care-şi respectă meseria, nu le pot face. Aruncasem la coş 5-600 pagini, pentru a îmbunătătţi nivelul literar al cărţii. Dar nu puteam arunca iarăşi la coş, de data aceasta, totul. V-o spune un om care şi-a rescris aproape toate cărţile după indicaţiile primite. De data aceasta, indicaţiile au fost atât de confuze şi de distructive, încât am tras concluzia că nu se doreşte deloc apariţia cărţii mele. Leg aceasta de faptul că tov. Răutu a cunoscut şi tolerat ura personală a lui M. Beniuc şi a luat măsurile luate împotriva mea. Mai mult: a protejat acest om dornic de parvenire şi invidie pe confraţii săi de succes. Comparaţi manuscrisul **Biografiilor contemporane** cu cartea **Pe muchie de cuţit** şi veţi vedea, în afară de calitatea literară, că una este o autoelogiere deşănţată şi plină de greşeli politice, iar cartea mea, un elogiu adus eroismului comuniştilor. Una a apărut, cealaltă e oprită şi acum. ″Pentru unul mumă, pentru altul ciumă″, aşa e tov. Leonte Răutu. Or, cum totul depinde de dânsul, am tras concluzia că drumul meu este închis. Acest tovarăş are ceva personal împotriva mea. Mi-a spus odată: ″De-acum înainte, nu te mai cruţ.″ Astfel îmi dădea să înţeleg că până atunci mă ″cruţase″. De ce? Ce făcusem? Nici azi n-aş putea spune. În acelaşi fel, inexplicabilă şi nemotivată apare ura sălbatică a lui M. Beniuc şi a intrigantei sale soţii faţă de mine.

Dacă tov. Răutu însă n-ar fi tolerat şi încurajat asemenea stări de lucruri, asupra cărora i-am atras atenţia, n-aş fi fost împins la disperare. Dar aceasta e metoda sa; în loc să lucreze cu un colectiv, pune un fel de vătaf, căruia îi dă frâu liber şi care îşi face de cap în domeniul respectiv. Rezultatul e până la urmă revolta tovarăşilor din

De asemenea, îi trimite o scrisoare deschisă Henriettei Yvonne Stahl, cerându-i iertare pentru gestul său. E

hotărât să ceară azil politic Franţei şi se duce la Comandamentul Militar francez. De acolo e trimis la Consulatul General Francez din Berlinul de Vest,

---

sectorul în cauză: aşa a fost gonit fostul prim secretar al scriitorilor, Şelmaru. De curând, acelaşi lucru era să se întâmple cu Beniuc, dar tov. Răutu l-a impus cu forţa într-o şedinţă restrânsă, în care s-a arătat părtinitor şi şi-a manifestat dispreţul faţă de noi, scriitorii. Singurii scriitori încurajaţi de tov. Leonte Răutu sunt cei lipsiţi de talent, pe care nu-i citaste nimeni, ca V.Em. Galan sau Dan Deşliu şi alţii. În schimb, persecutaţii, sau arătându-li-se o neîncredere jignitoare, sunt sau au fost toţi cei talentaţi începând cu maestral Tudor Arghezi şi sfârşind cu mine.

Ajuns la disperare, am hotărât să trăiesc departe de situaţia distrugătoare a tov. Răutu, câtă vreme îmi vor permite mijloacele materiale. **Cronică de familie** a fost achiziţionată spre traducere de editurile Pantheon (New York), Collins (Londra), Fischer (RFG), Bomier (Stockholm), Janes (Madrid) şi Lerici (Italia), astfel că voi avea din ce trăi, modest, ce-i drept.

Vă rog să nu credeţi nici o clipă că numele Petru Dumitriu va apărea pe o carte ce ar ataca regimul de democraţie populară din RPR. Numele de Petru Dumitriu nu poate figura pe **Drum fără pulbere** şi pe o asemenea carte.

Fac apel la Dvs. rugându-vă din tot sufletul să daţi dispoziţie să mi se trimită la adresa Editions du Seuil, rue Jacob 27, Paris IV fetiţa mea în vârstă de 11 luni.

De asemenea, vă rog să binevoiţi a dispune să mi se trimită la aceeaşi adresă manuscrisul dactilografiat al **Biografiilor contemporane**, spre a încerca să le public în străinătate.

Cu durere în suflet şi cu profund respect semnez

al Dvs. Petru Dumitriu.
Berlin 16 februarie 1960”

Câteva consideraţii asupra acestei scrisori ca motivaţie a fugii trebuie făcute: nu persecuţia, ci nevoia de a se răzbuna pe cei care-l persecutaseră, este ceea ce a stat la baza fugii autorului. Scrisoarea de mai sus arată limpede acest lucru. Petru Dumitriu făcea parte din echipa lui Gheorghiu-Dej, susţinuse edificarea Canalului ca operă românescă – Gheorghiu-Dej e personaj în **Drum fără pulbere** – şi nu operă a lagărului socialist - CAER - în totalitatea lui (o operă naţională, nu a sistemului), miza deci pe efectul fugii sale asupra lui Gheorghiu-Dej. Cît privaste alt roman avînd ca subiect şantierul, am găsit dactilograma lui în **Dosarul de Securitate nr. 17**. Are titlul **Laminatorii de oţel**, e vorba despre perioada războiului şi imediat după, personaje sunt Ciuciu Ioan, Zăvăluş Vasile, Tamaş Francisc ş.a., dar nu pe scheletul **Drumului fără pulbere** pare să fie făcut, ci pe al **Focului nestins**, din care publicase în 1955 un fragment în “Viaţa românească”. Irina, soţia lui, avea şi ea motive temeinice: voia să-l îndepărteze de Henriette Yvonne Stahl, ale cărei întâlniri cu Petru Dumitriu continuaseră, ei făcînd împreună experienţe de magie (vezi **Nexus**, partea finală a **Colecţiei**…), iar ea continuînd să primească o treime din veniturile scriitorului.

unde lasă o cerere la care nu primeşte niciodată răspuns. Este ajutat de Scarlat Froda (frate cu matematicianul Alexandru Froda) şi soţia lui (soră cu Leni Caler)[96] să plece din Berlinul de Vest (unde se prezentase la Comandamentul Poliţiei cerând azil politic, dar fără succes), să ajungă la o instituţie care se ocupa de refugiaţii ajunşi în Germania Federală. Acolo, un domn Weiss, îl îndrumă spre Comandamentul American şi, la bordul unui avion de marfă american, soţii Dumitriu sunt duşi la Frankfurt. Sunt inverviewaţi vreme de o lună de americani. Ulterior, Mircea Eliade i-a mărturisit scriitorului Nicolae Balotă că el s-a dus la Gallimard şi a rugat să nu fie primit Petru Dumitriu în Franţa, motivând că fusese trimis de regimul comunist să fragmenteze emigraţia românească de la Paris. Informaţia o deţinea de la Monica Lovinescu[97].

---

[96] Cf. mărturiei balerinului Gelu Barbu, şi el plecat aproape imediat după Petru Dumitriu (februarie 1961) şi rămas în Germania şapte ani. Au devenit prieteni, iar familia Dumitriu l-a vizitat în 1967 la Las Palmas de Gran Canaria, unde balerinul s-a stabilit mai apoi definitiv.

[97]Nicolae Balotă îl evocă în vol. I de memorii, *Caietul albastru*, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998, la paginile 291-296, pe Petru Dumitriu, cel din anul 1955 şi cel din emigraţie (Balotă a fost la închisoare între 1955-1964, a plecat din ţară în 1979). Una dintre evocări este din 1985-1986, relatarea unei vizite la Paris, la soţii Eliade, care i-au povestit depre Petru Dumitriu următoarele: "La Gallimard, îndeosebi, era primit cu braţele deschise. Se vorbea în cercurile exilului românesc despre încheierea iminentă a unui contract de publicare. Atunci l-a căutat Monica Lovinescu pe Mircea Eliade şi, după multe insistenţe, l-a convins să intervină la Gallimard, pentru a împiedica publicarea scrierilor lui Petru Dumitriu. Dacă Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca nu se bucurau de nici un fel de trecere, nefiind cunoscuţi în lumea literară, culturală pariziană, Eliade în schimb avea suficientă autoritate, fiind unul dintre autorii de seamă ai casei Gallimard. ″Mircea s-a dus la Editură şi a adus tot felul de argumente, politice, morale, până când i-a convins să refuze propunerile scriitorului transfug.″ O frază însă, a lui Gallimard, care în cele din urmă a promis că-i va închide uşa în nas lui Petru Dumitriu, l-a durut pe Eliade: ″Ne-am înţeles, domnule Eliade, Monsieur Dumitriu nu mai are ce căuta în casa noastră, dacă aşa vrei dumneata; dar ţin să-ţi spun ceva: adineauri era aşezat acolo unde stai acum. Şi a vorbit despre dumneata, dar în termenii cei mai cald elogioşi, mai plini de admiraţie cu putinţă.″ (…) Mirea Eliade a regretat amar – spunea el – gestul său. Iar Cristinel Eliade nu înceta să vitupereze împotriva Monicăi pentru că l-a împins pe Mircea să întreprindă ceva împotriva conştiinţei sale, a pus pe seama acestui fapt plecarea lui Mircea Eliade din Franța în SUA.".

- Apare în „Viaţa românească” nr. 2 un fragment de 60 de pagini din *Proprietatea şi posesiunea*, parte a viitoarei *Colecţii de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*, iar în „Gazeta literară” nr. 6 (4 februarie) *Bombardament* (din *Proprietatea şi posesiunea*) şi în nr. 7 (11 februarie) *Taina duratei* (tot din *Proprietatea…),* deşi autorul fugise din 22 ianuarie (dar nu expirase termenul de revenire).
- Se publică la Editions du Seuil, la Paris, încă o ediţie a *Cronicii de familie* (*Les Boyards* - vol. I *Bijoux de famille*, vol. II *Les Plaisirs de la Jeunesse)*[98] (adică primele două volume ale *Cronicii de familie* (în întregime).
- Apare *Cronică de familie*, tradusă după versiunea franceză la editura Janes, la Barcelona (*Joyas de familia*).
- Securitatea ridică toate manuscrisele şi documentele scriitorului, inclusive, de la ESPLA, dactilograma *Colecţiei de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*[99].
- Scriitorul Geo Şerban, redactorul de carte al *Cronicii de familie* este interogat de Securitate şi-i predă lui Mihai Beniuc, spre a fi predată Securităţii, dactilograma (având corectură de autor) *Cronicii de familie* (care suferise cenzurări la editare), dar după ce amestecase între ele cele 3000 de pagini. Reuşeşte să ascundă manuscrisul piesei *Greşeala* şi al unuia din

---

[98]Academia Română a solicitat în mod expres, printr-o adresă către SRI, toată arhiva Petru Dumitriu, primind răspuns că acolo nu semai află nimic, ceea ce fusese fiind predat Academiei, la cererea expresă a lui Petru Dumitriu, încă din 1996. Or ceea ce deţine Academia este dactiolgrama **Colecţiei de biografii**... (ridicată de la ESPLA), manuscrisele şi dactilogramele unor articole (cele mai multe edite), manuscrisul **Păsării furtunii**, două premii (medaliile, una fără actul însoţitor), câteva note de şedinţă şi desene proprii. Cum Geo Şerban mărturiseşte în prefaţa ediţiei romanului **Proprietatea şi posesiunea**, că i s-a luat dactilograma (corectură de autor) **Cronicii de familie** (ce-i drept, Securitatea i-a cerut-o prin intermediul preşedintelui Uniunii Scriitorilor, Mihai Beniuc, rezultă cămanuscrisele ridicate din casa scriitorului n-au fost predate Bibliotecii Academiei. Am fost personal la SRI (director Radu Timofte) încercînd, cu o adresă semnată de Eugen Simion, președintele Academiei, să le recuperz și mi s-a spus că doar Petru Dumitriu ar putea face asta. El însă o și făcuse, cerînd predarea lor încă lui Virgil Măgureanu, după cum mi-a spus.

[99]Petru Dumitriu s-a dovedit a fi foarte atent cu manuscrisele sale, în convorbirile cu George Pruteanu (**Pactul cu diavolul**, Editura Albatros şi Universal Dalsi, 1995, p. 21 spune că a lăsat “lăzi de manuscrise” nepublicate), iar în cazul dactilogramelor există dovezi certe că recupera totul de la edituri şi reviste, este clar că SRI n-a cedat Academiei ceea ce mai există din motive care depăşesc contextul literar şi fac ca dosarul Petru Dumitriu să fie clasificat încă activ fie prin trimiterile lui – inclusiv politice, fie prin atmosfera încărcată de electricitate care domină viaţa culturală în România de azi.

textele *Colecţiei*…, romanul *Proprietatea şi posesiunea*, ambele dăruite lui de Petru Dumitriu.

- Apare ediţia a IV-a din *Les Boyards* la Editions du Seuil.

- Va fi liber profesionist până în 1963, publicând articole şi scriind literatură.
- Părinţii, sora tatălui, sora lui, Lila[100], cumnata Ileana[101] şi Henriette Yvonne Stahl sunt arestaţi (5 noiembrie, deşi Petru fugise în februarie). Ileana Medrea, Tereza Dumitriu şi Lila Dumitriu vor sta în aceeaşi celulă. Toţi arestaţii lotului Petru Dumitriu au făcut închisoare un an şi 8 zile (din 3 decembrie 1960 până în 11 decembrie 1961), cu excepţia Henriettei Yvonne Stahl, care a admis să conlucreze cu Securitatea şi a Lilei care a stat mai mult în detenţie, nefiind însă judecată decât odată cu grupul. Eliberarea a survenit după scrisoarea adresată de Petru Dumitriu lui Gheorghe Gheorghiu Dej, în care cere să-i fie trimisă fiica la Editions du Seuil şi spune că nu va vorbi niciodată rău despre ţara lui sau despre cei pe care-i cunoscuse. Henriette Yvonne Stahl stă mai puţin, făcând următorul troc: libertatea contra afirmaţiei (apărută în „Contemporanul") că ea i-a scris lui Petru Dumitriu *Cronică de familie*. Ullterior, în memoriile sale, a revenit asupra acestei afirmaţii, precizînd că fusese silită s-o facă în schimbul libertăţii.
- Fiica autorului, Matzy, e ridicată de la Cluj, unde se afla sub îngrijirea doicii fetelor Medrea şi trimisă la orfelinat, la Bucureşti, în Piaţa Lahovary, cu nume schimbat.
- Soţia suportă cu greu absenţa copilului.
- Ieşită din închisoare, Lila se întoarce la sanatoriul din Agigea, ca medic ortoped (aşa figurază în Carnetul de muncă, deoarece Serviciul Cadre, subordonat Securităţii, nu trecea în *Carnetul de muncă* domiciliul forţat, iar detaşea „în interes de serviciu" figurează în cartea de muncă abia odată cu mutarea din 1969 (când a plecat de la Dobriţa la Târgu Jiu). Aşa se face că Lila a lucrat în intervalul 1962-1969 „detaşată" cu domiciliu forţat la sanatoriul

---

[100]Angajarea ei la Sanatoriul din Agigea încetează pe 11 mai 1960, cf. **Carnetului** său **de muncă**. De altfel, Lila a şi obţinut un spor de pensie, după 1990, pentru perioada detenţiei, menţionată la un an şi şase luni. A fost reangajată pe 7 ianuarie 1962 la Dobriţa, lângă Târgu Jiu, unde avea domiciliu forţat.

[101] Ileana Medrea, măritată cu Iulian Căliman, a fost sportivă (campioană națională la suliță), ca şi soţul ei (handbalist). În momentul arestării ei Iulian Căliman era internat în spital cu hepatită şi primea, între altele, şi vizita familiei Fotino. A şi rămas apoi, după arestarea Ilenei şi după eliberarea ei, împreună cu sora medicală care-l îngrijise.

din Dobriţa, nu departe de Târgu Jiu, fără ca acest lucru să fie consemnat în *Carnetul demuncă*. Doamna Ileana Săbiescu, pfrietena Lilei, a obţinut în 2003 o copie după Cartea ei de muncă de la Dobrioţa. Părinţii revin la Bucureşti.

1961 Publică *Rendez-vous au Jugement Dernier* (*Întâlnire la Judecata de Apoi*)[102], roman despre evenimentele care l-au dus la hotărârea de a fugi din România, deşi ştia că nu-şi va putea lua şi copilul. Este o altă versiune a *Incognito*. Apar personaje din paginile *Biografiilor contemporane* şi care vor face parte şi din *Incognito*. Scrie în româneşte *Incognito*, după notiţele *Colecţiei de biografii…* cu care venise din ţară (ascunse în pernele maşinii). Locuieşte la periferia oraşului Frankfurt, într-un apartament de două camere, deoarece francezii, contactați prin legația din germania, îi refuză cetățenia.
- Apare la Stockholm,la EdituraForum,*Cronica defamilie* (*Familjejuveler*, tradusă însă după versiunea franceză).
- Februarie Fuge din ţară, cu ocazia unui turneu în Germania, Gelu Barbu, prim balerin al Operei Române, care studiase la Leningrad[103].
- 3 August Lui Petru Dumitriu i se naşte, la Frankfurt, a doua fiică, botezată, tot în rit ortodox, Ileana (Helene) Henriertte Irina (căria i se spune acasă Kuky Mic, spre deosebire de mătuşa ei, Ileana Medrea, care era Kuky Mare).
- 11 decembrie Este eliberat din închisoare grupul Lila Dumitriu şi Theresa Dumitriu, Ileana Medrea, Petre Dumitriu.
- Petre Dumitriu este spitalizat în comă diabetică la Spitalul Colentina din Bucureşti.

---

[102]Cartea are 14 capitole fără titluri. Sunt personaje: Diocleţian Sava şi soţia lui Sulamita, Prospero Dobre, Arthur Zodie, Felix şi Aniţa Fortunesco, Daniela Paciurea, Isaia Proorocescu, Vasile şi Rosette Morcovici, Leonaş şi Tereza Tănase, Ciorap, Eugen Cristescu, Paraschiv Ionescu, Erasmus Ionescu, Alfred Anania (braţul drept al lui Diocleţian Sava), Panait Petre, Claudiu Ioanovici, Valentina Ionescu, Herakles Nitzeluş (ușor de ghicit: era Mihai Beniuc), Isolda şi autorul însuşi.

[103]Prim solist al Operei Române. Studiase baletul la Leningrad, ca și Ileana Iliescu sau Irinel Popa, care dansase la teatrele Kirov şi Mariinski cu stelele baletului rus, dar nu i se permisese niciodată să danseze în afara lagărului socialist. După fugă, a avut o şedere de şapte ani în Germania, unde a devenit prieten cu familia Dumitriu. După ce s-a stabilit la Las Palmas de Gran Canaria au continuat să se viziteze. Graţie prietenului suedez al lui Gelu Barbu, Henri Monsen, Petru Dumitriu şi-a făcut cunoştinţe în lumea suedeză.

1962– Publică la Paris *Incognito*[104], roman centrat pe personajul auctorial întruchipat de fraţii Ionescu. Propus pentru Premiul Academiei Franceze, romanul n-a putut fi selecţionat, pentru că nu fusese scris în franceză, ci purta menţiunea: „Versiune franceză a autorului”. Autorul a rupt versiunea română a cărții, într-un acces de furie.
- Edgar Reichmann publică o recenzie elogioasă în „Le Monde”.
- Se publică la Vischer Verlag, unde lucra autorul, traducerea germană a *Întâlnirii la Judecata de Apoi*, făcută de Hanns Grössel, cu titlul *Treffpunkt jüngsters Gericht*.
- Franţa îi oferă lui Petru Dumitriu cetăţenia franceză, după ce verificase spusele lui Mircea Eliade (trimis acolo de Monica Lovinescu spre a spune că Petru Dumitriu fusese trims de comuniști spre a fragmenta emigrația românească) şi ele se dovediseră neadevărate, dar Petru Dumitriu o refuză. Din aceswt motiv Mircea Eliade a și părăpsit Franța pentru America, după Cristinel Eliade. Stânga franceză, dar și De Gaulle, considerau că autorul a trădat, fugind, cauza stângii internaţionaliste, deoarece rolul lui ar fi fost acela de a constitui, pentru Vest, o voce pertinentă a Estului.
- Apare la Frankfurt, la Vischer Verlag, în germană, *Cronică de familie,* vol. II, tradusă din franceză (*Der Familienschmuck*), ca şi în engleză, la Collins (*The Prodigals*).
- Apare în Statele Unite (New York, Pantheon Books) traducerea *Întâlnirii la Judecata de Apoi* cu titlul *Meeting at the Last Judgement.*
- Îl revede pe Ernst Teves, pilot germani în război, cunoscut din România, devenit industriaş la Frankfurt (vânzări de automobile). Face publicitate pentru firma lui, devenind astfel posesorul unui Mercedes alb.
- Începe marea criză psihologică despre care autorul avea să scrie: ”am publicat strigăte dezarticulate sub formă de cărţi ratate”.
-Ileana Medrea se angajează la un Sanatoriu de neuropsihiatrie infantilă din comuna Păclişa (Haţeg) şi face memoriu la Securitate că, având serviciu, îşi poate întreţine nepoata, fiind ruda cea mai apropiată. Nu primeşte răspuns.

1963 Se angajează la Editura lui Samuel Fischer (plecat tot din România) din Frankfurt, ca lector de franceză, dar se ocupă şi de cărţile emigranţilor

---

[104] Pierre-Henri Simon scria în “Le Monde”: “**Incognito** se află în aceeaşi linie cu **Doctor Jivago**, printre marile romane implicate în actualitatea fundamentală a acestui veac. Asemenea romancierilor de marca, Petru Dumitriu are geniul epicii.”

germani proveniţi din România. Are rubrici la publicaţiile „Christ und Welt” şi „Tagesspiegel” din Berlinul de Vest.
- Apare la Milano, Italia, la editura Lerici, *I Boiardi. Gioielli di famiglia,* în colecţia Naratori d'oggi nr. 22, tradusă de Pierro Del Giudice după versiunea franceză, cuprinzând vol. I al *Cronicii de familie*.

1964 – Publică *L'Extrême Occident*[105], carte autobiografică, prima scrisă direct în franceză, despre deziluzia Occidentului şi criza de dezrădăcinare pe care o traversează.
- Locuieşte pe Seiler Strasse, destul de central, dar are un puternic sentiment de înstrăinare. Fischer Verlag renunţă la serviciile sale în urma scandalului legat de unii dintre noii prieteni germani şi de orgiile care aveau loc, expresie, în fapt, a adâncirii proceslui de înstrăinare a autorului.
- Îi scrie lui André Malraux, ministru al Culturii sub De Gaulle, rugându-l să-l ajute să-şi recupereze copilul. Acesta îi răspunde că nu poate face nimic. Mai scrie şi unor mari gazetari din Franţa, primind răspunsuri foarte reci. A fost totuşi ajutat de Jacqueline Piatier, redactor la „Le Monde”, care l-a sfătuit să publice în „Le Monde” o scrisoare deschisă adresată directorului ziarului, dl. Beuve-Méry. Scrisoarea s-a publicat chiar cu prilejul vizitei oficiale a lui Ion Gheorghe Maurer la Paris. Copilul îi va fi trimis după două săptămâni[106].
- Ileana Medrea (a cărei despărţire de Iulian Căliman se finalizează) este chemată la Securitate şi i se spune că lui Petru Dumitriu i se va trimite fiica,

---

[105]Lucien Gruissard scria în “Le Monde”: „Petru Dumitriu este un fel de vizionar uriaş, capabil să asambleze vaste romane patetice, un pamfletar, un clarvăzător, o fiinţă nesătulă, a cărei vocaţie ar fi aceea de a traversa epoca noastră cu biciul în mână, dacă nu cu un exploziv, rătăcind lucid dintr-o ţară în alta spre a smulge contemporanilor săi secretul adevărului.” Cartea este dedicată Marianei Alcoforado şi Paulinei Reage. La data apariţiei cărţii încă nu-şi recuperase fiica din România. Isolde (care o desemnează pe soţia sa, Irina) şi autorul apar ca personaje. Mai apar: Ulysse Membrovitch (refugisat tot din România, probabil Samuel Fischer), Annerose Brandt şi soţul ei, Paul Brandt, Weil, codirector cu Brandt, Rachid (un om de culoare, va apare ca personaj, cu alt nume, şi în *La Liberté, La Moisson*), Edith şi Freddy Jordan (proprietar de şantier naval), Octavio Anders, Axel Overmans, Hubert Jordan, Blumberg Montefiore (bancher), Ernest Platte. Cartea tratează problema alienării în Europa: în Occident prin insecuritatea libertăţii, în Orient prin despotism, adică absenţa libertăţii.

[106] Cf. George Pruteanu, lucr. cit.

Ileana, fie cu un însoţitor, fie cu ea ca însoţitor. Poate reveni în ţară ori poate rămâne în Germania, după cum doreşte.

- Septembrie Ileana Medrea pleacă împreună cu nepoata recuperată de la un orfelinat din Piața Lahovary şi nu se mai întoarce. Va lucra în Germania în învăţământ.

- Petre Dumitriu (tatăl) este spitalizat în comă diabetică la Spitalul Colentina din Bucureşti, când i se taie un picior.

- Lucrează ca agent de publicitate, obţinând contracte pentru şase luni, cel mult un an fiecare, pentru Bethmann Bank, iar Johann Philip von Bethmann va fi unul din principalii săi susţinători în perioada germană.

- Se mută de pe Seilerstraße, tot în Frankfurt, mai central, pe Hess Straße şi se duce adesea la Bayerische Staat Bibliothek (Biblioteca Bavariei), aflată în apropiere. Are rubrică permanentă în „Frankfurter Allgemeine Zeitung", unde publică mai multe eseuri, unele referitoare la zona balcanică, inclusiv România. Publică probabil şi în „Le Monde". Pledează pentru o uniune a statelor dunărene cu efecte social-economice benefice pentru toate.

- Scrie piese de teatru în limba germană, dar nu le publică şi nu i se joacă.

- Apare la New York, la Macmillan, *Incognito*, tradusă de Norman Denny din franceză. Volumul este elogios recenzat de Irving Howe în „The New York Review of Books", vol.3, nr.3, din septembrie.

1965 – Relativă linişte familială şi financiară. Face publicitate pe cont propriu. Stabileşte relaţii cu lumea germană.

- Publică volumul de eseuri *Die Transmoderne. Zur Situation des Romans* (*Transmodernul. Despre situaţia romanului*)[107] la S.Fischer Verlag, reiterînd

---

[107]Cartea apare în colecţia Doppelpunkt şi este structurată astfel: **A. Dialektik der Auflehnung - 1. Adversus manichaeos; Dialektik des Empörers; 2. Verfahrensweise: die asymetrische Ablehnung; 3. Erklärung der Prinzipienlosigkeit; 4. Erste manichäische Alternative: totales Engagement oder totale Autonomie; 5. Zwiefache Ablehnung der Lösungsversuche; 6. Die Verächter I; 7. Die Verächter II. Dialektik der Entbehrlichkeit; 8. Zweite manichäische Alternative: absolute Neuerung oder absolute Tradition. Dialektik der Individuation; 9. Dritte manichäische Alternative: Lustprinzip oder Masochismus. Dialektik der Aggresion; 10. Wörterbuch für Aufklärer (Autonomie des Kunstwerks; Avantgarde; Entwicklung; Experiment; Form; Grundlagenkritik; Konvention; Kunstmittel; Sprache, Suche; Texte; Traditionalisten; Unterhaltungsliteratur; Welt; Wissenschaft und Technik; Wissenschaftlichkeit in der Kunst). B. Die Erzählung als Funktion – 1. Eine**

ideea operei deschise, pe care o formulase din România, cu ani înainte de conceptul lui Umberto Eco.
- O ajută pe Henriette Yvonne Stahl să publice la Editions du Seuil şi aceasta vine la Paris, dar nu se văd. Ea refuză cererea lui epistolară de a rămâne în Franţa.

1966 – Publică la Editions du Seuil *Les initiés*, roman care abandonează tematica românească în favoarea noilor experienţe germane[108].

1967 –Publică *Le sourire sarde*, roman despre alienarea individului (un arheolog suedez care trăieşte în Italia, devenit alcoolic)[109]. Este evident efortul autorului de a se înscrie în problematica lumii occidentale şi de a găsi soluţii care să poată înnoi literatura. Încetează contracul de angajare la Editura Fischer Verlag[110] în urma scandalului declanşat (şi care era real) cu privire la evenimentele descrise în *Les initiés,* dar mai continuă să colaboreze.

Kunstgattung als Funktion; 2. Die integrierende Betrachtungsweise und der Roman; 3. Ursprüngliche Konvergenz des Historischen, des Epischen und des Dramatischen; 4. Der Roman als Sprachkörper. Schicksalssyntax. Die Objektsprachen und Metasprachen; 5. Der allwiesende Erzähler. Ein Lösungsvorschlag; 6. Das Trompe-l'oeil; 7. Der Roman als Bild. Zur Erkenntnistheorie des Romans; 8. Zur Frage der Demokratie in der Kunst; 9. Gestalten und Charaktere; 10. Die Assoziationsaura; 11. Die empatische Spannungskurve; 12. Der Kriminalroman; 13. Der Held als Zuschauer; 14. Themen, Konstanten, Teilfunktionen; 15. Es ist eine Erzählung denkbar...; 16. Über die Würde des Romans; C. Zum Begriff der Transmoderne – Entwulf zu einem Manifest.

[108]Este un roman autobiographic despre alienarea unui funcţionar (cadru mediu), cu nevastă şi două fete, despre pregătirea sa pentru intrarea în Clubul iniţiaţilor (e vorba probabil de iminenta intrare a autorului în Rotary Club). Personajul trăieşte experimente periculoase, cu jocuri de plăcere, de ură şi moarte.

[109]Tandemul personajelor: Freya şi Carl-Gustaf Enquist, arheolog suedez: alienarea îl face pe Carl-Gustaf să ajungă în comă etilică. Fiul lor se numeşte Mikael.

[110] Cf. site-ului **www.A:\cgi\j?Rumänien** (partea referitoare la România). Dar, cel mai probabil, data este o eroare. Contractul încetase din anul precedent, cf. *Autobiografia* sa germană.

- Devine membru la Rotary Club din Frankfurt, domeniul Literatură. Experimentează jocuri de plăcere şi ură, conştient de faptul că înstrăinarea sa este definitivă.
- Îl vizitează pe Gelu Barbu, proaspăt stabilit în Insulele Canare, unde se împrieteneşte şi cu amicul acestuia, Henri Monsen, balerin suedez, graţie căruia va stabili mai multe contacte culturale în Suedia.

1968 – Apare *L'Homme aux yeux gris* (Ed. du Seuil), după numele unei picturi neterminate a lui Tizian (venețian), aflată la Florenţa. Este primul roman dintr-o trilogie (*L'Homme aux yeux gris; Retour à Milo*, 1969; *Le Beau Voyage*, 1969) care va însemna cea mai notabilă realizare a sa în materie de adaptare la problematica Occidentului. Este istoria unui cetăţean roman care reface drumul evreului rătăcitor în căutarea lui Dumnezeu şi a mântuirii. Cu o documentaţie excelentă şi o putere deosebită de surprindere a cotidianului şi amănuntelor lumilor vechi, acest volum globalizează chestiunea emigraţiei şi face din ea o problemă de fond nu numai a contemporaneităţii, ci a vieţii umane însăşi pe planeta Pământ[111]. Va primi pentru acest roman Premiul Vikings, Paris. Partea I din volumul I se cheamă *L'Âge d'Or* (*Vârsta de Aur*. Acţiunea începe la Toledo, în Spania, pe vremea spionilor şi autodafeurilor, fiind povestea evreului rătăcitor povestită de un roman – prin inimă şi spadă).
- Se mută la Frankfurt într-o zonă rezidenţială, la marginea oraşului, într-o casă cu etaj şi parc. Este din nou liber profesionist.
- Lila reuşeşte să obţină, pentru câteva zile, de la un prieten doctor, pe nume Soare (la familia Soare stătea când venea în capitală), care fusese la Paris, romanul *Incognito* şi să-l citească. Astăzi vila Soare a devenit un celebru restaurant de lux (Hanul Berarilor), aflat în aceeași rețea – City Grill – unde este și Caru' cu Bere (înființat din 1812 pe locul fostului han al lui Șerban Cantacuzino).

1969 – Din .1967 .până. în .acest. an .este. liber .profesionist,. locuieşte. în

[111]Iată capitolele pe volume: vol I – **L'Homme aux yeux gris**: **L'Âge d'or**; **Les lettres du nom**; **L'Etoile et la saison**; volumul al II-lea – **Le retour à Milo: La Bête de Malte, Jesus fuyant, L'Anneau au grelots**; volumul al III-lea – **Le Beau voyage**: **Les Affaires du Septentrion (1); Les Affaires du Septentrion (2); La Route de Sofala.** Ca tip de operă deschisă se află alături de Umberto Eco. Iar ochii cenușii (gri) sunt o contrapondere la "ochii verzi" din cărțile de început, din România.

continuare la Frankfurt am Main. Apar celelalte două volume ale trilogiei, intitulate *Retourà Milo* şi *Le Beau Voyage*[112].

- Se reeditează *Rendez-vous au Jugement Dernier* la Editions du Seuil, Livre de poche, Collection Pluriel, carte despre fuga sa din România, cu menţiunea „versiunea franceză a autorului”, semn că, dincolo de efortul de a se adapta lumii în care trăia, Petru Dumitriu resimţea încă în chip dureros faptul că *Incognito* nu fusese premiat în Franța.

- Publică sub pseudonimul Pierre Travel, la editura pariziană Julliard[113], romanul *Le repos ou l'Asie intèrieure*, 290 pp., a cărui acţiune se petrece în 1881-1882. Modelele, menţionate pe ultima supracopertă, sunt John Ruskin şi Henri James. Tot acolo e făcută şi precizarea că sub acest pseudonim se ascunde un autor cunoscut[114]. Personajul gazetarului (auctorial) este Peter Ymhea, iar „Asia interioară” apare, ca un concept clar formulat, încă din

---

[112] Volumul al II-lea cuprinde continuarea aventurii rătăcitorului, care părăseşte Europa pentru Orient. Ţara numită Milo este o bucată a pământului promis. Volumul al III-lea povesteşte călătoria rătăcitorului între a treia Romă (Moscova) şi regatul Danemarcei de pe vremea prinţului Hamlet. Toate trei volumele sunt pline de aluzii culturale. Trilogia ascunde cripte, galerii, intenţii de grad secund şi terţ care fac apel la memoria comună a umanităţii şi la viaţa personală a acriitorului. E cert că Umberto Eco i-a fost model, iar Asia interioară este chiar amintirea originilor familiei sale.

[113]Într-o scrisoare adresată doamnei Françoise Mohr, datată 9 septembrie 2003, semată Noémie de Lapparent, asistenta lui Bernard Barrault, director al Editurii Julliard, se spune: „Effectivement c'est Petru Dumitriu qui a publié **Le Repos ou l'Asie intérieure** chez Julliard choisissant le pseudonyme de Pierre Travel pour circonstance.” Este singurul roman publicat cu acest pseudonim. Pierre Travel era și numele unei cunoscute agenții de turism din Franța (în traducere Petru Călătorul). De altfel, când l-am vizitat prima oară la Metz, m-a întrebat care a fost cea dintâi impresie asupra sa. I-am spus că vazusem, oarecum de sus, un om mărunt alergând – pe jos - pe o stepă imensă, spre linia de răsărit a orizontului. Și încă nu știam nimic despre multe din cărțile sale.

[114]Un exemplar al cărţii îl deţine doamna Coralia Fotino, primit chiar de la Petru Dumitriu, care i-a dezvăluit faptul că el este autorul cărţii. În Europa mai există o agenţie de turism catolică numită St. Pierre Travel, care pare să fi stat la baza alegerii acestui pseudonim, după cum, de asemenea, “Petru Călătorul” era un nume bun pentru chiar destinul autorului, care s-a asemănat adesea pe sine cu Sfântul Petru. Unul dintre personaje se numeşte Ymhea (adică I am he – eu sunt el!). Asia originilor este, în acest roman, un concept pe care autorul îl foloseşte, cum am mai spus, încă din **Euridice. 8 proze**.

Argonautica sau Fabuloasa aventură şi *Metamorfoza lui Sebastian Românu*. Călătoria tinde să atingă punctul numit Tsiknit (ţicnit!).
- Lila Dumitriu, medic specialist chirurgie-ortopedie, se transferă, în interesul serviciului, de la Agigea, la Spitalul Unificat Tg. Jiu[115].
- Decesul probabil al tatălui, în urma diabetului de care suferea, mutarea mamei la Târgu Jiu împreună cu Lila. Este vândut apartamentul din Bucureşti al familiei (4 camere, bloc nou) şi Lila cumpără unul de două camere la Târgu Jiu. Lila nu s-a căsătorit niciodată, n-a corespondat cu fratele ei. A avut o prietenă intimă în persoana unei surori medicale de la spitalul din Târgu Jiu, căreia i-a şi lăsat moştenire apartamentul (Tanţa Albulescu – m-a vizitat la București și mi-a adus unele documente). Lila a fost modelul pentru personajul Sebastian.

1970 –O nouă criză de identitate, declanşată şi de sinuciderea prietenului său Paul Celan la Paris, dar şi pe fondul sentimentului de înstrăinare, care-l dusese la experienţe-limită. Petru Dumitriu nu va mai scrie vreme de un deceniu. Nu va ieşi din casă şi nici măcar nu va ridica storurile de la ferestre.
-Obţine cetăţenia germană, pe care o va păstra până la moarte.
- Fişa sa este inclusă în *Larousse Universel*[116] şi în *Writer's who's Who*.

1971 – Ernst Teves îi oferă o sumă lunară şi nereturnabilă ca să poată trăi el şi familia sa, până la moartea lui, dar criza de dezrădăcinare se va adânci.

1973 Editions du Seuil reeditează *Incognito* în colecţia Le livre de poche.

1975 – Pe fondul marii recesiuni economice, Petru Dumitriu nu găseşte alte mijloace de întreţinere decât cele oferite de Ernst Teves. Poartă tot timpul

---

[115]Cf. **Carnet de muncă Dumitriu Lila** cu HCM 2024/1969. Dar, cf. martorilor de la Spitalul din Tg. Jiu (D-na doctor Săbiescu, Tanţa Albulescu, cea căreia Lila i-a lăsat prin testament apartamentul, ca şi doamna Coralia Fotino, din Bucureşti), Lila vine nu de la Agigea, ci de la Dobriţa, care nu figurează deloc pe Carnetul ei de muncă. Rezultă deci că acest carnet, care era atunci completat de către Serviciul Cadre, nu menţionează, în mod intenţionat, domiciliul forţat la Dobriţa în perioada 1962-1969, considerându-l „deplasare în interesul serviciului", ceea ce, atunci, nu se trecea în Carnetul de muncă.

[116]Şi-a ţinut astfel promisiunea făcută mamei sale în adolescenţă, după mărturia doamnei Coralia Fotino.

ochelari cu lentile fumurii. Ceea ce se va întâmpla în continuare este un îndelungat proces de „golire a eului” de toată încărcătura de evenimente care-i provocau suferinţă, de racordare la o „lume de dincolo” de cotidian, mai degrabă decât la lumea realităţii.
- Acesta e anul când distruge manuscrisul în limba română al romanului *Incognito*[117], simbol al legăturii sale cu literatura şi spiritul românesc. Nu va mai scrie în limba română decât scrisori către puţinii prieteni care i-au rămas[118].
- Publică în „Frankfurter Allgemeine Zeitung” cronici la traducerile în germană din literatura universală (la Emmanuel Roblès – *Afrikanisches*, José Luis Villalongas – *Tod in Granada*).

1978 - Începe să scrie din nou, dar pagini de literatură religioasă, semn al efortului de reechilibrare pe care-l traversa. Cunoaşte înalţi prelaţi ai ortodoxiei greceşti[119], încercând să recupereze, pe cale religioasă, relaţiile cu România, dar nu reuşeşte.

1979 Publică *Au Dieu Inconnu*, dedicată amintirii lui Ernst şi Paulei Teves, eseu despre Bine şi Rău, despre felul cum Dumnezeu a însoţit (sau nu) călătoria sa prin timp, de la naştere până în prezent. O biografie spirituală din perspectiva relaţiei cu Dumnezeu. Un examen de conştiinţă atent şi fără milă, în care autorul este doar eşantionul emigraţiei, valabil la scară planetară: “E vremea să vedem în sfârşit că omul e singurul centru al universului relativităţii generalizate, fiindcă el este centrul măsurătorilor sale. El proiectează, ca o stea, razele ei, ipotezele şi operaţiile sale de verificare în toate direcţiile spaţiului-timp, în toate cele ale spaţiului logic şi ale universului matematizabil. (…) Prin asta omul post-copernician, pe care-l putem numi omul relativităţii generalizate, depăşeşte înainte şi în urmă revoluţia coperniciană şi-l întîlneşte, în urmă, pe cel ca va veni după el, iar în urmă pe creştin, pentru care omul este în centrul univesrsului, ca şi omul

---

117 Cf. mărturiei autorului, făcută Ecaterinei Ţarălungă.

118 După cutremurul din 1977, mama şi sora, aflate la Târgu Jiu, au primit telefoane de la diverşi prieteni îngrijoraţi, dar nici unul de la Petru Dumitriu, ceea ce le-a supărat.

119 Cf. corespondenţei cu reverendul Jean François Thomas, căruia îi face istoricul acestor relaţii.

antic, pentru care ființa este măsura tuturor lucrurilor. (…) Încă o dată: omul este măsura tuturor lucrurilor, dar care este măsura omului? Omul este în centrul a tot, dar ce se află în centrul omului?" p. 10, Ed. du Seuil, 1979 ; "De trei ori în viaţă mi s-a întâmplat să-mi fie foame vreme de luni şi de ani: sub Hitler, în socialism şi pe piaţa liberă." p. 47; "Acest veac nu este numai acela al tehnocraţilor, al câmpurilor de exterminare, al terorii poliţieneşti, al terorismului, al crizelor economice, ale poluării mediului ambiant, veacul ideologiilor, al minciunii, al prostiei triumfătoare. Este şi veacul relativităţii generalizate şi al fizicii cuantice, al logicilor non-aristotelice, al fizicii nucleare, al fuziunii nucleare, care nu va distruge materia, ci o va crea (...). O, veac, o, cunoaştere, o, putere de a acţiona în numele Binelui! Veac în care s-a mers pe Lună şi s-a rugat în spaţiul sideral cu vorbele *Bibliei* ebraice, purtătoare a continuităţii sumeriene, semitice, egiptene şi helenistice. Şi toţi aceştia sunt semenii mei, fraţii mei, oamenii, creaţi după chipul polivalent al lui Dumnezeu." p. 66; "Singurul fel de relaţie între noi şi Dumnezeu, care să fie adevărată, incontestabilă şi de necontestat, şi un adevăr de fapt, deşi neverificabil experimental, rugăciunea, este o relaţie care scapă negării fiindcă îi este inaccesibilă ca negaţie, este gândire şi limbaj." p. 93 Citează pe Wittgenstein, discută problema falsurilor socialismului (prin preluarea de idei de la societăţile anterioare) şi a reuşitelor lui (faţă de cruzimea lumii libere). Cap. 11: *De l'impossibilité d'être chrétien* : „Nu pot fi creştin din solidaritate cu alţii şi prin tradiţie. Ochii mei văd ceea ce văd. Cinstit fiind, văd creştinismul dinspre critica ştiinţifică. Ce e comun între mine şi această masă de dogme asiatice şi elenistice sedimentate vreme de două mii de ani, între mine şi birocraţia ecleziastică? Îmi e imposibil să fiu creştin."[120]

-Fiica sa, Irina, înscrisă la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Frankfurt, se îndrăgosteşte de fiul unui farmacist bogat, abandonează studiile şi călătoresc amândoi în mai multe ţări.

---

[120] Această afirmaţie aminteşte de cartea lui Bertrand Russell – **De ce nu sunt creştin**. Iată lista capitolelor eseului **Au Dieu inconnu: Conversation avec un interlocuteur inéxistent; Les Grandes Vacances; Le mal: crépuscule d'hiver; Le mal: cochon de Noël, agneau de Paques; Le Mal: planter un arbre; Le Mal: les pieds poudreux; Le Mal: connaissance du diable; Jubilate; Abrégé de négation ; Théologie du Dieu inexistent; De l'impossibilité d'être chrétien; L'imposition des mains ou critique de l'Eglise, La Rosace du transept sud; La troisième reponse, Aimer le prochain comme soi même; La parole et le silence.**

1980 Încearcă să revină definitiv în ţară, rugându-l pe Nicolae Fotino să intermedieze această cerere pe lângă Nicolae Ceauşescu. Dar pune asemenea condiţii de libertate în scrierea operei sale şi în circulaţia sa prin Europa, încât solicitarea nu este acceptată[121].

1981 Continuă să publice în „Frankfurter Allgemeine Zeitung" cronici la traducerile din literatura universală în limba germană (ex. la Victor Serge Roman – *Jahre ohne Gnade*).

- În martie se duce la catedrala Nôtre Dâme de la Route din Fribourg, Elveţia şi îşi schimbă confesiunea, devenind catolic (iezuit). Publică în „Panorama d'aujourd'hui" din aprilie *Vivre dans le reseau* despre propria sa convertire la catolicism.
- Este vizibil influenţat de cartea lui Claude Roy – *Les Chercheurs de Dieu*, apărută la Gallimard chiar în acel an, o paralelă între comunism şi creştinism din punctul de vedere al credinţei. Recenzează cartea în „Panorama d'aujourd'hui" din septembrie, sub titlul *Le besoin de croire*. De asemenea, citeşte literatură religioasă, precum P. Manaranche S.J. *Le Mystère du Père*, Le Guillou O.P. *Le Mystère du Père*, *La Résurection et l'Homme d'Aujourd'hui* a patriarhului Ignatius al Antiohiei, O. Clémnent şi Stan Rougier – *La Revolte de l'esprit*. Citeşte intens Wittgenstein şi Teilhard du Chardin.
- Împreună cu un preot dominican, pune la punct la Marmoutier, în Franţa, un Centru de Reflexie Creştină, pe strada Salenthal, numit P. Monier S.J., după numele unui cunoscut călugăr îngropat acolo. Relaţia fusese făcută de prietena sa, doamna Guita Schneiter, din Reims, la care venea adesea pentru a ţine conferinţe cu teme religioase în oraș.
- Lucrează în cadrul Ministerului Poştelor la Bonn, făcând naveta la Frankfurt. Serviciul consta în a rezuma lucrările de legislaţie şi normele de funcţionare pentru salariaţii Poştei şi îi fusese oferit de prietenul său, Cristian Schwartz Schilling, ajuns ministru al Poştelor.
- Este ajutat spiritual de reverendul Jean-François Thomas S.J., călugăr care şi-a început studiile în 1978 la Paris, şi-a susţinut doctoratul cu Elie Wiesel (plecat din România, de la Sighet) la Boston University, cu o teză despre Edith Stein şi Simone Weil şi a plecat ulterior, după mai multe peregrinări, între care doi ani la Alba Iulia, în România (1994-1996), la

---

[121] Cf. Coralia Fotino.

Universitatea Iezuită din Manila, Philippine, ca director al Misiunii iezuite. Vor rămâne în corespondenţă până în anul 1994, când acesta a ajuns în România, la Blaj. Am primit de la el 32 de scrisori pe care le avea de la Petru Dumitriu, inclusiv din perioada când a murit mama sa, iuar el a trecut la catolicism.

- Publică *Zéro ou le point de départ* (*Zero sau punctul de plecare*)[122], dedicat soţilor Teves (Ernst şi Paula) o biografie spirituală a ultimilor zece ani din viaţa sa.
- Apare *Commment ne pas l'aimer*, dedicată de asemenea soţilor Teves, un comentariu al vieţii lui Iisus, făcut pe marginea *Evangheliei lui Marcu*[123].
- Moartea lui Ernest Treve.

1982 — Călătoreşte la New York în legătură cu o conferinţă despre informatică şi extaz pusă sub auspiciile lui Stefan Lupasco şi cunoaşte mai multe persoane din emigraţia românească. Îi cunoaşte pe Prof. Elie Wiesel (conducătorul la doctorat al lui Jean-François Thomas) şi pe Dr. Howard B. Gotlieb de la Mugar Memorial Library, biblioteca Universităţii din Boston, Massachusetts. Îşi donează manuscrisele pe care le considera edificatoare

---

[122]Cartea a apărut la Editions du Cerf. Subtitlul cărţii este **Portrait d'un inconnu**. În acest eseu afirmă că îl interesează persoana sa ca obiect de disecţie. Spune că până în 1960 a împlinit pactul cu Mefisto. Că în 1970 a avut o tentativă de sinucidere (după zece ani de şedere în Germania), în 1974 a ales recluziunea în propria casă, în 1979 a refuzat să ridice storurile de la ferestre. Îşi recunoaşte rateurile literare astfel: "Criza de dezrădăcinare m-a făcut să scriu cărţi ratate, strigăte dezarticulate sub formă de romane." De altfel, absolut toate cărţile publicate de Petru Dumitriu în emigraţie sunt reluări ale motivelor, ideilor şi tezelor susţinute în cărţile publicate în România.

[123]Subtitul eseului este **Une lecture de l'Evangile selon Saint Marc**. Capitolele cărţii sunt**: Prélude; Préparations. Chapitre 1: versets 1 à 8; Baptême de Jésus. Chapitre 1 : versets 9 à 11; Tentation au désert. Chapitre 1 Versets 12 à 13; Jésus en Galillée. Chapitre 1 Versets 14 à 15** (aici apare istoria pescarului Simion de la Capernaum, care devine Sfântul Petru); **Jésus en Galillée. Chapitre 2 : Jésus en Galillée. Chapitre 3 : Paraboles et miracles. Chapitre 4 : Jésus à Nazareth et dans les villages d'alentour. Chapitre 6, 7 versets 1 à 23**:**Jésus - voyage hors de la Galillée. Chapitre 7, versets 24 à 37 ; Chapitre 8, 9, 10: Jésus à Jerusalem. Chapitres 11, 12, 13: La passion et la résurection de Jésus. Chapitre 14, 15, 16.** Am bătut cu pasul, eu însămi, drumul de la Ierusalim la Capernaum, Marea Galileii și Nazareth și pot să confirm că descrierea, după, *Biblie*, a locurilor de către Petru Dumitriu, este și geografic exactă. Casa pescarului Simon încă există.

pentru creaţia lui (chiar nepublicate) Bibliotecii Universităţii din Boston la Mugar Memorial Library de la Boston University, sprijinit fiind de Elie Wiesel[124]. Îşi achită toate datoriile pe care le făcuse, în timp, în lumea germană.

- În linia aceloraşi preocupări de împăcare a raţionalismului firii sale cu înclinaţiile religioase, călătoreşte în Irlanda, unde va ţine o comunicare despre Jean Sullivan, invitat fiind de Patrick O'Gormally (în irlandeză Pádraig Ó Gormaile).
- I se decernează premiul AECEF (Asociaţia Scriitorilor Credincioşi de Expersie Franceză) pentru *Zéro ou le point de départ*.
- Publică în „Le Monde Copte" din Limoges un lung articol intitulat *Saint Marc, l'Evangeliste de l'homme moderne.*

1983 —Se reeditează *Incognito* în Le livre de poche.

- Publică *La Liberté*, eseu autobiografic despre condiţionările individului în Est şi în Occident, despre libertate ca deschidere numai spre o Lume „de Dincolo". Dicotomia de bază a cărţii este între speranţă şi disperare. Discuţia se axează pe aceste concepte filosofice, abordate prin intermediul unei fiinţe umane (ca eşantion de disecţie) care este autorul. Pretextul este întâlnirea, într-o închisoare din Mexic, cu un matematician de origine română şi naţionalitate americană (Pascal Popesco şi soţia sa, Bella), pe care-l cunoscuse în fapt la New York, la o conferinţă desfăşurată sub auspiciile lui Ştefan Lupesco, despre informatică şi extaz. Scăpat de împuşcare, matematicianul ajunge la Paris, unde se revede cu autorul. Din discuţia finală între ei doi, acesta din urmă înţelege că matematicianul găsise „trecerea spre libertate", „deschiderea de Dincolo"[125] (ca și Mircea Eliade): „Coşmarul care

---

[124] Cf. Sean B. Noël, curator al Colecţiilor speciale ale Bibliotecii Universităţii din Boston, care a precizat că toate acestea se află în 19 casete, cuprinzând 34 de eseuri inedite în limba engleză, legate de zona balcanică, 11 piese în limba germană, fotografii, manuscrise, extrase din presă.

[125] De ce avea nevoie emigrantul (fiecare dintre ei) de o astfel de „deschidere"? Cartea dă următoarele explicaţii: fiindcă umbra ţării natale îl acoperă; „o iubeşte cu dezgust" fiindcă Securitatea l-a silit să închidă ochii în faţa dezastrelor; acolo era un îngropat de viu, în vreme ce în Occident este mort ca scriitor. Lumea, în totaliatatea ei, Estul, ca şi Vestul, este „un cimitir închis al păcatului", trebuie „deschisă". Fie şi spre un „Dincolo", dacă viaţa reală nu permite o deschidere către ea însăşi. Apelul la Lumea de Dincolo (continuare a Lumii de Aici după toate mitologiile antice ale

s-a repetat de-a lungul copilăriei şi adolescenţei mele era că mă aflam îngropat, la foarte mare adâncime. (...) Această senzaţie de disperare, de îngropat de viu, am avut-o pe urmă în socialism. (...) După şaisprezece ani, se isprăvise. Dar după douăzeci şi doi de ani în Occident, deci în libertate, mi s-a redeşteptat această senzaţie: lumea mă sufocă, mă învăluie, sunt îngropat de viu. (...) Eu vreau să fiu liber. El vrea un sens. El vrea ca universul să aibă un sens." p. 22, Ed. du Seuil, 1983

Publică *Mon semblable, mon frère*[126], volum de povestiri, fiecare dedicată unor fiinţe cărora le poartă recunoştinţă: soţia sa, soţia baronului von Bethmann, cumnata sa etc. Titlul volumului aminteşte de *Fratele meu, omul* (1965) al Henriettei Yvonne Stahl şi este o întâlnire peste timp şi spaţiu cu spiritul ei tutelar.

- Publică *Walkie-talkie*, având subtitlul semnificativ *Marcher vers Dieu, parler à Dieu*, în care transcrie şi analizează experienţele sale din perioada marii crize de conştiinţă, coroborate cu filosofia creştină[127].

Mediteranei de Est) ridică cheastiunea pe care umanitatea și-a pus-o, acut, abia în mileniul nal III-lea.

[126]Acest volum poartă câte o dedicaţie la începutul fiecărei povestiri: **L'Alliance** (dedicată soţiei, ilegalistă şi aristocrată), **La percée** (dedicată Jaquelinei Hervé, prietena Madeleinei); **Un héros de notre temps** (dedicată Guitei Schneider de la Reims); **La Confession d'un prêtre** (dedicată Denisei Roche, iar preotul este cel care a oficiat - în Elveția - trecerea la catolicism a autorului, aici apare cu numele Manuel Garcia); **Synode de Kostroma** (dedicată cumnatei sale, Ileana Medrea. Aici apare ca personaj şi un matematician întemniţat în România pentru că nu recunoaşte istoricitatea adevărurilor matematice); **Les grands express européens** (dedicată Mariei Luise şi lui Christian Schwartz-Schilling; această povestire este formată din alte două: **Le deux centième anniversaire**, a cărei acţiune are loc la Frankfurt, în anul aniversării bicentenarului Revoluţiei Franceze şi **Voyage à la capitale**, dedicată aniversării revoluţiei la Paris); **Le tramway du peuple** (dedicată lui Jacques Léonte – sunt întâmplări din România, legate de Securitate); **Sur l'autoroute** (dedicată lui Edmond Lesne. E vorba de un accident pe drumul dintre Ierusalim și Ierihon. În sens simbolic, fiindcă pe teren nu există o autostradă directă între cele două localităţi); **A comme Athos, Z comme Zen** (dedicată Mariei Therese şi lui Marc Corbeau Hennet. E o comparaţie între creştinismul ortodox şi budism).

[127] Apărută la Editions du Cerf, dedicată lui Jean Philippe Bethmann. Capitolele cărţii sunt: **Avertissment** (despre continuitatea viului şi despre faptul că adesea un animal e mai uman decât omul); **La prière: rapport du moi à toi; Evacuer le Moi** (note despre obişnuinţă, scrupul, meditaţie); **Douter du doute, regarder dans l'abîme**;

1984 Îi apare, pe 1 ianuarie, la San Francisco, la editura Harper, eseul *Au Dieu Inconnu*, cu titulul *To the Unknown God* (în traducerea lui James Kirkup), prilej cu care face un turneu de conferinţe în Statele Unite.
- Publică articole în „Le Quotidien de Paris” (redactor Laurence Cossé). O vizitează des, la Reims, pe prietena sa doamna Schneiter (strada Templierilor 11 bis), împreună cu care organizează manifestări religioase.
- Publică *Je n’ai autre bonheur que toi. Essai de dévotion moderne*, Ed. de l’O.E.I.L.
- Moare Henriette Yvonne Stahl.

1985, 23 februarie - Moare mama sa la Târgu Jiu. S-a chinuit mult, avînd o fractură de col de femur şi nu şi-a putut da sufletul până n-a primit o scrisoare de la fiul ei. A fost incinerată la Bucureşti, la Crematoriu.
-Continuă să locuiască la Bonn, Adenauerallee, 81. Contabilizează vânzarea cărţilor sale şi constată că din *La Liberté* s-au vândut într-un an şi jumătate 3500 de exemplare, din *Comment ne pas l’aimer. L’Evangile selon Marc* 1981, din *Zéro ou le point de depart* 145, din *Walkie-talkie* nici unul. Socoteala cu sine însuşi, dacă fuga din 1960 a meritat sau nu, şi-o face în urma decesului mamei şi Henriettei Yvonne Stahl și consideră că n-a meritat.

1986 Mai susţine încă, la „Panorama d’Aujourd’hui”, Paris, rubrica numită „Le Carnet de l’Exilé”.
- Scrie eseul *Making World Peace with Russians*, pentru care nu găseşte editor.
-Jean François Thomas scrie teza de doctorat (conducător Elie Wiesel, originar de la Sighet) cu subiectul Edith Stein şi Simone Weil. Cartea este

---

Changer le mode de penser; La science et la foi; Anselme ou la Définition. Note sur Ludwig Witgenstein (e vorba despre Anselme of Canterburry, despre care a susţinut şi o cumunicare, invitat fiind la Geneva); **Le nouveau mot penser; Fermat ou l’humilité** (care cuprinde**: Note sur les logiques complémentaires; Note sur l’asymétrie de la Grace, Note sur l’Orgueil des mediocres**); **Le Sens du Tout ça** (care cuprinde: **Deuxième note sur Witgenstein; Le nouveau mode de penser, Discours sur le souffle, la Trinité, le Christ Dieu**); **Dialectique de la Foi, éloge du chrétien**; **Le mystère du Mal** (care cuprinde: **Eléments de démonologie; Esquisse d’un manuel du combattant**); **Le Sens des Mots; Apprendre à lire la Bible. Note sur sexualité. Finale – ouverture**. Și această carte este, ca demers, o operă deschisă.

tradusă în româneşte în 1994.

1994 Încetează rubricile pe care le avea la „France catholique” şi „Panorama d’aujourd’hui”.
- Îi trimite, prin Jean-François Thomas SJ, o scrisoare lui Elie Wiesel împreună cu eseul *Making World Peace with Russians.*
- Soţia sa îl părăseşte, plecând împreună cu fiica mai mică, Elena Irina, care avea să studieze farmacia. Se mută mai întâi la Darmstadt, apoi la Wupppertal.
- Plecarea soţiei îi prilejuieşte o nouă socoteală cu sine. Consideră, într-o scrisoare adresată reverendului părinte Jean François Thomas, că nu vor rămâne în urma sa decât două cărţi publicate în româneşte şi *Incognito*.
- Încearcă să facă ordine în viaţa lui şi să se lase de fumat, dar nu reuşeşte.
- Elie Wiesel primeşte Premiul Nobel pentru Pace.

1988 –Publică *La femme au miroir*, carte a primei sale iubiri de la Baziaş (pentru o fată venită din Basarabia) şi a devenirii în timp a femeii iubite (în sens generic), „fata de la Baziaş”, singura care nu l-a dezamăgit niciodată[128]. Lansarea se face la Reims, în iunie.
- O cunoaşte la Reims, la doamna Schneiter, unde mergea spre a ţine conferinţe religioase, pe Françoise Mohr, lorenă, profesoară de filosofie la un liceu catolic din Metz, cu douăzeci şi patru de ani mai tânără. S-au cunoscut în mai, s-au revăzut în iunie, cu prilejul lansării cărţii apărute la editura pariziană La Table Ronde (erau zilele editurii la Reims), apoi ea l-a vizitat la Bad Godesberg, unde locuia într-o cameră de student, fără nici o

---

[128] Numele fetei apare ca Flora, dar în **Incognito** ea este Sabina. Subiectul este evoluţia Florei după fuga în străinătate, alienarea şi moartea ei. Iată capitolele cărţii: **La terrasse** (despre casa natală)**; Un odeur d’aiselles** (despre Flora)**; Les grandes vacances; La fin de l’été** (despre pregătirea tezei de diplomă)**; Le quadruple bofors; Le Jardin des délices** (anul 1944, întâlnirea cu Flora după ce divorţase şi avortase)**; La casquette de cuir** (intrarea Armatei Roşii în ţară)**; Au bord du lac** (despre cei cinci soţi ai Florei, dintre care unul, Walter, luptase în Spania şi fusese apoi dat afară din Biroul Politic)**; La Vie de nuit** (autorul e în dizgraţie printre şefii de partid)**; Elégie pour un industriel** (Flora îl ucide cu somnifere pe soţul ei)**; La Vie inimitable** (Flora se mărită Calvin, Fischer)**, Le Jardin des Hesperides** (Flora ajunsă în Manhattan)**, La Taxe sur la valeur ajoutée (**Calvin moare. Flora moare de cancer)**.**

carte, cu un lavoar şi un pat. Drept care şedea la serviciu, la Bonn, până la miezul nopţii, scriind.
- Se mută la Bad Godesberg, lângă Bonn, cu chirie, într-o cameră de student[129]. Renunţă la tot ceea ce avea, inclusiv cărţile din bibliotecă. Păstrează doar *Biblia* şi pe Wittgenstein, după cum mi-a scris doamna Françoise Mohr, care l-a vizitat în acea perioadă.
- Lucrează în continuare la Serviciul de Relaţii Publice al Ministerului Poştelor din Germania Federală făcând rezumate după reglementările de funcţionare necesare lucrătorilor poştali.
- I se agravează diabetul.

1989 - Publică *La Moisson* (*Secerişul*), carte autobiografică a întoarcerii la viaţă prin iubire. Este dedicată Françoisei Mohr, la care se şi mută în acelaşi an. Cap. III – *L'Etrangère* – unde povesteşte că a scris primul text pentru fântâna Sf. Sava aflată la jumătatea drumului între casă şi satul de jos, la 13 ani. Este o carte autobiografică în care sunt înglobate ideile din *Proprietatea şi posesiunea, Incognito* ş.a., dar şi consideraţii dure despre viaţa sa de emigrant: „Aveam viaţa scurtă: contracte pe o lună, două luni, un trimestru. Nu sindicat, nu apărare faţă de angajator: nenorociţi, dezarmaţi, lăsaţi la bunul plac al agenţilor. Bine plătiţi; dar o lună? O jumătate de an? Eu eram dur la negociere: ceream un an întreg. Îl obţineam." p. 329 (‚La Table Ronde', 1989)[130].

---

[129]Ambianţa este descrisă în ultima povestire a volumului **Les Amours singu-lières**, 1990, autobiografică, precum şi relatată în scris de doamna Françoise Mohr.

[130]Iată capitolele cărţii: **Prélude. Dialogue des visiteurs**; Partea I (cu titlul **Le vert paradis**): **L'Express d'Occident** (anul 1914, despre mama scriitorului); **Mon frère Caïn** (despre tatăl său tânăr, în primul război mondial şi cum, pe front, în Basarabia, a vrut să-l ucidă un prieten); **L'Etrangère** (anul 1919: întâlnirea şi iubirea dintre părinţi; episodul din **Salata**; primul text scris, la 13 ani); **Le Lustre Diodatis** (despre „fata de la Baziaş", prima sa iubire, în preajma celui de-al doilea război mondial); **Les Bonnes adresses** (despre anul 1941, la München, despre Ernest Auguste Fafner, pilotul cunoscut la Tg. Jiu, nume real Ernst Teves, care-i va salva viaţa în timpul recesiunii din 1971); **La Dialectique de l'Abîme** (perioada 1941-1944: studiile de logică cu prof. Hubertus; iubirea pentru Charlotte); **L'été dernier** (despre proiectata teză de diplomă legată de **De signatura rerum** a lui Jakob Böhme; bombardarea casaei natale; tabloul pe aramă al lui Franken salvat atunci); Partea a II-a (cu titlul **Le Matériel Humain**): **Le Distique de Simonide** (anul 1945: despre bunătate în Est şi în Vest; despre Isolda, care fusese comunistă

Lila Dumitriu pleacă la rude în Germnaia, doarme o noapte la Irina, fiica cea mare a scriitorului, la München, apoi Ileana Medrea o duce la Bonn, unde]l vede pe fratele ei. Merge apoi la Ileana, care locuia atunci la Bad Sackingen.

1990 – Publică la Editions l'Âge d'Homme, etitură comunistă cu al cărei director, sârb de origine, Vladimir Dimitrijević, era prieten, după cum mi-a spus, *Les Amours singulières*[131], volum de povestiri care aminteşte, prin structură, de *Adam şi Eva* de Liviu Rebreanu, dar se întâmplă în Lorena.

---

pentru că antifascistă); Le jeunes stoïciens; **Ici et maintenant** (despre cum a luat Medalia Muncii şi Premiul de Stat. despre revederea cu Irina Diodatis, „fata de la Baziaş"); **La contradiction dans les termes** (despre participarea la colectivizarea agriculturii: transcrie din carnetul de note cu care a fugit în Occident); **Le Goût de la Victoire** (luptele din Biroul Politic al partidului din România, între cei ce voiau Puterea şi cei ce voiau Binele); **Le Bonheur ici-bas** (despre cum divorţează Isolda spre a se mărita cu autorul); **Le Boudha de Pekin** (cuprinde anii 1955-1957, cînd se coace gândul de a fugi în Occidentdupă vizita la Beijing. Soţul Irinei Diodatis şi susţinătorul autorului, al IV-lea în partid, este exclus); <u>Partea a III-a</u> (**Le Cinquième point cardinal** (titlu dat după filmul **Al cincilea element**, ca şi **Ora 25** a luiConstantin Virgil Gheorghiu) **–** e vorba de naşterea primei fiice, în martie 1959): **Le Comité d'Accueil** (despre faptul că n-a fost primit în Franţa; despre arestarea familiilor din ţară); **Sous les Aigles** (despre primirea copilului în 1964); **L'Oeil d'or** (despre activitatea publicistică în Germania, despre ajutorul primit de la Ernest Auguste Fafner); **Les Dessins de Venise** (despre „moartea la Veneţia" a lui Ernest Auguste de cancer); **Les Stores baissés** (despre perioada 1973-1981, recesiunea economică; marea angoasă din 1975); **La Deuxième preuve** (Isolda are cancer. Ludwig Maria şi Christiane, soţia sa, îi oferă lui o slujbă); **Le dignitaire noir** (despre Octave,cunoscut la Paris în 1967, revăzut la Geneva în 1983, ministru în ţara lui, împuşcat); **Finale. Une lettre de France** (despre faptul că „s-a dat" unei iubiri din Franţa şi că începe o nouă cotitură a vieţii).

131 Titlurile povestirilor sunt următoarele: **L'Année noire** (personaje Elisabeth, Guillaume, Imbert) ;**La gauche et la droite** (personaje: Odeşi RenéeLéfèvre, Isaac Simon); **La plus belle** (pesonaje: Prinţesa, Bertrand de Mirabel); **L'Impérieuse** (pesonaje: Jean de Laxtangue de Pardaillan de Lacoste, domnişoara de Nesmond); **Rendez-vous à Simiane** (pesonaje: Alexandre Philippe Henri de Sainte-Sévère, Simiane); **Le Portrait de M. Sériziat** (personaje: locotenent Maire, soţia locotenentului, marchiza Giulia Limercati); **La Défense élastique** (personaje: Catherine Dévèze, soţul ei); **L'Amour au parfum** (personaje: Frances, Jack); **La promenade** (Françoise,personajul auctorial: emigrantul). Traducerea în română a fost revăzută de autor. N-a apărut în volum, ci doar, în reviste, au apărut capitole.

Fiecare din cele nouă povestiri pune – aparent – una şi aceeaşi problemă: a iubirii într-un cuplu care traversează o situaţie limită. Dar ar fi eronat să considerăm că Petru Dumitriu vedea atât de simplu chestiunea de substanţă a unei cărţi. Mai ales a uneia pe care o scria el, în momentul când se hotărâse să se naturalizeze în Franţa. „Substanţa conţinutului” - cum ar fi spus Hjielmslev - este, pe de o parte, secţionarea pe verticală a acestei „iubiri într-un moment limită”, adică privirea lui istorică, dinspre trecut către prezent, într-o succesiune de momente-limită ale umanităţii însăşi, dar şi secţionarea pe orizontală a aceleiaşi teme, fiindcă totul se întâmplă la meridianul şi paralela nordului Franţei unde se află oraşul Metz, ultimul loc unde avea să trăiască scriitorul. Acestea fiind zise, chestiunea substanţei cărţii nu este nici pe departe epuizată. Deoarece, pe de o parte, istoria cuplului este istoria alter egourilor sale şi ale femeii iubite, iar pe de altă parte, nordul Franţei are pentru eul fundamental al autorului un sens cu mult mai profund: era locul unde se născuse Henriette Yvonne Stahl, unul dintre modelele feminine cele mai stabile pentru scriitor, descoperit în tinereţe (şi de la care a deprins pasiunea pentru magie, cu care a rămas toată viaţa) şi i se părea că destinul însuşi (anake, spuneau greccii antici) l-a trimis acolo, în Lorena, arătîndu-i pur şi simplu chipul altei femei, tot franţuzoaică, drept model ultim. Nici acesta nu este însă sensul final al cărţii, decât dacă privim chestiunea din unghiul personal al scriitorului. Acest unghi ar fi însă o miză prea mică. Un destin personal pătruns de destinul unui întreg neam, al unei specii umane anume, cu toate tipologiile sale concentrate în esenţa uneia, care a traversat timpul, purtînd făclia unui mesaj ce trebuia în sfârşit eliberat, dăruit umanităţii, asta da. Asta făcea să se împlinească deopotrivă destinul cărţii şi al scriitorului care dăruia astfel cartea ca mesaj. Şi în ce consta el, dincolo de tot ceea ce puteţi citi în rândurile de mai sus? Petru Dumitriu era după mamă secui. Acestea au fost populaţii slave, de la confluenţa Kamei cu Volga, luate de valul emigraţiei maghiare pe post de scuturi vii. Vreme de două sute de ani, cât a durat deplasarea acestora spre Europa, secuii şi-au pierdut limba proprie, dar nu şi-au pierdut niciodată conştiinţa apartenenţei la un bazin cultural specific. Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe înfăţişează şi astăzi încăperi cu pereţii în întregime din lemn pictat, amintind vag, dar stăruitor, de arta Palekh, din Asia Centrală, ca şi mobilier şi unelte pictate în acelaşi stil. Secuii au fost împinşi până în zona de nord a Franţei de astăzi, pentru a cuceri noi teritorii în favoarea coroanei maghiare. Şi doar atunci când alte valuri de năvălitori – mai ales tătarii, dar şi otomanii, au forţat

trecătorile Carpaţilor, au fost aduşi înapoi şi colonizaţi pentru apărarea lor, în schimbul unor însemnate privilegii, fiindcă secuii n-au fost niciodată „servi". Omagiul acestei ultime cărţi este omagiul adus de autor propriei sale esenţe, ca şi mamei, de care l-au legat şi l-au despărţit atât de multe, încât se poate spune că nimic din creaţia lui nu există în afara parametrilor pe care ea i-a trasat în pasta moale a fiinţei lui, pe care nu doar a creat-o, ci a şi modelat-o. Această carte este aşadar şi una de rămas bun mamei, vieţii, propriei sale esenţe. Petru Dumitriu avea să devină, în sfârşit, altcineva. Aşa credea. Aşa spera. Numai că nimic într-o fiinţă vie nu este nici definitiv, nici pur. Cealaltă jumătate a lui aparţinea locurilor de la Dunăre, Câmpiei Române şi neamului de ţărani din care se trăgea tatăl său. Numea Mosella, râul de la Metz, „gârla cenuşie" şi-şi evoca nesfîrşitele ceruri nocturne de deasupra Dunării ca pe o patrie pe care-o purta cu sine pentru totdeauna. Ei, acelei patrii nenumite, îi dedică, subtextual, emigrantul, ultimul text literar al cărţii, toate spaimele unor întregi decenii de nerecunoaştere, de absenţă, de traversare a timpului „paralel cu viaţa reală". Fiindcă, de fapt, ce altceva este, pentru cititorii români de astăzi, Petru Dumitriu decât un necunoscut de la jumătatea veacului douăzeci? Ori, poate, şi mai rău, unul denigrat din necunoaştere? Fiindcă, vreau să sper, nu se mizează pe necunoaştere pentru denigrare. Şi de ce? De ce se întâmplă toate nenorocirile, dintre care a lui este doar una? Citiţi motivul în chiar acest text: fiiindă lumea este împărţită în stânga şi dreapta (după cum se vede şi dintr-un titlu), aşezată ca pe două braţe ale balanţei. Puneţi în loc de stânga şi dreapta: alb şi negru, musulman şi creştin, comunist şi capitalist, minoritar şi majoritar. Totul este valabil în interiorul acestei cărţi, între aceşti parametri. Toate conflictele se rezumă la o dicotomie de acest fel. Şi ea atinge esenţa însăşi a vieţii, care este, ar trebui să fie, iubirea. Am ajuns astfel la cauza generatoare a cărţii, aflată cu mult *dincolo de* (cum şi-a numit eseul ultim, dedicat ţării lui, şi el inedit) „substanţa conţinutului" despre care pomeneam mai sus.

În sfârşit, un ultim cuvânt înainte de a încheia această prea scurtă prezentare: această ultimă carte este, ca şi toate celelalte cărţi ale autorului, începând cu *Cronică de la câmpie*, aparent laxă prin structură, în fond „deschisă", alcătuită dintr-o ţesătură fină şi abstractă, „ochiuri de plasă" temporale (în fizică se spune „bucle temporale") care permit deopotrivă avansul, regresul şi orice fel de conexiune. Aceasta este cea mai mare descoperire tehnică a prozei lui Petru Dumitriu, n-am găsit-o decât la Umberto Eco şi cred că ea îl face cu adevărat original pentru veacul în care

a scris. Fiindcă apropie arta literară de oricare alt tip de cunoaştere, sprijinind-o nu pe instrumente emoţionale, ci pe integritatea capacităţilor de percepţie ale receptorului. Acesta e semnul că Petru Dumitriu a fost, în domeniul prozei, în primul rând un solid teoretician. De altfel a şi scris un eseu, *Die Transmoderne. Zur Situation des Romans*, apărut la Fischer Verlag în 1964. Necunoscut la noi, ca, de altfel, majoritatea creaţiei lui Petru Dumitriu. Dar nu este mai puţin adevărat că rămâne un scriitor care şi a ilustrat teoriile cu propria sa creaţie. Autorul foloseşte limbajul specific epocilor şi regiunilor Franţei unde are loc acţiunea, ceea ce a constituit un motiv de admiraţie al cititorilor francezi pentru virtuţile stilistice ale autorului, considerat mai bun ca Emil Cioran. Pe coperta volumului, editorul, prietenul său, şi el emigrant, sârb de origine, Vladimir Dimitriević, a scris că *Incognito* a fost cartea „primului mare dizident român”. Citez din *Présentation* : «Je t’offre ces récits qui n’en font qu’un. C’est peut-être le même couple qui revient et répète. C’est parce que c’est toi; c’est parce que c’est moi. Leurs amours sont singulières, non par etrangeté, mais par unicité. Toutes les amours sont un seul et même amour. » p. 9 (L’Âge d’Homme, Lausanne, 1990). În ultima dintre povestiri întâlnim o mărturie biografică: „Lucrez la un studiu despre principiile unei confederaţii democratice a ţărilor riverane marelui fluviu pe malurile căruia m-am născut. Am publicat capitole din el în marele jurnal parizian bine cunoscut şi în gazete germane. Pentru asta m-am exilat. Pentru a scrie asta supravieţuiesc graţie unei slujbe obscure, într-o clădire în întregime nouă, în întregime de sticlă, pe un schelet de oţel inoxidabil, unde toate birourile sunt înţesate de maşini informatice, de terminale de telecomunicaţii, de conexiuni cu băncile de date.

În afara orelor de birou nu văd pe nimeni. Rămân în cămăruţa mea şi scriu. Mă încăpăţânez să schiţez reţeaua de legi, tratate, structuri de funcţionare care pot smulge ţara noastră de acolo din arhaismul ei, din mizeria şi servitutea ei. Utopie poate. Dar iată că mulţimile sunt în stradă...”[132]

---

[132]Este vorba despre cele 34 de eseuri aflate la Mugar Library, Special Collections de la Boston University. Textul constituie o recunoaștere clară a sensului ultim al emigrării lui Petru Dumitriu. Și iată traducerea pasajului de mai sus din Vladimir Dimitrieviċ:

“Îți dăruiesc aceste povestiri care sunt doar una. Poate că același cuplu e cel care revine și se repetă. Iubirile lor sunt singulare nu prin ciudățenie, ci prin unicitate. Toate iubirile sunt una și aceeași dragoste.”

1991 Încep să se publice în România texte, mărturii şi interpretări în legătură cu Petru Dumitriu, în revistele clujene „Steaua” (Aurel Rău) şi „Apostrof” (Marta Petreu, Ion Vartic, Andriana Fianu, Anca Măniuţiu, Radu Cosaşu). -- Publică el însuşi, în nr. 2, *Amintiri ale unui dramaturg defunct*, în legătură cu adoptarea noii ortografii a limbiii române.
- Primeşte Premiul Charles Oulmont de la Fondation de la France pentru toată activitatea.
- Ileana Medrea vine în ţară, la Păclişa (Haţeg) cu ajutoare umanitare pentru copiii de la Sanatoriul de Neuropsihiatrie unde lucrase.
- Lila Dumitriu îşi vizitează fratele la Metz. Acesta îi plăteşte o excursie în Elveţia, locul unde-şi schimbase confesiunea religioasă, dar Lila (rămasă ortodoxă) se întoarce din drum şi nu finalizează călătoria.
- Hedwiga Medrea (n.Buchrucher) avea o proprietate la Zeulenrhoda, probabil în Hartz (fostul RDG), pe care surorile Medrea au revendicat-o şi obţinut-o după unificarea Germaniei.
– Apare la Bucureşti, la Editura Eminescu, *Euridice - Opt proze*, volum care cuprinde şi piesa *Preludiu la Electra* (extrasă din „Revista Fundaţiilor Regale”).
- Apare la Cluj volumul *Proprietatea şi posesiunea*, prefaţat de Geo Şerban, parte a *Biografiilor contemporane*, după manuscrisul păstrat de scriitorul Geo Şerban, fostul redactor de carte al *Cronicii de familie*. Andriana Fianu publică în revista „România literară” fragmente din romanul *La Moisson*, despre motivaţia fugii autorului din ţară în 1960.
- Teatrul din Piteşti pune în scenă *Preludiu la Electra*.
- Lila se pensionează la limită de vârstă pe 10 aprilie 1991, cu decizia nr. 53607. După 34 de ani de muncă a obţinut o pensie de 3.058 de lei, la care s-au adăugat 474 de lei pensie suplimentară şi o mărire de 204 lei[133]. Ultimul salariu primit fusese de 3949 de lei. Pensia i-a fost plătită la Târgu Jiu, pe

---

[133]Mărirea a fost obţinută prin recunoaşterea perioadei de închisoare ca perioadă muncită, cf. **Hotărârii nr. 140** a Prefecturii Judeţului Gorj, Comisia nr. 16, constituită în baza prevederilor Decretului-lege nr. 118/1990. Lila a cerut în mod expres recunoaşterea erorii judiciare, precizând că a fost arestată pe 3 decembrie 1960 şi pusă în libertate pe 11 decembrie 1961. Pe lângă îndemnizaţia bănească, în vederea aceleiaşi Hotărâri, Lila Dumitriu beneficia de asistenţă medicală şi medicamente în mod gratuit. Actul este semnat de preşedintele Comisiei nr. 16, Petre Pănescu şi mi-a fost trimis prin amabilitatea doamnei doctor Ileana Săbiescu, din Tg. Jiu, prietenă cu Lila Dumitriu.

adresa strada 11 iunie, bloc 1A, scara 1, ap. 4. Acela era apartamemtul de două camere în care locuise împreună cu mama scriitorului, care nu poseda nici un venit[134].

1992 – Apare în colecţia ‚Ithaca - Scriitori români din exil', la Editura Univers, romanul *Ne întâlnim la Judecata de Apoi*, tradus de Andriana Fianu, agenta literară a lui Petru Dumitriu în România. Se publică la Editura Viitorul Românesc, în traducerea Mariei Vodă Căpuşan şi a lui Horia Căpuşan, romanul *Zero sau punctul plecării*.
- Petru Dumitriu susţine la Geneva, la Institutul Internaţional de Înalte Studii Politice, în cadrul simpozionului *Cultura politică şi democraţia*, la secţiunea *Consideraţii asupra Europei Orientale şiOccidentale*, conferinţa *Le trou dans le drapeau* (*Gaura din drapel*) despre revoluţia română din decembrie 1989[135].

1993 –Editura Fundaţiei Naționale pentru Cultură și Artă a Academiei Române reeditează la Bucureşti *Cronică de familie* şi este tradus în colecţia Ithaca - Scriitori români din exil, a Editurii Univers, romanul *Incognito*.
- Pádraig Ó. Gormaile, gallez (Patrick O'Gorlally în engleză) scrie despre Petru Dumitriu articolul *Petru Dumitriu and the spiritual mystical tendency*, apărut în „Journal of the Institute of Romance Studies" vol. 2.
- Este vizitat la Metz de Eugen Simion şi George Pruteanu.
- Devine membru de onoare al Academiei Române.
- Reverendul Jean François Thomas SJ vine în România, unde va sta între 1993 şi 1995, la Cluj şi la Blaj, ca profesor la Seminarul greco-catolic. Acela este momentul întreruperii corespondenţei între cei doi (iar după a doua sa venire la Blaj și a corespondenței cu mine). I se traduce şi i se publică în româneşte teza de doctorat susţinută cu Elie Wiesel, despren Edith Stein şi Simone Weil 9apare în librării în anul următor).

1994 – Traduce din germană în franceză *Das Mädchen ohne Hände* (*La Jeune fille sans mains – Tânăra fată fără mâini*), interpretare psihanalitică de Eugen Drewermann şi, de asemenea, traduce *Petit frère, petite sœur*, o

---

[134] Cf. Adresei Notariatului de Stat, Depart. Gorj, nr. 4457/07.02.1992.

[135]Cf. Françoise Mohr.

interpretate psiahanalitică a aceluiaşi Drewermann după o poveste a Fraţilor Grimm, în mare măsură datorită relaţiilor de prietenie cu preotul catolic Jean Pierre Bagot[136], de fel din Bretagne, dar locuind la Paris.
- Lucian Pintilie face scenariul şi regia pentru filmul *O vară de neuitat* (*Une été inoubliable*), după *Salata* (din *Cronică de familie*) care este prezentat la Festivalul de la Cannes în versiune franceză.
- „Revue Roumaine”, publicaţie a Fundaţiei Naționale Române pentru Cultură și Artă, dedică, în nr. 4-5, mai multe materiale „cazului Petru Dumitriu”. Semnează Valentin F. Mihăescu, Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Geo Şerban, Andriana Fianu, Pádraig O'Gormaille.
- În acest an apare, pentru prima oară, în Le Petit Robert des Noms Propres (dicţionar) fişa lui Petru Dumitriu[137].
- Din acest an autorul nu este publicat decât sporadic în „Steaua” (redactor şef poetul Aurel Rău) şi „Apostrof” (Marta Petreu şi Ion Vartic).
- George Pruteanu publică *Pactul cu diavolul - Şase zile cu Petru Dumitriu*, carte de convorbiri cu autorul, acuzatoare la adresa cedărilor lui „morale” din vremea comunismului.
- Câştigă o admiratoare devotată a cărţilor sale, în persoana unei daneze, Ann Krønborg, poetă, soţia unui fabricant de pantofi, cu care devine prieten.
- Romanul **Incognito** este inclus în manualul de filosofie la Facultatea de Teologie a Universităţii din Louvain la Neuve, Belgia.
Cronică de familie este reeditat la Editura Fundației Naționale pentru Literatură și Artă.

1995 Interviul Luciei Negoiţă (3 episoade) realizat la Metz se difuzează pe TVR 1.

---

[136]Cf. Françoise Mohr.

[137] “**Dumitriu (Petru).Ecrivain roumain** (Baziaş 1924). Après *Les Boyards* (1958-1960), suite sur une famille décadente, il quitta la Roumanie pour l'Occident. Il ecrivit alors, en roumain et en français, des romans critiques et mystiques: *Rendez-vous au Jugement dernier* (1961), *Incognito* (1962), ou historiques, comme la trilogie comportant *L'Homme aux yeux gris* (1968), *Retour à Milo* (1969) et Le *Beau voyage* (1969), qui reprend le thème de l'eternel errant. Ses textes plus récents, comme *Au Dieu inconnu* (1979), affirment la primauté d'une quête religieuse personelle marquée par l'ascèse.”

- Filmul *O vară de neuitat*, 82 minute, (în engleză *An Unforgettable Summer*, după *Salata*, în *Cronica de familie*) are premiera la Bucureşti pe 21 aprilie 1995, având pe generic pe Claudiu Belonţ în rolul ofiţerului Petre Dumitriu, Kristin Scott-Thomas (Marea Britanie) în rolul Theresei Dumitriu, Olga Tudorache în rolul doamnei Vorvoreanu, scenariul, regia şi producţia Lucian Pintilie.
- Începe să scrie în engleză *Non credo, oro, eseu* filosofic (360 pp.) despre condiţia omului în raport cu divinitatea şi metodele lui de transcendere. Influențe din Witgenstein și fenomenologie. Speră să-l publice în Statele Unite. Între timp, în traducere, a apărut în 2014 în română la Editura Polirom. Ediție îngrijită de Marta Petreu și Ion Vartic.
- Criticul Eugen Simion publică volumul *Convorbiri cu Petru Dumitriu,* Editura Mercutio*,* Iaşi.
- 4 octombrie Moare la Tîrgu Jiu sora sa, Lila, fiind incinerată la Bucureşti, la Crematoriu, ca și mama.
- 21 octombrie – moare la Wuppertal – unde locuia împreună cu Elena, fiica cea mică – Irina Dumitriu (n. Medrea), soţia scriitorului.

1996 – Autorul este invitat în România de preşedintele ţării, Ion Iliescu, prin scrisoarea lui Iosif Boda, consilier prezidenţial, după 36 de ani de exil. Este însoţit de la Metz la Bucureşti de pictorul Eugen Mihăescu, fost grafician la 'New York Times' şi el proaspăt întors din exil din SUA, tot consilier prezidențial în România (devenit apoi parlamentar european în grupul suveranist de care s-a desprins apoi, întorcîndu-se în SUA. Petru Dumitriu participă alături de Ion Iliescu la Turul I de alegeri la preşedinţia României, moderator Octavian Andronic. Cu excepţii puţine şi notabile, nu este bine primit de comunitatea scriitoricească din România, în principal pentru că era un an electoral. Preşedintele îl numeşte ambasador itinerant al culturii române, în care calitate susține discursuri despre sensul politicilor internaționale ale României. Presa daneză menţionează numirea sa într-un articol semnat de Niels Levinsen, cu titlul *Destinul unui autor*, text publicat şi în „Literatorul" nr. 39 (de Fănuş Băileşteanu), după ce fusese citit pe 16 septembrie la Uniunea Scriitorilor din Bucureşti. După alegerile pierdute de Ion Iliescu, această calitate a lui Petru Dumitriu, ca şi subvenţia aferentă, sunt întrerupte de noua conducere a ţării.
- Serviciul Român de Informaţii (șef Virgil Măgureanu) cedează Bibliotecii Academiei, la cererea expresă a lui Petru Dumitriu, dactilograma *Colecţiei .*

de Biografii, Autobiografii şi Memorii contemporane, ca şi alte texte (traduceri etc, vezi notele finale la vol. 1 al acestei ediţii), dar fără jurnalul de creaţie însoţitor. Fără alte manuscrise edite ori inedite ale autorului, cu excepţia romanului *Pasărea furtunii*[138].

- Nu-şi recapătă cetăţenia română care-i fusese luată în 1960 și cerută de autor în 1996 şi nu este demarată ediţia de **Opere** proiectată să apară la Fundaţia Nețională pentru Cultură și Arte, serie editorială coordonată de academicianul Eugen Simion, președintele Academiei, căruia autorul îi şi trimite prin fax scurte prefeţe pentru volumele de inclus în ediţie, cuprinzînd înclusiv scrierile de tinereţe, pe care nu şi le reneagă. Ediţia urma să apară la Editura Fundaţiei Culturale Române, unde era diredctor scriitorul D. R. Popescu.
- Petru Dumitriu îşi face testamentul numind-o executoare testamentară şi legatar universal pe Françoise Amélie Julienne Mohr, profesoară de filosofie la un liceu catolic din Metz.

1997 Fiica sa mai mare, Elena (Helene Dumitriu), farmacistă ca profesie, aflată la Londra (după contracte avute în Germania şi Italia), publică lucrarea *Good Drug Regulatory Practices: A Regulatory Affairs Quality Manual*[139].

---

[138] La cererea expresă adresată de mine SRI în 2003 de a restitui Academiei Române restul documentelor lui Petru Dumitriu, am primit acest răspuns: „La petiţia dumneavoastră înregistrată în cadrul Serviciului Român de Informaţii cu nr. 33342 din 17.02.2003, vă comunicăm că toate manuscrisele identificate în arhiva preluată de la fostele organe de Securitate, confiscate scriitorului Petru Dumitriu, au fost predate Academiei Române în anul 1996.

Pentru studierea eventualelor dosare referitoare la persoanele menţionate în petiţie, vă puteţi adresa Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, singura instituţie abilitată să rezolve asemenea solicitări, potrivit legii nr. 187/1999. Cât despre cercetarea dosarelor, conform legii, ele nu pot fi studiate decât de către cei cărora le aparţin, nu de către terţi.” Şeful Biroului SS. Indescifr Era vorba despre cei arestaţi în cazul Dumitriu, ca şi despre arhiva lui Petru Dumitriu, despre care Niculae Gheran mărturiseşte că a fost primită (parțial) în copie de către ESPLA, spre a-şi recupera o parte din banii pierduţi, deoarece autorul încasase, înainte de a pleca, 80% din drepturile băneşti pentru **Colecţia**. Analiza internă a textelor din dosare și lipsa manuscriselor probează că n-a fost predat totul.

[139]Cartea are următorul sumar: **Policy; Auditing & Compliance; Application for Clinical Trial License; Application for Marketing Authorization; Archiving Management; Change Alert/Authorization Process; Contact Report or**

1998 Apare ediţia a doua, revăzută şi adăugită, a *Convorbirilor cu Petru Dumitriu*, Editura Mercuţio, Bucureşti de Eugen Simion.
- Lucrează la versiunile română şi engleză ale eseului *Non credo, oro,* scris iniţial în engleză. Face o comoţie cerebrală (cheag de sânge în cerebel, semiparalizie pe partea stângă) după care se recuperează cu greutate, mai ales din cauza diabetului de care suferă.

1999 – „România literară" (Alex. Ştefănescu, articol) şi „Adevărul literar şi artistic" (Ecaterina Ţarălungă, interviu), publică pagini, Cătălin Ţârlea face un documentar de televiziune: *Petru Dumitriu. 75 de ani* (TVR 1) cu prilejul aniversării a 75 de ani de viaţă ai autorului.
- Se reeditează *Euridice - Opt proze*, la Editura Univers.
- Publicaţia „Apostrof" din Cluj (Marta Petreu şi Ion Vartic) publică *Stenahoria majoră* şi *Vârsta de aur*, fragmente din *Colecţia de biografii*…

2000 – Ecaterina Ţarălungă publică *Paella*, nuvelă de 80 de pagini, din ciclul *Biografia lui Panait Petre*, parte a *Biografiilor contemporane*, în suplimentul literar „ABC" al ziarului „Azi" (redactor şef Ion Cristoiu), bazată pe istorisirile lui Walter Roman din perioada Războiului Civil din Spania.
- Autorul oferă Editurii Humanitas, sfătuit de Nicolae Fotino, manuscrisul românesc al lucrării *Non credo, oro* (pe care începuse să-l traducă el însuşi în româneşte), cedându-i drepturile şi pentru ediţiile engleză şi franceză. Domnul Gabriel Liiceanu, directorul editurii, refuză oferta.
- Continuă să scrie la volumul de nuvele *Des Nouvelles imminentes* (*Ştiri de senzaţie*), cu subiecte autobiografice. Se gândeşte la o configuraţie integratoare, în care *Non credo, oro* şi *Ştirile de senzaţie* să fie părţi ale unu iîntreg despre lecţia de pe urmă a unei întregi vieţi de intelectual şi scriitor care a trăit deopotrivă în Est şi în Vest şi poate analiza Europa din perspectiva ambilor versanţi, folosind ca zonă de analiză chiar sufletul omenesc, iar ca instrument reperele culturale din trecut şi din prezent. Se gândeşte şi la proze autobiografice cu titlul *Petru Dumitriu. Proze*

Contact with Regulatory Authority; Crisis Management; Documents for Regulatory Purposes; Dossier; Education/Training or Electronic Submission; Environmental Protection; Global Dossier.

autobiografice de Petrof Dimitrof şi care ar fi avut o puternică nuanţă satirică[140].

- Apare *Dicţionarul esenţial al scriitorilor români*, coordonatori Mircea Zaciu şi † Marian Papahagi, unde Ion Vartic scrie un articol substanţial despre Petru Dumitriu[141].

---

[140]O "listă de lucru" (o reproduce după manuscrfisul pe care l-am primit) avea următorul conţinut: **PETRU DUMITRIU Proze autobiografice de PETROF DIMITROF– I Paleolog Dompetre; II Putere Degeaba; III Polemon Dellaguerra; IV Paşnic Dispreţ (Pacifico Doble or Paisible Doublefan); V Putregai Diabetik; VI Preţuit Deloc; VII Persoană Desrădăcinată; VIII Pribeag Dement; IX Proteu Drăculea; X Pietrangelo Demetrios; XI Plurilingve Datdedraku; XII Petru Doamneţiu.**

[141]Citez pasaje din articolul lui Ion Vartic cuprins în **DicţionarulScriitorilor Români** vol.D-L, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998, fiindcă el face contraponderea, în registrul receptării, la imaginea de-a dreptul sărăcăcioasă pe care o are Edgar Reichmann (ca să nu spun cultura franceză) despre acest scriitor: "(…) **Drum fără pulbere** apare ca un palimpsest în care textul autentic iese adeseori la iveală şi surclasează pseudo-textul suprapus. Orizontalitatea imensă, nemărginită a peisajului dobrogean ("stepa goală" sub "zarea de cenuşă" şi "văzduhul negru" se revelă ca un topos simbolic şi concret al morţii şi al eternităţii descărnate: romanul e circular, căci începe cu un prolog, **La început a fost pustiul**, şi se încheie cu un epilog, **Ca niciodată să nu mai fie pustiul**, al cărui mesaj secret răstoarnă pseudomesajul declarativ din acest titlu: construind şi înălţând, oamenii doar stârnesc "un nor de praf" (…) În această imagistică terifică se materializează sugestii provenite fie din experienţele traumatice originare ale prozatorului, fie din gândirea lui Wittgenstein, al cărui discipol entuziast şi pretimpuriu este fostul student la filosofie de la München. Capitolul **Boierii vechi şinoi** constituie practic sfârşitul **Cronicii** şi al aristocraţiei româneşti (...) În prim planul ei s-au aflat „boierii vechi", ajunşi „umbre deşarte", căci trăiau numai cu „memoria primatului social", aşadar în trecut, deci „în nefiinţă", sau trăiau doar în viitor, deci într-un fel de prefiinţă, adică tot într-un „grad inferior al fiinţei", virtual. **Cronica** prevesteşte deja noua temă, consacrată „oamenilor făcuţi de revoluţie, noi, „homines novi": aici, în anunţul final al „unei **Colecţiide Biografii contemporane**" se aude direct, netrucată, vocea cronicarului însuşi. (...) Pentru excepţionalul ei nivel programatic şi eseistic (sporit şi explicitat în plus şi de notele de subsol ale editorului), se reţine îndeosebi biografia intitulată **Nexus**, consacrată, fără sechele realist-socialiste, unui episod interbelic din viaţa lui Leonaş Tănase, gazetar implicat în mişcarea ilegalistă. Sensul ei simbolic rezumabil prin cuvintele autorului: „Nu eşti niciodată singur, iar biografia ta, încrucişatăn **Colecţie cu alte biografii, autobiografii şi memorii**, te face să auzi cum 'împrejurultău vuieşte, de un miliard de ori

2001 - Televiziunea Română difuzează documentarul *Petru Dumitriu - Ştiri de senzaţie* (de Ecaterina Ţarălungă).
- Theatrum Mundi din Bucureşti, director Ion Cocora, pune în scenă, în stagiunea 2000-2001, piesa *Preludiu la Electra*, cu următoarea distribuţie: Egist – Tudorel Filimon; Clitemnestra – Raluca Penu, Carmen Stimeriu; Casandra – Silvia Codreanu; Agamemnon – Vasile Toma; Omul de încredere, un paparazzi – Ion Bechet; Bătrâna, un paparazzi – Irina Bârlădeanu; Slujnica – Iby Constantin; regia – Dan Vasile; scenografia – Alina Herescu. Apar cronici pe marginea spectacolului în „Contemporanul - Ideea europeană", „România liberă", „Dilema", „Cotidianul", „România literară", „Cronica română".
- C. Stănescu semnalează într-o analiză substanţială („Adevărul literar şi artistic" din 31 martie) contribuţia*Dicţionarului esenţial al scriitorilor români*cu privire la recuperarea scrierilor lui Petru Dumitriu.

2002 6 aprilie - Operat în luna februarie, când îi e salvat un picior înlocuindu-se o bucată de venă deteriorată cu o bucată de arteră de la celălalt picior, Petru Dumitriu s-a ridicat din pat după 72 de ore, spunând că are de scris. Internat după Paşte, în urma unei răceli, a decedat la ora 20,40, la spital, la Metz, în Franţa. Ceruse să fie incinerat, ca şi restul familiei, iar urna sa funerară a fost depusă în capela familiei Mohr (9 aprilie, ora 15), în cimitirul din Jussy, Route d'Arse 57130, nu departe de Moulin-les-Metz, în Lorena, departamentul Mosella, la SV de Metz.
- Se publică articole de comemorare în „La Croix"[142], „Le Monde"[143] (Edgar Reichmann, 13 aprilie), „La France Catholique", ca şi în presa românească:

---

mai vastă decât foşnirea unei păduri când bate vântul, muzica matematică a mişcărilor universului". (pp. 188-191)

[142] În numărul din 10 aprilie 2002, la rubrica CULTURE, cu titlul **L'Ecrivain Petru Dumitriu est mort**: "Il était connu comme l'auteur d'**Incognito** et **d'Au Dieu inconnu** (Seuil)… Petru Dumitriu. 78 ans, écrivain d'origine roumaine, est decedé le 6 avril à Metz, a-t-on appris hier. D'abord figure "officielle" du regime communiste, il avair rompu dès 1960 avec ces sympathies en même temps qu'avec son pays, pour gagner l'Occident et consacrer son travail d'écriture à la douleur de cet exil; ainsi qu'à la rude et incessante quête du Dieu. Longtemps chroniqueur à 'Panorama' il avait egalement colaboré à la 'Croix', notament pour des méditations de l'année liturgique".

[143] În numărul din 13 aprilie 2002, sub semnătura lui Edgar Reichmann (textul fiind mai lung, îl dau mai jos doar în română): **Pocăință sinceră** - „Petru Dumitriu, scriitor român care-şi traducea singur cărţile în franceză, a murit de o insuficienţă cardiacă sâmbătă 6 aprilie, la Metz, în Mosela. Avea 76 de ani.

Născut la Baziaş, în Banat, provincie care a aparţinut, până în 1918, dublei monarhii austro-ungare, a moştenit de la mama sa, provemntă din mica aristocraţie maghiară, deschiderea spirituală care i-a uşurat accesul la culturile Europei Centrale şi Occidentale, în vreme ce tatăl său, ofiţer în armata română, i-a indus disciplina şi rigoarea indispensabile muncii susţinute a oricărui scriitor adevărat. Germanofon încă din copilărie, premiant la şcoală, obţine o bursă Humboldt care-i permite să studieze literele şi filosofia la München. Va părăsi Germania la 19 ani pentru a-şi reîntâlni familia în această Românie pe care-o bombardează zi şi noapte aviaţia americană şi engleză şi care, curând, va fi ocupată de Armata Roşie. . La 23 august 1944, atrasă în spirala infernală a apărării aliatului său, Germania hitleristă, România regelui Mihai duce la arestarea gauleiterului local, Antonescu, obţine armistiţiul şi întoarce armele contra Germaniei. Şederea lui Petru Dumitriu la München i-a permis să înţeleagă oroarea regimului nazist.

Debutul său literar precoce este repede remarcat, mai întâi **Nocturnă la München**, publicată în 1943 în „Revista Fundaţiilor Regale”, apoi **Argonautica**, inspirată de căutarea lui Iason. Încurajat de scriitoarea Henriette Yvonne Stahl, descoperitoarea sa de moment, prozele sale vor fi urmate, doi ani mai târziu, de **Euridice**, primul roman tributar şi el mitului lui Orfeu. În 1948 România alunecă sub gheţarul sovietic. După mărturiile sale, Dumitriu este privat de tot, fiindcă literatura demnă de acest nume nu-i hrăneşte pe autori.

Noroc, ori mai bine nenorocire, pe Dumitriu îl aşteaptă o turnantă a istoriei care începe să-i sufoce ţara. Noii stăpâni impuşi de Moscova sunt în căutarea unei noi legitimări. Nimic nu e prea mult, nimic nu e prea scump pentru a atrage talentele adevărate pentru ca ele să preamărească binefacerile "dictaturii proletariatului" şi caracterul "morbid", "răufăcător" al vechilor proprietari. Cucerirea lor cea mai frumoasă va fi Dumitriu, dar e prea puternic, în ciuda abdicărilor sale, spre a rămâne prizonier în plasa lor. Scriitorul publică două sau trei romane, aparţinând ciclului **Les Boyards** (în Franța, la Seuil) şi câteva nuvele printre care **Salata**, expresie nemiloasă contra rasismului şi xenofobiei care se află la originea filmului pus în scenă de Lucian Pintilie şi coprodus de Marin Karmitz

Traduse pretutindeni, bine primite, romanele acestui ciclu par mai întâi un rechizitoriu contra vechilor clase lichidate de regim. Substanţa ascunsă a acestor cărţi scapă chiar şi celor mai vigilenţi comisari ai culturii. Totuşi, Petru Dumitriu s-a identificat totdeauna cu clasele sociale pe care era invitat să le combată; el împarte acest secret cu cititorii. Asemenea lui Marcel sau lui Swann, romancierul îi iubea pe omologii moldo-valahi ai familiei des Guermantes, bătându-şi joc de Verdurini. În România comunistă Dumitriu a rămas totdeauna un cripto-boier. Alături de romanele lui admirabile, a scris totuşi o povestire abjectă, **Drum fără pulbere**, apologia Canalului Dunăre – Marea Neagră, lagăr al morţii, mormânt al aristocraţiei şi al burgheziei româneşti la care se adaugă legături familiale şi empatia pe care se silea

"România literară", "Contemporanul", "Steaua", "Apostrof" ş.a. - În momentul decesului tatălui, fiica sa cea mare, Irina, măritată Carmine, locuia la Wallenhorst, Zum Sportplatz 3 D.49134, în Germania de nord, iar fiica cea mică, Helene Dumitriu, farmacistă, autoare de tratate de specialitate, la Londra, SE1 7UR, F/5 Chamberlain House 126-156, Westminster Bridge Road.

2003 Revista „Caiete Critice“ a Academiei Române, a publicat (nr. 3-5) un „dosar“ Petru Dumitriu cu multe pagini inedite din perioada românească a autorului.
- SRI răspunde solicitării Academiei Române, sub semnătura domnului director Radu Timifte, prin adresa 5042/24.01, că instituţia nu mai deţine alte materiale ale lui Petru Dumitriu.

Dr. Ecaterina Ţarălungă

---

să le ascundă. Scriitorul n-a suportat această duplicitate şi nici intrigile bizantine în sânul seraiului stalinist aflat pe punctul de a prelua aparatul represiv după eşecul revoluţiei ungare în 1956.

Patruzeci de ani mai târziu, cu ocazia unei a doua călătorii la Paris, Petru Dumitriu şi tânăra lui soţie se decid să nu se mai întoarcă, deşi copilul lor, în vârstă de doar câteva luni, rămăsese ostaticul autorităţilor comuniste. Doar după câţiva ani de demersuri şi urmare a presiunilor mediei şi mediilor politicie fetiţa va fi redată familiei ca favor al unui dezgheţ pasager. Niciodată emigraţia română nu va ierta adeziunea lui Petru Dumitriu la una din cele mai sângeroase dictaturi pe care le-a cunoscut ţara sa de origine, în ciuda expresiei sincere şi fără ambiguitate a căinţei sale, penitenţă pe care nici unul din marii intelectuali români, compromişi prin susţinerea Gărzii de Fier, n-a avut sinceritatea s-o afirme clar.

Scriitorul se instalează deci la Frankfurt, cu familia, unde se consacră mai ales operei sale, plasată de data aceasta sub semnul noilor sale certitudini religioase. Într-adevăr, după **Întâlnire la Judecata de Apoi**, descriere clinică a acelei boli pe care Eugène Ionesco o numea rinocerită, conformism gregar care-l împinge pe individ spre nebunia totalitară şi **Incognito**, până la romanele sale cu cavaleri ori de capă şi spadă, sau chiar **Le Miroir**... (La Table Ronde, 1988), unde împinge până la capăt tentaţia autodistructivă a personajelor sale româneşti, Dumitriu va fi fost un adevărat contrabandist al spiritului. După pilda lui Soljeniţân, acest călător a făcut să se înţeleagă, aici, la graniţa Extremului Occident, pericolul pe care-l reprezintă pentru umanitate deopotrivă abandonarea comandamentelor, ca şi agresivitatea totalitarismelor ieşite din margini.” Textul ar merita poate să fie comentat, din cauza necunoaşterii de către autorul articolului a textelor lui Petru Dumitriu, ca și a unor pași din viața lui, dar considerăm că acest tabel, ca și ediţia de faţă însăşi sunt un comentariu implicit asupra imaginii pe care presa franceză i-a făcut-o lui Petru Dumitriu.

PUBLICISTICĂ

Despre viaţă şi cărţi [1]

1. Eroi întunecaţi

p.3 (**a textului cules în ediția de Opere**)...a crescut în importanţă literatura de stânga[2]

p.4....criza sentimentului realităţii[3]

p.4 ...'Astă seară se joacă fără piesă' ş.a.[4]

p.5 elementul social.[5]

p.6 ...apare protejată de asasini.[6]

p. 7 …creator în societatea socialistă.[7]

p.7 ...lumea supranaturală a religiei.[8]

p.8...sinuciderii în numele absolutului[9]

2. Despre formalism

p. 9 ... fond şi formă în artă[10]

p.10 Formalismul din zilele noastre[11]

3.Byron

p. 19...la vârsta de 21 ani (1809)[12]

4.Nicolae Bălcescu

p.22 ...treizeci şi doi de ani numai[13]

p. 30 …decât înfrângerea vremelnică.[14]

5. p. 31 **Prima carte a lui Marin Preda[15]**

6.Război şi bursă neagră

p. 37 Howard Fast[16]

p. 37 Ştefan Heym[17]

p. 37 scrie autoarea[18]

p. 38 Ilya Ehrenburg[19]

7.Fratele lui Julian şi viitorul omenirii

p. 39 din întreaga lume[20]

p. 42 a istoriei omenirii[21]

8.Ultimul act al 'Comediei umane'

p. 54 Thibaudet[22]

p.56 simbolul societăţii burgheze.[23]

9.Libertate pentru Alfredo Varela!

p.63 blândă a lui 1948.[24]

10.Marele acuzator

p.121 nici chiar aşa de realist[25]

11.Note de cititor despre proza lui Marin Preda

p. 141 trebuie să crească neîncetat[26]

p. 146 a căror umanitate să fie desăvârşită, împlinită[27]

12.Artist al vremii noastre

p. 161 un om numeşte depărtarea istoriei[28]

- **Noi şi neo barbarii**[29]

1. Universul nu e absurd

p. 4 ...Sau Dumnezeu.[30]

p. 6 Într-o lucrare recentă[31]

p. 32 marilor capitalişti americani?[32]

2. În marea dezbatere a secolului

„Semnificativ? Nesemnificativ?[33]Ce este, în ce scriem, semnificativ sau nu? E greusă ne dăm singuriseama. Trebuesă mergem[34] la părerea cititorilor. Şi uneorichiar şi aceasta se dovedeştegreşită.Un scriitor pe care-l preţuescîn chip deosebit a venit să mă vadă zilele trecuteşi mi-a spus, printre altele: „Ştiiţiam citit *Reportajul dintr-un laborator*. M-a interesat. Dar citatele din Heraclit mi s-au părut nesemnificative”.

Dacă era vorba de textulmeu,n-aşiscrie rândurile de faţă;dar era vorba de părintele concepţiei dialectice despre univers, şipoate cel mai vechi filosof materialist, dacă-l exceptăm pe Lao-Ţzî, cu care de altfel are nu puţine asemănări. Au rămas din cartea luiHeraclit 129 de fragmente de o frază saude cel multcâteva fraze, şise află vreo douăzeci şi ceva de locuri î n alţiscriitori antici, undesunt menţionate[35] auchiar citate pe scurt, părerile filosofului. Aşa că, începem să discutăm măsura în care e semnificativ, ajungemsă împuţinăm,să cenzurăm, şipână la urmăconstatăm puţin cât a mai rămas, deci poate că nu mai rămâne nimic.

Cititorul are dreptul să întrebe: dece să-l conving pe interlocutorul meu de deunăzi, de valoarea citatelor respective, sub această formă publică? Nu se poate face asta în particular, economisind hârtia statului, munca zeţarilor şi timpul cititorilor?

Ar fi adevărat, şi iarăşi n-aşi scrie rândurile de faţă, dacă acele cuvinte ale lui Heraclit citate de mine, n-ar fi într-adevăr semnificative şi de o semnificaţie care e importantă în mod direct pentru noi, oameni de cultură de astăzi. Ideile cuprinse în acele două sau trei citate sunt chiar atât de importante, încât ele există chiar[36] şi pentru oameni care nu ştiu că

Heraclit a trăit, nici când, nici unde. Şi după atitudinea pe care un om de cultură, un intelectual de azi, o ia faţă de acele idei, se hotărăşte soarta lui, şi aparţine unuia din cele două mari curente care se bat în capete în istoria contemporană cum se bat în capete munţii din basmul *Harap Alb*. Dacă eşti artist, astăzi, nu poţi să nu iei partea uneia sau alteia din cele două păreri exprimate în citatele pe care le-am dat de curând, din fragmentele rămase după bătrânul filosof din Efes.

Poate cititorul îşi aduce aminte că erau acestea: „Raţiunea este comună tuturora." Cuvântul grecesc înseamnă gândire, cugetare, însuşirea de-a raţiona: phronein. Apoi: ‚Raţiunea e suprema desăvârşire, iar înţelepciunea e de-a făptui şi vorbi adevăr, ascultând realitatea.' Pe greceşte ascultând e folosit în sensul de ascultare fizică, cu urechea; iar realitatea este physis, natura în sensul cel mai larg al cuvântului: făptura, zidirea, cum se spune pe româneşte; firea.

Şi în sfârşit: „Vremea e un copil care se joacă, se joacă cu pietricele; a copilului e împărăţia." Aici vremea e numită aion, care înseamnă şi o epocă a lumii, o Vârstă ca **Vârsta de Aur**[37] sau cea de Fier.

A

Iată ce spune în legătură cu primul citat, şi sprijinindu-se pe el, un istoric al gândirii eline clasice (W. Nesle, *Vom Mythos zum Logos*, Stuttgart 1940): „Şi aici atinge (Heraclit, n.n.) elementul fundamental al vieţii spirituale, Logosul, raţiunea, care e comună tuturora, dar de care cei mai mulţi ştiu atât de puţin să-i slujească, încât trăiesc ca în vis, sau se lasă mânaţi în cugetarea şi faptele lor de impresii, născociri şi interese atât de subiective, încât ai putea crede că au fiecare o raţiune privată…" „…Suprema cunoştinţă pe care o poţi dobândi este (după Heraclit, n.n.) înţelegerea înrudirii dintre raţiunea omenească şi raţiunea universului…"

Se vede astfel că în acele câteva cuvinte ale bătrânului din Efes, se cuprindea[38] concepţia fundamentală a ştiinţei zilelor noastre, şi din toate vremile: şi anume că universul şi gândirea noastră ascultă de aceeaşi logică, că faptele realităţii nu contrazic mersul gândirii noastre. O concepţie de un optimism robust; de asemenea, o concepţie, aşi zice, profund democratică: toţi oamenii ascultă la fel de legile gândirii, adevărurile raţionale au valoare permanentă, şi pentru toţi oamenii; nu există „elite" şi „aleşi" în faţa raţiunii; nu există adevăruri raţionale pe care „vulgul", „massa" să nu le poată pricepe.

Dacă înţelegi în adevărata ei adâncime această idee a filosofului elin[39] şi aderi la ea, vei face parte din marea tabără a raţionaliştilor; vei fi la un pas

de marxism; şi te vei afla în luptă împotriva iraţionalismului şi unui şir întreg de concepţii ale intelectualilor burghezi, ca absurditatea universului, izolarea fiinţei omeneşti, incapacitatea oamenilor de-a comunica într-adevăr între ei, disperarea fundamentală a existenţei omeneşti şi lipsa ei de perspectivă alta decât neantul. Toate acestea, nu le vei putea accepta, bazat pe realitatea universului şi a istoriei, pe ideea că o istorie raţională îţi va arăta şi sensul în care ea se desfăşoară, deci şi perspectivele istorice ale societăţii şi deci ale existenţei tale proprii, universului şi a istoriei, pe ideea că o istorie raţională îţi va arăta şi sensul în care ea se desfăşoară, deci şi perspectivele istorice ale societăţii şi deci ale existenţei tale proprii.

Dimpotrivă, dacă respingi ideea conţinută de acest fragment (B 113 în ediţiile moderne bazate pe Diels, *Fragmente der Vorsokratiken*) şi deci implicaţiile ei, te pui, dimpotrivă pe poziţiile iraţionalismului[40]. Tocmai acest caracter comun tuturora, social, al gândirii raţionale, îi supără pe ideologii burghezi contemporani (din pricina implicaţiilor social-politice care duc logic la dărâmarea societăţii capitaliste. Iată ce scrie Heidegger, în *Sein und Zeit* (*Fiinţa şi Timpul*), Halle, 1931, pag. 174: „Această necontenită smulgere din ceeace este propriu-zis şi totuşi mereu pretenţie de a fi ceeace e propriu-zis, e una cu a fi smuls în Lume… Existenţa mijlociu cotidiană poate fi definită potrivit cu aceasta ca zăbovirea care caută să fiinţeze, când e la Lume şi când e împreună cu alţii[41]". Cer iertare cititorului că-i supun un text de o asemenea ciudăţenie pretenţioasă şi aparent absurdă. Originalul german e poate şi mai ciudat. Oricum, traducerea în concepte raţionale ar suna cam aşa: participarea la viaţa socială, obştească, este o smulgere din ceeace e adevărata existenţă omenească, deşi această participare vrea să pară viaţa ta de toate zilele. Dacă participi la existenţa socială, nu ai adevărată fiinţă; ea e cea care caută să fiinţeze; nu e adevărat că eşti deschis, că poţi comunica simţirea şi gândirea ta celorlalţi; nu o faci adecuat, ci deformant; nu poţi oglindi în gândirea ta realitatea; de fapt eşti asvârlit afară din existenţa adevărată (Eigertlichkeit).

Ca la orice filosofie idealistă, aici e vorba de suprimarea unităţii dialectice dintre individ şi societate; societatea e negată, ea fiind ceva fals, iluzoriu, care nu e „propriu-zis". Întreaga realitate capătă acest caracter. Ceeace e real, e nimicul… „Existenţa înseamnă să fii ţinut înăuntru, în Nimic." Că Nimicul, Neantul capătă pe nedrept existenţă, împotriva logicei, fiind „spaţializat" nu e decât un obişnuit sofism iraţionalist. Înţelegerea societăţii şi a universului nu e importantă, nici nu poate fi decât falsificatoare. Un alt

filosof burghez, care nu e existenţialist ci, cum spun confraţii săi, neo-pozitivist (marxiştii numesc neo-pozitivismul machism), Ludwig Wittgenstein, ajunge la consecinţele acestea, formulate de un discipol, José Ferrater Mora: ‚Heidegger, Sartre, Kafka şi Camus ne mai lasă să trăim cu încrederea în existenţa unui univers. Ruptura pe care o vestesc ei, poate fi cât de înspăimântătoare, dar nu e radicală. Solul pe care stau ei, mai ţine. Cutremurul care ne sguduie ruinează vechile noastre locuinţe, dar mai poţi trăi şi printre ruine, le mai poţi reconstrui. Wittgenstein însă ne lasă cu desăvârşire despuiaţi… „Căci dacă dispare odată cu ruinele şi solul şi odată cu copacul doborât şi rădăcina, nu ne vom mai putea răzima nici măcar de Nimic, nici nu vom putea să înfruntăm cu conştiinţa limpede absurdul; va trebui să dispărem cu desăvârşire."

Cum s-a ajuns la asemenea urlete de disperare filosofică (nu lipsite de anumită satisfacţie masochistă)? Adoptând poziţia contrarie fragmentului B 113 din Heraclit, care spune: „Gândirea e comună tuturor oamenilor" şi fragmentului B 112 care spune că „suprema desăvârşire e raţiunea, iar înţelepciunea e de-a făptui şi vorbi adevăr, ascultând realitatea." „Adevăr", „Înţelepciune", „Realitate"? Acelaşi José Ferrater Mora concentrează astfel tezele maestrului său L. Wittgenstein: "Gândirea e marele aţâţător de tulburări, aproape că am zice: marele Ispititor. Însăşi fapta, însăşi gândirea, devine marea vină, păcatul esenţial al omului." (Citat după G. Lukàcs, *Die Zerstärung der Vernunft,* Berlin 1955, p. 618).

După cum spuneam la început, pentru orice cuget consecvent, astăzi trebue ales între aceste două poziţii. Nu e una nouă şi una veche. La fel cu anticul Heraclit gândesc azi nu numai marxiştii, dar şi toţi oamenii de ştiinţă care se ocupă de ştiinţele pozitive, chiar dacă n-au păreri filosofice, convingeri politice sau atitudine precisă în problemele sociale. Concepţia lor de bază despre univers şi gândirea omenească şi ştiinţă e cea formulată în fragmentul B 112 şi B 113, de care nu voi mai pomeni, acum că am arătat cred în oarecare măsură că sunt destul de semnificative. Cât despre poziţia lui Wittgenstein, nu e atât de nouă şi „modernă" pe cât pare. Abdicarea dela raţiune şi sentimentul vinovăţiei, al păcatului, aparţin celor mai vechi religii. E vorba de renunţarea la gândirea ştiinţifică, la raţiune, aşi zice, la conştiinţă. Alegerea nu e ispititoare. Şi cred că nimeni n-ar adopta nici măcar împins de modă, de snobismul celei mai recente extravaganţe – dacă alternativa, alegerea poziţiei raţionalismului, n-ar fi prea apropiată de marxism pentru gustul burgheziei. E mai uşor, mai confortabil, să crezi că gândirea e

imposibilă, decât să gândeşti raţional, într-o vreme când gândirea raţională îţi arată că aparţii unei clase sociale pe cale de dispariţie. Şi vice-versa: dacă nici un interes material ameninţat nu te obligă să închizi ochii şi să renunţi la raţiune, credinţa în raţionalitatea universului nu te poate decât sprijini în acţiunea practică şi cercetarea ştiinţifică;[42] nu poţi, în cazul acesta, decât să contribui la uriaşa muncă de aproximare a realităţii, de lărgire a frontierelor cunoscutului, de respingere treptată a misterului, pe care au întreprins-o strămoşii noştri atunci când, în noaptea preistorică, au aprins primul foc.

B

Cititorul binevoitor a observat fără îndoială că fragmentul B 52, „vremea e un copil care se joacă", n-a fost discutat până aici. E oare acesta totuşi nesemnificativ? Friedrich Nietzsche, unul din părinţii iraţionalismului burghez contemporan, socoteşte astfel. Într-o scrisoare din tinereţe, *Filosofia în epoca tragică a Grecilor*, la începutul capitolului 7, citim: „Devenire şi pieire, construcţie şi distrugere, fără nici o răspundere morală, în veşnic egală nevinovăţie, nu cunoaşte pe lumea asta decât jocul copilului sau al artistului. Şi aşa cum se joacă un copil sau un artist… se joacă Eonul cu sine însuşi… Astfel contemplă lumea numai omul estetic…"

Pasajul este foarte lung şi nu-l voi cita în întregime. Fapt este că framentul B 52 pe care nu l-am găsit comentat într-altă parte, aţâţă lirismul lui Nietzsche, care arată că nimeni nu poate cere unei asemenea filosofii o etică – şi cât de dispreţuitor sună ‚etică' sub pana sa! Concepţia estetică despre univers[43] pe care credea că o cunoaşte la Heraclit, şi pe care o predica Nietzsche, a născut totuşi, acuma în urmă, o etică, şi anume pe aceea a asasinatului. În *Les Caves du Vatican* de André Gide, şi în lagărele naziste, concepţia strict estetică, voit amorală, a dus la rezultate analoage: în primul asasinatul în literatură; în al doilea[44], în viaţă şi în massă. În amândouă, justificat, sau, mai bine, nefăcând obiectul unei probleme. Aşa cum realitatea nu mai face obiectul unei probleme la Wittgenstein.

În cazul lui Heraclit, Nietzsche, cu gândirea sa puternică dar desordonată şi mai ales iraţională[45], s-a înşelat[46]. Portretul pe care-l face cu o mare strălucire literară, cuprinde interpretări profund greşite. Una din ele (teoria intuiţionistă a cunoaşterii) criticată şi spulberată de G. Lukàcs în capitolul III al cărţii amintite mai sus. În ce priveşte "etica estetică" ea nu există la Heraclit care e preocupat de comportarea socială[47] (B 44: Poporul trebue să apere legea cum apără zidul oraşului, B 24: Cei căzuţi în război sunt onoraţi de zei şi de oameni), de problema păcatului şi a ispăşirii (B 5 şi B 68), problema relativităţii etice (B 102 şi B 58), a purităţii morale (B 69). Există o etică a lui

Heraclit, mai puţin clară decât celelalte laturi ale filosofiei lui. Cât despre fragmentul B 52, este de bună[48] seamă exprimarea printr-o latură neaşteptată a concepţiei sale deterministe[49] asupra universului. Această concepţie, dacă înţeleg bine, constată ordinea universului, legile care organizează devenirea lumii. Dar ea nu caută ceva deasupra devenirii fenomenelor, un scop, o intenţie, un primum movens ca la Aristot. Heraclit exprimă ideea forţând-o, împingând-o până la limita unde începe să însemne gratuitate. Nu cred că aici se exprimă o concepţie estetică, estetizantul Nietzsche a introdus ideea de „artă” şi „artist” acolo unde textul n-avea deloc aşa ceva. Dar nu vreau să discut aici filosofia lui Heraclit – şi nici ideea de autonomie a esteticului sau, mai bine, de ridicare a esteticului la rangul de valoare supremă, de perspectivă principală pentru înţelegerea realităţii, pe care o conţine textul lui Nietzsche şi care, sub forma ei contemporană, la Malraux, a făcut obiectul reflexiunilor cuprinse în *Reportaj dintr-un laborator* şi *Observaţii despre demnitatea artei*. Nietzsche e întemeietorul iraţionalismului din epoca imperialismului. Dar e şi unul din întemeietorii concepţiei artei autonome, a artei scop în sine, gratuită şi deslegată de orice determinări sociale[50]. Asta reiese clar, cred, din frazele citate, la care se pot adăuga multe din aceeaşi lucrare ca şi din altele. Rândurile despre Heraclit sunt scrise în 1871-72. Între 1886 şi 1888, Nietzsche scrie în Voinţa de putere (paragraful 796): „Lumea, ca operă de artă care îşi dă naştere sie înseşi. Opera de artă, când apare fără artist, d.ex. ca organizaţie, corp, (corpul ofiţerilor prusieni, ordinul Iezuiţilor).”

Şi, cu o pagină înainte (793)[51]: ”Viitorul” meu: - o cultură de politehnicieni, băţoasă (stramm). Serviciu militar: aşa încât în medie fiecare bărbat din clasele de sus să fie ofiţer, oricine ar fi el de altminteri.› Am citat acest ultim pasagiu pentru amuzamentul întristat al cititorului. Ah, esteţii, esteţii! Idealul artistului şi iubitorului de artă Nietzsche: cazarma!”

E caracteristic pentru gândirea burgheză modernă[52], totdeauna iraţionalistă[53], că-şi alege criteriile şi perspectivele în mod cu totul arbitrar; odată lumea va fi la Nietzsche o operă de artă, altădată o va concepe biologic[54], altădată va nega posibilitatea unui adevăr, reducând propriile sale teze la simple imagini fără acoperire în realitate. Lipsa de metodă ştiinţifică, de ordine şi disciplină în gândire[55] ascund însă perfect mobilurile reacţionare, uneori inconştiente, ale gânditorului, care isbucnesc din când în când sub forma comic-sinistrului paragraf 793. Iraţionalismul are şi el o logică, obiectivă, social-istorică, şi în lumina ei textele contradictorii, tulburi, străfulgerate de observaţii critice remarcabil de profunde şi de mărturii cutremurătoare, ale lui Nietzsche, devin limpezi, adică devine limpede substratul lor de clasă.[56]

În problematica culturii[57] contemporane se opun, cu grave şi hotărâtoare consecinţe, două concepţii: aceea a supremaţiei esteticului şi gratuităţii artei,

şi aceea a artei ca valoare şi funcţie socială, şi anume ca una din cele mai înalte şi nobile funcţiuni sociale.

Cred că şi cititorul s-a convins că fragmentele lui Heraclit sunt foarte semnificative; cititorul vede de asemeni că e importantă şi semnificaţia pe care le-o dai. Căci orice spunem sau facem ne readuce, de o parte sau de alta, în marea dezbatere a secolului.[58]

3. Omul – un singur tot

p. 20...prin detaliul nesemnificativ[59]

4. Observaţii despre demnitatea artei

“A

Un prieten străin mă întreba deunăzi: dece daţi atâta importanţă problemei realismului în artă? Tot aşa mă poate întreba cititorul. Mai ales dacă va şti că obiectul acestor rânduri este acelaşi ca şi al *Reportajului dintr-un laborator*.

La această întrebare sunt două răspunsuri. Întâi, că orice om care gândeşte are nevoie de un şir de idei clare şi de convingeri ferme, în problemele cele mai importante ale existenţei. O concepţie clară, distinctă, organizată[60] despre om, despre principalele funcţiuni sociale şi totodată umane, sunt absolut necesare. Este de o importanţă vitală pentru orice om, să fie lămurit dacă crede că universul e materie sau spirit sau altceva, dacă e infinit sau limitat, dacă societatea progresează sau nu, dacă munca e o ruşine sau o cinste. Străinul despre care vorbeam mai sus este francez; un alt francez, René Descartes, n-avea aceeaşi indiferenţă faţă de principalele probleme ale activităţilor omeneşti: „J'avais toujours un extrême désir d'apprendre à distinguer le vrai d'avec le faux pour voir clair en mes actions et marcher avec assurance en cette vie”, spunea el la sfârşitul părţii a I-a din *Discursul despre metodă:* aveam mereu o dorinţă din cale-afară de mare de a mă învăţa să disting adevărul de neadevăr ca să văd limpede ce fac şi să păşesc cu fermitate în această viaţă.[61]

Dacă e foarte important să ai convingeri ferme şi bine întemeiate despre univers şi structura sa, şi despre rosturile omului, este evident important să ştii dacă arta are o funcţiune de cunoaştere sau nu. Acesta e al doilea răspuns la întrebarea amintită la începutul rândurilor de faţă. Dece e important să ştii dacă arta are valoare de cunoaştere sau nu? Fiindcă

această întrebare decide asupra rostului social al artei, asupra demnităţii artei. Societatea cuprinde categorii întregi de oameni a căror activitate se justifică prin sine însăşi. Începând cu aceea a producătorilor de bunuri necesare vieţii, care sunt şi cei mai numeroşi şi cei mai importanţi membri ai societăţii omeneşti. Dar nu numai producătorii de unelte şi producătorii de hrană, ci şi savanţii care ajută la perfecţionarea tehnicelor industriale şi agricole; şi administratorii şi oamenii de stat care coordonează activităţile sociale; din păcate, încă şi în veacul nostru, până şi militarii – toţi sunt nu numai utili, ci şi necesari[62] societăţii omeneşti. Operele de artă slujesc numai la amuzamentul celorlalţi, la trecerea timpului? Sunt invenţii, ficţiuni gratuite, joc arbitrar – fie chiar şi în materiale luate din realitate? Sau sunt expresia strict individuală a unor personalităţi mai mult sau mai puţin geniale, dar în orice caz unice, care n-au comun nimic cu niciuna, alta[63]? Arta este un joc demiurgic care „tinde mai puţin să vadă universul cât să creeze un alt univers”[64]?

În primul caz, al artei amuzament, utilitatea socială a artei este subordonată, minoră şi ar justifica uneori şi dispreţul. Aşa o vedeau aristocraţii feudali şi tot aşa, biserica catolică[65]. Aşa o vedea şi burghezia anglo-saxonă din epoca reginei Victoria, când un artist era totdeauna un animal ciudat şi indecent, care nu era primit în lumea bună.

În al doilea caz, al artei geniale, misterioase, autonome faţă de societate, lucrurile sunt şi mai grave. Arta încetează de-a mai avea un rost social; ea se proclamă independentă, artistul se situează în afara societăţii, artistul pretinde că nu aparţine nici unei clase. Dar (fără să luăm în discuţie trăinicia acestor pretenţii) orice demnitate a artei dispare prin aceasta; arta devine un joc solitar, satisfacţia unor tendinţe individuale, fără ca opera de artă să fie destinată vreunui public, afară de, cel mult, alţi artişti, o activitate de club închis. Există cluburi de jucători de bridge. Există asociaţii de jucători de mah-jong. Au existat constructorii catedralei care au exprimat în marile lor nave de piatră ideologia epocii lor; a existat Michelangelo care a exprimat printr-o boltă de o sută şi câteva zeci de metri, conştiinţa papalităţii despre propria ei importanţă politică şi ideologică – importanţă zdrobitoare, înnăbuşitoare, aşa cum au simţit-o Giordano Bruno şi Galilei. Ascultam recent, împreună cu sute de concetăţeni ai noştri, marea *Liturghie* în do minor de Mozart, în admirabila interpretare a orchestrei Filarmonicii[66] din Bucureşti dirijată de Constantin Silvestri. Cine are îndoieli asupra valorii conţinutului ideologic al unei opere artistice, pentru expresie şi forma care

slujeşte expresiei, să asculte partea numită *Credo*. Accentele corului şi ale orchestrei sunt de o asemenea fermitate, de o asemenea tărie granitică, de o asemenea sobrietate lapidară[67], încât am dorit ca să se afle în patria noastră astăzi compozitori care să exprime cu aceeaşi forţă concepţia fundamentală despre lume a zilelor noastre.

Este limpede pentru mine, după o trecere în revistă pe care aceste pagini n-o pot cuprinde, trecere în revistă a cât mai multe din marile curente artistice din istoria civilizaţiei omeneşti, că opera de artă a fost nu numai un obiect de amuzament. Ea a fost legată de exprimarea principalelor convingeri ale unei epoci istorice; arhitectura şi sculptura monumentală au însoţit totdeauna formele de organizare politică şi spirituală, ca şi muzica, teatrul şi dansul. Statuile faraonilor, Partenonul, catedralele gotice Sfântul Petru dela Roma şi Sfânta Sofia de la Istambul, Kremlinul şi Palatul imperial din Pekin, *Messa* în do minor sau *Messa* Solemnă de Beethoven, *Stanzele* lui Raffael la Vatican sau *Oratoriile* lui Bach, toate acestea şi mii de alte opere de artă de aceeaşi valoare şi importanţă, să nu se supere apologeţii „genialităţii”, n-au fost făcute, cum spune André Malraux „ca să creeze” creatorii. „On ne crée pas pour s’exprimer, spune el, mais on s’exprime pour créer”[I 68]. Subiectiv, poate fi şi aşa, poate fi şi cu totul altfel: poate fi vorba de umilă fervoare religioasă, de îngâmfare individualistă, de modestă slujire a unei cauze publice – ca la, respectiv, Beato Angelico, cutare pictor „modern” şi autorii Partenonului sau catedralelor medievale. Subiectiv, totul e posibil, din pricina imensei varietăţi de tipuri omeneşti şi de mobiluri ale faptelor omeneşti. Obiectiv, nu e aşa. În *Ideologia germană*, Marx şi Engels, în polemică împotriva lui Stirner, arată că „dacă l-ar compara pe Raffael cu Leonardo da Vinci şi cu Tizian, ar vedea în ce măsură operele celui dintâi au fost condiţionate de înflorirea de atunci a Romei, datorită influenţei florentine, iar operele celui de-al doilea de stările de lucruri dela Florenţa, şi, mai târziu, operele celui de-al treilea de desvoltarea cu totul diferită a Veneţiei. Raffael, ca şi oricare alt artist, a fost un rezultat al progresului tehnic pe care arta l-a realizat înaintea lui, al organizării societăţii şi al diviziunii muncii în localitatea sa, şi, în sfârşit, al diviziunii muncii în toate ţările cu care localitatea sa era în contact. Desvoltarea talentului unui ins ca Raffael depinde pe de-a-n-ntregul de cerere, care la rândul ei depinde de diviziunea muncii şi de stările culturale ale oamenilor, care decurg din această diviziune.”[69] Nu e vorba aici de joc arbitrar: crezi că exprimi, eventual fără voia sau ştirea ta, conţinutul de idei şi de sentimente al epocii tale; ca să dai, cu mijloacele artei tale, îmbogăţite

cu experienţa trecutului acestei arte, şi mânuite conform propriei tale personalităţi creatoare - ca să dai, spuneam, o imagine a societăţii epocii tale, a faptelor, sentimentelor şi ideilor ei. Şi asta situează arta ca valoare socială alături de ştiinţele sociale şi istorice, ea este, dacă mi-e îngăduit să spun astfel, conştiinţa societăţii, mărturia după care putem cunoaşte societăţi de mult dispărute, sau străine, mărturia după care ne putem cunoaşte propria noastră societate şi putem interveni activ în desvoltarea ei către forme superioare.

Iată dece ne preocupă problema realismului.

B

Citind cele câteva consideraţii apărute recent sub iscălitura mea, cu privire la fenomenul creaţiei şi caracterul său mai realist sau mai puţin realist, un prieten îmi atrăgea atenţia asupra faptului că am arătat numai că materialele creaţiei (fapte, sentimente, imagini sensoriale, idei) sunt produse ale memoriei şi deci furnizate de realitate. Dar că realitatea nu se alcătuieşte numai din elementele ei ci şi din relaţiile dintre aceste elemente. Vorbind prin exemple: Balzac putea folosi figurile, costumele, apucăturile oamenilor vremii sale, ca să le organizeze în intrigi absurde, fantastice, isvorâte dintr-o imaginaţie delirantă. Adică arta poate oglindi părţi, elemente ale realităţii, prinse în relaţii neconforme relaţiilor care leagă în realitate pe oameni între ei.

E adevărat, cel puţin în aparenţă. Nu m-am gândit destul la următoarea întrebare: oare pot fi inventate relaţii care să nu existe în realitate? Logica ar spune că nu, că nu pot fi decât transpuse în mod inadecuat, relaţii dintr-un sector al realităţii într-altul, unde ele nu-şi au locul, ceeace creează un simţământ de absurditate, de lume ciudată şi fantastică. Astfel, comportarea personajelor dintr-un vis, transpusă într-o povestire foarte sobră şi amănunţită, şi păstrând anumite limite spre a nu cădea în absurditate grosolană, e un procedeu fundamental al artei nerealiste, burgheze, din zilele noastre, începând cu cărţile lui Kafka. Iar ceeace păstrează o anumită valoare acestor lucrări, e tocmai faptul că se simte, prin aparenţa de vis ciudat, origina reală a inspiraţiei artistului. E evident însă că, vorbind acuma de scriitorii burghezi, vom prefera pe Proust care se situează tocmai pe linia clasică a descrierii societăţii, şi suferă de limitări în perspectivă şi de vicii de formă, rămânând de o mare valoare realistă, ca istoric al descompunerii claselor dominante din Franţa anilor 1880-1920. La un Proust nu e nevoie să încerci a ghici ce realitate efectivă se ascunde sub vălul imaginilor deformate

şi deplasate. Funcţia de oglindire a unei societăţi e la el mult mai puţin tulburată decât la autorii de ‚mituri' de care pomeneam mai sus.

E limpede însă că rolul de inventator, de „creator", al artistului, în sensul unei creaţii din nimic, nu există nici în cazul relaţiilor omeneşti. Chiar când personagiile unui roman se comportă într-un mod născocit de autor, ele o fac după o logică internă care vine din ceeace ştie autorul despre oamenii vremii sale, despre limitele între care se pot ei mişca, şi de extremele la care pot ajunge. Voi da un exemplu din propria mea experienţă. Nu ştiu dacă am auzit vreodată de o crimă asemănătoare cu aceea a Elenei din capitolul intitulat *Bijuterii de Familie* din *Cronică de Familie*. După cât îmi dau seama, crima aceea a fost inventată de mine. Totuşi, ea corespundea cu ce ştiam despre oamenii din clasa socială şi vremea respectivă. Mi se părea mie însumi ceva excepţional, dar nu imposibil, nu improbabil. Şi iată că, deunăzi, un domn care era tânăr cam pe vremea aceea, m-a întrebat dacă am plecat de la cazul doamnei X. Nu: nici nu auzisem de el. Interlocutorul meu mi-a povestit istoria, întâmplată în realitate, a unei cucoane bătrâne şi bogate care călătorea de la o moşie la alta însoţită de nepotul eu pe care-l creştea ca pe un copil al ei. În gară, bătrâna observă că a uitat în compartiment caseta ei cu bijuterii. Emoţie, cercetări, disperare: zadarnic. Bijuteriile n-au mai putut fi găsite. Peste treizeci de ani, la teatru, soţia nepotului apare cu bijuterii din cele pierdute pe vremuri de acum defuncta bogătaşă.

Nu plecasem dela acest caz pe care nu-l cunoşteam. Plecasem dela părerea că proprietatea trezise în oamenii dela noi, din acea clasă şi din acea vreme, forme de rapacitate cumplită, mergând până la crimă, şi dela amintirea a nenumărate cazuri de neomenie, de lăcomie brutală, de călcare a legilor, din aviditate pentru avere. S-a dovedit că nu mă depărtasem prea mult de realitate, şi că prin exagerarea gravităţii faptei, arătasem tocmai această trăsătură esenţială a unei clase, creată de raporturile economice. Iau acest exemplu fiindcă sunt sigur pe datele sale; altfel aşi găsi exemple de o sută de ori mai bune, ca pe acela, cu adevărat impresionant, al lui Balzac, care, după observaţia pe care o cred îndreptăţită, a lui Albert Thibaudet, a creat tipuri de oameni care au apărut nu în Parisul vremii lui, ci chiar şi mai târziu, după revoluţia din 1848 şi lovitura de stat din 2 decembrie, a lui Ludovic – Napoleon. Ceeace reese tot atât de clar din exemplul meu mărunt, cât şi din strălucitul exemplu al gigantului autor al *Comediei Umane*, e că arta foloseşte în imaginile ei nu numai materiale din realitate, dar le şi leagă în relaţii asemănătoare cu acelea din realitate şi care exprimă esenţa

realităţii oglindite. Pentru literatură, epică, dramatică şi lirică, demonstraţia e uşoară şi identică. Pentru pictură, de asemenea[70]. În cazul muzicii şi al arhitecturii, lipsa mea de contact îndelung cu problemele celor două arte mă face să nu întrevăd demonstraţia, deşi credinţa mea în unitatea profundă a artelor mă face să bănuiesc că ar trebui să se desfăşoare pe linii asemănătoare.

Desigur că rămâne deschisă problema elementului creator în fenomenul artistic. „Desvoltarea talentului unui ins ca Rafael…” spune Marx, în demonstraţia condiţiilor obiective ale creaţiei. Am încercat să-mi lămuresc dece sunt convins că arta nu e creaţie din nimic, nici arbitrară, aşa cum cred esteticienii burghezi, fie ei idealişti, raţionalişti sau iraţionalişti mistici şi deliranţi bazându-se numai pe analiza părţii subiective a creaţiei. Trebue însă să ne ferim de a cădea în greşeala contrarie, adică de-a vedea procesul creaţiei ca o oglindire exactă a esenţei realităţii, ca o operaţie doar de exprimare adecuată a cunoaşterii. Asta ar identifica arta cu ştiinţa. Arta are ceva mai mult, şi tocmai aici e vorba de creaţie, aici artistul redevine, în limitele pe care le-am arătat, un fericit demiurg: căci el se exprimă prin imagini individualizate, nerepetabile, unice. A fost nevoie de comanda socială, de puterea politică, ideologică şi financiară a papalităţii, de mişcarea Renaşterii, de experienţa artistică a antichităţii şi de mulţi alţi factori, ca să ia fiinţă Sfântul Petru de la Roma. Dar toate acestea n-ar fi fost eficiente dacă nu se întâlneau cu şi nu se filtrau prin personalitatea titanică a lui Michelangelo Buonarotti. Marx arată condiţiile obiective care determină, dar arată şi ceeace determină ele: „desvoltarea talentului unui ins ca Rafael…”

5. Stilul secolului nostru

p.33 începutul secolului XXI?[71]

6. p. 34 **Modernism?**[72]

p 36 *experienţa literaturilor occidentale*.”[73]

p. 36 “Belgia Orientului”[74]
p. 75 sub numele realismului socialist.[75]

7. Modernismul în lumina raţiunii

p. 40 G.Călinescu, Bucureşti, 1939.[76]
p. 44 Şi totul în ţărână va să cadă[77]

12.Reportaj dintr-un laborator[84]

Prieteni sau cititori necunoscuţi mă întreabă, cum îi întreabă şi pe alţi scriitori: “Cum ai scris cutare lucrare?” Sau îl întreabă pe un pictor, pe un sculptor: “Cum ai creat cutare tablou sau statue?” De obicei, răspunsul sună (dând din umeri): “cam greu de spus.” Ca să vadă cât de greu e de spus, şi de ştiut, şi ce se întâmplă în “laboratorul creaţiei”, cum spun cei din afara procesului de creaţie, cititorul binevoitor este rugat să citească rândurile ce urmează, iar cititorul răuvoitor este rugat să-şi citească propriile sale opere, şi i se urează să-i priască lectura.

A

Autorul acestor rânduri nu este un filosof. Nici estetician, nici teoretician al vreunei activităţi omeneşti, nici bun cunoscător al artei sau ştiinţei. Totuşi firea sa omenească îl sileşte la gândire, aşa cum îl sileşte să mănânce în fiecare zi. Numai că nefiind filosof, nici estetician, nici teoretician de nici un

[I] Noi suntem muritori.

fel, va fi în situaţia unui om nici brutar nici panificator, şi care trebue să-şi frământe şi să-şi coacă singur pâinea, în casă la el; şi s-o mănânce singur, în odaia lui. Să nu se supere cititorul dacă-l poftesc să guste din pâinea mea, şi nu-i va plăcea; să se ducă la brutărie. Sau să-şi coacă şi dânsul pâinea proprie. Dar cu nici un chip să nu facă ce fac unii: să rumege pâinea făcută de alţii, şi mestecată iarăşi de alţii, şi de alţii. E nefolositor şi nesănătos.

Această mică parabolă se datoreşte întrebării pe care mi-a pus-o un cititor, după apariţia unui eseu de câteva pagini de manuscris, intitulat *Universul nu este absurd*. Cititorul mă întreba dece l-am scris. Nu era un articol, nu era un studiu de filosofie, nu era etc. Cum s-ar zice, nu era pâine dela prăvălie, de un kilogram, nici franzelă, nici chiflă, nici etc.

Nu, dar mă hrănesc din ea. Şi am dat-o şi altuia nu din credinţa că e cea mai bună, nici unicul soi de hrană; dar fiindcă am încercat-o mai de mult şi cu ea îmi ţin zilele; nu pot dărui mai mult decât am; dacă mi se zice: "ţine-ţi darul pentru tine", aşa fac.

Era vorba în acele câteva pagini despre raţionalitatea universului. Nu e credinţa mea. Nu e o credinţă. E o convingere întemeiată pe practica (Die Praxis, cum îi spun descoperitorii ei, K. Marx şi F. Engels) omenirii întregi, dela focul din cremene sau din două lemne, până la fisiunea nucleului atomic.[85] Practica aceasta dovedeşte că omul poate gândi şi apoi înfăptui anumite fapte şi serii de fapte, care să ducă la efecte aşteptate şi prevăzute. Că în general, universul e plin de înlănţuiri, de relaţii de fapte cognoscibile şi chiar previzibile (în timp, ca o desintegrare de atom, în spaţiu, ca planeta Neptun pe care Leverrier n-a văzut-o dar pe a cărei existenţă a dedus-o din alte date.Ceeace dovedeşte că universul e omogen gândirii omeneşti. Simţisem nevoia să-mi amintesc aceste idei, gândindu-mă la patima sălbatică cu care unii scriitori burghezi impun moda (căci e o modă şi ei înşişi nu cred în adevărul închipuirilor lor) "universului absurd", moda universului străin gândirii noastre, heterogen raţiunii, incognoscibil, imprevizibil.

Lucrul e nou numai în literatură. Căci teoreticienii raţionalismului burghez l-au inventat mai demult. Nietzsche afirmase încă de prin 1880 că nu există decât "minciună vitală", şi că adevărul ca atare e inexistent. Într-o carte publicată în 1918, Georg Simmel scria: "Împotriva accentuării progresului continuu şi nesfârşit al cunoaşterii noastre ar trebui să ţinem seama că, ca să spunem aşa, la capătul cellalt, atâtea lucruri pe care le ţineam drept cunoştinţe „sigure", decad până la a fi nesigure sau recunoscute ca greşeli. Câte lucruri nu 'ştiau' omul medieval, gânditorul luminat al veacului XVIII sau

savantul materialist al celui de-al XIX-lea, lucruri care pentru noi sunt ori total anulate, ori total îndoelnice.

…Pentru astrologie sau vindecări miraculoase, pentru vrăji şi împlinirea imediată a rugăciunilor se aduceau dovezi nu mai puţin "faptice" şi "convingătoare" decât acuma pentru valabilitatea legilor generale ale naturii." În legătură cu acest fel de a gândi scrie Georg Lukàcs că "scepticismul agnostic modern subminează tocmai cunoaşterea obiectivă ştiinţifică şi creează, cu sau fără vrerea iniţiatorilor săi, loc pentru cel mai fără frâu misticism nihilist al decadentismului imperialist. (*Nimicirea raţiunii*, *Die Zerstörung der Verunft*, Berlin 1955, p. 353). Distincţia dintre părere şi ştiinţă a fost făcută încă de Platon, *Statul*, la pagina 476 D şi următoarele din ediţia Estienne. Simmel trece peste ea şi pune pe acelaşi plan legea gravitaţiei şi descântecul, nu fiindcă i se pare că acesta e adevărul, ci fiindcă e vorba de a distruge încrederea în raţiune (şi poate că fiindcă el în mod sincer – faimoasa sinceritate – nu crede în raţiune). Scriitorii burghezi care crează un univers misterios şi înspăimântător în cărţile lor (cum sunt Kafka, Faulkner în multe din operele sale, Camus, Sartre în prima perioadă) merg, cu douăzeci, treizeci, cincizeci de ani întârziere, pe acelaşi drum. Ierte-mi-se întrebarea prozaică: se urcă vreodată în ascensor? Gestul de a te urca în ascensor e un act de încredere în raţiunea omenească, în practica omenească stăpână a naturii. Ştiu că e mult mai elegant, în saloanele burgheze, să vorbeşti păsăreşte despre univers şi istorie care sunt "o fatalitate încadrată cu moarte…" şi despre artă care "a devenit un tărâm unde se amestecă intoxicaţia şi absolutul." Ştiu: e mult mai elegant. După cum e mai elegant să fumezi opiu decât să frământi aluat. Dar nimeni nu trăieşte din opiu: nici oamenii, nici arta.[86] Le trebuie pâinea cea de toate zilele, a unei concepţii raţionale, metodice, de astăzi, ştiinţifice, asupra universului. Şi le trebue tocmai fiindcă spiritul omenesc este adecuat structurii universului, tocmai fiindcă practica muncii tehnice sau artistice sau ştiinţifice, e o descoperire treptată, pas cu pas, a universului aşa cum e.

B

Basmul vechilor Elini povesteşte despre viteazul şi prea puternicul erou Hercule, care s-a întâlnit la o răscruce cu uriaşul Anteu, fiul pământului, şi s-a luat cu el la luptă dreaptă. Cum atingea Anteu cu tălpile pe mama sa ţărâna, trăgea puteri nemăsurate din ea şi se făcea tot mai greu de învins.

Pe urmă basmul spune că Hercule, ţinându-l în aer pe potrivnicul său,

în sfârşit l-a răzbit şi l-a dat gata.

Asemănător cu Anteu mi se pare oricine îşi întemeiază activitatea pe o concepţie raţională asupra lumii, care să corespundă obiectului său în măsura maximă îngăduită de progresul ştiinţelor şi tehnicelor în epoca dată. Căci activitatea sa (fie ea artistică sau ştiinţifică) se va hrăni din infinita şi inepuizabila bogăţie a universului. Dar îmi închipui uşor simţământul foarte neplăcut al lui Anteu când Hercule îl ţinea în aer. Şi, lăsând gluma la o parte, trebue spus că, atunci când îţi reazămi activitatea pe convingeri bine întemeiate şi îndelung cumpănite, clipa, în sensul cel mai precis: secunda, în care ţi se pare că ai greşit, că n-ai dreptate, e la fel ca secunda petrecută poate odată în copilărie când nu ştiai să înnoţi şi când ai simţit deodată că nu mai ai nimic sub tălpi decât apă adâncă. Acesta e poate sentimentul pe care l-au avut în faţa universului necunoscut şi primejdios, strămoşii noştri, primii oameni. Dar cu aceleaşi apucături ca şi urmaşii lor, au început să cerceteze, să caute să afle, să mânuiască lucrurile necunoscute şi să încerce să le întrebuinţeze. Omul mânuitor de unelte şi omul constructor se trezesc în fiecare din noi în faţa necunoscutului. Este oare arta cunoaştere? Sau e creaţie pură, arbitrară, enigmatică, iraţională? Întrebarea mi-a venit ca o lovitură de măciucă, citind un articol critic despre lucrările de filosofie a artei pe care le scrie de când nu mai scrie romane, şeful propagandei în partidul lui De Gaulle, André Malraux.[87] Lui i se datorează cele două fraze despre "istoria fatalitate" şi "arta intoxicaţie", citate adineaori. Lui i se datorează şi aceasta, despre marele pictor realist al burgheziei franceze dinainte de revoluţia din 1789, Chardin: Chardin este "un Braque genial, doar atâta îmbrăcat încât să înşele publicul". Şi mai departe: "Umilitatea lui Chardin implică mai puţin o supunere faţă de model, decât o distrugere ascunsă a acestuia, în folosul picturii".

Las la o parte exemplele: Braque şi Chardin sunt la fel de depărtaţi ca muzica lui Mozart şi aceea a lui Stravinsky. Propun variaţii pe tema lui Malraux: "Mozart e un Stravinsky cu perucă". Sau: "Rembrandt e un van Gogh ceva mai ipocrit". Sau "Brâncuşi e un Phidias fără prejudecăţi." Evident că asemenea paralelisme n-au nimic metodic în ele; sunt acrobaţie, şi atâta tot. Uneori poţi întâlni potriviri sugestive, alteori absurdităţi; regulă, metodă care să te ducă pas cu pas mai departe în cercetarea problemei, nu vei avea.

Ceeace m-a pus o secundă în situaţia lui Anteu în aer, e ideea autonomiei creaţiei artistice. Numai un artist, care cunoaşte beţia, scăpărarea, fulgerul

asociaţiilor, sintezelor şi apariţiei imaginilor pe care le va descrie mai apoi, îşi dă seama ce înseamnă bucuria dumnezeească a creaţiei. Dacă mai adaug sensaţiile constructive, calculele strict tehnice, echilibrarea părţilor, necesitatea unor noi elemente, jocul liber cu părţile diferite ale operei în curs de creaţie, poate că cititorul care nu e artist va bănui cât de liber şi de creator din nimic se poate simţi artistul. Se poate simţi aşa, cum spune Heraclit despre Vremea atotputernică: "Eonul e un copil care se joacă, se joacă cu pietricele; a copilului e împărăţia." (*Eonul*, fragmentul B 52, Ed. Snell, München, 1940).

Şi atunci – nu e adevărat că realitatea e numai un pretext pentru artist, că până şi artistul realist nu face decât să plămădească într-o voluptate demiurgică, elementele realităţii ca să scoată altceva, o realitate secundă, un univers al artei, care n-are decât foarte vagi legături sau nici o legătură cu universul oamenilor de toate zilele? Nu e adevărat deci că realizăm o distrugere secretă a realităţii, în folosul artei?

Ei bine, nu, nu e adevărat. Cel puţin după experienţa mea personală, după "practica" mea, nu e adevărat. Am atins, ca să recapăt puteri, solul din care m-am născut, adică propria mea muncă artistică. M-am gândit cum am scris acel capitol din *Cronică de familie* care se intitulează *Salata*. Întâmplarea însăşi mi-a fost povestită de mama mea; au avut-o chiar părinţii mei, în 1925 sau '26, în satul Staro Leto, din fostul judeţ Durostor. Şi generalul Cilibia seamănă cu cineva cunoscut, şi casa doamnei Vorvoreanu există într-un orăşel de provincie, şi goarnele ţipau înfiorător în dosul cazărmilor, în oraşul copilăriei mele, şi grajdurile de regiment erau aşa – le ştie toată generaţia mea; şi căldura, şi praful, şi Hotelul Unirea cu pensionarele sale. Totul. Aproape că nu mai găsesc partea "demiurgică".

Dar există şi ea. Creaţia manevrează materiale memoriale, le contopeşte, le alipeşte, le subordonează unele altora, le disociază ca să ia numai părţi din ele; până la urmă însă dă imagini ale realităţii – nu identice, ci asemănătoare, corespunzătoare realităţii într-un mod general. În primul capitol al *Cronicii de familie* intitulat *Davida*, am folosit biografia lui Barbu Catargiu, discursurile sale parlamentare, chipul unei fete văzut la un concert, casa Eliad din strada Matei Voevod, amintiri de lecturi, gravuri de epocă, stampe, mobile, pe care le ştiam sau poate le şi uitasem pe jumătate; şi *Uniformele Armatei Române* (Bucureşti, 1930) şi gravurile lui Raffet[II] şi portretele lui Iscovescu, Stahi şi Rosenthal, şi întâmplări şi vorbe auzite în familia mea; totul însă a ajuns să fie o întâmplare care putea avea loc prin

1860, care dă cititorului iluzia de-a fi trăit atunci şi acolo, şi înţelegerea a ce şi dece s-a întâmplat atunci şi acolo. Cât de puternică iluzia, cât de adecuată şi profundă înţelegerea, asta e treaba cititorului şi îndeobşte a contemplatorului de artă, să hotărască. Cât despre opera de artă, asta e funcţiunea ei: să dea iluzia şi înţelegerea realităţii. Iluzia - în sensul imaginii într-o oglindă, care e iluzia propriei tale fiinţe. Nu în sensul "iluzoriu", ci în sensul de imagine care corespunde convingător.

Aici sunt cele două puncte de care nu ţin seamă teoreticienii iraţionalismului. Independent de ce simte sau crede creatorul de artă, există o condiţie obiectivă. Există necesitatea obiectivă. Arta nu poate crea un univers decât cu materiale din realitate. N-are de unde inventa, nu poate crea din nimic. Ceeace crează ea sunt sinteze de materiale disparate, reorganizări şi coordonări de fapte. Chiar şi cel mai fantastic povestitor, Edgar Poe sau Kafka, se serveşte tot de fapte din realitate, descrie şi trezeşte impresii pe care omului i le stârnesc împrejurări din viaţă. Chiar şi cel mai "abstract" pictor se serveşte de culorile pe care i le pun la dispoziţie natura şi tehnica, culori care se integrează în prisma solară. În sensul strict, universul secund al artei nu există. Vorbind mai larg, există o valoare mai mare de cunoaştere, sau mai mică; există o aproximaţie mai mare sau mai slabă a realităţii. Când realitatea e exprimată tulbure, indirect, ai impresia unui univers autonom, fiindcă e un univers care seamănă doar pe alocuri cu cel real. Efortul de a obţine asemănarea cu ceeace are esenţial universul real, e propriu realismului în artă, şi, după mine, artei. Astfel încât faptul că Chardin e un Braque "îmbrăcat", "deghizat", e o deosebire esenţială. Impresia de realitate pe care o dau toate perioadele clasice ale artelor – fie ele egipteană, chineză, greacă etc., caracterul profund instructiv şi aşi spune documentar al operelor din aceste perioade (scribul aşezat sau picturile egiptene, sculpturile cu ţărani, "primarul" dela Luvru, meseriaşi, nobili, clerici, de pe catedrala dela Chartres, portretele de pe portalul catedralei din Bamberg, ceramica statuară a dinastiei Tang, sulurile cele mari din muzeul Palatului Imperial din Pekin, ca *Întâlnirea împăratului cu un prinţ nomad* sau *Oraşul pe fluviu*, şi picturile lui Brueghel şi aşa mai departe, interminabil, o *Comedie Umană* a omenirii întregi, mai mare de mii de ori decât a lui Balzac (caracterul acesta se leagă de impresia de realitate, şi de caracterul de

---

[ll]Auguste Raffet, pictor francez care l-a însoțit în Basarabia, Moldova și Țara Româneasccă pe călătorul rus Anatol Demidov, venit cu prilejul *Regulamentelor Organice*. A lăsat multe gravuri despre ceea ce a văzut.

cunoaştere al operelor. Operele realiste ale tuturor artelor îţi dau impresia că trăeşti realitatea oglindită, şi te fac s-o înţelegi. Ele sunt accesibile, şi accesibile tuturor oamenilor, din pricină că dau impresia (sau, cum spuneam adineaori, iluzia' realităţii. Şi sunt accesibile tuturor oamenilor din pricină că au o valoare de cunoaştere, un conţinut de gândire. Căci, spune Heraclit în fragmentul B 113: "Tuturora le este comună gândirea". A nu ţine seamă de materialele creaţiei (ceeace e la fel de grav ca a nu ţine seamă de creaţia însăşi, căci artistul nu e o oglindă pasivă, ci una selectivă, coordonatoare, sintetizantă) a jongla cu sensaţii neanalizate şi cu idei fragmentare, neurmărite în temeiurile şi consecinţele lor, a ignora intenţia vizibilă a sute de generaţii de artişti şi caracterul şi mai vădit al operelor lor, e caracteristic pentru estetica burgheză contemporană, al cărei nivel filosofic şi ştiinţific e în ruşinoasă scădere. "Cultura noastră, scrie Malraux, reînvie tot ce ne întăreşte iraţionalismul". Da? Într-adevăr, cultura "voastră" se depărtează tot mai mult de raţiune şi de concepţia unui univers raţional, bazată pe valoarea supremă acordată adevărului şi pe cunoaşterea ştiinţifică a realităţii.

Heraclit spune, în fragmentul B 112: "Gândirea este cea mai mare dintre virtuţi, iar înţelepciunea este să zici şi să faci adevăr, ascultând de realitate."

Când s-a întors Hercul acasă, şi-a povestit luptele şi cele douăsprezece munci. La întâmplarea cu Anteu nu fusese nici un martor; aşa că şi până azi ştim versiunea lui Hercul. Dar mi se pare că Anteu până la urmă n-a putut fi învins.[88]

13.Observaţii asupra actului creaţiei

p. 82 din zona creatoare de dedesubtul său.[89]

14.Alte observaţii despre fenomenologia creaţiei ian. 1957

p. 86 exprimă esenţa vremii sale.[90]

ALTE ARTICOLE DIN PRESĀ

1. Nu, universul nu e absurd[91]

Într-o notă apărută recent în „Gazeta literară" sub titlul Contemporanii comuniştilor, pomeneam de statutul literar al unor scriitori din Europa Occidentală şi Statele Unite al Americii; oameni care nu mai scriu, scriitori

morţi deşi persoane civile încă în viaţă. Unii morţi, alţii în agonie literară. Cine a citit-o şi nu-şi aduce aminte de teribila şi magistrala nuvelă a lui William Faulkner Secetă în octombrie[92], istoria orăşelului de provincie sudist în care toate dedesubturile, toate instinctele bestiale înfrânate izbucnesc deodată ca să ducă la linşajul unui negru? Aceasta şi Roteşte-te şi Un trandafir pentru Emily[93] şi multe alte opere care arată realist şi critic, cu un talent excepţional realitatea umană a Statelor din Sud, sau concepţia etică pe atunci nobilă deşi nu îndeajuns de clară, a autorului. Ultima carte a lui Faulkner a apărut recent[94]. Povesteşte revolta unei unităţi militare din tranşee, în anul 1917. Te aştepţi să întâlneşti ideile şi sentimentele oamenilor de atunci, văzute prin conştiinţa unui om de azi. Dar nu. Ideile şi sentimentele soldaţilor din 1917 nu există în cartea lui Faulkner. Ci cu totul altceva. Șeful revoltei este un sergent, ajutat de doisprezece soldaţi, ucenicii săi. Personajele feminine se cheamă Maria şi Marta. Abia mai e nevoie să-l boteze pe sergent Christ, ca să înţelegem aluzia. Sergentul e însă fiul (din flori, ca să nu pară prea forţată această poveste atât de firească) a marelui general care va înăbuşi revolta soldaţilor, şi care nu e decât Diavolul. Sau Dumnezeu. În orice caz, tatăl lui Christ.

Zilele acestea, un scriitor francez care-l admiră pe confratele şi compatriotul său Camus, îmi spunea:

Camus are 42 de ani. E un om tânăr, în plinătatea puterilor lui. Dar nu mai scrie. Cred că a spus tot ce avea de spus: nu mai are ce.

Camus e şi el un autor de cărţi în care realitatea socială şi istorică se topeşte şi nu rămân decât relaţii omeneşti simplificate, abstractizate, ceea ce le dă un caracter tulburător şi straniu, şi inspiră cititorului aprehensiunea necunoscutului, simţământul neputinţei în faţa unei lumi fără înţeles, sau cu un înţeles la care nu se poate ajunge.

Malraux, care a început prin a scrie cărţi de mare importanţă pentru tineretul din 1930 şi 1940, cărţi legate de acţiunea comuniştilor în diferite ţări ale lumii, nu mai scrie romane, a devenit un penibil reacţionar şi se ocupă de estetică, publică albume de istoria artei şi scrie aforisme despre filosofia artei.

Două trăsături principale mi se pare că pot fi distinse la un mare număr de scriitori sau foşti scriitori burghezi de azi, din primii ani ai celei de-a doua jumătăţi de veac al douăzecilea. Ele se ţin în chip indisolubil, sînt condiţionate reciproc şi se servesc reciproc.

Întâia este o trăsătură lăuntrică, o filozofie implicată în operă. Şi aceasta e concepţia despre univers ca fiind absurd,iraţional, eterogen demersurilor omeneşti, cu neputinţă de cunoscut în esenţa sa. În opera lui Franz Kafka acest univers absurd e descris întâia oară, Camus şi mulţi alţi scriitori burghezi de azi nu sunt decît discipoli ai lui Kafka. Ernest Jünger în Germania Occidentală, Faulkner (în faza sa actuală) în Statele Unite, Înaintea lor şi independent de ei şi de Kafka, Pirandello în Italia dinainte de războiul 1914-1918, merg pe drumuri diferite în acelaşi marş de noapte fără speranţa nici unei aurore. (…)

Teza universului absurd e o teză gratuită. Putem spune, cu obiectivitate ştiinţifică, că universul e încă în parte necunoscut. Dar, a identifica ‚necunoscut' sau „neînţeles" cu „adsurd" asta e un act de credinţă, nu de cunoaştere. A afirma despre ce nu cunoaştem că e aşa sau altfel, de pildă că e „absurd", e mai mult decât imprudent. (…) Într-o lucrare recentă, Malraux vorbeşte despre „o evadare din istorie resimţită ca o eliberare". Aici e secretul: ostilitatea faţă de conştiinţa istoriei, voinţa de a închide ochii asupra unei realităţi care te tulbură şi te înspăimântă. (…)

A doua trăsătură comună scriitorilor burghezi şi care se leagă pretutindeni de concepţia ‚universului absurd' şi enigmatic este o trăsătură de formă, o trăsătură exterioară a imaginii artistice. Şi anume, mitul. Îndeosebi, în proza epică apare acţiunea care nu e o reflectare a realităţii, ci o metaforă, o aluzie. (…) Depărtarea de concepţia raţională a realităţii e totodată depărtarea de realism. Ceea ce nu înseamnă că uneori mitul n-ar putea sluji ţelurilor realismului. (…) Numai că aici deformarea nu merge împotriva cunoaşterii, ci o slujeşte. (…)

2. Pentru o prezenţă universală a literaturii

Literatura şi îndeobşte artele sunt create de oameni aparţinând câte unui popor: momentul creator este determinat de tradiţii naţionale, de limba naţională şi capacităţile ei de expresivitate, într-un cuvânt de societatea din anumite ţări. Literatura şi arta Renaşterii sunt expresia societăţii italiene din Quatrocento şi Cinquecento. Literatura, pictura şi muzica rusă din veacul trecut sunt experienţa societăţii ruse din vremea lor. Aceasta dacă privim fenomenul artei din punctul de vedere al generării artei. Dacă însă o privim din puntul de vedere al receptării, al contemplării operei de artă, opera de artă tinde să devină universală. Omul simplu din orice ţară se va îmbogăţi,

se va desăvârşi în ale spiritului, contemplând opere create în ţara lui, dar şi opere create în altă ţară. Artistul va învăţa de la artişti care-i sunt compatrioţi sau nu. În problemele meşteşugului artistic sunt nenumărate problemele de influenţă reciprocă şi binefăcătoare, tot aşa ca şi în problemele progresului ştiinţei şi ale tehnicii. Prezenţa lui Leonardo da Vinci la Amboise, a lui Primaticcio la Fontainebleau, a lui Dürer la Veneţia, a lui Holbein în Anglia, a lui Lorrain la Roma, tot aşa ca şi prezenţa lui Goldoni şi a fraţilor Grimm la Paris, a Doamnei de Staël la Weimar, a lui Stendhal în Italia, a lui Turgheniev la Paris, a lui Balzac la Petersburg unde a ţinut o conferinţă la care în public se afla Dostoievski, toate acestea – şi nu e decât o sumară înşirare a cazurilor celor mai ilustre – au avut uneori un răsunet orbitor de evident în operele scriitorilor numiţi, alteori unul mai ascuns, dar cu atât mai puternic, în dezvoltarea unei şcoli literare sau artistice. Există o tradiţie seculară a contactului între cercurile literare şi artistice ale tuturor ţărilor şi nu numai în Europa. Templul Norului Albastru, în stil hindus, clădit în munţii de lângă Pekin, ca şi porţelanurile chineze dezgropate la săpături făcute în aşezări din epoca romană dovedesc necontenita circulaţie a operelor de artă şi a artiştilor.

Această circulaţie a operelor, acest contact între creatori, această prezenţă universală a literaturii şi artelor, sînt nu numai tradiţie, ci şi necesitate. În epoca unor comunicaţii atât de rapide, această necesitate poate şi trebuie să fie satisfăcută.

Tensiunea politică internaţională provocată de aţâţătorii la război şi pe care toţi oamenii de bine din întreaga lume o doresc cât mai curând sfârşită, a tulburat şi această universalitate a vieţii literare şi artistice. Contactul dintre scriitori şi artişti din diferite ţări a devenit mai puţin frecvant. Urmările sale, atât de rodnice, sunt mai puţin vădite.

Cred că nu există un adevărat scriitor care să nu resimtă lipsa unui contact spiritual şi personal cu confraţii săi din celelalte ţări ale lumii. Pentru orice om demn de acest nume sentimentul neştiinţei e dureros: cu atât mai mult când ignorezi pe oamenii care lucrează alături de tine la ceea ce tu însuţi ai vrea să îmbogăţeşti cu o parte cât de mică edificiul glorios al literaturii universale, bun nu al unei singure ţări, şi nici al unui grup de ţări, ci al omenirii întregi. Pentru a risipi această ignorare reciprocă pe care mulţi din noi o resimt ca tragică, o Conferinţă internaţională a scriitorilor, un Consiliu al lor, sau cum se va numi în fapt, o Masă Rotundă, cum i-a spus, foarte potrivit, Mihail Şolohov, ar fi o contribuţie foarte importantă la stabilirea unui nou climat

intelectual, a unui spirit de sprijin reciproc, de întrecere paşnică, de învăţătură reciprocă din tot ce constituie progres al tehnicii scriitoriceşti, îmbogăţire a mijloacelor de expresie, lărgire a câmpului de investigaţie, astfel încât scriitorii acestui veac frământat şi creator să depună despre vremea lor o mărturie luminată, veridică şi completă.[95]

3. Perspectivele culturii româneşti[96]

Astăzi, la jumătatea veacului al XX-lea, după mai bine de o sută de ani de cultură românească modernă, încep să se distingă liniile mari de desvoltare a culturii noastre. Încep să se vadă proporţiile adevărate, între operele care constituie această cultură a noastră şi între ele şi cele contemporane lor, dar aparţinând altor culturi naţionale. Şi dacă reflectăm asupra acestor complexe de fapte, - oricare din noi poate încerca asemenea consideraţii, şi cred că oricare va ajunge cam la aceleaşi concluzii – rodul reflexiunii noastre va consta din două adevăruri: întâi, că în mai puţin de o sută de ani, poporul nostru a produs valori spirituale care ne îndreptăţesc să fim mândri de el, părintele nostru. Iar al doilea, că desvoltarea istorică şi socială a lui trebuie să determine şi va determina de-abia de aici înainte apogeul culturii noastre, marea contribuţie pe care acest popor puţin numeros şi cu o istorie dureroasă, o va da patrimoniului spiritual al omenirii întregi. Un om individual nu-şi justifică existenţa dacă nu e util semenilor săi, dacă nu-l slujeşte dându-le hrană spirituală, făcându-le viaţa mai uşoară, suferinţele mai puţine, bucuriile mai multe. Şi un popor, printre celelalte popoare, îşi justifică la fel existenţa. Cred că al nostru şi-a justificat-o, şi mai cred că nu multă vreme va mai trece, până când mulţi vor ajunge să spună: ar fi fost păcat dacă acest mic popor român n-ar fi existat şi nu ne-ar fi dat opere de artă, descoperiri ştiinţifice, bunuri materiale şi oameni de preţ.

Dar şi ce s-a făcut până acum, între primele decade ale secolului al XIX-lea şi Decembrie 1956, ne dă dreptul de-a fi mândri. Nu ne comparăm cu alţii, spunând că am făcut ceva mai mult sau mai bine decât ei. Nu privim pe nimeni cu superioritate şi îngâmfare. Dar suntem conştienţi că demnitatea noastră este întemeiată, şi că vom face mai mult decât am făcut.

Şi ce am făcut? Nu voi aminti de savanţii al căror nume se leagă de descoperiri importante, fiindcă mi-e teamă ca din neştiinţă să nu uit pe vreunul din cei mai de seamă. Nu voi pomeni decât în treacăt pe George Enescu, autorul unei opere, *Oedip,* şi a unor bucăţi de muzică de cameră şi

simfonice, care cu toatele rămân în istoria muzicii universale. De asemenea mă voi mărgini la a menţiona doar pe un Constantin Brâncuşi[97], care a aplicat cu mai mult talent decât oricare sculptor de pe lume o formulă artistică nerealistă a cărei istorie sper că s-a încheiat. Vă voi aduce aminte de Pallady, prietenul lui Matisse, şi de puternicul temperament artistic al unui Luchian sau Pătraşcu. Dar cunoscând mai în amănunt problemele literaturii noastre, voi ilustra prin exemple literare şi întâia afirmaţie a mea, cum că poporul nostru a produs importante valori spirituale, cât şi pe cea de-a doua, cum că desvoltarea culturii lui de-acum înainte va atinge culmi încă nevisate de cine nu studiază posibilităţile teoretice, forţele latente şi liniile de desvoltare ale culturii noastre.

Să luăm, de pildă, istoria poeziei române. Nu este oare măreaţă curba majestuoasă pe care o descrie purcederea ei dela romanticii primelor decade ale veacului al XIX-lea, prin Heliade, Alexandrescu, Alecsandri, culminând cu Eminescu, urmat în chip armonios de pleiada post-eminescienilor, Cerna, Vlahuţă, Iosif, spre a porni avântat cu Arghezi către o a doua înflorire, în care străluceşte constelaţia unor talente atât de excepţionale ca Goga, Bacovia, Lucian Blaga, Ion Barbu[98]; pleiadă ce există şi astăzi, şi e continuată de personalitatea poetică pronunţată şi originală a lui Mihai Beniuc.[99]

Să ne gândim că ultimii cincizeci de ani au fost însemnaţi în istoria poeziei universale, prin apariţia unor aştri ca Maiakovski şi Serghei Esenin, aport al poeziei ruse, Rainer Maria Rilke, darul poeziei germane, Guillaume Apollinaire, prinosul Franţei, T.S. Eliot, englezul, încă în viaţă, americanii Stephen Vincent Benet, Sandburg, Lindsay, marele Ady al Ungariei. Alăturri de aceşti mari lirici, ale căror glasuri au rostit ce era în inimile oamenilor, tot, începând cu lava arzătoare a pasiunii politice la Maiakovski şi până la fiorul nocturn al unei mistici obscure la Rilke – alături de ei, oricine l-a citit pe toţi aceştia şi pe Arghezi, Bacovia, Blaga, Barbu, va recunoaşte că poeţii noştri sunt printe cei mari ai acestui veac. Pentru noi, care avem despre univers o concepţie dedusă din datele şi experienţa ştiinţelor şi o concepţie materialistă a istoriei şi deci a culturii, frământarea patetică a lui Arghezi chinuit de aprehensiunea Dumnezeului ortodoxiei sauimplicaţiile metafizice ale poeziei lui Blaga, sau atmosfera levantină a balcanicelor lui Barbu, sunt tot atât de depărtate ca şi viziunile semi-delirului mistic al lui Rilke sau, dacă vreţi, cosmologia brahmanică a lui Eminescu. Dar intensitatea sentimentului, forţa şi elocvenţa lirismului, ne fac să recunoaştem cât de mar sunt aceşti poeţi. Şi ştiu că, chiar dacă unul sau altul dintre ei ar face obiecttul unei discuţii,

contradictorul meu ar înlocui un nume sau altul printr-un nume nerostit de mine aici, şi tot ar rămâne în picioare ideea generală că desvoltarea poeziei române a atins valori universale. Că această istorie strălucită va merge spre un nou apogeu, mi se pare necesar. Poezia filosofică a lui Eminescu, poezia filosofică a lui Blaga, pe linie idealistă, poezia filosofică a lui Arghezi, culminând cu marele poem filosofic *Cântarea Omului*, unul din cele mai splendide roade ale culturii noastre socialiste, aşteaptă o continuare. Lirica politică a lui Goga, poezia bărbătească şi militantă a poetului comunist Beniuc, deschid o cale pe care se îndreaptă mulţi poeţi tineri. Pe nici una din aceste mari teme nu s-a spus nici pe departe ultimul cuvânt. Nici măcar poezia de dragoste, atât de cultivată de poeţii noştri în ultimii o sută de ani, n-a epuizat gama accentelor ei: aşteptăm şi aici sunetul plin şi glasul fierbinte al marii pasiuni. Vor apărea în curând, traduse în româneşte, *Sonetele* lui Shakespeare. Poate că, aşa precum cântecele lui Dante au ajutat la formarea poetică a lui Petrarca, şi *Sonetele* lui Shakespeare să stârnească la noi accente poetice la fel de pătimaşe, virile, strălucitoare şi umane. Sau poate altul sau alţii din marii poeţi, vor fi dascălii poeţilor noştri din a doua jumătate a secolului al XX-lea, cărora le stă înainte perspectiva unei epoci de glorie a poeziei române.

Dacă vreme de un secol, poezia noastră a ajuns la nivelul cel mai înalt al contemporanilor ei, proza a cunoscut o desvoltare mai tardivă. Precum unele stele explodează brusc, iluminând orbitor spaţiile siderale, aşa a izbucnit Eminescu în primele decade ale istoriei poeziei moderne. Fenomenul nu s-a petrecut în proză. Fac abstracţie de opera lui Creangă, delectabilă, desăvârşită, dar nu a unui mare epic. Primul povestitor cu adevărat mare, primul epic al nostru, primul care s-a impus traducerii în limbi străine, este înţeleptul, poetul, rapsodul popular, Mihail Sadoveanu. Arhitectul construcţiilor narative, Rebreanu, e lipsit, ca de altfel mulţi prozatori ai noştri, de sentimentul personalităţii umane individuale, de darul de a crea oameni vii, care să aibe darul aproape demonic al unei existenţe parcă autonome, independente în aparenţă de prezenţa vreunui creator. Şi, deşi întâia jumătate a secolului e marcată de opera multor prozatori, nu putem spune că-l alăturăm cu uşurinţă marilor fii ai popoarelor rus – M. Şolohov, francez – M. Proust, american – W. Faulkner, E. Hemingway, german – Th. Mann, careau ilustrat această epocă. Sadoveanu mi se pare singurul care poate intra în discuţie la acest nivel. Ce înseamnă însă aceasta? Că e datoria noastră să dăm o epocă glorioasă istoriei romanului românesc. Există în

Evanghelii parabola talanţilor. Eu o aplic artistului. El este sluga căruia stăpânul l-a încredinţat un talant. Stăpânul şi tatăl nostru este poporul care ne-a născut, sunt oamenii care fac pentru noi pâine, haine, case şi unelte, este omenirea, şi natura, şi universul. De-acolo avem noi talantul pe care trebuie să-l facem să dea dobândă înzecită. Mai mult: istoria ţării noastre care devine o ţară socialistă, oferă un asemenea tezaur de fapte omeneşti, baza materială a culturii e atât de trainică, încât ar fi de neiertat dacă proza noastră n-ar cunoaşte un apogeu pe care de altfel îl prevestesc opere mari, din care au apărut numai câte un prim volum, cum e *Desculţ* de Zaharia Stancu. Trebue spus că transformările sociale determinate de politica partidului clasei muncitoare, au creat mase de cititori care în comparaţie cu numărul cititorilor din trecut sunt imense. Tirajele sunt de zece ori mai mari decât în prima jumătate a veacului. Statul muncitorilor şi ţăranilor a consacrat multe milioane de lei vânzării cărţilor sub preţul de cost: carteaare la noi un preţ mai mic decât în marea majoritate a ţărilor lumii. Eroii necunoscuţi ai înfloririi literaturii, zeţari, linotipişti, corectori, redactori şi funcţionari ai editurilor muncesc cu mai multă râvnă ca niciodată, zi şi noapte – nu e o exagerare, o figură de stil: muncesc într-adevăr zi şi noapte – pentru a dovedi acest adevăr: că literatura noastră, ca şi cultura noastră în general, merge spre un apogeu pe care l-a făcut posibil numai revoluţia socialistă în cultură, după cum numai ea a făcut posibil acest lucru care ni se pare atât de simplu, şi care până mai eri era de neînchipuit: că printre valorile autentice ale literaturii nostre să se socotească poemele şi romanele şi piesele şi nuvelele unui şirag de scriitori de limbă maghiară şi germană, dela poemele lui Horvath Imre la proza lui Cisek sau Wittstock.

Am spus numai puţine lucruri, şi nu deajuns, şi numai despre literatură şi nu despre toate genurile literare; cred că totuşi numai dintr-atâta, şi tot se desprinde limpede imaginea strălucită a viitorului culturii noastre dacă noi, creatorii ei, ne vom face datoria faţă de poporul nostru şi faţă de omenire.

4. Noua şcoală a romanului românesc[100]

- **Există o şcoală românească în proza epică recentă? Cine va scrie despre ea?**

În ultimii zece ani au apărut la noi câteva cărţi care permit afirmaţia că există în momentul de faţă o nouă şcoală românească de proză epică. Din

păcate, critica literară, cu câteva excepţii lăudabile (articole ale unor tineri critici despre aspecte mai generale ale prozei noastre), n-a încercat s-o definească şi nici măcar să-i constate existenţa. Scriitorului deci îi rămâne sarcina de a lua cunoştinţă de conţinuturile exacte care delimitează şi situează opera lui şi pe a acelor împreună cu care exprimă şi formulează mesajul epic al poporului nostru în a doua jumătate de veac douăzeci. Pentru munca liteară nu ştiu dacă o asemenea luare de cunoştinţă este cu totul indispensabilă. Fără îndoială însă e utilă. În schimb pentru ansamblul unei culturi ea mi se pare absolut necesară. De aceea cred de datoria mea să exprim observaţiile ce urmează.

Scriitorul e pândit de multe primejdii în cursul unei atari tentative. E greu să preţuieşti exact şi drept opera celuilalt; uneori, din păcate, aşa cum s-a arătat, se amestecă subiective şi meschine patimi care falsifică raţionamentul. Fenomen penibil de observat, care apare şi la oameni de mare talent, spre cinstea nimănui. Dar, chiar la cea mai curată dorinţă de a recunoaşte fiecăruia ce-i al său, e greu să te ridici deasupra imperioaselor determinări ce trasează limesul creaţiei tale proprii. De aceea, dacă nişte scriitori s-ar apuca să dezbată problemele artei lor, probabil că fiecare postulare ar fi o pledoarie pentru propriul tip de, să zicem, roman şi o negare a celorlalte.

Iată deci dificultăţile care stânjenesc demersurile scriitorului. El beneficiază în schimb de o viziune internă, ‚de dinăuntru', asupra operei de artă. Cred că nu e ceva particular autorului acestor rânduri că acel *Einfühlungsvermögen*, cum zic germanii, acea putere de a înţelege şi simţi dinăuntru oamenii şi faptele, caracteristică şi necesară prozatorului epic – dar pe care o are ades şi omul neartist şi nescriitor – se aplică şi operei de artă. Adesea îmi dau seama încotro tinde un roman înainte de a încheia lectura şi încotro tinde opera unui confrate înainte de a şti ce scrie sau ce vrea să scrie. Astfel mi s-a întâmplat să scriu despre *Desculţ* de Zaharia Stancu[101], anunţând necesitatea internă a unei continuări, înainte ca autorul să fi scris efectiv încă, începutul celui de-al doilea volum. Sunt pe de altă parte exemple ilustre de dreaptă, profundă şi plină de simpatie analiză a operei unui scriitor de către un altul. Ceea ce inspiră farmecul unor consideraţii critice ale lui George Călinescu este că în ele simţi vibrând artistul, creatorul; aceeaşi enormă lectură erudită, folosită de un spirit sterp, n-ar da nici pe departe sentimentul de plăcere asociat cu înţelegerea, pe care-l dă critica făcută de poetul şi prozatorul Călinescu. Într-un cuvânt, dacă

într-adevăr critica literară are rostul, cum spunea Thibaudet, să te facă să iubeşti literatura, aceea făcută de scriitori are multe şanse de a excela.

În schimb, consideraţiile criticului de profesie au darul unei mai mari obiectivităţi. Cel puţin teoretic, căci şi aici există subiectivităţi şi meschinării. Totuşi, ochiul criticului nu este tulburat de o viziune personală asupra genului de artă respectiv, determinată de o personalitate creatoare, mai mult sau mai puţin particularizată. Pe de altă parte, el nu va fi pus în situaţia de două ori dificilă de a trebui să-şi aprecieze propriile opere şi să le integreze într-un curent literar, în configuraţia unui moment al istoriei prozei. (Vorbesc mereu, aşa cum începusem, de analiza unui caz concret: situaţia prozei noastre epice astăzi). Iată mari avantaje pe care nu le anulează lipsa sau puţinătatea relativă a facultăţii de a vedea opera de artă din punctul de vedere al creatorului ei, ca un proces, ca o lavă fluidă. E adevărat că în schimb criticul o va vedea cristalizată, răcită, şi ascunzându-şi mecanismele lăuntrice, adică pe care cititorul nu le va vedea, dar care nu mai puţin sunt esenţiale în crearea operei.

Aşa stând lucrurile, rămâne totuşi faptul că în zece ani, mai exact nouă, adică de la apariţia lui *Desculţ* în 1948, s-a creat, după părerea mea, o öcoalü românească în epică. Această constatare trebuie dovedită şi întregită cu o măcar schiţată descriere şi analiză a respectivului curent. Şi, neoferindu-se altcineva, o va încerca, stimate cititor, sluga dumitale. Iar materialul exemplar de care se va sluji vor fi următoarele cărţi, înşiruite în ordinea apariţiei: *Desculţ* de Zaharia Stancu (194?), *Bietul Ioanide* de George Călinescu (1950), *Străinul* de Titus Popovici (1954), *Moromeţii* de Marin Preda (1955), *Cronică de familie* de Petru Dumitriu (1956), *Groapa* de Eugen Barbu (1957).

- **Cărţi deschise.**[102] **Semnificaţia acestei particularităţi.**

Ceea ce ne izbeşte la lectura – fără excepţie! – fiecăreia din aceste cărţi este că finalul lor nu este un final în sensul clasic al cuvântului. În majoritatea romanelor citate, moartea fizică a eroului arată palpabil <şi brutal> că acţiunea romanului s-a închis, că nu se va mai întâmpla nimic în complexul de fapte descris de autor. Moartea Annei Karenina, a lui Goriot, a lui Julien Sorel, a doamnei Bovary, a lui Marion Lescaut, masacrul din *Legăturile primejdioase*. Altminteri, lucrurile sunt indicate mai puţin brutal: o căsătorie fericită la Dickens, începutul unei vieţi noi – a lui Pierre cu Nadejda – în

Război şi pace – sacrificiul Sanseverinei în *Mânăstirea din Parma* încheie drama. În această ordine de lucruri, pare a ne spune autorul, nu se va mai întâmpla nimic. Eroii şi-au exprimat destinul şi sensul până la epuizare. Chiar dacă în ultimele pagini autorul mă asigură că Raskolnikov cu Sonia vor cunoaşte o viaţă şi întâmplări noi şi extraordinare, chiar dacă Alioşa şi Mitică Karamazov şi Gruşenka pleacă spre Siberia ca spre un nou destin, nu putem ghici ce se va întâmpla, în orice caz romanul nu anunţă nimic, nici un fapt nu deschide perspectiva viitorului. În schimb, prinţul Mâşkis şi Rogozin stau faţă în faţă lângă trupul neînsufleţit al Nastasiei Filipovna şi este evident că ne aflăm în faţa unui dezastru definitiv, unei încheieri pentru vecie a oricărei activităţi a celor doi: Mâşkis de altfel se cufundă în demenţă şi Rogojin dispare de asemenea, existenţa lui nemaiavând importanţă şi sens pentru cititor şi mai ales pentru scriitor.

Ei bine, toate cărţile româneşti pe care am anunţat că le iau ca exemplu se isprăvesc altfel. Darie din *Desculţ* porneşte adolescent maturizat „să intre în zori în marile oraşe” cum spune Rimbaud. Toată povestea de până aici a fost o pregătire amplă, teribilă, drama ţărănimii. Dar pentru Darie a fost „Lehrjahre” cum spune Goethe, anii de ucenicie. Deci povestea unui început. privită atât la nivelul, ca să spunem aşa, de suprafaţă, cât şi în sensul ei mai profund, cartea este „deschisă”, se sfârşeşte cu un început, cu constatarea, cu afirmarea unui început.

Bietul Ioanide are acelaşi caracter, dar mai puţijn evident; îl are într-un mod mai lăuntric. Ioanide trece printr-o dramă: îşi pierde copiii; în acelaşi timp se ciocneşte de nulitatea intelectualului. Întrebarea pe care şi-o pune cititorul este: „Şi acum ce va urma?” Nu ai simţământul că experienţa umană a lui Ioanide s-a încheiat, că şi-a epuizat semnificaţiile posibile. Şi într-adevăr, prietenii autorului ştiu, din fragmente apărute în reviste, de existenţa unei lucrări *Scrinul negru*.

Străinul lui Titus Popovici afirmă în mod conştient şi deliberat povestea unei adolescente; argumentarea ideii noastre este de prisos. Dar chiar şi la *Moromeţii* lui Marin Preda, înfrângerea finală a lui Moromete, eşecul încăpăţânatei, îndârjitei lui încrederi în salvarea pământuluisunt un capitol; drama lui nu e însă încheiată; evident, o evoluţie întreagă poate urma cu radicalizarea socială şi politică a lui Moromete,sau altă soluţie, neaşteptată, a crizei teribile, atât materiale cât şi morale, în care intră odată ce s-a sfârşit, pierdută, lupta pentru salvgardarea micii proprietăţi. Care va fi soarta fiilor?

Nu putem prevedea dar simţim că aceste personaje, adânc conturate, nu şi-au epuizat destinul uman şi politic.

Cazul *Cronicii de familie* de Petru Dumitriu este mai complex. Într-adevăr, sfârşitul familiei Cozianu – Lascari şi al lumii ei apar încheiate şi irevocabile încă din bucăţile *Fuga* şi *Boieri vechi şi noi*. Totuşi, autorul a simţit nevoia de-a adăuga o bucată care n-are sfârşit propriu-zis şi care prin „sfârşitul” ei înseamnă continuitate, stabilirea unei treceri spre un viitor (faţă de timpul cărţii) încă nepovestit; închisă prin *Fuga* etc., *Cronica* rămâne deschisă prin bucata finală.

Numai *Groapa* lui Eugen Barbu nu dă sentimentul de ceva nou care trebuie să urmeze şi să se întâmple eroului sau eroilor. Paraschiv fuge sub gloanţele jandarmilor; dar ce i se va întâmpla de acum înainte va reprezenta ceva calitativ nou? *Groapa* va cunoaşte întorsături neaşteptate în existenţa ei? Textul nu ne îndreptăţeşte să ne aşteptăm la asta. Structura lăuntrică a lui Paraschiv, primitivă, sentimentul de stagnare a vieţii din *Groapa*, arată că într-adevăr cartea şi povestea se termină aici, că pe tema asta autorul nu mai are de spus nimic important, nimic care să nu fie repetare. Totuşi, în aparenţă, pe ceea ce numeam nivelul de suprafaţă al folosirii, finalul deschis rămâne: Paraschiv fuge, nu se ştie unde, poate va scăpa; formal istoria lui rămâne deschisă. În adâncime şi-a epuizat însă substanţa.

Iată dar că toate aceste cărţi, cu unica excepţie de mai sus, au un caracter comun: finalul „deschis”. Ce înseamnă însă această abatere de la o trăsătură tradiţională a operelor de proză epică?

Cred că nu trebuie pusă în legătură cu evenimentul cel mai important care s-a produs în existenţa poporului nostru în ultimul deceniu: transformarea sa profundă atât socială, cât şi politică. Conştiinţa scriitorilor a fost profund marcată de trăirea acestei transformări. Sentimentul dominant al lor a fost de bună seamă acela de a fi cunoscut o lume apusă, de a fi asistat şi de a asista la prăbuşirea ei şi de a fi martori şi participanţi la naşterea unei lumi noi. Lucrul acesta reiese cu tărie din fiecare carte pomenită aici. Chiar şi *Groapa* prezintă mahalaua bucureşteană învăluită de un abur de mit, de parcă n-ar fi un produs al veacului acestuia şi mai ales de după 1917. Cu alte cuvinte şi aici o lume apusă, o lume defunctă, aproape uitată, şi cu ceva de vis pe care memoria o dă amintirilor îndepărtate. Dar în *Desculţ* se merge la o făţişă, violentă, ostilă repudiere a trecutului. „Să nu uiţi, Darie”, este cuvântul omului care nu numai că n-a uitat, dar în momentul oportun, în 1945, şi-a adus aminte. Aici, ca şi în *Cronică de familie*, cartea e

rechizitoriu. În *Morometţii* este viziunea ironică, emoţională şi întristată asupra zbaterilor disperate ale lui Moromete. (Uscăciunea grâului nu face decât să sublinieze cu ascuţime conţinutul emoţional al povestirii; dacă scriitorul ar fi mărturisit emoţie şi milă pentru fiinţa pusă îla muncă ar fi dat dovadă de prost gust; scopul lui este ca, fiindcă lui i-a fost milă, să găsească mijloacele de a-l face şi pe cititor să-i fie milă). În *Străinul* repudierea lumii vechi de către erou – mască transparentă a autorului – se face de asemenea prin rebeliune, satiră, ironie adolescentă. E limpede în toate cazurile că lumea descrisă nu e lumea autorilor. Balzac nu e distant faţă de lumea lui Stendhal de asemenea. Balzac trăia în Parisul de la 1840 ca un erou al său. Stendhal s-a visat Sorel în Franţa şi Fabrizio în Italia. Pentru Dostoievski sau Gogol, Rusia anilor lor e o prezenţă imediată şi în romane şi în realitate. „Troica" din *Suflete moarte* e Rusia ‚de azi' în momentul când Gogol scria acea ilustră pagină. Momentele din *Bietul Ioanide*, *Desculţ*, *Groapa*, *Străinul*, *Cronică de familie* nu sunt „de azi". Arată România veche. „De azi" sunt autorii: unii mai mult, alţii mai puţin, conştienţi sunt toţi că între ei şi lumea pe care o descriu, în care au şi trăit, este o distanţă, nu simţită, nu în timp (deşi există şi asta), ci mai ales calitativă. Concepţia despre lume a omului de azi, interesele şi sentimentele lui, integrarea lui în societate, posibilităţile lui, aproape toate determinările lui sunt altele.

Totodată, cred că autorii cărţilor amintite şi alţi confraţi de-ai lor au sentimentul puternic al prezenţei într-o lume nouă, al unui „azi" deosebit de lumea descrisă în romanele de care e vorba aici. E o lume incitantă, a cărei existenţă e imperioasă. Fie că simte nevoia de a o povesti, fie că nu, prozatorul nu poate să nu ţină seama de ea. De aceea, scriind, în cazul cărţilor luate ca exemplu, dacă ar scrie despre eră , cum ar zice Călinescu, *revolută*, el îşi lasă poarta deschisă spre era următoare, contemporaneitatea imediată. Simte că totul este încă în flux, încă în dezvoltare, nici un mare bilanţ nu e făcut. Cu excepţia epocii burghezo-moşiereşti care apare, în toate cărţile acestea, ca un trecut mai mult sau mai puţin îndepărtat dar cu desăvârşire defunct, totul este în curgere, lava de-abia începe să se cristalizeze. iată ceea ce explică, socotim, ciudata însă profunda asemănare a acestor cărţi atât de diferite din multe puncte de vedere, paralelismul lor stric în ceea ce priveşte forma „deschisă". Conţinutul pe care-l exprimă această formă atât de particulară este acela al unor conştiinţe care au înregistrat prăbuţirea unei lumi şi naşterea uneia noi.

•

Sunt oare aceste cărţi nişte romane? Ce alcătuiesc ele în ansamblul lor? Ce au comun şi ce au diferit meşteşugurile autorilor lor? Cum rezolvă ei problema unităţii organice a cărţii, prin ce o unifică, ce imagine a omului încearcă să ne dea? Se apropie, şi cât de mult, de un meşteşug superior al povestirii epice? Care e drumul lor viitor? Iată întrebări la care trebuie măcar schiţat un răspuns. Vom încerca s-o facem în numărul viitor al „Gazetei literare”.

- **Romane-dramă sau romane rapsodice?**

Încercarea pe care o face autorul rândurilor de faţă este deosebit de grea. E vorba de a avea o privire critică şi dreaptă asupra unui gen de activitate în care eşti angajat tu însuţi şi, implicit, asupra propriei activităţi. Aşa cum arătam, lucrul e aproape la fel de greu ca de a sări peste propria-ţi umbră. Totuşi, e datoria noastră s-o facem. Putem greşi, fără îndoială, dar erorile noastre vor fi corectate de alţii. Putem nemulţumi pe unii confraţi care se cred mai reprezentativi decât alţii în noua şcoală a prozei noastre. Sau putem auzi strigătul altora: ‚anch’io son pittore!’[III] Totuşi n-am încotro. nu pot analiza toate lucrările tuturor autorilor contemporani. Ne interesează noua şcoală în trăsăturile ei principale: ele pot fi sesizate mai izbitor în cărţile despre care am vorbit şi dintre care *Străinul*, de pildă, e mai mult o promisiune de viitor decât o realizare prezentă, pe când celelalte sunt cărţi de maturitate. Din toate cele examinate am văzut până acum că reiese, prin urmare, că sunt scrise cu conştiinţa vie a unei epoci revoluţionare şi, unele din ele, ca o repudiere violentă a epocii trecute, şi implicit ca aderare activă la curentul principal al prezentului: aceasta ar fi cea mai izbitoare trăsătură a prozei epice contemporane. Ea se exprimă în acţiunea însăşi şi în personajele cărţilor respective, dar şi în forma foarte specială a sfârşitului „deschis”.

Ne e mult mai greu să descoperim conţinutul conceptual şi afectiv care se ascunde într-o altă particularitate a naraţiunii în cărţile de care e vorba aici. Particularitatea aceasta a permis întrebarea, despre unele din ele, dacă sunt romane sau nu.

Romanul aşa cum a fost el constituit în veacurile XVII, XVIII şi XIX, (în ordinea cronologică) Anglia, Franţa şi Rusia, s-a caracterizat totdeauna printr-o intrigă, de obicei simplă, ale cărei date erau puse la început. Intriga era centrată în jurul unui erou, care-şi punea, sau căruia împrejurările, sau

---

[III]Şi eu sunt pictor (it). Cuvinte atribuite pictorului renascentist Coreggio, după ce a privit Madona sixtină a lui Rafael (acum la Gemeldegalerie din Dresda) (n.ed.)

propria sa fire, îi puneau o problemă pe care el trebuia s-o rezolve. Eroul era aproape totdeauna activ, romanul era lupta lui pentru rezolvarea problemei în chestiune. Conştient şi uneori poate nu, romancierul compunea, în contrapunct cu istoria concretă a bătăliei eroului, o dramă filosofică. la Dostoievski, de pildă, acţiunea concretă are rezonanţe ontologice inepuizabile. dar în raţionamentele de faţă ne vom ţine de lucrurile cele mai concrete şi mai pipăibile. Astfel, într-un roman, problema este: Julien Sorel va deveni bogat, înnobilat de rege, puternic? Sau: Vautrin va domina Parisul prin păpuşile pe care le trage de sfoară, Rastignac, în special, Rubempré Valmont vor reuşi s-o corupă pe doamna de Tourvel? Robinson Crusoe va izbuti să supravieţuiască pe insula lui? Becky Sharp va ajunge bogată şi regina societăţii înalte? Cicikov va izbuti să înşele lumea întreagă? Raskolnikov va scăpa de propria sa conştiinţă şi de judecătorul de instrucţie? Prinţul Mâşkis va fi fericit, iubirea Nastasiei Filipovna pentru el va ajunge la o împlinire senină? Anna Karenina va ceda lui Vronski şi, dacă da, ce va urma, cum va face ea faţă torturii morale a adulterului? Această problemă pune stringent dilema: a) posibilitatea de a reliefa puternic personajul, de a-i dezvălui caracterul în ce avea mai profund şi b) unitate(a) acţiunii pe care cititorul o urmărea cu interes pasionat.

În acelaşi timp când muzicienii părăseau melodia ca factor de unitate compoziţională, înlocuind-o prin „culoare” sau „atmosferă”, prozatorii burgheziei părăseau unitatea prin intrigă în favoarea atmosferei, a notaţiilor, a descompunerii caracterelor în momente disparate, a unei compoziţii laxe, largi: Proust este contemporan cu Debussy. Dar să fim drepţi: romanul clasic a cunoscut excepţii ilustre la tipul arătat la început.Atunci când eroul este bătut de valurile întâmplărilor, azvârlit încoace şi încolo, oarecum pasiv (lăuntric pasiv, fără un scop în viaţă pe care să-l urmărească cu energie, metodic, pas cu pas şi din răsputeri) de altfel mai puţin reliefat din pricina aceasta, căci unul din polii dialectici ins-societate, eu-univers e covârşit de celălalt – ei bine, atunci avem romane liniştite, ca *Moll Flanders, Tom Jones, Doamna Bovary, Oblomov, Mânăstirea din Parma,* majoritatea romanelor lui Dickens şi chiar, suprem exemplu, *Război şi pace*, unde Andrei Bolkonski şi Pierre Bezuhov nu au nimic din voluntarismul sorelian sau raskolnikovian. În asemenea romane interesul cititorului este păstrat prin perfecţia şi adevărul detaliului. Nu ştie încotro merge, dar terenul pe care merge e atât de intens şi de profund real, încât asta ajunge pentru a câştiga acea participare şi uitare de sine din partea cititorului, care e efectul oricărei cărţi bine făcute.

Trebuie recunoscut însă că asemenea cărţi pot fi lăsate din mână, lectura lor poate fi întreruptă şi reluată, fără ca impresiile cititorului să scadă în prioritate şi valoare. prima categorie e a romanelor perfect construite, a doua e a episoadelor perfecte, înşirate pe firul aceluiaşi personaj central. Eficienţa metodei depinde, însă, unic, de gestul autorului. Să mai adăugăm că există romane ilustre care sunt construite diferit şi de primul şi de al doilea tip. Ele nu sunt numeroase.

Trebuie spus, deşi asta nu înseamnă o ierarhizare în ordinea valorii, că numărul cel mai mare care a rămas în istoria literaturii mondiale este de tipul descris mai întâi. Acelaşi tip este ilustrat de romane ca *Ion* sau *Zodia Cancerului*. Şi în literatura noastră, ca şi în cea universală, există însă, evident, nenumărate nuanţe, o doză inevitabilă de simplificare face posibilă o coordonare, o subsumare a diverselor opere unui tip comun.

Ei bine, cărţile româneşti noi, cele din utimii zece ani, despre care este vorba aici, nu aparţin în primul rând tipului critic descris mai înainte, celui pe care l-am putea numi romanul-dramă. Ele nu aparţin nici tipurilor aberante, limite cu alte genuri de producţie intelectuală pe care le-a dat romanul burghez în perioada sa de degenerescenţă şi dezagregre: romanele de tipul Proust, Joyce şi Kafka şi la care unul sau mai mulţi din factorii romanului clasic lipsesc.

Cărţile româneşti de care ne ocupăm sunt mai degrabă de tipul care în muzică dau rapsodia sau suita. Există o temă unitară, generală. Dar intriga strânsă, articulată pe caracterul personajului principal, întemeiată pe o problemă pe care ciocnirea între firea proprie (acel ethos-daimon heraclitian) şi realitatea obiectivă i-o pune acestui personaj şi pe care el o rezolvă sau nu – această trăsătură de bază a majorităţii romanelor clasice lipseşte cărţilor româneşti arătate mai sus. De aceea le lipseşte şi o unitate stringentă, monolitică. Scoaterea din carte a unui episod din *Crimă şi pedeapsă* poate face de neânţeles cartea întreagă. Scoaterea din carte a unui episod din *Război şi pace* nu distruge construcţia cărţii, dar te poate lipsi de un moment de realitate omenească, de neânlocuit. La fel cu majoritatea cărţilor româneşti din ultimii zece ani: însăilări rapsodice de episoade pe viaţa unui erou central: aşa sunt *Desculţ, Bietul Ioanide, Străinul, Moromeţii*. Insistăm asupra caracterului descriptiv al analizei noastre, dorim să integrăm cărţile respective într-o sinteză mai vastă, nu să le arătăm superioritatea sau inferioritatea în faţa unor criterii absolute. De altfel, caracterul rapsodic îl au şi *Războişi pace*, şi – trebuie să recunoască oricine – *Iliada*! (Poate că acest

tip de construcţie să fie prin excelenţă epic, celălalt – fundat pe expunere – gradaţia – culminaţie – deznodământ fiind mai degrabă dramatic?)

Din această particularitate derivă în chip logic arta episodului. La Zaharia Stancu el ajunge până la forma şi valoarea poemului în proză. La George Călinescu până la portretul autohton şi la episodul ‚tableau de genre'. Acdestei din urmă categorii i se opt însuma episoadele din *Moromeţii* ca *Secerişul, Împărţirea premiilor, Ciocnirea cu jandarmul* şi multe altele – poate că toate capitolele romanului, care sunt la un pas de a fi schiţe autonome. Episoadele nu sunt luate de torentul furios al unei acţiuni febrile, nestăvilite, împinse înainte, de o dinamică lăuntrică, aşa ca într-un roman de Dostoievski sau Balzac. Se succed calm, cronologic, împlinind o imagine de ansamblu organic. Nu lipsesc elemente de gradaţie în nici una din aceste cărţi. dar diferenţa cantitativă e atât de mare, încât devine una de categorie, de subspecie literară în sânul speciei romanului.

Cazuri deosebit de interesante sunt, din acest punct de vedere, ultimele două cărţi din seria pe care o discutăm aici şi anume, în ordinea apariţiei, *Cronică de familie* şi *Groapa*. Amândouă reprezintă, în ordinea problemei construcţiei, momente hotărâtoare, în care proza noastră epică manifestă o trecere de la tipul rapsodic la tipul stringent dramatic. Într-adevăr, *Cronică de familie* este, în mare, construită rapsodic. Nu există o gradaţie între diversele bucăţi care o compun. Totodată fiecare bucată în parte, şi cu cât mai mare cu atât mai mult, e construită cu o constantă grijă pentru expunerea, gradaţia, culminarea şi deznodământul dramei. Dar şi aici se observă oscilări. De pildă bucăţi ca *Viaţa la ţară* sunt destul de statice; altele, ca *Bonifaciu Cozianu* sunt destul de rapsodice; în fine, nuvele ca *Datoria, Bijuterii de familie, Salata* sunt eminamente dramatice.

Groapa vădeşte şi mai izbitor aceastăhibriditate. În ea, episoadele primei jumătăţi au o totală autonomie. Laxitatea sau chiar absenţa unei construcţii gradate duce la dezagregarea cărţii în bucăţi independente, toate perfecte „tableau de genre”*. La biserică, Săptămâna brânzei* şi multe altele. Singura unitate e aceea a ideii generale şi atmosferei: elemente de unitate nu neglijabile, ba chiar indispensabile, dar nu suficiente. În schimb, în a doua parte a cărţii, intriga dintre Paraschiv, Bozoncea şi amanta lor succesivă e dusă într-o succesiune de episoade violente, gradate spre deznodământul complet, în aşa fel încât le citeşti ţinându-ţi răsuflarea. Rapsodică, până la dezagregare, cartea devine remarcabil de dramatică în a doua jumătate; cazul este, cititorul o va recunoaşte, izbitor. În stadiul actual al literaturii

noastre şi al refelxiunii autorului acetor rânduri, ne e imposibilă o analiză a fenomenului descris mai sus. El constituie o particularitate a prozei noastre epice noi. De ce e aşa şi nu altfel şi ce sens are ea? Iată ce nu putem spune. Fapt e că unitatea cărţilor descrise mai sus ţine de ideea centrală (destinul ‚societăţii înalte' româneşti, condiţia ţărănimii, apariţia şi creşterea mahalalei şi altele), a personajului central. (Darie, Ioanide, Andrei, Moromete), dar nu în felul romanului-dramă şi vom arăta de ce, în fine, de atmosfera unitară, creată prin prin limbă, gama tipurilor omeneşti, gama tipurilor onmeneşti, gama tipurilor de fapte, de gesturi, pe care – de preferinţă le studiază autorul şi în fine de concepţia despre univers pe care fiecare din autorii arătaţi mai sus o are personală, autentică, organică. (*Străinul* exprimă mai puţin şi e firesc, dată fiind vârsta autorului când a scris, o maturitate definitivă, umană şi literară). Calitate sau defect, cauzată de un motiv sau altul, având un sens general pe care deocamdată nu I-am descoperit, această pluralitate a cărţilor discutate ce contribuie la caracterul unitar, de ‚şcoală' al prozei noastre epice contemporane şi o diferenţiază de alte momente ale istoriei literaturii noastre, ca şi de aspectele corespunzătoare din dezvoltarea altor literaturi.

- **Stiluri narative: eroul-martor**

Această şcoală nouă a prozei epice româneşti, unitară prin mai multe aspecte precise, atât ale naraţiunii (din care vom mai arăta), cât şi de expresie, aici nuanţele ei bine marcate de personalitatea scriitorilor în cauză. Despre nici unul, cu excepţia lui Titus Popovici, la care posteritatea lui Rebreanu e vădită, nu se poate spune că e urmaşul vreunui alt povestitor din literatura noastră. Şi chiar dacă s-a observat influenţa lui Gorki şi Hamsun asupra lui Zaharia Stancu, a lui Balzac, Stendhal şi a romanului rusesc asupra lui Petru Dumitriu, a lui Dostoievski asupra lui Marin Preda, care-şi zugrăveşte *Moromeţii* ca o bruscă revelaţie a adevăratului mecanism al timpului lui Moromete, ca marele rus cu câte-o revelaţie asupra asasinului bătrânului Karamazov şi asupra mobilurilor lui Petre Verhovenski, scriitorii amintiţi nu seamănă în esenţa lor cu marii maeştri de la care au învăţat, pentru faptul că ei de la maeştri au învăţat procedee, au câştigat poate chiar o anumită optică, dar adevăratul lor maestru a fost realitatea socială şi inndividuală românească, experienţa umană în artă, diferită de a francezului de la 1830 şi a rusului de la 1870 sau 1900. Cât despre influenţe, ele n u se pot constata decât în lucruri generale; la un nivel profund al cărţilor discutate nici unul din autorii citaţi nu va putea fi surprind în flagrant delict de imitaţie

şcolărească. Chiar şi în cronică de familie, unde axistă aparenţa imitaţiei anumitor „lucrări" ale lui Balzac, un observator lipsit de superficialitate va constata că nu e vorba decât de o aparenţă, sub care se ascunde cu totul altceva.

Să examinăm acuma diferitele stiluri narative ale acestor prozatori.

În cazul stilului deosebit de liric şi cu totul personal al lui Eugen Barbu, nici nu se poate stabili vreo filiaţie. La ceilalţi, ei oscilează între lirism şi nuditate. Însuşi lirismul e aspru, adeseori sumar, la Stancu urcă până la forma poemului în versuri albe. La Călinescu se manifestă un lirism livresc care naşte, într-o pe de o parte, într-o euforie, pe de o parte, aristocratism intelectual şi, pe de altă parte, nuanţări zise de idei şi fapte, cuvinte extraordinare comunicate din franţuzeşte şi mai ales din italieneşte.

Astfel, eul, individualitatea artistului se manifestă în *Desculţ* şi în *Groapa* în proza poetică, iar în *Bietul Ioanide* în proza orantă baroc, asemănătoare stilului care în arhitectura spaniolă se cheamă pieterraco, stilul de giuvaergii creatori în argint, în forme extravagante.

Străinul nu vădeşte încă o limbă literară personală lui Titus Popovici, moştenitor aici al solidei dar pedestrei proze ardelene, în special a lui Rebreanu. În schimb, la Marin Preda şi Petru Dumitriu, o aceeaşi n uditate şi relativă uscăciune a limbii relevă două personalităţi diferite. În ambele cazuri obiectivitate, fără prezenţă lirică în text.

Foarte diverse stiluri narative (mai ales când pui la socoteală extraordinara, cu totul neobişnuita contrapunctare a conştiinţei lui Darie povestitor adult cu conştiinţa lui Darie erou în *Desculţ*); şi două feluri de a concepe eroul. Aici stă una din particularităţile cele mai izbitoare ale şcolii contemporane în proza noastră epică. Din acest punct de vedere, ea se desparte în două: cărţi cu eroul martor, cărţi cu eroul activ.

În primele (*Desculţ, Bietul Ioanide, Străinul*) eroul, de fiecare dată unic, este mai deosebit de lumea ce-l înconjoară. Darie nu este încă o conştiinţă. Devine, spre sfârşit. Este mai ales un ochi limpede, deschis asupra lumii. Darie este martorul pur. Numai în *Pelin* se ciocneşte de lume şii atunci, tot ca parte suferindă, nu activă Ioanide este însă mai reliefat, Ioanide este briliant de inteligenţă, poate chiar genial. Uneori amoros, alteori tată îndurerat, rămâne în linii mari o conştiinţă intelectuală pasivă sau semi-pasivă în faţa fenomenului fascist. Admiraţia şi predilecţia vădită a autorului pentru Ioanide, mare primejdie pentru prozatorul epic, construită ca obiectivare de dragul variabilităţii realismului în opera sa, îşi are efectul

automat prin această lipsă de relief a personajului, în comparaţie cu eminentele portrete şi caricaturi pe care le izbuteşte autorul de altminteri. Într-adevăr meşteşugul povestirii epice, de la *Iliada* şi până astăzi, e fundat pe puterea de obiectivitate, pe puterea de-a descrie cu aceleaşi mijloace, nepărtinitor, toate personajele, fie că le aprobă, fie că nu. Sigur că luat în mod absolut acest lucru este imposibil, căci spiritul creatorului e pătat de subiectivitatea inerentă individualizării, totuşi e un fapt asupra căruia nu mă încumet să fac consideraţii teoretice, că în proza realistă şi în teatrul realist această obiectivitate artistică (pe care rog cititorul să n-o confunde cu obiectivismul, deci indiferentismul etic sau politic) este un fapt fundamental. Există exemple recente şi ilustre ale acestui adevăr: *Donul liniştit* al lui Mihail Şolohov, scriitor comunist, în care carte eroii comunişti şi duşmanii lor cei mai pătimaşi sunt descrişi cu această nepărtinire artistică, adică la fel de realist, cu aceeaşi perfecţie a procedeelor şi cu aceleaşi procedee. Părtinirea autorului e aici asemănătoare cu aceea a istoriei şi la fel de impersonală. Nu se poate vorbi în această ordine de idei de eroul răsfăţat din *Bietul Ioanide*. Păstrând toate proporţiile, Andrei din *Străinul* beneficiază de o tandreţă asemănătoare din partea autorului. Pe de altă parte, şi el este un martor, un ‚străin' faţă de lumea în care trăieşte. Altul este cazul lui Ilie Moromete, al numeroşilor eroi centrali din *Cronică de familie*, şi al lui Paraschiv. Autorii îi privesc nu nu numai dinăuntru, dar şi din afară: îi tratează, cu tot caracterul lor proeminent şi central, totuşi ca pe unele personaje, nu ca pe nşte personaje calitativ diferite artistic. Aceşti eroi nu sunt martori, ci eroi ai vremii lor, nu sunt spectatori (luând cuvântul într-un sens foarte strict), ci procedând la fel, actori ai dramei.

- **Tablou al societăţii româneşti. Act de deces - act de naştere. Necesitatea viitorului.**

Poporul nostru nu e unul din popoarele mari. Are locul lui în lume, care nu e nici cel dintâi, nici cel din urmă.Cum să-i dăm noi, fii săi, o deosebită valoare în istoria omenirii întregi? Există anumite activităţi omeneşti unde nu este hotărâtor dacă eşti fiul unui popor mare şi numeros, sau al unuia mic şi mult mai puţin de seamă. O asemenea activitate este arta în general, şi fiindcă aici vorbim de proza epică – literatura[102]. Un popor infim ca islandezii există în conştiinţa omenirii prin literatura sa şi va exista atâta vreme cât va dura civilizaţia pe pământ. Iată deci care e importanţa şi răspunderea scriitorului român astăzi.Ce reprezintă, în această perspectivă, noua şcoală

în proza noua şcoală în proza noastră? Pentru a răspunde nu e nevoie de a mai lua şi alte cărţi ca subiect al analizei noastre. Într-adevăr, cărţile discutate constituie un tablou aproape complet al societăţii româneşti din ultima jumătate de veac. Ţărănimea, categoria cea mai numeroasă; intelectualii, la nivelul cel mai înalt; amândouă categoriile acestea au sectoarele tangente din burghezie; la fel lumpen-proletariatul urban şi foarte mica burghezie citadină: iată aproape toată societatea românească. Cărţile respective vorbesc despre ea.

Care societate? – ne vom întreba. Căci acest tablou aproape complet este un act de deces şi un act de naştere. Am arătat în prima parte a acestui articol că autorii cărţilor discutate aici sunt conştienţi de prăbuşirea vechii societăţi (un ul o doreşte cu pasiune, altul o justifică, altul o constată. Dar nimic, în operele acestea nu permite părerea, credinţa, speranţa sau măcar dorinţa acestei lumi pe care scriitorii în cauză, realişti, o ştiu moartă, fiindcă au văzut-o murind.

Totodată, din cărţile de care vorbim aici se desprinde naşterea unei societăţi noi. Mai mult sau mai puţin clar cuvintele ‚să nu uiţi, Darie', ca şi capitolele finale din *Străinul*, capitole şi figuri din *Moromeţii* (în special capitolele referitoare la Ţugurlan şi figura lui) ca şi tomurile II şi III ale *Cronicii de familie* vestesc, explică şi deschid în parte naşterea societăţii noi. Dar numai în parte. Căci, de la început, tabloul nu e complet. Ţărănimea, eroină a tragediei de la 1907 şi-a văzut păstrat acest moment şi drama conştiinţei amintit de către scriitorii şcolii noi. Dar clasa muncitoare, a cărei prezneţă şi opţiune, începând din 1918 şi culminând cu 1940, a produs societatea nouă, nu e decât în fundal, ca personaj colectiv, în cărţile discutate aici. În cărţi atât de remarcabile ca *Bietul Ioanide* sau *Groapa*, constaţi, în prima, ignorarea intelectualităţii de stânga, ba chiar a celor rîmaşi credincioşi liberalismului democratic al secolului trecut. Iar în a doua, în descrierea mahalalei de prin 1918, atenţia mahalalei muncitoreşti care a ieşit în stradă la 13 Decembrie 1914, a făcut grevă generală în 1920, grevă la griviţa în 1933, şi a manifestat în Piaţa Palatului la 24 februarie 1945, cucerind puterea. Masele acelea, ca şi conducătorii lor, nu trăiseră pe Bulevardul Brătianu, şi numai în mahalaua descrisă de Eugen Barbu. Din roman sunt absente. Comuniştii descrişi în *Cronică de familie* sunt cele mai puţin izbutite din mulţimea de personaje ale cărţii şi nici comuniştii din *Străinul* nu sunt la nivelul altor figuri din roman, din punct de vedere artistic. tabloul societăţii româneşti făcut de proza noastră epică are o parte abia schiţată în centru! Şi cititorul, şi cred că şi noi,

autorii, simţim cu toţii nevoia unei picturi bogate în culoare şi expresivitate. De ce lipseşte ca temă, de ce e încă doar schiţată?

Cauzele sunt multiple. Lipsa de cunoştinţă, de experienţă directă a scriitorilor; presiunea educaţiei în societatea veche; doctrina eroului nepătat care a circulat o vreme în lumea literară, ca şi timorarea sau îngustimea de vederi a unora, scriitori sau critici, iată unele din cauze. Vor mai fi fiind şi altele. Nu are rost să le discutîm aici deoarece obiectivul nostru era o schiţată cercetare a noii proze româneşti, văzută prin prisma câtorva cărţi. Din această cercetare nu pot lipsi două lucruri: constatarea unei misiuni istorice şi constatarea unei situaţii de fapt; ambele, de altfel, stâns legate.

Este evident pentru mine că misiunea istorică a literaturii române este să înalţe poporul, care ne-a dat naştere în conştiinţa omenirii întregi; întâi; în al doilea că, făcând acesta, va contribui ca mesajul acestui popor şi experienţa lui profundă la sporirea conştiinţei omenirii, adică a conştiinţei fiecărui om în parte, din generaţie în generaţie. Or, aceasta se face cu strădanie, perseverenţă, nelăsând nepovestite lucrurile importante, aspectele vitale ale vieţii acestui popor. Răspundem, noi, povestitorii, dacă istoria poporului nostru n-a fost povestită sau a fost, dar incomplet, sau fals. Răspundem dacă spiritul fiecărui fiu al acestui popor n-a fost îmbogăţit cu o idee sau o simţire, din pricina noastră. Iar după asta, ca o constatare de fapt care dă speranţă şi încredere, putem spune nu numai că problema literaturii realiste a societăţii româneşti de azi a rămas deschisă, ci şi că, pe de altă parte, structura unor romane din ultimii zece ani, arată în conştiinţa autorilor lor, sentimentul că e continuare e necesară, într-adevăr, continuarea e necesară pentru a face din romanele de după 1948 unul din momentele culminante ale literaturii române, împlinind astfel şi partea ce ne revine din misiunea istorică a poporului nostru.

5. Răscruce şi drum[104]

A. Explicaţii preliminare

Luciditatea şi reflexiunea asupra situaţiei şi problematicei artei par a nu fi întotdeauna indispensabile creatorului. Nu-i este indispensabilă nici o Weltanschauung conştientă (una inconştientă nu-i poate lipsi, căci trăeşte în societate şi este determinat de ea, care-i dă o condiţie materială şi una spirituală, inclusiv concepţia despre lume a locului şi ceasului istoric). Faptele ne arată numeroşi artişti, în toate artele, indiferenţi sau inconştienţi faţă de problemele artei lor. Totuşi, ceilalţi sunt şi ei cel puţin la fel de numeroşi. Am

cinstea şi mai ales truda să mă număr printre aceştia din urmă. Şi acum, după ce-am închis, cu *Cronică de familie*, un capitol al activităţii mele de artist, mi se impune fără voie meditaţia asupra situaţiei şi problematicei literaturii şi îndeobşte a artelor în acest moment al istoriei. („Şi îndeobşte a artelor" fiindcă niciodată nu voi putea crede că artele nu au o unitate profundă, un factor de integraţiune şi anume în gândirea şi sensibilitatea secolului, adică în conţinutul de idei şi sentimente pe care-l exprimă; de altfel, cum ar fi posibilă, şi relativ atât de frecventă exprimarea conţinuturilor aceleiaşi conştiinţe prin mijloacele a două sau trei arte: pictori – arhitecţi – sculptori, artişti plastici – poeţi, atât de frecvenţi în Renaştere, dar nu absenţi în vremuri mai recente: Blake, Degas nu sunt singurele exemple[105].

Rezultatele la care am ajuns pot să-mi fie doar personale. Nu le dau ca altceva. Dar în ce mă priveşte, tocmai de aceea au un caracter nu de normă, ci de constatare de fapt. Cu alte cuvinte, sunt consemnarea unei experienţe ireversibile şi netransformabile. Dacă acum cinci ani am făcut o călătorie în cutare loc, nu pot să o fac nulă şi neavenită. Dacă, în timpul călătoriei, am văzut o privelişte impresionantă, sau mi s-a întâmplat o păţanie de neuitat, nu le pot suprima. Dacă, prin analogie, am citit la optsprezece ani pe Lautrèamont, sau la şaisprezece pe Gide şi pe Malraux, nu pot s-o fac nulă şi neavenită decât în mod ipocrit şi fals. Ce a însemnat deci pentru mine experienţa literaturii mondiale? Care este pentru mine problematica literaturii mondiale, în care literatura română şi opera fiecărui reprezentant al ei se integrează?[106] Răspunsul va fi dat pe baza unei experienţe subiective; va fi interesant ca un caz individual. În măsura în care şi alţi scriitori şi artişti au trecut prin aceleaşi peripeţii ale gândirii, va câştiga valoare obiectivă; în orice caz, nu-l dau ca implicând un exemplu pentru cineva. Pentru mine însă implică, nu exemplu, ci o determinare invincibilă, şi riscul de a avea sau de a nu avea dreptate, de-a susţine o cauză fără şansă istorică sau de-a presimţi formula artistică reprezentativă şi specifică celei de-a doua jumătăţi a secolului XX şi începutului secolului XXI. Fie că-mi place, fie că nu (trebue să spun că mi-ar părea fadă o situaţie mai calmă, aceea de confortabil moştenitor al unor probleme rezolvate), mă văd angajat prin ce am scris şi prin <u>cum</u> am scris într-o desbatere: aceea dintre realism şi antirealism, dintre raţionalism şi antiraţionalism. Şi îmi pun întrebarea: <u>ce</u> voi spune şi <u>cum</u>, de-aici înainte? Căci, prin <u>ceeace</u> spui, şi prin felul <u>cum</u> te exprimi, eşti în cumpănă, la ceasul acesta, între lipsă de importanţă istorică şi importanţă şi durabilitate a operei în memoria evurilor viitoare. Eşti ameninţat să fii un biet

epigon, dar poţi să fii un continuator, ceea ce nu-i acelaşi lucru cu epigon, poţi fi un deschizător de drumuri. Cu atât mai grea este alegerea, cu cât artistul născut într-o ţară mică sau înapoiată, să zicem într-o ţară din Sud-Estul Europei, sau în Indonezia, nu are rezonanţe mai vaste şi vechi ambianţe culturale ca aceea a limbii franceze de pildă, sau engleze, care fac nulă insignifianţa, lipsa de mesagiu real să fie mai puţin evidente. Iată dece luciditatea[107] atentă asupra propriei activităţi sunt atât de necesare artistului dintr-o ţară mică sau dintr-o ţară care acum se trezeşte la contemporaneitate istorică, cum sunt de pildă fostele colonii din Asia şi Africa.

Unde este epigonismul care ne poate ameninţa? Unde este posibilitatea de-a continua o mare mişcare? Unde este pământul încă nedesţelenit al unui mare viitor artistic? Iată cele trei întrebări pe care mi le-a pus propria mea activitate literară şi mai ales perioada de pregătire a pasului pe care-l fac în momentul de faţă. Lectura a cât mai mult din marile literaturi ale lumii şi cunoaşterea a cât am putut din mişcarea artistică şi de idei estetice din lumea întreagă mi-a impus anumite concluzii. Existenţa mea cotidiană de cetăţean al unei societăţi noi mi-a impus a doua serie de concluzii, care le întregesc pe cele dintâi, şi care, împreună cu ele, constitue răspunsurile la cele trei întrebări înşirate mai sus. Repet, e vorba de o experienţă personală, determinantă şi obligatorie numai pentru mine. O înşir aici ca atare, în speranţa că va ajuta pe cititorul-cititor să înţeleagă problematica artei contemporane, şi pe cititorul-artist să-şi puie şi el cele trei mari întrebări, şi să găsească răspunsurile sale.

Prima întrebare va fi deci: unde e pericolul epigonismului şi lipsei de importanţă majoră în istoria artelor contemporane? E normal să fie ea prima: la răscruce te întrebi întâi încotro <u>să nu mergi</u>. După care, din celelalte direcţii posibile, va trebui aleasă cea mai bună.

B. Pericolul: noul conformism

Dacă, la problemele specifice literaturii nostre, specific deci limitat numai la ea, adaug problemele literaturii mondiale, adică celea comune mai multor literaturi, fără îndoială că îmi fac viaţa mai grea, dar în schimb mă ridic la nivelul la care se pot găsi soluţiile universal valabile. Deci „a fi sau a nu fi” pentru noi înseamnă „a găsi valori şi soluţii deopotrivă naţionale şi universale”. Deci, trebue să iau în cercetare problemele literaturii universale şi desvoltarea ei, ca pe baza acestei cunoaşteri să pot lucra la viitorul imediat al unei literaturi demne de poporul care m-a născut.

Ori, constat că în ultimii o sută de ani s-a petrecut în literatura universală un proces pe care-l voi descrie îndată. El poate fi urmărit în toate artele, dar eu sunt povestitor şi deci îl voi urmări în literatură.

Procesul de care e vorba nu e unic; nu îmbrăţişează întregul fenomen artistic. Dar azi rezultatele lui sunt predominante în Occident, iar formaţia mea şi a altora ca mine a fost profund influenţată de el.

Formaţia aceasta a decurs, ca şi la mulţi alţii, cam în felul acesta: perioada studiilor clasice, cea franceză clasică, ceva din cea germană clasică, mai puţin din cele engleză, italiană. Apoi, în adolescenţă, şocul contactului cu marii romancieri ruşi, cu Balzac şi Stendhal, Flaubert şi Proust, deoarece aceşti autori sunt făcuţi, de fapt, pentru cititori maturi, influenţa lor nu se exercită dintr-odată, pe de-a-ntregul, ci face loc pentru noile straturi care se vor depune mai târziu, odată cu recitirile pe care numai ei le suportă fără să piardă, ci dimpotrivă, făcându-te să redescoperi mereu regiuni noi.

Al doilea şoc e contactul cu Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé, Lautrèamont, marii non-conformişti; lectura lui Rilke (şi de-abia acum se potrivesc), Hölderlin, Novalis, a lui Apollinaire, a liricilor anglo-saxoni recenţi; la alţii, lectura lui Esenin. În sfârşit, contactul cu suprarealismul. Totodată citeşti proza lui Gide, Malraux, Kafka, Joyce, Jünger, pe romancierii americani şi pe dramaturgii cu care se înrudesc: Strindberg, Pirandello, O'Neill, Wilder. Urmează în ţara ta războiul, răsturnarea vechii oprdini sociale, începe era socialistă, comuniştii lansează deviza „La realism" şi „Arta pentru popor". Aceasta e schiţată grosolan, dar respectând liniile principale de dezvoltare, un tip de formaţie literară. Şi o situaţie literară. Un tânăr din Occident ar avea cam aceeaşi experienţă, fără ultimul paragraf, şi fără experienţa umană a unei revoluţii sociale. Ceeace, e drept, e hotărâtor. La el s-ar adăuga desamăgirea şi marasmul de după război, lipsa de viziune a unui viitor, isteria şi spaima războiului şi, intelectual, prezenţa existenţialismului în literatură, moartea totală a suprarealismului (tot în literatură), apariţia teatrului lui Ionesco, Beckett, Adamov, apariţia formulei anti-artistice în artă, adică anti-piesa, romanul „teologic" după formula lui Ernst Jünger, romanul fără personagii sau fără întâmplări, romanul „lazarean" al unui Jean Cayrol sau Michel Butor, premiul Nobel unui kafkian, Camus, şi sentimentul care-l făcea pe Jean Paul Sartre să-mi spuie[108]: „literatura franceză a murit." Exagera, desigur, voit. Dar tot el îmi explica acest sentiment de a fi într-o fundătură: „Nu poţi repeta ce-au făcut cei dinainte (vorbea de marii realişti ai secolului XIX), căci va fi la fel şi mai prost".

Iar când l-am întrebat pe cine consideră a fi cel mai interesant prozator francez din generaţia mai nouă, l-a numit pe stendhalianul şi comunistul Roger Vaillant.

Aceasta fiind formaţia unui scriitor care ajunge la maturitate odată cu naşterea unei noi societăţi în România (faptul că am citit între timp mii de alte cărţi şi am cunoscut alte literaturi europene şi asiatice nu e determinant în aceeaşi măsură, din pricină că pun probleme mai puţin actuale, de care se ţine îndeobşte în lumea întreagă mai puţin seamă: cât de mari sunt Calderon sau Wu Ching Fu, asta nu-i face mai influenţi asupra conştiinţelor contemporane decât Malraux, Kafka sau Camus) care va fi pentru mine imaginea desvoltării literaturii mondiale în ultimii o sută de ani! Repet, e o imagine subiectivă şi cu imperfecţia impusă de subiectivitatea ei. Dar are valoarea, pentru mine, că e atât de puternică, încât îmi determină activitatea. Ca atare n-o pot ignora; mai mult, n-o pot schimba fără pericolul de a nu fi sincer cu mine însumi. Mi se pare că, pe de o parte, ultima sută de ani a revelat lumii şirul de Titani al prozatorilor (şi în mai mic număr şi uneori identici cu primii dramaturgilor) realismului rus. Această serie continuă până în zilele noastre cu Mihail Şolohov. Desvoltarea ei este rectilinie, dar Gogol nu seamănă cu Dostoievski, nici Turgheniev cu Tolstoi, nici Cehov cu Gorki, nici Şolohov cu vreunul din ei, există caractere comune, un „aer de familie” care-i constitue în şcoală.

Acest mare realism începe din primele decenii ale secolului XIX. Şi dacă ne gândim la Radişcev, încă de la 1800. În schimb, atunci când această mişcare e în floare, prin 1850-1860, începe în Occident infiltraţia, apoi erupţia şi triumful antirealismului, bazat pe iraţionalism. Georg Lukàcs a arătat în *Die Zerstörung der Vernunft*, linia iraţionalismului care duce prin Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche şi apoi aşa numita „Lebensphilosophie” a vitaliştilor germani şi în fine fenomenologia lui Husserl şi existenţialismul lui Heidegger,[109] până azi. Filosofia lui Bergson, care îşi are originea într-o fază târzie a lui Schelling şi e datoare vitalismului, se încadrează în acest fluviu al iraţionalismului.

Pentru mine, această evoluţie se manifestă în literatura modernă prin opera unor oameni de geniu care alcătuesc un curent cu o unitate profundă, dar tocmai de aceea mai puţin evidentă. Unitatea stă în faptul că ei consemnează descompunerea treptată şi desintegrarea totală a imaginii omului, aşa cum o creaseră secolele iluminismului şi scientismului, dela Renaştere încoace. Pentru experienţa mea personală, îi consider ca părţi şi faze ale unui proces actualmente încheiat. Cauzele procesului mi se par a sta în condiţia umană a artistului, dar şi a omului în societatea capitalistă, în

incapacitatea societăţii capitaliste de a crea, după Hegel, o concepţie organică şi plină de sens a lumii, deci şi o etică, deci şi o estetică. Şi acum, etapele mari ale desfăşurării procesului, aşa cum se impune viziunii mele.
În jurul apariţiei Comunei din Paris, Lautrèamont caută şi găseşte limitele raţionalului şi proclamă delirul în literatură. Tot cam atunci, Mallarmé caută limitele expresiei în *Igitur*, ca şi în poezia sa, concentrarea unei adecuări grafico-verbale, ermetismul maxim al imaginii constitue, cum spuneam, un caz-limită. Rimbaud caută conştient şi mărturisit, limite ale sensibilităţii şi imaginaţiei; documentele-cheie sunt *Lettre du voyant* şi acea *Iluminaţiune* care se încheie cu „J'y suis. J'y suis toujours."[IV] Individualişti extremi toţi trei, toţi trei reprezintă explorarea propriei lor conştiinţe izolate şi suferind de izolare: Lautrèamont urînd omul (capitolul *Vieil Océan* este invectiva mizantropică cea mai consecventă a secolului) dar însetat de o puritate morală conformă unui ideal pe care nu-l are sau nu-i e clar; Mallarmé izolat şi prin forma ermetică; Rimbaud cel mai cald şi mai uman, dar în căutarea unei realizări supreme pe care n-o găseşte. Toţi trei încearcă să afle limitele omului şi să treacă peste ele, tot aşa cum un Cezanne sau un Van Gogh încearcă să treacă peste limitele imaginii vizuale, să realizeze mai mult decât reflectarea realităţii, o exprimare a ei atât de intensă, încât este, de fapt, imposibilă în artă.

Impresioniştii însă, în pictură, încercând să prindă cele mai trecătoare nuanţe ale realităţii în curgerea ei permanentă, se ciocnesc de problema timpului. Şi aici se întâlnesc, în literatură, cu un Proust. După cei numiţi mai sus, care se isbesc de realitatea însăşi faţă da care sunt în revoltă, ei se isbesc de incapacitatea de a constitui o imagine raţională şi plină de sens a universului. Desfăcută în puncte de lumină, realitatea „dispare". De fapt, dispare imaginea ei verosimilă de pe pânză. (Faza ultimă a lui Monet, ca în *Iazul cu pod*, ilustrează faptul, ca şi pointillismul, ca şi Whistler. Un precursor era Turner). Desfăcută într-o analiză minuţioasă a momentului epic, realitatea „dispare" numai ca să-l sperie pe Proust în *Le Temps retrouvé*[110] (capitolul *Le bal destetês*) cu afirmarea puterii năucitoare a timpului şi cu constatarea topirii oricărei fiinţe, mutărilor şi transformărilor de neînţeles ale valorilor şi situaţiilor sociale. Mă gândesc ce excelentă analiză sociologică s- ar putea face pentru ascensiunea marii burgheze M-me Verdurin în lumea snobilor - după război. Analiză pe care Proust n-a făcut-o şi n-ar fi putut s-o facă; pe cât de bine îl înţelesese pe Bergson, pe atâta ignora, nu numai marxismul, ci şi orice explicaţie a istoriei şi a societăţii).

[IV] Sunt aici. Mereu sunt aici.

Paralel ca timp, adică maturizaţi înainte de primul război mondial, doi scriitori austrieci, Rilke şi Kafka (primul în opul său capital, *Elegiile duineze* şi al doilea în toată opera sa) exprimă un sentiment de presimţire şi nu de cunoaştere a lumii. Imaginea lumii pe care o descriu ei este de vis şi vis urât la Kafka; vis pur şi simplu la Rilke. Totodată, univers străin omului, nebulos, plin de forţe misterioase, de legi ameninţătoare, de emoţii obscure şi mistice la Rilke, de spaime atroce dar pur morale la Kafka. „Universul e misterios", spune Rilke, „universul e misterios şi poate absurd", proclamă Kafka (într-o formă epică, de altfel, de o formă realistă impecabilă).

Tot cam atunci, în preajma primului război mondial, se formează Joyce, care în *Ulysses*[111] dizolvă realitatea într-un pointillism de senzaţii, gânduri, aluzii şi informaţii de toate felurile. Văzut astfel din perspectiva furnicii, universul pare un conglomerat imens de mărunţişuri, lipsit de sens integrator: esenţa lui nu e surprinsă.

Toţi patru cei numiţi acum sut maturizaţi înainte de 1914; sensibilitatea lor e a Europei capitaliste, obosite, sterilizate etic şi filosofic. Care a căzut greoi în mlaştina sângeroasă a unui război mondial care nu i-a servit la nimic, decât să pregătească încă un război mondial.

a) Dar acuma, sensibilitatea artistică şi imaginea despre univers şi om suferă o schimbare profundă. Nu mai e vorba de elanurile eroice şi disperat individualiste ale unui Rimbaud sau Van Gogh. Nu mai e vorba de descrierea înspăimântată a unui univers iraţional, de neînţeles, absurd, devorat de timp, de absurditate sau de multiplicitate fără structură. Acum e vorba de descoperirea omului iraţional, dominat nu de determinările sociale care se exprimă în etică şi în determinările morale (ci dominat nu de instincte, căci etica şi societatea ce-o produce nu sunt nici străine, nici dominate de instincte, ci le conţin şi le disciplinează), ci de instinctele a-sociale şi anti-sociale, subumane sau la periferia umanităţii. În special, odată ce conştiinţele sguduite au înregistrat în massă ororile răsboiului, şi în timp ce presa capitalistă a început să cultive gustul pentru violenţa şi oroarea fizică, literatura epică de după 1920 a intrat sub semnul descrierii violenţei. La Malraux, oroarea are totuşi un subtext politico-social în *La Condition Humaine* şi *Les Conquerants* şi unul etic în *La Voie Royale*. Dar la Hemingway, în ciuda darurilor necontestate ale acestui mare scriitor, a umanităţii sale calde, a cultului bărbăţiei şi iubirii, violenţa, cruzimea şi oroarea sunt mult mai puţin justificate lăuntric, deşi mult mai desvoltate exterior, cantitativ. La Faulkner (*Sanctuary*, nuvelele mai toate) violenţa e total absurdă, iraţională, apar personagii care sunt umane numai fizic. (La fel în *East of Eden* de Steinbeck.) Cretinul devine un personagiu central (*The Sound and the Fury*), şi adeseori el e şi purtătorul violenţei, cruzimii şi ororii (*Of Mice and Men* de Steinbeck).[112] Artistul s-a speriat de ce conţine, în unele cazuri, sufletul omenesc, şi a descris aceste cazuri. Era surd; nu numai, dar efectul general era totuşi acesta: imaginea omului străină, de

neînţeles (cât de puţin clar e Robert Jordan din *For whom the Bell tolls* de Hemingway!), absurdă. Nu numai universul exterior e tulbure, nebulos, înspăimântător, ci şi omul, ci şi eu. Imaginea omului în textele suprarealiste este de această natură, dar imaginea conştiinţei umane e la fel: iraţională şiroială de imagini onirice. „Modernismul a lărgit sfera cunoaşterii omului şi a sensibilităţii lui", spun apărătorii săi. Eu, care nu sunt un acuzator al modernismului căci l-am absorbit vreme de douăzeci de ani, susţin că:

1) conţinuturile de idei şi afecte dela punctul b) se află la Dostoievski, de pildă în figura lui Svidrigailov, în *Dublul*, în figura lui Smerdiakov, tatăl şi superiorul multor asasini faulknerieni. Tot aşa cum scena asasinării lui Şatov în *Demonii* nu poate fi decât admirată de oricare din povestitorii americani care admiră violenţa.
2) Iar că într-adevăr, tipurile oribile produse la periferia societăţii capitaliste în epoca dintre cele două războaie, ca şi tipurile legate de ele, au apărut complet în opera de artă de cea mai mare importanţă pentru literaturile respective şi chiar cea mondială. Dar această imagine cumplită a personalităţii umane distruse, amputate, desintegrate, ce apare în monştrii din cărţile acestea şi altele asemenea, nu e o imagine realistă şi completă a umanităţii. Aceşti mari artişti, cutremuraţi de laturile neaşteptate ale omului, scoase în lumină în era convulsiunilor dintre 1919 şi 1939, au mers mai departe în desintegrarea imaginii omului. Nu numai universul mi-e duşman şi străin ca în operele celor de dinainte de 1914 numiţi de mine. Ci şi fratele meu, omul[113], mi-e duşman şi străin. Şi chiar eu însumi, mie însumi: cel puţin misterios, străin şi angoasant.

b) N-a mai rămas decât imaginea însăşi. Kafka e impecabil realist în formă, cum spuneam. Proust e perfect logic şi intangibil când afirmă că universul e ininteligibil şi lipsit de altă logică decât a curgerii timpului inexorabil. (Nu ignorez soluţia mistică pe care o întrevede şi o indică: ea nu salvează imaginea universului). Deja la Faulkner apare haosul verbal construit anume şi lumea-talmeş-balmeş văzută de un cretin. La fel în cazul suprarealiştilor. Teatrul lui Eugen Ionesco şi al lui Beckett, proza ultimă a lui Joyce, compusă din calambururi continue, cu funcţiune voită magică), pictura abstractă şi suprarealistă, reprezintă folosirea limbajului nu ca mijloc de comunicare adecuată a unei experienţe, ci ca mijloc de anihilare a conştiinţei şi funcţiunilor ei specifice. „Anti-teatru", „anti-piesă" spun unii. Alţii mărturisesc intenţia de a ucide poemul sau romanul. E vizibil că s-a ajuns la punctul final al unei cumplite drame. Imaginea universului, imaginea omului, conştiinţa creatorului ca şi conştiinţa contemplatorului, totul a devenit străin, necunoscut, straniu.

Şi totodată, cumplită ironie, acest curent care a început cu nişte martiri, ignoraţi, dipreţuiţi, desnădăjduiţi, a continuat cu nişte neconformişti solitari şi rebeli, a triumfat cu scriitori care au luat Premiul Nobel, e acuma intrat în

istoria literaturii şi în muzee. Nu se mai luptă pentru el decât câţiva intelectuali din ţările de democraţie populară, care consideră că introducerea acestui curent îmbătrânit şi chiar mort ar constitui un progres faţă de proletcultism şi arta didactică faţă de care chiar şi introducerea romantismului de la 1830 ar constitui un progres[114]. Chiar şi inventarea abecedarului. În schimb, în ţările de baştină, deşi masele populare ignoră aproape cu totul întregul curent, intelectualitatea consideră pe Rimbaud şi Lautrèamont intraţi definitiv în patrimoniul literaturii universale, ca şi pe Van Gogh în al picturii, etc. Am văzut expoziţia din 1957 a tinerei şcoale de artă din Paris[115]. Am văzut machetele şi clădirile terminate ale Chandragarhului[116] de Le Corbusier, ca şi operele acestuia din Moscova şi America de Sud. Asm văzut vitrinele de magazin făcute după reţetele suprarealiste. Şi simt cu cea mai deplină certitudine, două lucruri. Că „modernismul", adică pulverizarea imaginii universului şi omului în condiţiile alterării rapide a societăţii capitaliste, între 1850 şi 1950, e un lucru sfârşit. Şi că, în acelaşi timp, societatea burgheză apără, neorganizat, inconştient, instinctiv actualul conformism care, în mod paradoxal, e bazat pe non-conformismul dela 1870. Pentru ce erai scuipat atunci, eşti primit în expoziţii şi mângâiat pe cap de critică astăzi. (Cu ocazia asta criticii se simt şi non-conformişti şi îndrăzneţi în tot confortul). Un tânăr pictor francez care ar căuta o formulă realistă ar fi huiduit de critică, ar fi tratat de „pompier", „depăşit", „reacţionar" şi asimilat prin ceeace se ştie acolo despre producţiile proletcultismului şi didacticismului în ţările socialiste – producţii într-adevăr „pompiere" şi „depăşite", să le recunoaştem ce-i al lor.

Iar pentru mine, artist din România de azi, e imposibil de-a merge mai departe pe drumul deschis de marile figuri tragice, Van Gogh, Rimbaud şi sălbaticul Lautrèamont, de marii înfioraţi şi înspăimântaţi Rilke şi Kafka şi închis de meşteşugarii delirului, suprarealiştii. Aici, mai cu seamă aici, este, pentru mine, şi pentru alţii, la fel, pericolul cel mare al epigonismului. Un tânăr de talent, frământat de aspiraţii spre ceva nou şi superior, va alerga desigur de la literatura idilică, didactică, nerealistă a proletcultismului, la imitarea formelor modernismului în agonie. (N-am arătat, fiindcă până la urmă aşi ajunge să scriu o carte, irupţia simbolismului în romanul lui Faulkner, *A Fable* şi în al lui Steinbeck, *East of Eden* şi în *Bătrânul şi marea*[117] al lui Hemingway; n-am vorbit de pregătirea teoretică a literaturii violenţei şi a moralei violenţei la Gide în *Les Caves du Vatican*, nici retorica iraţională în poezia lui Saint John Perse, nici…)

Şi astfel s-ar ajunge la epigonism, la concepţia colonială a literaturii ţărilor mici ca transplantând curentele din ţările mari cu douăzeci de ani întârziere. Acesta e drumul care nu mă poate scoate din răscruce decât spre a mă duce în neantul mediocrităţii. Şi afară de asta nici n-aşi putea. Sdocietatea nouă refuză această formă de artă. Eu însumi nu mai am nici bazele materiale (calitatea de „paria" social), nici individualismul exacerbat (mă consider integrat într-un corp social), nici filosofia iraţionalistă (am o concepţie

ştiinţifică despre lume), nici lipsa de perspectivă personală şi istorică, care au făcut tragedia marilor scriitori şi artişti despre care am vorbit (şi nu-i exclud pe Ionescu, Beckett şi alţii, de azi). Dramele mele sunt axate pe alte probleme. Universul nu mi se pare străin. Violenţa nu mi-e străină: am crescut sub fascism şi într-un război mondial de aproape şapte ani, urmat de războaie de eliberare naţională şi de regimuri de dictatură a proletariatului. Oroarea nu mi-e străină: am prieteni şi cunoscuţi care au supravieţuit Auschwitzului. Regiunile inferioare, abisurile firii omeneşti nu mai au aproape nici un secret pentru mine. Şi privesc în faţă posibilitatea – improbabilă şi sper că niciodată realizată – ca să pier eu şi ai mei într-un război mondial atomic. Şi cred că, pentru un artist trăit într-o astfel de vreme, soluţia trebue să fie alta. E în aer. E, mai mult sau mai puţin precizată, în minţile multora. Care e?[118]

C. Ce este nou acuma şi cum s-a exprimat totdeauna

Dacă nu vreau să fac ceeace spunea Sartre („să repeţi pe cei dinainte, tot mai prost”), nici cu marii realişti, nici cu marii modernişti iraţionalişti, trebue să studiez nu numai literatura ultimilor o sută de ani, ci şi pe ale mileniilor. Şi, mai întâi, să văd ce cred despre lume şi om.

a. Imaginea mea despre univers e aceea creată de ştiinţele exacte, şi are la bază credinţa în cognoscibilitatea universului. Universul nostru este dominat de ordine, este o mişcare imensă a materiei supuse legilor, şi concepute în sensul larg, nu substanţialist ci funcţional şi structural, pe care i-l dă Lenin în *Materialism şi Empiriocriticism*: e însăşi concepţia tacit implicată în atitudinea omului de ştiinţă concepţie presimţită acum două mii două sute de ani[119] în fragmentul B 30 al lui Heraclit: „Ordinea asta a lumii, aceeaşi în toate, n-a creat-o nici vreunul din zei, nici vreunul din oameni, ci în veci a fost şi va fi: foc veşnic, aprinzându-se după măsuri şi stingându-se după măsuri”.

În acest univers infinit şi cunoscându-se numai în parte, dar cognoscibil ad infinitum, omul e o fiinţă socială şi istorică; insul nu poate fi înţeles decât în funcţie de colectivitate. Iar crearea societăţii noi a produs o mare varietate de individualităţi diferite, deosebite de tipurile cunoscute în societatea veche. Sunt conştient că tipologia umană merge dela cele mai cumplite înjosiri până la cele mai cumplite exaltaţiuni. Am văzut manifestîndu-se aşi spune aproape sub ochii mei, amândouă aceste extreme, şi fără ca oamenii care le întrupau să fie mai puţin oameni, devenind îngeri sau diavoli, ci oameni, sublimi sau abjecţi. Să adaug că gama intermediară e de o bogăţie enormă, ar fi de prisos. Să cred însă, ca mulţi autori occidentali de eseuri despre lumea modernă, că tehnica secolului va duce poate la mutaţii biologice şi schimbări ale firii omeneşti, ar fi prematur şi grăbit. Câtă vreme oamenii se vor servi de fisiunea nucleului atomic ca să facă tot război şi tot afaceri, vor practica egoismul, ipocrizia, minciuna, adulterul, furtul şi asasinatul mai mult sau mai puţin legal, servindu-se de trenuri de rachete în loc de diligenţe sau lectice

purtate de sclavi, atâta vreme cât vor fi mari şi mici, profitori şi muncitori, exploataţi şi exploatatori, firea omenească, deşi marcând diferenţe de sensibilitate şi gândire, va rămâne fundamental aceeaşi: de aceea, gravura lui Pieter Breughel *Peştele cel mare îl înghite pe cel mic* e perfect valabilă şi azi, deşi e perfect figurativă.

Totuşi, în aceste condiţii foarte generale realitatea umană a secolui conţine date care n-au fost exprimate în opere de artă. Poate că prezenţa sau absenţa fibrelor sintetice n-a schimbat esenţial lumea. Dar prezenţa eroilor şi militanţilor revoluţiilor socialiste de-a lungul primei jumătăţi a secolului, a schimbat accentul globului. În legătură cu ei a înregistrat seismograful firii omeneşti cele mai mari oscilaţii. Producţia de monştri a regimurilor fasciste a împins acul seismografului uman într-o singură direcţie, dar departe. Eliberarea popoarelor coloniale a fost condusă de oameni pe care lumea îi cunoaşte prea puţin dar care au existat: Mahatma Gandhi e unul din ei, şi a fost un om extraordinar. În ţările socialiste, cum spuneam, deşi din motive istorice, tehnicitatea vieţii cotidiene nu e atât de mare ca în unele centre capitaliste, cantitatea de <u>nou</u> în viaţa, comportarea, sensibilitatea, gândirea oamenilor e incomparabil mai mare. Voi avea deci o concepţie iraţionalistă asupra vieţii şi omului, pe care-l analizez istoric şi social. Dar acuma legătura profundă cu modernismul iraţionalist va fi ruptă. Care va fi (scopul[120])atunci?

Ca totdeauna, să exprim. Ce să exprim? Pe mine însumi? Sau lumea din afară? Una prin alta, contopite. Nici nu pot altfel. Nici nu se poate altfel. Chiar şi un sculptor abstract exprimă tot un conţinut de idei şi de sensibilitate cu origine socială. Numai că o exprimă echivoc. Şi aici ajungem la <u>cum</u>, adică la problema realismului.

b. Am de comunicat cuiva ceva. Dacă acel lucru mi se pare de o imensă importanţă, şi dacă vreau ca acel cineva să-l înţeleagă bine, i-l comunic în limbajul cel mai simplu, mai expersiv, servindu-mă de toate semnele, cuvintele, sunetele care-l pot ajuta să înţeleagă mai bine, mai repede, mai adânc, mai complet şi mai fără efort. Aceasta e atitudinea omului faţă de semenul său, dela omul paleolitic până azi. Aceasta e atitudinea mea, povestitor de astăzi, faţă de cititorul căruia vreau să-i comunic cât mai mult din ce ştiu despre vremea noastră. Probabil că acelaşi raţionament e valabil şi pentru alte arte.

c. Şi acum, să vedem cum erau scrise şi cui erau destrinate tragediile greceşti. Erau scrise cum ştiţi, şi destinate întregului corp cetăţenesc al Atenei, care avea datoria, contra remuneraţiei pe care-o primea spectatorul, de un obol sau doi, să se ducă la teatrul lui Dionysos. Cum era scris şi cui destinat Homer? Oricărui om liber din Ionia. Cui arhitectura, sculptura şi pictura egipteană? Tuturor supuşilor Faraonului. Cui, liedurile Minnesingerilor? Şi cum erau scrise? Şi unde se cântau? În burguri, în hanuri, pe uliţe, la bâlciuri. Şi misteriile medievale, şi fiul lor, teatrul

elisabethan. A fost sau nu un imens succes de public *DonQuijote*, romanul englez din secolul XVIII şi XIX, romanul abatelui Prévost, al lui Laclos, al lui Balzac, Flaubert? O excepţie: Stendhal. A fost un succes imediat de public opera realiştilor ruşi? Ca şi pictura lui Rafael, ca şi *David* al lui Michelangelo. Există excepţii, rare. Cele mai multe grupate în modernismul european, scoţîndu-l afară pe Baudelaire, mare succes de public. De asemenea, în muzica germană a secolelor XVIII-XIX Mozart (?[121]), şi de acolo Haendel, Gluck, Haydn şi mulţi alţii.

Arta majoră a întregii istorii a artelor a fost îndată apreciată de masse mari. Arta pentru elite nu e un fenomen caracteristic al istoriei artelor. Şi cel care îmi spune că, acuma, din cauza schimbărilor rapide în, etc. publicul trebue învăţat şi ţine pasul cu zece douăzeci de ani întârziere, etc. are dreptate poate pentru ce priveşte modernismul, adică 1850-1950, şi numai în Europa capitalistă, căci chiar şi în Rusia veche, argumentul nu e valabil. Deci, şi importanţa pe care i-o dau conţinutului operei mele, şi dorinţa de a fi înţeles şi de a obţine adeziunea cititorului, mă vor îndrepta spre realism.

Că, acuma ca şi altădată – dar nu întotdeauna – realismul poate ascunde un rafinament artistic, o profunzime de gândire, o şiretenie a mijloacelor, o grandoare a efectelor, o putere de şoc, de obicei nebănuite, şi mai uşor de ignorat decât de înţeles, cu atât mai puţin de imitat – asta e altă poveste care trebue cercetată altădată.

d. Condiţia esenţială ca aceea ce voi face să fie realism autentic: ca principala mea grijă să fie nu exprimarea a ceea ce vreau să exprim ţinând seama să nu mă depărtez de marii clasici ai realismului, ci ca principala mea grijă să fie exprimarea a ceeace vreau să exprim, aşa încât cititorul sau privitorul să înţeleagă imediat, fără efort, şi să creadă că aşa este, că acesta e adevărul. (Aşa nici n-o să mă depărtez prea mult de marii clasici, şi nu atât în formă, cât în demersul profund al artei lor).

e. Condiţia care garantează, unei opere de artă, la talent echivalent, importanţa mai mare în epocă şi interesul mai mare în ochii oamenilor: să exprime ideile, sentimentele şi sensibilitatea unei societăţi noi.

4. Drum

Iată dar care mi se pare – repet, pentru mine şi pentru cine gândeşte ca mine – drumul pe care pot ieşi din răscrucea în care se află, acum, la jumătatea secolului, mulţi scriitori. Şi artişti din multe ţări. Aici rezidă adevăratul non-conformism creator, atitudinea care va fi primită cu cea mai mare ostilitate şi neîncredere de către autorităţile devenite oficiale (Cocteau e academician, Camus are premiul Nobel) ale modernismului. Aceasta şi nu alta e atitudinea care va fi dificilă şi riscată pe plan european, deşi populară în patria artistului respectiv (aşa cum a fost romanul rus şi muzica rusă în 1830-1880 până s-au impus în lumea întreagă. Aici, de altfel, avem de-a face şi cu cele mai grele şi mai delicate probleme de creaţie. Căci şi aici, ca şi în

cazul modernismului, va fi vorba de a nu imita pe predecesori, de a nu fi epigonul nimănui. Mă va întreba cineva:

– Bine, înţeleg că acesta e singurul drum pe care să găseşti şi noutatea formei şi aderenţa populară. Dar cum anume, în detaliu, va fi opera de artă a noului realism al secolului XXI[122] ? Ce trăsături esenţiale va avea? Prin ce se va deosebi de cele produse de modernismul anilor 1850-1950, şi de cele ale marilor şcoli realiste?

La asta, răspund că se va deosebi prin sensibilitatea, sentimentele şi ideile oamenilor care vor face acea operă de artă, sensibilitate distinctă de ale oamenilor de acum o sută sau cincizeci de ani – deşi anumite sentimente le vor fi comune cu ale oamenilor de totdeauna şi anumite idei vor fi cu totul noi. Dar formele pe care le va lua această deosebire lăuntrică, aflătoare în conştiinţele artiştilor ca oameni ai vremii lor, asta nu se poate prevedea decât foarte greu, şi cu mare aproximaţie. Ele se vor naşte. Se şi nasc, împrejurul nostru. Nu-ţi auzi glasul aşa cum îl aud cei din afară. Nu-ţi dai seama de caracteristicile artei vremii tale până nu s-a creat destul ca să poată fi posibilă distanţa şi studiul. Soluţia este de natură practică. Trebue făcut ce a făcut înţeleptul căruia Zenon din Elea îi explica faimosul paradox: nu poţi face zece paşi, fiindcă mai înainte trebue să-l faci pe primul, şi mai înainte prima zecime, însă până o faci, trebue să faci prima miime de pas, dar până s-o faci trebue să parcurgi prima sutime de miime, şi n-ai să ajungi niciodată să porneşti. La care înţeleptul s-a ridicat, şi a început să meargă.[123]

DOSARE DE SECURITATE

Rugăciuni[124]

1

Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei, et misit me, habet vitam aeternam, et te iudicium non venit, et[125] transit a morte in vitam.

Quid enim proderit hominis, si lucretur meumdum totum, et detrimentum animae suae faciat?

Et dicebat quia sic est regnum Dei,[126] quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, et dormiat, et exsurgat, nocte et die, et semen germinet et increscat, dum nescit ille.[127]

Dicebat, illis,[128] quoniam quae de homine exeunt, illa comunicant hominem. Ab intus enim de cordibus hominum, malae cogitationes procedunt, adulteria,[129] homicidia, furta, formicationes,[130] dolus, avaritia,

nequititia, impudicitiae, oculus malus, superbia, blasphemia, stultitia. Ominae haec mala ab intus de corde hominum procedunt et[131] comunicant hominem.

Iam enim securit ab radicem arborum posita est. Omnis ergo[132] arbor quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur.[133]

Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.

Quod dico vobis, omnibus dico: vigilate.

Orate, et debitur vobis; querite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis.

Cum videntis abominationem desolationis sedentem ubi non debet, omnes qui erunt in Iudeea, fugiant in montes.

Orate, ut hieme non fiant.

Quid retribuam Domine, pro omnibus quae retribuit mihi? Vota mea Domine reddam, coram omni populo eius.[134]

15 Aprilie 1952

2

Doamne Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru putere şi linişte. Doamne Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru liniştea pe care mi-ai dat-o. Îţi mulţumesc pentru că mi-ai ascultat rugăciunile. Îţi mulţumesc că mi-ai dat să mă pot ruga.

Doamne Dumnezeul meu, stăpânul meu, dă-mi putere şi linişte. Luminează-mi mintea, curăţă-mi inima. Vino în inima mea.

Doamne Dumnezeul meu, nu-mi da după cum merit; ai milă de mine; iartă-mi păcatele. Fă-mă mai bun, ajută-mă să fac binele.

Doamne Dumnezeul meu, stăpânul meu, ajută-mă; trezeşte-te în inima mea şi ajută-mă să fiu vrednic să fii în mine.

Doamne Dumnezeul meu, vino în inima mea, luminează-mi mintea, curăţă-mi inima. Vino în inima mea.

πρωτονορανικυαρενο - putere
φινεμενσωαυγυστω - 1951[135]

3

Dumnezeul meu, stăpânul meu, pedeapsa pe care mi-o dai este dreaptă. Doamne, Dumnezeul meu, fără dragostea ta eu nu sunt nimic; iartă-mi păcatele, iartă-mi împietrirea inimii, minciuna şi vorbele goale. Păzeşte-ţi, Doamne, minunile pe care le-ai făcut în mine. Nu mă părăsi. Dumnezeul meu, ajută-mă în primejdie, scapă-mă de tulburare. Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pedeapsa pe care mi-o dai este dreaptă. Iartă-mă, înalţă-mă, luminează-mă. Doamne, Dumnezeul meu, ridică-mă deasupra duşmanilor tăi. Sunt păcătos şi slab, dar sunt robul tău. Ridică-mă deasupra duşmanilor

tăi, Doamne, Dumnezeul meu. Nu-mi lua darul rugăciunii, Doamne, nu mă părăsi.

Dumnezeul meu, vino în inima mea. Doamne, îţi mulţumesc pentru pedeapsă, căci ea mi-a adus aminte de tine. Doamne, Dumnezeul meu, vino în inima mea.

Ieremia VIII, XI, XII

Et sonabant contritionem filiae populi mei ad ignominiam dicentes: Pax, pax cum non esset pax.

Confusi sunt quia abominationem fecerunt quinimo confusione non sunt confuse et erubescere nescierunt; idei reo cadent inter corruentes, in tempore visitationis suae corruent, dicit Dominus.

Leagă în chip uşuratic rana… Vor fi daţi de ruşine, căci săvârşesc astfel de urâciuni; nu roşesc şi nu ştiu de ruşine; de aceea, vor cădea împreună cu cei ce cad; şi vor fi răsturnaţi când îi voiu pedepsi, zice Domnul.

8 aprilie 1952.

4

Doamne Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru încercarea la care mă supui. Numai dela tine am putere şi fără tine sunt o paiaţă şi o băşică de săpun, mă destram şi mă pierd. Numai dela tine am putere. Numai mila ta şi numai puterea ta mă ţin în chip de om. Iartă-mă, Doamne Dumnezeul meu că te-am uitat, iartă-m[ă când te voi mai uita şi nu mă lăsa să uit. Ştiu că numai cu voinţa ta te pot uita şi-mi aduc aminte de tine. Doamne Dumnezeul meu, dă-mi putere şi linişte, dă-mi putere şi linişte, dă-mi putere şi linişte. Doamne Dumnezeul meu, vino în inima mea; luminează-mi mintea, curăţă-mi inima. Vino în inima mea.

Doamne, Dumnezeul meu. Doamne Dumnezeul meu, facă-se voia ta, în toate lucrurile şi în toţi oamenii, şi din ceeace vreau eu. Ajută-mă să fiu mai bun, mai liniştit şi mai puternic; dă-mi, Doamne Dumnezeul meu, împăcare şi fericire. Dă-mi noroc şi ajută-mă să le fac bine şi altora. Ajută-mă să mă gândesc şi la alţii, învaţă-mă să-mi deschid inima.

Doamne Dumnezeul meu, ai milă de mine, nu mă pedepsi după cum sunt vrednic, ajută-mă să fiu mai curat şi mai bun. Dă-i sănătate şi putere şi linişte omului de lângă mine şi prietenilor mei şi duşmanilor mei; pe duşmani depărtează-i Doamne Dumnezeul meu, ca să trăiesc liniştit şi să nu cad în ispită pentru că în mila ta m-ai ridicat deasupra lor şi să mă înfumurez şi să cred că eu m-am ridicat. Iţi mulţumesc pentru tot ce mi-ai dat, Doamne, Dumnezeul meu, pentru viaţă şi pentru ceeace cred eu că e bine şi pentru ceeace cred că e rău, atât cum ştii numai tu, în nepătrunsa taină a ta. Iţi mulţumesc, Doamne Dumnezeul meu, că mi-ai dat să mă rog. Vino în inima mea.

5

Doamne Dumnezeul meu, stăpânul meu, vino în inima mea. Doamne, vino în inima mea. Luminează-mi mintea, curăţă-mi inima. Doamne, fie-ţi milă de mine şi ajută-mă. Nu-mi face după ceeace merit, ci iartă-mi greşelile şi păcatele.

Doamne Dumnezeul meu,. Îţi mulţumesc că mi-ai dat darul rugăciunii; îţi mulţumesc că mi-ai ascultat rugăciunea; îţi mulţumesc pentru minunea pe care ai făcut-o în mine. Nu te depărta de mine; lucrează în mine şi mai departe, Doamne Dumnezeul meu; ştiu că dacă vii, voiu avea putere şi linişte, şi dacă te depărtezi, mă destram şi nu mai sunt nimic. Vino în inima mea; dă-mi putere şi linişte; fă-mă mai bun şi mai curat. Doamne Dumnezeul meu, trezeşte-te în inima mea, dă-mi curăţie, putere şi linişte.

Doamne Dumnezeul meu, dă-mi fericire, sănătate şi belşug; dă-i fericire şi înalţă-i puterile omului de lângă mine; dă-le prietenilor şi duşmanilor mei după voia ta şi după mila ta. Facă-se în toate voia ta neînvinsă. Mulţumesc, Doamne Dumnezeul meu, pentru tot ce mi-ai dat: bucurii şi necazuri, toate pentru îndreptarea mea; îţi mulţumesc că mi-ai dat să mă pot ruga. Doamne, vino în inima mea.

29 Aprilie MCMLII

6

Doamne Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru minunea pe care ai făcut-o în mine. Îţi mulţumesc că mi-ai ascultat rugăciunile. Îţi mulţumesc că mi-ai dat să mă pot ruga.

Doamne Dumnezeul meu, vino în inima mea. Luminează-mi mintea, dă-mi putere, dă-mi putere şi linişte, curăţă-mi inima. Ajută-mă să nu mă îngâmf când arăţi puterea în mine şi nu mă lăsa să uit că eşti tu şi nu eu.

Doamne Dumnezeul meu, iartă-mi păcatele şi nu mă răsplăti după cum merit, ci fie-ţi milă de mine. Dă-mi putere de muncă şi sănătate; ajută-mă să mă rog mai mult; ajută-mă să învăţ să-mi ţin gura, să nu blestem, să nu vorbesc pe alţii de rău, să nu dispreţuesc, să văd binele în oameni. Doamne Dumnezeul meu, fă-mă mai curat şi mai bun. Doamne Dumnezeul meu, vino în inima mea.

4 Mai MCMLII

7

Doamne Dumnezeul meu, îţi mulţumesc că mi-ai dat putere şi linişte. Doamne Dumnezeul meu, tu îmi îndrumi viaţa mea şi îmi îmbogăţeşti mintea şi inima; tu ai făcut o minune în mine. Întăreşte-mă, Doamne şi statorniceşte

ce ai făcut în mine. Curăţă-mi imaginaţia, dă-mi o minte puternică şi curată. Curăţă-mi inima, ca să nu invidiez, să nu dispreţuesc, să nu urăsc. Dă-mi o inimă puternică şi curată şi dreaptă. Ajută-mă să-mi ţin gura, să nu vorbesc de rău, să ştiu să văd binele adevărat din oameni şi să ştiu să-l spun. Ajută-mă, ajută-mă, fă-mă tare.

Doamne Dumnezeul meu, fie-ţi milă de mine, nu mă răsplăti după cum merit; ajută-mă să fiu mai bun, mai puternic şi mai drept. Dă-mi sănătate, putere de muncă şi noroc. Doamne, vino în inima mea.

Doamne, ajută-l pe omul de lângă mine: dă-i sănătate, putere şi linişte. Doamne, dă oamenilor pacea şi uşurează-le suferinţele, ajută-i să fie drepţi şi mai buni şi mai fericiţi. Doamne, trezeşte-te în noi, arată-te în noi, vino şi fii printre noi, Doamne care eşti ascuns şi vădit în toţi oamenii şi toate fiinţele şi lucrurile, în soare şi în vânt, în lemn, în piatră, în cuvinte, în maşini, peste tot unde noi nu ştim sau nu simţim. Vino în inimile tuturor oamenilor. Doamne, vino în inima mea.

5 Mai MCMLII

8

Doamne, Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru tot ce mi-ai dat până astăzi; pentru fiecare clipă; pentru tot ce mi s-a întâmplat, bine şi rău; pentru fiecare răsuflare.

Doamne, îţi mulţumesc pentru minunea pe care ai făcut-o în mine. Îţi mulţumesc, Doamne, că m-ai chemat.

Ajută-mă să nu te uit, nu pleca dela mine, ci vino în inima mea, trezeşte-te în inima mea, fii în mine, Doamne, Dumnezeul meu. Dă-mi putere şi linişte, dă-mi sănătate şi noroc, ajută-mă să fiu mai bun, să fac binele, să văd, să gândesc şi să spun binele. Ajută-mă să nu dispreţuesc oamenii, ajută-mă să nu fiu furios pe ei. Doamne, Dumnezeul meu, potoleşte-mi boala imaginaţiei şi dă-mi linişte.

Doamne Dumnezeul meu, ascultă-mi rugăciunile, ajută-mă arată-ţi puterea şi mai departe de-acum înainte în mine. Facă-se voia ta, Doamne; îţi mulţumesc pentru ce mi-ai dat până acum şi pentru ce-mi vei da de acum înainte. Facă-se voia ta.

Ajută-l pe omul de lângă tine: dă-i sănătate, putere, tinereţe, dă-i linişte, Doamne, luminează-l şi dă-i înţelepciune şi înălţare.

Doamne Dumnezeul, meu dă pace tuturor oamenilor. Ajută-i să nu urască, să nu vrea răul si să nu-l facă. Dă-le pace şi potoleşte-le patimile. Fie-ţi milă de noi şi dă-ne liniştea inimii. Înalţă-ne la tine din nefericire şi întristare, uşurează-le inima şi celor bogaţi şi puternici, şi dă-le umilinţă şi bunăvoinţă. Doamne, iartă-ne puţina voinţă. Vino în inimile noastre. Vino in inima mea. Vino în inima mea. Vino în inima mea, Doamne Dumnezeul meu. Vino în inima mea. Vino, Doamne.

8 Mai MCMLII

9

Doamne Dumnezeul meu, ajută-mă să nu scadă căldura în sufletul meu, întăreşte-mă şi dă-mi putere şi trezie să mă rog, căci sunt slab şi uit.

Doamne Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru liniştea şi bucuria pe care mi-ai dat-o. Ajută-mă să mă menţin puternic şi treaz. Dă-mi trezie, putere şi linişte, Doamne Dumnezeul meu.

Doamne, vino în inima mea, Doamne, ajută-mă, luminează-mă, dă-mi putere. Nu pedepsi păcatele mele, ci iartă-mă şi ajută-mă să le sting. Doamne, vino în inima mea.

Doamne, dă putere, şi linişte, şi sănătate, şi înţelepciune omului de lângă mine; dă-le linişte, fericire şi pace tuturor oamenilor.

Doamne, ajută-mă să nu văd răul în oameni, să nu-i dispreţuiesc şi să nu-i urăsc. Ajută-mă să iubesc oamenii din jurul meu. Ajută-mă să fiu puternic şi drept.

Dumnezeul meu, trezeşte, înviază în inima mea.

Dă-mi soarta să te pot lăuda şi spune în lumea întreagă.

Dumnezeul meu, chiar neştiut, să fii cu mine alături, glasul meu să ajungă până la marginile pământului, spunând numele tău, Doamne Dumnezeul meu, stăpânul meu.

12 Mai MCMLII

10

Doamne, Dumnezeul meu, vino în inima mea. Dă-mi putere, bucurie şi linişte. Doamne, stăpânul meu, ajută-mă şi slăbeşte-mi dorinţele. Ajută-mă să doresc mai puţine lucruri: înalţă-mi dorinţele, Doamne. Luminează-mi mintea, curăţă-mi inima, Doamne, Dumnezeul meu, luminează-mi mintea, curăţă-mi inima. Apără minunile pe care le-ai făcut în mine, Dumnezeul meu; înconjoară-mă cu puterea ta.

Depărtează de mine băuturile ameţitoare şi ispitele de orice fel; Doamne, ajută-mă să-mi ţin mintea trează şi inima curată.

Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, înalţă-mi dorinţele şi împuţinează-le; nimiceşte dorinţele nesăbuite din mine; ajută-mă să mă curăţ şi să mă limpezesc. Dă-mi liniştea sufletului, înălţarea şi puterea minţii.

Doamne Dumnezeul meu,. Iartă-mi păcatele, iartă-mi greşelile; ajută-mă să lupt împotriva lor; fă-mă mai bun şi mai drept, ajută-mă să văd binele în oameni şi să-l spun.

Dumnezeule nemărginit din noi şi de dincolo de noi, taină, mişcare a lumii, veşnicie nemişcată, lege necunoscută, ai milă de noi; dă blândeţe oamenilor; scade-le suferinţele; dă-ne pace şi înţelegere, Doamne, stăpânul meu.

Doamne, dă-mi sănătate, bunăstare şi noroc şi ajută-mă să nu le folosesc rău. Doamne, dă putere, sănătate şi înălţare omului de lângă mine.

Doamne Dumnezeul meu, dă-mi putere şi linişte, luminează-mi mintea, curăţă-mi inima; Doamne, vino în inima mea.

17 Mai MCMLII

11

Doamne, Dumnezeul meu, vino în inima mea. Dă-mi putere, bucurie şi linişte. Apără-mă de primejdie, ridică-mă deasupra duşmanilor mei. Doamne, ajută-mă să fiu drept, să fac binele, să văd în oameni binele şi să-l spun. Doamne Dumnezeul meu, dă-mi sănătate, luminează-mi mintea, curăţă-mi inima. Doamne, îţi mulţumesc că mi-ai ascultat rugăciunile, îţi mulţumesc pentru minunile pe care le-ai făcut în mine. Doamne, înconjură-mă cu puterea ta, apără minunile tale în mine. Doamne Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru fiecare clipă, pentru fiecare răsuflare a mea. Vino în inima mea, Doamne.[136]

23 Mai MCMLII

12

Doamne, Dumnezeul meu, vino în inima mea, ajută-mă în încercarea aceasta. Nu-mi da ce doresc eu ci ce este drept. Doamne Dumnezeul meu, ajută-mă în lupta asta şi arată-mi pentru ce să lupt. Doamne, dă-mi curăţie şi putere, dă-mi sănătate şi linişte, dă-mi sănătate şi noroc. Doamne Dumnezeul meu, luminează-mi mintea, curăţă-mi inima, şi scapă-mă de întristare. Iartă-mi păcatele, Doamne Dumnezeul meu, faţă de mine şi faţă de oameni: nu mi le răsplăti după cum merit, ci ajută-mă să nu le mai fac. Iartă-mi aplecarea spre mândrie şi spre destrăbălare şi ajută-mă să mă înalţ deasupra greşelilor mele. Doamne Dumnezeul meu, stăpânul meu, curăţă-mi închipuirea, dă-i putere şi îndreapt-o spre bine. Doamne Dumnezeul meu, îţi mulţumesc că mi-ai ascultat rugăciunile, îţi mulţumesc pentru bunătatea ta, îţi mulţumesc şi pentru încercări, temeri şi spaime. Îţi mulţumesc, Doamne, pentru minunile pe care le-ai făcut în mine. Doamne, Dumnezeul meu, înconjură-mă cu puterea ta, apără-ţi minunile tale în mine şi nu mă duce în ispită. Doamne, vino în inima mea[137]

26 Mai MCMLII

13

Doamne, dă lumii pace. Doamne, dă-le oamenilor blândeţe şi pace.

Doamne Dumnezeul meu, dă-i omului de lângă mine sănătate, putere. Înălţare.

Doamne Dumnezeul meu, stăpânul meu, îţi mulţumesc, îţi mulţumesc, îţi mulţumesc pentru că mi-ai ascultat rugăciunile, pentru că mi-ai dat puterea minţii, pe care nu ştiam c-o pot avea, pentru că mi-ai dat bucurii la care nu mă aşteptam, pentru că ai făcut în mine minuni pe care nu le aşteptam şi la care nu speram. Îţi mulţumesc, Doamne, pentru putere, linişte şi sănătate, îţi mulţumesc pentru că m-ai ridicat deasupra duşmanilor mei, că mi-ai dat bucurie şi înţelegere, că mi-ai luminat mintea şi mi-ai limpezit mintea. Doamne, Dumnezeul meu, putere, ordine, lege, frumuseţe, bunătate şi curăţie a lumii, Dumnezeule de temut, de necunoscut, înspăimântător, bun, speranţa mea, încrederea mea, mai mare decât gândurile şi cuvintele, Dumnezeule din inima mea, îţi mulţumesc.

Doamne Dumnezeul meu, vino în inima mea, trezeşte-te în inima mea. Doamne, dă-mi putere şi linişte, dă-mi sănătate şi noroc, Doamne, înconjură-mă cu puterea ta, apără minunile tale în mine. Doamne Dumnezeul meu, apără-mă de duşmani.

Doamne, luminează-mi mintea şi curăţă-mi inima. Doamne, curăţă-mi imaginaţia, fă-mă să nu doresc decât ce pot avea şi ce e drept să am. Doamne, Dumnezeul meu dă-mi numai ce e drept să am.

Doamne, nu mă lăsa să mă stric, să devin uşuratic şi fără ruşine; eu ştiu că numai puterea ta mă ţine în picioare şi că fără ea aşi fi mai puţin decât ceilalţi oameni; ştiu că fără tine aşi fi nefericit, mărunt, întunecat, prost, orb, fără putere, ridicol. Dumnezeul meu, ajută-mă să fiu vrednic de bunătatea ta.

Doamne, Dumnezeul meu, mi-e ruşine, mi-e ruşine când văd ce sunt şi ce mi-ai dat; şi totuşi alunec pe alunecuşul îngâmfării. Doamne, ştiu că nu eu sunt cel care a făcut ce e bun în ce am făcut, ci tu. Doamne, dă-mi putere, curaj, curăţie. Doamne, iartă-mi păcatele, iartă-mi greşelile, iartă-mi neputinţele. Dă-mi putere, curăţie şi linişte. Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, nu mă părăsi, nu mă lăsa să uit de tine, nu mă lăsa să-mi pierd măsura. Doamne, vino în inima mea. Doamne, ajută-mă. Doamne, dă-mi putere şi fă-mă curat. Doamne, vino în inima mea.

2.6.MCMLII

14

Dumnezeul meu, nu mă părăsi, Doamne, nu mă părăsi. Doamne, nu mă duce în ispită. Fără puterea ta nu sunt nimic, nu mă pot împotrivi slăbiciunilor şi păcatului. Doamne, dă-mi puterea ta şi ajută-mă să fac bine. Dumnezeul meu, nu mă părăsi.

Doamne, îţi mulţumesc pentru încercările în care mă pui; văd din ele cât sunt de slab. Văd din ele că nu sunt nimic decât ce vrei tu şi atâta vreme cât vrei tu. Doamne tainic, Doamne necunoscut, ajută-mă, dă-mi puterea ta; ajută-mă să văd binele, ajută-mă să fac binele. Doamne, Dumnezeul meu, nu mă lăsa să cad, înalţă-mă, Doamne, curăţeşte-mă şi înalţă-mă.

Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, apără-mă de necurăţenie şi de tulburare, apără-mă de mânie şi destrăbălare, de ură şi de lăcomie.

Doamne Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru tot ce îmi dai, în fiecare clipă, pentru viaţă, pentru bine şi pentru rău. Dumnezeul meu, curăţeşte-mă şi înalţă-mă.

Doamne, dă-mi putere şi linişte. Doamne, curăţă-mi inima, luminează-mi mintea. Doamne, vino în inima mea.

Iartă-mi păcatele, Doamne, ajută-mă să nu le mai fac, Doamne, nu mă părăsi.

Doamne, Dumnezeul meu, dă oamenilor blândeţe şi pace; iartă-ne, Doamne, potoleşte furia oamenilor, dă-le linişte şi blândeţe dacă aşa este drept.

Doamne Dumnezeul meu, dă-i sănătate şi putere omului de lângă mine; înalţă-l Doamne, dă-i sănătate şi putere.

Doamne, Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru tot ce-mi dai; Doamne, apără-mă, apără-ţi minunile tale în mine; ajută-mă să fiu curat, tare şi drept. Vino în inima mea. Vino în inima mea. Vino în inima mea. Fă-mă curat, dă-mi putere să fac şi să vreau ce e drept.

6.6.MCMLII

15

Doamne, Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru tot ce mi-ai dat, pentru viaţă, pentru putere, pentru slăbiciune, pentru linişte şi nelinişte, pentru încercări, pentru mulţumiri, speranţă şi nemulţumire, pentru păţanii şi înţelepciune.

Doamne, Dumnezeul meu, vino în inima mea, dă-mi bucurie şi linişte. Doamne, Dumnezeul meu, dă-mi bucurie şi linişte. Îţi mulţumesc că m-ai ridicat deasupra duşmanilor mei. Doamne, ajută-mă să mă ridic asupra mea, să-mi înfrâng desfrâul, lenea, adormirea obtuză, mânia, răzbunarea. Doamne, Dumnezeul meu, înconjoară-mă cu puterea ta, curăţă-mi şi inima, limpezeşte-mi şi curăţă-mi mintea. Doamne, nu mă părăsi; nu-mi lua darul rugăciunii; rămâi, Doamne, aproape de mine. Doamne, Dumnezeul meu, stăpânul meu, care ai făcut în mine minuni, vino în inima mea, rămâi lângă mine, apără-ţi minunile tale în mine. Doamne, înalţă-mă, fă-mă mai curat şi mai bun. Doamne, dă-mi bucurie.

VII MCMLII

16

Doamne, Dumnezeul meu, îţi mulţumesc în genunchi pentru minunile pe care le-ai făcut în mine. Doamne, Dumnezeul meu, ţi-am cerut putere şi linişte şi mi-ai dat putere şi linişte; ţi-am cerut bucurie şi mi-ai dat bucurie.

Doamne, Dumnezeul meu, dă-mi şi mai departe putere şi linişte, dă-mi bucurie, dă-mi, Doamne, înălţare şi curăţă-mă, fă-mă mai curat şi mai bun. Ajută-mă să nu obosesc şi să nu mă descurajez; ajută-mă să cer cu statornicie şi să aştept cu răbdare blândeţea ta. Ajută-mă să nu fiu răutăcios, mărunt, să nu dispreţuesc oamenii, ci să-i iubesc, să-i înţeleg şi să fiu aproape de ei. Doamne, Dumnezeul meu, dă-mi putere şi linişte, bucurie şi înălţare. Doamne, Dumnezeul meu, îţi mulţumesc. Cum îţi mulţumesc pentru darurile tale? Vota mea tibi reddam, coram populis. Îmi voiu împlini făgăduinţele şi te voiu sluji în faţa popoarelor. Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, Doamne, apără minunile pe care le-ai făcut în mine. Doamne, înmulţeşte minunile pe care le-ai făcut, vino în inima mea , îmblânzeşte-mi inima, luminează-mi inima, dă-mi puterea ta, Doamne Dumnezeul meu, dă-mi puterea ta.

XXVI.IX.MCMLII

17

Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, nu-mi lua darul rugăciunii. Doamne Dumnezeul meu, stăpânul meu, dă-mi darul rugăciunii. Întăreşte-mi inima, Doamne, ca să fac lucruri plăcute ţie; ajută-mă, Doamne, să te slujesc. Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, fă-mă mai puternic în slujba ta decât sunt în slujba oamenilor. Dă-mi putere şi linişte Doamne, dă-mi sănătate şi bucurie, ca să te pot sluji. Ridică-mă deasupra fricii, Doamne, deasupra spaimei şi deasupra fricii de moarte; dă-mi viaţă lungă şi plină, Doamne, în slujba ta. Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, nu mă părăsi. Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, vino în inima mea: ajută-mă să fiu mai bun, Doamne, să fiu bun şi puternic, Doamne, să iubesc oamenii şi să fiu drept; căldura dragostei şi dreptatea dă-mi-le, Doamne.

Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, vino în inima mea. Stăpâne fără nume, măreţie a nemărginirii, taină a adâncurilor de sus şi de jos, şi a adâncimii inimilor noastre, Doamne Dumnezeul meu, vino în inima slugii tale. Doamne, îţi mulţumesc că te-ai îndurat de mine. Îţi mulţumesc că mi-ai ascultat rugăciunile. Îţi mulţumesc că mi-ai întărit mintea şi inima. Curăţeşte-mă, luminează-mă, înalţă-mă, ajută-mă să nu mai fiu rău, josnic şi murdar şi păcătos. Înalţă-mă, Doamne, deasupra a ceea ce sunt azi. Ajută-mă, Dumnezeul meu şi dă-mi putere să mă lupt. Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, dă-mi victoria.

MCMIII, primo die post idus Ianuarias, XVI.I.

18

Doamne Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, vino în inima mea, luminează-mi mintea, curăţă-mi inima, înalţă-mă Dumnezeul

meu, dă-mi putere şi fă-mă mai bun; Dumnezeul meu, îţi mulţumesc pentru tot ce mi-ai dat; pentru bine şi rău; pentru minunatele tale daruri mie nevrednicului. Dumnezeul meu, apără-mă de rău, Dumnezeul meu, stăpânul meu, păstrează-ţi minunile pe care le-ai făcut în mine, arată-ţi puterea în mine, stăpânul meu, limpezeşte-mi sufletul, Doamne, dă-mi darul rugăciunii. Vota mea tibi reddam, coram populo tuo[138] .

XV.III.MCMLIII

19

Doamne Dumnezeul meu, bucuria mea şi tăria mea, nu mă uita, eu nu te uit, Doasmne Dumnezeul meu, inimă a lumii, ochi al infinitului, puterea mea şi mângâierea mea, îţi mulţumesc în genunchi pentru darurile tale şi învaţă-mă să te răsplătesc, ajută-mă că numai dela tine am putere. Tu eşti puterea mea, puterea lumii, toate numele sunt prea mici pentru tine. Îţi mulţumesc, Doamne Dumnezeule, dă-mi putere să fac binele, să-ţi împlinesc voinţa.

Mulţumescu-ţi ţie Doamne, în genunchi îţi mulţumesc.[139]

10.2.1956

20

Dumnezeule pe care nu te cunoaştem, Dumnezeule al cărui nume nu-l cunoaştem şi căruia îi dăm acest nume, univers infinit în lung şi-n lat şi-n adâncuri şi-n înălţimi şi-n toate celelalte dimensiuni ale spaţiului şi în toate categoriile cunoscute de noi, şi în cele numai imaginate, şi în cele numai posibile, şi în toate categoriile cunoscute de noi care sunt poate infinite, Dumnezeule care te afli în mine, Dumnezeule în care mă aflu, din tine fac parte, m-am născut din tine şi mă voi topi în tine. Mai luminos ca soarele, mare de lumină, ocean de întuneric, teribil şi înspăimântător şi nemilos, frumuseţe a frumuseţilor, blândeţe şi fericire a inimii mele, te iubesc, dac-ai fi o fiinţă pământească ţi-aşi săruta picioarele, dar aşa îmi închin inima în faţa ta, tu care ai creat cutremurul, furtuna şi răutatea omenească, tu care eşti în speciile de animale carnivore şi în actele de cruzime şi josnicie, şi în boală, şi în împuţiciune şi moarte, tu care eşti în muzică şi în auroră, şi în rouă, şi în iubire, şi în cântecul păsărilor, şi în bunătatea oamenilor, în sacrificiul de sine şi-n bunătatea lumii: Dumnezeul meu stăpânul lumii dacă n-ai fi lumea însăşi, stăpânul meu dacă n-aşi fi parte din tine şi n-ai fi în întreaga mea fiinţă, te iubesc, mă închin ţie, îţi mulţumesc pentru existenţă, conştiinţă şi glas, pentru fiecare ceas şi clipă ce mi-ai dat, pentru bucurie şi suferinţă, mă închin ţie şi-mi închin inima şi gândul în faţa ta.

Binecuvântează această lucrare, fă-mă s-o duc la bun sfârşit, pentru ca să te slujesc pe tine prin frumuseţe şi adevăr, şi să le arăt oamenilor frumuseţea şi adevărul.

Am deschis cartea şi scria în ea despre David, care aflând de înaintarea sirienilor a trecut Iordanul în şir de bătaie. Îi văd pe duşmani alături de tovarăşii mei necunoscuţi sunt! Sunt în lumea întreagă! Trec Iordanul şi ies la bătălie.

Dosarul de Securitate nr. 1[140]

Un poem din poezia argheziană[141]

Anul 1955 a fost deosebit de bogat în evenimente literare interesante. Cred că istoria literaturii îl va număra printre cei mai rodnici ani ai literaturii noastre noi. În cursul lui 1955, au apărut primele lucrări majore ale unora dintre scriitorii generaţiei noi, şi totodată au apărut două opere de cea mai mare însemnătate ale unuia dintre cei mai mari poeţi ai noştri: Tudor Arghezi. E vorba de marile înşiruiri de poeme scrise de el, una sub titlul *Cântare omului*, iar cealaltă sub titlul *1907*. În aceaste rânduri mă voi ocupa despre cea de-a doua. Despre *Cântare omului* voi spune pe scurt doar atât: că reprezintă cel mai important poem filozofic al lui Tudor Arghezi, acela în care el cristalizează şi coordonează concepţia sa despre om, despre rosturile omului pe pământ, despre relaţiile dialectice între om şi natură, despre (viaţa în) societate, în orânduirile pe care le-a cunoscut în trecut societatea omenească şi în perspectiva luminoasă a viitorului.

Ca formă, ambele poeme cuprind o suită de poezii de lungimi variabile, fiecare cu câte un titlu distinct, propriu, fiecare cu câte o temă a sa. Însă ele sunt legate toate de o foarte strânsă unitate a concepţiei generale. Ele reprezintă dezvoltarea susţinută şi consecventă a unei singure idei de bază, idee vastă şi profundă. De aceea, deşi au acest caracter fragmentar de suită, se înfăţişează gândirii noastre ca poeme unitare, unul într-adevăr cântare a omului, al doilea, tablou epic, dramatic, satiric, al cumplitei drame sociale pe care au constituit-o răscoalele din 1907.

Amândouă aceste poeme reprezintă de bună seamă, un moment de cea mai mare însemnătate în creaţia literară a lui Tudor Arghezi şi anume momentul în care însuşirea ideilor revoluţionare ale comuniştilor, însuşirea concepţiei clasei muncitoare a ajuns în conştiinţa poetului într-un stadiu atât de înaintat, încât s-o poată fecunda, dând naştere la opere de mari dimensiuni, de puternică desfăşurare a forţei creatoare, opere semnificative prin conţinutul lor şi prin desăvârşirea expresiei, opere care vor rămâne printre cele mai de frunte în creaţia poetului şi în istoria literaturii noastre.

Sunt cunoscute împrejurările tragice ale răscoalei din 1907. Imaginea capitalismului spre forme noi de exploatare din ce în ce mai intensă, într-o ţară înapoiată cum era a noastră, crease o cumplită problemă agrară. Mizeria ţărănimii, nivelul ei material şi spiritual neînchipuit de scăzut contrastau în chip strident cu veniturile uriaşe ale marilor proprietari şi arendaşi de moşii.

Izbucniseră în 1888 răscoale ţărăneşti în judeţele din jurul Bucureştiului. Ideile socialiste, popularizate de presă şi de manifestele muncitoreşti, îşi făceau loc pe încetul în conştiinţa maselor ţărăneşti. În 1905, izbucneşte prima revoluţie rusă. Cuirasatul răsculat Potemkin soseşte la Constanţa şi potemkiniştii risipiţi prin centrele muncitoreşti răspândesc ideile bolşevicilor. Nu mult după aceea, în primăvara lui 1907, siliţi de mizerie, revoltaţi de condiţiile neomenoase ale învoielilor agricole, de formele variate şi infinite ale exploatării, ţăranii din Moldova şi din Muntenia se răscoală. E cunoscut caracterul deosebit de sălbatic şi de neomenos al represiunii militare, care a costat viaţa a unsprezece mii de ţărani şi a îngrămădit în puşcării şi în ocnă alţi patruzeci de mii.

Scriitorii cei mai de frunte ai poporului nostru n-au rămas insensibili la această dramă. Începând cu Caragiale şi Coşbuc, apoi, între cele două războaie, continuând cu Liviu Rebreanu şi acum, după eliberare, cu Zaharia Stancu şi alţii, scriitorii în a căror operă se cristalizează conştiinţa poporului au arătat cu indignare, cu revoltă, cu profundă durere, ce au însemnat răscoalele din 1907. Partidul Muncitoresc Român a pus în adevărata sa lumină acest important moment revoluţionar din istoria poporului nostru. Şi iată că acum, la aproape cincizeci de ani după răscoală, unul din cei mai de seamă poeţi pe care l-a produs poporul nostru, Tudor Arghezi, la vârsta de şaptezeci şi cinci de ani, a creat cea mai vastă şi semnificativă operă poetică, închinată tragediei din 1907.

Remarcăm despre *1907* că este un poem epic, că e un poem dramatic, că e un poem satiric. Într-adevăr, arta lui Tudor Arghezi îşi manifestă aici trăsături noi şi, pe de altă parte, îşi potenţează la maximum valenţele deja cunoscute. Îl cunoaştem pe Arghezi ca pe un mare mânuitor al ironiei, al sarcasmului, ca pe un artist sub pana căruia cuvântul devine şfichi de bici, săgeată înveninată, picătură de vitriol. Ironia lui e arzătoare, corosivă, nimicitoare, în pamflete şi în poeme mai vechi. Aici însă, în *1907*, sprijinit de atitudinea de protest social, de critică nemiloasă la adresa burgheziei şi moşierimii, ajunge la culmi necunoscute încă. Cred că nu exagerez afirmând că, de la Eminescu încoace, limba română n-a atins asemenea forţă satirică, asemenea intensitate a ironiei ostile, ca în unele din poeziile cuprinse în ciclul *1907*. Aici, la Arghezi, accentul e altul decât a fost la Eminescu. E familiar, direct, de un realism crud, cre nu se sfieşte în faţa celor mai violente culori: în forma rafinată a sonetului, de pildă, pune cuvinte brutale, la fel de tăioase şi de nemiloase ca bisturiul chirurgului, atunci când taie un buboi purulent. Aşa e prima din seria de poezii, intitulată *Cuconu Alecu*.

Nu de mult, cam pe vremea când apăreau poemele din *1907* ale lui Arghezi în revistele noastre literare, în Palatul Republicii s-a deschis o expoziţie de gravuri ale marelui pictor spaniol Francisco Goya. Cred că, în *1907*, arta lui Arghezi, sobră, violentă, nemiloasă, folosind trăsături de o cruzime aproape nenaturală, dar totdeauna realiste, mânuind pete de

întuneric, dar şi de lumină, este înrudită din punct de vedere al concepţiei, al caracterului său profund cu gravurile lui Goya.

Spuneam că paleta poetului cunoaşte, ca şi aceea a marelui pictor de acum o sută cincizeci de ani, nu numai întunericul, ci şi petele de lumină, nu numai ironia cumplită, ci şi revolta, mila cutremurată, de care e în stare un suflet nobil. Căci alături de figurile boierilor apar ţăranii, victimele, tragicii eroi ai răscoalei.

Figurile ridicole, odioase, de o monstruoasă diformitate, ale asupritorilor seamănă cu gravurile lui Goya, în care stăpânii Spaniei feudale, nobilii şi clerul catolic, sunt înfăţişaţi în figuri de o hidosă urâţenie, uneori în siluete monstruoase, cu capete de măgari sau cu aripi de liliac.

Şi acum, să ne amintim de oameni simpli, nu deosebit de frumoşi, (căci viaţa grea n-a avut cum să-l lase să-şi dezvolte frumuseţea care stă ascunsă în fiecare fiinţă omenească), să ne amintim de aceşti oameni simpli, care ne apar în gravurile lui Goya din seria *Dezastrelor războiului*, mânuind puşca şi sabia împotriva asupritorului, să ne amintim de prizonierii în celule subpământene, de victimele sugrumate, din opera lui Francisco Goya, care pare a fi un reportaj din iad şi nu e decât o imagine realistă a patriei sale chinuite. Şi vom vedea figuri asemănătoare zugrăvite de versul lui Arghezi, sobru şi ascuţit, ca şi vârful de oţel cu care Goya zgâria plăcile de aramă ce urmau să fie roase de acidul azotic, umplute cu cerneală, ca să dea apoi, în lumini albe şi pete adânci de întuneric, imaginile cumplite şi tragice ale eroismului oamenilor simpli. Nu e aici o comparaţie care nu şi-ar avea rostul între un poet şi un pictor, între un român din veacul al 20-lea şi un spaniol de la sfârşitul celui de-al 18-lea. Vreau numai ca prin apropierea acestor doi mari artişti, al căror temperament e înrudit, să luminez mai mult calităţile poemului lui Arghezi. Figurile oamenilor simpli sunt la amândoi dure, umile şi totuşi pline de o mândrie şi demnitate care în cea mai neagră mizerie şi în cele mai cumplite împrejurări, păstrează cinstea fiinţei omeneşti şi nobleţea ei. Răsculaţii distrug conacele şi le incendiază. Dar nimeni nu se gândeşte la jaf. Oamenii aceştia simpli, siliţi de mizerie, socotesc că toată bogăţia conacelor boiereşti e spurcată de imoralitatea profundă a exploatării şi nu se ating de nimic.

Personajele apar neted conturate, prin integrarea lor în conflict, în acţiunea contrastată, prin opunerea lor unor forţe ostile, ceea ce e tocmai esenţa dramatismului.

Mai spuneam despre această memorabilă carte de poezie a lui Tudor Arghezi că are încă o trăsătură importantă, şi anume pe aceea a epicului. Din păcate, demonstrarea afirmaţiei mele e mai grea, nu din pricina lipsei de argumente, ci din pricina spaţiului restrâns de care dispun. Vreau numai să indic că o întreagă desfăşurare de fapte, o întreagă poveste a unui popor împilat şi asuprit, a unei răscoale înăbuşite în sânge, a unor destine de oameni curmate tragic de maşinăria nemiloasă a societăţii capitaliste, se

desfăşoară în versurile cărţii. Şi, ca să se convingă cititorii acestor rânduri de caracterul epic care, în această dezvoltare şi în această potenţare, mi se pare un lucru nou în poezia lui Arghezi, îmi îngădui să le recomand lectura cărţii, tot aşa cum le doresc să citească, pentru a verifica aceleaşi idei, şi *Cântare omului*.

La vârsta de şaptezeci şi cinci de ani, vârstă a bătrâneţii şi a oboselii la mulţi oameni, Tudor Arghezi a creat lucruri noi, de o valoare artistică impresionantă şi a mers cu un pas înainte, şi cu un pas mai sus în îmbogăţirea preţioasei sale opere. Omul care a scris versurile acestea, uneori cumplite, totdeauna sobre, violente şi dure, versurile acestea în care limba românească capătă puteri, intensităţi, culori, accente dureroase, tragice şi cutremurate de emoţie, pe care poate niciodată nu le-a mai avut, în afară de versurile lui Eminescu, eu am cinstea şi bucuria să-l cunosc. E un bătrânel scund şi subţirel, cu trupul fragil, măcinat de îndelungi ani de boală. Glasul lui nu are incisivitatea metalică şi ascuţimea acidă a versurilor din *1907*, dar ochii negri ai lui Tudor Arghezi au şi acum sclipirea şi focul care te fac să presimţi intensitatea unei simţiri artistice fără pereche şi a unui temperament şi a unei firi omeneşti de o adâncime şi de o vioiciune aşa cum rareori produce un popor. În clipa când scriu aceste rânduri, mi-e dor de el, mi-e dor să mă duc să văd cum se face primăvară în livada de la marginea oraşului, la capătul străzii Văcăreşti, unde într-o casă albă m-a primit pentru întâia oară, sub un pom, la o masă, simplu, marele poet. Vorbim despre el şi despre versurile lui. Să ne gândim la el şi să-i trimitem dragostea noastră. O merită acest mare meşteşugar, acest artist care vibrează ca strunele unei lăute la culoarea şi luminile lumii strălucitoare şi sumbre, pline de frumuseţi şi de suferinţe, lumea oamenilor pe care el, om, a cizelat-o în versuri de aur şi piatră nestemată, în versuri de fier şi de pământ. Tudor Arghezi, bătrâne meşter, să ştii că îţi citim versurile şi ne gândim la durerea şi bucuria, la calvarul şi biruinţa poporului din care te-ai născut, ne gândim mai limpede şi mai bine, citindu-le din versurile tale: şi de aceea ne gândim cu dragoste şi recunoştinţă la tine.

Scriitorii despre scriitori[142]

Îl citesc pe T. Arghezi, dar o fac în felul obişnuit al cititorului: încet, cu ochii trecuţi peste text.
Credeam că înţeleg destule lucruri şi D-ta mi-ai arătat eri că am fost departe de ele.

Te-am ascultat vorbind şi am avut impresia că eşti un vrăjitor care naşti din gândurile mele cadenţe necunoscute, realităţi pe care nu le descoperisem în mine.

Îţi mulţumesc.

Cred că ai făcut vis-à-vis de ascultători ceeace un mare actor face în teatru comentând şi interpretând versurile lui Arghezi. Ai creat un nou Arghezi în mintea multora.

S-a spus totdeauna că eşti un om deştept. Citirea unui vers e mult lămuritoare în această privinţă.

D-ta trebue să fii foarte deştept.

Deşteptăciunea îţi vine dintr-o mare sensibilitate, din înţelegerea lucrurilor până-n adânc, din puterea de a transmite rezonanţa pe care în D-ta o au lucrurile.

Cu vocea asta ai face să tremure de invidie mari actori.

Şi pentru că marilor actori li se traduc mulţumirile în aplauze, ascultă-le şi pe cele pe care din plin ţi le trimit!

Ultimele poezii ale Ninei Cassian[143]

Am spus de multe ori că pentru autorul acestor rânduri, bucuria estetică de-a citi poeme frumoase, nu e întreagă decât dacă e împărtăşită. Aşi pune un titlu general unui şir întreg de notaţii asupra cărţilor şi poemelor noi – oricare ar fi autorul notaţiilor respective, dar cu condiţia ca ele să fie făcute în acelaş spirit: şi anume titlul ar fi "Să citim împreună". Cititorul care a adresat vrodată această invitaţie unei fiinţe iubite sau prieten, să citească împreună cu autorul celor de faţă recentele poeme ale Ninei Cassian, apărute în nr. 12 al ‚Vieţii Româneşti', sub un titlu care arată că ele sunt numai câteva dintr-un grup, *Muzeul de antichităţi.*

Nu e o surpriză, pentru cei care preţuiesc poezia Ninei Cassian, calitatea acestor poeme. Ceeace e o surpriză e ceeace aşi numi accentul lor de maturitate. Cred că există multe laturi ale fenomenului creaţiei, care n-au fost încă suficient studiate de cercetătorii creaţiei estetice. Unul din ele e maturiatea artistică. Care e definiţia maturităţii artistice? Care-i sunt simptomele? Când e justificată şi demonstrabilă aprecierea că un artist şi-a găsit deplinătatea forţei sale creatoare, că e matur? Autorul celor de faţă nu poate răspunde acestor întrebări. Dar nu se poate împiedica de-a avea, pe baza experienţei sale de cititor neobosit al literaturii, simţământul că în poemele acestea Nina Cassian şi-a atins maturitatea. Nu vreau să spun că în aceste versuri poeta realizează întreaga sa personalitate; dar că una din laturile personalităţii sale şi anume, o certă înclinaţie spre reflexiunea asupra marilor probleme generale, iese în lumină într-o formă sigură, bogată, fermă, plină de culoare, desăvârşită potrivit învăţăturii marilor înaintaşi.

Repet, aceste modeste observaţii sunt acelea ale unui cititor care a citit multe cărţi; ele nu sunt o analiză ştiinţifică. Dacă se va întâmpla ca ele să scoată în lumină puncte semnificative ale poemelor respective, atunci vor fi de folos unor viitoare consideraţii savante, cu valoare ştiinţifică. Limba germană a creat un cuvânt născut din practica ştiinţifică: Vorarbeit. Singura

mea ambiţie e de-a isbuti asemenea “lucrări pregătitoare” care să fie utile criticii literare contemporane, şi aşi dori ca tot ce scriu despre cărţi şi poeme, să fie considerat ca atare.

Vorbeam de reflexiunea asupra marilor probleme omeneşti, ca fiind o latură caracteristică a personalităţii artistice a Ninei Cassian, îndeosebi în poemele de faţă. Într-adevăr, ele se axează toate nu pe un sentiment, pe exprimarea unei stări afective tumultuoase, ci pe o idee – fireşte, puternic colorată afectiv, dar o idee. Şi anume, aceea că o seamă de relaţii sociale vor dispărea, în viitorul socialist al omenirii, fiindcă au fost generate de societatea împărţită în clase. Culoarea afectivă o dă sentimentul de ostilitate faţă de aceste relaţii şi satisfacţia dispariţiei lor. Câteodată ele sunt semnificate prin obiectul material în care ele se cristalizează: coroana, gârbaciul, panoplia de arme; alteori e vorba de relaţiile înseşi: plus-valoarea, umilinţa, impostura; în fine, ca ţel suprem par şi condiţii biologice fundamentale ale vieţii ca fiind învinse: moartea. Toate acestea devin “antichităţi” în muzeul viitorului. Ideea e de un optimism îndrăzneţ; ea e expresia unor teze din cele mai importante, ale filosofiei revoluţionare a clasei muncitoare: în societatea care nu mai e împărţită în clase, exploatarea omului de către om şi toate înjosirile fiinţei omeneşti, generate de exploatare, dispar; totodată stăpânirea naturii de către om capătă proporţii şi perspective nelimitate. Acesta e conţinutul de idei al poemelor Ninei Cassian. Acest conţinut putea fi exprimat într-o formă seacă, schematică, apropiată de formularea generală. Nu e cazul. Poeta lasă cititorului impresia că face filosofie. La prima vedere, vezi numai obiectul de care vorbeşte, şi care, chiar când e vorba de o relaţie şi de un sentiment, ca umlinţa, dobândeşte o materialitate, un caracter sensibil, ceeace constituie o mare calitate artistică.

Încă una din problemele mai puţin tratate de esteticienii noştri, şi una pe care avem mare nevoie s-o avem lămurită, e o teorie marxistă a metaforei, şi în general a imaginii poetice. Îi simt lipsa mai ales în faţa poemelor Ninei Cassian, metaforice într-un grad înalt. Există o poezie care e expresia directă, ritmată şi rimată a sentimentului: *Mai am un singur dor:*

În liniştea sării
Să mă lăsaţi să mor
La marginea mării (Eminescu)

Sau, la Goethe, celebrul:

Ueber allen Gipfeln ist Ruh.

Există însă, tot ritmică prin accente şi tot rituală prin repetarea unor silabe identice la distanţe egale (rimele la capătul versurilor), expresia indirectă, prin

metaforă, hiperbolă, alegorie, prosopopee şi aşa mai departe. E la fel de încetăţenită în poezia:

Duh risipit în van şi în ruşine:
Aşa-i lucrarea cărnii. Ne-mplinită,
E pofta cruntă şi nelegiuită
Ce-i minte crud pe alţii şi pe sine.

De-i împlinită, e desgust şi scrum.
Otravă e, ce-ţi rătăceşte firea.
Vâneaz-o, scos din minţi: şi-a împlinit menirea.

Nebun eşti în dorinţi şi-n săvârşire,
Neînfrânat la ţintă şi în drum.
O clipă-n cer; pe urmă, prăbuşire;
Nainte fericirea – după – fum.

Da, ştiu. Şi totuşi vom goni etern
Spre raiul ce ne-asvârlă în infern.
(Shakespeare, *Sonetul 191*)

Simplicitatea sublimă pe care-o ilustrează versurile amintite ale lui Eminescu şi Goethe, sau metaforica concretă, violent colorată, profund sugestivă, e cestuilalt poet, sunt două căi ale poeziei. Le semnalez; altădată, şi poate sub pana altcuiva, descrierea determinărilor lor. Deocamdată, să fie însemnat aici că poeziile Ninei Cassian, de care ne ocupăm, fac parte din a doua categorie. Umilinţa, astfel, devine o fiinţă omenească, prosopopeea, poeta: se adresează. Apostrofă. Cer iertare că folosesc aceste cuvintre pedante, cu privire la un poem atât de vibrant de emoţie – una din lucrările Ninei Cassian, cele mai depărtate de o anumită uscăciune afectivă pe care o reproşează unii poetei. Aici compasiunea, simţământul de frăţie omenească, mila, revolta faţă de umilire, solidaritatea cu umiliţii, conştiinţa mânioasă a realităţii revoluţiei şi a profundei justificări etice a revoluţiei, justificarea istorică a umilinţei în perspectiva rezultatelor ei pozitive – toate acestea stau limpede, nespuse dar exprimate, în distihuri care mi se par o importantăă realizare artistică, prin caracterul unitar al sentimentului şi ideii, prin lărgirea bruscă a conţinutului. Şi ideii în final, când problematica umilinţii trece deodată în ceeace o depăşeşte şi o rezolvă: revoluţia. Iată poemul:

Umilinţa (copiat din ziar)
Pe care loc să te aşez, fiinţă
de lacrimă şi sânge, Umilinţă?

Nu ştiu cum să te-ating fără sufăr…
Fiinţa ta e toată-o rană vie.

În părul tău cărunt şi întristat
Se vede încă urma de scuipat,

Şi-n ochii tăi se tulbură de-a valma
Ruşinea, ghiontul, palma şi sudalma…

Nu ştiu cum să te-ating să nu te sperii
Tremurătoare maică a durerii…

În care faşă blândă de uitare
Să te-nvelesc – pentru vecia mare?

Acuma, după ce cititorul are versurile în faţa ochilor, va aprecia sobrietatea şi conciziunea întregului poem, referirea la cât mai multe date concrete asociate cu ideea centrală (ruşinea, ghiontul,…scuipat…rană vie…), frumuseţea melodică a unui vers grav şi trist ca
Tremurătoare maică a durerii.

Şi emistihul decisiv, acela care dă orientarea revoluţionară a poemului:
Dar ai adus furtuna.

În patru vorbe se rosteşte fără patos exterior, ideea care dă accentul poemului: odată mai mult, sobrietatea se dovedeşte unul din cele mai bune mijloace pentru a reliefa ideea, mai ales când ea exprimă un contrast puternic: aici, pasivitatea suferinţii de-o parte, şi revolta brusc exprimată de cealaltă.

Ce este în versul iniţial repetat în final de strofă sau de poem, ca în rondele şi balade, ce este acolo care ne dă atât de uşor simţământul ironiei triumfătoare? Cititorul să-şi amintească de rondelele lui Cicerone Theodorescu, de asemenea să citească *Gârbaciul* de Nina Cassian. Şi aici, repetarea aceasta slujeşte să traducă şi prin ritmul strofei , acelaşi simţământ de deşertăciune şi nimicnicie al duşmanului. Poate că distanţa relativ mare la care se repetă versul reprezintă o insistenţă asupra ideii conţinute în el: repetarea atrage atenţia şi-l imprimă conştiinţei şi memoriei. De trei ori, această insistenţă apasă asupra ideii de asuprire crudă şi brutală:

Stăpânii împletiră un gârbaci
În şapte-l împletiră şi în zece
Când se-abătea gârbaciul pe grumaz

A patra oară, ideea, care a devenit din ce în ce mai concret ilustrată şi mai specificată (împletiră un gârbaci, îl împletiră vârtos, ca să lovească tare, când lovea el în carne omenească) e răsturnată iarăşi, de o dialectică lăuntrică a poemului, asemănătoare cu cea din *Umilinţa*:

Azi zace-n cui ca o mănuşă goală.

La fel se desvoltă, în două faze succesive şi contrastante, poemul *Coroana*. Cred că această desfăşurare a ideii unui poem are o mare putere de sugestie şi evocare; căci conştiinţa cititorului, prinsă în mişcarea poemului, împinsă dela termenul A, realitatea crudă a exploatării, la termenul non-A, revolta, "furtuna" şi inutilitatea, vacuitatea de sens şi rost a uneltei sau simbolului material al exploatării, coroană, gârbaci, - e acum împinsă să gândească ea singură al treilea termen, care decurge din primele două: realitatea socialistă, care a depăşit pe A, nu e nici una nici alta, dar presupune pe amândouă ca atare depăşite.Această a treia fază se petrece în conştiinţa cititorului, spre care aceasta e împinsă de către contradicţia pe care o înfăţişează poemul.

Acelaşi fel de-a desvolta ideea pare să fi condus crearea poeziei *Plus-valoarea*. Însă desfăşurarea nu mai e atât de clară şi de concret exprimtă; opoziţia celor două feţe ale ideii nu e evidentă. Singurul element dialectic e acela exprimat prin contrastul între epoca în care se situează poetul faţă de prezent:

Cândva, într-un veac de mult apus este, de fapt, pentru noi, încă viitorul în care:

Ultimii proletari din lume au spus
Către ultimul patron…

Ritmul inegal, lipsa de cursivitate a versurilor, lipsa metaforei, a asociaţiilor de imagini care să ilustreze ideea, ca şi lipsa de desfăşurare clară a ideii pe care o arătam mai sus, indică după părerea mea un moment de mai slabă inspiraţie creatoare.

Două poezii, *Soclul vacant* şi *Panoplia* sunt întemeiate pe o astfel de desvoltare a ideii. În întâia, Soclul vacant stă gol deocamdată, până când şi moartea va deveni piesă de muzeu. Poezia explică această idee iniţială (moartea a slăbit, secera-i nimereşte pe alături, tovarăşele ei, războiul, foamea, crima, boala au dispărut) şi o repetă în final, cu acea valoare de accent, de pecetluire a memoriei, pe care o arătam mai înainte în legătură cu

repetarea versurilor de baladă sau rondel. Aici e doar ideea care se repetă, clarificată.

Iar în *Panoplia*, contradicţia între armele cumplite ale războiului şi vărsarea de sânge, pe de o parte şi conştiinţa unei omeniri comuniste pe de altă parte, (Aceasta a fost demult, a fost departe), e folosit ca să scoată într-un relief impresionant faptul că, deşi universul s-a schimbat radical, a rămas, printre lucrurile constante – oroarea omenirii de război:

Nici astăzi sângele, nici azi nu tace.

Aici e o contradicţie izbitoare între realitatea schimbată şi poza neschimbată. Pe când, în *Soclul vacant* e o consecvenţă izbitoare în hotărârea oamenilor de a combate moartea. Prin mijloace variate, folosind forme de versificaţie care-i slujesc intenţia (aici ar fi de făcut o analiză pentru care instrumentele îi lipsesc autorului, şi cred că multora), Nina Cassian exprimă în aceste câteva poezii conţinutul socialist al gândirii şi simţirii unei personalităţi artisitice ajunse la maturitate.[144]

PETRU DUMITRIU

Scrisoare deschisă adresată „Gazetei literare”.[145]

Aşi dori să acordaţi acestor rânduri ospitalitatea din coloanele ‚Gazetei literare’, care mi se pare cel mai activ şi mai operativ organ de presă al Uniunii noastre. Ţin să rostesc aici părerea mea că noi, colectivul de redacţie al revistei ‚Viaţa Românească’, n-am făcut faţă obligaţiilor pe care le avem faţă de cititorii şi faţă de colaboratorii noştri, publicând în numărul 5 (1955) al ‚Vieţii Româneşti’ fragmentul de poem dramatic *Satul fără dragoste* de Radu Boureanu. În loc să-l analizăm cu vigilenţa ideologică la care ne obligă încrederea pe care ne-a acordat-o obştea scriitorilor, l-am publicat dintr-o prost înţeleasă ‚amabilitate’ faţă de un poet care, acuma vreo opt-nouă ani, era, prin poemele în ‚culoarea roşie şi neagră’, unul din fruntaşii poeziei progresiste dela noi.

Din păcate, chiar şi fragmentul pe care noi l-am socotit cel mai ‚publicabil’ constitue o manifestare vădită a reapariţiei formalismului, a antirealismului în literatura noastră. E o reapariţie furtivă, pe uşa din dos; ea se ascunde sub caracterul totdeauna mai puţin clar, încărcat cu imagini figurative, al genului feeriei. Basmul se foloseşte de imagini figurative, care cristalizează sub chipuri tradiţionale (Făt-Frumos, Ileana Cosânzeana, Muma Pădurii etc.) conţinuturi care exprimă experienţa seculară de viaţă a poporului, aspiraţiile şi ideile lui. Tinereţea eroică şi victorioasă, iubirea mai tare decât orice piedică, natura ostilă, iată ce transpare prin aceste figuri. Palatele împăraţilor din basme sunt nişte curţi ţărăneşti, Feţi-Frumoşii nişte flăcăi dela sat; pretutindeni se simte ecoul practicei vieţii cotidiene a poporului.

Balada ia personagii istorice; oameni care au existat capătă cu trecerea timpului şi peregrinările cântecului prin ţară, ceva din caracterul fabulos al figurilor basmului: Corbea, Toma Alimoş, Gruia lui Novac, Antofiţă a lui Vioară sunt eroi în care poporul îşi oglindeşte propria vitejie, propria vitalitate, atitudinea în faţa problemelor vieţii.

Fragmentul de poem dramatic *Satul fără dragoste* de Radu Boureanu, are un caracter legendar şi pare a se inspira din basmele populare, mai cu seamă în ce priveşte metoda de construcţie a imaginii artistice. Dar felul cum e aplicată această metodă, ideile pe care le conţine, mai mult sau mai puţin limpede formulate, fragmentul publicat de noi în ‚Viaţa Românească' duc la o totală desfigurare a tradiţiei legendelor noastre populare, a spiritului lor, a trăsăturilor lor principale şi caracteristice. Există de bună seamă basme populare în care firul acţiunii, şi poate concepţia despre lume şi viaţă pe care ele o exprimă, să difere de filonul principal al creaţiei populare. Dar în basmele culese de Petre Ispirescu, în cele create de Ion Creangă, în aproape toate basmele, poveştile şi baladele consemnate de cercetătorii folklorului nostru, găsim o concepţie unitară, aceeaşi atitudine în faţa vieţii, ceeace e de altfel firesc când ne gândim că basmul, legenda, sunt… (verso)

5 rânduri goale!

Satul fără dragoste, care se petrece într-o vreme depărtată dar neprecizată, în care apare "tărâmul de legendă" ca în *Prâslea şi merele de aur*; în care circulă vrăjitoarele şi zboară blestemele, este, în ciuda aparentei înrădăcinări în solul fertil al legendei populare, o lucrare care desfigurează tradiţia basmului şi contrazice însăşi esenţa basmului, care e oglindire figurativă a realităţii obiective a conştiinţei poporului, şi continuare a unei tradiţii.

În ce mi se pare că stă desfigurarea totală a spiritului basmului popular? În câteva trăsături principale ale acţiunii, care contratzic fundamental concepţia despre lume a poporului nostru, în trecut şi astăzi. Întreaga acţiune se întemeiază pe situaţia creată de "blestemul unei vrăjitoare din munţii Hartz", care ia vitejia flăcăilor din sat – dar, după cât reiese din text, şi din întreaga ţară. Ori eu îmi îngădui să afirm că în nici unul din basmele, în nici una din baladele şi doinele care constituie fondul de aur al literaturii noastre populare, poporul nu se înfăţişează pe sine însuşi ca fiind lipsit de curaj, ca răbdând fără împotrivire asuprirea şi împilarea. Ceeace caracterizează toate marile balade, ca şi basmele, e apariţia unui erou care personifică sau în orice caz împărtăşeşte aspiraţiile, credinţele, interesele, pasiunile masselor populare.

Chiar dacă faptul istoric este negativ, dacă e o înfrângere, sau dacă e vorba de înstăpânirea, de pildă, a Turcilor asupra ţării, spiritul neînvins al poporului nu acceptă să oglindească decât date care-l reprezintă pe eroul popular victorios, în plină împotrivire activă în faţa asupritorului.

10 rânduri goale

De aceea cred că e total greşită ideea autorului care ne reprezintă însăşi massa, pe “flăcăii din sat”, ca lipsită de iniţiativă şi de curaj. Aşa ceva nu I-ar fi trecut niciodată prin gând povestitorului sau cântăreţului popular, care ar fi simţit că-şi jigneşte ascultătorii atribuind eroilor lor iubiţi o atitudine înjositoare şi necorespunzătoare atitudinii istorice a masselor, în neîncetată revoltă, sură sau făţişă, împotriva asupritorului. Tot aşa, e o dovadă de neînţelegere, de absenţă a unei asimilări a esenţei basmelor şi legendelor populare, faptul că autorul ne înfăţişează “lotrii” bântuind şi jefuind ţara alături de Tătari. Aşi vrea să mi se arate unde, în întreg folklorul nostru, se manifestă teama de “lotri”, ostilitatea faţă de ei. Îmi îngădui să susţin că, potrivit adevărului social (“lotrii”, haiducii, erau ţărani împinşi la disperare de exploatarea boierească; ţăranul sărac, omul din massă, n-avea dece să se teamă de ei, care erau ţărani săraci ca şi dânsul şi împărtăşeau aceeaşi conştiinţă de clasă ca şi el), nu există nici un element în folklorul nostru, în care “lotrii” să nu fie trataţi cu înţelegere şi simpatie, în orice caz nu cu spaimă, cu ostilitatea îngrozită pe care o manifestă locuitorii *Satului fără dragoste*.

Acest *Sat fără dragoste* nu aparţine literaturii noastre; el aparţine inspiraţiei strict subiective, conştiinţei confuze a autorului. Numai aşa se explică enormitatea încă şi mai mare a ideii “blestemului ca nici un flăcău să nu mai iubească”. De un asemenea “blestem” poate fi lovit, în realitatea vieţii de toate zilele, un ins, o colectivitate, nu massa populară; şi poezia populară, exprimând un adevăr resimţit în mod instinctiv, dar şi bazată pe o experienţă de multe milenii, nu are niciodată, nicăeri, imaginea unei colectivităţi în care instinctul generic şi forma sa conştientă, înaltă, iubirea, să lipsească, să fie lovit de paralizie şi sterilitate.

Poetul e liber să creeze; dar nouă, cititorilor, ne aparţine dreptul de a cerceta în ce măsură aceste imagini corespund realităţii obiective. Cred că ceeace se petrece în *Satul fără dragoste*, în ciuda sfârşitului forţat, care tinde totuşi să mulţumească exigenţele de conţinut, e cu totul străin, şi, în unele lucruri de bază, cu desăvârşire opus concepţiei populare despre lume, cristalizate în folklor. De asemenea, e străin şi opus concepţiilor oamenilor simpli de azi. Atun), ci, se pune întrebarea: unde sunt aderenţele? Cu ce e înrudit, cu ce e în acord, conţinutul poemului? Trebue să spun că nu văd decât conştiinţa autorului, subiectivitatea sa. Dar aceasta nu e destul ca să fie isvorul unei opere de artă realiste.

Concepţia de bază a poemului dramatic *Satul fără dragoste* este deci, după părerea mea, cu desăvârşire falsă; e vorba de o nefericită inspiraţie a autorului: acesta se depărtează prin ea de esenţa legendelor populare, creând o legendă care nu-şi are rădăcini nici în folklor, nici în realitatea contemporană, nici în cea istorică, ci numai în conştiinţa confuză a autorului.Ea se caracterizează astfel printr-un subiectivism care trădează infiltrarea ideologiei burgheze în creaţia aceasta a lui Radu Boureanu. Prin lipsa de aderenţă la realitatea populară (la prezentul, la istoria şi la folklorul

maselor populare) se explică poate şi eşecul total în ceea ce priveşte crearea unei imagini artistice care să exprime idei clare, unei imagini, care, în condiţiile specifice ale genului ales, să dea totuşi o oglindire a realităţii; astfel se explică lipsa de realism a imaginii artistice.

Astfel se explică însă şi ceea ce isbeşte pe cititor:lipsa de transparenţă, de forţă expresivă, de evidenţă a conţinutului de viaţă, de care suferă lucrarea. Versurile se înşiruie fără să simţi un conflict, fără să distingi personalităţi, tipuri omeneşti; forma încărcată cu incidente lipsite de dramatism (intervenţia zăludei, apariţia unor personagii nediferenţiate decât prin nume ca Lina, Fata arţăgoasă, Fata mofturoasă), cu expresii dialectale de neînţeles şi chiar de neghicit (rocul roşu, altare sau almare pentru haine, cosoroaie şi caferi, ~~perinoc~~), de cuvinte greşit întrebuinţate (surugiu şi vizitiu ca echivalente, Tătarii năvălind incendiu în ţară), şi apoi un haos de elemente folklorice semi-asimilate de autor, tulbură înţelegerea conţinutului. Dacă formalismul e o preponderenţă a formei asupra conţinutului de idei şi sentimente, incapacitatea formei de a exprima limpede şi convingător conţinutul, ea fiind tratată de parc-ar fi autonomă, atunci lucrarea de faţă a lui Radu Boureanu, este unul din cele mai vădite cazuri de formalism din recrudescenţa formalistă pe care pseudo-ideea ‚pauzei în lupta de clasă' a adus-o în literatura noastră în ultima vreme. Sarcina criticii literare, a noastră a scriitorilor, a redacţiilor revistelor noastre, e de a combate cu energie şi intransigenţă această reînviere a formalismului, şi orice manifestare de antirealism. Idei filosofice extrem de greu de exprimatartistic, şi-au găsit rostire în *Cântarea omului* de Tudor Arghezi. Cred că nu poate exista scuză pentru confuzia sau diversiunea ideologică sub masca genului feeriei sau legendei, şi sub nici o altă mască; dar încercarea de a minimaliza pericolul nu poate fi decât foarte dăunătoare.

Am vrut să schiţez problema şi să exprim în aceste rânduri o părere personală, semnalând criticii literare, un punct ameninţat al frontului nostru literar: criticii literare şi tovarăşilor în ale versului şi prozei le aparţin acuma continuarea discuţiei. Îmi îngădui să adaug ca o observaţie generală că susceptibilităţile, ‚intransigenţa' faţă de redacţii, ‚supărările' pe o revistă atunci când îşi permite obiecţii sau rezerve, bine întemeiate şi argumentate, toate aceste atitudini de terorizare a criticii şi rezerve bine întemeiate şi argumentate, toate aceste atitudini de terorizare a criticii şi redacţiilor sunt, până la urmă, păgubitoare nu numai revistelor, nu numai ansamblului literaturii noastre, ci şi autorului însuşi, căruia partea subconştientă a actului creator să-i joace un renghiu de care el însuşi să nu-şi dea seama, şi pe care ochiul obiectiv al celor dimprejur îl sesizează la timp, ajutând pe autor să rezolve cinstit şi energic problemele conştiinţei sale. Ceeace din păcate redacţia noastră n-a făcut în cazul de faţă, contribuind astfel la crearea unei spărturi în frontul nostru literar.

Petru Dumitriu

Tu Fu[146]

La oaste, dincolo de zidul cel mare

I

Mâhnit îmi las coliba. Drumu-I lung
Spre graniţe de-apus şi miază noapte.
Ci sunt silit să plec. Stă scris la lege

Când să pornim, când să sosim la oaste,
Dar cine fuge, rău va fi de-acela.

II

De-atâta vreme am slujit la oaste
Încât ostaşii ceilalţi, fraţi de arme
Cu mine, mă socot un lup bătrân.
Şi totuşi n-am uitat; încă-i iubesc
Pe-ai mei lăsaţi departe-n miazăzi.
Aicea însă pot muri-ntr-o clipă
Când frâul e să ţi-l culegi de jos,
Scăpat din mână şi căzut sub grele
copite ce cutremură pământul;
în orice clipă poţi muri aici
când sari s-apuci un steag duşman în râpa
adâncă.

III

La ape înlăcrimate mi-ascut eu sabia,
Mă tai la mâini, apa se face roşie.
Ah, de-aşi putea uita junghiul durerii.
Tulbure-i gândul, inima amară.

*

Totuşi, totuşi, lupt în război pentru
ţară De ce m-aşi plânge? Numele
poate Fi-va-mi scris în cărţile slavei
Când oasele mele vor fi ţărână.

IV

Le porunceşti la cei luaţi la oaste,
Dar eu, ostaş de rând, şieu am cinste:
De-aceiamerg la oasteşi la moarte:
Nu te-ncrunta, nu te răsti la mine.

*

Pe lângă drum un om din sat.
i-am datsăducă o scrisoare-acasă:
‘Vai, despărţitu-ne-am pe veci. De-a pururi
Noi nu ne-om mai împărtăşi din una
Şi-aceeaşi întristare.’

V

Călătorind noi multă, multă vreme
Ajuns-am laoştirile de-aicea
În care atâţia-s amărâţişitrişti
Iarbucuroşi se aflădoarcâţiva.
Mai marii peste oaste poate nu ştiu

*

Cu ochii mei văd dincolo de râu
Gonind pe câmp duşmani călări în pâlcuri.
Eu – eu suntdoar o slugă de stăpân,
Ce sorţiam eu să fac vreo faptă mare,
Ce sorţi de slavă?

VI

Ţi-alegi tu arcul?
Alege-l tare.
Ţi-alegi săgeţi tu?
Ia-le ascuţite.
Ucizi tu oameni? Doboară întâi caii.
Iei robi în luptă?
Ia robi căpetenii.

*

I-ar trebui uciderii hotare
Şi ţărilor, să aibă-odată margini.
Ajunge că goneşti năvălitorul,

La ce să mai răneşti, să mai ucizi?

VII

Umblând călări prin ploaie şi ninsoare
În munţi înalţi oştirea noastră intră
În locuri rele,
Ne căţărăm pe stâncile-ngheţate,
Simţi mâna că îţi degeră şi cade.

*

Departe îndărăt, departe-i ţara!
Când încetăm de-a mai zidi cetăţi?
Ne mai întoarcem oare? Norii, seara,
Plutesc alene către miazăzi.
Mă doare duhul. Duce-m-aşi cu norii.

VIII

Sălbaticii s-au repezit la ziduri;
E vântul greu de praf stârnit de cai.
Cu săbii mari în mâini, l-am ciopârţit
Iar prinţullor, cufunia de gât
Târâtu-l-am sub poartă în cetate.
Dar eu, ostaş de rând, n-am altă treabă.
Ce mare lucru este o izbândă?

IX

De peste zece ani slujesc la oaste.
Pe drept pot cere cinste şi răsplată
Dar mi-e ruşine să urmez netrebnici
Ce sbiară după bani şi fug de luptă.

X

Adesea izbucnesc la noi războaie
Pe şesurile cele mari din miezul ţării
Şi încă mai adesea la hotare.
Dar un bărbat care ţinteşte sus
Să rabde ştie, ştie să aştepte.

Perspective de primăvară

Zdrobită e cu totul ţara noastră.

Doar râurile au rămas aceleaşi
Şi dealurile. În oraş copacii
prin pieţe cresc înalţi, pe uliţi iarba.
Şi florile par azi înlăcrimate
din pricina acestor vremi amare.
Până şi păsările
Jelesc văzând câţi oameni se despart
De cei ce le sunt dragi.

*

Se împlinesc trei luni de când tot ard
Pe munţi într-una focuri de alarmă,
Şi-acuma o scrisoare de acasă
E mai de preţ decât un sac de aur.
Iar când îmi scarpin tidva,
părul sur mi-e atât de rar,
că nu-l mai ţine-agrafa.

Pribeagul

După toţi anii-aceştia de război
A năpădit prin case buruiana.
Pe vremuri numai la noi în sat
O sută şi ceva de fumuri; astăzi
Nimic n-a mai rămas; dela cei vii
Veşti nu mai vin; topiţi în lut sunt morţii.

*

Mă-ntorc, scăpat din bătălii pierdute,
În casa bătrânească. Totu-i altfel.
Pustie-i uliţa. Pustii sunt toate.
Pustiu şi trist e cerul, ziua-i sură
şi friguroasă. Împrejur sunt vulpi.
Pisici sălbatice cu blăni sbârlite
De furie, mă scuipă.

*

Răriţi sunt oamenii şi resfiraţi.
Vecini n-am decât văduve bătrâne.
Săracă mi-este casa şi pustie
Dar pasărea nu-şi lasă cuibul vechi.

*

Acuma, primăvara, iau o sapă
Şi săp la câmp din zori şi până noaptea.
Slujbaşul îmi trimite o ştafetă
Să plec la oaste iarăşi.

*

Deşi slujesc pe-aproape, n-am pe nimeni
Să-mi spuie-n capul satului ‚drum bun'.
Sunt singur; totuşi parcă-mi pare bine
Că nu mă duc departe de acasă,
Măcar că satul nostru-i pustiit
Cu totul de război aşa încât
‚Departe' sau ‚aproape' e tot una.

*

Mumă bătrână, mă gândesc la tine,
Cinci ani bolnavă, moartă neveghiată.
Că m-ai născut asta ţi-a fost răsplata.
Ca şi a mea, o viaţă amărâtă.

*

Iar sunt pribeag. Iar sunt silit să plec
Şi iarăşi la război. Ce chilipir,
Să fii supusul unui împărat!

*

Războiu-a scos din minţi întreaga ţară;
Ard focuri fumegând, semn de alarmă
Pe turnurile oricărei cetăţi.
Duhnesc ucişii care zac în iarbă
Şi fluviile s-au roşit de sânge.

*

Aşa că mă întreb în sine-mi:
E fericire? Unde este pace?
Aicea n-am dece să mai rămân,
Cu duhu'ndurerat plec de acasă.

Bătrânul se întoarce la război

Război e pretutindeni. Vânt bătrân

Dar parte n-am de linişte. Hotarul,
Zic ei, te du şi apără hotarul!
Feciorii şi nepoţii mi-au căzut
În bătălie, n-am ce face acasă.

*

Mi-arunc toiagul şi-apoi ies pe poartă.
Celor luaţi la oaste le fac milă.
“Măcar că oasele, zic, mi-au slăbit,
Mi-au mai rămas în gură nişte colţi.”

*

Acum mă-mbrac în platoşă, mă-nclin
În faţa căpitanului şi plec.
Muierea mea bătrână lângă drum
Stă în genunchi şi plânge. Văd cum vântul
Îi suflă-n hainele subţiri şi rupte
Şi mă gândesc că nu am s-o mai văd.
Apoi mi-e grijă să n-o prindă frigul.
Iar ea îmi spune doar: ‚Vezi, fii cu grijă…’
O las şi plec.

*

Întăriturile din trecătoarea Tu Men
Sunt tari; e greu să treci la Şing-Yuan râul;
Te pomeneşti că n-o să mor îndată
Deşi m-aşteaptă moartea mai încolo.
La urma urmei despărţirea-i lucru
Obişnuit la orice vârstă; totuşi
Nu te înduri să pleci: oftezi la gândul
Că nu mai eşti ca altădată, tânăr.

Note de ședință privind Congresul Scriitorilor[147]

Critica şi autocritica lui Croh. şi Z. Stancu
Perioadele lui de greşeli: minte? 2 greşeli

hiperbolă. Poezia . Plasticitatea. Cezar Petrescu Nicoară Potcoavă –

omul critica Perpessicius

sinonime cu real. soc. Balzac şi Proust incultura ⟶ nu

Apărarea

principiilor real. soc. de pe poz. Culturii şi înalt. Niv. artistic, nu cu făţărnicie

Critica şi tinerii epici: Ghilia Moraru - Negura

Fr. Munteanu Tert(ulian) - zero

A. Mihale
E. Camilar
Demostene şi
redactorii

Critica pozitivă: Scânteia
Fărcăşan: *Pasărea furt., Drum fără pulbere*

Crohm. ESPLA
Catedră
Cond………..
Red. şef la VR
Scrie la Gazeta şi Contemp.

Critica şi tinerii critici: Referatul
lui Bratu, Oprea, Băleanu

[o să-l radem la părţile critice]

Criticii nu se critică între ei, zice Crohm. Savin. Paul.
De două ori. Dar pe Paul, da! Dar nota EXPRESIONISMULUI – cărţi
Scânteia
despre activit. mea, nu e voie! Aerul stătut. Dictatură?Tert(ulian) → Dacu
Savin + la Plenară

Istoria lit.române!

Stancu e maladiv? Toţi suntem maladivi? Sănătos e tov. Crohm. şi
URA DE MOARTE
Academismul
Tematica! Oamenii! Camil!
Thibaudet, tovarăşe Perpessicius,
scria pt. contemp.! Îl admirăm fiindcă
nu era marxist, nu fiindcă a
făcut istoria respectivă?

Scriitorii dintre cele 2 războ.
Scriitorii noştri! O istorie
a literaturii realist socialiste!

Cum vreţi să avem încredere? Cum vreţi să ne ajutaţi?
"Scânteia" - Ruperea criticii de scriitori. Izolarea unui grup de scriitori de critici, unii "tămâiaţi", alţii "infailibili".

La început!!

Zaharia Stancu
Petru Dumitriu Pseudonimul! Nu e voie!

Paul Georgescu

Savin Bratu

Propuneri pentru Prezidiul Congresului Scriitorilor[148]

Sadoveanu Mihail
Arghezi Tudor
Asztalos István
Banuş Maria
Baranga Aurel
Beniuc Mihai
Bogza Geo
Botez Demostene
Breitenhofer Anton
Camilar Eusebiu
Ciocov Vladimir
Crohmălniceanu Ovid
Jebeleanu Eugen
Kóvacs György
Pas Ion
Petrescu Cezar
Sorbul Mihail
Stancu Zaharia
Theodorescu Cicerone
Balaci Alexandru – raportor
Breslaşu Marcel – “ –
Davidoglu Mihail – “ –
Deşliu Dan – “ –
Dumitriu Petru – “ –
Georgescu Paul – “ –
Mihale Aurel – “ –
Nagy Istvàn – “ –

Regulament privind organizarea, funcţionarea şi atribuţiile Consiliului Superior al Editurilor[149]

1. Consiliul Superior al Editurilor funcţionează pe lângă Ministerul Învăţământului şi Culturii, ca organ consultativ pentru problemele ajutorului editorial şi de difuzare a cărţii.

Consiliul Superior al Editurilor are sarcina de a studia şi propune măsuri pentru continua îmbunătăţire a activităţii editoriale şi de difuzarea cărţii.

2. Consiliul Superior al Editurilor are următoarele atribuţii:

- Analizează orientarea generală a dezvoltării producţiei editoriale şi dezbate propunerile de planuri tematice actuale şi de perspectivă ale editurilor.
- Analizează diversele probleme legate de editarea cărţii sub aspectul conţinutului, al proporţiilor dintre diversele sectoare de literatură, al prezentării grafice etc.
- Studiază problemele legate de activitatea de difuzare a cărţii şi face propuneri pentru îmbunătăţirea acesteia.

3. Activitatea Consiliului Superior al Editurilor se desfăşoară potrivit unui plan de muncă annual, întocmit de Consiliu şi aprobat de Ministrul Învăţământului şi Culturii.
4. Membrii Consiliului Superior al Editurilor sunt numiţi de ministru la propunerea adjunctului ministrului care conduce activitatea Departamentului Culturii.

La şedinţele Consiliului va participa Adjunctul Ministrului care răspunde de activitatea sectorului.

5. Consiliul Superior al Editurilor poate lucra în plen sau pe colective de lucru – numai cu o parte din membrii săi – pentru dezbaterea unor probleme de specialitate, cu caracter mai restrâns.
6. În vederea îndeplinirii planului de muncă, preşedintele Consiliului poate invita, spre consultare, în cadrul şedinţelor plenare sau al colectivelor de lucru şi alte persoane, care pot aduce o contribuţie la rezolvarea unora din problemele de muncă ale consiliului, sau le poate încredinţa studierea unor asemenea probleme.
7. Consiliul Superior al Editurilor se convoacă în şedinţe plenare cel puţin de două ori pe an.

Preşedintele Consiliului poate convoca de câte ori este necesar, colective de lucru, pentru consultarea în probleme cu caracter restrâns.

8. Consiliul Superior al Editurilor are un secretar numit prin Ordinul Adjunctului Ministrului

Secretarul are următoarele atribuţii:

a) Pregăteşte din dispoziţia preşedintelui lucrările Consiliului;
b) Convoacă în scris, din dispoziţia preşedintelui, Consiliul în şedinţele plenare sau colectivele de lucru;
c) Difuzează membrilor Consiliului, cu cel puţin 10 zile înainte de a avea loc şedinţa, ordinea de zi a şedinţei şi eventual materialele care vor face obiectul acesteia;
d) Consemnează dezbaterile într-o minută;
e) Păstrează lucrările Consiliului.

9. Pe baza minutei menţionată la pct. 8 de mai sus se întocmeşte un raport semnat de preşedinte.

Raportul va cuprinde propunerile Consiliului şi va fi înaintat Ministrului în termen de cinci zile de la data când a avut loc şedinţa.

Lista Membrilor Consiliului Superior al Editurilor[150]

Preşedinte: Prisnea C-tin – adjunct al ministrului
Membri: Beniuc M. – scriitor, prim secretar al Uniunii Scriitorilor
Galan M.V. – scriitor, membru în biroul Uniunii Scriitorilor
Petru Dumitriu – scriitor, membru în biroul Uniunii Scriitorilor
Mihale Aurel – scriitor, director general al Direcţiei Generale a Editurilor
Bihai Vasile – director general adjunct al Direcţiei Generale a Editurilor
Drăgoescu Const.
Carusso C-tin – director Direcţia Producţiei Editoriale
Bănuţă Ion – scriitor, director E.S.P.L.A
Meliusz Iosif – scriitor, publicist, redactor şef la E.S.P.L.A.
Ştefănescu A.I. – scriitor, director Editura Tineretului
Ing. Roman Valter – prof. Univ., director Editura Politică
Ing. Oprean Aurel – conf. univ. director Editura Tehnică
Lăzărescu A. – director Editura Ştiinţifică
Nuţu Dumitru – profesor, director Editura Didactică
Acad. Graur Al. – director general Editura Academiei R.P.R.
Dr. Dumitriu R. – medic, director Editura Medicală
Filoti Eugen – director Editura în Limbi Străine
Wayand Eric – redactor şef adj. Neuer Weg
Acad. Oprescu Gh. – director Institutul de Artă
Rauser Vasile – redactor şef revista "Probleme economice"
Gafiţa Mihai – critic literar, secretar al Uniunii Scriitorilor
Szölner Ferencs – scriitor, secretar al Uniunii Scriitorilor
Olteanu Virgil – director, Direcţia Difuzării Cărţii
Kazar Vasile – grafician, profesor, secretar Uniunea Artiştilor Plastici
Perahin Jules – grafician, profesor, redactor şef revista "Arta plastică"
Ing. Rusu Oliviu – secretar A.S.I.T.
Dr. Bogdan Iosif – vicepreşedinte al S.R.S.C.
Livezeanu Octav – vicepreşedinte al I.R.R.C.S
Gruia Ştefan – director, Direcţia Biblioteci
Ing. Constantin Alex. – director tehnic, Direcţia Generală Industrială
Ing. Tronaru C-tin – director tehnic, Combinatul Casa Scânteii
Curticăpeanu V. – şeful secţiei de istorie la Ed. Academiei R.P.R.

Ilie Rădulescu – redactor şef adjunct “Lupta de clasă”
Florenţa Rusu – profesoară, activistă la C.C. al P.M.R
Ursu Elena – responsabila Librăriei Centrale Bucureşti

Mici observaţii[151]

Hercule, zice fabula elină, a şovăit la o răscruce, între calea ce duce către Virtute şi cea care duce către Viciu. Prozatorului contemporan i se poate întâmpla să se oprească la răscruci de o natură mai puţin etică, ci doar artistică şi meşteşugărească. De pildă: între (ca să rămânem în fabula elină) Clio şi Calliope: între muza poeziei epice şi muza istoriografiei. La răscrucea asta te-ai aflat şi tu, Tatăl Nostru Carele Eşti în Raftul cu Cărţi, Lev Tolstoi. Citind istoria scrisă de Herodot sau Xenofon, sau memoriile lui Saint Simon, eşti la fel de pasionat ca de un roman foarte bun. Întâlnirea lui Balaşev cu Napoleon în *Război şi pace* este o pagină de istorie, ca şi sinuciderea lui Kaledin în *Donul liniştit*. În marele roman realist, momente istorice se îmbină şi se contopesc cu ficţiunea epică. Ar fi o exagerare să spui că uneori nici autorul nu mai ştie dacă ce povesteşte e adevărat sau fictiv. Este însă un adevăr că însuşi autorul, descriind ce a imaginat (pe bază de material memorial, de fapte reale) nu are sentimentul că povesteşte ceva neadevărat, ceva fals. Bine înţeles, mă gândesc la scriitorul realist cu talent şi simţ al răspunderii. Şi nu e o simplă coincidenţă, că adeseori cititorii te întreabă despre fapte din carte, ca despre lucruri petrecute aevea. Nu e naivitate din partea cititorilor (în general ar trebui să nu fie crezut cititorul mai naiv decât scriitorul sau criticul: îngâmfarea intelectualistă e la fel de neplăcută ca fratele ei bun, huliganismul antiintelectualist). Nu e naivitate nici din partea scriitorului, ci, şi la el şi la ei, e un simţământ, aşi zice instinctiv, cum că povestirea este, într-un anumit fel, adevărată. Novelierii italieni din începuturile renaşterii, dădeau drept întâmplate întocmai povestirile lor, ceeace uneori era chiar aşa. Totodată dă drept ficţiune romanul său – care însă e cel puţin la fel de adevărat.

Nu vreau să discut conţinutul de idei estetice al problemei; ci, băbeşte, cum o simte autorul la răscrucea dintre Clio şi Calliope. Într-un sens mai larg, muza istoriografiei e stăpână şi asupra faptului concret, exact. Istoria e şi un fapt mărunt, poate neînsemnat, dar care s-a întâmplat aevea, întocmai. Şi dacă-şi găseşte loc în textul epic – cine poate spune unde începe şi unde se isprăveşte adevărul exact şi adevărul ficţiunii epice? Se spune că acea casă frumoasă şi veche de pe strada Voronski, unde se află azi sediul Uniunii Scriitorilor Sovietici, e casa Rostovilor în *Război şi pace*. Se spune că poetul Canalis din *Modeste Mignon* ar fi Lamartine (alţii zic Victor Hugo). Se spune că Gaittany… Se spune că…

Ei şi? Între Clio şi Calliope nu e răscruce. Nu se despart drumurile, sunt paralele şi cărări nenumărate leagă povestirea epică de constatarea ştiinţifică a faptelor istorice; căci amândouă aceste drumuri sunt bătute pe acelaşi sol ferm, al vieţii, al realităţii obiective.

*

Note de lectură: într-o anumită literatură occidentală nu se mai crede că fiinţa omenească se desvăluie în relaţiile sale concrete cu ceilalţi, cu lumea. Personalitatea adevărată constă într-o esenţă misterioasă, necognoscibilă şi necomunicabilă, a cărei istorie se defăşoară subteran, în afara evenimentelor vizibile… Scriitorii contemporani, fie că se dedică unei căutări a unui Eu ascuns şi fără timp, fie că, printr-un demers opus şi complementar, se mărginesc a descrie o condiţie umană devenită absurdă, au toţi această trăsătură comună: neagă posibilitatea omului de a se construi într-o interacţiune vie şi concretă, de oameni şi lucruri. A devenit o părere îndeobşte admisă, că nu e artist decât cel ce-a recunoscut singurătatea omului modern, părăsirea şi angoasa omului rupt de lume, sleind în sine însuşi posibilităţile fiinţei sale… Diferitele curente ale subiectivismului modern, dela Proust la Kafka, dela Joyce la Musil… (Dominique Fernandez: *Proust ou Martin du Gard*? – ‚Nouvelle Revue Française', 1 decembrie 1958[152]).

Să vorbim pe şleau: aici e răscrucea noastră (secolul e al marilor alegeri, al formulelor „între x şi y")[153]. Marea literatură a României de azi, pe care-o dorim, o chemăm şi ne străduim s-o creem din toate puterile minţii şi inimii noastre, nu va putea fi constituită decât <u>prin opoziţie</u> la acea literatură a societăţii burgheze apusene, literatura solipsismului şi disperării[154] – sentimente născute din absolutizarea societăţii burgheze, ‚aşa este, nu se va schimba, nu e scăpare.' Nici nu există altă soluţie pentru noi, pentru a fi noi înşine; altfel, am fi o variantă slabă (ca orice copie) a literaturii burgheze europene.. E semnificativ că, chiar şi în România burgheză, ce avea mai mare greutate specifică nu erau suprarealiştii ce copiau curentul suprarealist european, ci poezia lui Arghezi, profund autohtonă, născută din poporul acesta.

În loc de a ne inspira <u>dintr-o literatură</u>, deci <u>de a mistui a doua oară o realitate străină</u>, noi ne inspirăm <u>dintr-o realitate</u>, şi anume realitatea umană a poporului nostru în această situaţie istorică. În loc de un <u>joc secund</u>, jucăm <u>joc prim.</u> Şi putem face asta, din pricina originalităţii substanţei vii cu care lucrăm, adică a oamenilor printre care trăim. Iată cum abia în România socialistă, în care domină ideea că momentul istoric al socialismului trebue să se manifeste în forma literară specific naţională, abia acum avem posibilitatea unei literaturi <u>mature</u>, de semnificaţie universală. Asta, bine înţeles, mai depinde şi de talentul, de voinţa şi de simţul de răspundere istorică al nostru, al scriitorilor.

*

Între x şi y… Răscruci, pretutindeni în veacul marilor răscruci şi alegeri de drum. Între ‚trebue scris pe înţelesul poporului’ şi (acelaşi articol din care citam mai sus) ‚I s-a reproşat lui Martin du Gard scrisul său clasic, lipsit de îndrăzneală…’ Întâi, să ne înţelegem: aşa cum am obsevat de multe ori, ‚pe înţelesul poporului’ nu însemnează prost, plat, calp, şters, sterp; poporului nu-i place să-i dai să mănânce sugativă în loc de rodie.Capacitatea de creaţie poetică şi de înţelegere a poeziei, de care a dat dovadă poporul român, nu mai trebue demonstrată. Dar poporul de pretutindeni e la fel. Poezia supraomenească a versurilor lui Shakespeare era gustată nu numai de gentilomii şi burghezii dela galerii, ci şi de ucenicii, rândaşii, marinarii, hamalii, căruţaşii, care beau bere, în picioare, pe paiele tocate pe pământ, la parterul teatrulului Globe; altfel teatrul ar fi dat faliment. Se cere, deci, accesibilitatea textului. Dar în limitele accesibilităţii încape tot Arghezi; şi nu ştiu să fi mers mai departe expresivitatea limbii române. De aici încolo, începe domnia textului inaccesibil, deci antipopular, aristocratic, închis, „rezervat elitei”.

*

Notă de lectură: Căutările tehnice ale limbii şi stilului nu pot fi concepute decât numai când realitatea exterioară a lumii este depreciată (fraza lungă a lui Proust, care exprimă bine aşteptarea anxioasă a unei alte realităţi, misterioase, transcendente), sau disolvată într-o curgere de asociaţii care nu aduc cititorului decât fărâme fără legătură între ele (Joyce, Faulkner, Beckett etc.), sau descrisă glacial, ca un corp străin (Robbe-Grillet etc.).

Nu cred că originalitatea poate fi concepută numai când nu se mai ţine seama de realitatea obiectivă. Cred însă că primatul realităţii impune textului o ţinută inteligentă, accesibilă. Am descoperit o lume nouă! Copleşit de impresii, de cunoştinţe noi, de acel émerveillement (simţământ ca în faţa unei minuni), mă grăbesc să povestesc, s-o descriu. Nu mai am timp să mă întreb cum: cât mai direct şi mai expresiv. E atitudinea socială şi sociabilă, a omului care comunică semenilor săi adevărul. Impulsiunea este atât de profund umană, atât de firească şi de străveche, e slăbită sau absentă la corifeii modenismului. E ceeace le primejduieşte operele, care peste câteva generaţii riscă să fie uitate (iar ce le va salva vor fi numai elementele realiste pe care le cuprind, dacă le cuprind). Joyce, de pildă, nu a prins deloc în Estul Europei, nici în Germania; nu are urmaşi, urmaşii lui Proust sunt puţini şi fără greutate; Camus îmi pare singurul discipol al lui Kafka, şi încă. Pe când aici, în ţările socialiste, fierb posibilităţile, făgăduinţele şi chiar talentele creatoare ce merg exclusiv pe drumul realismului, în sensul său cel mai nobil şi mai

profund. În aceste condiţii, punându-şi aceste probleme şi deslegându-le astfel, cred că va cuceri literatura română un loc mai mare în lume decât cel pe care l-a avut în trecut. Sunt unele semne că aşa va fi.

*

„Să fie pe înţelesul muncitorilor.” Muncitorii pe care-i cunosc eu nu sunt nici proşti nici necitiţi; unii sunt culţi, alţii au experienţă de viaţă şi cunoaştere de oameni şi ştiu să judece o carte sănătos şi cumpătat. Cred că ar trebui spus ‚să fie expresiv şi profund, fără să fie înzorzonat şi căutat.’ Muncitorii sunt oameni autentici şi înţeleg uşor opera de artă autentică. Afară de cea subiectivistă sau ‚pentru elită’. Pe aceea însă n-o înţeleg nici eu. Picasso este foarte mare. Dar regret să spun că nu mi-a plăcut niciodată şi-i bănuiesc pe nouăzeci şi cinci la sută (suta consistând din vreo patru-cinci cel mult) din cei ce pretind a-l gusta, că nu sunt sinceri. Joyce nu va ajunge niciodată să fie citit ca Homer sau Tolstoi sau Şolohov. Acuma, nu pare lucru grav. Dar peste cinci sute de ani? Dar peste o mie?

*

Micile mele observaţii reiau vechi teme pe care le-am mai înfăţoşat cititorului. Mi se va spune „te repeţi”. Nu face nimic; mă voi mai repeta, neobosit, încercând să atac aceleaşi probleme şi să propun aceleaşi soluţii, pe feţe diferite. Până când anumiţi literaţi îmi vor spune: „ajunge, am înţeles, da, literatura română va deveni o literatură de importanţă mondială, ca şi celelalte arte, şi anume pe drumul celui mai înalt şi mai rafinat şi mai bogat şi multilateral realism.” Atunci, nu voi mai insista, nu mă voi mai repeta, şi mă voi abţine dela observaţii. Atât dela cele mici, cât şi dela cele mari.

Petru Dumitriu

(Autobiografie)[155]

Cred că ceea ce este de preţ într-un artist, se află în operele sale, nu în povestirea vieţii sale. Nu ştim nimic despre viaţa lui Homer, nici despre a sculptorului care a săpat în marmoră trupul Venerei din Milo. Nu ştim decât foarte puţine lucruri despre viaţa lui Shakespeare. Dar opera tuturor marilor artişti a căror viaţă a rămas necunoscută, trăieşte prin veacuri şi hrăneşte sufletele oamenilor. Mai mult: opera lasă să se întrevadă destul de limpede care a fost concepţia despre lume şi despre artă, care a fost experienţa de viaţă, care a fost personalitatea artistului.

Totuşi nu este creator de artă, mare sau mic, care să nu se bucure de interesul publicului pentru viaţa sa. Acest interes arată că viaţa sa şi truda sa

uneori istovitoare, care sunt consacrate în întregime slujirii oamenilor, dăruirii de opere de artă oamenilor, n-au fost zadarnice.

De aceea notez aici câteva evenimente din viaţa mea, care mă bucur că poate stârni interesul binevoitor al cititorului lucrărilor mele.

M-am născut la 8 mai 1924, în Baziaş, mic port şi sat de pescari pe malul Dunării. Tatăl meu era ofiţer în armată, iar mama, fiica unui inginer de naţionalitate maghiară[156]. Satul Baziaş era populat de pescari, ţărani, mici funcţionari şi negustori, de origine română, maghiară, sârbă, germană şi cehă.

Copilăria petrecută acolo m-a învăţat să nu fac diferenţe între oameni care vorbeau diferite limbi. Iar viaţa grea şi până la urmă amară şi dezamăgitoare a tatălui meu, care a fost necontenit persecutat din pricină că mama mea aparţinea „duşmanului ereditar", poporul maghiar, m-a învăţat că fanatismul naţionalist e un lucru josnic, care produce numai suferinţă omenească ca şi toate fanatismele. Când eram abia de vreo doi ani, tatăl meu a refuzat să ordone executaea ilegală prin împuşcare a unor ţărani bulgari, ostateci, în urma unui atac de terorişti naţionalişti. Acest act şi altele la fel, au dus la demisia lui din armată în 1941, înainte de izbucnirea războiului împotriva Uniunii Sovietice.

Tatăl meu îmi cultiva înclinaţiile spre artă şi literatură, hrănindu-mi necontenita sete de citit şi dându-mi creioane şi culori. Mama mea are un deosebit dar de a folosi în chip artistic limba română, deşi a învăţat-o la douăzeci de ani. Ea, care a văzut cât suferă soţul ei din pricina şovinismului feroce al vremii, n-a vrut să mă înveţe maghiara – lucru pe care-l voi regreta totdeauna. În schimb, fiindcă aveam, ca şi sora mea, talent pentru limbi străine, părinţii mei au făcut tot ce se putea ca să învăţ limbile latină, franceză, germană, engleză, italiană şi spaniolă, şi mi-au dat să citesc principalele opere ale literaturilor respective.

În copilărie şi adolescenţă, am asistat la izbucnirea fascismului antisemit în România; mai mulţi prim miniştri şi miniştri, militari, jurişti, marele istoric Nicolae Iorga, au fost asasinaţi pe când eu aveam vârsta de zece ani şi până am împlinit 17 ani. Firea mea retrasă şi preocuparea cu cititul au făcut să nu fiu atins de epidemia fascistă; iar orăşelul înapoiat în care trăiam, departe de centrele intelectuale şi industriale ale ţării, a fost pricina că n-am cunoscut mişcarea revoluţionară şi marxismul decât din auzite.

La şaptesprezece ani, în 1941, m-am înscris la facultatea de filozofie a universităţii din München – Germania. Antisemitismul, iraţionalismul, alogismul ruşinos care domneau sub tirania lui Hitler, m-au îndepărtat de la orice participare activă la viaţa studenţească şi universitară. M-am împrietenit cu puţini studenţi acolo. Unul din ei, Peter Schmorell, a fost decapitat pentru răspândirea de manifeste antihitleriste în universitate şi profesorul Huber, titular al catedrei de logică, singurul dascăl pe care-l admira, a pierit în acelaşi fel.

Münchenul era distrus de bombardamentele aviaţiei americane în iunie 1944[157], când m-am întors definitiv în ţară. În septembrie 1944, casa în care m-am născut, la Baziaş, a fost distrusă de tunurile armatei germane în retragere şi toată familia mea, împreună cu mine, am scăpat din întâmplare.

Aici s-a încheiat contactul meu de patru ani cu poporul german, din care am câştigat admiraţie şi afecţiune pentru germani, o adâncă şi dureroasă amărăciune din pricina destinului pe care l-a avut în ultimele decenii şi dorinţa ca soarta lor tragică să se schimbe în bine.

Dacă până la 14 ani avusesm o vădită înclinaţie spre pictură, începând de la această vârstă, am scris poeme şi tot mai mult, proză şi teatru. Până la douăzecişitrei de ani, am scris o carte de proză, *Euridice*, şi cinci piese de teatru[158] , din care una a apărut: *Preludiu la Electra.*

Depărtarea de viaţa tumultoasă a vremii dă o anumită uscăciune, un anumit intelectualism, o anumită precumpănire a preocupării de formă, în proporţii diferite în aceste lucrări.

Din 1947, contactul meu cu intelectuali comunişti, munca în redacţiile de ziare şi reviste, au dus la brusca izbucnire a darului de povestitor realist pe care-l aveam din naştere şi pe care-l educasem prin lectura lui Balzac, Tolstoi, Stendhal, Flaubert. Începând din 1948, am scris povestiri mai scurte şi mai lungi care se petrec toate în vremea noastră. Contactul cu comuniştii şi cu societatea românească pe care ei o transformau revoluţionar, m-au făcut să găsesc, sau mai bine zis să devin conştient de rostul meu ca om şi ca artist: să povestesc vremea mea. Din 1948 până acum, acesta e principalul scop şi sens al activităţii mele. Şi sarcina pe care mi-am luat-o e atât de mare şi de grea, încât adeseori mi se pare că n-am făcut aproape nimic pentru a o duce la bun sfârşit. Dar această părere nu are alt efect decât să mă împingă şi mai tare să povestesc cât mai mult şi cât mai bine despre vremea noastră. O viaţă lungă de muncă rodnică, abia ar fi deajuns pentru asta.

Entretien avec …
…le romancier Petru Dumitriu[159]

Petru Dumitriu est l’un des plus brillants représentants de la jeune génération d’écrivains de la R.P.R. Bien qu’âgé seulement de 28 ans,il est l’auteur de plusieurs oeuvres qui ont été très favorablement acueillies par les lecteurs et la critique.

Il semblait que Petru Dumitriu dût continuer à ecrire des nouvelles, genre qu’il préfère et dans lequel il a fait preuve de qualités exceptionnelles. En effet, une de ses premières oeuvres, intituléé*Bijoux de famille*, présente d’une manière vivante la société bourgeoise, avec les particularités spécifiques de sa morale. Cette nouvelle, écrite en un style vigoureux, nous

offre une description incisive de la rapacité de la classe exploiteuse, qui ne recule même pas devant le crime pour parvenir à ses fins.

Dans *Nuits de Juin*, - don't il a, par la suite, tiré le scenario d'un film – Petru Dumitriu dépeint la lutte menée par la paysannerie travailleuse pour la constitution d'une exploitation agricole collective. Le conflit oppose les koulaks, qui n'hésitent pas à utiliser les moyens les plus infâmes[V].

Sărbătorirea lui Mihail Şolohov la Casa Scriitorilor[160]

Scriitorii din capitală s-au întrunit marţi după amiază la Casa Scriitorilor pentru a sărbători pe marele prozator sovietic, Mihail Şolohov care a împlint, la 24 mai, 50 de ani.

Printre scriitorii care au participat la această adunare se aflau acad. Camil Petrescu, poeţii Mihai Beniuc şi Eugen Frunză, prozatorii V. Em. Galan, Ion Marin Sadoveanu, Al. Cazaban şi alţii.

Cu acest prilej, scriitorul Petru Dumitriu a vorbit despre viaţa şi opera lui Mihail Şolohov.

Artistul N. Brancomir de la Teatrul Naţional I.L.Caragiale a citit apoi un fragment inedit din cartea a 2-a a romanului *Pământ desţelenit*. (E şi o fotografie.)

Contemporanii comuniştilor[161]

„(...) Pe măsură ce scriam ultimele bucăţi din prima mea carte de proză, îmi dădeam seama de nevoia de a trece la o formă sobră şi la o largă povestire epică a contemporaneităţii. Aceasta se simte desluşit din ultimele două părţi ale cărţii, unde podoabele baroce ale stilului se sparg sub răbufnirea lăuntrică a unui conţinut nou, care nu era altceva decât istoria anilor '44-'45, determinată de ideile marxism-leninismului şi de începuturile transformărilor

---

[V] **Discuție cu...romancierul Petru Dumitriu**
Petru Dumitriu este unul dintre ei mai străluciți reprezentanți a tinerei generații de scriitori din RPR. Deși are doar 28 de eni, este autorul mai multor opere care au fost primite foarte favorabil de cititori și de critică. Ser pare că Petru Dumitriu va continua prin a scrie nuvele, gen pe care-l preferă și unde probează calități excepționale. Într-adevăr, una din primele sale opere, intitulată *Bijuterii de familie*, prezintă într-un mod viusocietatea burgheză, cu particularitățile specifice moralei sale. Această nuvelă, scrisă într-un stil viguros, ne oferă o descriere incisivă a rapacității clasei exploatatoare, care nu dă înapoi nici în fața crimei spre a-și atinge scopurile. În *Nopțile din iunie*, după care a făcut, de curând, scenariu de film, Petru Dumitriu pictează lupta dusă de țărănimea muncitoare pentru înființarea unei gospodării colective.. Conflictul îi opune pe chiaburi, care nu ezităsă folosească mijloacele cele mai infame...

revoluţionare din societatea noastră. A urmat o perioadă de criză în care mi-am căutat drumul încercând şi părăsind de-a rândul formulele cele vechi. (…) Am înţeles atunci ceea ce i-am spus de curând, într-o convorbire avută la Pekin, lui Jean Paul Sartre, găsind asentimentul său: că învechitele formule ‚moderne' nu erau decât o expresie a unui material de viaţă din ce în ce mai sărac, acela al unei societăţi învechite care nu mai poate da subiecte povestitorului dacă nu trece printr-o revoluţie. Aşa îmi explic că scriitori ca John Dos Passos, William Faulkner, André Malraux încă în deplinătatea puterilor, fiindcă rămân pe poziţiile societăţii vechi, se refugiază, primul în tăcere, al doilea într-o poezie « mitică », ce reprezintă o degenerare a vigorii sale de la început, al treilea în eseistică şi politică reacţionară."

Toate forţele vii părăsesc tabăra trecutului[162]

S-au împlinit cincizeci de ani de când a apărut articolul lui Lenin *Organizaţia de partid şi literatura de partid*.

Lucrare privind contrarevoluţia din Ungaria

1. (Poem)
Privesc cetatea-n care m-am născut,[163]
Pe vremuri strălucită, azi ruine.
De vor s-o calce oştile străine
Zidul bătrân nu îi mai este scut.

Mă duc pe câmp. Văd soarele cum soarbe
Descătuşate, apele de ger.

La umbra muntelui, cu frunta-n cer,
În neguri turme pasc. Sunt triste, oarbe.

Şi-acum intru-n casa mea şi nu e
Decât paragini şi pustietate.
Eu gârbov, port toiag în loc de spadă.

Şi orice lucru, mut ştie să-mi spuie
Că ora morţii în curând va bate
Şi orice lucru în ţărână va să cadă.

2.(I-afişă de lucru pentru *Colec'ie de biografii*…)[164]

Balzac	Laclos (completare)
Dostoievski	

Tolstoi (capodopera capitolului, detaliile)
Proust (puţin, personajele)

Shakespeare
tristeţea mea, poetul
deasupra acţiunii

Gradaţia Unitatea

Dualitatea
Capitolul Nu prea multe fire

Stil – scut

Finalul – sens întregului dacă se poate

Culoarea | Proust
Eroinele | Nous deux
Eroii | Războ. şi pace
Autorul în ei | Macbeth

(creion) Van Eyck, Holbein, Giotto, Boticelli?
Portretistica, fotografia
(fot. autentică, ca şi naturalismul, dă o impresie de mister, nu contribue la înţelegerea insului

Sculptorul cu bărbierul predced pe Moise al lui Michelangelo

Preluarea metodei, nu a formelor
Început lucrat
Anecdotismul lui Breughel

3. (**a II-a fişă pentru Colecție de biografii...**)

Letterature Moderne, Bologna, Lingua

II.[165] Rapsodii şi suite?
III. Portret al societăţii româneşti.
Act de deces. Act de naştere. Pata albă.

Secundare:

I. Poemul în proză, o proză nudă, proza ornată.
II. Eroul martor. Martorul pur la Z.S. Subiectivitatea la Căl. şi Pop. Obiectiv. la M.P., P.D. şi E.B.

Concluzia: situaţia actuală seamănă cu cărţile însăşi[166]: deschisă.

Roy Mc Gregory Hastie Poetry Society of Austr(alia).[167] 217, a George Street, Sidney

4. Nici Kossuth, nici Petöfi![168]

Fără cutremurare nu te poţi uita la fotografiile din Ungaria apărute în presa noastră zilele acestea. Cum a fost cu putinţă? Cum se poate deslănţui asemenea sălbăticie? Cum poate exista asemenea sălbăticie în sufletul unui om, în sufletul mai multor oameni? Înţelegi violenţa în luptă, om înarmat împotriva altui om înarmat, luptă dreaptă. Şi încă şi în război nu e nimic mai josnic decât uciderea prizonierilor dezarmaţi sau a civililor şi nu e nimic mai nobil decât salvarea duşmanului rănit şi neputincios de-a se apăra. Dar haita asmuţită asupra unui om singur şi fără apărare! „Vânătoarea de oameni"! Nu, asta nu e omenesc. Lupii fac asta. Şi încă, ei o fac de foame şi fiindcă natura i-a creat aşa. Dar natura i-a dat omului altă fire. Iar progresul civilizaţiei, vreme de mii de ani, a ridicat omul dela canibalismul primitiv la această concepţie nobilă: punerea în afară de lege a războiului. Omenirea întreagă a detestat ororile săvârşite de fascismul lui Hitler şi Himmler. Poate cineva să nu deteste ororile sîvârşite în Ungaria aşa cum apar ele din fotografiile publicate de ziare? Nu există nimic care să le poată justifica. Nici un om normal nu se poate solidariza cu autorii lor. Nu-mi pot închipui nici măcar că marii capitalişti sau politicienii reacţionari, care au interese comune cu cei care au masacrat comunişti în Ungaria, dacă le-ai pune în faţă fotografiile şi i-ai întreba: îţi place? Îţi pare bine? Ar putea avea rassismul feroce de-a spune „Da." Ar căuta ocoluri, explicaţii, scuze.Dar aici sunt cadavre de oameni schingiuiţi. Cadavrele nu pot fi ocolite. Schingiuirile nu pot fi explicate. Şi mai ales nu există scuză. Nu există scuză pentru înjosirea fiinţei umane, pentru batjocorirea acestui lucru atât de fragil şi de preţios care este omul. Nu se poate invoca nici o cauză, oricât de scumpă ar fi, oricât de nobilă i-ar fi învăţătura, ca să justifici ororile, masacrele, torturile.Iată un exemplu de cauză nobilă: ideile comunismului. Am auzit de comunişti care au murit eroic în închisori. Am, auzit de comunişti care au căzut în luptă, sau care şi-au răpus duşmanul în luptă. Dar n-am auzit de comunişti care să asasineze copii la creşă, să spânzure oameni cu capul în jos şi să-i tortureze. Un comunist care ar săvârşi asemenea crime ar înceta de-a mai fi comunist. Ar trăda josnic ideea pentru care luptă.

În numele cărei cauze s-au făcut în Ungaria grozăviile pe care le arată fotografiile din ziare? În numele creştinismului? Al catolicismului? Al naţionalismului maghiar? Al capitalismului? Oricare ar fi invocată este terfelită de asemenea fapte comise în numele ei şi dacă împinge la crimă josnică. O cauză înaltă nu poate împinge la crimă. O cauză înaltă poate împinge la eroism, la sacrificui. Să nu confundăm eroismul cu ferocitatea. Şi

fiarele ştiu să se lupte până la moarte, mai ales când sunt încolţite. Dacă existau eroi în mulţimea care a făcut lucrurile arătate de fotografiile din ziare, trebuiau ei să sară, să salveze victimele strigând: „Staţi, opriţi-vă, nu vă pângăriţi cauza, nu dezonoraţi numele maghiar!” Dar nu am auzit de nici un asemenea caz. Dece? Fiindcă isbucnirea de ură feroce şi oarbă care a dus la asemenea fapte nu era luminată de o concepţie înaltă, de un ideal moral, de gândire, de sentimente nobile. Căci sentimetele nobile, pasiunea pentru o idee, eroismul, te împing să-ţi învingi duşmanul cu arma în mână, dar nu să comiţi atrocităţi.

Ştiam că în caracterul naţional maghiar stă generozitatea, mărinimia, demnitatea, respectul faţă de tine însuţi care nu te lasă să te înjoseşti prin fapte ruşinoase sau oribile. Continui să cred asta despre maghiari. Şi-a trădat numele de maghiar acela care a făcut şi a aprobat lucrurile groaznice din fotografiile apărute în presă. După cum nu au fost fii adevăraţi ai poporului român cei care au garnisit cu cadavre dezbrăcate cârligele dela Abator în Ianuarie 1941. Asemenea fapte au fost inspirate numai de fascism. Asemenea fapte te exclud din marea familie a unui popor, din marea solidaritate frăţească a oamenilor. Trebue apărată familia popoarelor. Trebue salvată solidaritatea oamenilor de bine. Nu există probleme care să n-aibă şi o altă rezolvare decât prin masacru.O cauză cu adevărat nobilă nu poate împinge la crimă: ce e înalt nu poate decât să te înalţe. Ce te înjoseşte nu poate fi decât josnic. Am aşteptat toţi cu inima strânsă şi cu durere ca în Ungaria să fie salvată umanitatea. Acum, în sfârşit, nu vor mai fi îngăduite fapte pe care nu le-ar fi aprobat şi îngăduit nici Ludovic Kossuth, nici Alexandru Petöfi.

Petru Dumitriu

Nexus[169]

Leo
Max
Ghiţă
Naşul

4.[170] Leonaş la birou. La „treabă seara” pe Princip. Unite; acasă; Tery bate la maşină; el la şedinţă (Săpunul; Taxiurile)
5. Marcel Auschnitt. Balaban. Discuţia.[171]
7. Dimineaţa, Leonaş la Baloteşti.[172]
10. Întâlnirea în casa bătrânei.
11. Leonaş cu Tery. Poate ultima dată? Bate în geam.
12. A doua zi: hârtia. Hârtie. Hârtie.

DOSARUL DE SECURITATE NR. 16

Adolescenţii[173]

În Bucureşti[174] s-au întâmplat în jurul jumătăţii secolului al douăzecilea nenumărate fapte omeneşti care, studiate şi descrise pe larg, ar constitui o însemnată îmbogăţire a cunoaşterii omului de către sine însuşi şi un capitol important al istoriei morale a veacului. Mulţi străini au trecut în maşini strălucitoare pe străzile întortochiate ale cartierelor vechi, cu case scunde, cu grilaj la stradă şi îndărătul grilajului grădină şi castani sau tei; sau au bătut trotuarele paralel cu liniile de tramvai pe care alunecau cu un zgomot infernal vechile tramvaie galbene, pline de oameni obosiţi, venind dela lucru; sau au şezut în micile restaurante, sub verdeaţă, cu pietriş pe jos şi cu grătarul pe trotuar în faţa localului; şi nici n-au bănuit ce se ascunde sub această înfăţişare provincială şi poate prea puţin impresionantă. Poate că nici localnicii n-au ştiut totul despre ei înşişi şi despre propriul lor oraş. Sînt unele puncte din istoria socială a oraşului prin anii 1948-1950, care nici nu vor fi cunoscute vreodată pe de-a-ntregul[175]; doar câte o sclipire de lumină căzută din întâmplare asupra lor risipeşte în parte întunericul, dar dincolo şi alături de ce s-a văzut se bănuiesc şi se întrevăd lucruri care vor rămâne poate pentru totdeauna necunoscute. Cel ce consemnează faptele care fac obiectul acestei cronici a trecut de multe ori pe străzile Bucureştiului – pe liniştita stradă Marcu Aureliu, unde aproape că iarba creşte printre pietrele caldarâmului, sau prin pasajul de sub unul din marile imobile cubiste din beton, de pe bulevard, sau pe lângă o înfundătură de garduri cenuşii, care se numeşte Intrarea Anecdotelor, sau pe lângă casele de ţară, cu ferestruici pătrate şi câini[176] sălbatici care le păzesc în haite, dinspre nord-vest, dincolo de uzina electrică, - şi a văzut pe mii de ferestre, uneori acoperite în parte cu o perdea, alteori deschise, în vreo seară de vară, mii de scene în aparenţă indiferente: oameni la masă, un tânăr citind o carte sub becul din tavan, femei cu coatele pe pervaz privind în stradă, o bătrână care face un pat, oameni care joacă cărţi, sau stau de vorbă, sau se ceartă, sau o fată rezemată cu spatele de o sobă şi căreia un tânăr îi face curte, judecând după zâmbetul ei cochet şi superior, sau un bărbat cu părul alb cântând la vioară; şi s-a gândit adesea că aceasta e realitatea, nesfârşită realitate cu un număr infinit de forme şi cu o adâncime nemărginită,[177] şi şi-a zis: “cine o va cunoaşte pe toată? Cine va pătrunde în toată adâncimea ei?” Căci se poate simţi, în faţa vieţii unui oraş, aceeaşi sete de cunoaştere, de risipire a întunericului, de scormonire a ceeace e necunoscut care-i cuprindea şi-i ardea pe descoperitorii de pământuri încă netrecute pe hartă, pe căutătorii de astre încă neştiute de cosmografi, pe cei care voiau să ocupe locurile goale din tabelul corpurilor chimice simple, sau petele albe însemnate pe hărţi cu terra incognita[178]. Uneori însă, această sete arzătoare de cunoaştere, se ciocneşte

de un zid, şi, multă vreme, multă vreme, uneori definitiv, nu se mai poate înainta.

Aşa e cu soarta Lenei Lascari, consemnată în cronica aceasta, pentru că slujeşte la caracterizarea destinului unei întregi categorii de tineri prin anii din jurul jumătăţii secolului. Cronicarul vremii sale a căutat să afle totul şi a văzut că nu poate afla totul; a încercat să afle măcar unele lucruri foarte importante; dar nu i s-a spus decât ce ştia şi informatorul – ultimul om care a văzut-o pe Lena Lascari şi a consimţit să povestească ce ştia (căci au fost desigur alţii care ştiu, dar nu vor spune niciodată). Informatorul, sau mărturisitorul, e un om care, în 1948 sau 1949, avea douăzeci şi cinci de ani. E un bărbat înălţuţ, slăbuţ, subţirel, cu un zâmbet îngâmfat şi puţin nătâng; faţa lui n-are trăsături frumoase, ba unele chiar foarte criticabile; totuşi, e ceeace unele femei numesc "un bărbat frumos". Îl chiamă Alexandru[179] Marinius, şi e fiu de oameni modeşti (tatăl factor poştal, mama fată de ţăran, cu zestre: casă, câteva pogoane), dar plini de râvnă pentru copilul lor: l-au dat la şcoală, la liceu, la universitate, unde fiul factorului poştal alese ca obiect de studiu principal filozofia, iar secundare, estetica şi istoria literaturii universale; băiatul, foarte inteligent, şi cu un anumit talent al cuvântului vorbit şi scris, publica articole şi poeme în reviste din cele numite "de avangardă", prin 1945-1946. Toată lumea îl cunoştea sub numele de Adrian[180] Marina, pe care el îl găsea mai potrivit cu personalitatea sa. Cu onorariile ultimelor lucrări îşi făcuse un costum după ultima modă – 1945 – adică cu talia jos, pantalonii foarte strâmţi, reverele până sub talie; şi le însoţea de o cravată îngustă, vărgată de-a curmezişul, şi de un păr foarte bogat la ceafă.

Adrian[181] Marina, care era o personalitate în cercurile de tineri poeţi suprarealişti, eseişti iraţionalişti sau existenţialişti, şi studente elegante dela Litere Istoria Artelor, limbile franceza şi engleza), dispăru dintr-odată, pentru mai multă vreme. Apoi cronicarul îl întâlni din întâmplare pe stradă: Adrian[182] era într-o vestă de salopetă şi pantaloni de pânză.

- Fac comerţ la bursa neagră, zise Adrian[183] Marina cu aerul degajat şi micul zâmbet ironic al aventurierului. Vând ciorapi de Nylon, lame de ras, ţigări americane…

Nu scrii nimic?

- Nuu... Mă ocup de comerţ...
- A, da…[184] Şi…ce mai citeşti?
- Nu prea mai citesc nimic... Câte un roman poliţist, spuse el ironic şi cu o anumită nuanţă de mister.

Întâlnirea avea loc la un colţ de stradă. Peste un an, altă întâlnire, de data asta în faţa unei bodegi. Scriitorul cronicii îl văzu pe Cristian[185] oprit de către un grup gălăgios, cu răcnete:

- Vino cu noi! Hai, că numai azi ne mai ţin banii... Hai, nu face penebunul, că te atingem!

Cristian Marina părea mai rezervat şi mai sobru; grupul era compus dintr-un poet scund şi negricios, cu ochi blânzi, de câine credincios, şi cu hainele mirosind a câine ud; un tânăr cu mustaţă şi plete, un altul înalt şi foarte spătos, cu nasul turtit, de boxer, şi alte figuri mai puţin distincte. Intrară cu toţii; cronicarul, neobservat, îi urmă şi se aşeză în apropierea lor. În bodega tixită de oameni, chelnerii cu veste murdare alergau cu mănunchiuri de halbe în mână, clienţii nebărbieriţi, în picioare între mese, se uitau împrejur cu un aer hotărât şi sumbru, căutându-şi un loc liber cum şi-ar fi căutat un adversar căruia să-i sară de gât într-o bătălie; aerul era gros de fum şi plin de zgomot, aşa încât, după vreo două ore, toţi cei de la masa lui Cristian Marina vorbeau strigînd din răsputeri. Poetul cel măsliniu încerca să se ridice în picioare şi să recite un poem de-al său, dar boxerul îi punea pe cap o mână mare şi groasă şi-l apăsa[186] în jos silindu-l să se aşeze; până când poetul gata să plângă, trezi compătimirea altui vlăjgan din grup şi acesta-l ameninţă pe boxer:

- Lasă-l săspuie, bă, f...inima mă-ti, că-ţi caftesc un pumn de te fac afiş!
- Pe mine, mă, f... gâtul mă-ti? Ripostă celălalt jignit, dar prietenii se interpuseră şi făcură pace, apoi îl rugară pe poet să recite. Acesta, şovăind pe picioare, în fum şi răcnetele consumatorilor dimprejur, spuse, pe un ton pătruns şi emoţionat:

‚Aviatorii limpezi treceau prin candelabre
Acreala plumburie a trupurilor lor
Noptateci, liliecii porniţi spre Labrador
Îşi profilau în ceaţă scheletele lor slabe...'

- Taci, dobitocule, răcni boxeurul[187] şi-l apăsă iar în jos, să-l aşeze. Ceilalţi protestau şi ei. Poetul râdea, batjocoritor şi cu dispreţ:
- Voi nici nu meritaţi altceva, tolomacilor! Spunea el de sub ciosvârta pe care i-o pusese pe cap boxeurul. Dar deodată se schimbă la faţă şi (celălalt îi apăsa mereu ţeasta) vorbi dureros:
- 'Chiar dacă munţii s-ar urni de lângă
Munţi
Unul s-ar opri strigând: Cine sunt?
Şi cine eşti tu, tu, tu, poet degenerat,
Cărunt?'

Şi, spunând «tu, tu, tu» se bătea cu pumnul în piept, lăcrimând. Apoi, vorbind cu cineva nevăzut în fumul gros de tutun, urmă:

- Nu te-am uitat şi nu te voi uita niciodată
Deşi-s cerşetor, vagabond, bandit:
Mâinile mele oarbe, prin spaţiu,
Te caută, vârf de granit!'

Boxeurul însă îi puse mâna pe gură, să-l facă să tacă, să nu-l mai auză, ceilalţi începură să vocifereze şi să râdă, iar Adrian Marina vorbi cu glas scăzut, la urechea autorului *Cronicii*[188]:

- Acuma, în urmă, citesc numai literatură de cunoaştere. De exemplu, Ernst Erich Ackermann, *Die Entwicklung des byzantinischen Geistes, Kulturgeschichte des Ostroenischen Reichs*[189]. În opt volume... Cunoşti? Nu? E foarte importantă ca să pricepi mai adânc cultura naţională a noastră, în special în dimensiunea ei abisală.

A treia întâlnire avu loc peste încă doi sau trei ani. Adrian[190] Marina bătu odată în uşa unui birou şi intră; acolo se afla istoricul acestor fapte. Adrian[191] Marina era palid, tras la faţă, cu o maturitate care-l schimba cu desăvârşire şi, pentru prima dată în atâţia ani, vorbea serios, nu poza, şi mai ales nu poza în aventurier. Poate pentru că aventura i se desvăluise[192] pentru o clipă cu una din laturile ei întunecate. Mâinile îi tremurau şi-şi ştergea fruntea. Povesti ce i se întâmplase lui cu Lena Lascari.

O cunoscuse pe stradă. Lena vorbea cu o fată cu care Adrian[193] fusese coleg de facultate. Adrian se apropiase ca s-o salute pe aceasta, care-i făcu cunoştinţă cu o adolescentă (Lena avea optsprezece sau nouăsprezece ani cel mult) cu nasul fin dar cu vârful în sus, cu părul scurt, aproape băieţeşte, tuns drept („breton") pe frunte şi căzându-i în „urechi de câine" peste urechi. Avea pantofi de basket în picioare, o fustă strâmtă şi un tricou albastru cu un V mare alb; tricoul subţire pus pe piele îi desena sânii şi pântecele. Lena îl privi drept în faţă pe Adrian, cu ochi limpezi dar care nu spuneau nimic, şi, scuturându-şi în mâini un sac de pânză în care avea o rachetă şi un costum de antrenament, îl întrebă:

- Şi dumneata, ce învârţi?
- Eu… fac puţină contrabandă, zise desinvolt Adrian Marina, cu veşnica lui picătură de ironie.

Lena se uitase fix la el cu o atenţie pe care n-o avusese până atunci, şi vorbise de altceva: apoi îi întrebase pe ceilalţi doi ce fac în următoarele sferturi de oră; fosta colegă a lui Adrian se ducea la birou (era desenatoare tehnică). Adrian spuse că el n-are nimic de făcut.

- Invită-mă la o îngheţată, spuse Lena; plecară împreună şi Lena îl luă numaidecât de braţ. Mâncând amândoi îngheţată într-o cofetărie, Lena îl privi pe sub breton şi linse un pic de îngheţată cu vârful limbii.
- Vorbeai serios adineauri?
- Totdeauna vorbesc serios, spuse Adrian cam pe nas. Despre ce?
- Când ziceai de … contrabandă. Ce fel de contrabandă?
- De piţipoance, zise Adrian uşor. Lena ridică sprâncenele, mirată.
- Da… le facem vânt peste frontieră… în străinătate… acolo se caută… avem agenţii noştri care le plasează la amatori cu loz gras… granguri, capitalişti serioşi…

Lena se uită iarăşi fix la el, cântărindu-l. Se vedea bine că încearcă să-şi dea seama dacă minte sau nu. Ca să întărească însă impresia de mister şi de aventură pe care-i plăcea s-o trezească mai ales la femei, Adrian adăogă serios:

- Facem şi chestii mai mici… legitimaţii false…
Lena rămase o clipă pe gânduri, apoi râse făcând gropiţe în obraji:
- Hai, cară-te, că minţi…
El dădu din umeri indiferent:
- Mă rog, nu ţin să fac reclamă…
- Mi-ai face şi mine unul[194] , întrebă ea, cu o dorinţă vădită, amestecată cu neîncredere şi şovăială.
El zâmbi:
- Cum aşa…gratis?
Ce vrei? Plata în natură? C'est très galant à vous, [VI] [195] zise ea pe un ton rece, pe care Adrian nu-l cunoştea; tonul unei alte lumi; în lumea aceasta el nu pătrunsese niciodată, dar auzise de ea. Tonul acesta avu un efect imediat asupra lui: scuză-mă, a fost o glumă, zise el ţeapăn, ca să-şi ascundă sub veşnica iritaţie a vanităţii, proprie micului burghez, tot atât de veşnica lui admiraţie faţă de cei de deasupra lui. Lena îi mai trase o replică dură, în treacăt:
- Nu eşti obligat să faci glume.
Apoi se ridică, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat şi zise:
- Mergem?
Şi se agăţă iarăşi de braţul lui, lipindu-se cu cea mai mare linişte şi seninătate. Îl întrebă:
- Îl cunoşti pe Georgică Scarlat?
- Nu. Cine e? O celebritate? Întrebă Adrian dispreţuitor şi enervat, căci, într-adevăr, numele nu era cu nimic cunoscut în Bucureşti. Lucru curios. Lena nu păru că simte ironie, oricât de brutală, ci zâmbi superior şi indulgent, ca unui copil ce ignorează o celebritate reală, adevărată, pe care numai din neştiinţă o dispreţuieşte.
- Cam este… în felul lui… murmură ea. Apoi se întoarse spre Adrian şi-l privi de jos în sus, cu ochi limpezi, lichizi, şi spuse cu mare admiraţie:
- Ce înalt eşti…
În lipsă de altă admiraţie, vanitatea lui Adrian o acceptă cu plăcere pe cea trezită de talia sa; începu să vorbească Lenei despre legăturile sale (pe atunci îl citea tocmai pe Ernst Erich[196] Ackermann, Die Entwicklung des byzantinischen Geistes, despre cărţile lui Jean Paul Sarte, celebrul[197] popularizator al ideilor lui Kierkegaard şi Heidegger. Lena îl privea mirată şi-l cântărea.
- Trebuie să-l cunoşti pe Georgică Scarlat, hotărî ea, nu se vedea pentru ce motive.
(Mai târziu, vorbind despre toată întâmplarea, Adrian Marina spuse:

[VI]E foarte galant din partea ta.

– „Acum îmi dau seama că voia să ştie exact dacă era adevărată chestia cu contrabanda, asta o interesa pe ea; şi când am început să vorbesc de altceva, de cărţi, de idei, a intrat la bănuială; nu aveam conversaţia unuia care face legitimaţii false. Probabil – nu, sigur că Lena cunoştea exemplare din specia aceea, şi nu semănam cu ei, miroseam a intelectual mic-burghez. Şi când a început să se îndoiască, s-a decis să mă ducă într-un loc unde să mă vadă Georgică Scarlat, pe care nu-l puteam păcăli, de asta era sigură…”)
- Dar cine-i Georgică Scarlat? întrebă Adrian.
- Un prieten al meu, foarte bun; trebuie să-l cunoşti, să discuţi cu el; şi el a citit o grămadă de cărţi; o să aveţi ce vorbi împreună… Ştii ceva? Vino diseară[198] într-un loc, te aduc eu ca invitat al meu…La nouă seara, sau la zece, mergem acolo…
Apoi se opri şi-l măsură cu privirea pe Adrian din cap până-n picioare:
- Ce faci pân-atunci?
Adrian simţi că i se face cald. Zâmbind cuceritor, rosti pe nas:
- Vine la mine o nimfă…
Lena râse vesel, ca un copil, făcând gropiţe în obraji:
- Serios? Vin şi eu…
Adrian Marina rămase o clipă înmărmurit. Lena se încruntă:
- Sau… te las…
- Nu, nu! Vino, nimfa o să stea afară zise el şi, luând-o el de data asta de braţ, cu hotărâre, porni cu Lena spre casă, în prada unei mari tulburări, dar şi a mândriei şi entuziasmului admirativ pentru propria sa persoană şi succesele sale. Era în odaie cu Lena, peste vreo două-trei ceasuri, când „nimfa”, o mică actriţă începătoare, care-l iubea, veni la întâlnire. Adrian îşi puse pijamaua ieşi în coridor şi spuse, zâmbind şi rostind pe nas, că e ocupat şi că n-o poate primi. Mica nimfă se făcu palidă şi plecă încet. Adrian simţi o mică[199] înţepătură de părere de rău şi de milă, dar era prea tulburat de frumuseţea trupului Lenei, de parfumul bun cu care era înmiresmat, de hărnicia şi vigoarea de care da dovadă la îmbrăţişări. Dar nu observa cum, în clipa când el avea ochii închişi, şi când altă femeie de asemenea ar fi coborât pleoapele, Lena arunca câte-o privire rece şi indiferentă prin colţurile odăii. Privirea aceea plictisită, ca a cuiva care se gândeşte „cât mai stă trenul în gara asta?”[200] cerceta pereţii strâmbi şi cu burţi, tablourile îndoelnice, mobila Brumărescu, covorul prost de pe jos. Apoi Lena închidea ochii şi ofta, iar Adrian lua acest oftat drept un suspin de plăcere provocat de el.

Era palid, ameţit de oboseală, beat de mândrie şi de fericire, când porniră seara pe străzi spre locul unde aveau să-l întâlnească pe Georgică Scarlat, el şi cu Lena, care era calmă, liniştită şi părea să vie dela un stadion.

(Mai târziu, povestind, Adrian spunea: pe urmă abia, gândindu-mă, m-am îngrozit de uşurinţa ei. Nu mă cunoştea decât de câteva clipe şi… Mi-am dat seama de câte zeci sau sute de ori trebue[201] să fi făcut ea lucrul ăsta, la fel, cu zeci şi sute de alţii, la fel de străini ca mine şi ducându-se la ei unde voiau

ei…unde putea să i se întâmple orice, să se îmbolnăvească, să fie brutalizată, chiar să fie omorâtă! Era inconştientă… Sau nu-i păsa… Sânt sigur că aşa ceva a dus-i şi la… la ce-a urmat…).

În faţa unei din clădirile care au crescut ca ciupercile în Bucureştii anilor 1935-1940, un cub de cărămizi şi tencuială cenuşie, zgrunţuroasă ca o piele murdară, pe o stradă liniştită în apropiere de Tunari, se opriră. La etaj, lumina trecea prin lamele obloanelor dela[202] trei ferestre.

- Aici e, zise Lena.

Intrară şi urcară; sunară la o uşă; uşa se deschise şi se ivi în prag o fată blondă şi grasă, în rochie lungă de tafta neagră cu ape funebre, iar dinăuntru răbufni muzică, zgomot de glasuri şi râsete isterice ale unui bărbat care striga aşa de tare, încât vocea i se spărgea şi se piţigăia într-un fel neobişnuit, nesuferit, aţâţător pentru nervi.

Fata cea grasă, tunsă scurt, băieţeşte, (american bob, iarăşi şi mereu) era agitată, zăpăcită, râdea într-un fel stingherit, atentă la ce se petrecea îndărătul ei, în casă:

- Abia acum vii? Te aşteptam… de o mie de ani… Domnul e un prieten al tău? Da? Pofteşte, prietenii nebunei de Lena sunt şi prietenii mei… Ce insuportabil urlă omul acela! Hai, intraţi, trebue[203] să-l fac să tacă; sandvichuri[204] sunt pe pick-up.

Îi împinse înăuntru, închise uşa după ei, le întoarse spatele şi dispăru în fumul de ţigări, printre perechile care dansau încet, ca în stare de hipnoză, înghesuite într-o încăpere prea mică. Dansatorii alunecau încoace şi încolo, cu un aer totodată concentrat şi adormit, strânşi unul de altul, tinerii cu obrazul lipit de tâmpla fetelor. Erau aprinse numai două lămpi aşezate prin colţuri, lumina cădea pe jos, pe câte-un colţ de perete, o vitrină, tablouri ce înfăţişau peisagii greu de recunoscut; pe jos un covor făcut sul şi împins la zid. Un băiat cu gulerul înalt şi cu o cravată îngustă ca o panglică, se apropie ţeapăn de tot de Lena şi o pofti la dans. Dintr-o mobilă de lemn lucios ieşea orăcăitul catifelat al unui glas de bariton ce cânta englezeşte cu accent mexican; apoi fata cea grasă, se ivi o clipă, schimbă placa şi un glas asemănător cântă pe spanioleşte cu un accent anglo-saxon.

Dincolo, în odaia de alături, gălăgia nu înceta. Adrian trecu într-acolo. O uşă cu geamuri dată la o parte; apoi o odaie cu o canapea, fotolii, un birou, un pian, şi maldăre de cărţi una peste alta. Cineva cântă încet la pian,[205] singur. Alţii fumau, întinşi pe canapea sau în fotolii şi râdeau de omul care răcnea mai departe. Scund şi gras, stătea drept în mijlocul covorului din odaie. Era bucălat, cu obrajii umbriţi de umbra albăstrie a bărbii. Părul negru cu fire mărunte, îi cădea pe frunte; ochii mici şi negri, de animal încolţit, îi luceau. Toţi cei dimprejurul lui râdeau. El însă se scutura şi fără să se mişte din loc, dând din mâini ca din nişte aripi ciunte, ţipa:

- Vreau să isprăvesc cu voi! Ieşiţi afară! Plecaţi! Marş!

Împrejurul lui, tolăniţi pe canapea şi pe fotolii, ceilalţi râdeau:

- Nu eşti la tine acasă! Nu ne poţi da afară! Eşti beat!
- Am isprăvit cu voi… mai ales cu tine, Georgică…urmă,[206] grăsunul, fără să asculte ce i se spune. Se clătina pe picioare şi-l arătă cu degetul pe un om de vreo treizeci şi ceva de ani, slăbuţ, nebărbierit, cu faţa galbenă verzuie ca a unui bolnav de ficat sau de fiere. Acesta, cu un pahar în mână, răspunse râzând batjocoritor:
- Nu poţi să isprăveşti cu mine. Nu poţi să isprăveşti cu nimeni. Nu poţi nici să începi. Ştii foarte bine că nici nu exişti. Eşti o băşică de săpun. Eşti o iluzie a noastră, din pricina alcoolului prost pe care ni-l vinde MAT-ul. Mâine o să ne întrebăm dacă ai fost aici sau nu, şi o să ne dăm seama că n-ai fost.

Grăsunul începu să ţipe şi mai ascuţit:
- Daţi-mi un pahar! Vreau să beau cu Georgică!

Luă un pahar, începu să toarne sifon în el, dar se stropi pe haine. Se apropie de cel care-l înfruntase şi bâigui:
- Georgică…Georgică… hai să ne facem fraţi de cruce… vino să te pup.

Cel care cânta la pian, cu spatele la odaie, se întoarse, întinse în faţa grăsunului un picior încălţat cu o cizmă, şi-i dădu brânci cu un braţ. Grăsunul se poticni peste piciorul întins şi căzu pe jos, paharul i se sparse în mână. Se ridică în trei labe, privindu-şi palma care se umplea repede de sânge. Cei dimprejur râdeau. „Georgică" îl privea cu ochii îngustaţi şi plini de dispreţ îngheţat, iar cel dela pian se întorsese iarăşi cu spatele la toată lumea şi reîncepu să cânte încet. Adrian îi zărise faţa numai o clipă. Era un băiat foarte frumos, de vreo optsprezece-douăzeci de ani. Acum nu i se vedea decât spatele îmbrăcat într-o bluză de piele.

Fata în rochie lungă neagră sări speriată. Îl ajută pe grăsun să se ridice şi-l trase după ea, de bună seamă spre camera de baie. Era nervoasă, ochii îi erau speriaţi, nesiguri. Lena îl refuză pe tânărul cu cravata îngustă care vroia şi al treilea dans, şi-l urmă pe Adrian. Se aşeză pe un colţ al canapelei. Adrian se dădu la o parte ca să-i facă loc; iar ea îi zâmbi fermecător. ‚Georgică' bău, puse paharul pe colţul pianului şi începu să vorbească cu un aer furios:
- Fraţi... Fraţi de cruce... eu nu pot fi frate cu nimeni! Cât despre cruce, pha! Dacă aşi[207] avea fraţi, n-aţi mai sta voi să dansaţi ca nişte animale, ca nişte automate... V-aţi ascunde prin pivniţi! N-aţi mai ieşi noaptea din casă! V-aşi curăţa unul după altul, până la ultimul! iar pe ultimul, l-aşi lăsa singur, şi i-aşi da târcoale să mă vadă cum mă apropiu, treptat, şi să îngheţe băşica în el...

Şi începu să se apropie de Adrian, tiptil, imitând un animal care-şi pândeşte prada. Ceilalţi râdeau, îl băteau pe umăr pe ‚Georgică', care dădea din cap, cu un râs verde, furios, plin de ciudă.
- Da, da, e o glumă, sigur că e o glumă, totul e o glumă... Uite, şi dumneaei e o glumă.

Şi arătă cu bărbia spre o tânără care intrase şi se oprise în cadrul uşii, căutând-o din ochi pe amfitrioană şi negăsind-o. Fata era vopsită exagerat,

palidă, cu gura roşie, pleoapele albastre, cu părul prea negru, rochia de un verde tare, atât de strâmtă pe corp că abia se putea mişca în ea. Se oprise cu un cot ridicat şi o mână înainte, ca un desen dintr-un jurnal de mode. Un june cu părul lins sosise cu ea. ‚Georgică' se uită fix la noua venită şi începu să râdă atât de batjocoritor, de strident, de aţâţător, încât se făcu tăcere, treptat întâi[208] în odaie, apoi în odaia (de) alături. Noua venită îşi pierduse dintr-odată poza, pleoapele i se zbătură neliniştit, faţa îi păli, se roşi. cel ce-o însoţea se roşi şi făcu un pas spre ‚Georgică' începând să spuie ceva bătăios:

- Ce...

Dar fata îl apucă de mână şi-l trase îndărăt.

- Nu, te rog. Să plecăm mai bine.[209]

Junele nu era cu totul hotărât să se ia la bătaie cu cineva. Se lăsă tras îndărăt cu destulă uşurinţă şi ieşiră amîndoi, sub hohotele de râs ţipător şi fără veselie ale lui ‚Georgică'. În clipa aceeda, fata cea grasă veni dinspre camera de baie.

- Georgică Scarlat! Unde e Georgică! Vino să-l potoleşti. E în baie, îi e rău, plânge. Vrea să vorbească neapărat cu tine.

Georgică Scarlat nu mai r\dea. O măsură din ochi dispreţuitor, cu mâinile în buzunare. Adrian îl privi, atent şi mirat. Era subţirel, uscăţiv, tras la faţă, nebărbierit, galben; hainele mototolite păreau să fi fost foarte bune, ca şi pantofii jupuiţi. Era mai în vârstă decât cei dimprejurul lui, adolescenţi cu toţii. După ce se uită o clipă la cea care-l chemase, Georgică Scarlat îi întoarse spatele fără nici un fel de răspuns. Grăsana blondă rămase cu gura întredeschisă, şovăiala şi frica de pe faţa ei ajunseră stingheritoare pentru cei din jur.

- Dar... ce... bâigui dânsa şi se opri.

Băiatul de la pian se ridică şi zise:

- Mă duc eu să văd ce vrea...

Dispăru în odaia de baie. Ea se duse să puie plăci noi. De dincolo se auzeau râsete. Unul din dansatori, apăru încercând să ţie în echilibru pe bărbie un pahar cu picior, nu izbuti, paharul căzu şi se sparse. O fată intră repede, râzând şi ţipând, dar cineva o apucă de umeri şi o trase îndărăt, răcnind vesel:

- Să bei; Trebue[210] să bei!

Georgică Scarlat, chemat de Iena, se aşezase lângă ea şi Adrian.

- E o glumă sinistră, o batjocură pe pielea noastră. Şi porcul ăla brun, sau şopârla cretină şi verde care-a intrat adineaori, sunt convinşi că exisată. Sunt convinşi de importanţa faptului că ei s-au născut, şi cu alţi imbecili împrejurul lor, care sunt şi ei convinşi că odorul lor există. Frumoasă omenire. frumoasă creaţiune, cu totul spre lauda creatorului ei. Dacă Dumnezeu ar exista, l-aşi felicita călduros, zise Georgică Scarlat, râzând – ţi în clipa aceea, Adrian îl simţi duhnind a alcool.

Se auziră răcnete dintr-o parte a casei greu de precizat.

Blonda trecu val-vârtej printre dansatori, foşnind din rochia de tafta, dispăru, apoi se întoarse strigând:

- Georgică, potoleşte-l pe dan! L-a băgat pe ăla cu capul sub robinet, l-a ămpins în baie, e ceva îngrozitor.

Georgică Scarlat dădu din umeri, apoi izbucni cu un glas strident. Răcnea din răsputeri, desfigurat de furie:

- Dar mai lăsaţi-mă odată! Mie îmi ceri să-i împac? Mie-mi ceri să fac ordine? Mie? Mie? Sunteţi inconştienţi, târâtoarelor, păduchilor! O să vă fac eu ordine şi o să tremuraţi, o să vă blestemaţi ceasul naşterii. O să vă fac eu ordine! O să vă potolesc definitiv! Definitiv!

Adrian marina strânse de mână pe Lena şi-o întrebă, vorbind pe nas:

- Face pe nebunul, sau chiar este...

- Nu pozează, răspunse liniştită lena. Aşa e el.

În clipa aceea se ivi, plin de apă pe haine, cu părul răvăşit, grăsunul; plângea ca un copil şi urla ceva cu desăvîrşire de neînţeles. Cel pe care blonda îl numise Dan, îl urma liniştit. Grăsunul ieşi, cu blonda după el. În urma lui se lăsă o tăcere neplăcută, în care se auzi glasul curat al lui Dan, care spuse cu nevinovăţie:

- Am vrut să-l bag sub apă, în baie, dar nu era apă destulă:

Apoi reîncepu să cânte la pian frânturi de fraze muzicale.

Adrian rămăsese cu ochii la el, dar se întoarse auzindu-l pe Georgică Scarlat că spune, gânditor şi cu un zâmbet neplăcut, alintat şi crud în acelaşi timp:

- Eu sunt singurul om serios din adunătura asta. Umblu printre voi ca un străin, ca un om care ştie un secret – efectiv, ştiu un secret, prpriul meu secret, propria mea taină. Umblu printre voi şi nici nu vă daţi seama. Ar trebui să se facă un gol mare împrejurul meu, să vă feriţi, să staţi la o distanţă respectuoasă...

- Eu nu, zise Adrian Marina şi-şi vârî o pernă sub cap. Eu nu: eu sunt tot atât de serios ca dumneata. Georgică Scarlat îi aruncă o privire ciudată, o privire îndoelnică, apoi urmă:

- Singurul om serios. Singurul om consecvent. Ştiu de unde am pornit, şi acum de curând, am început să ştiu unde vreau să ajung.

Adrian Marina întrebă:

- De unde ai pornit? Iar Lena adăugă:

- Dacă nu vrei, nu ne spune; nu ţinem neapărat. Numai aşa, ca să nu moară conversaţia.

- Mai bine n-aţi invita ţoape ca aia de adineaori. Quel monde vous invitez, Monique...[VII] şi-ţi permiţi să mă chemi ca să vă distrezi! Ei nu, nu pentru

---

[VII] Ce lume inviţi, Monica…

voi. Pentru mine; pentrucă printre voi sunt singur, nu existaţi, sunteţi toţi nişte băşici de săpun, sunteţi fum de ţigare, mirosuri neplăcute.
- Şi tu, ce miros eşti? întrebă jignită Lena Lascari.

- Eu sunt un miros de mort, răspunse cellalt liniştit şi gânditor. Eu sunt singurul dintre voi care am înţeles că sunt isprăvit, că nu mai exist... Şi voi trage consecinţele până la capăt.

- Când ai observat că nu mai exişti? întrebă Adrian.

- Când? Treptat, dealungul anilor, mormăi Georgică Scarlat. Şede cu coatele pe genunchi, cu mâinile încleştate. Adrian observă că poartă la degetul mic dela mâna dreaptă un inel cu blazon şi asta-l umplu de un respect nemărturisit, amestecat cu iritaţie...

- Existam numai în copilărie... Îmi aduc aminte şi de căldura, şi de lumina, şi de mirosul unor veri, la ţară... Eram în casă, cu jaluziile[211] trase... Străbătea prin ele o lumină de miere, mirosea a gutui, a lemn uscat şi cald, bâzâiau muştele lipite de hârtia de prins muşte. Nu gândeam, nu voiam nimic, totul era desîvârşit, ca în rai, putea să dureze aşa mii de ani, soarele să nu scadă, căldura să rămână aceeaşi, muştele să bâzâie în veci, gutuile să-şi răspândească prin odăi parfumul, mobilele de paie să trozonească uşor – se uscau de căldură – iar eu stau acolo, gol, întins pe pat, ştiind că prietenul meu e în odia de alături, cărţile în bibliotecă, slugile undeva prin casă, dar că nu vor intra decât chemate în odăile largi, tăcute, întunecoase... Asta n-am să mai găsesc eu niciodată. A venit războiul, am fost pe front, am împuşcat ruşi şi evrei în Basarabia şi la Odesa, cu mâna mea; am fost rănit, am zăcut un an, m-au mâncat păduchii, am slăbit, mi-a fost frică, groază. pe urmă, în 1944, într-un bombardament, mi-au murit amândoi părinţii. Am ajutat şi eu să-i dezgrop de sub dărâmături, şi i-am văzut cum arătau; văzusem lucruri din astea şi pe front, dar era altceva. Mama era distinsă, frumoasă, se gătea foarte mult, era o plăcere s-o vezi înainte de bombardament. După, nu mai era o plăcere. Atunci am fugit. Am stat la ţară, în vara aceea, am încercat să refac clipele de fericire, - fără gânduri, fiindcă n-aveau nici un rost gândurile, fără dorinţi, fiindcă era(u) uşor de împlit orice dorinţi, fără voinţă, fiindcă voinţa se topea, aproape că şi oasele mi se topeau de fericire, dar a fost imposibil, nu mai mergea. vara a fost înspăimântată, pustie. După aceea au trecut pe la mine pe la moşie tancurile ruseşti, după aceea şi-au făcut apariţia flăcăi din sat care fuseseră la mine în companie şi acum erau panduri. M-au luat de guler şi m-au dat afară. „Acuma, pământul e al nostru, dumneata să te duci la oraş." Le fusesem stăpân; m-au gonit ca pe o slugă. Aici, în Bucureşti, mi-am pierdut treptat tot ce aveam: la stabilizare, la naţionalizarea fabricilor şi băncilor, la naţionalizarea caselor. Acum sunt gol şi liber. Mulţi aşteaptă războiul să ne elibereze. Eu nu mai aştept nimic, am pierdut zece ani: tinereţea. Altă tinereţe n-o să mai am. fericirea din copilărie şi adolescenţă n-o s-o mai am, n-o mai pot regăsi, dar mi-a intrat în carne, şi nici n-o mai pot uita. Sunt pierdut, definitiv pierdut. Isprăvit.

Mort. Numai că eu îmi dau seama: asta e marea mea superioritate. Mort. Şi pe cadavrul meu, domnii comunişti construiesc socialismul. Pentru realizarea unei utopii, a trebuit eu să sufăr ca în iad, să fiu despuiat, anulat, aruncat la marginea vieţii.[212] Ar merita să le-o plătesc...

Nebărbierit, cu inel cu blazon la degetul mic, Georgică Scarlat zâmbi ciudat, rece, visător, privind covorul. dan se ridicase de la pian. Era zvelt, purta pantaloni strâmţi, de catifea verde, traşi peste cizme, o bluză de piele şi un tricou sub ea. Era palid, cu trăsături deosebit de frumoase şi foarte liniştit. Se aplecă deasupra lui Georgică Scarlat şi-i suflă în păr, uşor de tot, aşa cum sufli ca să abureşti o oglindă. Georgică Scarlat se scutură de un fior şi închise ochii.

- Du-te de-aici, Dane, murmură el slab.

În clipa aceea, Adrian simţi umezeală şi frig la picioare. De alături, ţipete şi exclamaţii acoperiră miorlăitul catifelat şi senzual al plăcilor de jazz. Miraţi, ce ce stăteau întinşi pe canapea se dădură jos, dar atunci gălăgia se făcu şi mai mare. Începură să se urce cu picioarele pe canapea, pe fotolii. Monique apăru, ţinându-şi ridicate poalele rochiei lungi de mătase neagră. Era nenorocită, îi venea să plângă:

- Dane, tu ai fost! Tu ai uitat robinetul deschis! spuse ea. pe jos, apa trecu peste praguri, iar mucurile de ţigări acoperiră treptat covoarele. Toţi se îngrămădiseră speriaţi pe mese, pe pian; pahare se răsturnaseră, se spărseseră, teancuri de cărţi se răsturnaseră în apăraia de pe jos. Unii se descălţau. dan părea că nici nu vede ce se petrece; cânta la pian, apăsând cu cizmele lui grele pe pedala forte. lena murmură deodată:

- Mie mi-ajunge. Hai şi tu, Georgică... Ştiam eu că Monique e păguboasă şi ratează orice face...

Se ridică şi plecă prin băltoaca de pe covor. Adrian, amuţit, şi Georgică Scarlat calm, acru şi umblând pe două cărări, o urmară, ieşiră, şi Georgică trânti uşa de zgudui pereţii, apoi porniră împreună pe scări în jos, urmăriţi din treaptă în treaptă de o limbă de apă ce se scurgea pe sub uşă.

Pe stradă, cei treu auziră un tropăit greu din urmă. Era Dan care-i ajungea din fugă, şi li se alătură fără un cuvânt. De altfel, numai Adrian păru că-l observă. Georgică Scarlat vorbea, şi nu-i dădu atenţie. Adrian îl întrebase pe Georgică Scarlat în ce crede.

- În nimic, zise acesta sec. Cred că numic nu-i adevărat...

Îi lăsă pe Lena şi pe Dan s-o ia înainte.

- Luaţi-o înainte, că sunteţi tâmpiţi.

Şi îl prinse de braţ pe Adrian, suflându-i în obraz miros de băutură tare:

- Vreau libertatea! şueră el. Se atîrnă greu de braţul lui Adrian. Vreau libertatea! Libertatea absolută!

- Şi... cum se obţine libertatea absolută? întrebă Adrian.

- Cum? Suntem pe cale...suntem pe punctul. Universul e absurd, puiule, zise georgică Scarlat ciupindu-l de obraz pe Adrian; societatea şi natura sunt

nişte jucării absurde, nişte maşini de tortură... care-au mai luat-o şi razna. Istoria merge către ultimul război, în care-o să ne întoarcem la canibalism... Ce vină avem noi? Cui i-am greşit ca să ne pedepsească aşa? Dece suntem legaţi de spaţiu şi de timp... ca o maşină de tortură, iarăşi, da, da, da, o maşină de tortură. Dece nu putem ieşi din societate, din istorie, din spaţiu şi timp? Cineva şi-a bătut joc de noi. Înţelegi? Cineva şi-a bătut joc de noi.

Sughiţă. Mai sughiţă încă odată, cu un aer concentrat. Apoi urmă:

- Iar noi ne revoltăm! Vrem o revoluţie adevărată, o revoluţie, dar nu o revoluţie socială, ci una totală, o revoluţie adevărată. Împotriva naturii, împotriva societăţii, împotriva spaţiului şi timpului. Societatea trebuie sfărâmată, nu numai burghezia, cum vor comuniştii, ci şi muncitorimea, şi ţăranii, toţi trebuie daţi peste cap... Toată societatea. Toate legăturile dintre oameni. Prietenia, familia, căsătoria, toate trebuiesc rupte. iar primii care trebuiesc loviţi sunt comuniştii; ei sunt duşmanii, cu optimismul lor infam, cu constructivismul lor grosolan şi naiv. Trebuiesc distruşi întâi ei – şi pe urmă societatea omenească. Şi pe urmă trebuie sfărâmată natura: forţele atomice deslănţuite pot transforma planeta noastră într-o stea care să nu mai primească lumină de la soare, ci să dea lumina ei proprie, o clipă, în momentul exploziei care o va nimici. Şi pentru asta trebuie distrusă gândirea raţională, trebuie să gândim cum gândeşte omul în somn, în vis, la febră; cum gândesc insectele sau caracatiţele...

Fără să vrea, Adrian izbucni în râs. El îl privi amar şi mustrător:

- Trebuie distrus râsul care desfigurează oamenii cei mai frumoşi; trebuie să avem frumuseţea pe care-o au numai oamenii stăpâniţi de o idee fixă. Pe urmă vom putea distruge şi spaţiul şi timpul...

Sughiţă.

- Trebuie deşurubat totul. De-şu-ru-bat.

Adrian zise, gânditor şi impresionat:

- Realizarea practică a neantului... E o idee foarte „tare”.

Adrian folosea în momente grave, ca supremă apreciere – ca de altfel mulţi tineri mic-burghezi din generaţia lui – cuvântul „tare”. Simptom al estetismului etic, sau mai precis al amoralismului mic burghez. [213]

Georgică Scarlat îl privi cercetător şi zise:

- Dumneata eşti un estet...

Adrian nu ştiu dacă să se bucure sau să fie nemulţumit; celălalt rostise vorba cu o ironie morocănoasă, aşa cum vorbise şi până atunci. Căci şi în timpul frazelor celor mai exaltate îi arunca priviri oblice, spionându-i faţa. Fusese compliment sau insultă? Probabil insultă...[214] Dar Adrian, ca să-şi ţie cumpătul, declară:

- E cel mai îndrăzneţ program din cîte-am auzit vreodată... Sunt gata să-l susţin!

- Hahahu! făcu Georgică Scarlat, ca un ţap. Ce vorbeşti? Vrei să trecem la fapte? Ai? Să trecem la fapte?

Şi-l ciupi de obraz în aşa fel, încât Adrian nu ştiu exact la ce fel de fapte e vorba să treacă. deodată, Georgică Scarlat zise:

- Lena, am ajuns... Dane!

Ceilalţi se opriră. Adrian se trezi că-i întind mâna toţi trei – Lena cu surâsul ei strălucitor, cu gropţie – şi rămase singur pe trotuar, în faţa unei uşi care se închidea încet, împinsă de mecanismul automat dinăuntru.

(Mai tîrziu, povestind, se apăsa cu pumnii pe tîmple: ‚Nici nu bănuiam... Nici nu puteam bănui... Plecaseră de-acolo, din faţa mea, şi... Acuma port să-mi şi închipui ce-şi spuneau între ei... Cum vorbeau despre mine... cu superioritatea lor de fiinţe dintr-o altă specie... mai feroce... mult mai feroce...)

În săptămânile care urmară adrian căzu într-o nemaipomenită subordonare şi slugărnicie admirativă faţă de georgică, de Dan, de tot grupul lor – din care făcau parte şi inşi abia[215] întrevăzuţi, care apăreau odată de două ori şi dispăreau apoi. Subordonarea aceasta venea şi din admiraţia lui uimită – nici nu-şi închipuise vreodată că va întâlni asemenea oameni, şi i se păreau *mai* ‚tari' decât de văzuse până atunci – şi din purtarea Lenei faţă de el. Nu ştia unde s-o găsească. refuzase să-i dea vreo adresă, vreun număr de telefon.

(„Auzisem eu de familia Lascari, spunea mai tîrziu Adrian Marina. Îmi închipuiam că e snoabă şi nu vrea să mă prezinte în cercul ei; pe urmă am văzut că nu era asta, că voia să ţie secretul a tot ce făcea...") Îi spusese:

- Lasă Adrian; lasă căţeluşule (acesta era cuvântul ei de gingăşie), lasă că te caut eu. Când sunt liberă, te caut. Îţi las un bilet acasă. N-ai nici o grijă. Bye, bye!

Îi făcea semn cu mâna şi pleca, cu paşi mari, legănându-şi sacul de sport. Câteodată nu dădea nici un semn de viaţă cîte două săptîmâni; apoi stătea cu el câte o zi întreagă. În pat cu ea, Adrian o întreba, văzând-o că se uită în gol:

- la ce te gândeşti?

Ochii îi alunecau încet în orbite, spre el, şi se uitau spre el cu o privire adâncă şi pustie.

- Cum?
- La ce te gândeşti?
- La nimic.

Dar Adrian n-o credea. Umblând pe stradă, i se părea c-o vede. La cooperativa meşteşugărească unde lucra (se făcea acolo recuzită de şcoală, se modelau creeri de ghips colorat, inimi, rinichi în secţiune), făcea aluzii cu o mândrie discretă, la succesele lui amoroase; dar când pleca spre casă, îl apuca o iritaţie dureroasă, o nelinişte: i se părea, de fiecare dată, că n-o va mai vedea pe Lena. Şi atunci se ducea în vizită la Georgică Scarlat. Acesta locuia într-un pod, pe care-l văruise în roz, dar unde apa pătrunsese în tencială şi făcea mari pete întunecate pe pereţi; mirosea a tencuială udă. Pe pereţi, mici oglinzi veneţiene cu coroane de cristal, gravuri rococo; perdele

groase de mătase foarte uzată, la ferestre; cădeau fâşii zdrenţuite, pereţii pătaţi unde fuseseră tablourile, canapeua desfundată pe care se tolănea Georgică, şi lumânările electrice cu pălării de mătase, dar în parte arse şi stinse, totul era ciudat şi-ţi dădea o strîngere de inimă neînţeleasă. Georgică Scarlat nu era niciodată singur. Dan era mai totdeauna acolo, în cămaşă cu mâneci scurte şi gulerul descheiat. Braţele îi erau muşchiuloase şi gîtul ca al unei sstatui. Ridica o clipă capul privind-l pe adrian, cu aerul străin şi fără interes pe care-l au nebunii; apoi pleca iar fruntea; părul buclat şi lucios îi cădea în ochi. Lucra mereu la nişte sârme, acumulatori, o instalaţie electrică al cărei rost Adrian nu-l cunoştea.

- Ce face Dan? îl întrebă el odată pe Georgică Scarlat, care se cocoţase pe canapea, galben şi nebărbiewrit. Dan ridică ochii şi zâmbi cu dinţii albi ca mărgăritarele:

- Un aparat de radio...

Şi-l privi pe Adrian drept în faţă, cu nevinovăţie. Georgică Scarlat râse galben:

- Da, da... un aparat.

Adrian se mai uită odată la ciudata instalaţie, care nu semăna deloc cu un aparat de radio. dar nu mai întrebă nimic, căci îi artaseră luarea aminte ceilalţi doi ce se aflau în odaie.Erau un flăcăiaş de vreo optsprezece ani, şi altul mai tânăr, de vreo şaisprezece, în pantaloni strâmţi, pantofi de sport din pânză şi cauciuc. Purtau tricouri: unul roşu, cellalt galben. Tricourile le lăsau braţele goale cu umeri cu tot. Erau tuciurii amândoi, cu părul lins şi uns cu briliantină mirositoare, ieftină[216] cu ochii catifelaţi şi cu jeg în urechi[217]. Cel mai mare era serios şi voinic, se mişca greoi, şi părea grosolan şi brutal. Cel[218] mai mic râdea neruşinat la Adrian, arătându-şi dinţii mari între care[219] unul lipsea din faţă.

- Hai, bă, nasolule, îi spuse cel mare lui Georgică Scarlat, dă loveaua, că noi punem şeaua. N-am pălit nimica de-azi dimineaţă.[220]

- Înţelege odată că n-am, răspunse georgică rece şi obosit. Adrian şedea pe scaun şi privea, mut şi fără să înţeleagă. Flăcăiandrul şe aşeză pe canapea lângă Georgică Scarlat şi spuse ameninţător:

- Hai, bă, dă-te-n mă-ta! Nu-mi vrăji tu mie că n-ai, că-ţi mânjesc o cazma peste Vasilcă de-i stric felinarul.

- N-am, măi, copile, spuse Georgică Scarlat cu o ciudată timiditate. Băiatul se aplecă asupra lui şi întrebă:

- Îl bag în mă-sa pe care are?

- Îl bag, zise serios, aproape demn Georgică Scarlat. Dar cellalt făcu o mişcare fulgerătoare şi-l izbi cu pumnul în ochi, smulgându-i capul în cealaltă parte. Georgică Scarlat gemu şi-şi puse mîinile la ochi. Dan ridică ochii[221], văzu ce se întâmplă, şi zâmbi copilăreşte, cu nevinovăţie. Adrian sări în picioare. dar cel mărunţel îl trase de mânecă şi murmură:

- Nu te băga, tovărăşele, că-i nasulie...

Aşa mic şi uscăţiv şi necopt cum era, vorbise într-un fel atât de ameninţător şi sinistru, încât Adrian şovăi. În vremea asta, Georgică Scarlat protesta:

- Mâine mă duc la talcioc, Lae, şi-ţi aduc cu siguranţă, dar azi nu pot, zău nu pot... Nu mă crezi pe cuvânt?

Lae îi spuse ce face el pe cuvântul lui Georgică Scarlat şi insistă.

- Ia zi, n-ai? Că-ţi mai caftesc una peste muie de-ţi sare fasolea.
- Bine, bine, o să vă dau ceva, şoptri Georgică Scarlat, dar spuneţi-i lui să plece... rămâneţi voi cu mine.

Atunci lae se-ntoarse spre dan şi spuse:

- Mă, ăla cu electrica, du-te şi ne adă nişte molan[222] ...
- Nu, nu, să se ducă de tot, şoptea Georgică Scarlat. Dar Dan se şi ridicase:
- Nu mă duc după vin... Mă duc acasă. Sunt obosit. Vedeţi să nu umblaţi la asta...
- Nu umblă, nu umblăm... cară-te, mormăi Lae morocănos. Întinde-o şi tu, băi ăsta, îi zise el lui Adrian. Adrian se ridică şi ieşi, râzând strâmb la Dan, vrând[223] să-l facă părtaş la ideile sale ironice despre Georgică Scarlat. Dar faţa sidefie a lui Dan, sub moţul buclat şi blond care-i cădea pe frunte, nici nu se clinti. Dan se despărţi de el şi se duse acasă. Locuia într-o casă mare, care avusese pe vremuri intrare pentru trăsuri, între doi stâlpi de cărămidă cu felinare deasupra. Acum casa era împărţită între multe locuinţe. Dan stătuse cu părinţii lui într-o mansardă, unde fuseseră pe vremuri odăile servitorilor. Cnd răsuci cheia în broască şi intră, auzi prin întuneric răsuflarea grea a lui taică-su: fost mare industriaş[224]omul avusese un atac de apoplexie, cu doi ani mai înainte, când se naţionalizaseră uzinele[225], şi era acuma paralizat pe jumătate. Dan se pregătea să se culce pe canapeaua de lângă uşa pe care intrase, când perdeaua ce-l despărţea de ‚dormitorul' părinţilor (locuinţa era o singură odaie) se dădu la o parte, cu un uşor zgomot metalic, al inelelor de alamă:

- Ai venit, Dan?

Mama lui Dan, o femeie frumoasă căruntă, cu ochii obosiţi, veni încet în întuneric şi-l sărută pe frunte, cum şedea el pe canapea şi se descălţa. Apoi luă ceva pe bâjbâite, de pe o măsuţă din întuneric şi se apropie:

- Bea-ţi paharul cu lapte, şopti ea.
- Pune-l acolo, că-l iau eu, murmură Dan plictisit.
- Unde ai fost aşa târziu? Nu e bine, la vîrsta ta, copilul meu, şopti iar

mama lui Dan. Tu a été bien o moins sage[VIII]?

- Oui, maman. Bineînţeles. Totdeauna sunt cuminte, tu ştii bine, murmură Dan maşinal. Maică-sa îl sărută iar pe frunte, apoi dispăru în întuneric. Dan luă paharul, ieşi cu el pe uşă, se duse la privată şi-l vărsă înăuntru.

[VIII] Cel puțin ai fost cuminte?

Apoi se întoarse, se culcă şi adormi liniştit.

(‘Aşa făcea, exclamă Adrian Marina, povestind, îngrozit, ce se petrecuse mai târziu. Aşafăcea ; el mi-a povestit.[226] Zâmbea cu subînţeles şi pe urmă trecea la alt subiect. Mi-e frică!... Când mă gândesc la ce-a urmat, mi-e frică de el şi acum!’)

Altădată Dan îşi făcu apariţia cu un tablou sub braţ la Georgică Scarlat, unde era şi Adria, tras la faţă, cu inima strânsă: iar n-o văzuse pe Lena de vreo două săptămâni, iar ultima dată venise numai “în vizită”, declarând că “nu se simte bine şi n-are nici un chef de amor”.

Dan puse tabloul pe un scaun şi zise:

- Nu vrea să dea cât ceri tu... E un sgârcit infam.

Fusese la un medic renumit, colecţionar de opere de artă şi acuma adusese tabloul îndărăt. Georgică Scarlat, cu regretul omului care n-are ce mânca a doua zi fiindcă n-a putut vinde, şi cu bucuria iubitorului de lucruri frumoase care totuşi nu s-a despărţit de un tablou preferat, luă pânza, să se uite la ea, şi deodată scoase un ţipăt. Tabloul, un peisagiu cu copaci bătuţi de vânt într-un văzduh verde ca un smaragd, iscălit de Francesco Guardi,[227] cel mai poetic din veneţienii secolului al XVIII-lea, era sgâriat de-a curmezişul la jumătate; vopseaua era jupuită pe o fâşie de o jumătate de deget lăţime; pe alocuri şi pânza era crăpată.

Nenorocitule, ce-ai făcut? urlă Georgică Scarlat, făcându-se galben. Cellalt, nevinovat, îşi scutură buclele blonde deasupra frunţii sidefii şi dădu din umeri:

- În tramvai, m-oi fi agăţat de ceva...

Georgică Scarlat se făcu stacojiu:

- Un Guardi... rupt... în tramvai! gemea Georgică Scarlat, gata să isbucnească în plâns. Dan dădu din umeri şi-l consolă[228]

- Lasă... nu-i nimic... e rupt numai pe mijloc. Dan, alinntat, se îmbufnă:

- Ei, acuma, ce faci tapajul ăsta... hai sictir! potoleşte-te!

Şi, spre uimirea înmărmurită a lui Adrian Marina, Georgică Scarlat se stăpâni, se domoli, şi începu să vorbească de altceva, pe când Dan se apucă iarăşi să lucreze la aparatul lui, care nu semăna cu un aparat de radio.

Tot prin zilele acelea, când Cristian [229] ajunsese să nu mai dea de loc de Lena şi, ca s-o întâlnească, obsedat, venea mereu pe la Georgică Scarlat, sub cele mai felurite, transparente şi nătânge pretexte – tot prin zilele acelea mai văzu o scenă, pe care-o înţelese în toată semnificaţia ei abia mai târziu, când izbucnise tot ce era ascuns şi de neânţeles până atunci în activitatea lui Georgică Scarlat şi a lui Dan. Deocamdată, Cristian nu-şi dădu seama decât de faptul că, ân societatea pe care o construiau comuniştii, alţii săpau galeriii subterane care-i duceau – unde, Cristian nu ştia încă; undeva în întuneric.

Văzuse de câteva ori apărând la Georgică Scarlat pe grăsunul brun cu ochişori de porc şi ţipete isterice, de la serata Monicăi. Îl cunoscuse, aflase

că-l cheamă Tomiţă Petrescu, şi observase că, atunci când nu era beat, nu ţipa isteric, nici nu voia să fie frate de cruce cu nimeni, şi nici Dan nu îndrăznea să-l vâre în baie sub robinetul deschis. Dimpotrivă, tânărul Tomiţă Petrescu, despre care ştia acum de la Georgică că se trage din domnul Petrescu-Hubermann, proprietarul fabricilor de bere Hubermann, şi că acuma era funcţionar într-o instituţie, se arăta de o inteligenţă ascuţită, singurul care ştia să-i răspundă lui Georgică Scarlat, şi să elaboreze teorii şi idei mai "tari". Tomiţă Petrescu stătu odată de vorbă cu Cristian, care-i vorbi despre spiritul bizantin şi categoria abisală a românismului. Cellalt îl privi pătrunzător cu ochii săi mici şi negri, apoi îl întrebă:

- Nu vezi că românismul e călcat în picioare de comunişti? Categoria abisală e batjocorită, înăbuşită, amputată.

Şi, în acelaşi timp, îl mângâia pe genunchi cu mâna-i mică şi grasă, acoperită de fire de păr negru.

- Reprezentanţii categoriei abisale a românismului ar putea fi numai reprezentanţii spaţiului activ, mistuitor, adică aceluia care ar sfărâma pe duşmanii românismului. Ce zici?

Ce zici? şi-l privi cercetător, cu ochişorii săi neliniştiţi, care aveau atenţia ascuţită a animalului care se târăşte noaptea prin pădure: aceeaşi trezie, promptitudine şi agresivitate amestecată cu frică. Cristian dădu din umeri şi răspunse superior rostind pe nas:

- Nu există nici o trăire mai concludentă decât iubirea... Restul sunt copilării...

I se păru că Tomiţă, în loc să fie "epatat" de această maximă, are o lucire de ironie în ochi, dar n-avu timp să-şi dea seama, fiindcă Tomiţă schimbă prompt subiectul şi nu-i mai vorbi nu-i mai vorbi niciodată de abis, de românism şi de comunişti. Cristian ar fi uitat cu totul această scurtă convorbire dacă nu s-ar fi întâmplat mai tîrziu ceva care-o punea într-o lumină îngrozitoare, şi dacă n-ar fi asista(t) o dată la altă convorbire, între acelaşi Tomiţă şi Georgică Scarlat, care-l dispreţuia când vedea că se îmbată, dar ăi arăta respect şi aproape frică, când Tomiţă era treaz.

Cristian, neliniştit că n-o mai văzuse pe Lena de câtăva vreme, venea des la Georgică Scarlat, sperând că doar-doar va afla ceva, sau că poate chiar o va întâlni. Într-o zi, îl găsi acolo numai pe Dan, care-i deschise şi se-ntoarse fără un cuvânt la sârmele şi bobinele lui. Cristian se aşeză într-un fotoliu şi luă o carte din raft: erau poeziile pornografice ale lui Verlaine, legate în piele fină, şi cu ilustraţii şi mai pornografice decât textul. Citi puţin, dar nu dormise noaptea trecută, gândindu-se la Lena, şi avea ameţeli de oboseală. Închise ochii şi-şi lăsă capul pe spate. Un fotoliu *bergère*, mare şi înalt, îi ascundea pe Dan şi restul odăii, după cum îl ascundea şi pe el, Cristian, de cine era în odaie. Auzi, printr-un fel de jumătate veghe, jumătate somn, că dan îi spuse:

- Eu plec, Georgică trebuie să se întoarcă...

Şi apoi, sgomotul uşii închise. Adormi, visând lucruri tulburi – o urmărire prin nişte galerii, o urmărea pe Lena, care mergea fără grabă cufundându-se tot mai mult în inima labirintului, iar el încerca să alerge, s-o ajungă, dar în ciuda sforţărilor sale uriaşe dureroase, nu isbutea să se mişte decât încet, încet de tot. Cu inima bătând, ameţit, se trezi pe jumătate şi auzi glasuri. N-avea putere să se desmeticească de tot, să se ridice, să spună că e acolo; dar auzea glasul lui Georgică Scarlat şi pe-al lui Tomiţă:

- Ce tot aşteptaţi? întreba Tomiţă iritat şi neprietenos. Ce tot aşteptaţi? Când îi daţi drumul?
- Încă nu e gata Dan, zise Georgică Scarlat.
- Trebuie început numaidecât, ca să ne ştie de frică nu numai comuniştii... toată lumea. Teroarea este primul pas spre putere!
- Îmi trebuesc două kilograme, zise Georgică Scarlat, fără ca să se poată înţelege de ce vorbea.
- O să-ţi fac rost... spargem zilele astea un depozit şi-ţi aduc eu...

Cristian nu mai ascultă; nu înţelegea; i se părea curios cum vorbesc, ireal. Îşi aduse aminte de Lena şi se gândi că poate chiar în clipa aceea e la altul, la care s-a dus tot atât de uşor cum se dusese la el. Se răsuci în fotoliu, ghemuindu-se, cu răsuflarea tăiată. Apoi, încet-încet, conştiinţa i se tulbură şi căzu iarăşi în amorţeala aceea care era aproape somn.

Îl trezi Georgică Scarlat, scuturându-l:

- Erai aici?
- Da, mi-a deschis Dan, şi pe urmă a plecat... am adormit fiindc-am avut o noapte de insomnie; spune-mi, Georgică, nu ştii unde-o fi Lena?
- De ce mă-ntrebi?
- N-am văzut-o pe Lena... nu ştiu unde e... şi nu mai pot suporta să nu ştiu.

Apoi îngână, silit:

- Ţin la ea... în oarecare măsură...

Georgică Scarlat se uită la el, cercetător, cu bănuială.

Îl văzu galben la faţă, cu zâmbetul îngâmfat sub care străbătea o nelinişte tremurătoare. Stătu să-l privească critic, îndelung, apoi, încet, încet, bănuiala i se transformă în dispreţ:

- Eşti un guguştiuc. Nu ştiu unde e Lena, nu sunt doica ei. Ce carte ai aici? A, este...

Şi începu să vorbească despre poeziile pornografice din toate literaturile: părea să fi făcut un studiu asupra lor, şi cunoştea lucrările lui Kraft-Ebbing, Hirschfeld şi Fuchs pe această temă. Ostenit şi prăpădit, Cristian încercă să-l urmărească. Erau singuri în odaie. Tomiţă plecase.

A doua zi, Cristian veni şi-l[IX] găsi pe Georgică şi pe Dan împreună. Dan lucra la aparatul lui de radio. Georgică fuma şi tăcea. Un ceas, nici unul nu spuse o vorbă.

Adrian[230] nu mai putea răbda încordarea aşteptării. Am s-o las în plata domnului pe Lena; nu-mi trebue! Ce, să ajung să trăesc decât ca să mă întâlnesc cu o... nimfă? se gândea el furios, şi se grăbea să plece, să-i lase pe toţi baltă dar rămase legat de ei prin fascinaţia vieţii lor ciudate, a manierei lor „tari” de-a vorbi şi de-a trăi, legat mai ales prin dorinţa de-a o revedea pe Lena. Le ceru adresa ei, şi Georgică Scarlat începu să râdă fără motiv, iar Dan ridică ochii limpezi, albaştri, şi-l fixă pe Adrian cu o privire transparentă. Ce aveau? Ce era curios în faptul că le ceruse adresa ei?

Cu un foarte uşor şi palid surâs de ironie, Georgică Scarlat îi dădu adresa: era la cunoscutul medic şi profesor universitar la care fusese Dan cu tabloul. Adrian nu se duse imediat, de frica rîsetului lui Georgică Scarlat; dar îşi luă rămas bun cât de repede şi se duse într-un suflet, pe străzile cenuşii ale Bucureştiului în înserare. Ajunse năduşit şi sună îndelung. O jupâneasă întredeschise uşa şi-l privi bănuitor:

- Pe cine căutaţi?
- Pe domnişoara Lascari... pe domnişoara Lena...

Femeia se uită lung la el şi spuse:

- Aşteptaţi...

Închise uşa. trecu un minut, două, trei... Uşa se deschise iar.

- Coniţa vă roagă să poftiţi...

Îi făcu loc să intre şi-l conduse pe o scară în sus, printre doi palmieri, printr-un vestibul întunecos, într-o odaie unde nu ardea nici o lumină. O cucoană bătrână şi mititică, cu părul argintiu, se ridică dintr-un fotoliu:

- O căutaţi pe Lena? Sunteţi un prieten al ei? îl întrebă ea privindu-l şi, după un moment, se ridică întinzându-i mîna.
- Da... şi aşi vrea s-o văd... am ceva de vorbit cu ea... bâigui Adrian.
- Nu ştiţi unde e? întrebă cucoana cea bătrână. Adrian rămase o clipă mut:
- Nuu... nu ştiu. Credeam că e aici...
- Aici stă, de cînd... de când s-au mutat părinţii ei. Dar n-a mai fost pe-aici de două-trei săptămâni...

Urmă o lungă tăcere. Apoi Adrian îngăimă:

- Nici eu n-am văzut-o de... vreo două săptămâni.... Alaltăieri au fost două...

Altă tăcere.

- Ce-i de făcut? murmură Adrian.
- Dumneata îl cunoşti pe un domn Scarlat? Georgică Scarlat? Era prietenă cu el... zise bătrâna doamnă.

[IX] Sic.

Adrian mulţumi, spuse că-l cunoaşte, şi plecă în grabă. Pe stradă, aproape alerga; se lovea de trecători; sări prin faţa unui tramvai, se strecură printre două maşini, claxonat de şoferi, fluierat de miliţieni. Dar când ajunse la Georgică Scarlat nu găsi pe nimeni: lumina stinsă, uşa încuiată, nici un răspuns la bătăile în uşă. Şezând pe trepetele care duceau la pod, aşteptă două ore, apoi plecă, încet. Veni şi a doua zi, şi nu-l găsi pe Georgică Scarlat. Îi lîsî un bilewt sub uşă: *Treci pe la mine, trebue să-ţi spun ceva urgent.* Dar Georgică nu trecu. Tot Adrian, în prada unei nelinişti, unei strângeri de inimă, mânat de neştiinţă, de necunoscut, pe care nu le putea îndura, se duse în străduţa de pe lângă Cişmigiu, intră-n curte, apoi pe uşa din spatele caselor clădite în neregulă şi lipite una de alta la întâmplare, şi urcă în pod. Bătu. Nu-i răspunse nimeni. Aşteptă, apoi bătu iarăşi. Peste cîteva clipe, o voce precaută – vocea lui Dan – întrebă:

- Cine e?
- Sunt eu, Dane... Eu, Adrian... Deschide...

Uşa se deschise, şi Adrian intră iute.

În odaia cu pereţii roz, plini de igrasie, mobilele nu mai existau. Nu mai era nimic, decât o masă de lemn alb, apărută nu se ştie de unde, hârtii şi talaş pe jos, ziare mototolite. Georgică şi cu Dan împachetau un obiect pe masă şi-l legau cu multe sfori trainice.

- Georgică... începu Adrian
- Stai un minut, zise Georgică Scarlat. Iar lui Dan: Trage de sfoara aia, trage zdravăn.

Vorbea serios, concentrat, sec, ca în timpul unei experienţe de laborator, unde toată lumea are atenţia încordată. Dan înnodă strâns sforile. Apoi îi şopti ceva la ureche lui Georgică Scarlat, cu un aer serios şi absent. Georgică dădu din cap:

- Nu! Lasă! Lasă-l. Eşti gata?
- Gata, zise Dan şi ridică pachetul. Părea foarte greu.
- Mergem, spuse Georgică Scarlat.

Adrian încercă să-i oprească:

- Georgică…
- Ce vrei? Întrebă Georgică Scarlat. Hai, nu ne mai ţine în uşă…

Şi porni pe scară în jos, în urma lui Dan. Adrian se ţinea după ei, cuprins de graba lor ciudată, de febrilitatea lor stăpânită.

- Ascultă, Georgică, trebue să-mi spui ceva, zise el mergând repede ca să nu rămâie în urma lor. Toată convorbirea avu loc pe trotuare pline de lume, când în lumina becurile de pe stradă, unde Dan, pornit înainte cu pachetul mergea foarte repede, când în intervalele de umbră dintre felinare când mergeau într-un pas aproape normal. Se întrerupeau din vorbit când treceau printr-un grup de oameni care aşteptau tramvaiul; sau când trecătorii îmbulziţi îi despărţeau.

- Ce vrei? întrebă Georgică Scarlat.

- Unde e Lena?

Georgică, cu ochii după silueta lui Dan înaintea lor pe troturar răspunse:

- Nu ştiu…
- Georgică, Lena e dispărută de-acasă, de aproape trei săptămâni… spuse Adrian ţinându-l de braţ. Acesta, grăbit, îl trăgea înainte fără să spuie nimic.
- Georgică, tu ştii unde e, murmură Adrian. Tu ştii…
- Ce vorbeşti, nu ştiu nimic, spuse cellalt[231] sec şi tăios. Dar Adrian, care-l ţinea de braţ, îl simţi tresărind. Îl ajunseră din urmă pe Dan, care-i aştepta la răspântie.
- Tu ştii unde e, repetă Adrian cu un aer rugător şi încăpăţânat.
- Cine? întrebă Dan.
- Lena, zise Georgică Scarlat. Crede că ştiu unde e Lena.

Dan nici nu clipi din ochi, şi porniră mai departe.

- Știi unde e. Şi Dan ştie. Când am întrebat mai deunăzi de adresa ei şi aţi început să râdeţi, ştiaţi! Să-mi spuneţi…
- Hai să luăm tramvaiul acesta, zise Dan. Săriră într-un vagon arhiplin, se strecurară înainte, striviţi de trupurile celorlalţi.
- Mai veniţi şi cu bagaj! Strigă cineva, jumătate furios, jumătate în glumă. Dă-l dracului de pachet! Aruncaţi-l pe fereastră!

Georgică Scarlat începu să râdă furios. Dan zâmbi numai. Se dădură jos într-un cartier mărginaş. Ş iruri de care cu boi, camioane grele, încărcate cu lăzi, treceau pe stradă. Lumea stătea la cozi, la magazinul de alimente, de stofe şi încălţăminte, de mărunţişuri; pe trotuare, ţărani, soldaţi tineri, băieţandri care mâncau seminţe, se înghesuiau făcându-şi loc cu mâinile înainte, călcându-se în picioare, vorbind tare, râzând, chemându-se. Oamenibătrâni cu fileuri de pâine, sticle de lapte, fructe, se duceau spre casă, femei cu copii în braţe creau cu glas mare să li se facă loc în prăvălii, şi să fie scutite de stat la rând.

- Georgică, unde este Lena? întrebă Adrian urmându-i prin mulţime pe cei doi, care mergeau atât de repede încât abia îşi mai trăgea răsuflarea.
- Nu ştiu, zise Georgică. Şi zâmbi rece:
- Trebuia să dea de dracul. O fi fugit din ţară… sau o fi pe undeva prin provincie…
- Sau îngropată sub duşumea undeva, murmură Dan. Adrian[232] simţi că i se opreşte inima. Abia putu să rostească:
- Cum?

Dar Georgică îl opri ţinându-l de braţ:

- Sst…

Și lui Dan

- Am ajuns… Dan se uită la Adrian şi murmură:
- Numai un vârf… doi-trei centimetri în burtă…nu există nici o penicilină care să…

Georgică zise:
- Taci, lasă, o să stăm şi la el…
Dan dădu din cap cu un aer de îndoială şi, fără un cuvânt, îi lăsă acolo, trecu strada şi intră într-unul din magazinele de pe partea cealaltă. Se vedeau prin vitrine bărbaţi şi femei îngrămădindu-se în faţa tejghelelor, vânzători în halate cenuşii luând lucruri din rafturi ca să le arate, o înghesuială şi o forfotă necontenită înăuntru şi în faţa intrării. Georgică Scarlat nu mai auzea ce-i spune Adrian. Se uita fix la vitrinele acelea. Adrian îl trase de mânecă:
- Auzi ce-ţi spun?
Simţi că Georgică Scarlat tremură. Dar nu-l luă în seamă.
- Unde e? Spune-mi!
Ochii lui Georgică, lucitori ca de febră, fixau intrarea magazinului. Deodată deveniră şi mai lucioşi, şi trupul îi tresări uşor. Dincolo, în uşă, apăruse Dan, care-şi făcea loc printre cei ce intrau în magazin, şi traversă strada. Era fără pachet. Ajunse lângă ei şi Adrian se repezi spre el să-l întrebe ce ştie despre Lena, când o detunătură surdă şi puternică îl lovi ca un pumn greu în urechi. Simţi lovitura în urechi, în creeri[233], în stomac. Închisese fără voie ochii, prinzând doar o fulgerare galbenă-roşiatică la ferestrele magazinului. Deschise ochii. Pe ferestrele numai cioburi, ieşea fum cenuşiu-gălbui; mirosea a lână arsă. Era tăcere. Apoi se auzi un sunet ciudat, ascuţit, care nu părea scos de un om. Şi ca în vis, Adrian văzu oameni adunându-se ca furnicile, din toate părţile. Camioanele stopau, şoferii săreau jos, tramvaiele frânau şi se opreau în şir, şi, peste câteva clipe, o mulţime densă înconjura clădirea din care ieşea fum în rotocoale groase.

Un miliţian cu capul gol şi cu sânge scurs pe obraz striga în zadar să se facă loc. Doi oameni plini de moloz îşi făcură loc prin înghesuială, ţinându-l de coate pe un al treilea, cu faţa roşie de sânge şi încrustată cu bucăţi de ceva alb; omul acesta mergea cu fruntea în sus, ca un orb. Cu un zgomot asurzitor, maşinile pompierilor năvăliră de după colţ şi frânară în faţa clădirii care ardea. Pompierii începură să împingă la o parte lumea îngrămădită. Adrian se dădu îndărăt, şi rămase cu spatele la vitrina unui magazin de mărunţişuri. Alte maşină se înşirară după pompieri: salvarea[234]. Doi pompieri ieşiră din fum cu o targă pe care se afla ceva trandafiriu-cenuşiu: semăna cu carne omenească şi nu semăna, era mai puţin decât un trup de om, şi totuşi fusese un om. Un bărbat răcnea cu un glas ciudat:
- Puneţi ceva peste el! Puneţi ceva peste el!

Oamenii se dădeau îndărăt, îngroziţi, şi uitau unii la alţii cu teamă, ca şi când ar fi fost martori la ceva urât şi ruşinos. Adrian marina rămăsese cu ochii la ceea ce se afla pe targa aceea din care şiroia sânge, până când cei doi pompieri o vârâră într-una din ambulanţe.

Omul care răcnise până atunci se încăpăţâna:

- Puneţi ceva deasupra, înţelegeţi odată!
- Faceţi loc, tovarăşi! Circulaţi, circulaţi, strigau miliţianul cel rănit la faţă, cu capul gol, şin alţi doi care se iviseră între timp; împingeau oamenii şi mulţi începuseră să se depărteze, să se oprească mai încolo şi să privească de la distanţă ce se petrece. Adrian simţi că Georgică Scarlat, lângă el, suflă repede. Îl apucă o stare ciudată, i se părea că vede lucrurile mai clar şi mai desluşit decât niciodată în viaţă. Pompierii şi miliţienii scoteau mereu trupuri de oameni din clădirea care ardea. Adrian văzu cu o ascuţime aproape dureroasă, dusă pe o targă, o femeie căreia braţul îi atârna drept în jos, de bună seamă rupt din umăr; ciorapii îi erau rupţi şi picioarele cenuşii de praf; faţa i-o acoperiseră cu o bucată de stofă neagrăplină de moloz. Femeia părea moartă. Apoi veniră doi pompieri ducând, aşezaţi pe braţele lor, un bătrân care clătina din cap ca o păpuşă. Şi încă o targă, cu carne omenească sfârtecată şi impregnată cu praf de moloz. Undeva o femeie plângea în hohote, cu desperare groaznică.

Adrian Marina se rezemă cu mâna de un stâlp de fier din cele care suportă cablul electric al liniei de tramvai. Îi venea rău, îşi simţea picioarele moi, îi era greaţă şi inima-i bătea rar.

Georgică Scarlat îl luă de braţ:

- Hai să mergem... mergem la tine.

Georgică Scarlat era galben la faţă, tremura, cu un zâmbet şters şi absent pe buze. Îl ţinea strîns de braţ pe Adrian. Strâns, strâns de tot. Dan, alb ca varul, mergea alături de ei. Adrian umbla ca în vis.

- Ce-a fost? întrebă un trecător. ce-a fost, tovarăşe?
- Explozie, îl ducem la doctor, bolborosi Georgică Scarlat, fără să se oprească.

Adrian mergea parcă afară de timp. De un an, deo secundă? Ca de departe îl auzi pe georgică Scarlat cum râde nervos, fără răsunet. Nici nu-şi dădu seama că a rostit numele Lenei, dar îl auzi pe georgică Scarlat:

- Nu mai întreba de ea. de ce să întrebi de ea? Lena nu mai contează. Era şi nebună. Dormea cu noi, ne povestea ce-a făcut ziua. Ne-a povestit cum a fost cu tine, prima oară. Nu eşti cine ştie ce. Nu eşti grozav. Am râs împreună, de tine.

Şi-i spuse un detaliu pe care nu-l putea şti decât Lena.

- Să fii cuminte, urmă Georgică Scarlat, ducându-l de braţ pe Adrian ca pe o paiaţă, şi vorbindu-i cu glas stăpânit, sec, să fii cuminte. Adineaori[235], la mine, Dan a vrut să te omoare. Nu l-am lăsat; ştiu că eşti un băiat cuminte.

O să stăm la tine. Pe urmă într-altă parte. Să fii cuminte. Lena n-a fost cuminte… I-a făcut poftă cuiva… Cu gusturi mai brutale…mai rafinate… şi ea, sărăcuţa, n-a rezistat. Hai. Mergem acasă. Mergem acasă. Avem de lucru. Trebuie continuat. Trebuie stricat tot…stricăm jucăria…stricăm jucăria, repetă el maşinal, ducându-l de braţ pe străzi, repede, repede.

Asta e istoria pe care i-a povestit-o falsul Adrian Marina, celui care consemnează faptele din această cronică. Adrian era cenuşiu la faţă, cu obrajii supţi, şi se apleca înainte, întindea mâinile tremurătoare şi şoptea:

- De două luni, nu i-am mai văzut; şi azi dimineaţă i-am văzut iar, pe stradă…şi mi-e frică de ei! Mi-e groază! Ce mă fac? Unde mai e speranţă, linişte, bucurie? Unde e speranţa? Unde e viaţa?

Răspunsul la aceste întrebări nu mai e în legătură cu *tema Cronicii de familie*, ci va fi spus pe larg într-o altă cronică, aceea a anilor de la jumătatea secolului XX. În ce priveşte *Cronica* de faţă, ea, odată cu povestea Lenei L., ia sfârșit.

Dosarul nr. 24

(**Dosar german)**[236]

Ztg. **Märkische Volkantimme**
Ort: **Postdam**
Nr. 117 vom23.5.53
Petru Dumitriu – *Juninächte*[237] **, Verlag Volk und Welt**

Ztschr. **Bücher Kurtzbericht**
Ort. **Leipzig**
Nr. 12 mai 1953
Petru Dumitriu – *Juninächte***Aus dem Rumän. von Maria Frank**, 1953

Ztg. **Sonntag**
Ort. **Berlin**
Petru Dumitriu – *Juninächte* (Verlag Volk und Welt, Berlin, Halbleinen, 2,40 DM)

Ztg. **Näch. Express**
Ort. **Berlin**
Nr. 80 vom zw.4.53
Die ihre Zukunftgestalten vom Petru Dumitriu (Fragment de proză)

Zig. **Berliner Zeitung**
Ort. **Berlin**

Nr. 182 vom 8.8.53
Der Präfekt gerät außer Fassung. Aus dem Novellenband „Saat und Ernte“ vom Petru Dumitriu (cu desen portretul autorului)

Ztg. **Freie Presse**
Ort. **Zwickau Stadt**
Nr. 90 vom 18.4.53
Kritik und Bibliographie
(Petru) Dumitriu *Saat und Ernte*, Verlag Volk und Welt, Berlin – semnat M.E.

Die Arbeit
Berlin
Nr. 9 sept. 1953
Este dactilograma unei recenzii fără semnătură de autor.

Zig. **Verordnungsblatt für der Schulwesen in Steiermark**
Ort. **Steiermark**
Nr. 3 vom 25.3.55
Petru Dumitriu – *Der Kanal*, Roman, 1953, Verlag Volk und Welt, Berlin, 867 S. Recenzie semnată cu pseudonimul Fleischhacker.

Peking bis Tirana
Berlin
Nr. 4 vom April 1954
Der Kanal – Petru Dumitriu, Roman, Verlag Volk und Welt, Berlin 1953, 11,40 DM

Neuer Weg
Berlin
Nr. 6 März 1954
Wir Müssen sie aufwecken , wir die Partei! zu dem Buch vom Petru Dumitriu *Der Kanal* recenzie de Erwin Szafranek[238]

Das Volk
Langensalza
nr.39 vom 16.2.54
Das sollte jeder Lessen recenzie de Franz Hanner despre *Der Kanal*)

Heute und Morgen
Schwerin

Nr. 2 vom Februar 1954
Für eine Welt des Friedens. Der Kanal vom Petru Dumitriu de Ursula Viebach

Zig. **Die Union**
Ort. **Dresden**
Nr. 224 vom 18.11.1953
Der Kanal vom Petru Dumitriu

Ztschr. **Neue Filmwelt**
Ort. **Berlin**
Nr. 6 vom Juni 53
Wetterleuchten.[239] Ein Rumänischen Film vom Klassenkampf auf den Dorf (film românesc după *Nopţile din iunie*)

Dosarul nr. 25[240]
(Corespondenţă oficială)

1.
Fondul Literar al Scriitorilor
nr. 12492/4 nov. 1958

Către tov. Petru Dumitriu – Loco

Ne referim la adresa dvs. din 30.X.1958 şi vă informăm că potrivit legii devizelor şi a instrucţiunilor Ministerului Finanţelor, Direcţia Valutară, onorariile ce se cuvin autorilor din lucrările contractate în străinătate trebuesc declarate Băncii de Stat.

Cu ocazia deplasărilor Dvs. urmează să cereţi Ministerului Finanţelor să vă aprobe întrebuinţarea onorariului în ţara respectivă.

Numai în atari condiţii putem înregistra şi ţine în evidenţă contractul Dvs. cu Narodna Kultura din Sofia.

Pt. Comitetul Fondului Literar Serv.
Drepturi Autor
SS Indescifr. SS
Indescifr.

2.
Zveřina – Ed. Naše Vojko

Praga, Na Dekann, 3

Stimate tovarăşe Zveřina,

Aflu de la inginerul Klimenta că *Cronica de familie* va apare în martie ’59 la Praga. Vă adresez mulţumirile mele dumneavoastră şi celorlalţi tovarăşi de la editură şi vreau să vă exprim bucuria mea. Vă rog să mă ţineţi la curent şi să nu uitaţi că ţin foarte mult să vizitez frumoasa dumneavoastră ţară care şi mie şi soţiei mele ne place aşa de mult. Prin urmare, onorariile ce-mi revin vă rog să nu mi le trimiteţi la Bucureşti, ci să mă anunţaţi când pot să le încasez la Praga, ca şi suma la care se vor ridica, deoarece va trebui să cer pentru călătoria în Cehoslovacia o aprobare a Ministerului de Finanţe al RPR.[241]

Vă strâng mâna cu deosebită prietenie şi vă rog să transmiteţi tovarăşilor salutările mele,

Petru Dumitriu

Bucureşti, 11 noembrie 1958

3.

Stimată tovarăşă Veronica Mihăileanu,

Am primit răspunsul dvs. din 12 nov. şi mă bucur că doriţi să reeditaţi *Vânătoare de lupi*. Nu sunt de acord să includeţi în volum şi nuvela *O sută de kilometri*.

Cu prilejul reeditării *Vânătoarei de lupi* nu sunt de acord să reţineţi drepturile de autor primite de mine pentru munca literară depusă pentru romanul *Tinereţe nouă*.

Manuscrisul noului volum pe care vi l-am promis, vi-l voi preda, sper, în curând, poate chiar la sfîrşitul lunii decembrie.[242]

18 noiembrie 1958

Cu salutări tovărăşeşti,

4.

Bucarest, le 26 Nov. 1958 (dact., p. 73)

Cher Ami[243],

Après votre dernière lettre écrite pendant vos vacances, et a laquelle je reponds promptement, je n’ai reçus plus de nouvelles de vous. Donnez m’en pourtant, car vous savez bien combien vous m’avez donné courage par votre comprehension et votre confiance. Quels sont vos plans et ceux de Paul Flamand en ce qui concerne mon roman? La date de parution reste-t-elle

celle fixée primitivement? Vous pensez bien que je l'attend, cette parution, avec une grande impatience et que je me démande si les événements politiques ne feront surgir quelque difficulté. Je n'ai pas besoin de vous expliquer largement combien je désire recevoir quelques mots de vous qui m'eclaircissent. N'oubliez pas de me prevenir en temps utile, c'est-a-dire avec un ou deux mois d'avance s'il est absolument nécessaire que j'assiste au lancement de mon bouquin, ce qui évidement me férait personnellement plaisir. Parceque, comme il est naturel, on n'accorde pas de passeport aux personnes qui ne peuvent (pas) indiquer de quoi elles vivront a l'étranger, et comme il n'est pas tellement facile de se procurer des dévises, il sérait bon que les Editions du Seuil indiquent par écrit un pétit a valoir (si modique soit-il) qui me sérait remis à mon arrivée. Paul Flamand a eu l'extrème gentillesse de mentioner quelque chose de ce genre pendant mon dernier séjour a Paris.

Je vois avec plaisir que le roman de Robert Musil est bien accueilli, à en juger au moins par la cronique de Robert Kemp dans les „Nouvelles Litteraires" et certaines choses qui ont paru dans la „Nouvelle Revue Française". Vous avez, encore une fois, bien fait les choses, bravo! Dieu veille que céla vous reussisse aussi avec mon livre.

Je vous souhaite mille bonnes choses, et comme on dirait dans *Si Yeou Ki*, dix millle félicités! Dites mon amitié a Paul Flamand et a Jeanne Durand, et croyez-moi fidélèment vôtre

5.

București, 9 decembrie 1958

Scumpe tovarăşe Dumitriu,[244]

Nu mi-a fost uşor, crede-mă, să-ţi adresez alăturata scrisoare oficială în legătură cu avansul primit de d-ta pentru versiunea franceză a *Cronicii de familie*. Mă găsesc însă într-o situaţie extrem de penibilă. Organele superioare financiare insistă de mai multe luni pentru lichidarea problemei iar acum în urmă mi s-a pus în vedere că suma îmi va fi imputată personal dacă nu voi face, ca director al editurii, diligenţele necesare pentru recuperare. (Sunt sigur că nu poţi dori şi nici să găseşti drept acest lucru). Soluţia propusă de D-ta unei compensări cu eventuale remuneraţii viitoare s-a dovedit, spre regretul meu, inaplicabilă. Am căutat s-o susţin, fără succes, faţă de Direcţia Generală a Editurilor şi de alte foruri. Modalitatea uneio rambursări eşalonate prin Fondul Literar, în condiţii suportabile pentru D-ta, mi-a fost recomandată atât de tov. Mihale cât şi de Uniunea Scriitorilor şi rămâne singura soluţie amiabilă cu şanse de a fi primită. Şi aşa dealtminteri amortizarea sumei va cere destulă vreme.

Te rog stăruitor s-o accepţi în interesul bilateral. Îmi permit să-ţi amintesc dealtfel că editura a făcut cheltuieli însemnate şi cu traducerea pe care ţi-a pus-o la dispoziţie fără contraparte pentru a o trimite editurii „La Seuil" care pare totuşi a ezita, în părezent, să publice cartea. Lăsând în suspensie chestiunea avansului, s-ar putea să fiu tras la răspundere şi pentru acest lucru.

Sunt convins că vei primi insistenţele mele cu toată înţelegerea şi că-mi vei da degrabă răspunsul afirmativ pe care ţi-l solicit din tot sufletul şi care ne-ar permite să ieşim din încurcătură.

Cu sincere salutări şi mulţumiri anticipate

Al D-tale
Eug. Filotti

6.

Ministerul Învăţământului şi Culturii
Direcţia personalului
Serviciul Evidenţa de Mişcare Nr. 213/19 decembrie 1958

Către tov. Petre Dumitriu director
Editua de Stat pentru Literatură şi Artă[245]

Vă facem cunoscut că prin ordinul Ministrului Învăţământului şi Culturii nr. 213/958, aţi fost eliberat din funcţia de director al Editurii de Stat pentru literatură şi artă pe data de 15 decembrie 1958.

Director,
SS
Indescifr.

Șef serviciu,
SS
Indescifr.

7.

Stimate tovarăşe redactor şef,

Deoarece numeroşi cititori mi-au mărturisit regretul lor pentru faptul că romanul meu *Drum fără pulbere* n-a mai apărut din 1952, şi în urma sfaturilor primite de la tovarăşi de mare autoritate în problemele culturale, vă propun editarea unei versiuni a romanului meu *Drum fără pulbere*, în care locul acţiunii să nu mai fie canalul Dunăre – Marea Neagră, ci un şantier oarecare de construcţii, şi în care să încerc să dau şi ceva din fenomenele mai recente şi mai actuale de pe tărâmul construirii socialismului. Planul meu este de a

integra această bucată în seria Biografiilor contemporane, păstrându-i totuşi o autonomie literară suficientă, încât să poată apărea şi separat.

Termenul de predare a lucrării ar fi 30 iunie 1959. Mărimea lucrării ar fi de circa 35 coli.

Deoarece voi lucra pe un material care este existent, cunoscut şi s-a bucurat de o primire deosebit de bună din partea publicului cititor şi a forurilor de stat şi de partid, mi se pare justificat ca avansul să fie calculat la tirajul de bază, dar la tariful maximal.

În aşteptarea răspunsului, rămân cu deosebită prietenie

al dumneavoastră
Petru Dumitriu

8.

Stimate tovarăşe Al. I. Ştefănescu[246],

În legătură cu propunerea mea de a contracta cu editura Tineretului o versiune nouă, revăzută şi transformată a romanului meu *Drum fără pulbere*, vă comunic că, din pricina atitudinii dumneavoastră foarte rezervate faţă de propunerea mea, o retrag.
18 decembrie 1958

Cu salutări tovărăşeşti,

9.

M. Paul Flamand, Editions du Seuil
27 rue Jacob, Paris VI-e

Cher Ami[247],

Je vous rémercie cordialement de l'excellent accueil que vous m'avez fait: j'y pense encore avec émotion et ma femme s'associe a mes sentiments. Nous restons souvent à causer de vous et de et de mon récent sejour à Paris et a supposer les chances des *Boyards*, ce sérait vraiment malhereux de s'appeler *les Boyards* et s'arrêter à chifres miteux. J'attends avec impatience les prémiers reinsegnements là-dessus que je n'aurai, evidément, qu'en été. Est-que je pourrai avoir cinq ou dix exemplaires d'auteur envoyés par la poste

(en spécifiant sur le paquet le contenu?) Merçi pour tout, et n'oubliez pas l'admirative amitié que vous porte vôtre....

10.

Editura Tineretului

Nr 4727/29 decembrie 1958

Tovarăşe Petru Dumitriu,

În legătură cu ultimele dvs. scrisori către editura noastră ne permitem a vă aduce la cunoştinţă următoarele:

Ministerul Învăţământului şi Culturii[248] a aprobat rezilierea contractului dvs. *Tinereţe nouă* hotărând că din drepturile încasate de dvs. suma de lei 3.700 se consideră risc normal, iar restul de 12.527 lei rămâne să fie restituit de dvs. editurii.

Vă anunţăm că am rugat Fondul Literar să vă uşureze plata acestei sume. Se înţelege că oricând veţi preda manuscrisul, contractul va putea fi actualizat.

În ce priveşte propunerea dvs. în legătură cu romanul *Drum fără pulbere* regretăm că aţi avut impresia unei rezerve a editurii. Suntem dispuşi şi acum să tratăm asupra acestei propuneri cât şi asupra oricăror altora ce vi s-ar părea indicate.

Director — Contabil şef
SS Indescifr. — SS Indescifr.

11.

Către Editura în Limbi Străine
În atenţia tov. Eugen Filotti

Ca răspuns la scrisoarea dumneavoastră în legătură cu traducerea în limba franceză a cărţiii mele *Cronică de familie* vă comunic următoarele: sunt de acord să consider justificat ca să restitui drepturile de autor încasate pentru traducerea în limba franceză a *Cronicii de familie*. Rog numai să binevoiţi a-mi arăta dacă suma pe care-o voi restitui e inclusiv sau exclusiv impozitele către stat, pe care le-am plătit odată, căci cred că nu ar fi just să plătesc impozit pentru o sumă pe care, deoarece o restitui, nu am câştigat-o, impozitul fiind astfel nejustificat. După lămurirea acestei întrebări ale mele,

vă voi comunica modalitatea prin care sunt în măsură să restitui acele drepturi de autor, restituire ce se va face prin Fondul Literar, într-un fel ce vi-l voi comunica fără întârziere.
30 dec. 1958

Cu salutări tovărăşeşti,
Petru Dumitriu

12.
Editura în Limbi Străine
Bucureşti nr. 3/2 ianuarie 1959

Tovarăşului Petru Dumitriu
str. Brezoianu nr. 29 C- Loco

Confirmăm primirea scrisorii dvs. din 30 decembrie 1958 şi luăm act de recunoaşterea făcută în privinţa sumei de lei 18.593,75 pe care o datoraţi editurii noastre cu titlu de restituire a avansului încasat în contul drepturilor de autor aferente lucrării Cronica de familie – versiune franceză.

Din această sumă 1.061,90 lei i-am vărsat în numele Dvs. în contul impozitului pe venit.

Vă rugăm deci să ne comunicaţi neîntârziat modul de restituire a restului de lei 17.531, 85, prin Fondul Literar, care să primească acordul dvs. pentru respectivele reţineri, prin acelaşi înscris.

În ceea ce priveşte impozitul vărsat de noi conform celor de mai sus, am cerut avizul Ministerului Finanţelor, pe care vi-l vom comunica la timpul său.

Director, Contabil şef,
E. Filotti M. Hainăroşie

13.

Stimaţi tovarăşi,

În legătură cu scrisoarea dumneavoastră din 29 decembrie 1958, îmi permit să vă aduc la cunoştinţă următoarele:

Nu pot fi de acord cu rezilierea contractului pentru cartea mea intitulată provizoriu *Tinereţe nouă* şi protestez împotriva acestei rezilieri. În afară de o discuţie la care a participat tov. M. Maxim, pe atunci director al Editurii Scriitorilor şi tov. Silviu Brucan, pe atunci redactor şef adjunct la „Scânteria”, toţi trei ieşiţi acum din sectorul muncii literare, discuţie care a avut loc înainte de Congresul al II-lea al PMR, nu am mai avut altă discuţie cu privire la această carte. Ori, în lumina documentelor Congresului al II-lea ap PMR, şi noi scriiitorii am văzut mai clar o serie de probleme sociale contemporane,

ceea ce presupunea şi o nouă discuţie a manuscrislului meu. Această discuţie n-a avut loc, după ce întâia fusese dusă într-un spirit criticist şi negativist, care m-a descurajat pentru multă vreme de la reluarea lucrului la roman. Editura nu a revenit în mod serios niciodată cu o propunere de discuţie în jurul manuscrisului, astfel încât o lucrare din viaţa metalurgiştilor noştri şi scrisă de un scriiitor care nu mai e un începător, să fie totuşi adusă în faza publicabilităţii. Atitudinea dumneavoastră ca şi aceea a direcţiei generale, nu s-ar potrivi, după părerea mea, nici faţă de un începător cât de cât promiţător. Ea nu se bazează pe discuţii îndelungate şi repetate cu autorul, din care să reiasă incapacitatea lui de a duce la bun sfârşit opera, ci e numai de natură administrativ-financiară. Ori nu e bine a se uita că editurile au totuşi şi ceva comun cu literatura.

Repet că nu ssunt de acord nici cu rezilierea contractului, nici cu aprecierea unui manuscris, după părerea mea viabil, pentru care editura nu a depus nici un fel de efort şi care poate ajuta în modestele sale proporţii la construirea socialismului în patria noastră.

Cât despre *Biografii contemporane*, nu vă voi preda nici un fel de manuscris, nici inedit, nici altfel, în termenul fixat, deoarece nu am perspectiva de-a isprăvi în condiţii bune lucrarea până atunci, şi mă văd silit s-o amân pentru mai târziu.

2 ian. 1959

Cu salutări tovărăşeşti,
Petru Dumitriu

14.

Stimată tovarăşă Constanţa Crăciun,

Deoarece în clipa de faţă m-am izolat ca să pot lucra în linişte la *Biografii contemporane*, mă adresez dumneavoastră în scris. Conform sfaturilor multor cititori, printre care în primul râmnd tovarăşii din conducerea secţiei de ştiinţă şi cultură a Comitetului Central al PMR, şi chiar personal tov. Leonte Răutu, m-am hotărât ca după ce închei al doilea volum din *Biografii contemporane* să lucrez la o versiune a romanului meu drum fără pulbere în care să nu se precizeze locul acţiunii. Am propius Esplei un contract pentru această nouă versiune, tovarăşii au acceptat bucuroşi, însă cu menţiunea că, în urma indicaţiilor Direcţiei Generale a Editurilor, nu îmi pot acorda nici un avans la semnarea contractului.

Trebuie să vă spun că contracte fără avans se fac numaai foarte de curând şi numai când e vorba de scriitori începători, neexperimentaţi, de la care nu există garanţia că se va primi un manuscris publicabil. Am întrebat pe tov. Al. Balaci dacă mai există alţi scriitori cu oarecare renume faţă de care să se aplice această măsură. Dânsul mi-a spus că e vorba de o măsură ce mă priveşte numai pe mine personal. Suma de bani nefiind mare, faptul

nu constituie pentru mine o problemă materială, însă procedeul e profund jignitor şi rău voitor. Nu pot primi în linişte să fiu tratat ca un începător, după o activitate literară destul de bogată şi de cinsprezece ani. Mai ales că solicitudinea tovarăşilor de la partid şi îndrumările primite de la ei sunt în asemenea contradicţie cu „bunăvoinţa" tovarăşului Mihale. Mi-amintesc că la o măssură greşită, în legătură cu un contract pe care colegul meu V.Em.Galan nu l-a onorat nici până în ziua de astăzi, dumneavoastră personal aţi dat dispoziţie de îndreptare a lucrurilor. Vă rog să mă ajutaţi şi pe mine; sunt sigur că înţelegeţi că această comportare neprincipială, care miroase a persecuţie personală din partea tovarăşului Mihale, m-a amărât profund şi m-a întristat, îngreunându-mi munca. Deşi am scris trei mii de pagini de proză, traduse în toate ţările socialiste şi din care Cronica de familie va apărea în martie sau aprilie şi în occident, nu cer, aşa cum prevede legea pentru asemenea cazuri, un contract în condiţiile optime, dar cer să nu se facă excepţii împotriva mea.

Vă mulţumesc anticipat pentru ajutorul dumneavoastră.

3 ianuarie 1959

Al dumneavoatră devotat,

15.

Stimate tovarăşe Pavel Ţugui,

V-am spus la telefon necazul meu în ceea ce priveşte contractul pentru o versiune actualizată a romanului meu *Drum fără pulbere.* Vă rog încă odată să-mi acordaţi sprijinul, deoarece până acuma situaţia a rămas aceeaşi: şi anume, că se face o excepţie negativă împotriva mea. Tov. Aurel Mihale a dat indicaţie tovarăşului Balaci să încheie contract fără avans. Ori trebuie să ştiţi că acest procedeu nu se foloseşte decât faţă de scriitori fără experienţă, slabi, care nu pot garanta respectarea în bune condiţiuni a contractului. Dacă se aplică unui scriitor cu cinspreezece ani de exeprienţă literarăşi o operă care<însumează trei mii de pagini de proză, traduse în peste zece ţări, ac]est procedeu e jignitor şi rău voitor. Rog să fiu înţeles bine: nu e o chestiune materială, deoarece drepturile de autor, fie că le primesc sub formă de avans, fie la încheierea lucrării, sunt tot aceleaşi. E vorba numai de reaua voinţă arătată de tov. Aurel Mihale şi de procedeul jignitor folosit. L-am întrebat pe tov. Balaci dacă acest procedeu s-a mai folosit şi cu alţi scriitori cât de cât experimentaţi. Mi-a răspuns că nu. Judecaţi şi dumneavoastră în ce stare de spirit scriu eu în clipa aceasta la *Biografii contemporane*. Vă rog să-mi acordaţi sprijinul pe care partidul mi l-a acordat şi până acum, meîngăduind asemenea atitudine nejustă, care provine, după părerea mea, din duşmănie personală.

3 ianuarie 1959

Cu mulţumiri şi salutări tovărăşeşti,
al dumneavoastră,

16.

Stimate tovarăşe Niculescu-Mizil,

V-am cerut în repetate rânduri audienţă şi acum vă comunic un fapt în legătură cu care vă rog să mă ajutaţi.

Numeroşi cititori, printre care tovarăşi de mare răspundere şi chiar tov. Leonte Răutu personal mi-au spus că e păcat să las romanul meu Drum fără pulbere legat de un şantier care n u mai e actual. De aceea m-am hotărât ca în cinstea lui 23 August 1959, în afară de cartea mea Biografii contemporane să pregătesc şi o versiuune nouă, modificată în acest sens a romanului meu Drum fără pulbere. Am propus un contract în acest sens Esplei, care a căzut de acord, cu condiţia ca să nu primesc nici un avans la contract. Rog să nu fiu înţeles greşit. Fiind vorba de o sumă relativ mică, nu mi s-a adus nici un prejudiciu material. Însă contracte fără avans se fac de edituri numai cu scriitorii începători sau slabi care nu oferă garanţii că vor duce lucrarea la bun sfîrşit. Am întrebat la Espla dacă se mai procedează aşa şi cu alţi scriitori cu oarecare experienţă. Mi s-a răspuns că sunt singurul caz.

Tovarăşe Niculescu-Mizil, cred că apreciaţi cât de jignitor şi rău voitor e aest procedeu faţă de un scriitor care a apărut în literatură de cinsprezece ani şi a scris până (d.a.ms) acum trei mii de pagini de proză, dintre care trei romane mari şi care s-au bucurat de un succes destul de mare, atât în ţară, cât şi peste graniţă. Ac. purtare nu se explică altfel decât printr-o reavoinţă personală a conducerii direcţiei gen. a editurilor, faţă de mine. Nu cer, deşi legea permite aceasta, un contract în condiţii optime, însă nu pot admite să se facă împotriva mea o excepţie cu caracter negativ. N-am meritat aceasta, şi ştiu că Partidul nu a învăţat pe oameni să se poarte aşa. Deoarece în clipa aceasta stau şi scriu, vă închipuiţi în ce situaţie morală neplăcută m-am adresat dar în scris şi vă rog să luaţi măsurile cuvenite.[249]

3 ian.1959

Cu mulţumiri şi salutări tovărăşeşti,

17.

Michel Chodkiewicz
Editions du Seuil
27, rue Jacob
Paris VI-e

Cher Ami,

Je viens de récévoir votre lettre qui a été le meilleur cadeau de Noël. Merçi mille fois pour la peine que vous vous êtes donné avec la traduction de mon bouquin qui, je l'avoue, n'était pas un texte littéraire français. Comme vous n'en êtes pas à votre premier travail de ce genre, et que j'ai vu un texte soumis à vos soins „de beauté": Je suis convaincu que vous m'aurez rendu un immense service. Encore une fois, je vous suis reconnaisant. La seconde bonne nouvelle est que le Seuil ait l'intention de déclencher un mouvement d'opinion autour de mon livre. Le grand succès récent du roman de Musil, tellement difficile à aborder, est du en grande partie à l'art du lancement qui possede l'equipe du Seuil. Donc, toute proportion gardée, je suis sûr que mon bouquin ne passera pas inaperçu. J'espère que ma lettre ne se perdera pas comme c'est perdue votre avant-dernière. Dites a Paul Flamand toute ma sympathie et récevez une chaude poignee de main de vôtre....
P.S. Comme je n'avais pas reçu votre avant-dernière lettre, je vous ai envoyé un mot allarmé et, deux ou trois après, un autre à Paul Flamand. Maintenant, tout est bien qui finit bien. J'attend une invitation formelle pour commencer les démarches afin d'obténir un passeport.
6 ian. 1959

Toujour vôtre, [250]

18.

Stimate tovarăşe Ardeleanu,

În ultimul număr al revistei franceze „Cahiers du Sud" a apărut un grupaj de poezii al maestrului Tudor Arghezi, cărora le slujea de introducere un mic studiu al meu. Deşi numărul respectiv a sosit la diferite adrese în Bucureşti, exemplarul trimis mie de către revista „Cahiers du Sud"[251] nu mi-a parvenit.

Ţin de asemenea să vă amintesc că în aceeaşi revistă nr. 341 din 1957 au apărut câteva capitole din romanul meu Pasărea furtunii. Din acest număr au fost trimise o serie de exemplare la instituţiile culturale şi literare din Bucureşti, şi de asemenea nu au parvenit, spre deosebire de alte numere din aceeaşi revistă. Sper ca asemenea coincidenţe în ce priveşte revistele noastre unde apar lucrări de-ale mele nu se vor mai repeta. Vă rog să binevoiţi a lua măsuri să-mi parvină, aşa cum e normal când e vorba de autor, exemplarul ce mi-a fost trimis.
26 ianuarie 1959

Cu mulţumiri şi salutări tovărăşeşti,

19.

10 II 1959 (ms. la p.37 a dosarului)

Cher ami,

Nous n'avons encore réçu aucune réponse aux lettres que je vous (ai) envoyées, Paul Flamand et moi. Avez vous entrepris les démarches nécéssaires pour venir en France au moment de la sortie de votre livre? Votre présence est vraiment indispénsable pour le lancement du roman, dont j'ai parlé de divers côtés et qui paraît tès attendre le 10 Avril. C'est peu près à ce moment et il en faudrait que vous précisiez, vous prétez au petit jeu des interviews. Donnez-moi, dès que possible, les précisions sur la date probable de votre arrivée.

J'ai bien reçu les petites photos du film. Elles ont été utiles à l'illustration de la couverture, mais ne sufissent pas pour la publicité (Il serait bon d'en placer dans les vitrines des librairies) Pouvez-vous apporter des photos plus grands lorsque vous viendrez.

Bien amicalement
M. Chodkiewicz

P.S. La correction des premières épreuves est pratiquement terminée.

20. Fondul Literar al Scriitorilor din RPR
nr. 1790/21 febr.1959

Către tov. Petru Dumitriu – Loco

Editura Szepirodalmi Könyokiado din Budapesta deoreşte să publice două din nuvelele Dvoastră apărute în volumul *Cronica de Familie* (Falusi Kronika) ce a apărut în traducerea lui Sandor Fodor la Tg. Mureş (1955).

Editura propune o ediţie de buzunar într-un tiraj de 25.000 exemplare la preţul probabil de Ft. 3.- exemplarul.

Vă rugăm a ne comunica dacă sunteţi de acord cu cele de mai sus pentru a înlocui contractul respectiv pe care desigur vi-l vom înainta pentru a fi semnat de D-voastră.

Pt. Comitetul Fondului Literar,
Serv. Drepturi Autor,
SS. Indescifr.

21.

Tovarăşului Ministru al Afacerilor Externe al RPR

Tovarăşe Ministru,

Romanul meu *Cronică de familie* va apărea în traducere franceză, la Paris, în jurul datei de 10 aprilie, anul acesta. Casa de editură Editions du Seuil, una din cele mai de vază edituri pariziene şi totodată reprezentanta mişcării catolice de stânga, editează, în afară de lucrări originale şi traduceri, şi revista “Esprit” care s-a alăturat opiniei publice muncitoreşti şi progresiste din Franţa, ridicându-se împotriva venirii la putere a regimului de Gaulle. Editura vrea să creeze o mişcare de opinie publică în jurul romanului *Cronică de familie*, combătând astfel influenţa scriitorilor români reacţionari din occident, care prezintă calomnios realităţile din ţara noastră. Cartea mea va arăta de ce transformarea revoluţionară a societăţii româneşti era necesară şi inevitabilă, combătând astfel pretinsa “revoluţie impusă din afară” de care vorbeşte reacţiunea.

Pentru lansarea cât mai izbutită a cărţii, editura mi-a cerut să fiu la paris în primele zile ale lunii aprilie, sprea a da interviuri presei literare, radioului şi televiziunii, şi spre a evita producerea unei impresii proaste prin absenţa mea, deoarece participarea acriitorilor mai marcanţi din străinătate la lansarea cărţilor lor în traducere franceză e ceva normal în viaţa literară franceză.

De aceea, Tovarăşe Ministru, vă rog să binevoiţi a aproba cele necesare pentru deplasarea mea la paris în timp util şi şederea mea acolo de 15-20 de zile. O întârziere ar dăuna foarte mult lansării cărţii în bune condiţiuni, de aceea vă rog să binevoiţi a dispune ca chestiunea să fie rezolvată operativ. De asemena, vă rog să binevoiţi a dispune ca această călătorie a mea să se facă în condiţiunile unei misiuni de muncă, în ceea ce priveşte cheltuielile de călătorie şi de întreţinere şi paşaportul. De asemenea vă rog să binevoiţi a-mi acorda, prin legaţia RPR din Paris, sprijinul activ al Ministerului Afacerilor Eexterne, ceea ce mă va ajuta deosebit de mult în această acţiune de afirmare a literaturii noastre noi.

Anexez cererii de faţă o copie după ultima scrisoare din corespondenţa mea cu Editions du Seuil în care se insistă asupra necesităţii participării autorului la campania de lansare, şi se precizează data.
Trăiască Republica Populară Română!

22.

Paul Flamand – Ed. du Seuil Bucarest,
22 Février 1959

Cher Ami,

Je vous rémercie infiniment de votre aimable invitation. Je n'ai pas perdu le temps mais je ne voulais pas vous écrire avant de savoir quelque chose de positif. Maintenant je crois que, si rien d'inattendu et d'extraordinaire ne s'oppose, je sérai a Paris vers le 10 Avril. J'espère que cette fois-ci le visa français ne séra plus tellement lent à venir ; mais, le cas echéant, j'implorerai votre assistence.

Je me rends compte que vous travaillez ferme au lancement de mon livre, et que ce séra, comme d'habitude au Seuil, du bon travail. C'est d'ailleurs ce qui me rassure au sujet du succes de mon livre, car je me fais des tas d'imaginations et crains tout. C'est une chose si nouvelle et si importante pour moi!

Entre temps, je suis en train de finir les deux premiers volumes de mes *Biographies contemporaines*, qui séront, a mon avis, sensiblement plus intéressantes à cause de l'actualité brulante du sujet.

J'ai reçu votre lettre spécifiant les dépenses pour la mise au point du manuscrit, et qui m'incombreront. Je suis également d'accord avec la division en trois volumes. J'en suis même heureux, car chaque volume représente une période déterminée dans la destinée de mes personnages; il n'y a que le titre qui continue de me donner du malaise, mais vous êtes le maître, et Dieu est grand.

Croyez à la profonde sympathie que vous porte, dans l'impatience de voir arriver la 10 Avril, votre bien devoué

P.S. Ma femme me prie de vous transmettre son meilleur souvenir. Elle regrette infiniment de ne pas vous voir parce qu'elle attend le lancement d'une œuvre à elle, garçon ou fille, mais elle espère bien se dedomager une autre fois.

23.

Bucarest, le 22 février 1959

Cher Ami,

Je vous rémercie infiniment pour l'invitation de participer activément au lancement de mon livre. Je viens de commencer les démarches nécessaires pour l'obtention d'un passeport et des visas. Admettant que les autorités Roumaines donneront suite promptement a ma démande de passeport, encore faudra-t-il attendre environ un mois l'obtention du visa français. Je me permettrai de vous prier, en me rappelant les efforts que vous avez faits en ce sens, de vous informer dans la séconde moitié du mois de mars, ou en sont les choses du côté français. J'abuse de votre amitié, mais Paul Flamand

et vous-même avez été tellement gentils pour moi, que c'est vraiment induire les gens en tentation.

Je viendrai certainement armé de photos tirés du film *Bijoux de famille*.

Je vous serre la main bien fort et vous prie de croire que je me rends compte pleinement des efforts que vous faites pour mon livre, avec lequel mon humble personne s'identifie. J'ai hâté de vous voir, de vous parler, d'être rassuré sur les dangers et les écueils que mon livre pourrait rencontrer en chemin. Si cette lettre est écrite avec un certain retard, vous m'excuserez en apprenant que c'est à peine hier que j'ai pu avoir l'entrevue indispensable et decissive au sujet de mon voyage. Ce mois et démi sera bien longue. En attendant, je reste votre ami devoué

P.S. Ma femme me charge de vous dire toutes ses amitiés ; elle ne pourra pas venir, parce qu'elle attend un bébé; mais elle espère bien pouvoir m'accompagner prochainement. Pour l'instant je devrai apporter pour Bébé une baignoire[252] en matière plastique ; il paraît qu'il y en a qu'on gonfle en soufflant dédans![X]

24.

Tovarăşului Petru Dumitriu
Loco Str. Brezoianu nr. 29 C

[X] Dragă Prietene, îţi mulţumesc infinit pentru invitaţia de a participa activ la lansarea cărţii mele. Tocmai am început demersurile necesare ca să obţin paşaportul şi vizele. Admiţând că autorităţile române vor da curs prompt cererii mele de paşaport, încă va trebui aşteptat în jur de o lună pentru obţinerea vizei franceze. Mi-aţ<permite să te rog, amintindu-mi eforturile pe care le-ai făcut în acest sens, să te informez în a doua jumătate a lunii martie, cum stau lucrurile cu partea franceză. Abuzez de amiciţia dumitale, dar Paul Flamand şi dumneata însuţi aţi fost atât de drăguţi cu mine, încât induceţi omului tentaţia. Evident, o să vin înarmat cu fotografii extrase din filmul *Bijuterii de familie*. Îţi stâng mâna cât pot de tare şi te rog să crezi că-mi dau pe deplin seama dee eforturile pe care le faci pentru cartea mea, cu care umila mea persoană se identifică. Am simţit nevoia să te văd, să-ţi vorbesc, să fiu liniştit în privinţa pericolelor şi piedicilor pe care cartea mea le-ar putea întâlni pe drum. Dacă scrisoarea aceasta e scrisă cu o anumită întârziere, o să mă scuzi aflând că abia ieri am putut avea întrevederea indispensabilă şi decisivă legată de călătorie. Această lună şi jumătate va fi foarte lungă. Aşteptând, rămân prietenul tău devotat...

PS. Nevastă-mea mă însărcinează să-ţi transmit prietenia ei; ea n-o să poată veni, fiindcă aşteaptă un copil; dar speră din suflet să mă poată însoţi data viitoare. Pentru moment aş vrea să aduc pentru Copil o băiţă din material plastic; se pare că există unele care se umflă dacă sufli înăuntru!

Cu toate că de la scrisoarea dvs. din 30 decembrie 1958 au trecut aproape două luni, constatăm cu regret că nu ne-aţi comunicat încă modul în care înţelegeţi să ne restituiţi prin Fondul Literar avansul primit în contul contractului privitor la editarea operei Dvs. *Cronica de Familie* în versiune franceză contract pe care am fost nevoiţi să-l reziliem.

Considerăm că problema impozitului de 1.061,90 lei pentru care Ministerul Finanţelor nu ne-a dat încă răspunsul cerut, nu poate constitui o obiecţiune valabilă care să poată împiedica sau amâna recuperarea unui debit cert.

În fond este vorba de o sarcină de reintegrare a fondului circulant al Statului, care nu poate forma obiectul unei tranzacţii între părţi.

De aceea, ne vedem încă o dată siliţi să vă rugăm stăruitor, să ne comunicaţi fără întârziere o modalitate legală prin care înţelegeţi să restituiţi drepturile de autor primite, binevoind a cunoaşte că în lipsa unui răspuns afirmativ şi apropiat propunerea noastră de mai sus își va pierde valabilitatea.

Cu salutări tovărăşeşti,
Editua în Limbi Străine,

Director
Eug. Filotti

Contabil SS Indescifrabil

25. „Literaturnaia Gazeta"
Organ al Uniunii Scriitorilor din Ucraina

Stimate tovarăşe Dumitriu! [253]

În primele zile ale lunii martie va avea loc Congresul Scriitorilor din Ucraina. În numărul din „Literaturnaia Gazeta" închinat deschiderii Congresului, am vrea să publicăm şi declaraţii de scriitor din ţările de democraţie populară, despre literatura sovietică ucraineană.

Ne adresăm Dv. cu marea rugăminte de a scrie pentru numărul închinat Congresului, 2-3 pagini (se poate, desigur, şi mai mult).

Sperăm că veţi răspunde pozitiv rugăminţii noastre şi ne veţi trimite articolul Dv. până la 1 martie.

Adresa: Kiev, str. Ordjonikidze nr. 2, redacţia „Literaturnaia Gazeta".

Cu urări de bine,

Redactor şef
A. Hijneak

26. Teatrul Naţional I.L.Caragiale
nr.1454.3.III.959

Către tov. Petre Dumitriu – Loco (Brezoianu 29 C)

Prin contractul intervenit între Dvs. şi teatrul nostru – contract înreg. la nr. 3173/5.VI.1958 – v-aţi obligat ca până la data de 1 septembrie 1958 să scrieţi şi să ne predaţi lucrarea Dvs. originală, piesa *Intelectualii*.

Pentru această lucrare s-a convenit de comun acord o remuneraţie de bază de lei 14.000, în contul căreia v-am şi plătit până în prezent suma de lei 7.000, prin Fondul Literar al Uniunii Scriitorilor din RPR, cu dispoziţia de plată nr. 539 din 5 iunie 1958.

Cum nici până în prezent nu aţi depus la teatrul nostru lucrarea Dvs. vă invităm ca în termen de 10 zile de la data prezentei să ne predaţi lucrarea, sau să restituiţi la casieria din Buc. str. 13 decembrie nr. 3 suma de lei 7.000.

În caz contrar vom fi siliţi să procedăm la urmărirea Dvs. pe căile legale.

Director — Contabil şef
SS Indescifr. — SS Indescifr.

27. Către Fondul Literar

Stimaţi tovarăşi,

Vă mulţumesc pentru înştiinţare şi vă comunic că sunt cu desăvârşire de acord cu propunerea editurii Szpiradalmi Könyokiado, cu condiţia ca plata drepturilor de autor care nu pot fi o sumă prea mare, să mi se facă în R.P.Ungară, pe care doresc s-o vizitez, deoarece n-am avut prilejul până acum. În caz contrariu, rog să mi se facă o altă propunere de contract, pe care urmează să o iau ăn considerare.
Cu mulţumiri şi salutări tovărăşeşti,

5 martie 1959

28. Către Editura în Limbi Străine
Bucureşti

Stimaţi tovarăşi,

În ceea ce priveşte datoria mea faţă de dv. (specific: drepturile de autor pentru traducerea în limba franceză a romanului meu *Cronică de familie*, pe

care laţi tipărit deoarece s-a găsit soluţia favorabilă pentru răspândirea culturii noastre în străinătate, şi anume tipărirea de către o editură franceză), mă oblig să restitui suma respectivă într-o singură plată, prin Fondul Literar. Această restituire sunt în măsură s-o fac exclusiv la lichidarea drepturilor mele de autor pentru cartea *Biografii contemporane* ce urmează ssă apară în preajma lui 23 August a.c. Ţin să repet că numai cu acest prilej, şi nu din alte drepturi de autor sunt în măsură să restitui suma respectivă.

De asemenea că suma respectivă o voi restitui mai puţin cei 1061,90 lei pe care i-am plătit pentru respectiva sumă ca impozit, pentru motivul că, deoarece în ultima analiză eu nu beneficiez de această sumă, nu are rost să plătesc pentru ea încă o dată impozitul către stat, sau să vă restitui dumneavoastră suma plătită odată de mine ca impozit.

Acestea sunt singurele condiţii sub care accept să fac restituirea (de altminteri legitimă) a drepturilor de autor respective. Regret că nu am putut-o face mai de mult şi că nu o voi putea face până la lichidarea drepturilor mele de autor pentru Biografii contemporane însă deocamdată, cu toată bunăvoinţa, nu sunt în măsură să plătesc o sumă atât de importantă.

5 martie 1959

Cu salutări tovărăşeşti,

29.

Către Teatrul Naţional I.L.Caragiale

Ca răspuns la scrisoarea dvs. nr. 1454/3.III.1959, vă comunic următoarele:

În adevăr, e o lipsă a mea că nu am solicitat Teatrului Naţional amânarea datei de predare a piesei contractate cu dv. A intervenit, din păcate, o modificare în planurile mele de creaţie în sensul că lucrarea mea *Biografii contemporane* pe care trebuia să o isprăvesc în toamna trecută a căpătat o amploare mult mai mare, absorbindu-mi astfel toate eforturile până în prezent. deoarece mi-am luat angajamentul public de a preda această lucrare în cinstea lui 23 August 1959, vă rog să fiţi de acord ca termenul de predare a piesei să se amâne pentru 15 iunie a.c. Dorinţa mea e de a face toate eforturile spre a respecta contractul cu Teatrul Naţional, mai ales ţinând seama de necesitatea unor piese originale pe teme de actualitate.

7 martie 1959 Cu salutări tovărăşeşti,

30.

Către Redacţia „Literaturnaia Gazeta”
Kiev

Stimaţi tovarăşi,

Am primit scrisoarea dumneavoastră cu data de 10 februarie 1959, în care îmi cereţi o colaborare la numărul dvs. închinat Congresului Scriitorilor din Ucraina. Vă mărturisesc că regret din toată inima întârzierea acestei scrisori, pe care am primit-o pe ziua de 2 martie, astfel că era prea târziu ca să mai pot răspunde în timp util cererii dvs. Vă rog să credeţi că regretul meu e mare şi sincer. Vă stau la dispoziţie când doriţi, cu orice colaborare, cu condiţia să mi-o cereţi mai din vreme decât de data aceasta.

Vă doresc succes în activitatea dvs. şi vă rog să primiţi salutul meu fierbinte.

9 martie 1959

31.

Bucureşti, 24 martie 1959 (dact. la p. 38)

Iubite tovarăşe Dangulov,

Mă grăbesc să răspund la amabila dvs. scrisoare. În prezent lucrez la ultimele pagini ale noii mele cărţi intitulate *Biografii contemporane*. Ca şi *Cronica de familie*, e vorba de o carte de proporţii mari (1.200 de pagini), în două volume, alcătuită din povestiri înşiruite şi unificate prin acţiunea generală şi prin personagiile ce le sunt comune. Astfel âncât ele pot fi publicate şi separat (o parte a şi apărut în presa noastră literară), deşi câştigămult ca efect de ansamblu şi ca înţelegere a părţilor, când sunt citite toate laolaltă. Tema acestor prime două volume a căror acţiune se defăşoară cam de prin anii 1930 până în 1945 inclusiv, e prăbuşirea societăţii burgheze din România şi ridicarea maselor conduse de comunişti, cărora li se adaogăşi intelectualitatea progresistă. E o lucrare construită, ca şi *Cronica de familie*, şi mai mult decât ea, după o formulă relativ nouă şi puţin întrebuinţată. Majoritatea bucăţilor sunt memorii sau autobiografii povestite la persoana I de diferite personagii exprimând punctul de vedere al muncitorului comunist, al parazitului burghez, al intelectualului mic-burghez care trece printr-un proces de clarificare politică etc.

Bineînţeles oricare dintre aceste bucăţi stau la dispoziţia redacţiei „Inostrannaia Literatura”, atât cele apărute până acum în presă, cât şi cele ce vor apărea numai în volum. Data de apariţie a volumului sper că va fi cel mai târziu în august anul acesta. Am bucuria să vă comunic că *Cronica de familie*, care va avea cinstea în curând să apară în traducere rusă în URSS, şi în toate ţările de democraţie populară apare în primăvara aceasta în text

integral, tradusă în limba franceză la Paris. Sunt sigur că dvs., cald prieten al literaturii române noi, vă veţi bucura de aceasta.

Vă rog să binevoiţi a transmite salutările mele cele mai cordiale şi calde tovarăşilor Ceaikovski, Apletin, Ciuvikov şi Zlata Potapova. Sper că la apariţia cărţii mele la Moscova să am posibilitatea de a vă vizita personal împreună cu soţia mea.

Vă rog să primiţi asigurările profundei mele prietenii.[254]

32. Tradition and Innovation[255]

Art develops through the struggle of the new of the old; it gives a true-to-life picture of everything that arises in society or human soul and finds ever new and profound means af artistic expression.

The artist keenly feels every new features of life and sometimes speaks of the coures in the ddevelopment of society and individual with a force of a prophet. Striving to reflect these complicated processes in his works he finds new words and other means of artisitic expression for portrazing new people, feelings and situations.

All this is evident and yet new in art is not confined to the struggle with the old. There are many elements in the art of days gone by that are immortal, „perfect humanness" incarnated in the idea and form of a work of art prevents them from dying. Take the works by Gorki and Rolland, Mayakovsky and Shaw, Twain and Tagore – what we consider immortal today was realy new yesterday. Art is realy national literature and with the achievements of a new one: true, this connection may sometimes be indirect and very complicated. The laughter of the Frenxh Renaissance and the neked thruth of Tolstoi's works are carried to Rolland's readers; Shakespeare's chronicles and Walter Scott's novels find their way to the mind of Pushkin's reader; Pablo Neruda's verse reflect both the motives of the 16th century poetry of Spain and great discoveries made by Walt Whitmann, while in Brecht's plays we can finde something which Aristophanes and Bernard Shaw looked for.

But in all these cases, as in many others for that mattor, there is no question of simple imitation or repetition. from the point of view of marxist-Leninist science on literature only those writers are real innovators who, while making wide use of the traditions of the past, approach them creatively, with a critical mind, and adopt what they require for creating new values.

We can recollect cases when this or that writer, considering himself an innovator, proclaimed that he broke with all traditions of the past. Such proclamations, however, can hardly be believed. Were he a true seeker of the new, the organical connection of his works with the valuable experience of the past would have desserted itself with irresistible force.

He may reject his father but then he would often turn to his grandfathers and greatgrandfathers.

The truly new has always arisen from the general laws governing the development of the given branch of art. (...)

Tradition and innovation are closely interconnected. Galsworthy and Sholokhov, for instance, werw greatly influenced by Tolstoi, Bernard Shaw by Heinrich Ibsen. However, it would be ridiculous to think that such writers imitated or copied somebody's „devices" in the manner described by Tolstoi. Each of them deeply understood traditions, studied the former and developed a new broader vision of life. Only true artists can shoulder such a titanic task which is necessary for constant revival of art. (...)[XI]

[XI]Arta se dezvoltă prin lupta dintre nou şi vechi,ea oferă un tablou veridic a tot ce apare în societate sau în sufletul uman şi găseşte mijloace mereu mai noi şi mai profunde pentru expresia artistică. Artistul simte adânc orice noi aspecte ale vieţii şi câteodată vorbeşte despre direcţiile dezvoltării societăţii şi individului cu forţa unui profet. Tinzând să reflecte aceste procese complicate în lucrările sale, el găseşte cuvinte noi şi mijloace noi de exprimare artistică pentu a înfăţişa oameni noi, sentimente şi situaţii.

Toate acestea sunt evidente şi totuşi noul în artă nu se reduce la lupta cu vechiul. Există multe lucruri în arta zilelor trecute care sunt nemuritoare; "umanitatea perfectă" înglobată în ideea şi forma operei de artă o fereşte de moarte. Să luăm operele lui Gorki şi Rolland. Maiakovski şi Shaw, Twain şi Tagore- ceea ce considerăm nemuritor astîzi era într-adevăr literatura naţională plus realizările celei noi; adevărat, această legătură poate fi uneori indirectă şi foarte complicată.

Râsul Renaşterii franceze şi adevărul nud al operelor lui Tolstoi sunt transmise cititorilor lui Rolland; cronicile lui Shakespeare şi romanele lui Walter Scott îşi găsesc calea spre mintea cititorului lui Puşkin, versurile lui Pablo Neruda reflectă atât motivele poeziei spaniole din secolul al XVI.lea, cât şi marile descoperiri făcute de Walt Whitman, în timp ce în piesele lui Brecht putem găsi lucruri pe care le-au căutat Aristofan şi Bernard Shaw.

Dar în toate aceste cazuri, ca şi în multe altele de acelaşi fel, nu e vorba de imitaţie sau repetiţie. Din punctul de vedere al ştiinţei marxist-leniniste a literaturii doar acei scriitori sunt veritabili inovatori care, folosind pe larg tradiţiile trecutului, le abordează creator, critic şi îşi însuşesc ceea ce este necesar pentru a crea valori noi.

Putem aminti cazuri când un scriitor sau altul, considerându-se un inovator, proclamă ruptura sa de toate tradiţiile trecutului. Astfel de afirmaţii sunt totuşi greu de crezut. Dacă ar fi un veritabil căutător al noului, legătura organică a operei sale cu experienţa valoroasă a trecutului ar izbucni cu o forţă irezistibilă. Îşi poate renega părinţii, dar atunci se va întoarce adesea spre bunici şi străbunici.

Adevărul nou s-a ridicat întotdeauna pe baza legilor generale ce guvernează dezvoltarea unei ramuri date a artei. (...)

33.

Cher Pierre Abraham[256],

Voici le pétit article que vous m'avez demandé pour le numero roumain de l'"Europe". J'ai fait aussi vite que je pouvais; le reste dépend de l'empressement des postes. Pour le titre, je vous prie d'en donner un vous-même; pour les coupures comme pour le style et le français, je m'en rémet également à vous. Je me rappelle avec plaisir et émotion l'atmosphère chaude et cordiale de votre accueil; je m'y suis senti comme chez moi: merçi, je souffre que l'envie me reste de rétrouver (sic!) vous faire une visite. Transmettez, je vous en prie, ma sympathie et ma profonde estime à Pierre Gamarra, et croyez à l'admiration et (oserai-je le dire) la sécrète affection que vous porte...[XII]
Bucarest le 8 Mai 1959

Petru Dumitriu

34. (articol)

La révolution, bien qu'elle ne fût pas sanglante, et qu'on l'apelle officialement „transformation révolutionnnaire de la societé", en fut pourtant belle et bien une. N'en déplaise à ceux qui disent qu'elle fut importée, qu'elle ne fut pas authentique la vérité est que la société roumaine a été transformée, boulversée de fond en comble: les consciences comme aussi les choses gardent une trace indélébile: rien, après, mettons la periode 1948-1958, n'est pareil à ce qui fut avant. Je ne veux pas nier certaines traditions, ni le caractère national, ni telles constantes roumaines, si j'ose dire ainsi.

Tradiţia şi inovaţia sunt strâns legate între ele. Galsworthy şi Şolohov de exemplu, au fost puternic influenţaţi de Tolstoi, Bernard Shaw de către H. Ibsen. Totuşi, ar fi ridicol să gândim că astfel de scriitori au imitat sau copiat "elementele2 cuiva în maniera descrisă de Tolstoi. Fiecare din ei a înţeles profund tradiţiile, i-a studiat pe predecesori şi a dezvoltat o viziune mai nouă şi mai largă a supra vieţii. Numai adevăraţii artişti pot purta o astfel de povară titanică necesară pentru reînvierea constantă a artei (...)

[XII]Dragă Pierre Abraham, iată articolaşul pe care mi l-ai cerut pentru numărul românesc din "Europe". L-am făcut cât de repede puteam. Restul depinde de mersul poştei. În ce priveşte titlul, vă rog să-i daţi chiar dumneavoastră unul; în ce priveşte citatele şi stilul şi franceza, mă încredinţez de asemenea dumneavoastră. Îmi amintesc cu emoţie şi plăcere atmosfera caldă şi cordială a primirii dumneavoastră. M-am simţit ca acasă; mulţumesc, rămân cu dorinţa de a vă regăsi şi face o vizită. Transmiteţi vă rog simpatia mea şi profunda stimă lui Pierre Gamarra şi credeţi în admiraţia (aş îndrăzni să zic) afecţiunea secretă pe care v-o poartă...

Mai(s) ces facteurs eux mêmes ont enregistré les ébranlements séismiques de l'histoire récente [XIII] (...)[257]

35. Anne Villelaur (dact. la p. 13 a dosarului-corespondenţă cu „Les Lettres Françaises")

Lettres Françaises
5, rue du Faubourg Poissonière

Chère Anne Villelaur,

Voici mon petit article, et mon souvenir, et ma sympathie, et – toujours – l'énvie de continuer avec vous une causérie qui me fait l'impression de n'avoir duré que cinq minutes, et que j'ai continué dans ces pages: c'est à vous qu'elles s'adressent, j'ai voulu même un istant en faire une lettre: si vous croyez que céla sérait conforme au ton des Lettres Françaises, mettez l'adresse en haut et, en bas le mot vôtre[XIV]
Bucarest, 11 mai 1959

Petru Dumitriu

36 (articol)

Pour quoi un roman? Et ce roman, comment? Ces questions, l'écrivain se les pose devant la page blanche, à l'Est comme à l'Ouest. Et il arrive le plus souvent (c'est mon cas) à des réponses sensiblement différentes de celles que donnent aux mêmes questions ses confrères occidentaux ou au moins un grand nombre d'entre eux. Ce qui ne manque pas d'être quelquefois troublant. Me permettre de quitter la voie où se trouvent engagés les

---

[XIII]Revoluţia, deşi n-a fost sângeroasă, şi se numeşte oficial "transformarea revoluţionară a societăţii", totuşi a fost cu adevărat una. Fără a displace celor care spun că a fost importată că n-a fost autentică, adevărul este că societatea românească a fost transformată, răsturnată din temelii: conştiinţele ca şi lucrurile păstrează o trăsătură de neşters : nimic, după, socotim perioada 1948-1958, nu mai este la fel cu ceea ce a fost mai înainte. Nu vreau să neg nici anumite tradiţii, nici caracterul naţional, nici anumite constante româneşti, ca să îndrăznesc să spun astfel. Dar chiar aceşti factori au înregistrat zguduirile istoriei recente.

[XIV]Dragă Anne Villelaur, iată articolaşul meu, şi amintirea mea, şi simpatia mea, şi – mereu – dorinţa de a continua cu dumneata o discuţie care-mi face impresia că n-a durat decât cinci minute, şi pe care am continuat-o în aceste pagini: dumitale şi se adresează, chiar am vrut o clipă să să scriu o scrisoare: dacă crezi că asta ar fi conform cu tonul de la Les Lettres françaises", pune sus adresa şi jos cuvîntul.

Al dumitale...

écrivains occidentaux, ignorer ou répudier l'expèrience de Joyce et de Kafka, ne pas tenir compte de Proust, ou en tenir peu, - moi, petit écrivain d'un petit pays de l'Est, tellement arriéré jusque naguère, et où la grande mode littéraire consistait dans l'imitation des modes littéraires de France, avec, régulièrement, dix ans de retard? N'est pas de l'outre cuisance, ou au moins de l'imprudence? Ne m'écarte-je pas de la voie royale des recherches qui, depuis voilà plus de cent ans, désagrègent le récit? Ne sérais-je, sans le savoir, réactionnaire en littérature? Voilà des questions troublantes, pour dire le moins.

En tout cas, ce qui est sûr, c'est que je ne peux autrement. Le narré me coule de la plume naturellement: mes plus grands écarts techniques n'iraient pas bien loin; et je ne sens pas le besoin de rechercher une forme nouvelle, mais celui (mais impérieux!) de raconter des faits inédits et des êtres humains aussi inédits que leurs gestes. En céla, je suis d'ailleurs d'accord avec mon public, qui désire qu'on lui raconte simplement les choses assez extraordinaires qu'il est accoutumé à voir autour de soi, et même à accomplir.

Maintenant, puisque j'ai établi l'impossibilité pour moi de faire autrement, tâchons de nous justifier, comme on fait d'habitude, par de belles thèories.

D'abord, le narré est une vieille tradition (quel beau roman, dans la Bible, que David et Absalom![259] quelles jolies nouvelles, dans Hérodote; quels remarquables récits, que ceux de Plutarque! Sseu-Ma-Tinê n'est pas à mpériser non plus) et la prose d'une saga islandaise n'est pas sans parenté par la concision et ce que les anglo-saxons appellent matter-of-fact, et understatement, avec les nouvelles d'Hemingway ou celles de Maupassant. C'est le récit nu, avec les faits choisis pour leur puissance d'impact sur la sensibilité du lecteur. Facile à dire, mais très, très difficile à réaliser. Ensuite, il s'agit d'une certaine démocratie de la grande littérature. Homère chanteur pour place publique, Dante lu par coeur par les tisserands florentins, Balzac lu par les concièrges, Tolstoi et Gorki par les paysans à la veille ou par les ouvriers le dimanche. Ça donne envie de tenter la chance, et d'essayer d'avoir le même sort. Pour moi, plus modestement, c'est une peur continuelle de l'isolement, de la solitude – non pas personelle, mais en termes de destinée. Etre porté par le peuple, ça donne un sentiment duquel il est difficile de se priver, une fois qu'on l'a connu, ou qu'on a cru le connaître. Mais, demandera l'esprit du doute – ne ferez-vous pas, en respectant la tradition des grands romanciers du XIX-e siècle, en ne cherchant pas a vous en éloigner, de la littérature en mauvais sens du mot, du pastiche involontaire, du déjà vu, des livres morts-nés? Céla n'est pas nécéssaire et inévitable. Dans la mesure ou le narrateur gardera sa fraicheur personelle, son optique authentique et propre en regardant les hommes et les événements qu'il veut décrire, le fait qu'après les avoir vus il les décrira plus ou moins à la façon dont Stendhal ou Tolstoi les auraient décrit, ne risque

pas d'en faire du sous-Stendhal oudu sous-Tolstoi. Céla est un question de personnalité pour l'ecrivain: si elle est assez forte, elle percera à travers le style traditionnel du récit. Prenons Cholokhov: le tolstoïsme du *Don* paisible[260] est „de la littérature". Mais, reprendra l'esprit du doute – la sensibilité de l'auteur, homme du XX-e siècle – n'est-elle pas très differente de celle de son prédécesseur du XIX-e, et n'exige-t-elle donc pas d'autres formes pour se manifester?

Certainement, elle est différente. Certainement, elle éclate si on essaie de la comprimer dans le corset d'une forme inadaptable à elle. Mais est-ce tellement sûr que la narration directe, une matter-of-fact, est inadaptable à la sensibilité moderne? Hemingway est-il moins nôtre contemporain que Faulkner d'*Une Fable* ou le Dos Passos de *Manhattan Transfer*? Peut être la phrase interminable, le pointillisme des sensations, le monologue intérieur et d'autres procedsé vieilliront–ils plus vite que la prose depouillé des nouvelles de Hemingway; quant à apprendre quelque chose de substantiel sur les âmes et les corps qui ont fait la guerre civile en Russie, 1918, il faudra prendre Cholokhov, il n'y a rien à faire. Comme, pour apprendre quelque chose de bien intime et profond sur la Cour de Louis XIV, il faut prendre Saint-Simon, et, sur la bourgeoisie française fin de siècle, Proust. Et ainsi arrivons-nous à un point qui me semble des plus importants: le roman comme renseignement sur un monde. On y vit, dans ce monde, peut-être subjectivement, à travers la personnalité individuelle de l'écrivain. Mais même dans notre monde propre à nous[261] il n'y a pas de mal, et ne faut pas démander au roman une verité mathematique; il donne une verité humaine, personnelle, sur un monde trop complexe, trop riche, pour qu'il puisse être conçue dans son ensemble par les méthodes scientifiques: le monde du comportement humain, des destinées individuelles, des âmes et des caractrèes, pris dans l'engrenage de l'histoire. C'est trop pour une seule science. Ce n'est pas trop pour un grand roman (et même quelquefois pour un petit: *Moll Flanderss* ou *Manon Lescaut* disent beaucoup de choses en peu de pages). Pour moi (et ici je parle en lécteur) le roman est un succédané de vie vécue, en dehors de la mienne. Je ne suis pas mécontent de ma vie, je n'en voudrais pas d'autre, je ne veux pas lui échapper en rêvant d'autres. Je la trouve même passionante et romanesque. Mais j'en voudrais vivre d'autres, en mêmetemps, et en dehors, a côtéde la mienne: c'est une soif, une avidité de connaissance, d'expérience, un amour avide de la vie. Le roman tel que je l'aime me satisfait au degré ou l'image peut remplacer la chose – quand la chose est radicalement, totalement impossible. Ce degré est très grand. Encore un chose, des plus importantes même. Supposons que je raconte mes contemporains à eux-memes. En bien choisissant les faits qui illustrent le

mieux l'opinion qu'ils ont de leur vie – ou, au contraire, en en chiosissant ceux qui les détrompent - je les fais sentir que leur vie a cette couleur, ce ton particulier – comme le parfum dans l'air du printemps, comme la grisérie d'un commencement d'amour [262] – qui est le romanesque. Au meilleur sens du mot: celui illustré par les plus grands romanciers qu'a produits l'humanité.) Et celà, en racontant des histoires vraies ou vraisemblables, en étant, comme le dit Hamlet des acteurs, le miroir et la chronique vivante du siècle [263]. Ce n'est pas peu.

Et surtout, on sent la nécéssité du roman ainsi conçu, quand on vit dans un pays de l'Est, jeune, vigoureux, fraîchement ouvert à la civilisation, et qui, pardessus le tout, est en pleine révolution sociale. Trop de choses n'ont pas été dites (on ne demande plus <u>comment</u>, elles n'ont pas encore été racontées [264], trop d'inestimable matériel romanesque est ou a été sur le point de glisser dans l'abîme de l'oubli: il sérait vraiment dommage de ne pas raconter, raconter, à perte de souffle. Rien ne ressamblait à ce qu'ont narré les grands romanciers d'Occident, et même les grands Russes, bien que voisins. Et maintenant à tout cela s'ajoute la nouveauté extraordinaire d'une société boulversée, d'un monde nouveau qui surgit comme des eaux la terre, après le déluge. Les gens, déjà très différents de ceux de l'Occident, sont dévenus différents d'eux-mêmes; tellement étonnés des circonstances nouvelles, qu'ils en sont absolument authentiques: ce qui donne des histoires, des faits, des mots, des gestes – tout, „de nature", comme on disait autrefois. La vie, en bloc, en bien et en mal, est ici romanesque. Il faut seulement choisir les faits, et les conter sans que le lecteur s'aperçoive que c'est une histoire et c'est pas la vie. D'aillleurs, c'est une histoire, et c'est aussi la vie. Au fond[265], j'avoue ne <u>pas voir de différence bien tranchée</u> entre le narré et le vécu, la vie et le roman. Je réflechie et j'ajoute: il n'y a pas de différence[XV].

[XV]De ce un roman? Şi acest roman cum ? Aceste întrebări şi le pune un scriitor în faţa paginii albe, în Est ca şi în Vest. Şi cel mai adesea el ajunge (e cazul meu) la răspunsuri sensibil diferite de cele pe care şi le dau aceloraşi chestiuni confraţii lor occidentali ori cel puţin un mare număr dintre ei. Ceea ce nu e lipsit de de ceva tulburător. A-mi permite să părăsesc calea pe care se află angajaţi scriitorii occidentali, să ignor ori să resping experienţa lui Joyce, a lui Kafka, să nu ţin seama de Proust, ori să ţin puţin, eu, mic scriitor dintr-o ţară mică din Est, înapoiată până nu demult, unde marea modă literară consta în imitarea modelor literare din Franţa, cu regulat, zece ani întârziere? Nu-i asta o jignire, ori măcar o imprudenţă? Nu mă depărtez eu de calea regală a cercetărilor care, iată că de mai bine de o sută de ani, fac bucăţi povestirea? N-oi fi eu, fără să ştiu, reacţionar în literatură? Iată întrebări tulburătoare, ca să spun numai atât.

În orice caz, ceea ce e sigur, e că nu pot altfel. Naratul îmi curge din pană în chip natural: cele mai mari isprăvi tehnice nu vor merge mai departe; nu simt nevoia să caut o formă nouă, dar cea (imperioasă) de a povesti despre fapte inedite şi

despre fiinţe umane la fel de inedite, ca de poeme epice medievale. De altfel prin asta sunt de acord cu publicul meu, care doreşte să i se povestească simplu lucruri atât de extraordinare pe cât este obişnuit să le vadă în jurul lui, şi chiar să le înfăptuiască. Acum, fiindcă am stabilit imposibilitatea pentru mine de a face altfel, să încercăm să ne justificăm, cum se face de obicei, prin teorii frumoase.

Mai întâi, naratul e o veche tradiţie (ce roman frumos în *Biblie* ca David şi Absalom! ce nuvele frumoase, în Herodot; ce povestiri remarcabile precum cele din Plutarh! Sseu Ma Tiê n nu e nici el de dispreţuit) şi proza unei saga islandeze nu e lipsită de înrudire prin concizie şi prin ceea ce anglo-saxonii numesc aşa zicând şi sub declaraţie, cu nuvelele lui Hemingway ori cele ale lui Maupassant . E o povestire nudă, cu fapte alese pentru puterea lor de impact asupra sensibilităţii cititorului. Uşor de zis, greu de făcut.

În primul rând e vorba de democraţia marii literaturi. Homer cântăreţ pentru piaţa publică, Dante citit cu sufletul de ţesătorii florentini, Balzac citit de portari, Tolstoi şi Gorki de ţărani când stau de veghe ori de muncitori duminica. Asta dă gustul de a-ţi încerca norocul, de a încefrca să ai aceeaşi soartă. Pentru mine, mai modest, e spaima continuă de izolare, de solitudine – nu personală, ci în termeni de destin. Să fii dus de popor, asta dă un sentiment de care e greu să te privezi, odată ce l-ai cunoscut, ori ai crezut că-l cunoşti.

Dar, se va întreba spiritul îndoielii – nu vei face, respectând tradiţia marilor romancieri ai veacului al XIX-lea, încercând să nu te depărtezi de ei, literatură însensul rău al cuvântului, pastişă involuntară, ceva deja făcut, cărţi născute moarte? Asta nu e necesar şi inevitabil. În măsura în care naratorul îşi va păstra prospeţimea sa personală, optica sa autentică şi proprie privind oamenii şi evenimentele pe care vrea să le descrie, faptul că, după ce le-a văzut, şle va descrie mai mult sau mai puţin în modul în care Stendhal ori Tolstoi le-ar fi descris, nu riscă să facă din el un sub-Stendhal ori un sub-Tolstoi. Aceasta este o chestiune de personalitate pentru scriitor: dacă ea este destul de puternică, va străpunge stilul tradiţional al povestirii. Să-l luăm pe Şolohov: tolstoismul *Donului liniştit* este literatură.

Dar, va relua spiritul îndoielii – sensibilitatea autorului, a omului veacului XX, nu este ea foarte diferită de a predecesorului său din veacul al XIX-lea şi deci n pretinde ea alte forme spre a se manifesta?

Cu siguranţă, e diferită. Cu siguranţă ţâşneşte dacă încerci s-o comprimi în corsetul unei forme inadaptabile ei. Dar e atât de sigur că naraţiunea directă, aşa zicând, este inadaptabilă sensibilităţii moderne? Hemingway e mai puţin contemporan decât Faulkner din *A Fable* sau decât Dos Passos din *Manhatan Transfer*? Poate fraza interminabilă, primitivismul senzaţiilor, monologul interior şi alte procedee vor îmbătrâni mai repede decât proza nudă a lui Hemingway; cât despre a învăţa ceva despre sufletele şi trupurile care au făcut războiul civil în Rusia, 1918, va trebui să-l iei pe Şolohov, nu-i nimic de făcut. Aşa cum pentru a învăţa ceva ca adevăr intim şi profund despre Curtea lui Ludovia al XIV-lea, trebuie să-l luăm pe Saint-Simon şi, pentru burghezia franceză fin de siècle, pe Proust. Şi

astfel vom ajunge la un punct care mi se pare dintre cele mai interesante: romanul ca învăţătură asupra unei lumi. Aici trăim, în această lume, poate subiectiv văzută de personalitatea individuală a scriitorului. Dar chiar şi în lumea noastră, care ne caracterizează, nu este rău, nu trebuie să-i ceri romanului un adevăr matematic; el vorbeşte despre un adevăr uman, personal, asupra unei lumi prea complexe, prea bogate spre a putea fi cuprinsă în ansamblul său prin metode ştiinţifice: lumea comportamentului uman, a destinelor individuale, a sufletelor şio caracterelor , luată de angrenajul istoriei. E prea mult pentru o singură ştiinţă. Nu e prea mult pentru un mare roman (şi uneori chiar pentru unul mic: *Moll Flanders* sau *Manon Lescaut* spun multe lucruri în puţine pagini). Pentru mine (şi aici vorbesc ca cititor) romanul este o succesiune de vieţi trăite, în afara vieţii mele.

Nu sunt nemulţumit de viaţa mea, n-aş vrea alta, nu vreau să-i scap visând la alta. Ba chiar o găsesc pasionantă şi romanescă. Dar aş vrea să trăiesc şi altele, şi în afară, alături de a mea: e o sete, o aviditate de cunoaştere, de experienţă, o dragoste avidă de viaţă. Romanul aşa cum îl iubesc eu mă satisface în măsura în care imaginea poate înlocui obiectul – când lucrul pare rqadical, total imposibil. Această măsură e foarte mare.

Încă un lucru, chiar dintre cele mai importante. Să presupunem că le povestesc contemporanilor mei despre ei înşişi. Alegând cu grijă faptele care ilustrează cel mai bine părerea pe care ei o au despre viaţa lor – ori, dimpotrivă, alegându-i pe cei care se înşală – îi fac să simtă că viaţa lor are acest ton particular – ca parfumul în aerul primăverii, ca exaltarea unui început de dragoste – care este romanescul. (În cel mai bun sens al cuvântului, ilustrat de cei mai mari romancieri pe care i-a< produs umanitatea). Şi asta, povestind istorii adevărate ori plauzibile, fiind, cum o spune Hamlet actorilor, oglinda şi cronica vie a secolului. Nu e puţin.

Şi, mai ales, se simte necesitatea romanului astfel conceput, când trăieşti într-o ţară din Est, tânără, viguroasă, deschisă cu prospeţime civilizaţiei şi care, pe deasupra a orice, e în plină revoluţie socială. Prea multe lucruri n-au fost spuse (nu se spune cum, ele n-au fost încă povestite, cu totul inestimabilul material romanesc este ori a fost pe punctul de-a aluneca în abisul uitării: ar fi cu adevărat păcat să nu povesteşti, să nu povesteşti până-ţi pierzi suflul.

Nimic nu seamănă cu ceea ce au povestit marii romancieri din Occident, şi chiar marii ruşi, deşi vecini. Şi acum la toate acestea se adaugă noutatea extraordinară a unei societăţi bulversate, a unei lumi care ţîşneşte precum apele din pământ, după potop. oamenii, deja foarte diferiţi de cei din Occident, au devenit ei înşişi diferiţi, atât de uimiţi de circumstanţele noi, care pentru ei sunt absolut autentice, ceea ce dă istorii, fapte, cuvinte, gesturi – întreaga „natură”, cum se spunea odinioară. Viaţa în bloc, în bine şi în rău, este aici romanescă. Trebuie doar să alegi faptele, să le contabilizezi fără ca cititorul să perceapă că e o istorie şi nu e viaţa. De altfel, este o istorie şi este şi viaţa. În fond mărturisesc că nu văd o diferenţă tranşantă între narat şi trăit, viaţă şi roman. O reflect şi o adaug: nu există diferenţă.

Petru Dumitriu

37. Fondul literar al Scriitorilor din RPR
Către tov. Petru Dumitriu
Loco

Nr. 452 din 15 mai 1959

Alăturăm prezentei copia de pe adresa trimisă d-nei Hermine Pilder[266] de către „Hoffman und Campe” Verlag din Hamburg, cu privire la traducerea romanului d-voastră *Cronică de familie*.
Pt. Comitetul Fondului Literar
SS Indescifr.

Serv. drepturi de autor
SS Indescifr.

Dosarul nr. 31
(Fişe de lucru la *Cronică de familie*...ş.a.)

1. (Cronică de familie)

Volumul I[267]
1. Davida
2. Copilării
3. poziţia astrelor 20 Iunie
4. Viaţa lui Bonifaciu Cozianu
5. O călătorie de plăcere
6. Bijuterii de familie .... **490 p.**

Volumul II
7. Viaţa la ţară (I)
8. Datoria
9. Mizeriile războiului   Zeamă de varză
10. Augusta sau marşul nupţial
11. Salata
12. Plăcerile tineretului
13. Chinta regală
14. Acvarium
15. O zi foarte plină (Alteţă serenisimă)
16 Nişte oameni foarte ocupaţi
17. Cariera lui Dimitrie Cozianu (I) Dimitrie Cozianu şi începutul războiului
18. Cariera lui Dimitrie Cozianu (II)... **580? 600?**

Volumul III
19. Viaţa la ţară (II)

20. sau Îngerul meu
21. Vântul de martie
22. Isabela sau Sfîrşitul carierei lui Dimitrie Cozianu
22 – 23 Fuga. Memoria
23 – 24 Memoria. Don Juan
25. Boierii
26. Biografia lui Pius Dabija..**460 p**

2. Viaţa la ţară (1944 – 1947) Monica
Doriana
Mioara
Rodica (Fuga)
Simona Mirona
Elenuţa Leontina
Mia Emilia
Riri Zizela
Zizi

Dim. Coz(ianu) (44 ani)
Elvira (54 ani)
Ionaş Apostolescu (46 ani)
Monica Mareş (28 ani)
Maiorul
Riri Duca
Colonelul Stonebridge
Maiorul Vorländer
Căpitanul Şiebrecht
Eracle Anroniu
Doamna Antoniu, născută din baronul Xantò

5 p. 1. La Cioara
5 p. 2. La Bucureşti (E şi Eracle!)
5 p. 3. La Eforie (E şi Eracle)
3 p. 4. La Bucureşti: ştii că Riri a plecat? – text tăiat
ştii că Monica şi Ioneştii au plecat?
3 p. 6. La Bucureşti: întâlnire cu Eracle plecând text tăiat
ştii ce-a făcut Eracle?
3 p. 7. La Paris: întâlnirea cu Eracle
27 p.

3.J.W. Dunne – *Nothing dies* (Faber and Faber 1940). *An Experiment with time*[268]

4. (Note de şedinţă la Uniunea Scriitorilor)

Probl. poeziei: nu mă mai bag?
Frumoasă dezvoltare – Beniuc: critica marxistă – a spune lucrurilor pe nume – ceace nu exclude talentul.
insuficientă activizare a criticii
problema contemporaneităţii
Probl. criticii: nemilitantismul criticii
............lipsa de lucrări mari de sinteză
problema eroului pozitiv e oare încă problema centrală din cele de detaliu?
Proza: eroul pozitiv
scrisul propriu
Probl. vieţii scriitoriceşti: deosebirile sunt de principiu | nu încă?
critica şi autocritica
Data Congresului. În URSS a durat aproape un an......................
L.R. Probleemele specificului artei.
Apariţia *Satului fără dr*. un fenomen din cele mai triste în literatura noastră.
Lucrare. Lucruri profund ciudate!
Profundă şi gravă greşeală ideologică[269].

Oprirea articolului

Oprea – Stancu
Eu – V.R.
Lupta împotriva gândirismului
Lovinescu
Maiorescu

Analizele:

Maturitatea scriitorilor
E necesară o trecere în rev. a realiştilor lit. ns. în aceşti 11 ani
Crizismul. Greva tăcerii. Invidie
Rodnica îndrumare de către partid a literaturii
Însemnătatea internaţională a Congresului
Împotriva uniformizării literaturii
Tendinţa de mai mare varietate a stilurilor şi a gusturilor
Luare de poziţie fermă, combativă
Problemă centrală, situaţia în domeniul criticii. rezultate reduse. Totuşi, aici se hotărăşte soarta bătăliei ideologice.
Tendinţă subiectivistă în critică.
Paul Georgescu, art. insuficient elaborat, lisit de combativitate, insuficient de clar în ce priveşte poziţia de pe care scrie.

P. D-triu: mai mare simţ de răspundere. Îl laudă pe Beniuc pt. că se preocupă de moarte. Un tovarăş din bir. politic: „Tanatologie”. La fel cu finalul despre Nina Cassian.
Lipseşte Vitner care se ascunde în istoria literară. Lipseşte Şelmaru.
Dacă un critic tânăr vă critică, vă spune în mod curajos...
În critica noastră literară se vorbeşte în enigme, domneşte un anonimat deplin. Scriitorii mari nu sunt analizaţi critic.
Tămâierea provoacă o anumită nemulţumire a opiniei publice.
Slabă capacitate de mobilizare.
Art. din „Comunist” – în actuala etapă de dezvoltare a lit. sovietice; condiţiile dela noi diferite.
Pe marginea discuţiilor de astăzi să se întocmească o listă de articole care va fi înaintată secretariatului Partidului.
Plecarea pentru mai multe luni e una din cele mai eficace forme de legătură cu viaţa.
Excursie de critici literari prin ţară.
Nuvela *Vânt de martie* mie mi-a plăcut.
Nuvela – zeu uitat!
Un loc în raportul despre proză – nuvele şi schiţe.

5. (Cronică de familie) [270]

Roza Davida Logotheta Despotide
Cozianu Mademoiselle Herminie Marchand
Chiliman
Dumitru Coana Sultana, mama Davidei
Prejbeanu
Dimitrie | Lascari Davida Ghermani
Cricoveanu
Hrişcanu Dumitru
Davida Lascari Ionaş Aglae Predescu
Sofia Cozianu Alexandru Comănescu
Miron Popescu Andrei Comănescu
Anghel Popescu Milena
Demon Popescu Agapie Agapit Isop
Leoveanu
Sofia Cozianu Alexandrina
Snagoveanu
Sandu Cozianu Vintilă Cleopatra Vitănescu
Davida Cozianu Miron Viorica
Nanoveanu
Lăscăruş Ghermani Liviu Sofia Zoe Rusescu

Anghel Popescu Dumitru Florica
Amzaceanu
Anastasia Anghel
Başota
Anghelina
Baloteanu
Elena
Honorina Horezeanu
Jean
Horezeanu
Cezar
Cozianu
Coriolan

Govoreanu
Cucoana Mare, Alexandrina Horezeanu
Conul Alexandru (Sandu) Horezeanu senator şi agricultor
Coniţa (Coana) Cleopatra Horezeanca soţia
Duduca Davida Horezeanca fiica băieţii, doi, sunt la Paris
Lascăr Ghermani (familiar Lăscăruş)

M-lle Herminie Marchand
Viorica,
Florica,
Sultana,
Anastasia, ţigăncile din casă,
Panaiotti,
Arnăutul

Fräulein Rosa (?)
Monsieur Hector, valetul
Şerban Vogoride, ministrul, nepotul lui Constantin
Anghel Popescu, profesor de matematici, fiul popii
Davida Ghermani
Agapit dela Sfântul Vasile dela biserică
Davida Lascari

6. Adolescenţii (1952)[271]

Comedia (1952)
Gogu Apostolescu, pictorul (56 de ani în 1952)
(Pius Dabija) Valentin Apostolescu, magistratul, 50 de ani
(Boierii)

Eseuri și alte texte

Nocturnă în München[272]
p 3 (numerotare cu pix roşu) ...departe înainte, cu Vivienne; [273]

Şapte poeme[274](p. 10 – numerotare cu px roşu)

Euridice. 8 proze [275]
p. 20 Prefaţă[276]
(la finalul prefeţei scrie numele autorului!)

A. Niobe[277] (p.21)

B 2. Argonautica sau Fabuloasa aventură[278] (p. 37)
p. 38[XVI]

C. Euridice[279] (p. 62)
p. 65 [XVII]
D. Arlechin[280] (p. 74)

E. Dionisiaca[281] (p. 86)

F. Metamorfoza lui Sebastian Românu[282](p.104)

G. Pe drumul înspre Damasc[283] (p. 127)

H. Omul cu ochii verzi[284](p. 136)
p. *Aurum cum Crotalia Venenum*[XVIII]

Preludiu la Electra[285] (p. 151)

Vânătoare de lupi[286](p. 212)
p. 230 bucvari[XIX]

Primăvara lui şaptezeci şi unu[287] (p.234)

[XVI]Tuturor lucrurilor şi oricăror altora
[XVIII]trupul, nu sufletul se schimbă
[XVIII] aur cu venin de viperă
[XIX]Bucvari – carte în slavonă (n.a.)

Drum fără pulbere (fragmente) [288](p. 269)

Prefaţă

M-am născut la kilometrul 1071 al Dunării, socotit de la vărsarea ei în sus. Am copilărit acolo, am înotat, am vâslit, am cârmit barca în sus când era vânt în pânză. Am copilărit acolo, am înotat, am vâslit, am cârmit barca în sus când era vânt în pânză. Am pescuit, amînotat de la malulnostru la malul sârbesc sau, mai bine zis, invers. O cunosc, o iubesc, vedeam cu ochii că un canal uriaş între un mare fluviu şi marea în care se varsă la numai câţiva kilometri mai la vale, e o idioţie. Poate că nu e, dar mie aşa mi se părea. Dar hai să fim eroi ai muncii, hai să maimuţărim romanele care povesteau eroismul construirii de oraşe sau canale în celălalt capăt al Asiei, fără a sufla nici o silabă despre faptul că eroii erau prizonieri politici, puşcăriaşi nevinovaţi, victimele giganticei temniţe aplaudate cu entuziasm de stânga occidentală. Am încercat şi eu. “Plecările la Canal” ale eoilor erau scrise, reuşite, cu î din i – ca să piară urma tipografică a Romei, a românilor – şi m-am dus iarăşi “la Canal” ca să scriu urmarea. Şi ce să vezi, sârmă ghimpată, baionete, lagăre de robi. Aţi fi continuat să scrieţi? Dacă nu, ştiţi oare ce vi s-ar fi întîmplat? Iertaţi-mă. Dumnezeu să mă ierte. Ispăşesc de o jumătate de veac. Poate că ajunge.

Petru Dumitriu, 1997

p. 270 “ VII” [289]
p. 270 domnul Caraman[290]
p. 270 Mateica[291]
p. 270 surorile[292]
p. 272 Dar taci[293]
p. 274 domnul Caraman[294]
p. 274 Acum [295]
p. 275 gândesc. [296]
p. 275 rezistăm? [297]
p. 275 te compromiţi. [298]
p. 276 Niciodată! [299]
p. 283 stâlpi[300]
p. 284 pavată[301]
p. 284 ce duc[302]
p. 284 Magazinele[303]
p. 284 atârnate[304]
p. 284 Un şofer tânăr[305]
p. 284 tăcut şi serios. [306]
p. 285 şoferul[307]
p. 285 Eforie? [308]
p. 285 cellalt[309]

p. 285 ambreiă[310]
p. 285 sprijinite[311]
p. 286 o clipă[312]
p. 289 şi ieşi. [313]
p. p. 289 geamia[314]
p. 290 şi mare. [315]
p. 290 prea mult şi cu[316]
p. 290 trei[317]
p. 290 Am început prost. [318]
p. 290 te curăţi. [319]
p. 290 picioare... [320]
p. 293 unuia singur... [321]
p. 293 pe stradă. [322]
p. 297 XIV[323]
p. 298 luminară[324]
p. 299 Acum[325]
p. 302 Bătrânul[326]
p. 302 să-i telefoneze Donei. [327]
p. 304 Savin[328]
p. 304 ce să mai vorbim... [329]
p. 304 Vasăzică[330]
p. 305 sector. [331]
p. 306 cu soare…[332]
p. 306 Domnul Caraman[333]
p. 309 Când sosi[334]
p. 310 Nefolositoare! [335]
p. 310 preşedintele Statelor[336]

Pasărea furtunii (fragmente) [337](p. 322)

p. 323 corectură «în veci ticăloşia»![338]
p.324 opt[339]
p. 324 trei pescari[340]
p. 324 patruzeci de ani[341]
p. 324 Filoftei[343]
p. 325 barbă[344]
p. 325 paragatului [XX]
p. 326 strapazane [XXI]

[XX]Paragat – unealtă de pescuit la larg: o sfoară întinsă pe fundul mării şi prevăzută cu cârlige mari de undiţă (n.a). Autorul a adnotat aceşti termeni marinăreşti numai în “Viaţa românească”, 1953.

[XXI]Strapazane – bucată de lemn în bordajul bărcii, pentru a fixa de ea vâsla (n.a).

p. 327 fata aceea[345]
p. 328 sitelcă [XIII]
p. 332 ochii lui[346]
p. 333 crivace [XXIV]
p. 336 rămîne aşa[347]
p. 337 ispol [XXV]
p. 340 babaici [XXVI]
S-a rupt saula! [348]
p. 344 Dumnezeu[349]
p. 345 II[350]
p. 348 Acum[341]
p. 351 IV[352]
p. 354 V[353]
p. 356 L[354]
valul[355]
p. 356 Dar[356]
p. 357 şi Afanasie[357]
nu-i era somn. [358]
p. 357 Afanasie[359]
echea [XXVII]
p. 358 Afanasie[360]
striga Afanasie[361]
p. 358 Ia-o[362]
Afanasie[363]
de tot[364]
Afanasie[365]
toate oasele[366]
p. 359 Simion Danilov[367]
celălalt[368]
şi izbi[369]
Simion[370]
Emelian[371]
p. 360 Afanasie[372]
haina de pânză îi[373]

[XXIII]Sitelca – banca din barcă (n.a.)

[XXIV]Crivace – “coastele” unei bărci de lemn, pe care se încheie scândurile (n.a.)

[XXV] Ispol – unealtă pentru scos apa dintr-o barcă (n.a.)

[XXVI]Babaică – vâslă (n.a.)

[XVII]Eche – mânerul cîrmei unei bărci (n.a.)

ei înşişi. [374]
alălalt. [375]
p. 361 la Emelian şi ceilalţi[376]
şi încordare[377]
trebuie să ne găsească! [378]
p. 390 să-i caute[379]

Cronică de la câmpie, p. 391 [380]

Partea I. Vântul de martie, p. 392 [381]

Partea a II-a Duşmănie, p. 510 [382]

Partea a III-a Bedros din Bazargic, p. 472 [383]

Partea a IV-a Nopţile din iunie, p. 529 [384]

Prefaţă, p. 530 [385]

Învăţătură de minte, p. 570 [386]

VOLUMUL AL II-lea

CRONICĂ DE FAMILIE

Prefaţă[1]

În generaţia mea am fost trei – hai să zicem: cel puţin trei! – prozatori de talent: Eugen Barbu, cu a sa capodoperă Groapa, romanul mahalalei, neântrecut de nimeni, restul operei fiind corupt şi micit de tirania ideologică; marin Preda, cu a sa Întâlnirea din pământuri, de calitate mondială şi niciodată apreciată cum merită, nici în România, nici în lumea largă; celelalte opere ale lui marin preda mi se par toate, mai mult sau mai puţin, deteriorate de răsuflarea puturoasă a Partidului; şi eu, în *Cronică de familie*, prost tradusă,ciopârţită şi înţeleasă în Occident, dar sortită să rămână în literatura română, poate în linia *Boierilor vechi şi noi* şi a *Comăneştenilor* (dacă nu mă înşeală memoria9. Presiunea tiraniei m-a silit să renunţ la orice rază de lumină asupra "lumii bune" româneşti dintre 1860 şi 1950, şi asta încă o crimă a stăpânilor noştri, adăugată la puzderia de crime de toate soiurile pe care mizerabilii le-au săvârşit între 1944 şi 1989, aproape o jumătate de veac, mai crâncenă decât vremea Fanarioţilor.

Aşa cum e, *Cronica* va rămâne şi se va citi, şi e un fel de minune neintenţionată, întâmplătoare, datorită unei combinaţii de împrejurări ce s-au potrivit ca prin farmec. Lăudat fie numeleCelui de Sus, binecuvântată fie mila sa faţă de mine, nevrednicul.

Petru Dumitriu, 1997

Partea întâi. Davida[2]

p.4 [I]
Gaveau, furnizor al M. S. Împăratului. (n.ed.)
p.6 Nu-i urâtă. (n.ed.)
p. 15 un om ca el?[3]
p.16 Eşti frumoasă ca lumina zilei... (n.ed.)
p.18 Tocmai o căutam pe Davida. Haideţi, domnişoară, e timpul să mergeţi la culcare. (n.ed.)
Nicidecum, nu vreau. (n.ed.)

[I]Notele cu cifre romane, care sunt, ca și la vol. I al acestei cărți, note de subsol, sunt date pentru partea numită **Volumul al II-lea**, între paranteze cu precizarea (n.ed.), chiar pe rândul unde apare cifra romană a notei și nu în josul pagnii, ca la partea numită **Volumul I**. Este vorba despre semnalarea variantelor. Cu cifre arabe sunt notate, din nou de la 1 pentru **Volumul al II-lea**, notele din capitolul *Note, comentarii și variante*.

Preceptoarea Davidei. (n.ed.)
p. 20 Aduceţi un medic să spună că sunt fecioară! (n.ed.)
p. 22 Avem oare nevoie de un scandal? (n.ed.)
p. 24 Sufletul dispreţuitor şi trufia, obişnuitele păcate ale nobilimii. (n.ed.)
Sufletul dispreţuitor şi trufia sunt însăşi nobleţea. (n.ed.)
p.25 Dormi? (n.ed.)
Spui prostii – vezi bine că m-am sculat. (n.ed.)
p.26 O adevărată sălbatică. (n.ed.)
p. 27 Ţinuta (n.ed.)
Foarte bine, domnişoară. La revedere. (n.ed.)
p. 36 Suferinţă din dragoste. (n. ed.)
p. 37 N-o slăbesc din ochi. (n. ed.)
p. 38 Sunt eu, Davida, deschide. (n.ed.)
p. 39 Ca prin urechile acului. (n.ed.)
Mâncărică de arsenic. (n.ed.)
p. 40 III[4]
p.43 Ce se întâmplă? (n.ed.)
E o răzmeriţă? (n.ed.)
Nimic...ţărani. (n.ed.)
p. 47 Dar... unde-i Vasile? (n.ed.)
E urât deci de toată lumea? (n.ed.)
p. 49 Sufletul meu. (gr. n.ed.)
p. 51 Despre ce e vorba?
persoanele din salon.[5]
p. 57 IV[6]
p. 58 –Eşti o lipitoare[7]
p. 61 şi la cine ştia el…[8]
p. 69 V[9]
p. 71 Eşti foarte spiritual. (n.ed.)
E o gândire aleasă. (n.ed.)
p 74 şi cu singurătate.[10]
geometriei descriptive.[11]
p. 79 ibricului de argint.[12]
p. 81 şi rosti anevoie:[13]
p. 82 Bietele femei, nu ştiu ce înseamnă un ceai bine făcut. (n.ed.)
în jos, spre oraş[14]
p. 85 VI[15]
p. 87 O lovitură de forţă. (n.ed.)
p. 89 Pentru un tinerel de nimica. (n.ed.)
p. 91 manifestaţiei de 11 iunie.[16]
p. 92 Cine era?[17]
p. 94 Kogălniceanu, indignat.[18]
ceva nedesluşit,[19]

p. 95 vă veţi frânge gâtul.[20]
p. 97 spre vecinii săi.[21]
p. 99 nu se puteau apropia,[22]
p. 100 VII[23]
p. 101 E îngrozitor, biata doamnă Cozianu suferă înspăimântător. (n. ed.)
p. 103 strângeri de mâini.[24]
he-he-he![25]
p. 104 doar un copil.[26]
p. 105 maică-ta înnebuneşte.[27]
p. 107 nu se mai sculă;[28]
p. 108 Alexandru[29]
p. 109 nu va înţelege niciodată.[30]

Partea a doua. Copilării[31]

p. 111 Ecoul Orientului. (n.ed.)
p. 115 Apus de soare. (n.ed.)
p. 116 Ce delicioasă e.(n.ed.)
Aşa de spontană, într-adevăr copil. (n.ed.)
p. 120 E mai bine să nu rişti. (n.ed.)
p. 123 Bestie! Bestie murdară! (n.ed.)
p. 124 O tânără lady nu plânge. (n.ed.)
p. 125 Alungă ceea ce (ţi-)e natural, şi-ai să vezi că revine. (n.ed.)
Negri cu pielea albă. (n.ed.)

Partea a treia. Poziţia astrelor la 19 iulie[32]

p. 144 Ei? (n.ed.)
Se face, se face.(n.ed.)
Pe curând! (n.ed.)
Sluga dumitale, dragă prietene, sluga dumitale. (n.ed.)
p. 155 E secretul lui Polichinelle.(n.ed.)
Bună ziua, frumosule încruntat. (n.ed.)
p. 156 Zău! (n.ed.)
p. 157 Englezul meu călăreşte zi şi noapte prin Bois de Boulogne.
Împreună cu el fac de minune o Şcoală înaltă. (n.ed.)
p. 169 Termen greşit pentru gr. protimisis (drept de preempţiune). (n.ed.)
p. 182 Omagiile mele (n.ed.)
p. 185 Nu e rău, nu e rău deloc. (n.ed.)
p. 189 Scumpe prietene, eşti mereu acelaşi, atât de devotat. (n.ed.)

Partea a patra. Viaţa lui Bonifaciu Cozianu[33]

p. 197 Un nu ştiu ce. (n.ed.)
p. 207 Turmă de porci! (n.ed.)
p.212 Adio, domnule.(n.ed.)
p. 217 Bună ziua, domnule locotenent. Permiteţi-mi să mă prezint: locotenentul conte Wenden. Aţi avut o încăierare? Cât vă invidiez! (n.ed.)
E o glumă căzăcească. (n.ed.)
p. 221 Încăierare. (n.ed.)
p. 219 Asta nu depinde decât de tine. (n.ed.)
p. 222 Bine am mai ajuns! (n.ed.)
p. 228 Ecosez. E vorba de o ţesătură scoţiană, dar personajul foloseşte greşit termenul, dein neştiinţă. (n.ed.)
p. 238 Deci, suntem prieteni? (n.ed.)
p.241 Am onoarea, prea stimată doamnă, bună seara, domnule. (n.ed.)
p. 242 Un strop de coniac? (n.ed.)
Un strop, mulţumesc. (n.ed.)
p. 254 Tot Bucureştiul. (n.ed.)
p.264 Un butoi de pulbere. (n.ed.)
p. 265 Serata pe care au dat-o în reşedinţa lor particulară de la Şosea domnul şi doamna Arthur Lahovary a fost o feerie de lumină, de culori, de tinereţe.............Principesa Ipsilanti în saten albastru Nattier...(n.ed.)
p. 267 Marele c... (n.ed.)
c... generos. (n.ed.)
Doamna cu inima generoasă. (n.ed.)
p. 269 Scumpul meu copil. (n.ed.)
Pulpe groase şi buci asemenea. (n.ed.)
p. 270 Dacă mi s-a întâmplat nenorocirea să... (n.ed.)
Domnule, sunt nenorociri care nu trebuie să ţi se întâmple.(n.ed.)
p. 273 Statuete înfăţişând copii mici sau amoraşi. (n.ed.)
p. 275 Ce curios! (n.ed.)
E un joc de copii. (n.ed.)
În gardă. Începeţi (n.ed.)
p. 292 Aţi jucat greşit, doamnă. (n.ed.)
p. 293 Nişte oameni foarte interesaţi. (n.ed.)
Eşti decentă într-un hal! (n.ed.)
p. 294 Nu se poate juca în felul ăsta! (n.ed.)
p. 295 Un urs, dar un om încântător. (n.ed.)
p. 296 Cine-i acolo? (n.ed.)
Aici e Ferdinand, iubito, deschide. (n.ed.)
Aici e Cozianu! (n.ed.)
p. 297 Un Popescu în guvern? Unde-o să ajungă sărmana asta de ţară? (n.ed.)
p. 302 E frumoasă ca lumina zilei. (n.ed.)
p. 311 Între noi fie zis. (n.ed.)

Partea a cincea. O călătorie de plăcere[34]

p. 321 O să ai ce să-mi spui. (n.ed.)
p.323 Reuşit animal. (n.ed.)
p. 324 Eminamente practic, vreau să spun. (n.ed.)
p. 335 Va ieşi de acolo o cucoană desăvârşită. (n.ed.)
Deopotrivă cu oricare... (n.ed.)
p. 340 Un şiretlic de om de legi. (n.ed.)
Ce neam păcătos de oameni am mai adus pe lumne...(n.ed.)
p.243 Nu-ţi cer sfatul, îţi cer părerea doar ca jurist, bagă-ţi asta în cap (n.ed.)
p. 344 Tainele Palatului Regal. (n.ed.)
p. 346 Stilul de viaţă .(n.ed.)
p. 349 Când n-ai sitari, mănânci şi mierle. (n.ed.)
p. 351 Nici o pagubă. (n.ed.)
p. 357 Pute, dragă doamnă Ressel?
Dar, stimată doamnă baroană... (n.ed.)
p. 359 La revedere, doamnă Sacher! (n.ed.)

Partea a şasea.Bijuterii de familie[35]

p. 371 lanţ de aurpe pântece[36]
p. 404 în partea cealaltă şi scuipă.[37]
p. 413 atâta pot să-ţi spun.[38]
p. 415 şi-o petrecu pe după ceafă.[39]
p. 422 Golanule! (n.ed.)
p. 447 Ai scos vinul din butoi, trebuie să-l bei. (n.ed.)
p. 468 printre degete.[40]
degât, cu o panglică.[41]
p. 485 Se făcea noapte.[42]
p. 492 Au înnebunit. (n.ed.)
p.493 Mă rog? (n.ed.)
Chiar aşa. (n.ed.)
p. 494 Săraca de tine. (n.ed.)
Ai înnebunit şi tu. (n.ed.)
p. 501 în pieptul cailor[43]

Partea a şaptea. Viaţa la ţară (I) p. 538 [44]

p. 548 Biata Franţă! (n.ed.)
Orice om are două patrii: a lui şi pe urmă Franţa! (n.ed.)
p. 551 A băut.

A devenit sentimental,
Şi pe urmă a fost
Propriul său ginere! (n.ed.)
p. 553 Nu se poate. (n.ed.)
p. 554 Îşi făcea de cap în străinătate. (n.ed.)

Partea a opta. Datoria[45]

p. 581 Nişte vite, ce vrei, nădragi de piele, cuţitari, nişte dobitoci, puiule. (n.ed.)
p. 582 Un băiat grozav. (n.ed.)
p. 593 Ce se întâmplă aici? Ce porcărie blestemată e asta? Asta e la voi ţinută? Drepţi! Pentru onor la dreap-ta! La stânga'mprejur! Aşa! Se vede că nu e nici un ofiţer pe-aici!
- Ba da, eu. Am onoareasămăprezint: locotenent major von Bernhardi. (n.ed.)
Felicitările mele, domnule, felicitările mele! (n.ed.)
p. 600 Un pic de rachiu. (n.ed.)
În sănătatea ta, şi noroc! (n.ed.)
p. 614 Cu scumpul nostru prinţ Duca. (n.ed.)
Dar nu cumva era socialist, anarhist, în fine, câştigat pentru cauza revoluţiei? (n.ed.)
Vezi-ţi de treabă, dragul meu: e boier. (n.ed.)
A, la noi au existat boieri care vor revoluţia, e foarte elegant, foarte la modă la Petrograd. (n.ed.)
Sper că se va da un exemplu, nu-i aşa, domnule general? (n.ed.)
p. 615 Am vorbit azi după-amiază cu domnul Brătianu, care m-a asigurat că se va face un exemplu. (n.ed.)
Sunt prea mulţi, domnule general: de câteva ori mai numeroşi decât populaţia bravei dumneavoastră ţări. Aşa că mă-nţelegeţi...(n.ed.)
p. 642 Nu, nu, blondele
Sunt prea bune de prăsilă,
Nu, nu, blondele
Eu nu le vreau! (n.ed.)

Partea a noua. Mizeriile războiului[46]

p. 655 Lumea întoarsă pe dos. (n.ed.)
p. 663 Scurtă şi bună, aşa îmi place viaţa. (n.ed.)
p.666 Nu vă spun mai mult. (n.ed.)
Nişte brute, nişte biete brute. (n.ed.)
p. 668 Ei, fir-ar de c.... Înjurătură franţuzească. (n.ed.)
p. 669 Ca băieţii. (n.ed.)
Apropo de băieţi. (n.ed.)

Partea a zecea. Augusta sau Marşul nuţial[47]

p. 682 Mă voi lupta pentru iubirea mea, o voi apăra. (n.ed.)
p. 683[I] Pentru o iubire e nevoie de două persoane. (n.ed.)
p. 687 Ce? Ce? Ce zice?
Aş! Nu, nu e spion, e un nătărău. (n.ed.)
p. 690 Sune-le să-l împuşte pe rege! (n.ed.)
p. 700 Îndrăzneală, iarăşi îndrăzneală şi mereu îndrăzneală! (n.ed.)
Friedman asculta, da din cap[48]
p. 706 Domnul locotenent-major Golubenko. (n.ed.)
Ştiţi tot. ce credeţi de planul nostru? (n.ed.)
p. 708 Acesta e planul meu. (n.ed.)
Şi dumneata, ce-ai să faci? (n.ed.)
p. 709 Slăbeşte-ne! Nu te supăra, domnule locotenent, dar toate astea sunt rahat! Complicaţii inutile! Trebuie să ne repezim înainte! (n.ed.)
Rahat! (n.ed.)
p. 710 În ce direcţie mergi, domnule locotenent? (n.ed.)
p. 711 La ce foloseşte? (n.ed.)
N-ai de ce. (n.ed.)
p. 712 Dar ce crezi dumneata (n.ed.)
Dar, scumpe amice, e foarte simplu. Ce crezi că doresc ei? (n.ed.)
p. 713 Această revoluţie va deveni mondială. (n.ed.)
Max Wechsler al dumneavoastră a plătit cu viaţa această timiditate. (n.ed.)
Desigur. (n.ed.)
Cu munca noastră. (n.ed.)
p. 714 E posibil. (n.ed.)
Evident, evident, trebuie muncit... (n.ed.)
p. 726 Uite, măi, aici e Paşcani! (n.ed.)

Partea a unsprezecea.Salata[49]

p. 737 [CXLVII] Te-apucă înebunia într-un fund de provincie ca asta...(n.ed.)
p. 738 [CXLVIII] Vă mulţumesc foarte mult... sunt încântat! (n.ed.)
p. 739 [CXLIX]Ei, asta-i bună! (n.ed.)
p. 767 [CL] Faceţi-l să riceapă, e un încăpîţânat mititel. (n.ed.)
p. 777 [CLI] Şi nu-i mare lucru. (n.ed.)

Partea a douăsprezecea. Plăcerile tineretului[50] p. 779

p. 781 [CLII] Cu amândouă picioarele deodată. (n.ed.)
p. 784 [CLIII] Atât de tânăr şi deja moldovalah? (n.ed.)
Eşti prea moldovalah, domnule[51].

Partea a treisprezecea. Chinta regală[52]

p. 808 Dă-mi braţul. La revedere. (n.ed.) Iah, domnule.[51]
p. 817 E bătrânicioasă. (n.ed.)
Tunsă băieţeşte. (n.ed.)
p. 819 Gardă personală. (n.ed.)
Oare merită trupul ei să fie chiar atât de păzit? (n.ed.)
Durdulie, ştiţi. (n.ed.)
p. 826 Nu-i rău, nu-i rău pentru o prostituată de doi bani. (n.ed.)
p. 829 Eu sunt norocosul! (n.ed.)
Cineva care vă iubeşte. (n.ed.)
Niciodată! (n.ed.)
p. 833 Ca o fată tânără! (n.ed.)
p. 836 Aş vrea şi nu mă ţin puterile. (n.ed.)
p. 837 Nu te duce nicăieri poimâine seara: te aştept; maiestatea sa regina-mamă va veni la orele unsprezece. (n.ed.)
Atât de spontană. (n.ed.9
p. 838 Şirag. (n.ed.)
Ştiţi, eu, dacă e vorba să aud o locomotivă, prefer să mă duc la gară. (n.ed.)
p. 841 A, crezi că fiul meu e un rege mare? (n.ed.)
Şi de femei care să-l iubească cu o dragoste clarvăzătoare. (n.ed.)
Astfel de femei vor trebui să se călăuzească numai după sfaturile maiestăţii voastre. (n.ed.)
p. 842 Ce încântătoare e! (n.ed.)
p.844 Oricum, pierd totul. (n.ed.)
p. 850 Eşti încântător. (n.ed.)
p. 855 Faci pe misteriosul? (n.ed.)
p. 857 Eşti băiat bun, îţi mulţumesc, ionele; ştii doar că mi-eşti foarte drag. (n.ed.)
p. 866 Cu atât mai bine. (n.ed.)
p. 867 Piedică neprevăzută. (n.ed.)

Partea a paisprezecea. Acvarium[53] p. 806

p. 876 profesor de filosofie. (n.ed.)
Filosofie de belferi. (n.ed.)
p. 885 Doctor în filosofie.(n.ed.9

Titular al anumitor specialităţi universitare, care are doctoratul şi a trecut un concurs de titularizare. Echivalentul fr. agregat. (n.ed.)
p. 887 Întâi, în sine. (n.ed.)
Dragul meu. (n.ed.)
p. 888 E ceva cu "tub". (n.ed.)
Te asigur, dragul meu. (n.ed.)
Enorm. (n.ed.)
Habar n-ai, scumpul meu. (n.ed.)
p. 892 Şef de catedră (n.ed.)
p. 893 Concepte dinamice şi formarea dinamică a conceptelor. (n.ed.)
p. 894 Vă rog. (n.ed.)
p. 898 Filosofic vorbind. (n.ed.)
p. 901 Ce porcărie! (n.ed.)
Nu vorbi prostii, e un nobil. (n.ed.)
p. 902 Moft, nobleţe românească! (n.ed.)
p. 907 Grozavă idee! Colosal! Minunat! (n.ed.)
p. 908 Repede! Repede! Bărbiereşte-te, îmbracă-te, fuga marş! (n.ed.)
p. 913 Domnii mei... începeţi! (n.ed.)
p. 913 Mi-ai închis pliscul. (n.ed.)
p. 915 Beat e ăsta! (dialect bavarez). (n.ed.)
p. 917 Da, da, poate că Hitler o să... (n.ed.)
p. 918 Faceţi-l praf pe porcul de jidan! (dialect bavarez). (n.ed.)
Aşa-i trebuie! (n.ed.)
p. 923 După obiceiul Universităţii mücheneze. (n.ed.)
p. 929 Ei, spune, cum e cu revoluţia? (n.ed.)
E foarte bine cu revoluţia! (n.ed.9
Porc de câine împuţit. (n.ed.)
Faceţi-l praf! (n.ed.)
p. 934 Sunt puţini laşi care-şi dau seama de laşitatea lor! (n.ed.)
p. 940 Puţin afumat. (n.ed.)
p. 942 Asta-i meseria lui. (n.ed.)
p. 946 Colecţia operelor Părinţilor Bisericii. (n.ed.)
Bisericile greceşti. (n.ed.)
Bisericile latine. (n.ed.)
p. 950 Proaspăt ca un trandafir. (n.ed.)
Dacă ţinem seama că e încornorat. (n.ed.)
Îi curăţă pe toţi, chiar şi pe încornoraţi. E formidabil, omul ăsta. (n.ed.)
p. 975 E smintită de-a binelea. (n.ed.)
M-aştept la tot ce poate fi mai rău. (n.ed.)
N-a sosit încă ziua cea mare? (n.ed.)
p. 979 Despre caracterul plăcerii şi al durerii. (n.ed.)
p. 983 Despre neant şi întunecimi. (n.ed.)

p. 985 A treia (cale) nu există. (n.ed.)
p. 993 La dispoiţia dumneavoastră, domnule doctor! (n.ed.)
p. 994 Aşa-i lumea... (n.ed.)
p. 996 Cum atât de bine spuneţi. (n.ed.)
p. 997 Valentina e încântătoare. (n.ed.)
p. 998 Bani şi putere, restul e o nerozie! (n.ed.)

VOLUMUL AL III-lea

COLECȚIE DE BIOGRAFII,
AUTOBIOGRAFII
ȘI MEMORII CONTEMPORANE[I]

1. p. 1 **Justificare**
Domine, Domine/ gratias Tibi ago/ ex imo pectore/ ex toto corde meo/ cor meus/ Domine, meus Domine/ amor anima mea[2].
2. p. 5 **Vârsta de Aur sau Dulceaţa vieţii[3] (*Memoriile Totò Istrati. Partea I*)**
3. p. 93 **Copilăria unui netrebnic[4] (Din *Autobiografia lui Panait Petre. Partea I*)**
p. 93 jumătate de an în “Gazeta literară”[5]
4. p. 169 **Secretul (Din *Memoriile lui Totò Istrati*)[6]**
5. p. 198 **Coborâre în Iad (Din *Autobiografia lui Panait Petre . Partea a II-a*)[7]**
p. 258 *Îşi duc parcă sângele lor.*[8]
p. 265 vreo douăzeci de ani.[9]
6. p. 286 **Cafiné (Din *Memoriile lui Totò Istrati*)[10]**
p. 286 Francisco Goya[11]
p. 287 ultimă chenzină[12]
p. 292 *când eşti treaz.*[13]
p. 293 *Adriennei*[14]
p. p. 298 *în iubitele-mi dodii...*[15]
p. 300 la bancă într-o zi[16]
p. 300 al cărţii de faţă.[17]
p. 300 decât la Lucullus.[18]
p. 301 *Enigma Doamnei T...*[19]
p. 302 Lucian Antipa[20]
p. 304 Pantelimon Moaşa.[21]
p. 307 la subsolduduiau rotativele.[22]
7. p. 324 **Paella (Din Autobiografia lui Panait Petre)[23]**
p. 326 Mergea încetprin noroi.[24]
p. 388 ¿Que tal ?[25]
8. p. 403 **Ars Amandi (După Partea a II-a din *Memoriile lui Totò Istrati*)[26]**
p. 416 citea un roman de Colette.[27]
9. p. 440 **Viaţa şi moartea unui om fără acte de identitate[28]**
p. 458 Omul fără acte[29]
p. 504 ce-am putut citi...[30]
p. 507 pe front, în Aragon.[31]
10. p. 518 **Stenahoria majoră (Din *Memoriile lui Totò Istrati*)[32]**
11. p. 540 **Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica sau “Ca un ostaş, ca un muncitor cu ziua”[33]**
p. 550 revoluţia din februarie.[34]
p. 568 Sonata Kreutzer[35]
p. Vanderberghe[36]
p. Nota editorului.[37]

p. 646 n-o pot suporta.[38]
p. 679 ca să-mi dea să mănânc.[39]
p. 684 Într-o[40]
p. 690 nu-i mai văzui.[41]

12. p. 730 **Problema sexuală (Din *Autobiografia lui Panait Petre*)[42]**

13. p. 797 **Proprietatea şi posesiunea (*Memoriile lui Erasmus Ionescu. Partea I*)[43]**

p. 820 *Der Wille zur macht*[44]
p. 858 şi categoria abisului.[45]
p. 864 ca Jakob Böhme[46]
p. 922 e *in-su-por-ta-bil*! [47]
p. 923 Cristian[48]
p. 951 consemnatceva la *Anexe*.[49]
p. 956 *Catedrala din Coimbra*.[50]
p. 962 în gravurile lui Callot[51]

14. p. 1021 **Pe Victoriei (*Memoriile lui Prospero Dobre, optimist*)[52]**

p. 1022 *la jumătatea căii vieţii noastre* [53]
p. 1035 Librăria Alcalay[54]

15. p. 1041 **Un om în loc sau Cheia (Din *Autobiografia lui Panait Petre*)[55]**

p. 1062 care-i plăcea lui[56]

16. p. 1078 bis **Romanticii[57]**

Valentina era singură: deşi se făcuse seară, maică-sa încă nu se întorsese de la spital. Valentina şedea cu mâinile în poală şi cu ochii închişi şi îşi închipuia că e la Varoş şi că-l aşteaptă pe Mihai, să se întoarcă de la uzină. I se părea în clipa asta că ar fi fost mai bine să rămâie. Încearcă să se amăgească, să i se pară că aude din odaia de alături glasul mătuşii Erjebet.

Soneria ţârâi prelung. Era, desigur, Cristian. O clipă, Valentina se gândi să nu-i răspundă, să nu deschidă. Nu dorea să vadă nici un om, decât pe Mihai, nu dorea să audă nici un glas, decât pe al lui Mihai. Restul n-o interesa.

Soneria mai sună odată, cu încăpăţânare. Valentina se ridică şi se duse să deschidă uşa, se întunecă aducându-şi aminte de ultima întâlnire cu Cristian şi de vizita lor la Georgică Scarlat.

Dar când deschise uşa se trezi în faţă cu Evghenie Balint, scurt, îndesat şi zâmbitor.Valentina se făcu albă la faţă. Întrebă:

- Numai… dumneata ai venit?
- Numai eu… altcineva nu putea, deşi ar fi dorit mai mult. Nu mă pofteşti înăuntru?
- Intră te rog, îngână Valentina dându-se la o parte. El râse vesel şi ironic:
- Mulţumesc.

Intră şi scoase un plic din buzunar:

- Ţi-am adus o scrisoare de la Mihai.

Valentina luă plicul. Îi tremura mâna.

- Ce-i cu dumneata, tovarăşă Valentina? întrebă Evghenie.
- Eşti slabă, palidă… parc-ai fi bolnavă…
- N-am nimic, murmură Valentina roşindu-se.

Ţinea scrisoarea în mână, parcă n-ar fi ştiut ce să facă cu ea.
- Dacă vrei s-o citeşti, pofteşte. Nu te uita la mine, eu am să răsfoiesc cărţile astea.
- Mulţumesc, zise Valentina şi se aşeză într-un colţ, rupând plicul din mână. Îi tremurau mâinile, şi rupse şi o parte a scrisorii. Începu să citească. Evghenie Balint zâmbi, şi se uită pe fereastră cu mâinile la spate. Când i se urî, şi i se păru că a stat destul, mai trase cu ochiul la Valentina. Ea şedea cu ochii în gol şi zâmbea. Apoi reîncepu să citească scrisoarea. Evghenie Balint dădu din umeri şi oftă, întorcându-se iar spre fereastră.

Într-un târziu, auzi soneria care sună prelung şi insistent.
- Să mă duc eu să deschid?

Valentina, trandafirie în obraji şi cu ochii strălucitori, citea mereu scrisoarea.
- Să mă duc să deschid?
- Poftim? Întrebă Valentina. El repetă încă o dată întrebarea, dar ea nu-l auzi. Soneria zuruia mereu. Evghenie Balint se duse să deschidă şi se trezi în faţa a doi bărbaţi tineri, unul înalt şi cu un cap interesant, cu ochi adânci şi fruntea curată. Iar celălalt mai mic, costeliv şi neîngrijit, cu înfăţişarea bolnăvicioasă şi privirea neagră şi moartă. Cel înalt surâdea strâmb când se deschisese uşa, şi se pregătea să se încline adânc, teatral; dar la vederea rotofeiului Evghenie Balint, serios, pătrat, şi cu ochelari, surâsul se şterse şi temeneaua se opri la jumătate. Celălalt nu arăta nici surprindere, nici tulburare, stătea şi se uita drept înainte, posac şi duşmănos.
- Cine eşti dumneata? Întrebă cam de sus cel mai înalt.

Evghenie Balint răspunse binevoitor:
- Sunt Napoleon Bonaparte. Dar dumneata?

Cel înalt se roşi la faţă şi întrebă:
- Domnişoara Valentina Motaş e acasă?
- Nu e acasă decât tovarăşa Valentina Udrea, răspunse Evghenie Balint ceva mai rece. Celălat se roşi şi mai tare:
- O caută domnul Cristian Vasilco şi domnul George Scarlat, zise el apăsând cu trufie asupra cuvântului ‚domnul'.

Balint se duse s-o anunţe pe Valentina, care la început nu fu în stare să priceapă, apoi însufleţirea care o înfrumuseţa deodată se umbri:
- De ce a venit şi încă şi încă şi cu omul acela…mi-e scârbă de acest Georgică Scarlat.
- Să-i dăm afară, propuse liniştit Evghenie Balint. Dar Valentina ieşi şi peste o clipă se auziră glasuri, şi toţi trei intrară, Cristian Vasilco vorbind cu mare vioiciune. Valentina tulburată şi plictisită, iar Georgică Scarlat mut şi cu mişcări de automat.

- Să-şi ceară scuze, l-am adus ca să-şi ceară scuze pentru purtarea lui din zilele trecute, nici n-am îndrăznit să-ţi dau un telefon, fără să vin mai întâi cu el adus de guler: Georgică, dacă mă iubeşti şi nu vrei să ne supărăm, cere-ţi scuze, târăşte-te pe burtă şi sărută-i picioarele! Zise Cristian pe nerăsuflate. Evghenie observă că era băut, desigur că şi celălalt care acum zâmbea îndoielnic, băuse ceva.
- Faceţi cunoştinţă, zise Valentina stânjenită, tovarăşul Balint, domnul Cristian Vasilco, domnul Scarlat.
- Tovarăşul e un amic de-al tău de-acolo, de la… întrebă Cristian Vasilco, pe când Georgică Scarlat se lăsă să cadă pe un scaun şi se uită scârbit împrejur, la mobilele oarecari şi la perdelele ieftine.
- Tovarăşul Balint e redactorul şef al ziarului uzinei, zise Valentina jignită de zâmbetul dispreţuitor al lui Cristian şi adăugă, ştiind că-l va face pe Cristian să sufere:
- E cel mai bun prieten al lui Mihai al meu!
Cristian se schimbă la faţă:
- A, zise el, e un … constructor al socialismului!
- Constructor… rosti ca un ecou, dezgustat, Georgică Scarlat. Construieşte!

Evghenie Balint făcu ochii mari îndărătul ochelarilor şi întrebă:
- Aveţi ceva împotrivă?

Georgică Scarlat dădu din umeri şi vorbi în silă:
- E absurd, fără sens, criminal să construieşti ceva.

Evghenie Balint rămase o clipă mut. Georgică Scarlat se uita acum la covor, nu-i plăcea nici covorul: banal. Cristian îl privi pe Evghenie cu un aer triumfător:
- De ce e absurd? Întrebă Evghenie.
- Fiindcă totul este absurd, zise fără chef Georgică Scarlat. Lumea, viaţa, societatea, omul…totul e absurd şi făcut anume ca să creeze suferinţă… Dacă mai construieşti ceva mai adaugi câteva prilejuri de suferinţă.
- Dumnealui probabil nu s-a gândit niciodată la asta, zise Cristian batjocoritor.
- Ba da, dar am ajuns la concluzia contrarie… şi, mă rog, care ar fi soluiţia după dumneata? Ce-i de făcut? întrebă Evghenie Balint neluîndu-l în seamă pe Cristian, care râdea sfidător.
-Soluţia este nimicirea, răspunse plictisit Georgică Scarlat. Mă mir că mai trebuie să dau explicaţii, când lucrurile sunt aşa de evidente.
- Nimicirea? Nimicirea cui?
- În primul rând a oamenilor, ca să nu mai sufere. Ei sufăr cel mai mult… murmură Georgică Scarlat.
Evghenie Balint începu să râdă:
- Mă bucur foarte mult că v-am întâlnit, zise el frământându-se pe scaun. Dar nu credeţi că o soluţie mai interesantă ar fi să lichidăm, rând pe rând, pricinile de suferinţă? Cum ar fi foamea, exploatarea, boala, neştiinţa…

- Asta spun comuniştii, zise Georgică Scarlat. Dar rămâne, zise el aplecându-se peste masă, şi suflând lui Evghenie duh de spirt pe nas – rămâne capacitatea de suferinţă care e în om! O să sufere că au o petală de trandafir noaptea în aşternut, o să sufere că sunt muritori. Suferinţa şi disperarea e în noi, aicea, zise Georgică Scarlat bătându-se în piept. Evghenie Balint se făcu roşu la faţă şi se încruntă:
- Asta-i o măgărie! Să nu mai moară de foame şi de ciumă deocamdată, să nu mai fie robi şi umiliţi, să se bucure de puterea asupra naturii, pe care i-a dat-o omului ştiinţa, să poată gusta artele oamenii care astăzi umblă desculţi şi goi! Pe urmă, o să mai vedem ce e cu trandafirul dumitale şi cu moartea! Întâi să trăiască oamenii cum trăiau odată regii!
Georgică Scarlat se înviorase. Vorbi cu patimă, schimonosindu-şi obrajii nebărbieriţi:
- Faceţi-o! Şi o să vedeţi atunci disperarea, suferinţa şi zădărnicia şi nimicnicia, cum ies din inima omului şi distrug paradisul vostru pământesc!
O să-l păzim! Există şi nebunia în oameni, şi instincte distrugătoare; o să le punem frâu, zise Evghenie Balint liniştit.O să-i educăm pe oameni şi să schimbăm educaţia pe care le-au dat-o mii de ani de sclavie şi război.
-Mai simplă e soluţia mea: să lucrăm organizat pentru distrugerea vieţii, zise visător Georgică Scarlat. Putem răspândi ideea asta.
Evghenie Balint se uită cercetător la amândoi:
- Ce, sunteţi chiar o sectă? întrebă el pe un ton ce părea uşor. Cristian Vasilco însă izbucni:
- Noi? Noi suntem cei mai interesanţi oameni ai acestui moment.Noi suntem romantici. În toate ţările suntem la fel. Toţi suntem romantici, suprarealişti, existenţialişti, admiratorii violenţei, teoreticienii erotismului, oameni care o dată în viaţa lor s-au aflat în faţa golului, a abisului fără fund, a nimicului înspăimântător ce se ascunde în miezul vieţii. Viaţa de fapt nu e decât o băşică de săpun, o pojghiţă subţire sub care găseşti nimicul. Noi, da, noi suntem romantici, oamenii întunericului, ai haosului, ai distrugerii, ai neantului şi morţii!
Tăcu palid, cu ochii strălucitori de însufleţire. Georgică Scarlat nu părea deloc impresionat. Dădu din cap cu un aer amărât, încuviinţând, apoi vorbi abia mişcându-şi buzele subţiri înconjurate de o barbă nerasă de câteva zile:
- Da, aşa e… Numai un lucru e nelalocul lui în ce-ai spus: cuvântul ‚noi'. Care ‚noi'? Tu şi cu mai cine? Tu nu eşti nimic din ce-ai spus mai adineauri, tu gargariseşti numai cu buzele astea. Şi se pare frumos, interesant să fii un romantic.Dac-ai fi cu adevărat, ai face ceva, dar tu te mulţumeşti să vorbeşti. Eşti un estet. Un mic-burghez banal. Trebuie făcut întuneric, trebuie creat haos, trebuie acţionat din disperare, moartea trebuie practicată, dacă-mi permiteţi să spun aşa, încheie dânsul cu o umbră de zâmbet batjocoritor şi adăugă din colţul gurii:
- Nu eşti romantic. Eşti romanţios.

Cristian Vasilco se schimbă la faţă. Era umilit şi furios.
- Nu te mai lăuda atâta! Nu mai fi mereu atât de superior. Să te vedem. Săvârşeşte o faptă, începe practica morţii. Şi atunci să vedem dacă am să mai fiu un estet, un mic-burghez banal, ciocoi îngâmfat ce eşti!
Georgică Scarlat râdea galben:
- Bine… să vedem.
Evghenie Balint, care-l privise rece pe Cristian Vasilco, ridică mâna:
- Eu sunt împotriva titlului de romantici. Voi sunteţi cel mult ultimii romantici ai veacului trecut, iar noi, constructorii, cum spune cu dispreţ domnul Scarlat, suntem romanticii veacului acestuia şi ai celui viitor! Noi…
- Cine ‚noi'? întrebă Cristian Vasilco.
- Prietenul meu Mihai Udrea şi fata asta, şi eu, şi mii şi milioane de oameni. Noi suntem cei care vrem o morală nouă, o societate întemeiată pe ea, cei care vrem ca puterea materiei să fie în mâna omenirii întregi: noi credem în realitatea insului, în viaţă, şi avem siguranţa victoriei. Noi facm lucrul cel mai extraordinar şi romantic de când se ştie omenirea, vrem să se împlinească pe tot pământul visul despre vârsta de Aur pe care cei vechi o credeau în trecut, şi pierdută, iar noi o credem în viitor şi realizabilă. Noi construim societatea omenească pe care o visa acum două mii de ani un filozof care nici măcar nu era materialist şi care spunea:
- „Gândirea lor era dreaptă, înaltă şi mărinimoasă în faţa loviturilor soartei, ca şi între ei, atâta linişte şi înţelegere, numai virtutea avea preţ în ochii lor şi de aceea nu socoteau mare lucru, grămezile de aur şi bogăţiile pe care le aveau şi pe care le simţeau mai degrabă ca pe o povară. Departe de a cădea în greşeală pierzându-şi firea de atâtea bogăţii. Îşi dădeau seama limpede şi cu ascuţime că toate aceste bunuri cresc numai prin comunitatea cetăţenească însoţită cu virtutea". Şmai departe, continuă Evghenie Balint, Critias îi vorbeşte lui Socrate şi lui Harmocrate despre minunile acelei ţări de mult dispărute, despre pieţele, canalele, arsenalele şi câmpiile nemaipopmenit de roditoare şi locuitorii ei înţelepţi şi fericiţi. E Atlantida lui Platon. Dar poate fi descrierea destul de sărăcăcioasă a Comunei Mondiale. Nu credeţi că romanticii sunt cei care cred în ea şi încearcă s-o înfăptuiască?
- Asmemena romantici trebuie împuşcaţi şi vor fi! Exclamă furios şi sfidător Cristian Vasilco.
- Sunt în realitate duşmanii omenirii, murmură trist Georgică Scarlat.
Evghenie Balint zâmbea, sticlindu-şi la ei ochelarii:
- Mi s-a mai spus asta, înainte de a fi condamnat la moarte, în vara lui 1944. Nu foloseşte la nimnic ameninţarea romanticilor: o idee nu poate fi oprită cu gloanţe.
- Cum poţi dumneata, un om de cultură, întrebă obosit Georgică Scarlat, să fii un „constructor"?
Evghenie Balint zise:

- Tocmai pentru că sunt un om de cultură. Cultura modernă împinge la distrugerea lumii vechi şi construirea unei lumi noi.
- Cultura modernă împinge la disperare! strigă Cristian Vasilco. Evghenie Balint îl privi rece şi spuse:
- Nimic pe lume nu împinge la disperare, ci la construcţie pe toate planurile. Se făcu tăcere. Georgică Scarlat se ridică şi se mai uită odată împrejur, apoi râse singur şi murmură cu dispreţ:
-Mediocrii.

Şi ieşi fără să spuie bună seara. Cristian vroi să-l reţină, dar nu izbuti. El însuşi încercă să stea de vorbă cu Valentina, dar ea nu-l asculta: ţinea în mână scrisoarea lui Mihai şi o recitea. Cristian, jignit şi tulburat, ieşi şi el.

17. (Din *Falsele Memorii ale lui Simon Abazia*)[58]

Aici încep falsele memorii ale lui Simon Abazia, care povestesc viaţa celui ce sub acest nume îşi ascunde inima rănită şi iubirea de oameni şi nu se lasă zdrobit şi descurajat de vremea potrivnică şi barbară, de ţara sumbră şi barbară, nici de tiraniile succesive care zdrobesc sufletele şi trupurile, ci încearcă să scrie memoriile unui om, şi consemnează ceea ce crede el din tot sufletul său că e adevărat. Anul MCMLIV, ziua XXVI, luna X, când cel ce se ascunde sub numele lui Simon Abazia împlinse treizeci de ani, cu voia lui Dumnezeu, întâia treime a vieţii sale; la miezul nopţii, când mişcarea oraşului s-a liniştit, şi oamenii înspăimântaţi de viitor, îndureraţi şi osteniţi de prezent, sleiţi de muncă şi de sărăcie şi prostiţi de plăceri ieftine dorm; iată ce am de spus, şi aşteptam să spun de mulţi ani de zile, şi acuma spun.

Întâia mea amintire este aşa. Stăteam întins pe burtă, în pielea goală, pe o bancă lungă, lângă un nuc cu coaja albă cu crăpături negre. Cred că era prin mai sau iunie: judec aşa după culoarea cerului, care era de un albastru pur, adânc, strălucitor, hrănit cu lumina intensă şi nemişcată a soarelui din preajma amiezii. Deasupra mea era cerul acela şi frunzişul gros, gras, dens, amar, verde, greu, adânc al nucului puternic şi tânăr.

Erau pe aproape două femei, cu fuste creţe (una avea o fustă albastră); aveau feţe arse de soare. Şi erau legate la cap cu basmale. Vorbeau. Nu ştiu ce spuneau. Cred că erau vesele. Era cald şi bine şi putere în cer, putere în nuc, şi putere în mine.

Amintirile următoare nu le-aş putea împărţi, să spun care a fost a doua sau a treia, şi nici n-au importanţă până la una din ele; totuşi, le voi pune aici pe scurt: (lectura lui *Harap Alb, Tinereţe fără bătrâneţe,* furtuna, lacrimi de sânge, scrisul cu aureole, pipi în cafea, acul în bazin, iarna, la dentist, gelozia); astfel, îmi aduc aminte de căruciorul în formă de căruţă ţărănească, dar aidoma, punct cu punct, de la oişte până la cercul de fier al roţilor, numai că mult mai mic. În acest vehicul zgomotos care mă zdruncina ca dracul, adormeam liniştit; pe cînd căruciorul lăcuit alb şi suspendat pe arcuri moi şi

roţi de cauciuc, a zăcut mulţi ani nefolosit într-un şopron, până când a fost vândut sau dat.

Îmi mai aduc aminte că, trăgându-mi singur căruţul prin curte, înjuram cumplit, păgâneşte. Învăţasem de la ordonanţele tatălui meu.

Ordonanţele făceau servicii prin casele ofiţerilor, pe vremea aceea: tăiau şi spărgeau lemne, serveau la masă, plimbau copiii, făceau cumpărături. Tot soldaţii lucrau la clădirea câte unei case, udau grădina de flori sau de zarzavat.[59]

Tot soldaţi lucau într-o noapte de toamnă când m-am trezit şi am deschis ochii asupra odăii văruite, cu ferestrele până-n podea, lipsite încă de geamuri. Pe pereţi se mişcau umbre mari, în odaie era frig, mi se pare că intra pe ferestre înăuntru un fel de ceaţă – şi afară era beznă şi vuia, şuera, bubuia vântul; jos, în vale, se auzea uruitul Dunării răscolite de furtună. Pe uşi şi pe ferestre intrau şi ieşeau soldaţi în mantale; mama mea şi doica le dădeau ceaiuri fierbinţi şi ei plecau iar – să se suie pe acoperiş, unde legau ţiglele de stinghiile acoperişului; le legau cu sârmă ca să nu le ia vântul. În orice loc din lume, ţiglele acoperişului stau singure la locul lor, prin propria lor greutate; la noi erau legate cu sârmă ca să nu le ia vântul primăvara şi toamna.

Stăteam în vârful patului, cu ochii mari, şi mi-era frig, şi mă uitam. Pe urmă am adormit. Nu ştiam că viaţa mea are să fie la fel: construcţia unei case în furtună şi vreme rea şi nevoia să consolidezi mereu totul, împotriva vântului negru al vremelniciei şi al neantului.

Dar toate astea sunt literatură; n-aveam cum să prevăd nimic atunci, şi nici clipa n-avea o valoare simbolică; altfel lucrează în vieţile noastre mecanica destinului.[60]

18. p. 1079 **Nexus (Din *Memoriile lui Prospero Dobre, optimist*)[61]**

p. 1080 mă înspăimântă.[62]
se întretaie.[63](*Note, comentarii și variante*).
p. 1081 Claudiu Ioanovici, şi a lui Leonte Tănase, şi a Terezei Tănase.[64]

p. 1091 am desenat pentagrama.[65]
p. 1092 cu ferestrele închise.[66]
p. 1096 blajin, bine dispus[67]

[I] În loc de note de subsol de pagină, am indicat pentru *Colecție...* chiar pe rând, între paranteze, cu cifre romane și n. ed., ce voiam să semnalez. Cu cifre arabe sunt notele de la finalul cărții

19. p. 1136 **Incognito**[68]

p. 1137 Acuma[69]
p. 1139: Adevărul e distrus în mai multe feluri. (n.ed.)
p. 1140 Nici foloasele mai mici ale criminalei lucrări invidiate a denunţătorilor: precum unii auguri şi Consulatul, ca să jefuiască, să dobândească, să hărţuiască pe unii ca şi pentru puterea nedeclarată, conduc, se întorc la ura şovăielnică şi la teroare. (n.ed.)
p. 1140 nu îndrăznesc să-i dau un nume.[70]
p. 1142 **Z**avod **I**meni **L**ihaciova – ZIL - Uzină purtând numele lui Lihaciov. (n.a.)
p. 1149 O Niobe[71]
p. 1157 oamenii lui Malvolio[72]
p. 1158 un fost zeu-lup[73]
p. 1171 din *Timpul regăsit*[74]
p. 1204 la marginea oraşului.[75]
p. 1238 hăul Iadului[76]
p. 1281 străbătea o câmpie nesfârşită,[77]
p. 1420 delegaţie oficială în China[78]
p. 1425 Ana[79]
p. 1461 Pekin: Oraşul Roşu.[80]
p. 1502 cerînd puterea pentru comunişti.[81]
p. 1509 C.G.M.-ului[82]
p.1525 sub escortă la Vrata[83]
p. 1529 Go sudartsvennoe Automobilnoe Zavod – Uzina de Stat pentru Automobile. (n.a.)
p. 1620 care se află dincolo[84]
p. 1633 Azi canalul există, dar e ca şi cum n-ar exista ! Nu serveşte decât la transporturi de petrol, sau maşini pentru uzine – sau nici atâta. (n.a.)
p. 1660 "colonia penitenciară"[85]
p. 1682 despre iubirea de acum.[86]
p. 1696 repetentule, *ignoto*![87]
p. 1729 porneau din pădure şi coborau la vale.[88]
p. 1749 exclamă dl. Martin![89]
p. 1755 Dumnezeu sufla dinspre Asia Centrală.[90]

VOLUMUL AL IV-LEA

(intenție editorială, nepublicat)

- ***Die Transmoderne. Zur Situation des romans*** **– Vischer Verlag**
- ***Rendez-vous aux Jugement Dernier*****, Editions du Seuil, 1961**
- ***Ne întâlnim la Judecata de apoi*****, Editura Univers, 1992**
- ***Le Repos ou l'Asie intérieure*** **(publicată cu pseudonimul Pierre Travel) (Editions Julliard)**

- ***Les Amours singulières*** **(Iubiri fără seamăn– traducere de Ecaterina Țarălungă revăzută de autor, nepublicată - L'Age d'Homme, 1990)**

- ***Non credo – oro. I don't belive, I pray*** **(proiect în lucru, nefinalizat de autor, cu pagini scrise în română – pe care mi le-a dat și în engleză – I don't belive, I pray, care au rămas la autor).**

REPERE CRITICE

Atmosfera, multilateralitatea şi concentrarea acestui) de 19 ani te lasă gânditor. Este nostalgia spre culmile pe care nu le avem încă. Din complexul acestui debut de originală reviviscenţă modernă a lumii antice, un critic pripit s-ar grăbi să alcătuiască şi o nouă formă de îndrumare şi valorificare critică, să zicem pe tema împământenirii şi retrăirii româneşti a miturilor eline...”

D.Caracostea, Forme de critică. I Critica debuturilor, în «Revista Fundaţiilor Regale», 6 iunie 1944

Pe d. Petru Dumitriu am început a-l preţui citindu-l două reinterpretări moderne ale miturilor antice Niobe şi Argonautica, publicate de “Revista Fundaţiilor Regale”. Întregul material antic era sensibilizat şi poetizat, cu răsfrângeri de adânci intuiţii şi idei. Se dădeau la iveală, în ele, o fragedă vibraţie adolescentină, dar şi o maturitate de iscusit comentator modern, cu lecturi şi tehnici evoluate.

I-am citit, apoi, Preludiul la Electra, piesă destul de scurtă şi chiar schematică, dar iarăşi sensibilizând pe seama sa şi cu adnotări psihologice moderne moderne drama Clytemnestrei, a lui Agamemnon şi a lui Egist. Piesa a fost publicată tot de “Revista Fundaţiilor Regale”. E un joc de inteligenţă ascuţită, care urmăreşte ravagiile destinului, dând mai ales lui Egist, adică uneltei concrete un rol mai mare decât îl are în Eschyle. Nu e, în totul, o interpretare de mari proporţii şi mari adâncimi, tocmai pentru că se reduce complexitatea trilogiei antice. Rămâne, nu mai puţin, o transpunere vie şi îndemânatecă, impunându-se prin anumite amănunte psihologice şi poetizări parţiale, care scad monumentalitatea eroilor antici, dar le conferă, în schimb, o vibraţie umană mai apropiată de noi, lăsând destinului partea leului veşnic înfometat.

Dacă nu am fi citit aceste lucrări sau celelalte proze neo-clasice încă nepublicate, am fi avut tot dreptul să socotim pe autor un sensibil şi rafinat interpret şi adnotator poetic al marilor teme şi mituri antice, un corespondent român, cu certe calităţi literare şi intelectuale, al gustului contemporan pentru viziunile greceşti ale lumii, mereu ispititoare şi mereu pilduitoare. După Hoffmansthal, Gide, Giraudoux – un român utilizând aceleaşi procedee subtile de modernizare pe cont propriu – încă ar fi însemnat destul de mult în cadrul literaturii noastre.

Dar iată că acest tânăr scriitor – născut în 1924 la Baziaş, urmând liceul la Târgu Jiu şi începând studiile de filozofie în streinătate, pentru a le continua apoi aici – se arată nu numai în stare de a prelucra, cu simţire şi inspiraţie, un material veşnic ispititor, ci, spre surpriza şi satisfacţia noastră de critic, îl vedem acum încercând alte experimente. Îi citisem o piesă în manuscris, Istoria tragică a Manoelei Amargo, remarcabil de teatrală, având o continuă mişcare, un dialog viu şi adesea scânteetor, un dinamism psihologic. În totul, însă, piesa părea construită de-o imaginaţie prea literară, care nu a trăit îndeajuns şi nu poate încă materializa sau întruchipa această

imaginaţie în personaje reale. E o piesă romantică, acţiunea petrecându-se pe insule cucerite de piraţi, iubiţi de inimi rivale, care se ucid şi provoacă răzbunări aprige.

Acum i-am citit noua sa piesă Greşala, care ne-a impresionat mai întâi prin capacitatea autorului de a încerca o formulă dramatică deosebită de prelucrările neo-clasice. Piesa se petrece în zilele noastre, se desfăşoară într-un ritm cinematografic, având tot timpul un dinamism ademenitor, iar tâlcul ei anti-fascist o face deosebit de interesantă şi cât se poate de actuală.

Acţiunea se petrece într-un Amsterdam imaginar, simbolizând stări sociale prin care au trecut toate ţările aflate sub dictaturi.

Eroul, Pieter Kempelen, este un nebun, cu toate fanatismele şi gesturile criminale, care, după un şir de bestiale acte, încă se străduieşte să facă un rău lumii eliberate de sub dictatura lui. Îi este necaz pe fratele său Simon, care crede în dreptatea şi frumuseţea vieţii şi care face parte din lumea generoasă şi dreaptă ce-i înlocuieşte dictatura fascistă.

Diabolismul lui Pieter îl vrea pe Simon să fie la fel cu el, ambiţios, crud, inuman. Îl vrea să conducă noua lume, aşa cum a condus el lumea lui, prăbuşită. Îl îndeamnă să trădeze, să se ridice peste prietenii în care a crezut şi chiar pune la cale uciderea şefului lui Simon, filosoful-ministru Isaac Rubens. Dar Simon îi dejoacă planurile, rămânând om şi luîndu-şi asupra lui uciderea lui Rubens, pusă la cale de Pieter.

Astfel, umanitatea adevărată învinge în faţa nebuniei dictatoriale şi a diabolismului setei de putere.

Piesa mai are câteva personaje care ilustrează mizeria vieţii pe care au putut-o, pentru câtăva vreme, mânui fasciştii utilizând ceeace e mai josnic în noi, ura, dorinţa de răzbunare, disperarea. Cele două femei, Christina şi Malena, tânărul Daniels şi doctorul care vrea să reducă numărul oamenilor – sunt arătări parcă de romane poliţiste, dar şi din mediul dement al conducerilor fasciste.

Alături de Invazia[I] şi Nopţi fără lună[II] - piesa d-lui Petru Dumitriu al cărei titlu Greşala ne pare prea slab, neutru (e vorba de greşala de calcul a dictatorului, Pieter faţă de firea şi actele fratelui său, bunul, generosul şi curatul Simon) va însemna o orientare către actualitatea imediată, pe care teatrul trebue să o înfăţişeze cât mai viu şi mai semnificativ.

E o dramă anti-fascistă, scrisă cu talent, cu sinceritate, cu omenie superioară, de către un tehnician încercat, în ciuda vârstei sale.

Ultima lucrare a d-lui Petru Dumitriu este de două ori interesantă. Întâi, prin tema şi atmosfera tratată cu atât curaj şi personalitate. Al doilea, că, prin noua dramă, avem o piesă într-adevăr bine construită, vie, dinamică, deci foarte teatrală. Experimentul său constituie un record şi un răspuns autentic la realitate.

Petru Comarnescu – Scriitorul Petru Dumitriu sau dela neo-clasicism la realismul anti-fascist[III]

la rubrica Note din „Universul literar”, an LIV, nr. 1 (ianuarie)/1945

[I]Roman de Leonid Leonov.

[II]Roman al lui Steinbeck, după care Mihail Sebastian făcuse o piesă de teatru.

[III]Republicat în «Caiete critice» 1-2/2004

Intitulându-şi volumul „proze”, d. Petru Dumitriu a mărturisit greutatea de a delimita genul proxim al conţinutului cărţii sale. Nu trebuie însă să o luăm ca o simplă şi banală mărturie de modestie. De fapt în dosul subtitlului se ascunde o doză uşoară de ironie. Observator lucid, d. Petru Dumitriu ezitând în a-şi numi proza nuvelă, povestire sau poem în proză, păstrează doar atributul ei primar, gândindu-se că va deruta pe mulţi comentatori, abordând cartea ca de obiceiu, cu idei preconcepute care înfloresc şi se desvoltă mult mai uşor în cadrul unei etichetări precise.

Nouă prin modul puţin obişnuit de interpretare a unei viziuni despre lume, prin filiaţiile mai puţin comune şi bătătorite de majoritatea literaturilor de la noi, cartea d-lui Petru Dumitriu nu ni se pare o apariţie inexplicabilă cum va părea multora, şi nici căzînd în psihologia colectivă (...)

Dar în acelaşi timp mitul şi dorinţa de a-l folosi cu intenţii parabolice îl silesc pe d. Petru Dumitriu să părăsească de multe ori firul povestirii, să se lase furat de conversaţiile înţelepţilor despre viitorul ştiinţei, de povestirile scurte ale lui Asmodeu sau de planurile călătorilor spre Damasc. (...)

Lumea lui Petru Dumitriu se vrea evocată din paginile cărţilor. Ceea ce o autentifică şi o face să trăiască e tocmai realismul, calchierea ei pe realitatea de toate zilele, scormonirea amănuntului specific, notaţia inteligentă, în sfârşit dragostea pentru pagina cărţii ca şi pentru viaţă, dizolvarea acestei simpatii în convingerea că elementul care leagă clipele moarte de cele deazi e permanenţa vieţii şi a singurului copil nemuritor al Niobei, Euridice – dragostea.

Ov. S. Crohmălniceanu “Euridice. 8 proze” în “Contemporanul”, 23 mai 1947

Străbătută de ironie, convulsionată de încordări imagistice onirice, arzând în propria ei cenuşă, proza atât de elegantă a d-lui Petru Dumitriu nu poate fi decât treapta subtilă care, o dată depăşită, duce în literatură.

Ion Negoiţescu“Euridice. 8 proze” în “Fapta”, 23 iunie 1947

Presupunând că un critic literar pică azi în plină atmosferă literară marxistă, fără niciun stagiu de pregătire şi deci fără nicio înţelegere, el va fi totuşi de perfect acord cu criticul materialist spre a repudia direcţia lui AndréGide, fără a fi silit a nega unele perfecţiuni accidentale de mobilitate intelectuală şi de stil. De fapt André Gide a fost respins şi mai înainte şi succesul lui se explică prin aceea că scriitorul francez apare într-o epocă de rafinament excesiv cu pretenţii de a lua în considerare viaţa, inconsecvent, o viaţă însă derivată din cărţi.

Patru sunt notele operei lui A. Gide. Întâi personalismul excesiv sau mai bine zisindividualismul. Gide are sentimentul a transplanta în Franţa noţiunea goetheană şi romantică de “geniu”. Dar interpretează greşit. Nimeni nu poate tăgădui fenomenul genialităţii, care însă este o forţă obiectivă, întrucât produce obiecte. Gide nu pune accentul asupra personalităţii creaţiei în sine, ci asupra persoanei sale, continuînd “cultura eului”, în sensul paradei subiective. Din mulţumirea de a crea a artistului, a rămas vanitatea personală, cultivată cu foarte ingenioase mijloace. Când citeşti unele opere de André Gide, te uimeşti de exanguitatea lor. Succesul personal nu se poate atribui decât unei tactice de a incita şi excita.

A doua caracteristică a gidismului este experienţialismul sau aventurismul, voluptatea de a experimenta noui forme de existenţă. S-ar zice că totul e perfect şi

trebue să ducă la o literatură plină de viaţă. Dar nu. Căci aventurismul se mărgineşte la o simplă voluptate cerebrală de a se deplasa în lumea ideilor, totdeauna suficient de vagi ca orice responsabilitate să fie eludată. André Gide e departe de a fi un gânditor. Deplasarea lui reprezintă o metodă de a scandaliza prin contradicţie.

A treia notă, inclusă de altfel în celelalte, este spiritul livresc. A. Gide solicită minţile şi simţurile educate în bibilotecă. (…)

Ultima caracteristică este stilul. Cine n-a urmărit atent opera lui André Gide va susţine că dimpotrivă scriitorul francez e un anti-stilist. Însă nu-I adevăratt. El cultivă stilul lipsei de stil cu o căutare tot atât de preţioasă ca şi a acelora care se lasă în voia cadenţelor retorice. (…)

D. Petru Dumitriu, care a ajuns precum constat din articolele sale din revista “Flacăra” la formele cele mai înaintate de înţelegere marxistă a publicat anul trecut o culegere de “8 proze” (*Euridice, Niobe, Argonautica, Euridice, Dionisiaca*, etc.) care în linii generale intră în definiţia de mai sus a gidismului. E drept că le-a scris mai înainte. “Ce mi-e Hecuba?” aş putea să zic eu. Ce-mi pasă de Niobe, de Euridice e *tutti quanti* de elină memorie? Fuga aceasta enormă de prezent şi într-un stil hieratic îndepărtează cu totul ego-ul dela bucuria literară.citat din P.D.)

Deşi pastişează d. Petru Dumitriu, având în vedere că este şi un debutant, nu-I lipsit de graţia condeiului şi de paletă. Clasicităţile sale sunt vopsite în culori vii: (citat din P.D)

Am fost foarte surprins după lectura câtorva pagini, oricât de experimentat sunt în a descifra intenţiile, de a nu pricepe nimic. Iată o ‘epică pură’ mi-am zis, de tipul cel mai gratuit. M-au şocat unele extravaganţe şi exuberanţe , introducerea de asacranisme în mijlocul civilizaţiei eline. Apoi mi-am dat seamă că d. Petru Dumitriu parodiază. (citat din P.D.)

Parodia devine pe alocuri cam stridentă. În general mi-am puss întrebarea ce urmăreşte. Dacă autorul a dorit doar să petreacă ori să compromită clasicismul şi indiferenţa lui (însă *Argonautica* a fost o formă de viaţă atunci) n-a evitat totuşi cărturărismul propriu amatorilor juisori. În mediile erudite s-au fabricat clasici ‘travestiţi’. Pentruca cineva să râdă de parodierea Eladei, trebue să cunoască pe Homer. Încât veselia e rezervată numai oamenilor de bibliotecă. D. Dimitriu a făcut ceva în felul lui Topârceanu alegându-şi ca pretext pagini clasicizante. Pentru un începător chiar astfel de jocuri sunt senzabile şi tânărul nostru autor, care pare a avea o pregătire filosofică, promite.

G. Călinescu - ***Euridice.8 proze*** **de Petru Dumitriu**
la rubrica *Cronica literară*în „Naţiunea” din 9 februarie/1948

(...) Noua versiune a *Păsării furtunii* se situează pe o poziţie net superioară versiunii publicate în paginile primului număr al „Vieţii româneşti” din anul trecut. Scriitorul a aprofundat între timp tema, şi-a revizuit personajele, le-a pus să-şi joace rolurile pe scena complexă a vieţii reale, reuşind în felul acesta să ne prezine o lucrare mult mai închegată, cu personaje vii şi puternice, cu un conflict bazat de cele mai multe ori pe o temeinică motivare logică, atât de necesară încă multora dintre lucrările tinerilor noştri prozatori. (...)

Detaliile de ordin fie descriptiv, fie epic sunt de cele mai multe ori meşteşugit selectate. I se poate totuşi aduce scriitorului învinuirea de a se lăsa cîteodată furat

de amănunte care, pe lângă faptul că nu sunt deloc semnificative, au şi darul de a produce cititorului impresii nu dintre cele mai plăcute. (...)

Leon Baconski – Petru Dumitriu – *Pasărea furtunii*
în „Steaua" nr. 7/1954, pp. 107-112

(...) Ceea ce impune un personaj literar, îl face demn de admiraţie şi-l apropie de cititor, nu e nici cumulul aritmetic al marilor sale virtuţi, nici dozajul admisibil al „micilor lui slăbiciuni", ci adâncimea problematicei social-morale pe care omul respectiv o trăieşte şi o rezolvă în spiritul unui ideal de viaţă superior. De această idee – nu fără fericite consecinţe – mi se pare a fi fost stăpânit Petru Dumitriu în crearea figurii lui Adam Jora, eroul ultimului său roman.(...)

Oamenii înving ideea de predestinare, sentimentul că sunt la discreţia forţelor oarbe din realitate, învăţând să înţeleagă necesitatea. (...)

Aceste două laturi ale luptei pentru trecerea „din imperiul necesităţii în imperiul libertăţii", nu se pot despărţi decât cu riscul alunecării în considerente abstracte, metafizice, pândite de nălucile fatalismului.

Greşala lui Petru Dumitriu provine tocmai dintr-o asemenea tendinţă, care duce, în ultimă instanţă, la subestimarea aspectului social al problemei. (...)

Momente întregi cu foarte bogat şi complex conţinut psihic se concentrează în scene de mare intensitate dramatică, definite, ca la Rebreanu, mai ales prin experesivitatea mişcării, a situaţiei şi a gesturilor, capabile să imprime calor câteva cuvinte spuse un relief deosebit. (...)

Petru Dumitriu posedă însă şi simţul deosebit de a evoca atmosfera specifică a unui stil de viaţă, observând în spiritul ilustrei lecţii balzaciene, limbajul faţadelor de clădiri, al interioarelor, obiectelor şi detaliilor vestimentare. (...)

Tocmai calităţile deosebite ale acestei cărţi îl obligă pe autor să elimine la o viitoare ediţie petele atât de distonante semnalate şi care împiedică romanul să devie - aşa cum destule date ne îndreptăţesc să credem – o operă într-adevăr mare a noii noastre literaturi.

Ov. S. Crohmălniceanu – Petru Dumitriu – *Pasărea furtunii*
în „Viaţa românească" nr. 12/1954, pp. 196-208

(...) Mitul lui Prometeu marchează aşadar opoziţia dintre imaginea fantastică a necunoscutelor, pe care religia a proiectat-o consecvent, mutând pe *ignoramus* în *ignorabimus*, şi atitudinea pro-ştiinţifică a forţelor sociale reprezentând progresul, care marchează fiece etapă a eliberării succesive a omului faţă de natură.

Eschil imprimă - faţă de mit – o mutaţie substanţială îndreptând toată lumina spre titanul răzvrătit.

Totuşi, în tragedia lui, libertatea e de fapt abolită prin înfăţişarea necesităţii drept fatalitate oarbă, exterioară şi inexorabilă.

•

Pasărea furtunii se deschide cu o întrebare: „Poţi schimba legea"? Adam Jora este eroul cărţii şi asta nu numai pentru că aşa a vrut autorul, dar pentru că el îşi pune o asemenea întrebare şi până la urmă o rezolvă. Dar în momentul în care această întrebare se ridică, între marea uriaşă şi amară, şi cerul în furtună, însăşi noţiunea de lege pare teribilă, încărcată de o energie mortală. (…)

Adam Jora se revoltase singur şi fusese înfrânt. Acum forţa lui era uriaşă pentru că ea participa la marele detaşament de avangardă, partidul revoluţionar al clasei muncitoare.

Da, din asemenea oameni se fac comuniştii, şi din asemenea caractere se crează eroii literaturii noastre realist-socialiste.(…)

Dacă în loc de mare – mutaţie alegorică posibilă – vom citi Viaţă - confruntarea lui Adam Jora cu marea reprezintă ciocnirea adolescentului cu realul. Şi o mare înfrângere. (…)

Îl stimăm şi îl iubim pe acest om, omul nou care s-a ridicat din mânie şi suferinţă la conştiinţa forţei umane. Talazurile amare ale disperării nu l-au doborât, culorile de gheaţă ale marelui somn nu l-au vrăjit – şi iată-l ţinând fulgerul, dirijând furtunile, strunind necesitatea, iată-l pe Prometeu descătuşat, liber, aşa cum îl visa Eschil. Şi cum îl cânta Shelley: să înduri suferniţe pe care Speranţa insului le crede infinite; … să înfurnţi o putere care pare atotputernică; să iubeşti, să rezişti, să speri până când nădejdea crează din propriul său dezastru ţelul de atins; să nu clinteşti, să nu acuzi, să nu te lepezi; aceasta înseamnă, glorios titan, să fii bun, mare, fericit, liber. Doar aceasta este Viaţa, Bucuria, Forţa şi Victoria.

Paul Georgescu - Comunistul Adam Jora (partea I) şi
Bătălie pe mare (partea a II-a)
recenzie la *Pasărea furtunii* în „Gazeta literară" nr. 51, 52/1955

(…) Când au apărut *Duşmănie, Bijuterii de familie, Nopţile din iunie* s-a impus cititorilor, pe lângă un scriitor deosebit de fecund, un scriitor viguros, receptiv la conflictele intense ale reqalităţii immediate, preocupat de fiecare dată să răspundă problemelor grave care agită viaţa oamenilor, le răscoleşte conştiinţa şi-l obligă să se definească.

Dar lucrările sale noi : *Davida* („Viaţa românească" nr. 6/1954), *Salata* („Steaua" nr. 2/1955) şi, acum în urmă, *Vântul de martie*, publicat în caietul pe aceeaşi lună al „Vieţii româneşti", aruncă o lumină inedită asupra scrisului lui Petru Dumitriu. Proza sa apare dominată de o îndrăzneaţă şi fecundă idee.

Scriitorul tinde să încadreze fragmentele de viaţă disparate, episoadele cândva conturate independent, într-o compoziţie unitară, urmărind largi generalizări; foloseşte faptul că unele personaje peregrinau dintr-o nuvelă într-alta, şi leagă firul existenţei lor, creînd o vastă confluenţă de tipuri culese din cele mai diverse straturi sociale, reunite ca într-un panopticum menit să răsfrângă drame şi destine tipice pentru fizionomia diferitelor clase; stabileşte noi şi interesante raporturi între întâmplări altădată înfăţişate izolat, sau descoperă antecedentele lor. Aşa procedează în *Vântul de martie*, realizând concomitent o replică la *Bijuterii de familie* şi un prolog pentru *Duşmănie*, *Bedros din Bazargic* şi *Nopţile din iunie*.

Este limpede încă de pe acum intenţia de a compune acea impunătoare mărturie epică a epocii de hotar între lumea apusă odată cu clasele dominante şi lumea muncitorilor liberi pe destinele lor, care, transformând realitatea economică şi socială, se transformă ei înşişi cu felul lor de viaţă, şi etica lor, şi idealul de frumos, totul din rădăcini.(…)

Galeria tipurilor de ţărani cărora Petru Dumitriu le-a dat viaţă până acum s-a îmbogăţit în ultimile sale lucrări. Cu mijloace artistice de o remarcabilă sobrietate, scriitorul a creat grupul de ţărani bulgari din *Salata*, a căror umanitate cucereşte inima

cititorului, îl pune în faţa unei răscolitoare drame şi-l face să simtă într-adevăr odios, respingător regimul sub protecţia căruia pot fi ucişi, din calcule politice josnice, asemenea oameni nevinovţi. Fineţea prozatorului, arta discretă, simplă şi profund adevărată de a surprinde într-o replică, într-un gest, caracterul chiar şi al unor personaje care nu se situează în centrul conflictului se impun oricui citeşte *Salata*. În *Vântul de martie* Petru Dumitriu aduce nou tipul de neuitat al lui Minică, om curios şi de neînţeles poate în "suceala" lui, dar întreg în dragostea pentru prieteni, exprimând o anumită isteţime ţărănească, combinată cu umorul dispreţului pentru ceea ce nu-l aparţine şi cu oarecare neîncredere subliniată prin bravarea, nu lipsită de timiditate, a situaţiilor. (…)Să nu uităm ideea care a inspirat aceste modeste marginalii: scriitorul compune o frescă având posibilitatea s-o lărgească necontenit, încât de aci înainte – oricâte cărţi va tipări Petru Dumitriu – nu vom mai putea scăpa de acea febră a aşteptării, mereu dornici să urmărim, în alte şi alte împrejurări, eroii scriitorului şi, prin ei, să trăim odată mai mult pasiunile, durerile şi marile împliniri ale epocii noastre.

Geo Şerban – Mărturie epică

în „Gazeta literară"nr. 26/30 iunie/1955, p. 2

Iată două cărţi care, sub titlul lor deosebit de semnificativ, cuprind în esenţă toată activitatea scriitoricească a prozatorului, dacă exceptăm romanele *Drum fără pulbere* şi *Pasărea furtunii* (adică cea mai slabă şi cea mai bună producţie a lui până azi). Ele îngăduie deci o judecată de ansamblu asupra a zece ani de strădanii şi îndrăzneli literare ale lui Petru Dumitriu, şi, poate, chiar riscul unei previziuni. Astfel s-ar putea ajunge destul de departe, căci scriitorul reprezintă într-un anume fel o întreagă generaţie (...) Altfel, trebuie spus că Petru Dumitriu se deosebeşte de toţi conşcolarii săi, ceea ce e mult, şi că se deosebeşte de asemenea de mai toţi vârstnicii şi înaintaşii, ceea ce e şi mai mult, el fiind o personalitate originală şi complexă, care merge pe drumul său, dând desigur literaturii noastre o pagină demnă de reţinut.

O fericită potrivire s-a produs între acest scriitor şi opera sa. În clipa în care el a început să cunoască viaţa şi să observe oamenii, ea şi ei i-au oferit din belşug, zi după zi, an după an, spectacolul unor acţiuni extraordinare, al unor lupte decisive, al unor transformări pe cât de radicale, pe atât de grandioase, în tumultul cărora nenumărate destine individuale s-au transfigurat, înălţându-se ameţitor sau prăbuşindu-se vertiginos. Aceşti ani deosebit de plastici, cu imense încleştări de basorelief şi drame subtile şi secrete, au fost de natură să atragă un om atât de receptiv, şi în acelaşi timp să recepteze curiozităţile unei conştiinţe deosebit de vii, aproape neliniştite şi interesată la maximum de soarta oamenilor.

În orice caz, iată ce explică în chip limpede cele două trăsături caracteristice ale literaturii lui Petru Dumitriu, nervurile operei sale: înclinarea spre momente totdeauna paroxistice, spre acte colosale, ireversibile, nu rareori înspăimântătoare din punct de vedere individual, totdeauna decisive din punct de vedere colectiv, toate din categoria grandiosului, negru sau luminos; şi accentul este drama morală care bântuie pe toţi eroii săi. Şi, în orice caz, iată de unde se naşte cronica. Indiferent de capacitatea de imaginare, mai bine zis de deghizare, a autorului (care este uneori foarte reţinută: de pildă Barbu Catargiu se transformă în Şerban Vogoride : alteori foarte avântată (de pildă acelaşi este asasinat de un student făcând parte din tinerimea generoasă, democratică, îndrăgostit nebuneşte de o fiică a boierimii şi hipnotizat până la crimă de aceasta, pe cale erotică). Titlul este ales cu un rar simţ

al raporturilor sale cu realitatea şi nu putea fi altul mai potrivit pentru această operă bilaterală, care nu e nici roman, nici nuvelă, fiind în acelaşi timp epică prin excelenţă. Cronicărească este urmărirea pe o arie destul de îngustă, în timp şi spaţiu, în persoana aceloraşi oameni, care nu există decât în legătură cu evenimentul exterior, a câtorva aspecte ale luptei ţărănimii muncitoare în primul deceniu următor eliberării. Cronicărească este şi consemnarea, pe o perioadă de timp cu mult mai lungă, a tribulaţiunilor şi prăbuşirii familiei boiereşti Cozianu Lascari sub forma unor adevărate diadohii din care nu lipseşte preocuparea unor preciziuni imaginare, ca în cazul, de pildă, al unui personaj pomenit o singură dată în introducerea unui capitol, despre care însă se avertizează grijuliu că nu e „din Vorvorenii de la Vârvor de lângă Craiova, ci o ramură depărtată cu moşii prin Buzău”, amănunt a cărui importanţă nu poate scăpa nimănui. Cronicărească este şi viziunea fragmentară a timpului istoric, şi povestirea directă, aproape orală, după un tipic specific (aproape fiecare capitol începe cu o sumară prezentare genealogică a eroilor), şi lipsa aproape totală a analizei şi a descripţiei, şi chiar predilecţia pentru faptul extraordinar, exorbitant, decisiv. Cronicărească este, în sfârşit, şi separaţia aproape absolută a celor două planuri, a celor două lumi – poporul, pe de o parte, moşierimea şi burghezia pe de altă parte, - cartea fiind scrisă într-adevăr din punctul de vedere al unui om fără mari posibilităţi de informaţie, a cărui perspectivă este aceea a ochiului şi pasului său, un fel de călugăr pierdut în satul Salcia, sau de bibliotecar-secretar-arhivar al familiei Cozianu.

Încleştarea permanentă a celor două clase, care modelează configuraţia celor două lumi şi îi dictează comportările zugrăvite de autor în parte, nu apare direct, nu formnează însuşi materialul cronicii decât în *Bijuterii de familie*, cel mai puţin cronicăresc dintre toate capitolele. Nici în celelalte nu lipseşte ca idee, şi dacă din punctul de vedere al analizei istorico-sociale, cronica este, în total, o perfectă aplicaţie e a teoriei marxist-leniniste, aceasta se datoreşte, evident, faptului că din punctul de vedere al tehnicii literare, cronicarul nostru e un tip foarte modern, foarte savant, foarte realist, iar cronica sa e de un tip nou. Totuşi este cronică şi ar fi o naivitate să se încerce demascarea nefirească a unui subterfugiu litwerar pentru a se afirma că de fapt opera e un roman sau o culegere de nuvele, sau mai ştiu eu ce, de vreme ce autorul a vrut şi a ştiut să intre, din punctul de vedere al tehnicii, în taina cronicarului, fapt cxu deosebire merituos, aproape senzaţional dacă ne gândim că avem de-a face cu o cronică (una de familie) întinsă pe aproape o sută de ani. Ceea ce în perioade istorice ar fi constituit sarcina, să zicem, trei-patru cronicari, iată înfăptuit de unul singur, care inbtră cu dezinvoltură în trecut, fără a ne da totuşi senzaţia evocării, a reconstituirii istorice, şi pe aceea foarte precisă a trăirii şi observaţiei directe. Este cu deosebire sesizantă, tulburătoare în *Cronică de familie*, senzaţia de prezent, de filă care a fost scrisă atunci, şi care s-a îngălbenit uşor cu trecerea anilor, senzaţie cu atât m,ai ciudată, cu cât limba cronicarului este cea mai modernă cu putinţă.

*

Două imagini fundamentale se degajă din cele două cronici: prima, cea „de familie”, este o carte a crimei; a doua, cea „de la câmpie”, este o carte a speranţei. Separaţia aceasta atât de categorică nu se realizează prin materialul brut; sânge curge şi în

una şi în cealaltă din belşug. Mitrică Mitrache îşi vinde cel mai bun prieten, deoarece ‚cu pământul nu e de glumit', Sava lui saizu e gata să împlânte cuţitul în fratele său Avram, cu premeditate; asasinarea, poate neizbutită a bătrânului Lepădat, are un caracter animalic, oribil. Crima pecetluieşte şi dezleagă încleştarea oamenilor, după un procedeu care, fie zis în treacăt, se cam repetă în *Cronica de la câmpie* (în *Duşmănie* şi *Nopţile din iunie* asemănarea e chiar supărătoare). Totuşi, diferenţa este supărătoare, chiar decisivă: crima perpetuată de boierime pare să fie singura soluţie de care e capabilă personalitatea ei, individuală, colectivă şi succesivă şi, în acelaşi timp, perspectiva finală a acestei clase decrepite, de o degenerare absolută, aşa cum se arată în personalitatea haotică, desperată a lui Dim. Cozianu din *Bătălia pierdută*. E de altfel interesant de urmărit cum această crimă creşte în proporţii şi gravitate, de la crima pasională comisă de adolescenta Davida (de altfel nu direct), trecând prin crima atroce, îndelung anticipată şi repetată pe plan moral a Elenei Vorvoreanu, apoi prin asasinatul bestial, dirijat, săvârşit de armata burgheză asupra unui grup de paşnici ţărani bulgari, ea ajunge, în sfârşit, acea crimă imensă – în timp şi spaţiu – crima de stat, lovind în întregul popor (...) .

Să ne întoarcem la cea mai importantă din cele două cronici, la cea „de familie", carte crimei. De ce atâta criminalitate, a cărei explicaţie nu poate fi, desigur, numai gustul scriitorului pentru violenţă, spre fapte exorbitante. Literatura lui Petru Dumitriu este plină de brutalitate, de bătăi, de înfruntări crude, de înjurături, de blesteme? Desigur, pentru că în concepţia lui, realitatea supremă, gustul nimicirii, este singurul mod de a declanşa, în negru sau în alb, toate valenţele individului şi ale clasei, de a pune în mişcare şi de a dezvălui toate posibilităţile naturii umane. Dar prin aceasta îşi fac drum intensele preocupări de etică ale autorului, pentru care fiecare crimă pune într-un mod deosebit de cuprinzător şi complex problema moralei individuale faţă de morala socială. Conştient sau inconştient, fiecare din personajele aparţinând clasei exploatatoare, criminalii, sunt în funcţie de un principiu moral care nu este al individului izolat, situat deasupra umanităţii sau împotriva ei şi care dă propriul lor egoism, groaza eşecului sau a responsabilităţii. Principiul acesta moral este al altei lumi, lume care încarnează dreptatea istorică, şi prin aceasta el funcţionează ca o forţă a unei justiţii aproape imanente. Davida este femeia care „nu înţelege, n-a înţeles şi nu va înţelege niciodată" (ce anume? Desigur, că fericirea individuală nu se poate realiza în cadrul haosului moral care caracterizează clasa sa). Elena Vorvoreanu este criminala care află, ca pe o pedeapsă, că „va muri". Dim Cozianu este omul care nu are „nimic curat în viaţa lui". (...) Davida, adolescentă pură, graţioasă, hrănită cu lecturi clasice şi trăită într-un mediu de rafinată (la modul balcanic) mondenitate, se îndreaptă spre crimă cu un firesc îngrozitor, împingând la supliciu un nevinovat. Elena Vorvoreanu se simte nu rareori împinsă de voluptatea crimei morale şi cere pe toate tonurile să se tragă în ţărani. Patruzeci de ani mai târziu, nepoata ei spune despre ţăranii care se agită pentru împroprietărire: „i-aş spânzura pe toţi". La 24 februarie 1945, Dim Cozianu, privind manifestaţia maselor împotriva Guvernului Rădescu, se întreabă cu gândul la trupele de pază „cu o dorinţă aproape sexuală": „De ce n-or fi trăgând"? Ceea ce constituie inteligenţa, filosofia şi măiestria scriitorului este de a ne arăta că acest infern de sânge şi ură descoperit în sfârşitul celor mai mulţi reprezentanţi ai stăpânitorilor nu este decât ecoul, repercutarea pe plan intelectual al crimei sociale, fructul firesc al unei infernale chemări istorice, care se realizează prin răsturnarea tuturor valorilor morale şi

constituie cu timpul un nivel firesc fixat: Dim. Cozianu din *Bătălia pierdută* este considerat trădător al clasei sale şi unanim ostracizat, atâta vreme cât se crede că ar colabora în mod cinstit cu comuniştii, dar de îndată ce se află că e un sabotor cinic, un criminal care mânuieşte inflaţia pentru a înfometa masele, el redevine, după cum ne declară candid una din eroine, „un om bine”. (…)

Pentru că ne aflăm la capitolul oameni, să mai adăugăm încă o trăsătură *Cronicii de familie*, pe lângă aceea de carte a crimei. Este o carte a femeilor. Toate etapele acţiunii se reduc la sărutul unei femei: Davida, Eleonora Vorvoreanu, doamna Dumitriu şi chiar Isabela Giurgea-Roşcanu, deşi aceasta nu pare să determine strict drama ăn care e amestecat Dim Cozianu. (…) Deci epica faptului unic atrage după sine sufletul oarecum unilateral, potrivit acestui fapt, iar sufletul acesta, la rândul lui, caracterizează o epică nouă şi al cărei campion, la ora aceasta, este Petru Dumitriu. Ajungem astfel, pe o altă cale, la natura acestor cărţi atât de greu de definit, acestor cărţi-armonică, în care există separaţie de acţiune, dar o incontestabilă unitate de intenţie. Ocolind epica liniştită, cursivă, a detaliului, epica cotidianului, ca să-i zicem aşa, legată incontestabil de analiza minuţioasă, consecventă a sufletului omenesc, pe porţiuni de timp mai mult sau mai puţin largi (al căror maestru ar fi, de pildă, Flaubert), Petru Dumitriu izbuteşte o epică a excepţionalului, a momentului unic, fixat, din toate punctele de vedere remarcabil. Caracterul năpraznic al paginilor sale, suveranitatea absolută a faptului, au ca rezultat o concentrare de acţiuni care surprinde, aproape intimidează pe cititor. Puţini scriitori spun atât de mult, şi de multe, în atât de puţine pagini ca el. E o şcoală de mare esenţă, de linie puternică, apăsată, de contur larg, de perspectivă adâncă, e o proză care, pe lângă ceea ce a înfăptuit, poate încă foarte mult. Dacă pe lângă toate acestea vom adăuga, şi aceasta e foarte mult, că Petru Dumitriu nu evită ideile în favoarea faptului, că fiecare pagină a lui e înţesată de probleme, cum să le numesc, intelectuale, care fiind cumulate cu maximum de sobrietate şi limpezime, la evidenţierea exhaustivă a faptului şi a esenţei, vom ajunge la concluzia că el este un prozator aproape complet – unul dintre cei chemaţi să ne dea opere de sinteză literară a societăţii României moderne.

Radu Popescu – Petru Dumitriu – Două cronici (I, II)
în „Contemporanul” din 6 şi 13 aprilie/1956

Strămoşul lui Petru Dumitriu este Petru Dumitriu însuşi!

În noiembrrie 1948 adolescentul încheia ultima dintre cele opt proze, cărora volumul *Euridice* avea să le confirme substanţa comună şi să semnaleze un scriitor surprinzător de matur, de o maturitate derutantă. *Euridice* demonstra cultura clasică a tânărului autor, îndrăzneala cu care acesta corectează tiparele mitologice şi oarecare înclinaţie spre fantastic.

Autorul lui *Euridice* este, aproape ostentativ, un intelectual cu vocaţie filozofică, ispitit spre generalizare şi simbol. (…)

S-a vorbit mult despre ascendenţa balzaciană a *Cronicii de familie*. Însăşi ideea întocmirii unui amplu şi ramificat letopiseţ este, neîndoios, de factură balzaciană. (…) *Cronică de familie* consemnează cu luciditate şi sarcasm o epocă, restituind-I istoriei, într-o lumină crudă, dar adevărată. Autorul ei a făcut o lucrare de cronicar modern prilejuind literaturii noastre o experienţă captivantă, care s-a dovedit a fi fertilă şi armonioasă, şi al cărei rezultat îl constituie o operă de dimensiuni impunătoare, o cronică magistrală a „timpului pierdut”.

Sorin Arghir –Cronica „timpului pierdut”
în „Gazeta literară” 52/26 dec./1957 p. 4

Ultima carte de articole şi eseuri a lui Petru Dumitriu constituie pe plan teoretic ceea ce constituie *Cronică de familie* pe planul creaţiei propriu-zise: o *regăsire* de sine sau, mai propriu zis, o *cristalizare* de convingeri şi principii care convin mai bine personalităţii scriitorului, o exprimă mai bine, îi pot asigura o maximă desfăşurare, şi care deci e un semn în plus al maturităţii creatoare a acestuia; e o profesiune de credinţă şi, dacă vreţi, un legământ că scriitorul va păşi cu fermitate pe drumul pe care şi l-a ales la capătul unei prime perioade de căutări.

Că raportarea culegerii *Noi şi neo barbarii* la *Cronică de familie* nu e fortuită, o pot atesta o serie de probe de domeniul evidenţei. Articolele şi eseurile din aceată culegere au fost scrise cam în perioada când scriitorul elabora *Cronică de familie* şi puţin timp după aceea, constituind o generalizare a experienţei artistice cu care el s-a îmbogăţit atunci. Transpare printre rânduri, dar şi direct, impresia că elaborarea *Cronicii* a însemnat o experienţă *capitală* pentru scriitor, o perioadă când el a simţit întâia oară cu maximă plinătate bucuria creaţiei. (A se vedea, în acest sens, tripticul eseistic: *Reportaj dintr-un laborator*, *Observaţii asupra actului creaţiei* şi *Alte observaţii despre fenomenologia creaţiei*, unde întâlnim la tot pasul mărturii despre împrejurările şi modul cum a fost creată cronica, - mărturii extrem de interesante în materie de psihologie a creaţiei şi pe care bine ar fi să le avem şi de la alţi creatori contemporani de primul rang). Raportarea la Cronică de familie e îndreptăţită însă mai ales prin faptul că ideile din *Noi şi neo barbarii* concordă pe deplin – uneori aproape textual – cu cele din *Tinereţea lui Pius Dabija*, ultima piesă componentă a *Cronicii*, întregindu-le.

Şt. Râmniceanu – Petru Dumitriu – *Noi şi neo barbarii*
în „Steaua” nr. 1/1958.

E aproape de prisos expunerea poziţiei pe care *Noi şi neobarbarii* o combate, ca şi a punctului de vedere din care o combate. Publicate, unul câte unul în „Gazeta literară”, articolele de polemică estetică ale lui Petru Dumitriu au reluat de fiecare dată acxelaşi taur de coarne: modernismul. După apariţia lor în volum scriitorul a revenit în „Contemporanul” sintetizîndu-ţi într-o primă parte opiniile critice, iar în cealaltă înfăţişându-şi credo-ul, programul pozitiv. Dar tocmai stăruinţa aceasta îndârjită semnalând un intertes neocazional, afară de intenţiile cronicii literare, ne obligă la examinarea ideilor scriitorului.

Autorul *Cronicii de familie*, după un voiaj rapid în teritoriile artei, gândiri şi literaturii contemporane occidentale constată că s-a ajuns la punctul final al unei cumplite drame. Imaginea universului, imaginea omului, conştiinţa creatorului, ca şi a contemplatorului, totul a devenit străin, necunoscut, straniu. Cum s-a ajuns aici? Lumea ca reprezentare coerentă plină de sens, s-a dizolvat începând cu Nietzsche, continuând cu un Bergson şi culminînd cu Heidegger şi existenţialiştii francezi în filozofie, în literatură odată cu Lautrèamont care caută ‚limitele raţionalului’, cu Rimbaud în mare măsură „căutător al limitelor sensibilităţii şi imaginaţiei”, cu Mallarmé căutătorul limitelor expresiei şi actului creator, apoi cu proust şi impresioniştii devoraţi de ideea timpului atotputernic şi, în fine, cu Rilke şi Kafka pentru care realitatea este în vis şi respectiv în imagine. Fascinată de puterea cu

care, în perioada imperialismului şi a războaielor sale, s-au dezlănţuit instinctele şi rezervele sale de eroare şi violenţă, imaginea despre om s-a redus la zona lui elementară. Caracterul social al omului, valorile, sensul constructiv al eforturilor sale, progresul, au fost rând pe rând negate, desconsiderate de la Gide la Faulkner. (…)

La întrebarea unui interlocutor imaginar, „cum anume în detaliu, va fi opera de artă a noului realism al secolului al XXI-lea”, scriitorul răspunde conform supremului barem al oricărei teorii sau anticipări, prin practică: să facem artă bună, aşa cum a făcut înţeleptul căruia lumea îi demonstra că nu o să izbutească niciodată să se mişte: „s-a ridicat şi a început să meargă.”(…)

Mihail Petroveanu – Petru Dumitriu – *Noi şi neobarbarii*
în „Gazeta literară” nr. 8/20 februarie/1958, p.2

(…) Scriitorul se angajează, în efectuarea judecăţii critice, cu propria lui experienţă în intimitatea altei opere şi caută cel mai adesea să se regăsească pe sine şi abia atunci se simte în largul lui. Afinităţile îndeplinesc un rol decisiv în critica scriitorilor, stimulând-o şi particularizând-o. (…)

Critica scriitorilor este o critică de premoniţie, spre deosebire de cea a criticilor propriu-zişi care întreprind o critică de reprezentare. (…)

Beneficiind de o percepţie internă a faptului artistic, criticul-scriitor recurge cu precădere la o fantezie inductivă cu funcţie disociativă, delimitativă, ce când criticul-critic apelează la o fantezie deductivă şi asociativă. (…)

Criticul-scriitor se proiectează în aprecierile pe care le formulează ca într-o oglindă. Cel mai adesea, judecăţile sale exprimă criterii dsupă care el însuşi se vrea apreciat şi aproape fără excepţie, îi aflăm aici pulsul intim, tradus în expresie şi în ritmul stilului. (…)

Cercetarea direcţiilor spre care se orientează un creator ca Petru Dumitriu câştigă considerabil prin integrarea activităţii sale critice. Însuşi caracterul definitiv al polemicii din *Noi şineobarbarii* constituie o indicaţie fructuoasă, căreia i se asociază spontan aproape tot sensul evoluţiei lui Pius Dabija din *Cronică de familie*, parcă demonstrativ introdus în roman. Puterea imaginativă inepuizabilă, inventivitatea suplă, neafectată, care a dat viaţă celor peste 300 de personaje ale *Cronicii* se vede limpede că-l determină, în postură de critic, să prefere pe acei scriitori capabili să înfăţişeze „situaţii excepţionale”, eroi cu „personalităţi puternice” (*Omul – un singur tot*). Ce-l impresionează, în consecinţă, pe scriitor sunt tocmai creaţiile care dovedesc o amplă respiraţie şi un echilibru, o armonie a părţilor cu măiestrie porţionate, ştiinţa compoziţiei. Undeva citează marea *Liturghie* a lui Mozart care-l cucereşte prin „inventivitatea” accentelor, „tăria granitică”, „sobrietatea lapidară”. Vigoarea este prezentă pretutindeni în *Cronicăde familie*, se recunoaşte în intenţie şi-şi pune amprena asupra stilului; pe aceasta ne-o aminteşte scriitorul prin preferinţa mărturisită pentru învingătorul Chimerei[I], Bellerophonte.[164] Este nevoie de o dovadă şi mai expresivă? Iat-o în acea tendinţă de acaparare a realităţii prin

[I]Aluzie mitologică. Himera, animal fabulos (cf. *Iliada* lui Homer) - leu+capră +șarpe, toate simboluri tribale - a fost înfrântă de eroul Bellerophon din Corint, fiul lui Poseidon, zeul mărilor, la cererea regelui Lyciei (Asia Mică). El l-a subjugat pe Pegasus, calul înaripat şi astfel, călare, atacînd de sus, a biruit Himera.

cunoaştere, al cărei partizan se declară Petru Dumitriu în *Cum trebuie să fie limba literară*, pledând pentru „o forţă a imaginaţiei care-l face capabil pe scriitor să vadă tot, să ştie tot despre subiectul paginii pe care o scrie.” Frază în aparenţă cu totul obişnuită, dar care, aplicată prozei lui Petru Dumitriu, ar putea constitui un preţios punct de plecare pentru un studiu dintre cele mai interesante. În genere, artistul acesta, privit mai îndeaproape, se arată a fi unul din cele capitale pentru descifrarea artei *Cronicii de familie*. Cine va analiza odată nobilitatea rece, sobră, (spre deosebire de cea luxuriantă şi oarecum extravagantă din proza lui Matei Caragiale) a stilului şi a imaginii practicate de Petru Dumitriu, va găsi o bună indicaţie nu numai în preferinţa aici declarată pentru transparenţă, dar în chiar cele două sau trei excelente metafore. Comparativ cu acest articol, ultimul eseu, *Răscruce şidrum* din „Contemporanul” mi se pare că exprimă o personalitate modificată: reapare o anume nervozitate speculativă, evidentă din fraza supravegheată, intelectualizată prin folosirea incidentalelor şi prin renunţarea la cursivitatea spontană, elemente care reactualizează stilul prozelor din *Euridice*. Ar fi prematur să ne întrebăm dacă este vorba de o modificare propriu-zisă, de o evoluţie sau, pur şi simplu, de căutări, de încercarea unor noi formuile stilistice cerute de un nou material epic. N-ar fi exclus să fie astfel, având în vedere că scriitorul se află tocmai la momentul elaborării *Biografiilor contemporane*.

Criticul-scriitor nu se identifică cu criticul-critic. Faptul nu deranjează pe niciunul. (…)

Geo Şerban – Critica scriitorilor
în „Gazeta literară” nr. 20/1958 – p. 2

La apariţia primului volum al lui Petru Dumitriu – intitulat *Euridice*, după numele uneia din cele *8 proze* care-l alcătuiau – nimic nu lăsa să se întrevadă evoluţia acestui scriitor. ”Prozele” erau lucrări simbolice, cu ample referiri mitologice, de un patos straniu, în care eroticul imprecis se îmbină cu anumite căutări tulburi şi unde nu lipsea aplecarea spre frondă. Într-un cuvânt, o literatură care continua o linie abstractă, nebuloasă, întâlnită destul înainte de război. Reţinem din acest volum numai proba vădită a meşteşugului literar, irosit în acest fel de jocuri, de care scriitorul s-a debarasat curând, am spune, chiar odată cu ieşirea volumului de sub tipar.

Cartea sa următoare, ampla nuvelă *Duşmănie*, era rezultatul unui prompt dar adânc proces de ataşare faţă de noile realităţi şi sesizarea unora din cele mai caracteristice fenomene ale ei. Scriitorul zugrăvea viaţa satului în perioada da acute contradicţii, când se petrecea radicalizarea rapidă a ţărănimii (...)

Odată cu nuvela *Duşmănie* a început să se desfăşoare una din cele mai fecunde personalităţi scriitoriceşti ale noii noastre literaturi, aflată acum în plină activitate.

Petru Dumitriu lucrează în prezent la un ciclu de *Biografii contemporane*, dintre care a şi publicat câteva prin reviste. Între *Euridice* şi aceste *Biografii* a publicat numeroase volume.

O activitate bogată, care dovedeşte o mare îndemânare în compoziţie, o imaginaţie activă, spontaneitate în mânuirea limbii şi, bineînţeles, talent.

Se poate deduce lesne că, într-o operă atât de întinsă, realizată în atât de puţini ani, există şi inegalităţi, inerente oricărui scriitor care abordează o tematică diversă,

mulţimi de personaje şi acţiuni ce se desfăşoară pe sute şi sute de pagini, ca în cărţile lui Petru Dumitriu. Unele din aceste inegalităţi sunt datorate acestei febre a scrisului; altele, dorinţei autorului de a nu se repeta de la carte la carte, sau numai neputinţei de a depăşi unele modele sau canoanele unor procedee care l-au atras mai mult; altele se datoresc cunoaşterii mai limitate a unor domenii ale realităţii noi, către care scriitorul s-a avântat cu îndrăzneală, iar altele, în sfârşit, efortului său de a se afla neîntrerupt prezent în dezbaterea unor probleme mai noi şi mai vechi. Toate, dorinţe şi împrejurări fireşti la oricare scriitor şi cu atât mai mult la unul de impetuozitatea lui Petru Dumitriu.(...)

O lucrare de refacere profundă a întreprins scriitorul la seria *Biografiilor contemporane*, ciclu de povestiri ample care continuă opera sa cea mai întinsă de până acum, *Cronică de familie*, şi care se resimte, într-o măsură încă mai mare, de limitele ce străbat, ce caracterizează *Cronica*. *Cronică de familie* a devenit o amplă frescă a descompunerii claselor dominante, pornind de la nucleul realizat în 1949 în *Bijuterii de familie*, prin urmărirea destinului pe care l-ar avea frumoasele bijuterii din momentul când ele ajung în stăpânirea familiei Cozianu, acum un veac, până în veacul nostru, când puterea lor drăcească e sfărâmată şi ele însele sunt cu desăvârşire pierdute. Vom obiecta acestui ciclu de ample povestiri şi romane condensate, rămânerea obiectivului scriitorului aţintit în special la clasele de sus, ceea ce face să nu fie realizat decât pe alocuri, auzit ca un slab ecou, forţa sub ale cărei lovituri se prăbuşesc aceste clase, forţa luptei revoluţionare a comuniştilor.(...) Dar lupta cu rămăşiţele de clasă ale familiei burghezo-moşiereşti din *Cronică de familie*, aceasta continuă, încă nu s-a încheiat, aşa cum desprindem din părţile ultime ale acestei cărţi. Rămâne ca în *Biografiile contemporane* care trebuie să întregească tabloul început în *Cronică*, scriitorul să dea răspuns şi acestei probleme fundamentale a societăţii, a cărei continuare se petrece sub ochii noştri, întregită cu acest mesaj şi pe latura umană a vieţii social-politice din România ultimelor decenii. *Cronică de familie*, făcând un trup unic cu *Biografiile contemporane*, va putea aparţine din plin realismului socialist, alături de alte scrieri de valoare ale lui Petru Dumitriu.(...)

*

Trecând peste experienţa greşită din *Euridice*, Petru Dumitriu a început prin a fi un scriitor al satului. Nuvelele *Duşmănie, Vânătoare de lupi, Nopţile din iunie* sunt episoade dramatice ale satului (...).

Tematica actualităţii caracterizează şi piesele *La ora şase*, a cărei substanţă se trage dintr-un episod al romanului *Drum fără pulbere*, plasat în lumea uzinei, şi *Romanticii*, lucrare în care se dezbate un aspect al problemei raporturilor de familie în societatea noastră. Oamenii uzinei, oamenii legaţi direct de viaţa entuziastă, constructivă, conferă şi acestor piese, ca şi celor două romane, acea lumină care lipseşte *Cronicii de familie* (...).

Mihai Gafiţa – Anul XV. Petru Dumitriu
în „Gazeta literară” nr. 28/9 iulie/1959 p. 3 continuare p. 11

Fără îndoială ar fi o laşitate, în ce mă priveşte, să fac critică literară fără a elucida problema raporturilor dintre crittică şi politică. De altfel, puţin probabil să procedez

altfel, fiindcă primesc aproape în acelaşi timp *Bijuterii de Familie*[I] de Petru Dumitriu, director al Editurii de Stat din România, care slăveşte prăbuşirea boierilor, şi *Călătorie în albastru* de Gusztav Rab, refugiat maghiar la Paris după masacrele de la Budapesta[II]. În acest caz laşitatea criticului ar fi să nu vorbească nici despre unul, nici despre altul din aceşti autori, ori să nu vorbească decât despre unul dintre ei, după preferinţele sale politice, ori şi mai şi, aşezându-se într-un plan strict estetic, făcându-se că ignoră complet, ca strain artei, universul politic pe care totuşi ele îl includ, şi una şi alta din aceste mărturii contradictorii.

*

(…) Cum să contempli, cum să absolvi de vină? Din considerentre politice? Iată o mostră: e un fapt că nu poţi „rezista" o viaţă, iar Dumitriu a „rezistat" câţiva ani înainte de a colabora. Într-o lume în care bomba atomică exclude orice revanşă a învinşilor, nu poţi cere unei întregi naţiuni eroismul intransigenţei spirituale: „lumea va fi salvată doar de unii", spunea Gide. Această cerinţă faţă de toţi a fost destul de sângeroasă chiar şi în Franţa, ca să n-o mai cerem şi altora. În rest, situaţia noastră este insolită şi cvasi-scandaloasă. Izolaţi în Paris, primim din lumea întreagă mărturii de fidelitate şi servitute şi-o mai facem pe Don Quijote? S-ar zice că de aici începe totul… Totuşi, dacă Hitler ar fi învins, romancierii nazişti s-ar fi infiltrat şi la noi, protejaţi de bomba atomică. „Asta-i viaţa", cum zic americanii…

Manuel de Diéguez - A propos de *Les Bijoux de Famille* de Petru Dumitriu et *Le voyage dans le bleu* de Gusztav Rab
în „Le Combat" din 4 iunie1959

Incognito se află în aceeaşi linie cu *Doctor Jivago*, printre marile romane implicate în actualitatea fundamentală a acestui veac. Asemenearomancierilor de marcă Petru Dumitriu are geniulepicii.

Pierre-Henri Simon
în"Le Monde", 1962

Petru Dumitriu este un fel de vizionar uriaş, capabil să asambleze vaste romane patetice, un pamfletar, un clarvăzător, o fiinţă nesătulă, a cărei vocaţie ar fi aceea de a traversa epoca noastră cu biciul în mână, dacă nu cu un exploziv, rătăcind lucid dintr-o ţară în alta spre a smulge contemporanilor săi secretul adevărului.

Lucien Gruissard
în"Le Monde", 1964

Tema *Cronicii de familie* este identică aceleia din *Ion* şi *Moromeţii:* pământul. Numai că, dacă Rebreanu şi Preda priveau problema proprietăţii funciare din

---

[I]Editions du Seuil, 1957.

[II]După mişcarea de liberalizare din 1956, care a dus şi la înscenarea unui dosar de Securitate lui Petru Dumitriu însuşi, pe ideea că mama sa era unguroaică, deci el avea partipriuri pro-maghiare.

unghiul ţăranului sărac şi doritor de pământ, Petru Dumitriu o priveşte mai ales din punctul de vedere al latifundiarului; apoi, dacă *Ion* şi *Moromeţii* pot fi socotite pledoarii pentru rezolvarea problemei ţărăneşti, *Cronică..*,. departe de a fi o pledoarie, este doar o descripţie, o consemnare la rece a conflictelor legate de pământ: tonalitatea *Cronicii...* e asertorică, nu subtil persuasivă, istoria celor nouăzeci de ani ai clanului Cozianu devine consemnarea deposedării progresive de pământ a acestei familii – a întregii clase latifundiare, de fapt, şi, pe măsură ce proprietatea decade sau se hibridează prin infuzii de capital, pentru a se pierde apoi cu totul, membrii cei mari în pofte ai clanului se macină într-un declin implacabil, impur, dar nu lipsit de măreţie.

Nu lipsit de măreţie, spun, şi afirmaţia se cere argumentată. Petru Dumitriu nu-şi simpatizează sau justifică – precum Rebreanu ori Preda – personajele : le portretizează cu o umoare rece, rea, într-o pastă întunecată, chiar neagră. Numai eroii lui Mateiu mai cumulează atâtea vicii câte experimentează – din cauza poftelor neînfrânate, ori, mai târziu, a vidului lăuntric – urmaţii lui Alexandru Cozianu ; eroii sunt însă estetic răscumpăraţi prin lumina de asfinţit şi iad a finalului. Pe Cozieni nu-i răscumpără nimic, ei se sting apăsaţi de stigmatul zădărniciei, vremea lor a trecut. Desigur, cartea a fost scrisă într-o epocă în care era cu totul exclus a afirma simpatie faţă de aristocraţia şi burghezia română, dar, dincolo de rigorile ideologiei proletcultiste, viziunea sumbră asupra acestei lumi de nemântuit trebuie să-i aparţină lui Petru Dumitriu în mod organic, temperamental, portretizaţi în pasta neagră a sfârşitului de lume, urmaşii lui Cozianu au, în continuare, forţa şi grandoarea unor stăpâni deposedaţi, degradaţi, învinşi, dar stăpâni. Ce poate fi, de pildă, mai patetic ca portretul final al Elvirei Vorvoreanu, trufasşa posesoare a smaraldelor ; în agonie, ea face încă planuri de cucerire a lumii, aşa cum ,la patruzeci de ani, în plină splendoare a trupului, lupta să devină regina neîncoronată a ţării. O frumuseţe neagră veghează sfârşitul acestei femei, al acestei lumi de stăpâni devorată, acum ştim, de o istorie stric estică.

Pentru Elvira Vorvoreanu, singura trăire reală este frica: spaima de moarte şi de neant.Femeia care, în plină splendoare carnală a descoperit nimicnicia şi nimicul nu poate iubi, nu poate avea nici măcar o firavă „înclinaţie" pentru vreun bărbat; fiindcă ştie ; ştie că trupul îi va deveni 'pământ viermănos şi ciumat. Curând.'(II, p.303). Ea are intuiţia, revelaţia şi obsesia neantului, fie că e vorba despre neantul exterior, al morţii – „Oase putrezite în pământ. Şi nicăieri nimic nici o scăpare, nici o salvare, nici o uşă deschisă' (II p. 364) – ori de acela interior, despre 'golul şi nimicul din suflet" (II p. 307). Aflată, ca şi Pascal, între două limite, dar nu "între tot şi nimic", Elvira ştie şi vrea să uite: de aceea, conversaţia mondenă a profesorului Fănică Niculescu (Nae Ionescu) o scoate din fire: "Tot timpul despre moarte, neant, putrezire; parcă noi n-am şti" (II p.321), răbufneşte ea în faţa unui alt membru al clanului marcat de experienţa zădărniciei, Şerban Romano.Iar terapia nimicniciei e pur pascaliană: practicarea divertismentului, a trucurilor care ne fac să ne uităm pe noi înşine şi să ajungem pe nesimţite la moarte. În primul rând, încercarea ei temerară de a intra, prin rege, în elita celor câteva mii de mai mari ai lumii acesteia; or, pentru a ajunge la rege, Elvira se foloseşte de trupul ei superb ca de un instrument de asalt: cucereşte bărbat după bărbat, mimând o pasiune trupească pe care nu o simte, o plăcere de care nu are parte. Cum marea ei încercare 'de-a fi şi de-a avea, dorinţa ei de putere şi de a poseda, furia disperată de a nu pieri' eşuează, Elvira este constrânsă să se resemneze la divertismente mărunte. Într-o frază ce ar putea fi disperat-cinică,

addenda la *Cugetări*, recunoaşte, cu luciditate, că "Toţi ştim. De-aia ne e aşa frică de moarte. Ne grăbim să trăim, să avem plăceri mici, că n-avem nici bani destui nici puteri pentru cele mari." (II, p. 523); or, între divertismentele mărunte, cu care încearcă să-şi aline conştiinţa condiţiei mizere a existării sale în lume, se află amorul fizic, cocaina, alcoolul. Ca orice conştiinţă pascaliană – iar Elvira este tocmai o asemenea degradată structură pascaliană – pe deplin convinsă de condiţia mizeră a omului ca muritor – ea nu suportă singurătatea, deoarece nu se suportă pe sine însăşi. "Omul care nu se iubeşte decât pe sine, nu urăşte nimic mai mult decât faptul de a fi singur cu sine însuşi', constata Pascal. 'Şi nici măcar n-am cu cine să mă culc la noapte", exclamă în replică Elvira Vorvoreanu, exasperastă de conştiinţa morţii şi de perspectiva unei nopţi de singurătate, pentru ca apoi să se ofere – ce ironie! – geamănului ei în degustarea neantului, adică lui Şerban Romano, amatorul de băieţi costisitori şi tuciurii. Mai târziu, când Elvira are peste şaizeci de ani, când splendoarea întunecată a trupului său trufaş s-a spulberat, rolul sedativ al amorului trece cu totul pe seama alcoolului; şi încă alcool prost. Aşa cum pe vremuri îşi căuta parteneri de o noapte pentru a nu rămâne faţă în faţă cu sine însăşi, acum îşi îneacă singurătatea şi angoasa în ţuică. Ea se îmbată în fiecare zi, în fiecare dimineaţă cu alcooluri ieftine pentru a uita că 'întunericul negru al fiinţei' este din ce în ce mai aproape, poate la distanţă de numai cinci ani, cinci ani scurţi precum cinci zile. Ca şi Pascal,m Elvira a făcut un pariu, un pariu în care şi-a mizat întreaga viaţă; dar ea a mizat nu pe existenţa lui Dumnezeu, cu speranţa că, dacă el există, câştigă totul, iar dacă nu există, nu pierde nimic, ci a mizat pe lumea aceasta: ea ştie că 'dacă nu câştigă la jocul vieţii, pierde tot; că nu poate cîştiga sau pierde puţin, ci tot.' (III, p. 421). Or, ea pierde.

*

Cronică de familie e şi un inventar al formelor de iubire, fie aceasta legitimă, fie, mai ales, clandestină. De pildă, Sofia Cozianu îşi înfruntă cu o anumită disperare bărbatul deoarece îl iubeşte pe omul zilei, pe Şerban Vogoride. Iubirea ei, împlintă sentimental şi sexual, ar putea fi catalogată, conform nuanţelor afective fixate de greci, drept eros. Dimpotrivă, sentimentul fără margini al Davidei pentru acelaşi Şerban Vogoride, merită numele de mania: faţa medaliei (iubirea exaltat-romantică a adolescentei) se îmbină perfect cu reversul, adică cu ura distructivă şi activă a Davidei, care, atunci când descoperă legătura ilicită dintre mama sa şi Şerban îi urmăreşte cu patimă rece asasinarea. Mania sa unică şi pustiitoare încarnează, în *Cronică...* , limita tragică a iubirii. Tragic-comic este cuplul aphrodisiac Dim Cozianu – Fifi Oprescu. Plăcându-se fizic atât de mult încât fac dragoste până la epuizare, aceştia sunt, însă, reciproc opaci sufleteşte. Dacă pofta fizică nesăţioasă îi face să se devore precum (în *Veacul de singurătate* al lui Garcia Marquez) cuplul senzualităţii apocaliptice format din Aureliano Buendia şi Amaranta, în schimb opacitatea sufletească îi face două camilpetresciene "coexistenţe impenetrabile". Ei stau exclusiv sub semnul a ceea ce grecii numeau aphros, sământa zeului mutilat din care s-a iscat zeiţa pasiunilor neînfrânte, Aphrodita.

Şi, dacă aceste cupluri sunt memorabile prin intensitatea şi irealitatea trăirilor, sentimentelor, poftelor, în schimb, în restul *Cronicii...*, întâlnim, cel mai adesea, atmosfera gratuită a *Legăturilor primejdioase* a lui Laclos. "Nu trebuie să ne luăm în

serios, ne amuzăm, uităm, ne schimbăm, îi schimbăm şi pe ceilalţi, nu?" rosteşte în numele Acestei lumi de o vitalitate crepusculară, cu graţia şi din vârful buzelor, 'delicioasa' doamnă Corfiotu, după o escapadă neprevăzută, dar agreabilă cu Dim. Cozianu... Iubirea e simplă acuplare: fără dorinţe excesive, fără patimă, orb, o formă plăcută de a alunga, într-o tovărăşie vag senzuală, "cumplita plicitseală de a trăi", cumplita plicitseală a 'marilor vacanţe', fiindcă în *Cronică...* suntem nu în miezul unui graţios-frivol secol luminist francez, ci la porţile Orientului unde, nu-i aşa, totul poate fi luat şi „à la légère"… inclusiv iubirea.

Şi, totuşi cred că mă înşel: nu seninătatea Orientului explică gratuitatea elegantă a perpetuului cadril amoros din *Cronica…* marilor familii, cum le-a numit Nicolae Manolescu, ci sentimentul, presentimentul organic al sfârşitului. Aşa cum personajele lui Larios, persoanele reale din *Scrisorile către Sophie* ale lui Diderot se împerechează cu graţie şi fără complicaţii morale tocmai pentru că trăiesc decadenţa lumii lor nobiliare, şi personajele din capodopera lui Dumitriu presimt sfârşitul lumii lor ferice. Ele presimt că vremea lor va trece, iar galanteria lor fără complcaţii este, de fapt, un amoralism amoros premergător morţii, un simptom al sfârşitului, o formă de a uita că în faţa lumii lor stă doar neantul.

Marta Petreu - *Cronică de familie* în câteva prim-planuri
în "Apostrof" nr. 1/1990 –p. 20

Îi fusesem redactor de carte la *Cronica de familie*. Avusesem, în plus, iniţiativa alcătuirii acelui "indice" de personaje (după procedeul ediţiilor balzaciene), menit să orienteze lectorul în deasa ţesăturăepică a cărţii şi care confirmă, în acelaşi timp, amploarea viziunii autorului, prolífica sa inventivitate sub raportul înzestrării cu acte de stare civilă, al autenticităţii şi urmăririi destinelor umane pe mai multe generaţii. Ştia că, după apariţia cărţii, păstrasem ca pe un trofeu ultima dactilogramă, încărcată de intervenţii operate de scriitor pe parcursul succesivelor schimburi de opinii purtate la editură, până în pragul trimiterii lucrării la tipar. Discuţiile aveau loc, în acest caz, chiar în biroul directorului, pe atunci scriitorul Al. I.Ştefănescu. Mi-i mai amintesc de faţă pe criticii Mihai Petroveanu şi Silvian Iosifescu. Uneori se încingeau adevărate dispute în contradictoriu cu scop de a preîntâmpina posibilele interpretări "politice" neconvenabile. În general, Petru Dumitriu nu făcea obstrucţii, reacţiona cu destul de largă disponibilitate – pentru calibrul său scriitoricesc! – ţinea doar ca observaţiile să aibă un caracter cât mai aplicat, cu referire strictă la text, în "concret", la situaţii sau momente din fluxul narativ, unde el era în măsură să intervină fără să agreseze profilurile iniţial croite, să nu diminueze încărcătura lăuntrică a personajelor, sensul aducerii lor în scenă. Uimea rapiditatea cu care găsea soluţii. Uneori îi era de-ajuns să modifice ori să adauge numai câte o replică. Dar, l-am văzut şi aşternându-se pe loc să rescrie o scenă, fără ezitare, cu o spontaneitate care înlătura orice ulterioară senzaţie de improvizaţie ori "lipitură". Textul curgea perfect, "sudura" imperceptibilă, ca şi cum izvorul imaginativ ar fi ţâşnit de la început pe această albie. Dactilograma devenise astfel un document de mâna întâi, reper pentru viitoare analize ale laboratorului de creaţie specific prozatorului. Însuşi aspectul intervenţiilor pe zeci de pagini era incitant, purtător către tot felul de asociaţii, sursă de răsfăţ al ochiului şi spiritului, îndemnat să descifreze, ca pe o hartă, traseele unor definitorii aventuri intelectuale.

Geo Şerban – Prefaţa la ***Proprietatea şi posesiunea***
Editura Dacia, Cluj, 1991, pp. 6-7

(...) Ce este o cronică de familie? Factorul esenţial într-un astfel de roman fiind durata istorică, familia e un microcosm caracteristic plasat pe fundalul unor evenimente de toată lumea cunoscute. O istorie în eşantion: ideea o avea deja Duiliu Zamfirescu (inspirat de Zola şi de Tolstoi), când încerca să descrie „viaţa la ţară” în secolul trecut, progresele arendaşilor şi ruinarea vechii boierimi naţionale, războiul de la 1877, problema ardelenească şi pregătirea celuilalt război, care avea să ducă la crearea statului naţional român, toate, prin exemple scoase din viaţa familiei Comăneşteanu. Relaţia dintre evenimentul istoric şi cel famailial reproduce, aproape fără excepţie, o schemă (...)

Să analizăm mai îndeaproape tehnica acestor împletiri de planuri în cel dintâi (şi unul din cele mai izbutite) episod al serialului, intitulat, după numele protagonistei, davida. Vom observa împletindu-se două perspective întrucâtva diferite: cea de cronică, şi care ne poartă în istorie, în evenimente cunoscute, în politică; cea a romanului obişnuit, cu intrigă precisă, fie el de moravuri, de dragoste, social, familial, de formaţie sau altfel. Ambele folosessc procedee consacrate. (...)

Romanul propriu-zis poate să meargă acum de la sine. Dar el nu va rămâne tot timpul în acest plan. Perspectiva istorică, a cronicii, va reveni periodic, ca un laitmotiv, tăind trama evenimentelor curente. Să notăm şi un lucru oarecum neaşteptat: tehnica foarte precisă, convenţionalismul unor formule nu exclud varietatea şi bogăţia detaliului şi chiar un anume protocol epic. (...)

Sarcasmul, satira, caricatura asigură o armătură puternică şi elastică prozei din *Cronică*, neîngăduindu-i nici o clipă să alunece în moliciunea unei arte doar abundente, de fatuoasă descripţie. Linia intrigii rămâne precisă, ca şi cea a portretului. Epicul e o coardă bine întinsă, cu soluţii neprevăzute, câteodată bruşte, fără prisosuri. Recunoaştem în structura scenariului ntăietura precisă din portretistică. Din câteva mişcări, se schiţează subiectul şi se ajunge repede la starea de criză. (...)

Însă *Cronică de familie* se deosebeşte într-o privinţă de majoritatea romanelor familiale, de la galsworthy la Roger Martin du Gard: ea accelerează ritmul, concentrează cronica. (...)

Nicolae Manolescu – Postfaţă la ***Cronică de familie***
Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994

Cu adevarat exilul face parte din destinul românesc, cu adevarat exilul literar românesc este un fenomen care face parte din destinul literaturii (culturii) române. Este, cu alte cuvinte, marca fenomenologică eternă, ţinând parcă de un blestem şi un păcat originar. Emigrările sunt determinate de teroarea comunismului asupra culturii în genere şi asupra creatorului de valori culturale în parte. Motivaţia plecării este absolut limpede. În schimb, lucrurile în ce priveşte destinele celor din exil, cu care s-a întrerupt orice legatură, sunt neclare. Singura observaţie fermă, care se poate face, după Ulici, este că puţini scriitori au depăşit obstacole inerente impactului cu altă ambianţă, altă limbă, altă mentalitate: Petru Dumitriu, universitarii Matei Călinescu, Virgil Nemoianu, Toma Pavel, Ioan Petru Culianu, parţial Gabriela

Melinescu în Suedia, Andrei Codrescu în S.U.A., Petru Popescu tot în S.U.A., parţial Paul Goma si Dumitru Ţepeneag în Franţa.

Mihai Cimpoi – revista „Sud-Est”, nr.46.04.2001,
site apărut cu sprijinul Fundaţiei Söros

(...) Petru Dumitriu încerca prin aceste *Biografii contemporane* să facă elogiul eroismului popular, să evidenţieze nu rolul personalităţilor în istorie, ci al maselor, cum se spunea pe atunci. Aceste biografii reprezentau de fapt o suită de „momente” din viaţa oamenilor simpli, cu durerile, idealurile, rătăcirile şi împlinirile lor. Se pare însă că materia *Biografiilor* este cât se poate de rarefiată şi că intenţia sa de a da o vastă panoramă a luptătorilor români pentru comunism, de la participarea lor la războiuol din Spania până la insurecţia armată de la 23 August, de la cucerirea puterii şi realizările primilor ani de după instaurarea puterii populare nu s-a concretizat printr-o operă de solidă construcţie, astfel că unele dintre aceste *Biografii* au suferit numeroase critici chiar din partea unor lideri de partid pe care el i-a consultat şi cărora le-a oferit textul spre lectură.

Mircea Popa – Petru Dumitriu şi tinereţea lui Pavel Ţugui
în „Steaua” nr. 10-11/2001

Traduse pretutindeni, bine primite, romanele acestui ciclu al *Cronicii* par, la prima vedere, un rechizitoriu contra vechilor clase lichidate de regim. Substanţa ascunsă a acestor cărţi scapă chiar şi celor mai vigilenţi comisari ai culturii. Totuşi, Petru Dumitriu s-a identificat mereu cu clasele sociale pe care era invitat să le combată; acest secret îl împărtăşeşte cu cititorii săi. La fel ca Marcel ori Swann, romancierul înclina către omologii moldo-valahi ai familiei des Guermantes, dispreţuindu-i pe vecie pe Verdurini. Pentru România comunistă Dumitriu a rămas pentru totdeauna un cripto-ciocoi. (…) După *Întâlnire la Judecata de Apoi*, descriere clinică a acelei maladii pe care Eugène Ionesco a numit-o rinocerită, conformism gregar care-l împinge pe individ spre nebunia totalitară, şi *Incognito*, până la romanele sale cavalereşti ori de capă şi spadă, sau la *Femeia în oglindă* (La Table Ronde, 1988) unde împinge până la capăt tentativa de auto-distrugere a personajelor sale româneşti, Dumitriu a rămas un contrabandist al spiritului. Întocmai ca Soljeniţîn, acest călător a făcut să se înţeleagă aici, la hotarele Extremului Occident, pericolul pe care-l reprezintă pentru umanitate atât abandonarea comandamentelor lui, cât şi agresivitatea totalitarismelor aflate la graniţa sa.

Edgar Reichmann, Petru Dumitriu – romancier român
în „Le Monde”, 13.04.2002
(aici doar traducerea)

Strigătul de durere şi de speranţă pe care îl scoate, de la o operă la alta – ca şi, de altfel, pentru alte temeiuri, compatriotul său Elie Wiesel – este acela al unui apologet, deopotrivă „Contra Gentiles” şi „Pro Gentibus”, fiindcă îi iubeşte ca pe sine însuşi şi le doreşte să afle ceea ce este de aflat. El, cel neiubit, doreşte să iubească în întregul firii sale slave şi latine, în ciuda nenoricirii, ori poate din pricina ei, fiindcă realitatea misterioasă a existenţei rămâne tocmai suferinţa.În ciuda oricărei evidenţe, el continuă să creadă că Fiinţa este mai reală decât Neantul.

P. Jean-FrançoisThomas s.j.
în „France Catholique”, 14.03.2003

De fapt, în loc să vorbim de un roman care are douăzeci şi patru de părţi ar trebui să vorbim de un megaroman format din douăzeci şi patru de romane. Continuitatea acestora este asigurată de menţinerea sub observaţie a uneia şi aceleiaşi familii, pe parcursul unui secol. Urmaşii – şi urmaşii urmaşilor – lui Alexandru şi ai Sofiei Cozianu devin succesiv protagoniştii unor întâmplări dramatice, uneori senzaţionale, în directă legătură cu momente din istoria românilor: revoltele ţăranilor din 1907, primul război mondial, modernizarea rapidă a ţării în deceniile trei şi patru ale secolului douăzeci, al doilea război mondial, instaurarea comunismului, deposedarea de bunuri a celor din înalta societate şi marginalizarea lor.

Alex. Ştefănescu
în „România literară” nr. 36/2003

Şi, la urma urmei, nu-i reconfortant pentru noi, toţi, să punem lucrurile în ordine şi să reconstituim, în numele adevărului estetic, o scară justă a valorilor literare române postbelice? Unde se situează Petru Dumitriu în acest peisaj? Ca să răspundem la această întrebare trebuie, cred, să facem două lucruri: să încetăm să mai credem că un singur scriitor poate ispăşi la infinit pentru toate păcatele literaturii române postbelice şi, în al doilea rând, să recitim toată opera lui Petru Dumitriu, un scriitor complex pe care spiritul critic românesc întârzie din varii motive să-l accepte. A păcătuit, adevărat, dar nu mai mult decât alţi scriitori contemporani şi, în plus, el s-a căit. Şi, apoi, să vedem opera lui. S-ar putea (eu , personal, sunt sigur de acest fapt) ca opera lui – vastă şi inegală – să izbăvească şi în cazul lui omul care a scris-o.

Eugen Simion, Cazul Petru Dumitriu în „Caiete critice” 3-5/2004

ANEXE

DICȚIONARE

De știut

Dicţionarul de nume proprii cuprinde deopotrivă numele personajelor principale, ale celor secundare ori cu totul episodice, fiindcă ceea ce ne-a interesat a fost să observăm „familiile”, încrengăturile, interacţiunea dintre personaje şi deopotrivă repetabilitatea lor de la o operă la alta. Trebuie să remarcăm faptul că Petru Dumitriu are fixate în minte aceste nume aproape definitiv (de foarte puţine ori foloseşte două prenume sau nume pentru acelaşi personaj). El trăieşte în această lume, ştie ce reacţii pot avea personajele, încotro le duce destinul. Ceea ce manevrează Petru Dumitriu scriind cărţi nu sunt subiecte, întâmplări, poveşti. El ne pune în faţă o lume paralelă cu lumea reală, dar făcută după modelul celei reale. Există scriitori care-şi schimbă subiectele, scriu cărţi diferite, ne oferă laturi noi şi surprinzătoare ale personalităţii lor. Nu este cazul lui Petru Dumitriu. Tendinţa lui permanentă a fost aceea de aglutinare a tuturor evenimentelor la modelul lumii pe care o crea. Dialogul lui cu Dumnezeu capătă astfel un sens nou: ca şi Dumnezeu, şi el crea o lume. Lumea aceea este ce ne-a rămas de la Petru Dumitriu. În ea personajele se nasc, cresc, fac studii, iubesc, fac o carieră, lasă urmaşi şi mor. Absolut toate personajele sunt privite evolutiv. Pătrunzând în interiorul lumii lui Petru Dumitriu întâlnim figuri care seamănă cu nişte cunoştinţe reale ale noastre, apoi reîntâlnim personajele ca pe nişte cunoştinţe vechi, pătrundem şi noi în lumea lor, facem parte din ea. Istoria acelei lumi ne indică în ce fel a fost istoria însăşi. Ca cititori, pendulăm în această prolifică şi eternă comparaţie: între idenitatea de sine pe care ne face s-o vedem autorul şi identiatea de sine pe care ne-o atribuiam până la lectura cărţilor lui. Fiindcă o operă şi un scriitor există doar în măsura în care noul mesaj dă cititorului o nouă dimensiune. Dicţionarul de nume ne indică pe cât de multe paliere naviga autorul în propriul său dialog cu personajele: ţărani (mulţi, nici n-ai fi bănuit!), muncitori, marinari, pescari, escroci, puşcăriaşi, boieri vechi, de ţară, ca şi „venituri” otomane, fanariote, apoi ţigani, nemţi, bănăţeni, unguri, turci, tătari, greci, francezi, englezi, austrieci, americani, ruşi, basarabeni se perindă prin cărţile autorului printr-o istorie întinsă pe două veacuri şi o geografie care şi ea pare reală, dar nu este. **Dicţionarul numelor geografice** atestă faptul că geografia lui Petru Dumitriu este una romanescă, foarte rar identică aceleia reale, doar când scriitorul vrea să ne facă să credem că ne spune ceva adevărat. Procedeul este cinematografic, mie îmi aminteşte de *tehnica indicială* a montajului de film, fiindcă cititorul continuă cu propriile lui cunoştinţe despre locuri ca și cele indicate de autor, rotunjeşte cu ştiinţa lui geografică „semnele” puse de Petru Dumitriu. Altfurt de pildă, ca vechi oraş german, cu

universitate şi dom, nu există. Dar pare real. Ne amintim colţurile străzilor, cu parfumul lor, bombardamentul, parcul. De asemenea, în România n-a existat niciodată un judeţ care să aibă partea de nord spre munte (unde e moşia Cozienilor dintre Târgovişte şi Bucureşti), iar celălalt capăt la Dunăre, unde să fie şi un mic port. Aşa ceva nu e real. Între munţi şi Dunăre, în zona aceea, ar trebui să fie Bucureştiul. Iar când citim „un judeţ de câmpie cu capitala la N...” e greu de crezut că N... e Orşova, fiindcă acolo nu e tocmai câmpie. Toată geografia României aşa cum o prezintă Petru Dumitriu este însă o geografie preferenţială a Câmpiei Române şi a Dunării. Celelalte provincii (Moldova, Basarabia, Banatul, Transilvania) sunt simple arabescuri dictate de necesitatea de a face evenimentul plauzibil în plan istoric. Geografia universală este prezentă preferenţial în opera lui Petru Dumitriu. Franţa şi Germania în primul rând, apoi Marea Britanie, ceea ce indică module de conexiune al României însăşi la lumea europeană. Este interesant de observat că, deşi scriitor al deplinei perioade socialiste a României, Uniunea Sovietică este prezentă cu totul episodic în opera lui Petru Dumitriu (exceptând Basarabia, teritoriu considerat de el românesc, dar despre care nu are cunoştinţe prea adânci, ori nu vrea să uzeze de ele, fiindcă mai toate localităţile basarabene, cu excepţia Tiraspolului, sunt desemnate cu in iniţiale). Geografia Spaniei ocupă un loc cu totul aparte, din pricina marii importanţe pe care o acordă Petru Dumitriu războiului civil ca eveniment al veacului XX european: ce a câştigat şi ce a pierdut Europa prin înfrângerea suferită de republicani, care este contribuţia şi vina politicienilor europeni în această turnură a evenimentelor; cum s-au definit şi redefinit stânga şi dreapta politică europeană înainte şi după acest conflict; care au fost raporturile de forţe între puterile europene înainte si după războiul civil; ce a însemnat această turnură a evenimentelor pentru abia deschisul conflict al celui de-al doilea război mondial; unde se află „insertul” românesc (al stângii şi dreptei) în tot acest ansamblu; ce efecte pe termen lung a avut curgerea interbelică a evenimentelor pentru a doua jumătate a veacului XX, în Est ca şi în Vest; iar cine ambiţionează, poate distinge în structura *Colecţiei*..., cauzele de efecte, vinovaţii primi, marele fundal al crizei economice planetare de la jumătatea veacului XX. Cu aceasta navigăm însă de la chestiunea geografiei la aceea a istoriei, mai exact a timpului romanesc în totalitatea lui.

Timpul ca istorie şi timpul ca o coordonată existenţială (a omului ca personaj şi a omului în sens generic) sunt toate speciale în cărţile lui Petru Dumitriu. Dar timpul ca eşantion – veacul XX – stă în centrul *Colecţiei*......

Istoria în opera lui Petru Dumitriu are cel puţin două dimensiuni: cronologia evenimentelor reale, care este însă folosită numai drept „nexus”, posibilitate pentru cititor de a face comparaţia despre care vorbeam mai sus între „sinele” său dinaintea lecturii şi „sinele” său de după lectura cărţilor lui Petru Dumitriu, ca şi timpul cărţii, un timp interior, cu propria lui cronologie. Fiindcă istoria romanescă este sesizabil altceva decât istoria reală: nu evenimentele şi cronologia lor contează în primul rând, ci semnificaţia lor, înşiruirea de semnificaţii capabilă să modifice chiar percepţia despre timp, ba mai mult, percepţia despre evoluţia omului (individual şi categorial) în timp. Chiar dacă, înainte de lectura cărţilor lui Petru Dumitriu, cititorul n-a avut o părere despre filosofia istoriei, după această lectură va avea-o. Dau un exemplu: uciderea lui Armand Călinescu este un „nexus”, primul ministru apare cu numele său real, doar legionarii care manipulează uciderea lui apar cu nume de personaje (Nae Ionescu este Fănică Niculescu), în vreme ce uciderea lui I.G.Duca apare „mutată” cu

totul în registru romanesc, el fiind Vardalà. În ordine cronologică, Duca a fost ucis primul, ca şi în ordine romanescă. Pur şi simplu, după ce evenimentul romanesc se produce (uciderea lui Vardalà de către legionari), autorul îl comentează cu un eveniment clar (în carte) pentru cititor, deoarece îl trimite la evenimentul real: uciderea lui Armand Călinescu. Involuntar cititorul îşi dă seama de repetabilitatea fenomenului, îşi face o părere despre „mersul istoriei”, ca şi despre vinovaţi: vinovăţia personajelor cărţii poate fi extrapolată asupra vinovaţilor în sens istoric. Acest mod de comentare a unui eveniment romanesc, chiar în roman, printr-un eveniment de aceeaşi factură, pe jumătate romanesc şi pe jumătate real, nu ştiu să mai fi fost practicat. Cel puţin nu în literatura română. Încă o funcţie a „nexusului”, pe lângă aceea de a face legătura între diversele părţi ale întregului, este chiar această comentare „din interior”. Absolut toate cărţile lui Petru Dumitriu sunt „autocomentate”. Timpul istoric nu este decât o parte a timpului în sens filosofic (coordonata spaţiu-timp). Iar întreaga lucrare demiurgică a autorului asupra timpului contemporan este manevrată astfel spre a face chiar din el, din timpul contemporan, un „nexus” pentru înţelegerea acestei coordonate de bază a existenţei umane: fluxul temporal. Când autorul pomeneşte de cultul lupului la greci, în *Incognito*, acest lucru ţine de intrarea triburilor indo-europene ale dorienilor şi ionienilor dinspre nord spre peninsula greacă; atunci când vorbeşte despre Misr (Misir) în *Învăţătură de minte*, acest lucru ţine de numele pe care egiptenii vechi (din *Biblie*) îl dădeau ţării lor. Când vorbeşte despre China antică, de pe vremea Drumului Mătăsii, acest lucru este contemporan cu drumul pe uscat dinspre Nabateea, prin Scytia spre Țara Briţilor, de dinainte de cucerirea romană. Modelul grec de cetate şi de democraţie, ca şi modelul roman de stat şi de imperiu, modelul de lume occidentală, ca şi de satrapie orientală, democraţia şi tirania sunt atent comparate de Petru Dumitriu cu starea contemporană a lumii româneşti. Echilibrul între părţi este atât de atent urmărit, încât aproape nu-ţi poţi da seama, ca cititor, care dintre părţi este „nexus” pentru cealaltă: lumea veche pentru cea contemporană ori invers. Un lucru e sigur: că filosofia istoriei, aşa cum apare abia profilată în *Euridice. 8 proze*, este transcrisă clar în *Incognito*. Autorul vorbeşte despre „mecanica destinului” valabilă pentru fiinţe şi societăţi, pentru imperii şi democraţii , pentru Est ca şi pentru Vestul Europei şi încearcă să distingă legile ei de funcţionare. Din punctul de vedere al coordonatei temporale, acesta este sensul ultim al cărţilor lui Petru Dumitriu. Şi numai o percepţie cu totul limitată, „oarbă”, ar putea duce la ideea că el a fost de o parte sau de alta a balanţei. Petru Dumitriu este genul de scriitor care trebuie citit ca întreg pentru a putea distinge părţile demonstraţiei. Fiindcă, încă o dată apăs asupra acestui lucru, el nu scrie poveşti, nu vorbeşte despre evenimente decât pentru că ele sunt parte a Creaţiei întregi, a lumii făcute de Dumnezeu, a „pentagramei”. Legile acestei Creaţii, „mecanica” ei fac scopul ultim al cărţilor lui Petru Dumitriu. Iar prin aceasta este singular în literatura română şi, cred, singular în mod absolut. Dar, nu este mai puţin adevărat că, până în 1960, la plecarea din ţară, Petru Dumitriu a fost intresat în mod aproape exclusiv de lumea europeană. Alte continente au valoare cu totul laterală, aproape disparentă.

Ca scriitor, dar și ca om, Petru Dumitriu n-a fost deloc independent ori separat de mediul în care trăia. Părinții în primul rând și-au pus amprenta, fiecare, asupra personalității lui. Lila este și ea întruchipată în personajul Sebastian din *Incognito*. Dar grupul special căruia a aparținut a fost acela de care ținea Nicolae Fotino,

diplomat în linia lui Nicolae Titulescu (a absolvit diplomația internațională, a fost ambasadorul României în Cehoslovacia, alături de soția sa, Irina, născută Medrea). Irina însăși aparținuse, în anii războiului, grupului lui Raul Șorban, acela care a creat o filieră de extragere (practic de salvare) a evreilor din Transilvania amenințați de fascism. Nicolae Fotino a devenit apoi directorul Asociației de Relații Internaționale (ADIRI), unde lucra, ca tânăr cercetător, Adrian Năstase. N-a ezitat să divorțeze de Irina în favoarea lui Petru Dumitriu, căruia i-a devenit apoi soție. Fotino s-a căsătorit apoi cu o basarabeancă isteață și frumoasă, Coralia, cercetător la Institutul Nicolae Iorga. Împreună au fost nașii de cununie ai lui Adrian Năstase și de botez ai băieților lui. A fost apoi directorul Agenției Medicamentului și târziu, după ce se pensionase, n-a ezitat, iarăși, văzînd deriva lumii farmaceutice și medicale, să scrie despre asta, anunțînd marile fraude ale pandemiei de Covid 19, adică anunțînd deriva Europei, ca să nu spun a lumii în întregul ei, fiindcă chiar ideea de state, de sisteme asociale post-belice, de Europa Națiunilor, se fărâmița. La moartea Coraliei, Adrian Năstase, fost prim ministru al României, n-a ezitat nici el să scrie: “s-a întrerupt firul Ariadnei”. Era în 2016... Sper că nu e prea târziu să scriu aceste rânduri și să trimit în lume, încă o dată, mesajul acelora care au sperat și ei să mențină firul de ghidaj al Ariadnei. Relația tuturor acestor oameni dispăruți azi cu diplomația europeană (Nicolae Fotino era în bune relații cu Paul Morand, ambasadorul Franței la București în anii războiului) trebuie să fi cântărit ceva în acțiunea prin care Petru Dumitriu a plecat în ceea ce numeam atunci Europa Occidentală. A fost speranța că Estul și Vestul continentului vor reuși, pe calea culturii, apoi a Uniunii Europene, să păstreze pentru planeta Pământ unitatea în diversitate a civilizației. După analiza de sine, Petru Dumitriu a constatat că tot ceea ce făcuse, ca vârf de lance al acestei idei, n-a meritat. Mi-a spus asta. Dar s-a construit pe sine şi şi-a dat măsura ca *homo europaeus*, reuşind asftel să absoarbă, să neutralizeze şocul uriaş pe care cultura română a perioadei socialiste l-a suferit prin izolarea de marele flux contemporan al culturii europene şi implicit universale. Nimic din cultura română a veacului XX, ca şi din cultura europeană, nu va putea face abstracţie de mesajul unificator al operei sale şi de judecata sa privitoare la veacul XX.

Ecaterina Țărălungă

martie 2023

DICȚIONAR DE NUME PROPRII ÎN CREAȚIA CU SUBIECT ROMÂNESC A LUI PETRU DUMITRIU [1]

A

Achim, pescarul *Dr.f.p*
Agentul sanitar *C.c.-B.B., C.c.-D.*
Alberto, actor român *C.f.*
Albu Nicolae, mitralior *C.B.*
Alexandrescu, avocat *C.f.*
Alexiu, arendaşul beiului din Vladomira la 1907 *C.f.*
AlimănescuToma, profesor de matematică la Sf. Sava *C.f.*
Almalech, evreu, grafolog, cunoştinţă a Ioneştilor. de la N... *C.B.*
a Stanei, mama *Î.m*
al Stanei Foltea frate mai mic cu Răducan *Î.m.*
al Stanei, Răducan *Î.m.*
Amarina Adrian de fapt Marinius Alexandru, zis şi Marina Adrian, Marina Cristian *A.*
Ambrozie, proprietar de ateliere metalurgice înghiţite de Malaxa, al II-lea soţ al mamei lui Totò *C.B.*
American, iubitul prostituatei de la Paris *C.B.*
Amorezul Angelicăi Zarifu *P.f.*
Anania Alfred *I.*
Anchetator în armată *C.f.*
Andrei, pescar *P.f.*
Andrei, ţiganul zidar *Dr.f.p.*
Andreica (Andreiko)C-tin (Costi, Dan, Alex., Nae, Sandu, Nicu), comunist *C.B.*
Andreica Olga n. Melic *C.B.*
Andreico (Andreiko) tatăl, ofiţer ucrainean, apoi funcţionar de cadastru *C.B.*
Andreico (Andreiko) Maria (Maşa), mama lu Constantin, soţia ofiţerului *C.B.*
Aneta, fata Vaccinătorului, nevasta lui Odor *C.c.-N.i.*
Anghelache neferul, arnăut *Î.m.*
Anghel Aneta, nevasta lui Tase *C.B.*
Anghel Atanase (Tase), comunist, maistru la Ametarom, apoi la Mierloiu Aristică (Tartorele), comisarul Brigăzii româneşti în Spania, locotenent *C.B.*
Anghelescu, inginerul şef al şantierului *Dr.f.p*
Anghel Puica (sau Aneta) nevasta lui Atanase Anghel *C.B.*
Anta, .servitor la fetele Debretzy *C.f.*
Antim Ana, conferenţiar la endocrinologie, prietena Isabelei Giurgea-Roşcanu *C.f.*
Antofilache Alexandru, avocat *C.f.*
Antohie Ion, locotenent legionar, puşcăriaş *C.c.-V.m., C.f.*

B

Bunin, specialist în ecluze.Dr.f.p.
Busuioc Mitu, fost marinar, luptător în Spania, securist, ucis de comunişti. *C.B. I.*
But bătrâna, mama lui Romulus.*V.I.*
But Marta, nevasta lui Romulus .*V.I.*
But nora lui Romulus .*Dr.f.p.*
But Romulus, chiabur.*V.I.*
Buzeasca Constanţa, fiica Smarandei.*C.f.*
Buzeasca Smaranda din N... *C.f.*
Buzescu Emanoil (sau Tache), boier, soţul Smarandei şi tatăl Constanţei, şef din judeţ al Partidului Conservator *.C.f.*
Buznea, inginer, director de întreprindere de stat .*C.f.*
Buznea, soţia directorului.*C.f.*

C

Calomfirescu doamna, devenită servitoare.*C.f*.
Calomfirescu Radu (descendent din Radu Calomfirescu, general al lui Mihai Viteazul), tâmplar.*C.f.*
Calomfirescu, tânărul.*C.f.*
Candiotu Toto, proprietar de grajd de curse.*C.f.*
Cantacuzino Gheorghe, conservator *.C.f.*
Cantacuzino, principesa, zisă Lupoaica, n. Rosetti-Teţcani .*C.f.*
Cantemir Bichon, fost boier, arestat.*C.f.*
Capone soţul .*C.c.-B.B.C.c.-N.i.*
Capone, soţia *.C.c.-B.B.C.c.-D.*
Caracoancea (poreclă), ţăran *.Dr.f.p*.
Carada Eugeniu, liberal.*C.f.*
Caraman Radu, amicul Vorvorenilor, legătura lui Mateica .*Dr.f.p.*
Careba, moşul *.V.I.*
Carp Foma, proprietar de bărci, ca Eftei .*P.f.*
Carp Petre, om politic .*C.f.*
Cascarache, contrabasist, şef de taraf de lăutari.*C.B..C.f.*
Cascarache Lenuţa, cântăreaţă prin localuri.*C.f.*
Castroianu, membru din Adunare.*C.f.*
Călin bătrânul *.Î.m.*
Căpitan de grăniceri ungur*.C.B.*
Cărăuşu, fost puşcăriaş, acum mare în Ministerul Artelor .*C.f.*
Ceadâr, bogătaş .*Dr.f.p.*
Chireasă Vasile, ţăran din Dobrunu.*C.f.*
Chiriţă, bogătan în sat la 1907.*C.f.*
Chirsanov Matvei, pescar *.P.f.*
Chivu Margarita, lucrează pe vasul Steaua din Octombrie *.P.f.*
Cilibia, general .*C.f.*
Ciorap *.I.*
Ciupageà-Efendisi *.Î.m.*
Ciupariu Claudiu, doctor.*C.B.*

Cochină Nuţu a lui, ţăran.*C.f.*
Colonelul dizident din pădure .*V.I.*
Comandantul Flotei de pescuit .*P.f.*
Coman Lixandru, ţăran din Dobrunu.*C.f.*
Comisarul regal.*C.B.*
Comnen Constantin, principe.*C.f.*
Comnen Elenuţa, mătuşa Lenei Lascari.*C.f.*
Comnen Trixi, amică cu Titel Negruzzi.*C.f.*
Compozitor român modern.*C.f.*
Conachi Coca, fiica poetului, nevasta lui Vogoride Nicolae, a avut doi fii căsătoriţi în străinătate şi două fete: Maria, căsătorită în străinătate şi Lucia .*C.f.*
Conductorul trenului.*C.f.*
Constandin (Costandin) .*C.c.-V.m.C.f.C.c.-N.i.C.c.-D.*
Constantin(prenume) academicianul la care stă Lena Lascari .*C.f.*
Constantin, ofiţer trei pe Steaua din Octombrie .*P.f.*
Corfiotu .*C.B.C.f.*
Corlătescu, membru din Adunare*C.f.*
Cosma.*P.f.*
Cosmovici.*C.B.*
Cosmuţă, părintele, zis popa Ciomag, elector liberal.*C.B.*
Costache, acar, gazda lui Andreica la Bucureşti .*C.B.*
Costea, pescar .*P.f.*
Costică, ţăran .*C.f.*
Costineanu, poliţist bătăuş .*C.B.*
Costinete, poliţist bătăuş .*C.B.*
Cotulbea Vasile, văr cu Eftimie .*C.c.-D.C.C.-V.m.C.f.*
Cozianu Sofia (fostă), devenită von Bodman.*C.f.*
Cozianu Alexandru, fiul Davidei şi al lui Manolache, fost şef de cabinet la Bonifaciu Cozianu .*C.f.*
Cozianu Andronic (Andronache) .*Î.m.*
Cozianu Colette, n. Arnota, nevasta lui Dimitrie.*C.B.*
CozianuBonifaciu, fratele mai mic al Davidei, ministru.*C.f.*
Cozianu Cleopatra, cumnata lui Lăscăruş Lascari, soţia fratelui mai mare al Davidei, măritată apoi cu Walter Apostolescu .*C.f.*
Cozianu Davida, fiica Sofiei cu Alexandru Cozianu .*C.f.*
Cozianu Dimitrie (Dim), (semnează cu pseudonimul Scrutator la ”Presa”) şef de cabinet la Leon Popescu, avocat devenit vicepreşedinte la Comisia de control financiar, ministru .*C.B.C.c.V.m.C.f.*
Cozianu Elena, fiica Davidei .*C.f.*
Cozianu Eleonora, fiica Davidei.*C.f.*
Cozianu Eustaţiu, fratele mai mare al Davidei .*C.f.*
Cozianu Lascarache, logofăt .*C.f.*
Cozianu Manolică, fiul Cleopatrei cu Eustaţiu.*C.f.*
Cozianu Mihail .*C.f.*
Cozianu Olga, sora lui Manolică.*C.f.*
Cozianu Sofia, fiica Davidei, nevasta lui Alexandru, nora lui Manolache.*C.f.*

D

Dudescu Dodel, boier tânăr .*C.f.*
Dumitrescu-Porcoi, Florea, ţăran din Dobrunu.*C.f.*
Dumitriu Petre, căpitan, apoi colonel .*C.c.-V.m.C.f.*
Dumitriu, soţia lui Petrică, fata Sofiei cu Debretzy.*C.f.*
Dumitru Arghir, ţăran din Dobrunu.*C.f.*
Dumitru Ioniţă, ţăran din Dobrunu.*C.f.*
Dumitru Petrache Nană zis Nebunel, ţăran din Dobrunu, acuzat că l-a ucis pe Eustaţiu .*C.f.*

E

Eftimie Gheorghe, moş .*C.c.-D.C.c.-V.m.C.f.*
Eftimie, nevasta (e fata Cohorului) *C.c.-D.*
Emil, legătura Olgăi Andreica la Bucureşti .*C.B.*
Englezul, prieten cu Ghighi Duca.*C.f.*
Enrico, italian, luptător în Spania .*C.B.*
Episcopul din N... *C.f.*
Eremia, fost doctor, acum la cooperativă *.C.f.*
Eremia Stella, n.Lungu, nevasta doctorului Eremia .*C.f.*
Eva, doica copiilor Dumitriu *.C.f.*
Evdochia, lipoveanca *Dr.f.p.*

F

Faber, profesor la Universitatea din Altfurt .*C.B.*
Faber Elisabeth-Charlotte, fiica profesorului Faber, soţia lui Cristian Ionescu *.C.B.*
Faber Robert, reprezentant al unei firme nemţeşti.*C.f.*
Fata cea grasă şi blondă *.A.*
Fata în rochie neagră *.A.*
Fălcan, chiabur .*C.c.-N.i.*
Feciorii lui Nistor Boeriu .V.I.
Fedos, chiabur din Danilofca, fiul lui Tihon .*Dr.f.p.*
Ferdinand, regele .C.f.
Filip al ui Ion .*V.I.*
Filipescu Constantin, membru din Adunare.*C.f.*
Filipescu Nicu, şef conservator .*C.f.*
Fira, dada cu care se ţine tatăl lui Panait Petre .*C.B.*
Fischer-baci, miner.*V.I.*
Fischer-Galaţi.*C.f.*
FischerRinaldo, coleg de facultate cu Ş. Romanò .*C.f.*
Florescu, general, conservator .*C.f.*
Florian, ţapinar ucis de jandarmi.*C.B.*
Florica, ţiganca seritoare la Cozianu Alex. *C.f.*
Florică Cocoşatu', fratele lui Costantin.*C.c.-N.i.*
Florică, ţăran, vine la canal cu un prieten.*Dr.f.p.*
Foamea Neagră, prostituată.*C.f.*

Gică, muncitor laCanal.*Dr.f.p.*
Giurcă, ochitor.*C.f.*
Giurgea-Roşcanu Isabela (fata lui Ţibică Vardalà), divorţată *C.f.*
Giurgea-Roşcanu Manolică, avocat.*C.f.*
Glass, poliţist bătăuş.*C.B.*
Godea (Gudică) .*C.c.-D.C.c.-V.m.C.f.*
Godea Maria, nevasta lui Gudică .*C.c.-D.C.c.-N.i.C.c.-V.m.C.f.*
Gogu, portar la bordel.*C.f.*
Golescu, ministru.*C.f.*
Golubenko, locotenent major.*C.f.*
Gorciakov, cneaz.*C.f.*
Grădişteanu, două surori.*C.f.*
Grădişteanu, mama fetelor.*C.f.*
Grăsunul *.A.*
Greceanu Matilda, nevasta lui Radu.*C.f.*
Greceanu Radu.*C.f.*
Grigoriu, fiu de proprietar de lângă Alexandria .*Dr.f.p.*
Grubă, copil la N*...C.B.*
Gruescu, un fost administrator pe un şantier al Canalului.Dr.f.p.
Guţă, şef de partid .*C.f.*

H

Hagibei Augusta, verişoara lui Dim. Cozianu .*C.f.*
Hagiopol Ionaş .*C.f.*
Haig, vânzător de covoare .*C.f.*
Hannes, neamţ pe moşia lui Ionaş Apostolescu .*C.f.*
Haralamb, comandantul vasului Steaua din Octombrie .*P.f.*
Haralamb Ionel (Ion Paul), frate cu Jean-Pierre, o iubeşte pe Alexandra *C.f.C.B.Dr.f.p.*
Haralamb Jean-Pierre (frate cu Ionel) .*C.f.*
Hariton, boier.*C.f.*
Harnischfeger, albinos, coleg de facultate cu Şerban Romanò .*C.f.*
Heck Ulrich von, secretar al Ambasadei Germaniei la Bucureşti *.C.f.*
Heidegger, filosoful .*C.f.*
Herbstblom, professor ordinarius la Altfurt, nazist.*C.f.*
Hollinger, bijutier .*C.f.*
Horoveanu, nevasta lui Manolică .*C.f.*
Horoveanu Manolică, proprietar din N... *C.f.*
Hossu, şeful Direcţiei Generale a Şantierelor .*Dr.f.p.*
Houte, muncitor la furnale la N...(oraş flamand).*C.B*.
Hrisoverghi Colette .*C.f.*
Hrisoverghi Kicky, fiica Colettei Hrisoverghi, prietena Lenei Lascari .*C.f.*
Hristache, lămureşte pe cei din Mâloasa să plece la Canal .*Dr.f.p.*
Husein din Mâloasa .*Dr.f.p.*
Huszar, mecanicul .*Dr.f.p.*

I

Ipsilanti Bubi, colonel, fratele generalului, prinţ .*C.B.*
Ipsilanti Dimitrierinţ, vărul lui Bubi .*C.f.*
Ipsilanti, generalul, poreclaTelescop, şef de stat major al diviziei .*C.f.C.c.-V.m.*
Ipsilanti Ionaş, nepotul lui Niculache .*C.f.*
Ipsilanti Matei, vărul lui Mihail (Michel) .*C.f.*
Ipsilanti Michel (Mihail semna Seymour la cronica mondenă), prinţ.*C.f.*
Ipsilanti Niculache, capuchehaie la Stambul sub Cuza .*C.f.*
Irod, maior .*I.*
Isachie Marcela, fiica proprietarului prăvăliei.*C.c.-B.B.*
Isachie, proprietar de prăvălie.*C.c.-B.B.*
Istrate, sublocotenent .*C.f.*
Istrati doamna, mama lui Totò, avea moşia de la Dobrunu.*C.B.*
Istrati Totò .*C.B.*
Iubita lui Gigel din Bucureşti.*C.B.*
Ivancea, administratorul Eleonorei Smadoviceanu .*C.f.*
Ivan, pescar .*Dr.f.p.*
Izolda, soţia autorului .*I.*
Izvoranu Zoe, prietena Elenei Vorvoreanu .*C.f.*

Î

Învăţătorul de pe moşia EleonoreiSmadoviceanu .*C.f.*
Învăţătorul, nevasta lui de pe moşia Eleonorei Smadoviceanu .*C.f.*

J

Jean, servitorul lui Jean-Pierre Haralamb .*C.f.*
Jean, fost patron, salahor la Canal .*Dr.f.p.*
Jean, zis Johnny Găină, vine la Canal, e omul lui Gruescu. *Dr.f.p.*
Jenică, şef de partid .*C.f.*
Jenică, asociat la garajul lui Garderop.*Dr.f.p.*
Jesús Utera.*C.B.*
Jianu Nicoliţă din N... *C.f.*
Jircă Ian Ene, ţăran din Dobrunu.*C.f.I.*
Jircă Ian Gheorghe M, ţăran din Dobrunu.*C.f.*
Jora Acsinia, bătrâna, mama lui Adam.*P.f.*
Jora Adam, comunist, pescar.*P.f.*
Juanito, luptător în Spania .*C.B.*
Junele .*A.*
Jura Ion, flăcău, secretar al organizaţiei de partid din sat, în Banat .*Dr.f.p.V.I.*
Jura Ion tatăl .*V.I.*
Juraşcu, tânărul.*Dr.f.p.*

K

Kamerling, blănar de lux .*C.f.*
Kessel M-elle, guvernanta copiiilor Davidei .*C.f.*

Knapen van, maestru de scrimă la Altfurt .*C.f.*
Kogălniceanu Mihail .*C.f.*
Krause, artificier .*Dr.f.p.*
Kurt, neamţ de pe moşia lui Ionaş Apostolescu .*C.f.*

L

Lae, homosexual, amic cu Ş. Romanò .*C.f. A.*
Lae, mus pe Steaua din Octombrie .*P.f.*
Lahovary Alexandru, şef conservator.*C.f.*
Lahovary Arthur .*C.f.*
Lahovary Teddy .*Dr.f.p.*
Lalande, profesor la Universitatea flamandă din N...(oraş flamand) *C.B.*
Lallemand, proprietar străin la Bucureşti.*C.f.*
Lambrino Zizi .*C.B.*
Lampenmacher, căpitan din N...*C.f.*
Larotă Vasile, ţăran din Dobrunu.*C.f.*
Lascari Alexandra(fostăŞufană), a II-a nevastă a lui Şerbănică Lascari .*C.f.C.B.*
Lascari Alexandra, nevasta lui Cezar .*C.f.*
Lascari Cezar, soldat, bancher, fiul lui Şerbănică, director al Băncii Europa SAR, avea şi o fabrică în Colentina, văr cu Vorvorenii .*C.f.C.B.C.c.-V.m.*
Lascari Lascăr, deputat într-un judeţ de câmpie .*C.f.*
Lascari Lena, fiica lui Cezar Lascari (fiulluiŞerban) .*C.f.A.*
Lascari Marion(Minette, .n.Richard, fostă maseuză facială la Paris), a III-a nevastă a lui Şerbănică Lascari .*C.f.*
Lascari Şerban, fiul lui Lăscăruş, fost şef de cabinet de ministru *C.f.C.B*
Lăzărescu, profesorul lui Pangrati .*Dr.f.p.*
Leca de la partid.*C.c.-N.i.*
Lecca George, văr de-al IV-lea cu Şerban Romanò .*C.f.*
Lefteri, servitor .*Î.m.*
Lefter Uzum, ţăran din Dobrunu.*C.f.*
Lenuţa, servitoare la familia Ionescu.*C.B.*
Leonte, doctor, tatăl lui Gigel.*C.B.*
Leonte Gigel, coleg cu Totò, fiu de doctor.*C.B.*
Leopold .*I.*
Leordeanu Mihail, ministru plenipotenţiar al ţării .*C.f.*
Lepădat bătrânul, ţăran *C.c.-V.m.C.c.-N.i.C.f.*
Lepădat Ion (Nelă), ţăran .*C.c.-N.i.C.c.-V.m.C.f.*
Lizica, iubita lui Mitu Busuioc din Constanţa .*C.B.*
Locotenent de grăniceri ungur.*C.B.*
Longhin Bébé, mort de cancer în sânge .*C.B.*
Luca Gheorghe, şef brigadă .*P.f.*
Luca Romulus, locotenent, paznic de lagăr .*I.*
Lupaşcu, fost plutonier major, administrator al cantinei .*Dr.f.p.*
Lupescu doamna.*C.f.*
Lupu Gheorghe, tatăl.*Î.m.*
Lupu Misail fiul lui Gheorghe .*Î.m.*

Meiled d-şoara, viitoarea soţie a lui Mankiewicz.*C.B.*
Melic V. Andreica, Olga. *C.B.*
Melitaru, fost sergent major, bogătan în sat la 1907 .*C.f.*
Mercado din N..., agent de schimb.*C.f.*
Mercado Raphael, proprietar de bancă la Zürich .*C.f.*
Mereanu, şef de serviciu la comisia de control financiar .*C.f.*
Mia, prostituată la N...*C.B.*
Michaelis Inge(borg), prietenă cu Elisabeh-Charlotte Faber.*C.B.*
Michels Solomon din Cosntanţa, un fost bancher.*P.f.*
Micluţ Ana, nevasta lui Micluţ .*Dr.f.p.*
Micluţ, muncitor .*Dr.f.p. V.l.*
Mierloiu Aristotel(Aristică, zis Tartorele) .*C.B.*
Mihalache Târcă Titu (a lui) .*C.c.-D.*
Mihalcea crâşmarul .*Î.m.*
Mihăilă Fuziescu, zis Motolea, argatul Vaccinătorului.*C.c.-N.i.*
Mihei, pescar.*P.f.*
Mihuleţ, avocat din N... al lui Eustaţiu.*C.f.*
Miliţescu, proprietar de hotel la Bucureşti .*C.f.*
Mimi, iubita lui Totò din Bucureşti .*C.B.*
Minică-Marin, ţăran .*C.c.-V.m.C.f.*
Mirea Constantin, ţăran din Dobrunu.*C.f.*
Misirliu Matilda, prietena Elenei Vorvoreanu .*C.f.*
Mişoglu Grigoriţă, mumbaşir .*Î.m.*
Mitea tanti, şefa fabricii de conserve de pe vasul Steaua din Octombrie .*P.f.*
Mitriţă Mitrache .*C.c.-D.C.c.-V.m.C.f.*
Mittescu Pericle, avocat, cuscrul lui Bacalu, membru în Consiliul de administraţie la Ametarom .*C.B. C.f.*
Mitu Bragă, spărgător, puşcăriaş .*C.B.*
Mitu, fratele Stancăi .*Î.m.*
Moaşa, avocat, frate cu Pantelimon .*C.B.*
Moaşa Pantelimon, director la ziarul ”Presa”.*C.B.*
Modesto Juan, comandant al brigăzii a 5-a internaţionale .*C.B.*
Mogoş, voluntar în Spania .*C.B.*
Mohnblum, proprietar de hotel la Bucureşti .*C.f.*
Moisă, prim-topitorul de la furnal .*Dr.f.p.*
Moisă, ţăran .*V.l.*
Moisescu Zadig, ziarist.*C.B.*
Mojaiski, electrotehncian.*Dr.f.p.*
Moldovan bătrânul, ţapinar.*C.B.*
Moldovan Andrei, ţapinar,fiu de ţapinar, plecat în Spania.*C.B.*
Moldovan Ion, frate cu Andrei, prins de jandarmi.*C.B.*
Moldoveanu, secretar adjunct al Comitetului Canalului, fusese la Salva Vişeu .*Dr.f.p.*
Monica (Monique) .*A*
Morcovici Valentina.soţia lui Vasile (n.Ionescu, v. Ionescu) .*I.*
Morcovici Vasile .*I.*
Moreno Lică (zisVasile), face ziarul de partid .*C.B.*

Nuţă, băiat de la ţară venit ucenic la Bucureşti .*C.B.*

O

Oacă, golan de Bucureşti.*C.B.I.*
Oancea, zidar .*Dr.f.p.*
Octavian, şofer.*C.f.*
Odor-Ilarie, ginerele Vaccinătorului.*C.c.-N.i.*
Onciul, poliţist bătăuş.*C.B.*
Onofrei, popă, puşcăriaş .*I.*
Onufrii, bogătan .*V.I.*
Oprea de la partid .*C.c.-N.i.*
Oprescu Fifi (Felicia), măritată cu Dim. Cozianu, prostituată de lux, a adus-o Bubi Ipsilanti .*C.f.C.B*
Oprescu Vasile, instalator, tatăl lui Fifi.*C.f.*
Oteleşanca Ortansa, sora Sofiei Cozianu.*C.f.*
Oteteleanu, doamna.*C.f.*

P

Paciurea Cicerone, avocat *C.B.*
Paciurea Daniela .*I.*
Palade Virgin(i)a .*Dr.f.p.*
Paleolog Agata, nevasta lui Ştefan P. .*C.f.*
Paleolog Ştefan, amic cu Dimitrie Ipsilnti .*C.f.*
Panaioti jupân, administratorul moşiei.*Î.m.*
Panaitaki, birtaş.*P.f.*
Panaitaki, crâşmar din Constanţa .*Dr.f.p.*
Pangrati Mihai, inginer .*Dr.f.p.*
Pangrati Nicolae, bătrânul, tatăl lui Mihai .*Dr.f.p.*
Pantelemon, omul lui But .*V.I.*
Papadopol Mitiţă din Constanţa, un fost agent de navigaţie .*C.f. P.f.*
Papazoglu Kirie, misit (l-a plătit pe mecanicul şef să scufunde vasul Arabella Robertson) .*P.f.*
Pappenheim graf von din Altfurt .*C.f.*
Paraiciuc, locotenent major, delegat al Siguranţei Generale în Basarabia .*C.B.*
Pârşcoveanu, neam de boieri.*C.f.*
Pârvu, muncitor, fost pescar .*Dr.f.p.*
Pârvu, ţăran .*C.f.*
Paşan Pavel, ţăran .*V.I.*
Pauker Ana, comunistă .*Dr.f.p.I.*
Pavel cutteristul .*P.f.*
Pătârlăgeanu Cosette, .n.Masalà, mama domnişoarei P.*C.f.*
Pătârlăgeanu, domnişoara, amică cu fiul lui Dimitrie Ipsilanti.*C.f.*
Pătru Anculia, cumnat cu Pătru Ion .*V.I.*
Pătru Ion, ţăran. *V.I.*
Păun Vasile, zis Stan Fasole, ţăran din Dobrunu.*C.f.*

R

Rabenstein Dietrich von, are o mamă n.Racoviţă, e amic cu Ş. Romanò la München .*C.f.*
Radovişteanu Ana (Anette), fiicaRadovişţenilor, măritată Dabija .*C.f.*
Radovişteanu, proprietar în Câmpia Dunării .*C.f.*
Radovişteanu Zoe, nevasta proprietarului de pământ, fiica Cleopatrei (n.Cozianu, măritată Lascari, cu Bonifaciu Cozianu amant) .*C.f.*
Raduia Iconia, nevasta Raduia Ilie, frate mai mic cu Pătru .*V.l.*
Raduia Pătru, secretarul de partid.*V.l.*
Rafail, macaragiul *.Dr.f.p.*
Rafira, nevastă de portar de bloc.*C.f.*
Ragusa Bobby .*C.f.*
Rathenau Walter .*C.f.*
Ravenspurg (baron von), München.*C.f.*
Rădulescu, locotenent-comandor din Constanţa.*C.f.*
Răescu, ţăran.*V.l.*
Remus, ţăran .*C.f.*
Ressel, proprietar de garaj .*C.f.*
Richman Emily Miss, guvernanta Lenei Lascari .*C.f.*
Rizea, ţăran .*C.f.*
Robert, neamţ pe moşia lui Ionaş Apostolescu .*C.f.*
Romanescu Romeo, tunar *.I.*
Roman, fost agent de navigaţie, puşcăriaş.*P.f.*
Romanò Alexandrina, sora Augustei Hagibei, fiica lui Alex. Lascari (fiul Davidei).*C.f.*
Romanò Aristiţa .*C.f.*
Romanò Didina, nevasta lui Şerban .*C.f.*
Romanò Şerban, fiul Alexandrinei (sora Augustei).*C.f.C.B.*
Romanov Emelian, fiul lui Filoftei .*P.f.*
Romanov Filoftei .*P.f.*
Rose (Miss), guvernanta copiilor lui Lascăr Lascari şi ai Davidei .*C.f.*
Rosenfeld Hugo von, bancher german *.C.f.*
Roşca, soldat .*C.f.*
Rozeanu Marcel, homosexual, criticdeartă .*C.f.*
Roznoveanu Lucia, nevasta lui Roznovenau Rosetti, fiica Cocăi Conachi cu N. Vogoride .*C.f.*
Roznoveanu Rosetti, boier .*C.f.*
Rubin Fomy, ilegalist .*C.B.*
Rubinstein Emmanuel, rabinul din Cernăuţi .C.f.
Rusescu, colonel .*C.f.*
Rusu Aneta (Anişoara), nevasta lui Mitică *.Dr.f.p.*
Rusu Mitică (Dumitru), macaragiu .*Dr.f.p.*

S

Saizu Avram, frate cu Savu .*C.c.-D. C.c.-N.i.C.c.-V.m.C.f.*
Saizu Nicolae, bătrânul (tatăl fraţilor Saizu) .*C.c.-N.i.C.c.-V.m.C.f.*
Saizu Maria, mama fraţilor Saizu, ţărancă.*Î.m*
Saizu Savu *C.c.-D., C.c.-N.i., C.c.-V.m., C.f.*
Sava Diocleţian .*I.*
Saviţki, poliţist bătăuş .*C.B.*
Săulescu Mihail, om politic .*C.f.*
Săvulică Zaharia *C.B.*
Scarlat Georgică *A., C.f., R.*
Scarlat Ţibică, bătrînul, tatăl lui Georgică *C.f.*
Scarlat, secretarul organizaţiei de partid pe unul din şantiere .*Dr.f.p.*
Scarlat Valentina, nevsta lui Scarlat bătrânul, mama lui Georgică *C.f.*
Schmoll Zizi, evreică, a ţinut 4 soţi, unul fiind Ioanovici Claudiu C.B.
Scurtopol Adelina, soţia lui Marius *C.B.*
Scurtopol Marius *C.B.*
Secretarul regiunii de partid *P.f.*
Segal, lucrător la cooperativă *C.f.*
Seliminov Chirsan din Danilofca *Dr.f.p.*
Semion, batiuşca, predicatorul chiabur *Dr.f.p.*
Serafimov Alexandru Nicolaevici, profesor din Leningrad *Dr.f.p.*
Siebrecht, neamţ de pe moşia lui Ionaş Apostolescu *C.f.*
Silvia, soră medicală *I.*
Sima Nora *I.*
Siomca, serveşte la cârciumă *P.f.*
Smadoviceanu, senator într-un judeţ de câmpie *C.f.*
Smadoviceanu Eleonora, sora mai mare a Elenei, n.Cozianu,fata Davidei *C.f.*
Smarandache, unchiul lui Lupaşcu, bucătar şef *Dr.f.p.*
Smaranda, prietena Cleopatrei Cozianu *C.f.*
Snagoveanu Petrişor, amic cu Titel Negruzzi *C.f.*
Snagoveanu Tatiana, prima nevastă a lui Bebe Mavromihali, soră cu Marcel şi Vlad *C.f.*
Soliman *C.c.-B.B.*
Spahiu, locotenent *C.f.*
Spiru, responsabil cu agitaţia şi propaganda la Canal .*Dr.f.p.*
Stahl, locotenent .*C.f.*
Stan de la grajduri .*C.f.*
Stângă, cerşetor din Bucureşti .*Î.m.*
Steaga, ofiţer mecanic pe vasul Arabella Robertson .*P.f.*
Stelian, cîrciumar la Bucureşti .*C.B.*
Stepok, ţăran.*Dr.f.p.*
Sterie Laurenţiu, locotenent, comandant de companie de grăniceri .*C.f.*
Stoica Bobel, peştele actriţei Gaby Ionescu .*C.f.*
Strugurel (pseudonim Observer), redactor de politică externă la ziarul lui Ioanovici .*C.B*.
Studentul care fuge în pădure .*V.I.*

Studentul cu manifeste .*C.f.*
Sturza Grigoriţă, boier .*C.f.*
Sturza, prinţesa (vorniceasă) .*C.f.*
Suleiman, pescar .*P.f.*
Suliman, fiul lui Ceadâr .*Dr.f.p.*
Sultana, slujnică la Davida .*C.f.*

Ş

Şahnabadzian *.C.f.*
Şcerbacev, general, şeful Statului major al Armatei ruse la Bucureşti în I-ul război mondial .*C.f.*
Ştirbei Dimitrie .*C.f.*
Şufană Alexandra, fiica petrolistului Şufană cu Alexandra Lascari. *C.f.*
Şufană Aurelian, de fel ţăran bogat din Buzău,devenit petrolist.*C.f.*
Şufană Sanda (Alexandra, n.Lascari) .*C.f.*
Şufană Sofia, n. Lascari, fiica cea mică a Davidei.*C.f.*
Şughiran, fiica lui Gelal.*Dr.f.p.*
Şuţu, madam*.C.f.*
Şuţu, principele.*C.f.*

T

Târnă Ion, ţăran din Dobrunu.*C.f.*
Tassescu, medic de boli venerice.*C.f. .I.*
Tassopol Vasilache, proprietar de bar.*C.f.*
Tasula, prostituată din Constanţa .*Dr.f.p.*
Tasuli, funcţionar la Sovromtransport.*C.f.P.f.*
Taxis Adelheid von, prietena Sofiei von Bodmann, fostăCozianu, n. Lascari .*C.f.*
Tănase Leon(aş)te, coleg cuTotò la N..., comunist *C.B.*
Tănase Tereza, nevasta lui Leonte .*C.B.*
Tănăsache(zis Sache, zis Turcul), din Dobrunu.*C.f.*
Tănăsescu, ofiţer .*C.f.*
Tănăsoiu, omul lui Mateica, responsabil cu magazia de ciment .*Dr.f.p.*
Tecuceanu I(on, adicăNicu), răspunde de magazia de lăcătuşerie.*C.c.-B.B.*
Tell Christian,tânărul, amic cu Nicu Prodan *.C.f.*
Teodoru-Kostaki, boier.*C.B.*
Teodoru-Kostaki doamna, soţia.*C.f.*
Thatcher, maior din misiunea SUA la Bucureşti, se căsătoreşte cu Riri (fostă Duca) .*C.f.*
Theodosiu, doctor .*C.B.*
Tieleman, proprietar străin*.C.f.*
Tifon, pescar.*P.f.*
Tihon pescar.*Dr.f.p.*
Tiron, inspector de poliţie *.C.B.*
Toni *.C.f.*

Varlam Ionel, fiul lui Jack, statistician, comunist .C.f.C.B.
Varlam Jack, proprietar de fabrici de textile, membru în comitetul executiv al Partidului Social-Democrat .C.f.
Varlam Nely, amica doamnei Gherson.C.f.
Vasilache, colonel .C.f.
Vasilco Cristian .R.
Vasile, paznicul de la via lui Dabija.C.f.
Vasile, valetul lui Şerban Romanò .C.B.
Vasile, fecior la Şerban Lascari .C.f.
Vasile, ordonanţa lui Dumitriu P. C.f.
Vasile, servitor la familia Cozianu.C.f.
Vasilescu Eliza,proprietară de pensiune.C.f.
Vasilescu-Râmnic, ministru de Finanţe .C.f.C.B.
Vasiliu Spiru, căpitan secund pe Arabella Robertson .P.f.
Vaska, ordonanţa lui Andreiko tatăl .C.B.
Văcărescu, familie de boieri.C.f.
Vădrariu Matei, membru în organizaţia de bază V.I.
Văleanu G., membru în Adunare .C.f.
Văsescu, funcţionar la Banca din N... C.f.
Verzea Diocleţian .C.B.
Victoria, şefa servitorilor casei Cozianu .C.f.
Vijulan, ochitor .C.f.
Vior, sergent.I.
Viorica,ţiganca de la Elena Vorvoreanu .C.f.,
Viorica ţiganca, servitoare .Î.m.
Vişoran, colonel, comandant de batalion.C.f.
Vlădescu din Constanţa, un „fost” .P.f.
Vlădoianu, general, primarul Bucureştiului .C.f.
Vogoride Coca, fiica Luciei Roznoveanu, căsătorită în străinătate .C.f.
Vogoride Elisa, principesa .C.B.C.f.
Vogoride Nicolae, caimacam.C.f.
Vogoride prinţesa, n.Ipsilanti.C.f.
Vogoride Şerban, văr de-al doilea cu SofiaCozianu şi amantul ei, fiul fratelui caimacamului Nicolae C.f.
Vogoride Nicolae ministru.C.f.
Voiţiehovski Iaşa, amic cu Mankiewicz .C.B.
Vorlander, neamţ pe moşia lui Ionaş Apostolescu .C.f.
Vorvoreanu, căpitan, soţul Elenei Cozianu, colonel, moşier .C.B.C.f.
Vorvoreanu Dona, fiica generlului .C.c.-V.m.Dr.f.p.C.f.
Vorvoreanu Elena, nevasta colonelului.C.f.
Vorvoreanu Elvira, fata Elenei Cozianu, sora generalului.C.B.C.f.C.c.-V.m.
Vorvoreanu Mihai (Mişu)de la Patru Roşiori, fratele Elvirei, devine colonel demisionar, apoi general, ginerele Davidei.C.f.Dr.f.p.
Vorvoreanu Patricia, nevasta generalului, mama Donei .C.c.-V.m.Dr.f.p.C.f.

DICȚIONAR DE LOCURI GEOGRAFICE
ÎN CREAȚIA CU SUBIECT ROMÂNESC
A LUI PETRU DUMITRIU

A

A... în Basarabia _C.B._
Abisinia _C.B._
Africa _C.B., C.f., P.f._
Agigea _Dr.f.p._
Albacete în Spania _C.B._
Albania _C.f._
Alcaniz în Spania _C.B._
Alexandria _C.c.-B.B., C.B., P.f._
Alger _P.f._
Alibunar ._P.f.Dr.f.p._
Alicante în Spania ._C.B._
Altfurt (probabil München) ._C.B._
Americile _.C.f._
Amsterdam ._C.f._
Anatolia ._C.f._
Andaluzia .C.B.
Andujar în Spania _.C.B._
Anglia ._C.f._
Ankara ._C.f._
Arabia _.C.B._
Arad ._C.B._
Aragon ._C.B._
Ardeal ._C.f._
Arganda în Spania ._C.B._
Argeles în Spania _.C.B._
Argentina ._C.f._
Argeş ._C.B._
Augsburg ._C.f._
Austria ._C.B.C.f._
Austro-Ungaria ._C.f._

B

B(aziaş)..._C.B._
Bacău ._C.f._
Baia de Aramă ._C.B._
Balcani ._C.B._

C

D

Sighetul Marmaţiei .C.f.
Sinaia .C.B.C.f.
Siut-Ghiol .Dr.f.p.
Slobozia Veche .C.f.
Snagov .C.B.
Spania .C.B.I.
Staro Selo .sat.C.f.
Strasbourg .C.f.
SUA .C.f.
Sulina .C.B.P.f.

Ş

Şiraz .C.f.

T

T... în Basarabia C.B.
Târgovişte .C.f.
Târgul de Afară (v. Bucureşti) .Î.m.
Taşaul .Dr.f.p.
Tatar-Bunar .C.B.
Tătari .C.f.
Terra Nova .P.f.
Tibet .C.f.I.
Timişoara .C.B.
Tirol .C.f.
Tirspol .C.B.
Titu .I.
Tomis .C.B.
Tripolitania .C.f.
Tübingen .C.f.
Tulcea .C.B.Dr.f.p.
Turcia .C.B.P.f.
Turingia .C.f.

Ţ

Ţările de Jos.C.f.
Ţările Nordice .C.f.

U

Uman .C.B.
Ungaria .C.f.I.

NOTE, VARIANTE ȘI COMENTARII

VOLUMUL I

Despre viaţă şi cărţi

[1]Volumul *Despre viaţă şi cărţi*, ESPLA, 1954, cuprinde texte publicate în presă în intervalul 1948 – 1954, pe când Petru Dumitriu era redactor pentru probleme ideologice la revista ‘’Flacăra’ (săptămânal de artă şi cultură al Sindicatelor de Artişti, Scriitori, Ziarişti, 1948-1951, director Eugen Jebeleanu; colaboratori: Nina Cassian, Maria Banuş, Mihai Novicov, Ion Călugăru, Vicu Mândra, Radu Boureanu, Harry Brauner, Barbu T. Câmpina, J. Popper, Camil Baltazar, M. H. Maxy, Silvian Iosifescu, Mircea Zaciu, Saşa Pană, Lelia şi Maia Rudaşcu, Ion Potopin, Victor Tulbure, Mihu Dragomir, Niculae Jianu, Dan Deşliu, Veronica Porumbacu, Geo Şerban, George Dan, Petre Solomon, Ioana Postelnicu, Eugen Schileru, Paul Georgescu, Paul B. Marian, Ştefan Voicu, Marin Preda, Marcel Breslaşu, Valentin Silvestru, Cella Serghi, Victor Kernbach ş.a.) şi mai colabora la ‘Contemporanul’ (apărut în 1946, sub conducerea unui colectiv, fără ca vreun nume să iasă în evidenţă. Alcătuit ca o continuare a presei de stânga – ‘Contimporanul’ de la Iaşi – se voia o replică pe măsură la marea presă de stânga din Franţa şi din URSS, semn că ‘puntea’ dintre cele două părţi ale Europei fusese intuită şi la Bucureşti. Adesea semnau articole, scrise special pentru această revistă, Ilya Ehrenburg sau Georges Sadoul. În nr. 80/1948 aflăm pentru prima oară numele unora dintre cei care-o făceau: “Fondatorii şi colaboratorii ‚Contemporanului’, membri ai Marii Adunări Naţionale, ne vorbesc despre activitatea lor ca aleşi ai poporului.” Răspund: C.I. Parhon – preşedinte al Prezidiului R.P.R., preşedinte al Academiei de Medicină, membru al Academiei Române, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe din Moscova; Mihail Sadoveanu, Vasile Luca, Iosif Chişinevski, Leonte Răutu, Alexandra Sidorovici – soţia lui Silviu Brucan, Mihail Florescu, G. Călinescu, Zaharia Stancu, Al. Buican, Mihail Roller, Ion Felea. Măsurăm astfel concentrarea de forţe cu care se producea desprinderea de trecut a ţării. Nu mă gândesc, deşi poate ar trebui, la o paralelă cu situaţia de după 1989, care, prin unitatea oamenilor de cultură, ar trebui să redeschidă spre lume, în toată amplitudinea ei, cultura acestei ţări). Colaborează şi la ‘Viaţa românească’ (a apărut din 1906 aproape fără întrerupere şi, pentru cei care urmăresc parcursul literaturii române, cercetarea sa este indispensabilă. De aceea este atât de important faptul că în această revistă a apărut, la rubrica ‚Miscellanea’, o contestare contestare la adresa lui Petru Dumitriu, semnată Zoil, chiar în timp ce el era redactorul şef al publicaţiei). Ocazional, a publicat şi în ‚Scânteia’, organ de partid (astfel, la 16 noiembrie 1950, în ‚Suplimentul de duminică’ al ziarului, scrie articolul *Căi de comunicaţie*, în care este vorba despre chestiunea Dunării şi despre refuzul României de a-i furniza arme ‚călăului’ Tito. Acest articol era un sprijin direct al politicii sovietice în chestiunea căilor de navigaţie continentale. Prin protocoalele de după

cel de-al doilea război mondial, Iugoslavia rămăsese în zona de influenţă occidentală, România în cea sovietică. Stalin voia să lichideze puterea lui Tito, adică să nu existe două centre de comandă ale sistemului socialist, dintre care unul se fie influenţat de Occident. Chestiunea Dunării, în acel context, era dintre cele mai fierbinţi, deoarece Comisia Europeană a Dunăriil, care-şi avusese sediul, înainte de război, la Sulina (o vreme Duiliu Zxamfirescu, diplomat, fusese directorul ei), îl avea acum la Belgrad. Astfel, încă din iulie-august 1948, când se pusese problema redefinirii accesului ţărilor europene la navigaţia pe Dunăre (deoarece impozitarea se făcea la Viena), Ana Pauker, atunci ministru de Externe, omul Moscovei, fusese la Belgrad, la Conferinţa Dunării, susţinând mutarea înapoi, în România, a Comisiei Europene a Dunării. În paralel, presa română şi sovietică, la unison, atacă Partidul Comunist Iugoslav şi, pe 1 iulie 1948 ‚Scânteia' publică o rezoluţie cu privire la ‚deviaţionismul' pro-occidental al acestuia. În acest context a fost semnat un nou acord, prin care Comisiunea revine la Galaţi. Fusese câştigat controlul asupra vărsării în mare a acestui ax fluvial al Europei, dar mai era ceva de făcut. Gheorghiu-Dej voia să afirme – ceea ce nu era deloc uşor – că această porţiune a Dunării aparţine de drept României, nu lagărului socialist în totalitatea lui şi nici unei eventuale înţelegeri secrete între Franţa şi URSS în această problemă. O serie de măsuri sunt luate şi ele-şi au ecou direct în paginile ‚Scânteii'. Astfel, pe de o parte, se organizează în capitală în iarna 1950-1951 un mare miting muncitoresc, prin care se protestează faţă de interzicerea activităţii sediilor din Paris ale Federaţiei Sindicale Mondiale, Federaţiei Democrate Internaţionale a Femeilor şi Federaţiei Mondiale a Tineretului Democrat – ‚Scânteia' februarie 1951, iar pe de alta se publică in extenso materiale – harta inclusiv – despre Canalul de navigaţie Volga-Don – ‚Scânteia', decembrie 1950. Tot atunci debutează primul plan cincinal românesc şi construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră. Sovieticii trimit utilaje grele, alte ţări socialiste contribuie tehnic, pentru a acredita ideea unui nou canal ‚al lagărului socialist', pe fondul chestiunii active la nivelul politicilor mondiale a canalelor ca porţi de control continental. Chestiunea ‚naţionalizării' Suezului de către Egipt plutea în aer. Aşa se face că, ‚naţionalizând' pe cât se putea chestiunea Canalului dunărean, Dej foloseşte deţinuţi (din fostele partide politice, judecaţi încă din 1949), dar deţinuţi români, ca şi ţărani veniţi de pretutindeni, pe fondul marii crize postbelice a locurilor de muncă şi a problemei presante a colectivizării agriculturii. Marin Preda, ‚rezolvitorul' literar al chestiunilor lăsate în aer prin fuga lui Petru Dumitriu a pus şi el, la nivelul altui an şi altui moment politic, cheasiunea acestui Canal. Acela însă a fost primul moment, al intrării lui Petru Dumitriu în bătălia pentru Canal, alături de comunişti. Primul articol pe care l-a scris pe această temă în ‚Scânteia' a fost în 5 noiembrie 1949 şi se chema, semnificativ*, Printre constructorii Canalului* – citeşte ‚printre constructorii români' ai Canalului. El reprezenta deci direcţia ‚naţională' a frontului şi poate de aceea a şi fost atât de supărat Gheorghiu-Dej când scriitorul a fugit în Occident).

Deoarece Petru Dumitriu a modificat uneori substanţial textele din presă (titlul inclusiv) pentru a le include în volum, păstrând din ele doar ceea ce considera că merită să fie transmis, sub aspect ideatic, posterităţii, unele dintre ele pot fi considerate demersuri care îşi au în acest volum primul temei, deşi autorul a notat data primei lor apariţii, 'inventariindu-se' pe sine în registrul ideilor, constituindu-şi relieful interior după care-şi va conduce viitoarele demersuri în presă şi, mai ales, viitoarele demersuri literare. Nu mai puţin, viitoarele demersuri de intelectual român

al jumătăţii de veac douăzeci, în condiţiile deloc simple, de război rece, pe care le traversa ţara. Fiindcă este limpede, chiar din acest prim volum de publicistică, faptul că Petru Dumitriu n-avea de gând să-şi rateze destinul şi voia, plătind preţul – despre care încă nu ştia cât de mare va fi – care trebuia plătit pentru a rosti mesajul pe care era menit să-l rostească despre lumea şi veacul lui. Articolele atestă mai multe tendinţe teoretice ale autorului, de răspuns la contextual cultural, dar şi social-politic pe care-l traversa România. Şi este cu totul remarcabil că, în vremuri atât de tulburi din punct de vedere istoric, autorul – foarte tânăr – al acestor articole a ştiut că primul său mare gest cultural, definitoriu, este acela de a-şi stabili propria lui formulă umană şi de creator folosind marele fundal al istoriei contemporane pentru a-şi proiecta în afară fiinţa şi mesajul ratînd cât mai puţin din ceea ce învăţase, din ceea ce credea şi din ceea ce era el, cel născut la întretăierea a două neamuri, pe pământul generos unde Dunărea de Mijloc, traversând Cazanele, se pregăteşte să devină Dunărea de Jos, alergând spre Marea cea Mare – după vorba lui Mircea cel Bătrân – aşa cum oamenii, ape mai mici, îşi traversează timpul şi destinul spre a se oglindi în marile şi necunoscutele încă ape ale viitorului .

Eroi întunecaţi, 1948

[2]Petru Dumitriu, care citise mai ales literatură franceză, încă de când era elev, ştia probabil despre orientarea de stânga în literatura franceză şi se folosea de acest fapt pentru a păstra astfel cuplarea literaturii române la curentul universal, fie şi din perspectiva stângii, în condiţiile în care direcţia sovietizantă proceda prin izolarea literaturii române de literaturile occidentale. Trebuie să remarcăm însă faptul că Petru Dumitriu nu ştia prea mult despre relaţia dintre stânga franceză şi URSS. Astfel, în 1935 a apărut volumul de conferinţe al lui Louis Aragon (1897-1982) intitulat *Pour un réalisme socialiste*, despre care citim în *Dictionnaire des Oeuvres de tous les temps et de toutes les pays*, apărut la Sociéte d’Edition de Dictionnaires et Encyclopedies, Paris, 1953-1977, vol. 5 (Personalități): “O serie de conferinţe reluate sub formă de manifest, o carte rău ştiută, niciodată reeditată şi care, de cum o deschizi, se dovedeşte o confesiune magnifică, dublată de un apel pasionat.” Despre URSS, aşa cum îl vede Aragon după o vizită acolo, citim în acelaşi dicţionar: “Dar acum există o ţară unde e pe cale să se nască o societate nouă, şi unde scriitorul îşi are locul său în funcţie de calificarea sa literară. Acolo se construieşte cultura de mâine. Cum să nu-i auzi chemarea? Şi, de cum o înţelege, scriitorul e pe de-a-ntregul obligat să priceapă că himerele, visul, ‘suprarealitatea’, nu sunt decât minciuni la care îl împinge o societate prea fericită de a-l vedea înfundându-se în inofensiv; şi dacă e sincer, atunci scriitorul nu mai poate decât să se orieteze către realitate, hrănindu-şi opera, mărturisind, servind”).

[3]Articolul lui Petru Dumitriu este, prin demonstraţia lui, o ‚punere în act’ a ideilor despre realism. Şi este de notat faptul că aceasta va fi, şi pe viitor, ideea autorului despre ‚realismul socialist’, până cînd fascinaţia pentru modelul balzacian îl va face să considere că Balzac este, prin realismul lui, supremul model literar, iar cuvântul ‚socialist’ nu are nici o relevanţă.

[4] În româneşte Luigi Pirandello a fost publicat astfel: *O lume de hârtie*, ESPLA, 1957 (când director al editurii era Petru Dumitriu); *Şalul negru*, traducere Alexandru Balaci, ELU, 1966; *Teatru*, traducere Florian Potra, ELU; 1967; *Răposatul Mattìa Pascal*, traducere Edgar Papu, ELU, 1968 (publicat de autor în 1904); *Uriaşii munţilor*, traducere de Florian Potra, Editura Univers (publicat de autor în 1936), 1971; *Exclusa* (publicat de autor în 1901), Editura Eminescu 1983, reeditere 1993. Măsor astfel, aşa cum voi face în toate cazurile care urmează, decalajul literaturii române faţă de literatura universală şi faţă de momentul Petru Dumitriu, care reintroducea aceste nume în fluxul literaturii după avatarurile războiului şi ale trecerii ţării la orânduirea socialistă. Fiindcă înainte de război se traduseseră: *Nuvele*, Editura Ancora, 1926 (publicate de autor în 1919); *Vocea*, Editura Adevĕrul, 1932; *Răposatul Matei Pascal*, Colecţia Scriitori Români Contemporani (probabil Editura Fundaţiilor Regale), 1934, toate traducerile fiind făcute de Alexandru Marcu, italienist, intrat la închisoare după război. După momentul Petru Dumitriu – articolul lui apărea în 1948 - practic nimeni n-a mai încercat vreme de decenii refacerea legăturilor cu trecutul pe această linie.

[5]Eugene O'Neill a apărut astfel în româneşte: *Straniul interludiu*, Fundaţia pentru Literatură şi Artă ‚Carol I', 1939; *Anna Christie*, traducere Dina Cocea, ‚Teatrul nostru', 1944; *Din jale se întrupează Electra*, ‚Pro Pace', 1945; *Dramele mării şi ale pământului*, Editura Fundaţiei pentru Literatură şi Artă, 1946; *Drame din Marea Dragoste*, Casa Şcoalelor, 1947. Toate aceste traduceri au fost făcute de Petru Comarnescu. Urmează momentul Petru Dumitriu – 1948, apoi: *Teatru*, traducere de Alexandru Alcalay şi Sima Zamfir, Fondul Literar al Scriitorilor din RPR, 1957; *Teatru*, 3 vol., ELU, 1968; *Anna Christie*, Editura Valdo, 1994. Practic, în 1994 ne-am întors la punctul 1944!

[6] Maxwell Anderson n-a fost deloc publicat în româneşte.

[7] Jean Giraudoux a fost unul din primele modele literare ale lui Petru Dumitriu. Piesa *Preludiu la Electra* (care aminteşte de piesa lui Giraudoux – *Din jale se întrupează Electra*), a fost publicată de autor în 'Revista Fundaţiilor Regale', 2-3/1945. În română Jean Giraudoux a apărut astfel: *Război cu Troia nu se face*, EPL, 1966; *Juliette în ţara bărbaţilor*, Editura Tineretului, 1969, *Romane*, ELU, 1969; *Teatru*, Univers, 1988; *Juliette în ţara bărbaţilor*, Casa Editorială pentru Turism şi Cultură 'Abeona', 1992.

[8] Este surprinzătoare citarea acestui autor prin raportare la problematica articolului, deoarece lui îi recunoaşte aderenţa creaţiei la realitate, spre deosebire de alţii, poate mai îndreptăţiţi la o astfel de recunoaştere. Dar Petru Dumitriu a fost prin excelenţă un religios în forul său interior. Vezi în 'Caiete critice' 12/2003, textele rugăciunilor tânărului Petru Dumitriu, aşa cum există ele în manuscrisele recuperate de Academia Română de la fosta Securitate. Paul Claudel a apărut în română astfel: *Îngerul a vestit pe Maria*, Biblioteca Teatrului Naţional, 1939; *Introducere în pictura olandeză*, traducere Anda Boldur, Editura Meridiane, 1968.

[9]Jean Anouilh a apărut în româneşte astfel: *Ciocârlia*, treducere de Valentin Lipatti, Fondul Literar al Scriitorilor din RPR, 1948; *Cher Antoine* sau *Iubirea ratată*, Univers, 1971.

Despre formalism
(prima apariţie, cu titlul *Formalismul, expresie*
a unui element social duşman
în 'Flacăra', 8 februarie 1948).

[10]Trimiterea la principiul fundamental al criticii lui Titu Maiorescu este cât se poate de clară. Petru Dumitriu încerca astfel să păstreze nu numai deschiderea culturii române către valorile universale, după cum s-a văzut în articolul precedent, ci şi spre valorile culturii române de dinainte de la doilea război mondial, mai ales în condiţiile în care Titu Maiorescu a fost intens negat, iar recuperarea lui s-a produs foarte târziu.

[11] Petru Dumitriu citează, practic, toate '–ismele' momentului: ermetism, intuiţionism (care mai era încă viu de la Bergson citire), impresionism, suprarealism, formalism, lettrism, decadentism, iraţionalism, realism. Ba chiar face, în legătură cu formalismul, paradă de cultură, oferind istoricul conceptului cu începere din antichitate. Se simte aici cultura unui student la filosofie la Universitatea din München. Semnalăm cu acest prilej doar folosirea timpurie a argumentului antichităţii ca fundament pentru cultura prezentului, ca expresie a ideii pe care Thomas Mann a susţinut-o în romanul *Iosif şi fraţii săi*, cu privire la unitatea culturală a acestui ciclu al umanităţii care ar avea drept ax central cultura antichităţii greceşti. Petru Dumitriu afirmă, prin ideatica sa asupra antichităţii greceşti, chiar mai mult: că polarizarea formalism/realism a existat încă de pe atunci. Vezi în continuare şi articolul *În marea dezbatere a secolului*.

Byron, 1948

[12]La data publicării acestui text, Petru Dumitriu avea 24 de ani, iar Byron era pentru el un model de viaţă, dacă nu un model de scriitor. Acesta era genul de revoluţionar la care adera. El se raporta la drepturile omului, la comuna planetară, cum spunem astăzi şi avea în vedere principiile revoluţiei franceze: liberté, egalité, fraternité. Trebuie remarcat faptul că această direcţie a comunismului din România, pe care o reprezenta şi Petru Dumitriu (el nefiind membru de partid) vizibilă ,in nuce' la nivelul anului 1948, aparţinea unui grup de comunişti care considera că trebuie apărată coordonata naţională a culturii române, sensul ei specific, mai ales în faţa invaziei unor principii eliminatorii şi reguli de joc pe care URSS-ul le impunea nu numai în registrul culturii. De altfel, în 1948, lichidarea lor şi începuse: Ştefan Foriş fusese ucis în 1946, iar Lucreţiu Pătrăşcanu avea să fie ucis în 1954. Acest grup considera, pe de o parte, că trebuie păstrată deschiderea ţărilor socialiste către celelalte, nesocialiste, că lupta politică pentru apărarea principiilor menţionate mai sus nu exclude recunoaşterea valorilor existente oriunde pe pământ. Umanitatea rămânea astfel un întreg. Dar acest fel de deschidere avea să se prăbuşească sub valul uriaş al războiului rece, iar izolarea socialismului ca sistem odată împlinită, avea să ducă la prăbuşirea prin implozie a sistemului însuşi. Ceea ce trăim noi astăzi este tentativa de refacere a întregului pe baza ideii de multipolaritate, de colaborare între părți (diferite prin ceva, dar și unite prin altceva). În 1948 Petru Dumitriu încă nu bănuia

evoluţia viitoare a evenimentelor. Trebuie precizat totuşi că era sigur de opţiunea lui – ar fi mai corect spus ideatică decât ideologică sau politică, Petru Dumitriu nefiind membru de partid şi nefăcând niciodată politică stricto sensu – şi ea avea să-l ducă, în fond, la ruptura de mai târziu cu sistemul.

Nicolae Bălcescu, 1948

[13] După Byron, care aparţine culturii universale, Petru Dumitriu ‚personalizează' modelul de revoluţionar, în ideea de a impune cititorilor o valoare românească de anvergură europeană chiar la nivelul epocii în care trăise. Să ne amintim că singurul autor român pe care-l citeaza Marx e Bălcescu. Încet şi pe neobservate, tânărul Petru Dumitriu construia pentru spiritul românesc standarde valorice capabile să ţină piept depersonalizării socialismului de tip stalinist. Bălcescu, odată devenit model, va constitui subiectul dramei *Bălcescu* şi romanului *Un om între oameni* de Camil Petrescu. Acestea odată scrise, Bălcescu a putut rămâne o permaneţă pentru cultura română postbelică şi, în jurul lui, au fost ‚rotunjite' noi standarde valorice.

[14]Caracterizarea finală are valoare premonitorie pentru destinul lui Petru Dumitriu însuşi. Fiindcă şi el a străbătut un veac poate mai plin de războaie şi nedreptăţi decât veacul lui Bălcescu. ‚Scurtul veac XX', cum l-a numit Hobsbaum, a produs deopotrivă apariţia şi dispariţia pe harta Europei a unui întreg sistem social. Petru Dumitriu avea să străbată ambii versanţi ai Europei, pe cel estic şi pe cel vestic, avea să fie martor şi parte a vieţii petrecute în cele două sisteme sociale şi politice şi avea să lase cea mai puternică mărturie despre ce a văzut, ce a trăit şi a înţeles. Faptul că a trăit în două sisteme nu înseamnă însă că el a gândit în două moduri, ori că fiinţa lui s-a rupt în două. Unitatea spiritului său este aceea care l-a făcut să vadă, să adere ori să respingă, deopotrivă, fenomene din Est, ca şi din Vest. România n-a avut niciodată un martor mai relevant pentru ceea ce a oferit şi pentru ceea ce a luat veacul XX omului ca fiinţă şi, mai ales, intelectualului, făcut să perceapă deopotrivă unitatea lumii ca şi diversitatea culturilor, şi făcut să le apere cu chiar existenţa lui.

Prima carte a lui Marin Preda
(prima apariţie: ‚Viaţa românească' 2/1948)

[15]Marin Preda era mai mare ca vârstă cu doi ani decât Petru Dumitriu, dar a debutat în volum mai târziu ca el. Petru Dumitriu publicase *Euridice. 8 proze* cu un an înaintea lui Preda, în 1947, la Editura Fundaţiilor Regale. Este deci cu totul surprinzător, dar și relevant pentru demersul său literar și cultural, cum laudă atât de « fără rezerve » cartea unui concurent la titlul de 'primum inter pares'. Va scrie, de altfel, şi mai târziu, tot atât de elogios despre proza cu subiecte ţărărăneşti a lui Preda, ca şi despre textele altor contemporani ai săi (Nina Cassian, Arghezi, Eugen Barbu, Mihail Sadoveanu). Explicaţia logică mi se pare următoarea: Petru Dumitriu considera că teritoriul literaturii contemporane trebuie cucerit «în echipă », în orice caz că el, Marin Preda şi Eugen Barbu trebuie să facă echipă şi că, în general, scriitorii contemporani din România ar trebui să fie serios uniţi spre a reuşi să facă faţă, pe de o parte, marilor provocări ale desfiinţării literaturii prin conformare faţă de criteriile unice ale 'realismului socialist', iar pe de alta provocărilor realităţaii

aflată într-o schimbare rapidă şi greu de « pus în act» în chip literar, din pricină că adevărul crud ar fi fost adesea cenzurat. Judec astfel în perspectiva reacţiilor scrise ulterioare ale lui Petru Dumitriu, cum se va vedea, cât şi pentru că ilustrează, "ab initio", tentativa lui de a pune literatura română pe calea regală a realizărilor valorice, de a ţine piept adică, prin mişcări pe care le considera subtile şi de succes, procesului violent de depersonalizare din perioada stalinistă. Marin Preda, la rândul lui, a rămas toată viaţa ataşat de ceea ce reprezentase Petru Dumitriu prin tendinţele sale de recenzent şi prin calităţile lui de scriitor. Şi nu numai Marin Preda, ci toţi contempoanii lui, fără excepţie. Constantin Coroiu, recenzînd două cărţi de memorii (Constantin Ţoiu, Nina Cassian), remarcă: "Monşerilor, dacă Petru Dumitriu se-ntoarce (din exil) ne beleşte pe toţi." - le-ar fi spus Marin Preda unor confraţi, între care se afla şi Constantin Ţoiu. Ceea ce consemnează acesta în volumul *Memorii din când în când* atestă încă o dată că autorul *Cronicii de familie* era perceput de toată lumea literară ca fiind primul între cei câţiva mari prozatori români afirmaţi şi consacraţi în epoca postbelică. Citesc, în paralel, şi *Memoria ca zestre*, a Ninei Cassian, care nota în 1987, la New York, cu detaşare: "Petru Dumitriu, fără îndoială cel mai mare prozator român de după război (<c'est mon opinion et je l'admet>)". E limpede că Petru Dumitriu îi stimula şi poate chiar îi fascina pe ceilalţi doi mari: Marin Preda şi Eugen Barbu." Cel din urmă, aflăm de la Constantin Ţoiu, mărturisea, mult timp după plecarea lui Petru Dumitriu, într-un text trimis "Gazetei literare": "Mi-e dor de P.D.", ceea ce a putut apărea în revistă datorită complicităţii responsabilului de număr, care era Ţoiu, cu un cenzor abil şi inteligent. Autorul *Groapei* şi al *Săptămânii nebunilor* îl adora şi îl invidia totodată pentru cultura şi rafinamentul său, zice memorialistul, iar Preda îl invidia, şi el, dar altfel: "cu umorul ieşit din forţa înzestrării sale". Merită neapărat citat câte ceva din ceea ce scrie Constantin Ţoiu despre Petru Dumitriu: "Acest prozator român atât de puternic şi totuşi neliniştit a avut totdeauna trebuinţă de o ideologie adjuvantă, ca şi cum, singur, înaintea lumii, n-ar fi fost în stare să facă faţă. Nefiind în întregime nici moral, nici complet amoral. Deşi, ca să fim drepţi, închipuiţi-vi-l pe marchizul de Sade la o cafeluţă cu Leonte Răutu, acesta explicându-i necesitatea unor biografii contemporane, cu muncitori. Nu cu boierii *Cronicii de familie*, cavoul somptuos, baroc, stil secolul XIX. Generaţiile viitoare vor înţelege. Au fost, în cea de-a doua parte a secolului XX, scriitorii nevoiţi să lucreze doar cu o jumătate de intelect liber, dacă nu cu un sfert; au fost şi ei, au scris, şi asta era viaţa lor, care e una singură, vrând-nevrând, ca şi istoria: 'Notre histoire est noble et tragique/ Comme le masque d'un tyran...' De aici înainte, cititorii au de ales între textişoarele nevolnicului, plângăciosului Goma[1] şi arta seniorială a lui Petru Dumitriu. Dacă se poate face o alăturare." (Constantin Coroiu – *Compexul Preda*, în 'Adevărul literar şi artistic' 24 februarie 2004, p. 13).

Dacă este adevărat că Preda a dorit, până la epuizare (a şi suferit de o gravă astenie, pe care Nina Cassian, în memoriile ei, o pune pe seama 'complexului' faţă de Petru Dumitriu) să acopere, în absenţa acestuia, toate temele mari ale literaturii române, vreme de o jumătate de veac, teme pe care acesta le numise şi le-ar fi împlinit dacă nu pleca, nu este mai puţin adevărat că, în materie de univers ţărănesc, modelul lui Petru Dumitriu a fost Marin Preda. Iar cititorul prozelor cu subiect ţărănesc ale lui Petru Dumitriu va recunoaşte imediat acest model. Cât despre Nina

[1] Paul Goma, scriitor român de origine basarabeană, ai cărui părinţi au

Cassian (n.1924, ca şi Petru Dumitriu!), aprecierea lui Petru Dumitriu (pe baza unui grupaj de versuri publicat în revistă), judecând în perspectiva creaţiei sale desfăşurate până în anii din urmă, s-a dovedit a fi cu totul exactă, deşi – surprinzătoare modestie şi care atestă dorinţa de a evita un conflict incipient cu criticii profesionişti – autorul nu afirmă a fi dat un verdict definitiv: “Am spus de multe ori că pentru autorul acestor rânduri, bucuria estetică de-a citi poeme frumoase, nu e întreagă decât dacă e împărtăşită. Aşi pune un titlu general unui şir întreg de notaţii asupra cărţilor şi poemelor noi – oricare ar fi autorul notaţiilor respective, dar cu condiţia ca ele să fie făcute în acelaş spirit: şi anume titlul ar fi *Să citim împreună*. Cititorul care a adresat vreodată această invitaţie unei fiinţe iubite sau prieten, să citească împreună cu autorul celor de faţă recentele poeme ale Ninei Cassian, apărute în nr. 12 al ‚Vieţii Româneşti’, sub un titlu care arată că ele sunt numai câteva dintr-un grup, *Muzeul de antichităţi*.” (Vezi mai sus continuarea articolului, cu titlul *Să citim împreună. Ultimele poezii ale Ninei Cassian*, text recuperat din *Dosarul nr. I de Securitate*, manuscris, p.55, apărut în ‚Gazeta literară’ 8/1956).

Război şi bursă neagră

(prima apariţie, cu titlul *Război şi bursă neagră. În jurul a două noui romane anglo-saxone*, în ‚Flacăra’ 17 octombrie 1948)

---

fost exilaţi de puterea sovietică în Gulag, a copilărit în Dobrogea, a studiat la Bucureşti, fiind arestat ca student în 1956, în procesele care au urmat revoluţiei din Ungaria. A revenit în studenţie după 1965, niciodată n-a spus sau scris cu ce preţ, mai întâi la fără frecvenţă, apoi la cursurile de zi ale Facultăţii de filologie a Universităţii Bucureşti, devenind coleg de an cu Alex. Ştefănescu și cu mine, în prezent recrenzent al ‚României literare’, aderent declarat al PNŢCD în perioada guvernării 1996-2000 (Emil Constantinescu). A debutat în ‚Gazeta literară’ în anii studenţiei, cu susţinerea lui George Ivaşcu, directorul publicaţiei. A devenit în aceeaşi perioadă membru al Uniunii Scriitorilor şi membru de partid. S-a căsătorit cu Ana Maria Năvodaru, fiică de ilegalist, colegă de an la facultate cu noi toți. Incă în timpul studenţiei a început să caute şi să citească romanele interzise atunci, mutîndu-se chiar cu chirie la un anticar ilegal al epocii, Sterescu, bine cunoscut inclusiv în mediile universitare, arestat chiar în acei ani când Paul Goma locuia la el. Zoe Dumitrescu Bușulenga a fost martor al acuzării în procesul lui Sterescu. A plecat din România în 1977, la puţină vreme după cutremur, după ce, în prealabil, i se sugerase să scrie în presa de partid un articol ‚blând’ despre situaţia din România, ceea ce a şi făcut. Vreau să spun cu asta că avem de-a face cu o plecare ‚negociată’ şi cu o cale de evoluţie ulterioară negociată. Şi numai coordonatele personale ale autorului, ‚unfriendly’ din start cu toată lumea literară, au creat viitoarele turbulenţe care – cel puţin în concepţia sa proprie – îi asigură şi statura de dizident (fiind plătit ca atare de statul francez) prin excelenţă, şi pe aceea de geniu premonitor. S-a alăturat în Franţa grupului Monica Lovinescu – Virgil Ierunca (care au primit, la Paris, ordinul ‚Steaua României’ de la preşedintele Emil Constantinescu în chiar perioada guvernării acestuia) şi are în România un singur

[16]Howard Fast, cunoscut scriitor comunist american, aflat la închisoare când apare acest articol, a publicat în 1935 *The Children* (Copiii), iar în 1954 *Silas Timberman* (dedicat profesorilor care se opuseseră tiraniei exercitate asupra minţii omeneşti. Acest roman a fost tradus în româneşte în acelaşi an, 1954, de către Petru Comarnescu, doctor în estetică în SUA, recenzent (de teatru, dar nu numai) al ,Revistei Fundaţiilor Regale', primul recenzent al unui text de Petru Dumitriu (la modul absolut: două piese de teatru pe care le citise în manuscris!) Howard Fast (scriitor comunist) a apărut la noi cu *Ultima frontieră*, tradusă în 1948, fiind recenzată de Petru Dumitriu în ,Viaţa românească' 3-5/1948. Scriitorul american a suferit rigorile perioadei McCharty, fiind arestat grație FBI, de altfel ca şi dramaturgul Arthur Miller şi Otto Nathan, legatarul universal al lui Einstein. În compensaţie, URSS-ul i-a acordat lui Howard Fast Premiul Lenin. Conceptul de ,internaţionalism proletar' era deci unul activ, cel puţin la prima vedere. În fapt, falia URSS/SUA era una dintre cele mai pregnante în cadrul războiului rece care de desfăşura chiar atunci. Dar intelectualii români, care aveau o cale îngustă de opţiune valorică privitoare la literatura universală, nici nu sesizau profunzimea faliei de sistem dintre socialism şi capitalism (legată de redefinirea centrelor de comandă, de sursele energetice, de chestiunea strâmtorilor şi a canalelor de navigaţie), ci credeau că se angajează într-o bătălie ,a tuturor' (adică internaţionalistă!) cu nedreptatea, cu inegalitatea de şanse a oamenilor. Cel mai bun exemplu în acest sens este chiar Petru Comarnescu,

---

susținător: Alexandru Laszlo (clujean, a cărui biografie este, până la un punct, asemănătoare cu a lui Petru Dumitriu: ungur după ambii părinți, educat românește, știe mai multe limbi străine, fiind italienist ca profesie). Dincolo de aceste fapte, ceea ce ironizează Constantin Ţoiu referindu-se la ,plângăciosul' Goma, este creditul care – nu că i s-a acordat pe când România era o ţară socialistă – ci care i se mai acordă încă în Franţa, ca şi din alte ţări occidentale, în detrimentul valorilor reale – şi care au creat şcoală în ţările respective. Şi nu vreau să extind deloc discuţia la motivaţiile politice în primul rând care menţin această stare de lucruri, fiindcă Paul Goma nu este autor de literatură. El face un joc secund, scrie despre literatură, chiar mai mult, despre autorii de literatură. Prin ei proiectează o anumită imagine despre fenomenul literar, cultural şi spiritual românesc, menită să producă efecte în alt registru decât cel cultural. Dar ţin să spun că, în vreme ce Petru Dumitriu n-a fost **niciodată** publicat la Gallimard pentru că Mircea Eliade, trimis de Monica Lovinescu, a negociat acest lucru din 1960 cu domnul Gallimard însuşi (chit că asta l-a costrat părăsirea Franței pentru SUA), Paul Goma a fost publicat după acest an de graţie, în 1976, cu *Ostinato*. Şi asta după ce Petru Dumitriu scrisese în Occident (*Rendez-vous au Jugement dernier*, 1960, reditată 1969; *Incognito*, 1961; *L'Extrême Occident*, 1964; *Die Transmoderne. Zur Situation des Romans*, 1965; *Les Initiés*, 1966; *Le Sorire sarde*, 1967; *L'Homme aux yeux gris*, 1968; *Retour à Milo* şi *Le beau voyage*, 1969; *Le repos ou l'Asie intérieure*, publicată cu pseudonimul Pierre Travel, 1969, trecute sub tăcere până astăzi, cel puţin de ,tronsonul Gallimard' al editurilor franceze (definesc astfel acea parte a programelor editoriale nu neapărat ale Editurii

pentru care Petru Dumitriu a avut toată viaţa o mare deferenţă, deşi n-a scris niciodată despre el. Dar primul text al lui Petru Comarnescu despre Petru Dumitriu merită să fie cunoscut. Iată un fragment: „Pe d. Petru Dumitriu am început a-l preţui citindu-i două reinterpretări moderne ale miturilor antice *Niobe* şi *Argonautica*, publicate de 'Revista Fundaţiilor Regale', întregul material antic era sensibilizat şi poetizat, cu răsfrângeri de adânci intuiţii şi idei. Se dădeau la iveală, în ele, o fragedă vibraţie adolescentină, dar şi o maturitate de iscusit comentator modern, cu lecturi şi tehnici evoluate.

I-am citit, apoi, *Preludiul la Electra,* piesă destul de scurtă şi chiar schematică, dar iarăşi sensibilizând pe seama sa şi cu adnotări psihologice moderne drama Clytemnestrei, a lui Agamemnon şi a lui Egist. Piesa a fost publicată tot de 'Revista Fundaţiilor Regale'. E un joc de inteligenţă ascuţită, care urmăreşte ravagiile destinului, când mai ales ale lui Egist, adică uneltei concrete, i se dă un rol mai mare decât îl are în Eschyle. Nu e, în totul, o interpretare de mari proporţii şi mari adâncimi, tocmai pentru că se reduce complexitatea trilogiei antice. Rămâne, nu mai puţin, o transpunere vie şi îndemânatecă, impunându-se prin anumite amănunte psihologice şi poetizări parţiale, care scad monumentalitatea eroilor antici, dar le conferă, în schimb, o vibraţie umană mai apropiată de noi, lăsând destinului partea leului veşnic înfometat.

Dacă nu am fi citit aceste lucrări sau celelalte proze neo-clasice încă nepublicate, am fi avut tot dreptul să socotim pe autor un sensibil şi rafinat interpret şi adnotator poetic al marilor teme şi mituri antice, un corespondent român, cu certe calităţi literare şi intelectuale, al gustului contemporan pentru viziunile greceşti ale lumii, mereu ispititoare şi mereu pilduitoare. După Hoffmansthal, Gide, Giraudoux – un român utilizând aceleaşi procedee subtile de modernizare pe cont propriu – încă ar fi însemnat destul de mult în cadrul literaturii noastre.

Dar iată că acest tânăr scriitor – născut în 1924 la Baziaş, urmând liceul la Târgu Jiu şi începând studiile de filozofie în streinătate, pentru a le continua apoi aici – se arată nu numai în stare de a prelucra, cu simţire şi inspiraţie, un material veşnic ispititor, ci, spre surpriza şi satisfacţia noastră de critic, îl vedem acum încercând alte experimente. Îi citisem o piesă în manuscris, *Istoria tragică a Manoelei Amargo*, remarcabil de teatrală, având o continuă mişcare, un dialog viu şi adesea scânteetor,

---

Gallimard, ci care continuă la începutul mileniului III, când posibilităţile de informare ,de la sursă' sunt absolut libere, în relaţie cu România şi valorile culturii române din secolul XX, desprinse de politicile războiului rece de la jumătatea veacului trecut, dar nu și ale cedlui de la începutul mileniului III). De altfel, anul 1976, al publicării lui *Ostinato* la Gallimard, este şi anul când Petru Dumitriu îşi distruge manuscrisul românesc al romanului *Incognito* şi face prima mare criză de conştiinţă şi criză religioasă. Trebuie să precizez că toată chestiunea Paul Goma rămâne marginală în raport cu Petru Dumitriu. El n-a replicat niciodată şi n-a luat cunoştinţă în scris de toate aceste întâmplări. Dar o menţionez fiindcă există, iar dacă Petru Dumitriu n-a creditat-o cu pecetea adevărului, nu înseamnă că nu pot exista cercuri care s-o crediteze. Fie din lipsă de informaţie completă, fie interesat.

un dinamism psihologic. În totul, însă, piesa părea construită de-o imaginaţie prea ,care nu a trăit îndeajuns şi nu poate încă materializa sau întruchipa această imaginaţie în personaje reale. E o piesă romantică, acţiunea petrecându-se pe insule cucerite de piraţi, iubiţi de inimi rivale, care se ucid şi provoacă răzbunări aprige.

Acum i-am citit noua sa piesă *Greşala,* care ne-a impresionat mai întâi prin capacitatea autorului de a încerca o formulă dramatică deosebită de prelucrările neo-clasice. Piesa se petrece în zilele noastre, se desfăşoară într-un ritm cinematografic, având tot timpul un dinamism ademenitor, iar tâlcul ei anti-fascist o face deosebit de interesantă şi cât se poate de actuală.”

(la rubrica *Note* din „Universul literar”, an LIV, nr. 1-ian./1945).

17Stefan Heym (autor de stânga) a fost tradus la noi chiar înainte de Howard Fast, în 1953, la ESPLA, cu romanul *Goldsborough*, despre viaţa minerilor din America. Trebuie remarcate două lucruri: că, deşi războiul rece îşi întindea aripile pe deasupra lumii totuşi, faptul că SUA şi URSS fuseseră aliate în lupta antifascistă permitea accesul la literatura americană (chiar dacă de stânga). Această perioadă a fost însă urmată de una de cvasi-izolare, astfel încît, deşi, de plidă, Petru Dumitriu îl cita pe Faulkner (pe care-l şi citise, imediat după apariţia unor romane, în original, ceea cce indică o cale de acces pe care o foloseea doar v\rful partidului), au trecut peste două decenii, după primul val de emigrare a intelectualilor din România socialistă (fiindcă Petru Dumitriu, în 1960, a fost doar printre primii, au mai urmat şi alţii), până când romanele lui Faulkner să fie traduse în româneşte. În cele din urmă, aflat în pragul expulzării, Stefan Heym a ajuns în RDG. Acolo însă s-a lămurit şi mai repede ce însemna alternativa socialistă. Este simbolică evoluţia lui de la *Goldsbourough* la *Relatare despre regele David*, o relatare a cronicarului (citeşte intelectualul, veşnica problemă a veacului XX!) despre regele său, dictatorul. Cartea a apărut în româneşte după 1980, am fost printre recenzenții ei şi anunţa faptul că subteranele spiritului românesc se pregăteau să se deştepte. Al doilea lucru care trebuie remarcat, fiindcă am atins problema atât de gravă a desincronizării literaturii române (şi literaturilor socialiste în general, deoarece România era o margine de sistem, problema iradia plecând de la centru), este în ce fel a fost pregătită şi s-a produs această desincronizare. Petru Dumitriu a fost martor, parte şi opozant al procesului, iar ceea ce s-a întâmplat a fost încă una dintre cauzele plecării sale. Relatez cu acest prilej un punct de vedere al lui Ov. S. Crohmălniceanu de după apariţia romanului lui Petru Dumitriu, *Pasărea furtunii*, în 1954, şi nu pentru a mă referi la roman, ci la chestiunea teoretică enunţată mai sus. In 1954, la apariţia romanului *Pasărea furtunii* (şi pe când *Cronică de familie* era aproape gata), Ov.S.Crohmălniceanu a publicat o recenzie, reluată în volumul său *Cronici literare*, ESPLA, 1956, care critică tot atâta cât laudă cartea. Evident, talentul scriiturii şi al conturului personajelor nu poate fi negat. Dar o “atmosferă de apăsare, o impresie că, totuşi, un soi de voinţă misterioasă, atotputernică, regizează existenţa fiecăruia” (p.127) este reproşul fundamental, în lumina căruia criticul nu poate încadra această carte în “spiritul ideologiei marxiste” (p. 114). Această ultimă sintagmă indică, de fapt, stadiul criticii literare româneşti a momentului, atât platforma, originea, cât şi erorile de interpretare, erorile de acord temporal şi spaţial între ideologie şi viaţa României postbelice. Să mă explic: acelaşi Ov. S. Crohmălniceanu, unul din principalii constructori ai ideaticii în zona criticii literare (plecat şi el în exil, dar după 1990),

scria în studiul Realismul socialist şi revizionismul (vol. *Pentru realismul socialist*, ESPLA, 1956) că în blocul ţărilor socialiste apare, iniţiat de Lukàcs, curentul revizionist, care "apără realismul, nu realismul socialist" (p.64). Acestuia i se pot adăuga Milan Kundera, Marko Ristici, Bihali Merin şi, cu toate că în România e bine (exemple pozitive sunt V.Em. Galan, Mihai Beniuc, Nina Cassian, expatriată şi ea după 1990, Nicolae Labiş), e loc şi pentru rău (exemplu negativ: Petru Dumitriu). Chestiunea "realismului socialist" e abordată de acelaşi Ov. S. Crohmălniceanu, în acelaşi volum citat mai sus, în studiul de *Despre articolul lui Lenin Organizaţiapartid si literatura de partid*, unde chestiunea e pusă în termeni tăioşi şi care-l pot înspăimânta pe cititorul de azi: "E vorba de problema partinităţii în activitatea scriitoricească, a legăturii dintre cauza proletariatului şi munca literară, a atitudinii partidului faţă de literatură" (p.9). Atunci, probabil, această optică l-a speriat şi pe Petru Dumitriu şi pe câţi alţii care – neputând să fugă – au amuţit ori s-au "de-valorizat" încadrîndu-se în aceste rigori. De fapt, ce proiecta să facă Ov. S. Crohmălniceanu raportîndu-se la un articol al lui Lenin scris în 1905, înainte deci de preluarea puterii de către Soviete şi care fusese amendat încă de la primul Congres al Scriitorilor Sovietici, din 1934, când Kaverin şi Kolţov îl luaseră peste picior pe Gorki, adept al controlului de partid in literatură (cf. B. Pasternak, V. Kaverin, M. Slonimski –– *Corespondenţă – Memorii - Jurnal*, Editura Univers, 1978)? Controlul de partid, după Ov. S. Crohmălniceanu, revine criticii literare. Cu aceasta ajungem, de fapt, la chestiunea centrală a ideologiei şi metodei de creaţie: realismul socialist. Formularea şi teoria apăruseră în URSS în perioada intebelică. Louis Aragon a fost entuziasmat de ea şi, după o vizită în URSS, a scris o carte de conferințe intitulată *Pour un réalisme socialiste*, publicată la Paris în (vezi mai sus nota nr. 2). Este semnificativ faptul că, pe fondul crizei care avea să-l aducă pe Hitler în prim planul scenei politice europene, există voci, mai ales venite dinspre stânga franceză, care promovează direct acordul cu URSS-ul, în perspectiva viitoarei confruntări mondiale. Şi după terminarea războiului principiul politic rămâne activ, în ideea – pe care nici De Gaulle n-a respins-o – că este preferabil să ai înţelegeri cu centrul sistemului, fiindcă marginile lui se află, în fond, în acelaşi siaj. De altfel, în acest spirit, De Gaulle a și cerut înapoi SUA, în aur (16 tone, le-a primit!), vânzările și susținerea economică pe care Franța i-o acorda de ani buni. Astfel, în 1968 a 'beneficiat' din partea SUA de aranjarea grevelor studențești de la Paris, declanșate chiar pe când el se afla în România, de unde a și plecat cu grăbire. De Gaulle se făcuse înțeles de centrul sistemului american. Nu extind chestiunea, dar felul cum i-a captat politica gaullistă pe foştii combatanţi ai războiului din Spania (vezi cazul Malraux) mi se pare un indiciu suficient că şi în politica internă franceză funcţiona principiul înţelegerii între părţi. Cu atât mai mult în relaţie cu sistemul socialist, în contextul problemelor generate de războiul rece, de chestiunea algeriană etc. Nu pomenesc prin urmare decît fugitiv de traducerea lui Dudinţev, a lui Şolohov, a Verei Panova, a lui Konstantin Simonov în franceză. Ce aveau deci de făcut scriitorii români? Ce-ar mai trebui să le reproşăm? Și ce-i reproțăm noi, urmașii, lui Petru Dumitriu ? De cine simțim nevoia să-l apărăm?

[18]Este vorba de recenzenta, nenumită, de la grupul de reviste 'Hearst'. Oricum, e limpede că Petru Dumitriu avusese în mână recenzia şi o citise.

[19]Scriitorul sovietic Ilya Ehrenburg a vizitat SUA, presa franceză a semnalat această vizită. Dar, acelaşi Ilya Ehrenburg a recenzat în România, special pentru revista 'Contemporanul', curând după apariţia lui postbelică (nr. 2/1946) romanul lui Vasili Grosman – *Ani de război*.

Fratele lui Julian şi viitorul omenirii,1948

[20]Congresul Mondial al Intelectualilor de la Wrocław, Polonia, a fost în 1949. Presa de toate orientările din toate ţările europene făcuse vâlvă cu mult înainte în jurul evenimentului care urma să aibă loc, grupuri de intelectuali semnaseră scrisori deschise către guvernele lor spre a opri procesul de declanşare a războiului rece între cele două mari sisteme sociale. Şi, dacă în registrul intelectual s-ar fi găsit cauza fenomenului, atunci înţelegerea între Est şi Vest aproape ar fi reuşit. Delegaţia română la acest Congres fusese condusă de Iosif Chişinevschi, ceea ce indica faptul că se proceda pe baza unei directive de partid, şi încă venită de la Moscova. România nu era în situaţia de a fi, în totalitatea ei, o 'voce' autonomă din moment ce Congresul Intelectualilor din RPR pentru Pace şi Cultură, din primăvara lui 1949, îi adresează o telegramă direct generalissimului Stalin (cf. 'Contemporanul' 127/1949). De altfel, şi din *Raportul* la Congres (cf. 'Flacăra', 9 aprilie/1949), prezentat de Chişinevschi, este limpede orietarea pro-sovietică a delegaţiei româneşti. Mai interesant însă este tonul general, intenţia de aplanare a conflictelor. Citâm din cuvântul unor delegaţi la Congres: "Noi nu vom lupta contra lagărului păcii al cărui bastion glorios este Uniunea Sovietică condusă de I.V. Stalin" (André Villard). Moţiunea adresată Comitetului de Organizare a Congresului Mondial al Partizanilor Păcii - Paris, de Congresul Intelectualilor din RPR pentru Pace şi Cultură indică intenţia finală a acestui Congres al Intelectualilor. Cuvântul de închidere a fost rostit la Congresul pregătitor de la Bucureşti de Leonte Răutu: „Oamenii de ştiinţă, litere şi arte din RPR, întruniţi în Congres în zilele de 29, 30, 31 martie 1949, îşi manifestă hotărârea de a lupta împreună cu întregul popor muncitor pentru apărarea păcii şi culturii, ameninţate de politica agresivă a noilor pretendenţi la dominaţia mondială, imperialiştii americani şi britanici." Aşa stând lucrurile, nu este de mirare că, la Congresul de la Wrocław, Julian Huxley a reacţionat părăsind sala. Căci el venise să discute cu intelectualii Estului o soluţie posibilă a crizei, un acord pe care spiritele din toată lumea l-ar fi găsit şi s-a trezit în faţa unor reprezentanţi politici ai Moscovei.

Cei doi fraţi Huxley (Julian, n.1887, Aldous, n.1894) au fost personaje de prim plan ale veacului XX, primul în filosofie, al doilea în literatură, mai cu deosebire pentru felul cum au realizat puntea dintre două culturi: americană şi britanică. Dar scriitorul este cel mai cunoscut, mai ales că a părăsit SUA pentru Marea Britanie, fiind astfel mai uşor receptat în Europa. In română este tradus, după 1970, cu *Punct – contrapunct* (publicată din 1928)*, Minunata Lume Nouă* (din 1932) *şi Orb prin Gaza* (din 1936). Petru Dumitriu cunoştea probabil toate aceste titluri încă în versiunile originale. Trebuie să observăm faptul că Petru Dumitriu citea curent în franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă şi latină, ceea ce nu avea echivalent în literatura română (contemporană cu el şi nu numai) şi i-a asigurat, din capul locului, un ascendent solid asupra tuturor, dar şi o invidie pe măsură. Trebuie să remarc un lucru: şi o fac cît se poate de apăsat: eu însămi am aflat în studenţie, într-o discuție privată, de la profesorul meu, Ov. S. Crohmălnicenu, în anii '70, despre toţi autorii pe

care-i pomenise Petru Dumitriu până în 1954 şi care s-au tradus după ce eu terminasem facultatea, adică, aşa cum prezisese el, scriitorii moderni la jumătatea veacului, deveneau moderni pentru noi la sfârşitul lui. Decalajul avea atunci cel puţin două decenii. El măsura traducerea în fapt a unei marginalizări. Și n-a fost singura dată în istorie când parcursul firesc al țării a fost interzis. Dar aceasta este o altă chestiune.

[21]Articolul lui Petru Dumitriu este construit pe baza teoriei marxiste a dezvoltării continue a omenirii din mai multe motive: pentru că aceasta era doctrina oficială a sistemului, iar la data aceea el nu lupta cu sistemul, ci i se adapta încercând să-l corecteze din interior; pentru că sistemul socialist în totalitatea lui i se părea (şi nu era nici pe departe singurul) apărut ca o alternativă la criza celuilalt sistem, deci era o voce a progresului; deoarece confunda dezvoltarea cu progresul, concepte diferite în esenţa lor. Confuzie care, în final, a pus în primejdie însuşi sistemul socialist, dezvoltat, ce-i drept, în registrul economic, adus la capacitatea de a para provocările Occidentului, dar care nu progresase şi sub aspectul drepturilor omului, din moment ce perfecţionase un dirijism 'de fier', îl dezvoltase adică în detrimentul concurenţei deschise a valorilor. Cu timpul, Petru Dumitriu avea să simtă mai mult decât să înţeleagă efectele acestui proces şi să reacţioneze pe cont propriu, fugind. În 1999, când am avut prima discuţie cu el, la Metz, şi l-am întrebat care au fost motivele exacte ale fugii din 1960, mi-a spus: 'pentru că m-ar fi ucis'. Şi se referea mai ales la uciderea lui spirituală de către sistem. Petru Dumitriu nu era făcut să fie conformist. Credea sau nu credea, dar proceda după felul cum gândea, cu orice risc.

Ultimul act al <u>Comediei Umane</u>
(prima apariţie în 'Contemporanul' 20 mai 1949)

[22]Prin Albert Thibaudet (1874-1936), care publicase încă din 1936 o istorie a literaturii franceze, Petru Dumitriu vrea să introducă ideea unei critici literare de echilibru de sorginte nemarxistă. Esenţa acestui model critic a fost aceea că o literatură era considerată, asemenea unui corp omenesc, o traversare de la naştere spre înflorire şi moarte. Ceea ce însemna că, în interiorul ei, se năşteau şi mureau permanent enitităţi numite curente, mişcări literare, scriitori. Încercând să opună un standard critic de acest fel modelului criticii marxiste care se înfiripa în România după model sovietic, şi care judeca literatura după principiile unice ale realismului socialist ca metodă, Petru Dumitriu făcea un efort disperat de a păstra pluralitatea metodelor de abordare a fenomenului literar. Acest lucru i-a şi fost contestat în mod expres, de către unii 'critici profesionişti' ai perioadei. Relaţiile se vor încorda de pildă, până la ruptură, între Petru Dumitriu şi Ov. S. Crohmălniceanu. Începuseră amândoi ca prieteni, odată cu apariţia 'Contemporanului', în 1946, unul fiind inginer de meserie (Crohmălnicenu), altul filosof (Petru Dumitriu). De ce trebuia să fie unul mai 'critic profesionist' decât altul, este greu de perceput astăzi. Totuşi, în mare, lucrurile stăteau astfel, iar contestarea cea mai puternică i-a venit lui Petru Dumitriu de la unii dintre aceşti 'profesionişti' ai perioadei care considerau că în acest fel apără noul contra vechiului. Vezi mai sus nota nr. 17.

[23]Balzac a fost cel mai important model literar al lui Petru Dumitriu. E de semnalat ce instinct uriaș a avut Petru Dumitriu pentru găsirea și folosirea modelelor care aparțineau substratului comun al popoarelor Europei. Astfel, Umberto Eco era piemontez, iar Balzac (nume real Balsa) era occitan. Originea originilor, în ambele cazuri, a fost tracică. Nu cred însă că a fost ceva știut, programatic și intenționat. A fost însă un feeling cert. Ca şi modelul său, Balzac, a ambiţionat să scrie o 'comedie umană' a societăţii româneşti, încă din zorii epocii moderne şi până după shimbarea de sistem de după al doilea război mondial. Să ofere tipurile umane, naşterea, înflorirea şi moartea unor clase sociale**. Cronică de familie, Cronică de la câmpie** şi **Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane (ca și Stefan Heim, se considera cronicar)**, toate opere deschise în sensul lui Eco, sunt cele trei mari structuri în care ar fi pus împreună (dacă vremurile şi şederea în România i-ar fi permis) acest ideal de scriitură. La Şcoala de Literatură a şi predat un curs despre metoda de creaţie la Balzac, teoretizând acest tip de realism (citeşte în subsidiar), superior 'realismului socialist'. Merită să rememorăm cuvintele scrise de Radu Cosaşu în ‚Apostrof' 1/1990, în articolul *‚Supravieţuitorii' alături de Petru Dumitriu*: „Am fost dintre cei care m-am bătut să fac parte din seminarul lui de măiestrie literară şi de balzacianism de la Şcoala de literatură (şi n-am reuşit), seminar în care desena pe tablă schema tensiunilor din *Comedia umană*. Erau oameni care îşi făceau schema romanelor lor aşa cum îi învăţa Petru Dumitriu. (…) M-am uitat odată dintr-o privire înăuntru la Capşa unde la o masă Petru Dumitriu şi Marin Preda discutau agitând furculiţele. Am aflat – şi nu prin oberchelneri – că puneau la cale, ca la piaţă, împărţirea literaturii române între ei doi: unul lua boierii şi burghezia, iar celălalt ţăranii. Am fost o generaţie împărţită în fascinaţia simultană pentru Petru şi Marin. Şi mai ţin minte, nu pentru că aş fi bătrân şi zaharisit, că unul din prozatorii Bucureştiului s-a despărţit de el, la Paris, plângându-i pe umăr: ‚cui ne laşi, Petrule?'[I] Ceea ce nu l-a împiedicat să uite, întors la Bucureşti, de unul din puţinele lui hohote de plâns sincere."

Acest articol despre Balzac însă, spune mai mult şi indică direcţii teoretice în plus faţă de trunchiul principal al gândirii lui Petru Dumitriu, deoarece nu se referă doar la teoria literară, ci chiar la falia sistemelor politice şi sociale. Ce face el numindu-i ‚Vautrin' deopotrivă pe Himmler şi pe Franco (în *Spania de după 1938*)? Pe de o parte îşi arogă dreptul, ca scriitor, de a folosi politicul ca subiect al literaturii şi pe de alta, de a privi viaţa ca pe un tot unitar (trecutul legat de prezent, binele de rău, stânga de dreapta), el, ca scriitor, fiind doar un punct pe linia nesfârşită a Timpului, doar ochiul care fixează întregul, îi percepe încrengăturile şi nodurile. Aceste teme ale politicii planetare au fost abordate în literatura română târziu după momentul Petru Dumitriu. Abia odată cu generaţia lui Alexandru Ivasiuc.

Libertate pentru Alfredo Varela!, 1950

[24]Când a vizitat România, în 1948, Varela venea de la Moscova. Existenţa însăşi a URSS atesta faptul că SUA erau puse în situaţia de de a para lovituri, fiindcă Argentina, ţara lui Varela, ca şi toate ţările latino-americane, fuseseră dintotdeauna

[I] Se referă la Marin Preda.

considerate, din punct de vedere politic, în zona de influenţă americană. Or URSS-ul sprijinea pe faţă ‚voci' care se opuneau, în zona respectivă, acestei tradiţii politice. Astfel, grupuri de intelectuali de stânga (Varela era chiar comunist), radicalizate din pricina crizei economice şi a războiului rece, au considerat că pot pluti pe deasupra valurilor politicii locale aservite SUA folosind în pânze vântul URSS-ului şi banii Internaţionalei Comuniste. Părea o speranţă de echilibru capabilă să reducă exact impactul crizei în ţările respective. Aceată relaţie între America Latină şi ţările socialiste, mai ales URSS (de fapt celelalte ţări ale sistemului primeau impulsuri de la centru) s-a menţinut, practic, până la dispariţia lagărului socialist. Arestarea lui Varela a generat proteste vii în ţările lagărului socialist. Ziarul ‚Scânteia' a publicat rânduri fulminante. În ce-l priveşte pe Alfredo Varela, cartea lui, *El Rio oscuro*, s-a tradus în româneşte în 1958, la ESPLA, cu titlul *Râul negru*, prefaţa fiind scrisă tot de un argentinian care ne-a vizitat ţara după ce fusese la Moscova, Aristòbulo Echegaray. Acela a fost şi anul când Petru Dumitriu a fost dat afară de la conducerea ESPLA, iar sistemul editorial românesc avea să se restructureze în anul următor.

Marele acuzator, 1952

[25]Aşa cum Balzac a fost pentru Petru Dumitriu marele model din literatura universală, I.L. Caragiale a fost modelul cel mai însemnat din literatura română. Şi trebuie relevat mai întâi faptul că vedea în opera lui Caragiale ‚o comedie umană' a românilor, supremul model literar. Nici unul din curentele literaturii române, influenţat ori nu de mişcarea literară europeană, nu i-a spus atât de mult cât i-a spus Caragiale. Universul şi metoda lui de lucru au fost deopotrivă modele de urmat pentru Petru Dumitriu. El le recomandă deci călduros contemporanilor şi face din Caragiale o permanenţă culturală capabilă să păstreze unitatea însăşi a spiritului românesc. Acesta este al doilea lucru care trebuie relevat: nu un model ‚de tip nou', ci un model peren, ba chiar unul satiric, este ceea ce alesese ca fundament al continuităţii culturale. Între hotarele atât de largi ale universului creat de Caragiale avea loc si prezentul socialist al spiritului românesc. Aşa avea el de gând să facă, aşa a şi făcut mai târziu în *Cronică de familie*, aşa recomanda scriitorilor români. Acest îndemn nu părea să fi fost însă perceput ca atare, decât de prea puţini. Oricum, a fost perceput de cei care dirijau totul, inclusiv cultura, fiindcă prin astfel de manifestări Petru Dumitriu îşi semna, în fond, desprinderea de sistem, se aşeza, nu cum spera, în centrul vieţii literare, ci chiar în afara sistemului (nu doar cultural, ci şi politic).

Note de cititor despre proza lui Marin Preda
(prima apariţie ‚Viaţa românească', 12/1953)

[26]Avem de-a face cu o pledoarie pro domo: Petru Dumitru, deşi era considerat şi se considera prozator, încerca să-şi facă vocea auzită și în registrul teoriei și al criticii literare, să fie considerat partener egal şi plauzibil al ‘profesioniştilor criticii', deoarece i se părea, pe de o parte, că fiecare om, chiar cititor, cu atât mai mult scriitor, poate înţelege un alt scriitor. Ceea ce însemna să păstreze pluralitatea vocilor, accepţiilor, imaginilor despre o operă literară, despre o literatură. Îi păstra deci creatorului posibilitatea de a fi citit diferit, iar receptorului dreptul de a pricepe după propriile lui

margini. Pe de altă parte, era conştient de faptul că exista un curent subteran care încerca să reducă la tăcere aceste tentative ale lui în numele celui mai îngust conformism faţă de doctrina politică rău şi interesat înţeleasă de către un grup de ‚profesionişti' care încercau, de fapt, să controleze fenomenul literar românesc. Că aşa stăteau lucrurile, este limpede şi din articolul lui Geo Şerban, apărut mult mai târziu. Ataşat în mod deosebit de creaţia lui Petru Dumitriu, fost redactor al *Cronicii de familie*, acesta încerca să aplaneze conflictul pe care-l simţea luînd amploare, între ‚criticul-scriitor' şi ‚criticii-profesionişti': "(…) Scriitorul se angajează, în efectuarea judecăţii critice, cu propria lui experienţă în intimitatea altei opere şi caută cel mai adesea să se regăsească pe sine şi abia atunci se simte în largul lui. Afinităţile îndeplinesc un rol decisiv în critica scriitorilor, stimulînd-o şi particularizîndo. (…) Critica scriitorilor este o critică de premoniţie, spre deosebire de cea a criticilor propriu-zişi care întreprind o critică de reprezentare. (…)

Beneficiind de o percepţie internă a faptului artistic, criticul-scriitor recurge cu precădere la o fantezie inductivă cu funcţie disociativă, delimitativă, pe când criticul-critic apelează la o fantezie deductivă şi asociativă. (…)

Criticul-scriitor se proiectează în aprecierile pe care le formulează ca într-o oglindă. Cel mai adesea, judecăţile sale exprimă criterii după care el însuşi se vrea apreciat şi, aproape fără excepţie, îi aflăm aici pulsul intim, tradus în expresie şi în ritmul stilului. (…)

Cercetarea direcţiilor spre care se orientează un creator ca Petru Dumitriu câştigă considerabil prin integrarea activităţii sale critice. Însuşi caracterul definitiv al polemicii din *Noi şi neobarbarii* constituie o indicaţie fructuoasă, căreia i se asociază spontan aproape tot sensul evoluţiei lui Pius Dabija din *Cronică de familie*, parcă demonstrativ introdus în roman. Puterea imaginativă inepuizabilă, inventivitatea suplă, neafectată, care a dat viaţă celor peste 300 de personaje ale *Cronicii* se vede limpede că-l determină, în postură de critic, să prefere pe acei scriitori capabili să înfăţişeze ‚situaţii excepţionale', eroi cu ‚personalităţi puternice' (‚Omul – un singur tot'). Ce-l impresionează, în consecinţă, pe scriitor sunt tocmai creaţiile care dovedesc o amplă respiraţie şi un echilibru, o armonie a părţilor cu măiestrie porţionate, ştiinţa compoziţiei. Undeva citează marea *Liturghie* a lui Mozart care-l cucereşte prin ‚inventivitatea' accentelor, ‚tăria granitică', ‚sobrietatea lapidară'. Vigoarea este prezentă pretutindeni în *Cronică de familie*, se recunoaşte în intenţie şi-şi pune amprenta asupra stilului; pe aceasta ne-o aminteşte scriitorul prin preferinţa mărturisită pentru învingătorul Chimerei, Bellerophonte. Este nevoie de o dovadă şi mai expresivă? Iat-o în acea tendinţă de acaparare a realităţii prin cunoaştere, al cărei partizan se declară Petru Dumitriu în *Cum trebuie să fie limba literară*, pledând pentru ‚o forţă a imaginaţiei care-l face capabil pe scriitor să vadă tot, să ştie tot despre subiectul paginii pe care o scrie.' O frază în aparenţă cu totul obişnuită, dar care, aplicată prozei lui Petru Dumitriu, ar putea constitui un preţios punct de plecare pentru un studiu dintre cele mai interesante. În genere, artistul acesta, privit mai îndeaproape, se arată a fi unul din acele puncte capitale pentru descifrarea artei *Cronicii de familie*. Cine va analiza odată nobilitatea rece, sobră, (spre deosebire de cea luxuriantă şi oarecum extravagantă din proza lui Matei

Caragiale) a stilului şi a imaginii practicate de Petru Dumitriu, va găsi o bună indicaţie nu numai în preferinţa aici declarată pentru transparenţă, dar în chiar cele două sau trei excelente metafore. Comparativ cu acest articol, ultimul eseu, *Răscruce şi drum*, din ‚Contemporanul', mi se pare că exprimă o personalitate modificată: reapare o anume nervozitate speculativă, evidentă din fraza supravegheată, intelectualizată prin folosirea incidentalelor şi prin renunţarea la cursivitatea spontană, elemente care reactualizează stilul prozelor din ‚Euridice'. Ar fi prematur să ne întrebăm dacă este vorba de o modificare propriu-zisă, de o evoluţie sau, pur şi simplu, de căutări, de încercarea unor noi formule stilistice cerute de un nou material epic. N-ar fi exclus să fie astfel, având în vedere că scriitorul se află tocmai la momentul elaborării *Biografiilor contemporane*.

Criticul-scriitor nu se identifică cu criticul-critic. Faptul nu deranjează pe niciunul. (…)" (în ‚Gazeta literară' nr.20/1958: Geo Şerban – *Critica scriitorilor*, p. 2 - despre diverşi scriitori, dar şi despre Petru Dumitriu – *Noi şi neobarbarii*).

[27]Receptarea nuvelei *Desfăşurarea* a lui Marin Preda a avut, în literatura română, ca şi multe alte scrieri contemporane, parcursul pe care i l-au conferit, în primul rând, servilismul faţă de doctrina realismului socialist a unora dintre ‚criticii profesionişti' ai epocii. Apoi, în al doilea rând, acuzele ‚noilor profesionişti, democraţi' faţă de foştii profesionişti socialişti, ca şi faţă de rabatul pe care scriitori mari şi adevăraţi ai perioadei trecute l-au făcut ‚vechilor profesionişti'. Petru Dumitriu însă are, în acest articol, două mari merite: pe de o parte recunoaşte faptul că Marin Preda se continuă pe sine însuşi, cu realismul lui ţărănesc, iar pe de alta îi reproşează faptul că a cedat în faţa ‚profesioniştilor', simplificînd conturul personajelor, aducându-le în situaţia de opoziţie alb/negru, când, de fapt, viaţa şi omul înseamnă o infinitate de culori.

Artist al vremii noastre
(prima apariţie ‚Gazeta literară' 1/1954)

[28]Fuga în trecut a fost, pentru literatura perioadei socialiste, una din marile căi de ‚autoprotecţie' faţă de invazia comandamenului politic în literatură. Petru Dumitriu vrea să spună, cu acest articol, că această evadare în trecut este dăunătoare atât amplitudinii tematice a literaturii române contemporane, cât şi mărturiei pe care scriitorii o vor lăsa despre epoca lor. Fiindcă, în accepţia lui Petru Dumitriu, scriitorul este, prin excelenţă, martor a ceea ce trăieşte, ce vede, ce înţelege din lumea lui. Deoarece sesizează până la capăt cărui impuls răspundeau astfel scriitorii (mai ales cei conformişti sau temători), nu ezită să folosească inclusiv exemplul literaturii ruse şi sovietice, care-şi păstra coloana vertebrală şi îşi apăra valorile, dincolo de imperativele politicii. De altfel, merită să menţionăm aici faptul că dezgheţul literar în lagărul socialist a plecat chiar de la scriitorii sovietici, care au replicat astfel primii marilor carenţe spirituale pe care le impusese lagărului socialist războiul rece. Şi fiindcă chestiunea războiului rece este parte a epocii şi implicit a culturii – celor două mari sisteme sociale ale veacului XX, ca şi a culturii române în întregul ei – voi

formula în continuare un punct de vedere referitor la chestiunea însăşi a războiului rece, aşa cum a rămas el vizibil din presa epocii, evident, nu numai românească.

Reproduc, în bună măsură, din articolul meu publicat în <Historia> nr. 5/2004, cu titlul **Soluţii ale presei româneşti în perioada războiului rece**: „Schimbarea raportului de forţe în plan european prin înfrângerea Germaniei în cel de-al doilea război mondial şi apariţia unui nou sistem social au fost principalele cauze ale declanşării războiului rece. Standardele Europei însăşi, ca şi ale lumii la scară globală se diversifică în sensul perceperii, apoi al acceptării sau respingerii universului nou apărut şi proliferat pe harta lumii. Rezultă că viziunea globală în politică nu este o descoperire postbelică, ci una care s-a impus odată cu era industrială însăşi, cu apariţia companiilor intercontinentale şi cu globalizarea comunicaţiilor şi a surselor de energie. Chiar al doilea război mondial fusese produs de criza care l-a precedat şi care se măsura exact în reperele menţionate mai sus, în tentative – pe de o parte, de control al traseelor globale, iar pe de alta în tentative de păstrare a micilor întreguri care aminteau de frumosul <fin de siècle> al veacului al XIX-lea. Nu exclud aici, pe lângă ‚retrageri în cochilie' de genul Elveţiei, debordări naţionaliste de genul hitlerismului, moştenitor – ideatic cel puţin – şi al perioadei de constituire a marilor imperii coloniale. Reacţiile au fost multe şi diverse, au dus la o restructurare a principiilor însele ale politicii globale, asemănătoare, prin forţă şi traiectorii, aceleia care a definit principiile politicilor externe ce au dus la dispariţia Imperiului Otoman de pe harta lumii. Atunci a apărut regula <echilibrului de forţe> în raporturile dintre state, regulă pe care veacul al XX-lea avea s-o răstoarne.

Din tot acest păienjeniş de fapte şi bucăţi de drum, se cuvine să ne raportăm la fenomenul românesc, la felul cum acesta cuplează la marile chestiuni politice, la soluţiile pe care le propune şi **şi le** propune. Iar presa mi se pare unul din tronsoanele cu accesul cel mai liber, chiar dacă adesea limitat la suprafeţele evenimentelor. Soluţiile presei au fost reflexul soluţiilor politice româneşti, al îngrădirilor şi speranţelor ei de-a lungul unui veac, chiar dacă filtrate de condiţionări atât de dure, încât abia de se mai întrezăreşte intenţia de fond. O incursiune merită însă să fie făcută, măcar ca un început de abordare a unei problematici care ar merita să intre în vizorul cercetării, dacă nu din alt motiv, cel puţin din acela – deloc neglijabil – că el poate arăta unitatea fundamentală a ţintelor existenţiale ale unei ţări, dincolo de regimuri politice, de influenţe regionale şi de orice fel de tentative de globalizare.

Mai mult, presa emite judecăţi de valoare şi propune ea însăşi soluţii de urmat, unele de care nu s-a ţinut seama, dar altele care au fost urmate. De aceea o retrospectivă asupra acestei plasme în plină mişcare care a fost lumea anilor de după război – aşa cum a fost văzută în presa epocii – este poate plină de învăţăminte şi pentru prezentul la fel de osmotic, mai ales că rezultat din întâmplările de atunci, dacă admitem că istoria este un flux continuu, o veşnică înlănţuire de cauze şi efecte.

Încă înainte ca lucrurile să fi fost decise în vreun fel în privinţa conflictului, adică la nivelul anului 1939, merită să înregistrăm în ce punct politic se afla Europa şi cum se vedea în presa noastră acest fapt. Către sfârşitul acelui an, în noiembrie, sunt definite liniile Maginot de pe Rin după planul Schlieffen, adică presupunând violarea neutralităţii Belgiei, care a și avut loc în 1940. Ceea ce atestă starea de conflict deschis între Franţa şi Germania, ca şi atragerea unor alianţe de o parte ori alta în conflictul deschis. Tudor Teodorescu-Branişte publică în ‚Jurnalul' din noiembrie harta liniilor Maginot şi are de asemenea grijă să ne lase mărturie despre ceea ce se

întâmpla în profunzimea societăţii româneşti. Fiindcă spiritele erau extrem de încinse, guvernul (condus de Gh. Argeşanu, care venise în septembrie, după uciderea lui Armand Călinescu şi a fost şi el ucis, în acelaşi an, la Jilava) se temea de pierderea capacităţii de a ţine în echilibru marele electorat. Aşa că directorul general al Muncii, Stavri Cunescu, se pregăteşte să deschidă o universitate muncitorească, tentativă laică de echilibrare a avansurilor pe care Biserica le obţinuse prin chiar infiltrarea demersurilor ei în doctrina ortodoxiei legionare (nota bene, al cărei promotor a fost Cornelui Zelea Codreanu, pe numele real Zelinski, catolic el însuși ca religie, german după mamă și polonez după tată), susţinute din umbră încă – dar inclusiv financiar – de Germania nazistă. Acest demers se bucură de adeziunea clară a stângii româneşti, dacă admitem că Mihail Ralea, cu un doctorat în sociologie în Franţa, aparţinea direcţiei culturale a acestui mare curent de idei. Fiindcă Ralea a fost cel care a înfiinţat în acel an teatrul muncitorilor, cu numele ‚Muncă şi voe bună', aducându-l regizor pe Victor-Ion Popa, soțul regizoarei Marieta Sadova. Modelul era el însuşi german, dar preluat de francezi. Și acolo funcţionau astfel de întreprinderi, replici probabile la demersurile fasciste în domeniu (<Kraft durch Freude>), replici <de echilibru> social mai degrabă decât de avans cultural. De altfel, Franţa este – ori cel puţin îşi arogă condiţia de a fi – modulul european de comandă al rezistenţei antifasciste (ceea ce nu se mai poate spune despre prezentul ei imediat). Cu prilejul întâlnirii de la Geneva a Societăţii Naţiunilor Unite din decembrie, când se ia în discuţie <condamnarea agresorului>, Wladimir d'Ormesson publică în <Le Figaro> analiza evenimentului şi trasează un fel de <directive> de acţiune pentru forţele implicate în conflictul european. Un lucru era limpede: că Franţa îşi vedea ameninţată mai mult decât poziţia de lider european şi mondial. Era vorba chiar de teritoriul său. De aceea foloseşte totul – cultura inclusiv – pentru a-şi păstra prerogativele.

Dar lumea marii culturi franceze şi europene încă nu se clintise de pe poziţiile sale. România nu făcea excepţie. În 1943 rezistau încă structurile de dinainte de război. Fundaţiile Culturale Regale şi revista lor continuau să-şi facă datoria de echilibru (în registrul culturii şi educaţiei). Astfel, în 1943 publicau în <Revista Fundaţiilor Regale> marile nume ale culturii române: Mihail Sadoveanu, şef al Lojii Masonice a Orientului, D. Caracostea, educat în spiritul modernismului francez şi unul dintre primii promotori, la noi, ai formalismului lingvistic, Basil Munteanu, elev şi prieten al comparatistului Paul Hazard, care – de altfel – şedea la Paris, de unde nici nu s-a mai întors, Petru Comarnescu, doctor în estetică în Statele Unite, Ion Pillat, tradiţionalist prin demersul său literar, îmbunătăţind şi modernizând condiţia sămănătorismului, ‚salvând' s-ar zice coordonate pe care, altminteri, preluarea lor de către unii lideri al legionarismului, precum Nichifor Crainic, ameninţau să le cufunde împreună cu întregul demers <naţional> în umbrele României postbelice şi socialiste. Orientarea generală spre Franţa şi spre păstrarea datelor naţionale ale culturii – înţeleasă din păcate mai ales ca factor de conservare şi de manipulare a lumii româneşti, mai degrabă decât ca o cale de avans şi deschidere europeană – beneficiază de rare, dar meritorii excepţii. Astfel, tocmai la <Revista Fundaţiilor Regale> debutează un tânăr autor de formaţie germană, deopotrivă cu proză şi versuri. Este vorba de Petru Dumitriu, prezentat la fel de elogios de Petru Comarnescu şi de Tudor Arghezi. Inteligenţa sa <neliterară> sau întâmplarea datorată formaţiei şcolare, au făcut ca reperele acestei noi literaturi să se refere la

Grecia antică, ceea ce – pe de o parte – trimitea la Giraudoux, iar pe de alta la Thomas Mann (*Iosif şi fraţii săi*), adică trimitea, în fond, spre o visată unitate a Europei la care cu toţii meritau să mediteze. Să fi fost perceput demersul acestui tânăr autor ca o soluţie de viitor? De altfel, în acelaşi an de graţie 1943 mai multe reviste ţin strâns în jurul lor nuclee de ‚voci' pertinente, împingând către viitor opţiuni şi soluţii culturale menite să asigure permanenţa însăşi a spiritului culturii române. ‚Universul literar', condus de Al. Ciorănescu, îi cultiva deopotrivă pe Ruxandra Oteteleşanu, Camil Baltazar, Emanuel Ciomac, Ben Corlaciu, Perpessicius, Ion-Sofia Manolescu, Camil Petrescu, Al. Rosetti, Adrian Marino, Ionel Teodoreanu, Ion Frunzetti, Costin Murgescu, Gabriel Ţepelea, Laurenţiu Fulga ş.a. Pentru cei familiarizaţi cu evoluţiile ulterioare ale acestor scriitori, este limpede amestecul nedecis al opţiunilor – nu numai culturale – ale colaboratorilor obişnuiţi ai publicaţiei. Revista pregătea, pur şi simplu, prin accesul egal la paginile ei, mai multe eşichiere de abordare a fenomenului cultural, de punere a lui în acord cu evoluţiile încă necunoscute ale politicii româneşti. Petru Dumitriu n-a ratat nici această revistă, ceea ce spune ceva despre faptul că privea cu ochii deschişi marile răspântii ale istoriei şi se gândea, pe cont propriu, încotro s-o apuce.

Anul 1944 a adus în registrul presei noutăţi deloc surprinzătoare. Căderea Stalingradului din februarie 1943 făcuse posibilă ghicirea finalului războiului şi dusese la evaluări referitoare la amplitudinea modificărilor de registru politic, social şi cultural care aveau să urmeze. În peisajul românesc continuă să apară marile reviste antebelice, dar şi unele noi, precum <Fapta> lui Mircea Damian, el însuşi personaj greu de circumscris, apărut de niciunde şi dispărut la fel odată cu ‚Fapta' sa. De altfel, publicaţia a apărut doar între 1943 şi 1948, avea pe frontispiciu menţiunea <Săptămânal de ţinută, informaţii şi documentare românească> şi menirea ei, retrospectiv judecând, pare să fi fost aceea de a asigura o percepţie egală şi cât mai apropiată de real, atât asupra spaţiului sovietic, cât şi asupra celui vest-european şi american. Sunt menţionate astfel modificarea *Constituţiei* sovietice, comunicatul Radio Moscova despre asasinarea în masă a evreilor din Transilvania de către hortişti, eliberarea oraşelor Metz şi Nancy din Franţa de sub ocupaţia germană, comunicatele Radio Londra în legătură cu încercuirea Germaniei, călătoria lui Ilya Ehrenburg în SUA. Continuă să apară la Bucureşti <The Bucarest Herald> (1943-1946), prelungire a publicaţiei <The Herald Tribune>, semn al tentativei subtextuale de a ţine echilibrul corect între părţi. De altfel, acest semn era vizibil inclusiv pe palierul politic, din moment ce, în plin război, când România era aliata Germaniei naziste, continuă să funcţioneze la Bucureşti, cu egală îndreptăţire, două ambasade ale Italiei, una a regatului de dinainte de Mussolini, cealaltă a lui Mussolini însuşi. În 1944, anul când Armata Roşie traversează România, <Fapta> înregistrează atent toate întâmplările: Mihai I dă un Decret privitor la noua *Constituţie* a Românei (care însemna revenirea la aceea din 1923); 20 de divizii nemţeşti sunt încercuite la Porţile de Fier; România semnează armistiţiul cu Naţiunile Unite; moare (suspect se spune) Nicolae Titulescu, aflat la Paris, fost preşedinte al Naţiunilor Unite. Au loc schimbări cu mult mai profunde, şi ele înregistrate clar în <Fapta>: Lucreţiu Pătrăşcanu, comunist, devine secretar de stat la Justiţie (în interiorul structurilor de putere existente dinainte şi care nu sunt încă schimbate radical), din aparatul de stat sunt excluse forţele pro-fasciste, iar lagărul de la Târgu Jiu, unde fuseseră <parcaţi> pe vremea alianţei României cu Germania nazistă piloţii

sârbi de Dunăre (comandant la Târgu Jiu era tatăl lui Petru Dumitriu, colonelul Petre Dumitriu, care n-avea să se mire prea mult când va fi arestat în 1945), devine lagăr menit să-i adăpostească pe germanii şi ungurii pro-fascişti, mai apoi pe cei din partidele istorice româneşti. Ana Pauker, venită mai de mult de la Moscova, face declaraţii contra partidelor istorice, în principal contra lui Iuliu Maniu, dar şi a liberalilor. Anul 1945 îl aduce în scena politică pe Gheorghiu-Dej ca ministru al Comunicaţiilor. În vreme ce americanii intră în München, Jukov se pregăteşte să abordeze Berlinul. Franţa, care-şi arogase condiţia de lider european în anii conflictului mondial, nu se vede aşezată acolo unde considera că i se cuvine să fie, deşi De Gaulle se întorsese de la Londra decis s-o aşeze în prima linie a noii lumi care se contura. Evident, Petru Dumitriu nu ratează nici <Fapta>, publicând la rubrica ‚Marginalii', de anunţuri literare, când cu pseudonimul Necrofor, când cu Satyricon şi ocupându-se şi de cenaclul publicaţiei. În ce-l privea, decisese: încă nu semna cu numele propriu, dar ‚întorsese armele' contra lui însuşi, a ceea ce fusese prin formaţia sa germană. Starea României a fost încă destul de confuză pe tot parcursul anului 1945. Grecia găsise o soluţie <de îngheţ> a standardelor existente, de <fugă> în trecutul etern spre a se conserva astfel în aşteptarea viitorului, aducându-l pe episcopul Damaskinos al Atenei pe post de regent al ţării. Situaţia unei ţări deschisă la Mediterana era însă, strategic vorbind, alta decât a României, posesoare a Porţilor de Fier, poartă de control continental şi de control al Mediteranei de Est, nemaivorbind de vecinătatea cu marele învingător al războiului aflat la est şi care era URSS.

Cât despre cultura română, confuzia era chiar mai profundă decât orice altceva, <Fapta> o înregistrează astfel, prin vorbele lui Paul Velicu: <Trăim procesul de dizolvare lentă a unei majorităţi a valorilor. Din toate punctele cardinale, din toate geografiile pe care le cunoaştem, nu sosesc decât ecouri vagi, mesagii prea puţin semnificative sau deloc, simboluri anemiate ale unor culturi pe care ne obişnuisem să le preţuim. Este într-adevăr îngrijorător faptul că de peste hotare şi dinăuntrul lor aceste mesagii nu aduc cu ele – aproape niciodată – elemente care să răstoarne, să dinamizeze o atmosferă reală, autentică, o literatură valabilă în toate sensurile, dar mai ales în sensul ei propriu. Din Europa vânzolită de spiritul destructiv al războiului, de falangele interminabile ale morţii şi suferinţelor, întârzie să vină cărţile literaturii de echilibru, întârzie să ne parvină simboalele unor literaturi dela la care aşteptam – ca şi altădată – semnul luminos al valorilor definitive.> (într-un articol intitulat *Sinuciderea culturii,* apărut pe 25 iunie 1945).

Acestea fiind zise, războiul rece şi începuse pentru cultura română, ca şi pentru România în sens mai larg, dat fiind sentimentul de <rupere>, de <izolare> a ei – în toate planurile – faţă de un întreg căruia aparţinuse. Viaţa Europei veacului XX, care visase în perioada interbelică să fie unită, ideea de paşapoarte şi graniţe fixe nu existase până la apariţia Uniunii Sovietice – urma să fie iremediabil divizată. Ar trebui să împingem cu mult în trecut demersul nostru spre a descoperi cauzele care au dus la înarmarea Germaniei, interesele care au ghidat unele mari puteri în susţinerea accesului la putere al lui Hitler însuşi, din dorinţa de a anula astfel tentativele de unire ale ţărilor Europei într-un bloc continental (configurat postbelic în Uniunea Europeană de azi). Dacă întrebarea <cui prodest> – cui foloseşte, este, în orice situaţie, cheia problemei, rămâne să judecaţi singuri cine ar fi fost beneficiarul ultim al căderii Europei în marasmul războiului. Oricum, după al doilea război mondial,

Franţa reia ideea – rămasă mai mult teoretică – a Europei Unite, neexcluzând din consideraţiile care vizau această ţintă nici chiar (sau mai ales) Uniunea Sovietică.

Aşadar ce-a însemnat războiul rece, care au fost – privind din unghiul presei – soluţiile româneşti, continentale şi globale? În 1944 apare <Scânteia> legală, organ comunist de presă, de inspiraţie sovietică, dar şi franţuzească prin aşezarea în pagină. Soarta războiului se schimbase după Stalingrad şi trena prelungă a modificărilor structurale care aveau să învăluie lumea românească începea să se vadă. Nu dispăruse încă <Fapta> de pe firmament, când a apărut <Contemporanul>, în 1946, la mai puţin de un an după instaurarea noului guvern. Şi el fost conceput din start ca o interfaţă, o punte între standardele spirituale ale URSS şi cele ale stângii occidentale, în special franceze, dar şi ca o moştenire <naţională>, a vechiului <Contimporanul> de la Iaşi. În numărul 2 este recenzat, de către Ilya Ehrenburg, special pentru această revistă, romanul lui Vasili Grossman *Ani de război*. Chestiune rămasă notorie pentru efortul de mediere al acelui moment, deoarece Grossman va dispare apoi din peisajul românesc până prin anii '80. În numărul al III-lea Leonte Răutu scrie *Orientări în actualitate*, iar Nicolae Moraru, în numărul 4, *Criza culturii româneşti*, furnizînd un răspuns implicit strigătelor lui Paul Velicu din <Fapta>. Impunerea violentă a comuniştilor de suşă sovietică nu este prin nimic contracarată, ba dimpotrivă, este fluent încurajată de Franţa, care vedea ea însăşi o ieşire <pe la stânga> din criza postbelică. Şi aşa ar fi şi fost, Louis Aragon şi suprarealiştii organizează un front al stângii la <Les Lettres Françaises>, presa comunistă (mai ales <Le Combat>) curtează literatura (şi nu numai literatura) sovietică. La ancheta organizată de <Les Lettres Françaises> pe problema noii avangarde, ghicim din răspunsul lui Eugène Ionesco, dincolo de teoria sa asupra literaturii, stadiul problemei şi încordarea momentului: <Când scriu nu-mi pun problema dacă fac ori nu avangardă. Încerc să spun cum îmi apare lumea, ce mi se pare că este, cât mai cinstit posibil, fără grija propagandei, fără intenţia de a dirija conştiinţele contemporanilor, încerc să fiu martor obiectiv în subiectivitatea mea.(…) Când eram puşti locuiam aproape de scuarul Vaugirard. Imi amintesc – a fost demult! – strada prost luminată, o seară de toamnă ori de iarnă, mama mă ţinea de mână, mi-era frică, una din acele frici de copil: ne făceam cursa pentru masa de seară. Pe trotuare se agitau siluete întunecate, oameni care se ciocneau unii de alţii, umbre fantomatice, halucinante. Când îmi amintesc această imagine a străzii, când mă gândesc că aproape toţi acei oameni sunt astăzi morţi, totul mi se pare cu adevărat o umbră gata să dispară. Mă apucă ameţeala, spaima. Chiar asta este lumea: un deşert ori umbre muribunde. Pot oare revoluţiile să schimbe ceva din toate astea? Tiranii ca şi iluminaţii care s-au impus între timp sunt morţi şi ei. Lumea este altceva. (…) N-are nici o importanţă dacă această viziune este ori nu suprarealistă, naturistă, expresionistă, decadentă, romantică sau socialistă. Mi-e de ajuns să ştiu că e cum nu se poate mai realistă, din moment ce rădăcinile acestor realităţi sunt înfipte în acelaşi real. (…) Nu contest posibilitatea unei alte atitudini a spiritului. Nu mă opun discipolilor lui Teilhard du Chardin ori celor ai marxiştilor, dar cred că pot să afirm că opera de artă nu poate să nu exprime una din atitudinile fundamentale, ea nu înseamnă nimic dacă, plecând de la adevăruri şi obsesii temporare ale istoriei, nu depăşeşte cutare ori cutare mod simbolist, naturalist, suprarealist ori realist-socialist spre a accede la un universalism anume, profund.>

Dacă De Gaulle n-ar fi înţeles din perspectivă politică unitatea profundă a lumii şi a spiritului omenesc, extrapolîndu-le la viaţa societăţii franceze în ansamblu, Franţa însăşi se putea împărţi în două. Faptul că l-a adus pe tabla sa de joc pe André Malraux, fost luptător în Războiul Civil din Spania în Brigăzile Internaţionale alături de Kolţov, a consfinţit voinţa tuturor de a păstra unitatea însăşi a spiritului şi culturii franceze şi de a face din ele cea mai pertinentă armă a chiar luptei pentru supremaţie politică în Europa şi în lume. Condiţia umană, libertatea artistului devin, nu doar pentru Malraux, o cale de ,ieşire din situaţie', cum ar fi spus existenţialiştii. În 1934, la Moscova, la Congresul Scriitorilor Sovietici, Malraux chiar îi spusese acest lucru lui Gorki (adept al supremaţiei spiritului de partid în cultură şi părinte spiritual al ,realismului socialist' însuşi) şi, douăzeci de ani mai târziu, i-a spus-o la Paris lui Faulkner, care venea dintr-un spaţiu cultural unde libertatea individului nu era nici pe departe o problemă atât de gravă pe cât era disoluţia fiinţei însăşi în faţa spaimelor înarmării provocate de războiul rece. Fiindcă apăruse deja celebra <zonă 51, de protecţie maximă>, unde în perioada 1950-1980 America a îngropat aproape un miliard de dolari – după chiar declaraţiile actuale ale celor ,din zonă', de la vechile U-2 la mai noile avioane din clasa Blackbirds, care au zburat cu puţină vreme în urmă pe deasupra Iugoslaviei şi Irakului.

Revenind însă la chestiunea revistei ,Contemporanul'[I], trebuie să remarcăm prudenţa deosebită cu care se implică în problemele lumii româneşti, dincolo de articolele de fond – rămase la suprafaţa vieţii spirituale a naţiei, ca orice chestiune de propagandă[I]. Revista a fost multă vreme condusă de un colectiv anonim, cel puţin până când în jurul revistei s-au grupat acei colaboratori care ieşeau din cadrul politic al momentului încercând să se constituie ca ,mijlocitori' între cultură şi politică. Mă gândesc la Grigore Preoteasa, la Mihail Roller, la Costin Murgescu, la Iosif Chişinevschi, Vasile Luca, chiar la Gheorghiu-Dej. Mai târziu, când devin colaboratori de prim plan Al. I. Ştefănescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Zaharia Stancu, Mihai Beniuc, revista îşi relaxează – politic vorbind – întregul conţinut, optând mai ales pentru abordarea universului cultural (românesc şi european), afirmând deci voinţa (bine coordonată) de a normaliza viaţa şi lumea spiritualităţii româneşti, îndreptându-i atenţia spre alte probleme decât cele politice. Tot urmând această linie, dispar dintre colaboratorii ocazionali dar prestigioşi ai revistei aceia care aparţineau stângii internaţionaliste, cum ar fi Georges Sadoul de la <Les Lettres Françaises>, Pablo Neruda, Boris Polevoi, deşi altminteri relaţiile continuau să rămână strânse, Aragon şi Elsa Triolet vizitează România, la fel Henri Vidal (regizor), actori (Simone Signoret şi Yves Montand), documentarul artistic românesc primeşte la Cannes Marele Premiu.

Mai ales Franţa, din spaţiul occidental, acorda atenţie Românei, o ţară net francofonă, pe care o ajutase încă de pe vremea Unirii Principatelor, dar şi fiindcă voia, graţie României, să deţină controlul asupra gurilor Dunării (Comisiunea Europeană a Dunării fusese la Sulina, dar se mutase la Belgrad, se făceau eforturi de readucere în România, Ana Pauker, atunci ministru de Externe, trimisă la Belgrad, a şi reuşit readucerea ei la Galaţi). Ba chiar nu se considera, în mediile comuniste franceze, că în cazul României nici n-ar fi fost vorba de o ţară socialistă, după cum

---

[I]Vezi mai sus şi nota nr. 1, despre revista ,Contemporanul'.

o şi spune peste mai mulţi ani Hubert Juin, colaborator la <Les Lettres Françaises>, în articolul *Scrisoare unui prieten român*, apărută după o vizită în România, unde fusese condus între alţii de Petru Dumitriu: <(…) sunt conştient că te-am supărat puţin fiindcă n-am putut face – în bloc – din raţiunile tale şi raţiunile mele. Pesemne că te-am şi amuzat: mă contemplai în munca mea abstractă (de a pune baraje în calea fluxului chestiunilor reale). Evident, totul la voi (şi acordă-mi dinainte acest cuvânt) nu este, n-are cum fi perfect. România nu înseamnă socialism. România e o ţară care încearcă o cale şi cunoaşte propriile ei greutăţi> (p. 1, 26 iunie-2 iulie/1958).

*

Conturul întâmplărilor din acei ani n-ar fi complet dacă n-am pomeni de Congresul Internaţional al Intelectualilor pentru Pace, de la Wrocław, Polonia, din 1948, deoarece el era, pe de o parte, expresia unor speranţe pe care politica şi le punea în vocile spiritului, pe de alta era începutul unor ample mişcări de restructurare instituţională, mai ales în Europa de Est. Congresul a şi fost organizat de lagărul socialist, în tentativa de a opune <voci de echilibru> conflictelor războiului rece. Aşa se şi face că stânga europeană a privit favorabil fenomenul. Ba şi cea americană, Howard Fast a participat la Congres, cu toate urmările neplăcute legate de <vănătoarea de vrăjitoare> declanşată în SUA de McCarthy, căruia i-au căzut victime şi el, dar şi Arthur Miller şi Otto Nathan, executorul testamentar al lui Einstein, cel care se opusese aducerii bombei atomice în bazele americane din Germania Federală. Toți au ajuns la închisoare, iar CIA și FBI au colaborat în acest sens. Şeful delegaţiei româneşti era Leonte Răutu, unul dintre cei care avea obiceiul să citească toate textele literare înainte de apariţie, în orice caz pe ale lui Petru Dumitriu cu siguranţă, în tentativa de a dirija pe o cale anume, îngustă şi controlabilă, vocile spiritualităţii româneşti. Se reorganizează Academia Română, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Studenţilor, Uniunea Sindicatelor, sistemul de învăţământ, presa, Parlamentul devine marea Adunare Naţională. Au loc alegeri generale, apar cămine culturale, se declanşează <lupta pentru cultura de masă>. Reacţiile în faţa unor astfel de restrângeri ale posibilităţilor de exprimare ale spiritului (‚realismul socialist' strict codificat era cuvântul de ordine) nu întârzie să apară, dacă ne gândim la uriaşa suprafaţă geografică implicată. La Congresul al XX-lea al PCUS pocneşte ca o petardă discursul lui Mihail Şolohov pentru libertatea creaţiei dincolo de închistările realismului socialist şi împotriva lui Fadeev, de 15 ani preşedinte al Uniunii Scriitorilor, chiar acela care, la Congresul Intelectualilor de la Wrocław, pusese problema ‚culturii mondiale', evident, luminată de principiile socialismului biruitor. Aceasta se întâmpla în februarie. Câteva luni mai târziu, avea să fie revoluţia din Ungaria, repede înăbuşită şi pentru care intelectualii au fost făcuţi primii vinovaţi. Pe lângă lungile procese de spionaj şi de sabotaj care ţineau paginile ziarelor din ţările socialiste – România nu făcea excepţie – încep procesele <susţinătorilor din umbră> ai revoluţiei ungare. Petru Dumitriu însuşi, secui după mamă, dar cine mai făcea atunci deosebirea între secui şi maghiar! – <beneficiază> de un dosar de Securitate în acest sens, iar traducerea unor versuri din Quevedo e considerată la ancheta declanşată după fuga lui, în 1960, ca o apropiere nedeclarată de cauza maghiară (!). În fapt, ceva era real în toată această întâmplare. Petru Dumitriu, care fusese până atunci inclusiv în Franţa, deşi pentru foarte puţină vreme, sesizase <desfacerea apelor de uscat>, eliberarea posibilă a vocilor spiritului, numai că o interpretase în

felul lui, ca pe o redeschidere europeană a ţărilor Estului. Nimic mai fals. Felul cum a fost primit în Occident după 1960 avea să-i arate că se înşelase. Dar aceasta e o altă chestiune, care ţine de probleme ce urmează războiului rece. Fiindcă destinderea, atâta câtă a fost, nu privea raportul cultural dintre sistemele sociale. Din păcate cultura continua să fie un apendice al politicului şi nu nivelul de control al fenomenelor, cum şi-a închipuit Petru Dumitriu plecând să-şi unească vocea lui pertinentă, de <conştiinţă a Estului>, cu vocile occidentale. Oricum, marea lui răsucire interioară atunci a început, chiar pe când scria *Biografiile contemporane*, care preamăreau experienţa umană a corifeilor socialismului victorios. Toată marea acumulare de experienţă a acestei cărţi publicată masiv prin reviste şi rămasă în ansamblul ei în dactilogramă, avea să devină, odată autorul ajuns pe pământul occidental al făgăduinţei, acuza cea mai puternică pe care Estul o putea aduce socialismului din ce în ce mai fixist în traseele pe care le permitea spiritului. Nu era, evident, vocea unui Şalamov. Dar nici România nu era Uniunea Sovietică, aşa cum văzuse Hubert Juin cu ani în urmă. Pentru spaţiul românesc însă, Petru Dumitriu avea să rămână primul şi cel mai autorizat model de <ruptură>, de întoarcere cu 180 de grade. Sesizase că avea să urmeze moartea prin îngheţ a culturii şi reacţionase pe cont propriu. Nimeni n-a înţeles asta atunci, când Pactul de la Varşovia încă pleda pentru marea unitate a sistemului – pe care nu părea să-l ameninţe nimic – iar Occidentul şi America încă i se opuneau cu mijloace care nu vizau însă dispariţia lui, ci chiar participarea lui la jocul echilibrului de forţe în politica mondială. Abia acum, după dispariţia acestui sistem, lumea încearcă să afle noi căi de echilibru planetar, în condiţiile în care principiile politice ale începutului ‚erei de modernizare' au apus, iar globalizarea cu un singur centru de forţă şi de control nu este de acceptat.

Şi, ca să revin, înainte de a încheia, la <chestiunea Petru Dumitriu>, mi se pare că, dintre toate vocile spiritului românesc, aceasta este, dacă nu singura, totuşi cea mai pregnantă spre a se constitui ca pildă de traseu cultural, ca măsură în raport cu veacul douăzeci şi cu ceea ce a însemnat el pe harta lumii. Iar presa românească poate că ar trebui acum, când nimeni nu se mai gândeşte la coordonarea ei centralizată, să realizeze faptul că poate lumina conturul de umbră al întâmplărilor pe care le trăim, care vizează spiritul românesc şi integritatea acestei culturi, a vocilor acestei culturi, a libertăţii lor – nu de expresie, ci de afirmare. Faptul că se nasc noi posibili Petru Dumitriu nu mi se pare altceva decât o continuare, în registre noi, a tentativelor vechi de control. Fiindcă, dacă politicul continuă să fie coiful lumii, nu este mai puţin adevărat că sub coif ar trebui să se afle mintea. Iar presa ar trebui să vadă prima acest lucru."

Noi şi neobarbarii

[29]Volumul s-a publicat la ESPLA, 1957 şi este, ca intenţie, o continuare a primului volum de publicistică, **Despre viaţă şi cărţi**. Cuprinde articole din presă apărute în intervalul 1955 – 1957 (când a scris intens la ‚Gazeta literară', ‚Contemporanul'I, ‚Viaţa românească'), prelucrate uneori şi cu titluri schimbate, aşa cum a procedat şi în volumul precedent. Accentul de fond al acestui volum nu se află însă în continuarea accentelor celui de dinainte. Dacă în *Despre literatură şi cărţi* definea aria literaturii ca zonă culturală specifică, reperele tradiţiei româneşti şi universale,

modul de lucru în interiorul ariei literare (tehnici, metodologie, scopuri, ţinte de atins) şi încerca să se proiecteze pe sine însuşi pe acest fundal (în ce punct se află, spre ce poziţie tinde), atunci **Noi şi neo-barbarii** defineşte temele care pot fi abordate ţinând seama de contextul social-politic (de neo-barbari!) fără a trăda tradiţia românească şi universală. Numele autorilor vehiculaţi trasează harta de interes a scriitorului român faţă de orizontul cultural al lumii şi faţă de societatea românească. Este o proiecţie ideală, fiindcă în toate registrele afirmate în interiorul articolelor acestei cărţi, Petru Dumitriu luptă cu ‚neo-barbarii', adică încearcă să impună dreptul şi libertatea de opţiune a scriitorului pentru calea sa literară în registrul temelor, procedeelor, metodei, tehnicilor. Făcea acest lucru sub tirania ‚metodologiei' unice a realismului socialist şi impunerii căilor de partid în literatură. Fiindcă partidul nu voia să audă ‚voci ale scriitorilor' şi ‚voci ale criticilor', ci voia să audă punctul **său** de vedere, exprimat graţie unor condee neutre, indiferent cum le chema.

Acest volum este un protest, cu fiecare cuvânt scris, faţă de o astfel de tendinţă. Fireşte, Petru Dumitriu era sau nu de acord cu o ‚voce' sau alta, credea că astfel configurează un perimetru solid, ‚realist' pentru referinţele confraţilor săi, dar nu bănuia că perimetrul era de mult trasat şi că nici măcar n-aveasă mai aibă acces la el multă vreme. Iar eu nu fac decât să semnalez, luînd în calcul unele articole din acest volum, faptul că acum, la început de mileniu, această cultură riscă să se proiecteze pe ecranul lumii fără astfel de avertismente care vin din trecut, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat aici măcar vreme de o jumătate de veac. Iar riscul este nu doar să nu spunem nimic despre acea jumătate de veac, ci să nu spunem nimic nici despre următoarea jumătate, din moment ce refuzăm dreptul de existenţă oricărei tradiţii şi încercăm să cuplăm trenul culturii române direct la curentele universale de azi.

Universul nu e absurd, 1955

[30]Se referă probabil la romanul *A Fable*, apărut în 1954 (primul titlu, de lucru, fusese *Who?* – Cine?). E vorba despre parabola lui Iisus văzut ca un caporal al armatei franceze şi cei 12 soldaţi de sub comanda sa, văzuţi precum cei 12 apostoli. Generalul îl simbolizează pe Antihrist. Textul romanului ‚literaturizează' textul discursului rostit de Faulkner în 1950 cu prilejul primirii Premiului Nobel pentru Literatură. Aşa cum a apărut, romanul nu este singular nici pentru creaţia lui Faulkner, nici pentru romanul european al perioadei. *The Sound and the Fury* apăruse în 1929, *The Sanctuary* fusese publicat în 1931, *Absalom, Absalom!* în 1936, iar *Requiem for a Nun* tocmai în 1951. Le menţionez pentru că, în vreme ce primul dintre ele aminteşte de curentul european al ‚tinerilor furioşi' (vezi John Osborne ⌈n.1929!⌋ – *Priveşte înapoi cu mânie*), celelalte trimit mai degrabă la Joyce (*Ulysses*, 1922) şi *Billy Budd* al americanului Malcolm Cowley, cu care, de altfel, Faulkner a fost prieten. Cowley (n.1898) l-a influenţat în chip deosebit pe Faulkner. A avut o personalitate complexă. Se exilase în Europa în perioada jazzului, în semn de protest, considerând că e vorba de un derapaj cultural, prezent îndeosebi în muzică. Odată întors în ţara sa, a editat revista de stânga ‚The New Republic', a tradus din Valéry, Gide, Barrès. El a şi fost unul dintre cei care a introdus în SUA literatura engleză a 'tinerilor furioşi'. Lui îi datorează Faulkner apropierea de literatura europeană şi mai ales franceză. Am făcut acest excurs pentru a menţiona faptul că,

în 1956, la câteva luni doar după publicarea acestui articol al lui Petru Dumitriu, Faulkner s-a dus la Paris spre a monta o piesă de teatru făcută după *Requiem for a Nun*, al cărei scenariu fusese scris de alt Premiu Nobel pentru Literatură, din 1957, francezul Albert Camus (cf. ‚Le Figaro littéraire', 25 august 1956). Menţionez aceste lucruri pentru că, probabil, Petru Dumitriu era la curent cu evenimentul care urma să se întâmple (ceea ce, din nou, atestă o cale de informare foarte restyrânsă și aflată undeva, la vârful Puterii), citea presa franceză, urmărea, citind în original, scrierile lui Faulkner, pentru că articolul lui, *Universul nu e absurd*, se referă în continuare şi la Camus, face legătura între cele două nume.

[31]Probabil *Les Vois du silence* (1951).

[32]Opoziţia lui Petru Dumitriu faţă de literatura absurdului, pe care o vedea deopotrivă crescând în Occident ca şi în SUA, ni-l arată pe jumătate trişînd şi pe jumătate crezînd că spune adevărul. Dincolo de cele două jumătăţi ale acestei balanţe, el era însă pe deplin conştient cărei cauze serveşte şi ce ţintă are în vedere. În jumătatea care trişează, Petru Dumitriu afirmă că acest tip de literatură s-a născut ca 'un nor de fum' menit să acopere (faţă de marile mulţimi) impasul clasei burgheze din ţările respective. Erorile de care e conştinet sunt: stabilirea identităţii între scriitori şi clasele respective (unii sunt exponenţii altora); perceperea literaturii ca imagine directă a realităţii faptice, nu a celei sufleteşti; negarea faptului că literatura influenţează receptorul nu pe căile ştiinţei, ci ale emoţiei. Nu se putea să nu fi auzit de Bergson. Scopul cu care face acest lucru este şi el pe jumătate trişat: sub pretextul că acuză pe Faulkner şi ceilalţi, de fapt conştientizează publicului românesc postbelic o creaţie şi o direcţie literară despre care nu se auzise nimic, din nici o altă sursă. În plus, negînd pe jumătate, face o reverenţă realismului pe care nu voia să-l numească socialist, dar admitea că promovează alte clase, intrate pe scena istoriei după al doilea război mondial şi după apariţia sistemului socialist. Petru Dumitriu se considera 'cel care dă linia' de evoluţie a literaturii române, pune împreună talente și construiește pentrru viitor căile culturii române, rămânînd în acord cu linia politică, fapt care n-avea să-i fie iertat, după cum avea să se vadă, nici de ideologii reali din România şi nici de confraţii lui, până astăzi. Iar pentru că voia astfel să opună, la nivel de sistem social, o 'voce' pertinentă a Estului 'vocilor' din Vest şi din SUA, să facă 'un joc prim' şi nu 'un joc secund' al literaturii române în contextul literaturilor europene, n-avea să fie iertat nici după ce s-a exilat, de cei spre care se îndreptase.

Partea în care nu trişa, este şi ea la fel de importantă: menţinea sincronizarea literaturii române cu marile literaturi ale lumii, fiindcă, altminteri, Faulkner avea să intre în literatura română, prin traduceri, după anii '80, ceea ce însemna împlinirea unui decalaj de peste o jumătate de veac de la apariţia unora din scrierile autorului american. Considera apoi că literaturile mici, cum este cea română, au atins maturitatea şi pot fi percepute nu ca dependenţe, marginalii ale marilor literaturi. Aşadar 'voci' din interiorul lor pot fi egalele unor 'voci' contemporane din marile literaturi ale lumii. În orice caz, pe el însuşi astfel se percepea, visînd probabil la un Premiu Nobel. O menţiune cu totul specială trebuie făcută cu referire la Malraux, despre trădarea căruia vorbeşte. Acesta luptase în Războiul Civil din Spania de partea rebelilor comunişti. Numeroşi francezi de stânga au considerat atunci, situîndu-se de aceeaşi parte cu URSS-ul, că victoria stângii în Spania ar putea

împiedica avansul fascismului pe continent. De altfel, Uniunea Europeană de azi, prin PPE, chiar continuă politicile pro-fasciste ale lui Franco. Brigăzile internaţionale şi toată acea perioadă au constituit un punct de răscruce pentru istoria veacului XX, la care Malraux, spirit fervent şi deloc depărtat de realitate, a fost prezent. El era, în contextul de atunci, o 'voce' a Franţei, ţară care a furnizat arme rebelilor şi a permis trecerea clandestină a contingentelor de comunişti din brigăzile internaţionale. Faptul că, după război şi după venirea lui De Gaulle la putere, Malraux a devenit ministru al Culturii, şi cred că numai în aceste note am menţionat de câteva ori faptul – atestă politica de 'uniune naţională' pe care a desfăşurat-o generalul De Gaulle spre a rezolva problemele crizei postbelice, ca şi pe ale războiului rece. Vezi mai sus, nota nr. 28.

În marea dezbatere a secolului, 1956

[33]În primul *Dosar* din cele 36 cedate de SRI Academiei Române, la pag. 175, se află un manuscris edificator pentru această idee. Se numeşte **Citate nesemnificative***.* Cu creion e scris că s-a publicat în ‚Gazeta literară', nu se dă numărul, la rubrica ‚În marea dezbatere a secolului'. Acesta este articolul, pe care-l reproducem în ediția de *Opere* după *Dosarul de Securitate*.

[34]În textul tipărit recurgem în loc de mergem din *Dosar*.

[35]În dactilograma textului e tăiat cuvântul şi scris în loc comentate.

[36]Cuvânt tăiat în dactilogramă.

[37]Sublinierea noastră. Acesta va fi titlul unuia din romanele componente ale **Biografiilor contemporane…**

[38]În forma tipărită în volum urmează cuvintele: în germene, în formă nedezvoltată.

[39]În textul tipărit în volum: vei admite existenţa şi prioritatea realităţii în loc de şi aderi la ea, vei face parte din marea tabără a raţionaliştilor, cum apare în manuscris.

[40]În textul publicat în volum: idealismului solipsist, care, împins consecvent la ultimele sale consecinţe, este iraţionalist, mitic, obscurantist, în loc de iraţionalismului, cum apare în manuscris. Probabil cenzura i-a cerut, înainte de publicarea în revistă, apoi în volum, să modifice textul, în sensul îngroşării aspectelor ‚negative' ale iraţionalismului, începând cu rădăcinile lui antice. De altfel, Petru Dumitriu s-a ocupat de radăcinile raționalismului cu începere de la Heraklit (care n-a fost, ca om, grec, ci aparținuse substratului uman al peninsulei grecești).

[41]În textul publicat în volum e scris Zăbovirea în lume, deformat-deschisă, azvârlit-proiectantă. Zăbovirea care caută să fiinţeze când e la Lume şi când e împreună cu alţii, în loc de zăbovirea care caută să fiinţeze când e la Lume, când e împreună cu alţii cum apare în manuscris.

[42]În versiunea tipărită, faţă de manuscris, este intercalat aici textul: ea nu poate decât să te ducă spre gândirea dialectică, chiar dacă nu şi materialistă.

[43]Textul manuscris care urmează este: pe care credea că o cunoaşte la Heraclit, şi pe care o predica Nietzsche, faţă de textul tipărit, care este: pe care o predică Nietzsche şi pe care credea în chip neîntemeiat că o recunoaşte la Heraclit. Este de adăugat că, în totul, punctul de vedere al lui petru Dumitriu față de Heraklit și realism amintewște pregnant de disputa medievală dintre raționalism și nominalism (Abélard, secolul 11-12) și nu de idea socialistă care lega realismul de realitate și realitatea de literatura numită realist-socialistă.

[44]În versiunea tipărită e scris în al doilea masacrul în viaţă, iar în manuscris e scris în viaţă şi în massă.

[45]În textul tipărit: iraţionalistă, faţă de iraţională în manuscris.

[46]Aici, în textul tipărit, există în plus, înainte de punct: aşa cum s-a înşelat asupra istoriei, asupra filosofiei, asupra perspectivelor istorice ale omenirii.

[47]Aici, în plus faţă de manuscris, înainte de dechiderea parantezei: etică şi politică.

[48]Text scris şi tăiat de autor: 'seamă unul din semnele de hotar ale gândirii lui, până aici, scrie pe semnul acesta. Într-adevăr, să nu uităm: Heraclit era un om al vremii sale, cunoştea rezultatele practicii tehnice şi ştiinţifice ale epocii; isbutise să se ridice până la concepţia grandioasă a ordinei universului supus unor legi, supus necesităţii, în veşnică mişcare dialectică. Dar cauzele apariţiei şi dispariţiei fenomenelor nu-i erau cunoscute decât în mică parte.'

[49]În dactilogramă cuvântul e tăiat şi scris "legaliste" chiar de către dactilografă. Oricum, nu e scrisul lui Petru Dumitriu. Autorul n-a revenit.

[50]În versiunea tipărită: Asta izvorăşte dintr-o concepţie subiectivistă, unilaterală, asupra artei, care neglijează complexitatea obiectivă a fenomenului şi implicaţiile sale sociale. Numai că o asemenea concepţie unilaterală se leagă inevitabil cu o concepţie tot atât de falsă asupra realităţii sociale şi perspectivelor ei. În manuscris: Asta reiese clar, cred, din frazele citate, la care se pot adăuga multe din aceeaşi lucrare ca şi din altele.

[51]Începutul paragrafului în textul tipărit sună astfel: Acesta a fost estetismul. Şi acum iată concepţia socială legată de el, în paragraful 793.

[52]Aici este intercalat, în versiunea tipărită, următorul text: îndeosebi de la 1848 încoace, care a părăsit vechiul materialism dinainte de 1789, dar a părăsit şi raţionalismul idealist, spre a merge la ultimele consecinţe ale acestuia, iraţionalismul, mitul, obscurantismul.

[53]Cuvintele totdeauna iraţionalistă nu există în manuscris.

[54]În versiunea tipărită ideologic, în loc de biologic.

[55]În textul tipărit: este perdeaua de fum care ascunde, în loc de ascund însă perfect, cum apare în manuscris.

[56]De aici copiat după dactilograma din dosarul de Securitate; manuscrisul lipseşte.

[57]În textul tipărit artei, iar în manuscris culturii.

[58]Este interesant de observat că Petru Dumitriu încearcă să structureze chestiunea raţional/iraţional plecând de la Heraklit, adept antic (~576 – 480 î.Hr.) al teoriei celor patru elemente, dintre care el considera primordial focul. Motivul pentru care l-a ales Petru Dumitriu trebuie că era teoria eternei deveniri a acestuia, al cărei adept modern era şi scriitorul român. Totuşi, dată fiind chestiunea în discuţie, normal ar fi fost să se afle alături de Aristotel (~384 – 322 î.Hr.), părintele logicii, al fizicii, al eticii, politicii şi poeticii. Adevărul este că, din punct de vedere filosofic, Petru Dumitriu nu era marxist, nu cunoştea filiaţiile pe care şi le atribuiau marxiştii docrinei lor, ci mergea pe pipăite, crezând că el este cel care ‚dă idei' despre filiaţiile posibile. Îl citise pe Georg Lukàcs, probabil în germană sau franceză (*Nimicirea raţiunii* apăruse în 1954) şi acesta era singurul lui fundament marxist. Îşi dă însă cu părerea folosind idei care circulau difuz în lumea culturală românească a momentului, ca şi la nivelele de decizie politică. Articolul astfel alcătuit cuprinde, pe lângă reverenţele obligatorii faţă de ceea ce credea el a fi doctrina oficială, scăpări care atestă cum gândea în forul său interior. Ceea ce încerca să-şi definească pentru el însuşi era conţinutul şi esenţa existenţialismului și a fenomenologiei. Simte că Heidegger este un nume de referinţă, dar îi pune alături, ca discipoli, pe Sartre şi Camus, care erau de fapt diferiţi şi de Heidegger, ca şi între ei. Nimeni mai mult ca Albert Camus nu s-a opus existenţialismului şi nimeni mai mult ca Sartre (care venea dinspre stânga franceză) n-a strigat că este diferit de Camus. Voia să se vadă acest lucru, încât a şi refuzat Premiul Nobel, ceea ce Camus n-a făcut. Cât despre Malraux, este interesant de observat ce mult îl fascina personajul pe Petru Dumitriu, deşi n-o recunoaşte şi nici nu înţelege fascinaţia acestuia pentru De Gaulle. Dar, trebuie s-o spunem, în 1962 i-a scris lui Malraux, atunci ministru al Culturii, rugându-l să-l ajute să-şi recupereze copilul, rămas în România după fuga lui din 1960. Cea mai interesantă referinţă din acest articol este însă Wittgenstein, elev al lui Bertrand Russell, care considera că lumea este un ansamblu de fapte independente unele de altele, iar legăturile dintre ele, ‚nexusurile' datorate minții omenești, formează, de fapt, structura logică a lumii, baza oricărei analize. Această idee a ‚nexusului' a fost folosită de Petru Dumitriu în întreaga sa creaţie, a constituit fundamentul ‚comediei sale umane', atât în *Cronică de familie*, cât şi în *Cronică de la câmpie* şi *Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*. Mai mult decât atât: Wittgenstein a fost una din punţile de legătură între Petru Dumitriu cel din România şi Petru Dumitriu cel din Occident. În 1981, la numai câteva luni după ce trecuse la catolicism (Ordinul Iezuiţilor), Petru Dumitriu îi scria prietenlui său, Père Jean François Thomas SJ (vezi *Tabelul cronologic* și *Dosar de editor*) o scrisoare edificatoare în acest sens, trimisă mie de

Jean François Thomas, pe care o reproduc și mai jos doar în traducere (corespondenţa cu J. Fr. Th., care cuprinde 33 de scrisori, a fost publicată în întregime, o parte în ‚Caiete critice' nr. 12/2003 şi alta în ‚Apostrof', mai 2004):

„Frankfurt, 8 decembrie 1981

"Dragă Prietene,

scrisoarea domniei voastre mi-a făcut foarte mare plăcere şi îți mulţumesc din inimă. Mă gândesc cu bucurie la dumneata, aflat pe cale de a te antrena spre a-l sluji pe Hristos. Oare ți-am spus că am citit, cu extremă aprobare, la Marcel Légaut, într-o lucrare căreia nu-s în stare să-i ţin minte titlul, (*Pentru inteligenţa trecutului şi a viitorului*, ceea ce este puţin ridicol, *religiei creştine*?): de ştiut că e mai important, în prezent, să existe vocaţii monahale, decât împrăştierea credinţei către laici şi, în al doilea rând, mai important să-i evanghelizezi pe adulţi, decât pe copii – laicii şi copiii vor urma. Voi sunteţi eroii, soldaţii din prima linie: noi urmăm exemplul vostru. (Sunt tulburat şi întristat de cazul lui R.P. Pellecer în Guatemala: după o sută şi câteva zile s-a plecat şi a suferit voinţa torţionarilor. Odinioară iezuiţii nu se sfărâmau. Eu însumi sunt prea slab spre a avea dreptul să-i cer altuia să fie tare în locul meu. Dar mi-e îngăduit să fiu întristat şi în plus să am compasiune pentru victimă.)

Îmi vorbeai de Teilhard de Chardin. Recent, cineva mi-a făcut observaţia că, în ciuda a ceea ce spun în chip evident, nu-l citez niciodată, ceea ce-l surprindea pe interlocutorul meu. I-am spus că, drept urmare a întâmplării şi a lecturii, n-am citit, până în prezent, nici o pagină întreagă din Teilhard, ba nici măcar, în total, valoarea a 2 sau 3 pagini! Ceea ce nu mă împiedică să ghicesc în el unul din cei doi sau trei filosofi adevăraţi ai veacului douăzeci, cei care au spus ceva nou: Wittgenstein, Teilhard, Popper. Dar cazul meu este interesant şi instructiv prin aceea că revelă o mişcare interesantă de idei, o logică a convergenţei, între descoperiri – cosmologii, fizică, chimie, biologie, paleontologie, preistorie, istorie, istorie a instituţiilor – către Hristos şi de la el spre mutaţia spirituală a umanităţii – şi *Biblie*, lungul drum al poporului evreu către Dumnezeu prin Iisus Hristos. Într-un cuvânt, ceea ce este semnificativ, este că „îl citez pe Teilhard fără să-l fi citit vreodată" şi că sunt discipolul lui (mai mult sau mai puţin) prin puterea lucrărilor spiritului. Trebuie că suntem mai mulţi în situaţia asta, şi din ce în ce mai mulţi.

Dacă vin la Lyon în cursul anului viitor, o să mă anunţ din timp pentru întâlnirea cu domnia ta şi cu confraţii din comunitatea St. Fr. Xavier. Până la urmă, şi mereu, te binecuvânt şi cer binecuvântarea domniei tale.

Petru Dumitriu

P.S. Ți-am spus că, împreună cu un R.P. dominican, punem pe picioare un Centru de reflexie creştină la Marmouthier, numită, după părintele Monier S.J., care acum multă vreme a predicat acolo 17 ani şi e îngropat tot acolo, aşa cum şi-a dorit? Jumătate din timp voi fi deci la Centrul Monier, strada Salenthal, 67440, Marmouthier. Al tău P.D."

În 1999, când l-am cunoscut, am discutat cu Petru Dumitriu deopotrivă despre Wittgenstein şi Bertand Russell, mai ales că scria atunci la eseul *Non credo, oro* (Nu

cred, mă rog). I-am trimis cărţile celor doi pe care le aveam, ca şi altele, despre relaţia spaţiu-timp-fiinţă şi mi-a dăruit, în schimb, eseul respectiv. Abia ulterior, după ce m-a ales să lucrez ediţia sa de *Opere* şi mi-a trimis o parte din corespondenţa lui, am descoperit faptul că-şi schimbase religia, ca şi relaţia pe care-o avusese cu J. Fr. Thomas SJ, pe care-l considera un fiu spiritual. Menţionarea lui Wittgenstein este o confirmare, peste timp, a felului constant în care s-a raportat la marile modele, dincolo de toate schimbările din viaţa lui.

Omul – un singur tot, 1956

[59]Pledoaria implicită a lui Petru Dumitriu pentru dreptul scriitorului, al creatorului în general, de a aborda fiinţa umană în integralitatea ei, oferind peisajul complet şi variat al vieţii în locul liniilor schematice ale dogmei pozitiv/negativ, se sprijinea, evident, pe doctrina lui Georg Lukàcs, dar nu se confunda, nici pe departe, cu ea. Georg Lukàcs, filosof şi estetician ungur de formaţie germană, şi-a pus încă de la începuturile activităţii sale problema crizei prin care debutase veacul XX, a soluţiilor pe care intelectualul şi creatorul erau datori să le ofere. Revoluţa rusă din 1917 i s-a părut o ieşire din situaţia de culpabilitate pe care, ca intelectual, o traversa pentru că nu găsise soluţii viabile crizei de modernizare a începutului de veac. A devenit deci revoluţionar şi comunist, alături de Béla Kún (1919), de care se va despărţi ideologic după revoluţia maghiară. Este evident că nu cedase vreunul din prerogativele sale în materie de judecată a fenomenelor. Fiindcă observînd cum se înclina balanţa dinspre democraţie spre dictatură, a scris *Bolşevismul ca problemă morală*, punîndu-şi problema legitimităţii dictaturii pentru atingerea scopului democraţiei. Va continua să se considere revoluţionar, în ciuda criticilor ‚marxiştilor ortodocşi', sprijinind, în 1921, ‚acţiunea din martie' 1921 a proletariatului german. Thomas Mann a fost acela care i-a luat apărarea, printr-o scrisoare către cancelarul Austriei, Speidel, când acesta a vrut să-l aresteze pe Georg Lukàcs, rezident în Austria. După revoluţia ungară din 1919, ca urmare a faptului că marxismul ortodox – acela care pretindea judecarea fenomenelor după doctrina marxistă stricto sensu – câştigă teren, Lukàcs se retrage din mişcarea revoluţionară, continuînd să scrie filosofie şi estetică. El rămăsese la părerea că fenomenele trebuie judecate conform actualităţii lor, în prelungirea şi devenirea marxismului pus de acord cu prezentul. Acesta era deci personajul căruia, în 1956, îi acorda Petru Dumitriu creditul suprem de marxist. E de prisos să spunem că, în tot lagărul socialist, dar în România mai ales, aflată într-o poziţie marginală faţă de centru (adică faţă de Moscova), marxismul ortodox devenise între timp atotstăpânitor şi nimic nu se mai putea sustrage metodologiei unice de abordare a fenomenelor de orice fel. Tentativa lui Petru Dumitriu nu este a unui lukàcsian, ci a unui om disperat, care simţea din ce în ce mai mult izolarea intelectuală şi era dispus să le vorbească marxiştilor ortodocşi în limbajul lor, sperînd să se facă înţeles. Din nefericire pentru Petru Dumitriu, anul 1956 a fost şi acela al noii revoluţii maghiare, anul când i s-a făcut dosar de Securitate fiindcă scria cum scria şi fiindcă avea o mamă din secuime (de fapt de neam secui după tată, maghiar după mamă). Dar cine mai făcea diferenţa între secui şi maghiar! În clipa celei mai mari glorii literare, scriitorul vedea deja viermele din fruct şi se pregătea să găsească propria lui soluţie. N-a fost una singulară în veacul XX, Petru Dumitriu avea să aparţină primului mare val de emigraţie din Est către Vest. Cauzele care au pregătit

acest val sunt însă cu mult mai complexe decît le proiectau ‚marxiştii ortodocşi', fiindcă şi ei erau produsul (efectul) aceloraşi condiţii (cauze) ale războiului rece ajuns la faza de maximă amplitudine. Aceste cauze vizau chiar eliminarea sistemului socialist. În ce-l priveşte pe Petru Dumitriu în mod explicit, trebuie să precizăm că o altă rădăcină a concepţiei sale despre om se bazează pe umanism. L-a definit şi comentat cu mult îmnainte de acest articol. Reiau un fragment din articolul său **Pentru salvarea şi progresul umanităţii în artă**, publicat în ‚Flacăra' din 21 februarie 1948: "(...) Deci în ce constă umanismul? Întâi de toate în centrarea interesului şi preocupărilor asupra persoanei umane. Adică în ridicarea demnităţii omeneşti, în ridicarea condiţiei omului pe pământ. O cultură în care acest interes există întocmai cum îl declarăm aici, dar laolaltă cu instituţia socială a sclavajului, cum a fost cultura grecească antică, reprezintă un umanism parţial, deficient, care se prăbuşeşte chiar din pricina acestei contradicţii interne. În schimb, în secolul XIX şi XX văd ridicarea unei concepţii în care demnitatea omenească este întemeiată tocmai pe lupta împotriva inegalităţii şi a acceptării inegalităţii între clase, rase, sexe şi orice alte categorii sociale.

Iată dar baza umanismului: interesul de căpetenie este concentrat asupra făpturii omeneşti şi asupra ridicării ei din toate punctele de vedere. Această concepţie se întregeşte pe latura ştiinţei şi pe latura artei, prin cele două concepţii corespunzătoare: materialismul dialectic şi realismul. Principiul lor este potrivirea fundamentală dintre mintea noastră şi natură. Nu există fenomen care să nu poată fi cunoscut şi puterea omului de a stăpâni natura este în necontenită creştere. Pe de altă parte, mintea omenească, prin mijloacele ei de expresie (cuvântul, muzica, artele plastice), este în stare să dea chip elementelor esenţiale ale realităţii. De aici decurge o atitudine morală raţională, în care progresul, dragostea de oameni, solidaritatea socială sunt trăsăturile de căpetenie.

În lumina acestui umanism, cultura, arta, sunt accesibile majorităţii oamenilor, nu unei minorităţi de iniţiaţi, ei înşişi mai mult sau mai puţin artişti. Ea este centrată pe personalitatea omenească şi pe viaţa ei exterioară şi lăuntrică. Ea influenţează şi luminează ideologic publicul (adică massa) prin prezentarea adevărată a vieţii. (...)"

Abia împreună cu chestiunea umanismului, ideea lui Petru Dumitriu despre realism capătă sens în actualitatea imediată a culturii române și universale, ambele însă în interiorul Europei Națiunilor, care și-a făcut apariția după valul revoluționar de la 1848, iar acum e pe cale să dispară.

Observaţii despre demnitatea artei.
(Se publică după manuscris,
nu după prima apariţie din
‚Gazeta literară' 5/1956, preluată în volum).

[60]În textul publicat în volum sunt intercalate aici cuvintele: despre univers, despre societate.

[61]În textul publicat în volum, traducerea din franceză figurează ca notă de subsol.

[62]În volum indispensabili în loc de necesari, cum figura în manuscris.

[63]Corect ar fi: nici cu una, nici cu alta.

[64]În textul tipărit în volum apare în continuare, între paranteze: (Malraux), iar în subsolul paginii: A. Malraux: *Le musée imaginaire*.

[65]Textul tipărit nu cuprinde cuvintele: şi tot aşa, biserica catolică.

[66]În textul tipărit în volum Radiodifuziunii în loc de Filarmonicii.

[67]*Credo*-ul lui Mozart se referă la credinţa în Dumnezeu, n-are de-a face cu ideologia aşa cum o înţelegeau adepţii doctrinei marxiste. Petru Dumitriu trişează aici sub două aspecte: pune pe acelaşi plan ideatica şi ideologia, lărgind spectrul ideologiei unui partid, printr-o generalizare care admite din el doar ceea ce rămâne citibil la nivel general, în confruntarea cu alte doctrine. Apoi, deşi se referă la Descartes ca fondator al unei concepţii realiste, ar fi fost mai corect să se refere la Abélard şi la sensul raportului dintre nominalism şi realism. Este vădită şi aici preocuparea lui pentru religie, deşi nu era un credincios stricto sensu. El doar credea că Dumnezeu este singurul căruia trebuie să-i dea socoteală pentru ceea ce face, scriitorul fiind un mesager, un 'trimis' prin care acela se comunică oamenilor. Acesta era realismul lui Petru Dumitriu. Faptele pe care le descria nu erau opera lui. El doar trebuia să le noteze cât mai exact. În jurul acestui sâmbure s-a construit pe sine teoretic. Mai rămâne, evident, de analizat raportul dintre teorie şi practică. Dar, pentru momentul scrierii acestui articol, vreau să aduc în sprijinul celor afirmate nu mărturii târzii, care preced şi urmează convertirii lui la catolicism din 1981, ci mărturii chiar ale acelei perioade, aşa cum figurează ele în **Dosarul nr. 1**, recuperate de Academia Română de la Securitate. Găsesc la p. 55 verso, notat cu creionul: 'Les universaux sont des rapports, non des choses. Propositiones verae sunt, cum ita est in resicut enuntiant, tunc autem falsae, cum non est in re ita, et est profecto ita in res sicut dicit vera propositio, sed non est res aliqua, quod dicit; unde quasi quiddam verum modus habendi se per propositiones exprimitur, non res aliquae designatur (*Dial*. P.Ab[I].)
In rerum natura regulas antecedentis ac consequentis accipiamus, hoc est: existente alique antecedente rerum essentia necesse est existere si quamlibet rerum existentiam consequentiam ad ipsam. (ibidem)
La loi qui suit le conséquent à l'antécédent ne doit être cherchée ni dans les mots, ni

---

[I]Traducere: ‚Universalele sunt raporturi, nu lucruri. Reprezentările sunt adevărate, fie că dezvăluie despre ceva că este aşa, fie fals, când nu se află chiar în lucru şi este emanat în lucruri ca şi cum exprimă o o reprezentare adevărată dar nu este în vreun fel chiar lucrul (despre) care se spune; de unde cineva se exprimă ca şi cum reprezentările (ar fi) modul adevărat de a exista prin ele însele, nu prin lucrurile pe care le desemnează.' Se referă la *Dialectica* lui Père Abélard, întemeietor al conceptualismului, curent filosofic care afirma realitatea textului ca perceptibilă în sine, dincolo de universul real la care el se referea. Considerat părinte al formalismului modern.

dans les idées, mais dans la nature des choses.
Singulare sentitur, universale intelligitur. [II]>
Modurile de existenţă ale universalelor:
Avicenna: ante multiplicitatem, in multiplicitate, post multiplicitatem (ante res, in rebus, post res)
Universale non cognoscitur sensu, sed ex pluribus singularibus visis, in quibus multiplicis(?) consideratis invenitur idem accidere, accipimus universalem cognitionem (*Anal*. Post. Thomas)
Universalia non sunt res subsistentes, sed habent esse solum in singularibus (Summa cont. C. Thomas) [III] Guillaume de Champeaux (1121) Humanistes – Socratitas" [IV] Această însemnare inedită a lui Petru Dumitriu trebuie circumscrisă anilor 1955-1956, după contextual manuscriselor între care a fost găsită. Definitiva atunci **Cronică de familie** şi aceea a fost şi perioada când şi-a scris cele mai multe rugăciuni. Dar am întâlnit, între manuscrisele sale, rugăciuni datând din 1952. Data textele fie în latină, fie în greacă, avea sentimental că 'nu e bine' să se ştie ce face. Rugăciunile merg fără întrerupere până în 1956. Sunt aproximativ 20 de rugăciuni, pe care, aşa cum am menţionat şi mai sus, le-am publicat parte în 'Caiete critice' nr. 12/2003, parte în 'Apostrof' mai/2004. De altfel, printre textele ediţiei figurează, chiar în acest volum, toată seria de rugăciuni descoperite. le-am aşezat între textele publicisitice şi celelalte texte aflate în dosarele de securitate, fiindcă ele aparţin aceleiaşi perioade de timp şi dau imaginea omului interior, aflat chiar dincolo de literatură. ba chiar a omului interior pentru care literatura a fost o prelungire.
[68]În volum se află, la subsolul paginii, nota: A. Malraux: *Le musée imaginaire*, care nu există în manuscris. Malraux a fost un autor atent citit de Petru Dumitriu, care-l considera un posibil model de scriitor contemporan, în sensul că, aşa cum Malraux avea de împlinit o datorie faţă de cultura franceză, avea şi el, Petru Dumitriu, de împlinit una faţă de cultura română. Desigur, condiţiile de exprimare, universul cultural, standardele erau diferite, dar menirea era aceeaşi, la orice capăt al

---

[II]Traducere: ‚Admitem în natura lucrurilor regula antecedentului şi urmării, care este: esenţele lucrurilor trebuie să fie ca existenţă şi antecedenţă, avînd în vedere existenţa lucrurilor prin chiar existenţa urmării lor. (tot Pére Abélard). Legea care se supune consecinţei şi antecedenţei nu trebuie căutată nici în cuvinte, nici în idei, ci în natura lucrurilor.'
[III]Traducere: 'Avicenna: înainte, în şi după mulţime (înainte, în şi după lucru). Sensul universal nu este cunoscut, dar (este) vizibil prin numeroase singularităţi, graţie cărora se convine că putem accede la cunoaşterea universală.' Citat probabil din Tomaso da Celano (călugăr franciscan, autor al unei *Vieţi a Sfântului Francisc din Assisi*, sfântul întregii Italii), sec. al XIII-lea, printr-o sursă engleză ori franceză. .‚Universalele nu sunt lucruri subzistente, ci acestera rezidă numai în singularităţi' (citează altă lucrare a lui Tomaso da Celano).
[IV]Toate citatele de mai sus provin din lucrarea lui Guillaume de Champeaux., aflată probabil în biblioteca lui încă de când se afla la Târgu Jiu, deoarece biblioteca liceului avusese una dintre cele mai bogate colecţii de lucrări de acest fel. Trebuie deci să fi salvat din dărâmăturile casei de la Baziaş o parte dintre cărţi.

Europei ai fi fost. Mai ales că, observând, pe de o parte, virajul lui Malraux de la adept, în războiul civil din Spania, al comuniştilor la aceea de ministru gaullist al Culturii, ca şi virajul politicii externe a Franţei – aşa cum se vedea în presa care ajungea la noi (se publicau, aşa cum am mai menţionat, în foileton Konstantin Simonov, Dudinţev, Vera Panova, erau elogiaţi Gorki şi Mihail Şolohov) îşi va fi spus că, dacă Franţa acceptă astfel socialismul şi tot ce se întâmplă în ţările socialiste – tratînd chestiunile (inclusiv culturale) spinoase pe deasupra întregului lagăr socialist direct cu Moscova, atunci vor fi existînd raţiuni care dictează acest comportament. Petru Dumitriu chiar a discutat cu Sartre aceste lucruri, cu prilejul vizitei în China, la Congresul Scriitorilor, după cum mărturiseşte într-una din notele cedate de Securitate Academiei. A înţeles deci că scriitorul român este un partener cultural al scriitorului francez. Avea să fie dezamăgit, în 1960, când i s-a refuzat cetăţenia franceză. După cum suntem şi noi dezamăgiţi astăzi, când Franţa (și unii autori din Cluj) continuă să victimizeze un scriitor ca Petru Dumitriu, considerând că tot ceea ce a scris aici trebuie ‚ars', tot ceea ce a scris acolo, păstrat. Ca şi când aici nimeni – inclusiv Petru Dumitriu – n-ar fi apărat nimic – iar Occidentul ar fi fost singura parte a lumii unde au fost apărate pe vremea socialismului valorile culturii (române inclusiv) şi deschiderile ei spre universalitate. Ca şi cum în trecutul socialist al culturii române Franţa însăşi n-ar fi jucat nici un rol. Cât despre procesul pe care unii critici literari români i-l fac astăzi lui Petru Dumitriu, nu pot decât să pun ideile lor – în cazul când sunt bine intenţionaţi – pe seama necunoaşterii contextelor culturale și istorice (care nu se pot izola de orice alte contexte) ale epocii.

[69]În volum, spre deosebire de manuscris, apare în subsolul paginii nota: Marx-Engels, *Ideologia germană*, Berlin 1932, pp. 369-373.

[70]În textul tipărit această propoziţie sună aşa: Pentru sculptură şi pictură cred că de asemenea.

Stilul secolului nostru, 1956

[71]Petru Dumitriu face bilanţul metodologiei de creaţie a secolului XX[I] aşa cum se vedea la jumătatea lui, anticipând veacul următor. O face pentru el însuşi în primul rând, dar şi pentru şansele viitoare ale culturii române. Nu-i este deloc indiferentă calea de urmat. Este singurul scriitor român care-şi pune această problemă – la nivelul acelei perioade în orice caz – şi consideraţia de care s-a bucurat printre confraţi, se mai bucură şi acum printre cei care trăiesc (vezi memoriile lui Constantin Ţoiu, Nina Cassian), se datorează lărgimii perspectivei lui. Tratarea rezumativă a problemei la nivel ideatic, raţionalism/iraţionalism, ca şi la nivelul creaţiei literare (a tehnicii de lucru inclusiv) este de aceea cu totul ciudată. El ştia că un articol plin de nuanţe nu va fi înţeles de cenzori şi nu va apare. Făcuse chiar el, ca redactor şef al ‚Vieţii româneşti', ‚prostia' de a-l publica pe Radu Boureanu (arestat la un moment dat) cu un poem prea nuanţat, *Satul fără dragoste*, şi trebuise să-şi ceară scuze în ‚Gazeta literară'. Mai mult decât atât: în urma apariţiei, în nr. 12/1956, a unui articol cu titlul *Perspectivele culturii româneşti* în revista ‚Contemporanul', Petru Dumitriu avusese mari neplăceri şi avea încă să mai aibă, erau în plină desfăşurare, poate şi pentru că tocmai se afla în pregătire Congresul Scriitorilor, care urma să aibă loc ca

urmare a celebrului astăzi dezgheţ de la Congresul Scriitorilor Sovietici, despre care Petru Dumitriu a crezut, ca mulţi alţi viitori emigranţi din Est către Vest, că va produce un dezgheţ cultural al întregului sistem. În fond, era un transfer de putere în mâna unui grup ‚partinic' din interior, nu o abandonare a ‚liniei' partinice. Astfel, în ‚Viaţa romînească' nr. 2/1957 apare o notă semnată cu pseudonimul Zoil, care incriminează toată activitatea lui publicistică (cum este incriminată şi astăzi, îmi vine să spun, măcar intenţional, dar pe necitite sau tendenţios). Petru Dumitriu încearcă să replice cu un articol adresat ‚Gazetei literare', dar nu reuşeşte. Am găsit manuscrisul articolului printre materialele cedate de SRI Academiei Române. Era vorba, în fapt, despre un post scriptum la un articol, dar n-aş putea spune care anume. Oricum, în nr. 1 apăruse *Caliban, du-te la şcoală!* Iată textul manuscrisului:

„P.S. În revista <Viaţa Românească> nr. 2 din 1957, a apărut la pag. 250 o notă semnată Zoil, care se ocupă de părerile şi activitatea mea publicistică din ultima vreme. N-aşi osteni răbdarea cititorului cu comentarea notei respective, dacă aceasta n-ar pune nişte probleme destul de grave. Cu una din ele, aceea a inculturii profunde care mai dăinuieşte pe alocuri, m-am războit când arătam că incultura în sensul ei cel mai profund (nu necunoaşterea cutărui text sau cutărui fapt, ci stângăcia în gândire, incoerenţa, semnele unei minţi necultivate în exerciţiul gândirii) este la baza modernismului. Cu a doua problemă însă nu m-am întâlnit. E vorba de lipsa de decenţă şi de demnitate în discuţiile noastre literare.

În ambele sensuri, Nota[II] lui Zoil este dezolantă. Prieteni de-ai mei s-au indignat citind-o. Eu nu pot resimţi decât o profundă mâhnire. În revista lui G. Ibrăileanu şi M. Sadoveanu un asemenea text e pur şi simplu uluitor. Tot aşa cum uluitor e, raportat la tonul general al publicisticei noastre. Şi uimitor, şi întristător.

Însuşi pseudonimul m-a umplut de o uimire întristată. Dicţionarele spun la numele Zoil: <sofist grec (sec.IV în. de e. n. Lucrarea sa cea mai celebră e un tratat în nouă cărţi, unde revelase contradicţiile şi absurdităţile poemelor homerice… Nedreapta severitate a criticei sale a devenit proverbială, şi numele de Zoil a rămas ca simbol[III] al criticii pătimaşe… Intrat în limbă pentru a desemna un prost critic şi mai ales un critic invidios şi răuvoitor> (citat din Larousse-ul sec. al XX-lea, vol. VI, art. Zoíle). Şi atunci,[IV] cum a putut un publicist să-şi ia un asemenea penibil odios pseudonim? Din ignoranţă? Sau dintr-o stranie dorinţă de auto-înjosire? E greu să ne pronunţăm.

Ce e mai trist[V], e că îşi justifică pseudonimul, prin tot textul notei. Mi s-a întâmplat şi mie să scriu sub pseudonim: dar aş semna oricând părerile susţinute sub pseudonim. E dispus cel care se ascunde sub rictusul trist al lui Zoil[VI] să şi le susţină făţiş? Să se declare răspunzător de reaua voinţă duşmănoasă care se face simţită de la un cap la altul al notei?[VII]

Mă acuză că sunt <foarte supărat pe critica şi istoria literară şi le cert când şi unde pot>. Fals. Am criticat deschis la Congresul Scriitorilor tendinţa grupului Crohmălniceanu – Tertulian de a acapara un fel de dictatură în critica literară, încercând să discrediteze pe alţi critici şi barînd drumul[VIII]. Şi, recent, am declarat că <istoria literară, astăzi, s-ar putea spune că e sublimă> (Adevărul e că doresc fierbinte apariţia unei mari istorii a literaturii noastre care să reprezinte pentru epoca de după 1945 marele moment cultural pe care l-a reprezentat pentru cea anterioară monumentala *Istorie a literaturii române* de G. Călinescu: literatura noastră e din ce în ce mai mult o literatură mare şi merită o istoriografie demnă de ea). Dar de aici a spune că <sunt supărat pe critica literară"> înseamnă a fi de rea credinţă. Critica

noastră literară e identică tandemului Crohmălniceanu-Tertulian? Să nu se amăgească Zoil: nu-i aşa. Cât despre <supărarea> mea, ar fi, până la urmă chiar o dovadă de ingratitudine: cărţile mele n-au fost cred, niciodată victimele unei critici literare <nedrepte, invidioase şi rău voitoare>, cum zice dicţionarul. Publicistica mea, da. Ce-i îngăduie[IX] lui Zoil ca, plecând de la ce el însuşi recunoaşte ca simplă butadă la adresa istoriei literare, să tragă concluzia: <Cum observaţia se referă şi la literatura nouă, de obicei în atenţia criticii, s-ar putea spune că nici aceasta nu stă în ochii tovarăşului Petru Dumitriu mai bine>. Sunt scriitor, şi scriu în prezent: trăiesc în şi pentru literatura română, veche, nouă şi viitoare. N-am susţinut că nu se poate face literatură în şi despre socialism, ci am făcut chiar eu, alături de alţii, asemenea literatură şi am scris despre alţi scriitori, aşa cum se ştie. Cred chiar că literatura română poate egala[X] în valoare dacă nu în cantitate, oricare altă literatură şi mă străduiesc să fac parte din cei care-şi consacră viaţa cauzei literaturii noastre. Şi atunci? La ce bun, pe ce temei, această afirmaţie jignitoare şi gratuită? Şi dece îmi spune Zoil <tovarăşul> Petru Dumitriu? E scriitor român? Se numeşte şi se comportă ca un critic grec. E publicist marxist? De marxism la el, cum se va vedea, nici urmă. Luptă împotriva modernismului ca formă depăşită sau care trebuie depăşită? Nu se observă. În schimb, rea voinţă, zeflemea cam groasă, şi precis de intenţie. Nu văd de ce mă onorează Zoil cu acest cuvânt nobil, pe care ar trebui să-l folosească pe faţă, când sincer crede că se cuvine, un ipocrit, spre a ascunde sub <tovarăş> duşmanul meschin.

Îl[XI] supără că *Cronică de familie* are un index: index se pune, după Zoil, abea la câştigarea reputaţiei universale. De minimis curat Zoilus. Şi apoi, ironii numerotate, un fel de umor administrativ[XII]

1) <am trasat 'pe scurt' perspectivele de dezvoltare ale literaturii române>.[XIII] Le-am arătat greşit? Sunt altele?[XIV]Trebuia vorbit mai pe larg?[XV]Zoil e obscur asupra acestui punct.

2) <am definit concis şi definitiv particularităţile esenţiale ale cel puţin trei literaturi europene>. Fals. Spuneam în 'Contemporanul', nr. 52, 1956: <Curba istoriei unei literaturi iraţionaliste în deosebi în Franţa, Germania, Italia…> Pentru Zoil când critici tandemul Crohmălniceanu-Tertulian, înseamnă că eşti <supărat pe critica literară>, iar când vorbeşti de curba istoriei unei literaturi iraţionaliste, înseamnă că <defineşti concis şi definitiv particularităţile esenţiale> ale unei literaturi naţionale.Concluzia e prosttradusă, printr-un sofism grosolan[XVI]. Din ignoranţă în ale gândirii? Din rea voinţă? Nu ştiu, oricum ar fi, e dezolant. Dar să încheiem. Zoil îmi mai numerotează două păcate.

3) <am pus la pământ modernismul şi am demonstrat că la baza realismului stă un raţionalism filozofic, când colo, după cum se ştie, Balzac jura pe Swedenborg, Gogol era mistic iar Tolstoi <scrântit întru Hristos>; Zoil se grăbeşte să ne amintească respectivele trăsături ale celebrilor maeştri.

De fapt, aici e punctul care m-a făcut să scriu despre nota lui Zoil, în loc s-o las fără comentarii. Aici e simptomul cel mai cras de barbarie în gândire[XVII]. Zoil gândeşte neselectiv fără a stabili valori şi niveluri diferite în masa fenomenelor realităţii. Pune pe acelaş plan swedenborgianismul lui Balzac cu atitudinea generală faţă de univers pe care o revelă *Comedia Umană*. Problema a fost însă sesizată şi dezlegată, în mod exemplar şi valabil pentru toate cazurile asemănătoare[XVIII], de către Engels în

scrisoarea către Margaret Harkness, publicată în *K. Marx şi F. Engels despre artă şi literatură*, Bucureşti 1953, pagina 137-139. Zoil, care-mi spune <tovarăşe>, ar face bine să o citească[XIX].

Aşa cum stau lucrurile însă, ce vrea Zoil să demonstreze? Că realismul n-are la bază o viziune raţionalistă asupra realităţii? Sau că majoritatea marilor realişti au fost nişte iraţionalişti? Sau ce? Ar trebui să-şi formuleze clar opiniile, ca să poată fi cercetate şi discutate.

Cât despre faptul că <am pus la pământ modernismul>, nu vădce-l incomodează pe Zoil? Că nu l-am pus la pământ aşa cum trebuia? Sau nu destul? Sau că l-am combătut? Obscurul de Zoil devine din ce în ce mai obscur. Şi atunci, de ce scrie? Ca să nu fie înţeles?

Din ultima observaţie numerotată cu 4) lasă să se înţeleagă că a fost indispus de observaţiile mele privitoare la ce ştiu despre actul creaţiei. Trebuia să nu le scriu[XX], şi să le ţin pentru mine? Nu se înţelege bine. Cred că un tovarăş întru edificarea unei literaturi[XXI], şi un publicist marxist, n-ar putea să le oropsească aşa,oricât de slabe şi insignifiante ar fi; sau ar spune deschis, cu argumente solide, de ce respectivele pagini sunt neinteresante şi n-ar fi trebuit publicate. Se pare că Zoil n-a vrut s-o spună deschis şi argumentat. Sau poate a vrut să spună altceva. Dar ce? Iar e obscur. Şi atunci: dece scrie?[XXII] Care a fost rostul şi utilitatea notei în care expediază în câteva rânduri de ironie silnică şi crispată un şir întreg de articole în care[XXIII] încerc[XXIV] să aduc o contribuţie la lupta între raţionalism şi iraţionalism, între realism şi antirealism sub măştile sale moderniste. Nu se înţelege nimic. Se bănuesc dedesubturitulburi, mărunte, urâte. Sper că nu există. Şi sper[XXV] din toată inima că asemenea note n-o să mai desfigureze profilul „Vieţii Româneşti“. Să încerce colectivul revistei s-o[XXVI]menţie la nivelul de demnitate şi decenţă corespunzător[XXVII] exigenţelor contemporaneităţii. Iar Zoil însuşi, în loc să ofere spectacolul nedemn şi întristător al relei voinţe şi gândirii incoherente în publicistică,[XXVIII]să-şi schimbe şi pseudonimul, şi preocupările, dacă poate, şi ceva din caracter. O doză de demnitate şi decenţă nu l-ar strica. I-o doresc sincer.Cât despre articolul *Perspectivele culturii româneşti*, care generase Nota lui Zoil, el se află printre textele publicistice ale acestei ediţii, grupate după acelea strânse în volume.

Sub beneficiu de inventar, este corect ca cititorul să ştie şi care a fost Nota lui Zoil (generată de articolul existent în această ediţie, cu titlul *Alte observaţiidespre fenomenologia creaţiei*) apărută în "Viaţa romînească" 2/1957, cu titlul *Mai multă*

[I]În dactilogramă textul are modificări faţă de original, fiind conceput ca post scriptum la un alt articol. Textul dactilografiat ca P.S. are modificări, atenuări faţă de manuscris, probabil cenzurări menite să-l facă să apară. Cel mai probabil, sub semnătura lui Zoil se afla Crohmălniceanu.

[II] Dactilograma a fost chiar scurtată de autor (faţă de manuscris) în vederea publicării. Unii termeni sunt atenuaţi, probabil la observaţiile venite din redacţie, iar redacţiei de la cenzură. Nici în această formă însă, de P.S., n-a putut apărea.

[III] regretabil (în dactilogramă faţă de manuscris).

[IV]Era probabil Ov. S. Crohmălniceanu.

[V] să-şi asume răspunderea pentru reaua credinţă duşmănoasă care se degajează din textul notei?

încredere în noi înşine: <<De la o vreme tovarăşul Petru Dumitriu se arată foarte supărat pe critica şi istoria literară. Le ceartă când şi unde poate, iar cu prilejul unor recente observaţii asupra "fenomenologiei creaţiei" ("Gazeta literară" nr. 3/ (149)/ 1957 , citându-l pe Caţavencu, ajungea - despre ultima - la concluzia că pur şi simplu nu există: <Ceea ce s-a făcut în literatura noastră veche şi nouă în acest domeniu esenţial (al tipologiei n.n.), ar trebui să cerceteze istoria literară care astăzi s-ar putea spune că e sublimă.> Cum observaţia se referă şi la literatura nouă, deobicei în atenţia criticii, s-ar putea spune că nici aceasta nu stă în ochii tovarăşului Petru Dumitriu mai bine.

Liber este cunoscutul nostru prozator să aibă părerea pe care o are. Mi se pare însă că face o mare nedreptate.

Hai să zicem, chiar dacă sună absurd, că întregul efort depus de critica noastră astăzi pentru preluarea în spirit marxist a moştenirii literare nu reprezintă – aşa cum reiese din butada iritată a scriitorului – nimic. Acum câteva luni, la Congres, Petru Dumitriu declara: "Critica noastră literară a făcut în ultimii zece ani o treabă foarte bună." (*Lucrările Primului Congres al Scriitorilor din RPR*, pag. 352); hai să zicem că tovarăşul Petru Dumitriu şi-a schimbat părerea, aşa cum s-a întâmplat şi cu cărţile proaste despre care mărturisea că le-a lăudat mai demult dintr-o "disciplină prost înţeleasă". Hai să admitem, deşi nu ne vine să credem, că admirabilele monografii ale profesorului G. Călinescu asupra lui Gr. Alexandrescu şi N. Filimon publicate de curând, plus ultimul volum de *Studii şi Conferinţe* n-ar fi, după cum rezultă din spusele autorului *Cronicii de familie,* altceva decât zero.

Hai să acceptăm iar, cu inima strânsă, că tot ce a scris în ultima vreme profesorul Vianu, *Probleme de stil şiartă literară*, lucrare originală de aplicare în literatură a principiilor criticii stilistice, recenta lui carte despre literatura naţională şi literatura universală n-ar reprezenta iarăşi nimic. Cel ce se ascunde sub pseudonimul Zoil e în stare (în dactilogramă, faţă de manuscris).

[VI] scris și tăiat: multor tineri.

[VII] Nimic nu-i permite

[VIII] şi e pe cale de-a egala

[IX] pe Zoil

[X] apoi, cu câteva obiecţii uşuratice, Zoil încearcă să practice ironia

[XI] ce vrea să spună cu asta ? Că

[XII] că sunt altele decât m-am străduit să le arăt? Că

[XIII] sau nu mi-e îngăduit să le fi analizat? Nu înţeleg ce-l supără pe Zoil.

[XIV] cunoscut de logicieni sub formula pars pro toto. Din stângăcia în ale gândirii comite Zoil acest sofism sau din rea voinţă? Nici unul din motive nu-i face cinste.

[XV] Avem de-a face

cu o crasă încoherenţă în gândire. În manuscris apărea ideea barbariei în gândirea asupra culturii, ceea ce-l va duce pe autor la temele abordate în volumul *Noi şi neobarbarii* şi-i va da chiar ideea titlului.

[XVI] pornind de la opiniile politice ale scriitorilor,

[XVII] Zoil n-o cunoaşte, ceea ce e regretabil, sau o ignoră, ceea ce e suspect. Oricum ar fi, ne întrebăm.

Hai să presupunem că lucrările publicate de Ion Vitner, Paul Georgescu, I. Breazu, N. Tertulian, Silvian Iosifescu, Mihail Petroveanu, Radu Popescu, Vera Călin, Ov. S. Crohmălniceanu ş.a. sunt sublime, dar nu există. Hai să trecem complet chiar peste tot ce a publicat <Mica Bibliotecă Critică> din studiile criticilor tineri, D. Micu, S. Damian, Georgeta Horodincă, B. Elvin, hai să anulăm dintr-o trăsătură de condei activitatea lui Savin Bratu al cărui talent îl remarca însuşi Petru Dumitriu la Congres.

Hai să nu ţinem seama că istoriografia noastră literară actuală a realizat indexul personajelor *Cronicii de familie* încă de la apariţia romanului, luînd-o astfel cu mult înaintea istoriografiei franceze, care după câte ştiu a făcut aşa ceva abia după ce opera lui Balzac şi-a câştigat o reputaţie universală.

Hai să spunem că toate ar fi aşa, şi încă.

1. În câteva articole substanţiale, numai în ultimele săptămâni Petru Dumitriu a trasat "pe scurt" perspectivele de dezvoltare ale literaturii române (vezi *Perspectivele Literaturii Româneşti*, "Gazeta literară" nr. 52/1956).
2. tot el a definit concis şi definitiv particularităţile esenţiale a cel puţin trei literaturi europene (vezi "Contemporanul" nr. 52/1956).
3. deasemeni, a pus la pământ modernismul şi a demonstrat că la baza realismului stă un raţionalism filosofic (v. "Gazeta literară" nr. 1/1957), după cum şi ideile profund raţionaliste ale realiştilor Balzac, care jura pe Swedenborg, Gogol, care nu ieşea din cuvântul părintelui Maftei şi Tolstoi, la care Lenin deosebea scriitorul genial de moşierul "scrântit întru Hristos".
4. idem, a dat câteva mărturii esenţiale, cu privire la "fenomenologia creaţiei",

Modernism?, martie 1957

[XXIII] ?

[XIX]socialiste.

[XX] Zoil n-a făcut-o. Şi atunci ne întrebăm.

[XXI]ce.

[XXII]arcă.

[XXIII]*Notei* lui Zoil i se.

[XXIV]dedesubturi.

[XXV]dar paginile revistelor noastre literare nu sunt făcute pentru ranchiunele personale ale Zoililor.

[XXVI] care trebue.

[XXVII] tradiţiei ei şi.

[XXVIII] ar trebui.

5. arătând că un personaj literar se construieşte din trăsături luate de la diferite modele din viaţa reală, cum e cu inspiraţia, cum îi venea lui Balzac, cum îi venea lui Proust, cum îi vine lui ş.a.m.d.

Se poate spune după toate acestea că istoria şi critica noastră literară de astăzi nu există? Tovarăşul Petru Dumitriu e prea modest!>>

Toate articolele la care se referă această notă, sunt prezente în secţiunea publicistică a ediţiei de faţă.

[72]Acest articol, ca şi următorul, *Modernismul în lumina raţiunii*, au făcut, alături de cele menţionate deja, obiectul atacului atât de dur al criticilor ‚profesionişti' la adresa „deviaţionismului doctrinar" al lui Petru Dumitriu. Trebuie însă menţionat că acuzaţia doctrinară era o chestiune de orgoliu ‚profesionist' pur şi simplu, din moment ce, la decenii distanţă, acelaşi Ov. S. Crohmălniceanu, alături de Savin Bratu şi Tertulian şi câţi alţii încă, i-au introdus în circuitul cultrural pe Thibaudet, pe Eugène Ionesco, pe Malraux, pe Rimbaud, Lautrèamont etc. şi au reluat discuţia asupra modernismului. Dar, la acea dată, decalajul culturii române faţă de cea occidentală era un fapt împlinit. Ea nu mai făcea decât să abordeze, dintr-o poziţie marginală, valori deja clasate. Nu mai putea fi, cum visase Petru Dumitriu, partener la ‚jocul prim al facerii lumii culturale' a veacului XX. De altfel, refuzul receptării lui Petru Dumitriu acum, din pricina acestui mesaj, aşa mi se pare că trebuie citit: ca perpetuare a voinţei de a păstra acest decalaj cultural şi în veacul XXI. Ceea ce trebuie spus cu toată tăria, mai ales în perspectiva integrării culturale – şi nu numai – a României în lumea europeană. O voce de calibrul acesteia nu trebuie ignorată, iar mesajele ei trebuie în sfârşit citite la dimensiunile şi valoarea reală a impactului vizat: permaneţa culturii române în lume.

[73]Esenţa articolului lui Petru Dumitriu este aceea că modernismul, a cărui valoare limitată în timp o acceptă, nu trebuie să decupleze o literatură – în speţă literatura română – de la motorul ei esenţial: continuitatea trecut – prezent – viitor. Or, el vede cum aşa numitul „dezgheţ" exact asta face: admite experimentele prezente ale Occidentului spre a le folosi ca pe nişte arme contra curentelor trecute ale literaturii române, tăind astfel în două fluxul cultural. Aici nu mai era vorba pur şi simplu despre iraţionalismul cu care, de altfel, nici el nu era de acord, ci de negarea oricărui tradiţionalism. Or, în articolul *Perspectivele culturii româneşti*, şi el atacat de ‚profesionişti', tocmai acest trecut încercase să-l apere.

[74]Esenţa acestei exprimări vine din faptul că, pentru francezi, bancurile cu belgieni sunt cele mai uzuale, exprimă credinţa francezilor în marginalitatea şi spiritul de imitaţie al belgienilor faţă de Franţa, „centrul" cultural al zonei francofone. Tot astfel, i se părea lui Petru Dumitriu, şi o spune în acest articol, România avea toate şansele să devină o altă „margine" a zonei europene, să-şi piardă specificul cultural, adică esenţa, în favoarea imitării pur şi simplu a unor trasee care nu-i erau proprii. Ceea ce, judecat din perspectiva veacului XXI, s-a şi întâmplat. De altfel, Petru Dumitriu însuşi, care a sperat de la cultura română că a înţeles, după 1989, în ce punct se află, ce i se întâmplase de fapt vreme de aproape o jumătate de veac, după ce vocea lui fusese redusă la tăcere, a fost cu totul surprins să constate că nimeni nu pricepuse

nimic, nu-l citise mai nimeni şi continua să fie acuzat exact pentru ceea ce încercase să nu facă. Reproduc aici, pentru corectitudinea demersului, dar şi pentru neînţelegerea chestiunii de fond, scrisoarea (Martei Petreu, ca şi răspunsul lui Petru Dumitriu, publicat în revista „Apostrof" 1-2/1994, p. 8, sper că nu voit tendențioasă, ci doar în necunoștință de cauză. Rezum: Petru Dumitriu n-a fost comunist, a fost parte a sistemului comunist și n-a abjurat niciodată, nu s-a simțit vinovat. N-a plecat din țară fiindcă și-a abandonat ideile, ci ca să lupte pentru ele. Marta Petreu doar procedează imitativ, în stilul UE, al impunerrii unor idei nde contrapondere, în numele faptului că adevărul ar fi rușinos. Sunt de părerea lui Petru Dumitriu: nu, așa nu se poate face nici cultură, nici nimic altceva. Iată scrisorile:

„1. Domnule Petru Dumitriu, aţi părăsit România în 1960 şi de atunci nu v-aţi mai întors niciodată, nici măcar pentru o zi, în ţară. Cei 33 de ani care au trecut sunt o viaţă de om… Între timp aţi scris şi aţi publicat în Occident volume de proză şi de eseuri… Presupun că v-aţi încheiat socotelile cu trecutul, precum că v-aţi clarificat, pentru dumneavoastră înşivă, meritele pe care le-aţi avut şi erorile pe care le-aţi făcut până în 1990. Presupun că aţi început, de multă vreme, să vă uitaţi trecutul… Adică, cred că pentru dumneavoastră, timpul a trecut. Pentru cei din ţară, noi, care încercăm să înţelegem şi să recuperăm trecutul, când e vorba despre dumneavoastră înnodăm firele exact la anul 1960, ca şi când timpul s-ar fi oprit atunci. Îmi dau seama ce dezagreabil poate fi asta pentru dumneavoastră. Presupun că sunteţi neplăcut impresionat de insistenţa noastră, a celor de aici, asupra vinovăţiilor dumneavoastră. Vă rog să înţelegeţi mecanismul psihologic al acestui tip de regresiune şi să îmi răspundeţi: vă mai simţiţi vinovat pentru pactul dumneavoastră temporar cu puterea comunistă? Căci din 1960 încoace dumneavoastră aţi fost un scriitor interzis de puterea comunistă din cauza fugii dumneavoastră în Occident, şi, totodată, trecut sub tăcere sau aspru judecat de scriitori (din cauza cărţilor dumneavoastră *Drum fără pulbere, Pasărea furtunii* etc. etc.)

2. Asupra dumneavoastră planează cam multe neînţelegeri. De pildă, dumneavoastră, prin cărţile dumneavoastră, aţi adus regimului comunist o serie de servicii, l-aţi legitimat estetic; apoi, prin fuga dumneavoastră din ţară şi prin cărţile publicate în Occident, aţi lovit puternic în regim. Dacă am aşeza cele două acţiuni în cele două talgere ale balanţei, care trage, pentru dvs., mai greu?

3. Aş vrea să vă înţeleg, cum aş vrea să înţeleg şi epoca '40-'60. Spuneţi-mi, dumneavoastră, ca şi Sebastian Ionescu, aţi crezut în socialism? Sau, dimpotrivă, ca Erasmus Ionescu, aţi vrut să rămâneţi burghez şi, pentru asta, aţi devenit comunist?

4. V-aş ruga să-mi vorbiţi despre o carte care m-a şocat şi m-a entuziasmat prin forţa ei întunecată în momentul când am citit-o:*Cronica*… Vă mărturisesc că am citit-o în 1986 şi că, în urma lecturii, m-am gândit că ar trebui reeditată *fără modificări*…(Între timp a şi fost reeditată). Fără modificări, deoarece, chiar deturnarea din final a opticii, a viziunii ideologice, mi se părea simptomatică pentru vremea în care a fost scrisă, pentru consecinţele estetice ale presiunilor ideologice. Dacă *Cronica*… are finalul ratat, ratarea însăşi e semnificativă pentru epocă, trădează perfect mutilarea aprioricăla care e supus un creator într-un regim comunist. Uimirea mea era că o asemenea carte somptuoasă şi sumbră a putut, totuşi, să apară…Vorbiţi-mi despre ea, domnule Petru Dumitriu. Aveaţi 33 de ani când a apărut…

5. Când şi cum v-aţi dat seama – indiferent din ce motiv aţi făcut servicii puterii comuniste – că socialismul este infernul? Când şi de ce v-aţi decis să plecaţi? Să accept explicaţia din *Ne întâlnim laJudecata de apoi* sau din *Incognito* şi să cred că aţi plecat dincolo pentru a depune mărturie şi pentru a vă salva ca scriitor?
6. Mi-aţi fost descris ca un personaj, ca un prinţ (roşu) plimbându-şi trufia pe străzile Bucureştiului. Eraţi un scriitor glorios, deşi foarte tânăr. Ce s-a întâmplat cu trufia dumneavoastră acolo?
7. Domnule Petru Dumitriu, cine şi cum a plătit fuga dumneavoastră în Occident? Care a fost preţul – uman şi literar – pe care l-aţi plătit dumneavoastră înşivă? Vorbiţi-mi despre experienţa dumneavoastră de scriitor român care, la 36 de ani încerca să-şi facă loc în literatura Occidentului.
8. Domnule Petru Dumitriu, sînteţi unul din primii dizidenţi răsăriteni refugiat în Occident. Care a fost reacţia Occidentului la dumneavoastră?
9. V-aţi gândit vreodată cum aţi fi evoluat ca scriitor dacă aţi fi rămas în România? V-aţi gândit vreodată cum aţi fi evoluat ca scriitor dacă România însăşi, în loc să fie supusă experimentului totalitar, ar fi evoluat – firesc – pe calea capitalistă? V-aţi gândit vreodată cum aţi fi evoluat ca scriitor dacă, în loc să fiţi cetăţean român, aţi fi fost, prin naştere, cetăţean al vreunei ţări occidentale? Vă rog, deci, domnule Petru Dumitriu, să-mi vorbţi despre relaţia dintre destinul dumneavoastră scriitoricesc şi istoria secolului.
10. Domnule Petru Dumitriu, între *Cronica de familie* şi *Incognito* – deci între cartea marilor familii aristocrate ori burgheze – şi cartea nomenclaturii reunite în şedinţe – eu nu văd mari diferenţe de culoare: pasta cu care vă portretizaţi personajele e la fel de sumbră, personajele dumneavoastră – cu mici excepţii – la fel de repugnante. De ce? Sunteţi, domnule Petru Dumitriu, mizantrop? Este cumva specia umană o specie fără speranţă? Iar dacă este vreo speranţă, de unde vine ea? Mă gândesc la Sebastian Ionescu …
11. În cărţile dumneavoastră problema morală e mereu prezentă. Care sunt fundamentele moralei? – întrebarea o pune Erasm Ionescu în *Proprietatea şi posesiunea*. Cum răspundeţi dumneavoastră la ea?
12. Cel mai mult din cărţile dumneavoastră îmi plac personajele feminine: spuneţi-mi, aţi cunoscut vreodată vreo femeie atât de obsedată ca Elvira Vorvoreanu sau o mamă atât de vorace precum Cornelia Ionescu?

Răspuns:

Bonn, 14 nov. 1993

„Dragă Marta Petreu,

---

[l]Editions du Seuil a acordat dreptul de autor pentru publicarea **doar** a acestei cărţi a lui Petru Dumitriu, **doar** imediat după 1989, **doar** Editurii Univers. Singura dintre cărţile – majoritatea – care i-au apărut acolo, motivînd că nu doreşte să fie ‚amestecată’ activitatea lui din ţară cu aceea din emigraţie, când s-a întors cu spatele la tot ceea ce fusese. Între timp, Editura Univers, director Mircea Martin, redactor şef Denisa Comănescu, a dat faliment. Cartea nu s-a mai reeditat, cititorii români n-au acces la opera din emigraţie a lui Petru Dumitriu.

13. Dumneavoastră aţi scris, toată viaţa, cărţi. De ce? Ce sens are ca un om să scrie cărţi? Chiar credeţi în sensul culturii?
14. Domnule Petru Dumitriu, am aşteptat să fac acest interviu aproape trei ani. Căci aţi refuzat să-mi răspundeţi, înainte de a apare *Incognito*.[I] Ce speranţe vă puneţi în apariţia acestei cărţi în România? Şi acum, când ea a apărut, când veţi veni, totuşi, în ţară?

Noiembrie 1993, Cluj"

Mulţumesc pentru prietenia D-tale şi pentru scrisoare şi chestionar. Care sunt de natură a mă consterna. Când vin în ţară? Cum să vin în ţară? Să mă târăsc pe burtă în faţa „tinerilor critici"? După treizeci şi trei de ani de pribegie? Deşliu, răzvrătit, iar eu, lingău? Binevoiţi a glumi, mi se pare.

1.*La întrebarea 1 nici nu pot răspunde. Euridice* nu există, *Preludiu la Electra* nu există, *Cronică de familie* nu există?

La întrebarea 2: cum poţi întreba care talger al balanţei trage mai greu? Aştepţi să răspund?

Mă cunoşti întrucâtva, ştii ce şi cât citisem la 27-28 de ani, şi mă întrebi dacă am crezut în socialism? Eu, care nu cred nici în Dumnezeu, căruia mă rog zilnic? Pe Dumnezeu îl ştiu, şi socialismul l-am ştiut câte parale face! Aha, am vrut să rămân burghez! Că aşi fi putut să vreau să supravieţuiesc, până la un moment de eliberare, nu te-ai gândit? Proverbul cu dracul şi puntea ţi-e necunoscut?

Cronică de familie *n-are finalul ratat.*

Întrebarea 5 e de neînţeles. Răspunsul fiind: dar ce crezi dumneata?

La întrebarea 6 răspunsul este: doresc întregii naţii 33 de ani de exil în Occident.

La întrebarea 7 răspunsul este tăcerea.

La 8, tăcerea.

La 9: n-aşi fi putut rămâne. Aşi fi putut muri, de scârbă, sau ucis ca Preda. Hai să ne jucăm de-a întrebările şi răspunsurile.

La 10: citiţi dvs. tragediile lui Shakespeare, ale marilor greci, pe Dostoievski, infernul lui Dante: poate veţi găsi oarecare indulgenţă pentru umilitul lor urmaş , care trebuie să-şi petreacă viaţa înghiţind excrementele lui Burghiu-Vrejşi Leontiev Scremutu [I]*, apoi pe ale Occidentului şi acum, la bătrâneţe, per ale tinerilor critici românaşi.*

La 11: fundamentele moralei sunt în Evanghelie*.*

La 12: am cunoscut şi m-am însurat cu femei mai reuşite decât astea.

Sensul culturii este ea însăşi.

La 14 răspunsul se vede cu ochiul liber şi semnificaţia sa la fel.

Al d-tale P.Dumitriu

P.S. Poţi să publici această scrisoare. Chiar ar trebui."

[II]Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Leonte Răutu. Acest gen de porecle – cu el însuşi le folosea – au caracterizat ultima perioadă a vieţii lui Petru Dumitriu. Mi-a trimis un proiect de lucrare, pe care n-a terminat-o, unde voia să integreze într-un tot cele două părţi ale experienţei lui, de om care a traversat veacul XX trăind o parte în Est, alta în Vest. Nu ştiu cum se gândea la această lucrare, probabil o proză eseistică, mai mult decât din proeictul respectiv, pe care-l reproduc ca atare, pentru ineditul lui: „*PETRU DUMITRIU - Proze autobiografice* de PETROF DIMITROF:

[75]Aşa cum respinge cantonarea numai în modernismul care se rupe de trecut, respinge şi tradiţionalismul care se rupe de prezent. Petru Dumitriu n-ar fi putut accepta linia 'comunismului naţional' cum a devenit mai târziu, pe vremea lui Nicolae Ceauşescu, a acelui tradiţionalism care a rupt cultura română de fluxul culturii europene şi universale în numele faptului că ‚suntem aici de două mii de ani' şi nu ne pasă ce cred alţii despre noi. Iar Odobleja ar fi inventatorul fizicii cuantice. Iar faptul că pune semnul egal între ‚realismul socialist' şi acest tip de tradiţionalism, indică ce credea despre direcţia pe care o luau lucrurile.

Modernismul în lumina raţiunii, martie 1957

[76]În bătălia pe care o ducea pentru apărararea integrităţii literaturii române (continuitatea identitară trecut-prezent-viitor), Petru Dumitriu îşi caută aliaţi în lucrări care apăruseră chiar înainte de război, cum este aceasta, dar care aparţineau unor autori despre care nu se putea spune că nu sunt ‚profesionişti'. Îşi căuta, cu alte cuvinte, aliaţi, după ce răguşise strigând pe la toate răspântiile presei literare pe acest subiect. Reproduc un fragment din articolul său *Tradiţie şi contemporaneitate*, publicat în ‚Gazeta literară' din 22 septembrie 1955: „O literatură nu poate ajunge la oarecare importanţă şi nu rămâne în conştiinţa poporului ei şi cu atât mai puţin a omenirii decât dacă, printre alte condiţii, nu se sprijină şi pe cunoaştrea marii tradiţii literare. A pleca de la nimic, de la amnezia culturală, nu poate fi decât păgubitor. Acolo unde marile tradiţii sunt dispreţuite, unde marile opere ale trecutului sunt ignorate, rezultatele sunt triste: pustietate artistică, mediocritate a inspiraţiei. Există doi maiştri de îndrăzneală şi ingeniozitate în artă: vremea ta (dacă e una îndrăzneaţă, fertilă în lucruri noi) şi exemplul marilor îndrăzneţi şi ingenioşi din literatura universală. Şi nu e bine niciodată să-i desparţi. Aceia care se întreabă sceptic cum se poate scrie poezie despre tractor, sunt lipsiţi de lectură: n-au decât să deschidă pe Hesiod şi pe Virgiliu şi vor vedea acolo tratată în strălucitori hexametri materialismul epicurian. Scepticismul şi descurajarea în faţa marilor teme veşnice sunt semnul lipsei de virilitate artistică. Şi e regretabil că unii poeţi contemporani nu merg la dascăli mai vechi decât Coşbuc şi literatura ultimului secol, dar perspectiva strâmtă şi sărăcia nu sunt bune, mai ales în ale duhului. Din lectura marilor opere ale literaturii universale se vede limpede cum marile teme eterne sunt mai degrabă o problematică eternă cu răspunsuri mereu noi, specifice epocii respective."

[77]Acest sonet de Quevedo[III] l-am găsit ataşat în *Dosarul de Securitate* al lui Petru Dumitriu (*Dosarul 1* din cele 36 recuperate, fiindcă n-au fost deloc recuperate manuscrisele cărţilor şi articolelor, nici corespondenţa scriitorului, un om foarte atent cu ceea ce producea. Mai mult: Academia Română a primit de la SRI răspunsul, în anul 2004, că tot ceea ce mai există poate fi văzut doar de Petru Dumitriu însuși.

[78]De subliniat faptul că Petru Dumitriu judeca fenomenele la parametrii întregului veac XX, ieşea din tiparele stricte ale literaturii şi culturii române, 'globaliza'. Nimeni

I Paleolog Dompetre; II Putere Degeaba;III Polemon Dellaguerra; IV Paşnic Dispreţ (Pacifico Doble, Paisible Doublefan); V Putregai Diabetik; VI Preţuit

în afară de el n-a făcut acest lucru şi, mai ales, n-a făcut-o de la jumătatea veacului XX. Ca personaj cultural în dialogul culturilor declanşat acum, odată cu devenirea Europei Unite, Petru Dumitriu rămâne cea mai pertinentă voce a trecutului nostru, o voce plină de premoniţii pe care ar trebui în sfârşit să le auzim.

Înfrânţi de himeră, februarie 1957

[79]Recunoaşterea marii valori a lui Blaga venea într-un moment când acesta era complet negat, în integritatea creaţiei sale, de către noii „profesionişti". Petru Dumitriu se grăbeşte să laude poemele traduse de acesta în revista „Steaua", apărînd astfel, implicit, şi revista pentru rectitudinea ei. Ignorând vocea unor „profesionişti" bucureşteni, ea continua să publice valori reale. De altfel, între A.E. Baconsky şi Petru Dumitriu a existat toată viaţa o puternică legătură afectivă. Baconsky a fost singurul pe la care acesta a trecut spre a-şi lua rămas bun, în 1960, fără să-i fi spus că nu va mai reveni. Dumitru Cocora a mărturisit această vizită într-un interviu pe care mi l-a dat pentru Televiziunea Română pe când pregăteam un documentar despre Petru Dumitriu, cu titlul *Ştiri de senzaţie* (volum în română, inedit, de povestiri pe care l-am văzut şi l-am filmat pe masa sa de lucru de la Metz, în anul 2000), documentar difuzat tot în anul 2000. Această preţuire pentru 'Steaua' a rămas neschimbată în timp. Două argumente vreau să aduc în sprijinul acestei afirmaţii. Unul se referă la o scrisoare pe care i-a trimis-o unei doctorande din Arad, pe nume Diana Câmpan, care lucra, la Universitatea din Sibiu, la o teză de doctorat despre Baconsky şi i-a scris lui Petru Dumitriu. Deoarece am intermediat corespondenţa – Petru Dumitriu a dorit s-o păstrez în eventualitatea publicării unei ediţii – mă aflu în

---

Deloc;VII Persoană Desrădăcinată; VIII Pribeag Dement;IX Proteu Drăculea; X Pietrangelo Demetrios; XI Plurilingve Datdedraku; XII Petru Doamneţiu." Acest text mi-a fost trimis pe 31 ianuarie 2000. Toate capitolele conţin nume care încep cu iniţialele numelui său, sunt alter-egouri. Ideea faţetării personalităţii a fost cea mai puternică idee a întregii creaţii a lui Petru Dumitriu. De la *Greşala*, piesă nejucată vreodată, unde Pieter şi Simon (acesta e numele de pescar al Sfântului Petru) sunt Răul şi Binele, la lucrările occidentale, mai ales *L'Homme aux yeux gris*, totul este construit după principiul echilibrului între braţele balanţei. Darul poreclei, strict românesc, balcanic, oltenesc îi vine din linia paternă, care s-a dovedit a fi la fel de puternică precum aceea maternă, maghiaro-secuiască, rezistentă la orice fel de intemperii ale veacului. Cât despre Dan Deşliu, pe care-l pomeneşte ironic, cu adevărat era, la data acestei scrisori, mâna dreaptă a preşedintelui Uniunii Scriitorilor, Mircea Dinescu, unul dintre promotorrii întâmplărilor din decembrie 1989, care aveau să schimbe parcursul țării.

[III]A fost el însuși acuzat de aderență la revoluția ungară din 1956', acuză despre care scriitorul nici n-a ştiut vreodată, deşi vedea că este privit din ce în ce mai prost de către oficialităţi. S-a considerat că textul i-ar aparţine, nu că este o traducere. Şi că vorbeşte în el despre Ungaria ca o 'casă' destrămată prin intervenţia armatei asupra revoluţionarilor. Miza Securităţii era faptul că Petru Dumitriu era considerat ungur după mamă, deşi, cu adevărat, era jumătate secui plus ungur și jumătate român.

posesia unei copii a textului. Iată fragmentul în care se referă la relaţiile lui cu acesta: „Acum, iată-mă, iată, vai, insuficientele mele răspunsuri la cele 15 întrebări pe care mi le pui:

1. Da, prietenie fără rezerve între doi scriitori inteligenţi şi mândri fiecare de persoana şi opera sa.Prima reacţie a fost firească, nepremeditată, şi simţul demnităţii personale a noastră şi a celuilalt, baza relaţiilor noastre.
2. A.B. nu mi-a împărtăşit niciodată intenţiile sale scriitoriceşti. Nu vorbea de sine însuşi şi nici eu cu el, de mine. Respect neatins, reciproc, până la sfârşitul lui şi probabil al meu.
3. A.B. mentor spiritual şi spiritual al colegilor săi clujeni? Probabil. Personalitate puternică şi fraternă, tact egal cu mândria, deci …
4. Am publicat la ‚Steaua' articole, reflecţii literare. Din '956, m-am retras din viaţa comună a confraţilor, începeam să mă scurg din patria mea, tiranie comunistă, şinu mă atingeam de demnitatea lui Baconski şi a celorlalţi. Dimpotrivă: publicam la ei.
5. Nu prea vizitam confraţi, cu atât mai puţin între Bucureşti şi Ardeal: distanţa, incomodă. Retragerea mea în mine însumi, şi dorinţa de a nu-l jigni sau răni, căci l-am ştiut şi admirat până a murit – prematur.
6. Baconski, dandy. Da. Dar şi eu, nu mai puţin!
7. ‚Rivalii recunoscuţi'? Eu nu eram rival cu el, el poet, eu prozator.
8. Nu eram atât de apropiaţicasăvorbimdesigur, pentruşi contra „Secolului XX".
9. Nu i-am împărtăşit secretul meu (nevoia de evadare din lumea comunistă), nici clar nici aluziv. „Opţiunea mea" nu i-am destăinuit-o, nici comentat-o, iar el nu s-a amestecat în ea cu nici un cuvânt, niciodată.
10. Raportul scriitor – operă cititor era al meu, al lui, evident. El, tributar? Eu, tributar?
11. N-am cunoscut ‚gestul'.
12. N-am idee de opiniile lui A.B.
13. În fundul sufletului stimă, dragoste, compătimire, admiraţie.

Mulţumesc pentru ocazia de a-mi aminti şi reînnoi dragostea, respectul şi solidaritatea faţă de A.B. – şi recunoştinţa pe care i-o port şi azi.

Şi mulţumesc D-nei sau D-şoarei Diana Câmpan pentru că există, pentru că e a doua şi cea mai tânără din cele două Diane, una la începutul[I], cealaltă la sfârşitul vieţii mele. Petru Dumitriu care-i mulţumeşte şi lui Dumnezeu că i-a dăruit să-l cunoască pe Anatol Baconski.

Iar dacă A.B. a păcătuit vreodată în scris faţă de prietenia noastră, Dumnezeu să-l ierte, că destul a suferit scriitorul, poetul şi omul A.B. sub tirania de atunci şi de acolo.

Mă asociaz tristeţei D-nei sau D-rei Diana Câmpan ca unul dintre puţinii supravieţuitori ai familiei Dumitriu."

O altă amintire a ‚Stelei' – creaţia cea mai mare a lui A.E.Baconsky după Petru Dumitriu – este şi ea foarte târzie şi la fel de interesantă. Într-o scrisoare către prietenul său, prelatul catolic Jean-François Thomas SJ, aflând că acesta urmează să vină pentru doi ani la Alba Iulia şi Blaj, îi scrie astfel:

„Bonn, 19 februarie (1994)[II]

Scumpe Părinte şi Prieten,

Întors ieri seară de la Metz, şi înainte de a mă fi gândit la dumneata, nu ştiu din ce pricină, zilele astea, iată că dau de scrisoarea dumitale din 2! Nu numai eu nu te uitasem, dar nici dumneata nu m-ai uitat! Domnul fie lăudat şi slăvit!
Ai citit Secerişul [III]*? Dacă nu, o să încerc să fac să-ţi parvină un exemplar prin editor, fiindcă eu nu mai am.*
Mi-au dat Premiul Fundaţiei Franţei. Why not [IV]*. Scriu cele mai bune pagini din viaţă, o să-ţi scriu când voi fi mai avansat.*
La Cluj trebuie s-o vezi pe doamna Martha Petreu (Pé-treou) – diftong, animatoare a unei excelente reviste literare, „Apostrof" şi poetă de talent, prietena mea prin corespondenţă şi admiratoarea operelor mele, str. Pata nr, 43 Bl. D 2 ap.30, 3400 Cluj; bătrânul meu amic (de 40 de ani!), poetul Aurel Rău (Aourel R-êu-ou), director de douăzeci sau treizeci de ani al revistei literare nr. 1 a Transilvaniei şi nr. 2 a ţării, „Steaua" (Steaoua), stea, stella [V]*, fermecător, fin, caracter nobil, strada Josza Bela*[VI] , sau, la revistă, Piaţa (Piatza) Victoriei no. 19, tel. 1-28-52, între orele 12 şi 14, 3400 Cluj (Clouj). *Admir curajul şi abnegaţia dumitale de a asculta „mereu şi pasiv", după cum am admirat întotdeauna Oastea lui Iisus şi pe membrii ei.*
Încă nu sunt căsătorit, fiindcă nevasta care m-a părăsit acum trei ani, după o viaţă conjugală de 35 de ani, suferă de ceea ce se cheamă o boală incurabilă – n-aş îndrăzni să-i vorbesc de divoţ, nu vreau să moară…sunt niţel înghesuit, dar nu precât era Sfântul Pavel pe o temă diferită când se scrie, strigă, scrie: „ cine-o să mă scape de viaţa asta mizerabilă?"
Te felicit că predai filosofia seminariştilor dumitate. E una din cele mai frumoase meserii din lume (după preoţie şi monahismul însuşi). Sunt un bătrân student în filo şi prietena mea – şi, dac-o vrea Dumnezeu – viitoare soţie, este prof. de filo!

Al dumitale, P.D.

Cum "trebuie" să fie limba literară, aprilie 1954

[80]Momentul în care protestează astfel Petru Dumitriu împotriva impunerii ‚liniei partidului' în limbajul literaturii, era acela când circula în România broşura lui Stalin despre limbaj (*Apropo de marxism în lingvistică*, apărut în 1950 şi curând devenit biblie şi pentru România), folosit până şi de lingvişti ca material de referinţă. Evident, ‚criticii profesionişti' nu-l pierduseră din vedere, presa şi discuţiile de la Uniunea

[I]Theresa Dumitriu, mama sa, care a avut veleităţi de scriitoare, a scris numai în franceză şi n-a publicat niciodată, semna cu pseudonimul literar Diana. Petru Dumitriu spune acest lucru în aceeaşi scrisoare, mai sus. Mie mi-a mărturisit că, pe vremea când avea 17 ani, mama lui l-a pus, fiindcă avea talent la desen, s-o deseneze în chip de zeiţa Diana. Nu-şi amintea cu plăcere momentul. De altfel, imaginea mamei din *Euridice. Opt proze* este imaginea acelei ‚Diana'.
[II]Anul reconstituit de R.P. Jean François Thomas SJ
[III]*La Moisson*, roman de Petru Dumitriu, publicat în 1989, fragmente traduse în română de Andriana Fianu, în „România literară", în 1991.
[IV]De ce nu (engl.). Premiu primit pentru întreaga activitate.

Scriitorilor abundau în astfel de referinţe, în fapt pretexte ale unora de a-şi reduce la tăcere duşmanii literari, de a rezolva în chip meschin duşmănii care ţineau de nerecunoaşterea talentului unora de către alţii, de accesul mai facil la edituri etc. Petru Dumitriu, care se considera deasupra unor astfel de bănuieli referitoare la lipsa de talent, demarează bătălia pentru recuperarea bogăţiei stilistice a limbii române folosind exemple din toate literaturile şi toate timpurile, punând modelele literaturii române alături de marile modele ale literaturii universale.

[81]Este un moment rar în publicistica lui Petru Dumitriu. El demonstrează aici cât de profound cunoştea şi lucra asupra cuvântului în ceea ce scria, cît de atent îşi studiase modelele. Studiul stilistic îl apropie de nivelul cercetărilor lui Tudor Vianu în domeniul stilisticii şi se dovedeşte acum, în perspectiva timpului, că intelectuali diferiţi ai epocii au considerat necesar să fortifice demersul literar în sens restrâns – ca şi demersul cultural în sens larg – contra atacurilor pe care le suferea pe de o parte din pricina liniei dure a partidului, venită de la Moscova, pe de alta din pricina atacurilor venite din partea Occidentului, care, influenţat poate de emigraţia românească, ataca în bloc tot ceea ce se întâmpla în ţară, nerecunoscând existenţa nici unei valori autentice (dacă nu făcea şi reverenţe doctrinei politice occidentale). Singura recunoaştere, de la oficialitate la oficialitate – mă gândesc mai ales la Franţa, fiindcă spre ea se îndreptau în special speranţele lui Petru Dumitriu şi nu numai ale lui – venea doar în cadrul recunoaşterii lagărului socialist ca sistem, ca partener de dialog inter-sistemic. Dar, în acest dialog Franţa desfăşura o politică de la centru la centru, aşa că linia Moscovei, cum se impunea în ţările socialiste şi în registrele intelectuale, nici nu conta. Două exemple vreau să aduc în sprijinul acestei ipoteze. Pe de o parte, protestul lui Petru Dumitriu (în ‚Gazeta literară 4/1957) referitor la poziţia lui Geroges Duhamel susţinută la postul de radio ‚Europa liberă':

„Mult stimate domnule Georges Duhamel,

Am citit zilele acestea textul scurtei alocuţiuni pe care aţi rostit-o în preajma Anului Nou la – regret – postul de radio Europa Liberă. Regret, fiindcă e vorba de un post de radio care face nu informaţie, ci politică, şi anume o feroce politică reacţionară. Glasul dumneavoastră bun şi uman nu trebuia să răsune de pe o asemenea tribună. (…) Aţi vorbit despre savanţii şi literaţii români pe care i-aţi cunoscut şi i-aţi iubit: despre profesorul Cantacuzino, a cărui statuetă de bronz stă pe masa dumneavoastră de lucru. Despre Elena Văcărescu, doamna de Noailles, Panait Istrati şi mulţi alţii. Aţi spus că vă lipseşte contactul cu România; că legăturile dintre România şi Franţa trebuiesc reluate, pentru binele omenirii, pentru binele civilizaţiilor noastre, pentru binele civilizaţiei omeneşti în general. (…) Vă mulţumesc pentru ce, şi pentru cum aţi vorbit. Dar ar mai trebui să vorbiţi, nu la postul acela, şi nu pentru publicul său. Nu de acolo vor veni relaţii mai strânse între cultura noastră şi cea franceză. Am dori să vorbiţi la posturile de radio franceze, francezilor. Prietenia noastră aşteaptă, cu o mână întinsă, care în loc să întâlnească strângerea unei mâini

[V]Cuvântul latin de la care derivă, în română ca şi în franceză, substantivul (stea, étoile).

[VI]În fapt, adresa corectă este str. Octavian Goga nr. 15.

amicale, nu simte decât vidul. Dar prietenia noastră încă n-a obosit, încă n-a renunţat. Aşteaptă.” (în ‚Gazeta literară’ nr.4/1957, p. 1, cu titlul Scrisoare deschisă d-lui Georges Duhamel).

Pe de altă parte, nu trebuie uitat numărul dedicat României din revista ‚Europe’ iulie-august/1959, unde găsim acest editorial: *Connaisez-vous la littérature roumaine?* semnat de Pierre Abraham, care vizitase România în 1958 şi îşi amintea de Petru Dumitriu. ‚Europe’ era o publicaţie de stânga, dar oficială, se ghida după demersurile Minsterului de Externe al Franţei. Iată editorialul: „Acum paisprezece luni eram, ca şi Hentri Laugier, ca şi Antoine Adam, ca şi Geneviève Tabouis, ca atâţia alţii dintre compatrioţii noştri, la Bucureşti, musafir al Institutului pentru Relaţii Culturale că Străinătatea, unde, urmare a vechilor noastre întâlniri de la Geneva, mă invitase călduros preşedintele ei, Mihail Ralea, devenit unul dintre vicepreşedinţii Republicii Populare Române.

În intervalul dintre conferinţele pe care mi-a cerut să le fac acolo, fireşte că circulam mult şi eram, o dată mai mult, surprins să constat locul pe care îl deţine cultura generală în preocupările tuturor. Dacă vreţi să-i faceţi să râdă pe cei care au grija dumneavoastră acolo, anunţaţi-i într-o zi că aţi vrea să vă duceţi seara la cutare piesă de teatru, la cutare operă, la cutare balet. Sălile sunt reţinute cu săptămâni înainte şi este exclus să intri în ultimul moment. Nici un funcţionar de ghişeu care, între doi clienţi, să nu citească o carte groasă. Nici un şofer de automobil care să te aştepte fără să citească. Dar ce citesc? Ce e literatura română?(…)

(…) La Bucureşti era când Petru Dumitriu, acest tânăr colos căruia tocmai i s-a publicat la Paris, la Editions du Seuil, Bijuterii de familie, primul volum al importantei sale trilogii, îmi spunea între două pahare de ţuică naţională (e o ‚apă de foc’ din prune pe care vă sfătuiesc insistent s-o degustaţi) ‚La noi romancierul nu trebuie să-şi spargă capul ca să găsească subiecte. N-are decât să se uite împrejur. Răsturnarea societăţii vreme de douăzeci de ani îi oferă mai multe subiecte decât ar putea descrie.’ Puteţi citi în continuare textul pe care ni l-a trimis prietenul meu Petru Dumitriu, în franceză, evident. Scrie franţuzeşte la fel de perfect pe cât vorbeşte, deşi prima sa călătorie în Franţa datează de acum doi ani) şi unde veţi regăsi aceeaşi idee.”

Această poziţie a Franţei avea să se modifice parţial după ce marele val al emigraţiei Estului, da la sfîrşitul anilor războiului rece, avea să fie duşul care i-a trezit pe intelectualii acelei ţări. Petru Dumitriu însă, a rămas un proscris şi după fuga lui, în 1960. A rămas astfel până astăzi valabil punctul de vedere al Monicăi Lovinescu. Ea a fost aceea care, după mărturia doamnei Cristinel Eliade, s-a dus la Mircea Eliade cerându-i să meargă la Gallimard şi să-l roage să intervină spre a nu fi primit Petru Dumitriu în Franţa. Reproduc fragmentul din memoriile scriitorului Nicolae Balotă, care atestă exact cum s-au petrecut lucrurile. Nicolae Balotă îl evocă în vol. I de memorii, *Caietul albastru*, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998, la paginile 291-296, pe Petru Dumitriu, cel din anul 1955 şi cel din emigraţie (Balotă a fost la închisoare între 1955-1964, a plecat din ţară în 1979. Paul Goma însă nu uită să-l înjure şi pe el!). Una dintre evocări este din 1985-1986, relatarea unei vizite la Paris, la soţii Eliade, care i-au povestit despre Petru Dumitriu următoarele: “La Gallimard, îndeosebi, era primit cu braţele deschise. Se vorbea în cercurile exilului românesc despre încheierea iminentă a unui contract de publicare. Atunci l-a căutat Monica Lovinescu pe Mircea Eliade şi, după multe insistenţe, l-a convins să intervină la

Gallimard, pentru a împiedica publicarea scrierilor lui Petru Dumitriu. Dacă Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca nu se bucurau de nici un fel de trecere, nefiind cunoscuţi în lumea literară, culturală pariziană, Eliade în schimb avea suficientă autoritate, fiind unul dintre autorii de seamă ai Casei Gallimard. ‚Mircea s-a dus la Editură şi a adus tot felul de argumente, politice, morale, până când i-a convins să refuze propunerile scriitorului transfug.' O frază însă, a lui Gallimard, care în cele din urmă a promis că-i va închide uşa în nas lui Petru Dumitriu, l-a durut pe Eliade: ‚Ne-am înţeles, domnule Eliade, Monsieur Dumitriu nu mai are ce căuta în Casa noastră, dacă aşa vrei dumneata; dar ţin să-ţi spun ceva: adineauri era aşezat acolo unde stai acum. Şi a vorbit despre dumneata, dar în termenii cei mai cald elogioşi, mai plini de admiraţie cu putinţă.' (…) Mirea Eliade a regretat amar – spunea el – gestul său. Iar Cristinel Eliade nu înceta să vitupereze împotriva Monicăi pentru că l-a împins pe Mircea să întreprindă ceva împotriva conştiinţei sale."

Cuvinte care s-au mai spus (prima apariţie, cu titlul
Dac-aş fi cronicar şi textul sesizabil modificat, în 'Gazeta literară' 4/1954)

[82]Acest articol a fost publicat în ‚Gazeta literară' 4/1954, p.2, dar, pentru apariţia în volum a suferit, pe lângă schimbarea titlului, şi însemnate modificări de conţinut. Este semnul cel mai pertinent al faptului că, pentru includerea în volum, Petru Dumitriu şi-a prelucrat textele astfel încît ideile să-şi corespundă unele altora, să alcătuiască un corpus ideatic unitar. Aşa se face că nu indică la sfârşitul lor decât anul, nu şi publicaţia unde au apărut. De aceea nici n-au putut fi identificate unele dintre ele ca atare şi trebuie luat volumul ca dată iniţială de apariţie. Reproduc în continuare, pentru edificarea cititorului, articolul *Dac-aş fi cronicar*, titlul sub care a apărut în revistă textul *Cuvinte care s-au mai spus*, iar cititorul poate citi ce avea în plus textul tipărit în revistă:

„Dac-aş fi cronicar la ‚Gazeta literară', cred că n-ar trece multă vreme şi m-aş căi de dorinţa exprimată săptămâna trecută, şi anume dorinţa de a primi scrisori. Trebuie să mărturisesc că am şi primit, şi anume scrisori de protest. Şi nu numai scrisori. Astfel, într-una din serile trecute, într-un loc plin de oameni, am întâlnit o porivire melancolică, îngreunată de o tristă mustrare. Privirea era a scriitorului Tiberiu Vornic. Dar de ce se uita la mine aşa? Ce-i făcusem?

Deodată m-a fulgerat gândul: îl uitasem! Deşi fără făgăduinţa de-a aminti toate romanele ce vor putea apărea în 1954, am pomenit atâtea, încât, omiterea vreunuia putea părea un semn că nu-l preţuiesc. Şi omis fusese romanul lui Tiberiu Vornic, sub tipar la E.S.P.L.A. Omis fusese – după cum îmi arată o scrisoare primită de la un cititor şi iubitor de literatură, şi romanul – cu un titlu deosebit de poetic ‚Cine seamănă vânt' de Eusebiu Camilar; şi romanul lui Ieronim Şerbu, în drum spre tipar la Editura Tineretului. De bunăseamă că mi-au mai scăpat şi altele. Dar eu nu voiam să-i pomenesc cu câte un roman, ci numai să arăt că anul acesta poate fi un an de mare şi sănătoasă înnoire a literaturii epice şi cred că am dovedit asta. Nu meritam privirea tristă a lui Tiberiu Vornic care avea aerul să spună ‚anch'io son pittore' adică, în cazul de faţă, ‚şi eu sunt scriitor'. Ştim cu toţţii că este. ‚Oameni sub patrafir' a fost îndeobşte preţuit şi aşteptăm cu interes noul roman. Aşteptăm cu tot atâta interes romanul lui Ieronim Şerbu care trebuie să însemne o cotitură spre o adâncime şi o seriozitate artistică demne de temele vieţii noi, pe care el le abordează.

Riscând să mai primesc scrisori de protest şi priviri mustrătoare, voi explora săptămâna viitoare şi tărâmurile mai puţin cunoscute mie, ale poeziei şi dramaturgiei. Să vedem dacă peste tot se poate verifica tema afirmată data trecută şi anume că anul acesta, al zecelea de la 23 August 1944, poate fi şi cel mai bogat de până acum, în roade literare.” În continuare, textele sunt la fel, cu foarte mici corecturi.

Caliban, du-te la şcoală! (prima apariţie ,Gazeta loiterară' 1/1957)

[83]Protestul cel mai vehement care poate fi detectat în acest articol se referă la desincronizarea literaturii române de cea universală, în special franceză, care pentru Petru Dumitriu însemna un mamximum valoric, mai ales că fusese educat, de mic, de către o educatoare franţuzoaică. Nu putem să nu remarcăm faptul că a avut perfectă dreptate în temerile lui: Ionescu, Becket şi Adamov au fost idolii tinerilor români în 1980, iar Ionescu mai e şi astăzi, în defavoarea poate a unor mari scriitori care au apărut după el. Al doilea protest vehement al autorului se referă, în aceste rânduri, la lipsa de originalitate a literaţilor români, care imită stricto sensu, adică tematic, realizările altor literaturi, în loc să descopere, în profunzimea lumii româneşti, temele specifice ei.

Reportaj dintr-un laborator (prima apariţie ,Gazeta literară' 4/1956)

[84]Publicat în ,Gazeta literară' nr. 4/1956 şi preluat fără modificări în volum. Îl reproducem însă după manuscris, din cauză că particularităţile lingvistice ale scriitorului (ex. cellalt pentru celălalt) au fost corectate în versiunile publicate.

[85]Marxismul ca doctrină n-a fost numai apanajul lagărului socialist, deşi, în ce priveşte acest sistem, a fost nu doar doctrina dominantă, ci doctrina exclusivă. Orice altă doctrină filosofică era abordată prin prisma ideologiei marxiste. Viaţa socială, economică şi culturală la fel. După abolirea stalinismului – dar el încă era puternic în anul apariţiei acestui articol, trebuie să amintim că acela a fost anul când a avut loc revoluţia din Ungaria, ceea ce a făcut ca, în toate ţările socialiste, abordările să fie mai prudente şi mai dure decât ar fi presupus un proces de destindere – marxismul a continuat să acopere suprafaţa tuturor fenomenelor. Şcoala şi instituţiile păstrau permanent în centrul atenţiei această raportare la doctrina marxistă. De aceea, după 1989, există în toate mediile româneşti de receptare o impermeabilitate faţă de marxism, perceput ca tot ceea ce a fost rău în trecutul socialist al ţării. Din punctul de vedere al Europei occidentale însă, lucrurile stau diferit. În vreme ce intelectualii de stânga se refereau la marxism, alţii erau liberi să-l critice, de pe alte poziţii. Un lucru e sigur: că în perspectiva Europei Unite, ca şi a procesului veacului XX în variatele lui înfăţişări, trebuie să ţinem seama de această diferenţă de abordare ,ab initio' diferită. Fiindcă urmările unui sistem politic care a durat jumătate de veac pentru o parte a Europei şi un veac pentru Rusia, nu sunt de ignorat. Orice plecare la drum cu prejudecăţi şi spaime de ,comunism' şi ,neocomunism' falsifică demersul şi, evident, duce la alte concluzii decît le-ar impune faptele. Revenind la cazul Petru Dumitriu, este momentul să observ că recitirea lui astăzi – fiindcă a scris în plin socialism, dar n-a fost singurul scriitor român contemporan aflat în această situaţie – suferă de toate erorile posibile în registrele pe care le menţionam mai sus. Chestiunea, de principiu, care se pune este: negăm toţi scriitorii români şi toate operele create în vremurile socialiste, păstrăm numai

dizidenţii ‚din interior' sau evadaţii (adică, în speţă, lui Petru Dumitriu îi recunoaştem numai creaţia de după 1960), revenind la poziţiile postului de radio Europa liberă din anii războiului rece, sau admitem că, în ciuda încorsetărilor doctrinare, această cultură s-a încăpăţânat să-şi apere continuitatea şi valorile proprii? Acesta este momentul când avem de ales. Fiindcă Petru Dumitriu a fost pilonul acestei literaturi vreme de cîteva decenii şi a rămas astfel pentru totdeauna. Demersurile şi ideile lui au fost continuate pe terenul românesc şi după 1960. Vreau să spun că o parte din ceea ce a avut mai bun această literatură vreme de o jumătate de veac, i se datorează şi lui. Iar literatura, aşa cum a fost ea, în condiţii de izolare faţă de Occident, a păstrat viu spiritul românesc. Nu mi se pare deloc puţin lucru. Mai ales pentru o cultură care a mai traversat o dată, în plin veac douăzeci, o perioadă de negare integrală a valorilor trecutului său, aşa cum s-a întâmplat chiar în perioada în care Petru Dumitriu încerca să refacă punţile tăiate. Ar fi prea mult, cred cu tărie, să se reia acest proces de ‚tăiere de rădăcini' încă o dată, la începutul veacului XXI. Este de aceea cu totul notabil faptul că, la nivelul anului 1955, Petru Dumitriu încearcă să abordeze marxismul ca pe o ‚doctrină între altele', proiectând-o pe fundalul filosofiei germane în ansamblul ei: Nietzsche, Simmel, Platon, Sartre, Lukàcs. Ceea ce făcea era cel puţin un sacrilegiu şi probabil avea să conteze în imaginea care i se crea în faţa oficialităţilor comuniste. Apelul lui la antici şi la raţionalismul lor de bun simţ n-avea cum fi agreat de partid. Un lucru e cert. Petru Dumitriu nu şi-a schimbat acest raport cu existenţa până la sfîrţitul vieţii, nu s-a negat pe sine însuşi cel din România pentru sinele său din Occident. Se vedea ca o singură fiinţă. Chiar religiozitatea lui nu excludea raţionalismul şi modul de raportare la realitate. Reproduc, pentru argumentare, un fragment (întrebarea 2 şi răspunsul) din corespondenţa cu Marta Petreu, pe care am reprodus-o integral mai sus, în nota nr. 74. Întrebare: „2. Asupra dumneavoastră planează cam multe neînţelegeri. De pildă, dumneavoastră, prin cărţile dumneavoastră, aţi adus regimului comunist o serie de servicii, l-aţi legitimat estetic; apoi, prin fuga dumneavoastră din ţară şi prin cărţile publicate în Occident, aţi lovit puternic în regim. Dacă am aşeza cele două acţiuni în cele două talgere ale balanţei, care trage, pentru dvs., mai greu?" Răspuns: „La întrebarea 2: cum poţi întreba care talger al balanţei trage mai greu? Aştepţi să răspund? Mă cunoşti întrucâtva, ştii ce şi cât citisem la 27-28 de ani, şi mă întrebi dacă am crezut în socialism? Eu, care nu cred nici în Dumnezeu, căruia mă rog zilnic? Pe Dumnezeu îl ştiu, şi socialismul l-am ştiut câte parale face! Aha, am vrut să rămân burghez! Că aşi fi putut să vreau să supravieţuiesc, până la un moment de eliberare, nu te-ai gândit? Proverbul cu dracul şi puntea ţi-e necunoscut?"

[86] În fond, Petru Dumitriu semnala criza fundamentală a veacului XX: aceea înregistrată şi în registrul spiritului, pe fondul crizei generale provocate de războiul rece. Dar greşala lui era că nu percepea relaţia dintre parte şi întreg în acest fenomen al crizei, acuza vocile spiritului ca şi cînd factorul spirit ar fi determinat fenomenele. Nu judecadelocca un marxistdinacestpunct de vedere. Şi era un tânăr orgolios, care credea că Estul poate oferi Vestului – se gândea mai ales la Franţa – soluţii globale pentru criza temelor şi metodelor de creaţie din anii postbelici. Necazul pe Malraux, aşa cum izbucneşte aici într-o invectivă – controlată parţial în textul tipărit – este necazul pe un scriitor pe care-l considerase partener de dialog, un om deschis spre ideile de stânga.

[87]Acest text figurează în manuscris, dar nu şi în versiunea tipărită: şeful propagandei în partidul lui De Gaulle. Adică cel care dădea tonul. Mai exact: avea vina de a da tonul unei astfel de desfăşurări a evenimentelor, după ce ‚trădase' pe comuniştii din brigăzile internaţionale din Spania, alături de care luptase în Războiul Civil. Am văzut de curând pe TV5 un documentar despre Malraux. Mi s-a fărut firească proiectarea dimensiunilor lui – ca scriitor, om politic şi intelectual francez al veacului XX – pe dimensiunile intereselor Franţei din intervalul de timp cât a trăit Malraux, fiindcă asta explică evoluţia lui, ceea ce Petru Dumitriu numea – la nivelul epocii şi contextului României socialiste – ‚trădare'. Dar atunci şi Petru Dumitriu trebuie judecat, ca intelectual român al veacului XX, în lumina aceloraşi considerente. Fiindcă altfel, în pragul integrării europene, cultura română riscă să intre în Europa unită – de Franţa nu mai spun – fără intelectualii din ultima jumătate de veac, bazându-se doar pe vocile interbelice şi pe câteva voci ale emigraţiei, ca şi pe foarte noile generaţii de creatori, car n-au încă acces la propriul lor trecut cultural din veacul XX. Mai mult: Petru Dumitriu a avut meritul de a fi descoperit pe cont propriu realitatea ultimă a socialismului şi de a fi fugit de ea, încă din 1960, cu riscul de a-şi pierde copilul. Când a ajuns în Franţa i-a scris lui Malraux despre asta, cerându-i sprijin. Şi n-a primit nici un răspuns. Copilul i-a fost trimis numai după ce Ion Gheorghe Maurer a vizitat Parisul, probabil în urma unei înţelegeri oficiale dintre guvernul comunist român şi politicienii francezi care l-au creditat.

[88]Ultimul alineat este reprodus după dactilogramă, deoarece în manuscris nu există.

Observaţii asupra actului creaţiei, ianuarie 1957

[89]Aparent surprinzător pentru un scriitor care afirma tot timpul ‚raţionalismul' şi invoca ‚realitatea' ca fundamente ale creaţiei, recunoaşterea subconştientului în procesul creator se manifestă ca o negare de sine, a propriei sale ideatici. Trebuie să observăm că, urmărindu-se pe sine, Petru Dumitriu analizează ‚pe viu' actul creator, ajungând la părerile scriitorilor contemporani din Occident cu care intrase de atâtea ori în dispută. Scria aceste rânduri în 1957, când era, cum s-ar zice, ‚însemnat' deja de Securitate. Avea de un an dosar ca aderent la revoluţia ungară. Nu ştia poate, dar desprinderea lui de sistem începuse. În fapt, încetase să se mai bată ‚din interior' spre a-l corecta, ci se desprindea, încet şi sigur, de el. Vedea cu ochiul liber instaurarea dogmatismului şi începuse să fie convins că nu-i va rezista. Mai mult: constata că fusese făcut altfel încă de la început, de când se pregătea abia să scrie marele său roman, *Cronică de familie*.

Alte observaţii despre fenomenologia creaţiei, apărut în „Gazeta literară" 3/ 1957)

[90]Anul 1957 a fost acela când Petru Dumitriu a început să scrie *Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*. Acest articol a fost conceput la începutul anului, iar *Justificare*, ca textul program al *Colecţiei...*, a fost scris în decembrie. Articolul exprimă un pariu cu sine însuşi. Ca şi Ştefan Heym, cronicar în *Istoria despre regele David*, ca şi Hartley în *Mesagerul*, cu care nu pot să nu-l asemăn, Petru Dumitriu se considera un ‚mesager', un cronicar al timpului său pentru posteritate. Admisese faptul că va trebui să înfăţişeze lumea în care trăia cu toate

erorile ei, pentru ca viitorul să ştie cum a fost. Admisese că erau posibile confuziile între martor şi lumea despre care mărturisea. Admisese că numai astfel fiinţa lui se va transmite prin timp. Toate erau riscuri subînţelese. Asta era menirea lui pe pământ. A început deci *Colecţia...,* la 27 decembrie 1957, cu aceste cuvinte: „Sântmartor şi parte a omenirii dela jumătatea secolului al XX-lea, şi dintr'a doua jumătate. Mi se pare datoria mea, şi pe de altă parte, totodată, nu m'aşi putea împiedica, aceasta fiind funcţiunea mea naturală de căpetenie din născare, să consemnez cât mai mult din ce ştiu şi să încerc a consemna tot ce ştiu, despre cel mai important lucru la care am fost şi sânt martor şi părtaş: omenirea dela jumătatea secolului XX şi dintr'a doua jumătate, în zona în care m'am născut şi am trăit. Vreau să consemnez şi să comunic ce ştiu, omenirii întregi în care m'am născut şi trăiesc, şi omenirii viitoare, câtă vreme se va transmite experienţa consemnată. Vreau să fac asta, întâi, fiindcă dela sine firea mea mă împinge într'acolo; al doilea, fiindcă nu ştiu alt fel mai bun de a-mi arăta recunoştinţa şi de-a încerca să-mi plătesc datoria faţă de universul, omenirea, poporul, trecutul, prezentul, inşii, care mă iubesc şi pe care-i iubesc, care mi-au dat fiinţă, hrană, învăţătură, sprijin, lumină, dragoste, încredere, rost. Prin această lucrare voi încerca să măresc cunoaşterea pe care o au oamenii despre ei înşişi. Adeseori ştiu puţin despre vremea noastră şi despre noi înşine; sau ce ştim noi nu ştiu alţii şi am vrea să ştie (fiindcă există nu numai tendinţa omului de-a se izola în propria sa conştiinţă, ci şi aceea de a-şi contopi conştiinţa cu a celorlalţi toţi şi a fiecăriua din ei). Astfel deci vreau să încerc să-mi îndeplinesc pornirea principală a firii mele, să-mi arăt recunoştinţa, să-mi plătesc datoria, să mă solidarizez şi să mă contopesc cu marea din care sânt o picătură, care m'a adus la lumină pe un val, cea în care sânt şi în care mă voi cufunda la fel cum am apărut.

Şi fiindcă adeseori, cum spuneam, nu ne cunoaştem îndeajuns nici vremea nici pe noi, iar generaţiilor viitoare le vom părea ciudaţi şi greu de înţeles, cum ni s-ar părea nouă poate – nişte fiinţe sosite pe pământ de pe planeta Venus, voi încerca să spun ce ştiu în modul care cel mai puţin va împiedica transmiterea celor ce ştiu, şi înţelegerea lor către cititor: după cum noi, doritori de a cunoaşte (căci funcţiunea de-a înţelege este una din cele fundamentale ale omului şi, alăturată muncii cu unelte a cărei cealaltă faţă este, deosebeşte omul de celelalte specii animale) ce au să ne spuie sosiţii din Venus, am fi nemulţumiţi dacă ei s-ar exprima enigmatic, simbolic, ambiguu, şi am prefera o comunicare univocă, în termeni proprii, cu minimul din acel caracter relativ nebulos pe care-l au toate mijloacele noastre de comunicare afară de limbajul matematic. Dat fiind că scrisul meu nu este numai exprimarea, ci şi, pe de altă parte, şi totodată, comunicare, ideea de mai sus stă la temelia metodei mele, care e foarte veche; cel care a folosit-o întâia oară a fost primul om care a povestit primului ascultător prima întâmplare. Din acel prim povestitor mă trag, din punct de vedere al metodei, în linie dreaptă."

Nu ştia că, chiar pe când scria, luminat dinăuntru de flacăra credinţei în misiunea lui de mesager şi ars pe dinafară de flăcările 'profesioniştilor' ideologi şi literari, care

nu-l lăsau să greşească nici faţă de metoda unică, nici faţă de sistem, avea să facă saltul definitoriu al vieţii lui. A înţeles ce poate şi ce nu poate face, a condamnat sistemul însuşi şi a fugit să-l întâlnească pe celălalt, sistemul celălalt, care i-ar fi putut apăra vocaţia de creator. Ce-a găsit acolo este o altă poveste, dar povestea aceleiaşi vieţi şi aceluiaşi simbolic tip de traversare pe care numeroşi intelectuali ai Estului au făcut-o de-a lungul veacului XX, convinşi că ies astfel, precum Iona, din pântecele balenei.

Articole din presă

Nu, universul nu e absurd

[91]Publicat în ‚Gazeta literară' nr. 48/1 dec./1955,p1, continuare p. 4. Cât despre *Contemporanii comuniştilor*, el apăruse în ‚Gazeta literară' din 10 noiembrie 1955 (în cinstea zilei de 7 noiembrie, aniversarea revoluţiei ruse).

[92]Acest titlu nu există la Faulkner. Ar putea fi *Burning September*, iar Petru Dumitriu să nu-şi amintească bine titlul. Nici *Roteşte-te* nu corespunde unei traduceri exacte a vreunei nuvele de Faulkner. Oricum, titurile citate ţin toate de volumul *Collected Stories*, 1950, iar la data aceea în România cititorul obişnuit nu acea acces la Faulkner. Traducerea lui în română a început cu un decalaj de aproximativ douăzeci de ani.

[93]Nuvela cu acest titlu face parte din volumul *These Thirteen* (Treisprezece povestiri), 1931, şi l-a făcut celebru pe Faulkner, fiind primul lui text tradus în Franţa, chiar în 1931.

[94]Se referă la volumul *A Fable*, 1954, pe care, spre deosebire de celălalt, citat din amintiri, îl citise recent.

Pentru o prezenţă universală a literaturii
(prima apariţie 'Gazeta literară' 3/1956)

[95]Acest articol este un strigăt generat de constatarea rupturii, datorate mai ales războiului rece, dintre Est şi Vest. Deşi fuseseră parteneri în războiul antifascist, URSS-ul se afla acum (împreună cu toate ţările socialiste), de o parte a baricadei, iar SUA şi Europa Occidentală de cealaltă. Se redefineau noile frontiere ale zonelor de influenţă. Relaţiile erau încordate, punţile culturale nu se mai puteau construi, în ciuda încercărilor făcute de ambele părţi. Motivele acestei mari rupturi a veacului XX sunt complexe, ţin de redefinirea centrelor de comandă la nivel planetar, se deținerea resurseelor economice, se fac şi se desfac alianţe și se exprimă prin modificarea registrelor la nivelul politicilor externe pentru a permite reechilibrarea raporturilor de forţe după impactul dezastruos al războiului. Țin și de criza economică profundă, de redistribuirea principalelor resurse energetice, a deţinerii strâmtorilor, canalelor, căilor navigabile. Faţă de toate aceste chestiuni, cultura – şi în cadrul ei literatura – este un produs de mai multe ori derivat. Strigătul lui Petru Dumitriu n-a

avut nici un efect. Mai mult: la nivelul anului 1990, un tânăr critic literar, ca Marta Petreu, îl întreba pe Petru Dumitriu „de ce a legitimat estetic sistemul”!

Perspectivele culturii româneşti
(prima apariţie ‚Gazeta literară’ 27 decembrie 1956).

[96]Acest articol, pe care-l reproducem după manuscris, este identic cu articolul tipărit cu titlul *Perspectivele culturii româneşti*, apărut în ‚Gazeta literară’ 3/1956. În conducerea redacţiei figurau atunci: Zaharia Stancu (redactor şef), Mihai Beniuc, Marcel Breslaşu, Eusebiu Camilar, Paul Georgescu (redactor şef adjunct), Eugen Jebeleanu, George Macovescu, Ion Mihăileanu, V. Mândra (redactor şef adjunct), Mihail Petroveanu (redactor şef adjunct), Cicerone Theodorescu, Ion Vitner. Articolul a trezit, în mod special, revolta lui ‚Zoil’, care i-a replicat lui Petru Dumnitriu într-o notă din ‚Viaţa romînească’ 2/1957. Vezi mai sus nota nr. 71, iar petru Dumitriu i-a răspuns, fiind cenzurat..

[97]Petru Dumitriu a fost un foarte bun desenator, încă din adolescenţă. Modelul său literar ţine întotdeauna seama de arta plastică, prin felul de organizare a spaţiului, de legile perspectiveei şi de relaţia între “grupurile statuare” ale personajelor. De aceea referirile la pictură şi sculptură sunt numeroase, semn că privise şi studiase metodele de creaţie în acest domeniu al artei. În plus, credincios ideii că valorile unei culturi, fie că ţin, fie că nu de “realismul socialist”, doctrina (metodologică şi nu numai) de creaţie a epocii, lansează în cursă, prin aceste referiri, nume care se aflau “sub obroc” în momentul respectiv.
[98]Mihai Beniuc, poet, era pe atunci secretar al Uniunii Scriitorilor şi un personaj politic influent, cu care Petru Dumitriu nu se înţelegea deloc.

[99]Nici Blaga sau Barbu nu erau “mai în vogă” decât Brâncuşi sau Pallady, dar Petru Dumitriu citează valorile reale ale culturii române, indiferent la acuzaţiile de pactizare cu fostul regim pe care conducerea politică le impusese vieţii culturale româneşti a momentului.

Noua şcoală a romanului românesc
(prima apriţie în ‚Gazeta literară’ nr. 35,36,37/1957
la rubrica de dezbateri intitulată
Discuţii despre literatura actuală).

[100]Articolul este atât o pledoarie pro domo pentru tipul de literatură pe care chiar Petru Dumitriu îl făcea – îşi analizează inclusiv propria sa creaţie – cât şi o pledoarie pentru admiterea unui curent distinct, diferenţiat în funcţie de tradiţie şi inovaţie (repere maioresciene!) faţă de alte literaturi ale lumii, fie că era vorba de URSS, fie de Franţa, Anglia etc. Pledoaria pentru libertatea de a avea – şi posibilitatea criticii de a recunoaşte public – o literatură specifică devenea, în accepţia lui Petru Dumitriu, stringentă, pe fondul depersonalizării progresive (tematice, stilistice etc.) a literaturii române în contextul ‚globalizării’ ei socialiste. De observat că, în tot articolul, nu spune niciodată ‚realism socialist’, ci doar ‚realism’. Ceea ce, trebuie recunoscut, era cu totul meritoriu. De altfel, urmărise foarte atent, an de an destinul prozei româneşti,

se comparase tot timpul cu realizările ei şi voia, deliberat, conştient, să producă prin creaţia sa o sinteză a mijloacelor prozei, să stabilească acea performanţă capabilă nu numai să facă din el vârful de lance al prozei româneşti contemorane, ci şi capabilă să imprime un mers al prozei contemporane suficient de ferm încât să reziste tuturor atacurilor de depersonalizare pe care le-ar fi avut asupra ei trecerea prin timp a Romîniei socialiste. Iată, comparativ spun, cu acest articol despre proza epică, ce scria Petru Dumnitriu în ‚Flacăra' din 23 ianuarie 1949: *Despre proza românească în 1948:*

"Desigur că un bilanţ al prozei româneşti din anul acesta care să epuizeze subiectul şi să intre în amănunţimi, să adâncească fiecare carte, sau măcar pe cele mai importante, nu poate fi făcut în cadrul restrâns al revistei noastre. Dar un bilanţ ca atare nici nu ar fi formula cea mai potrivită pentru a înţelege ce se întâmplă în creaţia noastră literară. Nu putem arunca o privire retrospectivă asupra prozei româneşti din 1948 pentru a o considera ca un moment bine definit, într-o desfăşurare istorică oarecare. Căci lucrul cel mai interesant, cel mai adânc, aspectul esenţial al anului 1948 în proza literară ca şi în orice altceva, este dinamismul, avântul spre viitor (...). Anul 1948, deschis cu răsturnarea monarhiei, pecetluit de actul revoluţionar al naţionalizărilor, an al *Constituţiei* democratice, care realiza şi depăşea, după un veac, idealurile democratice ale paşoptismului, an încheiat cu întocmirea primului *Plan economic al statului*, - anul acesta arată întipărirea unei voinţe aprige de a merge înainte pe calea către socialism. (...) Menirea şi datoria scriitorului e de a păstra totdeauna aspectele acestei lupte. Nu în relatarea ştiinţifică, ci în aceea vie, colorată, infinit variată a artei. Proza, în înţelesul acesta, are un rost deosebit de important, iar prozatorii noştri au început să-l înţeleagă. (...) Recolta literară a lui 1948 este rodul anului precedent. De aceea, ea nu indică decât o apropiere de misiunea pe care o arătam mai sus, nu încă o deplină realizare a ei. Totuşi, câteva aspecte mai importante ale prozei apărute în 1948, arată o orietare hotărâtă în această direcţie.

Iată, de pildă, cazul scriitorilor consacraţi în deceniile precedente. Mihail Sadoveanu, în plină vigoare şi stăpânire a mijloacelor sale artistice, încearcă, în *Păuna mică*, să schiţeze liniile mari ale unei soluţii în problemele ţărănimii muncitoare. (...)

Şi mai departe în trecut se adânceşte Cezar Petrescu desăvârşindu-şi unul din ciclurile vastei sale opere. *Mâinile care-şi aduc aminte* este o măiastră reconstrucţie a societăţii româneşti de acum o sută de ani, frământată de tendinţele revoluţionare ale secolului. (...)

Camil Petrescu, prozator sobru şi puternic, atras în opera sa trecută de psihologia insului, de conflictele caracteristice mediului burghez, a publicat în 1948 nuvele în care se vădeşte luarea de contact a intelectualului cu conflictele istorice, şi o sporită conştiinţă a faptului că locul intelectualului a fost alături de exploataţi, şi este astăzi alături de cei care luptă pentru o societate liberă de exploatare. Opera de căpetenie a autorului lui *Danton* a fost însă, anul acesta, drama *Nicolae Bălcescu*, puternică şi curată reînviere a marei şi curatei figuri revoluţionare şi a lumii în care a trăit şi a suferit. (...)

Scriitorii care şi-au început activitatea după 23 August reprezintă fără îndoială una din marile speranţe ale prozei nostre literare şi unul din cei mai importanţi factori de dezvoltare a ei. Dintre ei, Eusebiu Camilar, preocupat în anii din urmă de aspecte

tulburi, mistice ale mentalităţii ţărăneşti (*Avizuha*), apoi de marile mişcări de mase văzute însă într-o perspectivă apropiată de fantastic, de fabulos (*Turmele*) publică în 1948 *Valea Hoţilor*, în care elementul fabulos este încă puternic. Dar în iarnă apare *Negura*, în care războiul de jaf din 1941 este zugrăvit într-o frescă întunecată, în care, pentru prima oară, scriitorul se preocupă de desvoltarea insului cuprins în marea tragedie.(...)

Un caz interesant este acela al lui Marin Preda, care în *Întâlnirea din pământuri* ne dă o imagine a ţărănimii din câmpia Dunării plină de aspecte nebănuite, şi de un realism care îi asigură un deosebit nivel artistic. Marin Preda este un prozator puternic şi un analist îndrăzneţ al sufletului ţărănesc, atât de adesea înfăţişat în trecut în liniile schematice ale naturalismului. Dar perspectiva istorică, dezvoltarea în timp a societăţii şi a oamenilor care o alcătuiesc lipsesc din *Întâlnirea din pământuri*, care păstrează viziunea statică a literaturii cu tematică rurală din trecut. (...)

Poate că aici ar fi locul să amintim de reconstituirile istorice, hrănite de o riguroasă erudiţie, ale prof. academician Gh. Călinescu: *Iubita lui Bălcescu* şi *Catina damnatul* sunt capodopere ale acestui gen puţin cultivat. (...)

(...) Se merge spre un tot mai adânc conţinut social al epicului, spre o tot mai mare varietate a temelor, o tot mai vastă cuprindere a tuturor aspectelor vieţii.” Prin urmare, temele viitoare ale literaturii lui Petru Dumitriu erau şi rezultatul analizei a ceea ce întreg peisajul prozei româneşti îşi putea permite să afirme în contextul istoric dat. Fiindcă regenerarea literaturii după al doilea război mondial şi în contextul războiului rece nu putea lua în calcul marile realizări ale prozei intebelice (şi ale culturii interbelice în ansamblul ei) decât – şi mai ales – sub aspect tehnic, metodologic. Ea pierdea astfel repere majore. Începând cu jumătatea veacului douăzeci ea pierdea acumularea primei jumătăţi de veac – pe care avea s-o ‘reconsidere’ târziu, pas cu pas şi adesea fragmentar – şi pierdea şi marile repere ale literaturii univesale moderne şi contemporane. Pe fondul acestui handicap trebuie judecat orice scriitor al României socialiste care a produs valorile acestei ţări, acelea care au permis, după 1989, reinserţia culturii române în spiritualitatea universală şi continuitatea spiritului românesc.

[101]Petru Dumitriu avea să vadă în „Combat” din august 1957, anul când publica acest articol din „Gazeta literară”, pagini întregi dedicate propagandei regimului socialist din România, sub genericul România – zece ani de republică populară şi avea să scrie chiar el (într-o franceză lăudată de Pierre Abraham în articolul de fond) pentru „Europe”, iulie-august 1959, număr dublu dedicat României, un articol intitulat *Le roman d’aujourd’hui*, care este paralela acestuia. Ideile directoare se regăsesc în el, inclusiv apreciera la adresa lui Zaharia Stancu, tradus şi el, în în şase numere consecutive din chiar „Europe”. Pentru interesul cititorului, care poate constata astfel cum era privit fenomenul românesc – „Europe” era o publicaţie oficială, primea finanţări de la Minsterul de Externe al Franţei – transcriu un fragment din articolul de fond al lui Pierre Abraham (îl dau tradus în română), ca şi din articolul despre romanul românesc al lui Petru Dumitriu, scris doar cu un an înainte de a fugi, credea el, spre Franţa. Pierre Abraham: - *Connaisez-vous la littérature roumaine*?:
„Acum paisprezece luni eram, ca şi Hentri Laugier, ca şi Antoine Adam, ca şi Geneviève Tabouis, ca atâţia alţii dintre compatrioţii noştri, la Bucureşti, musafir al Institutului pentru Relaţii Culturale că Străinătatea, unde, urmare a vechilor noastre

întâlniri de la Geneva, mă invitase călduros preşedintele ei, Mihail Ralea, devenit unul dintre vicepreşedinţii Republicii Populare Române.

În intervalul dintre conferinţele pe care mi-a cerut să le fac acolo, fireşte că circulam mult şi eram, o dată mai mult, surprins să constat locul pe care îl deţine cultura generală în preocupările tuturor. Dacă vreţi să-i faceţi să râdă pe cei care au grija dumneavoastră acolo, anunţaţi-i într-o zi că aţi vrea să vă duceţi seara la cutare piesă de teatru, la cutare operă, la cutare balet. Sălile sunt reţinute cu săptămâni înainte şi este exclus să intri în ultimul moment. Nici un funcţionar de ghişeu care, între doi clienţi, să nu citească o carte groasă. Nici un şofer de automobil care să te aştepte fără să citească. Dar ce citesc? Ce e literatura română? (…)

(…) La Bucureşti era când Petru Dumitriu, acest tânăr colos căruia tocmai i s-a publicat la Paris, la Editions du Seuil, *Bijuterii de familie*, primul volum al importantei sale trilogii, îmi spunea între două pahare de ţuică naţională (e o ‚apă de foc' din prune pe care vă sfătuiesc insistent s-o degustaţi): ‚La noi romancierul nu trebuie să-şi spargă capul ca să găsească subiecte. N-are decât să se uite împrejur. Răsturnarea societăţii vreme de douăzeci de ani îi oferă mai multe subiecte decât ar putea descrie.' Puteţi citi în continuare textul pe care ni l-a trimis prietenul meu Petru Dumitriu, în franceză, evident. Scrie franţuzeşte la fel de perfect pe cât vorbeşte, deşi prima sa călătorie în Franţa datează de acum doi ani) şi unde veţi regăsi aceeaşi idee." (p. 7).

Şi un fragment din textul lui Petru Dumitriu, *Le Roman d'aujourd'hui*, pp. 78-80: „Nu voi vorbi decât despre proză, unde sunt acasă. Romanul românesc şi nuvela (de neglijat; există nuvele de Caragiale care sunt la fel de bune ca ale lui Maupassant şi cel mai bun Hemingway, n-o să citez decât *Grand Hotel Victoria Română*), de dinaintea ‚transformării revoluţionare' povesteau viaţa ţărănească, nu fără o tuşă de întristare idilică la adresa boierilor, nu fără un respect secret faţă de burghezia citadină, totuşi nu şi fără o anume neînţelegere datorată de altfel formării recente a zisei burghezii.

Ei bine, ultimii cincisprezece ani ne-au eliberat, pe noi, ceilalţi romancieri, de aceste timidităţi şi de aceste iluzii: viaţa ţăranului devine brusc, în romane, aşa cum era, aspră, şi dură, şi amară. Boierii n-au mai fost patriarhali şi magnifici: ei sunt descrişi cu mai puţină admiraţie şi mai mult adevăr; şi oraşul, cartierul, muncitorul cuceresc locul central în fresca noului roman. Progresul n-a fost doar negativ, în sensul debarasării de vechile piedici; dimpotrivă, există factori noi: imensul aport de teme noi, de tipuri umane inedite, cu preocupările lor, cu pasiunile, cu cazurile lor de conştiinţă, la fel de inedite.

Am asistat, vreme de cinsprezece ani, la declinul vechii societăţi, care–şi arăta schelăria, structurile intime şi demonta, dezagregîndu-se, caracterele umane angajate în şi determinate chiar de aceste structuri condamnate. Ocazie unică pentru romancierul care studiază societatea şi caracterele. Şi, în acelaşi timp, alături şi pe deasupra ruinelor vechiului regim, creştea organismul viu al vechii societăţi, se construia o lume şi luau formă oamenii acestei lumi noi: altă mină de aur pentru povestitor şi pentru analist, pentru moralist şi psiholog.

Este evident că subiectul primează în toate romanele noastre de după război. Trebuie spus că suntem departe de cercetările tehnice ale discipolilor lui Joyce. Să subliniem totuşi că nu e vorba despre uniformizare, de nivelare, de cenuşiu; nimic nu

este mai puţin asemănător cu proza lui Zaharia Stancu, decât aceea a lui Marin Preda, ori cea a lui Eugen Barbu, ori cea a lui Petru Dumitriu.

Ce-au făcut aceşti scriitori? Romane care, după părerea mea (exclud dintre *ele Les Boyards*, nu eu o să-mi judec opera), vor rămâne în istoria literaturii române şi îi vor aduce un accent nou, mesajul unei epoci tumultuoase, unică în istoria poporului român.

Desculţ de Zaharia Stancu, roman al copilăriei şi adolescenţei vrăjite de descoperirea lumii, şi în acelaşi timp crudă şi dureroasă revelaţie a nenorocirii omeneşti – aceea de a fi fost ţăran în România sub vechiul regim. Tradus în douăzeci de ţări străine, cu mare succes în ţările nordice, este, ca *Ion* şi *Răscoala* de Liviu Rebreanu, şi *Baltagul* de Mihail Sadoveanu, cel mai mare roman ţărănesc al literaturii noastre: e numai părerea mea personală, care angajează doar răspunderea mea, dar mi-o iau.

Nuvelele lui Marin Preda, şi romanul *Moromeţii*, dau de asemenea o imagine inedită, liberă de prejudecăţi şi de compromisuri, asupra ţărănimii care trăieşte în Câmpia Dunării. La fel de ascuţit ca Stancu, romanului său îi lipseşte disperarea feroce a aceluia, personajele sale sunt interiorizate, atente la propriile lor suflete întortocheate; o psihologie obscură, un soi de dialectică dostoievskiană ies la lumină, neaşteptat, la desculţii fruşti ai stepelor agricole. Şi totul pe fondul teribilei exploatări neînfrânate, brutale, a marilor proprietari a statului, micilor şacali întovărăşindu-i pe marii rapaci: jandarmi, funcţionari corupţi, cârciumari. Ca şi opera lui Stancu, aceea a lui Preda e strigătul de durere al ţărănimii de dinaintea revoluţiei.

Nici un fel de progresie dinamică la aceşti doi romancieri, ei înşişi fii de ţărani. Naraţiunea este întinsă şi fără urcuş dramatic sensibil, precum imensa câmpie bătută de vânturi fierbinţi ori îngheţate. Dimpotrivă, *Groapa* lui Eugen Barbu este erupţia mahalalei în literatura noastră nouă. Colorată, pigmentată, tulbure cartea mişcă fibrele cele mai puţin pure ale sufletului; senzual, brutal, de o tensiune din ce în ce mai ascuţită, e romanul lumpen-proletariatului bucureştean. Cartierul muncitoresc este absent în el: mare greşală contra adevărului, ceea ce i-a adus critici severe.

O altă carte s-a văzut beştelită de critică: *Bietul Ioanide* de George Călinescu. Scris de cel mai strălucit critic al literaturii române, poet, romancier, critic literar, spirit ornat, fiinţă extraordianară şi chiar extravagantă, cartea este tragedia intelectualilor în faţa fascismului (fascismul românesc a fost unul din cele mai complete şi mai oribile, dacă nu **cel mai**); dar el ignoră existenţa, care a fost reală şi importantă, a intelectualilor de stânga; păcat contra adevărului, după cum stilul lui preţios, scânteietor, savant stă cu spatele la cititorii de astăzi: *Bietul Ioanide* e singurul roman de astăzi care nu se adresează marelui public popular (care pricepe deopotrivă pe literatul fin şi pe cel muncitor) căruia îi vorbesc celelalte cărţi ale noii noastre literaturi.

Cred că am onoarea să figurez în această pleiadă; dar mi-e greu să vorbesc despre opera mea. Totuşi, chiar cu această lacună, şi chiar ţinând cont de ascensiunea noilor romancieri (fiindcă noua şcoală a romanului românesc nu e un cerc închis, departe de asta), ne putem da seama de bogăţia interioară a acestei tinere literaturi. Fiică a socialismului, repudiind societatea burgheză, ea se îndreaptă spre descrierea şi analiza societăţii socialiste pe cale de edificare. Fiecare din marii scriitori menţionaţi de mine munceşte pentru a-şi apropia universul epic de prezent, care nu este mai puţin romanesc, dar este altfel decât în trecut. Fiindcă edificarea socialismului într-o ţară ca a noastră este un Eldorado pentru scriitorul care are vână

epică. Astfel încât schiţa superficială pe care tocmai am conturat-o nu face decât să indice bogăţia prezentă şi mai ales magnifica promisiune pe care o reprezintă romanul românesc la acest mijloc al veacului XX."[I]

Ar mai fi o precizare de făcut. În acelaşi număr, iulie-august/1959, Petru Dumitriu este tradus în ‚Europe' cu un fragment din vol. III al *Cronicii de familie* intitulat *Moartea lui Şerban Lascari* (pp. 171-178). Prezentarea care i se face este cu totul elogioasă: "Petru Dumitriu (né en 1924) est consideré comme le plus important prosateur de la jeune génération. Il débuta en 1946 par un livre de proses poétiques *Eurydice*. Il aborda aussitôt après le roman réaliste de facture classique. Ses oeuvres constituent une vaste fresque sociale, ou fourmillent d'innombrables types humaines, de toutes les classes sociales, et s'echelonnent sur une centaine d'années jusqu'a nos jours.

Son oeuvre la plus considérable, en même temps qu'une des meilleures de la littérature roumaine contemporaine, est *Chronique de famille* (1956), dont un premier volume vient d'être publié en France (aux Editions du Seuil) sous le titre *Bijoux de famille*. L'Oeuvre est surtitrée en France *Les Boyards*. (Traduction de Marina Vitoreanu et C. Boranesco-Lahovary). C'est le cycle de 24 romans rassemblés en trois grasnds volumes qui racconte l'histoire de la Roumanie de 1850 a à la periode actuelle, à travers l'histoire d'une famille de la haute aristocratie et de la grande bourgeoisie.

Autres oeuvres: Nouvelles: *Inimitié* (1948), *Chasse au loup* (1949), *Les nuits de juin* (1949), *Chronique de la campagne* (1954).

Romans:*Route sans poussière* (1951), *L'Oiseau de l'orage* (1953), Essais*: De la vie et des livres* (1955), *Nous et les néo-barbares* (1957).

L'extrait qu'on va lire fait partie du troisième volume de *Chronique de famille*.

Nous sommes à Bucarest dans les années 1950, dans un logis assez misérable ou vivent d'anciens boyards et industriels roumains dépossédés par le nouveau régime." [II]

Trebuie să observăm cât de favorabilă era politica Franţei faţă de România socialistă. Fiindcă, odată acceptat sistemul – iar relaţiile cu Moscova erau stabilite în cei mai călduroşi termeni – restul ţărilor socialiste erau implicit acceptate fără prea mare atenţie la ceea ce se petrecea în interior. Şi cum acest tip de publicaţii erau singurele la care aveau acces intelectualii României socialiste, nici nu e de mirare că au confundat partea cu întregul şi au considerat că au de-a face cu o acceptare a regimului în întregul lui. De aceea, ar fi ciudată astăzi respingerea în bloc, pe de o parte, a valorilor create în vremea acelui regim, cu atât mai mult cu cât intelectualii român iautentici ai timpului au ţinut viu chiar spiritul naţiei, în vreme ce din afară nu venea nici un sunet. Şi n-ar fi decât trist, o spun cu riscul de a mă repeta, dacă, după o jumătate de veac de socialism, când România n-a avut decât acces târziu şi mediat acces la cultura primei părţi a veacului XX – ceea ce afirmă disperat Petru Dumitriu în publicistica lui este necesitatea de a păstra sincronismul cu literatura universală ca şi specificul culturii române – n-ar fi, spun, decât trist s-o ia acum, după integrarea europeană a ţării, de la capăt, refuzînd accesul lumii la cunoaşterea unei jumătăţi de veac de cultură română – pentru faptul că producţiile spiritului au dispărut în regimul socialist. (De altfel, ce era de crezut atunci, dacă un scriitor român putea citi, chiar în acel 1957, cînd refuza sintagma „realism socialist", aceste cuvinte ale lui Aragon din „Les Lettres françaises", 30 mai - 5 iunie:

„Le Réalisme socialiste n'est pas mort: 'Toujours est-il, soit-dit pour les liquidateurs du réalisme socialiste, que ce roman, au moins pour son auteur, rélève de ce réalisme-là: ce sont les critiques qui ne font le procès qui le nient, mais vous pouvez être assuré que Doudintsev n'a voulu faire ni du roman psychologique à la Bourget ou à la Proust, ni du réalisme magique, ni de l'existentialisme. Que le roman est un kolkhose… qu'il se bâtit des mains différentes et de souffle différent, et que le roman soviétique montre, **par la voie du réalisme socialiste** la confluence des tempéraments et des traditions, il n'est que de lire pour voir'.[III]
Fiindcă ceea ce se realizează astfel este absenţa spiritului românesc din peisajul european pe tot parcursul veacului XX. Şi preţul acesta nici nu e de gândit. De altfel, o ultimă precizare mai am de făcut în legătură cu acest subiect: pentru ochii lucizi ai stângii franceze din perioada românească a lui Petru Dumitriu, în România nici nici nu era socialism. Iată în acest sens cuvintele lui Hubert Juin, publicist la „Combat" şi „Europe", prienten cu Petru Dumitriu, scrise în „Les lettres Françaises" (director Louis Aragon) nr. 26 iunie – 2 iulie 1958, după vizita în România, aproape convins de acesta: „La Roumanie n'est pas le socialisme. La Roumanie est un pays qui s'efforce et qui connaît ses difficultés. J'ai trouvé chez vous, la même phrase que celle que m'a dit à Sofia Karaslavov: Si vous parlez de nous un jour ne cocher rien! Dites la seule verité!"[IV]

[102]Conceptul ‚operei deschise, ‚opera aperta', a fost formulat de Umberto Eco, în mod expres, în 1963, în cartea cu acelaşi nume. Petru Dumitriu prefigurează aici, avant la lettre, teoria lui Eco despre ‚redeschiderea' porţilor prin cultură. Fiindcă, dincolo de literatură, ambele demersuri au avut ceva care le apropie şi ceva care le desparte. Ele atestau deopotrivă tentativa de a ‚completa' în registru spiritual nevoile unui om al veacului XX, privat de încorsetările Războiului Rece, de acces la necuprinsul manifestărilor omeneşti, iar pe de alta exprimau deschiderea unor căi diferite de a face acest lucru. În vreme ce Petru Dumitriu simţea că nu poate urma nici tehnic, nici tematic, ‚calea Vestului', ci trebuia să ‚reinventeze' roata care să mişte înainte spiritul naţiei sale, Umberto Eco vorbea deja ca un european care constituia pentru cultura europeană în totalitatea ei un corpus de referinţe critice capabil să facă vizibil întregul şi să deschidă căi de înnoire culturală. E de prisos să precizăm că *Opera aperta* s-a tradus în româneşte după 1975.

[103]Acest fel de a pune problema măsoară pofunzimea demersului şi soliditatea angajamentului lui Petru Dumitriu în câmpul literelor române. De altfel, după cum a mărturisit într-un interviu pe care l-am publicat în ‚Adevărul literar şi artistic' din 22 iunie 1999, anul când împlinea 75 de ani, motivaţia sub care a cerut, odată ajuns în

---

[I]‚Europe' juillet-août 1959, pp. 78-80, trad. de E.Ţ.

[II] Petru Dumitriu (născut în 1924) este considerat cel mai important prozator al tinerei generaţii. A debutat în 1946 cu o carte de proze poetice *Euridice*. Curând după aceea a abordat romanul realist de factură clasică. Operele sale constituie o vastă frescă socială, unde foşgăie nenumărate tipuri umane, din toate clasele sociale şi se înşiră pe o sută de ani, până în zilele noastre.

Berlinul de Vest, intrarea în Franţa, a fost ‚ca să scrie o carte pe care n-ar fi putut s-o publice în România'. Evident, i s-a refuzat accesul cu această motivaţie. Nu era un emigrant din partidele istorice, de dinainte de al doilea război mondial, ci unul venit dintr-o ţară cu care Franţa avea bune raporturi, după cum avea cu tot lagărul socialist, deşi revoluţia din 1956 din Ungaria fusese un semnal puternic despre tot ceea ce se întâmpla în lagărul socialist. Vezi și **Răscruce şi drum** (preluat după manuscris, aflat în **Dosarul nr. 9** de Securitate, dar prima apariţie în 'Contemporanul' din 31 ianuarie şi 7 februarie 1958).

[104]Dactilograma, pe care- reproducem aici, începe la p. 242 a **Dosarului nr. 1** de Securitate şi este o consolidare teoretică, o conştientizare nu doar pentru el însuşi, ci pentru cititorii din domeniu, asupra vectorilor demersului său şi asupra direcţiei de mişcare care considera că trebuie imprimată literaturii române. Textul este identic cu manuscrisul aflat în **Dosarul nr. 9**.

[105]Pasajul care urmează în continuare a fost şters de autor. El era acesta: 'Din această înrudire a artelor şi din practicarea lor pe baza conştiinţei şi sensibilităţii unice a secolului reiese unitatea problematicei lor. Secolul acesta, în care ideea socialistă a cuprins de-a lungul a numai patruzeci de ani jumătate din omenire,

---

dintre cele mai bune ale literaturii române contemporane, este *Cronică de familie* (1956), din care primul volum tocmai s-a tradus în Franţa: *Boierii* (traducere de Marina Vitoreanu şi C. Boranesco-Lahovary). Este ciclul de 24 de sromane reunite în trei mari volume care povesteşte istoria României de la 1850 până la perioada actuală, prin intermediul unei familii a înaltei aristocraţii şi a marii burghezii.

Alte opere: nuvelele: *Duşmănie* (1948), *Vânătoare de lupi* (1949), *Nopţile din iunie* (1949), *Cronică de la câmpie* (1954). Romane: *Drum fără pulbere* (1951), *Pasărea furtunii* (1953). Eseuri: *Despre viaţă şi cărţi* (1955), *Noi şi neo-barbarii* (1957). Extrasul care urmează să fie citit face parte volumul al treilea al *Cronicii de familie*. Suntem la Bucureşti în anii 1950, într-o locuinţă destul de mizeră unde trăiesc vechi boieri şi industriaşi români deposedaţi de noul regim. (trad. E.Ţ.)

[III]Realismul socialist n-a murit. Continuă să existe, fie spus pentru lichidatorii realismului socialist, că romanul, cel puţin în ce-l priveşte pe autor, relevă chiar acest realism: criticii sunt cei care, în loc să-i facă procesul îl neagă, dar puteţi fi siguri că Dudinţev n-a vrut să facă nici roman psihologic gen Bourget sau Proust, nici reallism magic, nici existenţialism. Că romanul este un colhoz...că se construieşte cu argumente diferite şi un suflu diferit, şi că romanul sovietic urcă, pe calea realismului socialist, la confluenţa temperamentelor şi tradiţiilor, nu trebuie decât să citeşti ca să vezi." Este recenzia la traducerile franceze ale romanelor *Nu doar cu pâine* de Vladimir Dudinţev şi *Aurul* de Boris Polevoi.

[IV]România nu înseamnă socialism. România este o ţară care se străduieşte şi are greutăţile ei. Am întâlnit la dumneata aceeaşi frază pe care mi-a spus-o Karaslavov la Sofia: dacă într-o zi ai să vorbeşti despre noi, nu face un răboj! Spune numai adevărul! (trad. E.Ţ.)

secolul acesta care a văzut două războaie mondiale, fascismul, dezagregarea imperiilor coloniale, naşterea tehnicilor atomică şi astronautică, au o sensibilitate şi conştiinţă determinată de aceste condiţii istorice. Voi reacţiona diferit la aceste determinări dacă sunt un adept al socialismului sau a ceeace se ascunde sub numelede libertate sau lume occidentală. Dar voi reacţiona la una sau la alta. Voi reacţiona la istoria şi cotidianul secolului acestuia şi nu altuia, deoarece, manifestarea mea în oricare artă va fi în esenţă aceeaşi, indiferent dacă e o manifestare muzicală, plastică, lirică, epică, arhitectonică, dramatică, lirică, epică sau interpretativă.' Este semnificativ faptul că s-a temut să dea spre publicare acest pasaj. Pasajul de mai sus ilustrează în chip pregnant faptul că se aşeza pe sine alături de un Kundera, un Lukàcs în interiorul acelei stângi europene care a avut de suferit rigorile stalinismului, extinse în timp şi devenite dictatura bunului plac al celor care achiziţionaseră puterea politică.

[106]Este primul, dacă nu singurul scriitor român care-şi pune în mod explicit problema integrării culturale (cu o jumătate de veac mai înainte ca procesul de globalizare s-o aducă în prim planul conştiinţelor culturale) şi încearcă să-i răspundă stabilind – cum face în acest articol, parametrii de unitate şi diferenţele specifice. Modelul său, în acest tip de dezbatere, era André Malraux.

[107]Tăiat: <u>şi atenţia</u>.

[108]S-a întâlnit în China cu Sartre şi rezonanţa discuţiilor pe care le vor fi avut se observă în profunzimea acestui articol. Speculativ vorbind, dar folosind drept fundal replicile reproduse în acest articol, Sartre însuşi miza pe literaturile socialiste, pe forţa lor înnoitoare în peisajul european. Fuga lui Petru Dumitriu în Occident, după ce fusese singurul scriitor român răsfăţat cu traducerea unei cărţi capitale (*Cronică de familie* a apărut la Paris în perioada 1956-1960), a părut de aceea, stângii franceze, ca o trădare a misiunii pe care Estul o avea de împlinit faţă de Vest în regenerarea postbelică a culturii. Târziu abia Occidentul a perceput deteriorarea situaţiei din întregul lagăr socialist, după ce intelectualii ce mare amplitudine care fugeau din ţările lor (dar Petru Dumitriu a fost printre primii, la începuturile acestui proces) au conştientizat lumii tragedia transferului de putere în mâna unui cerc tot mai restrâns de ‚înainte mergători' ideologici, virajul către dictatură.

[109]Ca student la Facultatea de Filozofie a Universităţii din München, Petru Dumitriu avea un net avantaj asupra lumii literare româneşti în plan teoretic. Era la curent cu ultimele demersuri şi în alte filosofii decât cea marxistă şi citea curent germana. Putea compara încotro duce, în plan spiritual, fiecare dintre filosofii. De Husserl se mai ocupase Camil Petrescu, într-un studiu din *Istoria filosofiei * Omagiu lui Ion Petrovici*, 1941, dar cultura română l-a receptat abia în anii '80. A fost tradus la Editura Humanitas, cu începere din 2007, în 4 volume (*Cercetări logice*).

[110]Proust nu se tradusese în româneşte la data aceea. S-a întâmplat după 1970.

[111]Tradus în româneşte după 1985.

[112]Nici unul dintre scriitorii români contemporani cu Petru Dumitriu nu avea în peisajul lui sufletesc pe vreunul dintre autorii americani citaţi aici. De altfel, cu toţii au fost percepuţi în România abia după războiul rece, ca o mare noutate şi liberalizare culturală.

[113]Avant la lettre, motivul cărţii sale de povestiri de mai târziu, *Mon semblable, mon frère*, apărută la Paris în 1983.

[114]O împunsătură la adresa a ceea ce numeşte, în alte articole, „gruparea Crohmălniceanu-Tertulian".

[115]Fusese la Paris cu prilejul apariţiei primului volum tradus din *Cronică de familie*.

[116]Corect Chandigarh, capitala statelor Pendjab şi Haryana (India), construită cu începere din 1951 sub direcţia lui Le Corbusier.

[117]Citează în româneşte ceea ce apăruse din Hemingway. De altfel, după înlăturarea sa din funcţia de director al ESPLA, a fost numit membru în Consiliul Superior al Editurilor, funcţie onorifică, neplătită. A contribuit la alcătuirea unor ample planuri de traducere din literatura universală, dar, fiind neplătit, a protestat prin rapoarte în care se plângea că urmează să i se nască un copil şi nu are cum să-l întreţină, că va trebui să-şi părăsească apartamentul de două camere în care locuia.

[118]Felul cum pune problema rolului literaturii române şi a literaturii veacului XX în general, atestă faptul că se considera un partener egal cu scriitorii europeni în demersul de regenerare a lumii postbelice şi considera Estul ca parte a Europei capabilă să se constituie într-o voce distinctă. Plecând în Occident în 1960, Petru Dumitriu s-a considerat purtătorul acestor idealuri, acela care avea să le transpună în fapt.

[119]Un rând tăiat, dar a rămas neşters: Diehls.

[120]Cuvânt neclar scris.

[121]Cuvânt neclar.

[122]Este singurul scriitor român care îşi pune problema intrării în mileniul al III-lea încă de la jumătatea veacului XX. Acest lucru descrie anvergura fundamentului teoretic al gândirii sale literare şi rolul pe care-l atribuia culturii în traversarea, de către societatea românească (parte a celei europene) a sfârşitului de mileniu II.

[123]În final, autorul adăugase o notă pe care a tăiat-o apoi cu linii oblice. Iat-o: 'Notă: Un tânăr prieten mă întreabă zilele acestea ce cred despre adevărul integral în literatură. Cred că e foarte bine să se spuie adevărul integral; dar integral. Dacă voi spune că Wolfgang Amadeus Mozart era tuberculos şi voi descrie hemoptiziile, nu

voi arăta adevărul integral despre acest om admirabil: principalul adevăr e că e autorul muzicii sale. Adevărul este integral, dar este ierarhizat, ca şi realitatea, tot integrală, în jurul centrelor de forţă. Despre pământ e adevărat că murdăreşte ghetele, mai ales pe ploaie. E adevărat şi că e o planetă în sistemul solar şi că ne hrăneşte. Egalitarismul o fi bun într-altă parte, dar în analiza elementelor realităţii, nu.' Subtextual, şi aceasta ar fi fost o replică la adresa a ceea ce Petru Dumitriu observa că se dezvoltă în atmosfera culturii române. E semnificativ că s-a temut s-o lase.

Din Dosarele Securităţii

[124]Rugăciuni (textele figurează în Dosarul nr. 31 de Securitate, iar ultimele trei fac parte din biografia lui Simon Abazia şi se află în **Dosarul nr. 28**) Nu ştiam că Petru Dumitriu a fost un suflet religios, deşi aflasem că a trecut la catolicism în 1981, în urma unei puternice crize sufleteşti. Şi mai ştiam ceva. Că axul fiinţei sale interioare nu era familia şi n-a fost iubirea pentru vreo fiinţă apropiată. Toate acestea erau contextuale, ţineau de traversarea prin timp a unei fiinţe care se credea centrată pe un dialog superior oricărei comunicări omeneşti şi menită altui destin decât acela raportabil la viaţa limitată de naştere şi de moarte. Pentru Petru Dumitriu Dumnezeu era partenerul de dialog, el însuşi, ca om, era trimisul, mesagerul, parte a unui întreg cosmic, un fragment al nemărginirii dotat cu voce proprie. Ținta sa era nexusul. Putea să se roage, să invoce, să ceară, să spună ce nevoi are. Pot să atest că nu se temea de moarte. Într-un fel, a ştiut când s-a apropiat de capătul firului, s-a izolat de contextele pământene ale vieţii şi, sunt sigură, a crezut că se cufundă în marele Tot din care venise, fusese trimis spre a spune ce vede şi ce e de făcut. Mi-a cerut să-i trimit, de la Baziaș, un săculeț cu pământ de pe locul casei natale și o fotografie a nucului copilăriei. I le-am trimis. Aceasta a fost rasa umană căreia a aparţinut Petru Dumitriu şi aceasta este – cred cu tărie – cheia ultimă a creaţiei sale. Ultimele două rugăciuni sunt, de altfel, texte literare. Ele ţin de *Colecţia de biografii, autobiografii şi memorii contemporane* şi, cu siguranţă, autorul şi-a dat seama că, folosind un personaj religios – de fapt acesta nici nu este cuvântul exact, nu despre religie e vorba, ci despre o voce omenească în stare să ne comunice o parte din ceea ce Marele Tot ne-a destinat nouă, ca popor – şi-a dat seama deci că n-ar putea spune ceea ce are de spus. A plecat atunci, ca şi poporul din Iudeea, din calea urgiei, ca să-şi poată împlini menirea. *Incognito* a fost rescrierea din memorie a *Colecţiei…* Că aşa stau lucrurile o dovedeşte ultimul manuscris al autorului, de aproape 400 de pagini, adresat românilor (To my country), scris în engleză. El se numeşte *Non credo, oro* (Nu cred, mă rog). Vocaţia integratoare şi constructivă a lui Petru Dumitriu, face însă parte din alt tronson al spiritului său, o altă faţetă a întregului, despre care ar merita poate să vorbim cu alt prilej, pentru a scoate la iveală, încet, încet, marele aisberg al unei creaţii acoperite încă de vociferări, ură, dispreţ şi câte şi mai câte alte lucruri venite din necunoaştere, dar şi din invidia cea mai curată şi din ura cea mai stranie a multor mărunţi şi puternici zei ai zilei. Toate aceste rugăciuni au fost publicate, parte în ‚Caiete critice' 12/2003, parte în ‚Apostrof', mai 2004.

[125]Acest text apare, cu mici variaţii, de trei ori. Am comparat cele trei variante, luînd-o ca bază pe prima. In a doua transcriere, *sed* în loc de et.

[126]In a doua transcrie *Coelorum* în loc de Dei.

[127]In a doua transcriere apare în continuare acest text, inexistent în prima: *Quid enim produit homini, si lucretur mundum totus, et detrimentum animae suae faciat?*

[128]In a treia transcriere lipseşte cuvântul *ille*.

[129]In a doua transcriere există altă ordine a cuvintelor*: adulteria, formicationes, avaritia, nequitia, homicidia, furta, impudicitiae, dolus, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia.*

[130]Acest cuvânt lipseşte în a treia transcriere.

[131]In a doua transcriere lipseşte *procedunt et*.

[132]În a treia transcriere *Ergo omnis*…

[133]Restul textului, până la sfârşit, sună astfel în a doua transcriere: *Orate, ut hieme non fiant… Cum videntis abominationem desolationis sedentem ubi non dabet, qui erunt in Iudaea, fugiant in montes. Petite, et dabitur vobis; querite, et invenietis pulsate, et aperietur vobis. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.* In a treia transcriere, după *fugiant in montes*, urmează *Quod dico vobis, omnibus dico: vigilate.*

[134]Traducerea acestei parabole despre sămânţa pusă în pământ şi al cărei rod trebuie vegheat este aceasta: Amin, amin zic vouă celor care auziţi vorba mea, şi o credeţi şi mă urmaţi, fie viaţa fără de moarte, căci judecata ta n-a venit, să treacă moartea spre viaţă. Ce răsare deci din om, atâta vreme cât toată fiinţa mea e lucrată în detrimentul sufletului? Şi zicea deci că aceea este împărăţia Domnului, în care, dacă omul împrăştie sămânţa în pământ, şi doarme (pe câmp), şi asudă zi şi noapte, şi sămânţa încolţeşte şi creşte, astfel se naşte rodul. Îi spuneau aceluia care din om se născuse, să împărtăşească aceasta omului. Dinăuntrul inimii omului apar relele gândiri, adulterul, crima, hoţia, pornirile rele, înşelătoria, lăcomia, desfrânarea, neruşinarea, pizma, mândria, hulirea, prostia. Toate acestea purced din inima omului şi omului îi sunt date. Iată deci că pomul trebuie păzit încă de la clădirea rădăcinii. Prin urmare pomul care nu este bun şi nu face rod bun, scoateţi-l şi aruncaţi-l în foc. Deci pomii se cunosc după rod. Ceea ce vă zic vouă, zic tuturor: vegheaţi. Rugaţi-vă, căci pentru voi o faceţi; puteţi şi daţi la iveală; bateţi şi vi se va deschide. Cei ce vedeau că disperarea se aşternea în aşezările lor, acolo unde nu trebuia, toţi cei din Iudeea, fugiră în munţi. Rugaţi-vă să nu mai fie nenorociri. Ce să le dau, Doamne, celor ce-mi dau asta? Rugăciunea mea, Doamne, o strig poporului acela. (trad. E.Ţ.)

[135]Data menţionată este 5 august 1951, luna şi ziua fiind scrise în greceşte.

[136]În continuare rugăciunea în latină, aceeaşi, dar numai până la fraza*: Omnia haec mala ab intus procedunt, et comunicant hominem.*

[137]In continuare, urmează rugăciunea în latină, aceeaşi ca mai sus, vezi prima rugăciune.

[138]Ţie mă închin, strig cu glas mare.

[139]Această rugăciune, ca şi următoarea, fac parte din proiectul *Colecţiei de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*, şi anume din partitura personajului auctorial, Simon Abazia (Simon de la Baziaş, Simon fiind numele pescarului de la Capernaum, devenit învăţăcel al lui Iisus, cunoscut drept Safântul Petru). Simon Abazia şi-ar fi scris *Memoriile*, din care se păstrează doar începutul, constînd din primele două aminitiri din copilărie ale lui Petru Dumitriu. Pe acestea le-am publicat în revista „Saeculum", nr. 5/iulie 2003.

Dosarul nr. 1

[140]*Biografii contemporane: Justificare* (Predeal 1957, manuscris + dactilogramă), încă o dactilogramă la sfârşitul dosarului.
Acesta este primul din cele 36 de dosare recuperate de Academia Română de la SRI graţie demersurilor lui Petru Dumitriu însuşi către Virgil Măgureanu, atunci când a vizitat România, în 1994. Nr. de la Securitate al dosarului era 48434 al acestei părţi a arhivei sale era şi pe el e scris vol.2. O mână a corectat cu pix: 48836 Vol.1. Semn că există oricum mai multe documente, încă nerecuperate. Sub număr e scris: ‚Anchetă. Petre Dumitriu.' Era confundat, ca nume, tatăl cu fiul. Şi tatăl, care a făcut închisoare în două rânduri, trebuie că avea dosar de Securitate. De altfel, toată familia fiind arestată după fuga autorului, în 1960, probabil toţi Dumitrii au dosare de Securitate încă necercetate.
Numărul Arhivei Petru Dumitriu de la Biblioteca Academiei este: 19/1996 - A.3836
Opisul conţinutului e scris cu pix albastru pe coperta fiecărui dosar, astfel:
Dosarul nr. 1

- *Destinul lumii şi al tău propriu* (manuscris- rev. din oct.)
- *De pe o platformă de lansare* (fişe de creaţie *Biografii*)
- Articol despre dezvoltarea culturii noastre (manuscris)
- Răspuns la nota din ‚Viaţa românească' 2/1957 (semnată Zoil - manuscris, dactilogramă, dactilogramă corectată iar la sfârşitul dosarului).
- Scrisoare de la un cititor (despre *Pasărea furtunii*); prezentări în nemţeşte la *Cronică de familie*;
- *Perspectivele culturii româneşti* (şi tăietura articolului din ‚Gazeta literară')
- Un poem din Tu Fu (traducere)
- *Din poezia argheziană*(articol).
- ‚Contemporanul' 1956 (tăietură revistă+manuscris+dactilogramă); note pentru un studiu: o pagină de manuscris; o pagină de note.
- *Nici Kossuth, nici Petöffi* (manuscris);
- O pagină de manuscris – *Nexus* (pentru *Biografii contemporane*)
- *Răscruce şi drum* (manuscris olograf – text apărut în ‚Contemporanul' 31.01.1958);
- Articolfărătitlu (l-am identificat ca *Partidulşi creaţia mea*, apărut în ‚Gazeta literară', 2 oct. 1950) – manuscris.
- Articole (dactilograme + manuscrise + tăieturi ziare).
- *Să citim împreună – Nina Cassian* – articol (manuscris + dactilogramă)

- Scrisoare deschisă ‚Gazetei literare' (mea culpa fiindcă publicase în ‚Viaţa românească' despre Radu Boureanu - *Satul fără dragoste*)
- Planul *Raportului pentru proză* susţinut de Petru Dumitriu la Congresul scriitorilor din 1956.
- Convocare la Consiliul Superior al Editurilor.
- *Mici observaţii* (articol despre actul creaţiei, lecturi, asimilare).
- Text fără titlu (s-ar putea intitula *Câteva evenimente din viaţa mea*, dactilogramă + copie)
- Interviu pentru ‚Roumanie nouvelle'.
- Articole: *Contemporanii comuniştilor* (‚Gazeta literară' 1955); *Toate forţele vii părăsesc tabăra trecutului* (‚Scînteia', 1955), *Observaţii despre demnitatea artei* (‚Gazeta literară' 1956, reprodus în volumul *Noi şi neobarbarii* – tăietură ‚Gazeta literară', dactilogramă, manuscris); *Reportaj dintr-un laborator* (‚Gazeta literară' 1956 – reprodus în *Noi şi neobarbarii*, tăietură ‚Gazeta literară', manuscris, dactilogramă); *În marea dezbatere a secolului* titlul iniţial: *Citate nesemnificative* (în *Noi şi neobarbarii*), manuscris, 2 dactilograme; *Cîţiva oameni şi un popor* (manuscris 1955).
- *Portretul bătrânului războinic*- pe marginea volumului de versuri *Trăinicie* de Mihai Beniuc.

Dosarul nr. 2

- Dactilograma piesei *Vine, vine, primăvara*, semnată de Lidia Victoria Iosif, despre care pe coperta dosarului se spune că aparţine lui Petru Dumitriu, acesta ar fi deci un pseudonim, fiind scrisă în 1954/1955, înainte de a se naşte fiica sa Irina Ileana. Piesa are 116 file. Este o feerie pentru copii în două exemplare dactilografiate. Corectura cu cerneală albastră şi creion este de mâna lui Petru Dumitriu. Lista personajelor este următoarea: Duhurile Întunericului; Ghiocel, copil; Mama lui Ghiocel; Minte Înţeleaptă; Posomorâci; Glumici; Stefarul; Mireasma Pădurilor; Mireasma Colnicelor; Miresama Luncilor; Craiul Zefir; Craiul Martie; Craiul April; Craiul Mai; Ghiocel, băeţandru; Primăvara; Ceasurile serii; Băltăreţul; Curcubeul; Frigul Veşnic; Iarna; Viforniţa; Moş Vreme; Ghiocel Voinic; Luceafărul de seară; Luna; Marte; Mercur; Soarele; Crivăţul; Vara; Toamna. Bănuiesc că e vorba de pseudonimul autorului, iar piesa – cred eu, nu e din 1954, ci e scrisă puţin înainte de naşterea copilului, pe 11 martie 1959, pentru că din context se deduce că aştepta un băiat (şi a fost fată), iar lunile anului care apar ca personaje sunt martie, aprilie, mai. In mai era născutautorul.

Dosarul nr. 3

- O traducere nesemnată (dactilogramă în copie, pe foiţă) după Oscar Wilde – *Soţul ideal*. După atmosfera somptuoasă şi întunecată a descrierii tablourilor, poate să fie mâna lui Petru Dumitriu. Dar poate fi Ion Vinea. Acest exemplar cuprinde descrieri mai cuprinzătoare ale personajelor: vârste, înfăţişări. Pentru o minimă edificare, citiţi în continuare distribuţia piesei şi prezentarea personajelor.

Distribuţia: Contele de Cavarsham; Vicontele Goring, fiul său; Sir Robert Chiltern; Vicontele de Nanjac; Mason, maître d'hotel; Phipps; James; Harold; Lady Chiltern; Lady Markbly; Miss Mabel Chiltern; Mistress Cheveley. Iar începutul piesei:

„Actul I
Salon octogonal acasă la Sir Robert Chiltern. Salonul este splendid luminat. În capul scării lady Chiltern, o feme cu aerul grav, frumoasă, tip grec, cam de vreo 27-30 de ani, primeşte iinvitaţii. Deasupra scării un mare lustru cu lumânări, luminează foarte tare, o tapiţerie franceză din secolul 18, reprezentând triumful amorului, după un desen de Boucher. Această tapiţerie se află pe zidul scării.La drerapta intrarea în sala de concert. Se aude vag, sunetul unei orchestre. Uşa din stânga dă într-un alt salon de primire. Lady Chiltern stă de vorbă în capul scării cu Mabel.
Mason (în capul scării, anunţă invitaţii) Lord Cavarsham!
Cavarsham (Intră Lord Cavarsham, un gentilom bătrân de şaptezeci de ani, poartă la butonieră panglica şi steaua decoraţiei ,La Jartière' are o înfăţişare frumoasă şi aminteşte un portret de Lawrence) Bună seara, Lady Chiltern. Haimanaua mea de băiat e aicea?
Lady Chiltern (surâzând) Nu cred ca Lord Goering să fi sosit.
Mabel (trecând la Lord Cavarsham) De ce spui că Lord Goring e o haimana?
(Mabel Chiltern este un model perfect al tipului englezoaică nostimă, floare de cireş. Are tot parfumul şi toată libertatea unei flori, are tirania fascinantă a tinereţii şi îndrăzneala uimitoare a inocenţei. În realitate seamănă cu o figură de Tanagra.)
Caversham Fiindcă duce o viaţă de trândav.
Mabel Cum poţi să vorbeşti aşa? Cum? În fiecare dimnineaţă la zece îşi face ora de călărie. Se duce la operă de trei ori pe săptămână, (se) mai schimbă de haine de cel puţin 5 ori pe zi şi în timpul sezonului ia masa în fiecare seară în oraş. Şi d-ta numeşti asta o viaţă de trândav?
Caversham (o priveşte cu un zâmbet plin de indulgenţă) Eşti o fată încântătoare!
Mabel Lord Caversham, eşti foarte drăguţ că-mi spui asta. Vino mai des pe la noi să ne vezi. Ştii că primim în fiecare miercuri.
Caversham Nu mă mai duc pe nicăeri. M-am săturat de societatea londoneză.
Mason (anunţă invitaţii) Lady Markby, Mistress Cheveley...
(Intră Lady Markby şi Mistress Cheveley. lady markby este o persoană cu înfăţişare agreabilă, bună, fără mofturi, cu părul gris, ca de marchiză. Mistress Cheveley care o acompaniază este înaltă şi subţire. Buzele foarte subţiri şi foarte roşii, o linie purpurie pe o figură palidă. Părul de un roşu veneţian, nasul acvilin şi un gât lung. Roşul accentuiază paloarea naturală a tenlui său. Ochii gri-verzi şi veşnic în mişcare. Poartă o toaletă heliotrop şi diamante. Are ceva din înfăţişarea unei orchidee şi trezeşte imediat curiozitatea. Mişcările ei sunt foarte graţioase. În total o operă de artă în care se manifestă influenţa prea multor şcoli.)" Dacă traducerea aparţine lui petru Dumitriu, după grafie, trebuie că este de la o vîrstă foarte tânără, pe când scria încă piese de teatru cu piraţi. Dar atmosfera prezentă mai sus, ca şi acest tip de societate londoneză, trebuie că l-au fascinat mai profund, fiindcă în romanul semnbat cu pseudonimul Pierre Travel şiu publicat la Julliard cu titlul *Le repos ou l'Asie intérieure*, avem de-a face cu astfel de personaje englezeşti care călătoresc şi vorbesc în stilul Oscar Wilde. Trebuie să remarcăm, dat fiind prilejul, că Petru Dumitriu, ca scriitor, era capabil să facă din orice indiciu ,de traseu' auctorial, un nou

capăt de drum, să valorifice o experienţă ‚in nuce' indicată undeva, în vreo carte de-a sa, citită ori trăită, într-untr-un întreg univers.

- O altă versiune a traducerii din Oscar Wilde, tot dactilogramă, mai lucrată şi mai ordonată, dar care nu descrie personajele.

Dosarul nr. 4

- Dactilograma pregătită pentru revista ‚Steaua' a textului *Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica*, avînd dedicaţia ‚Nataliei S.'
- Al doilea exemplar dactilografiat din *Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica*, avînd corectură de autor cu cerneală neagră şi albastră.

Dosarul nr. 5

- Dactilograma textului *Paella* (*Din Autobiografia lui Panait Petre*), corectată de autor cu cerneală albastră.
- Copia pe foiţă a dactilogramei *Paella*.

Dosarul nr. 6:

- Dactilograma textului *Un om în loc* sau *Cheia* (Din Autobiografia lui Panait Petre).
- Copia pe foiţă a dactilogramei textului *Un om în loc* sau *Cheia*.

Dosarul nr. 7:

- Dactilograma textului *Problema sexuală*.

Dosarul nr. 8:

- Prefaţă (de Petru Dumitriu) la *Romanul de cinci parale* al lui Bertolt Brecht.

Dosarul nr. 9

- Manuscrisul articolului *Răscruce şi drum*.

Dosarul nr. 10:

- Dactilograma traducerii *Tu Fu* de Fâng Ci - traducere în română de Petru Dumitriu

Dosarul nr. 11

- Dactilograma textului *Secretul*.

Dosarul nr. 12:

- Dactilograma textului *Cafiné*.

Dosarul nr. 13:

- Dactilograma textului *Proprietatea şi posesiunea*.

Dosarul nr. 14:

- dactilograma textului *Stenahoria majoră*.

Dosarul nr. 15:

Dactilograma textului *Situaţia femeii în RPR* (articol).

Dosarul nr. 16.

- Dactilograma textului *Adolescenţii* (un final abandonat al *Cronicii de familie*).

Dosarul nr. 17:

- Dactilograma textului *Câţiva oameni şi un popor* (articol).

Dosarul nr. 18:

- Dactilograma textului *Coborâre în iad*.

Dosarul nr. 19:

- Dactilograma textului *Vârsta de aur*.
- Şpaltul de la revista ‚Steaua' al textului *Cafiné*.

Dosarul nr. 20 :

- Dactilograma textului *Nexus*.

Dosarul nr. 21 :

- Articol dactilografiat cu titlul *Leonardo da Vinci*.

Dosarul nr. 22:

- Dactilograma textului *Ars Amandi*.

Dosarul nr. 23:

- Un text dactilografiat în germană, traducere de Heddy (Hedwiga) Medrea (soacra lui Petru Dumitriu).

Dosarul nr. 24:

- Recenzii apărute în presa germană, cu privire la romanele (şi ele publicate în Germania Democrată) *Bijuterii de familie* şi *Drum fără pulbere*.

Dosarul nr. 25:

- Scrisori oficiale primite de Petru Dumitriu, petiţii ale lui.

Dosarul nr. 26:

- Caiete de notiţe la învăţământul politic ale soţiei.

Dosarul nr. 27:

- Notiţe de învăţământ politic ale Irinei (n. Medrea), soţia lui Petru Dumitriu.

Dosarul nr. 28:

- Rugăciunile lui Simon Abazia (manuscrise).

Dosarul nr. 29:

- Manuscrisul romanului *Pasărea furtunii* (lipseşte sfârşitul).

Dosarul nr. 30:

- Dactilogramă fără titlu: proză ţărănească. Am găsit-o publicată în ‚Viaţa românească' 1/1959 cu titlul *Învăţătură de minte*.

Dosarul nr. 31:

- Diverse fişe de lucru pentru *Cronică de familie* şi *Biografii*, notiţe de la pregătirea Congresului Scriitorilor, rugăciuni, reţete medicale ale fetiţei sale ş.a.
- Dactilograma romanului *Pasărea furtunii*.
- Ultima parte a manuscrisului romanului *Pasărea furtunii*.
- Fragment literar în franceză: e descrisă o plimbare prin Bucureşti.

Dosarul nr. 32:

- Dactilograma textului *Copilăria unui netrebnic*.

Dosarul nr. 33:

- Şpaltul ediţiei I, din 1954, al romanului *Pasărea furtunii*.
- Originalul desenului lui Jules Perahim pentru coperta romanului *Pasărea furtunii*, ediţia I.

Dosarul nr. 34:

- Dactilograma textului *Viaţa şi moartea unui om fără acte de identitate*.

Dosarul nr. 35:

- Dactilograma traducerii lui Ion Vinea - *Hamlet, prinţul Danemarcei*, de William Shakespeare.

Dosarul nr. 36:

- Desene de Petru Dumitriu
- Medalii şi ordine primite de Petru Dumitriu (la unele doar certificatele, la altele doar medaliile).

Trebuie să remarcăm atenţia cu care Petru Dumitriu îşi păstra manuscrisele şi dactilogramele, le adăuga textul publicat, decupa din reviste recenziile referitoare la creaţia sa. De aceea avansez ipoteza că toate manuscrisele cărţilor sale, ale articolelor numeroase publicate în presă, ale recenziilor altora la cărţile lui, se află încă la SRI, deşi în anul 2004 conducerea instituţiei a răspuns solicitării Academiei Române afirmând că nu mai deţine nimic. La audienţa pe care am solicitat-o personal, după primirea acestui răspuns, am primit şi eu un răspuns, în scris, în care mi se sugerează să cercetez dosarele de Securitate predate Consiliului pentru Cercetarea Arhivelor fostei Securităţi. N-am primit răspuns favorabil nici la cererea de a cerceta arhivele celorlalţi membri ai familiei Dumitriu, ca şi ale prietenilor, arestaţi după fuga autorului, în 1960. Dar demersul trebuie făcut, sub auspicii mai bune, fiindcă, după cum arată comparaţia între manuscrisul, dactilograma şi şpaltul romanului *Pasărea furtunii*, singurul care există complet în aceste trei forme, cenzura a intervenit masiv, încă de la început. Iar faptul că ‚oameni ai muncii' scriau în presă ‚note de protest' (cum atestă o scrisoare din ‚Scânteia' chiar despre *Pasărea furtunii*, ducea la reeditarea, cu noi modificări, de la ediţie la ediţie, a textelor respective.

Un poem din poezia argheziană

[141]Articol aflat lap. 51 a **Dosarului nr. 1**. A fost tipărit în "Informaţia", 3 mai 1956, la rubrica "Însemnări literare". Relansarea lui Tudor Arghezi în cursa ‚literaturii noi', postbelice, n-a fost uşoară. Pe de o parte, maestrul nu era dispus să facă rabat valoric. Pe de alta, noul regim avea nevoie de valoarea lui. Petru Dumitriu mi-a povestit că s-a dus – în 1954, dar nu mi-a spus dacă trimis ori din proprie iniţiativă – la Tudor Arghezi ca să-l roage să scrie. S-a jenat să-i spună ‚ceva realist', ori ceva

‚în favoarea regimului'. Aşa că l-a rugat să scrie ‚ceva potabil'. Şi astfel au apărut, un an mai târziu, *Cântare omului* şi *1907*, pe care le-a recenzat chiar Petru Dumitriu, salutând astfel relansarea poetului în spaţiul literar contemporan. este momentul, cred, să afirmăm, după lectura articolelor lui Petru Dumitriu, dar şi la o privire asupra titlurilor recenzate în perioada de timp de care se ocupă şi el, că literatura română contemporană începea să-şi contureze ‚teme preferenţiale', care se puteau trata ‚mai fără primejdie ideologică' pentru autori. Temele istorice au fost printre primele recuperate. Nu toate, evident. Dar 1907, Bălceacu, 1848, istoria veche au fost printre primele. Pe urmă, după ce reproşul de partid s-a adresat ‚evazionismului' scriitoricesc, abandonării realităţii imediate (citeşte lupta şi munca muncitorilor şi ţăranilor), căutarea terenului ferm (adică fără primejdii de interpretare ideologică şi, dacă se putea, şi capabil să ofere strălucire literară) a mers către dramaticul şi eroicul unor momente izolate (bine) de contextul ‚luptei'. Mihail Davidoglu, teatrul în general, se pretau la astfel de abordări. O altă cale de urmat – dar grea şi implicînd mult talent – era fresca de epocă, adică ceea ce a făcut chiar Petru Dumitriu în ‚cronicile' lui. În acest fel, literatura română a primelor decenii ale socialismului, a configurat un univers ‚respirabil' pentru spirit şi pentru cititori. Încet-încet s-au umplut sălile de treatru, opereta cu subiecte muncitoreşti, apoi comedia, teatrul de revistă au adăugat note de umor menite să relaxeze spaţiul cultural românesc, să-i împace pe receptori cu lumea şi cu ei înşişi. Acest traseu, de la încrâncenare la relaxare (a perioadei de cucerire a puterii şi apoi de exercitare a ei) este ceea ce a urmărit chiar Petru Dumitriu în *Colecţia de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*. Dar el a observat şi ceea ce nu mai observase nimeni – sau nu avea curajul să spună: că, pe fondul de relaxare, exista, în jurul puterii politice, un nucleu dur şi separat de restul lumii, chiar separat faptic de doctrina pe care-o afirma teoretic. Era semnul indubitabil al sfîrşitului. Odată detectat, numic nu l-a mai oprit pe Petru Dumitriu să fugă. Încă o chestiune care ar trebui abordată este aceea a autorilor ‚recuperaţi'. Petru Dumitriu, de pildă, contribuie la ‚recuperarea' lui Blaga, recenînd prestigios nişte simple traduceri ale acestuia apărute în presa literară.

Scriitorii despre scriitori

[142]Acest articol manuscris se află la p. 52 a primului **Dosa**r. S-a publicat în ‚Contemporanul' din 6.06.1956, la rubrica ‚Scriitorii despre scriitori'.

Ultimele poezii ale Ninei Cassian

[143]Manuscris aflat la p.55 a **Dosarului nr. 1.** A apărut în ‚Gazeta literară' 8/1956, la rubrica ‚Să citim împreună'.

[144]Avem de-a face, în această recenzie obişnuită, cu o viziune interesantă a lui Petru Dumitriu, şi pentru care ‚profesioniştii' domeniului nu l-au iertat: el apreciază acest

nou volum al Ninei Cassian nu doar pe fundalul, mai general, al întregii creaţii a poetei, ci şi pe fundalul, foarte larg, al creaţiei româneşti (Eminescu!) şi creaţiei universale de vârf, din toate timpurile (Shakespeare, Gpethe), dar deloc prin raportare la noua tematică a literaturii socialiste, creată după metoda ‚realismului socialist'. Este cu totul notabil că Petru Dumitriu face acest lucru chiar în anul, în momentele când Uniunea Scriitorilor prelucrează, pe marginea Congresului XX al PCUS, tema *Împotriva abaterilor de la spiritul de partid în organizaţia de bază a PMR a scriitorilor din Bucureşti*, în urma căreia este judecat Alexandru Jar (soțul Olgăi Bancic). Cele două mari teme în discuţie erau: influenţe străine în ideologie; reabilitarea esteticii marxiste a lui Titu Maiorescu. Deşi numele său nu fusese pomenit, ba chiar *Drum fără pulbere* fusese citat pozitiv, totuşi Petru Dumitriu, care ‚păcătuise' în ambele chestiuni aflate în dezbatere, ar fi trebuit să se aştepte la ce era mai rău. Ceea ce îl ţinea încă ‚la suprafaţă' era exact *Drum fără pulbere* (despre care se ştia că apără ‚linia Gheorghiu-Dej' a poziţiei politice faţă de Canal – produs al românilor, nu al CAER – ca şi afişarea autorului – ca persoană particulară, dar ‚văzutul împreună cu' era important – în cercurile Puterii). Oricum, pentru un ochi lucid ca al lui Petru Dumitriu, situaţia trebuia evaluată rapid, iar decizia – te desprinzi sau aderi – de asemenea. De altfel, chiar în acest context tulbure, când ‚Viaţa românească' – unde Petru Dumitriu era, ca redactor şef, un personaj de prim plan, publică rezumatul şedinţei de partid legate de Alexandru Jar (nr. 3/1956), ceea ce nu însemna însă că Petru Dumitriu se putea considera liber de orice atac. De altfel, în nr. 2/1957 apare nota lui Zoil de denigrare a scriitorului şi căreia, deşi a încercat, el nu i-a putut răspunde, fiindcă, revistele, toate controlate de partid, nu i-au preluat răspunsul (vezi mai sus, în textele **Dosarului nr. 1** de Securitate, acest răspuns). Nemaipunând la socoteală faptul că, în schimb, a trebuit să publice scuzele sale şi ale ‚Vieţii româneşti' pentru faptul de a fi publicat un fragment din feeria lui Radu Boureanu intitulată *Satul fără dragoste* (menţionată de către controlul de partid ca o ‚deviere' clară de la linia lui). Vezi textul acestor scuze mai sus, găsite în **Dosarul nr. 1** de Securitate.

Scrisoare deschisă adresată ‚Gazetei literare'

[145]Este vorba despre materialul menţionat în finalul notei precedente. Manuscrisul se află la p. 76 a *Dosarului nr.1.*

Tu Fu

[146]Acesta este titlul unui ciclu de poeme care figurează la pp. 86-92 verso ale **Dosarului nr. 1** de Securitate. Petru Dumitriu a tradus aceste texte (nu ştiu prin ce intermediar, dar probabil francez, dacă nu chiar un text primit în română) după vizita în China, împreună cu Geo Bogza, la Congresul scriitorilor chinezi, unde l-a cunoscut pe Jean Paul Sartre, cu care a avut, credea el, o discuţie edificatoare despre raportul

Est-Vest în literatura europeană a veacului XX. Textul l-am publicat în revista ‚Saeculum' din iunie 2004. Oricum, ediţia pe care a avut-o în mână beneficia de un text critic semnat de Fîng Ci, după cum am găsit notat în **Dosarul nr. 10**, care conţine dactilograma studiului *Tu Fu, poet al Chinei clasice*. Articolul mărturiseşte că poetul a fost unul dintre întemeietorii ‚tradiţiei realiste' în literatura chineză şi că a trăit în intervalul 712-770 e.n. În privinţa conţinutului poemelor, trebuie să remarcăm că apar motivul luptei pierdute şi al pribegiei. Ambele traduceau o stare profundă a lui Petru Dumitriu însuşi.

Material privind Congresul Scriitorilor

[147]Acestea sunt însemnări de şedinţă, aflate la p. 94 a primului *Dosar de Securitate*, pe care le-am păstrat, ca oglindă a paginii, în felul în care le-a făcut Petru Dumitriu. Se pot recunoaşte, ca prescurtări sau redări incomplete, numele: Crohmălniceanu, Tertulian, Savin Bratu, Paul Georgescu. Chiar inventariază câte servicii deţinea Crohmălniceanu, ca şi faptul că lui însuşi nu i se permitea să publice în ‚Gazeta literară' post scriptumul referitor la nota lui Zoil din ‚Viaţa romînească. Astfel, această şedinţă de pregătire a Congresului scriitorilor poate fi datată mai exact (1956) şi, de asemenea, deducem că a publica într-o revistă presupunea un control din partea secţiei respective a Uniunii Scriitorilor, mai exact a organizaţiei de partid respective, unde ‚profesioniştii' criticii erau pe cale să-şi impună punctul de vedere în dauna ‚neprofesioniştilor' de felul lui Petru Dumitriu.

Propuneri pentru Prezidiul Congresului Scriitorilor

[148]Această listă, aflată la p. 95 a primului *Dosar de Securitate*, scrisă de mână, a fost probabil primită de Petru Dumitriu chiar în timpul şedinţei pregătitoare de care a fost vorba în nota precedentă. Pentru că ne e scrisă de mâna lui. Dar indică faptul că ‚cei aleşi la Congres' erau dinainte stabiliţi.

Regulament privind organizarea, funcţionarea şi atribuţiile Consiliului Superior al Editurilor

[149]La p. 97 a primului dosar de Securitate se află această dactilogramă, care era o anexă la Ordinul Ministerului Învăţământului şi Culturii nr. 288/17.XI.1959. Petru Dumitriu, care fusese dat afară din postul de director al ESPLA, căpătase ăn loc acest post neplătit de membru în Consiliul Superior al editurilor, tocmai când i se născuse primul copil.Lista Membrilor Consiliului Superior al Editurilor

[150]La p. 99 a primului dosar de Securitate se află dactilograma membrilor Consiliului printre care urma să-şi desfăşoare activitatea Petru Dumitriu. Sistemul editorial românesc urma să se reformeze şi să fie alcătuit un ‚plan cincinal' pentru viitorarele apariţii editoriale, atât lucrări originale, cât şi traduceri din ‚literatura universală. Acest proces era, în concepţia liderilor epocii, parte a ‚preluării puterii'. În fapt, un mod de a canaliza voci ‚in nuce' dizidente, capabile să vadă întregul unei culturi, sensul ei de mişcare în Europa veacului XX şi de a le reduce la tăcere din start.

Mici observaţii

[151]Acest manuscris publicat, ca şi cele precedente, în ‚Caiete critice' 3-5/2003 l-am găsit la p. 101 a primului Dosar de Securitate indică o dată în plus constanţa autorului în ideile afirmate, dar şi procesul rapid pe care-l traversa, de asimilare a noilor lecturi.

[152]Citează numărul cel mai recent al revistei, semn că o citea în mod curent, încerca să se ţină la curent cu literaturile europene şi să le ofere o ‚replică' românească egala ca valoare şi amplitudine, dar izvorâtă din chiar problematica internă şi în prelungirea tradiţiei româneşti. Dominique Fernandez se afla în descendenţa critică a lui Gaston Bachelard, ca şi Georges Poulet şi Jean Pierre Richard, cu toţii traduşi în româneşte în anii '80. Erau grupaţi în jurul revistei respective şi ţineau de curentul unei ‚critici a imaginarului'.

[153]Articolul **Răscruce şi drum**, care figurează şi el în acest prim Dosar, îşi are, ca titlu şi conţinut, explicaţia în aceste afirmaţii.

[154]Subtextual, citeşte Sartre şi Camus. Ei sunt scriitorii cărora, mai ales, voia să le dea o replică prin scrisul său. Petru Dumitriu îşi lua în serios rolul pe care-l considera ‚al lui', de reprezentant al Estului, care avea menirea să ofere teme de regenerare literaturilor Vestului, teme de unitate culturală continentală pentru depăşirea momentului de criză al războiului rece.

(Autobiografie)

[155]Acest text dactilografiat, inedit, fără nici un titlu, este o autobiografie şi, pe deasupra, ilustrează părerea lui Petru Dumitriu despre rolul biograficului în procesul de creaţie. Textul se află la p.109 a primului Dosar de Securitate.

[156]Numele de familie al mamei, Debreczy (sau Debretzy, Debrety după grafia maghiară, adică din Debretzin) era secuiesc. Satul Chiuruş, de lângă Sf. Gheorghe, este populat mai mult de jumătate cu Debreczy. Secuii au fost triburi slave, de la confluenţa Kamei cu Volga, luate de triburile de maghiari ca scuturi vii în înaintarea lor din Asia spre Europa. Locul originar al maghiarilor se spune că a fost Tibetul. Dar, vreme de două veacuri, cât a durat înaintarea lor din Asia pînă în nordul Europei (mai exact nordul Franţei de astăzi), secuii şi-au pierdut limba proprie, dar nu şi conştiinţa propriei lor entităţi, după cum atestă Muzeul Național al Istoriei Secuieşti de la Sf. Gheorghe. Colonizarea, de către maghiari, a secuilor la trecătorile Carpaţilor, spre a le apăra mai ales de tătari, în vreme ce ei înşişi înaintau spre vestul continentului european, le-a sigurat acestora privilegii. Secuii n-au fost niciodată şerbi şi au avut drepturi cetăţeneşti ca şi maghiarii. Nu este însă mai puţin adevărat că mama mamei, deci bunica dinspre mamă a scriitorului, Kàtalin, era de neam maghiar, după cum îşi amintesc cei care au cunoscut-o. Citez aici pe d-na doctor Elena Săbiescu, din Tg. Jiu, prietenă a Lilei Dumitriu, sora scriitorului, care-şi aminteşte de copilăria fraţilor Dumitriu şi de bunică, sigura care

le dădea, pe ascuns, dulciuri copiilor, crescuţi draconic de mamă, numai cu fructe proaspete şi obligaţi să facă mult sport. Nimeni din familia Debreczy n-a fost însă bogat, nici nobil. Particula nobiliară ‚von' este o invenţie a lui Petru Dumitriu. Iar ‚moşia' de la Baziaş era o grădină de legume (aceea din *Salata*), cu vreo câţiva pomi, după cum am văzut chiar eu ducându-mă să filmez, pentru un documentar (difuzat pe TVR 2 în anul 2001) despre Petru Dumitriu (*Ştiri de senzaţie*). Difuz ori conştient, Petru Dumitriu a funcţionat însă după datele sale biografice. Cartea publicată cu pseudonimul Pierre Travel (despre care atunci încă nu ştiam), cu titlul *Le repos ou l'Asie intérieure* atestă acest lucru. Mai mult, întrebându-mă, în 1999, în cursul unei discuţii, care a fost prima mea impresie cînd l-am cunoscut, i-am spus că văzusem două lucruri: mai întâi un om care se întorsese cu spatele către viaţă, făcea tot ce putea ca să se izoleze, apoi văzusem un călăreț minuscul alergând pe o câmpie nesfârșită ‚de Asie profundă', spre linia orizontului. S-a schimbat la faţă şi cred că astfel, ghidat de intuiţie, aşa cum şi eu mă ghidasem după intuiţie când i-am spus ce văzusem, mi-a oferit onoarea, consfinţită prin mai multe scrisori, de a face ediţia *Operelor* sale.

[157]Această atmosferă constituie subiectul prozei de debut a lui Petru Dumitriu, *Nocturnă la München.*
[158]Celelalte patru piese de teatru au fost: una despre istoria lui Corso Donati după *Istoriile florentine* ale lui Machiavelli; o piesă cu piraţi; *Istoria tragică a Manoelei Amargo*, *Greşala*. Vezi şi mai sus, nota nr. 16, articolul lui Petru Comarnescu.

Entretien avec...Petru Dumitriu

[159]Interviul, aflat la p.117 a primului Dosar de Securitate, e în franceză, rubrica se numeşte *Entretien avec*, este luat cu ocazia aparţiei romnului *Drum fără pulbere*. Autorul mătruriseşte că tocmai pleacă la Canal, unde are o întâlnire cu cititorii în cadrul Săptămânii cărţii. Primise Premiul de Stat pentru ea. În acelaşi an fusese laureat şi Nicolae Jianu pentru *Izvorul luminilor*. E întrebat dacă l-a ajutat întâlnirea de la Constanţa şi spune că da, muncitorii l-au făcut să rescrie jumătate din roman. Că s-a documentat 3 ani. Romanul avusese 15000 exemplare tiraj. Se tradusese în ungureşte, slovacă, cehă, urma să apară în rusă, franceză şi germană. Anunţă că în 1953 îi va apare în ‚Viaţa Românească' *Pasărea Furtunii*, roman inspirat din viaţa pescarilor de la Marea Neagră. A petrecut două veri cu pescarii pentru documentare. S-a tipărit în "La Roumanie nouvelle" din 15 ianuarie 1953.

Sărbătorirea lui Mihail Şolohov la Uniunea Scriitorilor.

[160]Mai ales după 1989, Petru Dumitriu a comparat situaţia lui în literatura română cu aceea a lui Mihail Şolohov în literatura rusă. Fiindcă, în vreme ce el a fost repudiat ca susţinător al regimului comunist, Mihail Şolohov a continuat şi continuă să fie considerat, în ţara lui, unul dintre marii prozatori ai veacului XX. Textul se află la p. 118 a primului *Dosar de Securitate* şi a fost publicat în Informaţia", V, 1955.

Contemporanii comuniştilor

[161]Textul se află la p.119 a primului *Dosar de Securitate*. A fost publicat în ‚Gazeta literară' din 10 noiembrie 1955, după cum însemnează pe text, cu creionul, chiar Petru Dumitriu. Este un indiciu despre cât de atent era cu ceea ce scria. De altfel, dosarele de Securitate conţin şi numeroase articole apărute în presă, decupate din reviste. Acesta este articolul în care mărturiseşte despre discuţia lui cu Sartre de la Beijing, despre care considera că l-a lămurit în legătură cu drumul pe care-l avea de urmat pentru edificarea lui ca scriitor în dialogul inter-cultural Est-Vest. De cel puţin două lucruri n-a ţinut seama: că Sartre nu era reprezentantul autorizat al întregii literaturi franceze, că în Franţa, spre deosebire de România, exista o pluralitate de orientări, iar Sartre nu reprezenta la Congresul Scriitorilor din China, precum el, Petru Dumitriu, vocea unei ţări, ci – cel mult – a unei orientări. A confundat deci partea cu întregul, de unde, în continuare, erori de procedură. A fost tentat să suprapună părerile lui proprii peste cele ale interlocutorului, confundînd reacţia de politeţe a aceluia cu similitudinea de păreri. Fiindcă nu cred ca Sartre să-şi fi exprimat, faţă de Petru Dumitriu, dezacordul la adresa lui Malraux, a lui Faulkner etc. Dar procedînd astfel, Petru Dumitriu s-a înşelat nu doar pe sine – fiindcă fugind spre Franţa a mizat pe o atmosferă pe care n-o va regăsi – ci i-a înşelat şi pe cititorii şi confraţii români cărora le-a dezvăluit acest fel de a vedea lucrurile ca şi când chiar aceasta era realitatea. Lipsa uriaşă de informare, faptul că aici ajungea doar presa de stânga, a făcut ca, în literatura acelei perioade, Franţa să fi fost percepută ca o ‚voce' aproximativ unitară (a stângii franceze) şi îndreptăţită să se sprijine pe stânga din ţările socialiste spre a-şi apăra valorile în faţa dreptei. Mi se pare însă că abia dincolo de aceste credinţe se află creaţia propriu-zisă şi că despre valoarea ei avem de discutat.

Toate forţele vii părăsesc tabăra trecutului

[162]Textul figurează la p. 120 a primului Dosar de Securitate. Articolul s-a publicat în 'Scânteia' din 26 noiembrie 1955. A fost în cinstea aniversării Revoluţiei Ruse care a adus la putere Sovietele şi fiindcă se împliniseră cincizeci de ani de când apăruse articolul lui Lenin - *Organizaţia de partid şi literatura de partid* . Articolul lui Petru Dumitriu pe acest subiect merită să fie menţionat dintr-un singur motiv : el constituise substanţa argumentelor lui Ov. S. Crohmălniceanu pentru negarea lui Petru Dumitriu şi pentru introducerea 'liniei dure' a partidului în judecarea valorii literare, culturale în sens mai larg, adică, pe scurt, în judecarea valorii de orice fel. Vezi m ai sus nota nr. 17. Iar cu acest articol Petru Dumitriu voia să spună că textul lui Lenin trebuia luat sub beneficiu de inventar, ca parte a istoriei care a stat la baza stării prezente, dar nu mai este un argument 'viu' în judecarea prezentului.

[163]Acesta este un sonet al poetului Quevedo y Villegas, scriitor spaniol (1580-1645), iezuit, erudit, reprezentant al barocului. Traducere de Petru Dumitriu. N-avea nici o legătură cu revoluţia maghiară. De alfel, peste ani, Petru Dumitriu însuși a devenit iezuit. Alături de traducerea lui, pe aceeaşi foaie de hârtie, se mai află notat: Van Eyck, Holbein, Giotto, Boticelli, portretistica, fotografia (fot. autentică, ca şi naturalismul, dă o impresie de mister, nu contribuie la înţelegerea insului). Luptătorul

cu barosul precede pe *Moise* al lui Michelangelo. Preluarea metodei, nu a formelor. Îngrijit lucrat. Anecdotismul lui Breugel.

(Fişe de creaţie)

[164]N-am înţeles de ce aceste fişe de creaţie figurează la Dosarul făcut lui Petru Dumitriu ca aderent la revoluţia maghiară din 1956. Atunci i se spunea ‚contrarevoluţia' şi era incriminatoriu să fi fost de partea ei. Se află la pp. 224-225 ale acestui Dosar.

[165]Primul punct este tăiat. Textul ar fi fost următorul: *I. Cărţi « deshise ». Ce înseamnă asta ? Finalul «deschis » ?*

[166]Sic! *Însele.*

[167]Rândul de deasupra acestuia a fost tăiat. Scria: *Adelaida. Nici Kossuth, nici Petöffi.*

[168]Text manuscris aflat la p. 227 a primului *Dosar de Securitate*.

Nexus

[169]Încă o fişă de creaţie (manuscris) aflată în dosarul de ‚contrarevoluţionar' al lui Petru Dumitriu. Se află la p. 230.

[170]Numerotarea de la 1 la 3 este tăiată. Textul ar fi fost următorul:
1. Cl. Ivanovici Interpret!
2. Leonaş Tănase. Nevastă-sa
3. Zizi Schmoll.

[171]Punctul 6 este tăiat. Textul ar fi fost: *Dimineaţa, Tery, razie*.

[172]Punctele 8 şi 9 sunt tăiate. Textul ar fi fost următorul: *8. Bombardamentul. « Dacă eu mă curăţ, unde o să mai găsească o legătură aşa de bună ? » 9.Claudiu şi Zizi la ziar : "Trebue să-ţi vorbesc neapărat ! »*

Dosarul nr.16
Adolescenţii

[173]Acesta ar fi fost, în viziunea autorului, textul de legătură dintre *Cronică de familie* (mai exact finalul *Cronicii*) şi *Colecţia de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*. Petru Dumitriu a gândit ambele romane ca pe un bloc unitar, cu personaje, situaţii şi flux temporal menite să permită comunicarea dintre aceste două mari romane. Spiritul ansamblului se raportează astfel, în chipul cel mai direct, la cele două mari modele scriitoriceşti ale lui Petru Dumitriu: Balzac şi L.N.Tolstoi.

Textura literară însă este, plenar, o “opera aperta” în sensul lui Eco, iar ca stil este asemenea filmelor neorealiste ale lui Fellini.

[174]Textul cuprindea o perifrază ştearsă de un cititor necunoscut cu cernelă, şi care suna astfel: *micul oraş capital al unei mici ţări din Sud-Estul Europei.*

[175]Textul a fost citit de cel puţin două persoane în această formă, una care a făcut modificări cu cerneală (v. vota nr. 2) şi alta care a făcut modificări cu creionul, actualizând mai ales ortografia, deoarece Petru Dumitriu a scris toată viaţa după normele ortografice antebelice. Persoana care a corectat ortografia a cerut şi un referat asupra textului, după cum e notat în colţul din stânga jos al acestei prime pagini: *Ref.*

[176]Petru Dumitriu scria cu *â.* Stau mărturie toate textele sale manuscrise, indiferent de perioadă. Aceasta este însă o dactilogramă şi, probabil, dactilografa însăşi a corectat textul tacit, dactilografiindu-l şi punînd î. Tot astfel, mai sus, *sînt* în loc de sunt, cum scria Petru Dumitriu. Folosim, în această transcriere, normele ortografice actuale, care, de altfel, erau şi ale autorului.

[177]Aici Petru Dumitriu a pus virgulă, dactilografa la fel. Ea este anulată cu creionul. Menţionez acest lucru deoarece Petru Dumitriu nu separa propoziţiile în frază ori cuvintele în propoziţie după regulile gramaticii româneşti, ci după regulile latinei. Atunci când construcţia trimitea la un acuzativ cu infinitivul ori la un ablativ absolut, o punea între virgule, ghidându-se după semantică. Mama sa nu vorbea corect românește, iar româna a învăţat-o la şcoală, ca şi de la o profesoară franţuzoaică, din Baziaş, pe nume Vicenzia Henriette, căsătorită Românu (nume folosit de Petru Dumitriu în volumul de debut: *Metamorfoza lui Sebastian Românu*), care vorbea însă cel puțin șase limbi. Astfel, el a acoperit lipsurile pe care le resimţea prin raportare la limba de origine a românei: latina. De altfel, mai târziu, şi-a şi scris rugăciuni şi pilde în latină.

[178]Aici există un[1] scris cu creionul, dar nici o explicaţie în subsol. Probabil Petru Dumitriu n-a mai primit înapoi acest text. Deoarece el face parte din inventarul de texte aflat la Securitate după fuga autorului, ar fi interesant de ştiut cum a ajuns împreună cu celelalte, care formează dactilograma *Biografiilor contemporane…* şi unde se află toate manuscrisele autorului, despre care SRI spune că nu le mai deţine (cf. unei adrese primită de Academia Română în anul 2003).

[179]Cuvânt şters şi scris deasupra, cu creionul, Cristian. Probabil acest cititor necunoscut se gândea la continuarea *Cronicii*, adică la unele texte din *Biografii…* aflate cel puţin în fază de proiect avansat (şi pe care le ştia!), deoarece Cristian va fi unul dintre fraţii Ionescu, personaj auctorial colectiv al *Biografiilor…*şi, schimbând aici numele, a încercat să impună o unitate de demers, o traversare de la *Cronică de familie* la *Colecţia de biografii, autobiogrfii şi memorii contemporane* prin unitatea de viziune a personajului auctorial. Lucru pe care, până la urmă, autorul nu l-a finalizat, abandonând acest text.

[180]V. nota 175.

[181]V. nota 175.

[182]V. nota 175.

[183]V. nota 175.

[184]Cele trei puncte sunt şterse cu creionul şi e pus semn de întrebare.

[185] Astfel în dactilogramă.

[186]Între *punea* şi *apăsă* e un dezacord, semn că textul încă nu fusese fixat de autor, ori a greşit dactilografa.

[187]Cu creion, este şters*u*din*boxeurul*.

[188]Textul este şters cu creion, începând de la Adrian şi până la *Cronicii*, iar deasupra e scris, tot cu creion: *Cristian (Marina) îi spunea vecinului său, desigur răspunzînd la o întrebare.*

[189]Aici este iar pus [1], dar nu există nici o notă. Dar sigur e o greşeală pe care autorul ar fi corectat-o dacă revedea textul, mai ales că, un rând mai sus, este umblat pe text. Corect ar fi *Ostroemischen*, nu *Ostroenischen* (Roman de Răsărit).

[190]V. nota 175.

[191]Cuvânt şters.

[192]Peste *s* este pus cu cerneală *z*.

[193]V. nota 175.

[194]Corectat cu creion: *una*.

[195]Apare din nou, în creion [1], dar fără adnotare în josul paginii.

[196]Aici este anulată cu creionul liniuţa pusă între Ernst şi Erich, semn că cititorul ştia corect numele autorului.

[197]Şters cu creionul şi scris deasupra *cunoscutul*.

[198]Corectat cu cerneală: *deseară*. Probabil corecturile cu cerneală erau ale lui Petru Dumitriu, cele în creion nu.

[199]Cuvânt tăiat cu cerneală.

[200]Textul dintre ghilimele e şters şi scris cu creionul pe deasupra: *trenul şi în halta.*

[201]Corectat cucreion:*trebuie.*

[202]Despărţit cucreionul:*de la*.

[203]Corectat cucerneală:*trebuie*.

[204]Corectat cucreion:*sandvişuri*.

[205]Virgula e anulată cu cerneală.

[206]Idem ca mai sus.

[207]Litera i din ,aşi' e ştearsă cu creion. Există mai multe corecturi în creion, dar sigur nu-i aparţin lui Petru Dumitriu, fiindcă el a scris toată viaţa aşi, nu aş.

[208]Cuvânt adăugat în creion. Nu e scrisul autorului.

[209]Corectat cu creionul: Mai bine să plecăm!

[210]Corectat în creion: trebuie. Menţionez toate aceste lucruri, aparent fără importanţă, au de fapt importanţa lor. Petru Dumitriu este un scriitor român fără să fi avut româna ca limbă maternă. mai mult, mamma sa nu şi-a învăţat copiii nici maghiara. În plus, mama a învăţat româna după ce l-a cunoscut şi s-a îndrăgostit de viitorul soţ, Petre Dumitriu. Conştient de acest handicap, dar considerîndu-se chemat să lase neamului românesc o operă, scriitorul a încercat să suplinească lipsurile pe care le avea folosind latina ca model, iar la școală a învățat temeinic româna, câștigînd Premiul I pe țară la concursul de la Tinerimea Română. Foloseşte cuvinte şi particularităţi bănăţene ale vorbirii, auzite şi memorate din copilărie.

[211]Corectat cu creion: jaluzelele.

[212]Acest punct de vedere asupra ,celeilalte părţi' implicată în istoria postbelică a României, care echilibra balanţa şi înfăţişa cititorului dramatismul istoriei contemporane însăşi a poporului român, fracţionat în curente contrare şi suferinţe asemănătoare, n-avea cum să treacă de cenzură. Petru Dumitriu realiza probabil, chiar pe când scria, că o carte astfel echilibrată nu putea să apară în România.

[213]Textul sublinat a fost adăugat cu creionul, de o altă mînă decât a autorului.

[214]Text adăugat cu creionul.

[215]Cuvânt adăugat în creion.

[216]Cuvânt adăugat cu creionul.

[217]Cuvintele subliniate sunt adăugate cu creionul.

[218]Şters cu creion *cellalt*, lăsat doar *cel* şi adăugat *mai mic*.

[219]Cuvintele subliniate sunt şterse cu cerneală.

[220]Text adăugat în creion.

[221]Cuvântul *ochii* este tăiat cu creionul şi scris deasupra *privirea*.

[222]Şters cu creionul *vin* şi scris *molan*.

[223]Tăiat vu creion *vrând* şi scris *voia*.

[224]Cuvintele subliniate sunt adăugate cu creionul.

[225]Cuvintele subliniate sunt adăugate în creion.

[226]Cuvânt tăiat cu creionul şi scris *spus*.

[227]Cuvîntul subliniat adăugat în creion.

[228]Textul subliniat scris în creion.

[229]Aiciapare dactilografiat Cristian în loc de Adrian.

[230]Din nou scris Adrian, în loc de Cristian.

[231]Corectat cu creion: *celălalt*. Toată viaţa Petru Dumitriu a scris însă *cellalt*.

[232]Cu creionul, pus în faţa cuvântului semn de cap de rând, numele şters, iar deasupra scris *C*.

[233]Corectat cu creionul: *creieri*.
[234]Corectat cu creion: *Salvarea*.

[235]Corectat cu creion: *Adineuri*.

Dosarul nr. 24
(Dosar german)

[236]Cu siguranţă autorul a primit tot dosarul de presă al traducerii nuvelelor sale în Germania Democrată. Este semnul unei duble stări de fapt: pe de o parte că, şi în alte ţări socialiste, informaţia (fie şi asupra unui subiect minor cum era o traducere literară) era centralizată într-un singur punct: organiţaţia de partid (în acest caz a Uniunii Scriitorilor, fiindcă schimbul de informaţii a avut loc între Uniuni); iar pe de altă parte, că vehicularea acestei informaţii era făcută „în beneficiul sistemului” , ceea ce însemna şi că un scriitor precum Petru Dumitriu era pus să servească în toate ţările socialiste aceeaşi cauză a uniformizării de opţiuni valorice şi de atestare a unei direcţii social-economice unitare la nivel de sistem, dar şi că o „voce” auctorială putea folosi întregul sistem drept cutie de rezonanţă. Acest din urmă fapt l-a şi păcălit pe Petru Dumitriu – de altfel nu numai pe el, ci şi mulţi alţi creatori, nu doar români, ci din tot lagărul socialist – inoculîndu-li-se ideea că au pătruns în alte literaturi doar graţie meritului propriu. În realitaate, ei erau folosiţi ca „trasoare pe timp de furtună”, pentru a semnaliza unitatea virtuală a orientării ideologice a sistemului, capacitatea lui de a replica celuilalt sistem. Contextul era al războiului rece. Dar semnul sigur că Petru Dumitriu s-a lăsat păcălit a fost acela că, la plecare, a trimis o scrisoare conducerii de partid, scriind că urmează să fie tradus (era vorba de *Cronică de familie*) în franceză, engleză, germană, italiană şi spaniolă, aşa că va avea mijloace de subzistenţă. In fond, fusese tradus la data aceea doar în Franţa, şi încă în cadrul unor programe „de destindere” care nu depăşeau contactele şi acceptările oficiale dintre cele două mari sisteme sociale.

Dosarul de presă este mult mai voluminos decât îl înregistrăm aici, doar ca indiciu al unei probleme de „tratament al scriitorului” (Scriitorul ca reper pentru cultura lagărului socialist).

[237]S-au tradus nuvelele *Nopţile din iunie* şi *Bijuterii de familie*, cu titlul generic *Sămânţa şi rodul*.

[238] Chestiunea Canalului Dunăre – Marea Neagră a fost unul din pilonii programelor lagărului socialist în ansamblul lui. Pe de o parte, făcea pereche cu alt mare şantier de canal, Volga-Don, aflat în ţara socialismului biruitor, pe de alta ilustra faptul că socialismul e un sistem la fel de puternic – deşi se încerca izolarea lui – ca şi sistemul capitalist., fiindcă nu existau doar problema Canalului de Suez şi a Canalului Panama, ci iată, socialismul avea propriile sale canale. În RGD cartea lui Petru Dumitriu a fost receptată de recenzenţi pe acest fond. S-a publicat chiar harta lucrărilor Canalului Dunăre-Marea Neagră, ceea ce depăşea cu mult orizontul cărţii, în sensul despre care vorbeam mai sus. În plus, Gheorghiu Dej, care voia să păstreze independenţa măcar teritorială a României, afirma, ori de câte ori avea prilejul, că acest canal este lucrat de români, cu forţe româneşti, el nu era « al lagărului socialist », deşi românii fuseseră ajutaţi cu tehnică sovietică şi RGD-gistă. Sub acest aspect, cartea lui Petru Dumitriu era una pro-românească. De aceea a şi reacţionat atât de violent Gheorghiu Dej la fuga lui Petru Dumitriu. Pierduse un aderent la « direcţia naţională » a partidului. În fapt, Petru Dumitriu, care nu simpatiza cu regimul sovietic, nu simpatiza nici cu acest curs pe care-l luau lucrurile.

[239] Prin urmare, în 1953 lui Petru Dumitriu i se traduc în RDG două cărţi şi i se difuzează filmul făcut la Bucureşti după *Nopţile din iunie*, imediat după apariţia cărţii.

Autorul ar fi preferat, atunci, o ecranizare după *Bijuterii de familie*, au fost discuţii în presă, dar n-a avut câştig de cauză.

Dosarul nr. 25
(Corespondenţă oficială)

[240]Am aşezat în ordine cronologică scrisorile primite sau trimise în perimetrul 1958 (sfârşitul anului) – 1959 (până în primăvară) deoarece astfel devine mai clară înlănţuirea dintre cauze şi efecte, câmpul de forţe în aria cărora este cuprinsă viaţa lui Petru Dumitriu şi în ce fel forţele implicate încercau să păstreze ascendentul asupra lui. Intre a fi controlat, manipulat şi a-şi fi propriul lui stăpân, scriitorul român n-a avut nici o alegere. Chiar alegând Occidentul, nu devenea mai liber, mai stăpân pe propria sa situaţie, aşa cum avea să mărturisească chiar el târziu, după 1989, în revista „Apostrof", scriindu-i Martei Petreu. Dar simpla lectură cronologică atestă împingerea lui „în unghiul mort" cum s-ar zice, fără nici o speranţăe de a ieşi de acolo altfel decât fugind din ţară.

[241]Avertizat deja, după cum rezultă din scrisoarea precedentă, asupra a ceea ce nu avea voie să facă, Petru Dumitriu încearcă să păcălească sistemul şi să profite de ceea ce considera a fi dreptul său. Nu lua în considerare că într-un sistem centralizat se ştia totul, că nu era vorba de persoane şi instituţii fără legătură între ele. Dactilograma se află la p. 59 a dosarului. Dar tentaţia sa era mare, ştia, cum scrie, despre Cehoslovacia, soţia sa fusese prima soţie a fostului ambasador al României în Cehoslovacia, Nicolae Fotino. De altfel, cei doi „soţi" au rămas prieteni până la sfârşitul vieţii, chiar și după ce Irina (n. Medrea) îl părăsise pe Petru Dumitriu. Mai mult, pe Nicolae Fotino, atunci director al Asociației de Drept Internaţional (ADIRI), l-a rugat Petru Dumitriu să-l ajute (după 1980) să revină în România, după cum susținea Virgil Cândea, și el director al Asociației România, aflată în aceeași clădire cu ADIRI. Dar Petru Dumitriu a pus asemenea condiţii de libertate a deplasărilor şi scrierilor sale, încât cererea n-a fost acceptată. Cf. Și mărturiei Coraliei Fotino, a doua soţie a lui Nicolae Fotino.

[242]Dactilograma, aflată la p. 77 a Dosarului, este adresată directoarei Editurii Tineretului, căreia autorul îi oferise spre publicare un roman inedit, *Tinereţe nouă*, încasînd 80% din drepturile de autor. Dar nu predase cartea, nici n-a scris-o, şi editura dorea să-şi recupereze banii folosind drepturile de autor luate în avans din ceea ce i s-ar fi cuvenit pentru *Vânătoare de lupi*, reeditare, de altminteri, oferită tot de autor editurii.

[243]Textul, aflat la p. 73 a Dosarului, indică felul cum, împins de condiţionările băneşti din ţară, chiar şi de limitarea accesului la edituri, autorul caută o ieşire care i se pare a fi contractarea traducerii *Cronicii de familie* cu Editions du Seuil. De fapt, editurile româneşti fuseseră centralizate prin apariţia Direcţiei Editoriale, care filtra atât apariţiile, puritatea lor ideologică, dar şi cererile de bani în avans, fiindcă se crease obişnuinţa ca scriitorii să trăiască pe datorie, asigurându-şi astfel editarea viitoare a unor titluri, reeditările, ceea ce ar fi însemnat acoperirea cheltuielilor.

[244] Eugen Filotti, cu care autorul era în bune relaţii, are curtoazia să-i adreseze şi o scrisoare personală, semnalându-i faptul că împotriva lui exista „o indicaţie de sus", semnul că fusese luat în vizor şi că nu era cazul să procedeze în virtutea părerii sale că între instituţiile statului n-ar fi fost o legătură. Era. Partidul era pretutindeni. Petru Dumitriu a înţeles despre ce era vorba şi, cum se va vedea, a reacţionat. El luase bani în avans de la editură pentru o versiune în engleză şi una în franceză a *Cronicii de familie*. Editura solicită, prin adresa nr. 4716, aflată la p. 79 a dosarului, restituirea sumei de 18.593,75 lei avans. Această editură era una de propagandă, se ocupa de imaginea României în străinătate. Chiar furnizase pentru Seuil, în cazul *Cronicii de familie*, unele materiale, probabil traducerea brută, în franceză, a *Cronicii*.

[245]În cadrul aceluiaşi proces de reorganizare a sistemului, „noul val" considera că poate renunţa la Petru Dumitriu şi el este pus pe liber, oferindu-i-se un post neplătit la Consiliul Editurilor, tocmai când aştepta să i se nască primul copil. Astfel, era pur şi simplu condiţionat să trăiască din avansuri luate de la edituri. Dar nici acest lucru nu era posibil, în condiţiile în care, prin acelaşi proces de reorganizare, şi editurile recuperau banii daţi în avans. Multe din scrisorile autorului sunt răspunsuri la această stare de lucruri. Pe de o parte trăia cu impresia că n-a „cedat" destul solicitărilor de partid şi încerca s-o facă pentru a reveni astfel la normal, pe de alta, realiza că cedarea se face în registrul creaţiei însăşi şi căuta o instanţă care să-l preţuiască pentru scrisul său. Un fapt e sigur: că la interferenţa acestor întâmplări Petru Dumitriu **era împins** în afara sistemului şi se pregătea să-şi schimbe viaţa.Textul se află la p. 68 a *Dosarului nr. 25*.

[246] Ultimele două scrisori – Al. I. Ştefănescu, redactorul şef al editurii, era soţul Ninei Cassian, cei doi se cunoşteau bine, de altfel fuseseră colegi şi în cadrul sistemului editorial – se află la pp.69-70 ale Dosarului.

[247]Scrisoarea (acesta este manuscrisul. De altfel, în toate cazurile Petru Dumitriu a păstrat manuscrisele, trimitea dactilograme şi adesea păstra o copie şi după dactilogramă) a fost trimisă după prima vizită la Paris, împreună cu soţia. Se observă ce încântat era. Dar, dincolo de asta, ideea de a i se publica primul volum al *Cronicii*... cu titlul *Boierii*, nu-l încânta deloc. I se părea că limitează acţiunea cărţii la o clasă a vechiului regim, fără deschiderea pe care – considera autorul – o oferea „noii lumi româneşti". Şi chiar aşa stăteau lucrurile, dacă ne gândim că romanul n-a fost niciodată tradus la Paris până la capăt.

[248]Prin urmare editura indică, aşa cum făcuse şi Eugen Filotti, direcţia din care venea atacul. Ministru al Culturii era Constanţa Crăciun, ilegalistă, deşi fiică de bancher antebelic. Ea preluase ministerul de la Pompiliu Macovei, şi el ilegalist, care între timp devenise reprezentantul României la ONU şi se afla la Paris, unde avea să stea peste douăzeci de ani. Dactilograma se află la p.68 a Dosarului.

[249] La paginile 61-63 ale Dosarului se află scrisorile către conducerea Ministerului Învăţământului şi Culturii şi conducerea de partid, cerînd sprijin (neprincipial, fiindcă solicita derogarea de la lege în virtutea dreptului cutumiar) în chestiunea avansului

bănesc. De remarcat faptul că, exact în acelaşi timp, sfârşitul lui 1958 şi începutul lui 1959, i se deschidea „calea Occidentului" prin publicarea *Cronicii* ... la Paris. Petru Dumitriu însă n-avea deloc senzaţia vreunei manipulări.

[250]Petru Dumitriu călătorea a doua oară la Paris, în acest caz fără soţie (care aştepta primul copil) pentru lansarea *Cronicii de familie* (primele două volume). El scrie redactorului cărţii, dar se poate observa că era în bune relaţii şi cu directorul editurii. Scrisoarea se află la p. 64 a *Dosarului nr. 25.*

[251]Textul este o dactilogramă şi se află la p. 56 a dosarului. Revista respectivă apărea (şi apare) la Marsilia, promova în paginile ei literatură din ţările socialiste, ca şi a emigraţiei ori a cercurilor comuniste franceze.

[252]Scriitorul n-avea de gând să rămână în străinătate. Oricum, nu fără soţia sa.

[253] Epistola datează din februarie 1959, lună cel puţin fierbinte pentru Petru Dumitriu. Tot în februarie avea să-i scrie şi Savva Dangulov, fost şef al misiunii culturale a URSS la Bucureşti. Pompiliu Macovei lucrase, după cum mi-a spus, ca ministru al Culturii, cu acest personaj notoriu, care devenise apoi redactor şef al revistei „Inostrannaia literatura" (revistă de propagandă pentru străinătate, apărea în franceză şi engleză). Totuşi, dat fiind ritmul de desfăşurare a evenimentelor, se pare că „vocea" lui Petru Dumitriu urma să fie pierdută pentru lagărul socialist.

[254]Petru Dumitriu părea să ştie cine este Savva Dangulov, din tonul scrisorii reiese că ştia redactori ai revistei „Innostranaia literatura", oferă spre publicare texte din *Biografii contemporane*, dar tonul este vizibil mai rezervat decât faţă de cei de la Editions du Seuil. Conştient ori nu, credea că destinul său este „bon pour l'Occident", spera să fie o voce a României care răzbate în afara sistemului, a lagărului socialist.

[255] Articolul (aflat la p. 66 a *Dosarului* nr. 25) a fost trimis cuiva care se numea Piotr Palievski, probabil redactor la „Inostrannaia Literatura", dacă ne gândim că modelele literaturii ruse sunt atât de intens folosite pe parcursul articolului. Dar era conceput ca o comunicare pentru seminarul internaţional care a avut loc la Moscova în 1957 pentru studenţii care se specializau în literatură. Altminteri, substanţa exemplelor o constituie literatura a trei autori „modernişti": Andre Gide, James Joyce şi Ernst Hemingway. Nici o idee nu e nouă faţă de cele afirmate în articolele publicate în presa românească. Dar semnalez acest articol din două motive: pentru engleza pe care-o stăpânea Petru Dumitriu şi pentru faptul că ambiţiona să producă un curent de opinie favorabil ideilor sale nu doar în România, ci oriunde se putea, în lagărul socialist şi chiar în afara lui. De altfel, cu mici diferenţe, ideile acestui articol au fost reluate în materialul timis revistei „Les Lettres Françaises" (către Anne Villelaur) şi este interesant, pentru cel care compară cele două texte, să observe variabilele lor: astfel, în textul „bon pour les soviétiques", Petru Dumitriu nu-i pomeneşte deloc pe Joyce, Kafka, Faulkner, Hemingway, nici măcar pe Maupassant. El vrea să uniformizeze tendinţele şi acceptările ideologiei literare, după cum le susţinea, dar cu mare grijă pentru cele două spaţii culturale. Poziţia de „intermediar cultural" între două mari sisteme sociale, cu opţiuni ideologice diferite, cu standarde şi tradiţii

diferite, este o intuiţie clară a autorului (pentru cel ce compară aceste articole). După cum îi era clară şi necesitatea „deschiderii reciproce" a porţilor culturale. Totuşi, în ce priveşte spaţiul francez, este de menţionat faptul că voia chiar mai mult de la el: voia să i se accepte, ca român, ca apartenent la un spaţiu cultural din est şi dintr-o ţară mică, dreptul şi capacitatea de a formula standarde culturale noi „bune pentru Occident", de a putea regenera ceea ce i se părea experimentul cultural sortit pieirii prin aducerea în discuţie a unui tip de realism implantat în chiar inima vieţii, a realităţii. Acest lucru n-avea să-i fie acceptat niciodată, dar mai ales după fuga în Occident. Totuşi ideea există, refuzul imitaţiei există, capacitatea culturii române de a fi o voce distinctă abia că există. Dar între existenţă şi acceptarea ei mai este un prag de trecut de ambele părţi sau, mai exact, de către toate părţile implicate în procesul respectiv. Ce preiei şi ce nu, ce admiţi şi ce nu sunt chestiuni nu numai de univers cultural, ci de relaţie integratoare pur şi simplu. Adică, pe scurt, de capacitate ori incapacitate de integrare a celuilalt. Iar această chestiune, văzută de Petru Dumitriu la jumătatea veacului XX, abia că este marea chestiune deschisă a veacului XXI. Cred că România n-a avut nici un intelectual asemena lui Petru Dumitriu, care să fi sesizat chestiunea conflictuală la nivel de ansamblu spaţial şi temporal şi să fi căutat soluţii. Cred de aceea că abia acum, la începutul veacului XXI, problema Petru Dumitriu trebuie deschisă ca un avans şi un temei pentru înţelegerea proceselor formative care dau standardele culturii române în ansamblul european.

[256] Textul se referă la numărul special dedicat de revista „Europe" României, cu prilejul unui deceniu de socialism. Dactilograma scrisorii şi a articolului încep la p. 19 a *Dosarulu*i nr. 25.

[257] Acesta este manuscrisul (incomplet) al articolului de prezentare a prozei româneşti publicat de Petru Dumitriu în numărul dedicat României de către revista „Europe", despre care am scris şi mai sus. Prin conţinut, nu afirmă nimic deosebit faţă de publicistica românească referitoare la primul deceniu postbelic al prozei româneşti. Dar ceea ce este aici semnificativ este faptul că sesizase tentativa europeană (franceză în orice caz) de a percepe România nostalgic, cu regret pentru „boierii" din trecut, fără a vedea (sau a admite?) valoarea creaţiei postbelice. Această idee răzbate în toată publicistica lui Petru Dumitriu, fie că e vorba de tradiţie şi inovaţie, fie de proza postbelică, fie de literatură în general. Fie că a scris în româneşte, în franceză sau în engleză. El vorbeşte de teme noi, tipuri umane noi care – literar vorbind – completează paleta posibilităţilor scriitoriceşti. Estul ar completa astfel registrele Vestului Europei.

[258]Aceasta era recenzenta pentru literatură a revistei „Les Lettres Françaises", director Louis Aragon. Ea scrisese şi despre Zaharia Stancu. Se observă deci că, înainte de fuga spre Franţa din 1960, autorul încercase să-şi asigure contacte şi relaţii în stânga franceză şi literară. Dactilograma scrisorii şi articolului încep la p. 13 a dosarului.

[259]Trimitere la *Absalom, Absalom!* a lui Faulkner.

[260]În dactilograma textului, faţă de manuscris, s-a adăugat: n'empêche pas qu'il soit nettement différent de son grand modèle; et personne ne dira que *Sur le Don paisible* est …
[261] În manuscris sunt scrise şi apoi şterse cuvintele: chacun y vit à travers sa propre subjectivité.

[262]Textul subliniat e scos din dactilogramă (există în manuscris): qui est le lustre pour les plus grands romanciers qu'a produit l'humanité şi înlocuit cu: *qui est le romanesque. Au meilleur sens du mot: celui illustré par les plus grands romanciers qu'a produits l'humanité.*

[263]„Oglinda şi cronica veacului" a fost chiar sensul programului literar promovat de Petru Dumitriu, iar Shakespeare a fost pentru el, care voise dintru începuturi să fie dramaturg, modelul suprem.

[263]În ms. racontées, cuvânt înlocuit în dactilogramă cu: *dites du tout!*

[264]În continuare, a fost scris şi apoi şters, în manuscris, acest text: *Et maintenant, si mes romans à moi ne sont pas bons, ce n'est pas la faute au pays ou à l'époque, de nôtre coté du monde, mais celle de mon manque de talent ou celle de ma paresse: de nôtre coté du monde et de nôtre siècle, il en devrait sortir que des bons romans.*(Și acum, dacă romanele mele nu sunt bune, nu este eroarea țării sau a epocii aici, în partea asta de lume, ci aceea a lipsei mele de talent ori a trîndăviei mele: în această parte de lume și în acest veac n-ar trebui să apară decât romane bune. Trad. E.Ț.)

[265]Hermine Pilder locuia la Bucureşti. Ea a fost contactată de editura din Hamburg, de redactorul Harriet Wegener, care citise versiunea franceză a *Cronicii de familie* şi voia să obţină o traducere în germană după originalul românesc.

Dosarul nr. 31

[267] Aceste două fişe aflate la pp. 10-11 a *Dosarului* sunt un indiciu legat de elaborarea *Cronicii de familie*. Cartea e aproape terminată, sumarul celor trei volume aproape definitiv ca proiect. Dar autorul stabilea ca un farmacist proporţia între părţi, notându-şi câte pagini urma să dedice fiecărui personaj. Arta lui Petru Dumitriu este a unui vizual. Adesea îşi desena interioarele, lămpile pe care urma să le descrie. Michelangelo era modelul său plastic, arta lui directă, împlântată în faptic şi real era visul lui Petru Dumitriu de transpus în cuvinte şi de aplicat vieţii contemporane româneşti. În acest sens, clasicizant şi renascentist, opţiunea literară a lui Petru Dumitriu se apropie de a lui George Călinescu. Poate independent unul de altul, poate Petru Dumitriu admirându-l pe Călinescu, cei doi scriitori au găsit aceeaşi soluţie de „ieşire din situaţie", adică de a face literatură adevărată în ciuda ideologiei şi metodei unice impuse de calea sovietizantă a României.

[268]Această indicaţie bibliografică se află la p.12 a Dosarului şi atestă o preocupare – la nivelul perioadei cînd scria *Cronica...* pentru conceptul filosofic de timp, pentru transgresarea fiinţei dintr-un moment temporal într-altul. Henriette Yvonne Stahl îi deschisese calea spre acest tip de experienţe care ţin de magie. Totuşi, interesat de filosofie, Petru Dumitriu face, ca amator, pentru el însuşi, o sinteză între fizică, filosofie şi magie. Revin asupra influenţei lui Wittgenstein asupra lui, ca şi a dialogului continuu cu Bertrand Russell (de pildă *De ce nu sunt creştin*), din familia spirituală a cărora făcea parte şi care l-au marcat până la ultimul eseu, încă inedit, intitulat *Non credo, oro* (*Nu cred, mă rog*), un fel de ultim mesaj adresat ţării lui.

[269]Notele se află la pp. 13-14 ale dosarului. Se pregătea, prin şedinţe la Uniunea Scriitorilor, în prezenţa unor personaje din Biroul Politic (al CC al PMR), după cum e notat, Congresul Scriitorilor, care avea drept model Congresul Scriitorilor Sovietici şi Congresul PMR. Petru Dumitriu, care a susţinut la acel congres *Raportul asupra prozei*, a fost criticat fiindcă „se băgase” în critica de poezie (Beniuc, Nina Cassian), pentru că publicase la „Viaţa Românească” *Satul fără dragoste* de Radu Boureanu (despre asta a publicat în „Gazeta literară” o scrisoare deschisă de autocritică). De asemenea, i s-a interzis să-şi publice replica la nota lui Zoil din „Viaţa românească”. Pe aceste note se află mai multe desene abstracte, dar şi două lampadare cu abajur şi picior ornat.

[270] Fişa se află la p. 15 a *Dosarului.* Acest mod de lucru, prin aşezarea pe coloane a numelor şi prenumelor, pentru a găsi cele mai potrivite combinaţii, a fost şi al lui Caragiale. Chiar s-a publicat un întreg dicţionar de nume pe care şi-l făcuse Caragiale şi la care apela când avea nevoie. Pentru Petru Dumitriu nu umorul ori satira constituie sensul combinaţiilor de nume, ci fixarea personajelor într-un timp anume, într-un context social, într-un mediu cultural căruia aparţineau. Pentru Petru Dumitriu combinaţia nume-prenume este „parfumul” despre care vorbeşte în articolul către „Les Lettres Françaises”.

[271] Această fişă, aflată la p. 70 a *Dosarului,* fixează în timp finalul *Cronicii*, fiindcă acest text ar fi trebuit să constituie „finalul deschis” către următarea cronică, numită *Colecţia de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*.

Eseuri şi alte texte

Nocturnă în München

[272]Text de debut, publicat în „Revista Fundaţiilor Regale”, nr. 6/1943. La revistă fusese dus de tatăl său, colonelul Petre Dumitriu, care, la fel ca şi mama, credea în talentul deosebit al fiului.
[273]Atmosfera Münchenului în război va mai apărea, târziu, în *Biografii contemporane...* Cât despre personajul Vivienne, dragoste din studenţie, din Germania, ea apare în *Proprietatea şi posesiunea* (tot parte a *Biografiilor...*), iar autorul a păstrat amintirea iubirii reale din acea perioadă, fiindcă într-un post

scriptum la o scrisoare pe care mi-a trimis-o în 1999, mi-a scris că se numea cu adevărat Euridice, că era „o nemţoaică frumoasă”, dar că ea, de fapt, nu l-a iubit. Se pare că era fiica unui profesor al Universităţii din München.

Şapte poeme

[274] Titlul *Şapte poeme* conţine într-adevăr un ciclu de şapte poeme, fără titluri pentru fiecare, publicate în suplimentul „Revistei Fundaţiilor Regale”, numit „Caiet de poezie”, din mai 1946. Toţi cei care au publicat în acest caiet, în ordinea apariţiei, sunt: Tudor Arghezi, Mihail Celarianu, Demostene Botez, Sanda Movilă, Horia Furtună, Ion Caraion, George Dan, George Magheru, Const. Ruso, Petru Dumitriu, C.T.Lituon, Alexandru Lungu, Mihail Crama, Alexandru Vona, Alexandru Tudor Miu, Constantin Deşliu, V. Cristian, Mircxea Popovici, Ioan I. Horga, Victor Kernbach, Stere Popescu, Titus Ştefănescu Priboi, Emil Manu, Al. Marius, Samson Lazăr, Radu Căplescu, George Pătrăuceanu, Iordan Chimet, I.N.Soare, Margareta Sterian, Maria Rovan, Radu Teculescu. Prezentarea versurilor lui Petru Dumitriu este făcută de Tudor Arghezi. Reproduc textul: „ Aseamăn poema, Cetitorule, cu o perlă care creşte în straturi concentrice; dar cu cât se adaugă cuvinte mai depărtate în timp de cele care au tradus emoţia generatoare, cu atât este mai puţin poemă. Ai gusta desigur textul nemijlocit, forma primă. Dar multora li s-ar părea această formă haotică, şi emoţia, de nerecunoscut fără frază, numai cu ajutorul succesiunii de imagini; şi pe bună dreptate.

Elaborarea textului este asemănătoare cu demersul esenţial al ştiinţei, care consistă în a introduce înţelesuri în datele brute ale realităţii. Aşa eu întâi am copiat fluxul mental, apoi am încercat să leg imaginile între ele, prin sensuri. Cetitorule, vei continua cum îţi place operaţiunea aceasta; vei adăuga sensuri; vei adăuga mai ales vibraţia emoţională specifică ţie.” Câteva lucruri trebuie spuse în legătură cu această prezentare: tânărul Petru Dumitriu l-a vizitat pe Tudor Arghezi, după cum mărturiseşte în publicistica sa, şi îl considera vârful de lance al poeziei româneşti contemporane. Îi va fi cerut acestă prezentare. Dar interesant este că a primit-o şi că maestrul observă un detaliu tehnic care, mai apoi, va fi teoretizat şi folosit de Petru Dumitriu inclusiv pentru proza sa: finalul deschis, acela care permite interacţiunea scriitor-cititor, prelungeşte lectura cu viaţa însăşi a receptorului, produce o osmoză. Acest mod de a face literatură a fost descoperirea secolului XX şi, după cum am observat cu prilejul comentării articolului despre romanul românesc, Petru Dumitriu a formulat conceptul de „opera aperta” înaintea lui Umberto Eco, ceea ce nu înseamnă însă că acest tip de literatură începe cu el. Ar fi mai corect să spunnem că era în aerul veacului. De altfel, textele din *Euridice - 8 proze* fuseseră scrise deja la această dată. În afară de două traduceri, din Tu Fu şi Quevedo, am mai găsit, între textele cedate de SRI Academiei Române, un singur poem original scris de Petru Dumitriu. Se află în **Dosarul nr. 31**, la p. 74, trebuie că aparţine anului 1956 şi îl transcriu aici pentru valoarea lui de premoniţie (fiindcă nu suntem decât la jumătatea veacului XX) a marelui cutremur care va anula sistemul socialist însuşi: *Solus:*

De beznă-s anii şi bicisnicie
pe care-i port ca lanţuri fără somn
Război de-alarme surde, monotone,

de semne şi de şoapte-n faptul serii.
Străjer răzleţ al oastei ce s-a dus,
prin mii de morţi şi de-nvieri răpus,
şi iar de pază-n pragul din apus,
cu armele de pâslă-ale tăcerii.
Restriştii-mpotrivit pe veresie,
rotind în calea timpului, vecie
şi-n a osândii un „ce-o fi să fie”,
pândit de umbre, părăsit de stea,
orbete-ndrăgostit de noaptea sa,
şi dibuind cu-auzul său himeric
cutremurul ce creşte pe-ntuneric.

Euridice. 8 proze

[275]Pentru prima oară volumul a fost publicat în 1947, la Editura Fundaţiei Regale pentru Literatură şi Artă. Dar o parte dintre texte fuseseră deja publicate în presă, astfel: *Întâlnire* (fragment din *Euridice*) în „Universul literar” 18/1945; *Euridice*, în „Revista Fundaţiilor Regale” 6/1945, *Niobe* **„**Revista Fundaţiilor Regale” 3/1944, *Argonautica* „Revista Fundaţiilor Regale” 10/1944, *Arlechin* **„**Revista Fundaţiilor Regale” 7/1945. Ediţia din 1991, Editura Eminescu, Bucureşti, cuprinde, pe lângă cele opt proze, şi piesa de teatru *Preludiu la Electra* (din care revista „Apostrof” publicase în nr. 1/1990 Actul IV, scena VII), luată direct din revista unde apăruse pentru prima oară: „Revista Fundaţiilor Regale” 2-3/1945. Petru Dumitriu a dat spre lectură această piesă Teatrului Naţional, dar comisarul sovietic care superviza repertoriul teatrului, a interzis să se joace. Aşa se explică perifraza „tiranie rusească” la care se referă autorul în prefaţa pentru această ediţie de *Opere* dedicată textelor din primul său volum. *Preludiu la Electra* s-a jucat, după 1989, la teatrul din Piteşti, dar şi la Bucureşti, la Theatrum Mundi, stagiunea 2000 – 2001. Întregul volum este, ca intenţie, compus din „epistole” ale unui bărbat îndrăgostit (poate cântăreţul Orfeu, soţul ei după mitologie), aflat într-o altă lume, ori măcar aparţinând altei lumi decât Euridice prin esenţa lui umană. În vreme ce portretul „cântăreţului” este pregnant şi multiplu, poate fi ghicit sub multe înfăţişări, al Euridicei este ideal, iluzoriu, aproape pretext, de n-ai bănui sentimentul de iubire (tot al cântăreţului) pentru ea, care-o face să arunce scânteieri stranii şi fascninante prin întunericul timpului. Trebuie să remarc faptul că, din punctul de vedere al felului cum este tratată în acest text coordonata temporală, Petru Dumitriu se înfăţişează din capul locului ca un postmodern, fiindcă în cetăţile greceşti mitologice se întâlnesc deopotrivă personaje biblice, otomane, renascentiste, medievale, de veac XIX şi de veac XX. Dar totdeauna personajul auctorial, cu toate alter egourile lui, este matematician. Cu alte cuvinte un om al logicii (nu spun al raţiunii, acesta era apanajul grecilor, iar personajul nostru era asiatic şi sudic, oricum, altceva decît grec. Dar învăţase de la Argonauţi – spre deosebire de Medeea – principiile convieţuirii în cetate, renunţase la „barbarie” pentru calitatea de „cetăţean”. Tânărul scriitor care era Petru Dumitriu se resimte în acest fel de gândire de influenţa profesorului său de logică de la Universitatea din München, care-şi dezvolta teoriile plecând de la greci (Herodot, Hesiod), dar fa fost decapitat de nazişti fiindcă era evreu.

[276]Petru Dumitriu a dorit ca Academia Română să-i editeze operele, drept care a alcătuit un sumar şi, pentru textele alese, a scris mici prefeţe. Le-a însoţit de o scrisoare adresată profesorului Eugen Simion, mai apoi preşedintele Academiei Române, care-l vizitase la Metz în 1995, împreună cu poetul Marin Sorescu, pe atunci ministru al Culturii. Prefeţele şi scrisoarea au fost trimise la Bucureşti prin fax, în 1997, originalele le-am primit de la Petru Dumitriu la Metz, în anul 2000 şi le-am dat posesorului de drept atunci când am început lucrul la această ediţie. Scrisoarea adresată profesorului Eugen Simion, ca şi textele prefeţelor pentru ediţia de opere, le-am publicat în „Caiete critice" 3-5/2003. Reproduc aici textul adresat profesorului Simion:

D-sale D-lui Acad. Eugen Simion

Bucureşti
Metz, 10 iunie 1997

Îţi mulţumesc pentru adânca, înţeleapta şi nestrămutata dumitale prietenie. Îţi trimit şi-ţi încredinţez pefeţe pentru o eventuală ediţie de *Opere*. Le vei aranja D-ta sau, cine ştie când, alt editor, adică îngrijitor al ediţiei. Eu le scriu fără nici o speranţă, la 73 de ani, numai ca să-mi fac datoria faţă de mine însumi şi faţă de cititorii eventuali, într-un viitor necunoscut. Se pare că ţara se va alipi în sfârşit cândva Europei şi civilizaţiei apusene. În momentul de faţă am impresia că serviciul poştal român e vraişte, nedemn de o ţară civilizată. Sper că mă înşel şi că adevărata cauză e trista şi sinistra tradiţie a serviciilor secrete comuniste, adică actuale. Sper că mă înşel şi în privinţa asta. În orice caz, îţi voi trimite fotocopii până îmi confirmi primirea în scris şi atunci originalul. Dumnezeu să te binecuvânteze.

Al D-tale
Petru Dumitriu

Post scriptum M-am gândit ca, în continuarea dedicaţiei către Dl. Preş. Iliescu, să adaug: precum şi D-lui N.V. Constantinescu, primul preşedinte al României[I] ales la prima victorie în alegeri a unei opoziţii libere în ţara noastră. Dar nimic nu mă încurajează în direcţia asta.

Post post scriptum Oamenii ăştia nu se gândesc la viitor, la ce mutră vor avea în istorie? Nu le pasă! Nota referitoare la introduceri: Am scris, şi scrisă rămâne[II], prefaţa la *Opere* dedicată D-lui Preşedinte Iliescu. Am scris şi prefeţe la unele opere, respectiv, în ce priveşte cele spurcate de tirania comunistă, sovietică, rusă, prefeţe menite a explica dece unele opere nu merită să supravieţuiască – deloc sau în cea mai mică parte, nerămânând decât scurte sau ceva mai cuprinzătoare – fragmente ca dovezi a ce ar fi putut fi operele respective, de n-ar fi fost oribila tiranie a barbariei marxist-leniniste-staliniste din anii 1944-1989, de care am suferit până în 1960, când m-am smuls – şi de atunci, din cauza infamelor complicităţi ale stângii intelectuale din Occident... Iată prefeţele, unele, poate, în două versiuni.

[277]Niobe era, în mitologia greacă, fiica lui Tantal (el însuşi fiul lui Zeus) şi soţia lui Amphion (alt fiu al lui Zeus), cel care ridicase din nou zidurile Tebei. Totuşi fondarea cetăţii fusese făcută de fenicianul Cadmus, cel care a dăruit Europei primul alfabet. Niobe a avut 7 fii şi şapte fiice, dar, fiindcă a ironizat-o pe Leto, iubita de neam trac a lui Zeus, care

avea doi copii, Apollo şi Artemis, aceştia s-au răzbunat, ucigându-i copiii Niobei, cu excepţia unei fiice, Chloris, devenită mama înţeleptului Nestor, participant la expediţia Argonauţilor, ca şi la războiul Troiei. Este interesant de observat că Petru Dumitriu alege, pentru primul său text, repere ale începutului de drum în civilizaţia europeană şi, de asemenea, alege o problemă psihologică eternă: a mamei care-şi pierde – din vina ei – copiii. Ambele teme vor deveni permanente pentru scrisul acestui autor. Un alt reper postmodern îl constituie stratul de referinţă, de acroşaj al textului în inima receptorului. Acesta din urmă trebuie să preceadă şi completeze, prin cunoaştere livrescă, textul scriitorului, să participe şi să se implice în el, să producă o osmoză între lumea lui proprie şi lumea textului, pentru a-i pricepe dedesubturile şi a vibra la mesajul lor. Nu este mai puţin adevărat că intervalul 1943-1945, când au fost scrise majoritatea textelor, vibra el însuşi de mesajele puternice ale unei lumi în schimbare. Acest fundal al istoriei româneşti şi europene este „pânza" nevăzută, dar nu mai puţin prezentă, fiindcă pe ea se află zugrăvit totul, text cu text. Şi fără această pânză textele nici nu pot fi citite.

[278]Scriitorul rămâne în interiorul familiei mitologice pe care şi-a ales-o, istorisind – mitologic exact – călătoria Argonauţilor până în Colchida, în căutarea Lânii de Aur. Dar sensurile sunt sensibil îmbogăţite cu valenţe noi. Colchida era pe locul de azi al Crimeii (Taurida tracică), Misiile se aflau la nordul şi sudul Dunării (erau numele latin al Daciei), fluviul de care vine vorba e chiar Dunărea, iar grecii, care practicau o navigaţie de cabotaj, au trecut cu adevărat în lungul coastelor scitice (Dobrogea de azi), „ultimul port" de care vine vorba în această povestire fiind Histria. Geografic și istoric Petru Dumitriu respectă adevărul.

Simbolic, vrea să pună faţă în faţă lumea civilizaţiei europene (al cărei fundament estre Grecia antică) şi a Asiei. Aventura este fabuloasă în ordine simbolică, fiind o întâlnire între lumi proiectate după norme diferite. Mai mult, personajul căruia i se adresază autorul, la începutul şi la finalul textului său, se numeşte Euridice (mitologic soția tracului Orfeu), numele real al iubitei sale din studenţie, din Germania.

Ea trebuia să observe, în anul de graţie 1943, când a fost scris textul, că „aventura" pe care-o trăia lumea, era una de „ciocnire civilizaţională" cum a definit-o Samuel P. Huntington în *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, 1997 (*Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, Antet, 2002), cu referire la chestiuni mai largi şi mai noi decât acelea ale Europei de la jumătatea veacului XX. Problema pusă în acest text a constituit şi ea temă de refleţie în multe din textele literare ale lui Petru Dumitriu. Şi nu mă refer aici decât la romanul *Le repos ou l'Asie intérieure*, scris cu pseudonimul Pierre Travel şi publicat la editura Julliard (care a confirmat fatul că acest pseudonim este al lui Petru Dumitriu) în 1969.

[279] Această poveste a despărţirii dintre Euridice (considerată siungura fiică rămasă vie a Niobei, ceea ce, după mit, nu este adevărat, Niobe, ea însăși de neam trac după ambii părinți, a născut pe muntele Sypilus, din Frigia tracică, pe Artemis și Apollo) şi Asmodeu (acest nume apare în *Biblie*, în *Cartea lui Tobias* şi este numele

---

[I]Confuzie între V.N.Constantinescu, preşedinte al Academiei Române la data preluării de către Academie a fondului scos de la SRI, graţie chiar dilegenţelor lui Petru Dumitriu pe lângă Virgil Măgureanu, directorul SRI, şi Emil Constantinescu, preşedintele României.

[II] Anunţă această prefaţă – dedicaţie, dar n-o trimite.

unui demon biruit de Tobias. De fapt, numele ca atare apare întâi în *Zend Avesta* ca Ashma Daeva, apoi în *Talmud* ca Ashmedai. În orice caz, prin origini şi substanţă, Asmodeu face parte din altă dinastie spirituală decât Euridice. Cei doi poli ai relaţiei de iubire sunt şi doi poli culturali diferiţi. Dacă rămâne adevărat că Euridice era iubita lui din München de care-l despărţise războiul (povestirea e scrisă în 1944 şi, spre final, găsim textul: „După cele din urmă mângâieri se despărţiră, lăsînd în urmă dezastrul şi nimicirea şi sfârşitul lumii; el plecă într-o depărtată ţară cu pustii de nisip, cu capre şi seminţii obscure, ea către văile părăsite ale Muntelui"), atunci autorul continua să identifice civilizaţia europeană cu originile ei din sudul Grecciei de azi (Thomas Mann în *Iosif şi fraţii săi* susţine această teorie a ciclului acesta al civilizaţiei omeneşti ca început acolo, prin raţionalismul tuturor construcţiilor), în vreme ce, pe sine însuşi, se identifică de fapt cu originile sale asiatice. Ştia şi îşi recunoştea lui însuşi acest lucru, fiindcă, la origini, maghiarii sunt veniţi dinspre Tibet, iar secuii de la confluenţa Kamei cu Volga. Țara caprelor şi a nisipurilor era patria lui română, unde a revenit, cu adevărat, în 1944. Iubita din Germania va face carieră ca personaj în scrierile lui Petru Dumitriu, sub diverse nume, până la *Incognito*.

[280] Euridicei îi povesteşte personajul auctorial despre soarta iubirii dintre Arlechin (personaj sudic, provenit din teatrul popular italienesc al Renaşterii) şi Osmonda (personaj de saga nordică). Textul este analiza incompatibilităţii dintre cei doi actori implicaţi: deşi se iubesc, nimic nu va merge între ei, fiecare se va pierde pe sine şi singura condiţie a regăsirii conturului propriu este renunţarea la celălalt. Dincolo de pildă, trebuie să citim, ca şi în precedentele texte, că şi aceasta este o scrisoare a studentului român (el, cel sudic) către iubiata din München (ea, cea nordică). Dar naraţiunea transcende acestei situaţii, problema de fond fiind aceea a culturii sudice versus cultura nordică, ambele arhetipuri de zidire a fiinţelor omeneşti. Lecturile de filosofia culturii, ca şi umbra uriaşă a lui Goethe şi spun cuvântul în aceste prime construcţii literare ale lui Petru Dumitriu, perioadă când el însuşi îşi defineşte tipologia umană şi se structurează în raport cu lumea, cu tendinţele ei contrare şi deopotrivă cu oricare confluenţe posibile. După profunzimea demersului şi aria luată în calcul, se presimt deopotrivă amplitudinea demersului viitor ca şi ţinta lui înaltă.

[281]Personajul auctorial, identificat aici cu tebanul, îi trimite „îndepărtatei Euridice" veşti despre cetatea lui, care traversa zodia Leului (adică început de august. Textul a fost scris chiar în august 1944!), cea mai tulbure dintre toate, când tiranul Penteu îşi va pierde capul din cauza noului zeu, Dyonisos, şi a noii religii aduse de acesta.

[282]Pentru prima oară la Petru Dumitriu motivul dublului este chiar „substanţa conţinutului" (cum ar fi spus Hijelmslev) acestui text. Personajul auctorial, scriindu-i Euridicei, o înştiinţează despre inseparabilii Sebastian şi Prospero. Sebastian, martirul roman şi creştin din veacul al V-lea, ucis de Diocleţian pentru credinţa lui, dar Sebastian Românu, nume venit, nu, după cum s-ar crede, de la român şi România, ci de la Henriette Vicenzia Românu, profesoara sa încă de la vârsta de patru ani, o adevărată „mamă-surogat". Ei i se adresează, în fond, mărturisirea sfâşiată a „metamorfozei" sale, ca fiu spiritual ce se depărta cu paşi uriaşi de învăţăturile prime, silit de flăcările Bactrianei şi Pasargadei. Fiindcă, evident, Sebastian, care vedea capitala distrusă şi plină de tancuri (textul e scris în februarie

1945 şi, cu siguranţă, fusese la Bucureşti, fiindcă predase „Revistei Fundaţiilor" texte care deja se publicaseră). De altfel, personajul nu era „românul", ci era de neam persan, asiatic. Din punct de vedere istoric, cetatea persană Bactriana (în arabă Balckh – migra.ia de acolo a dat Balcani, Balcic, Balc, pe frații Petru și Asan) a căzut în veacul al VI-lea e.n., generînd mişcarea mezilor şi parţilor, antrenând numeroase emigraţii asiatice, prin Poarta de Fier a Asiei, către Asia Mică şi nordul Africii. Pasargades este locul unde se află mormântul lui Cyrus al II-lea, regele perşilor. Perşii au constituit pentru civilizaţia greacă, şi la fel pentru Egipt, una dintre cele mai mari provocări. Ei ameninţau să schimbe reperele bazinului Mediteranei de Est, adică soarta întregii lumi civilizate, în favoarea „barbariei", cum numeau grecii vechi tot ceea ce le era exterior. Este deci interesant de observat în ce punct se plasează personajul lui Petru Dumitriu în raport cu Euridice. De altfel, veacul al VI-lea şi miezul lumii asiatice (Bactriana se afla undeva în nordul Afganistanului de astăzi) a fost şi perioada şi locul când au început migraţia maghiarilor şi secuilor către Europa. Celălalt personaj, Prospero (rezonanţa este shakespeariană, dar conţinutul lui uman nu, fiindcă e doar o altă întruchipare a lui Asmodeu, personajul apare şi în *Euridice*, fiind deopotrivă asiatic la origini), merge alături dar nu împreună cu Sebastian; cele două personaje traversează experienţa unui război modern (tunuri, tancuri etc.) şi experienţa întâlnirii sexului opus. Reacţiile, profunzimea angajării în această relaţie fac diferenţa dintre cele două alter-egouri şi produc metamorfoza finală. Copilul şi adolescentul se despart, în acest text, de bărbatul care-şi începe călătoria prin timp. Noul Sebastian este deja „omul cu ochii gri" (*L'Homme aux yeux gris*) pe care-l va reîntâlni Petru Dumitriu mult mai târziu, după ce meridianul vârstei înclina către apus. Iar, printre textele acestei cărţi chiar, mai există încă „omul cu ochii verzi". Cât despre Sebastian ca parte a unui ansamblu de alter-egouri, *Incognito* e poate exemplul cel mai răsunător, după cum şi Prospero îşi găseşte un loc, tot acolo.

[283]Scris în mai 1945, pe când autorul împlinea douăzeci şi unu de ani, acest text pune problema drumului de ales. Simbolistica este adecvată subiectului, semn că, de la început – datarea o indică de altfel – povestirile fuseseră concepute ca o serie unitară de mesaje, „butelii aruncate în mare" pentru pierduta Euridice. Este limpede din întâlnirea personajelor – într-un oraş pustiit de război – sentimentul de prag al tuturor acestor fiinţe: în faţa lor nu se afla încă pământul solid al cunoaşterii, în spatele lor totul era distrus. Pentru ce aveau să opteze? Pentru construcţia a ceva nou, ori pentru refuzul, distrugerea unui viitor necunoscut în numele trecutului care fusese atât de solid încât părea peren? Aceasta e „calea Damascului". Ca simbol pentru ceea ce se întâmpla în 1945, nu exista altul mai puternic decât Damascul. Fiindcă numele cetăţii apare încă în *Geneză* (v. *Biblia*), era capitală a regatului arameic (scrierea arameică este prima care foloseşte un alfabet, derivat din cuneiforme. Cadmus, fenicianul venit la Teba, îi dăruieşte acesteia literele acelui alfabet, devenite bază a tuturor alfabetelor lumii – v. legenda antică a dinţilor balaurului aruncaţi de Cadmus). Apoi egiptenii, Alexandru Macedon, Umaiazii şi Abbasizii (dinastii arabe) şi-o trec unii altora, fără ca cineva să fi putut atinge esenţa cetăţii, rămasă prin timp, până astăzi doar sie însăşi credincioasă. Acolo, spune *Biblia*, sfântul Pavel (Paul) s-a convertit la creştinism. Citesc din nou plurivalenţa sinelui auctorial în acest text, dialogul neintermediat – ca în celelalte – cu Electra, care străbate şi ea acest drum al Damascului. Asmodeu, Prospero, Paul (şi el un

alter ego, din moment ce creştinismul ne face să-i vedem mereu împreună pe sfinţii Petru şi Pavel), Agael şi Neftali, cel din ţara petrolului (în rusă petrol se spune *nefti*), tot atâtea interfeţe ale unui posibil eu, privesc cetatea (nenumită) distrusă de război, simt clipa de prag şi se însoţesc unul cu altul în căutarea luminilor Damascului, invidiata şi strălucitoarea cetate eternă. Trebuie reţinut mesajul final al lui Paul, fiindcă proiectează alegerea unei căi: „N-am fost în Ceruri, şi n-am nevoie de glasurile îngerilor ca să ştiu (şi acum era liniştit, nu mai surâdea) că avem în noi puterea şi pentru bine. Îi voi sili s-o aleagă pe aceasta, iar pe cei ce nu vor primi, să piară”. Şi aşa a şi fost. Indiferent cine era Paul, aceasta a fost calea folosită „în Damasc.” Nu mai era nimic altceva de ales.

[284] „Omul cu ochii verzi”, dar fără pupile, acela „liber în chip absolut” să aleagă orice cale viitoare, este sortit pieirii, spre deosebire de „omul cu ochii gri”, acela care şi-a închis calea şi destinul printr-o alegere anume. Pentru că viaţă fără alegere nu există. Singura alegere a liberului om cu ochii verzi, plasat în plin Bucureşti de-acum postbelic (textul este scris în noiembrie 1945, iar personajul auctorial apare cu numele Dumitriu), între Cişmigiu, Victoriei şi Piaţa Rosetti, este spre cel fel de inexistenţă să se îndrepte. Rămâne încă să ne gândim la destinul omului cu ochi cenuşii, acest alter ego încă necunoscut lumii largi, dar care-şi proiectase în momentul acela definit destinul, îşi văzuse calea îngustă către Damasc şi se pregătea s-o abordeze. Atunci şi în acest fel s-a născut cu adevărat scriiorul Petru Dumitriu, un om al veacului său, care avea să străbată necunoscutele încă drumuri ale Estului şi ale Vestului, ale Orientului şi Occidentului spiritual, ale „civilizaţiei” şi „barbariei”, de la Bactriana, mereu către Euridice. Povestea drumului, a drumurilor, este povestea unei creaţii, a „buteliei aruncate în mare”, din care, pescuind-o, desfacem mesajul şi încercăm să-l citim acum, la începutul unui nou veac şi unui nou mileniu. Ce şi cât a văzut, a intuit, a acceptat? Cum s-a plasat pe firul vântului istoriei sau contra lui, din ce semne şi repere este făcută această operă în întregul ei? Fiindcă un lucru e sigur: ştia de la început ce vrea să facă, nu proceda întâmplător, deşi, poate, uneori, silit de calea îngustă care exista. Fiindcă motivul acvariului din acest text ţine deja de *Cronică de familie* (*Acvarium*). Merită să citim până la capăt acest mesaj şi să tragem învăţămintele despre bucata lui de drum şi de veac, pentru toate căile viitoare şi posibile care se desfac, necunoscute încă, în faţa noastră, în bucata noastră de timp.

Preludiu la Electra

[285]Teribila dramă a Atrizilor se joacă din nou, altfel decât în tragedia greacă, altfel decât la Giraudoux, unul din modelele recunoscute de Petru Dumnitriu ale tinereţii sale creatore. Fiindcă ceea ce izbucneşte cu forţă la suprafaţa textului este chipul Clitemnestrei, „mama” şi „soţia” teribilă a tuturor textelor lui Petru Dumitriu. Iubita fragilă venită de departe şi respinsă, ducerea conflictului până la capăt, plasează într-adevăr evenimentele care inspiră această piesă la nivelul anilor când Euridice era marele model (modelul iubiriii, prima Euridice, respinsă de „mamă”, fiind fata din Basarabia întâlnită la Baziaș). În ordinea creaţiei dramatice de atunci (în 1943 Petru Dumitriu avea 19 ani şi era student la München, trimis cu bursă Humboldt şi îndrăgostit) aceasta era a patra piesă din şase scrise, după istoria lui Corso Donatti,

scoasă din *Istoriile florentine* ale lui Machiavelli, după o piesă cu piraţi, a cărei acţiune se petrecea pe una din insuliţele (plaurii) din mijlocul Dunării (insula fericită apare şi în *Proprietatea şi posesiunea*), o piesă cu titlul *Istoria tragică a Manoelei Amargo*, pe care Petru Comarnescu o pomeneşte, dar n-o analizează, apoi *Preludiu la Electra*. Concomitent a fost scrisă *Greşala*, unde motivul dublului, deja anunţat în *Euridice - 8 proze*, funcţionează pe fondul urmărilor războiului (fundal transparent, dar nenumit al piesei, modelul ei este shakespearian) şi, mai târziu, împreună cu Sonia Filip, o piesă jucată atunci la Teatrul Armatei, *La ora şase*, despre care n-a vrut niciodată să vorbească, fiindcă era în întregime o reverenţă în faţa ideologiei dominante a epocii, după cum n-a vorbit nici despre următoarea piesă, scrisă tot în colaborare cu Sonia Filip.

Aici, după *Preludiu al Electra*, în ediţia de *Opere* Petru Dumitriu ar fi vrut să se publice piesa *Greşala*, al cărei text dactilo, fără final, pregătit pentru actorii Teatrului Naţional, se află la Geo Şerban, dăruit de însuşi autorul, înainte de fuga din ţară. Cum însă acesta a pretins pentru achiziţia textului o sumă asupra căreia nu s-a convenit cu editorul, public aici sub beneficiu de inventatr prefaţa pregătită de autor în 1997, pentru editarea ei. Despre conţinutul piesei se poate citi în nota nr. 16, comentariul făcut de Petru Comarnescu în „Universul literar" 1/1945, care o citise în manuscris şi fusese impresionat. Prefaţa din 1997 a autorului sună astfel:

Această piesă, primită de Teatrul Naţional din Bucureşti şi deja pregătită pentru actori, a fost interzisă de consilierul sovietic de resort, al cărui nume l-am uitat. Pe vremea aceea Petru Comarnescu a fost un călduros susţinător al încercărilor mele de piese de teatru, toate împiedicate de iresponsabilii aşa zişi „responsabili" comunişti. Mai târziu, am săvârşit în colaborare cu Sonia Filip mai multe piese fără valoare, care, ele, au fost jucate. Să fie şterse din amintirea noastră şi a tuturora. Sonia Filip e liberă şi fericită în Statele Unite şi eu liber şi în parte fericit, în Europa; rămânem prieteni de-a curmezişul Atlanticului.

Vânătoare de lupi

286 Nuvela *Vânătoare de lupi* a fost publicată în " Viaţa românească" 7- 8/1949, pp. 97-151, apoi în volumul intitulat *Nuvele*,apărut la Editura Tineretului, 1951. Nuvela nu are variante. Tema ei este confruntarea surdă pentru stăpânirea pământului – şi în romanul *Ion*, al lui Liviu Rebreanu, pământul este chestiunea centrală – arătată aşa cum devenise ea imediat după al doilea război mondial, în satele româneşti, presate pe de o parte de de ideologia sistemului socialist, bazată pe directive intrepretate de « centul sistemului » numit Moscova (în prefaţa sa, din 1997, Petru Dumitriu numeşte acest fapt « tirania marxist-leninistă-stalinistă »), pe de alta de prelungirea inegalităţilor sociale din trecut, fiindcă 1907 a existat şi nu fusese un produs al ideologiei despre care vorbeam. La intersecţia acestor linii de forţă, satul românesc respira greu. Conflictele latente într-o stare de viaţă aşezată, normală, cu legi care să funcţioneze, devin acute pe fondul « vidului legislativ » cum se zice în termeni contemporani. Pământul nu era de dat nici după lege, dar în absenţa ei ! Atunci intervine dreptatea celui mai tare. Iar cel mai tare se vede până la sfârşit cine este, dincolo de încercările unui ţăran bogat ori sărac de a-şi face dreptate. Cel mai

tare a fost partidul, adică Partidul, un adevărat personaj al nuvelei, fiindcă de aceea îl şi scrie petru Dumitriu cu literă mare, chiar şi în 1997, după 48 de ani de la publicarea nuvelei.

Mi se pare ciudat că un scriitor este confundat cu scrisul şi mărturia lui şi acuzat astăzi în temeiul acestui fapt, de recunoaştere a unei stări de lucruri. Până într-acolo încât refuzul intelectualilor de azi de a distinge adevărul de interpretarea lor eronată, îi produce un complex şi scriitorul se simte dator, după o jumătate de veac, să ceară iertare societăţii româneşti. În fond însă el a descris starea de fapt, n-a provocat-o şi n-a apărat-o. **Aşa a fost istoria şi nu altfel**. Faptele pe care le descrie le-a văzut, de ambele părţi ale baricadei. Situaţia era cunoscută şi acceptată de ambele sisteme sociale, luată ca un fapt în toate marile capitale europene şi nu numai, chiar dacă a generat războiul rece. Fulgerele treceau cu mult pe deasupra lumii româneşti, toată această ţară era marginală în raport cu conflictul sistemic. Putea fi vinovat un scriitor român pentru ceea ce s-a întâmplat la jumătatea veacului XX în Europa şi în lume ? A strigat cineva că satul românesc suferă de conflicte deschise şi sângeroase şi a fost auzit mai bine decât Petru Dumitriu ? Nu. Pentru că sistemul socialist însuşi era acceptat, recunoscut, funcţiona ca o necesitate de echilibru planetar. Nu putem decât să recunoaştem în textele unui scriitor, oricare ar fi el, mărturia stării de fapt. Şi să-i mulţumim că ne-a lăsat-o, fiindcă cine-şi ignoră trecutul, zice înţeleptul, e silit să-l repete.

Primăvara lui şaptezeci şi unu

[287]Nuvela a fost publicată în revista "Flacăra" din 14, 21 şi 28 martie/1948, la aceleaşi pagini 6-7. Petru Dumitriu era redactor la această revistă. Nuvela a mai fost publicată în broşură separată în 1950, la EPLA, apoi n-a mai fost reluată, considerându-se (de către forurile de partid) că abordează o temă exterioară construcţiei societăţii socialiste în România. Adevărul este că autorul însuşi n-a insistat în reeditarea ei. Ceea ce scria în martie 1948 – ca o comparaţie implicită între Franţa post-revoluţionară şi România postbelică – fusese scris pe fondul unei serii impresionante de evenimente interne şi internaţionale, care aveau să devină cu totul lămuritoare pentru direcţia unică în care putea să se îndrepte un scriitor, ca să nu mai zic o țară. Fiindcă, în martie 1871, Comuna din Paris fusese o mişcare insurecţionlă izbucnită împotriva capitulării în faţa prusacilor. Disensiunile politice, dar şi economice dintre cei ce conduceau această primă mişcare proletară franceză, au făcut ca ea să fie înfrântă printr-un carnagiu care a rămas în istorie sub numele "săptămâna sângeroasă" (22-28 mai 1871). Petru Dumitriu scrie acest text în final de an 1947 şi îl publică în martie 1948. Ce se întâmplase în acel perimetru de timp ? În nr. 2/1947 al „Revistei Fundaţiilor Regale" se publică o recenzie la cartea lui Claude Roy, *Parisul răsculat*, semnată G.D, care se referă la aceeaşi Comună din 1871! Iar în nr. 8-9 din acelaşi an, directorul publicaţiei, Al. Rosetti, publică articolul *23 August 1944*. În iunie are loc reforma monetară. Este votată în noul Parlament o nouă Lege a teatrelor. Louis Aragon şi Elsa Triolet vizitează România (venind de la Moscova), aducînd României mesajul de încurajare al stângii franceze. Leonte Răutu introduce conceptul de „realism socialist", căruia i se va opune Petru Dumitriu în lecţiile de la Şcoala de Literatură despre realismul lui Balzac. Începe procesul membrilor

Partidului Naţional Ţărănesc, acuzaţi de înaltă trădare. În 30 decembrie România devine Republica Populară Română.

În 1948, ONU hotărăşte înfiinţarea statului Israel, pentru a linişti conflictul latent din zonă, între arabi şi evrei. URSS detonează prima încărcătură atomică. McCarthy înfiinţează în SUA Comisia pentru Activităţi Antiamericane, care începe o adevărată „vânătoare de vrăjitoare" împotriva celor ce aparţineau stângii americane, fie dovediţi, fie doar bănuiţi.

Tot în 1948, după Plenara a II-a a CC al PMR, se dă o direcţie unitară „misiunii artiştilor şi scriitorilor" de a sprijini noul regim. „Contemporanul" publică articolul (nesemnat) *Misiunea scriitorilor şi artiştilor noştri*. Are loc al III-lea Congres studenţesc, care înseamnă reorganizarea studenţimii după principiile noii puteri. Are loc Congresul Mondial al Intelectualilor şi Scriitorilor la Wrocław, în Polonia. Delegaţia română este condusă de Leonte Răutu. Pentru cele două mari sisteme politice, socialist şi capitalist, începe războiul rece. Se declanşează marile procese, pe de o parte de eliminare a comuniştilor care credeau în valorile internaţionaliste (Lucreţiu Pătrăşcanu în România, Rajk Lászlo în Ungaria, Traiko Kostov în Bulgaria, Rudolf Slansky în Cehoslovacia), pe de alta, de eliminare a „vocii" partidelor istorice: liberalii, ţărăniştii etc.). Se impune la conducerea partidelor comuniste ale ţărilor socialiste, ca urmare a programului trasat direct de Stalin, „linia dură", care avea ca scop, între altele, de a elimina „paralelismul de putere" în cadrul sistemului socialist (Stalin/Tito). Ca urmare, se declanşează denigrarea lui Tito şi a titoismului ca fenomen. În această bătălie se afirmă în România Gheorghe Gheorghiu-Dej. Mihail Sadoveanu publică în „Contemporanul" un articol substanţial intitulat *Importanţa mondială a literaturii sovietice*, menit să definească parametrii între care se va mişca „noua literatură română".

„Revista Fundaţiilor Regale" este desfiinţată, iar redacţia ei se reconstituie ca „Viaţa românească". Editura Fundaţiilor Regale este desfiinţată şi pe structura ei apare Editura de Stat pentru Literatură şi Artă.
Chiar în martie 1948, când publică acest text, au loc în România alegeri generale pentru Constituantă. Parlamentul României devine Marea Adunare Naţională, preşedinte fiind ales C.I. Parhon, care era şi preşedinte al Academiei de Medicină, membru al Academiei Române, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a URSS. Erau membri în acest parlament, între alţii: Mihail Sadoveanu, Vasile Luca, Iosif Chişinevshi, Leonte Răutu, Alexandra Sidorovici, Mihail Florescu, George Călinescu, Zaharia Stancu, Al. Buican, Mihail Roller, Ion Felea. Se hotărăşte ca dezvoltarea ţării să fie reglementată prin planuri cincinale.

Tatăl lui Petru Dumitriu, colonelul Petre Dumitriu, ofiţer de infanterie în Regimentul 94, este arestat (dus la Timişoara) în procesul de „golire" a armatei române de ofiţerii promovaţi de fostul regim (acest lucru e pomenit de scriitor în prefaţa, din 1997, scrisă pentru nuvela *Vânătoare de lupi*). În lumina tuturor acestor fapte istorice, nu se mai putea face fără primejdie nici o paralelă între înăbuşirea Comunei din Paris şi ceea ce se întâmpla în România. Totuşi, în ordine literară vorbind, acest text şi această preocupare pentru fenomenul francez îşi are importanţa sa, deoarece, târziu, în 1989, odată cu *Les Amours singulières*, Petru Dumitriu revine la tema franceză (ca spaţiu geografic şi istoric).

Drum fără pulbere

[288] Un fragment al romanului, cu titlul *La început a fost pustiul*, a apărut în „Contemporanul" din 18 august/1950 (p. 3, rubrica Temele noastre) şi reluat în „Viaţa romînească" 11/1950, unde-şi găsise supratitlul *Prolog*. De asemenea, în 1951 a fost publicat în broşură un fragment intitulat *Sărbătoare în zi de lucru*, unde Gheorghe Gheorghiu-Dej însuşi, cu numele în clar, face o vizită pe şantierul Canalului şi-l întâlneşte pe inginerul Pangrati (nume de personaj). Fragmentul, modificat şi fără numele real al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, figurează în roman. Publicarea romanului s-a făcut în întregime în „Viaţa românească", unde *Prologul* despre care vorbeam a continuat în nr. 12/1950, 1,2,3/1951, cu restul romanului. Dar primul text care indică intenţia de a folosi tema fluviului ca temă capitală a literaturii române contemporane (înainte de Geo Bogza, care scrie despre Dunăre, în presă, abia în „Gazeta literară" 1/1954), a fost în „Flacăra" din 22 august/1948, textul intitulat chiar *Dunăre, drum fără pulbere*, pe care-l transcriem în continuare: "Una sau două piese de teatru, trei sau patru cărţi: mai mult nu s-a scris despre oamenii Dunării ca şi cum marele ‚drum fără pulbere' n-ar fi una din arterele prin care bate viaţa ţării noastre; ca şi cum câmpiile grase şi rodnice, grele de rod, n-ar fi un dar al Dunării. Nu numai fluviul trebue descoperit; nu numai locurile şi ţărmurile; ci mai ales oamenii, trebuesc văzuţi mai de aproape, trebue să le fim prieteni, să şedem împreună cu ei împrejurul vreunui foc de coceni seara pe un cheiu în tăcere şi să ne facem o ţigare din foiţă groasă şi mahorcă - (s-au scufundat în '43 şi '44 şlepuri nenumărate încărcate cu vagoane şi vagoane de baloturi de tutun. Au atins antenele numai fire sensibile de oţel electrizat şi tigva uriaşe de oţel a răbufnit într-un geamăt nepământesc de apă şi fum. Pântecele şlepului a pleznit ca un harbuz căzut din căruţă şi baloturile de tutun au început să curgă la vale în jos, unele după altele, o sută, două, cinci, o mie, două, mii de baloturi de foi galbene de tutun jefuit din Ucraina. Cele mai multe au putrezit pe mâlul dela fund). Sau, mai bine trebuie să stăm în camera maşinilor, alături de mecanicul gol până la brâu, uns pe braţe, pe piept şi pe faţă cu uleiu negru, şi să privim cum se clatină şi se leagănă pistoanele mari ale maşinii, în străluciri unsuroase de oţel, de alamă şi tuciu negru, în mirosul de ulei fierbinte şi de abur. Seara, alături de mecanic şi de fochistul ieşit dindărătul cuptoarelor, negru ca un hornar, vom eşi la aer pe punte. Vaporul va fi oprit în vreun port, într-unul din zecile de porturi ale Dunării: vom şedea alături pe bastingaj, cu picioarele goale spânzurând deasupra apei – şi vom vorbi încet, în linişte, despre unele şi altele – sau poate ar trebui să stăm în picioare sus pe puntea de comandă într-o cabină cu pereţii din geamuri, unde toată lumea stă în picioare toată ziua, cu ochii ţintă la Dunăre. Toţi tac: căpitanul, secundul, pilotul. Sunt două roţi mari, una cu multe mânere, care amândouă comandă cârma. Aici sus vibraţia întregii scoici de fier, sub pulsaţia maşinilor, îţi pătrunde prin tălpi până în creştet, şi-ţi cutremură mereu fiecare os. Din când în când, pilotul învârte între palme roata cârmei ca pe o roată de fântână şi lanţurile ei alunecă fără zgomot, înecate de ulei negru-verde. Atunci prora vaporului se clinteşte uşor şi ocoleşte o geamandură care arată, în dreapta, locul unde mai sunt două braţe de apă sub talpa vasului, şi la stânga, grindul de nisip unde odată împotmolit vaporul trebue părăsit şi se desface încet sub năvala apelor. Departe în urmă, şlepurile somnoroase, pântecoase, vin ca un cârd de balene, trase de cabluri. Pe fiecare şlep e o căsuţă de lemn cu perdele albe la feraestră şi muşcate pe pervaz, unde locuesc nevasta şi copiii cârmaciului. Dar cârmaciul stă toată ziua şi uneori

noaptea într-o cabină sus deasupra pupei, în picioare, cu ochii la Dunăre şi la remorcherul din faţă, şi tace. Când vaporul coteşte, toţi cârmacii şlepurilor trebuie să execute manevra. Altfel, ciobanii care-şi pasc oile şi caprele pe colţii de stâncă atârnaţi sus de tot – deasupra Dunării, aud învale ţipetele jalnice şi prelungi ale sirenei şi văd pana albă de fum cum se înalţă în aer. Şlepurile stau îngrămădite în vreun colţ al Dunării, cu prorele îndreptate care încotro, cu cablurile încurcate şi rupte. Uruie ancorele şi remorcherul se întoarce şi dă ocol turmei urlând din sirenă; apoi trage fiecare şlep împotmolit – în parte până în mijlocul Dunării, îl ancorează acolo şi se duce să mai aducă unul. Până să se termine operaţia se îngrămădesc în sus şi în jos convoaie de şlepuri cu remorcherele ce ancorează şi căpitanii apasă din când în când pe pedala sirenei, înjurând printre dinţi. Dar întâmplări de acestea sunt rare, căci piloţii de remorchere şi cârmacii de şlepuri îşi ştiu meseria şi sunt mândri de ea.Nu degeaba pilotul care ştie să ducă vasul prin Porţile de Fier şi Cazane e plătit mai mult şi-şi spune 'pilot de cataracte'.

Sunt multe de povestit despre viaţa mecanicilor, fochiştilor, piloţilor, căpitanilor, oamenilor de punte şi cârmacilor de pe remorcherele şi şlepurile de pe Dunăre. E o viaţă grea şi aspră, dar îi face pe oameni curagioşi, dârji. Ar mai fi multe de povestit despre frumoasa Comisie Internaţională a Dunării, care îşi avea piloţii ei de cataracte, daţi afară adesea fără pensie, oamenii ei pe care îi adăpostea în cocioabe în vreme ce directorii se plimbau în pacheboturile albe cu aburi, Carolus Primus şi Ferdinand I şi locuiau în vile însorite, în porturile Dunării de Jos. Şi ar mai fi de povestit viaţa uitată a pescarilor în satele lor presărate pe ţărm. Ziua lor începe înainte de zori, când ies la pus undiţele de cegă în largul fluviului – şi se termină târziu seara când se întorc acasă cu peştele tras îndărătul bărcii, cu o sfoară petrecută prin „urechi" şi prin gură. Atunci vreun pescar mai voinic în loc să se ducă acasă îşi ia prostovolul, o plasă de azvârlit, ce-i mai zic şi năpaste, în dinţi şi cu două mâini îi face vânt de se duce învârtindu-se din toate bilele de plumb ce le are pe margini. Pescarul o lasă să se ducă la fund şi apoi, cu smucituri scurte de funie o smulge şi o trage afară, şiroind de apă. Prin ochiurile plasei străluceşte auriu pântecul crapului sau, palid-vânăt, vreun somn cu mustăţile lungi.

Viaţa singuratecă a satelor de pescari năpăstuite de zăduf, ţânţari şi friguri, trebuie povestită. Şi să se arate că lucrurile prind şi acolo să se schimbe, că, în aşezarea nouă de acum cartea şi chinina nu vor mai însemna, pentru această lume de pescari, simple visuri. Şi, tot astfel, viaţa satelor din baltă, care îşi văd în fiecare primăvară pământul înecat şi apoi spălat de Dunăre, şi uneori casele roase şi surpate de strecurarea apei. Într-un astfel de loc, la Bechet, a început să se schimbe viaţa aceasta străveche de lângă Dunăre, obidită şi supusă atotputerniciei apei. La Bechet, o mie şase sute de oameni zidesc un dig care va feri ogoarele de inundaţie. Vor mai fi asemenea diguri, multe şi nebănuit de mari. Despre ce a fost pe Dunăre şi pe ţărmurile ei, despre ce este şi ce va fi, trebuie povestit, despre locuri şi despre oameni."

Fragmentele pe care le reproducem în ediţia de faţă aparţin romanului *Drum fără pulbere*, ediţia a II-a şi ultima revăzută de autor, publicat la ESPLA,1952, puţin diferită de textele anterioare, după cum se va vedea. Prima ediţie apărută în volum, ESLA 1951, reproduce întocmai textele apărute în „Viaţa românească".

[289]Ediţia din 1952 este mult mai săracă din punct de vedere coloristic decât cea din 1951 (care este la fel cu aceea publicată în „Viaţa românească". Probabil cenzura, „criticile tovărăşeşti" de la Uniunea Scriitorilor, venite pe filieră de partid, „scrisorile de la oamenii muncii" apărute în „Scânteia" îşi vor fi spus cuvântul. Nu am argumente exacte decât în cazul romanului *Pasărea furtunii*, singurul pentru care există în Dosarele recuperate de la fosta Securitate manuscrisul, dactilograma, ca şi astfel de „scrisori". Dar cred că nu greşesc extrapolînd. În continuare, voi arăta diferenţele dintre cele două ediţii. Astfel, în 1951, acesta era capitoluul IX din cartea I şi avea titlul pus între ghilimele: *„Canalul nu trebuie să se facă".*

[290]Ediţia 1952: domnul Caraman; ediţia 1951: omul pe care nu-l cunoştea Mihai Pangrati.

[291]Ediţia 1952: Mateica; ediţia 1951: Colonelul Nicolae Mateica.

[292] Ediţia 1952: surorile; ediţia 1951: surorile lui Mateica.

[293] Ediţia 1952: Dar taci; ediţia 1951: Dar taci, dragă,

[294]Ediţia 1952: domnul Caraman; ediţia 1951: necunoscutul care fusese în vizită la doamna Vorvoreanu.

[295]Ediţia 1952: Acum; ediţia 1951: Acuma

[296] Text dispărut în 1952 faţă de 1951: Ştiţi ce? Eu nu Ruşi aşi omorî. Nu comunişti. Aşi omorî Americani.

[297]Text dispărut în 1952 faţă de 1951: Îşi dau seama cu cine au de-a face? Dece nu încep odată?

[298] Text dispărut în 1952 faţă de 1951: ai tact; ştii cum se face legătura.

[299]Ediţia 1952: - Canalul ăsta nu trebuie să-l termine niciodată! Niciodată!; Ediţia din 1952 continuă replica despre canal, după steluţă, cu un paragraf care nu se află în precedenta ediţie, şi anume pînă la următoarea steluţă; ediţia 1951: - Înţelegi? Trebue să ai un plan de acţiune... Un plan limpede...
A doua zi, Mateica plecă, vorbi la Constanţa cu inginerul Anghelescu, care părea să ştie de sosirea lui, şi că-l aşteaptă. A treia zi, era pe şantier, pe şantierul unuia din cele cinci oraşe noi, ca şef al personalului.
Spre seară, Maftei plecase de pe şantier. Se auzeau, vioaie, ciocanele dulgherilor. Iar Mateica se plimba deoparte, singur, cu mâinile la spate. Sigur, nu trebue răspuns instinctiv la orice vine dinafară. Trebue lucrat cu un plan, trebuesc date lovituri cu scadenţe îndepărtate... După acest pasaj, ediţia din 1951 continuă cu *Cartea a II-a*, capitolul *Dimineaţa*, apoi capitolul *Un simţămât prea timpuriu de triumf*. Cele două texte de la paragraful 2 al acestui din urmă capitol al ediţiei din 1951, fiindcă textul este pînă la un punct acelaşi cu textul de după a doua steluţă al ediţiei din 1952.

[300] Ediţia din 1952: stâlpi; ediţia din 1951: trâmbe.

[301] Ediţia din 1952: pavată; ediţia din 1951: pietruită.

[302] Ediţia din 1952: ce duc ; ediţia din 1951: ce urcă .

[303] Ediţia din 1952: Magazinele; ediţia din 1951: Puţinele magazine.

[304] Ediţia din 1952: vesel atârnate în soare; ediţia din 1951: vesel în soare.

[305] Ediţia din 1952: Un şofer tânăr; ediţia din 1951: Victoraş Folosea.

[306] Ediţia din 1952: tăcut şi serios.; ediţia din 1951: tăcut şi serios, după felul lui.

[307] Ediţia din 1951: şoferul; ediţia din 1951: Victoraş.

[308] Ediţia din 1951: Eforie?; ediţia din 1951: Ovidiu?

[309] Ediţia din 1952: cellalt.; ediţia din 1951: Victoraş.

[310] Ediţia din 1952: ambreiă; ediţia din 1951: ambreind.

[311] Ediţia din 1952: sprijinite; ediţia din 1951: sprijintă.

[312] Ediţia dain 1952: o clipă. Apoi vorbi; ediţia din 1951: o clipă. Popescu a fost proprietar din Ialomiţa, îl cunoscuse pe Mateica în război, unde Popescu fusese ca ofiţer de rezervă. Era cenuşiu la faţă, de prea mult tutun. Avea chipul tras, cu pielea lipită de oase, şi cămaşa kaki rămăsese cu gulerul prea larg, iar hainele civile păreau de căpătat. Aha; va să zică ăsta dusese mizerie... Plutonierul-major Lupaşcu era sprâncenat, sănătos, şi-l privea vesel; Mateica îi cunoscuse viclenia şi şmecheria pe front, când era vorba de găsit mâncare, băutură, mobile, obiecte de preţ. Mateica vorbi.

[313] Ediţia din 1951 lasă aici să curgă textul în continuare; ediţia din 1951 începe, cu fraza următoare, paragraful 3 din *Cartea a II-a*, capitolul II: *Un simţământ prea timpuriu de triumf*.

[314] Ediţia din 1952: geamia galbenă-cafenie; ediţia din 1951: geamia înaltă, galbenă-cafenie.

[315] Ediţia din 1952: cazinou şi mare.; ediţia din 1951: şi mare, deasupra cazematelor de ale căror blindaje se spărgeau valurile foşnind.

[316] Ediţia din 1952: prea mult şi cu Tasula; ediţia din 1951: prea mult şi cu Anghelescu, şi cu Tasula.

[317] Ediţia din 1952: trei; ediţia din 1954: patru.

[318] Ediţia din 1951 are, faţă de cea din 1952, acest text în plus: Sigur, la urma urmei cu Anghelescu am vorbit doar acoperit, nu i-am spus nimic, tonul a făcut muzica; aşa că în privinţa lui, m-aş putea linişti.

[319] Ediţia din 1952: te curăţi. Vorba lui Raica: e pericolul de a pierde partida. Aşa că trebue mers înainte, cu îndrăzneală. Mă bazez pe nişte oameni de gumă; în niciunul nu poţi avea încredere deplină.: ediţia din 1951: te cureţi. Aşa că trebue mers înainte, cu îndrăzneală. Mă bazez pe nişte oameni de gumă; în niciunul nu poţi avea încredere deplină.

[320] În ediţia din 1951 în plus faţă de 1952: Anghelescu... Probabil acest personaj, ca şi Victoraş Folosea dispar din noua ediţie.

[321] Ediţia din 1952, are în continuare fraza: Au prea multe pe cap ca să mă simtă; şi, la drept vorbind, am lucrat destul de acoperit. Către cine m-am descoperit?; ediţia din 1951 avea în continuare fraza: Maftei ăla, cum a-nghiţit toate basmele mele? Fără să clipească... Au prea multe pe cap ca să mă simtă; şi, la drept vorbind, am lucrat destul de acoperit. Către cine m-am descoperit?

[322] Ediţia din 1952: pe stradă. Mateica se afla iarăşi pe şantier.; ediţia din 1951: pe stradă, fără să ştie că el e în casa aceea, la pândă. Apoi, în ediţia din 1951, urmează paragraful 4, începând cu care textul diferă complet de ceea ce urmează în ediţia din 1952, până la sfârşitul capitolului.

[323] Ediţia din 1952 are indicativul *XIV* pentru capitolul care urmează, în vreme ce ediţia din 1951 are *Cartea III* , capitolul *VIII Dona şi Mateica.*

[324] În ediţia din 1952 urmează cuvântul şoseaua; ediţia din 1951: albă şi prăfuită, şoseaua.

[325] Ediţia din 1952: Acum; ediţia din 1951: Acuma.
[326]Ediţia din 1952: Bătrânul; ediţia din 1951: Îl privi pe taică-său: bătrânul

[327] Ediţia din 1952: textul curge în continuare; ediţia din 1951: urmează paragraful 3 al capitolului *VIII Mateica şi Dona*, cu o frază la început (abandonată în ediţia din 1952): Afară era soare, trecea din când în când prin faţa ferestrelor o maşină strălucitoare, sau o fată într-o rochie de stambă înflorată, în culori luminoase.

[328]Ediţia din 1952: Savin; ediţia din 1951: şi nu mă pot hotărî să-i vorbesc lui Maftei despre asta... Maftei ăsta,

[329] Ediţia din 1952 are propoziţia Cât despre Maftei, ce să mai vorbim...; ediţia din 1951 n-o are.

[330] Ediţia din 1952: Vasăzică; ediţia din 1951: Şi vasăzică

[331] Ediţia din 1952: sector; ediţia din 1951: şantier.

[332] Ediţia din 1952: cu soare...; ediţia din 1951: de vară...

[333]Ediţia din 1952: pauză de un rând, apoi: Domnul Caraman, omul cu care se întâlnea Mateica în Bucureşti; ediţia din 1951: paragraful 4 al capitolului *VIII Dona şi Mateica* (din *Cartea a III-a*), apoi: Omul cu care se întâlnise Mateica în Bucureşti se numea.

[334] Ediţia din 1952: înainte de eceste cuvinte, există steluţă de început de paragraf; ediţia din 1951: paragraful 5 din *Cartea a III-a*, capitolul *VIII Dona şi Mateica*.

[335] Ediţia din 1952: Nefolositoare!; ediţia din 1951: Şi urâte!

[336] Ediţia din 1952: Preşedintele Statelor; ediţia din 1951: Statele

Pasărea furtunii

[337] Ideea originară a acestui titlu trebuie să fi avut-o Petru Dumitriu din pricina poemului, atât de mediatizat în epocă, scris de Gorki cu titlul *Буревстник* (Burevestnik înseamnă în rusă „vestitorul furtunii", adică albatros şi, la origini, modelul lui Gorki – şi replica faţă de el – fusese probabil *Albatrosul* lui Baudelaire, şi el, la rândul lui, o replică probabilă dată *Corbului* lui E.A. Poe). De altfel Petru Dumitriu recenzase traducerea poemului lui Gorki în româneşte în „Viaţa românească" 6/1951. Dar este interesant de observat că Petru Dumitriu n-a preluat cuvântul tradus, „albatros", ci chiar sensul metaforic al limbii ruse, construind el însuşi o replică romanescă a tuturor modelelor precedente. De altfel, „pasărea furtunii" nici nu este, la începutul cărţii, un albatros, ci o fregată. Doar în final e vorba de un albatros. Simbolul inexistentei „păsări a furtunii" se referă la chiar furtuna de profunzime care agita societatea românească a momentului. Primul fragment din roman a fost publicat în „Contemporanul" din 20 iunie/1952, cu titlul *Un oaspete de seamă*. Un fragment substanţial a publicat apoi în „Viaţa romînească" 1/1954 (pp. 6-151). Acest fragment a şi fost pomenit de Leonte Răutu în „Viaţa românească" 2/1954 – unde semnează articolul *Dezvoltarea literaturii în Republica Populară Română* (pp. 262-267) la rubrica Orientări, pomenindu-l pe Petru Dumitriu cu *Pasărea furtunii*, semn că-l urmărea: "oameni simpli ai patriei noastre – marinari şi pescari – sînt eroii povestirii recente a scriitorului Petru Dumitriu." (romanul încă nu apăruse în volum!) Concluzia lui Leonte Răutu: „Metoda realismului socialist, întemeiată pe principiul leninist al partinităţii în literatură, cere creatorului redarea veridică, istoriceşte concretă, a realităţii în dezvoltarea ei socială, îmbinând astfel o redare a realităţii cu sarcina educării oamenilor muncii în spiritul socialismului, cu sarcina de a lumina, după expresia întemeietorului literaturii sovietice, Maxim Gorki, ţelurile înalte ale viitorului socialist." Stalin a murit chiar în acel interval de timp, dar

indicativele staliniste în materie de literatură au continuat să funcţioneze încă o bună perioadă de timp. Chiar înainte de Leonte Răutu, Nicolae Tertulian recenzase *Pasărea furtunii* (după lectura din reviste!) în „Contemporanul" din 20 februarie 1953. Un fragment în broşură, cu titlul *Poveşti adevărate*, a publicat în 1953, la Editura Tineretului a CC al UTM. Autorul a mai publicat apoi încă un fragment, în „Viaţa românească" 1/1954, înainte de a scoate ediţia I a volumului, cu titlul *Pasărea furtunii*, la Editura Tineretului a CC al UTM, 1954. Acest roman a avut poate cea mai „furtunoasă" carieră dintre toate scrierile lui Petru Dumitriu şi a fost singurul apărut în cinci ediţii, care au suferit modificări de la una la alta. După critici severe generate de prima ediţie – alcătuită ca o prelungire şi „modernizare" a literaturii româneşti de profil (modelul trebuie să fi fost Jean Bart), Petru Dumitriu publică în „Gazeta literară" 28/1955 un fragment revăzut, apoi publică toată ediţia a II-a revăzută, Editura Tineretului, 1955. Urmează ediţia a III-a, Editura Tineretului 1957, ediţia a IV-a, Editura Tineretului 1959, ediţia a V-a, Editura Tineretului 1960. Cum acesta este singurul roman căruia SRI i-a returnat Bibliotecii Academiei manuscrisul, socotim că o comparaţie între texte, fie şi pentru fragmentele selectate, ar fi utilă pentru istoricul literar. Fragmentul pe care-l reproducem este din ediţia a V-a, ultima revăzută de autor. După acest roman s-a făcut un film, cu acelaşi titlu, în 1957.

[338] În manuscris şi ediţia 1953 anul începerii acţiunii este o mie nouă sute treizeci şi cinci, dar anul este o mie nouă sute treizeci şi opt în toate ediţiile ulterioare: 1954, 1955, 1957,1959,1960. Anul 1935 a fost și acela când Panait Istrati s-a dus în Rusia.

[339] În manuscris – dar numai acolo, după trei pescari urmează cuvintele din care doi aveau să piară în curând.

[340] Faţă de ediţia 1960, în 1953 („Viaţa românească"), ca şi în manuscris, este scris patruzeci şi ceva de ani, text preluat în toate versiunile ulterioare.

[341] Ediţia 1960: Filoftei; manuscris: Cellalt, Filoftei. Toate ediţiile ulterioare ca ediţia din 1960.

[342] Ediţia 1960: Era un lungan spătos, mai înalt cu un cap decât ceilalţi doi; ochii-i erau cenuşii şi i se tulburau şi se întunecau la mânie, căci era din fire mânios, încăpăţânat şi răzvrătit; manuscris, ediţia 1953: Avea părul castaniu şi ochii căprii, cum nu prea au oamenii din Danilofca; căprii cum erau se mai şi întunecau când îi era ciudă. Şi, după cum se va vedea, era ciudos, încăpîţânat şi răzvrătit, şi nu-şi ţinea gura. Ediţiile 1954, 1955, 1957 sunt ca aceea din 1960.

[343]Ediţia 1960: fata aceea; manuscris, ediţia 1953: o fată cu umerii rotunzi şi sânii zdraveni.

[344]Ediţia din 1960 : cu ochii lui de care ; manuscris, ediţia 1953 : cu ochii lui cenuşii de care. Ediţiile ulterioare ca în ediţia din 1960. Trebuie să observăm preferinţa lui Petru Dumitriu pentru ochii cenuşii în cazul personajelor cu voinţă puternică, bine determinate interior (şi în *Euridice.8 proze*, Răducan din *Învăţătură de minte*, romanul *L'Homme aux yeux gris*).

[345]Ediţia 1960: Şi totuşi nu puteau rămâne aşa; manuscris: Dar nu putea rămâne aşa. celelalte ediţii, ca versiunea 1960.

[346] Ediţia 1960: S-a rupt saula! Adam se trezi; manuscris, ediţia 1953 şi 1954: S-a rupt saula! apoi indicaţie de capitol: III şi restul textului începe noul capitol: Adam se trezi.

[347]In manuscris Dumnezeu. Autorul n-a scris niciodată acest cuvânt cu literă mică. Dar, în cadrul procesului de „laicizare” din perioada socialistă, e fost indicaţie ca acest cuvânt să fie scris cu literă mică.

[348]În ediţia 1960, captolul III, ca şi în ediţiile 1955, 1957; dar capitolul IV în manuscris, ediţiile 1953, 1954.

[349]Manuscris şi ediţia 1953: Acuma; restul ediţiilor: Acum. Trebuie să observăm că modificarea ortografiei în România – adică scrierea cu î din i, de care pomeneşte autorul în prefaţa sa la acest text, s-a produs cu începere din 1955. Până atunci s-a scris cu â din a.

[350]Ediţia din 1960: capitolul IV; manuscris, ediţia din 1953, ediţia din 1954: capitolul V; ediţiile 1955, 1957, ca ediţia din 1960.

[351] Ediţia din 1960 are, după cifra de capitol V, un text diferit de manuscris (până la linia punctată) şi de ediţia din 1953. Iată cum arată manuscrisul şi varianta 1953: După ce încetă furtuna, făcură oamenii din sat socoteala celor întorşi – celor ce se întorceau cu o bucăţică de pânză umflată de vânt, în lotci care alunecau ca săgeata săltând pe crestele albe şi se răsturnau în valurile uriaşe ce spumegau pe plăji. Oamenii salvau ce puteau, uzi, învineţiţi şi obosiţi, apoi porneau spre sat. Aşa sosiră tot timpul, din toate părţile, lotcă după lotcă, şi uneori câte două-trei deodată, unele intrau la Sfântu-Gheorghe, altele spre Mamaia, la adăpost sub Midia, alţii la sud de Tuzla. După ce se adunară toţi pe la casele lor, veni vestea şi despre trei bărci pierdute: două sfîrâmate de coastă şi cu oamenii înecaţi legaţi de ele, şi a treia pierdută fără urmă. iar a cincea zi se află că a treia n-a pierit, că s-au înecat doi, şi unul a scăpat: lucru neaiauzit până atunci. nevasta lui Filoftei, nevasta şi mama lui Trofim, şi mama lui Adam Jora, au aşteptat în capul satului căruţele care plecaseră după ei, căci încă nu se putea şti care din trei scăpase. Începând cu ediţia 1955 textul este la fel cu acela din ediţia 1960.

[352] Ediţia din 1960: capitolul L; manuscris şi ediţia 1953: capitolul XXIV; restul ediţiilor ca ediţia din 1960.

[353]Manuscris şi ediţia 1953: valul clocotitor; toate celelalte: valul.

[354] Manuscris şi ediţia 1953: Dar seamănă când cu un 3, când cu un 8, e o legănare: de la ediţia 1954 încolo: Dar e o legănare.

[355]Ediţia 1960, 1957, 1955: şi Afanasie: manuscris, ediţia 1953: şi Cosma.

[356]După textul: Nu-i era somn, în manuscris şi ediţia 1953, există acest text (dispărut în toate celelalte ediţii): Se gândea la oamenii din celelalte bărci. Ce-o fi cu ei, săracii? Nu oricine are puterea lui Cosma sau a lui Emelian. Câţi oare or fi bolnavi? Zeci de lotci sunt îmbarcate pe *Steaua din Octombrie*, zeci de vieţi sunt la adăpost, dar aici au rămas câţiva oameni chinuiţi în lotcile lor ce se zbat în ancore, şi ameninţaţi – ştia el bine că sunt ameninţaţi. Mai multă disciplină; un control mai strâns asupra deplasărilor brigăzilor; asta trebuia. Azi, de pildă, se depărtaseră prea mult. Va trebui lichidată problema asta, - dacă nu ne mînâncă peştii înainte, în care caz o lichidează alţii... Ce-o fi cu Iermolai, şi cu Andrei, şi cu Tihon dreptcredinciosul, şi cu ceilalţi? Şi mai ales... ce-o fi cu Steaua din octombrie care se luptă din greu cu furtuna şi ne caută prin noapte? Pânzele de nori şi răbufnirile de ploaie îi pot ascunde luminile sau rachetele luminoase... şi chiar dac-o vedem, ea n-are cum să ne vadă. Dimineaţa, o să ne găsească. Trebuie să aşteptăm.

Dar între gândurile acestea începea să răbufnească mânia neiertătoare şi sălbatică din fundul fiinţei lui. Se trezea blstemînd în şoaptă printre dinţi.

M-ai mai prins o dată. I-ai prins şi pe ăştia. O să ne organizăm şi mai bine. N-ai să mai prinzi niciodată nici o lotcă; nici un om. Niciodată. Până aici ţi-a fost", murmura el scâşnind din dinţi. Îi venea să râdă de felul cum se certa cu marea, dar o ura prea mult, ura prea mult puterea ei nătângă şi crudă şi oarbă; ar fi vrut s-o sugrume, s-o sfâşie cu unghiile; dar nu putea decât să ţie lotca pe val, şi să blesteme în şoaptă, până ostenea şi i se făcea somn; gândurile i se tulburau şi capul îi cădea în piept.

[357] Manuscris şi ediţia 1953: Cosma; toate celelalte ediţii: Afanasie.

[358] Manuscris şi ediţia 1953: Cosma; toate celelalte ediţii: Afanasie.

[359] Manuscris şi ediţia 1953: Cosma; toate celelalte ediţii: Afanasie.

---

[360] Manuscris şi ediţia 1953: - E a lui Mihail! Ia-o!; celelalte ediţii: Ia-o!

[361] Manuscris şi ediţia 1953: Cosma; toate celelalte ediţii: Afanasie.

[362] Manuscris şi ediţia 1953: Adam se trezise de tot. Îl pipăi pe Cosma pe piept. – Minţi! E a ta! Ia-ţi-o! răcni el. Cosma îl împingea ca un orb şi voia să-l silească. – Ia-o! mie nu-mi trebuie... Ia-o! spunea el în urechea lui Adam, eu am făcut odată ceva rău... Adam i-o luă din mână; toate celelalte ediţii: Adam se trezise de tot. Îi luară centura de salvare din mână.

[363]Manuscris şi ediţia 1953: Cosma; toate celelalte ediţii: Afanasie.

[364]Manuscris şi ediţia 1953: Cosma; toate celelalte ediţii: Afanasie.

[365] Manuscris şi ediţia 1953: toate oasele; şi se gândea că s-ar putea să n-o mai vadă pe fata cu care vorbise seara pe Steaua din octombrie... „da, e o posibilitate concretă, să n-o mai vadă deloc, niciodată”, se gândi el. Apoi simţi: toate celelalte ediţii: oasele. Simţi.

[366] Manuscris şi ediţia 1953: Iermolai; toate celelalte ediţii: Simion Danilov.

[367] Manuscris şi ediţia 1953: cellalt. De altfel, toată viaţa petru Dumitriu a scris cellalt. Ceea ce apare altfel scris nu este scris de mâna lui, ci corectat de altcineva.

[368] Manuscris şi ediţia 1953: Adam isbi; restul ediţiilor: Deodată se scutură şi izbi.

[369]Manuscris şi ediţia 1953: Cosma îl privi cu gura căsactă; celelalte ediţii: Afanasie îl privi cu gura căscată, ameţit de somn şi de oboseală.

[370]Manuscris şi ediţia 1953: Iermolai; celelalte ediţii: Simion.

[371] Manuscris şi ediţia 1953: Cosma; celelalte diţii: Emelian.

[372] Manuscris şi ediţia 1953: Cosma; toate celelalte ediţii: Afanasie.

[373] Manuscris şi ediţia 1953: hăinuţa lui ieftină îi; toate celelalte ediţii: haina de pânză îi.

[374]manuscris şi ediţia 1953: ei înşişi. În clocotul apelor se zăreau feţele ude, capetele sbîrlite şi ochii îngroziţi ai celor trei. Îl isbiră pe iermolai cu vâslele în cap, fără voie, şi-l băgară la fund; apoi două mâini mari cu degete groase se agăţară de marginea bărcii şi Iermolai se urcă anevoie, gâfâind, vânăt şi leoarcă de apă. Îl trase după el şi pe Andrei. Adam strigă; celelalte ediţii: ei înşişi. Vîslind energic, din răsputeri, ţinură lotca pe locul unde se răsturnae cealaltă. Loviră cu vâslele trupuri în apă. Mingi negre, capetele a doi oameni, se puteau ghici în clocotul de spumă. Urlau de spaimă că n u vor fi ajutaţi. Adam răcni

[375]Manuscris şi ediţia 1953: Tihon; restul ediţiilor: ălălalt.

[376] Manuscris şi ediţia 1953: la Emelian, Iermolai, Tihon, Cosma şi Andrei; celelalte ediţii: la Emelian şi la ceilalţi.

[377] Manuscris şi ediţia 1953: - puştiul era palid de tot, se speriase şi tăcea – şi le strigă; celelalte ediţii: şi le strigă.

[378] De aici înainte textele diferă. Manuscrisul şi ediţia 1953, spre deosebire de toate celelalte, sună astfel: Nu era sigur că-i va găsi la timp *Steaua din Octombrie*; nu ştia dacă viaţa şi fericirea care crezuse că au început pentru el, nu se vor curma acuma, peste un ceas sau peste un minut. Nu! Nu peste un minut! Nu peste un ceas! Era putere în el, era putere în ei toţi.

- Odihiniţi-vă! le strigă el şi le făcu semn să stea jos. Nu era un vis. Nu era aceeaşi mare, nici aceiaşi oameni. Nu, el nu mai era acelaşi. Singurătatea duşmană dimprejur, ura uriaşă a mării, încă nu-i aveau în putere.
- Odihniţi-vă!
Înţelese din privirea lui Emelian Romanov că are dreptate: nici el nu mai era acelaşi, nici Emelian nu mai e acelaşi... Se uitau la el, aşteptând să le spună ce e de făcut. Tihon, ud, cu barba şiroind de apă, îşi scoase crucea de fier dela gât şi o sărută; se rugă în şoaptă, se ridică în genunchi şi făcu un semn al crucii peste adam Jora şi unul peste ceilalţi.
- Şezi jos, răcni Adam. Tihon se clătină şi căzu, la o legănare a bărcii. Urlă gros, ca să poată fi auzit:
- Mă rog pentru voi, necredincioşilor!
- Roagă-te pentru noi, strigă Adam, dar nu cădea în apă!
Emelian se ghemui între două sitelci şi păru că adoarme. „Aşa, Emeliane: strânge putere, că o să mai ai nevoie... Ca tine de-ar fi mai mulţi... Lasă, c-ai s-o mai vezi tu pe fata lui Iachint, maica feciorilor tăi pescari...
Dar în clipa aceea Adam Jora nu mai credea c-o s-o vadă Emelian pe fata lui iachint, şi nici el, Adam, pe fata cu cârlionţi negri, care-l aştepta pe *Steaua din Octombrie*. Nu vor mai vedea decât marea sumbră şi clocot de spumă, şi-apoi desimea verzuie a apelor, smaragd murdar – şi-apoi nimic, căci văzul li se va fi stins. Adam Jora tăcea, împietrit. Ceva, în el, spunea, mai tare decât socotelile gândului: „Nu. N-are să fie aşa! N-o să pierim! N-o să pierim niciodată.” De undeva dinlăuntrul lui, viaţa striga cu putere că nu vrea să cunoască sfârşit.
Atunci se rupse saula ancorei. O ultimă smucitură a bărcii prea grele; după care lotca alunecă bând, uşor, între două valuri şiîncepu să se întoarcă de-a curmezişul.
Adam Jora cârmi cu mişcări violente, apucat de mânia oarbă pe care o uitase, mânia trezită de duşmănia nătângă şi oarbă a mării şi a tuturor lucrurilor; cârmea cum ar fi isbit într-un duşman de moarte. Strângea din măsele; ceilalţi n-avuseseră nevoie de niciun cuvânt dela el: săriseră la vîsle şi munceau din răsputeri, cu feţele strâmbate de efort. Lotca trebuia ţinută cu prova pe val. În depărtare, piereau, mărunte de tot, lotcile celelalte.
A trebuit ţinută pe val toată ziua aceea, şi noaptea. Marea era gălbuie, semn că treceau prin dreptul gurii Dunării; zăriră dâre de fum pe zare, curând pierdute între norii scunzi. Adam îi puse pe oameni să se odihnească, câte doi; numai el nu se mişcă dela cîrmă. Spre seară, obrajii i se scofâlciseră şi ochii îi ardeau. nici el nu ştia ce le spune; se trezea fîcându-le oamenilor socoteala, cum că „mămica” găsind lotcile celelalte, va pierde câteva ceasuri, poate o jumătate de zi, ca să le îmbarce; apoi va merge în direcţia vântului, după busolă şi-i va găsi fără greş... Îl ascultau, cu ochii mari şi gurile întredeschise; credeau în ce le spune el. Iar se gândea că ajungea o eroare de un grad în socotelile ofiţerilor de pe vas, ca să treacă pe lângă ei la zece mile, deci fără să-i poată vedea. Totuşi, vorbea înainte, înfrigurat, ca să înţeleagă şi ei că trebuie să reziste, să se împotrivească, să nu slăbească nicio clipă. Noaptea, se legară de mijloc cu saule. Poate că noaptea aceasta avea ă fie cea din urmă. Tihon se rugă ca înainte de sfârşit. „El crede că se duce în rai”, se gândi Adam; eu n-am unde să mă duc... eu trebuie să trăiesc, nu pot primi moartea, că dacă am murit, s-a isprăvit tot... Trebuie să trăim, o să scapi şi tu, dreptcredinciosule Tihon, ai să trăieşti...”

Noaptea îşi pierdu din timp în timp limpezimea minţii; îl cuprindea un fel de stare tulbure, nici somn, nici vis; apoi se trezea şi veghea mai departe, scuturat de fierberea mării, asurzit de urletul largului. oamenii dormiră câte doi, în vreme ce alţi doi trăgeau la vîsle. Andrei, puştiul, începu să verse şi nu mai fu în stare să vâslească. Apoi Tihon căzu cu faţa în jos în barcă şi nu mai putu vâsli nici el. Dimineaţa Emelian şi iermolai cu câte o ramă, iar Cosma cu două, vâsleau cu ultimele puteri; cei doi mai bătrâni erau cenuşii la faţă; Cosma însă era palid, de-o frumuseţe de care Adam Jora nu-şi dăduse niciodată seama. Vâslea cu ochii închişi. „Trebuie să trăiască şi el”, se gândi Adam Jora, cutremurat: ce nepreţuită e viaţa, câtă frumuseţe tainică are fiecare fiinţă – nu trebuie pierdută nicio viaţă, nu trebuie pierdută nicio viaţă...

Se gândea aşa fiindcă vieţile lor, ale tuturor, erau acum pierdute. Nu va mai ţine mult, şi-i va birui oboseala. marea se va juca vesel şi fără milă cu trupurile lor, apoi le va legăna spre adâncuri. fericirea, Adam Jora, e pierdută. „Nu face nimic”, se gândi Adam Jora. fata care-l aştepta pe *Steaua din Octombrie*, are să mai poată fi fericită. Şi-apoi, oamenii, oamenii cei mulţi vor trăi şi vor trudi şi se vor bucura şi mai departe... Şi iarăşi când se gândea aşa, ostenit, ameţit de joaca lotcii, sleit de puteri, isbucnea în el împotrivirea cea neînvinsă, din totdeauna: „Nu voi pieri! Nu voi pieri!”

Atunci se înteţi vântul, cu o ultimă deslănţuire, purtând peste ape masse de spumă, pânze de ploaie şi nori cenuşii.

Prin negurile bătute de vânt se uziră deodată şipete de păsări de mare, ţipete ascuţite şi sălbatice: apărură, fâlfâind speriaţi, pescăruşi albi şi suri.

Îndată perdelele de ploaie se desfăcură; norul vânăt răsfirat de vânt alunecă peste faţa frîmântată a mării şi stânci întunecate se iviră deasupra valurilor. Vântul îi bătea ăntr-acolo. Piatră perpendiculară, atârnând deasupra talazurilor, stânci grosolane, cenuşii, despicate de crăpături pline de întuneric, isbite de valurile care se sfărâmau între ele, ţâşnind spre înălţimi în trâmbe uriaşe de spumă. Abia zăriră insula lor şi iar o cuprinseră negurile vinete purtate de vânt deasupra mării. Cu ultimele puteri, Adam Jora cârmi şi strigă, sleit, la ceilalţi:

- Trageţi cu dreapta!

Valurile învolburate se sfărâmau de stânci cu bubuituri de tunet; se vedea cum unele blocuri se clatină sub isbiturile munţilor de apă. Vântul împingea lotca fulgerător într-acolo. Cosma şi iermolai n-avuseseră nevoie decât de-o privire iute aruncată peste umăr, ca să-şi dea seama de primejdie. Li se închideau ochii de oboseală; le cădeau braţele; şi totuşi apucară fiecare vâsla dreaptă şi traseră din răsputeri. Încet, încet, massa de stânci, zidul cenuşiu sguduit de mare, aluneca spre stânga -<deşi mai apropiată, tot mai apropiată. Era insula Şerpilor, Fidonissi, stâncă pustie din veacuri, pe care corăbierii o priviseră de atâtea ori cu spaimă, când numele ei era Leuke şi o credeau bântuită de duhul sângerosului războinic Ahile, stăpânul mării şi fiu al mării, umbră eroică slujită numai de păsările furtunii, în care visau cei vechi că au intrat sufletele morţilor. Adam Jora nu ştia nimic din spaimele veacurilor trecute; nu vedea decât piatră şi primejdie, şi când stâncăria părăsită rămase îndărăt, o uită numaidecât ca să se uite încordat la oamenii din lotcă: vor mai avea putere? Furtuna nu putea ţine veşnic; avea să obosească; avea să se termine; trebuia îndurată orice oboseală, trebuiau să se împotrivească, trebuiau să trăiască...

Atunci, printr-o spărtură a norilor, c]ăzu peste ape o pânză de lumină gălbuie, şi deasupra mării se zări o trâmbă de fum. Adam Jora le făcu semn oamenilor, fiindcă

era prea obosit ca să vorbească. se uitară peste umăr şi vîsliră mai departe: înseninarea de pe faţa lui Cosma lumină şi obrazul aspru şi brăzdat al lui Emelian, şi chipul lui iermolai; Andrei, care zăcea în barcă, înălţă capul, şi Tihon se ridică în genunchi şi se rugă. Ceilalţi se uitară într-altă parte, până termină el, şi urmară să vâslească spre vasul care venea spre ei dela orizont.

Adam Jora nu ştia cum au ajuns sub peretele înalt şi cenuşiu al *Stelei din Octombrie*, urcând şi coborând ameţitor la fiecare val. Nu mai vedea nici cablurile macaralei care cuprindeau lotca, nici feţele înşirate peste copastie, şi nu auzea glasurile care-l strigau pe el şi pe tovarăşii săi; nu vedea feţele celor care stătuseră în anore lângă el la înceutul furtunii şi erau acuma pe vas, - nu vîzu nici perdelele de lumină care cădeau printre norii goniţi de vânt – vedea numai o faţă palidă între cârlionţi negri, şi doi ochi care-l priveau. Clipa asta o dorise fără încetare. Acuma clipa sosise. Acuma începea o fericire poate trudnică şi greu de dobândit, dar fericirea. Ce nu poţi cuceri?

Cu puteri pe care nu ştia de unde le mai găseşte, se agăţă de scara de pisică şi începu să urece. Da: avea să înceapă o viaţă de trudă, o viaţă frământată, în care fericirea va trebui cucerită. Dar ce nu poţi cuceri? Poţi cuceri orice.

[379]Înainte de a fi scris *Pasărea furtunii*, pe când îşi făcea documentarea în Dobrogea, Petru Dumitriu a publicat în 1953, la Editura Tineretului a CC al UTM, broşura *Poveşti adevărate*, care cuprinde *Scrisoare de pe mare, Poveste adevărată, Povestea unui vizitator străin, Cea mai frumoasă meserie, „Cu Octombrie roşu” în larg, ...Şi acesta e abia începutul*. Toate sunt reportaje rezultate din diverse documentări. Dar *Scrisoare de pe mare* şi *Cu Octombrie roşu în larg* trimit la *Pasărea furtunii*. Primul dintre texte cuprinde, „in nuce” descrierea furtunii de la începutul romanului şi este, în acelaşi timp, o descriere a celor pe care i-a cunoscut cu prilejul acestei documentări. Lucrul este interesant de semnalat, fiindcă indică în ce măsură îşi punea autorul teoriile literare „în act”. Reproduc de aceea primul paragraf al scrisorii, urmând ca, cei interesaţi să compare mai atent cele două texte:

Prieten neştiut, din ţara mea sau din altă ţară, scrisoarea aceasta e pentru tine care-o citeşti. E lucrul cel mai de preţ pe care ţi-l pot da în clipa asta. Acuma, rostul meu pe pământ e să-ţi dăruiesc ceea ce cunosc – ceea ce am cunoscut pe mare.

Sunt un om care citeşte cărţi şi scrie cărţi. De curând, ca să termin o carte, am trăit o vreme cu pescarii pe mare. Vâsleam toată ziua, sub soarele fierbinte. Scoteam din mare sturioni uriaşi, calcani, delfini. Mâncam carne dulce de nisetru fript şi câteodată icre negre, scoase proaspăt dintr-o matahală de două sute de kilograme. Le săram şi le mâncam cu pâine neagră, apoi beam apă lâncedă de butoi; seara ne făceam ceai în aceeaşi oală în care fiersesem nisetru, şi-l beam.

Oamenii cu care eram în lotcă se miraseră, văzând că vine un vlăjgan necunoscut să muncească cu ei. Mă puseseră la vâsle, cu mare neîncredere. După un minut, Filoftei Romanov îmi spuse:

- Arată-mi mâna.

Mi s-a uitat în palmă şi a văzut bătăturile vechi. S-a întors către ceilalţi şi a spus:

- A fost pescar.

De atunci, m-au privit ca pe unul de-al lor, iar eu mi-am ţinut gura, şi nu le-am spus că am vâslit pe vremuri ca să mă plimb, şi anume pe Dunăre, nu ca să prind moruni cu primejdia înecului în largul Mării Negre. Mai pe urmă, când ne-am

împrietenit, le-am mărturisit eu că nu eram pescar, şi cu ce rost eram pe mare, şi că scriam cărţi; şi ei au dat din cap cu înţelegere: „E şi asta o meserie; trebue de toate pe lume.”

Erau trei lungani în barcă; nu chiar asemenea namile ca mine, dar cu oase mai grele şi braţe mai tari decât ale mele . Era Filoftei Romanov, om de peste patruzeci de ani, cu o barbă stufoasă, sprâncene groase şi o privire apăsătoare care-ţi punea parcă pe faţă o placă de plumb. Tăcea mereu. Purta la gât o bucată de sfoară de paragat, de care atârna o cruciuliţă de fier. Filoftei Romanov era un om credincios, care păzea poruncile lui Dumnezeu; faţă de el, oamenii simţeau sfială, dar le era drag.

Trofim Popov, şi mai tăcut, era blând, supus şi ascultător; îi spuneai „du-te”, şi se ducea, „vino”, şi venea, „fă cutare lucru” şi făcea. N-avea douăzeci de ani.

Al treilea, Adam Jora, abia trecuse de douăzeci. Era vesel şi bătăios; nu-i era frică de nimic pe lume. Ştiţi cum e câte un câine care dacă şi-a înfipt colţii în ceva, nu-l mai poţi smulge de acolo, decât dacă tai capul – şi colţii tot încleştaţi rămân. Aşa era Adam Jora.

Iar eu le spusesem multe despre mine, dar lucrul de căpetenie nu.

Mă gândisem multă, multă vreme, şi descoperisem un lucru pe care voiam să-l spun într-o carte. Mi se părea de o însemnătate covârşitoare, şi până nu-l spuneam, mă simţeam la fel de nerăbdător ca risipitorul care aşteaptă o moştenire s-o cheltuiască, dar n-a intrat încă în bani. Trăiam pentru ziua când voi împărtăşi tuturora descoperirea mea.

Iar până atunci, vâsleam în lotca lui Filoftei Romanov şase zile pe săptămână. Cutterul cu motor numărul 85 venea la noi în fiecare zi. Ne aducea provizii, apă proaspătă şi tutun, încărca peştele şi-l ducea la „Steaua din Octombrie”. Vasul plutea nemişcat în mijlocul flotilei de pescari şi se legăna pe valuri. I se prindeau scoici şi alge de pântece; iar înăuntru uruiau maşinile fabricii de conserve.

A şaptea zi, cutterul ne lua la remorcă, ne ducea la „Steaua din Octombrie” şi acolo ne întâlneam cu cei din celelalte brigăzi de bărci. Şi era muzică de acordeon şi dans pe punţile ce se înălţau şi recădeau odată cu răsuflarea mării.

Într-o zi pescuiam, singuri cât vedeai cu ochii. Ne depărtasem mult de vas: vreo douăzeci de mile. Nu-i mai vedeam nici fumul. Nu i-am văzut nici semnalele, nici rachetele luminoase cu care ne chema.

Cutterul ne părăsise şi era undeva pe drum între noi şi el. Noi vâsleam osteniţi de căldură, pe adâncimi de vreo treizeci de braţe. Nu era peşte. Scoteam din apă unul după altul miile de cârlige, goale. Fundul mării era pustiu. Faţa mării era pustie.

Era o căldură apăsătoare. marea era alburie, cum trebue că sunt mările polate; dar aici aerul tremura de zăpuşeală; valurile se mişcau alene, ca ale unei mări de mercut. În zare, era alburie; dar dacă te uitai în jos, era verde-cenuşie, cu adâncuri de întuneric. Turnuri de nori albi-roşiatici străjuiau pe orizont.

Vâsleam în tăcere; şiroaie de sudoare curgeau de pe noi. Clipocea apa moartă. Scârţâiau vâslele.

Filoftei Romanov ridica uneori ochii de pe cîrligele paragatului şi se uita împrejur, dar nu spunea nimic, şi nimic nu se putea citi pe faţa lui ce luea de sudoare.

Se opri şi se urcă în picioare pe capătul bărcii, cu ochii spre Nord-vest. Acolo turnurile de norise întemeiau pe o massă de în tuneric albăstrui, în care fulgerase deodată. dar fără sunet. Era o tăcere, şi o lumină ciudată, lividă, ca în vis.

Peste apele adormite trecu fără veste o pasăre mică, neagră, cu aripile întinse. Era o freagată. Ţâşnea printre valurile rotunjite, atingând aproape apa. Pieri.
- Ai văzut-o? întrebă Adam Jora. Filoftei nu răspunse.
- Ce facem? întrebă iarăşi Adam. Stăm şi aşteptăm? O fi avut ceva la motor cutterul. Hai, unchiule Filoftei! Apucîm babaicile şi pornim spre „mama”.

Pescarii dela noi îi spun „mamă” „Stelei din octombrie” fiindcă ea îi scapă de vreme rea. Mai demult, în fiecare furtună piereau pescari. De câţiva ani au o „mamă”. Spre ea voia acuma să pornim Adam Jora.

Eram aţâţaţi de căldura aceea ucigătoare, de oboseală, de pescuitul sterp. Filoftei Romanov se încruntă la Adam şi vorbi gros:
- Vrei să vâslim? Într-un ceas facem două-trei mile, iar vântul vine către noi cu o sută de mile! De ce nu-ţi ţii gura, măi, fecior de văduvă? N-ai avut tată să te bată la vreme, să nu vorbeşti înaintea celor bătrâni...

Adam Jora râse duşmănos şi batjocoritor:
- Să aşteptăm cu mâinile în sân?
- Asta-i soarta noastră, şi-aşa o să fie în veci, zise Filoftei aţintindu-l cu privirea lui grea. Ştia că îl aţâţă. Voia să-l aţâţe. Adam Jora rîse sfidător:
- Să aşteptăm cum ne-am învăţat? E lăsat de sus să ne înecăm pe mare? Nu eşti bun tu să ne comanzi, unchiule Filoftei: mai bine ai sta pe uscat!

Filoftei Romanov strânse pumnii şi porni spre el. Aveau să se bată, cu pumnii lor care putea(u) omorî o vită dintr-o izbitură. Adam îl aştepta, râzând, roşu la faţă. Se bucura că-şi descarcă furia neputincioasă. Departe, fulgera mut în massa de nori.

Filoftei Romanov se opri. Se stăpânea, tremurând de sforţare. Moremăi:
- Tu eşti un copil răzvrătit şi necredincios... eu trebuia să pun strajă gurii... Am păcătuit.

Adam nu răspunse. Ştia ce ştiam şi eu şi trofim: că Filoftei e viteaz; nu-i era frică de bătaie.

Împrejur, marea se linişte din ce în ce; iar pe zare, turnurile de aburi se înălţaseră până la înălţimi uriaşe. Undeva spre vest, dincolo de orizont, toate cutterele trăgeau spre vas lotcile încărcate cu peşte. iar macaralele „Stelei din Octombrie” uruiau, urcând pe covertă lotcile şi oamenii gălăgioşi, veseli şi trudiţi. Nimeni nu se gândea în clipa aceea la echipa lui Filoftei Romanov. Iar cutterul 85, pe care vasul îl aştepta să vie cu noi la remorcă, iar noi îl aşteptam să vie să ne ia, stătea cu o pană de motor, la jumătatea drumului. Lucruri de-astea se întâmplă odată într-o mie de ori; acuma nu se-ntâmplase nouă. Dar noi nu ştiam. Aşteptam, neliniştiţi.

Filoftei se gândea, încruntându-și sprâncenele groase. Mormăi:
- Să nu ne prindă cu ură unul asupra altuia... dar dacă scăpăm cu bine, n-ai să mai calci în lotca asta!
- Nici nu-i nevoie! răcni Adam furios, gata să sară la el, dar se stăpâni şi el şi căzură amândoi în muţenie. Trofim Popov se uită împrejur peste marea albă şi mocomă, străjuită de ciudatele, înaltele turnuri de nori, înroşiţi parcă de un foc lăuntric. Mormăi:
- mamă-mamă, ce-o să fie... Numai să vie să ne găsească la vreme...

Adam Jora se întoarse spre mine rîzând:
- Acum ai să ai ce scrie!
- Dacă vine cutterul la vreme să ne ia la remorcă, mormăi iarăşi Tofim. dacă nu, nu mai scrie el niciodată nimic...
- Taci, prostule! îl mustră Filoftei.

Trofim amuţi, speriat, apoi începu să murmure ceva, maşinal. Adam dădu din umeri cu dispreţ şi se uită peste mare, dincotro trebuia să se arate cutterul.

Aşteptam, în tăcerea moartă a mării nemişcate. Gâfâiam. Era aer puţin. Fulgera acuma neconteni; se auzea un tremur de tunet departe de tot. Norii crescuseră până în miezul bolţii, sus, deasupra noastră, munte alb-cenuşiu, gata să ni se prăbuşească în creştet.

Filoftei Romanov ne porunci:

- Mâncaţi şi beţi apă!

Nu puteam mânca, iar apa era caldă. Numai Trofim mâncă în tăcere cârnat uscat şi pâine. Filoftei legă toate lemnele din barcă de saula ancorei, făcu o plută cu ele, apoi asvîrli ancora şi se aşeză în barcă.

N-am ştiut cum a trecut timpul după aceea. Nu ştiu ce am gândit. De vorbit, n-a vorbit nimeni nimic. Din Nord-Vest a urcat spre orizont un zid de întuneric, în care sclipeau neîncetat fulgere. A început să alerge peste mare, înghiţind-o: în partea aceea, marea se îngusta din ce în ce. Întunericul venea spre noi, bubuind ca o prăbuşire a lumii. Deodată am fost în umbră şi frig, izbiţi de grindină, înconjuraţi de fulgere şi de vîjîitul înfiorător al vijeliei, şi lotca a început să joace pe valurile spumegânde şi întunecate, care ne împroşcau cu spumă, uzi, îngheţaţi, orbiţi, prăbuşiţi unul peste altul în fundul lotcii care se smucea la fiecare val de parcă voia să rupă saula ancorei.

Încă două lucruri mai trebuie menţionate înainte de a încheia comentarea romanului *Pasărea furtunii*: unul se referă la şpaltul (pagini diparate) găsit în dosarele de Securitate ale autorului, altul se referă la materiale conexe găsite în aceleaşi dosare. Menţionez ambele paliere de referinţă, fiindcă atestă unghiuri diferite de presiune care s-au exercitat asupra scriitorului. Ele sunt ilustrate doar cu materiale referitoare la acest roman. Dar, procedând prin extrapolare şi generalizare, putem intui amplitudinea proiectului de partid menit să acţioneze asupra scriitorilor români în perioada socialistă şi putem intui calea îngustă care li se oferea, nu, cum te-ai aştepta, de către oameni calificaţi în sfera culturii, ci de către personaje nevertebrate din punct de vedere cultural. Această chestiune ridică o problemă de fond a culturii române în perioada socialistă: ceea ce există ca valoare a acelei perioade există, cel mai adesea, din pricină că personajele respective n-o percepeau ca atare, ele fiind orientate doar să promoveze o ideologie. Dacă li se părea c-o găsesc, restul nu le interesa. Dacă nu, restul nu le interesa. Cam aceştia era parametrii generali ai fenomenului, mai ales în perioada stalinistă şi imediat după ea, când a creat Petru Dumitriu. Cu vremea procedurile au căpătat o „culoare naţională”, ca şi partidul, detaşîndu-se ca intenţie de „centrul” de la Moscova, ceea ce nu însemna însă şi modificări de registru în zona de control. Scriitorii navigau printre aceleaşi „personaje” şi construiau un edificiu pe care nimeni nu părea să-l vadă, dar care, acest lucru e sigur, a existat şi ne trimite prin timp mărturia prezenţei lui. Mă folosesc deci de exemplul lui Petru Dumitriu, al acestui roman, spre a ilustra ipoteza de mai sus. Paginile din şpalt aparţin ediţiei din 1954, aceea începînd cu care s-au făcut în carte modificări de structură destul de însemnate: a renuţat la unele personaje, a adăugat altele noi, a schimbat raporturile dintre ele, a modificat pagini întregi după modelul *Tragediei optimiste*, piesa lui Vsevolod Vişnevski scrisă în URSS încă în perioada interbelică. La p. 42 a şpaltului, la fraza Pricop se ridică în capul oaselor, întinse o mână şi-l zgâlţâi pe frate-său, găsim subliniat de cenzor (ori de cineva care-

i uşura munca cenzorului) cuvântul *zgâlţâi*, iar cu creion, sub el, e scris: *ustrasnać*, ceea ce înseamnă echivalentul sârbo-croat al verbului rusesc imperfectiv *тряхнуть* sau perfectiv *трясти*. Trebuie să deducem că, deşi pricepea limba română, cenzorul n-o pricepea totuşi prea bine, iar faptul că i se traducea astfel, cel mai probabil de către un sârb din România, o atestă. La p. 43 este explicat astfel prin traducere în sârbo-croată, cuvântul *pâlpâie*. E de bănuit că cenzorul era sovietic, fiindcă la p. 44 a şpaltului, cuvântul *asmuţi* e tradus cu alfabet slavon, astfel: *собвичуі*, cuvânt ptobabil ucrainean, dacă l-am înţeles bine, fiindcă alfabetul slavon e amestecat cu cel latin. Oricum, în rusă a asmuţi se spune *возбуждть*. Toate semnele puse pe text sunt de acest ordin, ceea ce denota o greutate în a înţelege pur şi simplu limba română, ceea ce implica o adevărată structură subterană de lucru asupra textului. Trebuie să deducem că, în acei ani, cenzura o făceau chiar sovietici, personaje probabil menite să ţină linia ideologică (evident, cu condiţia să fi priceput despre ce e vorba în text). Dar am întâlnit, de pildă la pagina 63 a şpaltului, cuvintele subliniate brâu lat de lână, pe care nici traducătorul nu le-a priceput, şi a pus pe margine doar un semn mare de întrebare. Oricum, un astfel de personaj respinsese, la Teatrul Naţional, piesa *Greşala*, cu subiect antifascist. Prin urmare ar trebui să reevaluăm cu totul ideea de „cedare benevolă" de care a fost acuzat Petru Dumitriu din partea unor cititori poate bine intenţionaţi, ca să nu mai po0menesc despre marta Petreu, dar cu siguranţă necunoscători în ale epocii trăite de autor.

O altă direcţie de atac asupra scriitorului, şi care era în fapt o prelungire a celei de mai sus, un alt fel de impunere a ideologiei partidului, consta în luările de atitudine ale cititorilor, de obicei „oameni ai muncii", clasa conducătoare a societăţii. Aceste scrisori se publicau în presă (mai ales în „Scânteia", când scriitorul trebuia îndreptat mai temeinic, ori se primeau la Uniunea Scriitorilor. În ambele situaţii chestiunea făcea obiectul unei şedinţe de partid a organizaţiei Uniunii, în care scriitorul era criticat şi trebuia să-şi facă autocritica. Iată o astfel de scrisoare referitoare la romanul *Pasărea furtunii*:

Tov. PETRU DUMITRIU

Pentru că mă invitaţi, pe ultima pagină a cărţii, să vă spun părerea mea asupra romanului *Pasărea Furtunii*, am să o fac. Nu e vorba de o analiză propriu zisă a operei, pentru care nu am competenţa necesară, ci doar de câteva observaţii:

1) Înjurăturile grosolane şi triviale cu care vă presăraţi opera de la un capăt la altul sunt dezgustătoare. Se pare că aveţi o adevărată obsesie a obscenităţilor, pe care le multiplicaţi şi le variaţi cu frenezie, dovedind o mare putere de inventivitate. La pag. 166 am numărat 13 asemenea elegante exprimări, pentru care meritaţi decoraţii. Socotiţi probabil că este "realist" să numiţi lucrurile pe nume. Am apreciat cum se cuvine şi sugestivele reticenţe de la pag. 106, 323 etc., unde vă mărginiţi doar la iniţiale şi la puncte de suspensie.
2) Obiecţiile pe care aş mai vrea să le fac sunt palide pe lângă cele de mai sus şi poate că nici n-ar mai trebui să le pomenesc. Totuşi, pentru că mă invitaţi… Credeţi de sigur că imitaţi în chip fericit pe caragiale, punând personajele să vorbească ca la mahala. Dar Caragiale zugrăvea în felul acesta eroi ca Ipingescu sau jupân Dumitrache. Nici Tipătescu, nici coana Joiţica nu

folosesc niciodată un astfel de limbaj. Ei vorbesc ca mine şi ca… (era să spun “ca dv.!) să mă ierte Tipătescu şi coana Joiţica). La dv. Personajele “simpatice”, cum este de pildă Angelica, vorbesc şi ele vulgar. Angelica spune “aiurea” în loc de: vorbă să fie etc.

3) Oamenii care au diverse roluri politice în roman nu trebuie puşi să folosească greşit sau abuziv termenii politici în circulaţie. Prin asta nu-I compromitem numai pe ei! Care este atitudinea dv. – şi după dv. şi a cititorului – faţă de expresia: nu e jost, pe care o puneţi atât de des în gura personajelor? Cine apare aici ridicol? Se iau în bătaie de joc formule pe care nu le foloseşte numai Pricop (om strecurat în partid, deci supus oprobriului nostru), dar şi oricare din activiştii de partid pe care îi cunoaştem cu toţii din viaţa de toate zilele, de la care am învăţat şi noi, şi Pricop, şi Adam Jora şi toţi ceilalţi. (Propagandistul care mă instruieşte pe mine spune: “revindecările” clasei muncitoare. V-aţi imagina o luare în râs din partea mea – dacă aş fi scriitor?) Dv. trebuie să puneţi accentul pe ticăloşia lui morală, nu pe lipsa lui de cultură.
4) Şi pentru că a venit vorba de politică: aţi fi fost mult mai convingător dacă aţi fi stat frumos la o parte şi aţi fi lăsat să vorbească faptele: “În 1940, când munceau individual, pescarii se înecau; în 11950, când muncesc organizaţi, nu se mai îneacă.” Dv. aţi pierdut însă această posibilitate de construcţie a romanului, care ar fi fost de efect, punând şi la sfârşit oameni să naufragieze şi să se înece. Asta aţi făcut-o numai din dorinţa de a vă mai arăta odată marele meşteşug în a descrie furtuni. (Notez în treacăt că repetarea poate să devină monotonă şi obositoare, încât până la urmă nici acest scop nu este atins).
5) A propos de furtună: ce-I pasărea aceea misterioasă şi simbolică? Credeam că trăim în plin realism şi când colo! E un augur? Dacă există în adevăr păsări care prevestesc furtuni (lucrul e, de sigur, posibil) bănuiesc că ele nu vin numai în câte un singur exemplar! Iar dacă totuşi este aşa, aţi fi putut adânci şi explica puţin lucrurile, ca să ştim şi noi, cititorii, despre ce este vorba şi să nu ne lăsăm pradă superstiţiilor.
6) Şi fiindcă suntem în domeniul realităţilor şi posibilităţilor, vă atrag atenţia că calcanul se pescuieşte numai primăvara, şi niciodată toamna (cf. Pag.7). În aceeaşi ordine de idei, vă rog să vă mai interesaţi dacă la Danilofca – pe malul mării! – cresc sălcii sau dacă nu cumva ele cresc numai pe malul apelor curgătoare.
7) În fine, o chestie de stil: nu socot fericită inovaţia parantezelor explicative într-un text literar (cf. Pag. 43,44,54,58,91 etc.). Fraza trebuie să fie amplă, elegantă şi curgătoare, fără elemente subsidiare.
8) Şi o ultimă întrebare: autobuzul mergea numai de la Constanţa la Danilofca? Invers nu? De ce îl puneţi pe Adam Jora şi pe biata Uliana să facă 50 de km pe jos, când puteau să se urce frumuşel în autobuzul cu care venise Jora să-şi ia nevasta?

Un cititor care a apreciat părţile
bune ale cărţii şi a rămas nemulţumit
de cele slabe sau greşite.

Trebuie să înţelegem că cititorul considera înjurături cele mai multe cuvinte pe care nu le pricepuse. Dar se considera priceput la pescuit. Altminteri, nu comentez ceea

ce cititorul acestui text poate constata şi singur. Dactilograma acestei scrisori se află la p. 43 a primului dosar de Securitate, ceea ce înseamnă că fusese trimisă în plic la Uniunea Scriitorilor. Nu pot data cu certitudine acest text, dar el se află într-un corpus de documente datate 1956. Totuşi, ediţia din 1957 a romanului are scris la sfârşit textul : "Vă rugăm să ne scrieţi observaţiile voastre în legătură cu această carte, pe adresa: Editura Tineretului, Piaţa Scânteii nr. 1, raionul I.V. Stalin, Bucureşti."

Cronică de la câmpie.

[380]Pentru prima oară patru nuvele sunt reunite sub acest titlu generic la ESPLA, 1955. Ediţia a doua a apărut în 1959. Este evidentă însă, din această grupare, tendinţa autorului de a reuni sub genericul « cronică » absolut toate textele sale literare, de a se considera, în linia lui Balzac, « un integrator » pe coordonate literare al vieţii româneşti, dar, spre deosebire de Balzac, într-un stil poate shakespearian, « martor » al vieţii şi nu « interpret » al ei.

De altfel, este momentul să remarcăm, odată ajunşi în acest punct al ediţiei, că Petru Dumitriu este, în literatura română, un caz cu totul aparte. Mai întâi prin faptul că n-a avut prieteni în sensul omenesc al cuvântului, a avut foarte puţini prieteni literari, a iubit statornic câteva femei (soţia sa nu făcea parte dintre ele, dar era femeia care îi dăruise copii) şi şi-a organizat viaţa singuratic şi singular, privind literatura sa nu ca parte a unui întreg mai larg, numit literatura română, ci ca parte a unui mare întreg istoric, geografic, cultural pe care el era predestinat să-l exprime şi să-l explice. Acesta este sensul existenţei sale de « cronicar ». Petru Dumitriu a devenit scriitor deoarece cuvântul era modul cel mai direct de a-şi transmite mesajul. Această situare a sa, permanantă şi voită în afara liniilor de forţă ale grupărilor, găştilor, curentelor, experimentelor literare româneşti, a constituit deopotrivă puterea şi slăbiciunea sa. Fiindcă, pe de o parte, blocul operei lui a rămas destul de greu de atins, apropape un monolit, cu adevărat cea mai puternică mărturie românească asupra veacului XX, fiindcă n-a suferit alte influenţe decât ale propriilor sale teorii. Ce-i drept, teorii cu privire la realism impuse de perioada social-istorică şi politică pe care o traversa România, fiindcă, din pornire, proza lui Petru Dumitriu ar fi fost una cărturărească, simbolică, în acord cu momentul universal al prozei. Modelele sale iniţiale erau Giraudoux, Faulkner, Joyce, poate Malraux. Reprofilat însă, Petru Dumitriu s-a ancorat pe deplin în realitatea şi problematica românească. A descris întotdeauna satul românesc al strămoşilor săi români în linie paternă şi satul dunărean al copilăriei. Conversia tuturor capacităţilor sale intelectuale şi a culturii sale în această direcţie, i-au imprimat literaturii lui, dar şi literaturii române contemporane în ansamblu, teme şi motive de mare forţă, care fac legătura cu marea literatură română interbelică, îi asigură continuitatea în timp. Mai mult chiar, majoritatea temelor şi motivelor literaturii române postbelice îşi au originea în opera lui Petru Dumitriu, atât în zona teoriei literare, cât şi a prozei. Oricare cercetător atent la astfel de filiaţii o poate constata. Dar, pe de altă parte, omul astfel izolat, neintrodus în vreo grupare, cum se obişnuia printre scriitorii români, ci ambiţionând să iniţieze el un curent, era uşor de atacat, fiindcă nimeni şi nimic nu-l avertiza asupra primejdiilor de care era pândit şi care, în final, l-au şi exclus din lumea românească.

Cronică de la câmpie reuneşte patru nuvele – *Vântul de martie, Duşmănie, Bedros din Bazargic şi Nopţile din iunie*, care cuprind viaţa satului românesc din câmpia Dunării – Câmpia Română – la momentul de răscruce, de mare răsucire socială şi politică a lumii româneşti, din perimetrul anilor 1945-1948.

Partea I Vântul de martie

[381] Nuvela *Vântul de martie* a fost publicată mai întâi în « Viaţa românească » nr. 7/1955, apoi în volumul *Cronică de la câmpie*. Nu are variante, n-am găsit manuscrisul, dactilograma sau şpaltul ei. Atmosfera de sfârşit de război, cu trenuri cu ostaşi sovietici trecând spre Berlin şi ţărani români, foşti ostaşi acum lăsaţi la vatră, indică exact momentul istoric. Vorbirea « oltenească » a personajelor înfrăţeşte această proză cu aceea a lui Marin Preda, după cum numele şi situaţiile în care sunt puse unele personaje, aminteşte de proza lui Zaharia Stancu. Dincolo de aceste similitudini însă – care trebuie să ne amintească de teoria lui Petru Dumitriu despre puterea prozei româneşti contemporane – în totalitatea ei – nu doar de a cuprinde viaţa, ci şi de a o influenţa – trebuie să observăm, din capul locului, tentativa singulară a autorului de a crea, prin literatura lui, o viaţă paralelă, o lume românească pe care s-o smulgă din cleştii momentanului şi trecătorului, transportând-o prin timp, vizualizând-o aşa cum insectele pot fi văzute în fragmente de chihlimbar. Acum, la mai bine de o jumătate de veac de la evenimente şi de la scrierea « fierbinte » a acestor texte, le putem în sfârşit studia detaşat şi vedem limpede ceea ce este de văzut : cât au depins şi cât nu opţiunile oamenilor de ei înşişi, ce era determinism istoric şi politic, ce consecinţe au avut toate acestea asupra existenţei însăşi a statului român la această încrucişare de vremuri şi de drumuri. Dunărea ca zonă geo-strategică a Europei, cheie de control până la urmă a continentului, ochiul îndepărtat care veghează asupra Mediteranei de Est – Homer a scris că eroul Achile, al războiului troian, e îngropat pe insula Leeuke – azi Insula Șerpilor de la gurile Dunării ca păstrător al standardului identitar – au făcut din Câmpia Română aflată în lungul ei locul unora dintre cele mai dure confruntări. Precum aurora boreală, vizibilă dar de neatins de pe pământ, oamenii locurilor descrise de Petru Dumitriu au fost expuşi unor lumini pe care nu le puteau controla şi au acţionat după capacitatea lor de a vizualiza ce li se întâmplă, după măsura locului şi a tradiţiilor lor. Aşa a fost, aşa e scris. Vreau să pun în faţa cititorului de astăzi un singur citat din *Vântul de martie* care atestă faptul că Petru Dumitriu era conştient de cele afirmate mai sus. Iată cum vedea locul acţiunii: « Şi vorbea mai departe, rostind pentru înâia dată în satul acela cuvintele de <clasa muncitoare>, <burghezia>, <exploatatorii>, şi altele pe care nu le mai rostise nimeni de la întâii oameni care tăiaseră acolo pădurile nesfârşite de stejar, de tei şi de ulmi, şi făcuseră primele bordeie, şi trăseseră unul într-altul întâile săgeţi, ca să-şi apere sau să-şi răpească pământul gras şi adânc făcut de Dunăre. »

Peste acest peisaj lunar al bălţilor Dunării, al stufărişurilor jumătate îngheţate, pluteşte crima din finalul nuvelei : un ţăran care-şi ucide cel mai bun prieten pentru pământ. Anul 1945 a fost al reformei agrare, când cei întorşi de pe front au primit loturi de pământ prin împărţirea fostelor moşii boiereşti. Dar acesta nu avea să fie decât primul act al dramei. Precum într-o piesă cu patru tablouri, vom urmări în cele patru nuvele întreg procesul, de la acest prim pas, a cărui menire era distrugerea

marii proprietăţi agrare private, până la achiziţionarea pământului de către stat. Este drama eternă a ţăranului român. În adâncimile acestei prime nuvele se zăreşte chipul lui Rebreanu şi al ţăranului Ion. Iar ceea ce urmează să se întâmple în nuvelele următoare ale *Cronicii de la câmpie* este exact, pas cu pas, procesul deposedării de pământ a ţăranilor din Câmpia Română. Cu motivaţii, actori, factori de decizie şi personaje duse de val. Totul. Citeşte deci că totul s-a întâmplat în istoria contemporană a României.

Partea II. Duşmănie

[382] Nuvela a fost publicată prima oară cu titlul *Duşmănie* la EPLA, 1948, apoi tot în broşură, fără an, apoi imediat în în volumul *Nuvele*, Editura Tineretului, 1951 (alături de bocetul mamei, fragment din *Vânătoare de lupi*). Evident, şi în cele două ediţii ale *Cronicii de la câmpie*, 1955 şi 1959. Nu sunt modificări la text. Ideea de a folosi spaţiul dunărean ca temă literară data cel puţin din 1948, când – după cum se poate citi în "Scânteia", au loc o serie de evenimente internaţionale care denotă interesul pentru Dunăre. Astfel, pe 1 iulie/1948, la p. 1 este publicat *Comunicat privind rezoluţia partidelor comuniste cu privire la situaţia partidului Comunist din Iugoslavia*, mai ales pentru ca Belgradul să stea aliniat în faţa poziţiei ţărilor socialiste la viitoarea Conferinţă asupra Dunării, fiindcă sediul Comisiunii Europene a Dunării se afla în acel moment la Belgrad. Ziarul publică apoi, pe 1 aug./1948, la p. 1, *Prima zi a Conferinţei Dunării* (vorbeşte Ana Pauker), pe 4 aug./1948 la p. 1 *Dunărea trebuie să aparţină statelor dunărene*, pe 5 aug./1948 la p 1 (continuare p. 6) – *Proiectul noii Legi de navigaţie pe Dunăre* (în perioada interbelică plata pentru traverasarea Porților de Fier se făcea la Viena!), pe 13 aug./1948 la p. 1 *Poziţia României apropo de Convenţia Dunării* (Comisiunea Dunăreană a revenit atunci cu sediul la Galaţi grație insistențelor Anei Pauker, care vorbea în numele CAER), pe 15 aug./1948 – *Planul Marshall şi Dunărea* (Vâşinski, Ana Pauker), pe 19 aug./1948 – adoptarea *Convenţiei cu privire la Dunăre* (şi semnatarii ei). Petru Dumitriu publică în „Flacăra" din 22 august *Dunăre, drum fără pulbere*, pregătire a romanului *Drum fără pulbere*, dar preluat de pildă, fragmentul de mai jos, cu mici modificări, în *Cronică de la câmpie*: „Departe în urmă, şlepurile somnoroase, pântecoase, vin ca un cârd de balene, trase de cabluri. Pe fiecare şlep e o căsuţă de lemn cu perdele albe la ferAestră şi muşcate pe pervaz, unde locuesc nevasta şi copiii cârmaciului. Dar cârmaciul stă toată ziua şi uneori noaptea într-o cabină sus deasupra pupei, în picioare, cu ochii la Dunăre şi la remorcherul din faţă, şi tace. Când vaporul coteşte, toţi cârmacii şlepurilor trebuie să execute manevra. Altfel, ciobanii care-şi pasc oile şi caprele pe colţii de stâncă atârnaţi sus de tot – deasupra Dunării, aud în vale ţipetele jalnice şi prelungi ale sirenei şi văd pana albă de fum cum se înalţă în aer. Şlepurile stau îngrămădite în vreun colţ al Dunării, cu prorele îndreptate care încotro, cu cablurile încurcate şi rupte. Uruie ancorele şi remorcherul se întoarce şi dă ocol turmei urlînd din sirenă; apoi trage fiecare şlep împotmolit – în parte până în mijlocul Dunării, îl ancorează acolo şi se duce să mai aducă unul. Până să se termine operaţia se îngrămădesc în sus şi în jos convoaie de şlepuri cu remorcherele ce ancorează şi căpitanii apasă din când în când pe pedala sirenei, înjurând printre dinţi. Dar întâmplări de acestea sunt rare, căci piloţii de remorchere şi cârmacii de şlepuri

îşi ştiu meseria şi sunt mândri de ea.Nu degeaba pilotul care ştie să ducă vasul prin Porţile de Fier şi Cazane e plătit mai mult şi-şi spune ‚pilot de cataracte'.

Sunt multe de povestit despre viaţa mecanicilor, fochiştilor, piloţilor, căpitanilor, oamenilor de punte şi cârmacilor depe remorcherele şi şlepurile depe Dunăre. E o viaţă grea şi aspră, dar îi face pe oameni curagioşi, dârji. Ar mai fi multe de povestit despre frumoasa Comisie Internaţională a Dunării, care îşi avea piloţii ei de cataracte, daţi afară adesea fără pensie, oamenii ei pe care îi adăpostea în cocioabe în vreme ce directorii se plimbau în pacheboturile albe cu aburi, Carolus Primus şi Ferdinand I şi locuiau în vile însorite, în porturile Dunării de Jos. Şi ar mai fi de povestit viaţa uitată a pescarilor în satele lor presărate pe ţărm."

Partea III. Bedros din Bazargic

[383]Textul a fost publicat prima oară cu titlul *Bedros din Bazargic* în "Contemporanul", 10, 17 dec./1948, apoi în volumul *Nuvele*, Editura Tineretului, 1951 şi în cele două ediţii ale *Cronicii de la câmpie*: 1955 şi 1959. Bedros, personajul principal, era armean. Prima emigraţie din zona actualei Armenii a fost cu mult înainte de motivaţiile religioase (conflictele dintre creştini şi musulmani). Ea datează încă din perioada neolitică, şi se crede că armenii au adus din Asia arta de a picta ceramica, rămasă la noi sub numele *cultura de Hamangia*. Dobrogea era deci un microclimat care nu trebuia atins, culorile lui aparţineau de milenii spaţiului românesc. Asta spune traseul lui Bedros din Bazargic în lungul Dunării (deşi, sau tocmai pentru că Bazargicul aparţinea acum Bulgariei), asta spun contactele lui umane: lucra cu un turc, Soliman, s-a însurat cu o evreică, Marcela Isachie, face legătura, cu simplitate şi naturaleţe, între lumi aflate în conflict acut: cei bogaţi şi cei săraci. E o voce a „eternităţii" acestui spaţiu. Dobrogea, fosta Scythia Minor, cum zicea Herodot, coloratul pământ dintre Dunăre şi mare, care făsuse şi subiectul romanului *Drum fără pulbere*, nu era mai puţin un subiect fierbinte, necesitatea apartenenţei lui la lumea românească abia trebuia subliniată, fiindcă chestiunea minorităţilor aşezate în lungul fluviului şi la vărsarea lui fusese pusă apropo de Conferinţa Dunării. De altfel, Bedros din Bazargic este şi el unul din personajele absorbite de munca la Canal. Textul acestei nuvele este programatic ca intenţie, plauzibil ca realizare, ceea ce, în perspectiva timpului şi din punct de vedere literar rămâne singurul lucru important. Dar ceea ce Petru Dumitriu numea în 1997, în prefaţa la romanul *Pasărea furtunii*, „anii lui pierduţi" , se referă exact la acest mod de a face volte literare în jurul temelor prezentului, în loc să-şi poată folosi spiritul pentru construcţii independente de el. Totuşi, mi se pare că rămâne valabil pentru cititorii operei sale exact felul cum a descris prezentul lui. În felul acesta un cititor îl compară cu propriul său prezent, cu imaginea despre istorie pe care o are el. Orice construcţie în afara acestei relaţii operă-cititor mi se pare (din punct de vedere literar) fără obiect. Nu există literatură fără cititori. Orice elitist ar trebui să înţeleagă acest lucru.

Partea IV. Nopţile din iunie

[384] Nuvela, al cărei manuscris, dactilogramă ori şpalt nu le-am găsit, a fost publicată mai întâi în „Viaţa românească" nr. 9/1949, un fragment fiind apoi preluat în „Scânteia" din 23 octombrie 1949. Prima oară a apărut în volum la EPLA, 1950, apoi

în volumul *Nuvele*, ESPLA, 1951. Dintre toate textele autorului, acesta a avut cariera cea mai “strălucitoare” în perioada socialistă a României şi studiul ediţiilor şi traducerilor ei poate constitui cu adevărat un studiu de caz, fiindcă circulaţia ei este simptomatică pentru ceea ce putea face sistemul atunci când avea interesul să împingă în faţă ceva. Astfel, *Nopţile din iunie* a apărut în RDG în 1950, în cehă (la Bucureşti) în 1951, la Kiev în 1951, în engleză (la Bucureşti),1951, la Moscova, în 1952, în franceză (la Bucureşti) în 1952, din nou la Berlin, în 1953, din nou la Moscova, în 1953, din nou la Kiev, în 1954. Petru Dumitriu nu şi-a repudiat însă această nuvelă, îi acorda deopotrivă valoare şi circumstanţe atenuante atunci când, în 1997, s-a gândit la ediţia de *Opere*. Două lucruri trebuie însă precizate: că, pe de o parte, trebuie să distingem clar, în toate, absolut toate aprecierile lui Petru Dumitriu asura operei sale “cedarea verbală” în faţa doctrinei dominante a momentului, de cedarea de fond, pe care n-o face. El nu era un curajos şi un bătăios în câmp deschis. dar era un bun combatant şi strateg în bătăliile de gherilă. Îşi spunea că este mai important să scrii, să laşi o mărturie, decât să pieri fără să fi lăsat nimic, adică fiind un dizident absolut. Cu alte cuvinte, creaţia a fost lucrul cel mai important în viaţa lui. În al doilea rând, trebuie să spunem că, până la această nuvelă, Petru Dumitriu a crezut că se poate face ceva, că scriitorul poate contribui cu adevărat la îndreptarea lucrurilor, că el este parte a procesului şi nu sclav al lui, că cedările parţiale vor fi răsplătite prin chiar această îndreptare de fond a situaţiei, prin recâştigarea libertăţilor omeneşti şi a egalităţii de şanse în lumea socialistă. Dar începând cu această nuvelă pricepem că Petru Dumitriu ştia spre ce se îndreaptă. De aici începe pactizarea lui cu sistemul, convieţuirea cu el. O nuanţă există totuşi. Petru Dumitriu credea că are un “gentlemen’s agreement” cu sistemul, pe principiul: îmi dai, îţi dau. Prin urmare admitea să facă jocul sistemului pentru a obține anumite privilegii, băneşti în primul rând. Avea să se înşele. Aceasta era doar prima etapă, aceea când sistemul avea nevoie de “voci” ca a lui pentru a se legitima. Mai apoi, după cum s-a şi văzut, nimic n-avea să mai conteze. Oricum, cu sau fără vocea lui, sistemul era prea strâns, prea bine organizat, folosea intimidarea şi teroarea pe arii mult prea largi, avea recunoaştere internaţională, aşa că ar fi rezistat, mai ales în acele condiţii ale războiului rece, când era nevoie, după legile echilibrului, de două sisteme sociale şi politice ca de două braţe ale unei balanţe, pentru a păstra orizontala politicilor internaţionale pe fondul acutei crize economice a jumătăţii de veac douăzeci. Registrele culturale sunt, în acest fenomen amplu, doar “suprastructuri”.

[385]Ceea ce vrea să spună Petru Dumitriu în această scurtă prefaţă se referă la faptul că, deşi Uniunea Sovietică nu mai există, totuşi Şolohov continuă să fie considerat unul din autorii capitali ai literaturii ruse, acordându-i-se, post mortem, onorurile pe care opera lui le impune. Ceea ce nu este şi cazul lui, scriitorul Petru Dumitriu, în raport cu literatura română. Lucru cu totul adevărat. Cultura rusă procedează prin însumare şi asimilare de valori, cultura română – mai exact ar fi să spun grupările contemporane din cultura română – prin negare, considerând că negarea trecutului înseamnă implicit şi valorizarea prezentului. În ce-l priveşte pe Şolohov în mod special, comportamentul lui Petru Dumitriu faţă de el este dictat, ca şi faţă de Malraux, de cea mai pură invidie scriitoricească. După ce, la aniversarea scriitorului (cu mare fast, în primul rând în Franţa, unde fusese de față și Pwetru Dumitriu, dar inclusiv Uniunea Scriitorilor din România îl omagiase, iar Petru Dumitriu însuşi

vorbise despre el, cf. notei publicate în în Informaţia", V, 1955, cu titlul *Sărbătorirea lui Mihail Şolohov la Casa Scriitorilor:* „Scriitorii din capitală s-au întrunit marţi după amiază la Casa Scriitorilor pentru a sărbători pe marele prozator sovietic, Mihail Şolohov, care a împlint, la 24 mai, 50 de ani.

Printre scriitorii care au participat la această adunare se aflau acad. Camil Petrescu, poeţii Mihai Beniuc şi Eugen Frunză, prozatorii V. Em. Galan, Ion Marin Sadoveanu, Al. Cazaban şi alţii.

Cu acest prilej, scriitorul Petru Dumitriu a vorbit despre viaţa şi opera lui Mihail Şolohov.

Artistul N. Brancomir de la Teatrul Naţional I.L.Caragiale a citit apoi un fragment inedit din cartea a 2-a a romanului *Pământ desţelenit*)", după ce îl cunoscuse personal în 1959, la Ambasada Sovietică din Paris, unde fusese dus de noile sale cunoştinţe din Franţa, i se pare o mare nedreptate ca, în perspectiva timpului, pentru acelaşi tip de scrieri, el şi Şolohov să fi fost judecaţi cu două măsuri diferite: în vreme ce Şolohov a luat Premiul Nobel în 1965, el, Petru Dumitriu, fugit în Occident, scriind *Incognito* în 1962, nu numai că n-a fost recunoscut în vreun fel, dar i s-a şi refuzat cetăţenia franceză. Împotriva sângii în bloc este invectiva din această prefaţă a lui Petru Dumitriu. Fiindcă de stânga internaţională i se pare că a fost respins, în loc ca semnalul lui, dat prin fuga din 1960, să fie înţeles în ceea ce era: Petru Dumitriu vedea cum stânga se modifica în ţările socialiste în tot atâtea „stângi" câte partide naţionale, lăsate la cheremul şefilor lor locali, în mici despoţii care aveau să ducă, în final, la dispariţia sistemului, gândit din start ca unitate şi replică internaţional unitară faţă de celălalt sitem. Eroare de construcţie, de altminteri, fiindcă nici celălalt sistem nu era unitar, dar se baza pe legi democratice universal acceptate.

Învăţătură de minte

[386]Acest text, aflat în *Dosarul de Securitate nr. 30,* numai în dactilogramă, a fost publicat de autor o singură dată, în „Viaţa românească" 1-2/1959, dar conceput ca parte de legătură între *Cronică de la câmpie* şi *Cronică de familie*. Mai exact spus ar fi, ca timp istoric, să considerăm că acesta este textul iniţial, care precede cele două cronici, le asigură baza ideatică şi unitatea. Constantin Moruzi, domn fanariot al Ţării Româneşti (în anul 1792), despre care vine vorba în text, era înrudit cu Mavrocordaţii, familia grecească din care a purces primul domn fanariot (fiul lui Alexandru Mavrocordat, acesta mare dragoman, adică translator al Curţii Otomane). Mavrocordat, adică Maurocordato, trebuie să fi fost, la origini, valah din PeninsulaIstria. Familia Moruzi avea ramificaţii în Rusia, unde numele se pronunţa Muruz, de unde şi felul cum apare acest nume în textul lui Petru Dumitriu. Constantin, dar mai ales fiul lui, Alexandru (1796) au rămas în istorie pentru desfiinţarea proprietăţii ţărăneşti în favoarea măririi feudelor, pentru concentrarea pământului arabil în mâinile câtorva proprietari. Proces dureros, descris de Petru Dumitriu în acest text. Ca iconografie, a rămas o gravură a lui Domenico Preziosi, lucrată peste un veac, înfăţişându-l pe un Moruzi într-o sanie trasă de cerbi pe uliţele Bucureştiului. De altfel, Preziosi, care a lăsat două albume cu gravuri de la sfârşitul veacului al XIX-lea, unul cu Bucureştiul, altul cu oboare, sate şi costume din Ţara Românească, a fost cu siguranţă cunoscut de Petru Dumitriu, fiindcă descrierile lui sunt adesea reproduceri ale gravurilor lui Preziosi: de pildă drumul pe Podul Târgului din Afară

(Calea Moşilor) de la biserica Sf. Gheorghe până la mânăstirea Văcăreşti, ca şi Curtea Veche a epocii. Pe urmă, o altă sursă posibilă de inspiraţie trebuie să fi fost pictura în ulei de pe pereţii Carului cu Bere, local datând din 1810, dar înfăţişând istoria locului pe care a fost ridicat cu două veacuri înainte, fiindcă acolo fusese hanul Şerban Vodă, al lui Şerban Cantacuzino. Lumea ţărănească a nuvelei lui Petru Dumitriu este unitar concepută, găsim ascendenţii ţăranilor din *Cronică de la câmpie*, ca şi pe ai Cozienilor din *Cronică de familie*. Finalul deschis al textului – nu se ştie ce se va întîmpla cu cei doi eroi, Răducan şi Vlada – face din acest text un posibil început de roman, necunoscut în desfăşurarea lui ulterioară. Oricum, putem intui faptul că istoria românească – istoria nedreptăţilor, a "strălucirii şi mizeriei" româneşti, cum s-ar zice cu o perifrază balzaciană, a începutului rezistenţei la tiranie – Răducan devine în final lotru – şi-a avut, după părerea lui Petru Dumitriu, originea în perioada fanariotă, aceea care a pervertit obiceiurile şi tradiţiile, a îngenuncheat un neam de oameni simpli şi cinstiţi. Cum s-ar fi desfăşurat ghemul romanesc al istoriei acestui neam nu ştim, fiindcă în *Cronică de familie* suntem deja către finele veacului al XIX-lea, iar în *Cronică de la câmpie* după al doilea război mondial. Dar este interesant de observat că autorul a avut în vedere veacul al XVIII-lea ca început şi temei al istoriei şi-mi place să cred că avea în minte un model personal al istoriei româneşti în înlănţiurea de cauze şi efecte care au făcut "gloria şi decăderea" ei. Prezenţa obturată, în proza lui Petru Dumitriu, a acestui flux, indică puterea cu care s-a acţionat asupra scriitorului de către cenzura politică pentru a-l păstra pe o linie ideologică aflată ea însăşi în plină construcţie, mai ales prin imitarea modelului sovietic. Fiindcă altminteri, cronicile ar fi înceut cu acest text şi s-ar fi sfârşit cu *Adolescenţii*, alt moment al rezistenţei începute în timp de Răducan. Dar situarea întregului flux al prozei între aceste două momente abia că n-ar fi fost de acceptat de către cei ce supervizau apariţia cărţilor. Petru Dumitriu, care ambiţionase să fie printre aceşti "constructori de sistem" şi înţelesese că nu poate, a păstrat textul şi l-a publicat târziu, după *Cronică de familie* şi *Cronică de la câmpie*, întregind în perspectiva timpului, modul său de a vedea lucrurile şi indicînd astfel "cauzele prime" (după el, fiindcă nu nu ia act niciodată despre construirea Europei Națiunilor de după războaiele napoleoniene) ale parcursului istoric, cauze ai căror urmaşi (efecte, datorită mentalităţii clasei conducătoare, care-şi avea originea în perioada otomană) erau chiar contemporanii săi. Paralela între epoca fanariotă şi cea contemporană răsare în mintea cititorului ca un vulcan de sub ape adânci. Ar fi interesant de urmărit ce soluţii vedea, ce principii de regenerare credea că există. Din istoria lui Petru Dumitriu lipsesc 1848, Mica Unire, Regulamentul Organic, adică etapele organizării statului şi ale formării instituţiilor. El nu era interesat, precum Caragiale, de descrierea stării de lucruri rezultate din toate aceste fenomene (apariţia vieţii citadine, naşterea oraşului din lumea satului, a "năravurilor" politice etc.), dar a acoperit, într-un chip grav şi reflexiv, în ciuda aerului captivant coloristic, o plajă la fel de importantă a fenomenului românesc: momentele de mare răsucire în destinul naţiei – momentul de cumpănă când domniile fanariote şi cultura de tip grecesc ameninţau chiar dispariţia naţiei şi momentul postbelic, de după al doilea război mondial – citeşte deci, la fel de important, prin comparaţie, cu acela al domniilor fanariote. Acestea sunt cele două mari braţe ale balanţei - în concepţia istorică a romanelor lui Petru Dumitriu. El considera că este menit să-l indice pe primul, cel fanariot – fiindcă 1907 a fost generat de prelungirea mentalităţii fanariote – dar obligat să-l înfăţişeze pe al

doilea, cel pe care-l trăia, caracterizat de asemenea prin dispariţia proprietăţii ţărăneşti în favoarea “marilor feude” ale statului. Nu abordez încă aspectele legate de geografia romanescă a lui Petru Dumitriu, fiindcă abia *Cronică de familie* şi *Colecţia de biografii, autobiografii şi memorii contemporane* completează harta locurilor (româneşti şi europene) ale operei. După cum, abia în final se cuvine să înfăţişăm cititorului dicţionarul personajelor operelor lui Petru Dumitriu, adică a lumii lui, paralelă cu cea reală, plauzibilă, dar făcută din arhetipuri, eşantioane, modele, efigii înfipte toate cu putere în pasta densă a lumii româneşti. Geografic şi istoric Petru Dumitriu a procedat unitar cu lumea lui, personajele şi locurile sunt aceleaşi în toate cărţile, cu mici variaţii. În nuvela *Învăţătură de minte* ţăranii de pe moşia lui Andronache Cozianu au nume care se regăsesc în *Cronică de la câmpie* (de pildă Saizu), iar drumul lor din satul Preajba, de pe moşia Cozianului, către Dunăre trece prin Vladomira şi Vrata, locuri ale ambelor cronici. Încă un cuvânt înainte de a încheia această idee: chestiunea limbii române este subtextual, dar atent, atinsă prin acest text: vorbirea grecizantă şi turcizată a personajelor culte (spre deosebire de ţărani) din *Învăţătură de minte* indică o stare de fapt: începutul şcolii româneşti, de după domniile pământene, stă în şcoala grecească (a fost tendința de unificare culturală a lui Kiril Lukaris, căria i s-a opus aceea a lui Petru Movilă, care invoca lumea slavă). Fără revirimentul Blajului şi al Şcolii Ardelene, romanitatea limbii române şi a spaţiului numit cândva Dacia, se afla în primejdie. Tot astfel, impunerea normativelor limbii ruse la ortografia limbii române, pomenită de autor până şi în prefeţele din 1997 la această ediţie, i se părea o primejdie de acelaşi tip. Şi paralelele între cele două epoci istorice prezente în proza lui petru Dumitriu ar putea continua, cititorul interesat le poate face.

Volumul al II-lea

[1]*Cronică de familie*, reprodusă aici după ultima ediţie revăzută de autor, din 1959, s-a publicat mai întâi într-un singur volum, la ESPLA, 1955,care cuprindea patru părţi: *Davida, Bijuterii de familie, Salata, În bătălia pierdută* (care în ediţia din 1956 se numeşte *Isabela şi Sfârşitul carierei lui Dimitrie Cozianu* şi este partea a douăzeci şi una). Apoi în versiune extinsă, cu 24 de părţi, la ESPLA, 1956, pr urmă ediţia a doua a versiunii complete, la ESPLA, 1959 şi ediţia a treia, la Editura Fundaţiei Culturale Române, 1993. De asemenea, a apărut în traducere franceză, a Editions du Seuil, astfel: în 1956, volumul I, cu titlul *Bijoux de famille*, integral, cu părţile lui: *Davida; Enfantillag ; La Position des astres le 19 juillet; La vie de Boniface Coziano; Un voyage d'agrément; Bijoux de famille*, traducere de Mariana Vitoreanu şi C(onstantin) Boranescu-Lahovary, text revăzut de Fréderic Mars; în 1959 – *Les Boyards*, care cuprinde acelaşi prim volum al *Cronicii…*, cu subtitlul *Les Bijoux de famill* ; în 1960: *Les Boyards*, care cuprinde tot vol I al *Cronicii…*, cu subtitlul *Les Bijoux de famille* şi volumul al II-lea al *Cronicii...*(*Les Boyards*) avînd ca subtitlu *Les Plaisirs de la jeunese*, în aceeaşi traducere. Au apărut şi traduceri în alte ţări: *Die Bojaren. Der Familienschmuck*, traducere de Elmar Tophoven, după versiunea franceză (vol. 1), Frankfurt am Main, la Samuel Fischer Verlag, 1960, apoi *Freuden der Jugend*,

aceeaşi taducere după franceză (vol. 2), aceeaşi editură, 1962; *Familjejuveler*, tradus din franceză de Margareta Nylander, Stockholm, Editura Forum, 1961 (cuprinde vol. 1 al ediţiei franceze); *The Prodigals*, traducere după franceză (vol.I) de Norman Denny, Londra, Collins Publishing House, 1962 şi, în sfârşit, *Gioelli di famiglia*, traducere de Piero del Giudice, tot după versiunea franceză (a volumului 1), la Milano, Lerici Edizione, colecţia "Naratori d'oggi", 1963.

Un punct de vedere general asupra **Cronicii de familie** trebuie exprimat. El ar putea constitui – singur – un eşantion reprezentativ pentru analiza societăţii româneşti, în diverse şi importante secţiuni ale ei, pentru un interval de timp care a însemnat trecerea de la lumea medievală la cea modernă şi contemporană. Nu este cazul şi nici locul pentru un astfel de studiu. Dar, neîndoielnic, reperele mari ale cărţii trebuie precizate, astfel încât cititorul să ştie ce caută şi ce poate găsi: atât în comparaţie cu restul creaţiei lui Petru Dumitriu, cât şi cu restul literaturii române (şi nu numai române), dar – mai ales – în comparaţie cu lumea reală, fiindcă "modelul de lume" pe care l-a alcătuit este nu doar o replică, ci şi un mesaj de transmis posterităţii. Iar el trebuie citit, în sfârşit, în parametrii şi la anvergura vizate de autor.

Concepţia iniţială a cărţii, proiectul ei general, n-a fost respectat, până la urmă, în versiunea finală. Fiindcă autorul se gândise să înceapă cartea cu anul 1792, domnia primului Moruzzi (perioada fanariotă), şi s-o termine în 1955, adică exact pe când încheiase de scris cartea (perioada "neofanariotă"). Părţile de început şi de sfârşit fiind anulate, cel mai probabil de cenzură, din pricina paralelismului lor evident în chestiunea lichidării proprietăţii mari (boiereşti) şi mici (ţărăneşti, vezi volumul I al aceste ediţii, comentariile la textele *Învăţătură de minte* şi *Adolescenţii*, adică începutul şi respectiv sfârşitul proiectat de autor), universul, "lumea" cărţii rămân hotărnicite între anii 1862 şi 1945 (cu o vagă trimitere, în paginile finale, către 1955). Acest intervsl coincide cu funcționaerea statelor naționale, adică a Europei Națiunilor de după perioada napoleoniană. Este şi acesta un interval suficient de mare spre a putea desprinde o concepţie despre întâmplările şi evoluţia istoriei româneşti pe baza cărora poate fi judecat atât punctul de vedere al autorului – ce credea şi ce voia să ne spună – cât şi locul lui specific pe o curbă a punctelor de vedere privitoare la fenomenul românesc, la avatarurile şi soluţiile existenţiale pe care acest popor le-a formulat în veacul XX pentru propria sa supravieţuire pe harta în veşnică schimbare a Europei şi a lumii. Nu ştiu alt autor român care să-şi fi pus această problemă de creaţie – ca problemă – şi să-şi fi dus la capăt proiectul în toată anvergura lui. Deoarece *Cronică de la câmpie* şi *Cronică de famile* se continuă cu romanul cu final deschisw *Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane* (din care autorul anunţa amicilor de la Editions du Seuil, după cum se poate vedea în scrisorile publicate în primul volum al ediţiei de *Opere,* ca finalizate, primele două volume – deducem că ar fi scris tot trei, ca şi pentru *Cronică de familie*). Această *Colecţie* are şi ea o continuare, în *Incognito*, roman pe care autorul era conştient că nu-l poate publica pe teren românesc. Acest ultim roman întregeşte punctul de vedere al scriitorului despre lumea românească şi îl "vizualizează literar" până apropape de momentul fugii. Dacă luăm în consideraţie şi prozele anterioare *Cronicii de la câmpie*, imaginea despre lumea românească din *Vânătoare de lupi*, *Drum fără pulbere* şi *Pasărea furtunii*, toate cu staţionări în istoria contemporană, de la miezul veacului XX, atunci ele se integrează volens nolens în peisajul romanesc de ansamblu.

Dacă este să facem o evaluare a integrităţii operei lui Petru Dumitriu, de pe cei doi mari versanţi ai vieţii sale, cel estic şi cel occidental, atunci ar trebui să remarcăm faptul că el şi-a valorificat, după plecarea din 1960, toate posibilităţile. Fiindcă, pe de o parte, a continuat "linia românească" (*Rendez-vous au Jugement dernier*, *Incognito*, *Zéro ou le point de départ*, *La femme au miroir*, *Le repos ou l'Asie intérieure*, *Non credo, oro* – care este un eseu), pe de alta a continuat linia "universalistă" cu care debutase în *Euridice – 8 proze* şi piesa *Greşala*, o linie integratoare, în care insul, omul singur, este parte a mai multor "lumi", din care cea românească e doar una, iar Estul şi Vestul sunt părţi – precum emisferele de Magdeburg – ale aceluiaşi mare univers inseparabil (din moment ce presiuni exterioare se exercită asupra lui, în primul rând marea criză care a generat războiul rece). Din acest al doilea tronson (european) ar face parte *Les initiés*, *Le sourire sarde*, *L'Homme aux yeux gris*, *Au Dieu inconnu*, *L'Extrême Occident*, *Mon semblable - mon frère*, *Walkie-talkie*, *Au Dieu inconnu*, *La Liberté*. Iar dacă ar fi să mă gândesc la faptul că întotdeauna vocaţia integratoare a acestui scriitor s-a manifestat între orice fel de « poli », « contrarii », « diferenţe », atunci ar trebui să observ şi că există cel puţin trei lucrări, a patra doar ca intenţie, care unifică cele două mari tronsoane : cel românesc şi cel pe care-l numeam universalist: *Les amours singulières* (ultima carte de literatură, din 1990), *Non credo, oro* şi proiectul, încă nefinalizat, care se numea, provizoriu, *Viaţa lui Petru Dumitriu de Petroff Dimitroff.* Astfel, judecată în integritatea ei, opera lui Petru Dumitriu este mărturia cea mai deplină şi cutremurătoare a ceea ce veacul douăzeci a dat şi a luat omului, intelectualului în primul rând. Tentativa lui Petru Dumitriu de a aprinde lanterna şi de a căuta cărarea precum Iona în pântecele balenei, fiindcă de ieşit nici nu putea fi vorba, este cea mai importantă lecţie pe care o voce românească a dat-o lumii acelui veac, ca şi nouă, urmaşilor ei. Acest lucru trebuie conştientizat de către toţi cititorii, indiferent de opţiuni, orientări, culoare, spaţiu geografic, politic etc. Fiindcă numai numeroasele tentative de « rechiziţionare » a acestei voci de o parte sau de alta pun astăzi surdină receptării sale. Ori nu despre « al cui este » scriitorul e vorba. A spus-o el singur cui aparţine, prin ceea ce a scris. Un astfel de mesaj ne este, tuturor, necesar ca aerul. Nu pentru că suntem sau nu de acord cu el. Ci pentru că discuţiile noastre ulterioare, de orice fel, au astfel un punct de pornire, o «terra ferma», locul unde rădăcinile viitoare se pot înfige. Acesta este darul cel mai de seamă al autorului. Pentru că, dincolo de ceea ce numeam mai sus «a aprinde lanterna şi a căuta cărarea», Petru Dumitriu – care se vedea pe sine însuşi în postura lui Iona, aşa cum ne vedea şi pe noi toţi alături de el – a oferit o soluţie – nu ştiu dacă bună sau rea, fiindcă n-am văzut textele, dar soluţia lui a fost aşternută pe hârtie. Sunt 34 de eseuri scrise în engleză, despre situaţia geo-politică a Dunării şi a Balcanilor, aflate la Mugar Library de la Boston University. Toate inedite.

Revenind la *Cronică de familie* şi la jumătatea veacului XX, când a fost scrisă: ce vedea şi ce credea Petru Dumitriu ? Primul şi cel mai general lucru de observat este că autorul pune problema în termeni de destin. Nu implacabila « Ananke », în sensul grec (Soarta - deşi acela a fost punctul de pornire) ci destinul pe care şi-l fac oamenii înşişi conduși de vocea mai blândei Moira - Ursitoarea, prin interacţiune, iată obiectul cărţii. Petru Dumitriu se « localizează » prin urmare pe axa temporală şi localizează astfel timpul acţiunii. Mai mult: dă turnura acţiunii. Fiindcă, în sensul pe care-l recomanda prinţul Hamlet actorilor veniţi la Curte (Shakespeare), îşi propune să fie

« oglinda şi cronica vie a veacului ». Acţiunea devine o « cronică » făcută din fapte şi evenimente aparent disparate, o uriaşă « plasă » ale cărei noduri sunt mărunte şi semnificative repetări (pentru amintire şi stabilire de noi conexiuni). Dau un exemplu: două tablouri, din care îmi amintesc doar numele unuia, « Inocenţa », apar, la început, puse la loc de cinste în biroul unuia din Cozieni, apoi într-un pod locuit de unul dintre urmaşii lui, într-o învălmăşeală de nedescris, după al doilea război mondial. Cititorul face involuntar conexiunea – prin imaginea acestor tablouri – între timpi diferiţi, îşi dă seama de curgerea însăşi a unui timp specific, numit istorie. Smaraldele Elvirei Vorvoreanu sunt un alt exemplu pertinent de « nexus » temporal. Un alt mod în care realizează Petru Dumitriu aceste conexiuni este amestecarea unor nume reale (oameni politici, scriitori, artişti) printre personajele cărţii (Marghiloman, Brătianu, Arghezi la apariţia primului său volum), spre a uşura astfel « datarea » acţiunii. Chestiunea timpului ca plasmă existenţială a umanităţii versus timpul istoric este o chestiune fundamentală a scriitorului Petru Dumitriu în tot ceea ce întreprinde. Dar lumea operei lui Petru Dumitriu nu are doar o axă temporală bine definită, ci şi un contur anume. Mai multe mulţimi (în sens matematic) interferă în interiorul ei şi conturul, hotarele rezultate astfel indică nu doar o geografie romanescă în sens propriu, ca spaţiu geografic, ci tot atâtea geografii, în sens de relief variat şi propriu, câte mulţimi există.

Disting astfel, când e vorba de geografie în sens propriu, o geografie romanescă posibilă în interiorul cărţii, dar imposibilă pe teritoriul României, fiindcă nu exista un judeţ care să aibă graniţa de nord spre munte, dincolo de Târgovişte, iar graniţa de sud pe Dunăre. Despre oraşul N…, nici nu mai spun cât de plauzibil şi cât de ireal este în acelaşi timp. Iar faptul că ţăranii din Vădastra, din Dobrunu ori de pe alte moşii ale judeţului vin în capitală să-şi caute dreptatea (odată la 1792, odată la 1907, o dată la 1945) pe Podul Târgului de Afară (pe Calea Moşilor) încurcă şi mai mult lucrurile. Fiindcă par să vină dinspre Oltenia, vorbesc olteneşte, dar nu sunt olteni! Sunt, pur şi simplu, din Câmpia Română, spaţiu geo-politic la fel de important ca şi Dunărea, dacă ne amintim de tentativele politice din cadrul CAER de a face din bazinul românesc al fluviului o mare corporaţie fără graniţe, o vastă cooperativă a socialismului victorios de oriunde. Iar mai înainte de asta de faptul că Imperiul Austro-Ungar a avut tentativa de a lua Oltenia (fapt împlinit doar pe jumătate și pentru scurt timp). Ceva mai limpede este geografia, recognoscibilă, a Bucureştiului vechi sau nou. Cât despre geografia – mai exact spus ar fi proiecţia cartografică a celorlalte geografii ale cărţii, adică instituţiile (bănci, uzine - Ametaromul - , Căile Ferate, Parlamentul, Oculta – adică masoneria – Armata, învăţământul şi, în sfârşit Societatea « Corupţia română », care e tratată ca o instituţie fundamentală a statului), clasele sociale (boierii, burghezia, ţăranii, orăşenii, intelectualii, dintre care revoluţionarii din toate timpurile sunt o specie aparte), majorităţile şi minorităţile (românii faţă de evrei, greci, turci, bulgari, armeni, ţigani, nemţi, francezi etc.), clasele şi partidele politice (conservatori, liberali, legionari, comunişti, revoluţionari), sexele (raporturile dintre bărbaţi şi femei, dar şi problemele şi destinele, şansele « istorice » ale sexelor în lumea românească – ei bine, toate aceste geografii definesc o lume aparte, diferită dar comparabilă cu cea reală, lumea cărţii, a « comediei umane » în sens balzacian, dacă e să păstrăm referinţele pe care scriitorul însuşi şi le stabilise. Iată un exemplu: Cozienii, nume inventat, dar coexistând în carte cu altele, reale (Ipsilanti, Văcărescu, Mavrogheni, Hrisoverghi, Şuţu) sunt boieri pământeni, care

suportă, mai întâi, agresiunea fanarioţilor, apoi procesul de « nivelare istorică » datorat modernizării ţării după 1848, 1859 şi 1877, adică, pe de o parte, amestecul (de sânge) cu alte neamuri, venirea unei dinastii străine la cârma ţării, pe de alta ridicarea burgheziei (« Popeştii » care vin la guvernare) şi, în cele din urmă, ieşirea de pe scena istoriei, datorită schimbării sistemului politic al României după al doilea război mondial. Odată cu acest proces de ieşire din istorie, care-i defineşte pe Cozieni ca eşantion al unei mulţimi – boierimea – pier nu numai cei îndreptăţiţi să piară, ci şi cei care, omeneşte vorbind, ar fi putut continua. Un singur caz de continuare certă există: artistul (numele lui e Pius Dabija). Dar preţul plătit de artist pentru supravieţuire e uriaş: după ce-l admirase şi-l cunoscuse în copilărie pe Ion Bârlea (citeşte Constantin Brâncuşi), ajuns la maturitate trebuie să facă statuia lui Stalin, piezându-şi astfel propria sa esenţă umană. Acestea fiind spuse, artistul care era Petru Dumitriu a spus ce avea de spus. A spus-o în 1956 şi am temei să cred că, interior, atunci se hotărâse deja în ce direcţie s-o apuce. Iar această mulţime matematică al cărei eşantion sunt Cozienii – boierimea – cartografiază, prin conexiuni (« nexus-uri ») diverse cu alte mulţimi, starea naţiunii române. Ceea ce i se întâmplă ei, de-a lungul tuturor prefacerilor în care sunt implicaţi ce-i ce-şi făuresc destinul prin conjuncţie cu ceilalţi (şi nu cu astrele, cum credea Eustaţiu Cozianu), este o continuă dezechilibrare a raporturilor de forţe, ale braţelor unei balanţe ideale care ar fi asigurat, în concepţia lui Petru Dumitriu, o corectă selecţie şi impunere a valorilor, adică ar fi dat geografia înteagă a unei naţiuni, harta capacităţilor ei nu ascunse, deteriorate în timp, ci « în act », împlinte, aşa cum crezuseră cei care făcuseră Revoluţia Franceză, fiindcă ea este, mereu şi mereu, termenul de raportare al generaţiilor care au de împlinit un ideal valoric. De altfel, perioada când şi-ar fi început Petru Dumitriu acţiunea *Cronicii*…, dacă era s-o facă după cum dorea, ar fi fost chiar aceea a Revoluţiei Franceze, care a schimbat radical optica Europei şi a arătat cât de necesară şi de profundă trebuia să fie primenirea vieţii în întregul ei, pentru ca umanitatea să-şi poată supravieţui sieşi. Astfel se gândea Petru Dumitriu la istoria Europei veacurilor XVIII-XX.

Petru Dumitriu nu dă soluţii problemelor pe care le înfăţişează, dar stabileşte conexiuni care ne indică ce credea despre înlănţuitrea de fapte. Şi, în orice caz, prezintă faptele. Dar, întocmai ca într-o proiecţie filmică, unde spaţiul şi timpul joacă rolul cadrelor largi, al background-ului, trebuie să privim alergătorii prin acest peisaj, ființele umane, pentru a înţelege cu adevărat ţinta existenţială a *Cronicii de familie*. Fiindcă din acest punct de vedere demersul este surprinzător de unitar. Cartea este o cronologie, în sensul vechilor cronici medievale. Fiecare capitol începe invariabil cu prezentarea personajelor, a locului şi timpului acţiunii. Nu invenţia tehnică este miza cărţii ori miza autorului. Nu experimentele literare ale veacului XX sunt cele care îl interesează. El este un povestitor. Fiecare personaj ia startul, evoluează şi dispare, în vreme e mereu alte şi alte personaje apar pe firmamentul cărţii, realizînd în final încrengături, familii, prietenii, duşmănii, răzbunări, ură, niciodată iubire în sens profund şi real. Nevoia iubirii este poate cel mai ascuns şi mai solid deziderat al întregii cărţi. Dar, asemennea lumii lui Caragiale, lumea lui Petru Dumitriu trăieşte prin cotidian şi aparent, niciodată în sens interior şi sentimentalo-filosofic, chiar când, declarativ, admite acest lucru, aşa cum fac în anii războiului studenţii de la filosofie ai universităţii din München, ori cum face filosoful Fănică Niculescu (un alter ego pentru Nae Ionescu). Lumile celor doi scriitori diferă însă profund prin substanţa, ca

şi prin ţintele lor. În vreme ce Caragiale are în vedere procesul de formare a oraşului din lumea ţărănească, precum şi coruperea moravurilor graţie politicii adusă în scenă odată cu ridicarea burgheziei româneşti, Petru Dumitriu are în vedere traseul lumii româneşti, a ceea ce admite şi ce respinge ea ca valoare de-a lungul perioadei de modernizare de după 1848, cu toate cutremurele politice care au proiectat veacurile XIX şi XX în conştiinţa colectivă. În vreme ce Caragiale ne lasă o imagine statică, fiindcă aşa e lumea lui, bine fixată în tipare şi într-un moment istoric, Petru Dumitriu o proiectează în mişcare, înfăţişând o bucată de traseu care, prin extrapolare, ne poate face să intuim întregul traseu, din moment ce suntem lăsaţi să vedem tiparele de mentalitate de dincolo de cotidian. Mentalitate a lumii româneşti, dar şi mentalitate a altor lumi, care o privesc şi o judecă pe cea românească. De fapt, comparîndu-i pe Caragiale şi Petru Dumitriu, nu vreau decât să-i fac cititorului înţelegerea mai uşoară. Fiindcă adevărul stă dincolo de această comparaţie. Mişcînd lumea românească pe pânza timpului şi a spaţiului, Petru Dumitriu o compară de fapt cu evoluţia altor lumi europene, în primul rând cea franceză, care – prin influenţele ei în numeroase registre – a forţat modernizarea de după Mica Unire, fără de care entitatea naţională însăşi, atât de « grecizată » şi « turcizată » la începutul veacului al XIX-lea, şi-ar fi regăsit cu greu diferenţa specifică, apoi cu influenţa rusă, cutremurată de Revoluţia de la 1917 (care avea să schimbe, în timp, chiar şi destinul României), cu influenţa germană, prăbuşită în neant graţie perioadei hitleriste. Cu fiecare dintre aceste repere care fac să interfere culturi şi civilizaţii, tradiţia românească este suprasolicitată, ceva se pierde în ea, altceva (decât te-ai aştepta) rezistă şi ceva cu totul nou se naşte. Nu spun ceva mai bun. Nici Petru Dumitriu nu spune asta. Dar observaţia că se naşte ceva nou o consider corectă. De altfel, în volumul al III-lea al ediţiei de *Opere*, volum care continuă *Cronică de familie*, vom avea prilejul să vedem şi ce urmează, ce lume se naşte în România postbelică şi ce crede Petru Dumitriu despre ea. Fiindcă « minunata lume nouă » acolo, în acea *Colecţie*… îşi va da măsura şi abia odată cu ea vom înţelege ce a pierdut şi ce a câştigat spiritul românesc şi lumea românească în veacul XX. Şi cum de a simţit Petru Dumitriu « cutremurul ce creşte sub pământ », aşa cum spune într-un poem rămas inedit, el, cel închis ca un «orbete» în lumea lui. Şi cum s-a hotărât să spună tuturor ceea ce vedea.

Poate că un singur lucru ar mai trebui spus înainte de a încheia această fulgurantă trecere în revistă a dimensiunilor *Cronicii de familie* şi, odată cu ea, a autorului. Dacă ipoteza de la care am plecat în aceste rânduri a fost aceea de a defini locul lui Petru Dumitriu (ca scriitor) pe o curbă a punctelor de vedere referitoare la fenomenul românesc, atunci, în afară de Caragiale, ar mai trebui, poate, să mă refer la un contemporan care şi-a pus, în alţi parametri, aceeaşi problemă. Îmi vine în minte romanul *Nopţile de Sânziene* al lui Mircea Eliade, fuga pe câmp (prin aceeaşi Câmpie Română) a unui personaj cu o căruţă plină de cărţile colecţiei Biblioteca Pentru Toţi, un fel de « entitate sieşi suficientă » pentru a păstra o mărturie şi un capital de regenerare a identităţii naţiei române, în faţa valului Armatei Roşii care intrase în ţară. Şi proiectul cultural al lui Mircea Eliade a fost, până la un punct, unul de acoperire a faliei Orient/Occident. Dar pe o coordonată simbolic-mitologică, prin proiectarea destinului naţiei într-un etern neprecizat. Ca mărturie şi pildă, modelul lui Petru Dumitriu îi este superior prin realism. Ca vocaţie de eternizare a unui «eu specific românesc», modelul lui Mircea Eliade este superior. Sunt voci distincte şi

strigând la fel de puternic prin hăurile veacului XX împotriva depersonalizării şi în numele culturii. Vreau să spun la fel de puternic ca şi marile voci deja unanim recunoscute oriunde pe pământ, fiindcă au proiectat chiar harta spirituală a veacului şi a lumii în care trăim.

Partea întâia. Davida

[2]*Davida* a fost publicată pentru prima oară în "Viaţa românească" 6/1954, pp. 32-73. Între această versiune şi aceea cuprinsă în prima ediţie a *Cronicii*, din 1955, există diferenţe sesizabile. Într-o scrisoare către Geo Şerban, publicată de acesta în ediţia din 1993 a *Cronicii*, Petru Dumitriu îşi aminteşte întâmplarea care se datorase cenzurii. Probabil tot cenzura fusese aceea care interzisese începutul şi sfârşitul real al *Cronicii*, adică textele *Învăţătură de minte* şi *Adolescenţii*, care-şi fac pereche apropo de chestiunea fundamentală a cărţii: concentrarea averii naţiunii în mâinile câtorva (fanarioţii în trecut, marii boieri apoi și statul socialist în prezent). Pierderea drepturilor are acelaşi efect, fie că e vorba de un sat ţărănesc de la 1792, fie de burghezia de la 1945. Paralelismul merge pînă la structura frazelor, textele pot fi comparate de cititorii înşişi, amândouă figurează în primul volum al ediţiei, fiindcă pe amândouă le-am găsit în *Dosarele* de Securitate. De altfel, în scurta sa prefaţă dedicată *Cronicii*, pentru ediţia de *Opere*, autorul nu uită să-i pomenească pe fanarioţi şi să refacă, după decenii, paralelismul care constituise, în concepţa sa, "cheia" cărţii. În legătură cu *Davida*, rămasă primă parte a ediţiei definitive, iată un fragment edificator din scrisoarea lui Petru Dumitriu pomenită mai sus: " *Cronica…* nu ar fi putut apărea fără anumite concesii pe care autorul a trebuit să le facă. Scrîşnind din dinţi, le-am făcut. A se compara, de exemplu, prima versiune, în revistă, a *Davidei*, cu cea publicată în volum. Trecutul trebuia descris în culori întunecate. Le-a avut, dar a avut şi lumină.”

[3] În revistă, în continuare, aici se află în plus următorul text: Era mai deştept decât Vogoride; mai tânăr; mai înfometat de plăceri, nu ieftine şi uşoare (de-acelea se scârbise).

[4] Paragraful III din acest text este înglobat, în versiunea din revistă, în paragraful II. Textul de legătură dintre actualul final al paragrafului II este acesta: Într-o zi, când situaţia ei i se părea mai fără ieşire ca oricând şi se întreba de ce se născuse, ce vârtej orb şi descreerat spulberase totul şi-i risipise viaţa, din zilele pentru totdeauna pierdute, când ea şi fraţii ei şi cu părinţii mâncau supă în sufrageria cu bufet şi dulapuri, toate înalte şi vechi şi sumbre, de nuc lustruit, până aici, unde era singură şi pierdută între forţele vrăjmaşe, gata să se dezlănţuie şi s-o distrugă (...) În continuare textul este identic în ambele versiuni, de la cuvintele: “Herminie Marchand părea aceeaşi ca oricând” şi până la finalul paragrafului (II în cazul revistei, III în cazul textului din *Cronică*...).

[5]De aici cele două versiuni ale *Davidei* sunt din nou identice.

[6] În revistă acesta este paragraful al III-lea.

[7] Textul pe care-l transcriu în continuare figurează numai în versiunea tipărită a *Cronicii...*, nu şi în revistă: asta eşti, dacă vrei să ştii! îi spuse Aristiţa lui frate-său. Era subţire, slabă, cârnă şi rea; avea o duşmănie şi o scârbă cumplită pentru bărbaţi; "bărbaţii e un ce murdar", zicea ea. Eşti o lipitoare"

[8] În continuare, până la sfîrşitul paragrafului din *Cronică*..., textul este nou, nu există în versiunea *Davidei* din revistă, unde se continuă direct cu ceea ce în volum ar fi începutul paragrafului V, care nu are, în revistă, nici un număr în acest loc.

[9] Paragraful V are o frază în plus la începutul său, în textul din volum, faţă de revistă (unde nici nu este început de paragraf, ci parte a paragrafului III). Această frază este: În vremea aceea, Anghel Popescu, care-şi adusese aminte că are de dat o lecţie, mergea repede pe străzi, pierdut în gânduri.

[10] De aici începând, textul diferă în cele două versiuni. Astfel, în revistă există fraza: La lecţia următoare, mademoiselle Marchand avea de supravegheat ceva în casă, doamna Cozianu era în vizită la Vorniceasa Sturza, bolnavă. În versiunea din volum textul diferit începe cu cuvintele "Seara, Anghel se duse la Alimănescu... " şi se termină cu cuvintele: "Anghel îi explica elementele geometriei descriptive".
[11]Începând de aici versiunile sunt identice.

[12] De aici, cele două texte diferă. versiunea din revistă continuă astfel: Anghel Popescu întrebă:
- Şi ce trebuie să fac?
Se întristase. Se întunecase. Davida turnă ceaiul, îi puse zahăr. Clinchetul linguriţei răsună în tăcere.
Anghel Popescu şopti:
- Să-ţi jertfeşti viaţa... pentru cine? Pentru negustorii şi bancherii domnului Brătianu şi ai celorlalţi...
Davida înălţă capul şi-l întrebă cu dispreţul ei trufaş şi sălbatic:
- Fiindc-o să folosească şi nişte netrebnici, mai bine să-l răbdăm pe tiran? Ce generoasă gândire!
Anghel Popescu păli, rănit, şi nu spuse nimic, dar se întunecă. Davida îi luă însă mâna într-ale ei şi murmură:
- Cred că n-aşi putea iubi decât un om care e gata să-şi jertfească viaţa pentru o cauză nobilă.
Spuse asta cu ochii plecaţi. Anghel Popescu îi sărută mâinile şi rosti anevoie.

[13] De aici cele două versiuni sunt identice.

[14] De aici, textul care urmează, până la sfârşitul paragrafului V, există numai în versiunea din volum a *Davidei*.

[15] În versiunea din revistă aici începe paragraful IV.

[16] Începînd de aici textul există numai în versiunea din volum.

[17] Aici se termină textul în plus din volum (faţă de revistă) şi textele redevin identice.

[18] În continuare, textul din revistă sună astfel: şi se uită împrejur, căutând parcă oameni care să se asocieze la indignarea lui. Dar numai la vreo doi-trei deputaţi cărunţi care mai rămăseseră dintre prietenii şi aderenţii aripei stângi dela 1848 şi-ai lui Bălcescu, mai văzu el aceeaşi demnitate rănită. Cei mai mulţi mârâiau, râzând galben: fuseseră loviţi în punctul cel mai simţitor, în lăcomia lor nemărturisită, în mobilul cu grije şi ipocrizie ascuns al acţiunii lor politice. O vorbă ca a lui Vogoride putea să-i facă urâţi şi detestaţi de ţărani. De aceea, fără să îndrăznească nimeni a cere cuvântul în numele opoziţiei, vreo doi se ridicară din bănci răcnind nedesluşit, protestând.

[19] De aici cele două versiuni sunt identice.

[20] De aici cele două versiuni sunt diferite. În revistă textul continuă astfel: Strigăte indignate îi înăbuşiră glasul.

- La ordine! La chestiune! strigă Kogălniceanu.

- Chestiunea zilei e manifestaţia pentru aniversarea revoluţiei din 11 iunie! răcni Vogoride. Se făcu iarăşi tăcere. Şi acuma, cu o mare gravitate, aproape emoţionat, Vogoride rosti răspicat:
- Domnilor, manifestaţia ce se plănuieşte nu se va face cu buchete de trandafiri, ci cu topoare, cuţite, suliţi, furci şi chiar puşti! Să înceteze a mai creşte pe pământul ţării asemenea trandafiri, al căror parfum este otrava cea mai ucigătoare pentru societatatea noastră! Pacea socială, domnilor, e scăparea ţării, şi voi preferi moartea înainte de a călca sau lăsa să se calce vreuna din legile ţării!
- Are lacrimi în ochi, săracul Şerban, zise mişcat beizadea Mitică, întorcîndu-se spre vecinii săi.

[21] Începînd de aici cele două versiuni sunt identice.

[22] Începînd de aici cele două versiuni diferă. În revistă textul este: de locurile pustii şi de sala unde rămăseseră hârtii pe pupitre şi scaune răsturnate, dar unde nu mai era nimeni. După care, ăn revistă, începe paragraful V.

[23] De aici cele două versiuni redevin identice, numai că în revistă începe paragraful V, iar în volum paragraful VII.

[24] De aici cele două versiuni diferă. În revistă citim în continuare: Cozianu era întunecat ca totdeauna, şi cuprins de o agitaţie febrilă, care-l făcea uneori să zâmbească şi chiar să rânjească un râs nelalocul lui:

- Ce nenorocire, monşer... Ce să-i faci: loviturile soartei; da, e o mare pierdere pentru ţară... (şi altuia:) – da, monşer. şi-a făcut-o singur; eu i-am spus de multe ori, dar n-a vrut să mă asculte, era insuportabil... (altuia:) – Da, Sofia e bolnavă (şi aici se posomora iar), exagerează şi ea; toţi suntem muritori.

[25] Începînd de aici cele două versiuni sunt identice.

[26] De aici cele două versiuni diferă. În revistă textul sună astfel:
- Dacă-l prinde, o să spuie tot; o să ştie ăia de la Agie să scoată din el şi ce n-a făcut. O să afle şi de tine; o să fie un scandal cumplit; taică-tu îşi zboară creierii şi maică-ta înnebuneşte.

[27] De aici cele două versiuni sunt identice.

[28] De aici cele două versiuni diferă. În revistă textul sună astfel: peste câteva zile muri de friguri la creeeri.

[29] De aici cele două versiuni sunt identice.

[30] După analiza comparativă a celor două versiuni, rezultă că observaţiile care i s-au făcut autorului la apariţia textului nu se refereau la formulări, ci chiar la orientarea lui. Astfel, paragrafele noi din versiunea tipărită în volum conţin, faţă de versiunea din revistă, un personaj nou, pe Toma Alimănescu, intelectual revoluţionar şcolit la Paris, ca şi Anghel Popescu, adept al schimbării raportului de forţe în plan politic printr-o mişcare revoluţionară. În plus, trăsăturile aferente revoluţiei de la 1848 sunt mai apăsate în versiunea din volum.

Partea a doua. Copilării

[31]*Copilării* s-a pubicat în "Steaua" 7/1956, pp. 6-44, fără modificări faţă de textul apărut în volum. de altfel, la data apariţiei în revistă, volumul trebuie să fi fost deja la tipar.

Partea a treia. Poziţia astrelor la 19 iulie.

[32] Prima ediţie a textului a fost în *Cronică de familie*, ESPLA, 1956.

Partea a patra Viaţa lui Bonifaciu Cozianu

[33] Prima ediţie a textului a fost în *Cronică de familie*, ESPLA, 1956.

Partea a cincea O călătorie de plăcere

[34] Paragrafele IV, V. VI au fost publicate în "Gazeta literară" 5 iulie/1956, cu titlul *O călătorie de plăcere*. Prima ediţie a textului complet a fost în *Cronică de familie*, ESPLA, 1956.

Partea a şasea Bijuterii de familie

[35] *Bijuterii de familie* a apărut pentru prima oară în broşură, EPLA, 1949 şi s-a reeditat de două ori, odată separat în volum, la EPLA, 1950 şi apoi a III-a oară, la ESPLA 1951 (în volumul *Nuvele*).

A intrat în ediţia într-un volum a *Cronicii de familie*, în 1955, apoi în cele două ediţii complete, cu 24 de părţi, ale *Cronicii de familie*, din 1956 şi 1959, fiind astfel tradusă în franceză şi, prin franceză, în germană, engleză, italiană, aşa cum am arătat în mai sus nota nr. 1. După acest text s-a făcut un film, cu acelaşi titlu, în 1958. Există diferenţe între textul din 1949 (şi celelalte două ediţii apărute în volum separat, din 1950 şi 1951) şi textul apărut în *Cronică de familie* ediţia din 1955 şi ediţiile din 1956 şi 1959. Putem vorbi de două variante ale acestui text, după cum vom arăta în continuare.

Se face filmul *Bijuterii de familie*, după textul cu acelaşi nume. Scenariul este început de Malvina Urşianu, care însă este arestată (la întoarcerea de la Paris, fiindcă deținea cărți franțuzești), el fiind terminat de Marius Teodorescu. Regia: Marius Teodorescu, interpreţi: Tanţi Cocea, Eliza Petrăchescu, Geo Barton, Colea Răutu, Jules Cazaban, Sandu Sticlaru, Emil Botta, Constantin Ramadan, Lucreţia Karr ş.a. Regia Victor Iliu. Premiera a fost pe 28 aprilie 1958.

[36] Cele două versiuni, din 1949 şi 1955, sunt identice numai de aici înainte. Dar începutul diferă. Ediţia din 1949 începe astfel: Locomotiva scurtă cu un horn lung în chip de pâlnie, trăgea încet şase vagoane de-a lungul câmpiei. Cele de clasa a treia erau pline de ţărani, muieri, babe, soldaţi, care se întinseseră pe culoarele celor de-a doua şi de-a întâia şi se uitau cu o curiozitate nestânjenită la boierii în haine nemţeşti întinşi pe banchetele de pluş. La rândul lor, boierii se uitau la oamenii cu căciuli rupte şi cojoace zdrenţăroase, apoi întorceau privirile în partea cealaltă, stingheriţi, asupra cîmpiei vărgate de dâre de zăpadă netopită. Dar mutrele galbene şi flenduroase de pe culoare rămâneau să se uite nestrămutat la ei cu ochii uneori arzători de friguri. Apoi, din când în când, ţăranii părăseau această contemplare mută şi îşi adunau capetele ca să stea de vorbă cu glas scăzut. Atunci aruncau doar câte o privire fugară asupra oamenilor cu paltoane îmblănite, gulere înalte, pălării tari şi lanţ de aur pe pântece. Astfel începută, nuvela evocă mai mult *Cronică de la câmpie*, şi anume începutul textului intitulat *Vântul de martie*, deşi perioada de timp este (istoric) alta.

[37] După acest cuvânt, în ediţia din 1949 (şi 1950, 1951) este un rând liber, apoi steluţă care indică început paragraf nou. În *Cronică de familie* textul curge în continuare.

[38] De aici înainte versiunea 1949 (şi 1950,1951) diferă de versiunea 1955 (şi cele ulterioare). Cea din 1949 nu are acest text.
[39] De aici înainte textele sunt identice.

[40] Începînd de aici versiunea 1949 /şi 1950,1951) diferă de versiunea 1955 (şi următoarele), în sensul că textul care urmează se află numai în versiunea care începe cu 1955.

[41] Începînd de aici versiunile sunt identice.

[42] În versiunea din 1949 (şi 1950, 1951) în continuare steluţă, apoi paragraf nou. Textele de dinainte şi de după steluţă sunt identice la ambele versiuni.

[43] În ediţia 1949 (şi 1950, 1951) aici textul e separat prin steluţă.

Partea a şaptea Viaţa la ţară (I)

[44] Acest text a fost publicat pentru prima oară în ediţia din 1956 a *Cronicii de familie*. Dedicaţia, peste timp, către Francisco Goya ilustrează, o dată în plus, dacă mai era nevoie, că modelul literar al lui Petru Dumitriu este întotdeauna şi unul pictural. De asemenea, anunţă faptul că în faţa ochilor cititorului de va desfăşura o pânză cu tonuri predominant întunecate, spre deosebire de *Viaţa la ţară* a lui Duiliu Zamfirescu.

Partea a opta Datoria

[45] Textul a fost publicat pentru prrima oară în “Steaua” 9/1956, pe când întreaga *Cronică de familie* era dată la tipar. Nu există deosebiri între textul din revistă şi cel din volum.

Partea a noua Mizeriile războiului

[46] Textul a fost publicat pentru prima oară în “Steaua” 10/1956, într-o versiune identică aceleia din *Cronică de famile*, ESPLA, 1956.

Partea a zecea Augusta sau Marşul nupţial

[47]Textul a fost publicat prima oară în “Steaua” 10/1956 şi este identic cu cel din *Cronică de familie*.

[48] Nicu Prodan îl citează de fapt pe Danton, unul din promotorii Revoluţiei Franceze de la 1789. Romanul lui Petru Dumitriu ţine permanent seama de influenţele europene pe care le-a suferit România, atât când e vorba de greci, otomani, fanarioţi, cât şi de austrieci, germani, francezi. Un studiu atent al perioadelor romaneşti de timp când este indicată o influenţă sau alta ar ilustra cât se poate de pregnant ce părere avea autorul despre decalajul temporal al Românei faţă de restul lumii, dar şi

de specificul ei, de soliditatea şi originalitatea civilizaţiei ţărăneşti în primul rând. În ce-l priveşte pe Danton în mod special, ca şi redeschiderea discuţiei literare legată de influenţa Revoluţiei Franceze, trebuie să observăm că încerca astfel să acopere falia dintre universul cultural interbelic şi cel postbelic, raportându-se la un personaj ca Danton, care făcuse şi obiectul unei piese de teatru a lui Camil Petrescu încă din 1925. De altfel, *Cronică de familie* în totalitatea ei este şi o tentativă dintre cele mai clare de a păstra literatura română în universul marilor valori europene ale veacului XX, dar şi una care aruncă permanent punţi spre trecut, dă "replici" şi afirmă continuităţi cu piscurile literaturii române. Fiindcă recunoaştem subiectul pământului care-l leagă de Liviu Rebreanu, dar şi pe al destinsei vieţi boiereşti care venea în prelungirea veacului al XIX-lea, aşa cum o văzuse Duiliu Zamfirescu în ciclul Comăneştenilor.

Partea a unsprezecea Salata

[49] Textul s-a tipărit prima oară în „Steaua" 2/1955, pp. 8-40, cu acelaşi titlu şi identic cu acela apărut în volum (şi în ediţia din 1955 şi mai apoi). Este o istorie autobiografică, despre care autorul mi-a povestit, în 1999, că i se întâmplase, în mod real, tatălui său, dar ţăranii era sârbi de la Baziaş. Numai că, fiind vorba de perioada Tito, pe când scria textul, i-a fost teamă să construiască o povestire cu ţărani sârbi, şi atunci a scris că ţăranii erau bulgari. Şi este plauzibil să fie aşa, pentru că se leagă de primul text literar (la modul absolut, avea 13 ani) scris de Petru Dumitriu, despre care el a scris că se referea la izvorul Sfîntului Sava şi fusese scris în franceză. Acest izvor l-am văzut, este la Baziaş, pe dealul pe care se afla şi casa părintească, iar Sfântul Sava este sfântul ocrotitor al Serbiei. Istoria aceea, prima, va fi fost şi prima versiune a *Salatei*, fiindcă se referea, în timp real, chiar la întâmplarea tatălui său. După întâmplarea aceea tatăl său a fost mutat cu serviciul de la Orşova la Târgu Jiu, unde s-a şi constituit lagărul piloţilor sârbi de Dunăre, al cărui comandant a fost desemnat. Este interesant că în *Drum fără pulbere* vorbeşte despre „piloţii de cataracte", fără absolut nici o legătură cu contextul cărţii, care-şi are locul în Dobrogea, semn că istoria îl marcase profund. Atât de puternic, încât m-aş hazarda să spun că întâmplarea aceea a declanşat în el scriitorul care va deveni. Fiindcă era copil şi probabil a văzut scena. Oricum, a înţeles ce se întîmpla.

Salata a constituit şi baza scenariului pentru filmul *O vară de neuitat,* 82 minute, (în engleză *An Unforgettable Summer*), care are premiera la Bucureşti pe 21 aprilie 1995, avînd pe generic pe Claudiu Belonţ în rolul ofiţerului Petre Dumitriu, Kristin Scott-Thomas în rolul Theresei Dumitriu, Olga Tudorache în rolul doamnei Vorvoreanu, scenariul, regia şi producţia Lucian Pintilie.

Partea a douăsprezecea Plăcerile tineretului

[50] Textul s-a tipărit pentru prima oară, doar paragrafele I, II, III, în „Gazeta literară", 35/1956, p. 3, cu titulu *Plăcerile tineretului*. Cele trei paragrafe nu au modificări faţă de paragrafele din textul aflat în volum. Este interesant de observat că acesta a fost ales ca subtitlu pentru volumul al doilea din *Les Boyards*, ediţia apărută la Editions du Seuil a *Cronicii*...

[51] În epocă circula, cu diverse variante, următorul banc: se spune că a fost trimisă la Paris o delegaţie formată din tovarăşi bine aleşi, care să reprezinte ţara. Membrii delegaţiei sunt astfel prezentaţi, de la cel mai vârstnic, la cel mai tânăr, unei înalte oficialităţi franceze: Gheorghe P...; Gheorghe ..., Gheorghe .... Mirat şi amabil, francezul exclamă: *Si jeune et déja Gheorghe*? (Aşa tânăr şi deja Gheorghe?) – bănuind că are de-a face cu vreun titlu de nobleţe. Petru Dumnitriu foloseşte acest banc – adică foloseşte un strat perceptiv sigur al cititorului contemporan ca să explice în ce fel era percepută România însăşi (în alt moment istoric, prin extrapolare) în afara graniţelor.

Partea a treisprezecea Chinta regală

[52] Textul a fost publicat pentru prima oară, fără modificări faţă de volum, cu acelaşi titlu, în „Steaua" 11/1956, pp. 6-44. Titlul este sugerat de formaţia crescătoare de 5 cărţi de aceeaşi culoare numită chintă regală în jocul de pocker. Dar şi coroana regală avea cinci vârfuri, fiindcă și poemul *Cvinta*, scris de Şt. Aug. Doinaş, dedicat „tânărului rege", se referă la coroană, nu la joc.

Partea a paisprezecea Acvarium

[53] Textul a fost publicat cu acelaşi titlu în „Steaua" 8-9/1955, pp. 4-45, 9/1955 pp. 4 - 5, apoi în broşură, colecţia „Luceafărul", 1955.

Partea a cinsprezecea O zi foarte plină

[54] Acest text s-a publicat pentru prima oară în *Cronică de familie*, ESPLA, 1956.

Partea a şaisprezecea. Nişte oameni foarte ocupaţi

[55] Prima apariţie a textului este în ediţia din 1956 a *Cronicii de familie*.

Partea a şaptesprezecea Cariera lui Dimitrie Cozianu (I)

[56] Acest text s-a publicat, identic cu cel din volum, pentru prima oară în „Steaua", 12/1956, pp. 9-43.

Partea a optsprezecea Cariera lui Dimitrie Cozianu (II)

[57] Acest text s-a publicat pentru prima oară în *Cronică de familie,* ESPLA, 1956.

Partea a nouăsprezecea Viaţa la ţară (II)

[58] Acest text s-a publicat pentru prima oară în *Cronică de familie* ESPLA, 1956.

Partea a douăzecea Vântul de martie

[59] Nuvela *Vântul de martie* a apărut mai întâi în « Viaţa românească » nr. 7/1955, apoi în volumul *Cronică de la câmpie*, ESPLA, 1955 (adică în acelaşi an cu versiunea restrânsă a *Cronicii de familie*, care avea tot patru părţi, vezi mai sus nota nr. 1.) Textul este identic în ambele volume, fiind considerat de autor revanşa istorică, peste timp, a ţărănimii române pentru ceea ce se întâmplase la 1907.

Partea a douăzeci şi una Isabela şi sfârşitul carierei lui Dimitrie Cozianu

[60]Textul a fost publicat pentru prima oară în *Cronică de familie*, ESPLA, 1955, cu titlul *În bătălia pierdută*. Faţă de ediţia din 1956, extinsă, cel din 1955 are în plus un scurt paragraf de început. Iată-l: Dimitrie Cozianu, văr cu Şerban Romanò şi cu Cezar Lascari, era nepotul de bunic al fratelui Davidei Lascari, Alexandru Cozianu; Davida era mătuşa mare a tatălui lui Dimitrie Cozianu şi străbunica lui Şerban Romanò. Om cu oarecare avere (moştenise două moşii sub munte, care fuseseră, cu o sută de ani înainte, ale tatălui Davidei, licenţiat în drept şi economie politică la Sorbona, fost vreme de douăzeci de ani funcţionar, din ce în ce mai înalt, al statului care era pe cale să se prăbuşească.

Partea da douăzeci şi doua Fuga

[61] Textul a fost publicat pentru prima oară în *Cronică de familie*, ESPLA, 1956.

Partea a douăzeci şi treia. Boierii vechi şi noi

[62] Textul a fost publicat pentru prima oară în *Cronică de familie*, ESPLA, 1956.

Partea a douăzeci şi patra. Tinereţea lui Pius Dabija

[63]Textul a fost publicat pentru prima oară în *Cronică de familie*, ESPLA, 1956.

Volumul al III-lea

[1] În totalitatea ei *Colecție de biografii, autobiografii și memorii contemporane* n-a fost publicată de autor. Dar aproape toate părţile au fost publicate în reviste până la fuga lui din ţară, declarată în martie 1960. Pe de altă parte, SRI a cedat Academiei Române dactilograma textelor, cu rare intervenţii ale autoruluii (şi nu manuscrisele), semn totuşi că autorul revăzuse aceste texte. De altfel *Paella* i-am trimis-o chiar eu s-o revadă, în anul 2000, când n-a mai intervenit pe text. De asemenea, a revăzut versiunea românescă a romanului *Incognito* (un rezumat al *Colecției*...), unde a operat modificări de adâncime în două direcţii: pentru a integra părţile în întregul în care au fost gândite, deşi lucrarea, în totalitatea ei, n-a fost terminată (îndrăznesc să cred că ar fi avut, ca şi *Cronică de familie*, 24 de părţi, fie unele nescrise, fie nerecuperate încă de Academie). În aşezarea textelor m-am ghidat după o listă

dactilografiată lăsată de autor, unde este evidentă dorinţa de a alterna palierele de referinţă, întrerupând unele memorii spre a începe altele, ca şi după cronologia internă a textelor. *Incognito* este parte a acestui întreg. Normal ar fi fost ca el să figureze înainte de *Nexus*, care încheie şi explică întregul demers. Cum însă autorul însuşi anunţase, în presă, că avea să continue şi după *Nexus,* numind ca personaj pe Izolda, am lăsat *Incognito* în afară, ca pe un semn al istoriei, al voinţei şi al destinului autorului. Deoarece pentru a o putea publica a trebuit să fugă din ţară. N-a ezitat s-o facă, şi-a asumat condiţia de emigrant (a cărui valoare nu este cunoscută şi recunoscută de contemporani – un adevărat *incognitus*) şi a rămas scriitor până la capăt. Iată lista de titluri lăsată de autor şi existentă în **Dosarul de Securitate** nr. 19: 1) *Vârsta de aur*; 2) *Copilăria unui netrebnic* ; 3) *Cafiné*; 4) *Coborâre în Iad*; 5) *Ars Amandi*; 6) *Problema sexuală*; 7) *Stenahoria majoră*; 8) *Paella*; 9) *Secretul*; 10) *Un om în loc sau Cheia*; 11) *Proprietatea sau posesiunea* (e scris sau, nu şi!); 12) *Pe Victoriei*; 13) *Nexus*; 14) *O seară de lieduri*; 15) *Viaţa de provincie*; 16) *Graal*. Această listă datează probabil din perioada scrierii *Proprietăţii şi posesiunii*, fiindcă titlul acestei părţi nu este încă deplin fixat. Dintre textele anunţate în această listă, probabil nescrise de autor în ordine – ca şi în cazul *Cronicii*... – ci aşezate abia în final unul după altul, ultimele trei anunţate nu există. Este semnificativ faptul că *Nexus* nu este, în aceată listă, ultimul text. Ar fi urmat probabil continuări ale *Proprietăţii şi posesiunii*, adică ale descrierii destinului personal al autorului ca entitate a chiar a lumii create de el, finalizând cartea cu *Graal*, şi ea explicitare şi încheiere a teoriei despre „mecanica destinului", aşa cum vom întâlni-o în *Incognito*. Lista aparţine probabil unei perioade când autorul însuşi se hotăra să facă pasul definitiv al fugii. Este limpede, din parcursul *Colecţiei...*, că această fugă a fost determinată de condiţia scrisului în primul rând, de faptul că n-ar fi putut spune până la capăt ce avea de spus. Aşa cum este însă, *Colecţie...* rămâne nu mai puţin impresionantă prin masivitate, ca şi prin intenţie.

În sfârşit, foarte util mi-a fost textul publicat de Petru Dumitriu în „Contemporanul" din 18 decembrie/1959 – p. 3 cu privire la structura *Colecţiei...*, cu titlul *Biografiile contemporane,* pe care-l puteţi citi în continuare:

"Când trec pe străzile bucureştene pe care le-am simţit întotdeauna atât de pline de o atmosferă de roman, clădirile în construcţie, boarea de lumină electrică plutind sus de tot în cerul nocturn deasupra macaralelor şi schelăriilor, îmi pun întrebarea: tu ce ai făcut şi ce faci?

Mă simt răspunzător de activitatea mea creatoare faţă de cititorii care îmi scriu din când în când şi faţă de aceia, mult mai numeroşi, care nu-mi scriu, dar îmi citesc povestirile. Ca şi faţă de acei contemporani ai mei care n-au citit nici un rând scris de mine, dar care trăiesc şi înfăptuiesc o eră nouă.

De aceea mi se pare potrivit a-i ţine la curent pe cititori cu munca mea literară, cu atât mai mult cu cât nu e lipsit poate de interes să expun o idee de construcţie epică întrucâtva inedită. Căci noi, povestritorii, chiar dacă nu suntem, cum zice balada Meşterului Manole, ‚nouă meşteri mari', suntem şi noi, în felul nostru, ‚calfe şi zidari'. Alcătuirea romanului sau a nuvelei e o chestiune de arhitectură de un fel anume. Mă gândesc că, aşa cum m-ar interesa pe mine, ca nespecialist şi nepriceput în ale artei respective, să-l aud pe un arhitect, pe un sculptor sau pe un pictor să-l aud cum şi-a compus o faţadă, un grup statuar sau un tablou, tot aşa l-ar interesa poate pe cititor câteva cuvinte despre construcţia unei cărţi ca aceea la care am lucrat în anii din

urmă şi care aşteaptă lumina tiparului: *Biografii contemporane*. Pot vorbi de carte, fiindcă a apărut în cea mai mare poarte în revista ‚Steaua', un episod în revista ‚Viaţa rom'nească', iar o primă versiune a altora în ‚Gazeta literară'. Ideea de la care am pornit este enunţată în ultima pagină a *Cronicii de familie*, care poartă la încheiere cuvântul *Început*. Această idee ar fi următoarea: dacă se cuvenea să nu dispară vechea societate fără un tablou măcar schiţat al acelui trecut definitiv apus, cu atât mai mult suntem datori să încercăm un portret al vremii noastre, incomparabil mai interesante.

Practic, materialul copleşitor de bogat al experienţei de viaţă a mea şi, mai ales, a altora care mi-au împărtăşit-o pe a lor, îmi impunea, ca şi în cazul *Cronicii de familie*, forma înşirării de povestiri întreţesute şi întrepătrunse, formă mai unitară decât un volum de nuvele, dar mai elastică şi mai cuprinzătoare cantitativ decât a unui roman de tip obişnuit.

M-au izbit, în trecutul apropiat, contrastele omeneşti născute din societatea de clasă, tipurile de oameni atât de diferiţi plămădite de străi economice contradictorii. Nu le puteam descrie pe toate; romanul nu e o monografie sociologică. Am luat tipurile extrteme, de la cei doi poli ai contradicţiei: muncitorul revoluţionar şi trântorul şi i-am întrupat în două personaje principale ale primei părţi: Panait Petre şi Totò Istrati. Ei se pun în lumină unmul pe altul, se reliefează reciproc, tocmai prin deosebirea lor totală. E foarte posibil că critica burgheză mă va acuza de ‚maniheism' şi că zugrăvesc în alb şi negru, dar n-am ce-i face. Legea contrastului optic e valabilă şi în problemele sufleteşti şi morale, iar realităţile omeneşti de la care am plecat spre a-mi alcătui personajele, nu pot fi tăgăduite. Astfel încât, o întreagă primă parte, aproape şase sute de pagini, s-ar putea numi Romanul lui Panait Petre şi Romanul lui Totò Istrati. Nu am contopit cele două fire, fiindcă în realitate viaţa unui trântor putred de bani şi viaţa unui muncitor comunist, fiu de ţăran, nu se puteau întâlni. Contactele sunt foarte fugare, când Panait Petre vede printre gratiile conacului musafirii Vorvorenilor pe terasă.

Aceste două romane sunt totuşi unite de o gradaţie a problemelor pe care le tratează. Iată-le pe rând.

Problema formării unui caracter, în copilărie şi adolescenţă, sub influenţa condiţiilor economice, într-un cuvânt caracterul, conştiinţa, aşa cum le determină existenţa socială: pe de o parte, fiul de ţăran sărac pălmaş, Panait Petre, şi pe de alta, fiul de mari moşieri, fiu vitreg al unui mare capitalist: Toto Istrati. Copilăria şi adolescenţa unuia e o dramă: *Copilăria unui netrebnic*, unde netrebnic e o amară ironie, ce nu avem nevoie să mai fie subliniată tipografic de revistă prin ghilimele la cuvântul netrebnic; cititorul pricepe ironia şi fără să i se atrtagă atenţia în acest fel. Drama ucenicului înfometat, muncitorul ameninţat de şomaj, comunistul vânat de agenţi şi fiul care-şi pierde mama şi nu e înţeles de tatăl său. Educaţia prin revoltă, în schimb, în *Vârsta de aur*, copilăria şi tinereţea comodă, în puf, a omului inutil, care nu ştie şi nu vrea să facă nimic pentru semenii lui. Panait Petre are prieteni. Totò Istrati are ‚amici'. Panait Petre iubeşte şi suferă. TotòIstrati nu e capabil să iubească şi fuge de suferinţă. Unul urăşte, celălalt e răutăcios. Unul are măreţia morală a omului, celălat micimea neomului.

Iubite cititor, crezi că i-am făcut anume aşa? Mă jur că nu: i-am făcut pe fiecare separat, gândindu-mă nu atât la efectul urmărit, şi deloc la teza de dovedit, ci mai ales la oamenii reali de la care am pornit spre a crea, din trăsăturile mai multora,

bineînţeles, pe fiecare dintre cele două personaje . (În lumina celor de mai sus pot mărturisi mirarea mea în faţa unei notiţe din ultimul număr al ‚Gazetei literare' în care se constata ca îmbucurător faptul că ‚revin' la romanul lui Panait Petre – de parcă a arăta în paralel lumea lui Totò Isdtrati n-ar fi de o hotărâtoare importanţă tocmai pentru descrierea artistică a lumii lui Panait Petre – (n.n.).

A doua etapă e descrierea lumilor în care trăiesc cei doi. *Cafiné*, cafeneaua gazetărească, politică şi boemă ca o mică incursiune afacerilor şi şantajelor de presă: iată lumea unde se amuză Totò Istrati. *Coborâre în Iad*: ucenicia exploatată şi chinuită, entuziasmul tineresc al primelor sarcini de partid în ilegalitate şi apoi întregul anchetei: al siguranţei şi al închisorii. Panait Petre, tânăr de tot, şi căruia de-abia i s-a sinucis mama căruia un anchetator i-a spus că fiul ei a fost omorât, n-ar fi în stare să biruie această criză lăuntrică a vieţii lui, din forţele sale izolate, dacă nu l-ar cuprinde partidul în mişcarea de revendicări şe de dârză împotrivire din închisoare. *Coborârea în Iad* se încheie cu înfrângerea infernului din închisoare prin forţa morală a comuniştilor.

A treia clasă este problema care pare cea mai personală, mai individuală, mai puţin determinată de societate: relaţiile dintre bărbat şi femeie. Părerea mea e că există o netă determinare socială şi aici şi că anumite aspecte sunt caracteristice pentru o societate în decadenţă. (*Les Liaisons dangereuses* capodoperă şi condamnare a don-juanismului nobiliar, precede cu câţiva ani revoluţia din 1780).

Cred că, pe de altă parte, oamenii lumii noi au adus în această problemă o seriozitate, o gravitate potrivită cu etica înaltă conţinută în idealurile socialismului şi comunismului. N-am căutat să dau o imagine idilică, dulceagă, a rezolvării problemei. Nu mi-am îngăduit să descriu cu uşoară ironie atitudinea fals ştiinţifică, necunoscătoare a realităţilor umane a unuia din personaje, care însă mi se pare că-şi salvează puritatea sufletească şi dintr-o situaţie psihologic şi etic foarte delicată. Toată această problematică face obiectul unei bucăţi intitulată *Problema sexuală*, dar pe care redacţia revisdtei nu s-a încumetat s-o publice decât sub titlul *Fragment* (nu-i fac nici un reproş, dar în carte voi păstra titlul original).

Ce reprezintă deci viaţa? Ce rost şi ce sens are? Iată întrebarea care primeşte două răspunsuri - răspunsuri de clasă – unul în *Paella*, unde comuniştii români luptă pentru libertatea poporului spaniol, iar altul în *Stenahoria majoră*, unde am încercat să exprim sentimentul de ‚cafard', cum zic francezii, de silă şi urât, din care şcoala existenţialistă a făcut esenţa vieţii şi baza unei întregi literaturi. Iar, la sfârşit, spre a încheia partea ce cuprinde romanele lui Panait Petre şi Totò Istrati, un episod ce combină scene de luptă cu reacţiunea de la noi. În 1945 şi 1946 (manifestaţia reacţionară de la 8 noiembrie 1945, alegerile din 1946 şi scene din lupta antifascistă):*Un om în loc* sau *Cheia*. Ideea este tot cea dinainte: sensul vieţii. Dar exprimată mai de-a dreptul, sub forma soluţiei problemei: sensul vieţii este de a o dărui spre fericirea şi pentru libertatea oamenilor. În contrast, în *Secretul*, Totò Istrati îşi destăinuie „Cheia" lui, egoismul absolut, ruperea totală de oameni.

Iată cum, deşi cei doi nu se întâlnesc, am încercat să-i leg prin dialectica ideilor care-i stăpânesc sau, mai bine (căci Totò Istrati refuză să aibă idei) asemenea personajelor unui anumit nihilism occidental contemporan), ideilor care le oglindesc existenţa. Dar aici ajung la a treia parte, nu un al treilea roman, *Proprietatea şi posesiunea*. E o critică în intenţia mea, a moralei capitaliste, care a infectat cu simţul de proprietate, de acaparare, până şi relaţiile cele mai dezinteresate, cele dintre

părinţi şi copii. Cu aceeaşi ocazie introduc în acțiune o familie de intelectuali. Sebastian Ionescu va deveni, prin Divizia Tudor Vladimirescu şi frontul de Vest, prietenul şi tovarăşul lui Panait Petre. Erasmus Ionescu, genial şi straniu, va deveni tipul oportunistului strecurat în partid. Cristian Ionescu, a cărui primă iubire se sfârşeşte în tragedia *Proprietăţii şi posesiunii*, îşi începe de-abia căutarea unui drum. Toată această parte a cărţii, cam până la pagina nouă sute, deci tot sfârşitul acestui prim tom, e dominat de ideea unui tineret (generaţie din care fac parte) ce-şi caută calea. Numai *Nexus*, justificând titlul, e ca un nod care adună aproape toate firele (pe Panait Petre, pe Totò Istrati şi pe alţii, printr-un personaj secundar în alte părţi, Leonaş Tănase). În schimb, în *Pe Victoriei* apare un nou fir de acţiune în persoana lui Prospero Dobre, tânăr intelectual patriot, care se alătură partidului şi a cărui ursită joacă un rol însemnat în planurile mele pentru viitoarele volume, iar în *Viaţa de provincie*, adolescenţa Izoldei, viitoarea soţie a lui Sebastian Ionescu, şi, prin experienţa ei de viaţă scuccesiv fascismul, şovinismul, într-un cuvânt Ardealul din vremea burgheziei şi fascismului.

În sfârşit, în *Graal*, ultima bucată a primului tom, se unesc tinereţea unei generaţii şi tinereţea unei ţări, Prospero Dobre, fraţii Ionescu, Izolda, aşa cum în legenda medievală cavalerii căutau Graalul vrăjii, caută dezlegarea problemelor vieţii în mijlocul vâltorii politice a cuceririi puterii, cucerire întruchipată în noi episoade ale vieţii lui Panait Petre. În cercul lor apar personaje ca sculptorul Pius Dabija din *Cronică de familie* şi inginerul Mihai Pangrati din *Drum fără pulbere* (care va fi parte integrantă din *Biografiile contemporane* într-o formă nouă). Panait Petre, mai matur decât ei, îi îndrumă către viitor, iar Totò Istrati îşi continuă pe margine schimonoselile neputincioase.

Se vede prin urmare cum cartea, în loc să se sfârşească, se deschide spre viitor. Panait Petre, activist al construcţiei socialiste, Prospero Dobre, intelectual patriot, Mihai Pangrati, inginer de mari şantiere, Erasmus Ionescu, oportunistul ipocrit şi periculos, iată numai câteva din firele lăsate pentru a continua acţiunea acestei cărţi pe care mă străduiesc s-o modelez după chipul contemporaneităţii. Fireşte că vor apare chipuri noi, impuse de evenimentele noi, şi că voi căuta să găsesc formula de-a integra în ţesătura cărţii şi povestiri mai vechi, ca, îndeosebi, *Vânătoare de lupi*. După cum, de asemena, vreau să fac loc pentru fapte pe care le-am cunoscut şi cărora n-am izbutit să le dau o imagine artistică, astfel cum sunt în primul rând toate câte le ştiu despre oamenii din industria grea. Dar aici e vorba de ‚procente de plan' de materiale pentru viitoare construcţii. Or, ceea ce voiam să spun astăzi cititorului binevoitor, era numai planul în înţeles arhitectonic sau inginerесc, schiţa de alcătuire a ceea ce sunt la ceasul acesta *Biografiile contemporane* şi problemele de construcţie pe care mi le-a pus. Repet: mi-am îngăduit să le expun aici fiindcă mi se par întrucâtva înrudite şi poate că examinarea lor va fi utilă cândva unui tânăr scriitor în luptă cu dificultăţile artei scrisului: la urma urmei ne învăţăm unii pe alţii şi din propriile noastre frământări: numai aşa o să ajungem să fim
'Nouă meşteri mari
Calfe şi zidari'.

Notă (de autor):

Mulţumesc tovarăşului Alexandru Marinescu pentru scrisoarea sa, care mi-a fost o reală îmbărbătare şi-l sfătuiesc ca, la rândul său, să nu se descurajeze, să scrie până când va izbuti.

În afară de acesta, mai există un interviu al autorului, care precede în timp textul de mai sus, luat de Victor Vântul în „Contempoanul”, 24 ianuarie/1958, p. 3, despre *Colecţie*..., cu titlul După *Cronica de familie,* care trebuie făcut cunoscut cititorului de azi, fiindcă, deşi „datează” într-o oarecare măsură, totuşi atestă sensul acţiunii ansamblului:

Ce sunt Biografiile contemporane anunţate de curând?

Nu chiar de curând. Ţi-aduci amin te de ultimele două pagini ale *Croncii de familie*?… În *Biografii* intenţionez să arăt, într-un cadru cât mai vast, experienţa trăită de oamenii aflaţi astăzi în floarera vârstei, aparţinând generaţiei celor ce construiesc viaţa şi viitorul. (…) Vremea a arătat că, deşi trăim într-o ţară mică şi experienţa noastră nu este hotărâtoare pentru destinul omenirii, totuşi, ca valoare omenească, ea poate fi comparată cu oricare experienţă a oricărui popor. Epoca noastră pretinde de la scriitorul conştient un foarte marcat simţ al dezvoltării istorice, ce s-ar traduce prin: 1. să vorbească despre oamenii de azi; 2. să vorbească la nivelul cel mai înalt al literaturii mondiale; 3. să rezolve problemele specifice ale artei contemporane. Fireşte, asta presupune o exigenţă faţă de noi înşine aproape zdrobitoare. Personal, consider că suntem datori a încerca, fiecare după puterile noastre, în ceea ce mă priveşte - o fac prin această colecţie de autentice şi presupuse biografii, autobiografii şi memorii contemporane.

- Ce legătură există între *Cronică* şi *Biografii*?
- Nici una. Vor fi mult mai mulţi oameni şi alţii decât în *Cronică.* Cu excepţia, poate, a lui Pius Dabija şi a personajelor din *Vânt de martie*.
- Deci, spaţiul istoric?
- Între 1927-1928 şi 1960. Centrul de greutate după 23 August.
- 1960??
- Nu cred să închei ultima dintre biografii înainte de 1960.
- Tehnica va fi asemnătoare cu aceea a *Cronicii*?
- Da, ca tehnică de naraţie. Dar vor fi introduse şi elemente noi. De pildă, multe capitole scrise la persoana I-a.
- Raportaţi la opera anterioară – ce se caracterizează prin naraţiunea obiectivă, la persoana a treia – observ că e o modalitate cu totul inedită…
- Da. O voi realiza prin intermediul unui comentariu permanent sau aproape permanent. Al editorului, care este autorul însuşi.
- Editorul?
- Persoana întâia va aparţine editorului. Va exista şi un comentariu comparat al editorului, prin ‚prezenţă’.
- *Biografiile* încep din 1927-1928. Luaţi din urmă *Cronica*?
- Nu, căci voi introduce alte planuri şi alte medii: mişcarea mucitorească revoluţionară, intelectualitatea revoluţionară – planuri lărgindu-se, după 23 August, în tot ceea ce înseamnă activitatea noastră.
- Poate fi considerată o lucrare oglindind ilegalitatea?

- În parte, da.
- Apropo de discuţiile din jurul *Cronicii* – dacă e sau nu roman – consideraţi acestă nouă lucrare drept roman?
- Mă interesează mai puţin. Principalul e să fie o naraţie epică, expresie, în fond, neromantică. Dacă e romanesc totuşi, e pentru a separa romanul de naraţiile descriptive, istorice. Pentru a preciza că n-am intenţia de a face „istorie".
- Scuzaţi-mi insistenţa: consideraţi *Cronica* roman?
- Mai degrabă decât *Biografiile*, da.
- Dacă intuim sensul, *Cronică* este roman. Am în vedere sensul că e o carte: una şi nu mai multe.
- Precizarea e aplicabilă şi structurii colecţiei de *Biografii*?
- Nu, fiindcă nu vor constitui o singură carte, alcătuită din mai multe povestiri. Şi aici factorul unificator va fi inductiv, nu formal.
- Ce îneţelegeţi prin „formal" şi…
- ‚Inductiv'? Socotesc factor integrator inductiv acela care ţine de: naratorul individual sau colectiv despre care e vorba; tipul de om sau de oameni care domină povestirea sau povestirile; structura unitară a paginilor istorice şi sociale.
- Şi … „formal"?
- Îţi voi da un exemplu – deşi extrem şi poate depărtat de obiectul discuţiei noastre: *Divina Commedia*, prin faptul că e compusă din trei părţi şi 33 de cânturi, alcătuite şi ele, la rândul lor, din terţine.
- Fiind vorba de proză, nu e mai potrivit exemplul *Decameronului*?

Perfect adevărat, aici fiind vorba de un grup de povestitori care, fiecare, îşi spune povestea. Dar asta nu înseamnă că aceste două opere despre care discutăm n-au şi unitate internă. Să memorăm, de altfel: ceea ce face unitatea *Cronicii de familie* este înfăţişarea destinului unei clase, unei familii, de la apogeu la sfârşit. Adică factori de unitate internă. În cazul *Biografiilor* e vorba de societatea românească, aşa cum a fost ea revoluţionată sub acţiunea conducătoare a comuniştilor.(…)"

La fel ca în cazul *Cronicii de familie*, cred necesar să avertizez cititorul în legătură cu lucrurile la care s-ar putea aştepta citind *Colecţie de Biografii, Autobiografii şi Memorii contemporane*. Cele două mari cărţi ale autorului se suprapun o perioadă de timp, fără a se suprapune stricto sensu şi prin conţinut: în vreme ce *Cronică de familie* se încheie cu al doilea război mondial, *Colecţie*... începe înainte, în plină "vârstă de aur" interbelică. Dar în lumea acestui al doilea roman a intervenit, faţă de *Cronică*..., o coordonată nouă: privirea autorului nu stă aţintită spre cronologia evenimentelor (romaneşti, dar şi reale), nu fluxul temporal este obiectivul său fundamental, ci pendularea unor braţe de balanţă care definesc confruntări sociale, politice, economice profunde. Esenţa lumii veacului douăzeci, nu istoria lui este ceea ce vrea să ne ofere Petru Dumitriu în această carte. O lume făcută din contraste şi nefericiri, dispusă să se bată pentru fericita "vârstă de aur" cu arme, ideologii, politici, filosofii existenţiale diferite. Paralela autorului între cele două braţe de balanţă, cu urcările şi coborârile lor, este tot timpul activă. Prin ea ne prezintă un punct de vedere despre istoria contemporană. Citim astfel cui dă dreptate şi cui nu în acţiunile momentane, dar şi în perspectivă istorică, chiar în perspectiva eternităţii. Semnificaţia fiecărui eveniment important: războiul civil din Spania, al II-lea război mondial, turnura vieţii în România socialistă în comparaţie cu restul Europei este

filtrată de personaje astfel încât citim, graţie lor, ce distinge veacul XX de veacurile precedente. În ce măsură esenţa democraţiei şi tiraniei lui au suferit modificări faţă de veacurile precedente. Mai mult: faţă de conceptul abstract de democraţie şi de tiranie. Veacul XX însuşi este, în această carte, "nexusul" ascuns, dar pregnant pentru oricare cititor al curgerii timpului planetar. Conflictul care-l defineşte este tipic pentru istoria de oriunde şi de oricînd: polarizarea bogăţie/sărăcie. Astfel, răscoalele ţărăneşti care au marcat sf\rşitul veacului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea n-au fost singulare în România, 1907 n-a fost doar o ciudăţenie românescă. În Spania, nu întâmplător aleasă de Petru Dumitriu ca « marcă » a acestui conflict fundamental, astfel de răscoale înlăturaseră monarhia (prima republică 1873-1874), a doua republică fiind proclamată în aprilie 1931, puterea ajungând în mâinile unei coaliţii formată din republicani şi socialişti. Dar amploarea reformelor proiectate (desfiinţarea ordinului iezuiţilor, reforma agrară cu confiscarea proprietăţilor Bisericii) face ca ţara să ajungă în situaţie de conflict deschis, de război civil. Pe de o parte 2% din numărul proprietarilor deţin 67% din proprietăţi, pe de alta răscoalele duc la ocuparea abuzivă a pământurilor şi coalizează în jurul ţărănimii forţe mai largi, din Spania, dar şi din alte ţări europene, nemulţumite pe acelaşi temei, dar şi conduse deja de Internaţionala Comunistă."_Situaţia ţărănimii spaniole i-o va fi amintit lui Petru Dumitriu pe aceea a ţărănimii române, de soarta căreia se ocupase în *Cronică de familie*. Conflictul ţărănesc din România, a cărui origine autorul o vede în perioada fanariotă (vezi *Învăţătură de minte*) este paralel prin amploare şi identic în substanţă aceluia din Spania. Ocupându-se de cauzele şi finalul războiului din Spania, autorul indică, pe de o parte, cauzele conflictuale ale Europei din prima parte a veacului XX, iar pe de alta sensul de mişcare al istoriei. Este adevărat că războiul civil s-a terminat cu aducerea republicanilor în lagăre în Franţa. Dar preţul acestei înfrângeri a fost formarea conştiinţei şi unităţii de clasă a celor privaţi de drepturi, ceea ce a decis în bună măsură soarta celui de-al doilea război mondial şi, nu mai puţin, soarta Europei. Fiindcă ea avea să se împartă în două jumătăţi, două sisteme sociale, situaţie iluzorie de echilibru, speranţă repede aneantizată de regenerare a democraţiei la nivel continental. După ce crezuse o vreme în această posibilitate de regenerare şi îşi pusese speranţe (după discuţia cu Sartre din China) în faptul că Estul poate reechilibra Vestul continentului, Petru Dumitriu observă limpede ce se întâmpla în imediata lui apropiere, cum lumea lagărului socialist devenea o lume a găştilor de partid. În anul de graţie 1960 acest lucru era limpede pentru orice privitor atent. Odată ajunşi cu înţelegerea fenomenelor în acest punct, se cuvine să facem şi aprecierea ultimă a gestului fugii lui Petru Dumitriu din România anului 1960. El a folosit chiar cele două sisteme sociale pentru a-şi putea întregi opera, pentru a putea spune despre fiecare, fiecăruia ca şi celuilalt, ceea ce avea de spus. Dialectica privirii ("sinelui" şi "celuilalt") este tehnica fundamentală de punere în pagină mai ales a acestei *Colecţii*... Citim că nici unul din sistemele sociale ale veacului XX nu i se pare superior celuilalt. Fiecare are deopotrivă umbre şi lumini. Fiecare i-a dăruit fericire şi nefericire, recunoaştere şi nerecunoaştere. Incognito, dar şi incognitus, el le traversează ("călătoreşte prin lume şi timp") scriind fiecăreia despre cealaltă ca şi despre unghiul de fugă posibil, când cele două jumătăţi ale Europei, alergând fiecare spre fericire (dar şi spre nefericire) se vor întâlni. Ceea ce ne înfăţişează *Colecţie...* este un ansamblu de "eşantioane" cauzale şi de soluţii existenţiale. De judecat dacă reale sau nu, dacă bune sau nu. Dar ele există.

Această ediţie şi cărţile româneşti ale lui Petru Dumitriu trebuie, fără îndoială, completate cu cele publicate în străinătate, pentru a percepe aisbergul uriaş care s-a lansat pe apele culturii veacului XX spre a-l face pe om, pe oricare cititor potenţial, de oriunde, să priceapă, privind din vârf, dar şi din străfunduri, "Cerul nesfârşit de deasupra noastră", ca şi "Iadul" profund din adâncul apelor existenţiale. Călătoria lui Petru Dumitriu s-a sfîrşit cu ultima carte, publicată în 1990, în vreme ce călătoria noastră în căutarea sensurilor ultime ale cărţilor lui abia începe.

1. Justificare

[2] Textul a fost publicat în "Steaua" 1/1958 pp. 9-11. Culegerea s-a făcut însă după manuscrisul aflat în dosarele de Securitate. Rugăciunea lipseşte din dactilograma textului şi nu a fost publicată în revistă. Traducerea rugăciunii: *Doamne, Dumnezeule /mă rog pentru milostivirea ta/ din adâncul inimii mele/ Doamne, Dumnezeul meu / Iubirea sufletului meu.* Textul în latină al rugăciunii a fost corectat de autor în anul 2000. În volumul I al acestei ediţii se pot citi mai multe rugăciuni descoperite printre manuscrisele sale, dar aceasta n-a fost inclusă acolo.

2. Vârsta de Aur sau Dulceaţa vieţii (Memoriile lui Totò Istrati. Partea I)

[3] Textul a fost publicat în „Steaua” 1/1959, pp. 37-62 şi nr. 2/1959, pp. 12-40 şi în „Apostrof” în 1999. Titlul acestei prime părţi a cărţii aminteşte de teoria vârstelor vieţii, ale societăţilor omeneşti de fapt, în concepţia anticilor greci. Ca chestiune, ea face obiectul lucrării *Vita nova* de Gianbattista Vico. Petru Dumitriu contrapune „vârsta de aur”, deja trecută, cu „vârsta de fier”, care urmează. Numeşte astfel „aur” prelungirea perioadei interbelice şi „fier” socialismul care i-a urmat. Teoria lui era aceea că, în vreme ce pentru grecii antici fericirea este în trecut, pentru contemporani (citeşte comunişti) ea este în viitor, priv\nd astfel omul, umanitarea, de roadele acelei vârste de aur, în numele unei viitoare şi incerte fericiri. Dezechilibrînd deci profund balanţa existenţială, făcând să se audă, cum mărturisea chiar Petru Dumitriu în poemul *Solus*, „cutremurul ce creşte sub pământ.” (Vezi vol. 1 al ediţiei, nota nr. 274).

3. Copilăria unui netrebnic (Din Autobiografia lui Panait Petre)

[4]Textul a fost publicat în "Steaua" nr. 7/1959, pp. 15-38 şi 8/1959, pp. 15-38. Titlul acesta a fost dat prima dată în literatura română de Ion Călugăru, romanului său, *Copilăria unui netrebnic* (1936), care conţinea în principal amintirile autorului despre viaţa (evreiască) a unui târg de provincie din Moldova. Modelul ultim este însă *Copilăria* lui Maxim Gorki.

[5] Această variantă a apărut cu titlul *Când se deschide o uşă*, între 19 martie – 15 aprilie/1959 în "Gazeta literară". Iată textul acestei variante (în care mama lui Panait Petre moare, iar personajul Nuţă lipseşte):

"Viaţa mea, când mă gândesc la ea, e ca un roman. Dar nu-mi vine să m-apuc s-o scriu. De ce să vorbesc despre mine? Aduce a autoevidenţiere şi "lauda de sine nu miroase bine". Ce-am făcut eu ştie Partidul şi a judecat ce-am făcut bine şi ce rău. Totuşi, dacă-mi ceri să-mi istorisesc amintirile ca să nu fie numai vieţi de burjui în

Biografiile astea, mă rog, pot să-ţi povestesc. Deşi, încă o dată spun: ca mine au fost sute. Eu o să înşir aici ce-am trăit. E adevărat că, aşa cum am pomenit şi mai înainte, e un adevărat roman.Ce-am păţit pe lumea ailaltă (eu aşa îi spun şi-o să vezi că am dreptate), evadarea de la Z..., cum m-am întâlnit cu Eva şi cum ne-am luat, şi căderea ei, pe urmă noaptea de 4 aprilie, pe urmă prefectura din N..., pe urmă cum am câştigat pentru Partid uzinele din A..., apoi şantierul C... – toate nişte peripeţii de roman. Şi oamenii cu care am avut de-a face, nea Tase al meu, Dan (adică Andreica, aşa îl chema în ilegalitate pe Constantin Andreica), Leonaş Tănase, toţi – fiecare cu câte un roman al lui.

Dar să le iau pe rând. Mi-e foarte uşor. Am o memorie, mai ales vizuală, destul de bună. Închid ochii şi văd, ca într-un film, clipe din viaţa mea. Nu le scriu aici pe toate. Le scriu pe cele pe care nu le uit niciodată; care mi s-au întipărit adânc în mine. Uneori nici nu ştiu de ce. Mă şi mir: de ce nu pot uita treaba asta? De pildă asta. Şed, mic de tot, pe marginea şanţului şoselei, în faţa casei. Şed primprejur şi fratele meu mai mare, Nelă, şi fraţii mei mai mici; Nelă are vreo zece ani; eu, şase sau şapte; ceilalţi sunt mai mici; pe fete le-a făcut mama între Nelă şi mine. Suntem în cămăşuţe, cu burţile umflate, cu părul galben, încîlcit, claie; murdari pe obraz şi cu muci sub nas, şi holbaţi la orice e împrejur. Suntem murdari pe picioare până peste glezne de umblat prin praf şi prin noroi; ăi mici cu fundul gol; eu cu o cămaşă mai lungă; iar Nelă, în cămăşoi de cânepă. N-are tata cu ce să ne îmbrace, deocamdată. Nelă, cînd vede că vine cineva spre noi fuge şi se ascunde după casă; îi e ruşine de cămăşoiul acela caraghios: se face băiat mare, smead la faţă şi cu ochii negri ca două picături de smoală, şi cu pete mai palide în umerii obrajilor; nu mai e de umblat în cămăşoi.

Stăm cu toţii trântiţi pe iarbă; mi-am ales cu grijă un loc unde să nu fie căcăreze de gâşte; cât sunt eu de murdar, sunt murdar de praf şi de nespălat (parcă cine are bani de săpun? mergem la baltă când e cald), nu de tăvălit prin găinaţuri.

Stăm împrejurul mamei-mari; ea stă-n iarbă, cu picioarele în şanţul şoselei, şi toarce, cu furca-n brâu. E legată la cap cu o maramă albă, curată, şi are o cămaşă cu alesături negre pe umeri, şi o fotă neagră. Faţa-i e uscată de tot şi ca frunza de tutun: galbenă-cafenie. Poate din pricina maramei albe mi se pare mmie şi mai pământie la faţă. Braţul care-i iese din mîneca albă e subţirel ca un oscior, cu piele zbârcită şi tot ca frunza de tutun.

E spre seară; plutesc nişte nori mari deasupra, încruntaţi; dar între ei, vineţi şi fumurii, e o spărtură albastră-palidă, la care cînd te uiţi, ţi se pare că simţi un vânt subţire, şi răcoros, şi curat ca apa de stâncă.

Stăm acolo cu gurile căscate şi nici nu clipim din ochi, fiindcă baba ne povesteşte. Zice:

- ... Să nu cumva să o deschizi pe a şaptezeci şi şaptea. Celelalte uşi din palatul acela, cât sunt ele de ferecate şi zăvorâte, şi cu lacăte grele, na, iote-acilea cheile, deschide-le şi intră în odăi; în care-ai găsi masă întinsă, şezi şi ospătează; în care-i găsi sirepi, alege-ţi un armăsar să te poarte, în care-i găsi straie şi odoare scumpe, îmbracă-te şi găteşte-te; în care-i găsi nestemate şi mărgăritare şi galbeni umple-ţi teşchereaua; dar uşa a şaptezeci şi şaptea să nu încerci s-o deschizi, căci numai de te vei apropia de ea, amar te vei căi; iar dac-o deschizi, capul ţi l-ai pus; aşa-i zise, şi pieri. Făt Frumos se uită să-l mai vadă; dar vezi-l unde nu e! Phii! A dracului treabă. Păi atunci, să vedem ce e îndărătul uşilor, că doar mă trezii cu cheile-n mînă. Şi

deschide el una, două, nouă, şi face cum îi spusese ăla; se ospătează, se îmbracă, se umple şi de parale; numai că nimica nu-i pria. Lui nu de-alde-astea îi ardea, ci de uşa aceea a şaptezeci şi şaptea, prăpădită, prăfuită, căptuşită cu pleze de paing, şi cu lăcate ruginite, şi zăvoarele înţepenite de rugină şi de vechime. Pe asta trebuie s-o deschid. Să văd ce e înăuntru. Aici e de mine. Şi scoate el din brâu firul de iarba fiarelor şi-l întinde spre lacăt. Inima-i făcea tic-tic. Ce parcă-i puţin lucru era să calce porunca aia grozavă? Şi-i şi spusese: capul ţi-l pui. Aşa că, el, într-o mână cu iarba fiarelor, iar în cealaltă cu paloşul; şi gata să sară mai încolo, să nu-l prindă primejdie fără veste. Ei, şi-ntinde el mîna şi atinge lacătul cu firul de iarba fiarelor: şi-odată cade lacătul, şi sar la o parte zăvoarele, dar nimic nu s-aude, nici zăngănit de fier, nici scârţâit de balamale: şi ce să vezi? Mama mare se opreşte şi-şi încreţeşte buzele, pungă, şi se uită la firul pe care-l toarce. Noi, cu răsuflarea oprită, nu mai ştim de noi. Ce să vezi? Se deschide uşa singură. Iar dincolo, nu era odaie, ca îndărătul ălorlalte uşi, nici masă, nici giuvaericale, nici straie, nici cai. Nu, nimic. Întâi i se păru lui Făt Frumos că nu vede nimc. O ceaţă, aşa, şi prin ceaţă parcă se zărea o luceală. El suflă şi ceaţa se risipi. Şi-acuma înţelese Făt Frumos că uşa dădea pe tărâmul ăllalt, unde creştea mărul cu mere de aur.

N-o mai ascult pe babă. Stau cu ochii holbaţi şi cu gura căscată, şi mă uit, şi văd uşa cum se dă deoparte încet, fără să scârţâie, ca în vis, şi se vede ceaţă alburie, şi prin ea aşa, ca o luceală, şi începe să se risipească ceaţa, şi se zăresc palate şi turle acoperite cu tablă de aur, şi livezi cu pomi în care cresc mere de aur, şi rodii de aur.

Ne mai povesteşte mama mare. Pe urmă ne ducem să ne jucăm sau să ne batem. Ba mi se pare că ne ducem cu câinii peste câmp, să prindem iepuri. Şi nu ne mai gândim la uşa aceea cu pânze de paing pe ea, uşa care nu e voie s-o deschizi, şi la ce se vede când deschizi uşa. Uităm, ca copiii.

Eu n-am uitat. Acuma sunt om de peste patruzeci de ani, şi mi s-au întâmplat atâtea, şi asemenea lucruri, încât puteam uita multe fleacuri. Şi uite, o nimica toată, un basm, nu l-am uitat. N-aş putea spune de ce. De câţiva ani, pot închide ochii şi să-mi închipui uşa, şi că se deschide, şi tărâmul minunăţiilor de dincolo de ea, şi nu mai simt ce simţeam în copilărie şi tinereţe, uşoara aceea cutremurare şi bucurie ca în faţa lucrurilor de minune. Te mai toceşte viaţa.

2

Sunt bolnav. Şed pe pat într-o odaie de spital. E un dispensar în sat şi m-au adus aici. Şed şi mă plicitsesc; mă uit pe fereastră şi o văd pe mama în curte. Stă la soare. Şade pe un stâlp scund de piatră, care stă în mijlocul curţii spitalului. Prin curte, în jurul mamei, umblă găinile, gâştele, raţele domnului director al şcolii, care are casă tot în curtea asta. Sunt şi nişte oameni mai încolo, şi o babă; vorbesc între ei. Mama însă şade singură pe stâlpul cela de piatră, şi se încălzeşte la soarele slab, gălbejit, de toamnă. E subţire, puţintică, cu picioarele subţiri deasupra gleznelor, pline de praf, lăţite de umblat desculţă; mâinile îi sunt de asemenea slăbuţe. Şade cam adusă de spinare, cu coatele lipite de coaste, cu mâinile în poală, una peste alta, cu degetele întinse; se vede cât de colo că n-are putere în ea. E pământie la faţă, cu obrajii supţi, cu buze subţiri, cu nasul subţire. Se uită în gol, de multă vreme, şi nu se mişcă. S-o fi gândind la ceva? La ce s-o fi gândind? Nu se gândeşte la nimic, e prea ostenită.

Pe urmă ies eu din spital şi cade mama la pat. Zace multă vreme, luni şi luni de zile. Odaia e cu vatră de pietre, şi o gindă de salcâm sus de-a curmezişul; de grindă

atârnă o cracă aidoma cu un G mare; e neagră, făcută cărbune, de cât a stat deasupra focului, în fum. De ea atîrnă ceaunul. Pereţii sunt goi, nespoiţi de mult. Nişte scăunele de lemn, le-a făcut tata: şi patul, şi lada, şi lingurile tot el le-a făcut şi le-a cioplit.

Mama zace în pat sub ferestruica pătrată, bătută în cuie (la noi în sat nu era obiceiul să se facă ferestre care se deschid), şi se uită la soră-mea. Soră-mea (după aceea s-a măritat, au ajuns oameni mari, adică bărbatu-său), Serafina o cheamă, e copilă de opt ani, tot la cămaşă de cânepă, care n-a fost niciodată chiar albă, dar acuma cel mai puţin; zbârlită, cu codiţe galbene, mâzgălită pe faţă. Sare mereu într-un picior şi cântă.

- Serafino, taci, astîmpără-te, suflă mama.

Serafina ţopăie, râde singură, vorbeşte prostii. Mama oftează uşor:

- Taci, Serafino. Du-te afară şi te joacă.

Serafina nu vrea să asculte. E veselă, sprinţară, nu-i e frică de nimeni şi de nimic, şi are draci într-însa care nu pot sta locului şi-o zgâlţâie de colo până colo. Căci oricât ar fi ea de veselă şi zglobie, oricât ar râde şi-ar cânta, ochişorii îi sunt reci şi măsoară, şi cântăresc, şi judecă totul împrejur. Aşa că, atunci când nu ascultă de maică-sa, înseamnă că nu vrea, nu că n-a auzit sau n-a înţeles. Se uită rece la mama, drept în ochi, la mine, drept în ochi, şi cântă, şi ţopăie, ca o drăcoaică. Mama e palidă rău, gălbejită, pământie, iar ochii îi sunt blânzi, cu privirea moale şi catifelată şi lipsită de scânteia deşteptăciunii: ca nişte ochi de căprioară. Se uită lung după Serafina care nu vrea să înţeleagă şi o chinuie cu ţopăiala şi cu boscorodeala.

- Serafino, dă-mi făcăleţul, suflă mama. Auzi?

Serafina ia făcăleţul de pe cele două cuie bătute în perete şi i-l dă mamei. Mama zvâcneşte în sus şi dă cu făcăleţul după Serafina. A icnit; n-are putere; n-a nimerit-o, căci Serafina a sărit într-o parte şi s-a ferit; mama zvârle cu făăîleţul după ea. Serafina se fereşte iar şi deschide uşa să iasă. Din uşă, se uită rece la mamma şi zice cu ură, dar vesel, şi iute, scurt:

- Luate-ar moartea!

- Şi ţâşti, afară! Mama se culcă la loc, suflând greu, palidă-vânătă, şi-şi trage ţolul pe dânsa cu mâinile tremurând.

Nici asta n-am uitat niciodată. N-am suferit, cred. Nu m-a durut nimic: nici inima, nimic. N-am plâns, nu mi s-a stricat nici foamea, nici somnul. Dar am ţinut minte vorba aceea, acuma sunt aproape patruzeci de ani.

Pe Serafina nu m-am supărat. Numai Nelă, când a aflat, a bătut-o rău. Dar tata l-a prins, l-a bătut pe Nelă; pe urmă, au rămas Nelă, palid şi cu fălcile încleştate, şi Serafina, plânsă şi ciufulită; se uitau unul la celălalt, el cu ochi negri şi răi, ea ciufulită, plânsă, cu dâre pe faţă pe unde lacrimile topiseră jegul. Şi tot Serafina a vorbit întâi:

- Nu te iert eu pe tine, Nelă!

Nelă a plecat să lucreze la moară. Eu, cu cei mai mici, păzim vitele.

Într-o seară, vine mama mare şi ne ia de pe câmp, ne ajută să ducem vitele şi pe urmă ne duce la ea acasă.

- De ce nu ne ducem acasă? o întreb eu. Ea răspunde:

- Taci din gură! Nu mai tot întreba atâta!

Acasă, la bunici, e tata care şade cu coatele pe genunchi şi-i atârnă mâinile între genunchi.

- Cum ai să faci la datorii? întreabă bunicul. Tata se uită la lampa cu gaz cu burta de sticlă verde şi capul de sticlă albă; nu spune nimic.
- Ce vrei s-o omoare? Ăia omoară lumea! spune bunica şi face gura pungă. După fiecare vorbă, stânge din buze şi le încreţeşte; e dârză şi încăpăţânată.
- Uite, eu n-am fost la doctor şi nici n-o să mă duc, zice bunicul. dacă-ţi dă Dumnezeu zile, bine; dacă nu, toţi doftorii din lume, tot nu te scapă.

Şi se uită în gol, răsucindu-şi ţigara. Nici în ochii lui nu licăre nimic. Sunt stinşi, ca şi ai bunicii. Tata oftează şi se ridică:
- Dacă ziceţi voi aşa...
- Da, aşa zicem.
- Apăi noapte bună, rămâneţi sănătoşi.
- Umblă sănătos.

Şi pleacă tata. Rămânem cu bunicii.
- T ce faci, Panaite? Păzeşti vitele?
- Păzeşte vitele, răspunde bunica.
- Da, spun eu. Dar eu aş vrea să învăţ.
- Auzi! Să înveţi! De ce să înveţi? Ce, eu am învăţat? Tot neamul nostru n-a învăţat şi tot am trăit, şi am trăit bine, spune răstit bunicul; se uită la mine supărat, ba chiar cu duşmănie, pare-mi-se. Nu poate suferi oamenii ştiutori de carte. „Asta-i prostie, spune el. Se prosteşte omul de cap; intră în şcoală viţel şi iese bou."
- Eu vreau să învăţ să mă fac doctor, s-o vindec pe mama, spun eu.

Nici eu nu ştiu de unde mi-a venit. Cu o clipă înainte nu ştiam că o să spun ceva, nici că o să spun anume asta; nici că vreau să mă fac doctor nu ştiam, nici pentru ce vreau aşa ceva. Bătrânii se uită la mine neguros. Sunt slabi, uscăţivi, zbârciţi, pământii; numai oase şi piele cafenie, şi veştedă.
- Tu să munceşti, băiete, să câştigi o pâine, nu scârţa-scârţa pe hârtie. Aşa nu e muncă, e hoţie, spune bătrânul cu ură. Eu tac: nu ştiu ce răspunde.

Pe urmă, trece vremea; nu mai ştiu câtă. Pe urmă ne întoarcem acasă, dar mama nu mai e acasă. Nu mai e deloc. A murit, au îngropat-o.

3

Tata rămâne cu noi pe cap. Serafina face de mâncare. Nelă a plecat la oraş, să înveţe o meserie; la un fierar, căci tata n-are avere, nici mama n-a avut. tata munceşte pe la oameni; mai adesea, la curte. E foarte îndemânatic, cum ia în mână un băţ şi un briceag, ştie ciopli din lemn orice vrei; dar din asta nu poate să ne hrănească pe noi, şi nu ştie nici o meserie; bunicul nu l-a lăsat să înveţe. Aşa că munceşte la curte. Eu mă duc cu copiii ceilalţi, cu beţe în mâini, cu căţeii după noi, la curte, să vedem cum pune porumbul în hambare.

Întâi trecem pe şosea, prin faţa gardului de sârmă groasă de fier, împletită. În spatele lui e un desiş de liliac şi de salcâmi care miroase, primăvara, de te ameţeşte; mai ales noaptea. Atunci cântă în el privighetorile de te ameţeşte.

În mijlocul gardului e o poartă, între doi stâlpi înalţi şi groşi de zidărie, fiecare cu câte o boambă rotundă de piatră în vârf. între ei, poartă înaltă din gratii de fier, cu nişte vârfuri ascuţite ca suliţele şi vopsite galben sclipitor; poate poleite. Prin gratii, se vede un drum neted, aşternut cu pietriş, şi drept, şi lung, între două şiruri de castani bătrâni şi groşi, cu frunzişurile uriaşe, împreunate deasupra într-o boltă verde întunecată. Iar hăt, departe, la capătul drumului se deschide o grădină cu iarbă

verde, mereu udată cu pompa de apă şi cu furtunul, şi flori, iar dincolo de dânsa curtea boierească, înaltă, cu ferestre mai înalte decât casele din sat, cu multe cercevele albe, numai pătrăţele de geam toate ferestrele; iar prin faţa casei se plimbă cucoana boierului, cu prieteni, domni şi cucoane care au venit cu automobilele şi trăsurile de la moşiile învecinate. Cucoanele sunt cu fundul în pantaloni, fără ruşine. Poartă cizme. Aşteaptă să le aducă rândaşii caii de la grajduri; apoi încalecă şi se duc la plimbare. Noi ne uităm printre gratii, cu gurile căscate, până pleacă şi ei şi nu mai e nimic de văzut; dar noi ne tot uităm şi ne prostim de tot. Pe urmă, apare careva:
- Haideţi, măi, ce stăm aici?

Şi pornim mai departe: ocolim curtea, adică gardul acela din sârme de fier, lung de nu se mai isprăveşte; până ajungem în spatele curţii, unde sunt grajduri, coteţe, grădini de zarzavaturi şi hambare. Intrăm printre oamenii care trec mereu încoace şi încolo; sunt mulţi de nu-i poţi număra; parcă ar fi tot satul adunat aici: se mişcă, forfotă, mişună, ca un muşuroi de furnici. carele cu ştiuleţi stau înşirate şi boii aşteaptă, blânzi şi obosiţi, nemişcaţi; se mai reazimă unul de altul, ca nişte prieteni la greu. Iar oamenii cară cu coşurile, nişte coşuri din acelea mari de răchită, porumbul în hambare. hambarele sunt de bârne groase de stejar, şi înalte, şi lungi, de trei laturi de curte. Peste ele, mai încolo, se vede acoperişul conacului boieresc şi culmile coroanelor de castani. Acolo e linişte: nici o zarvă, vorbărie, oamenii gâfâie; icnesc când îşi suie coşul în cârcă. Tata e şi el aici. Face:
- Hî!

Şi-şi aburcă în spinare coşul. Curge sudoarea pe el, ca şi pe ceilalţi. Merg repede şi împiedicat, cum umblă omul care duce o povară prea mare pentru puterile lui. Un om îi spune tatii, râzând:
- Cu cârca munceşte omul cinstit. Asta-i muncă!

Tata râde şi el:
- Cu cârca!

Un om îmbrăcat altfel (nu ca ai noştri, în cămăşi albe şi cioareci albi de dimie cu găitane negre şi brâu peste cămaşe, şi poalele cămăşii peste cioareci, ci în nădragi de postav şi haină de postav, şi nu desculţ, ci cu bocanci şi teci de piele) se tăsteşte la tata:
- Măi! Lepădat! Gura, gura! Nu ţine oamenii de la muncă! Nu trage chiulul, Lepădate, că te scad la catastif!

A vorbit răstit, de parcă l-ar fi plesnit peste obraz: ca cu o slugă.

Tata se uită în pământ şi tace; celălalt, cu care vorbea, se uită la el să vadă ce spune; şi-şi fereşte ochii de omul care s-a răstit la tata; îi e frică de el, şi tatii. De aceea a tăcut, măcar că nu-i place să-i spuie nimeni ‚Lepădat'; asta e porecla din sat, fiindcă tata nu e copilul bunicilor, ci lepădat, găsit de ei în drum şi înfiat (lor le muriseră toţi). De aceea, îl cheamă ca pe bunicul, Petre, şi după numele de botez, Nicolae: Petre N. Nicolae; pe mine, la şcoală, mă cheamă Petre N.Panait. Când îmi spun copiii ‚al lui Lepădat', îi bat, sau mă bat ei pe mine: fără bătaie nu iese. De aceea s-a uitat omul la tata să vadă ce spune; dar tata s-a făcut că nu aude şi s-a dus. Ce, e prost să se puie cu domnul Gore? Domnul Gore e vătaful boierului şi nu e bine să fii certat cu el. Dacă eşti certat cu boierul trece, că-l poate îmbuna vătaful, administratorul, pădurarul care merge cu el la vânătoare, grăjdarul care-i îngrijeşte caii de călărie, sau ai vreo rudă jupâneasă la curte şi se roagă cu lacrimi de cucoană şi-ai scăpat. Dar certat cu vătaful, te-ai dus pe copcă, te pârăşte şi la boier, şi la

jandarm, şi la primare, şi la perceptor, şi la învăţător, şi la dispensar, şi la cîrciumar, şi la popă; e prieten cu toţi, au toţi nevoie de el, la toţi le pică de la el câte-un oscior de ros. De aceea tremură lumea de el; iar el e serios, încruntat, sau chiar blând, şi înţelept, şi cumpătat. Dar pe dinăuntru e un câine; şi noi, ăştia micii, îl ştim. Mă uit la el: nu-mi pare bine că i-a vorbit tatii aşa. Mi-e ruşine, mi-e ciudă. Ce ţi-aş mai trage eu cu ciomagul în cap, domnule Gore! De ce ce vorbeşti aşa cu tata? Ce, ţi-e rob? Ţi-e slugă?Ştii că n-are încotro şi vine la curte să muncească să nu crăpăm toţi de foame şi-ţi baţi joc de nevoia lui. Biine, domnule Gore. Mai vorbim noi.

El însă se uită peste capetele noastre, ale copiilor, la oamenii care muncesc. Nici nu bănuie ce e în sufletul meu. dac-ar şti, m-ar plesni o dată de m-aş duce învârtindu-mă. Prost e să cloceşti aşa venin, să nu-i poţi face nimic domnului Gore: parcă te îmbolnăveşti.

- Uite bă, la ăsta, ce verde e! zice unul din băieţi. Panaite, ce te făcuşi aşa verde, bă!
- De foame, mă, răspund eu. Hai să furăm nişte ştiuleţi şi să frigem boabe, să facem floricele şi să le mâncăm calde!

Ne vârâm printre care şi ne apropiem de hambare. Auzim gâfâitul oamenilor şi-i vedem cocoţaţi pe unii sus de tot, pe munţii de ştiuleţi de porumb. Cei de jos se întind, se deşală, întind coşurile de fund în sus; sunt alţii, în mijloc, care primesc şi dau mai departe în sus; e cald, miroase a năduşeală acră, a praf, ce parcă iese din vagoanele astea de porumb îngrămădite aici o fierbinţeală, o putere. Mult e porumbul! Munţi galbeni-portocalii. Oamenii umblă pe mal ca nişte gângănii.

Când umblăm noi mai binişor, cu ochii roată după un car plin la care nu ia seama nimeni, vedem cum trece printre care, uitându-se împrejur, boierul.Uităm de furatul ştiuleţilor şi stăm să ne holbăm la boier. Are nişte haaine curate, din ceva subţire, cum nu are nimeni în sat, iar noi n-am mai văzut; la piept, batistă albă; cămaşă albă cu guler ţeapăn, alb, lustruit; cizme tot lustruite, roşcate, de lucesc ca oglinda; şi pinteni la cizme. Iar faţa îi e deosebită de a oamenilor din sat: curată, netedă, trandafirie, proaspăt bărbierită, cu mustaţa tunsă; are şi un geam într-un ochi; ai noştri, bătrânii, care au parale, vreo doi-trei, şi-au cumpărat nişte ochelari cu margini de metal; el umblă cu ochelari într-un singur ochi, şi care stă singur, nu e prins de ureche cu agăţătoare de metal sau cu sfoară, cum au unii. Şi glasul îi e altul, şi privirea. Mare deosebire între boier şi oamenii de la noi.

- Bună ziua, măi, zice el. Nu se uită la nici unul anume.

E obişnuit, de nici nu mai ştie cînd, să spuie ‚bună ziua, băieţi' şi să-i răspundă ca tunetul ‚să trăiţi' două sute, sau o mie, sau trei mii de glasuri dintr-odată. Acuma a ajuns la trei mii, mi-a spus tata.

- Să trăiţi, răspund oamenii: nu chiar cum e obişnuit el, dar nu se supără; aici sunt învălmăşiţi, lucrează, nu sunt la cazarmă.
- Ce e cu tine, măi? întreabă boierul.
- Bine, să trăiţi, răspunde câte unul. Boierul se uită împrejur, la care, la pătule; domnul Gore se ţine după dânsul.
- Ce face tat-tu, mă? întreabă boierul.
- A murit săptămâna trecută.
- Aşa? Dumnezeu săl ierte. Tot a avut zile, după ce-a căzut, de-a mai trăit până acum...

Tatăl omului a fost la război cu boierul. Mulţi oameni din sat, la fel. Iar acuma, băieţii lor îşi fac milităria la tîrg, ăn regimentul boierului: patru roşiori. El, colonelul

Vorvoreanu, e comandant; măcar că umblă pe aici în haine ţivile, e ofiţer; om mare; se ştie ce au păţit bătrânii când au dat dat foc conacului, când era tata copil. Nu mai spun nimic de asta. Nimeni nu vorbeşte de asta. Ştim toţi, dar nimeni nu pomeneşte nimic despre ce-a fost.

- Ce faci, mă? Merge treaba?
- Merge, să trăiţi, don colonel. Merge! Trebuie să meargă! zice omul şi râde.

Aşa trebuie să-i vorbeşti boierului. ca la armată, tare, răcnind şi vesel. Pe urmă, boierul trece, cu mâinile la spate, cu biciuşca de călărie, subţire, îmbrăcată în piele, în mâinile curate, cu unghiile tăiate şi lustruite; domnul Gore după el. Iar omul care a răspuns se apleacă să înşface dcoşul de porumb, face:

- Hî!

Şi-l suie-n cârcă. E serios, nu mai râde, nu mai urlă prosteşte ca la armată, nu mai e nici vesel. Asta era minciună, slugărnicie. Faţa îi minţea. Dar gura nu a minţit. Treaba merge şi, mai ales, trebuie să meargă.

Plecăm de acolo cu ştiuleţi în sân şi ne ducem într-o văgăună, unde stăm noi, sub nişte sălcii, unde e umezelă şi umbră verde şi creşte cucută veninoasă; acolo facem foc şi frigem floricele, pe o bucată de tablă.

Dar mie foamea tot nu-mi trece. Cred că mi-e mereu foame. Mă sfredeleşte ceva între buric şi furca pieptului. Mă strânge un rac cu cleştii, pe dinăuntru. Maţele-mi ghiorăie. Sunt arţăgos şi rău de foame. Mă iau la bătaie cu băieţii dintr-o nimica toată. Mă întorc seara acasă, învineţit, zgâriat, bătut. Tata mă întreabă ce-am păţit.

- Am căzut. Tata e obosit şi necăjit şi-i e foame şi lui: mă ia la bătaie.
- Să te-nveţi minte să mai cazi! Jart! Jart!

Plâng până-mi trece. Dar foamea nu-mi mai trece. Mâncăm toţi dintr-un blid, mămăligă şi ouă. Pe mine m-a-nvăţat Nelă, înainte de-a pleca. Strâng bine în pumn cocoloşul de mămăligă şi pe urmă îl înting în ouă. Deodată tata îmi dă cu lingura peste mână:

- Stai drace! Ia arată degetul mic! Întinde-l!

Îl întind. Are unghia lungă de tot şi am luat în ea o bucată de ou. Al naibii tata, cum m-a prins! Mă plesneşte peste cap cu lingura. capul sună a gol:

- Poc!
- Al naibii să fii tu cu unghiţa ta!

Dar râde. Râd şi ceilalţi.

Eu înghit în sec: oricum fac, oricum o sucesc, până la urmă tot mi-e foame.

4

Tata a intrat portar la şcoală. Altfel muream de foame; deloc nu mai mergea. A pecat el Nelă, dar noi, ăştilalţi, suntem mulţi şi taică-meu nu mai putea face faţă numai cu palmele. A avut noroc de domnul director, care e de-aici, din sat, e fratele vaccinatorului. Oameni cu stare. Frate-său şi-a vaccinat vitele şi le vaccinează pe ale cui vrea. De aceea nu-i mai spune nimeni altfel.

Eu învăţ la şcoală. Dimineaţa vin cu tata: el la slujbă, eu la învăţătură.

- Măi, Petre! strigă domnul director.
- Da, domnule director, răspunde tata cu un glas pe care nu i-l ştiam. Moale, mort, străin.

- Să spargi lemne şi să faci focul în baie azi după amiază, pentru cucoana şi pentru fiică-mea, spune domnul director serios şi poruncitor. Mare lucru: el e un om cu carte, un domn, umblă în pantaloni şi pantofi, nu în cioareci şi desculţ: el porunceşte, tata ascultă şi face cum i s-a poruncit. Ce face mutra asta otrăvită, parcă i-ar fi greaţă?
Îmi spune el, fără să-l întreb:
- Măi Panaite, îl vezi pe ăsta? Şi dă din bărbie, arătându-mi-l pe domnul director care se depărtează; îi spune „ăsta" şi vorbeşte cu ură. Ce-o fi între ei?
- Am învăţat la şcoală împreună. Pe vremea aia nu era cu „Măi, Petre!" şi cu „Da, domnule director". Era cu „Nene Coliţă" (ăsta eram eu(, „Nene Coliţă, ajută-mă să-nvăţ, că nu-mi intră deloc în cap". Eu îi spuneam: „Hai boule, şă-ţi arăt", şi-l învăţam.
Scrâşneşte din dinţi. Mârâie:
- Să facă baie cocoana.
- Şi înjură cumplit, scârnav, cum n-are obiceiul. Îmi pune mâna pe cap:
- Panaite, unde-i putea, când îi putea, învaţă carte, Panaite, că lumea e a ălor învăţaţi.
- Tu n-ai învăţat? De ce n-ai învăţat?
Tata dă din umeri:
- Fiindcă era nevoie de mine la câmp, Panaite.
- Apoi oftează adânc şi se duce să spargă lemne, să facă baie cucoana şi domnişoara domnului director. Eu înţeleg şi nu prea înţeleg. De aceea, după ce dau examen de clasa a şaptea, îi spun într-o zi:
Şedem amândoi pe prispă şi tata ciopleşte o lingură. Se uită la mine şi mă-ntreabă:
- Ce vrei să înveţi?
- Să fiu doctor.
Tata se opreşte din cioplit:
- De ce doctor?
- Mi-e necaz: de ce a murit mama?
- Hm, face tata şi nu se mai uită la mine. Iar se apucă să cioplească.
- M-am gândit, tată. Pot intra bursier la şcoala normală, la târg. Dau examen şi intru bursier. Sunt patru burse.
- Cum, te duci, aşa, şi dai examen? întreabă tata.
- Nu, tată, trebuie să mă recomande şcoala de-aici, din sat.
Tata, care se uita la lingură şi lucra, se opreşte şi se uită la mine. A înţeles.
- Cum adică, şcoala?
Mă uit la el în ochi:
- Da, domnul director. Roagă-l tu, tată, doar este umblat la şcoală, la normală.
Tata întoarce capul. Nu vrea să se uite în ochii mei. Se gîndeşte. Pe urmă se apucă să facă lingura şi nu mai spune nimic. Stă cu picioarele desculţe, unul peste altul, are noroi pe picioare, uscat şi crăpat. Picioarele îi stau ca moarte, tot trupul îi e nemişcat; numai mâinile harnice lucrează, de parc-ar fi nişte vietăţi deosebite de trupul tatei.
- O dată să vorbeşti cu el, zic eu. Am simţit că nu vrea. Dar poate-l înduplec.
- Pe tine nu te-a dat bunicul la şcoală, tată, şi uite ce rău e. În loc să fii tu director de şcoală, este el.
Prost am întors-o. Tata se uită la mine cu ochi tulburi:
- Nu mă duc, băiete. Nu mă duc în viaţa mea. Pentru nimic în lume nu mă duc. Ai înţeles? Să nu mai aud de asta.

- Tată, rămân şi eu muritor de foame, tată, ăsta mi-e norocul. Numai dacă mă recomandă directorul. Altfel n-o să pot învăţa niciodată în viaţa mea, tată.
Îmi vine să plâng. S-a dărâmat tot. Dar poate că totuşi îl fac să-i fie milă de mine.
- Dar de ce nu te gândeşti la mine, tată?Numai o dată să-i ceri!

„Numai la tine te gândeşti! Că-ţi vine ţie greu să-i ceri! De-asta să-mi stric eu viaţa! Nu-ţi dai seama că toată viaţa, toată viaţa de-acuma înainte se duce dracului din vina ta?"

Aşa-mi vine să-i spun: mă gândesc la viaţă şi mi se pare că văd un fel de ceaţă, de negureală, ca un fum întuneric în care nu-mi pot închipui nimic. M-am speriat; mi-e frică şi nu ştiu de ce; nici eu nu ştiu ce e aceea viaţă; m-am îngrozit ca prostul. Una ştiu: că o să-mi fie foame şi mai departe. Tata nu mă lasă să mai vorbesc:
- Taci băiete! ce, vrei să mă milogesc la el? Nu pot. Nu se poate. Îi muncesc, fac tot ce spune. Nu vorbesc decât dacă mă-ntreabă. „Da, nu, am înţeles" şi gata. Ca să nu-i spun „domnule director". Nu mă uit în ochii lui; mă uit în pământ. Mă plăteşte, dar nu-mi dă pomană; îl slugăresc destul. De cerut nu-i cer, nici de-aş şti că se deschide aici în faţa mea o groapă şi că o să cad în ea.Şi dac-aş şti şi că tu cazi în ea şi cu ăilalţi copii. Rabdă şi tu, Panaite, cum rabd eu: măcar nu te-ai târât în faţa lui ca un câine când îl baţi.Nimeni nu poate spune că am cerut pomană sau că m-am milogit. „Ai nevoie de braţe? Dă-mi de lucru, că-ţi fac eu." Asta nu e milogeală. Are nevoie de un om să-i muncească. El, nu eu. Nu-ţi convine să munceşti? Muncesc eu. Dar plăteşte-mă, Paştele şi Dumnezeii tăi, nu-mi fura munca!

A mârâit cu ură. Acuma tace şi ciopleşte bucata de lemn. Tare harnic e tata: toată ziua face ceva: împleteşte coşuri, rogojini, ciopleşte linguri, drege unelte. Nu-l vezi stând. Păcat că n-are pământ. Iar dacă n-ai pământ, orice-ai face, tot la covrigi ajungi. Poţi să stai şi-n cap: degeaba, mori de foame dacă n-ai pământ.
De aceea, tot el, peste câteva luni îmi spune:
- Ascultă băiete, eu nu te mai poci ţine. Du-te încotro oi vedea cu ochii, până ajungi la târg; şi acolo intră prin prăvălii, dă întâi bună ziua, cuviincios, şi pe urmă întreabă: „N-aveţi nevoie de un băiat?"
- Bine tată.

Ştie că plec. Ştie cum sunt. Aşa că s-a gândit să-mi dea el drumul. Într-o dimineaţă, când se duce la slujbă, la şcoală, merg cu el pe drum, pe şuşea, cum îi zice la noi. Când ajung la şcoală, se opreşte şi-mi pune mâna pe cap. Înghite-n sec şi mă mângâie pe cap. Apoi lasă mâna să-i cadă. Eu o apuc şi-o sărut, cam pe furiş, şi-i dau numaidecât drumul:
- Rămâi cu bine, tată.
- Mergi sănătos, Panaite.

Plec şi nici capul nu-l întorc. Ştiu eu că nu stă el în poartă să se uite după mine. Aş fi vrut eu să mă uit peste umăr, dar nu mă uit. Ştiu eu că şi el ar fi vrut să stea în poartă să se uite după mine, dar n-a stătut, a intrat să spargă lemne pentru bucătărie, să bea cafea cu lapte cucoana şi domnişoara domnului director.

Lung, lung e drumul târgului. Urcă pe dealuri, coboară în văi, o ia razna peste câmpuri. Pe drum umblă oameni de pe la noi, în straie albe, cu ipingeaua albă cusută cu negru, aruncată de-a umere, şi cu căciulile trântite pe-o ureche, şi femeile cu fote negre, şi scurteici negre, şi legate la cap cu broboade de mătase neagră, şi cu cămăşi albe, şi marame albe: n-am pomenit oameni frumoşi ca la noi. Umblă pe

şosea, cârduri. Se duc la târg. Sunt şi căruţe cu cai, şi care cu boi: scârţâie alene şi tot merg, şi tot merg, drept înainte, printre duzii de pe mărgnile şoselei.
Eu merg, merg, nu ştiu încotro. Nici la târg n-am fost, nici nu-mi pot închipui cum e acolo, nici ce fel de oameni trăiesc pe-acolo, nici ce-o să păţesc printre ei; nimic. Intru ca într-o ceaţă. Ceaţă e în capul meu; căci pe dinafară străluceşte un soare luminos şi suflă un vânt rece şi uscat şi se vede şi firul de iarbă şi ţărâna dintre fire: e o lumină din aceea fără milă: mai totdeauna lumina e veselă şi soarele înveseleşte sufletul omului; numai lumina aceea seacă şi fără milă e tristă şi nepăsătoare; parcă ţi-ar spune soarele: ce-mi pasă de voi, gângăniilor? Ce-mi pasă de tine, pământule?În lumina aceea totul pare mic, şi sărac, şi fără har, şi nimica nu seamănă a frumuseţe şi a minunăţie. Aşa că eu umblu pe drum şi mă tot aştept să văd nişte lucruri nemaipomenite, ca în basmul mamei-mari: ca atunci când se deschide uşa, o luceală prin ceaţă şi apoi palatele şi grădinile fermecate. Când colo, nimic. Tot oameni, tot care; unul pe bicicletă; autobuzul zdrăngănind a fierărie şi geamuri şi lăsând un miros puturos în urmă. sate, ca al nostru. Tot aia, mereu.
- Măi, ăla micu'! Un' te duci, mă?
- La oraş.
- Uite-al naibii! E mai mare căciula decât el. Mă, până la oraş toceşti bocanci, măi! Şi râd toţi în căruţă.
- Nu mi-i tocesc, îngân eu alene, ca un prost. Pe urmă îmi pare rău, mai bine tăceam sau răspundeam altceva. Ăştia sunt cu parale, au căruţă vopsită verde, cu flori albastre, galbene şi roşii şi mărgele albe, vopsite pe scânduri. ‚Râdeţi de sărăcia mea, câinilor', mă gândesc eu. Bocanci! Sunt desculţ, mi s-au rănit picioarele de umblat desculţ şi sunt numai o coajă de noroi şi de praf. Râd cum e ţăranul pe la noi.
Merg, merg, nu se mai isprăveşte drumul până la oraş. Trec pe lângă mine căruţe şi care. Îmi vine să spun: „Nene, ia-mă şi pe mine în căruţă." Dar îmi ţin gura. M-a învăţat tata. Am băgat în cap învăţătura. Merg, las în urmă un dud de pe marginea şoselei, încă unul, încă unul. Las în urmă o mie de duzi, zece mii de duzi. Până ajung să-mi târăsc picioarele. Pe urmă uit de ele şi mi le lovesc de pietrele de pe drum. Trece o căruţă. „Nene, lasă-mă să mă să mă sui în căruţă, că mă dor picioarele". Ce? Nu scot nici o vorbă. Trec zece căruţe, douăzeci. „Nene, lasă-mă în căruţă, că nu mai pot". Nu. Nu spun asta. Tac din gură şi umblu, iar şoseaua se urcă în sus cu mine, se lasă în vale, iar se urcă, ca pe nişte valuri mari ale unei uriaşe mări de pământ.
- Mă! Ăla micu'! Un'te'ci mă?
- La târg, nene.
- Phăhăă! Mai e mult până la târg, îţi toceşti picioarele până la genunchi, mă. Ia urcă-te aici în căruţă.
Nu l-am rugat. Dar mă urc. Bun om e ţăranul de pe la noi. În târg văd o mulţime de care, vită lângă vită, car lângă car, oameni, surtucari cu ipingele pe umăr, cu căciulile ţuguiate, lungi, rezemaţi cu noada-n ciomag; fumează, stau de vorbă; muierile se cheamă; peste tot sunt pe jos coceni, paie, băligi. Caii sforăie, cu sacul după urechi, şi suflă pe nări în fundul sacului. Mai dau drumul la câte-un fir de apă galbenă. Unde e târgul?
Sunt nişte case mai înalte. Pe o uliţă sunt lipite una de alta şi au firme mari de tablă în praguri, sunt suluri de postav, lăzi de ţâri, butoaie de peşte sărat, mănunchiuri de lopeţi, cazmale, coase.

- Vino omule-ncoa! Intră aici! strigă nişte oameni în straie nemţeşti, ce stau în pragul caselor. Apucă ţăranul de mâneci, îl trag cu sila înăuntru. Alt ţăran iese şi-şi îndeasă căciula-n cap. Dinăuntru ţâşneşte unul gras:
- Stai nene! Ce fugi? Spune cât dai!
- Doi poli.
- Vino, fire-ai al dracului, şi ia marfa, că ţi-o dau cu doi poli!

Ţăranul râde pe sub mustaţă şi se întoarce; grasul pare mahmur; unul e hoţ că vrea să cumpere pe degeaba şi-i pare bine, allalt e şi mai hoţ că se face că o lasă mai moale şi când colo tot câştigă sută la sută; amândoi sunt parşivi şi s-ar mânca cu dinţii, ca lupii.

Eu însă încă nu ştiu trebile astea şi intru din uşă-n uşă:
- N-aveţi nevoie de un băiat, ucenic?
- Vezi-ţi de treabă, mă!
- Nu, băiete, n-avem nevoie.
- Cară-te, derbedeule!

Şi aşa mai departe. Nimeni nu vrea, nimeni n-are nevoie. Umblu pe uliţe. Unele case sunt mari, cu ferestre de-ar intra o căruţă pe ele; cu trepte de piatră, gard înalt de fier, trăsuri în curte şi seamănă cu conacul boierului de la noi. Mă uit printre gratii. Sar câinii la mine, strigă slugile:
- Ce faci acolo, mă! Fugi de-acolo!
- Pe urmă am aflat eu că astea sunt casele Vorvorenilor, Cozienilor, ale prinţului Ipsilanti, a doamnei Istrati, a doctorului Leonte: moşierii cei mari din judeţ. Dar acuma nu ştiu. Umblu hai-hui, ameţit de foame. Mi se face cald de foame, plutesc ca într-o beţie şi o fericire, dar sunt slab, slab de tot. O uşă deschisă, intru.
- Bună ziua, aveţi nevoie spre un băiat, ucenic?

Lie, om cu nasul lung, şi mustaţă neagră, şi o faţă lungă, şi tristă, şi ochi blajini, şade turceşte pe o masă şi se uită la mine. Miroase a nu ştiu ce: a mangal. Şi a postav încălzit şi umezit.
- Cum te cheamă, băiete?
- Panait.
- Şi mai cum?
- Panait Petre. Petre Ne. Panait.
- Şi vrei să-nveţi croitoria, Panaite? Hai să te-nvăţămcroitoria.

Ce să spun! Ce m-a mai învăţat croitoria!Nu e rău meşterul. Nici calfele. Fac toţi aşa cum au apucat, cum face toată lumea, cum e brânduiala lumii ăsteia.Încă o noapte: „Scoală Panaite!”

Mă scol ameţit de somn, mătur, stropesc pe jos, pun fierul la încălzit, pun apa la fiert. Pe urmă vântur fierul de-mi iese braţul din umăr. Pe urmă sparg lemne pentru bucătărie, leagăn copilul, spăl rufe, alerg cu hainele pe la muşterii (bine că ăştia îmi dau câteodată un leu, mănânc, spăl vasele, iar fug după aţă la *Steaua Colorată*, iar duc o haină, iar mătur, pe urmă cos unde nu se prea cunoaşte a cui mână a fost; pe urmă spală vasele, şi pe urmă începe munca de noapte: fierul, cârpa udă, şi uită-te la ceilalţi cum fac, ca să înveţi: ochii mi se-nchid de somn, îmi vâjâie capul.
- Panaite, fierul!
- Mă, ăla micu’, închide uşa!
- Panaite, adu-mi o cană cu apă!

- Panaite, unde eşti? Ce, mă, dormi de-a-mpicioarelea?Dă-ţi cu apă rece pe ochi! Uite ce năclăit vorbeşte!
- Panaite, nişte mangal!

Unde sunt? Am adormit şi m-am trezit că m-am atins de rece şi ud. Aoleo! Am adormit în privată şi am dat cu fundul de piatră. M-am spurcat tot. Muncă acuma, până mă curăţ. Puah! Scârboşenia dracului!

Pe urmă nu mai ajung în pat, în bucătărie, adorm pe jos, la croitorie, pe scândură. Mi se pare că abia am adormit şi săr în sus.

- Hai Panaite, scoală, că acum se face ziuă! Hai, mătură, stropeşte, hai, hai, ce dormi de-a-mpicioarelea!Mişcă, mişcă!

5

Prin oboseală, prin amorţeală, prin somn, încep să mă gândesc: 'Aici n-aş putea să învăţ. Am încercat şase luni, şi n-am învăţat nimic. N-am citit nimic, n-am şi eu o carte.' Pe urmă, mă gândesc iarăşi: „A trecut un an şi n-am învăţat nimic." Nu poţi citi când ţi se-nchid ochii de te frigi cu fierul de călcat. Pe urmă trece un an şi jumătate, trec şi doi. Mă duc la meşter:

- Să ştii dumneata că plec.
- De ce, Panaite, nu ţi-a fost bine la mine?

Nu-şi bate joc de mine, nici el nu trăieşte cu mult mai bine. De aceea nu mă supăr. Nu-i răspund însă: ‚Ba mi-a fost.' De ce să mint. Decât să minţi, mai bine taci sau schimbi vorba.

- Nu de-aia meştere, vreau să învăţ carte. Rămâneţi cu bine.
- Du-te sănătos, Panaite.

Plec. Iar umblu prin oraş. Tot cum am venit, doar mai peticit. Şi mi-am făcut din bucăţi de postav nişte târlici ca să nu umblu desculţ când e frig.

Acuma sunt ucenic la *Birtul Restaurant Popular. La Iosif*. Când e târgul cel mare de vite şi de grâne, de Sfântul Pantelimon, se umple târgul şi mai tare de boi şi care şi căruţe cu cai; ţăranii forfotă cu sutele şi miile; pe maidanele de lîngă Ţigănie, cât vezi cu ochii, poposesc carele şi căruţele de parc-ar fi un popor întreg care-a pornit la drum cine ştie încotro şi s-a oprit acolo anume să facă focuri şi să facă mămăligă, iar după aceea o iau încotro văd cu ochii, iar după aceea o iau încotro văd cu ochii toţi, cu carele şi căruţele cu câinii legaţi sub ele, şi caii călătoresc în trap, cam plictisiţi, cu capul în jos şi un guler de blană amărâtă după urechi, unde-i ţine lanţul.

În colţul Ţigăniei, unde începe strada Unirii Popoarelor, şi ai în faţă parcul oraşului, iar în stânga podul peste râu cu placă de marmoră: ‚Aici au luptat , în ziua de 9 septembrie 1916, locuitorii oraşului, bătrâni, femei şi copii, spre a opri cotropitorii pământului strămoşesc' – în colţ se află birtul, La Iusuf. Aici lucrez eu ca ucenic, pentru două rânduri de haine şi două sute de lei pe an. Altceva decât la bietul croitor. Aici curg banii.

- Trei ţuici, aici!

Ţărani în haine de dimie, stângaci şi greoi, şed pe scăunele în curte, sub tinda uriaşă a casei, şi bat cu mîinile în masa udă şi zgîriată:

- Încă patru ţuici, mă!

Eu, cu şorţ în faţă (un şorţ soios şi plin de pete vinete şi roşietice, palide) mă reped, iau ţoiurile, trec prin restaurantul-bar popular, unde ţârâie Cascarache din ţambal,

frumos şi ochios şi cu o ţintă de aramă în lobul urechii, plânge din vioară, iar fratele lui Cascarache, care e cam tâmpit, căci sunt toţi bolnavi de sfrinţie neam de neamul lor, mugeşte din contrabas: vu-vu-vu-vu! Vu-vu-vu-vu! Alţi ţărani care beau aldămaşe şi un popă în anteriu sur şi pălărie de paie şi un plutonier de jandarmi cu un soldat, cu carabinele rezemate de genunchi, şi trei ucenici de la Abator (aici, aproape, pe malul râului e şi abatorul) stau şi beau. Eu trec printre ei ca gândul, cu şapte ţoiuri prinse în trei degete, trec prin bucătărie, unde nu arde focul decât mocnit şi miroase a zoaie, a apă de vase, de parcă se sleieşte şi aerul; îmi dau drumul pe chepeng în jos, în răcoare, şi miros de beci, de vin şi de ţuică. Ce miros? E bine să stai aici vara la amiază, şi atunci să miroşi umezeala, şi răcoarea, şi duhul de vin. Deasupra e boltă grea, plină de plase de paingi; iar în întunecime stau butoaiele mari ca nişte căldărari negri. E şi o masă cu un borcan mare cât mine, şi cu două căni de tinichea smălţuită. Mă reped, torn într-o cană nişte ţuică, iau apă cu cealaltă, măsor bine: un sfert ţuică, trei sferturi apă; amestec bine, torn în ţoiuri. Asta e ţuica de calitatea a treia. Mă reped pe scări în sus, în timp ce intră printre gratii, pe ferestruica pivniţei, Vasile, un motan fălcos cu ochii mici, cu o mutră umflată, de beţiv, numai că nu poate vedea cum prepar eu ţuica: el şi stăpânul, domnul Iusuf, care m-a învăţat:
- Pentru ţărănoii ăia, e bună de-a treia.
Iar prin bucătărie, prin birt, afară.
- Hai, măi băiete, cu ţuicile alea!
- Vinee! Vinee!

Unul se scoală şi se duce şovăind spre fundul curţii, unde e o baracă de scânduri spoite cu var; dintr-acolo vine duhoare scârnavă, dar dinspre câmp vine miros de fum şi de fân, dinspre grîtar abur de fripturi, iar dinspre parcul de peste drum , mireasma straturilor de regina nopţii.

Vin şi ofiţeri, să asculte seara cum cântă Lina, fata lui Cascarache; şi ţivili tineri, cu pălării de paie, panama, şi haine negre. Se bat oamenii, se înjură, se răstoarnă sticlele.
- Băiete, nişte mici!
- Băiete, o tocană şi o sticlă de vin!
- Mie să-mi aduci o ceapă mare, apă, sare, şi brânză, şi o juma de ţuică.
- Bă, uită-te la mine!
- ...
- Uită-te, bă, la mine! Un-te uiţi! Beţivul naibii: nici nu mă vede bine. Face pe grozavul, vorbeşte gros, mă trage de mânecă, mă-mpinge dincolo şi mă trage îndărăt spre el; trăsneşte a ţuică.
- Ştii cine sunt eu, bă? Mie să-mi dai ceva mai acătării. Nu ca la ăştia.

Râgâie greu.
- Să-mi dai o ţuică veche .Cu sâmbure! Ai înţeles? Cară-te! Ai venit?

Ăilalţi râd; eu am şi şters-o, mă ântorc glonţ.Na-ţi, fire-ai al naibii, calitatea a treia.

Uită, cântă ca nişte măgari scoşi din minţi, bâlbâie, nu mai ştiu ce spun, nu mai aud. Pe cei din urmă îi scoate cu binişorul domnul Iusuf de umeri, într-un colţ, afacerişti şi tineri cu pălării cu panglică lată neagră, şed până dimineaţa şi o ascultă pe Lina; pe urmă se duc spre casele lor, cu taraful după ei, cântând subţire la ureche.

Ce verde e cerul! Curat, înalt, uriaş, ca o baltă de apă verde, împuţită; şi într-un loc a trăsnit şi o stea mare şi sbîrlită: luceafărul. În parc cântă privighetorile. Prin sate, urlă câinii. Cântă cocoşii.

Domnul Iosif, gras şi galben, şi cu ochii negri, umflaţi şi cercănaţi, mă ţine să facem socoteli. Mi-a cumpărat cărţi de şcoală, de primele clase de liceu, şi învăţ pe rupte, aritmetică, geometrie, ştiinţe naturale, limba română, tot ce apuc. El n-are nevoie decât să ştiu aritmetică: dar bine! Şade la o masă şi mănâncă bine, tocană, cu pâine multă, cu ardei verde, vin negru; aşa mănânc şi eu, după aceea. deocamdată însă fac bonierele false.

- Cât au plătit ăia patru ţărani, Panaite?
- Două sute douăzeci şi una şi cinzeci de bani, domnule Iosif.
- Ţi-au dat ceva?
- Doi lei.
- Tu-le muma lor! Ţărani, de!

Şi el, şi eu, suntem copii de ţărani. Eu nu zic nimic. Zic ceva, în sinea mea.

- Fă un bon de şaptezeci şi unu de lei, Panaite.
- Mai vâră în gură o bucată de carne, muşcă din pâine, din ardei, şi începe să mînânce;
- Panaite, spune domnul Iosif cu gura plină.
- Da, domnule Iosif.
- Pune-le şaptezeci de lei şi zece bani.

Isprăvesc de făcut bonurile, domnul Iosif pleacă să se culce; acum mănânc şi eu; mănânc de sting: aicea nu se cunoaşte, oricât aş mânca. M-am îngrăşat, am crescut, m-am făcut ciolănos, zdravăn. Îmi merge şi mintea, strună: tot ce citesc se lipeşte de mine. Numai cu somnul tot prost o duc. Citesc noaptea, spre dimineaţă; mă ţin să nu adorm. Dar ziua trebuie să bâzâi de colo până colo ca un bărzăune din ăia negri şi păroşi care când intră în casă se izbesc de toţi pereţii, din viteză.

Atâta muncesc, încât n-am şi eu când să mai umblu prin oraş, să mai văd şi eu lumea. Când e o jumătate de oră când n-am treabă, fuga iau o carte şi învăţ: geografie, istorie, tot ce apuc. Unele nu le înţeleg. Cu algebra nu mă descurc deloc. Ar trebui să învăţ cu cineva care ştie. Algebra elementară, cât e ea de elementară, trebuie s-o înveţi începând cu logaritmii. Eu unde să calculez cu toţi logaritmii?

Abia peste doi ani am aflat (în carte nu scriu) că circulă cărţi de logaritmi gata calculaţi.

Dar, o dată la trei-patru luni, apuc şi eu să dau o raită prin oraş. De pildă, o dată, vara. Peste drum de *La Iosif* începe parcul oraşului. Îl văd tot timpul peste gardul înalt din zăbrele de fier vopsite verde. Clocotesc frunzişurile castanilor, şi platanilor, şi stejarilor şi se urcă în aer ca nişte munţi verzi. După amiază, spre seară, când cerul se face ca floarea de liliac, începe să cânte în parc muzica militară: alămuri, tobe; e fanfara regimentului de roşiori. Cântă valsuri, romanţe. Eu încă n u mi-am câştigat rândul de haine bune; aşa că am tot cioarecii ferfeniţiţi şi numai petice, cămaşa şi o flanelă care a fost a tatei, şi e găurită în coate. Tot desculţ sunt. Dar mă atrage mirosul de regina nopţii şi muzica, şi mă duc spre intrarea parcului, în neştire. Pe strada asta trec mereu, acuma, seara, trăsuri cu cai lucioşi, în care sunt boierii din oraş: se plimbă în trapul cailor. Trece scîrţîind şi câte un car cu boi. Dar de obicei carele şi căruţele o iau în sus pe Unirii, către piaţă, prin faţa caselor Vorvorenilor şi a Marelui Hotel Unirea, care este şi drum de comunicaţie. Nu, pe-aici, prin lungul parcului, e linişte şi oarecare singurătate; se vede lumea cum intră şi iese din parc, în două şiraguri lungi. Ce rochii au domnişoarele! Roz, albe, albastre. Şi ciorapii scurţi, albi, şi pantofi cu tocuri înalte, iar domnii poartă bastoane, pălării de paie,

haine de stofă neagră, subţire şi luccioasă ca mătasea. Mă opresc în poarta parcului, în mijloc e şi un fel de poartă mare de piatră, în crucea a două străzi. La ce-or fi făcut-o? Greu de spus. Prin jurul ei se preumblă percechi-perechi, oamenii bogaţi şi fericiţi, unii cu copiii de mână, alţii cu servietele pe braţ. Sunt şi băieţi de vîrsta mea, cu şepci cu cozoroc pătrat şi în umiforme închise până la gât, şi cu guler înalt. Vorbesc tare, râd. Unii poartă şi mustăcioară; vreo doi se plimbă fumând. Ce îngâmfaţi sunt! Ăştia nici nu se ută la tine! Se uită numai după domnişoare, apoi vorbesc între ei şi râd. Iar în chioşc, între castani, muzica militară cântă un vals, şi mai încolo, în grădina-restaurant (ţine de restaurantul Modern din colţul străzii Victoriei cu strada Sfinţii Apostoli), lumea mare mînâncă fripturi şi bea bere, nu mici cu ţuică, aşa ca muşterii domnului Iosif.

Nu, nu-i de mine aici. Oftez, şi mă întorc încet, ca să aud totuşi muzica din afara parcului, printre gratiile vopsite verde. Umblu cât mai încet, în colţ cu Unirii mă opresc. Apoi trec cu părere de rău strada şi intru în birt.

- Uite-l! Panaite, unde ai fost? Pune şorţul degrabă şi treci în grădină, că aşteaptă muşterii!
- Iau şorţul din cui şi mă reped ca un vultur în grădină.
- Măi băiete! Două grătare!
- Băiete! Opt mici aicea!
- Mă, puţă! Ia să-mi dai tu mie... mă! Uită-te la mine-n ochi! Ascultă comanda aicea, mă!

Ăilalţi de la masă râd; râde şi el, tâmpitul; e afumat.

- O ţuică spicială să-mi aduci. Adică şi lor. La fiecare. Doar spicială, că de nu, îţi rup oasele!

Mă duc în beci şi trag în ţoiuri ţuică spicială, adică fără apă. Cu un sfert de apă e calitatea întâia. Şi pe când curge ţuica din cep, trag cu urechea: se aude încă, departe, ca prin vis, cum cântă o romanţă în parc fanfara militară: aşa trebuie să cnte în rai, sau pe terâmul celălalt, din basme: oamenii sunt fericiţi, şi bogaţi, şi frumoşi, şi groşi şi le cântă muzica regimentului 4 roşiori.

- Panaite, urlă domnul Iusuf de sus din bucătărie, stând deasupra mea ca Dumnezeu deasupra dracilor din fundul iadului:
- Mişcă, măi, că arde! Hai, că zbiară muşterii! Mişcă! Mişcă!

Şi când trec prin bucătărie, îmi mai dă şi patru farfurii în mână, şi-mi atârnă două sifoane de degetele mici.

- Băiete, ia vino-ncoace!
- Băiete, zece mici!
- Băiete, pe la noi nu vii?
- Alo, băiete!
- Vinee! Vinee!

Dar asta n-ar fi nimic. Deverul creşte, se umflă. Vin şi alte care la târgul de Sfântul Pantelimon: pe urmă se fac alegeri şi ţuica se isprăveşte, oricâtă apă aş pune în ea, aduc alte butoaie, vine şi vinul, dar în butii mari cât o casă de la noi din sat. Domnul Iosif îşi face o gheţărie din zid, şi încă o pivniţă; ia şi alţi băieţi, aduce jumătăţi de vită tăiată, ca să aibă ce frige grataragiul. Crapă proprietarul Modernului, măcar că se dau în el mese şi fac chefuri domnii de la Bucureşti care au venit pentru alegeri, şi o trupă de teatru, şi altă trupă, de varieteu, şi chiar Tănase! – dar tot domnul Iusuf sparge banca: curg banii, curg muşterii. A cumpărat încă un loc, a făcut gard, a

cumpărat mese; de două ori pe-atâta e acum grădina de vară. Cascarache şi-a adus o nepoată, să cânte şi ea, şi pe un văr, şi încă un ţambalagiu; sunt toată vremea afumaţi: se trezesc mahmuri şi cu ameţeli, se dreg cu ţuică şi se culcă beţi-morţi, cu buzunarele pline de parale.

- Da, Panait ar fi bun: s-a făcut mare şi spătos, şi încă n-a isprăvit de crescut. Ar fi bun, spune domnul Iusuf vorbind cu un muşteriu gras, cu ceafa revărsată peste guler, cu bujori în obraji şi firişoare de sânge în albul ochilor bulbucaţi. Grasul mă măsoară din ochi, apoi se uită la domnul Iosif:

- Da, e bun. Vin eu mâine dimineaţă şi-i arăt.

A doua zi, în zori, mă trezeşte behăit de oi în curte.

- Panaite! strigă domnul Iusuf.

Săr în sus, ca să văd ce e. E şi grasul acolo, cu un şorţ plin de sânge uscat şi un cuţit lung şi lucios în mînă.

- Ia vino cu mine.

Ieşim în curte. E plină de miei care behăie. Sunt frumoşi, graşi, blânzi; au o lână pufoasă şi creaţă, de-ţi vine să-i iei în mâini, să-i aringi, să-i mângâi, să-i săruţi. Mă, proştilor, mă!

Grasul ia un miel între picioare, îi trage botul în sus, şi-i taie beregata. Îl trânteşte jos; mielul bâţâie din picioare; sângele ţâşneşte şi gâlgâie prin grătarul de fier din mijlocul curţii, unde scurgem noi zoile de la bucătărie. Grasul jupoaie mielul.

- Ia, Panaite, să te văd!

Iauşi eu un miel întrepicioare. Îi trag capul în sus şi-i tai beregata. Îl simt cum se cutremură. Îl las să cadă, şi-l jupoi. Sufletul mi-e mic, cât un grăunte de nisip; nu de nisip, de gheaţă.

Alt miel. Cuţitul e bine ascuţit: intră ca în unt. Harşti! şi sângele începe să gâlgâie. Mieii behăie, se înghesuie unii într-alţii; plâng şi ei pe limba lor. Dar fiecare se lasă tăiat, jupuit, spintecat. Miroase greţos, a sânge, a carne crudă. Sângele mi-a curs pe picioarele goale: fierbinte, lipicios. Sufletul mi-e pustiu, fără margini, dar gol şi pustiu şi singur.

- Lucrează bine băiatul, spune grasul. E un măcelar, prieten cu domnul Iosif.

- Da, lucrează bine, spune domnul Iusuf.

- Ai avut dreptate: faci economie de abator şi măcelărie în felul ăsta: iei marfa direct, urmează măcelarul.

Eu le tai beregatele mieilor, şi-i las să se stingă, cutremurându-se. dar nu mai pot. Nu mă mai pot uita. Când îi tai, închid ochii. Dar degeaba. Îi simt cu mîna, cu genunchii, cum tremură, cum se scutură odată, când bag cuţitul, închid ochii, şi lucrez tot mai repede. Doamne, ce să mă fac? De ce trebuie domnul Iusuf să facă economie? N-are destui bani? Nu sunt bun de măcelar. Dar dacă-i spun aşa ceva, mă dă afară şi iar începe foamea. Ba nu. Am să-i spun. O să crăp de foame, da' nu-i mai tai. Nu-i meseria mea. Pe ăsta-l mai tai, iute, şi gata.

Simt o usturime de-a lungul braţelor şi mâinii. Săr în sus şi mă uit: m-am tăiat adânc, şi sângele a început să picure, roşu. Nu zvâcneşte, n-am tăiat nici o vână.

- Panaite, ce făcuşi, mă? Al dracului să fii tu, neîndemînatic eşti mă, parcă n-ai fi de la
ţară!Cum făcuşi, mă? Du-te fuga şi te leagă!

A trebuit să puie pe altul să taie miei. Eu însă i-am visat noaptea, după aceea, luni de zile: şi mă trezeam nădușit de groază.

6

- Cum mă: nu ţi-a fost bine la mine? De ce să pleci?
- Vreau să învăţ, domnule Iosif.
- Ce să mai înveţi, mă!Că ştii mai multe decât mine. Ce-ţi mai trebuie să mai înveţi?
- Vreau să-nvăţ mai mult.

El încearcă să mă înduplece, în fel şi chip. Eu o ţin într-una: „vreau să învăţ”.

- Ce, mă Panaite, ce vrei să înveţi?
- O să văz eu.

Domnul Iosif oftează. Îi pare rău de mine: eram harnic, tăcut, şi-l ajutam şi la falsificat socotelile. Unde mai găseşte el unul ca mine, şi deştept să-l ajute, şi prost să n-aibă pretenţii? N-am ce să-i fac.

- Rămâneţi sănătoşi, domnule Iusuf.
- Du-te sănătos, Panaite. Când ţi-o fi greu, la mine să ştii că găseşti o pâine.

Eu nu-i mai răspund: îmi iau legătura: hainele bune; hainele proaste (dar sunt măcar haine: pantaloni, haină, cămaşă) sunt pe mine; bocancii în picioare; două sute de lei în buzunar. La gară cu tine, Panaite! Iar de-acolo, în lumea largă!

Cine n-are parale de risipit, călătoreşte pe acoperişul vagonului, printre ţărani cu saci şi desăgi. E cald, tabla frige; văzduhul miroase a fum. Dar cerul e albastru, şi cât vezi cu ochii, în dreapta, şi-n stânga, şi-n faţă, ogoare, ogoare, mirişti, porumb, sălcii, plopi, sate, biserici, râuri în care se scaldă copii în pielea goală şi vite şi cai, şosele pe care umblă încet, abia mişcându-se, căruţe şi camioane cu o coadă lungă şi stufoasă de pulberi.

Pe urmă se face seară: soarele e rotund şi mare şi roşu şi pluteşte într-un strat gros şi întunecat. Trenul se opreşte în gări. Noi, cei de pe acoperişuri, ne prăvălim jos, ne grămădim ciorchine la rampa de apă; ne-a uscat şi ne-a prăjit soarele, pe tinicheaua fierbinte. Pe urmă ne agăţăm pe scări, când porneşte trenul (până atuncci e degeaba, ne dă jos şeful de tren) şi ne căţărăm iar pe acoperiş. Se face şi noapte. În întuneric ţâşnesc scântei roşii şi trec peste noi. Cât e caldă încă tabla de fier, e bine. Pe urmă se răceşte, şi se face răcoare. Luna licăre în râuri şi bălţi. Întunericul e albastru; casele din sate sunt albe. Nici o lumină, nicăieri. Câinii latră de la un capăt al câmpiei la celălalt.

Pe urmă începe să se lumineze de zi. Trecem pe lângă nişte dâmburi cu vii, iarba e grasă, viţa de vie stufoasă, ciorchinii ascunşi, sunt şi livezi de meri, şi peri, şi pruni. Aerul e proaspăt, răcoros, ca un pahar cu pelin, aburit, scos proaspăt de la beci. Ştii cum e?parcă, dacă ai lua în mână partea asta de ţară, şi ai stânge-o în palmă, ţi-ar ţâşni printre degete must bun şi dulce.

Încă nu e ziuă de-a binelea. În zare e ca un fum. Şi, prin fum, se zăresc nişte lumini. Înaintîm spre ele şi se fac tot mai multe; sute, mii, sute de mii de lumini. Acolo sunt Bucureştii! O casă, două case, şiruri de case, grădini, şosea, pe urmă numai case, fără grădini, şi un tramvai galben şi roşu, şi case mai mari, şi nu ştiu câte şine de fier una lângă alta, parcă aici pământul ar fi podit cu şine încinse de fier; fum, fluiere de locomotivă; trenul se opreşte, şi ne dăm toţi jos, într-o îngrămădeală şi gălăgie şi o nebunie, pe lângă care târgul de Sfântul Pantelimon e o pustietate. Când trec pe lângă locomotivă, răbufneşte din ea abur fierbinte. Săr cât colo speriat: e înaltă cât casa de la noi din sat şi numai de fierărie unsuroasă şi lustruită şi caldă.

Ies din gară, ameţit. Roiuri de oameni, automobile, trăsuri, tramvaie; ţigănci şed pe jos, cu fuste împrejuru-le; vând, din coşuri, seminţe, floricele, bomboane, caramele, flori; gardiştii se plimbă de colo până colo; călătorii se suie în trăsuri, cu geamantanele, şi pleacă; ţigăncile urlă:
- Calde, calde, proaspete!
Sunt şi nişte drăcii de tinichea, în care sfârâie uleiul:
- Calde gogşile! strigă negustorii. Tramvaiele bat din clopot, sau pufăie din frâne. Un om care şedea ântr-un colţ pe un scaun, se scoală, vâră o rangă de fier între şine, şi se duce să se aşeze la loc; tramvaiul trece, ticsit de lume.
Umblu pe uliţe, zăpăcit. Nu mai ştiu ce e cu mine, nici încotro s-o iau, nici ce să fac, nici cum să-ncep. Mă opresc pe o stradă parcă mai liniştită, lângă nişte băieţi de vârsta mea, şi mai mari. Şed toţi pe vine, în cerc, unii chiar cu palmele pe jos şi toţi cu gâturile lungitr, să vadă mai bine. Nu spun nimc. Mă opresc, întind şi eu gâtul. Mă aplec să văd ce fac. Joacă zaruri.
- Şase mă! Uite-al dracului!
Unul se uită peste umăr la mine, apoi iar la zaruri. Dar ceilalţi nici nu mă simt.
- Băftosule! Na-ţi încoace, zice unul mai mare din mijlocul cercului, şi împinge celui care-a jucat doi poli, (sunt de alamă, cu faţa regelui Carol pe o parte, şi o pajură cu nişte drăcii pe piept, pe cealaltă).
- Ia dă-mi oasele-ncoa! strigă altul pornit, apucat. Le ia, suflă pe ele, le vrăjeşte, le învârte şi le aruncă.
- Ce bă? Şi tu câştigi? mârâie cel mare şi-i dă şi lui doi poli.
L-am văzut pe puştiul că a pus cinci lei. Puse cinci lei şi ia doi poli.
- Hai bă! Care vă mai băgaţi? Ridică ochii la mine:
- Tu joci, mă, ăla cu bocceaua?
- Joc, îngân eu sfios. Mai mult ca să nu-i spun nu.
Joc şi câştig. Iar joc, şi iar câştig. – Ce-aveţi mă, azi, fire-aţi ai dracului! Toţi sunteţi băftoşi.
Iar joc şi pierd.
- Nu te lăsa, nene, îmi spune unul mic şi tuciuriu.
Nu mă las. Iar joc, câştig. Ce joc straşnic! A, păi înseamnă că pun deoparte ăi două sute de la domnul Iusuf, cu cinzeci cât am câştigat îmi cumpăr cărţi, şi cu cât o să mai câştig am din ce trăi până găsesc de lucru, dar nu orice: ceva, să-mi convie, să am şi vreme de citit şi învăţat. Trebuie să mai cîştig. Am noroc. Se miră şi băieţii ăştia de cât noroc am. Scuipă coji de seminţe, se înghesuie, strigă, tulburaţi, tulburat sunt şi eu: pierd, câştig, iar pierd, iar câştig.
Până nu mai am nici un ban.
- Avuseşi ghină la cărţile astea din urmă, îmi spuse ăl mare.
- Uite, eu sunt băiat bun: te las să-ţi mai încerci bafta, poate câştigi la loc. Mi-e milă de tine să te văd ageamiu, şi pleci fără un sfanţ.
Pe mine, căruia i se zgârcise sufletul de pierderea banilor, parcă m-a mângâiat mama. Mi se face lumină în suflet. Îi spun, cu glas necunoscut:
- Dă zarurile încoace.
- Stai: cum vrei să joci? Pe datorie?
- Aoleo! Se răzgândeşte, te pomeni?
- Păi...nu spuneai aşa?
- Am spus eu aşa, dar dacă pierzi şi o iei la sănătoasa, ce fac eu? Ce-ai în boccea?

- Haine. Hainele bune.
- Pune-le aici, lângă mine, să fiu eu liniştit. Şi-acuma joacă. Joc şi pierd. Pierd, pierd, pierd. Mă încăpăţânez: blestemat să fii tu, noroace: să vedem, nu te silesc eu? Nu te întorc eu? Strâng din măsele şi pierd. Am pierdut, nici nu mai ştiu cât.
Unde mi-e bocceaua? Săr în sus:
- Dă-te la o parte să văd! Unde mi-e bocceaua?
- Unde-i bocceaua, mă? zbiară lunganul. Care te ţii aici de prostii?
- Bă! Arată bocceaua, să nu-ţi pun mâna în ciuf!

Unul mic şi slab, cu nişte pantaloni care-i ajung la subsuori, legat cu sfoară peste brâu şi desculţ, ţipă:
- Uite-l! Oacă a luat-o!

Mă uit: într-adevăr, unul fuge, departe, către colţul străzii, cu bocceaua mea în mână. Mă reped după el:
- Săriţi! Opriţi-l! Hoţul!

Cineva îmi pune piedică, şi zbor, întins cât sunt de lung, pe asfaltul tare, mă izbesc de el cu obrazul, cu genunchii, cu mâinile. Mă ridic, zgâriat şi plin de sânge: mă întorc să văd cine mi-a ; pus piedica nu mai e nimeni aici. Mă uit după hoţ: nu se mai vede. Şovăi o clipă încotro s-o iau. Apoi fug după hoţ. La colţ, mă uit în toate părţile: nici urmă.

Mă întorc, obosit, sleit; stau în loc; pe urmă o iau, încet, pe stradă în jos, şi pe lângă o gârlă murdară, cu apa groasă ca o ciorbă scârboasă. Mă aşez pe marginea de piatră, cu coatele pe fierul gardului, cu picioarele pe iarba presărată cu tinichele şi hârtii murdare făcute boţ. Am pierdut tot. Ţi cărţile, tot în boccea le pusesem. Ce mă fac? Unde eşti, tată? Unde sunteţi, Nelă, Serafime, ăi mici? Am zbârcit-o rău de tot: singur-singurel, fără parale, fără haine, fără rost, trebuie s-o iau de la început, să umblu din prăvălie în prăvălie cu „bună ziua, n-aveţi nevoie de un băiat?” Trei ani şi ceva au trecut, aproape patru, şi nu m-am ales cu nimic.

Oftez adânc, cu ochii la apa murdară a râului, care are luciu albăstriu, verde, purpuriu: grăsime. Cerul e albastru-cenuşiu, deschis, e cald tare, pietrele frig, asfaltul era moale sub tălpi când umblam pe stradă, aerul e uscat şi cu nişte mirosuri slabe de fum de benzină, de praf. Cineva oftează lângă mine. Mă uit: un băiat cam de vârsta mea, mai mărunt şi mai slab, cu o cămaşă găurit, cioareci din care atârnă aţe, şi rupţi la genunchi şi-n tur, de i se văd izmenele prin ei; e încins cu o curea, desculţ şi în capul gol, zbârlit, netuns. parc-aş fi eu, acuma trei ani. Dar are nişte ochi negri, catifelaţi şi umezi, şi parcă râde.
- Ce oftezi, mă? îl întreb eu.
- Păi... mă gândesc şi eu.
- La ce?
- Am dat de dracul, la asta mă gândesc.

Şi râde.
- De ce râzi? Ce e de rîs?

El tot râde, ca un prost. Deşi nu pare prostănac.
- Nu prea e de râs, dar mă mir şi eu cum o încurcai aşa, mama măsii de treabă.
Mă, ăsta după vorbă e de pe la noi. Îl întreb şi-mi spune: da, e dintr-un sat de aproape: din Dobrun. A fost argat la curte, la găini, la moşia coanei Elvira Vorvoreanca, sora colonelului care are moşie la noi. Ăştia sunt întinşi prin tot judeţul; pe urmă a fost ucenic la oraş, dar îl băteau prea tare şi a fugit; s-a suit în tren şi a

ajuns la Bucureşti; dar nu ştie ce să facă, nici de ce să se apuce: e lihnit de foame, n-are unde să doarmă, nici o para chioară, nici cunoscuţi sau rude. Şi rîde şi el, de mirare, cum de-a încurcat-o în aşa hal. Mă apucă şi pe mine râsul:
- Ce mă mir de tine! Parcă eu n-am încurcat-o şi mai rău! Hai să mergem, mă, să ne căutăm norocul împreună.
- Hai nene, îmi spune el. Sunt mai voinic şi mai gras decât el, aşa că mă respectă şi-mi spune „nene".

Şi iar începe umblatul prin Bucureşti. Nu se mai isprăveşte oraşul ăsta. De unde venim noi, umblai o jumătate de ceas, şi începea câmpul. Aici trebuie să umblăm două-trei ceasuri până să dai de islaz; poate chiar ceva mai mult. Umblă, umblă, de ănebunim. Până la urmă ne întoarcem în gară. Nu mai putem. Ne aşezăm pe trepte şi ne lăsăm să ne ameţească forfota dimprejur, a oamenilor cu geamantane, cufere, coşuri, saci, damigene, găini, gâşte, raţe, şi gălăgia, glasurile, automobilele, clopotul tramvaielor, ţigăncile care-şi laudă seminţele sau floricelele, vânzătorii de gogoşi calde şi brânzoaice reci. Mă uit la ăstălaltul: zâmbeşte şi roade o bucată de lemn, de crenguţă. E smead la faţă, cu sprâncene groase, negre, şi obrajii netezi, de copil.
- Ce faci, mă?
- Rod şi eu lemn, să-mi ţie de foame.

Iar oftez, cu inima strânsă. Ce-o să ne facem?
- Măi băieţi, ce faceţi voi aici?

Un om s-a oprit lângă noi şi ne vorbeşte. E voinic, gras, spătos, cu fălci late şi o mustăcioară neagră. Are nişte haine negre şi lanţ de ceas la jiletcă, dar o cămaşă cu pătrăţele şi o cravată mototolită şi stâmbă. E binevoitor, vorbeşte gros şi are nişte ochi mici, negri, reci şi cercetători.
- Căutăm de lucru.
- Dar de unde sunteţi?

Îi povestim tot. Pare mulţumit.
- Haideţi cu mine, că vă dau eu de lucru. La mine învăţaţi meserie, vă faceţi oameni şi pe urmă pledcaţi unde vreţi, câştigaţi parale şi trăiţi bine!

Asta nu ne-a spus-o niciodată nimeni. Ne ducem după el cu gâturile întinse, ca gâştele după gânsac, umblăm prin partea aceea a oraşului; trecem pe lângă podul de fier ce încalecă triajul gării, pe lângă un depou unde dorm tramvaiele sau stau la infirmerie să-şi dreagă metehnele.
- Aici e, băieţi.

O poartă mare; deasupra e scris Atelierele Mecanice „Progresul" Aristotel Mierloiu. Înăuntru o curte plină de automobile fără roţi şi fără motor, coji de tinichea ruginită, goale pe dinăuntru cum sunt cojile de gândaci mâncaţi de furnici; pe urmă grămezi de şine de fier, tot ruginite; butoaie mari de benzină (am aflat mai târziu că erau de spirt), tot de fier, îngrămădite; perechi de roţi de vagoane, cu osia între ele; două cazane cu aburi, cam ruginite. Şi nişte scaieţi înalţi, cu frunza ca de tablă, ajunşi şi ei de tinichea de atâta vecijnătate cu lucruri de metal.

Împrejurul curţii sunt clădiri: una cu geamuri mari, numai în pătrăţele;alta cu ferestre mici, pătrate; una e atelier, alta dormitor. Pe fereastra atelierului clipeşte lumină albastră, orbitoare; niciodată n-am văzut aşa ceva. Dar nu stăm: ne ia omul cu ochişorii negri de porc mistreţ, şi ne duce în altă clădire: birouri. (Mai sunt nişte şopruri şi nişte case: într-unul e lăcătuşeria, într-altul de aude huruind îngrozitor

ciocanul de nituit, într-o căsuţă este bucătăria). Facem contract de angajament ca ucenici, pe doi ani, fără parale, cu casă şi masă. Şeful se uită la mine:
- Tu eşti îmbrăcat, dar tu, ăstălalt, vai de capul tău. Stai aici. Rămânem în faţa birourilor, el pleacă. Un băiat trece prin curte, cu un baros cât toate zilele în mână. E slab, gălbejit, , şi mânjit pe obraz cu funingine cenuşie. Şi hainele sunt cenuşii, lustruite, murdare, ca şi el: parcă l-ar fi tăvălit cineva prin pilitură de fier, se uită la noi:
- Noroc băieţi, spune el prietenos. Aţi dat şi voi de dracul! Cum vă cheamă?
- Panait.
Ăstălaltul nu apucă să spună nimic, că vine şeful, cu o haină militară, ieşită de soare, cu urme mai întunecate pe unde au fost fireturi şi galoane.
- Na, pune-o pe asta.
Şeful se uită la el şi râde:
- Parc-ai fi un general.
Râde şi puştiul cu barosul. Gata! Aşa îl cheamă pe tovarăşul meu: Generalul. Pe urmă, săptămâni întregi încearcă el să-i înveţe să-i spuie numele lui adevărat, dar degeaba. generalul a rămas.
- Tu, Generalule, treci la baros, că nu eşti bun de altceva deocamdată. Tu, Panaite, zici că ştii carte. Treci la lăcătuşerie, că acolo se cere cap. Ai să lucrezi cu domnul Paraschiv.
- ‚Peng-peng! Peng-peng! Pacpac, pac, pac!’ face fierul de te asurzeşte. Crişcăie, sbârnâie, sună ca un clopot şi scoate scântei. Şeful intră cu mine la lăcătuşerie:
- Steliene, na-ţi un ucenic.
Un om cu mustaţă căruntă, încruntat şi brăzdat în obraji şi ciolănos, cu faţa mare şi umerii obrajilor ca nişte genunchi slabi, şi ochi mici, se uită scrutător la mine, mă măsoară:
- Cum te cheamă, mă?
- Panait.
- Vrei să-nveţi lăcătuşeria, bă, Panaite?
- Da, domnule Stelian.
- Chiar vrei, cu tot dinadinsul?
- Da, chiar vreau.
- Serios, bă?
- Serios, domnule Paraschiv.
Pleosc! Mi-a ars o palmă de mi-a smucit capul spre umărul ăllalt; îmi ţiuie urechea, falca mi-e fierbinte, mi s-a zăpăcit capul.
- De ce dai în mine, nene? ţip eu.
- Ca să ştii de meşter. Io ţi-s meşter. Şi unde dau eu, se lipeşte meseria, răspunde morocănos nea Stelian. Apoi se răsteşte:
- Pune mâna pe asta! Ţine-o bine!
Apuc capătul unei bucăţi de fier, lungă şi îngustă, şi o ţin. El o ţine de capătul ălălalt; e cam întors cu spatele: şi ce face? Taie fier cu fier? Ei, drăcie! Cu obrazul umflat de arsură, mă înalţ în vârfurile picioarelor, să văd cum vine şi asta. Dar în clipa aceea nu mai ţin bine bucata de fier, care sare-n sus; meşterul se opreşte şi se uită urât la mine, peste umăr şi peste mustăţile stufoase şi sure:
- Ţine bine, că te izbesc!

Ţin eu, apoi iar mă înalţ, iar mă uit, iar scapă în sus. Meşterul sare la mine; eu fug pe după banc, să nu mă prindă să mă bată, şi ţip, ca să mă dezvinovăţesc:
- Păi vreau să-nvăţ, meştere!
- Meseria nu se-nvaţă, se fură! Treci la loc şi ţine, că te ia mama dracului!
Oftez, şi trec la loc, şi ţin bine. Nu mă mai uit decât pe furiş, să nu mă simtă.

7

Trec zile, săptămâni, luni, se face toamnă, se face iarnă. Lunile, săptămânile, zilele sunt la fel.
Întâi e bine, dorm adânc, nu simt nici o oboseală, nici foame, nici grijă: întuneric adânc şi bun. Pe urmă cineva mă zgâlţâie tare şi-mi spune la ureche:
- Scoală, Panaite, că acuma vine nea Aristică.
Eu îi ştiu de frică lui nea Aristică şi-n somn. Sar din pat şi mă rostogolesc pe jos, mă izbesc cu fruntea de podea.
- Ce, eşti prost, Panaite, nu ştii nici să sări din pat?
Nu sunt prost: sunt legat cu o frânghie de picioare, de stâlpul patului.
- Care furăţi deştepţi, mă, fire-aţi ai dracului, mormăi eu; nu sunt supărat: glumim şi noi, cum putem.
Mă dezleg şi mă apropii prin întuneric (nu s-a făcut ziuă) de patul Generalului. Careva a aprins un chibrit. Îl vedem pe Generalul cum doarme, cu mâinile sub obraz. Doarme ca un copil: e frumuşel, smead şi sprâncenat, şi cu nişte gene lungi şi mătăsoase. Chibritul l-a aprins unul; altul îi vâră Generalului între degetele de la picioare nişte hârtie de ziar; ăl cu chibritul îi dă foc, hârtia arde cu pălălaie. Când simte arsura, Generalul sare în sus, se trezeşte, dă din picioare, stinge flacăra şi sâsâie de usturime:
- Uii!! Care fuseşi, bă, tâmpit? se vaită el, dar tot fără supărare; le-a făcut şi el altora şmecheria asta.
Ne îmbrăcăm, care în ce avem, ne încălţăm în pantofi scâlciaţi sau bocanci căscaţi, din care se văd degetele de la picioare. E frig şi întuneric, se văd geamurile de la uşă, albastre. înseamnă că se face ziuă. Miroase a picioare, a pâine veche şi a aer închis în dormitorul ăsta al nostru. Dormim în paturi cu etaj, unul sus, altul jos. Ăi de jos sunt ăi mai noi sau ăi mai mototoli, căci aici, jos, îţi pică în ochi paiele din salteaua ălui de sus, sau se aruncă ploşniţele în picaj. Eu sunt jos. Mă îmbrac, mormăind, oftând, suflând pe nas. Alţii încă sforăie. Dar iată-l pe nea Aristică intrând, şi cu el o răbufnire de aer rece ca gheaţa. Nea Aristică vine în fiecare dimineaţă cu cureaua în mână: jart, jart! în stânga şi-n dreapta.
- Hai, sus! Sculaţi, sculaţi, boierilor! Şi jart, jart, peste cap, peste picioare. Sar toţi în sus, speriaţi, bâjbâind, şi încep să se îmbrace.
Ieşim tremurînd şi ne înghesuim în bucătărie, cu cănile de tinichea în mână. O cană de ceai, o bucată de pâine neagră, şi du-te în atelier. Mătură, aranjează sculele, pregăteşte materialele. Ceaiul îl bei umblând, măturând, pâinea e cleioasă, umedă. De unde naiba o fi luând-o nea Aristică! (Aşa îi spunem toţi, nea Aristică. Şi eu am fost muncitor ca voi, bă! Ce, mie-mi spui? Ce crezi cu sunt eu, popă? Lăcătuş, bă! Astea sunt vorblele lui. A şi fost. După greva cea mare de la Ametarom, a plecat şi şi-a deschis atelierele astea. Cum a făcut parale, el ştie.)

Peurmăpână la prânz, muncăpe-ndesatelea. NeaStelian, încruntatşimahmur, trage, munceşteperupte:trebuiesă te ţii; dacă nu, te cârpeşte. Peurmă, la prânz, fasolecuzeamălungăşipâine;totdinaceeaşi, cleioasă. Unul începe să înjure:
- Asta e pâine? Parastasul măsii de pâine.
O strânge în mână, pe urmă ne-o arată în palma deschisă: un boţ ud, lipicios, negru. Parc-ar fi ceară neagră. O dă de perete. Toţi băieţii încep să înjure.
– Haideţi, mă, la nea Aristică! Haideţi la Tartorul!
Lui nea Aristică îi mai zice şi Tartorele. Fiindcă e aşa mare, şi voinic, şi şmecher, şi le-nvârte pe toate.
Băieţii ies buluc din dormitor (acolo mâncăm la prânz şi seara); eu şi cu Generalu' după ei. O luăm toţi către birouri.
- O delegaţie, măi! Care mergem în delegaţie?
Plecăm şapte. Eu şi Generalul suntem printre ei. Ne-au spus:
- Mergeţi şi voi, că sunteţi boboci, n-o să poată zice că aveţi ceva cu cineva: sunteţi copii, spuneţi adevărul.
Aşa şi e: n-avem cu nimeni nimic. Chiar mi se pare ciudat ce spun băieţii. Cine are aici ceva cu cineva? O să aflu eu, mai tîrziu. Nu se vede tot ce se întâmplă. Sunt dedesubturi. O să vedem. Deocamdată mergem în delegaţie.
Tartorele şade la birou şi bate la maşină, rar, cu un singur deget. Nu-şi poate lua pe cineva salariat să-i facă actele: nu-i convine cheltuiala. Când intrăm noi (ceilalţi au rămas cu toţii afară în gang, buluc, şi nu spun nimic, abia suflă trăgând cu urechea). Tartorele se apropie şi se uită ţintă la noi, cu ochişorii lui de porc mistreţ. Nu e vesel. Nici prietenos. Răbufneşte răstit:
- Ce bă, ce vreţi?
- Domnule Aristică, nu e bună pâinea! Ia uită-te şi dumneata! E clei, nu e pâine! E udă! Ne-mbolnăvim!
- Care, bă! Ce tot vorbeşti acolo, bă! Ia mai slăbiţi-mă!
Se ridică în picioare. E mare, şi gros, şi rău. Nu-i e frică de noi. De ce nu-i e frică? Ne ţinteşte drept în ochi, unul după altul. Eu nu-mi feresc privirea.
- Io-te-te, bă! Şi tu venişi, Muceo? Te-au învăţat asta şi pe tine?
Se uită la Generalul:
- Şi tu, bă opincă? Ei, halal să ne fie!
E batjocoritor glasul lui nea Aristică, rece şi duşmănos. Deodată ne ia din scurt:
- Ia să vedem! se răsteşte el. Ce, nu e bună pâinea? Cum să nu fie bună? E foarte bună! Spune tu, Nuţă, nu-i aşa cum spun eu?
Nuţă e mai mare decât noi. El iese peste câteva săptămâni meseriaş calificat, n-o să mai fie ucenic. O să-i dea adeverinţă Tartorele şi meşterul cu care a lucrat. E un flăcău frumuşel, cam neras pe la fălci şi la măru' lui Adam, are ochi cenuşii-alburii şi părul lung şi ondulat, se piaptănă adesea şi se uită într-o oglinjoară: îşi stoarce coşurile şi-şi aranjează buclele. Acum stă în faţa Tartorelui. Zâmbeşte slab şi spune:
- Nu e rea, domnule Aristică.
– Ei, vedeţi, răcneşte mânios Tartorele. Dar mânia îi e prefăcută. Se-ntoarce iute spre noi. Cred că ne bănuieşte mai blegi.
- Spuneţi voi, mă, mucoşilor. Dar nu ce v-au învăţat ăştia. Spuneţi adevărat!
E tăcere în odaie. Nuţă a scăpat. S-a pus bine cu Tartorele. Nu se uită la nimeni. Se uită la peretele din faţă-i.
- Zi tu, Generalule!

Generalul înghite în sec.
- Hai, vorbeşte. Ce, te-ai speriat? Hahaha, tună Tartorele.
Generalul iar dă din cap.
- Hahaha! Se vede, mă, că nu te-ai speriat!
Tartorele moare de rîs. Generalul mai înghite o dată şi îngaimă:
- Nu,... nu e bună pâinea.
- Ce? Cum? Ce, eşti nebun? Aşa e, dacă stau de vorbă cu mucoşii. Ce, mă, vrei să te cârpesc? Să nu fii tu obraznic cu mine. Care nu e bună pâinea, bă?
Şi se uită urât la altul.
- E bună, meştere, zice liniştit Nuţă.
- Auziţi? Spune tu: e bună sau nu?
- Ce mde? Care mde? E bună sau nu?
- Este...
Băieţii s-au intimidat: ce să te pui cu Tartorele, mai ales dacă Nuţă ne-a stricat toată treaba.
- Hai, afară cu voi! Căraţi-vă, că vă şi izbesc!
Ieşim cu toţii, tăcuţi. Nuţă pleacă înainte, se duce la muncă, nu mai stă de vorbă cu băieţii. Cei care ne aşteptau se uită la noi.
- Ce-aţi făcut, mă?
- Ne-a făcut de baftă lepra de Nuţă, răspund ceilalţi, morocănoşi şi ruşinaţi.
- Păi cine-a spus să intre în delegaţie?
- Cine? Eu nu.
- Nici eu.
- Nici eu.
- Singur s-a băgat. Şi noi, ca chiorii, l-am lăsat.
- Păi ce interese are el să mintă? întreb eu.
- Are. E ţucălarul Tartorelui. Îl pupă-n spate, toarnă tot ce facem noi, tot ce vorbim, şi ăla-i dă din când în când câte un pol, să se ducă la frizer sau la cinematograf.
Ne întoarcem să mâncăm. Pâinea asta cleioasă ni se pare cam amară. Nuţă intră să-şi caute ceva în cufăr. Nimeni nu se uită la el. El însă e senin şi nepăsător. Îşi ia ce-i trebuie, încuie cufărul la loc şi iese. Generalul scuipă după el cu scârbă.
Pe urmă, îndărăt în atelier: pileşte, taie, rihtuieşte. Alături, într-un fel de pivniţă, în care se ajunge prin lăcătuşerie, se sudează butoaie de spirt. Sudorul, cu casca pe faţă, le sudează pe lângă capacele din capete sau funduri. În butoaie au rămas gaze, sau est de spirt care arde şi iese pe vana butoaielor, tremură cu flacără. tuturor şi vuieşte cu o văpaie mare: vu-vu-vu-vu! Şi joacă în loc singur, tremurând. Generalul şade în gura pivniţei, pe treapta cea mai de sus, cu genunchii la urechi şi se uită cu ochi mari la butoi cum joacă; rîde, minunându-se. E un copil. Meşterul însă vine după el şi-i cârpeşte una după ceafă. Generalul sare în sus şi o ia înainte, cu meşterul după el, şi râde stingherit şi vinovat, şi-mi face cu ochiul pe degeaba: ce-i fi vrând să spuie? ‚Ai văzut că m-a cârpit?' Sau ce? Copil prost. dar o să iasă om dintr-o bucată. Toţi băieţii îl iubesc.
Seara târziu Generalul scoate fluierul de sub căpătâi şi ne cântă ciobăneşte, de ni se face la toţi dor de casă şi ne vine să plângem. Dar pe urmă ne-aducem aminte că n-avem casă şi n-avem de ce să ne fie dor. De foamea ce-am răbdat? Aşa că ne trece, ne culcăm şi adrormim, şi-a mai trecut o zi.
Trec multe. Se face un an şi încă unul.

Într-o zi, nea Stelian îmi mai arde o palmă după ureche. Eu înşfac o bucată de fier de pe banc. Nu voiam să dau în el, am făcut mişcarea fără să mă gândesc. El tresare, apoi mârâie la mine:
- Ce, mă, eşti nebun?
- De ce dai în mine, nea Steliene?
- Am isprăvit cu tine. Ai învăţat meseria, nu-mi mai eşti ucenic. Mergi sănătos, şi să nu mai aud de tine.

Şi iată-mă lăcătuş. Dar nea Aristică nu mai are nevoie de lăcătuşi, iar prin Bucureşti nu se angajează muncitori: ba mai rău: te dau afară. Aşla că mai rîmân un timp să învăţ strungăria cu alt meşter: nea Tase Anghel.

Ăsta e un om curios. E tânăr de tot: poate nici treizeci de ani să n-aibă, Scund, îndesat, cu un cap rotund, un nas ascuţit şi ochi căprii şi limpezi; tăcut; iar când vorbeşte, nici răstit, nici poruncitor, îţi spune numai liniştit:

„Fă cutare, adu cutare”, şi faci, şi aduci, fără vorbă. Dacă te laşi greu, îţi spune: „Uite de ce-mi trebuie: pentru asta şi asta. Ai înţeles, eşti băiat deştept. Nu trebuie să-ţi mai spun o dată.”
Nu, nea Tăsică. Am înţeles.
- Altfel, lucrează şi tace. Rar de tot mă întreabă ce mai e cu mine, de unde sunt, cum e pe-acolo, cum am dus-o *La Iosif*. Eu îi povestesc, îi dau piesele la mână şi mă uit cum lucrează. Ce mâini are: palma lată. Şi ce ochi. Ies piesele din mâna lui ca nişte bijuterii. Odată-l şi întreb:
- Nea Tăsică, nu te supăra că te-ntreb, dar de ce stai dumneata aici la domnul Aristică? Dumneata eşti bun să se bată patronii pe dumneata!

Strungul se învârte fără zgomot, în ulei gros: şi panglica de şpan se desfăşoară, se desfăşoară, lucioasă şi tăioasă ca briciu'.
- Ei, zice nea Tase, fleacuri.
Mai mult n-am putut afla de la el. Am aflat abia mai târziu ce e cu el, ce e cu Tartorele, ce e cu toată drăcia asta de Ateliere „Progresul”. Şi, culmea, am aflat de la prietenul meu Generalul. Puştiul meu trăgea cu urechea şi, într-o privinţă anumită, era mai treaz ca mine. Putea să mă-nveţe el pe mine, dacă... Dar uite, s-a întâmplat şi cu el ce s-a întâmplat, şi nu m-a mai învăţat nimic.

8

Sâmbătă seara. În dormitorul lor băieţii mănâncă, în silă, mâncare bună pentru porci. Nea Stelian şi-a pus nişte haine mai bune şi a venit să ia salariul. Duhneşte a ţuică. Şi ceilalţi miros a ţuică: mai glumesc, mai râd; pe urmă se risipesc, mai unii prin curte, vorbind, fumând. Rămâne fereastra luminată a biroului: mare şi pătrată. Becul e puternic, şi n-are apărătoare. Nişte geamuri sunt deschise, ca să intre aer în birou. Casa mare de bani, vopsită verde, e deschisă, cu uşa ei de oţel, groasă de o şchioapă, dată de perete, să se vadă bine că înăuntru nu mai e nici o para. În birou nu mai sunt decât doi oameni: Tartorele şi nea Tăsică. Au ceva unul cu altul. Văd prin fereastra luminată, aud prin geamurile deschise:
- N-am măi Tase, geme Tartorele. Nu vorbeşte ca de obicei înfipt, sigur de el, ca un om tare. Dă din colţ în colţ. Parcă i-ar fi frică de nea Tăsică, măcar că acesta e cu un cap mai scund şi nu cine ştie ce voinic. E îndesat, zdravăn; dar Tartorele e cât uşa, pieptos, cu pumni cât capul meu.

- N-am ce-ţi face, domnule Aristică, răspunde nea Tase foarte liniştit, dar mai ales rece. Trebuie să ai. Oamenii ţi-au muncit o săptămână...
- Nu te băga tu între ei şi mine! mârâie Tartorele. Nea Tase strânge din buze, îi zvâcnesc muşchii în fălci. Se stăpâneşte.
- Trebuie să ai. Eşti om cu bani. Numai cât ai luat pentru că ne-ai trădat pe noi când cu greva de la Ametarom.

Ca gheaţa îi e glasul şi veninos. Zâmbeşte subţire. Tartorele începe să se stăpânească şi el. Nu mai face pe plângăreţul:
- Iar începi, măi, Atanase, mă, ce-aveţi cu mine? Ce, eu am spart greva?
- Tu, voi... Cine-a fost cu lozinca să facem greva fiecare la el acasă? Metoda veche, de la greva generală din 1920. Hai, nu mă mai ţine de vorbă, dă-mi salariul, încheie el scurt, cu scârbă.
- Măi Tase, fii, mă, cuminte, aşa vorbeşti tu cu mine, care am lucrat alături de tine?
- Rahat. Acum eşti patron. Dă salariul şi lasă-mă să plec, zice nea Tăsică. Până nu-mi dai salariul, nu mă mişc de-aici, înţelegi?

A ridicat glasul, tot mai mult: ăl din urmă cuvânt l-a răcnit cu o mânie rece, de parcă vrea anume să răcnească. Tartorul se uită repede pe fereastră. Mă ascund. Dar când m-am lăsat pe genunchi, am zărit cu coada ochiului că nu sunt singur. Mă uit peste umăr: meşterii, muncitorii, care fumau şi stăteau pe iarbă adineauri în curte, stau alături şi se uită.
- Hai, mă, Tăsică: ce nu fac eu pentru tine? Uite, îţi dau din paralele mele de coşniţă. Nu-i duc nevestii acasă, ca să-ţi dau ţie.

Şi scoate din sertarul biroului banii, pe care i-i întinde lui nea Tăsică. Acesta însă ţine mâinile inerte, atârnate; nu ia banii.
- Nu-mi trebuie hatâr, domnule, nici împrumut, mie să-mi dai salariul.
- Păi ăsta e salariul tău, Tăsică dragă.

Nea Tase ia banii şi-i numără. Tartorele îl ia de braţ, îi apucă mâna să i-o strângă. I-o scutură:
- La revedere, Tăsică, spune-i complimente Anetei!

Tase Anghel, luat fără veste, şi-a lăsat mâna scuturată, ca moartă. Spune:
- Bună seara.

Şi iese. Trece printre ceilalţi, care se întorc spre el, şi se depărtează împreună. Nu vorbesc. Parcă le-ar fi frică, parc-ar fi primejdios să vorbeşti de ce văzuseră. Să zică: „Bine-a făcut Tase” sau „Bine i-a făcut Tartorelui” sau „Vezi? Şi noi ne lăsăm să ne jupoaie, să ne ţină din avansuri.” Nu, nu scot o vorbă. Pleacă după el, cu mâinile în buzunare. Nu toţi; câţiva rămân prin curte. Nea Stelian intră în birou. Eu mă depărtez: sunt după un cazan de abur, mare şi ruginit. Văd cum se stinge lumina în birou, aud cheia şi glasul Tartorelui care-i răspunde lui nea Stelian:
- Ce vrei, Steliene? Unde mai găsesc strungar ca el?
- Te lăcomeşti la câştig şi până la urmă îţi face un bucluc, mormăie Stelian.
- Lasă grija asta pe mine, râde tartorele, iarăşi sigur de sine, om tare. Vorbeşte parc-ar şti el ceva. Dar nea Stelian nu-l crede.

Am rămas singur, acolo, după cazan. În curte e tăcere. Se aud glasuri pe uliţă: străduţa noastră dă în Grand şi e întunecoasă şi liniştită. Se aude peste case ţiuit de vioară şi o ţigancă lăutărească cântând „Mi-au pus busuioc în păr, măi / Să pot avea / Pe vino-ncoa / Să mă iubească / Să mă-ndrăgească / Băieţii!” Urlă lung sirenele de locomotive la Bucureşti-Mărfuri. Miroase a mititei, a praf, a tei înfloriţi. Contrabasul

face ca La Iusuf şi ca în toată ţara: vu-vu-VU-VU! VU-VU-vu-vu! E o noapte înbătătoare de vară, ca la Bucureşti. În altă grădină de vară cântă altă ţigancă. „Mi te-ai lipit de suflet / Ca marca de scrisoare." Cântă tărăgănat, golăneşte. În uliţă se aud râsete.

Şi eu? Ce fac? Ce mai fuse şi asta? Ce caut? Ce e cu oamenii ăştia? Ce e cu lumea asta mare şi necunoscută? Mă uit la cer: plin de roiuri de stele mari şi cam şterse; pluteşte pulberea deasupra Bărăganului: pulbere, miros de tei înfloriţi, de mititei, de fum de locomotivă.

Ce caut? Încotro e viaţa mea? Nimic nu văd; nimic nu ştiu. Nu-mi dă nimeni răspuns. Băieţii s-au dus şi ei să se plimbe. În dormitor nu mai e decât prietenul meu, generalul, care cântă singur la fluier. Îi povestesc ce-am văzut. Păi da, zice Generalul. Mi-au spus băieţii. Tartorele nu angajează decât băieţi ca noi, care n-avem nici o putere, pripăşiţi de la ţară, nu ştim cum să-i ţinem piept. Iar meşteri numai meseriaşi daţi afară de prin fabrici pentru politică. Nea Stelian e înscris în Partidul Socialist. Nea Tase a fost în cap, când au făcut greva a mare de la Ametarom: acuma îl ştiu toţi patronii şi directorii de fabrici ca pe un cal breaz.

- Şi el e socialist?
- Nu ştiu.
- Dar Tartorele? El ce politică face?
- Ca Niţă, când cu pâinea. A fost şi el capul grevei de la Ametarom şi a spart-o. Pe urmă s-au dat bani cu împrumut de la bancă şi a deschis atelierele astea.

Stau şi mă uit la Generalul. Lumina e stinsă, să nu facem risipă cu banii domnului Tartore. Intră lumina dulce, albastră, cu miros de flori de noapte şi de fripturi, pe uşa deschisă: feţişoara Generalului e îngustă şi netedă: frumuşel, cu gura cam buzată şi arcuită, şi cu ochii limpezi pe sub sprâncenele-i stufoase.

- De unde le ştii tu pe toate, Generalule?
- Am ascultat şi eu ce vorbeau alţii.

Şi pune fluierul la gură şi începe să zică de dor.

- Şi noi, noi ce să facem atunci?

Generalul se uită la mine, apoi dă din umeri:

- Ce să facem? N-ai ce face. Înghiţi şi rabzi. Cîinele cel mare îl aia pe cel mic.

Mă întind pe salteaua de paie care s-a făcut numai ghemotoace şi goluri şi oftez. Nu e bine. Nu ştiu ce anume nu e bine. Nimic nu e bine. Ce ne facem? Cum ne descurcăm? Nu ştiu deloc nu știu. Rău e să nu ştii.

9

La urma urmei, ce mă zvârcolesc aşa, în sinea mea? Ce totvreau? După ce tot umblu? ‚Nu vezi că nu ştii ce vrei? Te înăcreşti doar aşa, degeaba. Nu-l poţi suferi pe Tartorele. I-ai da cu ceva în cap lui nea Stelian; numai nea Tăsică ţi se pare om; pe Nuţă, l-ai scuipa în ochi; cu ăilalţi băieţi eşti mut şi al dracului; numai cu Generalul vorbeşti. Şi? Şi ce? Ce tot vrei? Ai un vierme în tine, ai draci? Ce tot cauţi? De ce nu stai cuminte?'

Aşa mă gândesc eu, şi mă dăscălesc, şi mă cert pe mine însumi, pe când şpanul lucios şi ascuţit ca briciul se desface şi se deapănă de sub cuţitul lui nea Tase.

O bubuitură înăbuşită cutremură geamurile. Apoi se aude un urlet cumplit. Mă trece ca un zbârnâit de coardă prin tot trupul. Ce-a fost? Mă uit la nea Tase. Şi el trage cu urechea, cu ochii în gol. Îmi spune scurt:
- De la sudură s-a auzit. O fi explodat vreun butoi de spirt. Du-te şi vezi. Nu trebuie să opresc strungul.

Mă reped, prin curte, intru la lăcătuşerie şi dau buzna pe uşa pivniţei în jos. Sunt toţi aici. Da, aşa a fost: uite butoiul de spirt, cu amândouă fundurile sărite. Şi băiatul care îl suda, cu ochii ieşiţi din cap, vorbind tare, ca un surd:
- Uite, aici stăteam şi sudam! De-aia am scăpat! Fundurile au sărit în lături, şi din partea aia l-a lovit!

Iată-l şi pe Generalul. Împrejurul lui stau toţi, aplecaţi, unii în genunchi. Îmi fac loc printre ei, mă las în genunchi, şi strig cu glas înecat de plâns:
- Ce făcuşi, măi, Generalule? Ce făcuşi mă, frate-miu?

E galben ca ceara, cu buze vinete, ochii cu cearcăne vinete. E gol-goluţ: explozia i-a suflat şi i-a smuls hainele de pe el. Are trupul curat, slăbuţ, cu pielea netedă, de băiat tânăr. Iar picioarele amîndouă, între genunchi şi şold, tăiate adânc; tăiat şi osu'; fundul de butoi e mânjit de sânge şi strâmbat, căzut lângă peretele de care s-a lovit. Din picioarele Generalului curge sângele, mult, mult, ca din două sticle destupate, gâlgâind abia auzit. Curge necontenit. Generalul se uită la picioare. Nu spune nimic. Se uită cu ochi mari, îngrozit, la ce se-ntâmplă cu picioarele lui. Când îngenunchez eu lângă el şi strig se uită la mine şi deodată mă ia cu braţele de după gât, de parcă s-ar îneca şi ar vrea să-l scot dintr-o apă, şi strigă cu glas schimbat, sugrumat:
- Panaite! Panaite! Nu mă lăsa, mă! Nu vreau să mor! Nu vreau să mor! De ce? De ce? Nu vreau să mor! Nu mă lăsa, Panaite!

Gâl-gâl-gâl-gâl... face sângele.
- *Ce faceţi cu el? strigă nea Tase şi îi dă deoparte pe ceilalţi. Dă-i drumul, Panait!*
- O sulă, bă, un cui! Descinge-te Panaite, să oprim sângele!
I-am strâns amândouă coapsele în curele încheiate cât mai strîns. Acuma sângele musteşte numai. Miroase ca sângele mieilor pe care-i înjunghiam eu pentru domnul Iusuf. Ce-am făcut? Ce să mă fac?

Generalul a închis ochii; printre pleoape i se vede numai albul ochilor, gălbui. I se văd şi dinţii de sub buza de sus.
- Ce e aici? Ce s-a întâmplat? grohăie gros Tartorele, dându-i la o parte pe băieţi să-şi facă loc. Înţelege într-o clipă şi se-ntoarce:
- Mă duc să telefonz după Salvare!
Salvarea vine după un ceas. Generalul nu se mai trezeşte. E pământiu, inima-i bate slab de tot; mâinile negre, pline de pilitură de fier şi de praf de cărbune pe lângă unghii şi pe sub unghii, şi picioarele murdare ca ale noastre ale tuturor, sunt reci ca gheaţa.

Pe urmă vine Tartorele îndărăt de la spital şi ne spune că Generalul a murit. Nu spunem nici unul nimic. Eu mă duc la privată, să nu mă vadă, şi plâng în hohote, înecat, cu fruntea rezemată-n pumni şi cu pumnii pe scândura aspră a peretelui privatei. Pe urmă mă duc îndărăt la muncă. Nea Tăsică şi-a legat pantalonii cu o sfoară. N-au mai venit îndărăt de la Salvare curelele noastre. Eu smiorcăi pe nas şi-mi ridic pantalonii cu coatele.
- Leagă-ţi-i şi tu cu o sfoară, spune nea Tase cu ochii la cuţitele care cojesc piesa.
Eu îmi caut o sfoară şi-mi leg pantalonii, apoi vin lângă el.

- Eraţi prieteni, spune nea Tăsică. Nu mă întreabă. Ştie. Eu nu spun nimic. Dau din cap şi-mi trag mucii pe nas.
- Nu eraţi dintr-un sat.

Dau din cap abătut şi iar smiorcăi.
- Mda. Îi plăcea să vadă cum joacă singure butoaiele când le sudează, mormăie nea Tăsică. Eu dintr-odată mă uit la el. Când a văzut-o el şi p-asta?
- Copii, murmură nea Tase. Un copil.

Pe urmă tace multă vreme. Când vorbeşte, vorbeşte gânditor, singur, sau cu mine:
- Cu cine să vorbeşti? Casa de ajutor? Sindicatul? Acolo tot Aristică şi Stelian sunt mari şi tari.

Pe urmă tace. Eu nu zic nimic. Nu mai am poftă de vorbit zile întregi, săptămâni întregi: „Da", „Nu" şi atâta tot. Sâmbătă seara mă duc la ieşirea uzinelor Ametaromsă de pază; gratii de fier, intrarea cu paznici, oamenii când ies, dau o hârtie să le-o găurească un controlor; în curte umblă locomotive, garnituri de vagoane, printre turnuri de cărămidă roşie, pe sus, pe deasupra, uruie un pod alunecător. Aici iese acuma o mulţime de nu se mai isprăveşte. Tramvaiele goale aşteaptă în şir, autobuzele la fel. Sunt şi două camioane cu nişte indivizi care încep să dea cu cărţi de-a azvârlita. Lumea se înghesuie să ia. Iau şi eu. M-am învăţat: când sunt anunţate pe afişele de pe ziduri. 1 Septembrie! Regele Detectivilor! mă duc şi iau primele două fascicole. Se dau gratis. Le iau şi le citesc. Pe urmă îmi dă Tartorele un pol, fiindcă l-am ajutat la nişte socoteli; şi atunci cumpăr o carte din *Colecţia Femeilor Celebe*. Îmi dă altădată alt pol. Cumpăr *Lupul singuratic* din *Colecţia celor 15 lei*, *Rătăcitor printre Stele, Uşa cu şapte broaşte, Milionul tăinuit*. Când n-am de lucru, stau şi citesc. Nu mă mai gândesc la Generalul, nici la mine, la nimic. „Mii de bombe! zise contele şi sări cu o agilitate extraordinară, de pe marginea acoperişului pe acoperişul limuzinei în care se afla frumoasa Anita." Dar *Rătăcitor printrestele*? „Vieţile pe care le-a trăit, chinurile la care este supus la poliţie şi-l fac să-şi amintească tot ce-a fost de-a lungul veacurilor? Zace la pământ, înăbuşit în chingile drăciei cu care-l chinuiesc şi trăieşte vieţi – alte vieţi." Şi eu: strâns între strung, pâine cleioasă şi patul cu ploşniţe, citesc şi visez alte vieţi. Sunt prostii, nebunii. Dar mă fac că uit, că visez altceva. E o uşurare.

Mai târziu, mult mai târziu, am aflat că de prea multă suferinţă câte unul înebuneşte sau se tâmpeşte. Nebunia şi tâmpirea sunt un refugiu, un adăpost, o mântuire. Aşa mă duc şi eu pe lumea conţilor care spun „mii de bombe" şi a Anitelor care nu aud când cade cineva de pe acoperiş pe maşină, şi a prizonierilor care cutreieră prin celelalte vieţi pe care le-au trăit: un fel de nebunie, un fel de tâmpenie, dar nu prea mai pot. Sunt prea singur, merge totul prea greu. Prea nu văd ieşirea, nici nădejde. Dacă aş avea parale, aş bea. Dar e mai uşor să citeşti de zece ori *Milionul tăinuit*. Şi câte romane în fascicole n-am început pe gratis şi am rămas fără să ştiu urmarea? ‚Detectivul pătrunse sub o boltă umedă, în care se afla, în mijlocul încăperii, catafalcul cu sicriul contesei. Sicriul n-avea capac, iar contesa părea că doarme, în rochia ei de mireasă.

Deodată se auzi un râs diavolesc. Williams se întoarse să vadă cine râsese. Nimeni nu era, decât întuneric. Dar peste o clipă, începu să curgă apă pe trepte. În câteva secunde, apa îi ajunse detectivului peste glezne; închis în hrubă cu moarta, avea să moară înecat?' „Citiţi urmarea în fascicolele viitoare. De vânzare la toate librăriile şi chioşcurile de ziare."

10

- Panaite, de ce citeşti prostiile astea? Lasă-le dracului, măi băiatule!
Nea Tase vorbeşte ca pe atunci, domol, cu ochii la piesa pe care o lucrează braţele strungului. Răspund morocănos:
- Da' ce să citesc?
- Sunt cărţi bune, cu miez, din care înţelegi mai bine lumea şi viaţa... îngână el cam nelămurit.Îi înţeleg grija:
- Am avut eu cărţi de-astea. le cumpăram din banii de bacşiş. Română, geografie, istorie, matematică, ştiinţe naturale. De toate. Dar mi le-au luat nişte şmecheri.
Îi povestesc cum. El ascultă răbdător. Apoi dă din cap:
- Nu de cărţi de şcoală vorbeam. Cărţi de literatură. Ca astea pe care le citeşti tu, dar bune.
Dau din umeri. Nu înţeleg.
- Uite Panaite, îţi dau un pol împrumut şi du-te pe Bulevardul Carol , după Piaţa Rosetti, treci şi de Biserica Armenească, pe dreapta e o străduţă pietruită cu pietre de râu. La colţ e un ceasornicar la subsol. Mai încolo e un sifonar, în curte. O curte cu gard înalt, de scânduri. De scândurile alea e lipită taraba unui negustor de cărţi. Nu sunt noi, dar sunt ieftine. Îi spui aşa: ‚Dă-mi şi mie cărţi bune.' Înţeleg? Cu tot dinadinsul apeşi pe vorba asta: bune. Şi-o să-ţi dea, ieftine. Ia mai adună şpanul ăsta şi dă-l mai încolo, adaugă el cu alt glas.
Mă duc, într-o dimineaţă, când nea Tase ia strungul în revizie şi-mi spune: „Poţi să te plimbi şi tu un ceas-două." Îmi spune treaba asta cam într-o doară. Eu pornesc. Las tramvaiul 12, îl schimb la Liceul Lazăr cu 14, şi mă plimb prin Bucureşti. Câtă lume e pe-aici! Câte automobile! Nou-nouţem, negre, lustruite. Şi birje trase de cai graşi şi lucioşi, bandajaţi cu alb la piciorul dinainte (de ce? să nu-l lovească ălalt ca? sau de frumuseţe?, mânaţi de muscalii graşi, în anterie lungi de catifea. Şi restaurante, şi cafenele cu scaunele scoase pe ferestre, la care stau burghezii şi beau bere. Şi prăvălii – adică astea nici nu mai sunt prăvălii, sunt magazine – cu vitrine mari de cristal, şi mărfuri în vitrine, bogăţia pământului. Cârnăţărie, şunci, torturi, nisetri de trei metri culcaţi pe gheaţa sfărâmată, şi cutii de icre negre, şi cutii mari de bomboane! Şi o vitrină în care se învârte între pereţi de frigarea încărcată cu chebap! Când o să ajung eu să mănânc lucruri de-astea şi să beau bere? Înghit în sec: mai bine mă uit la firmele cinematografelor: Trianon, Palace şi alte nume ciudate. Filme grozave, dar n-am parale să intru, astea sunt cinematogreafele cu preţuri mari: Ben Hur, Iubita lui Frankenstein, Dama cu camelii! Vitrine, vitrine, vitrine de-ţi vine nebunie! Totul miroase a parale multe, iar tu nu ai nici un chior în buzunar.Măcar de-un chebap şi de-o bere; şi de-un cinematograf; aş, de unde!
O să am măcar o carte. Trec de statuia lui Brătianu, mare, de bronz, cu Muntenia, Moldova şi Transilvania la picioare, dop cu care sunt astupate bulevardele, încă două staţii, pe sub frunzişul castanilor. Aici e. Găsesc ceasornicarul, sifonarul, gardul de scânduri şi un om pârlit şi cu ochelari care şade pe un scăunaş, pe trotuar, şi citeşte. Cărţile sunt în rafturi, lipite de gardul de scânduri.
- Bună ziua. Aş vrea o carte, dar să fie bună.
El se uită la mine peste ochelari, mă măsoară din cap până în picioare. Mă uit şi eu la picioarele mele. Bocancii sunt albi de toceală şi murdărie. Sunt căscaţi ca o

gură: limba, nu despicată-n două ca la şerpi, ci în cinci, sunt degetele mele. Sub privirea negustorului de cărţi, măcar că blajină, degetele mele se chircesc şi se trag îndărăt, ca nişte melci speriaţi, în coajă: de ruşine. E mare ruşine, pe lumea asta în care trăiesc, să fii sărac. „Sărăntocule! Golane! Descultule! Coate-goale!" Şi altele asemenea. prin urmare, îmi trag degetele în bocanci de sfială.
- Chiar bună să fie.
- Numai bună, zic eu, nici nu ştiu de ce. Parc-ar fi o glumă. Alta nici nu iau.
  El se uită la mine: hainele îmi sunt lustruite, ponosite, tocite-n coate şi-n genunchi, şi-n fund; bocancii, am spus, în cap am o bască, şi ea lucioasă de grăsime. Ce-o fi văzând la mine de se tot uită? A isprăvit. Caută printre cărţi, caută, ridică un teanc care stătea de-a curmezişul, scoate una cam ferfeniţă, cu nişte nume scrise pe ea de mână; mi-o întinde. Citesc cum îi spune: Mama. Asta pe mine mă cam cutremură: eu n-am avut mumă, decât puţini ani; zăcea în pat, slabă şi pământie. „Serafino, dă-mi făcăleţul"; „Luate-ar moartea!"
  Mi s-a tăiat răsuflarea şi mă doare sufletul. Of, of, of, mamă, sărăcuţa de tine. Deschid cartea la întâmplare: „Ea-l ascultă şi dădu din cap, cu tristeţe, simţind ceva nou, necunoscut, vesel şi dureros, care- mângâia uşor inima chinuită. Auzea pentru prima oară vorbindu-se despre ea şi despre viaţa ei: glasul feciorului ei stârnea înr-însa gânduri nelimpezi, adormite, răscoleau uşor simţirea stinsă a unei nedesluşite nemulţumiri de viaţă, gândurile, simţămintele unei tinereşi depărtate."
- Opt lei costă, băiete.
- Poftim opt lei. Bună ziua.
- Mergi sănătos.

„Simţămintele unei tinereţi depărtate." Eu am o copilărie depărtată. Mama, boala ei, şi dorinţa mea de a mă face doctor ca s-o vindec şi să învăţ, să fiu un om plin de ştiinţă, să nu mă mai târăsc pe întuneric ca un vierme. Încep să citesc în tramvai. Ajung la Podul Elefterie. Trebuie să vin îndărăt ca să-l iau pe 3, pe 12 sau pe 24. Nu mai văd nimic: nici oraşul, nici oamenii. Dar când ajung la atelier, mă duc şi ascund cartea sub căpătâi şi mă-ntorc să-l ajut pe nea Tase. El nu mă-ntreabă nimic, nici unde-am fost, nici ce-am făcut, zile de-a rândul. Câteodată mi se pare că atunci când nu observ, se uită la mine.
  Trec multe zile, săptămâni chiar. Am citit multe cărţi. Acuma nea Tase mă întreabă despre ce-am citit. Iar eu îl întreb despre revoluţie şi despre Rusia. El îmi povesteşte şi despre ce-a fost la noi la 11 Decembrie 1918, la greva generală din 1920, la Laromet în 1929, la Griviţa acum, când eu eram la Iusuf şi serveam ţuici de calitatea treia ţăranilor care veneau la tîrgul de Sfântul Pantelimon. Nimic nu ştiam! Nimic n-am aflat. Şi dacă aflam, multe nu pricepeam.
- Panaite.
- Da, nea Tăsică.
- Ce tot stai aşa, singur? Du-te şi tu duminica să mai auzi ceva nou, să mai vezi lume. N-am când, nea Tăsică.
- N-ai când, n-ai unde, sau n-ai cu cine?
- Nici una, nici alta, nea Tăsică.
- Sau n-ai foale?
- ...

- Aha, ţi-e ruşine că eşti cam rupt. Si vii pe la mine să te ajute nevastă-mea: trebuie să ieşi şi tu, să vezi oameni. O să te învăţ eu unde să te duci, acolo se duc toţi băieţii serioşi.

Acasă la nea Tase e pe la Grozăveşti, dincolo de uzina electrică, pe partea ailaltă a gârlei. Străzile sunt de pământ, troturarele sunt dâmburi pe care creşte iarbă rară, prăfuită. Printre firele de iarbă se vede lucind alb. Găini moarte, aruncate. Pisici moarte, peste grămezi de gunoaie. Cutii de tinicha, ruginite. Câini derbedei, slabi, uriaşi, răi. Nea Tase stă într-o căsuţă de paiantă, cu muşcate la ferestre, cu glastre smălţuite, cu fotografii pe pereţi, multe: tată-său, cu mustăţi, haine negre, cămaşă albă, fără cravată la gât, numai cu un nasture; mumă-sa, cu broboadă neagră şi pieptar negru cusut cu fir şi ochi rotunzi – ţărancă, maică-sa, din Ardeal, tată-său cazangiu, ceferist, şi nea tase militar şi cu Aneta în rochie scurtă, albă, de mireasă, iar el ţeapăn şi stângaci. Aneta e nevastă-sa: e frumoasă, ochioasă, albă la faţă, cu buze roşii şi dinţi frumoşi, albi; dar acră, plictisită, nemulţumită. Când am ajuns la ei, i-am auzit certându-se:

- Nu mai pot, Tase! Dacă ţie-ţi place viaţa asta, n-ai decât, eu nu mai rabd.

Vorbeşte dârz, cu patimă, o încăpăţânare de speriat. Fereastra e deschisă şi astupată cu un fel de perdeluţă de cusătură rară, în care sunt şi nişte găuri, ciupite de molii ori rupte de spălat.

- Ni se trece tinereţea, trăim ca nişte câini, şi de ce? Că nu vrei să fii om de înţeles. Cine face ca tine? Spune-mi unul.

- Aneta, lasă prostiile, nu ţi-e ruşine, spune nea Tase. Ce, eşti femeie serioasă, sau ce? Dacă vrei să trăieşti bine cu orice preţ, e uşor, că eşti fată drăguţă.

Urmează o tăcere.

- N-ai nimic de spus? întreabă nea Tase cu alt glas: un glas slab, înveninat. Ea îngână, tot cu sălbăticie îndărătnică, fără să ţipe, cu glas stăpânit:

- Fă ceva. Ce, am zis eu că oricum? Ce, ţi-e greu să faci şi tu un pas?

Nu înţeleg ce au unul cu altul. Ce o vrea să facă pentru ea nea Tase? Ce doreşte ea cu atâta patimă? Să intru peste ei, sau să plec? Mai bine plec. dar trec prin faţa altei ferestruici, care se deschide-n urma mea:

- Panaite!

- Da, nea Tase, aici erai? Nu găseam casa.

- Stai, că-ţi deschid.

Fereastra se închide. Mă întorc; nea Tase deschide portiţa curţii; e galben la faţă, ca bolnav. Intru.

- Bună ziua.

- Uite Aneta, ăsta e Panait.

- Sărut mâna.

Ea se uită rece la mine. E otrăvită de cearta lor. Şi el, şi ea. Dar el e otrăvit ca de o boală care te slăbeşte, iar ea de mânie, aproape că aş zice de ură. Nu-i vorbeşte frumos. Parcă n-ar ţine la el.

- Ia dă-mi haina asta, domnule Panait.

De ce-mi zice „domnule Panait”? Vrea să râdă de mine?Ce are cu mine?

Coana Aneta îmi pune petice. Nu vorbeşte. Se uită rece la mine. Apoi îmi trânteşte haina pe genunchi:

Poftim, ţine, eu plec până-n vecini, vreau s-o întreb ceva pe Tanţa. Nici n-aşteaptă răspuns şi iese. Nea Tase seuită după ea lung, apoi îmi vorbeşte fără să mă privească-n ochi – dar ştiu că e amărât rău:

- Acuma, Panaite, hai să te duc la o petrecere.

Şi deodată se uită la mine, limpede şi pătrunzător:

- Ce faci mutra asta? Ce-ai păţit?

Se uită ţintă la mine. Înţelege. Ochii i se fac, o clipită, nesiguri. Apoi mă ia de umeri şi pornim:

- Aşa, Panaite, nu găseai casa.

M-a prins. Decât să zic, mai bine tac. Ajunge că am auzit o dată. Dar n-am nici o clipă. N-am minte să-i fac vreun Tace şi el.

O luăm prin Bucureşti, prin nişte cartiere pe care nici eu nu le cunosc. Între un tutungiu şi un magazin mare de stofe şi postavuri, e o poartă de fier. Tutungiul e într-o casă cu opt etaje; magazinul într-alta, tot cu opt etaje. Peste drum e o altă clădire, cu nouă etaje, pe care scrie PRESA. Aici e ziarul ‚Presa' al domnului Pantelimon Moaşa, marele gazetar. Între două clădiri e o spintecătură astupată de uşă de fier. Uşa e deschisă. Intrăm. De o parte şi alta două calcane uriaşe, cu rare deschizături mici, ca nişte ochi bănuitori. Când vezi atâta întindere uriaşă de beton murdar, şi în ea două pătrate mici negre, ţi se face frică. pe jos sunt hârtii murdare, scânduri, murdării de om, bucăţi de ziar. E pământ pe jos, amestecat cu bucăţele de cărămidă, de cărbune, cuie de fier ruginit. Urcă în sus, către dosul altei case, cu numai patru etaje şi cu multe ferestre pe curtea asta. Au şi burlane şi nişte căzi mari în care se scurg; şi rufe întinse pe nişte balcoane din vergi de fier. Urât e aici. Şi pustiu. În mijlocul oraşului? Dincolo, fierbe bulevardul, cu cinematografele; dincoace, în spate, curg maşinile şi trăsurile, şi bat şi duduie rotativele ziarului „Presa". Aici, tăcere, pustiu, în mijlocul după-amiezii. După nea Tase străbat maidanul acela tainic, sub supravegherea zidului gros cu doi ochişori, ferestruicile negre. Intră pe o uşă din dos, într-o săliţă unde se simte, prin alte uşi, miros de mâncare de birt şi se aude gălăgie, muzică. Urcăm nişte scări şi dăm peste un băiat de vreo şaisprezece-şaptesprezece ani, cu bască în cap, care stă rezemat de zid. Se uită la noi şi fumează mai departe. Lângă el e o uşă. Intrăm într-o odaie în care se află două mese, cu scaune împrejur. iar pe rânduri, dulapuri cu geamuri, pline cu cărţi. Aici nu e nimeni, dar o altă uşă, deschisă, dă într-o sală plină de lume, într-un capăt cu o masă, la care stă în picioare un om cărunt, cu mustăţi sure, şi vorbeşte; în faţa lui, pe scaune, înghesuiţi, vreo câteva zeci de oameni; cei mai mulţi tineri; alţii mai mari, cu şepcile pe genunchi, cu mâinile în buzunare, sau tot pe genunchi: nici nu suflă; toţi sunt cu ochii la vorbitor. Nea Tase mă împinge uşor să mă aşez, văd că vreo doi îl privesc şi mă privesc, unul< mi se pare că-i face un semn din cap, de înţelegere, sau poate numai de bună ziua. Mă aşez şi ascult. Nu prea înţeleg la început. Sunt cuvinte pe care nu le ştiu. Deodată îmi aduc aminte şi-mi vine să săr în picioare şi să dau din mâini de uimire şi tulburare. Ştiu ce e! Am înţeles. Mi-am adus aminte, am citit eu despre adunări de-astea.

- Clasa muncitoare, tovarăşi... Revendicările drepte ale clasei muncitoare, spune vorbitorul.

Suflu greu. Îmi bate inima. Mă uit împrejur : va să zică, şi eu sunt aici. Păi sigur. De ce n-aş fi? Sunt băieţi tineri, ca mine. Ucenici, poate, şi ei.

Vorbitorul tuşeşte, se opreşte şi-şi caută prin hîrtiuţe, ca să ne citească nişte cifre statistice care dovedesc ce spune el. Băiatul de lângă mine mă întreabă:
- Cum te cheamă, mă, tovarăşe?
- Panait. Panait Petre.
Îmi spune şi el cum îl cheamă. Ce meserie ai?
- Acum învăţ strungăria. Dar sunt lăcătuş.
- Eu sunt tipograf. Zeţar. Ăi mai mulţi de-aici suntem tipografi.
- E bine de voi, că citiţi cărţile gratis, îi spun eu. El râde; pe urmă tăcem, căci vorbitorul şi-a găsit cifrele:
- Anul acesta, şomajul a crescut în ţară cu patruzeci la sută în primele şase luni şi se aşteaptă ca procentul să sporească în a doua jumătate a anului, tovarăşi.
Stau şi-l ascult cu gura căscată. Aflu ce nu ştiam câte mii de oameni şomează în Bucureşti; câte zeci de mii în ţară; şi ce ne aşteaptă. Eu, care de patru ani de zile muncesc fără salariu şi tot aştept să găsesc un loc pe undeva, să câştig o pâine - ce-o să mă fac? Şi ce-o să ne facem, toţi ăştia?
- În Brazilia, cafeaua se arde în locomotive; se distrug, tovarăşi, bunuri uriaşe, ca să nu scadă preţurile, iar noi, clasa muncitoare...
M-am tulburat rău; în lumea întreagă e aşa? Criza. Prin urmare asta înseamnă criza.
- .... Sinuciderile au sporit în ţările europene cu aproximativ unsprezece la sută, din pricina disperării la care au ajuns mulţi oameni care ...
Adevărat: te gândeşti la viitor şi nu vezi nimic: beznă. Ce-o să faci? Nu ştii. Ce-o să ne facem cu toţii?
- ...În Uniunea Sovietică nu există criză, tovarăşi, acolo muncitorii şi ţăranii sunt stăpânii ţării şi o gospodăresc spre binele...
Acolo a fost revoluţie. Se vede din cartea ‚Mama' că şi ei o duceau ca noi şi că se pregăteau, se organizau ca să...
Un băiat se iveşte într-o uşă: ochii îi strălucesc de însufleţire; strigă cu glas stăpânit, cu o şoaptă apăsaqtă, pătrunzătoare:
- Şaasee! Au venit!
Omul de la masă îţi pune repede şapca în cap şi-şi vâră hârtiuţele în buzunar; iese pe uşa pe care-am intrat eu. Toată lumea se scoală, unii mută masa în mijlocul odăii, alţii pun scaunele împrejur, alţii ies repede, dar fără prea mare grabă, după vorbitor; ucenicul zeţar de lângă mine mă ia de mânecă:
- Ia vino cu mine, Panaite.
Mă trage spre uşă; coboară cu mine, intrăm în clădire pe o uşă de la parter, de pe uliţă, pe un gang care miroase a pivniţă, ţi de-acolo într-o grădină de vară cu mese acoperite cu feţe de masă cam pătate, solniţe, scrumiere. Ne aşezăm amândoi la o masă. Alţii dintre ascultătorii de adineauri se aşează câte doi-trei la alte mese. Peste câteva clipe intră în grădină şi cei care, sus, făceau rânduială cu scaunele.
- Ce-aţi comandat?
- Două halbe. Bei bere, Panaite?
- Aş bea, dar... n-am parale.
- Am eu. Două halbe.
- Două halbe. Imediat vin două halbe. Am rămas singuri.
- Nu te uita la uşa pe unde am intrat, spune prietenul meu, zâmbindu-mi de parcă ar spune altceva. Nu înţeleg îndată de ce. În restaurant au intrat din sala de iarnă ce

dă spre bulevard, patru jandarmi, unul gras, gros, cu o mutră aspră şi rece, doi ţărani, unul înalt, aspru, cu nasul mare. Se uită împrejur, la fiecare. Prietenul meu, tipograful, le întoarce spatele. Eu ridic halba şi-o beau încet-încet, până la fund: unul câte unul din cei patru au plecat.

Numai vorbitorul, omul cu mustăţi sure, nu e pe nicăieri, mă gândesc eu. Pe urmă mă mir: uite cum am băut eu o bere, întâia oară de când am plecat de la domnul Iosif.

11

De multe ori m-am dus eu, de atunci, la clubul sindicatului acestuia. Căci asta era. Se intra prin faţă. Numai uneori, şi cine ştia, intra prin dos. Mă duceam să citesc din bibliotecă, să mă întâlnesc cu prieteni. Şi uneori să ascult câte un curs sau o conferinţă, ca aceea din întâia dată. Într-o zi, la atelier, mă chemă Tartorele:
- Panaite, ia vino să mă ajuţi la nişte socoteli.

Vin, şed în faţa lui la birou şi încep să controlez calculele făcute de el. El tace, fumează. Calculez. Simt ceva şi ridic ochii, fără să vreau: dau de ochii lui de porc mistreţ, mici, negri, rotunzi, înconjurqaţi de grăsime. Nu Pot citi nimic în ei. Sunt ca de piatră neagră lustruită.
- Zi-i înainte, nu te opri, mormăie gros Tartorele.

Trece o vreme. Calculez mai departe. De ce se uită la mine? De ce se uită aşa?
- Panaite.
- Da, nea Aristică.
- N-ai auzit?
- Tocmai isprăveam aici de... Ba da, nea Aristică, am auzit. Mă duc.
- Cin' te-a dus acolo?
- Un băiat de la noi din sat, m-am întâlnit cu el pe stradă o dată...
- Mda...

Apoi, spre uimirea mea, mistreţul adaugă:
- Foarte bine, foarte bine. Du-te, citeşte. Nu e rău. Dar dacă te văd că nu te ţii de treabă la atelier, ai dat de dracu'.
- Care, eu, nea Aristică? Îmi pare rău-
- Bine, bine. Ia zi, cum e acolo? Ce ţi s-a părut aşa...mai curios?Ia spune-mi. Să ştiu, să mă duc şi eu.
Iar nu spun nimic. Ce-o fi vrând de la mine?
- Păi ce să zic, nea Aristică? M-am mirat că-şi spun toţi „tovarăşe". Noi de ce nu ne spunem aici la atelier „tovarăşe"? Nu suntem toţi muncitori?
- Mda, mda (tuşeşte scuipă: horc! ptiu!) Mda! Nu, Panaite. Adică da, sunteţi, adică suntem, sunt şi eu, ce dracu', eu nu sunt muncitor?Dar vezi, ei sunt mai înaintaţi, mai luminaţi: sunt tipografi, înţelegi? Aşa că: ai înţeles, vezi?

Nu răspund nimic la această întrebare rostită cu o tărie nemaipomenită, de parcă mi-ar fi lămurit că doi şi cu doi fac patru.
- Mdè, face Tartorele, apoi se cam întărâtă: aveţi de treabă acolo, sau vă cam ţine de vorbă cu prostii.

Altă dată, tot el îmi spune:

- Uite, cărţi bune găseşti la sindicatul nostru, colo, pe strada Isvor. Sunt cărţi şi mai bune. Ai bibliotecă într-o odaie cu mese şi scaune. Cine e bibliotecar? Nea Stelian, de la noi de la atelier. Îmi vine să mă-ntorc.
- Ce, Panaite? Vino-ncoace, tovule. Vorbeşte mai puţin răstit decât la muncă.
- Ce carte cauţi, mă, tovule?

Nici eu nu ştiu. Îmi dă el. Mă uit cine a scris-o: . K. Kautski. S-o citesc şi pe asta. Plec.
- Noroc, nea Stelian.
- Ura, tovule.

De multă vreme n-am vorbit eu cu nea Tăsică. Din ziua când m-a întrebat Tartorele. Până atunci, n-am spus nimic. Nici nea Tase nu m-a întrebat.
- Nea Tăsică
- E, spune nea Tase cu ochii la şpanul ce curge necontenit de sub cuţitele strungului.
- M-a întrebat nea Aristică dacă mă duc la club.

Nea Tase ridică ochii deodată şi mă priveşte. Nu spune nimic.
- Nu ştiu cine i-a spus, urmez eu şi mă uit la el.

El râde.:
- Poate i-oi fi spus eu.

Mă fac roşu la faţă. Uite-al dracului! Îşi bate joc de mine.
- N-am zis asta, nea Tase.
- Am glumit, Panaite. Ia zi, şi?
- I-am spus că da, că am întâlnit un băiat de la noi din sat care m-a dus.
- Nea Tase zâmbeşte mai potolit:
- Mda. Şi?
- M-a întrebat ce-am văzut, ce-am aflat.

Nea Tase nu mai râde:
- Şi ce i-ai spus?
- Că m-am mirat că toată lumea îşi spune „tovarăşe” şi că de ce nu ne spunem şi noi aici , în atelier, ce, nu suntem muncitori?
- Şi el? întrebă nea Tase cu o mină otrăvită.

Eu îl fac pe Tartorele: „Mda, mda! Mor! Ptiu! Mă-nţelegi? Vezi tu?” cu glas gros şi umflîndu-mă. Credeam că-l fac să râdă pe nea Tase, dar el râde fără chef, cam verde, şi-l înjură pe Tartorele, cu ură, de mamă şi parastase şi alte alea. Aşa.

După altă bucată de vreme, îi povestesc despre întâlnirea mea cu nea Stelian la club şi ce e cu cartea lui Kautski. Nea Tase îmi spune ce e cu Kautski şi ce-a făcut social-democraţia germană cu revoluţia lor din 1908 şi cu Liebknecht şi Roza Luxemburg. Îmi spune şi de greva generală din Anglia, şi de greva generală la noi.
- Înţelegi, Panaite?
- Da, spun eu. Lui îi răspund. Am înţeles.
- Ei spun ‚tovule’ ca să fie mai proletar, noi spunem „tovarăşe”.

Noi? Cine, noi? Eu şi cu nea Tăsică?Pare-se că nu. Pare-mi-se că nea Tăsică şi cu alţii. En, n-aş zice nu să fiu şi eu printre ăştia: dar nu e de nasul meu. Nici nu întreb. Nici nu mă bag. Deşi e o nelinişte în mine. Multe întrebări înghit eu la strung, lângă nea Tase, multe închipuiri nedesluşite îmi umblă prin cap noaptea, când mă trezesc, câteodată. Noi. Adică el şi cu alţii. Cu cine? „Haide, Panaite. Nu bate câmpii: nu te aiuri. Noi, adică muncitorii. Nu-l bănui pe nea Tăsică de cine ştie ce. Nu-l vezi

ce liniştit şi mut e? Şi amărât, pe deasupra, din pricina nevesti-si, care nu-l iubeşte. Ţi s-a părut, Panaite, stai cuminte.”
- Dar peste nu multă vreme, tot lucrând la strung, nea Tăsică, tot în felul lui care pare domol şi mototol, murmură:
- Panaite.
Răspund şi eu aproape în şoaptă:
- Ce e, nea Tase?
- Ascultă, o să faci ceva.
- Fac, nea Tăsică. Ce?
- Uite, pachetul ăsta (îşi scoate din buzunar un pachet învelit cu ziar şi legat bine cu sfoară), o să-l duci într-un loc.
Se uită încordat împrejur. Nu e nimeni pe aproape.
- Ia-l. Vâră-l în buzunar, imediat, suflăn nea Tase cu o vioiciune şi o agerime care de obicei nu se văd pe el şi care intră-n mine năprasnic, de într-o clipită mă face să mă mişc şi să văd ca o şopârlă. Vâr pachetul în buzunar. E destul de uşor. Pare să fie numai hârtie înîuntru.
- Panaite, ascultă aici.
Îmi spune unde şi când trebuie să mă duc şi ce trebuie să fac eu acolo. Apoi se uită în ochii mei. Are ochi căprui, limpezi.
- Ai înţeles tot? Ia spune-mi cum ai să faci.
Îi spun.
- Bine, Panaite.
Îmi pune mâna pe umăr, apoi o lasă să cadă. Opreşte strungul. Scoate mufa (făcea o mufă din alea care se pun între ţevi de canalizare), se uită la ea de aproape. E bună. Pune altă piesă, reglează cuţitele; mă uit şi eu, din partea celaltă, să învăţ. Tăcem amândoi. Parcă n-ar fi nimic. Parcă nimic n-am fi vorbit. Numai eu simt pachetul în buzunar.
N-o să uit niciodată după amiaza asta. E de primăvară blândă, cu soare roşu deasupra statuii din Piaţa Romană. Eu o văd de departe de tot, venind într-acolo după ce am schimbat câteva tramvaie şi-am ocolit tot oraşul. Mi se pare că miroase a liliac. Într-o curte de casă mare, boierească, de pe Dorobanţi, e liliac înflorit. Trec nişte tineri îmbrăcaţi frumos, cu rachete de tenis; pe lângă ei merge un câine lup al unuia din ei. Râd, vorbesc tare, nepăsători. Eu tac şi umblu de parcă n-aş fi; nu mă uit la nimeni, ca să nu se uite nimeni la mine. Cum m-aş face nevăzut? Străzile astea de bogătaşi, cu maşini în curţi, cu staţii de birje lustruite, cu cai frumoşi, sunt bune că vezi de departe dacă se ţine unul după tine. Dar şi eu sunt uşor de văzut. Parc-aş fi vopsit verde, aşa mi se pare că trebuie să se uite lumea la mine. Nu se vede pe mine ce fac? Nu se ghiceşte, numai după mutra mea, ce am în buzunar? Nu, nu se vede, nu se ghiceşte, nimeni nu se uită la mine. Proşti mai sunt! - Nu, nu sunt: ce să vază la mine? Sunt şi eu colo, un ucenic pârlit, prost hrănit, tot cu bocancii ăi vechi, rânjiţi, scoţând limba, adică degetele, la lume. Aşa ceva se mai vede pe-aici; nu atât de des şi de uşor ca la noi pe Grand, însă tot se mai vede. Mai vezi şi câte un cerşetor cu mâna întinsă, jelindu-se: „Ajutaţi-mă!”
Liliac înflorit; pe urmă plopi cu frunza tremurătoare, verzi în văzduhul albastru-liliachiu; când se mişcă frunzele, clipesc argintiu în soare. Trece o nemţoaică împingând un cărucior alb, cu roate cu spiţe nichelate; în cărucior e un copil mic, în nişte rufe albe, cu dantele şi cu o fundă albastră strălucitoare. Copilul e curat, cu

pielea albă şi trandafirie; şi nemţoaica e trandafirie, bine hrănită, cu şorţ alb şi bonetă albă, scrobită.Oftez. Bine-o duceţi, mânca-v-ar nenea: nu ca noi, cu jegul, şi mucii, şi puricii după noi. Of, of, of!

Nici nemţoaica nu m-a simţit. Trec doi domni cu bastoane. Niciei nu m-au simţit, nici nu m-au văzut. Intru într-o străduţă, la dreapta; se deschide o poartă de fier şi iese o maşină lungă, neagră, tăcută, lustruită; înăuntru e un şofer cu şapcă albastră, iar în spate un domn cu o faţă slabă şi rece, şi o doamnă frumoasă, cu părul vopsit blond strălucitor, cu gura vopsită vişiniu, cu faţa vopsită alb şi trandafiriu; are o blană albă, pufoasă pe umeri. Maşina trece, nu m-au văzut. Până acuma a mers bine. Tot mi se pare mie că buzunarele sunt de sticlă şi că se vede pachetul prin buzunar. Tot umblu zornăind: noroc că toţi trecătorii par surzi la acel clinchet pe care numai eu îmi închipui a-l auzi.

Iată-l. Îmi bate inima, tare de tot, odată a sărit din piept. Un om de vreo treizeci şi ceva de ani, în nişte haine fumurii, cu o cravată neagră şi o panglică neagră la mâneca dreaptă, are şi un stilou în buzunarul de la piept. Fumează. Scot cu degetele tremurând de încordare o ţigară din buzunar şi mă reped la el. El, care tocmai făcea un pas, se opreşte o clipă cu piciorul în aer, cu ochii măriţi abia simţit; apoi pune piciorul pe pământ, ochii îi par iarăşi nepăsători.

- Nu vă supăraţi, un foc, zic eu.
- Poftim.

Are un glas tineresc, plăcut, de tenor. Eu mă aplec spre el, scoţînd din buzunar cu dreapta pachetul. Înainte de-a aprinde, spun:

- Fumez numai ţigări ‚Plugar’.
- N-am auzit de marca asta, răspunde el.

Da, el e. Astea trebuiau să fie cuvintele de recunoaştere. Îi întind pachetul: stăm amândoi de-a curmezişul trotuarului, astfel încât numai cineva trecând pe lângă noi şi uitându-se anume, ne-ar putea vedea. Cine vine dintr-o parte sau din cealaltă, nu vede decât spinarea mea sau a lui. Gata. A luat pachetul.

- Mulţumesc.
- Pentru nimic.

Am plecat. Îmi vine să mă întorc şi să mă uit după el. Nu trebuie. N-am voie. Mă stăpânesc şi merg mai departe. Sunt aşa de uşor, de parcă aş fi făcut din aer. Parcă plutesc. Trag în plămâni aer curat, văzduh senin. Mă uit la o stea mică, întâia, care s-a ivit pe cerul încă luminos. Ascult cu plăcere un clacson catifelat, de maşină de lux. Simt cum vine de undeva miros de pâine caldă. Mi-e foame. Dar n-am parale. Nu face nimic: rabd. Mă simt atât de bine, de parcă toată lumea ar fi schimbată, înnoită, făcută din ceva mai subţire şi mai de preţ. (O să-mi amintesc totdeauna de ziua asta: şi când voi fi îndrăgostit, după întâlnirile cu Eva, tot aşa o să mă simt. Asta însă urmează să povestesc mai încolo).

Hoinăresc, fericit. Eu sunt ăsta? Eu am făcut treaba asta? Mă uit la trecători, nici nu bănuiesc. N-au decât să se uite (nu se uită); nu pot ghici. Ei nu ştiu ce ştiu eu. Deşi... Poate chiar dintr ei sunt unii care...

Uite ce se întâmplă cu mine! Uite ce fac! Nu-mi vine să cred. Ia te uită, ia te uită!

A doua zi, nea Tase mă întreabă în şoaptă, când suntem numai noi doi:

- S-a făcut?

Eu răspund fără să mă uit la el, cât pot de serios, şi ca despre ceva ce se-nţelege de la sine.

- E-n regulă.

El nu mă mai întreabă; nici eu nu mai pomenesc de nimic; parcă n-ar fi fost nimic. Iar după câteva zile, mă trimite iar.”

12

Astfel începe pentru mine o viaţă ciudată, ca în vis, dar ca în visele acelea care te stăpânesc atât de tare, încât treaba ţi se pare ştearsă: trăiai, cu inima bătând înebunită, o păţanie nemaipomenită, o luptă cu nişte duşmani atotputernici, te urmăreau pe marginea unei prăpăstii, unde poteca era mai lată de o palmă şi te trezeşti într-un pat cu saltea de paie şi cu ploşniţe, în lumina cenuşie a dimineţii, şi cu maţele ghiorăind de foame. Cam aşa începe să fie de-acum înainte viaţa mea. Umblăm prin oraş, poştaş al unor veşti necunoscute; purtătorul unei taine puternice, deşi arăt ca un muncitor sau un ucenic tânăr, şi fără nimica deosebit; sunt în ceva ca într-o peşteră cu multe încrengături; la cotituri mă aşteaptă primejdii sau izbândă; ziua mare sau noaptea, tot una mi-e: oraşul e pentru mine întunecat acolo unde trec prin el fără să înţeleg nimic şi unde nu există nimic în legătură cu ce fac; se luminează acolo unde există o stradă, un trotuar pe care se plimbă între ceasurile cinci după amiaza şi cinci şi două minute, un om cu pălărie de paie, căruia trebuie să-i spun:
- Îl aşteptaţi pe domnul Popescu? Iar el trebuie să-mi răspundă:
- Aştept să treacă cinci minute, tinere.

Locuri de astea luminate pe harta oraşului sunt când aici, când dincolo: cartierele recad în umbră, sunt sărăcite poate de oamenii cărora trebuie să le duc ‚poşta’ asta. Dar cine ştie? Poate că Acele cartiere care sunt moarte pentru mine, pentru alţii au şi ele câte un colţ, câte-o piaţetă luminate orbitor: lumina nu e decât încordarea nervilor, aşteptarea, atenţia ascuţită; aşa mi se pare că e şi la război: clipele când stai sub bombardament de artilerie, când vezi fiecare fir de iarbă în faţa ochilor şi nu-l mai uiţi niciodată în viaţă, fiindcă l-ai văzut în clipa de cumpănă. Lumina primejdiei, a riscului, se mută pentru mine pe harta Bucureştilor, e şi lumina beţiei tinereţii de a face o treabă straşnică, pe care nu oricine e în stare s-o facă.

Acuma cunosc şi oraşul. Umblu cu toate tramvaiele şi autobuzele, prin toate cartierele, pe soare sau pe vreme urâtă, pe cald şi pe frig. Nu-l cunoşteam. Acuma îl ştiu pe dinafară. Tramvaiul 14, pe sub frunzişuri, până cocioabele din Pantelimon; noaptea, pe-acolo scârţâie căruţele şi behăie turme care trec prin oraş, de la munte către Dobrogea. Parcul Carol cu elevi de liceu şi perechi de îndrăgostiţi sub frunzişuri bătrâne, şi pensionqari pe scaune, de-a lungul aleilor cu pietriş; gara Filaret, camioane şi căruţe cu coviltire oprite în faţa barierii când se plimbă o locomotivă, fluierând de colo până colo. Piaţa din faţa cimitirelor, iar în spatele lor Gropile, munţii de gunoaie, o şatră de ţigani pe câmp, unde se împrăştie casele de pământ. Bulevardul Dacia, cu case boiereşti, cu grajd şi garaj fiecare – uneori pentru două sau trei maşini – cu odăi mari cu mătase pe pereţi unde stau două-trei persoane, stau o familie adică, iar în subsoluri sau poduri, doisprezece servitori; liniştea, tăcerea, curţile pavate şi trandafirii din grădini, şi copiii frumoşi şi curaţi care se joacă cu câini de rasă: şoseaua dinspre Vlaşca, cu căsuţe de lut, pe lângă uliţe în care, pe vreme de ploaie, te scufunzi până la genunchi în noroi, iar pe vreme frumoasă umblă în haite şi fac baie găinile în praf, zbârlindu-şi penele. Dar şi Grandul nou cu ceferiştii, cu cârciumile, cu şmecherii şi cuţitarii; străzile pe care le cheamă Sergent Ioniţă sau

Căpitan Simionescu, cu garduri înalte, duzi şi tei prin curţi, case scunde la care, în anii buni, mai adaugă câte o odăiţă. Şi Oborul, copiii care zbiară din trompete de carton, baraca unde poate fi văzut, contra cinci lei intrarea, „fierarul bandit Berilă”, cum şade pe un scaun şi mănâncă pâine cu cârnaţ fără să-i pese de nimeni. 'Intraţi, intraţi, ce-i afară pe pânză e înăuntru viu şi natural, ridică două sute ilograme prin forţa muşchilor sale!' Dar şi colţuri prin jurul bisericii Olteni, tăcere, linişte, case bătrâneşti cu perdele cu ciucuri la ferestre, miros stătut şi un om cu o caterincă stă şi cântă ‚Dunărea Albastră', iar papagalul mic, verde ca pucioasa, se plicitseşte că n-are cui să-i tragă biletul (vei trăi 98 de ani, vei avea patru copii, te duşmăneşte un om cu părul roşcat); străzile pietruite cu granit vânăt, cu case scunde, cu grădiniţă, doi copaci, masă în umbră, dintre Mitropolie şi Parcul Carol, unde stau într-o grădiniţă de aceea un pensionar şi fiu-său student, la masă, şi joacă table, duminică după amiază.

Pe toate le ştiu: şi Văcăreştii, şi Dudeştii, cu măcelării cuşer, cu pastramă de gâscă în vitrine, şi cu forfotă de oameni nervoşi şi neastâmpăraţi, şi cu prăvălioare unde o familie întragă de evrei săraci face plăpumi, iar alături, într-o ceainărie întunecoasă, sunt bătrâni slabi, cu ochii roşii şi haine tocite, discută despre afacerile mari pe care le făceau ei înainte de a nenoroc şi de a da faliment când cu Cuza.

Umblu că mâinile în buzunare şi cu ochii în patru. Văd oamenii, casele, trăsurile, maşinile şi porumbeii din piaţa Palatului, şi pe santinelele de doi metri, cu mănuşi albe, cu coif sclipitor cu coadă de cal albă, şi pe nenorocitele vopsite cu roşu şi alb, răguşite, care bat trotuarele Căii Victoriei şi Lipscanilor; şi pe negustorii care zbiară în stradă: „Nasturii, nasturii! Nastruri americani, nu trebuie ac, nu trebuie aţă! Nu trebuie nevastă, nu trebuie soacră! Îi pui singur! Nasturi americani!”

Umblu cu un pachet sau cu un coşuleţ care nu arată, dar cântăreşte zece chile cel puţin (înăuntru e plumb de zeţărie); eu mă uit împrejur prin Bucureşti: la cerul albastru, la qsfaltul moale de cald, la cerul alb, la zăpada peste care căruţele Primăriei aruncă sare cu lopeţile. Mă uit la bucureşteni, la casele boiereşti, cu platani în curţi şi zeci de odăi, şi policandre de cristal ce se zăresc printre perdelele de mătase groasă; la cocioabele cu pereţii de tinichea şi placaj lipiţi cu pământ, la burghezii eleganţi şi bine hrăniţi, la mahalagii, muncitorii cu căciuli, cu obrjii supţi şi feţe pământii; la steagul pătrat cu ciucuri de aur, care flutură pe catarg deasupra Palatului Regal; la restaurantele pline de oameni cu bani, la maşinile multe oprite în faţa unui palat de pe bulevardul Lascăr Catargiu; la casele de târfe cu obloane veşnic închise, de pe Brezoianu sau Blănari; merg cruciş şi curmeziş prin Bucureşti, cu tramvaiul 6, şi 2, şi 12 proletare, , cu tramvaiul 5, burjuica, şi 14 (dar acela mai puţin); la capete de linie, unde se vede trecând trenul de Constanţa, printre căsuţe cu grădini de zarzvat, sau se scufundă pîmântul şi în groapă se înghesuie cocioabele strâmte, şi întunecoase, şi copii desculţă, şi fetele cu buze groase şi ochi de miez de noapte, ale ţiganilor din Floreasca. Grădini de vară, tarafuri de lăutari, frigărui la grătar, vin bun de doi lei kilogramul, case cu pereţii goi şi coşcoviţi, unde nu se găseşte de mâncare decât o bucată de pâine şi o ceapă; vardişti (curcani le zice) graşi, brutali, şperţari şi ucigaşi; sus, în deal, sub turlele unei biserici unde nu se mai cântă rugăciuni, închisoarea Văcăreşti; departe, în câmp, spre Olteniţa, cazematele mucede, ude, ale fortului de la Jilava, unde deţinuţii dorm cu spatele gol pe cimentul umed şi mor iute de moarte bună. Bucureşti! Cu mahalale pe care nimeni nu le ştie, dincolo de nişte lacuri cu papură tremurătoare şi înmiresmată; pe insule mahalale de

turci, de ţigani, de bulgari, de croaţi, care vorbesc toţi însă româneşte şi nu mai ştiu când au venit şi de ce. Cu blocuri moderne în care miroase a ceapă prăjită, a mucegai, a rântaş. Cu case în care miroase a parfum franţuzesc şi în care calcă pe covoare aduse din Răsărit. Cu atâtea fabrici, şi uzine, şi ateliere.

M-am îmbătat de Bucureşti. Umblu pe furiş; lumea mă poate crede şomer, sau derbedeu, sau trimis de moşier cu vreo treabă. Nu se uită nimeni la mine. Trec prin mulţime, intru în magazinul Lafayette şi ies ăndată pe cealaltă uşă. Intru în pasajul Roma n, o iau pe Academiei, trec prin Pasajul Comedia îndărăt. Mă opresc să mă uit într-o vitrină mare, să văd dacă nu se ţine cineva după mine. Pe ăsta cu fulgarinul albastru parcă l-am mai văzut. Pornesc iar. Săr din mers în vagonul doi al tramvaiului 19 şi mă uit după unul cu fulgarinul albastru. Şi el se uită după mine.Ei drăcie! Nu cumva...? Mă uit bine la el să-l ţin minte.

M-am răcorit. Asta e întâia oară în viaţa mea. Cine s-a uitat până acuma la mine? N-am însemnat nimic. Am fost un nimenea, şi sunt, în ochii oamenilor care măsoară după parale, şi frică, şi putere. Şi-acuma, dintr-odată, mă ia în seamă un domn cu guler, cu cravată, cu flulgarin, cu pălărie. Numai fiindcă am în buzunarul hainei un pachet nu prea mare de hârtii, la care nici nu m-am uitat. Le-am căpătat de la nea Tăsică şi-o să le dau cuiva, într-un loc anumit.

Ce bine că sunt nimenea! Numeni nu mă ştie, nimănui nu-i pasă de mine; am şaisprezece ani, sunt un puşti gălbejit cu oase mari şi bocancii căscaţi şi petice la haine. Dacă se uită cineva de două ori la mine, m-am lămurit ce e cu el; căci cine nu e de-al lor, nici nu mă vede măcar.

Zarzavagiii, precupeţii olteni cu cobiliţa pe umeri trec cântând: castraveţi, roşiile frumoasele, ia roşiile, geamgii, zbiară un glas chiar ca de sticlă groasă lovită: geam! muri! geam! muri! nu se uită la mine; servitoarele stau pe pervaze la ferestre, de li se văd picioarele, şi spală geamurile, şi nu se uită la mine (nici eu la ele, de ruşine); vardiştii fluieră noaptea pe străzi, ascuţit, speriat; dar pe mine nu mă ia nimeni în seamă. Eu umblu prin tot Bucureştiul: sfârr! încolo, sfârr! încoace, ca un şoarece într-un magazihn de coloniale noaptea. Nimeni nu mă ia în seamă. A fost o dată, domnul cu fulgarinul. Pe urmă iarăşi nimic. Umblu prin oraş cu o scrisoare, care e împăturită de nu e mai mare decât două mărci poştale. Sau cu un pachet de hârtii tipărite. Sau cu nişte bucăţi de zinc Numai la unul m-am uitat: era săpat, brăzdat, vărgat şi avea scris pe el, de-a-ndoaselea: ‚Muncitori şi ţărani Fasciştii sunt călăi plătiţi de marele capital internaţional!' Zgârieturile arătau un lup cu blană de oaie şi cu crucea încârligată pe un ochi alb şi holbat, iar pe celălat gratiile Gărzii de Fier. Dedesubt mai scria: ‚Lupul îşi schimbă părul, dar năravul ba! Nu-i credeţi pe lupii în blană de oaie!'

Umblu prin oraş. Mă opresc pe Calea Victoriei, la vitrina Julietta; numai fotografii de femei frumoase, cu umerii goi, în rochii ca spuma şi cu ochii mari, limpezi. Un aparat de radio cântă dinăuntru:

„Gladys e băiat de treabă /Toată lumea se întreabă /Cum e /Atât de curat şi lucios? /Doamne, cît e de frumos!"

Apoi adaugă, vorbit, cu glas gros, de om bine hrănit şi mulţumit de sine, de-ţi vine să-i dai una peste gură: „Cumpăraţi cremă Gladys!" Nu cumpăr! Întâi că n-am cu ce. Şi chiar de-aş avea, n-aş cumpăra, numai ca să n-ascult de porunca asta obraznică, din guşă: „Cumpăraţi!" Nu cumpăr! Nu fac ce vrei tu! Nu mă supun! Dracu' să vă ia pe toţi, leprelor!

Şi plec mai departe, fierbând în sinea mea. Dar de pe fiecare uşă descghisă de magazin, deschisă ca să pătrundă aerul de mai, răbufneşte melodia tâmpită şi săltăreaţă: „Gladys, Gladys, aoleu!"

Iar de pe pereţi, afişele ţipă la mine, cu feţe uriaşe, trandafirii, cu buze purpurii: K*oenigsmark* cu Elise Laudit, *Îngerul Albastru* cu Marlene Dietrich!

Eu însă nu le iau în seamă. Toate astea sunt fleacuri, băşici de săpun, lucruri fără greutate. Umblaţi, oameni buni, după mâncare, şi băutură, şi parale: ghiftuiţi-vă şi să vă fie de bine; îmbrăcaţi-vă muierile în rochii ca spuma, puneţi-le cercei de diamante; treaba voastră. Subsemnatul Panait Petre, sunt de părere că voi toţi, cu palatele voastre, cu maşinile voastre de mare lux, cu muerile, şi copiii, şi conturile voastre în bancă, toţi la un loc, nu faceţi nici cât o unghie de-a lui nenea Tase al meu, neagră de ulei de maşină şi de pilitură de fier. Las'că vedeţi voi! ‚Cumpăraţi!' Auzi: să cumpărăm. Dar dacă suntem şomeri, sau ucenici, cu ce să cumpărăm? Las'că vine ea o vreme, şmecherilor, când n-o să ştiţi pe unde să scoateţi cămaşa; vă punem noi într-o bună zi la muncă, să vedeţi şi voi cum e aia! Atunci o să cântaţi voi ‚Gladys, Gladys, aoleu!'

13

Ce mai calea-valea: m-am îmbătat. Şi nu-i adevărat că m-am îmbătat de Bucureşti. Nici de umblat prin el încoace şi încolo, ţâşti! bâşti! ca un şoricel singur şi vesel în podul unei case fără pisică. Nu m-amîmbătat de fericire de încredere şi de ce fac. Nu ştiam ce vreau, afară de învăţat, nu ştiam ce caut. Uite asta căutam. Ce fac eu anume: arunc manifeste seara, după lucru; lipesc manifeste pe pereţi, fac pe poştaşul între oameni care poate nu se cunosc. A izbucnit tinereţea în mine: parcă eram bătrân pînă acuma, parcă n-aveam şaisprezece ani trecuţi, ca mâine şaptesprezece. Acuma cerul mi se pare mai curat, soarele mai luminos, norii mai frumoşi, chiar când sunt purpurii şi albaştri, de furtună; fetele şi femeile mi se par toate pline de farmec, bărbaţii deştepţi şi simpatici, casele frumoase, lăturile de la Tartorele mâncare gustoasă, nu sunt supărat pe nimeni, iubesc lumea întreagă (afară de capitalişti). Şi mi se pare că sunt un fel de Pavel Vlasov, un revoluţionar straşnic, că ştiu mai mult decât alţii. Şi că prepelicarii de la Siguranţă sunt nişte nătărăi. Deocamdată îmi şi merge: vorbesc cu băieţii, la dormitor: când cu unul, când cu altul. Nu cu toţi: numai cu cei pe care-i ştiu eu că sunt mai buni; şi nu prea pe faţă, mai mult mârâind. „Păi ce să facem? Ce se poate face? Parcă poţi să faci ceva?" întreabă ei când vorbeşti de şomaj, de criză, de exploatare. Eu îi învăţ că se poate face ceva, că dacă eşti tăios şi încăpăţânat îţi capeţi drepturile. („nu v-aduceţi aminte de nea Tase Anghel când s-a înfipt odată în Tartorele"), că şomaj, sunt ţări unde nu se află („ce, parcă în Rusia sunt şomeri") şi că chiar şi criza nu e ceva de care să nu poţi scăpa („dacă ar fi ale mucitorilor fabricile şi băncile, ar mai arde cafeaua în locomotive? Ar mai da foc la grâu?") Lucruri auzite demult, la club, citite în broşuri şi, mai întâi de toate, spuse mie de nea Tăsică al meu; iar băieţii le ascultă cu gurile căscate şi le gagă la cap: când le spui limpede, sunt uşor de înţeles ca doi şi cu doi fac patru.

Aşa că sunt cineva. Ca mine nu mai e nimeni. Din când în când mă ia câte un agent în urmărire, ca o pisică leneşă şi proastă. Tâşti! Bâşti! Şoricelul scapă, îmi vine să şi râd, cum îi dirijez.

Iată-mă umblând prin înghesuială prin piaţa mare. E înainte de amiază, cerul străluceşte albastru, soarele se revarsă în el ca o oală de fier topit răsturantă, alb şi orbitor; frunzişurile de pe dealul Mitropoliei tremură în lumină. Zece tramvaie pline de lume se încrucişează în piaţă, ţipînd din capete cu sunetul ascuţit şi metalic. Trec trăsuri, birje, căruţe cu cai, camionete cu zarzavat. La mijlocul pieţii, fântânile ţâşnitoare îşi înalţă ca un penaj apele reci şi albe. Piaţa asta cred că e cea mai trăsnită de pe faţa pământului: nu e nici pătrată, nici rotundă, nici în dreptunghi, nici ovală, iar împrejuru-i nu e nici o casă la fel cu alta, faţă, nici la înălţime. Parcă le-a vârât cineva într-o căciulă, le-a scuturat, şi le-a turnat apoi între Bărăţie şi Dâmboviţa, cum s-a nimerit. Dar mie-mi place. Umblu cu mâinile în buzunare şi cu afişele pe stomac, strâns cu cureaua peste ele; sunt cam mărişoare, de data asta, n-am vrut să le ţin în buzunar. Mă strecor repede printre sutele de tărăbi. Pe gardul de fier al bisericii din partea cealaltă, dinainte de Tribunal, atîrnă covoare, la Piaţa de Flori camioane cu cai descarcă flori. E un şir de tărăbi cu mărunţişuri, altul unde vând ţărăncile lână, dincolo haine de gata, mai spre Piaţa de Flori, zarzavaturi şi legume. Zeci şi zeci de umbrele mari adăpostesc barăcile: sunt ca un strat de bujori. Ţipă lumea, se-nghesuie, ţăranii umblă zăpăciţi, nevestele lor abia se ţin după ei, cucoanele cu poşete şi cabà cumpără sau întreabă de preţuri, servitoarele unguroaice se cheamă cu nişte glasuri de parc-ar fi muşcat dintr-o piparcă de-a lor roşie şi iute de-ţi sar ochii din cap. Trec şi nişte călugări bărboşi şi pletoòi cu cizme prăfuite şi anterie lungi şi negre se duc sus la Patriarhie. Umblă şi vardişti pe aici, pe-aici, şi pungaşi, şi ordonanţe, şi negustori, şi precupeţi. Ţigăncile şed la rând pe marginea trotuarului, ca vrăbiile pe sârma de telegraf: dar ce vrăbii? Făzănişe. Ochicioase, măslinii, cu dinţii mari şi albicâte unele însă cu părul galben şi ochii verzi ca otrava; cu fuste creţe şi multe, roşu stins, vânăt, sau purpuriu, sau cu flori, sau galben; sugând din mucuri de ţigară, desculţe, cu unghiile albe în degetele negricioase; vesele, răguşite, neruşinate, amărâte, nemâncate; şi în faţa lor, coşurile pline cu crini proaspeţi, cu gladiole, cu lalele, cu bujori albi, mari ca verzele, dar buni să-ţi vâri faţa în ei, numai foi albe şi fragede pe care stau picăturile de apă, sclipitoare ca roua, şi te miri cum nu se mai scurg, cum nu pică jos; foaie albă, roşie, miros tare de crin, îmbătător, şi câte-un fum de mahorcă din ţigara florăresei. Mă uit la flori: scumpe, scumpe! Cine are parale de aşa ceva?Şi pe urmă, sunt grăbit: am întâlnire pe o străduţă din apropierea Observatorului Astronomic de la Filaret; trebuie să mă strecor şerpuit prin piaţă, să-mi piardă urma vreun agent, dacă se ţine careva după mine (n-am simţit însă nimic, dar paza bună nu e rea) şi să nu ştie încotro am luat-o din marea asta de oameni în care dau vreo opt-zece străzi şi două cheiuri ale gârlei.

Cineva îmi pune mâna pe umăr:

- Măi, ăsta.

Tresar, mă întorc; un om gras, îndesat, într-o haină închisă, cu un singur nasture, pe burtă; de la nasture pornesc, ca razele, creţurile pe care le face haina, fiindcă trage pe el. Are un cap gros, fălcos, cu bărbie fălcoasă, şi o mutră unsuroasă, năduşită; o mustaţă neagră, tunsă scurt, şi dedesubt o gură cu buze drepte, subţiri. Şi nişte ochi reci şi morţi.

Cum l-am văzut, am şi-nţeles. M-a fulgerat o furnicătură peste tot trupul. Zvâc în partea cealaltă, smulgîndu-mă din mâna lui. Acolo mă primeşte altul! Unul uscat, costeliv, cu nişte haine frumoase, cu cravată albastră şi pălărie moale de paie galbene. În clipa când, din prima mişcare, ajung în faţa lui şi-l văd cu braţele

deschise, am înţeles, m-am şi hotărât: ridic genunchiul şi când izbesc intru cu genunchiul în el. El se-ndoaie în două şi se lasă pe vine, cu mîinile la maţe. Eu, zvâc! într-altă parte, pe lîngă grasul care mi-a şi căzut în spinare, de mă-nvârtesc, mi se-ndoaie genunchii şi cad cu faţa în jos pe pavaj; dar la al doilea pas mă scutur din răsputeri şi deodată mă răsucesc într-o parte; grasul cade în patru labe. Lumea se adună, ţipă nişte femei: am scăpat?

Nu, altul pe care nici nu-l mai văd bine, îmi trăsneşte un pumn; pestre o clipă, s-a adunat de pe vine şi costelivul şi vine şi el: mă bat toţi trei din răsputeri; m-au grămădit lângă o tarabă:

- Na! Na! Na! fac ei trăgând în mine ca într-un sac de nisip.

Şi eu icnesc fără să murmur. „Ha! Ha! Hic!” căci mă izbesc în coaste, în ficat, în burtă. Cum mai scăp? Ce mă fac? Cum, unde ascund afişele?

- Ce-aveţi cu băiatul? 4răcneşte un om. E nea Tase. Se repede între ei şi mine, stă cu spatele la mine şi cu faţa la ei. Eu sunt ghem pe jos, sub tarabă. Cum a ajuns aici? De unde-a ieşit?

- Bateţi un copil, ca sălbaticii? Ce v-a făcut?strigă el. Lumea mârâie:

- Da, de ce dau aşa în el?

Grasul încearcă să-mi tragă un picior pe lângă nea Tase; costelivul îl îmbrân ceşte pe nea Tase ca să mă mai atingă o dată; nu-mi poate ierta genunchiul în coaste. îl izbeşte pe nea Tase; nea Tase îi trage un pumn de-l face să se clatine pe picioare; atunci sare şi grasul la bătaie; al treilea scoate un signal de vardist, fluieră ascuţit şi prelung, apoi vâră fluierul în buzunar şi intră şi el cu pumnii peste nea Tase: ‘Ha! Hi! Ha!’ fac toţi patru. Eu văd loc liber pe sub tarabă. Aş sta să-i ajut, dar mi-a spus de zeci de ori: „Întâi asiguri materialul! Orice s-ar întâmpla!” Mă târăsc pe sub tarabă în patru labe, ies, trec printre ţigăncile speriate care ţipă, mă dau după un camion, de acolo după un colţ, şi m-am dus.

Un ocol mare: şi pe urmă, spre Observatorul Astronomic. Îndărătul meu şuieră ascuţit ţignalele vardiştilor. Gâfâi, îmi bate inima. Ce-o să păţească nea Tase? Aoleu, ce păţanie! Sunt leaorcă de sudoare. Aoleu, ce drăcie! Uite-te, la asta nu mă aşteptam. M-au belit bine de data asta. Dar nea Tase – a simţit ceva şi mă urmărea şi el de departe, sau a fost o întâmplare?

Niciodată n-am putut afla; nu m-am mai întâlnit cu nea Tase decât o singură dată, şi atunci nu l-am mai putut întreba. Iată cum.

14

Intru în casa de lângă Observator, dau afişele şi plec. Vin ăia acolo şi mă iau ca din oală? N-o să vie chiar acum. Mă întorc. Tot trupul mi-e încordat; ochii-mi sunt ageri şi pătrunzători ca niciodată. În tramvai, mă uit la fiecare om. Nimeni nu mă ia în seamă. Mă opresc pe străzi pustii, mă uit îndărăt: nu sunt urmărit. Ajung la atelier şi-mi adun boarfele; nu spun nimănui nimic; mă duc la birou: Tartorele e acolo.

- Nea Aristică, plec. Mă întorc acasă, la ţară.

- Ce, mă? Ce-ai păţit? Ce s-a întâmplat?

- Am primit veste că e bolnavă rău mama. Nu vreau să-i cobesc tatii. Aşa, măcar că mint, nu cobesc nimănui. (Ajută-mă să scap, mamă.)

- Da’ te-ntorci?

- Mă întorc neapărat, nea Aristică, dacă nu se-ntâmplă cine ştie ce.

Tartorele se uită la mine cercetător. A intrat la idee.
- Mai stai, mă, să mănânci măcar.
Eu, vezi cu nu sunt prost. Să ai tu vreme să dai nişte telefoane.
- Bine, nea Aristică. Mă duc să mănânc. Lasă bocceaua aici. Nu ţi-o ia nimeni.

Se uită mereu asacuţit la mine. Eu, blând ca un miel, pun bocceaua pe jos. – Du-te la bucătărie, vezi ce e pe-acolo.

Nu zic nimic. Ies. O iau drept spre poarta mare. De-acolo, în stradă: la prima cotitură o cârmesc; iar cotesc, iarăşi. Tot case mici, scunde, garduri ziduri de cărămidă spoite, afişe vechi, afişe de film (*Întoarcerea lui Tarzan*), altele cu „Când ţi-e sete bea BERE BRAGADIRU", cu unul gras cu halba până la ochi, şi CADUM, cu un copilaş gol şi frumos, şi SCHMOLL, şi STOLLWERK, şi IULIU MEINL şi oameni în haine ponosite, femei neţesălate, feţe pământii, cârciumi, câte-o târfă nenorocită pe care-o înhaţă derbedeii noaptea şi-o fac poştă pe vreun maidan. Of, of, of! O să vie ea vremea! O să vie ea ziua aceea! Numai să n-o păţesc eu până atunci! Numai să n-o păţească nea Tăsică al meu până atunci.
Iar sunt fără boccea, numai cu hainele de pe mine. Atâţia ani am muncit şi n-am putut cumpăra nimic. Unde dorm la noapte?

Mă duc la club. Acolo am noroc; mă întâlnesc cu băiatul cu care s-a salutat nea Tase întâia oară când m-a adus acolo. El îmi găseşte o odaie foarte ieftină, la unul, prieten de-al lui.

Pe urmă îmi găseşte şi de muncă: am mare noroc. La Ametarom, uzinele Ambrozie, Gherasim & Co, unde a lucrat şi nenea Tase, până la grevă. Iar eu mă duc peste trei zile, care nici nu ştiu cum au trecut, la Grozăveşti, acasă la nea Tăsică.
- Panait, nu fi nebun! Dai de dracu'! Chiar el te-a învăţat să nu te duci. Dacă e întinsă acolo o cursă, dacă te prinde şi te bate?

Să mă bată. N-am ce spune. Nu ştiu nimic. Mi-a spus nea Tase să duc un plic într-un loc, unuia care aştepta pe stradă. Mint. Nu-mi place mie să mint. Dar dacă mă silesc ei, le povestesc mai ceva decât Regele Detectivilor şi Uşa cu şapte broaşte.

Pe urmă mă apropii de Grozăveşti, îmi vine ameţeală. Mă dau îndărăt, cu fereală. Mi se pare, sau e cineva? Mă aşez pe chei, pe gardul de fier. Sub dosul meu, stau unii jos, pe iarbă, şi pescuiesc în ciorba groasă şi scârboasă a Dâmboviţei. Stau şi unii care n-au ce face. Omul trece pe trotuarul cellalt. Se duce. Se depărtează. S-a dus, nu se mai vede. N-o fi fost nimic. Hai, Panaite, că până aici a fost bine. Se isprăveşte pavajul, încep pârloagele. Se isprăveşte trotuarul, încep iarba, tinichelele, câinii morţi. Se isprăvesc casele, încep maghemiţele, bordeiele. Uite şi cocioaba lui nea Tăsică, spoită albastru, cu grădiniţa, nişte flori, nişte găini, un cîine pe lanţ, mic, alb şi cu glas ascuţit. Ce câne amărât, pentru un om ca nea Tăsică. Şi ce nevastă!Măcar e frumoasă. Dar numai ea o fi în casă? Mă uit împrejur. Aici n-ai unde să fugi. Maidan: te vede, te ia la ochi, te poate împuşca. De ce să mă împuşte? Sunt mic, nu face să strice ei cartuşe pe mine.
Şi chiar dacă trag în mine. Poate nu nimeresc. Şi nu mai pot răbda: ce-o fi cu nea Tăsică al meu? Că pentru mine a intrat în bucluc. Trebuie să ştiu.

Bat în geam. Deschide coana Aneta. E palidă. Parcă ştie ceva. Are ceva la ochi.
- Bună ziua.
- Bună ziua, domnule Panaite.
- Nea Tase e pe-acasă?

Se uită la mine. Tace.

- Pe la atelier n-a venit de câteva zile.
- Ştiu, zice Aneta. Nici tu. Ziceai că pleci la ţară.

A fost la atelier. A vorbit cu Tartorele. Numai cu Tartorele? Ce să spun? Cum s-o întreb?

- Nu ştii dumneatale unde e?

Coana Aneta dă din cap:

- Nu, nu ştiu.

Mi se opreşte o clipă răsuflarea. Pe urmă suflu adânc, de două ori: al dracului, parcă tot n-am aer. Ce mă fac?

- L-au arestat?

Aneta se uită mereu la mine. Nu mi-e prietenă. Se uită rece şi străin.

- Nu ştiu. Au fost să întrebe de el.
- Când? strig eu. Gata să-mi pierd firea.
- De trei zile, în fiecare zi. Şi noaptea au venit.

A scăpat nea Tăsică. A scăpat! De trei curcani! Cum o fi scăpat? Cu bătaia? O fi sărit lumea?A scăpat pe drum? Şi unde o fi? Ce-o fi cu el? Da, coana Aneta se uită mereu la mine în ochi, ca una care ştie ceva şi vrea să citească în mine. Atenţie, Panaite. Ai aflat, acuma ia-o din loc.

- Atunci... am plecat. Rămâi dumneatale cu bine.
- Mergi sănătos, zice ea şi strânge din buze, le face pungă. Plec. Îi simt între spete privirea. Merg repede, cotesc într-o străduţă, iar cotesc, iară, mă pierd şi mă ascund în Bucureşti. Pe urmă trec iarăşi, peste o lună, peste două, peste şase, un an. „Ba a fost pe-acasă câteva zile, dar a plecat iar. Nu mi-a spus unde.” Nu-l mai întâlnesc pe nea Tase. Decât o dată, într-un tramvai 12 plin. El e în vagonul 1, cu geamuri. Eu pe platforma vagonului, 2, la sărăcime. Stau îngândurat. Ridic odată ochii, nu ştiu de ce. Simt nevoia să-i ridic. In faţa mea, după geam, e nea Tăsică, neschimbat, numai cu nişte haine pe el pe care nu i le ştiu.Îmi zâmbeşte şi clipeşte din amândoi ochii odată. Eu rămân mut, împietrit, nebun de bucurie şi de uimire. Apoi, în staţie, îmbrâncesc lumea, mă dau jos, urc în ălălaltul, mă-nghesui (era plin, ticsit) şi-l văd în capătul cellalt; până să-l ajung se face staţie şi-l văd cum coboară; în uşă, cu piciorul pe scară, se-ntoarce, mai clipeşte odată din ochi la mine, zâmbind, şi nu-l mai văd. Tramvaiul pleacă.

Nu l-am mai văzut. Dar ne-am întâlnit iar, când am ajuns pe lumea ailaltă, în iad. Dar asta trebuie povestit pe larg, în partea următoare a *Autobiografiei* mele.

Sfârşit.”

4. **Secretul (Din Memoriile lui Totò Istrati)**

[6]Textul este inedit.

5. Coborâre în Iad (Din Autobiografia lui Panait Petre)

[7] Textul este inedit. Trebuie să remarcăm faptul că Raiul (adică viaţa pe pământ aşa cum ar putea fi) este pus în contrapondere cu Iadul (adică viaţa pe pîmânt aşa cum şi-o fac oamenii unii altora). Această paralelă, pe care autorul o considera inteligibilă pentru cititor, are ca termen de referinţă nu *Biblia*, cum s-ar crede, ci basmul

românesc, despre care personajul auctorial Simon Abazia va mărturisi în falsele sale memorii. De altfel, Iadul din acest text este numai o parte a Iadului planetar în totalitatea lui: este acela pe care dreapta politică i l-a pregătit stângii. Iar romanul *Incognito*, despre care autorul a declarat la fuga lui din ţară "am fugit ca să scriu o carte pe care n-aş fi putut s-o scriu în România" este a doua parte a Iadului, celălalt braţ al balanţei, adică Iadul pe care stânga politică i l-a pregătit dreptei. De altfel, în ordinea sensului, *Incognito* este ultimul text al *Colecţiei de Biografii, Autobiografii şi Memorii Contemporane*, după cum spune chiar autorul la începutul cărţii. El se află numai fortuit aşezat separat şi în afară. Dar aici, în această ediţie, trebuie integrat în anasamblul operei, acolo unde îi este locul. De altfel, autorul mi-a mărturisit că a scris în româneşte textul – ceea ce reiese şi din mărturisirea finală a personajului auctorial – dar că l-a rupt singur după ce cartea, în versiunea franceză a autorului, a fost repinsă de la Premiul Goncourt exact pe acest temei: că nu fusese scrisă direct în franţuzeşte.

[8] Primele două versuri sunt din poemul *Împărat şi proletar* de Mihai Eminescu, dar citate incorect. Al doilea vers este: *Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi.* Al doilea text aparţuine poetului muncitor Theodor Neculuţă, ale cărui poeme trebuie că au constituit sursă de informare pentru Petru Dumitriu în legătură cu viaţa interbelică a clasei muncitoare. De altfel, în perioada stalinistă a literaturii române, ambele textele citate au fost supralicitate la maximum.

[9] Personajul descris este Gheorghe Gheorghiu-Dej. Lucrul acesta ajută la fixarea timpului romanesc. Gheorghiu-Dej a fost arestat în 1933 şi a stat la închisoare 11 ani.

6. Cafiné (Din Memoriile lui Totò Istrati)

[10] Textul a fost publicat în "Steaua" nr. 5/1959, pp. 23-46, fără modificări. Trebuie observat că explicaţia titlului nu este cuvântul franţuzesc în pronunţie moldovenească mai veche, ci numele cafenelei cu această firmă din Gare de l'Est, din Paris, gara unde se debarcă venind dinspre Bucureşti şi unde, odinioară, veneau boieri moldoveni (în sens generic români, pentru francezi) care căutau imediat ceva franţuzesc, adică o cafenea, de unde şi denumirea cafenelei din gară. Petru Dumitriu desemnează, odată cu acest titlu de capitol, mai multe intenţii: aceea de a situa, prin raportare la viaţa Parisului, intelectualitatea românească a momentului (contemporană adică); aceea de a induce ideea că, deşi continuă o tradiţie, această intelectualitate nu s-a putut înnoi odată cu trecerea timpului; ideea că, din perspectivă franceză, intelectualii români nu sunt altceva decât "un univers de cafiné", cu diapazon minor şi pitoresc. De altfel, în comparaţie cu tratamentul aplicat în *Colecţie...* celorlalte grupuri sociale, acesta este şi punctul de vedere al autorului.

[11] Numele lui Francisco Goya nu indică, aşa cum s-ar putea crede, semnătura unui motto celebru. Pictorului i-a fost pusă în gură această întrebare pentru a stabili o paralelă cu "întrebarea-cheie" pe care şi-o pun mereu unele altora personajele implicate în războiul civil din Spania (în textele *Paella*, *Viaţa şi moartea unui om fără acte de identitate*). Cu alte cuvinte, aşa cum, odinioară, Goya (şi el spaniol prin adopţie) a pictat viaţa contemporană lui cu pasta groasă şi needulcorată a realităţii

din ţara lui, punând în contrast violent aristocraţia şi mizeria celor mărunţi, Spania contemporană a adus brutal în prim planul conştiinţelor veacului XX acelaşi contrast violent. Întrebarea lui Petru Dumitriu, pusă în gura lui Goya – fiindcă acest autor este, poate ca nici un altul, un autor vizual, pictural, marile lui modele se găsesc uşor în registrul plasticii, tablourile sale sunt compuse după regulile echilibrului plastic – este întrebarea fundamentală a umanitţii polarizate încă de la începuturile ei. Şi dincolo de această polartitate ghicim cât de intens îl căuta scriitorul pe Dumnezeu, nu ca soluţie a problemei, ci ca model de iubire pentru om. De altfel, aceasta este chiar tema fundamentală a *Colecţiei*. Cât despre numele lui Goya, vezi vol. I al acestei ediţii, fişele de lucru ale autorului referiotare la *Colecţie*..., găsite în dosarele de Securitate. Iar întrebarea "ce-i de făcut" amiteşte de încă un text des comentat pe vremea autorului : V. I. Lenin : *Ce-i de făcut ?* (publicat 1902), care reia titlul unui roman al lui Cernîşevski scris încă în prima parte a veacului al XIX-lea.

[12] Aici "chenzină" din fr. quinzaine – interval de două săptămâni.

[13] Personajul care scrie este calchiat după Tudor Arghezi. Stilul pamfletului este cel din *Baroane*. Personajul la care se referă este Ghighi Duca.

[14]*Adrienne Lecouvreur* este titlul unei drame în cinci acte de Eugène Scribe. E o uşoară discrepanţă temporală: Scribe se juca la Bucureşti pe vremea lui Vasile Alecsandri, imediat după Mica Unire, nu în perioada interbelică.

[15] Stilul versurilor e acela al lui Ion Barbu.

[16] Portretul personajului Zenon Botezat are mult din Camil Petrescu.

[17] Este interesant de observat faptul că autorul, care scrisese editurii pariziene Seuil că a terminat primele două volume ale *Colecţiei...*, anunţă aici patru.

[18] Lucullus a fost general roman al lui Iulius Caesar. A luptat contra lui Mithridates persanul (47 î.H.) şi a rămas vestit prin rafinamentul culinar. Butada provine la Petru Dumitriu nu de la Caesar sau Cicero, ci de la Alexandre Dumas, care-l definea astfel prin excentricitate pe contele de Monte Cristo. Trebuie observat tonul general al referinţelor la viaţa literară şi culturală bucureşteană, fiindcă un substrat ironic este cert.

[19] Doamna T… este personaj în romanul *Patul lui Procust* de Camil Petrescu.

[20] Lucian Antipa se referă, ca esenţă a pesonajului, la Gelu Ruscanu din *Jocul ielelor* de Camil Petrescu, piesă influenţată de Ibsen, oricum indicând faptul că tot tronsonul dramaturgiei româneşti se afla în alt moment istoric decât momentul Eugène Scribe despre care pretinde că ar fi fost atestat de jocul Faustinei Zarafi.

[21] Acesta pare să fie portretul lui Pamfil Şeicaru, titular al mai multor ziare, aflate într-o clădire de pe Calea Victoriei, puţin înainte de Galeriile Lafayette (magazinul Victoria) cum vii dinspre Cercul Militar, despre care se spunea: "etajul şi şantajul".

[22] Este descrisă clădirea ziarului ”Universul” , unde după al doilea război mondial au funcţionat ”Informaţia” (inclusiv tipografia), ca şi multe alte redacţii de ziar.

7. Paella (Din Autobiografia lui Panait Petre)

[23] Textul a fost publicat în suplimentul literar săptămânal “ABC” al ziarului “Azi“, august-noiembrie 2000, condus de Ion Cristoiu. Autorul a revăzut acest text pentru publicare, fără să-i aducă modificări.

[24] Fragmentul referitor la întâlnirea personajului cu soţia şi copilul a fost publicat în “Steaua” 6/1958, pp. 29-32, cu titlul *La marginea oraşului*. Dar acolo întâlnirea are loc între Constantin Andreica şi soţia lui. Oricum, Tase Anghel nu este suficient de unitar ca personaj, fiindcă în *Copilăria unui netrebnic* el apare ca neînţelegându-se cu soţia şi fără copii, în vreme ce, în acest text, aflăm că este trimis în Spania deşi are copil. În plus, în textul publicat în revistă nu există un personaj martor al întâlnirii, ca aici Panait Petre, ci doar o privire din off.

[25] Aceasta este, repetată obsesiv şi la interval de veacuri, întrebarea lui Francisco Goya folosită de Petru Dumitriu drept motto la textul *Cafiné*.

8. Ars Amandi

[26] Textul a fost publicat în “Steaua” 9/1959, pp.12-33. Titlul aminteşte de acela al lucrării lui Ovidiu, *Ars Amatoria*. În româneşte, titlul lui Ovidiu ar fi *Arta celui care iubeşte*, iar al lui Petru Dumitriu ar fi *Arta de a iubi*. Apropierea ca şi distanţarea de modelul Ovidiu sunt deopotrivă semnificative. Ovidiu, exilatul, a trăit la intersecţia mileniului de dinaintea lui Hristos cu primul mileniu de după Hristos, într-o perioadă de mari falii istorice, fiind cel mai modern scriitor latin, aşa cum el, Petru Dumitriu (încă nu exilat), trăieşte la intersecţia a două sisteme sociale, pe falia lor (şi, în perspectivă, chiar la intersecţia a două milenii). Valenţele moralizatoare ale poemului lui Ovidiu sunt extrapolate în această parte a *Colecţiei*. Dar tema de investigat fiind alta – nu iubirea pentru femeie, ci iubirea omului pentru om – şi direcţiile de atac sunt diferite. În rest, la Ovidiu şi Petru Dumitriu e vorba despre două demersuri paralele, ambele întreprinse după normele logicii şi raţionalismului în sensul filosofiei greceşti.

[27] Scriitoarea franceză Colette a scris două romane, *Chéri* şi *Sfârşitul lui Chéri* (traduse în românește și publicate în colecția Biblioteca Pentru Toți chiar pe când eram acolo tânăr redactor). În ambele e vorba despre iubirea dintre un bărbat tânăr şi o femeie mult mai vârstnică, fostă curtezană.

9. Viaţa şi moartea unui om fără acte de identitate

[28] Textul a fost publicat în “Steaua” nr. 9,10,11/1958. Titlul evocă piesa lui Luigi Pirandello – *Il fù Mattìa Pascal.* Autorul decedase în 1936, iar piesa se tradusese în româneşte la ESPLA, curând după înfiinţarea editurii al cărei director fusese chiar

Petru Dumitriu. *Paella*, ca şi acest al nouălea text, au avut ca documentaţie de bază, cel mai probabil, cartea lui Luigi Longo – *Brigăzile internaţionale în Spania*, apărută la Editori Riuniti în 1956 şi tradusă în româneşte în 1957, la Editura de Stat pentru Literatură Politică, bogat ilustrată – în versiune românească – mai ales cu fotografiile brigăzii româneşti. Presupun acest lucru deoarece descrierea războiului civil din Spania este făcută de Petru Dumitriu numai cu referire la intervalul de timp tratat de Luigi Longo, adică, practic, un an de război efectiv. Petru Dumitriu trebuie să se fi ghidat şi după mărturiile unor supravieţuitori ai războiului, cum ar fi Valter Roman. Este momentul, pentru susţinerea acestei idei, să transcriu aici un fragment manuscris de jurnal de creaţie, datat 5 ianuarie 1958, cu titlul *De pe o platformă de lansare* (şi menţionat pe prima pagină: „a se restitui în bună stare autorului", a şi apărut în „Contemporanul" din 20 februarie 1959, pp. 1-2), aflat în **Dosarul nr. 1** de Securitate (p. 17), care se referă la ansamblul *Cronică de familie – Colecţie de Biografii, Autobiografii şi Memorii contemporane*. Iată-l:

" În zilele noastre, de pe o platformă betonată situată în câte un ungher de continent, ţâşneşte spre spaţiile siderale astronava, îndelung plănuită, minuţios construită, însoţită de privirea şi gândul unor oameni care trăesc urmărind-o, marea emoţie a vieţii lor: căci ei au plănuit-o, ei au alcătuit-o, ei au lansat-o spre zenit.

Odaia de lucru a artistului e şi ea, în felul ei, o platformă delansare. Într-un ungher neştiut al oraşului, în nopţi de nesomn, în zile când tramvaiele uruie sub ferestre, radioul vecinilor vociferează la etajul de deasupra, el plănuieşte îndelung şi alcătuieşte în ani şi ani de zile opera pe care apoi o aruncă nu în spaţiu, ci în timp. O lansează cu inima strânsă: va intra ea oare pe orbitele pe care se află, de sute şi mii de ani operele de artă cele nemuritoare, devenind un astru nou? Sau se va prăbuşi în marea uitării, se va desagrega, nerezistând la temperaturile mari ale trecerii prin atmosferă – adică, în termeni de timp, ale trecerii prin prezentul imediat – ca un banal *Pioneer* sau *Vanguard*?

În ciuda importanţei cu totul diferite, strădania şi emoţia sunt aceleaşi, dacă artistul îşi simte pe deplin răspunderea. Şi fiindcă povara e mai uşor de purtat dacă o împarţi cu un prieten, iată aici , pentru cititorul prieten, câteva notiţe însemnate de subscrisul, în clipele-I de strângere de inimă.

5 Ianuarie 1958 E gata *lista cazurilor reale.* Acum va trebui să le transform, să le desfac, să le recompun, să pun pe sheletele acestea carnea amănuntului concret, să le dau fluidul vital, suflarea. Dar cum le integrez într-o ordine, într-o arhitectură unitară? Opera de artă trebuie să fie unitară; cu cât e mai *strânsă*, ca un pumn, cu atât mă satisface mai mult pe mine, dar şi pe cel ce o gustă. Cum o să adun eu atâtea subiecte de o valoare epică nemaipomenită – doar toată ziua vorbesc despre epoca asta ca sursă de inspiraţie pentru povestitor! – ce formulă integratoare le voi aplica? Şi sânt conştient că nu se poate găsi ceva *la rece*; formula va fi "inspirată", adică zămislită de imaginaţia creatoare, prin surprindere, într-un moment de exaltare, sau nu va fi deloc. Trebue găsit factorul care să-I dea massei acesteia de fapte unitatea. Unitatea fiecărui episod, fiecărei poveşti în parte, e lucru uşor. Dar douăzeci, treizeci de poveşti, cum le integrezi într'un tot unitar?

Non à l'ottimo artista alcun concetto c'un marmo solo in sé non circonscriva col suo coperchio; e solo a quello arriva laman che ubbidisce all'intelletto.[1] Artistul excelent n-are nici o concepţie pe care să n'o circumscrie cu suprafaţa sa, o singură bucată de marmoră; şi la aceasta ajunge numai mâna ce ascultă de intelect. Aşa

zice bătrânul Titan cu nasul zdrobit.[II] Dar eu, eu ce fac, cu zecile de subiecte, cu sutele de fapte, cu muncitorii, burghezii, intelectualii, ţăranii, bătrâni şi tineri, bărbaţi şi femei care în viaţa reală nu se întâlnesc deloc, sau rareori, dar în carte trebue să se întâlnească numai în mod verosimil, nu "tras de păr"? Iar dacă nu se întâlnesc, nu voi avea decât o înşirare de poveşti, nai puţin unitară decât O Mie şi Una de Nopţi, care, de bine de rău, o are pe Şeherazada.
7 Ianuarie Cronică de Familie a pornit în jurul unui nucleu, care erau *Bijuterii de Familie. Davida* o imaginasem separat; după aceea am scris *Fuga* şi *Salata*. A. St.[III] îmi spuse într-o zi: - Atribuie-le toate unei singure familii. (Îi povesteam ce prost mă simt dând un "volum de nuvele".) După aceea abia am avut ideea *bătăliei pierdute* şi *Adolescenţilor* (care nu figurează în carte);*Vântul de martie* şi *Chinta regală* şi cu asta s-a încheiat anul 1954. În 1955, nici un rând, dar ideea tuturor celorlalte poveşti, afară de două sau trei. În 1956, *chiar pe când scriam*, S.F. îmi povesteşte din viaţa sa, şi din asta iese *Cariera lui Dimitrie Cozianu* (I)[IV]. Şi, ca să închei cartea nu pe un sentiment de universală prăbuşire, ci arătând că viaţa merge totuşi înainte, dincolo şi peste lumea *Cronicii*, într-o noapte de cumplită şi încordată căutare, hotărăsc să folosesc un plan mai vechi, şi-l încep pe *Pius Dabija*. Unitatea operei s-a făcut din mers. Ca să mă consolez cu faptul că şi cei mai mari au păţit uneori ca noi, strănepoţii, mi-amintesc că *Strălucire şi Mizerie a Curtizanelo*[V], după mine capodopera lui Balzac a fost întâi o povestire, apoi două, apoi trei, şi din astea trei povestiri s-a făcut un roman. Dar El, - el până la urmă *a făcut* romanul!
8 Ianuarie Lectură Albert Camus. Omul e singur, străin[VI], neînţeles, nu participă la nimic din viaţa celorlalţi oameni. Nu se poate. Nu e adevărat. Şi trebue demonstrat că nu.
10 Ianuarie Am găsit: *Nexus*. Legături ştiute sau neştiute, determinate toate de fapte anterioare, ne adună vieţile, ni ledespar, iarăşi le amestecă. Asta trebuie dovedit prin povestire. Şi anume, *odată* în mod experimental, o povestire fără ficţiune, cu o minimă contribuţie a imaginaţiei.
18 Ianuarie Isprăvit *Nexus*. Dar toate celelalte, massa viitoarelor mii de pagini, sunt în penumbră.
20 Mai Isprăvit *Proprietatea şi posesiunea.* Cum se va lega de celelalte? Nu ştiu, şi e chinuitor sentimentul golului între două bucăţi ale cărţii.
29 Iunie Isprăvit *Viaţa lui Constantin Andreica*. Legătura cu lumea de trântori a lui Totò Istrati e imposibilă. Nu se întâlneau, n-aveau unde să se întâlnească. Cei de sus erau apăraţi: bogăţia, grilajurile curţilor, maşinile, slugile la uşi, lumea lor, închisă. Şi atunci? Totuşi, trebue să fi existat un teren pe care se puteau întâlni.
17 Septembrie Isprăvit *Un om fără acte de identitate.* Am încercat să-l leg prin aluzii de *Totò Istrati* şi de Andreica (e muncitor în uzina ce aparţine tatălui vitreg al lui Totò, e ajutat să plece în Spania de către Andreica). Dar legăturile sunt mici, slabe; n-au valoare reală. In ilegalitate, mulţi comunişti nu ştiau unul de altul, alţii se întâlneau odată sau de două ori, şi apoi ani de zile, până după 23 August 1944, nu se mai întâlneau, din pricina vieţii conspirative. Cum să faci legăturile intrigii? Şi totuşi, trebue să existe o deslegare. Dar unde? Unde?
29 octombrie Vine la mine R[VII]. Stă cu spatele la fereastra cea mare prin care se

[I]Nici un concept nu-l cuprinde deplin pe artist, decât doar un bloc de marmură.

văd frunzişurile din Cişmigiu: siluetat, un cap de umbră. Povesteşte: intră cu un pachet de manifeste, într-o cârciumă de pe Grand. Il urmăreau, dar erau încă departe. Se aşează la o masă, lângă un muncitor singur, morocănos. Acesta îl repede, arţăgos:
- Ce, alt loc n-ai găsit? Te-am poftit eu? Şi strânge în pumn ţoiul de ţuică.
R. şopteşte:
- Mă urmăresc agenţii. Ia-le pe astea. Muncitorul îl priveşte fix (nu se văzuseră niciodată şi nu s-au mai văzut niciodată de-atunci), ia pachetul, se scoală, plăteşte şi iese chiar în clipa când agenţii intră şi-l arestează discret pe R.

Există mult mai multe exemple care dovedesc că omul nu este singur, decât cel ce sprijină sofismul macabru al lui Camus. Eu, în adâncul conştiinţei mele, nu mă simt singur.

Poate că singurătatea nu e o situaţie metafizică, ci atitudinea celui care nu vrea să participe cu alţii, să se împărtăşească altora. De aceea, artistul(dar nu numai el, ci mai toate activităţile omeneşti – sunt doar sociale!) nu e singur: lucrează pentru oameni, se adresează oamenilor.

5 ianuarie 1959 Perioada cuceririi puterii, va fi în *Biografii* o poveste a tinereţii, a elanului, a beţiei adolescenţei. Toţi, în căutarea viitorului, a fericirii, a unei deslegări a enigmei vieţii; idealismul, dragostea, îndrăsneala – pe fundalul cuceririi prefecturilor şi manifestaţiei din Piaţa Palatului. Eroul, conducătorul va fi Panait Petre, ucenicul lui Atanase Anghel, muncitorul din uzina tatălui lui Totò Istrati, tovarăşul de muncă

[II] "Cu nasul zdrobit" se referă probabil la statuia *Moise* a acestuia, simbol deopotrivă al întemeietorului de religie, ca şi al întemeietorului unui popor.

[III] Al. I. Ştefănescu, scriitor, soţul Ninei Cassian, pe atunci în Consiliul de conducere al Uniunii Scriitorilor.

[IV] Personajul real, S.F., a aparţinut cercului lui Nae Ionescu, a fost asistent al lui Mihai Antonescu (avocat de profesie) şi apoi ministru, dar nu l-am putut identifica mai exact.

[V] La data scrierii acestor rânduri, romanul lui Balzac încă nu se tradusese în româneşte, dar ediţia de *Opere* începuse să apară la Editura pentru Literatură Universală. Romanul avea să apară în vol. VII, 1961, traducere de B. Theodor şi note de Theodosia Ioachimescu, sub titlul *Strălucirea şi suferinţele curtezanelor*. Din două motive menţionaăm aceste lucruri: pentru că Balzac a fost unul din marile modele literare ale lui Petru Dumitriu şi pentru că, el fiind în Consiliul Superior al Editurilor, avusese un cuvânt de spus în iniţierea seriei de opere din clasicii literaturii universale la proaspăt înfiinţata Editură pentru Literatură Universală.

[VI] *Străinul* de Camus avea să se traducă în româneşte abia în anii '70, semn că decalajul literaturii române faţă de literaturile europene devenise un fapt. Dar Petru Dumitriu încă spera atunci să poată menţine literatura română în fluxul valoric european prin dialodul propriei sale opere cu cele ale marilor scriitori contemporani ai literaturii universale.

[VII] Valter Roman, modelul personajului, până la un punct, era un important actant politic în cadrul Armatei, fusese maior în Războiul Civil din Spania, unde comandase un divizion de artilerie. Ca personaj, figurează în *Colecţie*… sub numele Panait Petre, fără ca biografia personajului să fie însă identică aceleia a lui Valter Roman. După plecarea din ţară a lui Petru Dumitriu, spre sfârşitul carierei sale, Valter Roman a fost director fondator al Editurii Politice, azi Editura Humanitas. Tatăl primului ministru de după 1989, Petre Roman.

ilegală al lui Leonaş Tănase şi Constantin Andreica; el va avea povestea de dragoste suficientă sieşi; şi numai la el ajunge mâna ghidată de intelect. cu S., el va fi în închisoare cu conducătorii mişcării. Iar în 44 şi 45, se vor întâlni cu el Rita din *Viaţa în provincie*, fraţii Ionescu din *Proprietatea şi posesiunea* şi prin ei, Totò Istrati şi Pius Dabija. Toate firele, toate liniile, din cele o mie de pagini, vor fi convergente aici, în focarul Bucureştilor clocotind de febră politică, în primăvara lui 1945.
A fost greu, dar s-a făcut."

Un singur lucru trebuie remarcat aici: faptul că autorul pomeneşte de „lista cazurilor reale", pe care, deci, o avea scrisă. Această „scară tâlcuitoare" a personajelor n-a fost predată de SRI Academiei Române.

[29] Personajul real, metalurgist român care a luptat în Spania şi a fost ucis de hitlerişti în 1943 în Franţa, se numea Niculae Cristea. Totuşi, Tase Anghel, ca şi Panait Petre, este un personaj făcut din mai multe persoane reale. Cu el piere, semnificativ, esenţa unei clase cinstite şi romantice, care merita să preia puterea în România postbelică, ea fiind înlocuită, cum descrie autorul începînd cu *Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica*, de alte forţe. Chiar devenirea (alienarea) celor care continuă să existe[I]. Nici un concept nu-l cuprinde deplin pe artist, decât doar un bloc de marmură suficientă sieşi; şi numai la el ajunge mâna ghidată de intelect.

[30] În continuare, textul a fost publicat şi în „Gazeta literară" 46/1958, p. 3, cu titul *Întâmplat la 23 august 1938* (ceea ce, istoric vorbind, nu este adevărat, bătălia de la Brunete fusese mai înainte), dar Petru Dumitriu a forţat textul pentru a obţine un paralelism aniversar, publicându-l de 23 August 1958 („după 20 de ani", cum ar fi spus Alexandre Dumas), în ideea, subtextuală, care va deveni fundamentală în **Incognito**: ce-a fost şi ce-a rămas din ideile stângii comuniste a veacului XX.
[31] Până aici a fost publicat textul menţionat în nota precedentă.

10. Stenahoria majoră (Din Memoriile lui Totò Istrati)

[32] Textul a fost publicat în "Viaţa românească" nr. 5/1959, pp. 27-38 şi republicat în «Apostrof» în anul 1999. Este a doua oară, după *Cafiné*, când Petru Dumitriu îl foloseşte pe Francisco Goya pentru un motto. Interesant de observat că şi acest text aparţine tot *Memoriilor lui Totò Istrati*. Odată cu el se termină evocarea perioadei interbelice şi a clasei căreia aparţinea Totò, clasă pentru care, cu adevărat, nu mai exista leac în faţa noilor forţe intrate pe scena politică românească. În plus, trebuie să remarcăm faptul că şi *Viaţa la ţară* (I) din *Cronică de familie* are o dedicaţie care sună astfel : « În amintirea lui Francisco Goya. » Semn, încă o dată, că autorul acorda o semnificaţie subtextuală pictorului, că se gândise unitar la cele două mari romane ale sale.

11. Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica sau Ca un ostaş, ca un muncitor cu ziua

[33] Acest text n-a fost publicat. Nu ştim dacă şi cum ar fi intervenit asupra acestui text, ca şi a celorlalte texte inedite. L-am întrebat ce-ar face acum, recitindu-le, şi

---

[I] Cf. Michelangelo. (n.ed.)

mi-a spus că nu drege lucruri deja făcute. De altfel *Paella*, a cărei dactilogramă a recitit-o, n-a fost modificată. Textul există cules în format tipizat pentru revista "Steaua", unde însă n-a mai apucat să apară din cauza fugii autorului. Trebuie să observăm că acesta este primul text din *Colecţie*... care anunţă schimbarea raportului de forţe pe scena politică românească, precum şi componentele viitoarei clase politice care a preluat puterea în România socialistă, devenirea ei din asuprit în asupritor, până la culminarea acestei deveniri din *Incognito*.

[34] Acesta este un element de datare a textului, deoarece ţarul Nicolae a fost înlăturat în februarie 1917.

[35] Semnatarii titlurilor citate sunt, în ordinea citării: Cernâşevski şi Lenin au scris fiecare câte un *Ce-i de făcut?* - vezi mai sus, nota nr. 11; ceilalţi semnatari sunt: M. Lermontov, I.S.Turgheniev, F.M.Dostoievski, L.N.Tolstoi.

[36]Liderul social-democrat se numea în realitate Emile Vandervelde. Petru Dumitriu ţinea minte însă numele unui comparatist.

[37] După ce a anunţat că întreaga *Colecţie...* va avea patru volume (vezi mai sus nota nr. 17), acum anunţă *Anexe* la *Seria I* (deducem că ar fi putut avea şi alte "serii").

[38] O astfel de scenă, cu o "legătură" care nu mai suportă munca în ilegalitate, mai e descrisă o dată de autor. Mărturia o ascultă însă Suzana Ionescu, de la Mara, în *Problema sexuală*, care urmează în continuare.

[39]Şi această scenă a mai fost descrisă, personajele fiind Atanase Anghel şi Panait Petre.

[40] De aici începe textulnumit *La marginea oraşului*, apărut în "Steaua" nr. 6/1958, pp. 29 – 32, care figurează şi în *Paella*. Vezi mai sus nota nr. 24.

[41] Aici se termină fragmentul menţionat în nota precedentă.

12. Problema sexuală

[42] Text apărut în "Steaua" 10/1959 numai cu subtitlul *Din Autobiografia lui Panait Petre*. Este un pandant interesant la *Ars Amandi*, fiindcă aduce în scenă perspectiva noii lumi cu privire la actul de iubire (nu numai între parteneri de viaţă).

13. Proprietatea şi posesiunea

[43] Primele 9 paragrafe ale textului au apărut în "Viaţa românească" 2/1960 pp.3-63, unde e anunţată şi continuarea, care n-a mai apărut însă, din cauza fugii autorului. Au mai apărut fragmente în "Gazeta literară" din 4 februarie/1960 cu titlul *Bombardament* şi în nr. din 11 februarie/1960, p. 5 cu titul *Taina duratei*, unde titlul întregului figurează ca *Proprietate şi posesiune*. Abia în 1991 Editura Dacia din Cluj a publicat textul, după manuscrisul dăruit de autor înaintea fugii lui Geo Şerban, editorul *Cronicii de familie*, cu care rămăsese prieten.

[44]*Calea spre putere*. Este titlul unei lucrări de Karl Kautski, teoretician al partidului social-democrat german, de tendinţă marxistă, antireformistă. Prin asemenea indicii Petru Dumitriu stabileşte de fapt relaţia cu evoluţia viitoare a personajelor, din *Incognito*, adică foloseşte un “nexus” menit să ducă la integrarea tuturor textelor într-un tot unitar, deşi divers: fluxul istoriei româneşti şi europene a veacului XX.

[45] Fenomenologia la care se referă este a lui Heidegger.

[46] Petru Dumitriu îşi povesteşte studenţia de la München, unde pregătea, pentru absolvirea facultăţii de filosofie, o teză despre Jakob Böhme. Cât despre Elisabeth-Charlotte, ea este Euridice şi ei i-a fost adresat primul text literar publicat de Petru Dumitriu: *Euridice. 8 proze*. De altfel, *Proprietatea şi posesiunea* are în întregime o rezonanţă autobiografică şi rolul acestui text este de a introduce coordonata personală a autorului în ansamblul “picturii” epocii contemporane: locul, orientarea, conturul personalităţii este dat de unitatea tuturor fraţilor Ionescu, fiindcă toţi sunt unul şi acelaşi personaj auctorial. Acest text are rezonanţe, pe de o parte, în volumul de debut, pe de alta în *Incognito*. Personajul feminin continuă să-l însoţească pe autor şi în prozele sale franceze (*La Femme au miroir* în mod deosebit). Cât despre faptul că autorul îl face pe Ionescu tatăl originar de pe moşia Cozienilor, trebuie să presupunem că urmărea un întreit scop: o legătură cu *Cronică de familie*; aşezarea destinului personal al autorului în ansamblul istoriei ţărăneşti a cărţii, evidenţierea originii sale ţărăneşti. De altfel, chestiunea ţărănească este în toată proza lui Petru Dumitriu orizontul, pânza pe care pictează absolut toate celelalte tablouri. Teoria “mecanicii destinului” personal ca parte a destinului colectiv este, de altfel, explicitată de Prospero Dobre, personajul (istoric ca profesie) din *Pe Victoriei*.

[47]Începând de aici textul manuscris diferă de dactilograma existentă în dosarele de Securitate. De asemenea, există în această dactilogramă şi pagina care lipseşte în manuscris. Transcriu textul (complet) din dactilogramă :

“ - Iar acum, urmă Cristian, dacă am păstra o măsură, o disciplină, sau ne-am organiza viaţa într-un fel să ne uşureze starea. Dar e imposibil. Nu mai sunt bun decât ca să mă întâlnesc cu ea, sau să aştept întâlnirea cu ea. Mâncăm împreună la prânz şi seara, ne plimbăm împreună, am făcut excursii împreună la Augsburg, Nueremberg, Frankfurt, Weimar, Ehrfurt, la Wartburg, etţetera; lasă că şi cu excursiile astea e o nenoricire; ar putea fi o fericire, dar e o nenorocire, o să-ţi spun cum. La cinema, sau la teatru, sau la concert mergem împreună, şi ne plimbăm împreună, până târziu, noaptea. Tot timpul împreună.

- Mai răriţi-o şi voi, zisei eu încercând din răsputeri să vorbesc blând sau în orice caz neutru.

- Am încercat. Tocmai asta voiam să-ţi spun cu o asemenea introducere. Am încercat şi n-a mers. Am încercat să ne ducem separat la spectacol. Cînd s-a dus ea, eu o aşteptam la uşa teatrului. Când m-am dus eu, am plecat în prima pauză ca să-i telefonez, să-i dau întâlnire ; nu era acasă : era la teatru, mi-a spus maică-sa. M-am repezit îndărăt la teatru şi am căutat-o pe sus, prin lojile de la galerii; în acelaşi timp ea mă căuta jos, în sală. Când a sunat ne-am întâlnit şi era să ne îmbrăţişîm în public, s-o şi fac de rîs. Am plecat împreună de la teatru.

- Ei, astea sunt prostii, zisei eu destul de sever. Oleacă de stăpânire, ce naiba. Vezi că mureaţi dacă nu vă întâlneaţi la teatru.

- Nu, sigur că nu muream. Dar ştii care e argumentul ? ”De ce să nu ne vedem măcar într-un loc public, unde nu ne putem săruta şi mângâia. Tocmai aici, unde întâlnirea noastră este inofensivă ? Nu e bun argumentul ?”
- Ba da, zisei eu descleştându-mi fălcile cu greu. ”De ce-l ascult ? De ce n u mă îmbrac să plec ? De ce nu-l las să-şi caute alt co nfident ? Pe mă-sa, de exemplu.” Şi mă apucă un râs lăuntric nemaipomenit. După care rămăsei nemişcat ca şi mai înainte. ”Da, să-i spuie mamei. O s-o bucure încrederea totală a fiului ei, a fiinţei care-i aparţine, pe care a plămădit-o pentru ea, ca să o aibă, să fie a ei.”

[48]De aici textul manuscrisului, publicat de Geo Şerban, este identic cu dactiolograma.

[49] Incă o dată autorul pomeneşte alcătuirea unor *Anexe* ale cărţii. Prima oară a menţionat acest lucru în textul *Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica*. Vezi şi nota nr. 37.

[50] Rezultă că Petru Dumitriu nu numai că anunţa *Anexele*, ci chiar strânsese documente care ar fi figurat în ele. *Catedrala din Coimbra* este anunţat ca al 29-lea document şi probabil se referea la prezenţa lui Filip acolo. Catedrala din Coimbra, Portugalia, datează din veacul al XII-lea, iar universitatea din 1307, fiind, până în 1911, singura universitate a Portugaliei. Coimbra a fost sediul unui episcopat din veacul al V-lea, ca şi Durostorum în sudul Dobrogei de azi, deopotrivă capete ale romanităţii şi ale creştinismului timpuriu. Probabil considerentele lui Petru Dumitriu în legătură cu plimbarea lui Filip la Coimbra să fi fost un pretext de abordare a temei religioase, atât de prezentă în *Falsele Memorii ale lui Simon Abazia*. Este posibilă ipoteza că autorul se gândea la un “înveliş” religios al *Colecţiei*... De altfel, Simon (numele de pescar al Sfântului Petru, creştinătorul Apusului şi primul papă) este el însuşi, un Petru modern, “de la Baziaş” (Abazia), care pătimeşte şi îşi împlineşte misiunea în veacul lui, ca şi celălalt Petru, la începuturile creştinismului. Motivul acestui fel de “alter-ego” apare încă din piesa *Greşala* şi este prezent mai cu deosebire în proza scrisă în emigraţie. Un lucru e sigur: că SRI n-a cedat Academiei toate textele rămase de la Petru Dumitriu. În ce-l priveşte pe Filip, homosexualul, este interesant de văzut că şi pe el îl considera Petru Dumitriu parte a unui alter-ego, parte a umanităţii, şi încă dotată cu mari capacităţi artistice şi reflexive. De departe, ar putea fi un omagiu adus lui Petru Comarnescu, primul său “descoperitor” şi susţinător literar. De altfel, fiindcă e vorba de Filip artistul plastic, trebuie să menţionez aici faptul că Petru Comarnescu l-a susţinut pe pictorul Arnold Daghani, evreu bucovinean, fugit dintr-un lagăr din Transnistria cu ajutorul paznicilor români (după cum scrie în *Jurnalul* său), ajuns la Bucureşti şi colindând apoi de jur împrejurul Mediteranei (Israel, Italia, Elveţia, Franţa, Anglia), lăsând cam 7000 de lucrări (peste 700 dăruite prin testament Muzeului de Artă din București), cumnat cu Miron Grindea (gazetar de presă evreiască interbelică la Bucureşti), ajuns şi el la Londra. Singurul personaj din România care a continuat corespondenţa cu Daghani pînă la sfîrşitul vieţii a fost Petru Comarnescu, simţind în el pe unul dintre marii pictori ai veacului XX.

[51] Ca şi Francisco Goya (vezi nota nr. 32), Jacques Callot (1592 – 1635), gravor francez, este pentru Petru Dumitriu model. *Mizeriile războiului*, din *Cronică de familie*, poartă dedicaţia: "Lui Jaques Callot, gravor". Dacă ne gândim că preţuieşte atât de mult doi gravori, iar pe Michelangelo îl preţuieşte pentru sculptură – mai exact pentru desenele viitoarelor sculpturi, înţelegem în ce fel pune umbrele şi luminile proza lui Petru Dumitriu şi cum judecă autorul actul de creaţie ca fiind sincretic.

14. Pe Victoriei

[52]Textul a fost publicat în "Steaua" 12/1959 pp15-26. Şi nu este vorba despre Calea Victoriei din Bucureşti, ci de strada Victoriei din N…, "aorta" vieţii oraşului din *Proprietatea şi posesiunea*, dar care există şi în *Cronică de familie*.

[53] Versul lui Dante din *Divina Commedia*, *Nel mezzo di camin' di nostra vita* se referă la vârsta de 35 de ani.

[54] Librăria Alcalay se afla pe actualul Bulevard Elisabeta colţ cu Calea Victoriei. Geografia romanescă a Bucureştiului este mult mai corectă – din punctul de vedere al realităţii – decât geografia romanescă a României, care este mult diferită de cea reală.

15. Un om în loc sau Cheia

[55] Textul n-a fost publicat.

[56] Aceste versuri există şi în *Viaţa şi moartea unui om fără acte de identitate*. Şi ele sunt un "nexus" de raportare a textelor unele la altele

16. Romanticii

[57]Textul a fost publicat în "Gazeta literară" nr. 51/1955. Nu figurează în dosarele de Securitate.O piesă de teatru cu titlul *Romanticii*, semnată de Petru Dumitriu şi Sonia Filip (fugită și ea mai apoi în SUA), s-a jucat la Teatrul Tineretului din Bucureşti în 1956, în cinstea Congresului Scriitorilor din România. Subiectul este legat de viaţa uzinei, personajele se numeau Marina, tanti Luiza, Daniel, Andrei. Au jucat Victoria Mierlescu, Mircea Anghelescu, Cornel Gârbea ş.a. De asemenea, Valentina şi Mihai Udrea, soţi, sunt personaje în *Focul nestins*, ESPLA, 1955, nuvelă cu subiect din viaţa unei uzine. Dar textul pe care-l preluăm aici nu face parte din *Focul nestins*, ci este un text care eventual ar fi făcut legătura între *Focul nestins*, *Cronică*... şi *Colecţie*... În *Romanticii* numele personajelor încă nu sunt fixate. Georgică Scarlat (din *Adolescenţii*) nu apare în *Focul nestins*.

17. (Din Falsele Memorii ale lui Simon Abazia)

[58]Manuscris.

[59]La mijlocul celei de-a doua pagini de manuscris, scrisă de-a curmezişul foii, se află această rugăciune: *Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, ajută-mă să-mi termin opera,*

Dumnezeul meu, Doamne, Dumnezeul meu, stăpâne, tatăl, supremă putere, abis necuprins, totul lumii, sufletul şi inima mea, ajută-mă să-mi termin opera care e a ta, ajută-mă, du-mă mai departe, să te slujesc în operele mele. Ajută-mă! Ajută-mă! Binecuvântează-mă, binecuvântează-mi opera.

[60]În continuarea acestui text, în **Dosarul de Securitatenr. 28**, mai figurează două rugăciuni, dar este evident că ele aparţin altui moment romanesc decât acesta, dedicat personajului auctorial Simon Abazia. De altfel cele două rugăciuni se află publicate în voulumul I al acestei ediţii, şi sunt ultimele două din cele douăzeci existente.

18. Nexus (Din Memoriile lui Prospero Dobre, optimist)

[61] Textul a fost publicat în „Steaua" 2/1958, pp. 14-47. In Dosarul nr. 20 de Securitate, dactilograma textului are o dedicaţie care lipseşte în versiunea publicată: „Domnului Emil Cioran." Precum şi un subtitlu: Din *Memoriile lui Prospero Dobre, optimist*. Evident, în contradicţie deschisă cu pesimismul filosofiei lui Cioran.

[62]Referire la Immanuel Kant.

[63]Referire la Euclid.

[64] Portretele acestor trei personaje sunt recognoscibile ca fiind ale lui Mircea Grigorescu (Claudiu Ioanovici), fost secretar general de redacţie la „Adevărul" interbelic, apoi la „Gazeta literară" după război (unde mi-a publicat primul articol chiar mie, la rubrica inventată ad hoc, 'Pași pe nisip), al lui George Macovescu (Leonaş Tănase), gazetar, primul ambasador al României în SUA după război, apoi ministru de Externe (conduc[torul meu ;tiin'ific la doctorat), căruia îi corespunde chiar şi portretul fizic şi al primei soţii a lui George Macovescu, ilegalistă, bolnavă de cancer, şi care se numea chiar Tery, ca în roman. George Macovescu a lucrat la „Fapta", ca şi Petru Dumitriu. Dar, evident, biografiile personajelor nu corespund în întregime cu ale personajelor reale.

[65] Acesta este un element clar de magie albă (albă: cu scop benefic; neagră: cu scop malefic). Desenarea pentagramei, simbol magic, înseamnă finalizarea acţiunii magice, adică stabilirea celor cinci puncte, vârfuri de sarcină, chei ale destinului şi reunirea lor printr-o singură linie, rezultând astfel o stea în cinci colţuri, în interiorul căreia se află cuprins Cerul şi Pământul (adică întregul) simbolizat prin ochiul lui Dumnezeu. Steaua în cinci colţuri era simbolul lui Solomon (înţeleptul biblic) şi simbolul primului Templu al evreilor vechi, construit cu ajutorul lui Haram, regele fenicienilor, şi ei semiţi, primii cuceritori ai Mediteranei. Originea acestei gândiri magice este chaldeeană, preluată de esenieni şi apoi de toţi semiţii. Denumirea însă a fost dată de greci. În greacă *penta* înseamnă cinci. E de obsevat că, în Evul Mediu românesc, coroanele domnitorilor aveau 5 vârfuri. Cele cinci cărţi ale *Thorei* – *Geneza,Exodul, Leviticul, Numerele şi Deuteronomul* – au dat primele cinci cărţi ale *Bibliei*, numite de greci *Pentateucul*. Magia procedează paralel, nu identic cu

învăţătura biblică. Este o cale alterantivă de a explica existenţa şi de a-i găsi soluţii. Petru Dumitriu a practicat magia albă, în perioada în care a convieţuit cu Henriette Yvonne Stahl, căreia îi deschisese această cale fostul ei iubit, Ion Vinea. În ce priveşte raportarea lui Petru Dumitriu la creştinismul propriu-zis, fiindcă rugăciunea alcătuia o permanenţă a vieţii lui, trebuie să observăm că n-a identificat niciodată rugăciunea cu credinţa în Dumnezeu. Acesta era un partener de dialog, un stăpân căruia îi ceri să te ajute. Dar nu de la el pleacă totul şi nu la el se întoarce totul în final. Omul, umanitatea, viaţa pe planeta Pământ sunt altceva. Pentru tot acest ansamblu răspunzători sunt chiar oamenii. De altfel, nexus explică chiar ce credea Petru Dumitriu despre viaţă şi despre pentagramă. E mai mult decât un text explicativ: este unul iniţiatic. Adevărul este că nu vrea să ignore nici o categorie posibilă de cititori, face tot ceea ce depinde de el pentru a-i capta pe toţi. În anul 2000 Petru Dumitriu mi-a cerut să-i fac rost de o fotografie a lui cu Henriette Yvonne Stahl. Nu uitase că ea i-a deschis calea spre modelul magic. Şi nu discut aici coordonata maternă sau intelectuală care se adăugau acestui model, ci numai faptul că modelul magiei albe i-a condus paşii până la sfîrşit, l-a ajutat să supravieţuiască, dar, în final, l-a şi distanţat de lume, l-a ajutat să-şi ia rămas bun de la ea. În sens magic vorbind, Petru Dumitriu a sfârşit prin a intra în propria sa pentagramă, în propria sa lume, aşa cum pictorul chinez antic a intrat în prorpiul său tablou, pentru totdeauna.

66 Este descrisă clădirea ziarului „Universul”, care avea tipografie la subsol, devenită după război clădirea „Informaţiei Bucureştiului”, ca şi sediul a numeroase ziare.

67 Portretul este al lui Paul Georgescu.

19. Incognito

68 Apărut în „versiunea franceză a autorului” cu titlul *Incognito* la Editions du Seuil, Paris, 1962; ediţia a II-a, Livre de Poche, Collection Pluriel, 1973; ediţia a III-a, Editions du Seuil, 1983. În româneşte: Editura Univers, 1993. Pentru ediţia de faţă textul românesc tradus de Luminiţa Brăileanu şi Delia Vasiliu a fost revăzut de autor. În această prefaţă autorul confirmă faptul că a scris textul iniţial în româneşte. Mie mi-a mărturisit că l-a rupt după ratarea Premiului Goncourt pentru faptul că pe volum e scris „versiune franceză a autorului”, iar premiul se acordă pentru cărţi scrise direct în franceză. Evident, ca şi în cazul altor autori români care au candidat la acest premiu, juriul a avut grijă să nu compromită bunele relaţii ale Franţei cu ţara de provenienţă a autorului, acest lucru implicând şi un acord politic. De altfel, o analiză serioasă, astăzi, a poziţiei Franţei, ca şi a poziţiei celorlalte ţări din Uniunea Europeană faţă de emigraţia ţărilor candidate (în Franţa şi celelalte ţări ale Uniunii) din trecut ca şi din prezent, nu s-a făcut, deşi ar fi extrem de utilă pentru stabilirea căilor de urmat în relaţiile viitoare. În plan cultural, fireşte, dar nu numai în plan cultural. Aici şi numai aici este locul unde cititorul român poate vedea cum scria Petru Dumitriu direct în franceză. Este un text rămas nepublicat, cu personaje care nu figurează în ale părţi, scris probabil pentru numărul aniversar al revistei „Europe”

dedicat României, dar netrimis, din moment ce revista nu publica titluri noi, ci doar traduceri din lucrări apărute. Nu ştiu cum sunau celelalte capitole, nici ce titlu avea întregul text, dar recunosc Bucureştiul şi mâna lui Petru Dumitriu, care deja îl citise pe Manuel de Diéguez şi pe Georges Poulet când făcea psihologia personajelor acestui text pe care l-am găsit în **Dosarul de Securitate** nr. 32:

Cap.II

"En marchant, Ana entendait son pas résonner clairement sur le trottoir. Elle se sentait légère, sans importance. Dans la rue, son pas avait quelque chose de nostalgique, la démarche d'un oiseau hissé sur des jambre hautes et fines, allant tranquillement dans une silence vide. Auprès d'Ana, Lucia Stavri, sa mère, avançait silencieusement.

La rue était déserte; enveloppée dans une lumière faible, transparente. Les instants arrêtés sur place flotaient dans l'air doux. La ville semblait morte.

Maintenant elle allait avec sa mère chez le dentiste, une fatigue, puis, en rentrant à la maison, une autre fatigue, l'attendait son professeur, une vieille et ennuyante demoiselle.

Les leçons, les longues journées, identiques... Ana essaya de ne pas penser.

Elles arrivèrent chez le dentiste, entrèrent et s'assirent dans le salon, sur un grand canapé en cuir. Lucia Stavri prit á côté d'elle sur une table, un journal.

Ana regardait la figure de sa mère, penchée pour lire le journal. Le visage avait une expression resignée. Ensuite Ana regarda la chambre froide et sombre, remplie comme toujours des même personnes ennuyées. Tout d'un coup Ana senti une révolte qui lui remplit le coeur. Avec évidence, elle désira un changement, quelque chose qui remplirait la monotonie dans laquelle lui semblait se perdre. Le fardeau de l'ennui lui sembla si lourde que ses yeux se remlirent de larmes. Tout lui semblait inutile, dépourvu du sens. Rien n'avait plus de joie. Déprimée, elle appuia longuement ses doigts sur ses yeux, afin de refraîchir et de contenir la brûlure des larmes retenues. Elle resta longtemps ainsi, les yeux fermés. Quand elle regarda de nouveau dans la chambre, elle vit auprès de la porte qui donnait dans le cabinet du travail du dentiste, assise sur une chaise haute, une jeune fille qui lui sembla extraordinaire. Ana n'avait encore jamais vu de pareil visage. La jeune fille était tellement étrange, qu'Ana resta petrifiée, le regard fixe. Le visage de l'inconnue paraîssait d'ivoire mat, et on le dit transparent. Elle avait des cheveux abondents, noirs, avec des reflets cuivrés, pareil au bois des violoncellos, coupés courts et ondulés. Les yeux, grands, verts, pâles, répandaient le calme méprisant et tranquille des animaux sauvages mis en cages. Les paupières s'abaissaient rarement sur l'immensité du regard et semblaient conscients de la valeur de leur mouvement.

Le regard s'arrêta sur Ana. Il était imobile, fixe. Il l'aurait cru envahi d'une pensée unique, lointaine et éternelle.

Ana reçut en plein visage le regard vert. Son coeur battit plus fort. Mais le regard s'éloigna, négligement. Tout se tranquillisa, comme le soir au coucher du soleil tout s'apaise.

Ana se sentit troublée.

- Maman, murmura-t-elle en se penchant légèrement.
- Oui.

- Dis moi, chuchota Ana, respirant à peine, la jeune fille qui est là bas assise est très belle, n'est pas?

Lucia Stavri regarda la personne qu'on lui designait. Puis elle se retourna discrètement vers Ana et lui répondit avec le même chouchotement velouté:
- Oui, très belle, mais surtout étrange.

Jamais Ana n'avait soupçonné qu'il put exister un pareil visage et surtout un pareil regard. Le regard de la jeune fille était surnaturel... Longtemps après, l'inconnue releva les paupières, promena son regard de tous côtés, puis de nouveau le posa sur Ana. Ana attendait ce regard. Elle l'avait attendu, appelé presque. Et le regard d'Ana s'offrit entièrement à l'autre regard. Elle se sentait joyeuse, une vague de sang lui monta au visage... Une grande agitation l'envahit. Elle savait, elle était presque certaine qu'elle allait trouver un moyen pour s'approcher de cette jeune fille. Après quelques secondes, machinalement, elle chuchota à Lucia Stavri, sa mère, se penchant jusqu'à lui toucher l'oreille:
- Je voudrais lui demander l'adresse de son coiffeur, j'aimerais être coiffée co,,e elle : me permets-tu?

Lucia Stavri la regarda avec étonnement :
- Mais oui… fais comme tu voudra… mais quelle idée!

Ana ne bougea pas. Son coeur battait très fort.

'J'espère qu'elle ne de fachera pas. Elle n'aurait aucune raison de se facher, pensait-elle.' Mais Ana ne fit aucun mouvement. Elle voyait les mêmes allées et vennues silencieuses des clients. Le temps passait.

Plus tard, quand elle se léva et alla vers la jeune fille, elle le fit sans s'en rendre compte, avec des mouvements inconscientes, comme sous l'emprise d'une force supérieure.

Plus elle s'approchait, plus ce regard semblait changer, devenir pâle, et d'une transparence liquide, irréelle.
- Si céla ne vous dérange pas, murmura Ana, je voudrais beaucoup savoir l'adresse ve votre coiffeur.

Sa voix tremblait un peu.

Ana sentit se poser sur sa main une main fraîche et legère. La sensation de fraîcheur monta de la main vers le bras et glissa ensuite tout le long de son corps comme un frisson. La main ne bougeait pas. Elle tentait pénetrer tout l'être d'Ana et Ana se sentit auprès de cette inconnue comme elle ne s'était jamais sentie auparavant auprès de personne.
- Avec plaisir, repondit la jeune fille. Si vous voulez, nous irons ensemble ces jours-ci.

La main se rétira, mais à la place où elle avait reposé se prolongea une sensation légère et douce comme après un baiser.
- Merci, murmura Ana, en baissant les yeux. Elle se sentit profondement émue. Un élan généreux l'envahit.

La jeune fille lui dit encore:
- Si vous le voulez, venez d'abord me voir. Cela me ferait plaisir.
- Mais oui.
- Je puis vous donner mon adressse. Vous n'oublierez pas? Splaiul Regina Maria 7.
- Mais c'est tout près de chez nous. Le même cartier de Cotroceni.
- Vous demanderez Marta Veniamin Vrânceni.

- Mon nom e Ana. Ana Stravri.
- Ana… le nom vous va. Venez le plus tôt possible. Vers trois heures. Je vous attendrais.

Ana s'eloigna et réprit sa place. Sa mère la regardait, curieuse:

- Elle t'a donné l'adresse?
- Nous irons ensemble. Elle m'a prié d'abord d'aller chez elle à la maison. Elle m'a invitée.
- Oui, et quand?

La voix de Lucia Stavri etait devenue rude, froide.

- Après demain. Dimanche.

Ana avait entendu la voix de sa mère, elle avait vu son regard inquiet. Mais son triomphe, sa cetitude était trop grande pour s'arrêter. Sur sa main elle sentait encore la main de la jeune fille, rapellant la sensation d'une caresse, d'un baiser frais, et dans son âme cette même chaleur prête à tout sacrifier, cet elan qui clame le bonheur. l'Instant avait été merveilleux. Elle ne l'oublierez jamais… Une joie, une exaltation profonde remplit tout son être. Pourtant Ana demeura tranquille, car elle craignait le regard de sa mère. Après quelques minutes la jeune fille entra dans le cabinet de consultation. La porte se referma doucement. Après très peu du temps, la porte s'ouvrit de nouveau et la jeune fille apparut. Quand elle passa devant Ana, son regard vert glissa comme une caresse. Elle lui sourit en la saluant. Elle partit: son pas était doux, harmonieux, sérein.

Ana entra avec sa mère dans le cabinet du docteur. Le silence y regnait, on entendait seulement, de temps en temps, le bruit des instruments qui frappaient la table de verre. Lucia Stavri demanda brusquement:

- Docteur, qui est cette demoiselle qui vient de sortir?
- Mademoiselle Marta Veniamin Vrânceni.
- Elle a l'air intelligente. Habite-t-elle à Bucarest?
- Elle vient de passer ces derniers années à Predeal. A la montagne.
- Malade ?
- Peut-être. Les poumons à ce quîil paraît. Mais je crois que ce sont les nerfs. A part cela elle este d'une intelligence remarquable, originale.
- De quoi s'occupe-t-elle?
- C'est une chose assez confuse, répondit le docteur. Elle a etudié la musique, le piano a Leipzig, brillament paraît-il. Mais à présent, on me l'a dit, sa mère me l'a dit, elle voudrait finir ses études interrompus, le lycée, afin de pouvoir suivre les cours de médicine.
- Quelle âge a-t-elle ?
- Vingt ans, peut-être vingt deux ans.
- Et dans quelle classe est-elle?
- Je ne sais pas. Balivernes! Comment voulez-vous qu'elle étudie, qu'elle passe des examens quand, il y a quelques mois seulement, le jour ou sa mère l'a amené ici, elle marchait à peine, elle ne parlait et surtout ne donnait la main à personne. Aujourd'hui encore, après des mois, elle fait un visible effort pour faire ce geste. Toutes les fois qu'elle peut, elle l'évite.
- Pourquoi ne tend-elle la main à personne, s'étonna Lucia Stavri.
- Une réminiscence nerveuse, paraît-il. Du surmenage musical... Et depuis lors...
- Que sont ses parents?

- Sa mè a l'air tout a fait simple, répondit le docteur. Fille de prêtre de province, originaire de Braila. Le père est connu dans certaines cercles politiques. Liberal... Ils sont très riches. La jeune fille est vraiment tout a fait originale.
- On le voit.

Dans l'antichambre, pendant qu'elle mettait son chapeau, Anna se regarda avec attention dans la glace. Brusquement elle eut l'impression de se voir pour la première fois, de prendre pour la première fois connaisance de sa personne, de sa présence, à elle, Ana. Il pourrait lui arriver bien des choses dans la vie, mais elle restait la même, limitée par ses traits, marquée par le sceau de ses yeux, de son cou, de ses cheveux, de ses épaules. Elle porterait son corps, pendant toute sa vie. Habit, santé, sentiment, âge ne seront que des choses secondaires, des choses superficielles, qui ne pouront jamais changer ce qui existait et ce qui se nommait Ana.

Ana eut un mouvement, un mouvement de recul, on aurait dit qu'elle voulait se préserver, prévenir une souffrance... Subitement elle etait devenue consciente et responsable.
- Ana, ne vient-tu pas? Que fais-tu là?
- Tout de suite, maman...

Quand elle se retrouva, beaucoup plus tard, à travers les rues familières, avant de reprendre le fil de ses idées, elle comprit qu'il s'etait passé, pour elle quelque chose d'extraordinaire. Au centre de sa pensée flotaient les yeux de lumière verte, le regard de marta Veniamin Vrânceni.

C'est à peine maintenant qu'elle se rappelait la paleur de ce visage au front étroit come celui des statues egyptiennes, lourd des pensées étranges, fatales. La ligne des sourcils était amplement deployées, unie au milieu, puis s'eloignant comme les ailes des oiseaux... Marta. "

[69] Pentru această versiune autorul a căutat o cale de a opune printr-un titlu cele două mari direcţii ale textului: ce-au fost şi ce-au devenit comuniştii din România. El a notat, cu cerneală roşie, la începutul romanului, la p. 11: *Capitolele numerotate cu 1, 2, 3 vor avea subtitlul Adineaori, cele cu I, II, III Odinioară*. Mai departe, la p. 396, scrie din nou: *ar trebui găsit un tertip tipografic, sau un subtitlu general al capitolelor I, X, XXX etc. şi altul pentru 1-30 etc sau două subtitluri, „trecutul depărtat" - „prezentul de acuma"?* Am dat prin urmare titlul *Acuma* tuturor capitolelor numerotate cu cifre arabe, lăsând cifrele ca paragrafe, aşa cum procedează Petru Dumitriu în toate cărţile, subsumând mai multe paragrafe unui titlu generic, iar titlul *Odinioară*, alături de titlul care exista în textul francez (numai pentru paragrafele I-V (dar aducerea aminte se referă, în fapt, la toate paragrafele notate cu cifre romane) *Ca să-mi aduc aminte*.

[70] Tacitus (Publius Cornelius) din *Istoriile* (Historiae) căruia sunt extrase pasajele citate de Petru Dumitriu n-a fost ales întâmplător, nici el ca istoric şi nici lucrarea lui. Avea rădăcini etrusce (la origini traci din insula Lemnos, fondatorii Romei, migrați cu mult înainte de venirea latinilor, care i-au înfrânt abia în secolul al II-lea îH). Înainte de a-şi scrie lucrările, acesta fusese consul în Asia, avea o imagine asupra unei lumi ai cărei urmaşi îndepărtaţi tocmai ofereau un model social-politic României, ca şi Estului în totalitatea sa. În plus, Tacit avea imaginea lumii creştine din veacul I d.H., o lume a începuturilor, dar în care puteau fi văzute, in nuce, toate încordările, tensiunile şi dezbinările viitoare. Decadenţa Imperiului Roman începuse, fiindcă

Istoriile lui Tacit încep imediat după domnia lui Nero. De altfel, paralela între nebunia perioadei fasciste a Europei şi nebunia perioadei lui Nero trebuie să fi contribuit la alăturarea acestor doi timpi ai lumii europene, ca şi decadenţa lumii romane post-Nero (teroarea de sub Diocleţian). Şi mai există un temei pentru care tocmai Tacit a fost modelul ales de Petru Dumitriu: naraţiunea lui tratează istoria nu doar ca pe o înlănţuire logică, seacă, de cauze şi efecte, ci, precum predecesorul său, Thucydides o tratează ţinînd seama de factorul uman, de datul psihologic în modificarea traseului istoric. În trecere fie spus, Thucydides e numele dat de greci, dar el se numea Orolos (un fel de Auraru!), era trac și avea o mină de aur în Trakia. Ceea ce a scris se referă chiar la rădăcinile alungării pelasgilor și tracilor din Peloponez de nou veniții greci. Aceștia au fugit și au edificat, în Peninsula Italică, Graecia Magna. Aceste referințe peste timp dau, pe de o parte, mare dramatism, crează surprize, „literaturizează” evenimentele, iar pe de alta permit judecăţi, concluzii filosofico-morale cu privire la cele întâmplate în blocul civilizației stră-valahe și, mai nou, românești. Exact acesta este şi modelul romanului *Incognito*. În sfârşit, mai există un temei pentru care Petru Dumitriu l-a ales pe Tacit. Din cele 14 cărţi ale *Istoriilor* acestuia, s-au păstrat doar patru şi jumătate. Dar, semnificativ, printre textele păstrate există unul care descrie drumul armatei romane danubiene dinspre Dunăre spre Roma (Urbs – Cetatea Roma, Rum în etruscă, la fel ca în rum-ân, centrul lumii civilizate), avându-l în frunte pe Vespasian, care urma să-şi cucerească tronul în luptă. Simbolic, era chiar traseul pe care credea că l-a urmat scriitorul, plecînd de la Dunăre, către Urbs – Parisul, noul centru al lumii civilizate, după părerea lui. În sfârşit, se cuvine să menţionez o chestiune de tehnică scriitoricească pe care Petru Dumitriu o inaugurează aici „plena conscientia”, deşi o folosise încă din *Euridice - 8 proze*: tratarea pe orizontala textului literar a unor timpi istorici diferiţi, în intenţia de a universaliza chestiunea prezentă. Acest procedeu, care se va adânci cu timpul, în toate prozele sale occidentale (dar mai ales în *L'Homme aux yeux gris* şi *Les Amours singulières*), pur şi simplu îl singularizează în literatura română de până la el. Şi probabil că și în aceea franceză.

[71]Referirea la mamă îi evocă involuntar volumul de debut, *Euridice - 8 proze*, unde chipul mamei apare ca Niobe. Vezi vol. I al ediţiei, nota nr. 275. Acolo mama apare ca Niobe, iar Elisabeth-Charlotte ca Euridice, în vreme ce personajul auctorial are diverse nume, inclusiv Sebastian (Românu). Sebastian, este de altfel o trimitere la Sfântul Sebastian, cel pedepsit cu săgeţi pentru nimic altceva decât pentru faptul de a-şi fi dezvăluit esenţa. După cum Erasmus era Erasmus din Rotterdam, umanistul, cel care a supravieţuit abjurând, dar fără să-şi trădeze, nici el, până la urmă esenţa. Cristian nu este decât creştinul, Christus, patimile pământene ale personajului le repetă pe ale înaintaşului, fiul lui Dumnezeu. Iar Filip, nume grecesc, este al tatălui lui Alexandru Macedon, cel care a iubit deopotrivă bărbaţii şi femeile, s-a căsătorit cu sora sa, a cucerit lumea şi a pierit tânăr şi copilăreşte. Acestea sunt d”direcţiile” împătritului personaj auctorial Ionescu, nume anonim dar românesc, simbolic pentru orice român chiar prin mulţimea nedefinită la care se referă.

[72] Malvolio este „puritanul” din comedia lui Shakespeare *A douăsprezecea noapte sau Cum vă place* (Twelfth Night or What you will), de care ţi-ar veni să râzi, dacă personajul n-ar fi de plâns prin caracterul său rectiliniu. Personajul definit ca Malvolio este Leonte Răutu. O dată în plus, folosind modele literare preexistente (ca Euridice,

Niobe, Sfântul Sebastian, evenimente din Imperiul Roman etc) Petru Dumitriu generalizează asupra propriei sale epoci prin faptul că oferă o paralelă între prezent şi diverse momente trecute dar asemănătoare cu acest prezent. Repetabilitatea istoriei, pare să ne spună, ar trebui să ne dea de gândit – asta pe de o parte – iar pe de alta, ar trebui să ne permită corecţii de parcurs. De altfel, tot *Incognito* a fost gândit – chiar fuga autorului din ţară spre a scrie această carte fost gândită – ca „vizualizare" de către lumea Occidentală asupra propriilor sale erori în ce priveşte Estul Europei şi ceea ce se întâmpla acolo. Reacţia însă la impactul Occidentului cu acest mesaj – şi cu altele de acest fel, pentru că Petru Dumitriu aparţine primului mare val de emigraţie din Est către Vest, n-a fost un caz izolat – nu poate fi numită altfel decât orbire (în sensul lui Elias Canetti). Zeci de ani încă Occidentul avea să crediteze socialismele răsăritene, a căror degradare o semnalase Petru Dumitriu în 1962, prin *Incognito*. Iar faptul că această carte şi acest autor rămân o piatră de hotar premonitorie a veacului XX, prin tot ceea ce istoria contemporană a atestat deja ca evoluţie a lumii Estice şi a „socialismelor" ei, nu mai poate fi negat de nimeni. În vreme ce, pentru aprecierea fenomenelor care se petrec astăzi în Est, de multe ori, măsura Occidentului în judecarea lor, rămâne aceeaşi veşnică emigraţie intebelică. De parcă putem judeca prezentul cu măsurile trecutului, de parcă toate întâmplările contemporane n-ar fi avut cauze interne care au schimbat faţa acestor ţări, de parcă poţi judeca veacul XXI cu măsurile de la jumătatea veacului XX şi cu măsurile războiului rece. Mă refer, evident, mai ales la judecarea cazului în speţă: Petru Dumitriu.

[73] E foarte interesant ce profunde şi bine documentate sunt afirmaţiile lui Petru Dumitriu. El citează aici din *Creanga de aur* a lui Leo Frobenius. A fost intresat, citind-o, de spaţiul geoto-dacic, mai vechi în ordine civilizaţională decît cel grec (de la final de paleolitic şi început de neolitic). Zeul-lup a fost dus în peninsula grecească de triburile dorice şi ionice, care au emigrat, la origini, dinspre nor-est.

[74] Dacă evocăm chiar volumul I al acestei ediţii, unde, în articolele din presă, era citat Proust, trebuie să observăm două lucruri: că Petru Dumitriu citise acest autor cu toată seriozitatea, desprinsese lecţia literară şi filosofică a *Timpului regăsit*, chiar dacă, în presă, „trebuise să ia atitudine" faţă de un autor „burghez". Dar, nu mai puţin, rămâne important faptul de a-l fi semnalat literaturii române cu mult înainte ca el să fie tradus, de a fi încercat să păstreze sincronizarea fenomenului românesc cu cel universal. De altfel, citările unor astfel de autori au şi alcătuit, în timp, o mare parte a inventarului de autori contemporani din literatura universală care s-au tradus în româneşte. S-ar putea spune că Petru Dumitriu a oferit literaturii române, în articolele lui, proiectul unei „biblioteci universale". Ceea ce nu era deloc puţin.

[75] Aici Petru Dumitriu a reformulat textul, readucând în memoria cititorului acel pasaj din *Paella* şi *Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica* intitulat chiar *La marginea oraşului*. Vezi mai sus notele 23 şi 40.

[76] Petru Dumitriu a înlocuit cuvântul infern cu Iad, pentru a restabili unitatea de fond a *Colecţiei..*. Iadul este, ca termen, un „nexus" care trimite în primul rând la *Coborâre în Iad* şi indică în ce fel sensul „Iadului" s-a schimbat în timp. Vezi mai sus şi nota nr. 7.

[77] Peisajul şi călătoria pe vagonul trenului amintesc de nuvela *Vântul de martie*, din *Cronică de la câmpie*. Dar abia odată cu acest text trebuie să constatăm că descrierea este bazată – probabil – pe experienţa personală a autorului, care a fugit la Bucureşti în acest fel, în 1944, după ce casa părintească de la Baziaş fusese dărâmată de nemţii în retragere pe Dunăre.

[78] Chiar Petru Dumitriu fusese în delegaţie în China, iar la întoarcere tradusese din poetul chinez Tu Fu, din dinastia Tang (care începe în veacul al VII-lea). Tuşa autobiografică este clară. Vezi vol. I al acestei ediţii, poemele lui Tu Fu şi încadrarea lor, de către Securitate, ca acţiune subversivă, favorabilă mişcării de revoltă maghiare din 1956.

[79] Este portretul Anei Pauker.

[80] Nu numai Thucydides şi grecii antici, nu numai Tacit, nu numai marile repere filosofice sunt puse să contribuie la ceea ce numeam „universalizarea chestiunii prezentului", ci şi civilizaţia Chinei vechi. De altfel, Petru Dumitriu n-a fost singurul (atunci) care a comparat comunismul din ţările Europei de Est cu imperiile orientale.

[81] Şi acesta este un „nexus". Momentul demonstaţiei din Piaţa Palatului pentru preluarea puterii mai este privit şi din perspectiva lui Panait Petre, Constantin Andreica, a Vorvorenilor, atât în *Cronică de familie* cât şi în *Colecţie*... *Incognito* se prezintă în acest fel ca o adevărată „interfaţă" a istoriei deja scrise în cărţile româneşti ale autorului. O nouă perspectivă, un nou punct de vedere menit să completeze, să întregească istoria veacului XX din perspectivă românească.

[82] Confederaţia Generală a Muncii.

[83] Vrata este un sat prezent în *Cronică de la câmpie* şi *Cronică de familie*. Acolo, la 1907, fuseseră răscoale ţărăneşti, iar ţăranii fuseseră duşi la moarte şi la temniţă de jandarmi. Modelul satului pare să fie al unuia de pe lângă Orşova, în vreme ce Dobrunu a avut ca model Slobozia Mândra, celebru în istorie pentru amploarea revoltelor ţărăneşti de la 1907. Am comparat descrierea satului din roman cu aceea dintr-un reportaj publicat în 1957 cu prilejul comemorării răscoalei de la 1907 şi geografia lui (conacul, casele, uliţele, probabil şi numele de familie) sunt ale acelui sat. Este interesant însă de observat care este noul context istoric în care apare nominalizat satul şi în care apar din nou, de această dată, miliţia, Securitatea.

[84] În 1962, când a apărut această carte, Petru Dumitriu era complet şi definitiv structurat ca scriitor. Ultimul său text, rămas inedit, *Non Credo, Oro*, pe care mi l-a dat (de fapt mi l-a dat doamna Françoise Mohr în prezenţa autorului) în dactilogramă în limba engleză, iar eu, cercetând toate manuscrisele din acel moment (anul 2000) ale autorului, am găsit pagini de manuscris ale ecestui eseu cu dedicaţia „To my country", dovedeşte acest lucru. Ideea unui „dincolo de" abia prefigurată în *Proprietatea şi posesiunea* (scoicile care, strigând de durere, învaţă să meargă pe nisipul plajei în întâmpinarea morţii), devine limpede în *Incognito* şi dominantă după toată existenţa occidentală a autorului. Reproduc aici trei scrisori de la sfârşitul vieţii

lui Petru Dumitriu, care sunt edificatoare pentru acest text şi pentru sentimentul cu care a părăsit lumea. Toate mi-au fost adresate. Prima este din 30.11.1999[I]:
Dragă Doamnă şi prietenă, iată primele pagini din a treia versiune. (...) Trimit fotocopie la „Steaua” (50 de ani dela numărul 1). (...) Petru Dumitriu

Non credo – rogo te, Domine, Deum meum
Nu cred, mă rog ție, rogu-te, Doamne, Dumnezeul meu

Întâi, pe scurt, spre lămurirea cititoarei, cititorului şi tinerei cititoare şi tânărului cititor

1

Stimaţi cititori, stimaţi prieteni, paginile ce urmează sunt o faptă prietenească, de ioubire de oameni – şi anume, Domniile Voastre, fiecare din dumneavoastră. Ce urmează a fost trăit de mine în ultimele trei sferturi ale secolului al douăzecilea şi a dus la o înţelegere a vieţii şi a lumii, pe care nici n-am visat-o şi care m-a ajutat dela prima rugăciune, când aveam probabil vreo şase ani, şi până astăzi, în clipa asta, când am şaptezeci şi cinci, şi am trăit, după cum se va vedea, vreo opt-nouă, zece vieţi, una după alta, şi toate la o laltă, una şi aceeaşi.

Le voi povesti şi discuta şi ananliza una după alta, în capitole succesive, fiecare o poveste în sine, cu titlul său, şi cu personajul său – subsemnatul, sluga dumneavoastră, care caută să nu vă plictisească nici pe dumneavoastră, nici pe sine însuşi, nici pe mine însumi. Permiteţi-mi această fantezie, şi iertaţi-mi suceala, care caută să ne scutească de oboseală, pe Domniile Voastre precum şi pe mine însumi, sau de măcar o umbră de plictiseală, pe Dv. la citit, pe mine la scris.

Am avut o viaţă smucită dela Răsărit la Apus, din tot felul de greutăţi şi încercări, în tot felul de alte nebunii şi întristări şi bucurii înşelătoare şi dezmeticitor-întristătoare – dar toate acestea, luminătoare, limpezitoare, călăuzitoare spre acest sfârşit de viaţă înseninat şi chiar rodnic (rodul e ceea ce citiţi aicea), şi, după atâtea încercări, şi dacă aşa va fi voia lui Dumnezeu, împăcat cu viaţa şi cu bătrâneţea şi cu moartea, cu totul universal vădit nouă tuturora, şi cu Nimicul necunoscut de nici unul dintre noi.

Dumnezeu să vă binecuvânteze.

Al dumneavoastră scriitor,

Petru Dumitriu
Metz, 8 mai – 28 noiembrie 1999.

A doua scrisoare îmi este adresată și e datată 31.12.1999:

Scumpă Doamnă şi dragă prietenă,

Înainte de a începe noua pagină a celei de-a 3-a versiuni, cea originală, româneşte, a lui NON CREDO, ţin să-ţi propun o serie de idei pentru conlucrarea noastră la NON CREDO. Sper să vă placă şi să acceptaţi programul.
1) La scrisoarea din Compiègne[I], din 28.10: ideea unei cărţi de memorii, pe care o găsesc în zisa scrisoare, se întâlneşte cu a mea, a unei cărţi autobiografice şi de ficţiune, care dospeşte,[II] în cazul meu de câţiva ani de zile şi pe care o voi aşterne în NON CREDO.[III]

2) „Scylla şi Charibda" – mai exact. Charibda, dacă nu mă înşel? Ideea îmi place: între Est şi Apus, trecut şi viitor, sens şi non-sens. De acord.
3) NON CREDO: 1- pe româneşte caută şi găseşte un editor român acceptabil. Este unul cu o firmă cu nume latin, dacă nu mă înşel: intelectual subţire.[IV] Mi-ar plăcea. Alţi editori ar fi Ion Vartic la Cluj şi Marta Petreu a sa soţie) şi pentru publicarea de pagini alese din NON CREDO, lunarul „Steaua", Cluj (Aurel Rău) şi urmaşul, „Apostrof"-ul d-lui Vartic, tot Cluj. Dar cel mai interesant va fi oricare editor dispus să-mi avanseze 100.000 de franci pe an, cel puţin primii doi ani. În schimb va avea venitul de la NON CREDO pe româneşte şi poate în versiunile franceză, engleză şi germană, pe care le voi scrie anul ăsta (1960[V]), indicându-ţi editurile franceză, engleză (plus USA) şi germană cu care am avut legături de când sunt în Occident şi chiar înainte.
4) Postfaţa D-tale o traduc pe franţuzeşte, englezeşte şi nemţeşte[VI](...). Ale D-tale 50 p. fiind bio-bibliografice, pentru care îţi stau la dispoziţie oricând.
5) Alătur prezeţei dactilografiate de D-ta şi ciopârţite de mine, spre a le intercala, unele corecturi şi nuanţe.
6) Abia aştept să ne revedem. Eventual pe aici, dar sigur în ţară în 2001 sau 2002.

A treia scrisoare este din 10.11.2000, orele 02, care deja înglobează proiectul menţionat la nota[VII], într-unul şi mai larg. O reproduc în întregime, fiindcă este deopotrivă un document despre sfârşitul lui Petru Dumitriu, ca şi despre ultimul lui proiect literar:

Scumpă Doamnă şi prietenă, nu pot dormi, pregătesc textul „nostru". Am avut o zi teribilă, nu de îndoială, nu de pierdere a „credinţei" – descoperirea mea e că ne putem ruga „orbeşte", simplu, dincolo de orice limită, de orice fel – ci de deprimare, de lipsă de elan, avânt, energie, simţindu-mi puterile scăzute de vârstă, de viaţă, de ideea viitorului – muncă la manuscris în patru limbi, face 4 ori 200 sau 250 de pagini, plus colaborarea cu D-ta, traducerea textului, în franceză numai dacă doreşti, căci ştii franţuzeşte la fel de bine ca mine, dar încă şi în engleză şi germană, mă simţeam mort, stins, fără nici o putere – după care mi-am revenit în fire şi iată-mă la lucru[VIII]. Sper să-ţi trimit tot textul până la 1 sau 15 martie, dar nu mă mai opresc. Fii, te rog, binefăcătoarea mea şi pune ordine în ce-ţi trimit. Îţi promit să-ţi fac cadou o maşină de scris cu toate literele şi semnele limbii române! Din prima plată a editurii! Sărut mâna şi te binecuvântez, al D-tale P.D.

Tabla de materii

Partea întâia. Cele trei lupte cu...

[I]Eram atunci, în 1999, în Franţa, la Compiègne pentru un an și filmam pentru emisiunea de pe TVR 1, *Café Corso*, în cadrul programelor de intrare a României în Uniunea Europeană. M-am dus și la Metz şi astfel a început corespondenţa cu Petru Dumitriu. Apoi, în anul următor, am mai fost la Compiègne pentru trei luni și l-am vizitat din nou. Am stat o săptămână la Metz, i-am văzut manuscrisele, le-am clasat și am lucrat la proiectul ediției de *Opere*.
[II]Autorul avea un sumar „de lucru" al acestei viitoare cărţi, ultima la care lucra. Vezi mai jos nota IV.

Câteva cuvinte înainte
I. Încă fără titlu
II. Prima şi ultima lecţie
III. Nu cred, mă rog Ţie, Doamne Dumnezeul meu (meu, meum? mai bine nostrum?)
IV. Prima cutremurare, prima izbândă, victoria umilinţei.

Partea a doua

Şaptezeci sau şaptezeci şi unu de ani de istorie a duhului, a minţii şi inimii, către Domnul Dumnezeul nostru.

1- Explicaţia pseudonimelor autorului cărţii şi personagiilor povestirilor[VII] autobiografiei spirituale – duhovniceşti? – a autorului. 2, 3, 4, etc., până la 8, 10, maximum 12 capitole.

Partea a treia

Dincolo de cunoaştere şi necunoaştere, de credinţă sau de necredinţă, o evlavie pentru veacul şi mia de ani ce încep acuma[VIII].Ca finală şi contrapondere la celelalte părţi al *Colecţiei...*

[85] Aluzia la cartea cu acelaşi titlu a lui Franz Kafka este evidentă.

[III]Se referă la Editura Humanitas și Gabriel Liiceanu, care însă a declinat oferta.
[IV]NON CREDO aşa cum am primit-o datează din 1994 şi nu conţine înglobat, încă, proiectul despre care e vorba în această carte. El aparţine chiar ultimilor ani de viaţă ai autorului, când, reconciliat cu ţara lui, se gândea să lase românilor un ultim mesaj despre experienţa unui om din această ţară călător prin lumea veacului XX. Dar, într-una din scrisori, mi-a trimis un sumar de titluri de capitole probabile. Iată-l: *PETRU DUMITRIU - Proze autobiografice* de PETROF DIMITROF: I Paleolog Dompetre; II Putere Degeaba;III Polemon Dellaguerra; IV Paşnic Dispreţ (Pacifico Doble, Paisible Doublefan); V Putregai Diabetik; VI Preţuit Deloc;VII Persoană Desrădăcinată; VIII Pribeag Dement;IX Proteu Drăculea; X Pietrangelo Demetrios; XI Plurilingve Datdedraku; XII Petru Doamneţiu." Acest text mi-a fost trimis pe 31 ianuarie 2000.
[V] Interesantă eroare de datare! 1960 a fost anul fugii din România.
[VI]A văzut textul meu de prezentare la *Paella*, publicat în suplimentul „ABC" al ziarului lui Ion Cristoiu, „Azi", din 10 august 2000.
[VII] Am văzut manuscrisul acestor povestiri pe masa lui Petru Dumitriu. Erau 3-400 de file format A4, legate cu spirală, coperta gălbui,. prima transparentă. Pe prima pagină era scris numele autorului şi titlul: *Des nouvelles imminentes* (Ştiri urgente). Pe prima pagină textul începea astfel: „Ils s'aimaient. Elle et lui s'aimaient." Am filmat volumul şi pagina respectivă, dar mai mult n-am reuşit să văd, Petru Dumitriu arăta proiecte, dar avea superstiţia să nu arate texte pe care le considera nefinalizate. Mie textul mi-a amintit de dragostea lui pentru Françoise Mohr. Acel început figurează în *Les Amours singulières*.
[VIII]Trebuie evidenţiat faptul că, deşi scriitor al veacului XX prin totalitatea mesajului operei, Petru Dumitriu voia să împingă mai departe în timp sensurile operei, să-şi construiască – dacă timpul i-ar fi permis, un nou chip, de „începător" al mileniului trei.

[86] Vindecarea umanităţii prin iubire apropie acest mesaj al lui Petru Dumitriu de mesajul lui Marin Preda din *Cel mai iubit dintre pământeni*: „dacă dragoste nu e, nimic nu e.”

[87] Bun cunoscător de latină, Petru Dumitriu ţine să ne explice până la nuanţă titul cărţii (care se constituie în parte În latină, atât *ignotus*, cât şi *incognitus* înseamnă necunoscut. Forma în –o este adverbială: cel necunoscut. Dar, în vreme ce *ignotus* are şi sensul de obscur din pricina prea marii noutăţi, *incognitus* înseamă necunoscut prin nerecunoaştere, prin orbirea celor din jur. Se referă la ooferta către Humanitas şi Gabriel Liiceanu, care însă a declinat-o.

[88] Şi aici găsim un „nexus” care face legătura cu restul *Colecţiei..*. Este povestea ţapinarului Moldovan, care scoate din ţară pe voluntarii pentru războiul civil din Spania. Personajul este tatăl lui Andrei Moldovan, ajuns luptător în Spania. Celălalt fiu al lui Moldovan tatăl, Ion, a fost ucis de chiaburii din sat (*Moartea unui om fără acte de identitate*, *Paella*).

[89] În paginile publicate în „Apostrof” Petru Dumitriu aminteşte despre acest personaj, un comunist francez venit în vizită în România, fără să-l nominalizeze. Aminteşte despre faptul că nimeni nu vedea şi nu auzea nimic trecând pe lângă gardurile cu sârmă ghimpată ale lagărului deţinuţilor politici care lucrau la Canal. A spus-o deci încă din 1962, din *Incognito*, fără ca să-l fi auzit cineva din Franţa. Cu alte cuvinte, Petru Dumitriu spune, apăsat, că în 1962 se ştia despre ceea ce se întâmpla în Est, dar nimeni - nici măcar stânga politică – nu făcea nimic. Dimpotrivă, guvernele oficiale erau susţinute în detrimentul „vocilor” care semnalau că democraţia a fost călcată în picioare. Pun pe seama acestei atitudini remanente faptul că şi astăzi unei voci de dimensiunea aceleia a lui Petru Dumitriu i se pune surdină, el fiind primul – şi la data aceea, 1962 – singurul român provenit chiar atunci din România, care a strigat lumii ce se întâmplă.

[90] Ca să înţelegem exact sensul cuvântului „Asia” în proza lui Petru Dumitriu, trebuie citit romanul – pe care nici măcar n-a îndrăznit să-l semneze cu numele în clar, ci l-a semnat cu pseudonimul Pierre Travel – *Le repos ou l’Asie intérieure*, Editions Julliard, Paris, 1969.

DICȚIONARE

[1] Cele două dicţionare, de nume proprii şi de locuri, au fost alcătuite pe baza următoarelor texte (am subliniat prescurtările pe care le-am adoptat pentru ele): *Cronică de la câmpie (1. Vântul de martie, C.c.-V.m. 2. Duşmănie C.c.-D., 3. Bedros din Bazargic C.c-B.B., 4. Nopţile din iunie, C.c.-N.i.), Învăţătură de minte Î.m., Vânătoare de lupi V.l, Drum fără pulbere Dr.f.p., Pasărea furtunii P.f., Cronică de familie C.f., Adolescenţii A, Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane C.B., Romanticii R., Incognito I.*

LABORATOR EDITORIAL

Declarație de intenție

Așez aici, la sfârșitul cărții, o atestare a muncii editorului, aceea care a dus la apariția celor trei volume de *Opere* selecționate din creația lui Petru Dumitriu. Motivațiile acestui gest sunt următoarele:

• meseria de editor a dispãrut cu desãvârșire. Iar fãrã ea un individ (fie cercetãtor sau cititor obișnuit) nu poate înțelege mișcarea prin timp nici a autorului, nici a națiunii cãreia aprține și nici a țãrii (în sens larg a culturii) sale. Astfel, civilizația însãși creatã odatã cu Europa Națiunilor de dupã rãzboaiele napoleoniene (încheiate prin Tratatul Puterilor beligerante din 1815, de la Viena) se prãbușește prin ignoranța care țâșnește ca un gheizer din chiar miezul sãu. Cred cã avem de-a face cu un demers cultivat atent în acest sens de forțe care se considerã proprietarii și coordonatorii viitori ai globalizãrii planetare. Ele țin, mai ales, de o idee nouã despre democrație, în lumina cãreia echilibrul nu se stabiledște între pãrți (stânga/dreapta), ci una (dreapta, nu de puține ori cu accente neonaziste conduce întregul) și nici între țãri.

• Petru Dumitriu, autorul despre care e vorba în toate aceste pagini, a fost el însuși o punte care a funcționat de la jumătatea până la sfârșitul veacului XX între paliere diferite ale Europei și ale civilizației în sens larg, astfel încât trebuie sã privim demersul lui ca pe unul simbolic pentru România, ca și pentru direcția civilizației occidentale. Cu prilejul vizitei la București, din 1968, De Gaulle însuși a atins subiectul, spunînd cã Petru Dumitriu ar fi trebuit sã apere **de aici** valorile stângii și ale identității din interiorul Europei Națiunilor și nu plecînd în Occident.

• Munca de editor este extrem de migãloasã, nu se poate merge cu jumãtãți de mãsurã, nu se poate trișa. Dar beneficiile obținute cred cã sunt unele de fundament pentru a face ca identitatea profundă a autorului investigat, a națiunii române în ansamblul ei ca și a fiecãrui om care gustã actul cultural sã traverseze timpul dincolo de vârtejurile de orice fel ale vremurilor.

• Prezentarea tuturor materialelor, pe capitole, s-a făcut, pe cât posibil, în ordine cronologică.

Ecaterina Țarãlungã
București
aprilie 2023

Corespondență

1. Scrisori primite și adnotate (redare în cursive) de Jean Pierre Thomas SJ de la Petru Dumitriu

Je suis à l'époque en train de terminer ma thèse de doctorat de philosophie à La Sorbonne, mais j'habite à Reims. J'ai alors 23 ans et je viens de rencontrer Petru Dumitriu pour la première fois

Francfort, le 21 juin 1981

Cher Jean-François Thomas,

merçi pour votre bonne lettre. Je suis heureux de savoir que vous êtes résolu à entrer en religion et encore, dans l'Ordre qui a mon admiration et ma sympathie plus encore que les autres. Mon père spirituel, mon meilleur ami est un Jésuite, le P. Jean Nicod de Nôtre Dâme de la Route, à Fribourg, Suisse. Vous compléteriez la joie que j'ai de vous savoir entrer dans cette admirable société d'êtres, en prenant contact avec lui: il anime des sesions d'analyse de soi et pour apprendre à croitre en soi-même pour les autres, j'y ai participé en mars et ç'est peut être le plus important évènement de ma vie, en deça de ma première communion à l'âge adulte - egalement à N.D. d.l. R., et egalement en mars… J'en parle un peu dans mon article *Vivre en réseau* publié il y a deux mois dans "Panorama Aujourd'hui".

Bien entendu, je connais Teilhard (beaucoup trop peu, mais assez pour voir en lui un des trois ou quatre penseurs les plus importants du vingtième siècle.) Je vous souhaite de devenir un bon biologiste, géneticien physicien ou humaniste, selon vos dons et vos inclinations. Et si vous préfèrez la philosophie, bravo. Ancilla theologiae, et celle-ci, ancilla orationis, lumen cordis. Vous me fériez plaisir de lire *Au Dieu inconnu* (Seuil), où je décris mon cheminement, du reste continué car j'ai dépassé, heureusement et grâces en soient rendues à Dieu le stade où je me trouvais lorsque je l'ecrivis il y a trois ans. Il ne faut pas le lire parce qu'il est de moi, bien entendu, mais parce qu'il décrit une avenue d'accés à la piété (chez moi toujours au sens fort du terme, le seul correct), ouverte à l'homme moderne. Bonne chance et en avant.

Que Dieu vous bénisse.
Votre Petru Dumitriu

Francfort, le 5 août, 1981

Cher Jean-François Thomas,

votre lettre m'a fait grand plaisir. Par vos remarques sur mon livre, dont l'un - le souvenir de Bloy - rencontre une observation de Jacqueline Piatier dans Le Monde d'il y a une quinzaine d'annés: elle aussi rapelait Bloy à propos d'un de mes livres.

Mais ne me tenez pas pour un converti: je n'ai pas fait de virage, de l'ncroyance à la foi; j'ai seulement approfondi, ou je suis monté en prolongement d'une évolution constante. Vous le verrez en lisant à l'occasion mon prochain ouvrage, qui paraîtra au Cerf en automne sous le titre *Zéro ou le point de départ*: j'ai été toujours pieux le Christ, mais j'étais ignorant et aveugle sur les vérités de la foi. Ce qui vous frappe, c'est sans doute le fait que je combats en lisière de l'Assemblée des chrétiens, dans le voisinage de l'incroyance, que je sens le besoin de secouer et d'éclairer. Je suis, à ma façon et selon mes moyens, un apologète et il faut être même alors que le „lien herméneutique" est au centre de la théologie: là aussi il faut croire contra Gentiles. Ce qui signifie aussi pro Gentibus, car c'est pour les aider: on les aime comme soi-méme, et on leur souhaite de savoir ce que l'on sait. Si par hasard cela vous était possible, j'aimerais que vous lisiez des livres qui m'ont beaucoup aidé: *Ceci est mon corps* du P. Manaranche S.J. (Seuil), *le Mystère du Père*, du P. Le Guillou O.P (Fayard), *La Résurrection et l'homme d'aujourd'hui* du Patriarche Ignace IV d'Antioche et *La Révolte de l'esprit* d'O. Clément et Stan Rougier (Storck) - et que vous me disiez votre impression sur ces très remarquables ouvrages. Avant ou après votre noviciat - le temps n'est pas si important que l'on croit. Car votre lettre m'a fait encore plus grand plaisit en m'apprenant que vous avancez vers votre destination. Je ne puis vous dire combien je suis heureux que des jeunes comme vous deviennent soldats du Christ. Marcel Légaut, qui me donne tant d'occasions de choquer, m'en donne aussi de l'approuver, entre autres lorsqu'il dit que les vocations religieuses - monastiques - sont plus importantes que toute autre chose pour que la chrétienté soit vivante et forte. Vous existez plus fortement que nous, les „civiles", vous priez plus fortement, vous donnez davantage, et je vous souhaite de recevoir encore davantage que nous.

Votre frère en Christ,
Petru Dumitriu

Je viens d'entrer, deux mois auparavant, au Noviciat des Jésuites à Lyon.

Francfort, le 8 décembre (1981)

Cher Ami,

votre lettre m'a fait très grand plaisir et je vous remercie de tout mon coeur. Je pense avec joie à vous, en train de vous exercer pour servir le Christ. Vous ai-je dit que j'ai lu, avec une extrème approbation, chez Marcel Légaut, dans un ouvrage dont je suis incapable de retenir le titre („pour l'intelligence du passé et de l'avenir", ce qui est un peu ridicule, „de la religion chrétienne"?): à savoir, qu'il est plus important, actuellement, qu'il y ait des vocations monacales, que diffusion de la foi chez les laïcs et secondement. plus important d'évangéliser les adultes que les enfants - les laïcs et enfants suivront. Vous κtes les hιros, les soldats de premiθre ligne: nous suivons votre exemple. (Je suis troublé et attristé par le cas du R.P. Pellecer, au Guatemala : après cent et quelques jours il s'est écroulé et a subi la volonté des tortionnaires. Jadis, les Jésuites ne se brisaient pas. Je suis moi-même trop faible pour avoir le droit de demander qu'un autre soit forte à ma place. Mais il m'est permis d'être attristé, en plus de la compassion pour la victime.

Vous me parliez de Teilhard de Chardin. Récement, quelqu'un m'a fait l'observation que, malgré ce qu'évidement je lui dis, je ne le cite jamais, ce qui surprenait mon interlocuteur. Je lui ai dit que, par l'effet du hasard et de la lecture, je n'ai lu, jusqu'au présent, une seule page entière de Teilhard, et pas même, au total, la valeur de 2 ou 3 pages! Ce qui ne m'empêche pas le deviner en lui un des deux ou trois véritables philosophes du vingtième siècle, ceux qui ont dit du nouveau: Wittgenstein, Teilhard, Popper. Mais mon cas est interessant et instructif en cela qu'il révèle un mouvement necessaire des idées, une logique de la convergence, entre decouvertes - cosmologies, physique, chimie, biologie, paléontologie, préhistoire, histoire, histoire des institutions, histoire des religions, vers le Christ, et de lui vers la mutation spirituelle de l'humanité - et Bible, longue marche du peuple juif vers Dieu par Jésus Christ. En un mot, ce qui est significatif, c'est que „je cite Teilhard sans l'avoir jamais lu", et que je suis son disciple (plus ou moins) par la force des choses de l'esprit. Nous devons être plusieurs dans ce cas, et de plus en plus nombreux.

Si je viens à Lyon au cours de l'année prochaine, je m'annoncerai à temps pour ma rencontre avec vous et vos confrères à la communauté St. Fr. Xavier.

Jusque là, et toujours, je vous bénis et vous demande votre bénédiction.

Petru Dumitriu

P.S. Vous ai-je dit que, avec un R. P. dominicain, nous mettons sur pied un centre de réflexion chretienne à Marmoutier, nommé d'après le P. Monier, S.J., qui y a longtemps prêché[17] et y est enterré, selon qu'il l'a souhaité? La moitié du temps je serai donc au Centre Monier, rue de Salenthal, 67440 Marmoutier.

Votre, P.D.

Francfort,

Cher Jean-François Thomas,

Votre message m'a fait grand plaisir et il me parle de fanatisme de nos frères grecs et me recommande d'écrire encore des ouvrages comme mon dernier exactement lorsque je viens d'écrire, la veille………………………je prie pour que nos évêques se mettent d'accord sur …………lorsque je vais terminer aujourd'hui ………si le Dieu permet, mon quatrième essai religieux. Et le dernier, car le manque d'empressement, pour parler modérèment, du public et de la critique m'ont dissuadéde continuer. Non pas découragé, ça m'a coupé l'envie tout simplement. Si l'on venait me demander conseil et l'aide, de tout mon cœur, je les donnerais. Mais « leur » courir après les importuner, travailler des années pour un livre lu par 4 ou 5000 un………lu par 2 mille, un troisième lu par un millier de personnes – non. J'ai fait mon devoir, d'ailleurs je n'ai plus rien d'important à dire , je commence à me repeter. Des romans, des récits, c'est plus amusant pour tout le monde. Excusez-moi de vous dire tout ceci, mais j'en suis trp plein. Je ne termine pas dans la joie. Dans la gratitude envers le Seigneur, oui. Envers mes amis et bienfaiteurs, et mes

quelques lecteurs, oui. Mais envers l'ὄχλος des huit cent mille lecteurs de Nostradamus, hélas, non.

Ecrivez-moi ce qu'il vous est permis de me dire de vous-même et……….moi quand je pourrai vous appeler Révérend Père, ce qui m'a fait tout particulièrement plaisir lorsque je le dis à quelqu'un qui a l'âge d'être mon fils. Nous démenageons en automne, hiver ou au plus tard au printemps; si vous ne recevez pas de réponse à un de vos messages, vous pouvez toujours me trouver par M-me Schneiter: 11 bis, rue des Templiers – l'abbé Philipponnat est mon ami et confesseur et passe regulièrement – vient de passer! – des vacances chez elle en Haute-Savoie.

Les orthodoxes grecs surtout, sont d'une raideur affligeante, j'ai lu des textes officiales sur l'écumenisme – une homilie ou un discours de l'archèvêque de Patras, dans Docum. Cath. – qui m'ont donné froid au coeur. Mais aussi, dans le même no. De D.C., un texte du mitropolite de Tranoupolis, Damaskinos Papandréou, qui m'a fait aimer l'homme, que j'ai l'honneur de connaître.

D'autre part il est vrai que ce n'est pas l*Orient qui a innové sur Nicée-Constantinople, mais je sais quel synode du VI-ème siècle en Espagne…

D'autre part encore, si j'ai été emené plus près du Christ, moi qui l'ai toujours aimé, moi qui étais aveugle, ou qui …….comme des arbres qui marchent, je l'ai …..par un prêtre catholique allemand – „ça dépend de votre rapport avec Jésus" - , par un Jésuite romand – „Jésus vous aime tel que vous êtes – et pas une chrétienne catholique française, précisement M-me Sch.; et si j'ai commencé à l'âge adulte, à 57 ans et depuis, ce fut avec des catholiques, la première fois dans une maison de la Compagnie. Tandis que nos popes m'ont laissé en friche et même à la gué. Ce çi étant, on ne change pas de mise. Mais le fait est que, s'il y a réunion des Eglises – Conféderation, union sans fusion, sous la présidence d'honneur de l'êveque de Rome, porte-parole de l'Assemblée des Assemblées? – ce sera l'oeuvre des catholiques. Plût au Seigneur que ça soit très vite!

le 26 août (1982)

Tout à vous
P. Dumitriu

Je suis toujours à Lyon, au Noviciat

Francfort, le 27 décembre 1982

Cher Jean-François Thomas,

merci de tout coeur pour le mot si amical que vous m'avez écrit. Oui, je reste décidé à ne plus publier d'essai de spiritualité, mais très heureux et comblé de ce que les ouvrages parus ont pu rendre service à quelques lecteurs. A présent, j'entreprends d'écrire de la narration romanesque - et fais un métier alimentaire pendant la semaine. Gardez-moi votre bon souvenir et que le Seigneur vous conduisse et vous accompagne. Une bonne et heureuse nouvelle année!

Votre très devoué
P. Dumitriu

Je suis à Lyon, au Noviciat

Francfort, le 14 janvier(1983)

Cher Ami,

merci de tout coeur pour votre bonne lettre et pour le texte sur la séparation1, que j'ai infiniment apprecié. Il y aurait là tant de commentaires à faire, que je ne commence même pas. Je ne vous écris que ce bref mot, pour vous assurer de mon bonneur amical et un peu paternel, si le mot ne vous offense pas, car à la soixantaine; je peux bien l'employer sans exageration. Je suis attristé avec vous, sans toutefois savoir quelle fut votre epreuve; j'en traverse moi-même une, probablement différente: l'inertie du grand public, équivalant pratiquement à un refus. Il n'y a d'abri qu'auprès de Dieu. Puisse-t-Il vous combler de bénédictions.

Votre très devoué
Petru Dumitriu

Je venais de publier un article sur la notion de séparation chez la philosophe Simone Weil.

Francfort, le 15 avril 1983

Cher Ami,

votre mot m'a fait un très grand plaisir. Je vous oublie aussi peu que vous m'oubliez. Roman à la rentrée - Liberté au Seuil, mais essai au Cerf à une date encore indeterminée. Je serai à Paris pour le lancement du roman - et à votre disposition: arrangez cela, le moment venu, avec l'attaché de presse des Editions du Seuil, qui arrangera mon carnet de rendez-vous. L'après-midi ou le soir SVP. Je serais très heureux de vous revoir!

Votre frère en Christ
Petru Dumitriu

Je suis alors à Paris au Scolasticat Jésuite où j'étudie la théologie

Reims, le 27 novembre 1983

Cher Ami

j'ai trouvé votre lettre en arrivant hier soir: surtout ne vous donnez pas de peine pour organiser une rencontre, c'etait de ma part une disponibilité, très cordiale d'ailleurs, mais même pas une offre, encore moins un souhait. Alors: si jamais les Pères le désirent, je suis à leurs ordres, mais comme c'est extrèmement improbables n'en parlons plus. Mes meilleurs voeux pour votre cheminement dans la plus admirable des voies.

Votre très devoué
P. Dumitriu

Je suis à Paris où je viens de prononcer mes voeux religieux et Petru Dumitriu les confond avec l'ordination sacerdotale qui n'aura lieu qu'en 1988.

Francfort, le 16 mars 1984

Cher et Réverend Père

je suis ravi de pouvoir penser que vous avez reçu - j'espère que je ne bats pas la campagne en disant: le sacrement du prêtre et que vous avez été accueilli dans la Compagnie de Jésus. Excusez mon gribouillage: depuis trois mois et après 42 ans d'abus du tabac, je ne fume plus, ce qui équivaut à une maladie, et affaiblit surtout la tête, mais cela passera - le Seigneur est bon pour nous, il me comble de bontés et je prie pour qu'il vous donne toutes les grâces que vous lui demandez.

Votre frère en Christ
Petru Dumitriu

P.S. Excusez la brièveté et le décousu, c'est la crise de désintoxication.

Reims, le 22 septembre (1984)

Cher Ami,

je crois me souvenir que vous auriez aimé me rencontre entre vous, vos confrères et collegues, et moi, à l'occasion d'une de mes visites à Paris. J'y serai du dimanche 2 au vendredi 7 octobre, mais il n'y aura que le dimanche soir ou le jeudi soir de disponibles - et encore, l'organisatrice d'une réunion-débat devra choisir entre les deux - c'est Laurence Cossé du Quotidien de Paris, avec qui vous pouvez vous mettre d'accord - vous la trouvez dans l'annuaire des téléphones, au 9, rue Casimir-Périer, et au journal. Si toutefois une entrevue avec moi présente quelque intérêt que ce soit pour vos confrères et collègues, et si votre programme la rend possible. Sinon, ça ne fait rien, je viens à Paris assez régulièrement ces temps-ci, p. ex. à la vente-signature de l'Association des écrivains croyants d'expression française, à St. Pierre du Gros Caillou, le dimanche 20 novembre: ce soir-là, ou la veille au soir, serait aussi une occasion. Il s'en présentera d'autres.

En tout cas, je suis toujours à votre service et reste votre très devoué

Petru Dumitriu

Francfort, le 22 décembre 1984

Cher Jean François Thomas,

cher Frère en Jésus-Christ - et quand pourra-t-on vous appeler cher Père?

Je viens de recevoir votre mot qui m'a fait grand plaisir, d'autant plus que je vous avais écrit, en réponse à votre dernière lettre,et que ma réponse m'a été retournée: fausse adresse! A présent j'espère que tout se passera bien.

Mon état de santé est très bon, grâces en soient rendues à Qui de droit, je ne fume plus, je ne mange plus de viande, mais le café me fait une tension artérielle parfois trop élévée - je tâche de réduire une à une les causes de maladie ou mort prématurée, car j'ai tant à faire avant d'entrer dans la paix du Christ!

En ce moment, outre mon travail pour le gagne-pain quotidien, j'écris un essai sur la paix avec l'Est, j'espère écrire ensuite un roman, ensuite un essai de spiritualité récapitulant les 4 essais publiés depuis 1979…et d'autres projets, les 10 années jusqu'a mon 70-ème anniversaire suffisant à peine - et encore: Dieu aidant, et s'il le permet.

J'ai fait une petite tournée de conférences aux Etats Unis, très intéressante, et fatiguante! Mais j'aimairais infiniement parler à vos confrères, et à Polytechnique. Je serai en visite chez ma grande amie M-me Schneiter à Reims, en février. Je pourrais faire un bond à Paris. A part ça, absolument pas de projet de visite à Paris en 1985. Pour Marseille, je ne vois aucun occasion. I'aimerais bien - et ayez la gentillesse de m'écrire à l'occasion le nom et l'adresse du Père en question, que j'ai perdus. Donc, si vous voulez me faire venir, mettez cela au point, SVP, avec M-me Pierre Schneiter, 11 bis, rue des Templiers, 51100 Reims (26) -47-68-64, je m'en remets de grand coeur à elle et à vous. Parlez moi de vous bientôt.

Que le Seigneur vous bénisse et vous guide en tout, heureux Noël et un bonne, heureuse, Nouvelle année!

Petru Dumitriu

(data poștei: carte poștalã: Reims, 18.02.1985)

Cher Ami,

je viendrai donc le 20 (voire le 19 au soir, à cela reste à mettre au point jusque là), merci pour votre invitation et votre hospitalité.

A bientôt!
Votre P.D.

Francfort, le 3 avril 1985

Cher Ami,

votre petite lettre m'a été une consolation à un moment où la surdité, pour ne pas dire le refus du public français m'oppresse et m'ôte l'envie d'écrire.

D'accord pour Radio Nôtre Dame, bien entendu. Je viendrai de Francfort à Paris le dimanche 19, le soir, parce qu'un voyage de 6 ou 7 heures n'est pas une bonne préparation pour parler à vos R. Pères et confrères le 20, lundi, au soir! L'interwiew pourrait être enregistrée sur bande lundi ou mardi dans la journée, le mercredi je repartirai pour Reims voir Mme Schneiter si elle y est… Le Christ est ressuscité!

Votre ami
P. D.

Y a-t-il (un) moyen de débiter ma note de frais côté billet de ch. de fer ? Sinon, ça ne fait rien. Je m'en charge.

Francfort, le 8 avril 1985

Cher Ami,

tout va bien, je viens d'accepter une invitation pour une manifestation où je parlerai, à la fin de la semaine commencée chez vous; ces gens paieront mon déplacement, je me hâte de vous ôter ce souci.

J'arriverai à Paris-Est le dimanche 19 mai à 21,05 heures, en provenance de Francfort. Rue Blomet, autour de 21,30 j'imagine. Je demande pardon pour l'heure tardive.

L'autre conférence ayant lieu les samedi et dimanche suivants, je ferai un bond à Reims mercredi - samedi, mais Mme Schneiter est en Haute-Savoie, c'est à vous (aux RR Pères Jésuites) qu'il me faudra demander l'hospitalité mercredi. Je crois que ça ne sera pas nécessaire, mais, à tout hasard…

Je sollicite votre bénédiction et reste votre très dévoué

P.D.

P.S. Si vous m'écrivez au cours du mois d'avril, l'adresse sera: (mon nom), BPM, Raum 266, Adenauerallee 81, D-5300 Bonn 1 RFA. Téléphone (autour de midi ou dans l'ap. midi: (19)-(49)-228-14-90-06.

Francfort, le 19 avril 1985

Cher Ami,

rentré de Bonn aujourd'hui j'ai trouvé une situation dont je vous parlerai un jour, mais dont il m'est impossible de vous parler en ce moment (heureusement, ma famille, ni ma santé, Dieu merci ! n'est pas visée). Dans les circonstances, il m'est impossible d'aller en France en mai. Lorsque vous saurez les faits, je crois que vous me comprendrez. Au moins une bonne chose, c'est un mois à l'avance, donc encore à temps pour décommander tout. Je suis navré, je suis triste et furieux,

et je vous embrasse fraternellement et paternellement.

Votre Petru Dumitriu

Bonn, le 22 avril 1985

Cher Ami,

en arrivant à mon travail à Bonn ce matin, j'y trouve votre gentil mot. Ça me fait tant de peine de vous décevoir, qu'il faut vous dire au moins pourquoi je ne peux pas venir en France en mai. Plus tard, peut être.

Vous devez savoir que La Liberté c'est vendu à 3.500 exemplaires en 1 an et demi. Ça me procure l'equivalent d'une quinzaine ou, si je calcule mal, d'un mois, un mois et demi au plus, de dépenses pour vivre av. ma famille.

Vendredi dernier, rentrant à Francfort, j'ai trouvéle relevé de compte d'auteur nets: 993 frs.! Ventes en 1984: Comment ne pas l'aimer, 198 exemplaires; Zéro ou le point de départ, 145 ex., Walkie-talkie, zéro ventes, 28 exemplaires retournés par les libraires! Autrement dit, le grand public français ne veut pas de moi. Je le savais depuis 25 ans passé au risque de me faire tirer dessus, de Berlin-Est à Berlin-Ouest, je suis allé tout droit au consulat de France de Berlin-Ouest, demander à un fonctionnaire terrorisé : par l'embarras , asile à la France, ou au moins une visa d'entrée en France. Le résultat, c'est que j'ai été obligé de demander asile à l'Allemagne Fédérale. Qui m'a accueilli - mal. Les Allemands sont presqu'aussi xénophobes que les Français. Il y a 1 an et demi B. Pivot m'a fait passer à Apostrophes avec 3 autres méteques, un Cubain qui parlait très mal le français, un Sud Africain qui écrit en afrikaans et encore un et moi, qui écris en français depuis l'âge de 13 ans. Je n'ai pas été acueilli en France, sauf par 2 -3 journaux chrétiens et quelques centaines, peut être2 -3 mille lecteurs chretiens.En même temps, des écrivains plus mauvais que moi vivent de leur plume. Vous devez savoir que je vis de la charité d'un ami, qui se trouve être ministre des postes. Demain il peut perdre son portefeuille; j'ai un contrat d'un an, jusqu'au 31.12.1985. Sans lui, je serai face au néant. Je ne me plains pas: le Seigneur me comble de grâces, me maintient en vie ici-bas, me donne même la force de passer à écrire quand même qque chose en français.1 Co.9,10 : « Le laboureur doit labourer dans l'espérance". Dès que j'écris 1 mot en français je me dis que ça va tomber à plat, mort, sans écho, aucun. Eh bien, malgré ça, je resterai fidèle. Mais en ce moment précis, je suis ulceré, furieux, indigné - l'article de M. Del Castillo dans Panorama est bien tombé! - et ça me fend le coeur de vous faire faux bond à vous que j'aime d'un amour fraternel et paternel, ou auriculaire……………..18 - je n'ai pas de fils, ni de neveu, j'ai deux filles - mais je suis trop en colère. Ça me passera. Pardonnez-moi si vous pouvez, si vous ne pouvez pas je vous comprendrai…

Je vous embrasse fraternellement et paternellement
P. Dumitriu

Depuis Août 1985, je suis aux Etats Unis, à Cambridge, pour y poursuivre mes études de théologie. J'y resterai jusqu'en juin 1988. Mais je devais refaire un court séjour en France en Juillet 1986, d'où mon essai pour rencontrer à ce moment-là Petru Dumitriu.

Francfort, le 23 mai 1986

Cher et Révérend Père et Ami,

votre bonne lettre m'a fait un très grand plaisir, gâté hélas par l'impossibilité de venir vous voir à Reims. Je ne vois qu'une possibilité, à savoir que je m'invite chez ma grande amie Mme Schneiter, actuellement aux Contamines, en H-te Savoie. Je ne vois pas beaucoup de chances, mais si voulez lui en parler (aux Contamines, (50) - 47 -03-74, ou à partir du 10 juin, à Reims, 47-68-64), je suis tout à fait d'accord.

Tout ce que vous me dites d'Elie Wiesel1 me le fait prendre en affection. Quant à mon affection pour vous, vous la connaissez. J'ai passé quatre mois de plus en plus insupportables - anxiété, puis angoisse… mais toujours, par la grâce d'en haut, pas de révolte. Et même si une fois j'ai rouspété comme Jonas sous son ricin, ce fut en toute piété et soumission. Grand combat avec l'ange (qui n'était pas un ange, si j'ai bien lu le passage), et depuis le 17 avril, grande inspiration, déclenchement d'une nouvelle phase de ma vie intérieure, et extérieure aussi, et fertilité d'esprit comme jamais depuis des décennies! Depuis que je suis en Occident. Donc, en avant! Seigneur aidez-moi - aidez-nous, mon ami Jean-François Thomas et moi-même.

De Paris et de Reims, vous me joindrez au besoin, soit à Francfort, en fin de semaine, 69-670-17-14, soit à Bonn au bureau, 228-80-54-09 jusqu'au 10 juin,aprés j'aurai un autre bureau et un autre no. de téléphone; à la limite, chez moi, mais c'est ma logeuse qui répond, elle ne parle qu'anglais: 228-33-26-60. Voilà. Nous nous reverrons peut-être cette fois, et certainement un jour pas trop éloigné.

De tout coeur à vous,
P.D.

A Boston, j'avais lié amitié avec l'écrivain juif d'origine roumaine Elie Wiesel, qui recevra le Prix Nobel de la Paix en 1987

Francfort, le 16 octobre 1986

Cher et Révérend Père, très cher Ami,

votre carte postale illustrée m'a fait très grande plaisir - comme toute lettre de vous. J'ai bien regretté de ne pas vous voir lors de votre séjour en France, mais c'était difficile, vous le savez, pour moi de quitter mon travail à Bonn. Tant pis; un jour viendra!

Votre carte est datée de Washington, mais il faut vous écrire à Cambridge, Mass., si je comprends bien? Tenez-moi surtout au courant de vos éventuels changements d'adresse SVP!

Je suis très heureux de vous savoir travaillant dans une thème très beau 1et qui vous correspond. Quant à moi, j'ai traversé une longue période de tâtonement et d'insatisfactions, voire d'anxiétés (pour dire le moins) diverses et graves, mais le Seigneur est bon pour moi, je vis dans le miracle de l'amitié et de la bonté, travaille comme jamais dans ma vie, gagne de l'argent également comme jamais et paie plus d'impôts que jamais - il ne me reste que le nécéssaire pour ma famille et moi, et encore, très sobre! Mais la folie fiscale est apparement inguérissable. Il y a un dicton allemand moderne: „Rien n'est certain que la mort et l'impôt." Sinistre, non? Mais c'est bien le XX-ème siècle - et ce monde, et le triste prince de ce monde. Je dis, moi, que rien n'est certain que Dieu, et que l'évidence de Son dessein sur nous. Rien n'est certain que le Christ et sa qualité de sommet de l'humanité, et de Dieu fait homme, et de sommet de tout ce qui est bon et pur dans l'univers. J'ajouterais : rien n'est certain que l'Esprit Saint quand il lui plaît de souffler en nous - je m'aperçois que je le prie trop peu ces temps-ci, ingrat que je suis! Car il m'aide à chaque instant.

J'écris un roman qui touche à la question du terrorisme. Un livre de récits paraîtra en 1987 (nouvel éditeur: l'Âge d'Homme/Juillard). Mon essai On Making World Peace (with the Russians) ne trouve pas d'éditeur, je m'acharnerai encore plus! Mes ouvrages de la période 1979-1984 ne se vendent pas, c'est hélas un chapitre clos. Pas stérile, puisqu'il m'a valu des amitiés précieuse(s), dont la vôtre - gardez la moi comme je vous garde la mienne, ainsi que l'espoir de vous rencontrer un jour pour bavarder bien à fond, de coeur à coeur. Je vous bénis et vous prie de me donner votre bénediction P.D.

P.S. Je vous enverrai des exemplaires dédicacés de tout ce que je publierai - sauf le(s) roman(s), car le goût de notre temps et sans doute ma tournure d'esprit y font (jusqu'à nouvel ordre) une place à la sexualité, que l'on pourrait trouver excessive!

P.D.

Je rédigeais alors ma thèse de théologie, sous la direction d'Elie Wiesel, sur Edith Stein et Simone Weil

Francfort, le 18 octobre 1987

Très cher Père, ami, frère

et, si vous ne vous en fâchez pas, un peu fils selon l'âge et l'amitié que je vous porte.

Votre lettre m'a fait beaucoup de bien - inattendue, et un véritable don, dans un moment de solitude assez oppressante.

Mais aussi de piété comblée, car le Seigneur me donne un calme, une paix intérieure, que je n'ai plus eus depuis longtemps, si tant est que je aie eus plus d'un moment, d'une heure, de quelques heures.

Les lecteurs n'achètent plus mes livres, France Catholique ne me demande plus d'articles, Panorama d'Aujourd'hui m'a annoncé qu'il met fin à mon Carnet de l'Exilé - et ça ne me fait presque rien! Pas tout à fait bien, mais presque. Et un éditeur anglais + un americain viennent de refuser un essai sur la piété modene: parce qu'en passant je touchais aux féministes, à Mgr. Jenkins, l'év. Anglican d'York, qui ne croit pas à la Résurrection, etc. ça non plus ne me fait rien, ou presque. C'est ma grande grâce. Je prépare un livre de récits pour le Seuil; nous verrons, étant donnée la vente modeste, presque nulle, de mes ouvrages. J'écrirai en anglais un ouvrage de piété, peut être sous un pseudonyme, et un roman ou volume de récits îtou - peut être ainsi mes semblables m'accepteront-ils davantage. Je vous écris dans la sérénité et j'espère de tout coeur que ma réponse vous trouvera dans une sérénité encore plus grande. Je suis tout à fait d'accord avec vos réflexions sur le Pape et ceux qui lui ressemblent, et sur ceux qui le ou les aiment moins que Jean Paul II et ses amis spirituels ne le méritent; ou qui même les détestent. Ce n'est pas un beau monde „mais quand a-t-il été beau? Etant donné l'esprit qui est son prince… Eh bien, en raison, considerée la foi chrétienne et les autres religions ainsi que superstitions, idôlatries et idéologies, il me semble qu'il devrait être impossible de ne pas être chrétien, et que la chrétienté n'a fait que commencer. Donc, tout va bien, le Seigneur est bon et il nous aime.

Avec toute mon amicale affection,

votre P. Dumitriu

P.S. Ce sont peut être en effet vos prières qui m'aident!

Francfort, le 17.1.87

Cher et Révérend Père, cher Ami,

merci pour vos voeux, et que le Seigneur vous bénisse pou vos prières - qu'Il écoute à preuve que je vais paradoxalement bien, inspiration, travail incessant (dont le fruit s'en va en impôts), bonne humeur et courage malgré des rappels de plus en plus insistents de l'âge. Je vous écrirai plus longuement (au plutôt moins brièvement) dans quelques mois, où j'aurais des nouvelles plus abondantes et j'espère bonnes, voici très bonnes, à vous donner. Que le Seigneur vous soit toujours proche!

Je vous aime bien
P. Dumitriu

Francfort, le 14 février (1987)

Cher et révérend Père, et frère, et fils… merci pour votre lettre et l'idée d'écrire à Elie Wiesel, merci pour ses adresses! C'est fait, je viens de lui écrire - au moment méme où les impôts et les circonstances de mon emploi me faissent me sentir à tout écrasé par l'effort de survivre, inconnu et méconnu, dans cette Allemagne qui ne m'a jamais accueilli, dans cette Europe occidentale qui elle aussi ne m'a jamais accepté… Je vous bénis - quel que soit le résultat de ma lettre à E.W. Quoique j'aie bon espoir. Je vous écrirai.

Je vous embrasse fraternellement.
P.D.

Francfort, le 17.3.87

Cher et Révérend Père, cher Ami,

merci de tout cœur pour votre intervention auprès d'Elie Wiesel. Qui sait, cela aura été peut être providentiel? Mais tout est grâce… même mes ennuis de toute sorte, auxquels s'ajoutent ceux de santé. Malheureusement, je ne suis pas doué pour répéter Job: je prie toujours dans le bonheur, même petit et quotidien."Passé le péril, oublié le saint" - ce proverbe ne vaut pas pour moi, je n'oublie pas Dieu dans le bonheur, même du genre le plus modeste. En échange, j'ai du mal à prier dans la soufrance - ma prière naturelle c'est l'action de grâces, alors je dis „merci pour tout, Seigneur, même pour ceci."… mais je préfererais le biais de la gratitude-felicité à celui de la gratitude quand même!

Je suivrai votre conseil de me rappeler au souvenir d'E.W. A ce sujet, je vous demanderais votre avis sur ceci: j'ai un essai politique On Making World Peace with Russians, sans doute plein de fautes d'anglais et nécessitant quelque editing,

d'autant plus qu'il date de 1985. Et je n'ai pas trouvé d'argent aux USA, et par conséquent pas d'éditeur non plus.Est ce que ce serait bon de l'envoyer à E.W.? Connaissez-vous un bon agent, ou un éditeur?

Je traverse une crise de santé, de viellissement et de désarroi, où je me demande pourquoi le Seigneur me maintient-il en vie, s'il ne veut pas se servir de moi? Les années se font de moins en moins nombreuses devant moi, et je voudrais tellement „porter fruit", ne pas m'en aller sans avoir contribué un dernier effort! Je viens de faire le bilan - deux livres en roumain, Incognito de 1962 - et un quart de siècle de tâtonnements, de demi-ou quarts de succès.

Ne faites pas attention: c'est mon état de santé qui est dépresif, ou déprimant. Il faut recevoir la semence dans un coeur bon et patient…

Je vous embrasse avec gratitude et affection

P. Dumitriu

Francfort, le 27 mars (1987)

Cher et Révérend Père et Ami,

après un mois et demi de privation de tabac, pareille à une maladie, je rentre à Bonn et reprends le travail, tant littéraire que pour gagne-pain. De Bonn je vous enverrai à tout hasard le ms. de Making World Peace with the Russians, tellement confirmé par ce qui se passe actguellement en URSS. Je ne sais pas pourquoi le Seigneur m'a donné de vivre deux ans avec des Soviétiques, ou à côté d'eux, s'il ne veut pas que je sois „faiseur de paix" selon mes moyens. En tout cas, je vous envoie ce ms comme un naufragé lance un message dans une bouteille à la mer. Si le travail (nom laïque de la grâce) vous en donne les moyens de l'offror à un éditeur ou agent, je sais que vous le ferez, et sinon, que le Seigneur soit loué remercié, de toute façon. Non seulement je serais d'accord avec toutes corrections et coupures de la part d'un „editor" intelligent, mais encore, je suis d'accord même avec la non-publication du livre (ce même ms. est déposé dans le fonds P.D. de la Mugar Memorial Library de la Boston University - mais je ne veux pas tomber à charge à E. W., qui peut, qui sait? Me sauver pour le temps qui me reste à vivre, alors Making Peace with the Russians n'est qu'un détail… Prenez, s'il vous plaît, toute cette histoire avec sérénité: qui sait? On pourrait faire un peu de bien, vous et moi - toutefois „qu'il n'en soit pas selon notre volonté, mais selon celle du Seigneur!, comme nous l'enseigne la prière parfaite, au Jardin des Oliviers…

Je vous embrasse fraternellement et filialement en Christ, et paternellement par abus de votre gentillesse

P. Dumitriu

P.S. Et ceci est la fin de mes importunités, je vous le promets!

Bonn, le 22 mai 1987

Cher Père et Frère,

un mot pour vous remercier de tout coeur - votre amitié, votre sollicitude me font plus de bien que je saurais vous dire. J'attends avec espoir et confiance des nouvelles d'E.W. J'espère que vous avez reçu le ms. - si vous pensez que ça vaut la peine, ayez la bonté de le lui soumettre: il me semble qu'il serait assez d'actualité, même s'il necessite a lot of editing…

J'ai été à Reims, où j'ai pensé a vous encore plus, et parlé de vous avec ma grande amie Mme Schneiter. J'ai deux romans et un volume de nouvelles sous contrat chez Julliard/L'Age d'Homme et chez La Table Ronde - malheureusement le directeur de Julliard vient de quitter la maison, de sorte qu'un des romans et le vol. de nouvelles sont en suspens. Mais au moins un de ces livres paraîtra en 1988, j'espère. Je vais très mal en ce moment (ça se voit aussi à mon écriture): coeur et circulation, la vie impossible d'étudiant pauvre que je méne; mais avec un traitement de ques mois, ça ira mieux. Mes projets littéraires restent inchangés, mais la force de travail dépend de la condition physique… Malheureusement il m'est impossible de songer à participer au pélérinage en Terre Sainte, j'ai au pied le boulet du gagne-pain. Je vous écrirai plus longuement dans un mois ou deux, quand tout ira mieux.

Je vous embrasse et vous bénis et sollicite votre bénédiction
P.D.

Francfort, le 18 décembre (1987)

Cher et Révérend Père, cher Ami, et puisque vous me faites l'honneur de ne pas vous hérisser à l'idée, cher fils, votre lettre m'a fait un bien infini, c'est la plus belle - faux, car esthétique! - la meilleure - pas faux, mais imprécis! - que j'aie reçue depuis longtemps. Vous avez raison, et je m'acharne au bien (sauf les maudits cigares, qu'il faudra avoir un jour la force d'abandonner!). Nous sommes vraiment dans la main du Dieu, et me voici marchant vers le Noël le plus heureux de ma vie, entouré d'amitié, d'affection, de douceur, et assoiffé de travailler, et travaillant mieux que jamais: c'est vraiment la grâce de Dieu et puissiez vous en être comblé à chaque instant! Si le Seigneur le veut, je vais persévérer et écrire au début de l'année qui vient un essai sur mon expérience spirituelle, aussi peu qu'elle soit, il y a assez de gens qui en savent même moins long que moi. Et il y a un ami qui tâchera de placer aux EEUU mon Making Peace with the Russians ainsi qu'un volume de récits - j'espère pouvoir vous en donner les nouvelles en mars ou avril. A ce moment là, s'il plaît au Seigneur, je serrai au travail, à l'essai dont je parlais ci-dessus. Et vous? Vos découvertes aux Etats Unis? Je vous embrasse filialement, paternellement, fraternellement, ce qui est drôle à vrai dire, mais bien bon à éprouver!

Un très heureux Noël et une bonne, heureuse, bénie nouvelle-année, voilà ce que

vous souhaite de tout coeur votre

P. Dumitriu

Bonn, le 31 janvier 1988

Très chère 1 Père et ami, et frère et fils …

tous ces titres de révérence et affection sont bien mérités, par la grâce d'en haut… Explication de mon silence: en 1987, d'un Noël à l'autre, inflammation chronique du pancréas, perte de poids, 20 kilos! Vous ne me reconnaitriez pas: svelte comme à 17 ans, vieux comme à 70. Le fond de la vallée en octobre dernier, depuis, retablissement peu à peu. En octobre, ma femme et notre fille cadette m'ont quitté pour vivre indépendamment, l'aînée est à Munich. Fort traumatisé par la brusque solitude (de coeur, car physiquement j'étais la plupart du temps à Bonn), que je n'avais ni désirée ni même imaginée possible, je me suis trouvé tout à coup, à mon immense surprise, le coeur en paix, l'esprit libre, mes comptes à jour. D'où, depuis environ Noël, donc en un mois, 650 pages d'un roman qui en aura 900 (de ms = 5-600 de livre imprimé): La moisson, la somme romanesque d'une vie et d'une époque. A quelque chose malheur est bon, et Job reste Job. Je fais mon travail alimentaire, job avec la minuscule, et après, de 18 à 24 heures, jécris, le mois de février y passera, mais c'est faire vite, serait même hâtif, si beaucoup des récits enchaînés et noués dans la moisson n'avaient pas été déjà écrits et ratés une ou plusieurs fois. C'était mûr, inde celeritas. En mai paraîtra à Paris, à la Table Ronde, La femme au miroir, roman, et peut être en même temps aux ed. de Fallois/l'Âge d'Homme, l'Amour menacé, nouvelles (que j'appelle à part moi mes lettres de naturalisation en France, vous verrez pourquoi; je ne vous envoie par La f. au m., trop peu pieux, quoique non impie: mi-figue, mi-raisin…)

Félicitations pour votre travail sur Simone Weil et la B-te (?) Edith Stein : félicitations pour le thème et mes meilleurs voeux de force et de fécondité d'esprit pour le travail proprement dit. J'essaierai de vous imiter et d'écrire un ouvrage de réflexion chrétienne cette année - si le Seigneur le permet et le veut.

Je n'ai pas voulu „relancer" Elie Wiesel, pas même sous une forme indirecte: je crois en lui, il fera tout le possible, j'attends patiemment. Si et quand vous le voyez, ayez la grande bonté de le lui dire de ma part en ces propres termes. Quel travail d'envergure mondiale il est en train de faire en ce moment même! Admirable. Je vous bénis et vous embrasse filialement, fraternellement, paternellement, amicalement. Vous voyez bien que vos prières sont écoutées!

Tout à vous,
P.D.

Bonn, le 14 avril 1988

Je m'apprête à rentrer en Mai en France afin d'y être ordonné prêtre à Versailles et d'y célebrer ma Première Messe en la cathédrale de Reims, d'où la confusion faite par Petru Dumitriu

Très cher Père et Ami,

la nouvelle de votre prochaine ordination (si c'est bien le terme correct?) à la cathedrale de Reims me rend très heureux. Puisse votre vie se dérouler dans la lumière de cette mission, la plus belle de toutes. Esclave du gagne-pain, j'ignore si je pourrai être présent, mais je le serrai certainement en pensée et de coeur. Une des difficultés pour venir à Reims le 26 juin, c'est que j'ai déjà annoncée ici que je serai à Paris du 30 mai au 4 juin: ce sera le „lancement" de „La femme au miroir", l'éditeur veut me faire rencontrer des journalistes. La cuisine du métier d'écrivain…

si tant est que ce soit un métier! Toujours dans cet ordre d'idées : l'héroïne du roman tient à la main un miroir ovale, dans un portrait d'elle en grande robe du soir. Sur la couverture du livre, il y a une jeune personne nue, sans miroir, malgré le titre surimprimé sur l'image! Ce n'est plus la cuisine du métier, c'en sont les lieux d'aisance. Et l'éditeur est quelqu'un de très bien, mais il avale les couleuvres de la mode, ou de l'esprit du temps… Plus je vis et plus je me vois obligé de reconnaître que l'Ecriture dit vrai lors qu'elle parle du prince de ce monde. Mais le Mal est le prix de notre liberté. S'il n'existait pas, comment choisirions nous le bien? Donc, acceptons ce monde tel qu'il est, pour mieux le refuser.

Je suis très heureux de savoir que votre essai sera bientôt publié.1 Par quel éditeur? Et êtes-vous co-auteur avec Elie Wiesel? Ce serait très beau. Vous êtes un ange de me rappeler à E.W. - je lui fais confiance pour penser à moi dès qu'une chance réelle se présentera.

Lors de mon bref séjour à Paris, j'aimerais infiniment vous voir.2 J'habiterai probablement à l'hôtel Toranne; bd. St. Germain, à côté de la brasserie Lipp, tout près de la rue de Sèvres ; el l'éditeur est lui aussi tout près, rue du Bac, au no. 40, Editions de la Table Ronde, télèphone 42-22-28-91. La secrétaire du directeur littéraire (Pierre Guillaume de Roux) aura mes coordonnées et pourra - et sinon elle, l'attachée de presse, Mme Dumontet - insérer un rendez-vous dans le programme qu'ils mettront en place pour moi. De toute façon, de mon côté je chercherai à vous joindre, ou pourra se voir et passer un long moment ensemble, je me vois déjà avec vous aux Deux Magots, ou au Pub Saint Germain, parlant et écoutant…

Je vous embrasse et vous bénis.
Tout à vous, P. Dumitriu
(qui ne laisse pas de concocter *Les voies et les moyens d'être* à Reims fin juin!)

Il s'agit d'un livre sur Edith Stein et Simone Weil (Publié aussi en Roumain en 1996)
Ce sera notre dernière rencontre en ce monde.

Je suis à Avignon depuis Septembre 1988, au Collège Saint Joseph, où j'enseigne la philosophie

Bonn, le 25 janvier 1989

Cher Père, cher Ami,

merci pour vos voeux, les miens vous accompagnent!

Un mot de réponse en vitesse: conférence, d'accord, avec plaisir, mais il faudra discuter dates, frais de déplacement, mode de locomotion (avion? TGV? Train? - ou auto) et enfin honoraire. Thème: le „mien": la prière et l'homme d'aujourd'hui.

Je vous embrasse fraternellement, paternellement et même filialement!

Votre P.D.

Bonn, le 1 mars 1989

Le révérend Père
Jean-François Thomas s.j.
Lycée St : Joseph, Avignon

Très cher Père, frère et … fils adoptif?

pardon de vous avoir injustement „oublié" (absolument pas, sauf épistolairement). J'ai du travail de trois sortes: littéraire, littéraire en roumain, alimentaire, par-dessus la tête, des p roblèmes (pas graves) de santé, et l'âge qui me rend plus lent au travail… Bref, je ne vous avais pas oublié un instant.

Le „syndrome" indiqué ci-dessus me rendrait très difficile un voyage pour une conférence, mais je projette des vacances en Italie et dans le Midi (Côte d'Azur ou Languedoc), en voiture, avec ma future épouse, un arrét à Avignon serait facile… mais ce serait pendant les vacances scolaires! Dites-moi ce que vous pensez de cette possibilité.

Je vous embrasse avec l'amitié que vous savez.
P.D.

P.S. J'ai même deux sujets de conférence: 1) Coordonnées pour la vie moderne (chrétienne), 2) Orientation pour une pieté vivante (moderne). Autrement dit: 1) vivre en rapport avec Dieu et le prochain, 2) vivre en rapport avec Dieu.

P.P.S. Je rouvre la lettre pour vous indiquer la date où je pourrais être en Avignon; le 8-10 juillet! En vacances… Pourriez-vous assembler des „civils"?

Depuis Septembre 1990, je suis à Paray-le-Monial où j'enseigne la philosophie au Grand Séminaire

Bonn, le 9 janvier (1991)

Très cher Ami,

Revenu de vacances, j'ai trouvé votre message de Noël: merci et que le Seigneur vit avec vous!

Vous êtes donc à Paray-le-Monial - toujours comme un soldat, „ à qui l'on dit ‚va' et il va…" Ce qui distingue tout particulièrement la Société de Jésus.) J'aimerais vous revoir et bavarder longuement, mais encore faut-il se débrouiller avec les cartes routières et autres. Je vous écrirai. Je vous embrasse fraternellement.

Tout à vous
Petru Dumitriu

Depuis Septembre 1992, j'enseigne à l'Université Catholique de Lugano, en Suisse italienne

(1993)

Très cher Père, très cher frère,

dans le fouillis de la correspondance de Noël et du nouvel an, que j'ai trouvé à mon retour avant hier, 11 janvier, votre „rapport d'activité" s'est perdu, je l'ai perdu, et j'en suis absolument désolé. Je suis heureux de vous savoir actif, attaché à mon pauvre pays1, et pensant à votre humble pécheur et vieil aussi dans vos prières. Ecrivez moi un mot quelquejour, avec votre adresse à Lugano. J'espère vous revoir un jour - peut-être à Lugano même… Tout à vous, Petru Dumitriu qui sollicite votre pardon

Depuis 1989, j'allais tous les ans en Roumanie (Transylvanie), afin d'aider les Greco-catholiques, et mon désir était d'y être envoyé pour de bon le plus vite possible.

Bonn, le 19 février (1994)

Très cher Père et Ami,

rentré hier soir de Metz, et ayant pensé à vous, je ne sais à propos de auoi ; ces derniers jours ; voici que je trouve votre lettre du 2! Non seulement je ne vous avais pas oublié, mais vous ne m'aviez pas oublié non plus! Que le Seigneur soit loué et remercié!

Avez-vous lu „la Moisson"? Si non, je tâcherai de vous faire envoyer un ex. par l'éditeur, car je n'en ai plus.

On m'a flanqué le prix de la Fondation de France; why not.

J'écris les meilleures pages de ma vie, je vous en parlerai lorsque ce sera plus avancé.

A Cluj, il faut voir Mme Marta Petreu (Pé - tréou)- diftongue, animatrice de l'excellente revue littéraire „Apostrof" et poète de talent, mon amie par correspondance et admiratrice de mes oeuvres: Strada Pata no. 43 bloc D2 appartement 30, 3400 Cluj; mon vieil ami (depuis un quarantaine d'annees!), le poète Aurel Rãu (Aourel R-êu-ou), directeur depuis vingt ou trente ans de la revue littéraire no 1 de Transylvanie et no. 2 du pays, Steaua (Steá-ouá !), L'Etoile, Stella, charmant, fin, noble caractère, strada Jósza Béla, ou à la revue, Piaþa (Piatza) Victoriei no. 19, tel, 1-28.52. entre 12h et 14h, 3400 Cluj (Clouj).

J'admire votre courage et votre abnégation d'obéir „partout et passivement", mais aussi, j'ai toujours admiré la Compagnie de Jésus et ses membres.

Je ne suis pas encore marié, car l'épouse qui m'a quitté il y a trois ans aprés une vie conjugale de 35 ans, souffre de ce qu'on appelle un mal incurable - je n'oserais pas lui parler de divorce, je ne veux pas qu'elle meure… je suis un peu coincé, mais pas tout à fait aussi coincé que Saint Paul sur un thème different, lorsqu'il s'écrie, crie, "écrie " : " qui me délivera de cette vie misérable?"

Je vous félicite d'enseigner la philosophie à vos séminaristes. C'est un des plus beaux métiers du monde (après la prêtrise et le monachisme eux-mêmes). Je suis un vieil étudiant en philo, et mon amie et, si Dieu veut, future épouse est prof de philo!

Tout à vous,

P. D.

Je suis alors en Roumanie, à Cluj, où je resterai deux ans, enseignant aussi à Blaj et travaillant souvent à Deva.

Les Contamines, le 21 juillet (1994)

Cher Ami, cher frère et bientôt (très jeune) Père en Jésus Christ,

je vous remercie pour votre mot du 4 juillet et je vous souhaite un travail fructueux dans ce pauvre pays. Le marxisme, pour des paysans et bergers! Qui ont certainement de bonnes traditions de gestion de leurs affaires, à développer sans rupture de continuité… On ne mesurera jamais le mal que l'Occident à fait à l'humanité par le marxisme - mais au moins cette doctrine contient aussi, pervertis, quelques restes de morale juive et chrétienne, infiltrés par le canal du socialisme - lui aussi, au début, oscillant entre l'Evangile et la violence révolutionnaire et terroriste… Le marxisme ne vaut que comme défi lancé aux sociétès ou élites repues, indifférentes aux pauvres: il nous oblige à la décence, à la solidarité, à la charité, à la fraternité vraies, qu'il n'a pas, mais que ce qu'il attraque n'a pas non plus. Il nous oblige à être vrais, et chrétiens, et vrais chrétiens. Cela dit, il faut trouver des solutions pratiques pour les pays pauvres. Je ne vois pas pourquoi ils seraient inaptes à la démocratie? Et aux techniques de base? Et au marché libre à correctif social? Nous en parlerons un jour, j'espère. Votre ami le Père dont j'oublie le nom m'a invité à Marseille, mais c'est loin, c'est loin! Et mon dos qui me fait mal… Quand même, un de ce jours, on trouvera moyen, j'espère, car il m'a été très sympathique par le le ton de sa lettre et l'idée de parler aux jeunes m'attire irrésistiblement.

Que le Seigneur vous bénisse, cher ami, et bénissez, vous, votre très devoué

P. Dumitriu

Bizarrement, la correspondance de Petru Dumitriu avec moi s'arrête à cette époque, alors même que je travaillais dans son pays. Je continuais à lui écrire , mais je n'ai plus reçu de réponse. Se sentait-il mal à l'aise ou coupable de me savoir confronté aux problèmes roumains vers lesquels il ne voulait plus retourner? Je ne sais. Puis en 1995, je fus envoyé aux Philippines où je me trouve encore. Petru Dumitriu est toujours resté présent à mon coeur.

2. Corespondență legată de ediția de *Opere*

Domnului Consilier Prezidenţial
Ioan Talpeş
Departamentul Securităţii Naţionale

Stimate Domnule Consilier,

Două chestiuni fac obiectul acestei note şi ambele sunt rugăminţi de sprijin:
1. *Enciclopedia Wieser* (în anexe materialul de informare în toată amplitudinea lui, inclusiv demersurile întreprinse) are nevoie de date referitoare şi la serviciile româneşti care intră în jurisdicţia dumneavoastră. Vă rog deci să dispuneţi ca un cercetător recunoscut al domeniului să mă contacteze spre a rezolva această

chestiune în parametri optimi, atât pentru partea austriacă, precum şi pentru partea românească. De asemenea, deoarece o fundaţie a Preşedinţiei, aşa cum e proiectată, are un cadru mai larg decât zona culturii, cuprinzând manifestări care ating imaginea României în totalitatea ei, vă rog să sprijiniţi şi să urgentaţi proiectul, aflat în prezent pe masa preşedintelui.
2. Scriitorul Petru Dumitriu de la Metz, Franţa, susţine că a trimis, în plicul pe care vi-l remit, împreună cu tot ce era înăuntru la primire, o scrisoare de două pagini A4, scrise de mână, adresate Preşedintelui Ion Iliescu, prin care solicita cetăţenia română. V-aş ruga să dispuneţi să se verifice, cu toată discreţia, dacă această scrisoare putea să dispară din plic pe teritoriul românesc, cu atât mai mult cu cât această solicitare reprezintă un efort de captatio benevolentiae de aproximativ doi ani.
9 aprilie 2001

Ecaterina Ţarălungă
Tel. 093-478343

Domnului Ion Iliescu
Preşedinte al României

Stimate Domnule Preşedinte,

Scriitorul Petru Dumitriu a decedat la Metz, în spital, pe 6 aprilie, ora 20,40. Va fi incinerat. Slujba funerară are loc marţi, 9 aprilie, ora 15, la capela Moulin les Messes, aflată la circa 3 km de cavoul familiei Mohr, unde va fi depusă urna. Adresa este Home aux Deux Préville, Route d'Arse 57130, dacă am înţeles bine de la doamna Françoise Mohr (tel. 0033-387331301). Las la aprecierea dumneavoastră anunţarea altor persoane oficiale. În ţară n-a mai fost anunţat nimeni.

Alătur, spre înştiinţare, şirul de încercări pe care le-am făcut spre a-i publica măcar câteva din lucrările pe care le consider importante nu doar pentru creaţia lui, ci şi pentru faptul că ar putea da un curs diferit - în timp, prin faptul că oferă un nou mod de raportare - literaturii române contemporane. O fac cu speranţa că literatura română merită cel puţin tot atâta atenţie în ochii dumneavoastră - şi ai lumii româneşti în general - cât actoria sau alte domenii ale culturii.

Folosesc acest prilej spre a vă înştiinţa că Editura Wieser a primit cuvintele-cadru referitoare la România şi Republica Moldova ca parte a Enciclopediei Wieser şi contractul a fost semnat.

CD-ul alăturat cuprinde toată informaţia referitoare la conţinutul contribuţiei româneşti la această Enciclopedie a ţărilor Europei de Est ca şi la echipa de lucru. De asemenea, el cuprinde şi informaţia referitoare la Petru Dumitriu.
07.04.2002

Ecaterina Ţarălungă
Tel.093478343

Chère Françoise Mohr, comme legataire des œuvres de Petru Dumitriu, je vous remet cette liste:

PETRU DMITRIU - COLECŢIE DE BIOGRAFII, AUTOBIOGRAFII ŞI MEMORII CONTEMPORANE

Provenance: les Archives de la Securité (numéro 48336)
Numéro de l'Archive à la Bibliothèque de l'Académie Roumaine: A 3836 (aquisition 29/1996)
1.Dosar 4: Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica ....410 p
2.Dosar 5: Paella (Autobiografia lui Panait Petre)...80 p
3.Dosar 6: Un om în loc sau Cheia...29 p
4.Dosar 7: Problema sexuală...69 p
5.Dosar 8: Romanul de cinci parale..10 p
6.Dosar 9: Răscruce şi drum...19 p
7.Dosar 11: Secretul (din Memoriile lui Totò Istrati)..31 p
8.Dosar 12: Cafiné (din Memoriile lui Totò Istrati) ....41 p
9.Dosar 13: Proprietatea şi posesiunea ....225 p
10.Dosar 14: Stenahoria majoră (din Memoriile lui Totò Istrati) ....23 p
11.Dosar 16: Adolescenţii..39 p
12.Dosar 17: Laminatorii de oţel; Ani şi destine ....24 p
13.Dosar 18: Coborâre în iad (Autobiografia lui Panait Petre)...........................96 p
14.Dosar 19. Vârsta de aur sau Dulceaţa traiului...82 p
15.Dosar 20: Nexus ....57 p
16.Dosar 21: Ars Amandi ....38 p
17.Dosar 27: din Autobiografia lui Panait Petre...18 p
18.Dosar 28: Memoriile lui Simon Abazia (începutul întregului roman)...............4 p
19.Dosar 32: Copilăria uni netrebnic (despre Panait Petre) ....230 p
20.Dosar 34: Viaţa şi moartea unui om fără acte de identitate (Panait Petre).174 p
21.Dosar 1: însemnări zilnice despre scrierea cărţii (quelques pages du journal intime)…..8 p

1707 pages

Ces textes ont été donnés à la Bibliothèque en dactilogramme, mais je considère que les manuscrits, avec le journal de ces manuscrits sont encore aux Services Roumains de Sécurité.

- Les Archives contient encore la diplome d'un Prix d*Etat et la medaille d'un autre de deux prix reçus par Petru Dumitriu en Roumanie.
- Ces archives continent aussi un manuscrit de sa deuxième epouse, des indices sur la naissance de sa première fille, des pages disparées du son Journal quotidien (de la période roumaine de Petru Dumitriu - nota bene: les autres doivent être encore aux Services Roumains de Sécurité, comme la totalité des manuscrits de Petru Dumitriu travaillés en Roumanie)

17.06.02

Ecaterina Ţarălungă
Tel. 0040-21-0723-478343 (mobile)
0040-21-7779598 (à la maison)

Atténtion! La numérotation téléphonique en Roumanie à été changé de 15 juin:

0040 - préphixe du pays; (0)21 - préphixe du Bucarest; 072 au lieu de 09 - préphixe de CONNEX; 074 au lieu de 09 - ORANGE; 076 au lieu de 09 - COSMOROM.

PS.

- à part de ça, l'Académie détient l'archive 33/1995, numéro 3780, avec une lettre de M. Fănuş Băileşteanu, actuellement le directeur adjoint de la Bibliothèque de l'Académie, et une lettre de M. Eugen Simion.
- Je detinent le manuscrit de *Non credo, oro* (en roumain, le commencement), la version roumaine revue par l'auteur de *l'Incognito* et *Les Amours*..., manuscrit (traduit par moi même et revu par Petru Dumitriu) et, aussi, les lettres que j'ai reçue de Petru Dumitriu.
- M. le Président Iliescu détient deux lettres de Petru Dumitriu (une pour lui et une destinée a M. Eugen Simion).

Domnului Gabriel Strempel
Director al Bibliotecii Academiei Române

Stimate Domnule Director,

Vă rog să fiţi de acord, în vederea editării, cu cercetarea şi xeroxarea COLECŢIEI DE BIOGRAFII, AUTOBIOGRAFII ŞI MEMORII CONTEMPORANE de Petru Dumitriu (continuarea Cronicii de familie şi versiunea întreagă după care autorul a scris, din memorie, Incognito). Numai textul dactilografiat al COLECŢIEI… însumează 1707 pagini, dar există şi pagini de jurnal referitoare la ele etc.), cota A 3836 (a chiziţia 29/1996). De asemenea, vă rog să fiţi de acord cu studierea, în vederea editării, şi a altor documente referitoare la acest autor.

Dacă este posibil, costurile estimate de dumneavoastră pentru tot materialul ce va fi xeroxat, pot fi trimise spre achitare Editurii Nemira, care va publica lucrarea. Anexez solicitării mele pe aceea a editurii Nemira, ca şi a lui Petru Dumitriu însuşi.
27.09.2002

Cu mulțumiri
Ecaterina Țarălungă

Chère Madame Françoise Mohr,

J'ai reçu votre lettre de 2 novembre, je l'ai lue (deux ou trois fois) et j 'ai conquis que, peut être, vous avez raison. Après les deux coups de télèphone avec vous, j'ai parlé avec M le Directeur des Editions Nemira. Il n'a pas dit non à l'idée d'une Fondation, mais la legislation roumaine suppose un capital pour la commencer de 100 millions lei. Or ça c'est une barrière. Il a sollicité le laisser un peu pour voir, après le profit de cet année, s'il peut ou non faire une fondation ou même un fond Petru Dumitriu. Si oui, je pourrais solliciter au SRI d'étudier en son nom le dossier de securité de Petru Dumitriu , parce que l'Académie ne sait pas quoi revendiquer pour être retourné dans sa proprieté.

- Ça relativement au manuscrit nommé la *Collection des biographies autobiographies et mémoires contemporaines*.

- En ce qui concerne L 'Incognito, j 'ai un exemplaire paru aux Editions UNIVERS (disparues entre temps), avec la préface de Geo Serban et avec la traduction revue par Petru Dumitriu lui même, en rouge. Il me la donné quand j'ai été chez vous. Mais, hélas, je n'ai pas encore trouvé un éditeur pour lui (les droits d'auteur apartiennent aux Editions du Seuil).
- Non credo, oro à été déja donné à la traduction et , si vous avez l'amabilité de me remettre la bonne version, je pourrais comparer la traduction avec cette version anglaise. Peut être vous savez que pour ce manuscrit Petru Dumitriu voulait céder les droits d'auteur à une maison d'édition roumaine, il m'a donné une lettre à ce sujet. Elle séra publiée, quoiqu'il s'agit des autres éditions.
- Le problème des droits d'auteur reste encore en ce qui concerne Les Amours … , parce que M. Dimitirevic n'a pas repondu, quoique, au téléphone, il était encliné de céder. Les Editions Eminescu de Bucarest (le proprietaire est americain d'origine roumaine et, en plus, une femme : M-me Silvia Cinca) ont expedié une lettre il-y-a une semaine.

Je veux vous remettre une photo de Petru Dumitriu que vous ne la savez pas. L 'originel est dans le film que je l'ai fait chez vous, à Metz. Regardez ses yeux et pensez s'il pourra appartenir au futur ou non et s'il le savait… Je vous désire une bonne nouvelle année et soit que nos désirs être realisés…

Bucarest, 10.12.2002

Avec mes meilleurs vœux,
Ecaterina Țarălungă

În atenţia Domnului Primar
Comuna Socol

Stimate domnule primar,

Academia Română pregăteşte o ediţie de OPERE Petru Dumitriu. Deoarece mi-a cerut colaborarea în acest scop, vă rog să ne ajutaţi identificând şi trimiţând o copie (de preferinţă xerox) după actele referitoare la autor, după cum urmează:

- Dacă e posibil, date despre bunici (numele, de unde erau. Din partea tatălui se numea Dumitru sau Dumitriu, din partea mamei Debretzy);
- Numele, datele de naştere şi ocupaţia părinţilor (tatăl Petre Dumitriu, mama Theresa von Debretzy);
- Actul de naştere al lui Petru Dumitriu, în Baziaş, mai 1924;
- Actul de naştere al surorii lui, Lila, născută probabil la Turtucaia, 1926 (luna?);
- Proprietăţi deţinute la Baziaş;
- Dacă mai există la Baziaş ori în împrejurimi persoane care au cunoscut familia sau au corespondat cu membri ai familiei, v-aş ruga să-mi trimiteţi numele şi adresele lor.

Cu mulţumiri pentru sprijinul pe care ni-l acordaţi,

Ecaterina Ţarălungă
Tel. 0723-478343
Aleea Parva nr. 4

Bl. D-12, sc. A et. 3 ap. 7
Bucureşti 77429

Chère Madame Françoise Mohr,

Il y a une semaine M. Le Président de l'Académie Roumaine, le professeur Eugen Simion m'a cherché au téléphone pour me commander une édition d'Oeuvres choisies de Petru Dumitriu. Si vous êtez à l'origine de son téléphone, je vous remercie infinniment. Si non, je considère qu'il a très bien fait en demarrant cette édition.

Je vous remet mon offre faite à l'Académie et j'espère que M. Eugen Simion vous donnera un coup de fil pour trancher la question de droits d'auteur (il est necessaire une lettre d'acceptation de votre part). J'ai une lettre des Editions UNIVERS ENCICLOPEDIC, parce qu'elles feront l'édition, mais à la commande de l'Académie. Peut être le Président Iliescu a finalement repondu au mémoire de Petru Dumitriu en donnant dirrectemant à l'Académie l'argent, je ne sais pas, mais votre contracte, le mien et celui des Editions seront signés avec l'Académie même. Il s'agit de trois volumes de luxe (papier Bible), presque 6000 pages totalement. J'ai reçu seulement une année pour faire toute l'édition, préfacée par M. Eugen Simion lui même. En ce qui concerne les manuscrits angagés avec les Editions Nemira, je ne veux pas rénoncer à rien, parce que le proprietaire des Editions Nemira, M. Valentin Nicolau, est le conseiller du premier ministre (et en plus le president de la Télévision Roumaine), il fait partie du Gouvernement, donc il peut m'aider d'entrer dans les Archives de l'ancienne Sécurité pour voir les documents et les manuscrits de Petru Dumitriu, là où l'Académie n'a pas pu entrer (le réponse a été que le fond Petru Dumitriu est deja donné à l'Academie. Mais je crois qu'il s'agit seulement d'une partie de ses manuscrits, objets et lettres). Je vous remet donc une lettre des Editions Nemira, avec la mention que nous n'avons pas parlé du roman Incognito, il doit être leur projet prochain. Ils ne savent peut être qu'on doit ecrire aux Editions du Seuil. M. Eugen Simion lui même, qui sait de tout ça, de tout ce projet; et innitialement voulait parler avec le proprietaire des Editions Nemira, a rennoncé le faire. Donc je vous prie de repondre aussi à ces Editions. Mon mari sera à Paris entre 21 et 25 janvier, et puis à Compiègne de 25 janvier le soir, pour une semaine. Il reviendra à Bucarest le 2 février. Il peut recevoir vos lettres par fax, à la Residence de Compiegne, le numéro de fax est 03-44922146, mais on doit expliquer au M. Dominique Houchard, l'administrateur de la Résidence, qu'il s'agit des lettres pour M. Vladimir Rasvan, venu de Bucarest, Roumanie. Il pourra vous donner aussi le numéro de télephone de la chambre de mon mari. M. Houchard (son epouse s'apelle Corinne) a le numéro de télephone 03-44922100. Vous pouvez aussi me remettre une copie d'après la bonne version de Non Credo, oro. L'adresse de la Résidence: Résidence Internationale Universitaire, numéro 6-8, rue Georges Forest, 60200 Compiègne. J'espère que vous êtez bien et forte pour supporter tant de joie! Finalement Petru Dumitriu aura ce qu'il méritait d'il y a un démi siècle! S'il etait maintenant en bonne santé et vivant! Avec mes meilleurs vœux Ecaterina Ţarălungă Bucarest, 20.01.2003

From Romanian Television Mrs. Ecaterina Ţarălungă, editor fax: 0040-21-2300381 Urgent To ATENEO DE MANILA UNIVERSITY JESUIT COMMUNITY Fax

0063-2-4265987 Nous sommes en train de preparer une edition des oeuvres de l'ecrivain Petru Dumitriu en collaboration avec l'Academie Roumaine. Nous avons recu de Petru Dumitriu, il y a deux ans, cette lettre annexee et, si vous pouvez, donnez nous le nom et l'adresse du signataire pour le signaler dans le tabel cronologique de P.D. (l'auteur est mort le 6 avril 2002 a Metz, France), eventuellement pour avoir de lui d'autres lettres.

Avec mes rémerçiements,
Ecaterina Ţarălungă
tel. 0040-723478343

Date:Wed, 22 Jan 2003 03:14:40 -0800 (PST)
From:"Katy Tzaralunga" <tzaralunga@yahoo.com> |
This is Spam | Add to Address Book
Subject: Bucarest - Ecaterina Taralunga
to: tnk@pacific.net.ph

Cher M. Rev. Jean François Thomas S.J.,

J'ai reçu votre réponse et je vous rémerçie beaucoup pour votre sollicitude. En fait, je doit faire cette année une édition des oeuvres roumaines de Petru Dumitriu, parce qu'il a laissé de manuscrits inédites (prises par la Securité Roumaine quand il s'enfuit en 1960) et finalement cedés a l'Academie.En fin, per total, il s'agit de presque 5000 pages. Je veux continuer avec les autres titres et la correspondence. J'ai reçu de Petru Dumitriu quelques dizaines de lettres et je veux travailler pour reconstituer l'ensemble de sa correspondence afin de la publier. J'ai observé qu'on doit procéder rapidement après le contacte avec nos Editions, donc je travaille en avance. (Chez nous les prix augmentet rapidement.) Si vous pouvez, je serais interessée d'avoir les lettres de Petru Dumitriu et vos reponses vers lui, peut être comme des images (jpg) sur email.

Avec mes meilleurs voeux
Ecaterina Țarălungă

PS J'ai fait des films cette année a Blaj et Alba Iulia, j'ai été à Bathyaneum, une très belle biblioheque!

Date:Tue, 4 Feb 2003 06:16:26 -0800 (PST)
From:"Katy Tzaralunga" <tzaralunga@yahoo.com>
This is Spam | Add to Address Book
Subject: Re: Petru Dumitriu
To:"Tulay Ng Kabataan" <tnk@pacific.net.ph>

Cher Père Jean-François Thomas,

Les deux photos sont de mai 2000, inédites, le manuscrit meme est inédit.

Avec mes meilleurs voeux,

EcaterinaȚarălungă

Attachment
P.D. 2.photos

Date:Thu, 6 Feb 2003 07:10:24 -0800 (PST)
From:"Katy Tzaralunga" <tzaralunga@yahoo.com>
This is Spam | Add to Address Book
Subject:Re: Bucarest
To:"Tulay Ng Kabataan" <tnk@pacific.net.ph>

Cher Père Jean-François Thomas,

Je vous remercie pour l'article. C'est un mode poètique de voir le probleme P.D. En fait, il y a quelque chose du noir dans son destin. La ville ou il a commence étudier a été abimé a l'occasion de la construction du barrage des Portes de Fer du Danube, le meilleur manuscrit (apres la *Chronique de Famille*) a été pris par la Securité Roumaine et il a écrit de memoire *L'Incognito*, ses filles ne le reconaissent comme père, aprés la révolution de 1989 la Roumanie n'a pas retourné a P. D. la citoyennté roumaine... Il s'agit du destin et je crois que toutes ces événements séront une partie integrante de sa reconnaisance prochaine. Je l'èspere, en tout cas.

Si vous savez l'adresse de "France Catholique", je vous prie de me la donner. Et je vous prie aussi de n'oublier pas les lettres que vous avez de Petru Dumitriu .

Avec mes meilleurs voeux,
Ecaterina Țarălungă

Date:Fri, 7 Feb 2003 01:39:51 -0800 (PST)
From:"Katy Tzaralunga" <tzaralunga@yahoo.com> |
This is Spam | Add to Address Book
Subject:Re: Bucarest
To:"Tulay Ng Kabataan" tnk@pacific.net.ph

Cher père Jean-Francois Thomas,

M. le Président de l'Acedemie Roumaine, le Professeur Eugen Simion a aprecié beaucoup votre article. Si vous êtes d'accord, je veux le menntioner à la fin de l'edition Petru Dumitriu comme référence critique.

Avec mes meilleurs voeux,
Ecaterina Țarălungă

Chère Madame Françoise Mohr,

J'ai parlé avec le professeur Eugen Simion, mais il ne m'a pas parlé (aucun mot) d'une Fondation de l'Académie. Je savais de cette Fondation de la rédactrice des Editions Univers Enciclopedic avec qui je travaille. Elle m'a dit que les Éditions ne font pas, de cette année, des contrats de droit d'auteur directement, comme dans les années passées. Mais le professeur Simion acceptera un contrat au terme (3 ans), seulement pour l'édition conçue (avec le sommaire anexé). En fin, je suppose

que l'argent provient d'une banque quelconque, mais à la suggestion du Président Iliescu. Et, comme le 2004 sera son fin de mandat, nous devons profiter et publier cette édition. En plus, le 2005 sera le fin de mandat du professeur Simion à l'Académie. Pour Petru Dumitriu la rentrée dans le circuit de la littérature roumaine est excellent située et on doit le faire vite parce que de cette vitesse tient sa rentrée prochaine en France. Il peut rentrer là sur la vague de l'integration de la Roumanie en Union Européenne (2007).
Autres titres restent libres à être negociés par d'autres Editions. En ce qui concerne NON CREDO, je crois que le meilleur commentateur sera le Père Thomas. Si je trouve quelqu'un a faire (et publier) la traduction roumaine (autre que les Editions Nemira!), je peux solliciter le Père à travailler directement sur la version anglaise pour notes et commentaires. Que dites vous?Je soutiens cette idée parce que j'ai reçu ses notes liées à la correspondence avec Petru Dumitriu. D'ailleurs je vous passe cette très interessante correspondence.
Bucarest, le 3 mars 2003

Avec mes meilleurs voeux,
Ecaterina Ţarălungă

Date:Tue, 11 Mar 2003 23:48:13 -0800 (PST)
From:"Katy Tzaralunga" <tzaralunga@yahoo.com> |
This is Spam | Add to Address Book
Subject:Re: Bucarest, Romania
To:"Tulay Ng Kabataan" <tnk@pacific.net.ph>

Cher Pere Jean Francois Thomas S.J.,

Je vous prie de m'excuser parce que je vous repond si tard, mais j'ai été une semaine a Belgrade. Je vous remercie beaucoup pour l'adresse de mail de M-me Marta Hauptman, je lui ai ecrit, elle m'a repondu et m'a donné l'adresse de Professeur Wiesel. J'espère qu'il sera bien. J'attend encore de vous la lettre de Petru Dumitriu or seulement sa reproduction dans un attachement de mail.

Avec mes meilleurs voeux,
Ecaterina Țarălungă

Date:Fri, 14 Mar 2003 16:42:27 -0500
From:"Sean D. Noel" <sdnoel@bu.edu> | This is Spam
Add to Address Book
To:tzaralunga@yahoo.com
CC:speccol@bu.edu
Subject:From Special Collections
tzaralunga@yahoo.com
speccol@bu.edu

Please send all replies to: speccol@bu.edu
DATE: March 14, 2003
RE: Petru Dumitriu

Dear Dr. Taralunga,

Thank you for your interest in Special Collections at Boston University, and for your recent email query.
The Petru Dumitriu Collection consists of 19 boxes of material. These include manuscripts written in different languages. There are 10 novels written in French, of which two are L'Homme aux Yeux Gris and Le Sourire Sarde. There are 34 political essays written in English and 11 pieces written in German. Also included is an interview in Romanian with Mircea Marian.
There is also printed material which consists of articles and reviews by/about Dumitriu's work which is also written in several languages, several copies of Le Monde, and a foreign newspaper.
The collection also contains six photographs of Petru Dumitriu.
Please let me know if you have further questions.

Sincerely,
Sean Noel
Special Collections
Boston University

To make an appointment to visit our facility, please call (or contact us in writing) at the number or address below. Please contact us at least two days in advance of your planned visit; we appreciate as much advance
notice as possible. Our office hours are 9:00 am to 4:45 pm, Monday through Friday, following the University calendar. A complete list of our rules is available on our website at:
http://www.bu.edu/speccol/
Please note that due to staffing considerations, we are unable to perform research for patrons. Likewise, our ability to photocopy material from our collections is strictly limited.
Please send future queries:
by email: speccol@bu.edu
by post:
Sean Noel
Assistant Director for Public Service
Special Collections at Boston University
771 Commonwealth Avenue
Boston, MA 02215 USA
or, by telephone:
617-353-3696 TEL ; 617-353-2838 FAX
Boston University Libraries
Telnet to Catalog Web Catalog
(Penn Law) (Yale Law) (NYU Law)

AUTHOR TITLE SUBJECT WORD

Num Mark AUTHORS (1-2 of 2) Year
1 **Dumitriu, Petru**

- **Family Jewels. (The Boyars t.1)**Mugar 1961
- **The Prodigals.(The Boyars t.2**) Mugar, Storage--See Circ (Mugar) 1963
- **Le Sourire Sarde** Mugar 1968
- **Westward Lies Heaven**; Mugar 1966

2 Dumitriu, Petru, 1924-
A Collection Of The Writings Of This Author May Be Found In Varying Editions, Printings, And Format Spec Coll
(Penn Law) (Yale Law) (NYU Law)
Boston University
http://library.bu.edu/
Boston University Libraries
Telnet to Catalog Web Catalog
(Penn Law) (Yale Law) (NYU Law)

AUTHOR TITLE SUBJECT WORD

-Author **Dumitriu, Petru**
Title Family jewels. Translated from the French by Edward Hyams in consultation [sic] with Princess Anne-Marie Callimachi
Imprint London, Collins, 1961
LOCATION CALL NO. STATUS
Mugar PQ2664.U39 F33M AVAILABLE
Descript 448 p. 22 cm
Note The 1st vol. of the author's trilogy, The boyars
(Penn Law) (Yale Law) (NYU Law)
Boston University
http://library.bu.edu/
Boston University Libraries
Telnet to Catalog Web Catalog
(Yale Law) (NYU Law)

AUTHOR TITLE SUBJECT WOR DLC CALL NO

Author **Dumitriu, Petru**
Title**The prodigals**. Translated from the French by Norman Denny Imprint New York, Pantheon Books [1963, c1962]
LOCATION CALL NO. STATUS
Mugar PQ2664.U39 P73M AVAILABLE
Storage--See Circ (Mugar) PQ2664.U39 P73M c.2 AVAILABLE
Edition [1st American ed.]
Descript 446 p. 22 cm
Note The 2d vol. of the author's trilogy, The boyars, the 1st of which is Family jewels
(Yale Law) (NYU Law)
Boston University

http://library.bu.edu/
Boston University Libraries
Telnet to Catalog Web Catalog

(Yale Law) (NYU Law)

AUTHOR TITLE SUBJECT WORD LC CALL NO

Author **Dumitriu, Petru**
Title **Westward lies heaven**; translated by Peter Wiles
Imprint London, Collins, 1966
LOCATION CALL NO. STATUS
Mugar PQ2664.U39 E913M AVAILABLE
Descript [2], 380 p. 22 cm
Note Originally published as **L'Extrême Occident**. Paris, Editions du Seuil, 1964
(Yale Law) (NYU Law)
Boston University
http://library.bu.edu/
Boston University Libraries
Telnet to Catalog Web Catalog
(Yale Law) (NYU Law)

AUTHOR TITLE SUBJECT WORD LC CALL NO

Author **Dumitriu, Petru**
Title **Le sourire sarde - The Sardinian smile**. Translated from the French by Peter Green Imprint New York, Holt, Rinehart, and Winston [1968]
LOCATION CALL NO. STATUS
Mugar PQ2664.U39 S63M AVAILABLE
Edition[1st ed.]
Descript137 p. 21 cm
NoteTranslation of Le sourire sarde
(Yale Law) (NYU Law)
Boston University
http://library.bu.edu/

Yahoo! Mail - tzaralunga@yahoo.com
Yahoo! - My Yahoo! - Help
tzaralunga@yahoo.com [Sign Out]

Date:Wed, 12 Mar 2003 02:24:08 -0500
From:"Martha Hauptman" <hauptman@bu.edu> | This is
Spam | Add to Address Book
Subject:Leave from Boston University

Please note: This is my personal e-mail address – Professor Elie Wiesel does not use e-mail. He prefers that you use regular mail, so if you want to reach him, please write to him at:

Professor Elie Wiesel
Boston University
745 Commonwealth Avenue

Boston, MA 02215
If you prefer, you may call Jessica at the office: 617/353-4566, or use the office FAX #617/353-4024 for any
correspondence or special requests.
If you are writing specifically to me, you may continue using this e-mail address. I will answer only personal
mail, but I will be on leave from the university and not in touch with Professor Wiesel until mid-March when I hope to return to the Boston University office.
Professor Wiesel is on a sabbatical leave and returns to teach at Boston University in September.
Thank you.
Martha Hauptman, Assistant to Professor Elie Wiesel

From:"Martha Hauptman" <hauptman@bu.edu>
To:tzaralunga@yahoo.com
CC:hauptman@acs.bu.edu
Subject:Petru Dumitriu
Date:Thu, 10 Apr 2003 10:33:56 -0400
Dear Dr. Ecaterina Taralunga

Please forgive the delay, but Professor Wiesel has been traveling constantly. I only just brought to his attention your e-mail of 12 March. Professor Wiesel wishes he could be of help, but regrets that he has no connection with Petru Dumitriu.
Martha Hauptman, Assistant to Professor Elie Wiesel
Boston University
745 Commonwealth Avenue
Boston, MA 02215
Tel. 617/353-4566

The Contemporary Archives

Aaron J. Elkins
Admiral Winfield
Al Capp
Alan Dent
Albert Einstein
Alexander Cordell
Alfred Coppel
Alice Dwyer-Joyce
Alistair Cook
Allan Knight Chalmers
Allan W. Eckert
Allen Churchill
Alton F. Cook
Amiya Chakravarty
Anna Clarke
Anthony Esler
Encounter
Arthur C. Clarke
Arthur Cavanaugh
Babs Deal
Barbara Cartland
Barbara Compton
Barbara Deming
Benjamin Elkin
Bette Davis
Billy C. Clark
Borden Deal
Brian Cleeve
Bud Collins
Cardinal Richard
Cushing
Carl de Suze
Catherine Cookson
Cecily Crowe
Charles Dickinson
Charles Durbin
Charles Einstein
Christopher Davis
Cid Corman Geoffrey
Cotterell
Clive Egleton
Craig Claiborne
Danilo Dolci
David Chasman
Brenda Frazier
Chatfield-Taylor
David Dempsey
Davis Dresser
Denholm Elliott
Donald Barr Chidsey
Doris Miles Disney

Dorothy Dunnett
Dorothy Eden
Dorothy Salisbury
Davis
Eileen Dewhurst
Elizabeth Corbett
Elliott Don Ellis
Eric Clark
Eugene Cook
Eva Wagner
Chamberlain
Evan Connell Evelyn
Eaton Everett
Chambers Fairfax
Downey Francis
Dahl General
James
P.S. Devereux
George Deaux
Gisela Elsner
Gladys Hasty Carroll
Gloria Emerson
Guy Daniels
Hans Conried Harold
Courlander Harris
Downey Helen
Deutsch Honorable
J. Edward Day
Horace Cayton
Hubert Creekmore
Ina Claire
Jack Curtis
Jack Dunphy
James Carroll
James Clavell
James Colbert
James Drought
James Henry
Drought
James Wedgwood
Drawbell
James W. Ellison
Jamie Lee Cooper
Jan Dobraczynski
Janet H. Caird
Cab Calloway
Camp
Atwater E. Simms
Campbell
Jay Epstein
Joanna Crawford
John H. Culp
John Henry Cutler
Jonathan Escott
Joseph Jay Deiss
Joseph S. Davis
Josephine Carson
Joy Cowley
Kendall
Foster Crossen
L. Sprague de Camp
Larry Carr
Leo Cherne
Leslie Charteris
Ilka Chase
Lonne Elder III
Madelaine Duke
Madeleine Carroll
Magazine Edward
Marc Connelly
Marc Davis
Margaret Creal
Margaret Drabble
Marguerite Cullman
Marguerite Dorian
Marian Christy
Marian Cockrell
Marianna W. Davis
Martin Dibner
Mary Carter
Mary Deasy
Mary Elgin
Mary Ellen Chase
Mary N. Dolim
Mary Stetson Clarke
Maya Deren
Michael Cooney
Michael Denison
Michael Dibdin
Mignon G.
Eberhart Richard
Eberhart Mildred
Davis
Milek Capek
Mischa Elman
Morris Carnovsky
Myron Ehrenberg
Nelson DeMille
Norman Corwin
Olga Cabral
P.D. East Charles
Edward Eaton
Pat Carroll
Patricia Carlon
Patrick Dennis
Peter De Vries
Petru Dumitriu
Philip Caputo
Phyllis Curtin
Pierre Daninos
R. Courtney-Browne
R. Wright Campbell
R.V. Cassill
Ralph de Toledano
Richard B. Erno
Richard Clurman
Richard Condon
Richard Currey
Robert Carson
Robert DeMaria
Robert Donat
Robert L. and Wanda
Duncan
Robert S. Elegant
Robert T. Crowley
Robin Cook G.
Roger Caras
Ronald Delderfield
Rupert Croft Cooke
Sally Carrighar
Samuel Chotzinoff
Samuel R. Delany
Scott Cunningham
Seymour Epstein
Sir Peter Daubeny
Stanley Cohen
Stanley Donen
Stanley Ellin
Stanley Eveling
Stanton Coblentz
Stuart Cloete
Sumner Locke

Susan Taylor Chehak
Sylvia Dee
Thomas B. Dewey
Thomas W. Duncan
Ursula Curtiss
Warwick Deeping
Warwick Downing
Whitfield Cook
William Craig
William De Andrea
William Dieter
William DuBois
William J. Eaton

Dear Dr. Howard B. Gotlieb,

I am writing to you to please you help me with all information you can give me about Petru Dumitriu's Archiv in Mugar Memorial Library in Boston University.

I prepare for Romanian Academy the most important issue of Petru Dumitriu's Works. So, I need all kind of information you can give me. The author died in April 6, 2002, Metz, France.

With my best wishes,
Dr. Ecaterina Ţarălungă
Adress: Aleea Parva no. 4, Bl. D-12,
app. 7, Bucarest 77429
E mail: tzaralunga@yahoo.com
tel. 0040-(0)21-7779598
(between 20-23, Romanian hours)
mobile: 0040-(0)723-478343

Chère Madame Françoise Mohr,

J'ai réçu votre lettre de 2 novembre, je l'ai lue (deux ou trois fois) et j 'ai conquis que, peut être, vous avez raison. Après les deux coups de télèphone avec vous, j'ai parlé avec M le Directeur des Editions Nemira. Il n'a pas dit non à l'idée d'une Fondation, mais la legislation roumaine suppose un capital pour la commencer de 100 millions lei. Or ça c'est une barrière. Il a sollicité le laisser un peu pour voir, après le profit de cet année, s'il peut ou non faire une fondation ou même un fond Petru Dumitriu. Si oui, je pourrais solliciter au SRI d'étudier en son nom le Dossier de Securité de Petru Dumitriu , parce que l'Académie ne sait pas quoi revendiquer pour être retourné dans sa proprieté.

- Ça relativement au manuscrit nommé la *Collection des memoires, biographies et autobiographies contemporaines.*
- En ce qui concerne *L'Incognito*, j 'ai un exemplaire paru aux Editions UNIVERS (disparues entre temps), avec la préface de Geo Serban et avec la traduction revue par Petru Dumitriu lui même, en rouge. Il me la donné quand j'ai été chez vous. Mais, hélas, je n'ai pas encore trouvé un éditeur pour lui (les droits d'auteur apartiennent aux Editions du Seuil).
- *Non credo, oro* à été déja donné à la traduction et , si vous avez l'amabilité de me remettre la bonne version, je pourrais comparer la traduction avec cette version anglaise. Peut être vous savez que pour ce manuscrit Petru Dumitriu voulait céder les droits d'auteur à une maison d'édition roumaine, il m'a donné une lettre à ce sujet. Elle séra publiée, quoiqu'il s'agit des autres éditions.
- Le problème des droits d'auteur reste encore en ce qui concerne *Les Amours* … , parce que M. Dimitirevic n'a pas repondu, quoique, au téléphone, il était encliné

de céder. Les Éditions Eminescu de Bucarest (le proprietaire est americain d'origine roumaine et, en plus, une femme : M-me Silvia Cinca) ont expedié une lettre il-y-a une semaine.
Je veux vous remettre une photo de Petru Dumitriu que vous ne la savez pas. L 'originel est dans le film que je l'ai fait chez vous, à Metz. Regardez ses yeux et pensez s'il pourra appartenir au futur ou non et s'il le savait…
Je vous désire une bonne nouvelle année et soit que nos désirs être realisés…
Bucarest, 10.12.2002

Avec mes meilleurs vœux,
Ecaterina Țaralungã

Domnului Director
RADU TIMOFTE
Serviciul Român de Informaţii

Stimate Domnule Director,

Academia Română are intenţia să publice, împreună cu Editura Univers Enciclopedic, în colecţia Pleiade, o selecţie din proza în limba română scrisă de Petru Dumitriu. Deoarece autorul a fugit din ţară la începutul anului 1960, toate manuscrisele şi documentele sale au fost confiscate de Securitate.

Vă rugăm deci să dispuneţi, în vederea acestei ediţii, să fie cercetate şi extrase copii din arhivele Petru Dumitriu pentru restabilirea datelor biografice şi de creaţie, ca şi a manuscriselor nepublicate, ori a variantelor după manuscrisele deja publicate.

Precizăm că un prim pas în acest sens s-a făcut în 1996, prin cedarea de către SRI (director Virgil Măgureanu) a arhivei SRI/48336 (36 de dosare) cuprinzând dactilograma „Biografiilor, autobiografiilor şi memoriilor contemporane".
13.01.2003

Cu mulţumiri,
Prof. Univ. dr. Eugen Simion
Preşedinte al Academiei Române

Chère Madame Françoise Mohr,

Il y a une semaine M. Le Président de l'Académie Roumaine, le professeur Eugen Simion, m'a cherché au téléphone pour me commander une édition *d'Oeuvres choisies* de Petru Dumitriu. Si vous êtez à l'origine de son téléphone, je vous remercie infinniment. Si non, je considère qu'il a très bien fait en demarrant cette édition.

Je vous remet mon offre faite à l'Académie et j'espère que M. Eugen Simion vous donnera un coup de fil pour trancher la question de droits d'auteur (il est necessaire une lettre d'acceptation de votre part). J'ai une lettre des Editions UNIVERS ENCICLOPEDIC, parce qu'elles feront l'édition, mais à la commande de l'Académie. Peut être le Président Iliescu a finalement repondu au mémoire de Petru Dumitriu en donnant dirrectemant à l'Académie l'argent, je ne sais pas, mais votre contracte, le mien et celui des Editions seront signés avec l'Académie même. Il

s'agit de trois volumes de luxe (papier Bible), presque 6000 pages totalement. J'ai reçu seulement une année pour faire toute l'édition, préfacée par M. Eugen Simion lui même.

En ce qui concerne les manuscrits angagés avec les Editions Nemira, je ne veux pas rénoncer à rien, parce que le proprietaire des Editions Nemira, M. Valentin Nicolau, est le conseiller du premier ministre (et en plus le president de la Télévision Roumaine), il fait partie du Gouvernement, donc il peut m'aider d'entrer dans les Archives de l'ancienne Sécurité pour voir les documents et les manuscrits de Petru Dumitriu, là où l'Académie n'a pas pu entrer (le réponse a été que le fond Petru Dumitriu est deja donné à l'Academie. Mais je crois qu'il s'agit seulement d'une partie de ses manuscrits, objets et lettres). Je vous remet donc une lettre des Editions Nemira, avec la mention que nous n'avons pas parlé du roman Incognito, il doit être leur projet prochain. Ils ne savent peut être qu'on doit ecrire aux Editions du Seuil. M. Eugen Simion lui même, qui sait de tout ça, de tout ce projet; et innitialement voulait parler avec le proprietaire des Editions Nemira, a rennoncé le faire. Donc je vous prie de repondre aussi à ces Editions.

Mon mari sera à Paris entre 21 et 25 janvier, et puis à Compiègne de 25 janvier le soir, pour une semaine. Il reviendra à Bucarest le 2 février. Il peut recevoir vos lettres par fax, à la Residence de Compiegne, le numéro de fax est 03-44922146, mais on doit expliquer au M. Dominique Houchard, l'administrateur de la Résidence, qu'il s'agit des lettres pour M. Vladimir Rasvan, venu de Bucarest, Roumanie. Il pourra vous donner aussi le numéro de télephone de la chambre de mon mari. M. Houchard (son epouse s'apelle Corinne) a le numéro de télephone 03-44922100. Vous pouvez aussi me remettre une copie d'après la bonne version de Non Credo, oro. L'adresse de la Résidence: Résidence Internationale Universitaire, numéro 6-8, rue Georges Forest, 60200 Compiègne.

J'espère que vous êtez bien et forte pour supporter tant de joie ! Finalement Petru Dumitriu aura ce qu'il meritait d'il y a un démi siècle! S'il etait maintenant en bonne santé et vivant !

Bucarest, 20.01.2003

Avec mes meilleurs vœux,
Ecaterina Ţarălungã

Chère Madame Françoise Mohr,

Je vous ecris pour vous prier de m'aider a finir la bio-bibliographie de Petru Dumitriu. J'ai encore besoin de quelques informations :

1. le nom, les dates (et le lieu) de naissance, les etudes, l'occupation, l'etat civile de ses filles;
2. quand il a été eu abandonné par son epouse et quand elle a décédé (l'anée seulement);
3. votre répères biographiques; votre livre de conversation avec Petru Dumitriu y compris, autres manuscrits de la maison (édités ou inédités);
4. le nom (complet) de son grand-père, de sa grande mère (la côté maternelle aussi); le métier; le village (ou la ville) ou ils ont vécu;
5. si vous savez quelque chose sur les articles (et le nom des journaux) publiés en Allemagne;

6. si ses livres ont été traduites du français dans une autre langue, ou, quand, par qui, à quelle maison d'edition;
7. le nom correct du Memorial ou sont deposées ses manuscrits (Mugar?)
8. si vous savez avec qui, de Bucarest, ou de Roumanie, pourrai je travailler pour mettre à la fin ce travail.
9. les dates de sa soeur, si elle a été mariée ; quand elle est morte et ou;

Je travaille déja pour cette édition, j'ai parlé a Orşova et Târgu Jiu pour la période de l'école, mais je ne sais rien sur ses études à Münich. Je veux vous annoncer que le directeur du S. R. I. (Service Roumain des Informations) a donné hier son accord pour le transfert des archives de Petru Dumitriu vers l'Académie Roumaine. Voyons les dossiers à la Bibliothèque!

En ce qui concerne le problème de Nemira, je soutien que Petru Dumitriu doit être publié, s'il est possible, là et dans toute la Roumanie, par une multitude des maisons d'édition. L'Académie va onorer un grand auteur, mais il restera inconnu si'il ne séra pas ouvert pour toute le monde. Or, pour ce moment litteraire, je crois qu'on doit laisser que l'œuvre ce Petru Dumitriu produise des mutations dans la profondeur du phenomène litteraire. Le maire d'Orşova, par exemple, veut faire là un Centre Petru Dumitriu (il espère avoir du succes touristique!) Et Nemira un prix Petru Dumitriu Donc: si M. Eugen Simion veut acheter de vous exclusivement les droits de publication de Petru Dumitriu n'acceptez pas. Il s'agit seulement de l'exclusivité pour cette édition. Avec les manuscrits c'est une autre chose. Je vous conseille de la faire, de les donner à la Bibliothèque de l'Académie. On doit que vous savez que:

- o Le Fond National du Livre est ouvert à tout le monde (Nemira y compris), il s'agit du Fond du financement du Ministère de la Culture.
- o Cette edition de l-Académie n'est pas faite avec Les Editions de l'Académie, mais avec Les Editions Univers Enciclopedic, soutenues par une Fondation (je ne connais pas son nom) où le président est aussi M. Eugen Simion. Ne confondez pas donc, je vous prie, ces deux qualités de président du Professeur Simion.
- o Le professeur Simion séra le président de l'Académie pour encore 3 ans. Après ça, s'il vient une autre personne comme président qui ne veut pas que l'oeuvre de Petru Dumitriu soit publiée?

Reste encore à vous téléphoner pour le numéro de faxe de vos amis et pour une adresse de E mail, aussi de vos amis (les mêmes?)

Le Père Jean-François Thomas de Querzon, region Manila, Thailande, possède 30 lettres de Petru Dumitriu (il est de Vatican, division Thailande, jesuite, a étudié à Paris de 1978, a été comme professeur à Cluj, en Roumanie entre 1992 et 1993, je crois) et veut me les donner. J'espère faire de la lumière dans la question du suicide. (Si vous savez quelque chose, dite-me-la!) Il va publier un article en „France Catholique" a l'occasion d'une année du décés du Petru Dumitriu (je lui donne une photo extraite du film que j'ai fait).

Avec toute mes excuses pour l'insistence et, biensûr, avec mes meilleurs voeux!
Bucarest, 30.01.2003

Ecaterina Ţarălungă

PETRU DUMITRIU, L'EXILE DACE

La France se soucie peu de sa soeur roumaine, fille de l'espérance immortelle au long de siècles de guerres, destructions, de massacres, finissant au XX siècle dans l'apothéose du communisme qui laisse aujourd'hui un pays ruiné et des âmes exangues. Petru Dumitriu, né en cette terre en 1924, de mère hongroise et de père roumain, à proximité des Portes de Fer, à Bazias, mort il y a un an en terre française à Metz, exilé depuis 1960, est enfin reconnu, après une vie d'honneurs puis de misère, comme le géant littéraire du royaume des Daces, à l'égal du poète Mihai Eminescu.

Il a passé son enfance au bord du Danube, là où ses ancêtres, barbares magnifiques et rutilants d'or, tinrent tête à Rome avant d'être anéantis jamais par Trajan, là où Hadrien reçu la promesse d'être empereur, au soir même du suicide du roi Décébale et de ses conseillers, dans la citadelle de Sarmizégéthuse. Lui qui commença à écrire en Français à l'âge de treize ans, et qui étudia la philosophie à Munich jusqu'au jour où les bombes écrasèrent l'université, il se plongea avec ardeur dans la "construction du socialisme", non point par conviction, mais parce qu'il pourrait ainsi, pensait-il , écrire pour les masses. Trente six ans en Roumanie, où il accède aux plus hautes charges culturelles dans l'appareil de l'état socialiste. Quarante deux ans en exil, tantôt en Allemagne, tantôt en France, où il mangera le pain dur, renié par son pays, ignoré par l'Occident. Comme il l'écrira, "(sa) vraie patrie, c'est la Galilée des âmes" Et il fut un prince dans cette patrie. Résumant en lui tous les traits du caractère roumain, il n'aurait pas été mal à l'aise à la cour de Décébale, prenant à pleines mains tous les plaisirs de la vie, rebelle et poète, "carnivore toute (sa) vie " écrit-il[I], charmeur et tragique, amoureux de la langue, des mots, de tous les mots et de toutes les langues, amoureux de l'Etre et des êtres. Mais par-dessus tout, cet enfant dace fut un crucifié et un révolté[II]. Sans doute peut-on voir en lui, comme cela fut souligné plusieurs fois par des critiques, un Léon Bloy des Carpathes.(…)"

P. Jean-François Thomas S.J

„La France Catholique" 5 Février 2003

Stimate Domnule Director,

Academia Română v-a solicitat în mod expres, sub semnătura domnului preşedinte Eugen Simion, eliberarea restului de arhive referitoare la scriitorul PETRU DUMITRIU, decedat în urmă cu un an la Metz, Franţa, în vederea alcătuirii unei ediţii de OPERE, pentru care s-a obţinut finanţare. Deoarece, prin adresa 5042/24.01.2003, Academia a primit răspuns negativ - sub semnătura dumneavoastră - mă văd obligată să revin, în calitate de cercetător care alcătuieşte această ediţie de referinţă, cu următoarele precizări:

[I] *Zéro ou le point de depart*, p.12, Cerf, 1981 (n.a.)
[II] *Au Dieu Inconnu*, p.32, Seuil, 1979 (n.a.)

Domnului RADU TIMOFTE
Director al S.R.I.

1. din Arhiva care, conform adresei menţionate, s-a predat la Biblioteca Academiei în 1996, profesorul Buzatu a publicat în „Adevărul literar şi artistic”, ulterior acestei date, texte de Petru Dumitriu care nu există la Biblioteca Academiei în arhiva despre care se spune că ar cuprinde tot ce a existat la SRI.
2. Analiza internă a celor 36 de dosare predate Bibliotecii Academiei indică erori de îndosariere, care au făcut „să scape” între dactilogramele predate şi pagini de manuscris (8) conţinând jurnalul însoţitor al scrierii *Colecţiei de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*, pagini care, evident, sunt desprinse dintr-un întreg nepredat Bibliotecii.
3. Petru Dumitriu, cu care am discutat de mai multe ori, a spus că îşi scria de mână cărţile, apoi le dactilografia singur. Ori cele 36 de dosare conţin aproape numai dactilograme, fără manuscrisele care au stat la baza lor. Mă refer la: *Euridice.8 proze; Duşmănie; Bijuterii de familie; Nopţile din Iunie; Drum fără pulbere; Nuvele; Cronica de familie; Aquarium; Pasărea furtunii; Colecţia de biografii, autobiografii şi memorii contemporane* (cu titlurile: *Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica; Paella; Un om în loc sau Cheia; Problema sexuală; Romanul de cinci parale; Răscruce şi drum; Secretul; Cafine; Proprietatea şi posesiunea; Stenahoria majoră; Adolescenţii; Laminatorii de oţel.Ani şi destine; Coborâre în iad; Vîrsta de Aur sau Dulceaţa traiului; Nexus; Memoriile lui Simon Abazia; Copilăria unui netrebnic; Viaţa şi moartea unui om fără acte de identitate*), articole de presă; corespondenţă primită, ciornele corespondenţei trimise. Este normal să existe toate acestea, deoarece, în legătură cu unele sunt mărturii. Despre *Cronică de familie* de pildă, criticul Geo Şerban a mărturisit în prefaţa volumului *Proprietatea şi posesiunea* de Petru Dumitriu, că lui i s-a ridicat din casă dactilograma avînd corecturi de autor (3000 de pagini) a *Cronicii de familie*. Prin urmare măcar ea şi trebuie să existe. Dar Petru Dumitriu avea simţul valorii proprii şi nu-şi distrugea creaţia.

S-ar putea însă ca modul de arhivare să nu permită conexiunea între numele lui Petru Dumitriu şi alţi cercetaţi în cazul său. Îi menţionez ca atare, cu rugămintea de a se investiga şi arhivele lor (sau de a mi se permite accesul, spre cercetare proprie):

- Henriette Yvonne Stahl (scriitoare, fosta soţie a lui Petru Dumitriu, arestată, scrie în memoriile ei că i s-au confiscat amintiri de la Petru Dumitriu);
- Ileana Medrea, sora celei de-a II-a soţii a lui Petru Dumitriu, arestat - i s-a confiscat tot ce avea în casă (trăieşte în Germania, a fost întrebată);
- Lila Dumitriu, sora lui Petru Dumitriu, arestată, apoi cu domiciliu forţat la Sanatoriul Dobriţa din Gorj, a trăit la Tîrgu Jiu;
- Geo Şerban, scriitor, redactorul de carte al *Cronicii de familie*, percheziţionat de Securitate; i s-a ridicat tot ce se referea la Petru Dumitriu;
- Editura de Stat pentru Literatură şi Artă (ESPLA) a fost perchiziţionată şi s-au ridicat toate textele lui Petru Dumitriu aflate în lucru;
- Arhivele CC al PMR, din care profesorul Buzatu a publicat scrisoarea adresată de Petru Dumitriu lui Gheorghe Gheorghiu Dej şi pe aceea adresată Henriettei Yvonne Stahl, dar trebuie să mai existe şi altele, precum şi memorii şi autobiografii de când a fost dat afară din funcţia de director al ESPLA.
- Petre şi Theresa Dumitriu, părinţii, ambii arestaţi.

- Ileana Dumitriu (Matzy), fiica sa, minoră, crescută de Ileana Medrea, dată spre adopţie unui cămin, cu numele schimbat, recuperată peste mai mulţi ani prin Crucea Roşie internaţională.
- Lui Petru Dumitriu însuşi i s-au confiscat odată cu fuga din ţară, în 1960, acte şi fotografii, piese de mobilier care nu se regăsesc predate la Biblioteca Academiei.
- Sonia Filip, fugită şi ea în SUA, coautoare cu Petru Dumitriu la două piese de teatru.
- A.E. Baconski, redactorul şef al revistei „Steaua” din Cluj (iniţial se numea „Almanahul literar”), prieten cu Petru Dumitriu, singurul care a ştiut că Petru Dumitriu va fugi.

Din cauză că nu se găseşte nimic despre biografia lui Petru Dumitriu (casa natală de la Baziaş a fost bombardată de nemţi în 1944, iar Orşova veche, unde a făcut şcoala, a fost scufundată la construirea barajului de la Porţile de Fier) nu ştim: cine erau bunicii (din partea tatălui şi mamei), unde s-au născut părinţii, unde şi ce au studiat, cum arătau părinţii, soţia, fiica, rudele celui mai mare prozator pe care l-a avut vreodată România. Ne aflăm în situaţia de a avea o pată albă pe harta literaturii române acum, în pragul integrării ei în Uniunea Europeană. Iar Petru Dumitriu a publicat în Franţa, Anglia, SUA cel puţin tot atâtea cărţi cât în România, cărţi despre relaţia Occident-Orient, fiind reprezentativ pentru spiritul european însuşi.

Vă rog deci să sprijiniţi această activitate de reconsiderare a unui mare scriitor român, pentru care Fondul Naţional al Cărţii a deschis finanţarea, iar Academia Română girează alcătuirea ediţiei.

17.02.2003

Cu mulţumiri
Ecaterina Ţarălungă
Realizator SRTV
Tel. 0723-478343

À Madame Laurence Cossé

9, rue Casimir-Périer, le VII-ème Arr., Paris

Chère Madame Laurence Cossé,

Je vous écrit en question de la collaboration de Petru Dumitriu au “Quotidien de Paris”, entre 1981-1987 (si je sais bien). Je vous prie de m’aider à savoir le titre et, s’il est possible, le contenu de ses articles parce que je suis en train de préparer pour l’Académie Roumaine une édition de ses *Oeuvres* (3 volumes, coll. Pléiade). J’ai découvert votre nom et l’adresse dans une lettre vers le Père Jean-François Thomas, S.J. J’espère aussi que vous pouvez me donner les adresses de “Panorama d’aujourd’hui” et de la “France Catholique”. Petru Dumitriu a décédé le 6 avril 2002, à Metz.

Si, par hasard, ma lettre sera lue par vous, et vous pouvez faire quelque chose, je serai votre reconnaissante,

Bucarest, le 24 février 2003

Dr. Ecaterina Ţarălungă
Adresse: Aleea Parva no. 4, Bl. D-12, app. 7,
Bucarest 77429
E mail: tzaralunga@yahoo.com
tel. 0040-(0)21-7779598 (entre 20-23 heures)
mobile: 0040-(0)723-478343

À Madame Pierre Schmeister
11 bis, rue des Templiers
51100 Reims

Chère Madame Schmeister,

Je suis en train de faire, pour l'Académie Roumaine, une édition des Oeuvres de Petru Dumitriu (3 volumes, coll. Plèiade). J'ai découvert votre nom et l'adresse dans une lettre de Petru Dumitriu vers le Père et Révérend Jean–François Thomas s.j. Si vous avez encore des lettres ou des manuscrits, vous connaissez autre personnes avec qu'il a été en bonnes relations, je serai très heureuse d'entrer en possesion de toutes ces informations (les lettres, les textes: copies ou originaux). Je vous écrit par hasard, en espérant que ma lettre (mise sur l'océan dans une bouteille) sera lue par vous.

Bucarest, le 24 février 2003

Avec mes meilleurs voeux,
Dr. Ecaterina Ţarălungă
Adresse: Aleea Parva no. 4, Bl. D-12,
app. 7, Bucarest 77429
E mail: tzaralunga@yahoo.com
tel. 0040-(0)21-7779598 (entre 20-23 heures)
mobile: 0040-(0)723-478343

Centre Monier, rue Salenthal,
67440, Marmoutier, France

Cher Monsieur,

Je suis en train de faire, pour l'Académie Roumaine, une édition des Oeuvres de Petru Dumitriu (3 volumes, coll. Plèiade). J'ai découvert le nom du Centre et l'adresse dans une lettre de Petru Dumitriu vers le Père et Révérend Jean–François Thomas s.j. Si le Centre existe encore, je serai heureuse de recevoir des informations sur l'activité de P.D. là, au Centre (les années 1981-1996). Si vous avez encore des textes de lui, je serai interessée de les avoir (copies ou originaux) pour cette édition.

Bucarest, le 24 février 2003

Avec mes meilleurs voeux,
Dr. Ecaterina Ţarălungă
Adresse: Aleea Parva no. 4, Bl. D-12,
app. 7, Bucarest 77429

E mail: tzaralunga@yahoo.com
tel. 0040-(0)21-7779598 (entre 20-23 heures)
mobile: 0040-(0)723-478343

-----Message d'origine-----
De: Katy Tzaralunga
[mailto:tzaralunga@yahoo.com]
Envoyé : mardi 1 avril 2003 13:53
À: valerie.grunitzky@wanadoo.fr
Objet : Pour M-me Francoise Mohr

Chère Madame Valerie Grunitzky,

J'abuse de nouveau de votre amabilité pour transmettre a M-me Mohr le message reçu de la Bibliothèque de l"Université de Boston et aussi le texte avec les regles de fonctionnement des dépôts. Je vous remercie beaucoup pour tout!

Ecaterina Taralungã

Domnului Primar Florin Cârciumaru
Târgu Jiu
Fax 0253-214878

Stimate domnule primar,

Revin cu privire la solicitatarea Academiei Române, semnată de domnul Preşedinte al Academiei, în legătură cu rugămintea de a sprijini editatea ediţiei de OPERE ale scriitorului Petru (născut Petre) Dumitriu, care şi-a făcut gimnaziul şi liceul la Târgu Jiu, oferindu-ne datele necesare din această perioadă, cuprinsă între anii 1935-1941. Încercarea domnului Răguşitu de a folosi pentru obţinerea acestor date o persoană particulară, doamna Săbiescu, fostă prietenă a surorii scriitorului, Lila Dumitriu, decedată în Târgu Jiu, n-a dus la rezultatul scontat deoarece, ca persoană fizică, n-a putut obţine copii xerox (actele, ca imagine, se vor publica!) după documente absolut necesare ediţiei.
Avem nevoie de:

- Lista premianţilor din fiecare an (mai ales a celor cu care se afla pe acelaşi loc ori erau mai buni ca el), cu precizarea mediilor de absolvire;
- Situaţia anului şcolar 1940-1941, când a dat doi ani într-unul singur; dacă a avut medii diferite pentru fiecare an şi care au fost;
- Ce profesori a avut în gimnaziu şi în liceu la principalele materii (româna, istoria, limbile străine (care au fost), filosofia (dacă se făcea), religia, sportul. Aceste date au fost publicate în volumul *Liceul „Tudor Vladimirescu Târgu Jiu . Un secol de lumină 1890-1990*, apărut la Târgu Jiu (trebuie precizată editura, anul de apariţie, paginile din care provine fiecare informaţie).
- Date referitoare la mama sa, Tereza (născută Debretzy) (părinţii ei, adică bunicii scriitorului: nume, prenume, orice alt fel de date despre existenţa lor necesare tabelului cronologic) şi la sora sa, Lila Dumitriu, medic ortoped la Dobriţa şi apoi la

Tîrgu Jiu, care a suportat detenţie (ca şi mama) în urma fugii scriitorului în Occident. Date despre tatăl său, ofiţerul (ce grad militar avea) Petre Dumitriu, venit acolo de la Baziaş sau Orşova (dacă se poate afla de unde) pentru a supraveghea piloţii de Dunăre trimişi acolo fiindcă nu acceptau colaborarea cu nemţii (dacă este adevărat şi a existat în cadrul armatei acest gen de supraveghere). Dacă se poate afla unde s-a mutat cu serviciul din Târgu Jiu şi de ce. Dacă se pot afla date despre părinţii ofiţerului Petre Dumitriu (nume, meserii, unde au locuit; data şi locul unde s-a născut ofiţerul Petre Dumitriu, tatăl scriitorului). Copii după certificatele de deces ale mamei şi surorii scriitorului.

Scriitorul Petru Dumitriu a fost invitat în România în 1996 de preşedintele Ion Iliescu, a devenit ambasador itinerant al ţării noastre, documentele confiscate în 1960 la fuga sa au fost cedate de SRI Academiei Române, lucrarea (6000 de pagini tipărite) va fi finanţată de Fundaţia Academiei Române.

N-aş reveni cu această cerere expresă dacă tentativa mea de a-l convinge pe domnul Răguşitu de necesiatea de a furniza aceste date nu s-ar fi lovit de opoziţia dumisale bazată pe faptul că s-a ocupat doamna Săbiescu de tot.

…Vă retrimit adresa Academiei, ca şi o copie după unul din xeroxurile doamnei Săbiescu, care a fost foarte amabilă, dar n-a fost ajutată să poată face ceea ce trebuia să facă, iar ceea ce mi-a trimis îmi indică faptul că problema este importantă, că date se găsesc, dar, aşa cum le-am primit, nu le pot folosi.

11.03.2003

În speranţa unei bune colaborări, cu cele mai bune urări,
Dr. Ecaterina Ţarălungă
Tel. 093-478343
Aleea Parva nr. 4 Bl. D-12 ap. 7
Bucureşti 77429

From:"Valérie_Grunitzky"
<valerie.grunitzky@wanadoo.fr>
Subject:RE : Pour M-me Francoise Mohr
Date:Thu, 10 Apr 2003 20:14:45 +0200

Chère Madame,

vous pouvez désormais envoyez vos messages pour Françoise à l'adresse ci dessous. Ç'est mon adresse professionnelle et je consulte mes messages tous les jours, ce qui n'est pas le cas à la maison et l'imprimante ici est plus performante que la vieille qui est à la maison. Merçi pour Françoise, je lui remets les documents dès que possible. Je reste à votre disposition. Pouvez vous nous envoyer une petite photo de vous? (pour satisfaire mon vilain défaut de curiosité)

Cordialement - Best regards - Mit freundlichen Gruessen

Dr Valérie Grunitzky v.grunitzky@chr-metz-thionvile.rss
Service de médecine Nucléaire
CHR Metz-Thionville
Hopital Bel Air
1-3 rue du Friscaty

BP 60327 57126
THIONVILLE Cedex

From:"Martha Hauptman" <hauptman@bu.edu>
This is spam | Add to Address Book
To:tzaralunga@yahoo.com
CC:hauptman@acs.bu.edu
Subject:Petru Dumitriu
Date:Thu, 10 Apr 2003 10:33:56 -0400

Dear Dr. Ecaterina Țarălungă

Please forgive the delay, but Professor Wiesel has been traveling constantly. I only just brought to his attention your e-mail of 12 March. Professor Wiesel wishes he could be of help, but regrets that he has no connection with Petru Dumitriu.

Martha Hauptman,
Assistant to Professor Elie Wiesel
Boston University
745 Commonwealth Avenue
Boston, MA 02215
Tel. 617/353-4566

3. Scrisori primite de editor și răspunsurile la ele

Data scrisorii	Cine trimite	Cine primeşte	Conţinut
1 2000.20.I.	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Scrisoare de o pag. în care mă roagă să-i dau Andrianei Fianu o scrisoare (dată) şi-mi trimite în xerox două texte tipărite, o biografie (în fr.) şi o comunicare tradusă din engl. în fr. de prof. Patrick Gourmally, prezentată la Colocviul Jean Sullivan, cu titlul *Une expèrience réligieuse contemporaine*, 28 dec. 1998

2 2000.14.XII	Petru Dumitriu	Ion Iliescu	Memoriu prin care propune o ediţie a operelor româneşti
3 2000.19.X	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Un *Cuvânt înainte* la *Dincolo de*… Titlul rom. şi capitolele de la *Dincolo de…*
4. 1999.31.XII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Vrea să publice în rom. *Non credo*, îl traduce, cere 100.000 FF cel puţin primii doi ani, ştie că e o editură cu nume latinesc (Humanitas) şi vrea să scriu o postfaţă valabilă pt. toate versiunile lucrării
5 2000.1.I	Petru Dumitriu	Gabriel Liiceanu	Oferta menţionată în scrisoarea precedentă, însoţită de scrisoarea mea către Gabriel Liiceanu (care a refuzat totul fără să discute şi să vadă scrisorile)
6 2000.18.X	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Detalii biografice
7 2000.28.VIII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Listă cu adrese de edituri (Franţa, SUA, Anglia, Germania) în legătură cu *Non credo*
8 2000.18.X	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	două rugăciuni, schemă de sumar la *Non credo*
9 2000.2.XI	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Scrisoare odată cu care trimit la

				corectat *Tabelul cronologic*
10	2000.20.X	Ecaterina Ţarălungă	Cristian Tudor Popescu	În legătură cu emisiunea la care l-a invitat Tucă, despre moralitatea scriitorilor
11	1997.10.VI	Petru Dumitriu	Eugen Simion	Propunere pt. o ediţie de opere (româneşti şi franţuzeşti), cu prefeţe pt. cele româneşti- originalul dat lui E. Simion în 10.I.2003, cu prilejul angajării ediţiei de opere cerută de Academie
12	2000.21.XII	Ann Krønborg	Ecaterina Ţarălungă	Speră că am primit lista editorilor nordici pe care mi-a trimis-o, spune că i-a plăcut pref. mea pt. Incognito şi-l pomeneşte pe Levinsen
13	2000.9.IX	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Propune să fin coautori la Dincolo de, scrisoare citită şi reconfirmată pe 18.X.2000
14	2000.9.IX	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	După câteva ore faţă de precedenta, recitită pe 14.IX.2000, reconfirmare
15	2001.15.I	Ecaterina Ţarălungă	Ann Krønborg	Răspuns la scrisoarea ei
16	2000.8.III	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	*Cuvânt înainte l*a *Dincolo de*, propuneri de titlu şi de sumar (plic

			retrimis de Vladi de la Compiègne la Bucureşti în 27.III. 2000
17 2000.1.I	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre Non credo, idei de lucru; cere 200.000FF în patru rate de la Humanitas; textul meu datat 8.III.2000 (ca din partea lui P.D.), în fapt o sinteză a textelor: Cuvânt înainte
18 2000.21.I	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Scrisoare + prefaţă în franceză la Non credo
19 2000.22.I	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Scrisoare + textul original cu diverse însemnări despre Non credo, adrese de edituri fr. şi din Londra; retrimite xerox după comunicarea cu Jean Sullivan
20 1999.10.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Pomeneşte de art. din „Adevărul" din 16 iunie, O capodoperă în beciurile Securităţii, despre Vârsta de aur şi vrea să trimită o ofertă de editare rugându-mă să găsesc un titlu pentru ceva ce ar umrma să scrie
21 1999.10.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Scrisoare prin care mă inf. că îmi trimite fotocopia unei scrisori către Aurel Rău;

22 1999-11-VII	Petru Dumitriu	Aurel Rău str. Octavian Goga 15 3400 Cluj	Despre concepţia lit. A lui P.D.
23 1999.12.VII	Petru Dumitriu	Aurel Rău	Îl anunţă că îi trimite primele trei cap. din Non credo în rom.; cele 3 capitole, transcrise şi de mine „pe curat”
24.2000(?).16.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre corectura cap. 7 şi 8 din Iubiri fără seamăn
25 2000.29.XII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre corectura cap. 3 din Iubiri…
26 2000.1.I	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Retrimite în xerox (de două ori) textele publicate la „Steaua” şi se referă iar la cei 200.000FF în patru rate pt. Non Credo
27 2000.17.I	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Răspuns la scrisorile din 31.XII.1999, 1,2,3,4,5,9.I.2000 în legătură cu Editura Humanitas
28 2000.9.II	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Mă roagă „să mă bag în textul lui”
29 2001.28.V	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Anunţ că i-am trimis ultimele două povestiri din *Les Amours* la revăzut; capsate împreună două xeroxuri de la el, p. 2 de la o scrisoare despre *Non Credo*, p. 3 de la o scrisoare către Ann Krønborg

30 1999.15.VI	Petru Dumitriu	Aurel Rău	Comparaţie între Rom. şi Occident (avantaje şi dezavantaje)
31 2001.22.IV	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Scrisoare primită odată cu corectura cap. V din Les Amours…; nota nesemnată a Françoisei în legătură cu păstrarea scrisoprii unei doctorande, Diana Câmpan, care face o teză despre Petru Dumitriu; scrisoarea Dianei Câmpan;
32 2001.11.IV	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Scrisoare prin care îl anunţ că n-a dispărut din plic cererea lui de cetăţenie română, că i-am trimis cap. V din Les Amours la revăzut, că-i voi trimite caseta cu Baziaşul, cu spectacolul *Preludiu la Electra* şi cu emisiunea mea despre el.
33 2001.21.VI	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Scrisoare despre parteneriatul nostru cultural, rugămintea de a o coopta pe Diana Câmpan; scrisoarea lui P.D. către Diana Câmpan; a II-a scrisoare a Dianei Câmpan

34 2001.23.VII	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Îi trimit primul capitol din Călătoriile mele, anunţ falimentul editurilor Minerva şi Univers, câştigarea procesului salariaţilor cu Televiziunea, îi trimit cronicile la *Preludiu la Electra*
35 2000.17.V	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Iar îmi propune să colaborăm la *Non Credo*; 14 pp în fr. (începutul la *Non Credo*); p. de titlu şi de sumar la *Non Credo* în rom.; dedicaţia către Françoise şi mine la *Non Credo*; *Cuvânt înainte* la *Non Credo* în rom.; despre *Non Credo*, inclusiv dedicaţia în engl. *Thinking of my country* (data 5.V.2000); autobiogr. Lui P.D. în fr., scrisă de el, crezând că vine la Iaşi ca diplomat M. Lévy din Nancy (Lorena); textul meu cu pix roşu despre cele publicate în „Steaua”
36 2000.7.V (pusă la Paris, 12.V)	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	În legătură cu scrisoare lui P.D. dată lui Ion Iliescu şi discuţia cu acesta
37 2000.14.XII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Scrisoare prin care mă roagă să-i transmit preşedintelui Iliescu

			o scrisoare a lui de felicitare la realegere
38 2003.20.I	Ecaterina Ţarălungă	Jean François Thomas	Solicitare de a trimite corespondenţa cu P.D.
39 2003.22.I	Jean Fr. Thomas	Ecaterina Ţarălungă	Răspuns că deţine coresp. de la P.D.
40 1996.17.IV	Virgil Măgureanu	Acad. V.N. Constantinescu	Scrisoare care însoţeşte restituirea de la SRI la Bibl. Acad. a Biografiilor…
41 2000.20.V	Petru Dumitriu	Gabriel Ştrempel	Scisoarea mea către BAR, cu completările lui P.D., pt cercetarea
1997.10.VI **42** copia mea, (orig. de la mine dat lui E.S.)	Petru Dumitriu	Eugen Simion	Scrisoare de configurare a ediţiei de opere, prefeţele fiecărei cărţi, notă despre dedicaţii P.D. i-a trimis o copie lui E.S. pe 10.VI.1997
43 Nedatată (2 copii)	Petru Dumitriu	M. Lévy (din Nantes de fel)	Auzind că dl. Lévy va conduce Centrul Cultural Francez de la Iaşi, mi-a dat o scrisoare să i-o trimit; trimisă la Iaşi, deşi cred că dl. L. n-
44 2000.1.I copie	Petru Dumitriu	Gabriel Liiceanu	În legătură cu Non credo, oro

45 2000.10.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre corectura cap. I din Les Amours…şi Non credo
46 2000.10.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre faptul că drepturile de autor la Les Amours, fiind ediţie revăzută, le deţine P.D. Cum să arate ediţia rom. la Non Credo; faptul că vrea cetăţenia română
47 nedatată	Petru Dumitriu		Foaie ms. cu bibliografie pt. Non credo; pe verso medicii şi medicaţia lui P.D. în 1997
1999.18.V **47 bis** original şi copie	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Cere ca interviul pe care i l-am luat să-l public în broşură, pe bani (50 şi 50%), la aniversarea a 10 ani de la Rev.
48 1999.15.III copie	Ion Vartic	Petru Dumitriu	Despre Vârsta de Aur, cu răspunsul lui P.D. în subsol şi rugămintea scrisă de a-i transmite totul lui Vartic
49 1999.10.VI	Petru Dumitriu	Augustin Buzura	După discuţia mea cu Buzura, despre Non credo, plus pp.I-V şi 1-24din Non credo, despre care, după trei săptămâni, Buzura a spus că sunt o aiureală
50 2000.15.I copie	Petru Dumitriu	Fănuş Băileşteanu	După felicitările de Anul Nou

51 2000.4.II copie	Petru Dumitriu	Valeria Pioraş	Doctoradă; chestionar pt teza ei despre autorii bilingvi
52 2000.31.I	Petru Dumitriu		Ms. – 3 foi –prefaţă (bună) la Non credo
53 2000.8-9.II	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre ediţia Non credo
54 2000.5.II	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre O trăire religioasă astăzi (titlu dat de mine) Non credo: pag. de gardă şi primul cap. pe româneşte; partea I – pag. de gardă; Cuprins
55 1999.30.XI	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Primele pag. din a III-a versiune rom. a lui Non credo şi scrisoarea însoţitoare. Despre cum vom colabora la Non credo
56 1999.31.XII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Confirmă că vrea să contopească memoriile cu Non credo
57 2003.23.I	Jean François Thomas	Ecaterina Ţarălungă	Răspuns că-mi va trimite corespondenţa (scrisorile lui P.D.)
58 2001.18.VIII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Nemulţumiri în leg. cu Adi Fianu, adaos scrisoare Françoise
59 2000.23.I	Ecaterina Ţarălungă	Dumitru Tinu	Trimit copie după scrisoarea lui P.D. către Liiceanu în leg. cu Non credo spre a face publică oferta refuzată de Liiceanu

60 2000.1.II	Ecaterina Ţarălungă	C. Stănescu	Revin după scrisoaea din 15 iulie 1999 (către Tinu) şi cea din 18 iulie 1999 (către C. Stănescu), ambele din Compiègne pt. a spune încă o dată de oferta către Liiceanu şi de scris.publică a lui P.D. cf. căreia trad. lui Hamlet în rom. e a lui I b on Vinea, nu a lui P.D.
61 1999	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Vedere nedatată, de la Metz, în care mă roagă să-i trimit o fotografie în care e el cu Henriette Y. Stahl plimbându-se prin Cişmigiu în 1959
62 2000.20.XI	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Inventariază scrisorile de la mine, vorbeşte despre el
63 2001.5.VIII două scrisori cu aceeaşi dată	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Una în care îşi declară sentimentele pentru mine; a doua îăn care vorbeşte despre ce scrie şi despre editarea Operelor
64 2000.17. 3 copie	Petru Dumitriu	Ion Iliescu	Sfaturi pentru promovarea imaginii României
65	Petru Dumitriu	------	O foaie cu dedicaţie pt. Françoise şi pt. mine

66 2001.15.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Spune că Non cred, 400 pp., e doar partea a II-a a lucrării întregi, îmi oferă 20% drept co-autor, spune că voi fi pe veci coautor
67 2000.9.I	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre *Non credo*
68 1999.19.V	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Vedere în legătură cu o scrisoare pe care i-o trimisesem
69 2000.31.VIII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre *Non credo*
70 1999.27.IV	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Prima scrisoare de la P. D.
71 2000.18.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre cum să colaborăm la *Non credo*; cere bibliografie
72 2000.19.X	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Scrisoare entuziastă, speranţe legate de publ. lui în Rom.
73 2000.8.X	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Despre publicarea Paellei şi trad. Iubirilor…
74 2000.11.III	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre faptul că-l pot ajuta la *Non credo*
75 nedatat	Petru Dumitriu	Paul Elie Lévy	O scrisoare prin carte îi recomandă personalităţi din Rom. crezând că va veni consul la Iaşi
76 2001.24.IV copie	Petru Dumitriu	Diana Câmpan	Doctorandă, teză despre A.E. Baconsky

77 2001.2.V	Ecaterina Ţarălungă	Diana Câmpan	În legătură cu trimiterea scrisorii lui P.D., sfaturi pt. teză
78 2000.8.XI	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Ce bine îi fac colaborând cu el
79 2001.14.I **80** pe verso pag 2001.29.I	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Două scrisori, una în care mi-o semnalează pe Valeria Toma, alta către Valeria, plină de confuzii
81 2001.14.I	Petru Dumitriu	Valeria Toma	Îi scrie despre *Non credo* şi alte proiecte
82 2001.25.I	Petru Dumitriu	Valeria Toma	Despre *Non credo*
83 2001.24.II	Petru Dumitriu şi Françoise Mohr	Ecaterina Ţarălungă	Să stabilim un ritm de lucru; Fr. Îmi scrie că are fotografii cu P.D. copil
84 2001.20.II	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Despre cartea mea Rom. viitoare, despre Institutul Cultural Român (prima variantă)
85 2000.22-23.XI	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Entuziasm pt.pref. la Paella (de fapt la *Incognito*)
86 2000.17.XI	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Despre faptul că-i trimit la revăzut *Memoriile lui Toto Istrati* şi alte proiecte de publicare
87 2000.24.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre corectura dactilogramei la *Non credo*

88 1999.20.V	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Să public în broşură interviul cu el
89 1999.26.05	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Despre drumul de la Compiègne la Buc., despre proiecte la TVR
90 2000.26.V	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Buletin informativ despre cât de mult are de lucru cu versiunile lui Non credo
91 2000.2.VI	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Evenimente pre-electorale şi editoriale
92 1999.13.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre Hamlet tradus de Ion Vinea
93 1999.15.VII	Ecaterina Ţarălungă	Dumitru Tinu	În leg, cu „Adev.” din 16 iunie, care menţionează existenţa unor texte ale lui P.D.
94 1999.18.VII	Ecaterina Ţarălungă	C-tin Stănescu	Despre scrisoare în leg. cu Hamlet-ul lui Ion Vinea
95 1999.30.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Îmi corectează un text în greacă; despre *Non credo*
96 1999.3.VIII	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Despre deficitul de comunicare dintre noi
97 1999.7.V	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Scrisoare după interviul pe care i l-am luat la Metz; despre bani şi *Non credo*
98 1999.11.V	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre carte cu Françoise Mohr, despre reviste din

			Rom. care l-au publicat după ’89
99 1999.9.V	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Despre „dincolo” şi „dincoace”
100 1999.15.III	Ion Vartic	Petru Dumitriu (care pune în subsol un text către mine şi către Vartic))	Despre *Vârsta de aur* şi *Stenahoria majoră*
101 1999.21.IV	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre Convorbirile cu Françoise, pe care o numeşte „o franţuzoaică”; despre accidentul cerebral şi cum n-o mai recunoaște
102 1999.10.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre ziarul „Adevărul” din 16 iunie, care a scris despre *Vârsta de aur*
103 1999.10.VII	Petru Dumitriu	Dumitru Tinu	În legătură cu art. din 16 iunie, cu dorinţa de a relua *Memoriile lui Toto Istrati*
104 1999.10.VII	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	După revenirea de la Buc. De la Compiègne
105 1999.9.V	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Numele pictorului al cărui tablou îl admirasem la el, ce-a vorbit cu Iliescu la tel. când acesta l-a sunat să-l felicite de ziua lui
106 1999.19.VIII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre *Non credo,* listă cu adrese a editurilor străine care o vor publica

107 1999.20.X	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Spune că s-a apucat a treia oară de *Non credo* Despre o carte de povestiri cu titlul *Petrof Dimitrof* rămâne de scris
108 1999.26.X	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Scrisoare de răspuns la propunerile de mai sus
109 2000.5.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre art. meu din „Adev. lit. şi art.” şi despre *Non credo*
110 2000.31.I	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Iar despre *Non credo*; listă de sumar pt. un vol. de proze autobiografice
111 2000.5.I	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre interviul cu el publicat în „Adev. lit. şi art.”
112 2000.4.I	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre *Non credo*
113 2000.13.III	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Bună! *Non credo* pe capitole
114 2000.3.I	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Contractul la *Non credo*
115 1999.2.VI	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Îmi cere articolul despre el din „Rom.lit.” semnat de Al Ştefănescu(nr.17)
116 1999.7.VI	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Despre ce se scrie în Rom. în leg. cu P.D.
117 nedatată, dar era 1999.9.V	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre faptul că l-a sunat Ion Iliescu să-

			I felicite de ziua lui (75)
118 1999.26.VI	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Relaţia cu Françoise, proiecte, *Non credo*
119 1999.14.X	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre un proiect: Petru Dumitriu povestitor, de Petrof Dimitrof şi despre *Non credo*
120 1999.18.X	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Scrisoare despre echilibrul interior de care e nevoie pt. a scrie
121 1999.16.IX	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre *Non credo*
122 1999.9.VIII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Răspuns la scrisoarea cu „Podul morţilor" din Metz, care ducea la casa Françoisei
123.1999.11.VIII	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Despre „întoarcerea acasă"
124 199.15.VI	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Pe marginea formularului trimis de Ed. Acad. în leg. cu fişa de dicţionar
125 1999.18.VI	Ecaterina Ţarălungă	Petru Dumitriu	Despre refuzul lui Buzura de a publica *Non credo*
126 1999.20.IX	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţarălungă	Despre vizita unor prieteni, el fost activist, om de şt., acad. şi ea din înv. superior (nu le dă numele, probabil Nicolae și Coralia Fotino)

127 1999. 1.IX	Ecaterina Ţărălungă	Petru Dumitriu	Despre faptul că ar trebui să-şi scrie memoriile, nu *Non credo;* situaţia din Iugoslavia
128 1999.1.IX	Ecaterina Ţărălungă	Milan Vanku, Belgrad, profesor la Universitatea din Priștina	Despre proiectul unei cărţi pe care să i-o publice Ion Cristoiu, situaţia din Iugoslavia
129 1999.4.VIII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţărălungă	Despre a III-a versiune la *Non credo*
130 1999.6.VIII	Ecaterina Ţărălungă	Petru Dumitriu	De ce nu merge cu scrisul la *Non credo*
131 1999.8.IX	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţărălungă	*Non credo*, propunere de a împărţi banii
132 1999.10.X	Ecaterina Ţărălungă	Petru Dumitriu	Îndemn de a-şi scrie memoriile
133 1999.21.VII	Petru Dumitriu	Ecaterina Ţărălungă	Recunoaşte că fetele lui trăiesc, dar n-are legături cu ele
134 1999.25.VII	Ecaterina Ţărălungă	Petru Dumitriu	Contra *Non credo,* îndemn de a scrie memoriile
135 1981.21.VI	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
136 1981.05.VIII	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
137 1981.08.XII	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
138 1982.27.XII	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
138bis1982 (?)	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	

139 1983.14.I	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
140 1983.15.IV	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
141 1983.27.XI	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
142 1984.16.III	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
143 1984.22.IX	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
144 1984.22.XII	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
145 1985.19.IV	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	Carte poştală
146 1985.03.IV	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
147 1985.08.IV	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
148 1985.19.IV	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
149 1985.22.IV	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
150 1986.23.V	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
151 1986.16.X	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
152 1987.18.X	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
153 1987.17.I	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
154 1987.14.II	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
155 1987 17.III	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	

156 1987.27.III	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
157 1987.22.V	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
158 1987.18.XII	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
159 31.I.1987	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
160 1988.14.IV	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
161 1989.25.I	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
162 1989,f.dată	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
163 1991.09.I	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
164 fără dată, J-Fr.Th.	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	e vorba de 11 ian.1993
165 (1994).19.II	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	
166 21 VII	Petru Dumitriu	Père Jean-Fr. Thomas	

4. Transcrierea unora dintre scrisorile aflate în tabelul de mai sus
(cu numărul de ordine din tabel)

64

Confidenţial
Metz, luni, 17.3.2000

Mult stimate Domnule Preşedinte,

Permiteţi-mi să vă supun câteva reflecţii din 77 de ani de viaţă, în ţara noastră şi în Estul asiatic până la Peking, precum şi în Apus din ianuarie 1960 până azi.

În Franţa, opinia publică a fost influenţată de refugiaţii români din vechiul Regim, precum şi de comuniştii francezi.

Vă mulţumesc din suflet pentru Dicţionarul Academiei. Ar fi propagandistic rodnic să se tipărească un studiu statistic al elementului de origine modernă franceză în limba noastră din secolele XIX şi XX. Şi contrastul cu celelalte elemente, slav, englez, german etc. Ambasada dela Paris ar putea difuza studiul, şi de preferinţă o traducere franceză. „Franţuzismul” culturii române de după 1830 nu poate fi ignorat, odată ce a fost trâmbiţat în medii.

Ar fi posibil să se obţină credite de „însănătoşire” a economiei noastre de după prăbuşirea dictaturii lui Ceauşescuz: dela surse financiare franceze, arătându-li-se că tradiţia finaciară a României a fost îndelungă vreme caracterizată prin apelul la credite germane.

Invers, s-ar putea căuta în minoritatea germană contacter cu băncile austriece, germane moderne. Până şi eu, student în 1940-1944 şa universitatea din München, l-am cunoscut pe baronul Johann Philip von Bethmann, director proprietar al băncii Bethmann-Bank (rang mijlociu, dar onorabil) şi prieten binevoitor, ne spuneam „Sie” (D-ta sau Dv.) „Johann Philip” şi „Petru”. Dacă mai e în viaţă (între 70 şi 80 de ani), un diplomat român se poate referi la mine şi fidela mea amintire, sau chiar modestul sfat al meu, iar dacă nu mai e în viaţă, sau numai fiii sau urmaşii la direcţia şi capitalul băncii, se poate face referinţă la sfatul meu, scriitor român cunoscut la paris şi care recomandă călduros familia Bethmann.

În conversaţii cu bancheri parizieni, se va putea vorbi de vechea şi larga colaborare cu marile bănci germane şi austriace, iar Germanilor li se poate menţiona influenţa franceză precumpănitoare în istoria culturală şi socială a 20 de milioane de Români, care au nevoie urgentă să revină la tradiţia culturală francofilă a ultimelor două secole în ţara lor. „Principautés danubiennes”, „Donau fürstentümer” – cum s-ar zice, „indigeni de la Dunăre” în loc de „latini est-europeni”, ceeace ar fi mai binevoitor decât celelalte două expresii şi mai aproape de realităţile şi preferinţele franceze pentru ţările francofile din Orientul apropiat, oricât de arabe, semite sau islamiste ar fi. Iar investitorii germani ar găsi un teren rodnic în minoritatea Saşilor şi Şvabilor dela noi. Şi, în sfârşit, orice concurenţă bancară între Franţa şi Germania ar fi rodnică pentru terenul pe care l-am oferi noi în Estul Europei.

66

Domniei sale Doamnei
Ecaterina Ţarălungă
Publicist comentator, critic literar
Aleea Parva 4
Bl. D 12, Sc. A, Ap. 7
Bucureşti 77429
Metz, luni 15 iulie, orele 02 dimineaţa, 2001

Scumpă Doamnă şi dragă prietenă,

Scuză-mă, te rog, că sunt nedormit de ieri duminică 14 după amiază, am ore imposibile, dar inspiraţie şi putere de scris (vai, lipsa de somn îmi deformează scrisul precum vezi, dar nu producţia literară, mai vie inspiraţie de când îmi aduc aminte, şi lucru la partea I-a, introducere şi prefeţe la *NON CREDO, ORO, Nu cred, mă rog, I*

don't belive, I pray, Je ne crois pas, je prie, Ich gläube nicht, ich bete, Yo no creo, yo prego a Dios, Non credo, prego al Signore, în limbile, precum vezi, română, engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană – aşi putea şi pe latineşte, dar mă limitez la primele cinci limbi, în care voi şi scrie părţile a II-a şi a III-a (a II-a e deja scrisă de câţiva ani, pe englezeşte, aproape 400 de pagini), şi mă voi încrede în buni traducători pentru română, engleză, franceză, germană şi italiană resp. spaniolă, unde voi citi şi corecta sau schimba restul după cunoştinţa mea în limbile respective. Pe scurt, principala operă a vieţii mele, pentru un public larg, de preferinţă nu incapabil să înţeleagă cartea. Şi să se roage ca mine, sau mai intens decât mine.

Sunt încântat că accepţi să fii reperezentanta mea în presă, în public, în şedinţe şi conferinţe. După norocul meu că am avut părinţi care m-au făcut şi educat aşa cum sunt şi norocul meu să trăiesc cu Henriette Yvonne Stahl şi apoi cu Françoise Mohr, până la capătul vieţii sper, vine faptul că mă vei ajuta în public, în presă şi în orice contact acceptabil cu semenii noştri.

Acum la lucruri practice:

Întâi: manuscrisul va fi gata anul acesta, cât voi putea de curând. Vreo 500 de pagini de maşină. La bugetul meu personal, şi cu ajutorul D-tale şi al traducătorilor recomandaţi de D-ta.

Doi: activitatea preţioasă a D-tale o voi recunoaşte cedându-ţi douăzeci la sută din venitul meu de autor, ţinând noi seama de contribuţia editorilor, traducătorilor şi altor parteneri şi ne-acceptând nici o comportare nesatisfăcătoare a respectivilor.

Trei: voi ţine seama de păarticiparea D-tale oricând o discutăm şi ne înţelegem pozitiv. Adică spre continuarea activităţii noastre, nu spre încetare sau despărţire, afară de nenoroc, boală, deces.

Patru : Parteneriatul nostru se va extinde şi în caz de noi manuscrise.

Rămân Român patriot, dar nu accept comportări jignitoare dela nimeni – oficiali sa nu, funcţionari sau nu, mai ales în chestiuni băneşti. Mi-au fost destul de neplăcute situaţiile în care am fost pus uneori – nu mai accept lipsă de consideraţie dela nimeni.

Te rog să mă reprezinţi faţă de oricine, român sau străin, care se comportă civilizat faţă de noi.

Sărut mâna şi aştept răspunsul D-tale pozitiv – negativ, ar fi cea mai mare nefericire din viaţa mea.

Al D-tale Petru Dumitriu

Adresa mea este: Chez Mademoiselle Françoise Mohr, 8, quai Richepance, 57000, Metz, France Telefon 01.230.72.29

67

Domniei Sale Doamnei
Ecaterina Ţarălungă
Aleea Parva nr. 4
Bl. D 12 Ap. 7
77429 Bucureşti
Metz, 9 ianuarie 2000

Scumpă prietenă, dragă Doamnă,

Pritocesc mereu la NON CREDDO şi ţi-am recitit o serie de scrisori care mi-au confirmat stima pe care o aveam pentru D-ta şi mi-au dat o idee: n-am putea combina, D-ta pasagii din scrisorile respective, idei, aprecieri, sfaturi, la care eu să dau răspunsuri din situaţia mea intelectuală şi biografică actuală? Deci, câteva pagini, 50? 20? Mai multe? Pe care să le adăugăm la studiul D-tale? Deci: dialog literar cu scriitorul? Ar contribui la nr-ul de păagini şi la onorariul plătit de editură. Cât despre editură, să avem no manuscrisul pe româneşte, că vin eu cu versiunile franceză, engleză, germană şi cu adresele editorilor respectivi care mi-au publicat cărţi în ultimele zeci de ani. Sper că editorul român pe care ţi l-am recomandat va fi destul de descuiat ca să ne tipărească în originalul respectiv.

Sărut mânuţa şi rămân al D-tale preţuitor şi confrate
P.D.

68

Metz, 19.5.99

Scumpă D-nă Ţarălungă,

ţi-am trimis ieri o scrisoare-program (de pricipiu!) ca „agentă literară”. Şi îţi voi mai scrie în acest sens. Apoi scrisoare „filosofică” ca răspuns la ale D-tale 5 sau 6 pagini!

Cu sărutări de mâini,
al D-tale Petru Dumitriu

69

D-sale D-nei Ecaterina Țarălungă Răsvan
Bucureşti
Metz, 31.8.2000, 01 noaptea

Scumpă doamnă şi prietenă,

M-a costat ultimele 2 luni să mă desvolt lăuntric, acum încep să pun pe hârtie prefeţele română, engleză, franceză, italiană şi germană la „Dincolo de…” „Beyond”, „Al dì là di questo mondo”. Îţi voi trimite prefaţa şi un text pregătitor în respectivele limbi, din care vom trage aici fotocopii. Sunt tentat săţi trimit textul x 4 sau x 5, pe adresa foarte amabilului secretar al D-lui Iliescu, cu care am vorbit la telefon deunăzi. Sau poate mă forţez să-i trimit amicului D-tale din Germania?I În orice caz, vor fi pachete de câteva zeci de pagini – între 50 şi 100. Aşi vrea să mai vorbim la telefon. Între 50 şi 100 x 5 face de 5 ori 250 sau 5 x 500 pagini şi mi-e groază să nu se rătăcească. Sau să-i trimit preşedintelui ţării? În noaptea asta încep. Poate că-ţi telefonez şi îţi repet cele de mai sus.

Cu afecţiunea noastră de aici, (Françoise te iubeşte!)
P D

P.S. Articolele din „ABC” sunt un vis frumos – îmi mai trimiţi fragmentele următoare? Mersi!

70

D-sale D-nei
Ecaterina Ţarălungă
App. C-01, Résidence Universitaire
60200 Compiègne
Metz, 27.4.1999

Stimată doamnă Ţarălungă,

Aşi putea să vă dau un interview în orice după-amiază a primei săptămâni din mai, chiar socotind duminicile înainte şi după săptămâna respectivă. Dar numai între orele prânzului şi 22-24 seara! Veţi fi musafiră la cină şi vă pot recomanda Hôtel de Lutèce, mic şi curat, la o sută două de paşi de domiciliul meu şi unde au descins adesea vizitatori ai mei.

Putem să şi telefonăm ca să ne înţelegem. Numărul meu e al gazdei şi prietenei mele D-na Françoise Mohr, cu care trăiesc de mulţi ani: 03-87-63-27-00, de preferinţă după amiază – ea e profesoară, iar eu lucrez noaptea şi dorm până la prânz.

Eu lucrez la un eseu filosofico-religios, NON CREDO – ORO pe care-l voi scrie şi pe româneşte (pe franţuzeşte, englezeşte şi nemţeşte de asemenea.) Veţi primi versiunea franceză probabil prima publicată: de asemenea, la un volum de povestiri, titlu proiectat La liberté; ambele îmi vor absorbi anul în curs şi anul viitor – dacă nu mor între timp.

Adresa Dv. e app. C-01, sau 6-01?

În aşteptarea unei veşti de la Dv. rămân al Dv.
Petru Dumitriu

71

D-sale Doamnei
Ecaterina Ţarălungă Răzvan
Nr. de bloc 4 D 12, ap. 7,
Aleea Parva, scara A
77429, Bucureşti, România
Metz, 18.7.2000

Scumpă Doamnă şi prietenă,

I Viorel Roman, Consilier Academic la Universitatea din Bremen.

la ora 1 şi 8 minute dimineaţa, nu pot dormi de 2 griji: adresa de mai sus e corectă? Ar trebui să-ţi scriu de preferinţă ”aux bons soins” ale D-lui Cătălin Ţârlea* O să încerc să-ţi telefonez mâine sau poimâine seara.

Iată ce mă împiedică să adorm în noaptea asta: grija de „Dincolo de…” Şi anume, nu-l găsesc pe Kenneth? Clark? *The Other Half of a Self Portrait*? Sau pe Samuel Clark? (1675-1729) *Correspondance avec Leibnitz* (1717) • l’espace et le temps selon Newton sont des attributs de Dieu, sensus Dei”? Sună destul de important ca să mi-l fi recomandat D-ta!I Eu îmi aduceam aminte de Kenneth şi nu-l găsesc nicăieri printre cărţile mele. Mi-e ruşine să-ţi cer să-mi trimiţi încă o dată aceeaşi

carte, dar mă gândesc că o redare pe 5-10 pagini ale D-tale, a ideilor principale, ar fi ocazia pentru mine să răspund pe larg, tot 5-10 p., rezultat: un capitol din partea a doua introductivă la a III-a, finală, contribuit de D-ta şi de mine, în formă de dialog, bucată cu bucată, sau de eseu „problemă”, D-ta cu teza şi eseu „răspuns”, idem. Coautoare, aşa cum te concep eu deja în înţelesul biografic şi de destin al nostru al amândurora! Ar fi pas mal du tout!

Îţi voi telefona deci, înainte să-ţi parvină scrisoarea asta. Mi-e frică să nu-ţi displacă ideea, care mie îmi place…însă, însă?

Ata ete, şi gata, pe mâine poimâine, sfârşitul celei de-a doua săptămâni a lui iulie.

Sărut mâna!
Al D-tale P.D.

72

Metz, 19 octombrie 2000

Scumpă Doamnă Ţarălungă şi preţioasă prietenă a sfârşitului meu de viaţă – prea prelungit…

Ştirile din 8.10 sunt interesante, mă bucur că eşti în plină activitate – să nu crezi niciodată că nu eşti cea mai importantă relaţie a mea din România.

„Carte proprie” – bravo, en avant!

Tatăl revenit la bună sănătate – bravo. Dumnezeu să vă ajute şi să vă ocrotească!

„Paella” – mulţumesc, mă bucur. D-na Comănescu să mă onoreze cu o vizită, mă rog frumos, de asemenea amica D-tale din Lausanne.

Directorul „Minervei” – mersi, en avant!

Preşedintele Iliescu – mersi, en avant!

N-am mai primit ultimele n-re din ABC.

Nu-l uit pe Dimitrijević, să nu mă uite nici el.

Scriu cea mai importantă carte, NON CREDO, cu adaosuri (capitole) în original româneşte şi franţuzeşte. Date biografice: zilele astea îţi scriu câteva pagini. Nu mă lăsa să uit! „Cu bune şi cu rele”, de acord.

Te iubesc şi-ţi mulţumesc că exişti şi-mi constaţi existenţa
P.D.

P.S. Alăturat scrisoarea D-tale din 8.10. – dacă vrei, trimite-mi o fotocopie, ca să nu uit nimic. Mersi! P.D.

74

D-sale D-nei
Ecaterina Ţarălungă
Compiègne

Metz, 11.3. 2000

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Sunt într-un moment – interval între două faze de muncă. Aş vorbi cu D-ta la telefon, dar prefer să-ţi scriu - mai amănunţit – ce mă preocupă.

Îţi trimit, sau Françoise îţi trimite – luni 13 pachetul cu manuscris şi foile tipărite şi corectate ale celor 2 versiuni de *Cuvânt înainte* – care mi se par reuşite amândouă, mi-ar fi greu să sacrific una sau să o intercalez pe una în cealaltă, de aceea fac apel la energia şi ingeniozitatea D-tale. Fă ce poţi şi cum poţi, eu îţi mulţumesc dinainte şi accept hotărârea D-tale, oricare ar fi. Sper că ingenioasă şi constructivă. Mă bucur că ai apărut în viaţa mea şi îmi eşti foarte, foarte binevenită.

N-am primit încă scrisoarea pe care mi-o anunţai la telefon – vine poimâine, luni, 13, şi-ţi telefonez luni spre seară.

Ca să nu te miri de felul meu de a fi, îţi explic: am scris literatură şi am încasat drepturi de autor de prin 1940-44, aşa că mă gândesc automat la ele. Aşi vrea să-mi rezerv drepturile de „traducere" (în cazul francez, versiunea originală, dar foarte apropiată de cea română), pe englezeşte şi nemţeşte, că ar fi prea păcat să nu mă folosesc de cunoştinţa limbilor respective, şi de asemenea păcat să nu încasez drepturile de traducere. În ce priveşte contribuţia D-tale la noua carte, aşi vrea să primeşti drepturi de autor pe cât posibil – gândeşte-te la partea contractuală şi de onorariu, iar eu sunt gata să te servesc la maximul posibil, eventual împărţind în două onorariile pentru cutare şi cutare parte a cărţii în cutare sau cutare din limbile în chestiune. Ţin să te servesc la maximum, chiar cedîndu-ţi de exemplu 50% din onorariul respectiv. Dar cum îl calculăm, cum îl reţinem ca să nu ne sară în cap editorii ca nişte păsări de pradă? Gândeşte-te la problemă şi la dorinţa mea foarte mare de a te face să participi la aventura noastră a amândurora. Nu vreau să am vreodată impresia că profit în vreun punct contractual – respectiv: financiar – în care ar trebui (şi totdeauna aş vrea) să-ţi recompensez colaborarea.

Sper că mă înţelegi şi că vei accepta să-mi împlineşti dorinţele de loialitate şi de solidaritate frăţească şi în punctul material. Altfel, m-aşi simţi foarte prost. Deci, te rog, fii cu ochii în patru şi cu gândul la al D-tale P.D.

Câteodată mă gândesc că aşi putea probabil să traduc opul şi în italiană şi în spaniolă. Poate că am să încerc măcar. Iţi dai seama că am fost, o viaţă de om, jupuit de editori?

Rog să păstrăm datele textelor din prima parte a cărţii, ele sunt revelatoare ale unui proces de creaţie care a ţinut aproape zece ani, şi a pornit de la „fără titlu" şi până la urmă va fi durat aproape un deceniu.

Şi acum, rog prea plecat a se citi documentul de pe verso al foii de faţă! Hosanna in excelsis![I]

[I]În realitate i-am vorbit despre John Eccles – *The Human Mistery*, Springer International, 1979 şi Kenneth G. Denbigh – *Three Concepts of Time*, Springer-Verlag Berlin, Heidelberg, New York, 1981, pe care i le-am şi trimis în xeox. I-am trimis de asemenea *Aforismele* lui Wittgenstein şi *Pentru ce nu sunt creştin* a lui Bertrand Russel. Chestiunea timpului începuse să mă intereseze de prin 1985, când încercam să scriu o carte despre mileniul doi văzut de la sfârşit (începutul l-am poublicat în "Viața românească" în 1987, care să cuprindă problema comunicării între diversele arte suprapusă peste perceperea diferită a ideii de spaţiu-timp, iar lucrările menţionate făcuseră parte din documentarea mea.

Am fost trist şi stins toată ziua, până acum la opt seara. Poate că asta se întrevede şi din primele 3 pagini ale scrisorii. Spre seară m-am plimbat pe trotuar pe cheiul gârlei, trist şi cenuşiu. Şi m-am rugat la Dumnezeu, să-mi ajute. Mila de Sus n-a venit îndată. Dar am acceptat ceeace părea o rugăciune pierdută, fără răspuns. Nici o licărire de răzvrătire n-am avut. Şi adineauri a venit mila. Răspunsul: îndrăzneşte şi cere-i prietenei tale să publice amândouă prefeţele, ca o curiozitate documentară, cu datele, act cutezător şi sfidător, care va trezi interesul, cel puţin curiozitatea, publicului, şi deschide drumul succesului de public. Îndrăzneşte. Dacă nu îndrăzneşti acum, cînd ai să îndrăzneşti?

Ştiu că asta se numeşte „le courage du désespoir” sau „l’audace du, etc”. Hai să încercăm.

Te iubeşte frăţeşte al D-tale
P.D.

Totuşi, e necesară lectura atentă a D-tale, poate şi două-trei rânduri de explicaţie (discretă şi nedezvăluitoare a celor de mai sus!) Hai să dăm mână cu mână cei cu inima română şi înainte, marş! Iartă-mi extravaganţa – dacă aşa sunt eu, ce să facem?

75

(nedatată)

Je, sousigné, Petru Dumitriu, écrivain roumain vivant en Occident depuis janvier 1960, actuellement citoyen d’Allemagne fédérale et domicilié à Metz, 8, quai Richepance, par ailleurs ayant écrit et publié de nombreux ouvrages en traduction française, ou en français, dans l’original, aux éditions du Seuil principalement, ayant pris connaissance et apprécié l’activité littéraire de M. Lévy et appris que cet écrivain sera, ou est déjà, nommé à un poste diplomatique à Iassy, Roumanie, me permet de félicitér M. Lévy et de lui proposer de prendre contact, en qualité d‘écrivain et de diplomate, dans un pays traditionellement francophile et dont l’élite intellectuelle parle français depuis le milieu du XIX-ème siècle, avec des personnalités politiques et intellectuelles roumaines amies du sousigné depuis qu’il était un écrivain connu et apprécié en Roumanie, ou, à cause de sa situation actuelle en Occident depuis 1960, intéressées politiquement et culturellement à sa personne et àses ouvrages.

Ainsi, je recommande à M. Lévy:

M. Răzvan Teodorescu, Directeur de l’Institut d’Etudes Sud-Est Européennes de Bucarest et Sécretaire Général de l’Association Internationale d’Etudes Sud-Est Européennes (y compris la Russie)

M. Eugen Simion, Président de l’Académie Roumaine, ex-professeur de littérature à la Sorbonne I (Paris). Laudă pentru sublim! (lat) mon ami M. Ion Vartic et M-me Marta Petreu, amis du soussigné, directeur fondateur de la revue Apostrof (Cluj) et son épouse, poetesse distinguée (Cluj, „Apostrof”)

M. Ion Cristoiu, fondateur des journaux Evenimentul zilei, Cotidianul (nouvelle édition), Azi et des éditions Ion Cristoiu (Bucarest).

M. Ion Iliescu, président du parti de la Démocratie Sociale de Roumanie, ex-président de la Roumanie et candidat aux présidentielles de cette année,

M. Mircea Paşcu, président de la Comission de la Défence Natiuonale àla chambre des Députés, membre du Conseil Supérieur de la Défense.

Meilleurs voeux M. Lévy! Petru Dumitriu

Post Scriptum: à Iassy, M. Viorel Barbu, recteur de l'Université, membre de l'Académie Roumaine, brillant mathématicien, de formation scientifique aux U.S.A.

P. D.

76

Domniei Sale
Doamnei (Domnişoarei)
Diana Câmpan
Alba Iulia, România
Metz, 24 aprilie 2001
Scumpă doamnă sau domnişoară,

la întoarcerea din vacanţă am găsit o scrisoare a D-tale din 15 aprilie şi cred că i-am răspuns printr-o scrisoare încredinţată, ca marea parte a corespondenţei mele, prietenei mele D-na Ecaterina Ţarălungă, - prietenă de suflet şi de duh, de intelect, de caracter, de gust literar, care mă încurajează şi mă ajută pe cât îi este posibil – mi-ar fi o editoare ideală, dar nu o iubită şi în sensul erotic: pe linia asta sunt ocupat, ultima mea iubire în toate sensurile e Françoise Mohr, cu care convieţuiesc, eu aproape octogenar, ea cu vreo 30 de ani mai tânără, profesoară de filozofie la un liceu din Metz, capitala Lorenei franceze. Cultură franceză, misticism catolic modern şi pereche cu mine în cel mai bun înţeles al cuvântului. Fără ea, n-aşi putea trăi cât îmi mai rămâne să trăiesc.

Un rol la fel de important aparţine D-nei Ţarălungă, critică literară, ziaristă şi editoare din București: aşi visa să-mi fie editoare în limbile pe care le cunoaşte şi ea.

Acum ai apărut D-ta în viaţa mea: o cititoare de nivel intelectual distins, ceva poetă cu numele de Diana! Diana a fost, câtă vreme a trăit şi cât timp am trăit şi eu până a murit ea, numele confidenţial al mamei mele: înaltă, blondă, frumoasă, bine făcută, inteligentă, iubitoare de literatură şi cu numele ăsta ales de ea, căci din naştere era Tereza „de" Debretz, loc de origine al tatălui ei, unguri ardeleni, mândri şi demni, pe mamă am cunoscut-o, era o bunică admirabilă, care a murit când nu ştiu dacă aveam 10 ani.

Calitatea lor se arată şi prin faptul că, Unguri ardeleni, au acceptat căsătoria fiicei lor cu un ofiţer al armatei române, duşmanii tradiţionali ai maghiarilor, popoare rivale pentru stăpânirea Ardealului. Maică-mea Diana a ţinut la pronunţarea franceză, ne-a dat, mie şi celor două surori, profesori particulari de franceză şi latină – şi germană, şi engleză! Eram toţi trei născuţi cu talent lingvistic, eu şi pentru italiană şi spaniolă, tot cu dascăli găsiţi de Diane, noi ziceam Diane, români francofoni ce eram. Niciodată „mamă", nici „Diana".

Îţi închipui cum sună pentru mine numele D-tale şi poetă, şi scriitoare, şi compatrioată!

Cât mai trăiesc, asta a fost şi este viaţa mea. Îţi dai seama că eşti şi vei fi importantă în viaţa mea. Deci, iată-mă prieten şi „convorbitor” literar.

Acum, iată-mă, iată, vai, insuficientele mele răspunsuri la cele 15 întrebări pe care mi le pui:

1. Da, prietenie fără rezerve între doi scriitori inteligenţi şi mândri fiecare de persoana şi opera sa.[I] Prima reacţie a fost firească, nepremeditată, şi simţul demnităţii personale a noastră şi a celuilalt, baza relaţiilor noastre.
2. A.B. nu mi-a împărtăşit niciodată intenţiile sale scriitoriceşti. Nu vorbea de sine însuşi şi nici eu cu el, de mine. Respect neatins, reciproc, până la sfârşitul lui şi probabil al meu.
3. A.B. mentor spiritual şi spiritual al colegilor săi clujeni? Probabil. Personalitate puternică şi fraternă, tact egal cu mândria, deci …
4. Am publicat la „Steaua” articole, reflecţii literare. Din ’956, m-am retras din viaţa comună a confraţilor, începeam să mă scurg din patria mea, tiranie comunistă, şi nu mă atingeam de demnitatea lui Baconski şi a celorlalţi. Dimpotrivă: publicam la ei.

5. Nu prea vizitam confraţi, cu atât mai puţin între Bucureşti şi Ardeal: distanţa, incomodă. Retragerea mea în mine însumi, şi dorinţa de a nu-l jigni sau răni, căci l-am ştiut şi admirat până a murit – prematur.
6. Baconski, dandy. Da, dar şi eu, nu mai puţin!
7. „Rivalii recunoscuţi”? Eu nu eram rival cu el, el poet, eu prozator.
8. Nu eram atât de apropiaţi ca să vorbim desigur, pentru şi contra „Secolului XX”.
9. Nu i-am împărtăşit secretul meu (nevoia de evadare din lumea comunistă), nici clar, nici aluziv. „Opţiunea mea” nu i-am destăinuit-o, nici comentat-o, iar el nu s-a amestecat în ea cu nici un cuvânt, niciodată.
10. ,11. Raportul scriitor-operă-cititor era al meu, al lui, evident. El, tributar? Eu, tributar?
12. N-am cunoscut „gestul”.
13. N-am idee de opiniile lui A.B.
14. În fundul sufletului stimă, dragoste, compătimire, admiraţie.

Mulţumesc pentru ocazia de a-mi aminti şi reînnoi dragostea, respectul şi solidaritatea faţă de A.B. –şi recunoştinţa pe care i-o port şi azi.

Şi mulţumesc D-nei sau D-şoarei Diana Câmpan pentru că există, pentru că e a doua şi cea mai tânără din cele două Diane, una la începutul, cealaltă la sfârşitul vieţii mele. Petru Dumitriu care-i mulţumeşte şi lui Dumnezeu că i-a dăruit să-l cunoască pe Anatol Baconski.

Iar dacă A.B. a păcătuit vreodatăîn scris faţă de prietenia noastră, Dumnezeu să-l ierte, că destul a suferit scriitorul , poetul şi omul A.B. sub tirania de atunci şi de acolo.

[III] Se referă la prietenul său A.E. Baconsky, subiectul tezei de doctorat a Dianei Câmpan (conducător ştiinţific Mircea Braga, profesor universitar la Sibiu).

Mă asociez tristeţei D-nei sau D-rei Diana Câmpan ca unul dintre puţinii supravieţuitori ai familiei Dumitriu.

78

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă Răsvan

Metz, 8 noembrie 2000

Orele 2 dimineaţa! Nu pot adormi, am petrecut ziua de ieri citindu-ţi textele româneşti şi bucurându-mă de calitatea D-tale intelectuală şi literară, de care beneficiez eu. Cred că ţi-am mai spus că eşti una din principalele binecuvântări ale bătrâneţii mele şi a ultimei, neprevăzute faze ale vieţii mele literare. Să-mi dea Dumnezeu colaborarea D-tale până la ultima zi a vieţii mele.

Am citit cu multă preţuire pt. D-ta şi satisfacţie pentru mine, prefaţa la "ABC"[I] şi mi-am permis să pun peste tot â din a şi î, din i, din ţ şi ş – scuză-mi mania asta senilă. Mai scuzabile sunt modificările, sau ameliorările, sau numai completările, unde am accentuast intenţia D-tale, acolo unde mi se părea posibil.

În orice caz: sunt încântat, te rog să-mi ierţi „corecturile", totdeauna făcute cu aprobare şi recunoştinţă pt. D-ta. Nu-mi pot imagina mai mare noroc decât o cititoare-colaboratoare ca D-ta.

Ne doresc la amândoi contracte de editură, D-tale pentru fiecare pagină de text a criticii literare E.Ţ. Răzvan, în limba română şi la care mi-ai permis să contribui la forma definitivă, pe cât de niţel ar fi.

Te iubesc pe cât mi-este îngăduit, şi voi fi atent la onorariile D-tale tot atâta cât drepturile mele de autor. Scrie-mi oricând ţi se pare că m-am amestecat în contribuţia D-tale. Mă voi scuza şi, pe cât voi putea, încerca să mă justific.

Aşa. Acuma: acrie-mi pe o pagină, te rog, dorinţele D-tale de amănunte: date, orice. Îmi dau seama că vârsta mi-a cam tăiat memoria, dar voi face tot ce pot. „Numerotate", 19, 29 şi aşa mai departe. Aştept câte o foaie cu noutăţi în acest sens şi răspund prompt.

Vreau să termin contribuţia mea cât mai curând, spre publicare în 2001, şi drepturi de autor – şi prefaţatoare şi critică literară – pe cât posibil până în 2002.

Françoise înţelege, te înţelege, te preţuieşte ca şi mine, fiindcă îşi dă seama cât bine îmi face existenţa şi ajutorul D-tale.

Sărut mânuţa şi mersi pt recentele scrisori şi numere din „Azi".

Al D-tale P.D.

79

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă Răsvan

[I]Suplimentul literar al revistei "Azi", unde am publicat *Paella,* parte a *Colecției de biografii, autobiografii și memorii contemporane*..

Metz, 14.I.2001

Scumpă Doamnă şi prietenă,

constat cu bucurie şi speranţă că încet-încet, dar statornic, suntem mai mulţi, prieteni şi membri ai cercului de prieteni scriitori şi publicişti români şi traducători în alte limbi, sau din alte limbi, ai cărţilor mele. Dumnezeu să vă binecuvânteze, şi pe mine împreună cu Domniile voastre! Alăturat pentru biblioteca D-tale – şi povesteşte! O scrisoare pe care te rog s-o transmiţi D-nei (sau Domnişoarei?) Valeria Toma, noul părtaş al grupului nostru de „prieteni ai operei lui P. Dumitriu” – nu pot să zic că i-aş fi, ori i-aş fi fost „străin” sau duşman, acestei opere a vieţii mele, din 1960 trăiesc s-o curăţ de spurcăciunile epocii în care am scris-o, sub tirania pe care mi-e scârbă s-o pomenesc.

Vei primi în curând, sper, în manuscris, prima parte a lui NON CREDO, ORO, pe ale căruia părţi, a doua şi a treia, le cunoşti şi posezi în manuscrisul englez. Şi veşti de la al

D-tale prieten credincios şi recunoscător
Petru Dumitriu

80

Metz, luni, 29 ianuarie 2001

Dragă Doamnă (sau Domnişoară? Scuzaţi!)[I], preocupările mele scriitoriceşti m-au făcut să întârziez cu trimiterea scrisorii din 14 ale lunii. Acuma, mă grăbesc să vă expediez aceste rânduri – pagini!

Între timp, a început pentru mine o perioadă de inspiraţie. Am început o serie de sub-capitole la capitolul final al primei părţi (articole şi eseuri pregătitoare), după care vor urma următoarele 2 părţi, în engleză, şi dacă editorul „nostru”, Univers? Dl. Eugen Simion? E de acord cu publicarea, eu sunt de pe acum de acord să traduc textele respective în engleză, franceză, germană şi, cu sfătuitori, italiană şi spaniolă. Sper că voi avea şi acordul Matale dacă va fi nevoie de publicarea în limbile respective, afară de franceză, cred? Pe care o ştii ca orice cetăţean român cult.

Mă grăbesc să expediez D-nei Ţarălungă Răsvan, care ţi le va transmite, fiindcă ea este şi va fi colega mea privitor la drepturile de autor, şi va colecţiona originalele după fotocopiile originalelor noastre.

Cu sărutări de mânuţă al Domniilor voastre confrate şi coleg
Petru Dumitriu

81

D-sale D-nei Valeria Toma
prin amabilitatea
D-nei Ecaterina Ţarălungă Răsvan

[I] Se referă la Diana Câmpan.

Metz, 14 ianuarie 2001

Scumpă Doamnă Valeria Toma,

Sunt pe cale să scriu o primă treime a cărţii NU CRED, MĂ ROG, din care a doua şi a treia treime există deja de câţiva ani, pe englezeştze, I DON'T BELIVE – I PRAY, manuscris de vreo 300 de pagini. Scriu pe româneşte şi pe franţuzeşte, dar, până la urmă, şi pe englezeşte. După care voi scrie şi o versiune nemţească. Aş putea scrie şi una spaniolă şi una italiană, dar nu ştiu dacă o să mai am timp, fiind dată vârsta mea.

În orice caz, sunt foarte mulţumit că soarta m-a pus în legătură cu D-na Ţarălungă, excelent istoric literar, autoare a celei mai inteligente prefeţe a unei cărţi ale mele, din câte am citit. Dumneata eşti a doua cititoare şi, probabil, prefaţatoare, de acelaşi nivel intelectual şi literar, şi sunteţi născute pentru a mă ferici ca scriitor, acuma, la sfârşitul vieţii mele. Poate, pentru că se va găsi şi o a treia persoană cu talentul, gustul şi inteligenţa Domniilor Voastre.

Abia am scris cuvintele de mai sus şi am şi găsit răspunsul. Prietena mea D-na Ann Krønborg, scritoare în limba ţării sale de naştere, daneza, şi cunoscătoare a literaturilor scandinave. Are şi o ocupaţie ne-literară, comerţul cu echipament sportiv şi cu publicaţii, cărţi, albume, din ţările scandinave. Îmi face cinstea să-mi ceară să citesc manuscrisul povestirilor ei în limba franceză şi să-mi accepte remarcile de scriitor mai bătrân şi autor a vreo douăzeci de cărţi care au apărut în Occident de când m-am exilat aici – şi reîncep să apară în România în limba română sau în limbile de origine: franceză, engleză...

Iată-mă deci, iată-ne, pe D-na Ţarălungă, pe mine şi pe D-na Valeria Toma şi, poate, cum îmi scrie dânsa cu data de 7.XII.2000, domnul profesor Dimitrie Păcurariu, decan al Facultăţii de Filologie, care a fost şi profesorul D-nei Ţarălungă.

Iată deci un cerc de confraţi şi prieteni, din care facem parte cu toţii, spre binele culturii şi literaturii române, cea mai puţin cunoscută dintre literaturile de limbi latine. Îmi permit să spun că trebuie să lucrăm cu toţii la îmbogăţirea culturii şi literaturii române – Dumnezeu să ne ajute!

Matale personal, scumpă doamnă Toma, mai am şi câteva cuvinte practice să adaug: eu scriu deci partea întâia la NON CREDO, ORO, pe româneşte, franţuzeşte şi englezeşte, dar am 76, ba chiar, în curând, 77 de ani, şi trebuie să mă ţin de scris, zi şi noapte. Aşi fi foarte fericit să te primim aici, la Metz, prietena mea D-na profesoară Françoise Mohr şi cu mine, la domiciliul nostru, 8, quai Richepance, 57000 Metz, de preferinţă între vineri (sosire) şi luni (întoarcere). Îţi vom găsi domiciliu, casă şi masă, şi mai ales convorbiri care se vor repeta în anii ce vin (câţi ani mai am eu de trăit).

Cu sărutări de mână,
al D-tale Petru Dumitriu

82

---

[1]Doctorandă la Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității București, pregătea cu profesorul Dimitrie Păcurariu o teză de doctorat dedicată lui Petru Dumitriu.

D-sale D-nei Valeria Toma
prin amabilitatea
D-nei Ecaterina Ţarălungă Răsvan

Metz, 25 ianuarie 2001, după miezul nopţii

Scumpă Doamnă Valeria Toma,

După ce ţi-am scris prima scrisoare, acum 11 zile, s-au întâmplat evenimente lăuntrice, intelectuale şi biografice care au schimbat anumite date de bază ale pomenitei scrisori din 14 ale lunii. Şi anume, am adunat o serie de articole ale mele, publicate în presa ţării noastre şi am descoperit că manuscrisul meu în limba engleză, intitulat NON CREDO: ORO (I DON'T BELIVE, I PRAY), în două părţi, între două şi trei sute de pagini de maşină, are nevoie de o primă parte, o introducere autobiografică şi teoretică a celor două părţi scrise la început, care aşteaptă în grija doamnei Ecaterina Ţarălungă să fie predate editurii Univers şi editurilor franceză şi engleză cărora le-au fost oferite anul trecut de către doamna Ţarălungă.

Această nouă concepţie structurală şi teoretică schimbă cu totul pentru mine importanţa eseului respectiv în viaţa şi opera mea, precum şi în istoria literaturii române la începutul celui de-al doilea mileniu după Iisus Hristos. Cred că am putea cu toţii să ne aşteptăm la un răsunet în literatura mondială contemporană.

Mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a dat impulsiunea asta, neprevăzută şi neaşteptată de mine şi mă grăbesc să avertizez pe prietenii mei literari din ţară şi din străinătate. Doamnele Ţarălungă, Ann Krønborg, Valeria Toma şi Domnii Profesori Dimitrie Păcurariu, decanul Facultăţii de Filologie, Universitatea Hyperion, precum şi Aurel Rău, redactorul-şef al revistei „Steaua”, Cluj, Eugen Simion, Comitetul Naţional pentru Dezvoltare Culturală, Centrul pentru Studiul Integrării Culturale Europene, Bulevardul Primăverii nr. 50, sect. 1, Bucureşti, România, precum şi Excelenţei Sale Domnului Ion Iliescu, la Preşedinţia României, Bucureşti, din partea mea ca admirator sincer şi respectuos al Preşedintelui ţării.

Scumpă Dopamnă şi prietenă, rămânem în legătură epistolară. Şi acuma, noi toţi, prieteni ai literaturii române, înainte!

Petru Dumitriu

83

Domniei Sale Doamnei Ecaterina Ţarălungă Răsvan
Aleea Parva 4, Bl. D 12, Ap. 7, Bucureşti 77429
România
Roumanie

Metz, samedi 24.2.2001

Scumpă doamnă şi prietenă,

mersi pt. scrisoarea din 20 ale lunii – ţi-o trimit alăturat, cu punctele importante subliniate cu roşu.

Corespondenţa noastră s-a rărit? Propun 1 scrisoare pe lună în ambele direcţii şi un telefon Franţa- România şi viceversa – trebuie să vorbim: ziua? Seara? În ce zi a săptămânii, la ce oră? Când şi cum în cazuri excepţionale?

Motivele mele sunt foarte asemenea alor D-tale: amiciţie, nevoie de „âme soeur", caractere şi destine convergente.

Mi se pare urgentă întemeierea unei Fundaţii sau unor Fundaţii Române pentru Literatură şi Artă, cu variante de limbă - limbi – slavă, latină (noi), asiatică, magiară – germană, franceză, engleză – un centru intelectual de interes de neuitat, pentru toate naţiile vecine est-europene, catolice, protestante sau cetăţenii lor civilizaţi şi contribuitori activi şi autori – sau pasivi – cititori, public de toate felurile.

Sper că vei putea supune aceste idei ale D-tale şi ale mele D-lui Preşedinte Iliescu, cu salutările mele respectuoase şi urări de bine şi de întoarcere nobilă ţi istoria Românilor şi a Est-Sudest Europenilor.

„Cauza mea în centrul atenţiei", o aduci şi-ţi voi fi recunoscător până-n ultima clipă.

Dar tot ea te-ar putea consacra ca expertă literară cu sprijinul energic al cel puţin unui scriitor român contemporan sa, sper, al mai multora…

Ceea ce poate deveni o întreprindere culturală imporantă cu oarecare răsunet şi în ţările civilizate – şi în ţara noastră. Mersi pt. „pisălogeală" – mă voi supune unei operaţii după ce voi termina în engleză, română, franceză şi germană pe NON CREDO: ORO – pe care ţi le voi trimite în manuscrisele originale. Ata ete!

„Şi gata?" Ba nu! Deloc gata. Abia acum începem de-a serioaselea! Sărut mânuţa şi fruntea.

Al D-tale Petru Dumitriu cu mulţumiri şi salutări din partea Françoisei Mohr1

85

Metz, 22-23.11.2000

Scumpă prietenă şi fiinţă adoptivă!

Ţi-am citit introducerea sau prefaţa cu aprobare, emoţie, bucurie, admiraţie. Să rămânem aşa până când moartea mea ne va despărţi. Françoise e entuziasmată de prefaţa pe care i-am tradus-o. Cred că o voi traduce pe franţuzeşte şi ţi-o voi oferi drept cadou de afectuoasă şi admirativă prietenie.

Al D-tale P.D.

87

Domniei Sale
Ecaterina Ţarălungă Răsvan
Aleea Parva 4, Bl. D 12, ap. 7 Bucureşti 77429

Metz, sâmbătă 24 iunie 2000, orele 01 şi 31'

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Am terminat de corectat NON CREDO – ORO, la care titlku mă simt împins să revin şi să rămână, poate pe două linii suprapuse, asta şi ROGO TE DOMINE DEUM

NOSTRUM, 3 şi 7 cuvinte, poate cu traducerea în limba noastră în caractere obişnuite (nu litere mari): Nu cred, mă rog, Rogu-te Doamne, Dumnezeul nostru. Ce zici?

Am recitit deci cele 360 de pagini (sau 361?), corectat cu stiloul roşu ce trebuia corectat sau îmbunătăţit, şi acum încep imediat traducerea în limba română. Tot peste 300 de pagini, mă îin încă în iunie şi iulie.

După care vine trimiterea prin poştă, nu pot să mă obişnuiesc cu ideea trimiterii în pachete de câte un capitol şi a rescului să se piardă unul. Aş fi fericit dacă un Român ar accepta să-ţi aducă manuscrisul englez şi cel român în două perechi de câteva (3? 4?) kilograme fiecare. Nu cunosc pe nici un diplomat român în Franţa, căruia să-i pot cere serviciul acesta, dar mai am vreme până când termin versiunea română.

Mă bucur aflând de şansele de la apropiatele alegeri din ţară. În orice caz, nu am grabă, deşi un avans pe drepturile de autor ar fi bine venite. NON CREDO are, după părerea mea, o şansă unică de succes mondial ca orientare mistică în contiuare – fără nici un conflict – cu tradiţia teologică a celor trei mari religii monoteiste – cu excepţia aspectului inadmisibil al poligamiei islamice, într-un sfârşit şi început de mileniu care va fi şi reforma feministă a regimului moral şi sociasl al jumătăţii feminine a omenirii.

Sunt încântat că am descoperit în hârtiile de pe masa de lucru, scrisoarea D-tale (din 6 iunie?) cu jumătatea sau sfertul de foaie din „Adevărul”. Am citit scrisoarea cu mult, mult interes, ca de obicei şi mi s-a trezit speranţa că Mecena al nostru se va putea manifesta la vremea respectivă. Vorbim noi doi la telefon, mâine, duminică 25 sau luni 26. Acum aştept nişte emisiuni TV din orele 03-05 dimineaţa, după care dorm şi încep mâine versiunea romînă, sau Cred, mă rog Ţie, Doamne Dumnezeul nostru. Rog comentarii şi sfaturi, mersi dinainte!

Cu stima şi prietenia Françoisei şi a mea, al D-tale recunoscător prieten definitiv

P.D.

89

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă Răzvan
6-8, rue Georges Forest, 60200 Compiègne

Metz, 20.5.1999

Scumpă D-nă Ţarălungă

Am recitit scrisoarea şi voi reciti interwiewul. Privitor la acesta, mi-aş dori să-l publici în broşură la un editor român luminat şi îndrăzneţ, care să facă o campanie de lansare în presă. În viaţa mea n-am scris, nici răspuns la întrebări cu mintea mai luminată şi cu inima mai caldă decât în intewiewul D-tale. Publică-l cu contract între noi doi, autori, d-ta a(l) întrebărilor, eu al răspunsurilor. Editorul e rugat de mine să ia cunoştinţă de aceste rânduri şi să ne dea la amândoi un contract spre semnătură (ambele semnături sub textul contractului). Drepturile de autor să fie, tot prin contract, plătite de editor D-tale şi mie, 50% şi 50%. Cred că e o formulă corectă, inteligentă şi loială.

Recitesc interwiewul a 2-a şi a 3-a oară şi-ţi scriu dacă am vreun comentariu – cred că am deja.

Cred că ţi-am scris pe cartea poştală care-ţi va parveni curând, că interviewul este ceea ce puteam contribui eu mai bine la actualul sfârşit de secol şi de Republică populară, şi de Românie ruinată, dar gata să-şi reia zborul către secolul 21 şi omenirea civilizată şi propriul său suflet. Aşa trebuie înţeles şi lansat caietul sau broşura de convorbiri între noi doi.

Nu uit dorinţa mea de a te vedea agentă literară, dar trebuie să mă înţeleg cu editorul francez. Deci – la treabă!

Sărut mâna,
P.D.

90

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă
Aleea Parva 4 Bl. D 12, ap. 7
Bucureşti 77429
Roumanie

Metz, vineri, 26.5.2000, ora 9 seara

Scumpă Doamnă, dragă prietenă,

Mulţumesc mult pentru scrisoarea din Compiègne, 22.5. Foarte interesantă, inteligentă, cum e de aşteptat, şi iată buletinul de veşti al meu: 19 Lucrez la NON CREDO pe româneşte, la NON CREDO pe englezeşte şi franţuzeşte, de 3 ori 300 de pagini şi ceva – total 1000, trei luni a 10 pagini pe zi cel puţin. Deci, în august cel mai curând.

2) Sănătatea mea e stabilă şi în consolidare, somn bun ca niciodată în viaţa mea, umorul liniştit şi constructiv.

Am griji cu poşta română, câteva pachete de manuscrise, cum? Ca să fim siguri că nimic nu se pierde? Cum? Dacă aş şti că vii sigur în Franţa, ţi le-aş trimite la Compiègne, fără frică de pierdere ireparabilă. Mă găseşti uşor cu telefonul, aici fiind o oră mai devreme decât la voi acolo. Îţi trimit o listă de adrese şi MERSI pentru adresele trimise de D-ta. Françoise te salută şi e împovărată cu înlocuiri de profesori bolnevisau altminteri absenţi de la cursuri. În fiecare seară e deprimată şi nervoasă. Dar supravieţuim amândoi, fiecare pentru cellalt. Îţi mai scriu,, poate odată pe săptămână. Sper că ştii că am nevoie de D-ta. Sărutări de mâini de la

al D-tale
P.D.

92

Domniei Sale Doamnei Ecaterina Ţarălungă
Résidence Universitaire Internationale
6-8, rue Georges Forest app. C 01
60200 Compiègne, France

Metz, 13 iulie 1999

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Tocmai am recitit scrisoarea D-tale din 10 iulie şi-ţi mulţumesc încă odată – de altfel în mod deosebit, fiindcă m-ai ferit de o posibilă greşeală gravă. Şi anume: am publicat în 1955 traducerea lui Hamlet în limba română: nu e de mine, ci de Ion Vinea, ex-amorezul Henriettei Yvonne Stahl, căsătorit, cred, cu o femeie bogată (asta nu cred, ştiu), dar rămas bun prieten cu H.Y.S., devenit prieten şi cu mine, care-l apreciam ca poet şi om de litere român, şi deoarece el ţinea să joace rolul unui „rezistent” , intelectual român ne-corupt de pactizarea cu netrebnicul regim comunist. Deci: eu i-am procurat contractul, sub numele meu, iar el a scris traducerea, foarte bună, ca tot ce a ieşit din pana şi călimara lui, şi eu i-am transmis drepturile de autor încasate de mine.

Te-aş ruga să publici, dacă se poate, sau (şi) să difuzezi această contribuţie la istoria literară dintre anii 1944 şi 1989. Că n-o să mă împodobesc eu cu cinstea de a-l fi tradus pe Hamlet din originalul sublim, adică shakespearian, într-o versiune românească nu nedemnă de originalul englezesc (şi genial).

Dacă poţi face ceva, îţi mulţumesc, ca pentru toate contribuţiile preţioase ale D-tale la istoria literară (capitolul „P.D.”, care şi semnează, cu omagiile pe care ţi le datorează),

al D-tale
Petru Dumitriu

95

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă
Résidence Universitaire Internationale
App. C 01
6-8 rue Georges Forest
60200 Compiègne

Metz, 30.7.99

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Mă scuz că răspund abia acum scrisorii D-tale din 18 ale lunii, cauza este preocuparea mea cu manuscrisul lui NON CREDO – ORO, pe care, mi se pare că ţi-am mărturisit, vreau să-l scriu pe franţuzeşte, englezeşte, nemţeşte şi româneşte, dacă-mi dă Cel de Sus zile şi puteri. Dacă mă văd că obosec după primele trei versiuni, aş putea să-ţi încredinţez a patra? Avem timp să ne gîndim.

Scrisoarea D-tale e foarte interesantă şi voi reflecta de îndată ce am iarăşi un ceas liber, şi-ţi voi scrie ideile pe care mi le-a sugerat. În orice caz, sugerez cu tot respectul pe care-l am pentru D-ta, să scrii Θεός ’άγνοστος, nu cu Δ, nici cu vreun ω mega! Dar răspunsul meu va fi mai intelectual decât această mică remarcă ortografică. Sărut mîinile şi pe curând, cel puţin în scris.

Al D-tale
P.D.

97

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă Răsvan
6-8 rue Georges Forest 60200 Compiègne

Metz, 7 mai (1999)

Scumpă Doamnă Ţarălungă

Mulţumesc din toată inima pentru vizita D-tale şi pentru conversaţia noastră, care m-a stimulat, precum ai văzut, la o sinceritate ale răspunsurilor melle la întrebăîrile D-tale, aşa cum n-am fost stimulat în încurajat poate niciodată încă în viaţa mea – de 75 de ani mîine, 8 mai 1999! Ăsta a fost meritul D-tale – ţi-am admirat întrebările luminate şi care scoteau din mine cele mai adânci şi serioase răspunsuri pe care le-am dat vreodată unui interwieuwer sau unei interwiuewere atât de luminaţi ca D-ta. Aş fi fericit dacă printre cei mai de frunte editori români pe care-i cunoşti, s-ar găsi unul pe care să-l intereseze vesiunea română a eseului NON CREDO – ORO, şi anume NU CRED – MĂ ROG, din care am întreprins să scriu versiunea franceză, JE NE CROIS PAS – JE PRIE, engleză I DON'T BELIVE – I PRAY şi germană, ICH GLAUBE NICHT – ICH BETE. Cum ţi-am mărturisit, astea patru versiuni vor fi programul meu de muncă pe anul în curs, până la începutul anului 2000. Am deja un editor francez interesat, Les Presses de la Renaissance (Paris) şi doi anglo-saxoni, la Londra şi în California, în vedere. Les Presses de la Renaissance se oferă de-a serioaselea, dar ceilalţi doi trebuie încă să primească manuscrisele şi să încheie contractele de editare – ceea ce va fi posibil în a doua jumătate a anului, cel mai târziu în al patrulea sfert. Dacă un editor român fruntaş s-ar interesa pentru NU CRED, dar şi pentru I DON'T etc. şi pentru ICH GLAUBE NICHT, m-aş bucura să primesc un avans pe drepturile de autor pentru versiunile engleză şi germană şi, bineînţeles, pentru cea română. Aş fi doritor să primesc un avans lunar serios, în franci francezi şi aş iscăli două, respectiv trei proiecte de contract – două pentru textul englez, unul pt. cel german şi bineînţeles unul pt. textul românesc. Cel francez ar rămâne proprietatea editorilor – fără drepturile de traducere – a editorului parizian. Aş fi fericit dacă aţi găsi o editură interesată.

Cu sărutări de mâini, al D-tale
P. Dumitriu

98

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă Răsvan
Compiègne

Metz, 11.5.1999

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Scrisoarea D-tale de alatăieri 9.5. m-a bucurat mult. Răspunsul începînd cu sfârşitul. Post-scriptul privitor la Françoise Mohr e perfect, înţelegerea pentru personalitatea ei e admirabilă, în armonie cu înţelegerea mea şi aprecierea mea. Vei aprecia şi *La Conversation avec Petru Dumitriu*, la care lucrează ea, prea încet, dar

prima treime e totuşi gata. O să-i propun să-ţi trimeată fotocopii pe măsură ce se adaugă câte 10-20 de pagini de manuscris – vor fi până la urmă 200(?) sau 200 de tipar (?) Să se pronunţe editorul amator.

Mata vei fi „agenta” noastră literară, adică vei lua contactul cu editorii şi vei pregăti contractul cu ei. Dar bagă de seamă că eu sunt obligat faţă de Aurel Rău („Steaua”) şi, mai puţin, faţă de Ion Vartic („Apostrof”). Te poţi prezenta lor, la nevoie, recomandîndu-te cu prezenta foaie de scrisoare fotocopiată sau nu.

De aici încolo trecem la chestiuni confidenţiale între D-ta şi mine. Tot de la urmă spre mijloc şi spre început: te iubesc şi pt. certitudinea D-tale că nimic nu va rămâne nepublicat. „Viaţa Românească”, sau nu ştiu ce altă revistă, a publicat după decembrie 1989 fragmente de mine. “Revista Fundaţiilor” cel puţin 2-3; au apărut proze întregi – în “VR”? De ce nu un volum bine prezentat? Eşti liberă să-i ataci pe editori şi poţi fi sigură că eu te voi susţine sută la sută, totdeauna.

O problemă rămâne: voi scrie *La Liberté* (începută), poate şi *Nouvelles imminentes.* Dacă mai am sănătate şi putere, ţin să traduc eu (nu, să scriu originalul!) în englezeşte: *Impending News*, nemţeşte *Nachrichten*, poate şi româneşte, *Ştiri urgente*. Voi scrie NON CREDO – ORO cu subtitlurile *Je ne crois pas, je prie, I don’t belive, I pray, Ich glaube nicht, Ich bete, Nu cred, mă rog*. Ştiu italieneşte şi spanioleşte, nu ca franceza, engleza, germana, nu destul pt. a traduce sute de pagini.

Ce spui D-ta despre transcendenţă şi conştiinţă imediată – eu aş fi de acord dacă ai accepta să admiţi şi transcendenţa interioară, mai aproape de mine decât eu însumi: nu dincolo de toate marginile, ci şi dincoace de cea mai apropiată apropiere sau cel mai lăuntric „înăuntru” al fiinţei noastre. Trans et citra omnia, dincolo şi dincoace de toate, acolo este acela sau aceea, către care se îndreaptă rugăciunea mea simplă de tot, tainică sau mută, numai pe româneşte. Ioneştii sunt născociţi. Sebastian e niţel un autoportret, mai frumos decât modelul.

Mă bucur să ascult interviul sau să-l citesc dacă va exista bătut la maşină şi fotocopiat. Te iubeşte, nu sexual, ci cu prietenie, afecţiune şi stimă,

al D-tale
Petru Dumitriu

100 bis

fără dată, direct pe scrisoarea lui Vartic, în subsol

Iubite Maestre Ion Vartic,

Mulţumesc din suflet pt. informaţiile de mai sus, V-aş recomanda pe prietena mea D-na Ecaterina Ţarălungă care ar putea să „plaseze” *Vârsta* şi *Stenahoria* în lumea editorială occidentală, cu răsplata normală de agentă literară, iar Dv. drepturile de traducere ce vă deleg, revenind editurii dreptul de a semna contract cu editorii străini (Franţa, Germania, Londra, San Francisco, Italia, lumea hispanofonă). Vorbiţi, vă rog călduros, cu D-na Ţarălungă[I], pe care o preţuiesc şi o admir: ea are încrederea mea pentru o activitate de reprezentantă a prietenului şi admiratorului lui Ion Vartic,

Petru Dumitriu

100 bis bis

fără dată, direct pe scrisoarea lui Ion Vartic, între text şi P.S.-ul ei

Scumpa mea Doamnă Ţarălungă, transmiteţi, vă rog, mesajul meu amical D-lui Vartic la Cluj – spor şi succes vă urez amândurora!

101

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă
Compiègne

Metz, miercuri, 21.4.1999

Dragă D-nă Ţarălungă,

Mulţumesc pentru scrisoarea din 17 aprilie. Din păcate am avut un nu grav accident, care-mi cauzează dureri în mâna dreaptă, deci dificultatea de a scrie. Mi-ar face plăcere să-ţi dau toate informaţiile pe care le doreşti, dar sunt în plină redactare a răspunsurilor pentru o carte de Convorbiri cu o intelectuală franţuyoaică, din care îţi voi trimite un exemplar la apariţie. În ce priveşte propunerile D-tale, sunt de acord cu toate, dar nu pot contribui decât la convorbiri în doi, de înregistrat şi difutat, sau de tipărit, fie la Televiziune, fie la radio, fie la o editură prietenă cu mine – „Steaua" din Cluj, fie ca revistă, fie ca editură. Adresaţi-vă redacţiei,(Dl. Aurel Rău, director) cu salutările mele de vechi prieten.

Al D-tale nou prieten,
Petru Dumitriu

102

Domniei Sale Doamnei
Ecaterina Ţarălungă Răzvan
Compiègne

Metz, 10 iulie 1999

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Mi-a căzut în mână de la un cititor, tăiat din „Adevărul" din 16 iunie, pagina 4, un articol, *O capodoperă în beciurile Securităţii, Petru Dumitriu: Vârsta de Aur*, fără numele ziaristului – căruia îi sunt foarte recunoscător, precum şi ziarului. Alăturat o scrisoare adresată directorului, pe care Te-aş ruga s-o transmiţi – eu nu cunosc nici numele D-sale, nici adresa ziarului. Îţi mulţumesc dinainte dacă poţi să i-o transmiţi directorului ziarului şi oricui ar fi dispus să sprijine ideea mea – de a scrie acum cu o

---

[I]Nu s-a întâmplat. Ion Vartic și Marta Petreu au publicat în 2014 *Non credo, oro,* traducere a versiunii engleze, cerută de la Françoise Mohr.

întârziere de aproape jumătate de secol, prozele anunţate atunci. Titlurile mi-ar fi indispensabile pentru declanşarea cerebelului. Ai putea să mă ajuţi? Ţi-aş mulţumi până în ultima clipă a vieţii mele, te-aş pomeni în prefaţă!

Al D-tale bătrân prieten,
P.D.

103

Domniei Sale Domnului Director
Al ziarului „Adevărul"
Bucureşti, România
Prin amabilitatea D-nei
Ecaterina Ţarălungă
Compiègne, Franţa

Metz, 10 iulie 1999

Mult stimate Domnule Director,

Un prieten mi-a făcut o mare bucurie trimiţându-mi fotocopia unui articol din „Adevărul", numărul din 16 iunie, pagina 4. Articol atât de îmbucurător pentru mine, încât m-a îndemnat să reiau, cu o întârziere de aproape 40 de ani, ideea *Memoriilor lui Totò Istrati* – am poftă să scriu pe româneşte cât mai am zile. Aţi putea sprijini dorinţa mea de a regăsi toate documentele (planuri, notiţe, manuscrise în prima versiune, titlurile celor douăsprezece părţi schiţate la început, înainte de ianuarie 1960)? V-aş fi profund recunoscător, şi nu numai eu, ci, sper, şi cititorii. D-na Ecaterina Ţarălungă e agenta mea literară şi am rugat-o să vă transmită rugămintea mea.

Al Dv. cititor,
Petru Dumitriu

105

Domniei Sale Doamnei
Ecaterina Ţarălungă Răzvan
Compiègne

Metz, 9 mai 1999

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Ieri eram încă în dificultăţile de sănătate în care m-ai găsit D-ta şi din care ies cu oarecare greutate abia acum, la orele 22,15, ca să scriu un capitol din NON CREDO. Trezirea din momentul de regresiune nervoasă se manifestă şi prin aducerea aminte a ce nu-mi mai aminteam în momentul când priveai micul tablou *Iisus şi cărturarii* – ar fi trebuit să te rog să-l ciocăneşti cu unghia: e pe aramă! Iar numele pictorului e Francken, unul dintr-o întreagă dinastie de pictori olandezi (belgieni) din secolul al 17-lea, prenume, poate Frans, prezent la Viena când cu vizita lui Mihai Viteazul

acolo. I-am povestit la telefon marelui nostru prieten comun[I] că lucrez la NON CREDO şi la două cărţi numai pe franţuzeşte – o să te ţin la curent. Acum, la muncă!

Cu drag,
al D-tale P.D.

106

Metz, 19 august 1999

Scumpă doamnă şi prietenă,

Mulţumesc mult pentru scrisoarea din ziua eclipsei! Mi se pare că ţi-am scris deunăzi la adresa bucureşteană, dar ţi-am recitit scrisoarea din 8.8 şi i-am tradus-o adineauri (orele 23 şi 30 de minute) şi Françoisei mele, care a apreciat-o, încât i-am propus să mergem odată în România împreună. Mi-ar părea bine să te găsim acolo şi să ne plimbăm împreună. Alăturat planul meu de muncă pentru anul curent: NON CREDO pe franţuzeşte, pe englezeşte, pe nemţeşte şi NU CRED: MĂ ROG, pe româneşte. Pot să-ţi trimit manuscrisul (sau fotocopia sa) şi vrei, sau ai accepta să-l propui editorilor români? Ion Vartic la „Apostrof", Cluj – şi dacă n-are bani pentru un avans în franci sau dolari autorului, atunci poate altă editură la Bucureşti? A vous de juger, moi j'accepte votre décision.

Recitindu-ţi scrisoarea m-am hotărât să scriu NU CRED: MĂ ROG şi pe româneşte, ca să intru cu el în istoria literaturii române. Poate îmi dă Dumnezeu viaţă şi inspiraţie şi pentru alte cărţi. Dacă nu, fie numele Lui binecuvântat!

Acum sunt la versiunea a III-a, capitolul 3. Îţi mai scriu, bineînţeles. Scrisoarea D-tale m-a ajutat să reiau lăuntric legătura cu ţara. Cu sărutări de mâini, al D-tale prieten Petru Dumitriu

A l'attention de M. Alain Noël: Edition originale en français, Presse de la Renaissance, Paris, suivie par les:

Version anglaise de l'auteur: confié aux soins de M. Alain Noël, en lui proposant d'offrir les droits de publication sous le titre NON CREDO. ORO *I don't belive: I pray* à

1) Harper & Collins Publications Inc., 1700 Montgomery Street, San Francisco, CAL 94111, USA et à

2) William Collins Sons at Company Ltd., 14, St. Saint James's Place, London, SVLA, Grande Bretagne. Version originale de l'auteur en allemand, également offerte aux bons offices de M. Noël, sous le titre NON CREDO: ORO *Ich glaube nicht: Ich bete* pour être publié en Allemagne, Autriche et Suisse. Version originale en roumain, sous le titre NON CREDO: ORO *Nu cred: mă rog* confié à M-me Ecaterina

108

Domniei Sale Doamnei Ţarălungă, agent littéraire, Aleea Parva nr. 4, Bloc D 12 app.7, Bucarest, Roumanie; 6-8 rue Georges Forest app CO1, 60200 Compiègne.

[I] Ion Iliescu

Ecaterina Ţarălungă
Compiègne, Franţa

Metz, 20 oct.1999

Scumpă doamnă şi prietenă,

Mulţumesc pentru scrisoarea din 18 ale lunii şi mă grăbesc să răspund ca să primeşte aceste rânduri înainte de întoarcerea în ţară.

Un punct în care nu m-am exprimat limpede: eu lucrez mult mai încet decât în trecut. NON CREDO l-am început prematur de două ori, câteva sau câteva zeci de pagini premature şi suspendate până am văzut clar tot eseul, acuma aproape două săptămâni. De atunci, am continuat să-l « clocesc » până în clipa de faţă cândmă lansez de-a binelea, sperând să termin cele vreo 10 capitole în 10 sau 15 zile.

Cartea de povestiri concepute sub titlul Petrof Dimitrof, cu sau fără ff, rămâne de scris. Şi acum, până la sfârşitul anului:

Între NON CREDO şi "trof-trof" (sau "troff") aş ţine să scriu traducerea, să zicem mai bine versiunea engleză, germană şi română, a lui Non credo, inclusiv studiul matale despre "P.D. şi scrierile sale" sau cum vei concepe D-ta titlul. Iar eu îţi voi traduce textul pe franţuzeşte, englezeşte şi nemţeşte.

Cum mă cunosc eu pe mine însum, textul meu original nu va fi exact identic – în cele 4 versiuni – mici variantede concepţie şi de formulare – îţi trimit fotocopii. Textul celui de-al patrulea sfert, al D-tale, îl voi respecta cât pot mai bine, nu trebuie să ai teamă că-mi permit fantezii cu ce scrii mătăluţă. Ĭsta e primul punct important. Al doilea: eu îi iubesc pe prietenii de la Cluj, redacţia "Stelei" şi redacţia "Apostrofului")mai precis, directorul, Ion Vartic, şi soţia sa, poeta şi critica literară marta Petreu, îi iubesc pe amândoi tot atâta cât pe Aurel Rău şi, de mult şi încă şi acuma, baconski!). "Stelei" îi trimit în curând două articole de reflexiuni literare, celorlalţi le-aş propune pe NON CREDO, versiunea românească – numai că în cariera mea literară va fi un titlu foarte important, căruia i-aş dori un editor important şi capabil să plătească foarte bine. Te las să negociezi în numele nostru al amândurora şi să cântăreşti sentimentul (al meu) şi interesul material (tot al meu).

Al treilea: aş vrea să fie posibil un contract semnat de noi doi sau două contracte, eseul meu şi comentariul D-tale, însă prevîzând drepturile mele de autor şi ale D-tale la acelaşi nivel, proporţional cu circa 150 şi 50 de pagini, respectiv 66% şi 34% din drepturile de autor pe care editura s-ar obliga să le plătească nouă, mie în franci francezi sau dolari, D-tale în ce vei dori, respectiv prefera.

Când îl calculez, onorariul final va fi satisfăcător atât pentru mine, cât şi pentru D-ta – fie vânzarea cărţii cum o să fie. Eu cred că va merita mult interes din partea cititorilor "citiţi" şi inteligenţi, ceea ce nu e tot una, dar favorizează una pe cealaltă.

Vezi stima pe care ţi-o port, şi optimismul "pe care-l simt". Dimitrof va fi altceva şi "lectură din lectură" iarăşi, însă altceva.

Sărut mâna! P.D.

P.S. Aştept confirmarea primirii acestei epistole, merçi! Probabil voi încerca să-ţi telefonez ca să confirmi. Re-merçi!

D-sale D-nei
Ecaterina Ţarălungă Răsvan

Metz, 5.7.2000
la miezul nopţii

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Alăturat fotocopia pe care mi-ai trimis-o – comentarul D-tale la volumul prof. Ianoşi[I]. Am subliniat cu roşu toate observaţiile şi reflecţiile D-tale care mi s-au părut uimitor de aproape la felul meu de a percepe realitatea culturală a noastră, a Românilor şi aceea care ne înconjoară, mai ales spre Apus, căci Rusia întră într-o a doua – să-i zic mondializare? Revoluţie culturală, după întâia, în secolul XIX. La ei va dura mult până să se elibereze de sugrumarea birocratică şi sărăcia în sursele de informaţie mondiale. Treaba lor, le urez succes, care se va răsfrânge şi la noi. La noi trebuie o revoluţie culturală, o occidentalizare şi o creativitate europeană. Şi poate facem trecerea de la română la franceză, la italiană, la vocabularul ştiinţific grec-latin şi mai ales anglo-saxon. Şi poate – vorbesc din experienţă, vorbesc şi scriu trei limbi latine, o a patra mai puţin, spaniola, patru şi latina din liceu, cinci – engleza, germana. Ştiu ce vorbesc şi mă joc cu prietenii mei occidentali spunând ceva pe româneşte în cuvinte latine sau latinizate sau foste latine[II].

Ce pot eu însă contribui, este o contribuţie la „viziunea lumii”, Weltanschauung, contemporană, cuprinzând cultura ştiinţifică şi o nouă poziţie filosofică, integratoare, raţională şi religioasă, aşa cum mă rog eu din copilărie şi mai ales după ce am învăţat filosofia occidentală modernă. Spre deosebire de semenii mei apuseni, nu pot să mă rog rămânând înrădăcinat în mentalitatea ştiinţifică modernă. Asta m-a întârziat atâta cu încheierea şi prezentarea eseului meu de pietate modernă. Acuma se poate şi devin pios....

Îţi mai scriu curând, acum pregătesc NON CREDO – ORO pe româneşte, pe urmă pe franţuzeşte, englezeşte şi nemţeşte. Mai întâi, însă, un volum Încă fără titlu. Iar pe româneşte etc., introducere la NON CREDO.

Sunt accesibil la telefon după amiaza şi te pot rechema imediat pe contul meu.

Sărut mâna şi fruntea!
Al D-tale Petru Dumitriu

Salutări de la Françoise!

110

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă
Bucureşti

Metz, 31. I. 2000

[I] *Cultura şi intelectualii între criză şi globalism*, în „Adevărul literar şi artistic”, oct. 1995.

[II] Așa înjura.

Scumpă Doamnă, dragă prietenă,

Am recitit cu reînnoită plăcere şi stimă pentru D-ta cele vreo 20-30 de pagini dactilografiate şi puse la punct de D-ta. Le trimit îndărăt să te rog a mă ajuta să le definitivăm. Scuză-mă dacă sunt pisălog! Vreau să-ţi fiu pe plac şi loial.

Textul – OK, aşa cum este.

Titlurile de subcapitole (Prefaţă, 1-8) aş zice să le lăsăm, afară dacă ai obiecţii serioase sau contra-propuneri. Atunci vom vedea împreună.

Am titlurile capitolelor pt. ediţia franceză. Ţi le trimit! Pentru „a noastră” le caut şi ţi le trimit cât de curând.

Nu ştiu dacă ţi-am scris, fiindcă ideea am avut-o mai demult: textul bio-bibliografiei, român, rămâne al D-tale, eu îţi propun traducerile în franceză, engleză şi germană. Sau originalul român repetat de D-ta fie franţuzeşte, şi onorat ca traducere în româneşte. Celelalte două, sau toate trei mă ofer eu să le traduc pe româneşte, englezeşte şi nemţeşte – fără onorariu de traducător, iar D-tale ţi-ar reveni onorariul de autor original, cel puţin pe româneşte şi eventual franţuzeşte (probabil) poate englezeşte (oare?) Eu nu iau nimica pentru o eventuală traducere, dar pentru originalul românesc al prefeţei şi restului cărţii, şi mai târziu pentru eventuale traduceri franceză, engleză şi germană dacă eu voi fi prea îmbătrânit până atunci. Sărut mâna . Mă pun la scris. Sper să termin până în 15.2.

Al D-tale alter ego!

P.D.

NU CRED, MĂ ROG

E.Ţ.

Prefaţă?

Traducerea pag.25-150
Textul studiului pag. 150-200
Trad. din franceză, engleză şi germană:
subsemnatul.

PETRU DUMITRIU

Proze autobiografice de

PETROF DIMITROF

I Paleolog Dompetre
II Putere Degeaba

---

[1] Sunt salutările ei după ce mi-a dat să citesc, în secret, paginile pe care le scrisese despre relația cu Petru Dumitriu. Era emoționată. Am citit tot textul, aproape 200 de pagini, *Nouvelles imminentes*, dar erau relatări fără farmec scriitoricesc, ceea ce i-am spus.

III Polemon Dellaguerra
IV Paşnic Dispreţ
(Pacifico Doble)
(Paisible Doublefan)
V Putregai Diabetik
VI Preţuit Deloc
VII Persoană Desrădăcinată
VIII Pribeag Dement
IX Proteu Drăculea
X Pietrangelo Demetrios
XI Plurilingve Datdedraku
XII Petru Doamneţiu
Cu o prefaţă şi un studiu bio-bibliografic de Ecaterina Ţarălungă
Bucureşti
România
În Editura....

111

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă
Bucureşti

Bonn, 5 ianuarie anul 2000

Scumpă Doamnă şi dragă prietenă,

Iată îţi scriu la ora unu fără un sfert dimineaţa, fiindcă am descoperit interviul din iunie anul trecut din „Adevărul literar şi artistic" şi cred că trebuie integrat în NON CREDO, partea întâia, cu o notiţă explicativă a D-tale precum că poate ajuta cititorii să mă îneţelagă, după care ar urma o *Prefaţă*, compusă din trei subcapitole, Fără titlu – D-ta vei explica faptul că din 1998 am căutat direcţia în care voi scrie: întâi nehotărât, apoi de-a dreptul către rugăciune şi viaţa mea (şi a oricărui cititor) structurată de şi pe şi spre rugăciune. Şi în fine propunerea mea ca oricine doreşte şi ar putea cât de modest (ca mine) să trăiască de la o rugăciune la următoarea, o viaţă adecvată transcendenţei divine şi în slujba şi spre ajutorul tuturor semenilor noştri prezenţi şi viitori, bărbaţi şi femei şi copii şi bătrâni, luminaţi sau nu chiar luminaţi, culţi sau nu suficient de culţi, fără multă teologie sau metafizică, într-un mod simplu şi realist…aşa am ajuns eu să trăiesc trei sferturi de secol şi dintr-o perioadă istorică 1800-1900, până în cea de faţă, 2000.

Mă întrerup. Deci Fără titlu şi dedesubt *Cele trei lupte cu*…, apoi NON CREDO – ORO, apoi *Prima şi ultima lecţie*, toate urmînd interviului D-tale, sub titlul comun: *Partea întâia.* Şi numerotate I,II,III,IV. După care *Partea a doua* (cu un titlu comun. Ce propui?) vreo 10 capitole de istorie a gândirii şi operelor mele. Şi *Partea a treia:* Către prietenii mei cititori şi cititoare, binefăcătorii mei necunoscuţi (Rog o variantă mai elegantă, merçi dinainte!).

Într-un loc bine ales, mulţumirile mele pentru D-ta, critică, inteviwistă, cititoare, gânditoare. Ăsta ar fi programul meu şi nu mă opresc până n-am scris cartea.

Sărut mânuţa,

P.D.

112

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă
Bucureşti

Metz, 4 ianuarie 2000

Scumpă prietenă, scrisoarea D-tale din 18 iunie e în faţa mea pe masa de scris (şi pe *Dimitrie Cantemir*!) şi o recitesc cu plăcere, uimit de cum ne potrivim – D-ta că îmi ceri un NON CREDO pe cât posibil din povestiri, eu care şi am lista povestirilor mele dat fiind că NON CREDO va fi şi autobiografică!

(Îţi trimit o foaie de primă pagină a lui NON CREDO pe româneşte şi adresele editorilor francezi, englezi, americani şi nemţi, cărora le voi trimite versiunile respective în traducerea mea, pentru care aştept onorarii (dar nu pentru traducerea paginilor 150-200; le traduc cu plăcere şi accept să traduci D-ta pe franţuzeşte, însă nu onorariul respectiv!)

Editorul român al lui NON CREDO ar trebui să câştige măcar o primă de agent literar din traducerile mele. Îi dau eu primele adrese, de editură franceză, germană şi anglo-saxone care m-au publicat în ultimele zeci de ani.

Te ţin la curent şi aştept veşti de la D-ta.

Sărut mânuţa!
Al D-tale P.D.

113

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă
Compiègne

Metz, 13 martie 2000 ora 19

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Azi a fost o zi mare şi de mare preţ. Am primit telefon de la D-ta cu cea mai frumoasă şi interesantă scrisoare – din viaţa mea? Nu-mi aduc aminte de nici una comparabilă. Suflet, inteligenţă, talent epistolar şi de stil, şi idei juste, alese, de înalt nivel. M-ai convins, cu fiece cuvânt şi fiecare din cele trei pagini. Îmi permit sugestia: s-o păstrăm şi s-o publicăm în partea a IV-a a lui *Dincolo de…* Merită să intre în istoria literaturii române pentru acest sfârşit de veac XX şi început de un nou mileniu. Am acceptat şi reţinut fiecare din ideile D-tale şi eu am avut o zi de stimulaţie intelectuală cum rareori în viaţa mea. Ceea ce e compliment şi elogiu D-tale şi discretă părere de rău la amintirea tristului ecou critic şi istoric-literar de care a avut parte ce am scris şi publicat eu de prin 1944 şi mai cu seamă de după 1960. Ei, ce să ne oprim asupra unui trecut întristător de la al doilea război mondial şi până mai ieri, când a pierit nefericitul Ceauşescu şi republica ne populară şi birocratică şi ne republică, ci despotism birocratic; şi nici românească, ci pătrunsă şi ciuntită de geniul rău, dar geniu, dar rău, al poporului rus de la primul război mondial încoace.

Fiind şi extrem de inteligentă analiză a D-tale a situaţiei actuale, a personalităţii politice a d-lui Iliescu, a atitudinii sale faţă de neînţelepciunea şi subaprecierea

occidentală în ce priveşte România şi pe români. Acum e şansa providenţială care trebuie arătată, sugerată datorită Apusului european şi nordamerican.

Mă interesează noile cercetări privitoare la daci. Monitorizează orice reflecţie istorică, etică, socială privitoare la România şi vreau să contribui cu „încercarea" mea „ de etică religioasă în continuitatea creştină, dar nu ignorantă, nici negatoare a cunoaşterii cosmosului prin ştiinţele exacte şi experimentale, mai ales ale ultimelor două secole. Şi nu oarbă faţă de evidenţa că acel avânt uriaş va continua şi noi va trebui să trăm în acord cu el, dar fără a renunţa vreodată la prioritatea religioasă, a rugăciunii deschise către infinitul depărtat şi concentrat chiar în noi înşine. Nici un cuvânt de teologie, despre Dumnezeu, dar explicarea şi îndreptăţirea avântului inimii, sufletului, către El, „Dincolo de" toate limitele posibile. Suză-mă. Mă opresc. Idei practice: Cuvânt înainte (1989?)I, Cuvânt înainte (1989-2000) II, Primul înainte de cele 6 Fără titlu1 până la Din drum, al doilea, încheiere, pregătirea pentru partea a doua, autobiografia spirituală şi reflecţiunea filosofică-religioasă a autorului, în cele vreo zece capitole pe care le-ai schiţat într-o scrisoare precedentă. Apoi partea a III-a: despre rugăciujne astăzi şi, pe cât posibil, mâine. Apoi eseul bio-bibliografic al D-tale. Aş vrea să publicăm scrisoare D-tale fie drept comentariu, fie drept contribuţie la istoria lui Dincolo de…Poate şi această epistolă a mea împreună cu scrisoarea D-tale. Dacă vrei, ne mai gândim „ce" şi „cum".

Sărut mâna, Dumnezeu să te binecuvânteze. Françoisea ascultat cu cel mai mare interes traducerea scrisorii D-tale şi e de acord cu prietenia, înalta stimă şi afecţiunea literară şi spirituală pe care mi-o inspiri.

Alăturat originalul scrisorii D-tale.
Al D-tale P.D.

Post Scriptum: îţi trimit cele 6 bucăţi de la 1 şi inclusive. Încă fără titlu, într-un plic separat.

114

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă
Bucureşti, România

Metz, 3.1.2000 orele 01

Dragă doamnă şi prietenă,

Vei primi separat material şi scrisori care-ţi dovedesc profunda mea simpatie şi preţuire. Întâlnirea cu D-ta a fost unul din evenimentele binecuvântate ale vieţii mele în ultimul deceniu – ţin să mă bucur de sprijinul D-tale spiritual, intelectual, literar şi sentimental (în cel mai serios înţeles al cuvântului!). Vom angaja contractele cu editura „Gramar" încât să ni se plătească onorarii în proporţie de 150 pt. mine şi 50 pt. D-ta, iar eu îţi voi traduce studiul despre mine şi opera mea în franceză dacă vrei şi în engleză şi germană odată cu traducerea mea a lui NON CREDO în limbile respective. Rămânem la 150 şi 50 de pagini? Oboseala vârstei mă împiedică să scriu mai mult, dar vei vedea că-ţi împlinesc ideea unei noui cărţi ale mele. Dar am avut

ieri şi alaltăieri un moment de inspiraţie intensă şi biruitoare – ţi-l povestesc când ne revedem.

Mă preocupă problemele politice ale Europei, mai ales de Est şi mă gândesc la un articol, cel mult 2, privitoare la educaţia intelectuală şi politică a compatrioţilor noştri şi la învăţământul limbilor străine care mi+-u fost atât de folositoare spre a supravieţui din ianuarie 1960 până în ianuarie 2000…

Când doreşti să vorbim chiamă-mă la telefon şi te rechem imediat – mi-e incomod să încerc să „te sun" când nu eşti acasă sau când telefonul D-tale e ocupat.

Françoise îţi trimite urări de an nou fericit, iar eu rămân al D-tale devotat,

P.D.

115

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă
Aleea Parva nr. 4 Bl.D12 ap. 7
Bucureşti

Metz, 2 iunie 1999 orele 23 38 de minute

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Sper că nu-ţi par a fi un pisălog, dar nu ştiu cui să mă adresez în ţară, iar soarta cea bună te-a instalat momentan tocmai la Bucureşti. Am citit revista Centrului Cultural Român din Paris şi am găsit că „România literară" nr. 17 publică *Petru Dumitriu à une nouvelle lecture* de un Alex. Ştefănescu, mie necunoscut, dar m-ar interesa. De zece ani guvernul comunist nu mai există şi nimeni n-a scris despre mine şi opera mea, tocmai acum când scriu un NON CREDO – ORO, cu versiuni franceză, engleză, germană scrise de mine, plus românească. NU CRED – MĂ ROG, eseuri religioase sau un eseu de 200-300 pagini, pe care-l vei primi cu dedicaţie când va apărea, poate la anul? Dacă ai bunătatea de a-mi trimite o fotocopie a articolului sau articolul tăiat din revistă. Eventualele cheltuieli tehnice şi pt. poştă le achit prin poştă, în franci sau dolari, cum doreşti matale.

Cu sărutări de mâini, al D-tale

P.D.

117

D-nei Ecaterina Ţarălungă Răzvan

Scumpă Doamnă şi prietenă

Azi dimineaţă pe la orele 10, acum 12 ore, am primit un telefon de felicitări pentru ziua de naştere din partea D-lui Iliescu. A fost una din cele mai frumoase surprize în cei 75 de ani de viaţă ai mei. Am mulţumit din inimă, i-am vorbit de proiectele mele de scris, m-a ascultat cu o gentileţe extraordinară – şi pe urmă am ghicit cine era la originea acestei minunate surprize. Îţi mulţumesc din toată inima. Scrie-mi sau telefonează-mi dacă şi când vei avea vreo dorinţă pe care aş putea s-o împlinesc.

Rămân pentru totdeauna, de acum înainte, al D-tale

Petru Dumitriu.

Françoise Mohr te salută cu drag.

118

Domniei Sale Doamnei
Ecaterina Ţarălungă
Compiègne

Metz, 26.6.1999

Scumpă Doamnă, dragă prietenă,

ţi-am scris la adresa din Compiègne ieri (nici nu mai ştiu: după amiază? seara? Ştiu numai că am pus scrisoarea la poştă pe la zece-unsprezece seara, adresată la Bucureşti. Acum, mai liniştit, la orele 02 dimineaţa, după o zi şi o seară la încordare literară, iată câteva rânduri mai amănunţite.

Voi rămâne totdeauna ataşat de D-ta, fiindcă eşti din toate cunoştinţele şi prietenele mele, eşti cea mai dăruită pe tărâm literar. Numai Françoise M. E şi mai apropiată de gândirea şi simţirea mea – drept care am şi devenit soţi (fără biserică şi fără oficiul stării civile). Dar D-ta, mai presus de toate, ştii româneşte şi eşti literată română. Precum, în viaţa mea, numai Henriette Yvonne Stahl – care nu citea niciodată ce scriam eu! Abia târziu, şi atunci era o plăcere să văd mirarea şi constatând că eram un scriitor adevărat!

Cu „Cele trei lupte…" nu facem nimic până n-am terminat manuscrisul, şi asta durează până la toamnă. Când vei primi m-sul hotărăşti D-ta care e cel mai inteligent editor – şi cel mai generos cu avansul în franci francezi. De alţii, pârliţi, n-am nici idei, nici poftă. D-ta vei fi agentul meu literar cu un onorariu de…cât? 5? 7?! 10 la sută din drepturile de autor. Pe care eu le pun pe un cont la banca CIAL, Crédit Industrial d'Alsace et de Lorraine sau unde vrei D-ta.

Mă bucur să-ţi citesc *Cantemirul* şi mă stăpânesc dârz să rabd până îmi voi putea permite să las deoparte manuscrisul zilei (5-10 pagini pe zi până la toamnă, după care voi citi şi-ţi voi scrie o scrisoare de cititor competent în problemele literare).

Te ţin până atunci la curent, în ordinea importanţei lor în ochii mei şi în cariera vieţii mele, cu NON CREDO, cu versiunile engleză, nemţească şi română după originalul francez.; apoi cu *Cele 3…*, dacă le scriu: autobiografie care poate va fi înghiţită de NON CREDO. Vreau să scriu şi *Cititură din Scriptură*. Să vedem cum mă ţine sănătatea şi dacă trăiesc destul.

Cele 3… au fost au fost concepute înainte de NON CREDO, care s-a zămislit în mine abia în ultimile câteva luni şi a devenit manuscris bun pt. tipar de-abia în ultimile câteva zile, vrafuri de foi scrise fiind puse deoparte ca viitoare documente pentru Editura Academiei. Deci, cum văd eu lucrurile în momentul acesta, e probabil că nu voi termina manuscrisul respectiv, sau, dacă da, numai ca o treime sau a 2-a şi a 3-a treime a lui NON CREDO.

Ca de obicei de când scriu *Non credo,* iată-mă ajuns la 02,30 ore dimineaţa. Mă opresc. Te îmbrăţişez şi încerc să dorm până mâine dimineaţă. Şli atunci, la scriitură!

Te îmbrăţişez cu marea preţuire pe care cred că o cunoşti!

Françoise aşişderea.
Al D-tale P.D.

119

Metz, la orele 02, 14 oct. 1999

Scumpă doamnă Ţarălungă, dragă prietenă,

Mulţumesc mult pentru scrisoarea din Compiègne, 10.10.1999, care mi-a făcut mare plăcere din cauza interesului pe care-l porţi activităţii mele literare – nu ne dăm bătuţi, nici d-ta, nici eu. De trei-patru luni mă lupt cu NON CREDO:ORO, nu cred, mă rog (pt. versiunea românească: ORO TE, DOMINE: Mă rog Ţie, Doamne) o redescoperire a rugăciunii pornind din concepţia ştiinţifică modernă a realităţii universului, totdeauna Dincolo sau Dincoace, înăuntru, în realitatea microscopică sau infinitezimală, dar totdeauna Dincolo de limitele ştiinţelor exacte şi experimentale: rugăciune într-acolo, dincolo de orice limită, dincolo de cunoaştere şi chiar de credinţă, rugăciune ca elan dincolo şi mai presus de orice limită, varianta supremă a vorbirii, care vorbire ne defineşte ca specie vieţuitoare.

Ţi-am scris că am început de 2 ori să scriu eseul? Acum este a 3-a oară şi o ştiu de la început la sfârşit. Moment roditor al vieţii mele: concepţia unei serii de schiţe, texte autobiografice, *Petru Dumitriu • Povestitor* de PETROF DIMITROF (palmă lumii literare occidentale, care m-a ignorat sau subapreciat din 1960 – nu 1962, cum credeai până azi.) Zece bucăţi de proză despre copilăria mea, adolescenţă, tinereţea, şcolile, universitatea, debutul literar, anii cu H.Y. Stahl, douăzeci-30 de ani cu Irina Medrea Fotino şi ultimii 10 (14? 15?) cu Françoise Mohr. Comunismul, Rusia, criza ideologică mondială, surpriza-dezamăgire în Occident, surpriza fericită a unei mici elite de prieteni şi prietene care răscumpără în ochii mei Occidentul, dar şi ţara mea de naştere (D-ta şi…câţi alţii?) – şi mersul către o moarte senină – şi ea Dincolo de orice limită, spre Dumnezeul necunoscut.

Ata ete, ăsta sunt şi gata. În 150 de pagini plus bio-bibliografia D-tale (50 pp şi 25 la sută din drepturile de autor) şi traducerea versiunii originale, de pana mea, în frţ., engl., germ. + o versiune originală română, pe care o vei plasa D-ta la o editură din ţară, cel puţin „Apostrof" din Cluj, pe care îi iubesc eu, precum şi pe cei de la „Steaua", punct. Avem timp să mai vorbim. Eu sper să termin în câteva luni şi-ţi trimit m-sul în 2 fotocopii.

Şi deja aici, sărutări de mână
P.D.

P.S. Scris deformat de tremurici! – Sunt răcit!

121

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă
Aleea Parva 4 Bl. D 12 ap. 7
Bucureşti 77429, România

Metz, 16 sept. 1999

Scumpă Doamnă şi prietenă,

am primit azi scrisoarea D-tale din 1 sept., care mi-a făcut, ca totdeauna epistolele matale, mare plăcere.

Accept şi respect scrupulele D-tale privitoare la Andriana Fianu şi am găsit cum să beneficiez, pe de o parte, de competenţa D-tale literară fără a o întrista pe ea, şi să obţin un avantaj indiscutabil pentru *Non credo-Oro*: te-aş ruga să scrii un comentariu de critică literară, ca postfaţă la zisul *Non cr.* (*Nu cred, te rog, Doamne* sau Doamne Dumnezeul meu sau rogu-te, Doamne), *Rogo te Domine-Domine Deus meus*, ca să se vadă latinitatea nostră. Azi dimineaţă am notat cele 46 de titluri (subiecte) a tot atâtea scurte capitole, în total vreo 150 de pagini de mână, tot atâtea la maşină, la care s-ar adăuga studiul D-tale bio-bibliografic, reţinut de editor printr-un contract-anexă la contractul cu autorul lui *Non Credo*. Dacă manuscrisul meu îţi inspiră destul interes şi destulă apreciere! Sper să-l termin în decembrie şi-ţi trimit o fotocopie, în acelaşi timp cu o a doua la adresa editorului parizian, căruia îi voi anunţa, dacă eşti de acord, trimiterea postfeţei D-tale.

Voi scrie şi o versiune engleză şi una germană şi-ţi voi trimite traducerea respectivă făcută de mine, a eseului D-tale. *NON CR., I don't belive – I pray et Ich glaube nicht* – Ich bete with Life and works of P.D:; mit *Werke und Lebensgeschichte von P.D.*, by Ecaterina Ţarălungă. Am adresa a 2 editori francezi , la Londra şi la San Francisco.

Ce zici? Ne lansăm în această aventură? Sau măcar – încercăm?

Cu urări din toată inima pentru succesul D-tale şi al muncii D-tale,

rămân al D-tale prieten
Petru Dumitriu

Multe gânduri bune de la Françoise Mohr.

122

Metz, 9.8.1999

Scumpă doamnă şi prietenă,

Mulţumesc pentru scrisoarea din 3.8. şi-ţi răspund cu mare plăcere! „Podul Morţilor" e un semn al destinului: en effet, dincoace de el, sunt şi eu unul dintre ei. Ce m-am gândit „când te-am văzut" (nu: când am ajuns să te cunosc cu adevărat) e că n-am cunoscut niciodată o femeie atât de inteligentă şi bună prietenă ca D-ta. Inteligentă în ale literaturii, ceea ce e cel mai important punct de vedere pt. mine. H.Y. Stahl şi Fr. Mohr au fost, prima, şi este, ultima, mai mult decât prietene, le-am iubit şi, pe-a doua, o iubesc ca femeie. Strania potrivire, prima s-a născut (în 1900 sau 1901) aproape de Metz, la St. Avold! Iar a doua (e şi ultima) tot undeva pe aici, în Lorena, dar întâmplarea nu e atât de frapantă, deşi echivalentă: viaţa mea şi Lorena. Iar acum, singura prietenă cu mine femeie e pe jumătate înrădăcinată în Franţa. Asta e şi n-avem nevoie, nici D-ta, nici eu să fii Euridice. „Euridice" a fost pt. mine o nemţoaică frumoasă, interesantă, primul meu amor şi prima şi ultima? mea (mare)

dezamăgire: primul meu amor mi-a trecut pe jumătate de la sine, pe jumătate prin despărţirea în 1944, pentru restul vieţii mele şi vieţii ei.

Ce-mi scrii despre realitatea românească de azi e întristător ca niciodată vreo ştire din trecuţii ani de când am plecat, în 1960. Tare aş vrea să am vreo licărire de speranţă – dar la 75 de ani trecuţi, ce mai pot spera. Bref, cum se zice pe franţuzeşte. Să-mi pot măcar scrie târziul eseu (încă 10 pagini, sper, în noaptea asta) de care vom mai vorbi. În afară de asta, sunt resemnat şi-mi doresc un sfârşit cu minimumn de chinuială.

Scrisoarea următoare va fi, sper, mai puţin mâhnită. Dacă ai timp şi prilej, scrie-mi la ce nu ţi-am răspuns, te rog, îmi va face plăcere să-mi ispăşesc vina de până acum!

Al D-tale prieten fidel,
P.D.

124

Metz, 15.6.1999

Scumpă prietenă[I],

Mulţumesc pt. scrisoarea din 7.6., care-mi confirmă calitatea D-tale intelectuală şi omenească (amicală!) – eşti şi rămâi în rândul 1 al prietenilor mei. Mă bucur că ai descoperit cartea cu poza „P.D.” braţ la braţ cu „H.Y.S.” . E ora 23, aproape 24 şi lucrez la NON CREDO,ORO, respectiv Nu cred, mă rog – latinism impecabil, non credo, rogo te, dar nu-mi vine să adaug Domine, „Doamne”. Poate că mă voi hotărî totuşi. Rămânem în legătură epistolară, salută-i pe toţi, A.Rău, Vartic, M. Petreu, Ştefănescu, Ţârlea

de la al Dv. P.D.

126

D-sale D-nei Ecaterina Ţarălungă Răsvan
Aleea Parva 4, Bl. D12, ap.7, Bucureşti 77429

Metz, 20 septembrie 1999

[I]Aceste rânduri au fost scrise pe fişa Petru Dumitriu de returnat domnului Iordan Datcu, pentru *Dicţionarul de scriitori* al Academiei pe care-l redacta. El îmi fusese coleg la Editura Minerva, Aurel Rău era redactor șef la revista “Steaua” din Cluj, Ion Vartic și Marta Petreu, atunci soți, istorici literari, ea fondatoare a revistei “Apostrof” și apoi profesor universitar, iar el, apoi, director al Teatrului din Cluj. Alex Ștefănescu mi-a fost coleg de an la facultate și a devenit redactor șef la „România literară”, Cătălin Țîrlea mi-a fost coleg de redacție la TVR, apoi a intrat în diplomație.

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Ţi-am recitit scrisoarea din 1 ale lunii, la care am răspuns după primire şi prima lectură. Între timp am petrecut ultimele 3 zile cu o pereche de prieteni din ţară[I] – şi din vremea când trăiam şi eu acolo: acum 40 de ani (se vor împlini în ianuarie 2000!). Am vorbit cu ei şi am aflat atâtea lucruri interesante, încât aş vrea să scriu cel puţin două articole destinate publicului român, pe care ţi le-aş trimite ca să le oferi celor mai interesate ziare (sau periodice?) din ţară. Fără a jigni sau a dezamăgi pe drăguţa de Andriana Fianu, fiindcă D-ta nu vei fi niciodată „agenta mea literară", ci, pe cât se poate, autoarea părţii a treia sau celui de-al patrulea sfert (circa 50 de pagini), bio şi bibliografic, despre preţuitorul matale P.D., pentru care voi insista să fii onorată cu 10% din drepturile de autor (sau mai mult, dacă vrei) ale versiunii româneşti originale, ale cărţii mele NON CREDO, şi, după aceea, dacă am viaţă, ale primei mele cărţi scrise pe româneşte de când trăiesc în Apus, probabil intitulată satiric Visul (sau Soarta) lui Petrof Dimitrof în raiul (sau Paradisul) apusean - satiră, dar amintiri adevărate şi elogiu al calităţii secrete, admirabile a lumăă ăsteia. Ce am învăţat eu din ianuarie 1960 până în 2000 sau 2001. Subtitlul: „în raiul" etc. va putea fi suprimat, o să citeşti manuscrisul în fotocopie şi o să-mi spui părerea matale. Dar ideea asta datează de ieri, 19 septembrie, în urma unor conversaţii senzaţionale cu cei doi musafiri, el activist de partid în luma ştiinţifică, universitară, academică şi ea profesoară în învăţământul superior şi universitar. Poate că le trimit o fotocopie şi lor. Dar asta e intenţia mea pentru anul 2000 sau 2001, NON CREDO fiind pentru toamna şi iarna 1999 sau prima jumătate a lui 2000. Să mă ajute Dumnezeu pe mine, nevrednicul. Te voi ţine la curent şi-ţi trimit poate două articole cu rugămintea să le plasezi la un ziar important („Adevărul" sau altul, după cum vei fi hotărât dumneata, o să-mi spui la timp!)

Sărut mâna şi salutări de la Françoise Mohr, care te preţuieşte mult. Al D-tale P. Dumitriu

129

Metz, 4 august 1999

Stimată Doamnă Ţarălungă, scumpă prietenă,

[I] Nicolae și Coralia Fotino, el diplomat, primul soț al Irinei (n. Medrea, tatăl ei a pus drapelul românesc pe Primăria din Alba Iulia la 1918), de care a divorțat în favoarea lui Petru Dumitriu, ea a doua soție. A fost primul ambasador postbelic în Cehoslovacia (pe când George Macovescu era ambasador în SUA), unde Irina era atașat cultural (secretar III). A doua lui soție a fost Coralia Fotino, cercetător la Instituttul de Studii Sud-Est Europene. Nicolae și Coralia au devenit nașii lui Adrian Năstase, prim ministru (2000-2004, integrarea europeană a țării), deorece Nicolae Fotino, ca director al Institutului Internațional de Diplomație, îl avusese, tânăr cercetător, pe viitorul fin. Adrian Năstase s-a căsătorit cu Dana, fiica lui Grigore Preoteasa, din grupul lui Foriș, decedat pe aeroportul Vnukovo, mama recăsătorită cu Angelo Miculescu, vicepremier al României Socialiste, ministru al Agriculturii, ambasador în China.

Sunt orele 01,19 min. în noaptea de 3 spre 4 august şi ţi-am recitit scrisoarea cu data de 3.8., înregistrând cu plăcere pe calendarul meu de buzunar pentru 1999, datele la care pleci în ţară, te întorci în Franţa, pleci iarăşi…Între ele, îţi voi scrie la Compiègne, pe urmă la Bucureşti, pe urmă iarăşi la Compiègne. Ţine-mă la curent, te rog, cu planificările în ţară şi din ţară, ca să ştiu unde să-ţi scriu spre a te ţine la curent cu existenţa mea şi problemele pe care le port în cârcă. Spre exemplu: NON CREDO, reînceput a III-a oară, pe care sper să-l termin până în septembrie, începând cu primele pagini, acum, noaptea asta. Îţi dai seama că, într-un fel anume, sunt bolnav, ca o femeie însărcinată. Şi obosit de vârstă, trei sferturi de secol nu sunt un moft. Nu-l uit pe „Cantemir”, îţi scriu reflecţiile mele de cititor în septembrie, adresate la Compiègne.

Cu sărutări de mâini,
al D-tale P.D.

131

Domniei Sale Doamnei
Ecaterina Ţarălungă Răsvan
Compiègne

Metz, 8.oct.1999

Scumpă doamnă şi dragă prietenă,

Îţi scriu cu Dimitrie Cantemir pe masa de lucru, în faţa mea, sub lampă, la orele 22 şi 50, printre începuturi de (3) noui cărţi. Sănătatea mea e în bună stare, deşi tranziţie la un tratament cu injecţii de insulină, până la capătul vieţei. Îi mulţumesc lui Dumnezeu pentru mila Sa. Când voi fi avansat în munca la cărţile mele, îţi scriu o scrisoare despre această carte civilizată pe care ai scris-o. Îmi doresc să scrii un sfert (50 pagini) bio-bibliografice privitor la autorul (150 pagini) lui NON CREDO: ORO, Petru Dumitriu. Împărţim drepturile de autor pe 3 sferturi şi un sfert, prin contract cu o editură română şi 3 edituri străine franceză, germană, engleză şi (41) americană – eu cu versiuni ale mele în limbiule respective, D-ta cu o traducere pe care face un cunoscător al limbii române (eu fiind prea aproape de capătul vieţii ca să-ţi fac 4x50 de pagini în limbile respective. (1 Dacă sunt încă în viaţă şi capabil la 4x50 de pagini în 4 limbi, te traduc eu!) Acestea fiind zise, înainte! – în orice caz eu, iar D-ta după cum vei hotărî. Eu accept orice, din stimă şi apreciere faţă de D-ta. În noaptea asta scriu primele pagini, continuând zilnic şi nopţile, până vor fi gata manuscrisele şi fotocopiile şi trimise editorilor. După ceea redevin om normal şi toată vremea rămân al D-tale prieten şi preţuitor,

Petru Dumitriu

PS Îmi voi permite să-ţi trimit NON CREDO pe româneşte cu rugămintea de a găsi un editor pe gustul D-tale (un avans de cât mai mult în franci francezi pentru mine şi 25% pt. D-ta)– eu nu cunosc decât pe Ion Vartic şi Marta Petreu de la Editura Apostrof şi pe cei de la „Steaua”, din Cluj toţi. Eşti co-autoare. Adi Fianu doar agentă, îi trimit 2 articole rugând-o să le plaseze.

133

Domniei Sale Doamnei Ecaterina Ţarălungă
Compiègne

Metz, 21.7.1999

Scumpă Doamnă şi prietenă,

Am citit şi recitit scrisoarea din 18 ale lunii şi mă bucur constatând prietenia şi proximitatea dintre noi doi. Mărturisesc că nu împărtăşesc părerea D-tale precum că fiecare om e unic faţă de toţi ceilalţi – altfel n-am citi, nici înţelege confesiunile semenilor noştri. Felicitări pentru tatăl D-tale – pentru viaţă lungă, caracter, umor şi legătură cu D-ta (vai, eu n-am cu nici una din cele două fiice ale mele).

Bref, înainte, şi D-ta şi eu, şi nu voi uita să-l citesc pe Cantemir, respectiv pe D-ta despre el. Sărutări de mâini; veşti în curând, sper.

Al D-tale, P.D.

5. Scrisori trimise de editor lui Petru Dumitriu

73

8.10.2000, Bucureşti
(data ajungerii la Metz)
(retrimisă mie de P.D. cu adnotări

Dragă Maestre,

Sunt săptămâni bune de când nu v-am scris un rând, deşi m-am gândit la dumneavoastră şi mi-e dor de o discuţie „face to face”. But, the conditions are unfriendlies…

În ce priveşte slujba mea, e destul de mult de lucru. Am de coordonat o emisiune în direct de trei ore, sâmbătă la prânz (un magazin cultural) şi de făcut vinerea (la două săptămâni) un documentar cultural (pe tema cultura în lume), prima pe TVR1 şi a doua emisiune pe TVR2.

Pe urmă, campania electorală nu mă ocoleşte complet, în sensul românesc, evident, adică mai scriu despre şi, când nu, mai trag sfori (cu măsură).

Apoi, mă pregătesc să fac o revistă a Baroului Bucureşti (pentru care sper să am măcar un secretariat). Mai am şi o carte proprie de cules pe computer şi de adăugat la ea note şi tot ce mai trebuie.

Trebuie să şi urmăresc două fete care scot de pe film textele unei foste emisiuni pe care le voi publica. Din fericire tata a ieşit din necazul cu sănătatea pe care l-a avut, în principal din cauza administrării greşite a unui medicament (aici să fiţi cu grijă!)

În ce ne priveşte, iată cum stau lucrurile (pe orizontală, cum se zice în termeni economici)

-**Paella** continuă să se publice în „Azi”, ceea ce face să aveţi o prezenţă săptămânală în România (vă trimit numerele din „A.B.C.”, suplimentul literar al ziarului „Azi”, în continuare);
-redactorul şef al Editurii Univers, d-na Denisa Comănescu, poetă, pleacă la Frankfurt la Târgul de Carte în 15 oct. Şi se va vedea cu dl. Dimitrievici în legătură cu drepturile de autor pentru *Les Amours singulières*. Oricum, eu nu las din mână problema asta, traducerea merge înainte şi, dacă ea (Denisa) nu reuşeşte, ţin în rezervă o altă editură, iar din noiembrie se va afla la Lausanne pentru un an o colegă (şi amică) din Televiziune, care-l va putea ţine – sper – mai deschis relaţiilor cu România pe dl. Dimitrievici.
-Directorul Editurii Minerva mi-a dat undă verde să scriu prefaţa şi tabelul cronologic pentru *Incognito*, care va apare în colecţia „Biblioteca pentru toţi” la începutul anului următor (adică la începutul mileniului trei!)
-Cu d-l preşedinte Iliescu (s-a lansat în cursa electorală acum câteva zile, cu mare fast, la Sala Palatului ori la Ateneu, nu mai ştiu) am vorbit şi mi-a promis că va urmări îndeaproape „valorificarea operei lui Petru Dumitriu”. Dar e şi el, vă daţi seama, plasat într-un context nu tocmai cultural (ori favorabil gestului cultural). Oricum, în cursa electorală conduce detaşat, cu 25-30% distanţă faţă de restul plutonului. La fel ca şi partidul său. La momentul oportun o să vă spuneţi (o să ne spunem) doleanţele în legătură cu valorificarea operei. Am primit de la Silviu Niculescu scrisoarea dumneavoastră în legătură cu ceea ce aţi dori (ca parte contractuală) şi textul corectat al primei povestiri traduse din *Ciudatele iubiri*. Dar, pentru *Tabelul cronologic* la *Incognito,* aş avea nevoie de date biografice de la dumneavoastră (şi vă rog să faceţi efortul psihologic şi sufletesc, nu de memorie, cum vreţi să acreditaţi ideea) de a le trimite, deoarece n-are nici un rost să lăsaţi cultura română viitoare fără ele. Aşa cum se ştie despre Sadoveanu şi Caragiale, trebuie să ştie şi despre ceea ce i s-a întâmplat lui Petru Dumitriu. Pentru români sunteţi mare scriitor şi lor le lăsaţi semnele trecerii prin lume, aşa cum au fost. Deci:
-Sora (datele naşterii şi morţii: ziua, luna, anul, locul; profesia, unde a practicat-o, ce a suferit din pricina dvs.; situaţia familială)
-Fiicele (numele de botez, profesii, divorţuri – de dumneavoastră)
-Prieteni buni (în ţară şi în străinătate, profesiile lor, anii în care aţi fost mai apropiaţi).
-În ce vă priveşte: părinţii (datele naşterii complete, ca şi în cazul surorii, profesii, rude de gr.1, alte evenimente importante). Ce modele literare şi culturale aveţi.

În cazul dumneavoastră e de spus totul, cu bune şi cu rele. Eu ştiu ce-aţi scris, unde şi când a apărut, dar nu mult mai mult despre ceea ce a determinat mutaţiile interioare. Deci aştept, vă aştept să vă povestiţi…

Ecaterina Ţarălungă

77

Bucureşti, 2 mai 2001

Dragă domnişoară Diana CâmpanI,

Am primit de curând de la scriitorul Petru Dumitriu o scrisoare pentru dumneavoastră, pe care v-o trimit. Aşa procedează mereu, deoarece vrea să constituie o arhivă a corespondenţei sale.

În legătură cu A.E. Baconsky, îmi permit să vă sugerez să luaţi legătura cu D.R. Popescu, redactor la „Steaua" pe vremea lui Baconaky şi care mi-a povestit multe despre el; cu Aurel Rău (de la Cluj. D.R. Popescu poate fi găsit prin secretara Uniunii Scriitorilor din Bucureşti, care-i are numărul de telefon. Iar Uniunea Scriitorilor din Bucureşti poate fi depistată ca număr prin filiala ei din Cluj).

De asemenea, I-aţi putea întreba despre Baconsky pe Ioan Cocora, acum director la Theatrum Mundi (Bucureşti, care a fost descoperit şi lansat ca scriitor de Baconsky. Mobilul domnului Cocora este 095-080672.

Cu cele mai bune urări de succes!
EcaterinaŢarălungă

84

Bucureşti, 20.02.2001

Dragă Maestre,

Aceasta e prima scrisoare din acest an (acest veac!) şi mi se pare că am mai multe de spus decât de răspuns, fiindcă văd cum corespondenţa noastră s-a rărit. Poate şi din cauza telefoanelor destul de dese. Dar poate nu numai de asta. Nu ştiu care sunt motivele dumneavoastră, dar ale mele au fost (mai sunt) de două feluri: unele care ţin de exterior şi altele care ţin de interior, ca să zic aşa.

Motivele exterioare sunt simple. Am terminat (cules, desenat coperta) şi predau săptămâna care vine o carte de interviuri (România viitoare • Interviuri şi teste). Acolo va figura şi interviul pe care vi l-am luat dumneavoastră, pe lângă multe altele. Mă pregătesc pentru o discuţie "de lucru" în vederea înfiinţării unei Fundaţii (ca Fundaţiile Regale), drept care schiţez un proiect de statut. Editura acestei Fundaţii va fi o nouă ESPLA (ba chiar o va moşteni) şi numai asta şi se anunţă a fi o sarcină grea, pentru că acum, ca şi atunci, sunt multe fire de descâlcit şi multe colţuri de luminat. Ce-i drept, într-un fel oarecum invers decât pe vremea cînd o conduceaţi dumneavoastră. Pe urmă, coordonez partea pentru România şi Republica Moldova a unei enciclopedii a ţărilor din Est, proiect UEO, care se va edita în germană, în engleză şi pe Internet, în 20 de volume, în 10 ani (două volume pe an nu-i o glumă). Le-am trimis cuvintele-titlu, 3000 de viitoare articole. Echipe, nu glumă. Luna viitoare am şi pentru asta prima întâlnire "de lucru". În vară va fi instruirea echipelor tuturor ţărilor la Viena şi până atunci ar trebui să-mi fie clar ce e de făcut, ce susţinere din ţară am. Eu am propus şi o ediţie românească, dar nu ştiu dacă o să am finanţare pentru ea. Mai am o carte în planul editorial pe anul ăsta, un jurnal de călătorie (22 de ţări), aş vreas să fie unul despre sensurile culturale. Ba chiar, mai bine centrat: despre valoarea culturii în deschiderile spre lume ale fiecărei ţări (ceea ce implică, nu în ultimul rând, mentalitatea popoarelor). De altfel acuma fac la televiziune un documentar, Lumi şi cetăţi (am avut două episoade, unul despre Spania lui Columb şi altul despre Babilon) care sper să contureze ideea asta. Vă amintiţi, sper, că v-am

spus că aş vrea să fac – şi e programat în 29 martie un documwentar despre dumneavoastră. O să folosesc filmările de la Baziaş şi de la Metz. Am vrut să-i iau un interviu lui Eugen Mihăescu şi a ocolit elegant chestiunea, invitându-mă să fac un film despre el. Pas encore. Tot timpul se plânge că vor să-l « înlăture » din « funcţia » de consilier prezidenţial şi să-l « expedieze » ambasador. Deoarece, însă, el a solicitat revenirea la cetăţenia română, îl vor trimite ambasador la ONU, adică plătit de ei în dolari, ceea ce înseamnă că peste patru ani va avea o pensie superbă, cum nici preşedintele ţării n-o să aibă. De aceea cred că-mi spune « nu vreau » despre ceea ce vrea de fapt. Şi fiindcă tot suntem la el, mi-a spus că nu v-a telefonat când a fost la Paris. Aşa e? Aş vrea să-mi răspundeţi clar de tot ce-a fost. Mi-a spus că va veni iar pe la jumătatea lui martie, dar, deşi mi-a spus că vă caută atunci, nu ştiu de n-a fost o amabilitate, fiind eu destul de insistentă.

Oricum, cu ori fără Eugen Mihăescu (fiindcă el zice că nu vreţi să renunţaţi la cetăţenia germană din pricina susţinerii băneşti pe care nemţii o acordă cetăţenilor lor) aş putea continua să aduc în centrul atenţiei cauza dumneavoastră. Dar nu înainte de a vea scris, negru pe alb, de mâna dumneavoastră, că vreţi acest lucru. Un amic, neamţ făcut ca şi dumneavoastră, mi-a spus că el vrea viză pe 10-15 ani de intrare în România, fără a renunţa definitiv la cetăţenia germană. Vă gândiţi la aşa ceva? V-a convins Françoise (care prima a deschis faţă de mine problema cetăţeniei româneşti) că nu-i o opţiune bună? Ori e acel „mi-e frică" pe care l-am mai auzit? Ei uite, astea sunt „motivele mele interioare" pentru care n-am scris atâta timp. Nu ştiu ce să fac. Sunt în impas. Iar la telefon, ultima oară, mi-aţi spus că „sunt pisăloagă" fiindcă vă sfătuiesc să vă operaţi de prosatată (deşi cu cât mai târziu, cu atât mai greu) şi că scrieţi (sper, v-ar salva măcar interiorul1) Vă rog să-mi scrieţi şi mie!

Ecaterina Ţarălungă

86

17.11.2000, Bucureşti

Dragă Maestre[I],

Vă trimit ultimele două numere din "ABC", care încheie publicarea nuvelei *Paella,* precum şi prefaţa ce se va publica la *Incognito,* ediţia BPT[II]. Cunoaşteţi conţinutul primei părţi, dar nu şi continuarea. În ce priveşte Les Amours ningulières, domnul Dimitrievič a cerut 200 de franci elveţieni şi a spus că nu vă remite nici un drept de autor, suma aceasta fiind prea mică. Dar probabilş editura o să vă plătească o sumă pe care n-a precizat-o, eu vă fac un cont în lei la Banca Română pentru Dezvoltare – Société Générale, fiindcă am numărul dumneavoastră de paşaport. Pentru această carte, după cum scrie însă pe ea, drepturile aparţin domnului Dimitrievič.

[I] Petru Dumitriu mi-a returnat această scrisoare cu observaţiile sale. În spaţiul dintre dată şi formula de aresare a scris: după lectura prefeţei constat că pentru mine you are on my side – şi din partea mea !

[II] Lansarea cărţilor va fi în vară, pentru vacanţă.

După cum văd lucrurile, contul dumneavoastră în lei, pentru cele două titluri, v-ar ajunge să petreceţi câteva zile (o săptămână) la Bucureşti, eventual cu prilejul lansării cărţilor. La Uniunea Scriitorilor e mare agitaţie, deoarece acum două nopţi s-a prăpădit, asfixiat de la o sobă cu gaze (defectă), la Braşov, preşedintele Uniunii, criticul literar Laurenţiu Ulici (57 de ani), senator al partidului Uniunea Forţelor de Dreapta. Eu eram în bune relaţii cu el şi, în ce vă priveşte, îmi promisese tot sprijinul pentru editarea unui volum la Editura Cartea Românească a Uniunii Scriitorilor. Aşa, amatori să vă publice ar fi mulţi, dar amatori să dea bani nu prea. V-am mai scris o dată că am vorbit cu preşedintele Formului Democrat Român (de pe lîngă PDSR, partidul domnului Iliescu), care mi-a promis tot sprijinul şi m-a rugat doar să fie după alegeri. Oricum, suta de mii de franci pe care-o invocaţi ca datorie la Françoise, cred că se va acoperi (nu ştiu dacă dintr-un volum, dar din două sigur, eventual începînd publicarea *Biografiilor contemporane*). Spuneţi-mi cum staţi cu *Non credo* versiunea română, pentru că i-aţi promis-o domnului Iliescu însuşi. De ea s-ar lega mai multe lucruri viitoare. Ar trebui deci să ştiu dacă aţi trecut de faza „prefeţelor" şi navigaţi prin conţinutul propriu-zis, ca să ştiu dacă fac sau nu referiri la ea. Dacă nu, mă refer doar la textele *Biografiilor*. Şi, apropo de ele, vă întreb dacă v-ar interesa să vă trimit *Memoriile lui Totò Istrati ca* să le revedeţi, fiindcă la ele m-aş gândi mai întâi pentru publicare. Sunt partea de legătură cu *Cronică de familie*.

Multe şi ne-mărunte aş mai avea de spus, dar mi se pare că sunteţi plin ca un stup de gânduri, că traversaţi un proces de regenerare interioară care o să vă ducă oricum spre scris, aşa că, mai bine, mă abţin.

Pe aici ultima săptămână de dinainte de alegeri e plină de lovituri sub centură date de toţi tuturor, încât nici nu mai ai răgazul să roteşti capul privind şi tot privind. Sindicatele fac greve, băncile dau faliment, privatizarea a fost oprită, preţurile au luat-o razna (anul ăsta rata inflaţiei a fost de 57%), aşa încât îmi vine să zic că e mai bine la Metz ca la Bucureşti. Chiar şi TVR-ul a făcut grevă pentru majorări salariale, s-a cerut o mărire de 40% şi s-a obţinut 38%, ceea ce nu e rău, dar – evident – nu acoperă rata inflaţiei.

Vă las acum, azi e vineri şi mâine am o emisiune de trei ore în direct, la prânz, iar miercurea viitoare se deschide Salonul de carte numit Gaudeamus (totdeauna toamna) pentru filmarea căruia trebuie să fac un program. Ar trebui să-mi găsesc o slujbă mai liniştită şi care să nu-mi ia atâta timp, nici să-mi distragă atenţia în hărţuieli mărunte; dar slujbele în România sunt aşa de prost plătite, că aş risca să n-am nici ce mânca. Încerc să privesc cu umor tot ce se întâmplă, fiindcă detaşarea de mine însămi e ceva ce nu-mi reuşeşte. Vă doresc sănătate şi numai bine, scrieţi şi scrieţi-mi!

Ecaterina Ţarălungă

P.S. Pentru Dumnezeu, la ce vă tot gândiţi nopţile? Aş zice că nu e o revărsare de energie, ci o erupţie!!! Folosiţi-o cum trebuie! I am on your side!

89

Compiègne, 26.05.1999

Stimate domnule Petru Dumitriu,

Vineri plec la Bucureşti şi mă întorc în 10 iulie la Compiègne. Trebuie să definitivez acolo structura unei emisiuni-spectacol de o oră săptămânal, care sper („e vorba" se zice mai pe româneşte) să intre în grila de toamnă a TVR 1. O muncă infernală dacă o să adun zilele de filmare, de montaj, coordonarera echipelor, pregătirea studioului etc. De comentarii nici nu mai zic.

În afară de asta trebuie să predau la cules partea a doua a unui *Dicţionar de literatură română* (literele M-Z) şi să citesc corectura a II-a la partea I (literele A-L), fiindcă e în planul pe anul în curs.

Cât stau la Bucureşti aş vrea să mai iau câteva interviuri unor „persoane marcante". Iniţial mă gândeam să mă rezum la românii din Franţa. Dar îmi dau seama că toţi românii avem aceeaşi senzaţie de „prag" când e vorba de România. Astfel, cartea mea de interviuri pare să devină cartea unei probleme româneşti şi nu, cum credeam, cartea exilului românesc.

După ce maşina o să mă lase în praful Pieţei Romane şi o să trag în nări mirosul de câmpie şi de vară care se prăbuşeşte peste oraş cu începutul căldurii, sunt sigură însă că toate aceste „spaime" ale presiunii timpului vor trece şi o să intru în ritmul à la légère al concetăţenilor noştri care-şi trăiesc viaţa între o berică şi doi mici. Iar Compiègne se va face mic, ca într-un ochean pus de-a-ndoaselea.
Mic şi frumos, cu pădurea şi râul lui, cu Inter Marché-ul lui bine pus la punct, unde printre atâtea sorturi de brânzeturi nu e nici telemea, nici urdă proaspătă, la zarzavaturi nu e leuştean, la flori nu e măghiran (dar, ce-i drept, am văzut cătină…). Cât despre borşul strămoşesc (pesemne făcut de geţi, nu de latini. Ori, vorba dumneavoastră, de slavi!)

În sfârşit, după alte toate o să mai fac şi câteva vizite protocolare, dar cu protocolul în stil bucureştean, adică: „Ehe hee… Ia te uită cine a venit!" ş.a.m.d.

O să vă scriu de la faţa locului depeşe cu detalii. Adresa mea din Bucureşti este:
Ecaterina Ţarălungă
Aleea Parva nr. 4
Bl. D-12, ap. 7
Bucureşti 77429

Mai pun o carte de vizită, fiindcă acolo e scris cu litere de tipar.

Vă doresc atât bine pe cât poate dori o fiinţă alteia care pluteşte prin acelaşi univers cu ceţuri şi fum, căutând lumini şi semne…

Ecaterina Ţarălungă

91

Bucureşti, 2.06.2000

Dragă Maestre,

Am primit azi scrisoarea pe care mi-aţi expediat-o din Metz în 26.05. a.c. Ea a făcut pe drum 7 zile. Mi se pare destul de bine... Manuscrisele le trimiteţi în copie.

Am ajuns în Bucureşti luni seara, azi e vineri, duminică sunt alegeri locale. O să vă expediez scrisoarea de faţă luni, după ce vom şti rezultatul localelor, care este semnul cert al felului cum se vor desfăşura alegerile parlamentare şi prezidenţiale din noiembrie a.c.

În clipa de faţă sondajele de opinie îl indică pe Ion Iliescu având 51%, pe actualul preşedinte cu 17% etc. Partidul domnului Iliescu (PDSR) este cotat cu 47%. Următorul, în ordine, are 20%.

Observ, din scrisoarea pe care mi-aţi trimis-o, că nu vă merge chiar rău. Vă răsfăţaţi plângându-vă ce mult aveţi de muncit. Vreau să vă spun că, din 1000 (pagini de tradus), trebuie scăzută versiunea engleză (o treime) care există. Rămân deci mai puţin de 700. Din acestea, nu trebuie să lucraţi imediat versiunea franceză, ci pe aceea română. Deci, din aproximativ 700, rămân 370, cât aveţi de tradus din engleză în română. Sper că v-aţi apucat de această treabă. *Dincolo de*... e un titlu bun şi cuprinzător. Voi merge la "patron" de luni într-o săptămână să vorbim despre carte. Mai devreme nu se poate, e plecat.

În legătură cu ediţia de *Opere,* de care aş vrea să mă apuc, am aflat (de la funcţionari din Academie) că s-a mai discutat problema acestei ediţii şi proiectul nu s-ar fi finalizat pentru că aţi cerut mulţi bani. Eu am i idee în legătură cu această ediţie şi pe 11-12 iunie, când soţul meu ajunge la Perpignan la o conferinţă, o să-l rog să vă pună la cutie o scrisoare cu detalii. Deocamdată eu fac un opis de conţinut al volumelor de manuscrise de la Biblioteca Academiei.

Incognito este în planul B.P.T. şi ei au făcut demersuri la Ministerul Culturii pentru subvenţionarea tiparului. De asemenea, *Les amours singulières* va fi dată la tradus joi, la o altă editură, numită FORUM, al cărei sediu se află pe Calea Victoriei, vizavi de Romarta.

Dacă reveniţi la cetăţenia română, veţi putea deschide aici un cont bancar în lei pentru drepturi de autor şi un cont în dolari ca să-i convertiţi. Vă recomand Banca Română pentru Dezvoltare, care are capital majoritar francez (în proporţie de 51% Société Génerale). În felul acesta îi puteţi transfera în Franţa.

În luna iunie o să predau *Incognito* cu un *Tabel cronologic* şi o mică prefaţă, cum se face pentru BPT. Cu ocazia asta trasez şi liniile studiului care va să fie pus în finalul lui *Dincolo de*… De fapt, pe dumneavoastră „v-am citit", dar mai rămâne de stabilit contextul literar în care vă mişcaţi cu fiecare carte, mai ales când e vorba de luat marile turnante care modifică discursul interior (adică discursul!) Apropo! Se făceau cumva şedinţe pe la Uniunea Scriitorilor ori la Partid şi se dădeau directive tematice? Fiindcă prea a apucat-o toată lumea într-o singură direcţie şi uneori cu formulări şi perifraze identice. Trebuie că era ceva să scapi „traseului obligat".

Aţi început să citiţi *Cel mai iubit dintre pământeni a* lui Marin Preda? Ce impresie vă face scriitura lui? Subiectul? Ce lume românească deduceţi că am devenit? Socot că, din moment ce nu mai aveţi decât 360 de pagini de făcut din engleză în română, aveţi răgazul să-l citiţi pe Preda, mai ales că vă poate servi şi ca documentare.

Vă amintesc că am discutat despre cumpărarea unui videoplayer (magnetoscope în franceză) ca să puteţi vedea pe el (cuplat la televizor) imaginile pe care vi le-aş trimite din România. Nu costă mai mult de 7-800 FF şi dacă renunţaţi la „ceaiurile cu 6 doze" (care chiar vă fac rău după cele câteva ore de euforie) şi mi-aţi scrie ce vreţi

să vă trimit… V-aş trimite Baziaşul, orice… Ar fi o documentare excelentă. Vă rog să priviţi problema cu tot curajul de care e nevoie! Say yes! Salutări Françoisei…

Dor, speranţă, bunăvoie de la
Ecaterina Ţarălungă

93

Compiègne, 15.07.1999

Stimate domnule Tinu[I],

Am primit de la scriitorul Petru Dumitriu o scrisoare care vă este destinată şi mă grăbesc să v-o trimit. Două precizări sunt necesare în legătură cu ea: nu sunt eu agenta literară a scriitorului, ci doamna Andriana Fianu. Dar, pentru că "fac naveta" Bucureşti – Compègne, nu mă deranjează deloc să fiu mesager într-o chestiune literară, mai ales că aici nu e vorba de „drepturi de autor", adică de probleme legate de calitatea mea de agent literar.

Dacă ziarul „Adevărul", prin colaboratorii săi, poate identifica locul unde se află notiţele lui Petru Dumitriu (despre care e vorba în numărul din 16 iunie a.c. al ziarului şi nu al suplimentului literar), atunci aş putea să le xeroxez (sper să-mi spuneţi că-i aşa) şi să i le aduc. Vin la Bucureşti prin 16 august şi rămân până la sfârşitul lui septembrie, când revin la Compiègne.

A doua precizare este legată de faptul că Petru Dumitriu a împlinit anul acesta 75 de ani, a avut un atac cerebral (care, din fericire, i-a afectat doar partea motorie) şi consideră finalizarea acestui manuscris ca pe o posibilă „întoarcere printre români". Mi-a povestit la telefon cum ar fi vrut să scrie cartea (e vorba de 12 proze scurte ale căror schiţe i-au fost „confiscate", dar iniţial se gândise la istoria unei vieţi făcută din 24 de istorisiri), Recuperarea notiţelor l-ar face, cred, să-şi aducă aminte nu doar cum anume voia să scrie, ci şi să se întâlnească puţin cu propria lui tinereţe.

V-aş mulţumi deci în numele lui, dar şi al meu, dacă aţi sprijini acest demers de recuperare literară.

Cu simpatie adevărată,
Ecaterina Ţarălungă

94

Stimate domnule Stănescu[I], Compiègne, 18 iulie 1999

În plicul cu interviul său publicat de „Adevărul literar şi artistic", i-am pus scriitorului Petru Dumitriu şi o listă a cărţilor sale aflate la Biblioteca Academiei Române spre a-şi da seama ce anume – mai ales din ceea ce a publicat în Franţa – lipseşte acestei biblioteci. Am primit, în urma acestui demers, o scrisoare pe care v-o trimit – dacă se poate, spre publicare, deoarece restabileşte paternitatea literară a traducerii lui *Hamlet* de către Ion Vinea şi nu, aşa cum figurează în biblioteci, de către Petru

---

[I] Director al ziarului „Adevărul".

Dumitriu. Această recunoaştere este cu atât mai valoroasă, cu cât este formulată de semnatar.

Cu mulţumiri,
Ecaterina Ţarălungă

96

Compiègne, 3.08.1999

Dragă Maestre,

Sunteţi formidabil! Dar v-aţi gândit vreodată că o comunicare cu sens unic între doi termeni se numeşte presiune? Nu-mi amintesc să-mi fi răspuns de fapt la vreo scrisoare. Vă deschideţi al naibii de greu. Dar oare vi s-a întâmplat? De când am venit la Metz şi Françoise mi-a spus că podul pe care trebuie să-l trec ca să ajung la dumneavoastră se cheamă „Podul Morţilor”, am avut senzaţia (ciudată, dar pertinentă) că fac un drum simbolic… Şi eu nu sunt Euridice… Nu ştiu la ce v-aţi gândit dumneavoastră când m-aţi văzut, dar ştiu precis că aţi avut senzaţia unei întâmplări aflate în afara seriei. Vă rog să mai meditaţi la simbolistica acestei întâlniri (şi a acestei comunicări…)

În altă ordine de idei, mă apropii de sfârşit cu filmările de la Paris şi voi pleca spre ţară în 14 august, unde voi continua să filmez până pe 7 octombrie, când revin la Compiègne până la 30 octombrie (când mă întorc la Bucureşti). La Televiziunea Română, ca şi în ţară, e o nebunie. Nu spun că preţurile cresc săptămânal, iar salariile şi pensiile nu s-au mai mărit de un an, dar lumea (toată lumea) este îngrozitor de dezorientată: vechiul sistem de valori s-a prăbuşit, iar în locul lui nu există nimic care să indice o viaţă normală şi siguranţa zilei de mâine. Aşa, între Orient şi Occident, România este o ţară marginală (şi marginalizată), care face mişcări aleatorii, imposibil de înţeles pentru ochii care o privesc din afară şi dramatice pentru oamenii aflaţi înăuntrul graniţelor. Mă simt, aici, la Compiègne, ca o favorizată pe nedrept a sorţii şi nu pot să nu mă gândesc că n-am văzut niciodată în Bucureşti atâţia nebuni, atâţia cerşetori, atâţia câini vagabonzi şi atâtea gunoaie ca în vara asta. Iar dacă n-aş fi văzut cu ochii mei, mi-ar fi greu să cred că undeva, pe Pământ, se poate trăi zi de zi într-o asemenea stare de boală naţională. Şi, în plus, mi-a scris un profesor din Belgrad[II] – a predat ani de zile istoria diplomaţiei (secolul 20) la Viena, a fost și translatorul de română al lui Tito – mi-a descris Iugoslavia de după bombardamente. O jale! Pe urmă – v-am scris asta – am fost la conferinţa Academiei Româno-Americane la Liège [III] şi – vorba unui film vechi – „am văzut români fericiţi”. Problemele lor erau poluarea, vacanţa, cariera copiilor. Dar şi dorul de ţară, care-i ardea pe dinăuntru. Şi când am revenit, m-am văzut în sfârşit cu domnul Petre Şerban Năsturel (bizantinolog, a lucrat la Collège de France, am corespondat ani de

[I]Șef al “Adevărului literar și artistic”, ziarului “Adevărul”.

[II]Profesorul Milan Vanku, specialist în diplomație balcanică, a scris despre Nicolae Titulescu. Amic cu romanistul Momcilo Savič. Primul (avea un frate la Paris) mi-a recenzat cartea despre Cantemir la Viena. Ambii erau membri ai Societății de Limba Română din Voivodina, fondată de Radu Flora, apoi condusă de Lucian Marina, colaboratorul meu la *Enciclopedia identității românești*.

zile din motive de Dimitrie Cantemir) care, ca şi dumneavoastră, vorbeşte în termeni vagi şi nostalgici despre ţară. El crede că e liberal...

Şi totuşi mi-ar fi dor să vă mai aud…

Ecaterina Ţarălungă

99

Compiègne, 9.05.1999

Stimate domnule Dumitriu,

Tocmai am terminat de transcris interviul şi mă grăbesc să vă scriu înainte de a se fi stins primele ecouri. A ieşit bine rotunjit şi, în ciuda temerilor mele, are o înălţime de gând care face ca ideile să aibă, în totul, o generalitate şi o generozitate pe care n-am întâlnit-o la multe astfel de întreprinderi. Parantezele au şi ele un farmec de proză molcomă şi-i oferă cititorului odihna activă necesară întâlnirii cu următoarele pasaje mai adânci. Asta ca să mă refer la stil şi să vă liniştesc asupra temerilor pe care le aveaţi înainte de a începe înregistrarea.

Cât priveşte conţinutul propriu-zis, am două bănuieli şi nu ştiu căreia din ele să-i dau valoare de adevăr: fie aţi reuşit performanţa de a vă desprinde foarte bine – cel puţin în unele chestiuni – de lumea românească şi de politică în calitatea ei de fenomen copleşitor al lumii vii, fie aveţi prudenţa de a nu amesteca între ele elementele primordiale, deoarece – dacă mă uit bine – interviul iese din aproape nimic concret (partea despre România, vreau să spun). În ce priveşte prima parte, ea se desfăşoară de la dramatic încolo. Descrierea felului cum un scriitor – chemat să transfigureze substanţa unei lumi – se abstrage pas cu pas din această substanţă, videază totul în jur, fără să ignore riscul de „a călca în gol" şi de a se goli el însuşi de sens este o experienţă pe care n-aş vrea s-o traversez odată cu viaţa. Cred că v-aţi salvat ca scriitor (şi nu numai) graţie „rtugăciunii", că asta e substanţa care „v-a umplut" pe măsură ce dispărea cealaltă substanţă. O soluţie viabilă, fireşte. Sigur că „Dincolo" e ceva, cineva… Dar şi „Dincoace" este. Şi dacă fiecare om are nevoie de raportarea la „Dincolo" (Adânc, înalt etc.), e sigur că şi cei de „Dincoace" au nevoie de un clarvăzător („ales") dintre ei. Oare să fii scriitor nu înseamnă să te comunici „Dincoace" (deci celorlalţi), mai curând decât să te umnpli tu însuţi cu ceea ce e „Dincolo"? Spuneţi-mi dacă greşesc şi unde. Am sentimentul însă că nu greşesc prea mult, din moment ce consideraţi *Incognito* cartea dumneavoastră de căpătâi. Aceea era substanţa lumii din care aţi plecat. Sigur că erau multe de schimbat în ea.

[III] Acolo l-am cunoscut pe Octavian Bârle(greco-catolic)a, care lucra la Vatican, fusese unul dintre fondatorii Academiei Româno-Americane și am făcut un mic interviu cu el.

De altfel cartea chiar indică locurile „de operat". Şi apropo de *Incognito*: Am citit prima sută de pagini. Acolo este o *Istorie ieroglifică* a jumătăţii de veac românesc. Şi în afară de dumneavoastră, cred că există încă foarte puţine persoane care să fi lucrat atunci la Secţie[I] ori la minister şi care, deci, să fie capabile să alcătuiască „scara tâlcuitoare". Vă rog să fiţi bun aşadar şi să mă desluşiţi asupra istoriei care stă la baza "istoriei ieroglifice". Malvolio trebuie că e Leonte Răutu. Dar Roller? Dar

Ioneştii? Pe dumneavoastră vă recunosc ca personaj, deşi ideile proprii scriitorului sunt împrăştiate în mai multe personaje decât cel auctorial. Dacă acceptaţi să mă desluşiţi astfel – şi după ce termin cartea – o să vă scriu, fireşte, mai multe despre ea şi despre locul ei în lumea dumneavoastră (de creaţie) şi în lumea scrisului românesc, fiindcă mă încăpăţânez să cred că scriitorul este parte, aparţine celor de „Dincoace”, chiar dacă încearcă să-i întâlnească „Dincolo”.

Sper că vă merge mai bine cu sănătatea şi că, din 9 mai începând, cu o vârstă nouă deci, puteţi avea un nou echilibru (inclusiv între „Dincolo” şi „Dincoace”) şi seninătatea care să vă ajute să mergeţi înainte şi să scrieţi, să scrieţi, să scrieţi… Am credinţşa că nimic nu va rămâne nepublicat.

Vă doresc tot binele din lume…
Ecaterina Ţarălungă

P.S. Françoise Mohr este o fiinţă de excepţie, avizată în materie de succese literare contemporane, directă, sofisticată cât trebuie şi naturală când trebuie. E un noroc! La sfârşitul acestei luni plec la Bucureşti şi mă întorc la început de iulie. N-aţi vrea să-mi trimiteţi o ofertă de publicare a eseului pentru o editură? N-aţi vrea să vă aduc nişte cărţi româneşti?

100

15 martie 1999

Stimate domnule Petru Dumitriu,

Textul *Vârstei de Aur sau Dulceaţa vieţii* este, în momentul de faţă, în întregime cules (inclusiv prefaţa mea). Corectorilor – ei înşişi oameni cu carte, filologi – le-a plăcut textul, mărturisind că tocmai de aceea au corectat şpalturile cu multă plăcere. Textul *Vârstei de Aur* e o surpriză şi, ca surpriza să fie întreagă şi receptată ca atare, ca textul să poată fi citit cu uşurinţă şi cu plăcere, mi se pare clar că trebuie să apară ca un dosar-format carte. Acum se face ultima corectură, ca şi machetarea, aşa că eu cred că “memoriile” lui Totò Istrati vor ieşi în luna mai a.c.

V-am trimis în decembrie o fotocopie a *Stenahoriei majore,* după revista „Viaţa românească”. Sper că v-a sosit!

P.S. Eseul meu monografic despre Dvs.mi-a fost cerut de o excelentă şi elegantă editură bucureşteană. Sper, deci, că va apărea în cursul acestui an.

104

10 iulie 1999,
Compiègne

[I] Secția CC al PRM, apoi PCR.

Stimate Maestre,

Am revenit aseară la Compiègne şi mă grăbesc să vă trimit „mesajele bucureştene". Este vorba despre cartea Henriettei Yvonne Stahl cu fotografia din 1946 la sfârşit, despre caseta cu emisiunea lui Cătălin Ţârlea de la TVR şi despre interviul publicat în „Adevărul literar şi artistic"; iar în „Adevărul" este anunţată *Vârsta de aur*). Am uitat la Bucureşti, dar le am şi în august când mă întorc vi le trimit, cele două pagini despre dumneavoastră din „România literară" şi un xerox după poeziile pe care le-aţi publicat în 1946 (7 poeme) în „Caietul de poezie" nr. 1 al Editurii Fundaţiilor Regale, grupaj prefaţat de Tudor Arghezi. Am adus însă şi v-o transcriu, lista completă a titlurilor pe care le aveţi la Biblioteca Academiei Române. După cum observaţi, lipsesc complet din ţară titlurile publicate în Franţa, aşa că receptarea operei dumneavoastră este fragmentară, cunoscută doar de câţiva, care au avut acces la unele titluri. Cred că acest lucru trebuie remediat. Poate aveţi câte 2 exemplare (vi le pot duce eu la Bucureşti sau, dacă nu, editurile care v-au publicat, vă pot da din depozit exemplarele respective. Iată lista titlurilor existente:

1) Euridice • 8 proze, 1947;
2) Duşmănie • Nuvelă, 1948
3) Bijuterii de familie, EPLA, 1949
4) O sută de kilometri, 1949; 1956
5) Nopţile din iunie, 1950
6) Primăvara lui şaptezeci şi unu • Nuvelă, 1950
7) Drum fără pulbere, ed. a II-a, 1952;
8) Nuvele, 1951;
9) Să vii să-ţi dau pâine, 1951
10) Sărbătoare în zi de lucru, f.a.
11) 119 Dreptate, 1952
12) 129 Prietenul Sava, 1952
13) Din tată-n fiu, 1953
14) Poveşti adevărate, 1953
15) Despre Viaţă şi Cărţi, 1954
16) Pasărea Furtunii, 1954; 1955; 1957; 1959; 1960
17) Pentru demnitatea şi fericirea omului, f.a.
18) Cronică de familie, 1955; 1956; 1958; 1993
19) Cronica de la câmpie, 1955
20) Focul nestins, 1955
21) Aquarium, 1956
22) Noi şi neobarbarii • Articole, 1957
23) Rendez-vous au Jugement Dernier, 1963; traducerea românească, 1992;
24) Incognito, 1962 – în franceză şi engleză; 1993 – în română;
25) L'Extrème Occident, 1964
26) Les initiés, 1966; Le sourire sarde, 1967
27) L'Homme aux yeux gri, 1968;
28) Proprietatea şi posesiunea, 1991;
29) Zero sau punctul plecării, 1992;
30) Shakespeare – traducere Hamlet, 1955 (BPT)

Fişa dumneavoastră de autor pentru *Dicţionarul Academiei* am predat-o secretarului dicţionarului[I] şi am aflat că articolul despre Petru Dumitriu va fi scris chiar de Eugen Simion, preşedintele Academiei. Dacă există deci lucruri despre cărţile dumneavoastră pe care el nu le ştie, ar fi bine să-I informaţi. În rest, prin ţară e „o vreme fierbinte” din toate punctele de vedere. Afară sunt între 33^0 şi 38^0 la umbră, iar domnul Iliescu are în opţiunile electoratului 38% şi partidul său 39%. Convenţia Democrată care este la putere are 14%, iar domul Emil Constantinescu 25%. Lumea literară este la fel de împărţită precum o ştiţi. Ar urma să stabilim telefonic cum să ne vedem, pentru că programul meu aici e încărcat şi cu cercetarea şi cu filmările la Paris pentru o emisiune care va intra din toamnă, săptămânal, pe programul 1 al TVR. Mă gândesc însă că, peste iarnă, ori la primăvară, am putea plănui să scriem ceva despre Orient/ Occident. Să mai vorbim…

Mi-e dor de dumneavoastră, numai bine,
Ecaterina Ţarălungă

107

Compiègne, 26.10.1999

Dragă Maestre,

Am primit scrisoarea cea lungă, datată 20 oct., despre care – de altfel – vorbisem la telefon. Confirm şi în scris dorinţa mea de colaborare cu dumneavoastră printr-un studiu de 50 de pagini, anexat cărţii la care lucraţi şi în condiţiile pe care – mai mult decât generos – cum sunteţi, mi le oferiţi.

Cred că în primăvară voi veni iar la Compiègne pentru câteva luni. Va fi tocmai bine, fiindcă peste iarnă – am impresia – veţi termina *Non credo* şi – sper – veţi începe memoriile.

Răspunsul meu a întârziat o zi, pentru că am petrecut la Paris (în La Coupole) noaptea de duminică spre luni, într-o acţiune de binefacere a Lion’s Club, unde mi-a revenit onoarea de a sta lângă preşedintele Francofoniei, care e şi ambasadorul Voltei Superioare (azi Burkina Fasso) la Paris[II]. S-a legănat pe scaun toată noaptea. Orchestra era sud-americană, condusă de unul din inventatorii dansului salsa, celebrul (on dit) Ernesto „Tita” Puentes, venit special din Argentina.

Luni dimineaţa, după ce stătusem şi la Versailles două zile, în casa unor cunoştinţe, când am ajuns la Compiègne, am primit vizita unei familii de români (ea mi-e colegă, face ilustraţie muzicală la televiziune), care descindea de la Stuttgart şi pleca spre ţară, cu un ocol prin Paris. Au plecat după amiază (dar a treia zi după amiază), când m-am apucat să vă scriu. Mâine şi poimâine voi fi şi eu la Paris, la desprind din acest bloc și optează pentru ideologia de stânga.

Biblioteca Naţională, joi fac la Compiègne ultimele târguieli, pentru că vineri plec spre

[I] Fostul meu coleg de la Editura Minerva, Iordan Datcu.

[II] În prezent Burkina Fasso, ca și multe alte țări africane foste colonii franceze, devin independente și optează pentru ideologiile de stânga.

România.
Probabil joi o să mai vorbim la telefon. Vreau să vă rog însă – mai presus de orice – să aveţi grijă de sănătate şi de Françoise.

Vă urez numai bine şi vă îmbrăţişez!
Ecaterina Ţarălungă

P.S. Nu-mi mai scrieţi deci la Compiègne, ci la Bucureşti: Aleea Parva 4 Bl. D 12/7, Bucureşti 77429, tel. ac. 00407779598; TVR 004012306157.

116

7.06.1999 Bucureşti

Dragă Maestre,

If I were you, I would'nt waste my time cu nelinişti privitoare la imaginea a ceea ce reprezentaţi ca scriitor pentru România de azi. Cititorii din generaţia mea, ori mai tineri, abia vă descoperă. Marta Petreu şi soţul ei (Ion Vartic), Alexandru Ştefănescu de la "România literară" (redactor şef adjunct, fostul meu coleg de an de lafacultate), Cătălin Ţârlea, colegul meu de redacţie de la Televiziunea Naţională... Be patient please, just a little! Imaginea e o meserie, nu o întâmplare. Şi calităţile unui om rămân relevante până în ceasul când cineva, anume, le vede şi le pune în evidenţă. Dacă observ bine, aţi nimerit în mâna unei pleiade de critici precum cei de mai sus. Aici nu e vorba de calităţile lor intrinseci, nici de pătrunderea Dincolo de..., cât de rolul de "semnalare" pe care-l au. Cred deci că începutul a fost făcut. Nu uitaţi că aţi pierdut cadenţa acestei culturi de câteva decenii... Şi, apropo! O să vă aduc, sper, toate cele cerute şi altele în plus. Dar cine-i Chindriş care căuta la Cluj aceeaşi fotografie pe care mi-aţi cerut-o şi mie? Dacă-mi aduc bine aminte, există o carte, *Convorbiri cu Henriette Yvonne Stahl* de Mihaela Cristea (şi ea o colegă de televiziune). Încerc să vă aduc un exemplar de carte (dacă editura – fosta ESPLA, acum Minerva) îl mai are în depozit. Dacă nu, o să fotocopiez ceea ce vă interesează. Tot: articole, cărţi, albume, dar, pentru Dumnezeu, speram să vă fie limpede că mie n-aveţi nevoie să-mi spuneţi ca să ştiu şi să simt ce anume vă trebuie. Cum să nu-mi dau seama de acest început al "întoarcerii acasă" când am încercat chiar eu să-l provoc? Vă amintiţi scrisoarea de 6 pagini? Dar telefonul de dinainte de plecare, când v-am întrebat ce cărţi româneşti aţi dori să vă aduc? Mi-aţi spus "nu sar în sus de fericire". Ei, ei! O deschidere pe jumătate, nu e o deschidere... Îmi amintesc că mi-aţi spus să vă scriu lucruri plăcute şi care să nu vă facă să suferiţi. Dar dacă n-o să conştientizaţi până la rădăcină procesul în care vă aflaţi, n-o să vă eliberaţi de tensiunile care vă primejduiesc, până la urmă, sănătatea. Sper că sunteţi mai bine decât v-am găsit pe 6 mai. Şi sper că sunteţi înţelept şi vă dozaţi eforturile. Nu exageraţi cu lucrul noaptea. Organismul are un bioritm, ca al oricărei fiinţe supuse rigorilor naturii şi cosmosului, pe care voinţa omului îl poate răsuci în loc pentru o vreme, dar nu fără urmări pentru sănătate. Credeţi-mă! Tot ce trebuie să faceţi e să scrieţi şi să câştigaţi de partea dumneavoastră timpul. Marele Timp... Şi atunci... Ovidiu începea cu un vers foarte frumos capitolul din *Metamorfoze* dedicat lui Phaeton, fiul Soarelui, care-

şi începea astfel călătoria de pe Pământ spre cer: *Régia Sólis erát // sublímibus álta colúmnis...”*

Nu v-am scris nimic despre Bucureşti. Aşa cum bănuiam, ziua temperatura nu scade sub 30^0. Oamenii umblă ameţiţi după “berică”, dar grevele se ţin lanţ (metroul, învăţământul, uzinele de la Braşov). Tensiunea şi criza din Balcani se simt şi aici. Toţi românii sunt pro-sârbi şi nu mai vor să intrăm în NATO. A fost reabilitat Pacepa, şeful contraspionajului românesc de pe vremea lui Ceauşescu, judecat şi condamnat la moarte după ce fugise în SUA dezvăluind toată reţeaua contraspionajului românesc (cu legăturile lui cu tot)[I].

Dimineţile, câmpia şi oraşul au însă o lumină şi o frăgezime de parcă le-ai privi printr-o lentilă magică. Ele fac un întreg, o lume, o planetă şi îmi spun că un astfel de miracol rămâne un miracol chiar dacă unii nu-l percep, alţii nu-l văd şi alţii îl refuză. În sfârşit, e 22,30 şi mai am de dactilografiat pagini dintr-un interviu.

Vă rog să-i transmiteţi Françoisei salutările şi simpatia mea.

Mi-e dor de dumneavoastră! Numai bine,
Ecaterina Ţarălungă

120

18.10.1999

Dragă Maestre,

Aflu cu bucurie, din scrisoarea trimisă în 14.10. că aveţi scrise 150 de pagini de povestiri autobiografice. Am priceput bine? Dacă da, n-ar fi rău să mi le trimiteţi degrabă (eu plec din Compiègne spre ţară ân 28 octombrie) ca să ştiu la ce anume mă raportez dacă e să scriu cele câteva zeci de pagini despre dumneavoastră. Ca titlu generic ar fi mai bine spus Petrof Dimitrof (de fapt corect este Petrov Dimitrov – povestiri de Petru Dumitriu, şi nu Petru Dumitriu – povestiri de Petrof Dimitrof, pentru că descrieţi un personaj auctorial (Dimitrof). De fapt, francezii scriau cu doi f: Dimitroff, dar acum scriu cu v. În sfârşit, titlul este o chestiune de amănunt.

Cât priveşte NON CREDO, ceea ce constat este că nu merge, deşi vi se pare că ştiţi ce vreţi să scrieţi de la un cap la altul. Fapt e că primele pagini pe care mi le-aţi trimis datează de la Paşte (deci aprilie), adică de 6 luni. Asta se cheamă timp irosit. Mie mi-e limpede că un astfel de subiect nu poate fi cuprins între paginile unei cărţi. El poate fi subtextul (adică filosofia unui personaj) dar nu textul unui eseu, pentru că chestiunea este una de atitudine personală faţă de credinţă, rugăciune, Dumnezeu. În această zonă nimeni (nici preotul) nu dă sfaturi cum să te rogi, ci doar despre

[I] Între timp Ion Pacepa a fost reabilitat de Ion Iliescu, România a intrat în NATO, care a făcut în țară mai multe baze proprii. NATO vizează Marea Barieră Continentală dintre Asia și Europa, pe linia căreia se află Ucraina, Rep. Moldova, ca și bogățiile Siberiei. A fost prăbușit lagărul socialist (a doua linie de protecție a Marii Bariere), a izbucnit conflictul dintre Ucraina (pilotată de NATO și UE) și Rusia.

necesitatea de a te ruga. Problema lui „cum”, care este problema-cheie în NONCREDO, nu poate fi pentru cei ce se roagă fiecare altfel, decât o curiozitate: să afle cum vă rugaţi dumneavoastră. Dacă în paginile de memorialistică dotaţi personajul Dimitrof cu atributele unui credincios (care are un mod anume de a se ruga), asta este fundamental altceva. Calitatea cea mai de succes a lui Petru Dumitriu este aceea de scriitor, nu aceea de eseist. În sfârşit, nu ţin în chip absolut să vă conving de faptul că scriitorul şi eseistul fac două meserii diferite, care nu au în comun decât faptul că amândoi scriu cu creionul pe hârtie. Dincolo însă de ceea ce pot sau nu pot eu să vă conving pe dumneavoastră (ori dumneavoastră pe mine) un fapt rămâne cert: că scrierea se raportează, în final, la o realitate de receptare. Şi ea ne va spune cine a avut dreptate şi cine nu. În afară de asta, detenta startului unei scrieri este – pentru autorul ei – un indiciu al propriei lui capacităţi de realizare. Eu la asta mă gândesc când văd că începeţi iar şi iar de la primele pagini. Oricum, promit să închei aici – definitiv – tentativa mea de a face limpede pentru dumneavoastră felul cum văd eu problema cu NON CREDO şi de ce o văd aşa. Se spune că pe un om nu-l poţi convinge de un lucru decât dacă vrea să se lase convins. În rest, viaţa lui e viaţa lui şi îi aparţine pe de-a-ntregul. Pre cât zăresc eu din viaţa dumneavoastră, două mari chestiuni v-au marcat până aproape de disoluţia personalităţii: una a fost „singurătatea alergătorului de cursă lungă” (care se căleşte să reziste spre a atinge podiumul în final, dar uită să privească lateral, unde se desfăşoară în toată amplitudinea, viaţa însăşi), iar a doua chestiune ţine de construcţia însăşi a fiinţei şi – superficial privită – s-ar putea numi încăpăţânare, dar nu este. Este – o, vai, - conştiinţa faptului că acesta e singurul mod de a-ţi păstra identitatea cu tine însuţi, de a te putea vedea cum treci dinspre trecut spre viitor. E un reper cinstit folosit, dacă omul n-ar fi amestecat cu toate întâmplările vieţii care-l duc de acolo-acolo…Ce ziceţi?

Ecaterina Ţarălungă

122

Compiègne, 11.08.1999

Dragă Maestre,

Din câte îmi pot da seama, aceasta din 9.08. e prima scrisoare în care vă văd clar opţiunile şi văd – cum să spun – un fond uman pe care-l ascundeţi cu grijă. Mă bucur şi nu mă bucur. Mă bucur pentru că, odată cu această scrisoare unde cuvântul vreau e scris mare şi clar, intuiesc că aţi depăşit ceea ce numeam „pragul 75”, care era şi dublat de poragul bolii ce v-a încewrcat rezistenţa odată mai mult. Să te vindeci pe dinăuntru îmi pare prima condiţie ca să te vindeci pe dinafară. Dar nu mă bucur penbtru că, în galewria de „euri” care mi se dezvăluie, nici unul nu pare să dorească întoarcerea acasă. Pricep foarte bine contextul în care vă aflaţi şi legăturile cu viaţa. Nici nu-i nevoie să-mi înşiraţi iubirile unei vieţi. Eu altceva voiam să vă fac să vă întrebaţi (şi puteţi nici să nu-mi scrieţi despre asta, dar, pentru Dumnezeu, întrebaţi-vă!!): ce vor şti în viitor oamenii despre mine? Şi care oameni? Pe câţi cititori mizaţi în Franţa şi în lume? Pe câţi în România? Unde anume sunteţi recunoscut şi apreciat mai mult? Aici nu este – evident – vorba de o întoarcere în sens fizic (sper că nu la

asta vă gândeaţi), ci la o întoarcere „acasă” în sens spiritual. Oare nu vi se pare firesc să scrieţi pentru cei ce au, vor avea nevoie de ceea ce scrieţi? Nu consideraţi doar (vreau să cred) scrisul o plăcere dăruită cititorului pur şi simplu. Pentru plăcerea Occidentului cred că literatura ca remediu e prea slabă. Pentru plăcerea românilor e de neînţeles. Ei continuă să caute mesajul şi să-şi citească în el calea şi soarta. De asta aţi avut succes cu Cronica de familie. Şi de asta mă gândesc că memoriile dumneavoastră le-ar spune multe lucruri încărcate de sens. În sfârşit, dată fiind opţiunea la care vă refereaţi, nu mai insist şi considerăm acest subiect închis. Mărturisesc că refuzul de a citi cărţi şi autori români, le-am interpretat ca pe un fel de spaimă de a intra în contemporaneitate. Şi eram gata să vă orientez în hăţişul valorilor culturale româneşti. Dar dacă nu, nu… Cei ce nu vă vor cunoaşte, nu vă vor citi.

În altă ordine de idei, cred că am scris „Euridice” pentru că era personajul feminin din mitologie. Eu însă mă aflam în postura lui orfeu, care ntă fără să ştiedacă-l urmează cineva dincoace de Podul Morţilor.

Cartea de interviuri la care lucrez aproape am terminat-o. Ea cuprinde cam trei secţiuni (teoretic vorbind): interviuri cu personalităţi din exil (aici se află şi interviul cu dumneavoastră, dar şi cu Monseniorul Bârlea de la München, cu un profesor de românistică din Bremen, cu preşedintele Academiei Româno-Americane, cu Georges Astaloş şi Paul Dimitriu de la Paris, cu români din Voivodina, Ungaria, Basarabia, ba chiar şi din Transnistria), cu personalităţi politice româneşti (doi prim-vicepreşedinţi de partide, P.D.S.R. şi P.N.Ţ.C.D), cu personalităţi implicate în economia şi politica românească din diverse unghiuri. Mi-am cumpărat o imprimantă şi sper, în luna pe care o voi petrece la Bucureşti, să culeg toate textele, unele direct de pe banda audio. În plus, voi avea de văzut a doua corectură a Dicţionarului de literatură pe care l-am scris şi de adăugat fişe noi (scoase de la B.N.F.). Pe urmă, presantă şi năucitoare este această emisiune săptămânală de o oră, pe programul I şi la o oră de vârf, al cărei producător sunt şi care cuprinde personalităţi din absolut toate sferele cointeresate în fenomenul românesc. Emisiunea are 3 părţi: una filmată la Bucureşti (20’), una la Paris (20’) şi un invitat surpriză (filmări tot la Bucureşti). Totul are însă un aer de spectacol cultural (se cheamă Café Corso), cu foarte multe imagini care trebuie montate şi iar montate, are un moderator etc. La Paris am avut şansa să filmez cu directorul de imagine al filmului Codine (Jean Pierre Lazar), făcut de Henri Colpi după Panait Istrati şi, cum se zice, am cunoscut mulţi „români fericiţi”, dar şi mulţi francezi la fel de „fericiţi”… Oare printre care aţi vrea să fiţi şi printre care sunteţi cu adevărat?

Cu cele mai bune gânduri,
Ecaterina Țarălungă

P.S. Dacă doriţi să-mi răspundeţi, voi fi la Bucureşti.

125

Bucureşti, 18.06.1999

Dragă Maestre,

După discuţia despre Fundaţie şi Augustin Buzura le-am comunicat răspunsul (refuzul) dumneavoastră şi mi-au pus în mână cele 20 de pagini de manuscris.

Deoarece nu ştiu când şi cum anume *Non credo: oro* va ajunge, pe romneşte, în posesia românilor, eu aş preda – cu voia autorului, evident – aceste pagini Bibliotecii Academiei. Fănuş Băileşteanu (care mi-ia fost chiar coleg de facultate), director adjunct al Bibliotecii, ar fi fericit să le aibă. Socot că o publicare a lor acum, înainte de a apare cartea în vreo ediţie şi cu toată tevatura de rigoare legată de “incapacitatea de plată” a Fundaţiei, ar da – pe de o parte, o imagine ciuntită (asupra cărţii şi autorului), iar pe de alta asupra “cererii” şi “ofertei”, ca să mă exprim în termenii economiei de piaţă. Dar, dacă doriţi, manuscrisul poate apuca şi calea publicării. Scrieţi-mi numai ce să fac. “Mesagerul” dumneavoastră mai stă la Bucureşti până pe 5 iulie.

În altă ordine de idei – dacă nu cumva aceeaşi – am stat şi am întors pe toate feţele cele întâmplate. E adevărat că imaginea unui om nu se compune instantaneu şi complet, ci prin cunoaşteri parţiale şi succesive. Aşa deci progresează şi cunoaşterea mea în ceea ce vă priveşte, din clipa când am venit la Metz pentru interviu şi până acum. Dincolo de faptul că “personajul auctorial” e mai complex decât o lasă să se vadă cărţile lui, trebuie însă să vă spun că el are şi talentul de “a se ascunde” spunând de fiecare dată altceva decât afirmase mai înainte, parţial altceva, dar totuşi destul de mult altceva pentru ca să nu-l poţi reconstitui ca pe un “continuum” spaţiu-timp, ci ca pe o “mulţime discretă” de personaje măsurabile între graniţe destul de vagi. S-ar putea ca, în acest mod de abordare să fie vina “privitorului”. Dar nu cred că e doar vina lui. Privitorul şi analistul (chiar eu adică!) e convins că e şi “vina” subiectului analizat. Problema e; unde s-ar afla situată aria de comunicare? De colaborare? Poate-mi spuneţi ce vedeţi dumneavoastră în această direcţie. Iar eu, ca un sportiv disciplinat, voi păstra normele de «concurs»: - să nu scriu scrisori lungi; - să nu stârnesc, vorba lui Aristotel, “pasiunea” şi “ura” (adică durerea); - să nu provoc căderi “peste marginea fragilă a abisului”; - să-l ţin pe preopinent între graniţele realităţii; - să-i favorizez judecăţile de evaluare comparativă a situaţiei scriitorului de aici şi de acolo, adică legate de opţiunile definitorii: ce eşti, ce alegi să devii, să comunici etc. Adăugaţi alte norme! Spuneţi-mi-le şi mie! De luminile pe care fiecare le aruncă asupra celuilalt depinde, în fond, o bună colaborare.

Vă trimit cartea despre Cantemir din două motive. Ea este apărută în ’89, anul revoluţiei şi a fost, pentru mine, un fel de *Incognito*. Pe urmă, o să puteţi observa că abordarea mea despre lume este mediată şi nu directă, ca a dumneavoastră. Asta m-a ferit de multe necazuri în lumea de aici. De altfel socot, între altele, că abordarea “mediată” vi s-ar fi potrivit mai bine (deşi poate n-aţi fi atins aceleaşi înălţimi) fiindcă v-ar fi lăsat mereu o margine de autoanaliză pe care acum o recuperaţi întorcându-vă la eseu. Greşesc cumva?

Cu aceeaşi simpatie,
Ecaterina Ţarălungă

127

1 septembrie 1999, Bucureşti

Dragă Maestre,

Am primit alaltăieri scrisoarea dumneavoastră datată 19 august. Evident că eu aş accepta să propun editorilor români *Non credo: oro*, deşi Andriana Fianu s-ar putea

supăra, pentru că ţine mult la calitatea de agent literar pe care i-aţi conferit-o (şi a publicat scrisoarea respectivă în “România literară”). Calitatea mea ar fi deci, în ochii lumii literare, aceea de uzurpator. Dar fie! Nu stricarea imaginii mele printre scriitori ar fi lucrul de care mă tem mai mult. Ci altul. În calitate de fostă proprietară de editură şi de librărie, pot să vă spun că ştiu relativ bine mersul pieţei de carte în România. Las la o parte criza economică acută din acest moment (când lumea n-are bani de hrană, dar-mi-te de cărţi!) şi apreciez doar faptul că aceasta e patria nativă a lui Caragiale (altul mort în exil!), o patrie unde credinţa în Dumnezeu a fost prohibită în chip expres. De generaţii întregi lumea locului s-a obişnuit să ştie că valorile supreme ale vieţii sunt cele concrete, pipăibile. O viaţă epidermică şi grăbită, la limita supravieţuirii (materiale şi spirituale) fac ca în România să fie receptate cărţile care dau răspuns chestinilor zilei şi nu întrebărilor fundamentale. De ce credeţi că au plecat din ţara asta Emil Cioran şi Mircea Eliade? Ce-au păţit filosofii care au rămas – Blaga şi Noica ? Mă gândisem la toate astea de când mi-aţi trimis primele pagini din Non credo. De asta am şi spus: scrieţi-vă memoriile! În ele este viaţa unui om cu problemele, întrebările şi soluţiile ei. Cred că s-ar vinde bine. Şi în Europa s-ar vinde bine, pe fondul tentativei de globalizare, cartea unui “estic” ajuns în “vest”. Mai ales că despre perioada aceea aici nu se ştie aproape nimic.

Cum însă tentativele mele de a vă condiţiona în favoarea memoriilor au dat greş de fiecare dată, iar eu am sentimentul că trimit săgeţi care se înfig într-o bucată de pâslă, o să mă las de calitatea de “săgetător”, eu fiind după zodie leoaică. Fie deci cum doriţi. Probabil aveţi temeiuri cu mult mai adânci decât cele literare ca să scrieţi *Non credo*. M-aş bucura s-o aduceţi pe Françoise în România, ea păstrează încă zone de strălucire adevărată. Când mă întorc la Compiègne o să-i aduc o gravură mică şi frumoasă a castelului de la Bran (al lui Dracula!). Am văzut că-i plac gravurile.

În rest sunt foarte ocupată cu emisiunea pe care o „produc” la televiziune, ocupată mai ales cu probleme tehnice (deschiderea finanţării, formarea echipei, pregătirea filmărilor cu decoruri, costume, texte şi tot ce ţine de mamagement, cum se zice astăzi părţii nenvăzute a artei, dacă şi asta mai e artă!) Pe urmă vor fi invitaţi foarte mulţi, din toate sferele vieţii româneşti. Am şi corectura la *Dicţionarul de literatură română* şi de finalizat proiectul pentru un studiu referitor la Basil Munteanu, de terminat abia când mă întorc la Compiègne, în 8 octombrie.

Aştept un semn bun de la dumneavoastră, semnul că puteţi să-mi scrieţi fără trac, fără cenzura minţii şi voinţei de a urma o cale anume doar din principiu, fiindcă nu m-aţi convins încă de faptul că dincolo de cuvântul scris nu rămâne cuvântul nescris şi adevărat… Nu m-aţi convins!

J’espère à bientôt,

Ecaterina Ţarălungă

P.S. Am primit de la Belgrad, de la profesorul Milan Vanku (român din Voivodina, fost profesor la Belgrad şi Priština, mi-a recenzat cartea despre Cantemir în „Balkanika”) o scrisoare înspăimântătoare în legătură cu ceea ce se întâmplă acolo. Omul acesta n-are bani nici de ţigări! Şi a fost translatorul de română al lui Tito, e specialist în istoria diplomaţiei balcanice din sec. XX. La noi e membru fondator al Asociaţiei Nicolae Titulescu de pe lângă Ministerul de Externe. Acolo, la ei, o să se mai întâmple ceva…

130

Compiègne, 6.08.99

Dragă Maestre,

Se pare că, în sfârşit, v-aţi decis să reacţionaţi la mesajele mele şi să spuneţi „în clar” în ce punct vă aflaţi. Scrisoarea trimisă în 4 august şi primită azi mă lasă să înţeleg acest lucru. Aveam o bănuială că nu vă merge cu NON CREDO. Asta se întâmplă nu fiindcă înăuntru ar fi prea plin (plin este, dar nu cu parcursul acestei cărţi), ci fiindcă nu vă e clar ce mesaj ultim vreţi să transmiteţi cu această carte. Nu ştiu cum vă faceţi cărţile. Dacă metoda e „să goleşti” ce e înăuntru, atunci trebuie aşteptată clipa când înăuntru, în cuptor, cozonacul e copt. Până atunci e un chin în gol. Dar ar mai fi altă cale: unde vreţi să ajungeţi? Ce-ar afla cititorii? Cu ce-ar rămâne ei? Din perspectiva acestui final aţi putea construi parcursul cărţii.

Şi mai am o bănuială în ce priveşte NON CREDO. Ideea ascestei cărţi n-a apărut ca urmare a unui moment de criză? Nu cumva gândul că trebuie să laşi ceva care să străpungă scoarţa groasă a indiferenţei occidentale şi să vă asigure, în sfârşit, îndreptăţita recunoaştere, e ceea ce a dus la ideea cărţii (scrisă în mai multe limbi de circulaţie)? Nu cumva e gândul că singurul dumneavoastră punct fix, singura posibilitate de percepere a eului propriu ca entitate întreagă şi independentă s-ar săvârşi avînd în fundal, ca un ecran luminos, pe cel de Dincolo (din afară şi din adâncime deopotrivă)? Gândi-ţi-vă bine şi, dacă am cât de cât dreptate, atunci reconsideraţi-vă poziţiile faţă de NON CREDO, fiindcă aceasta e cheia reconsiderării poziţiilor faţă de dumneavoastră înşivă. Eu înţeleg, o, vai, foarte bine temeiurile încăpăţânării într-un act de creaţie. Dar, dacă sunt fapte pe care nu le-ai luat în calcul când te hotărăşti să te încăpăţânezi, atunci poţi trăi o cădere în gol iremediabilă. Deci încă o dată zic: gândiţi-vă bine înainte de a pune iar condeiul pe hârtie, la temeiurile ultime care v-au adus aici. Acesta e momentul când, bărbăteşte şi dincolo de orice considerent (inclusiv vârsta) puteţi face o mişcare decisivă. Pentru că forţă aveţi, slavă Domnului, cât pentru zece scriitori, nu pentru unul! N-ar fi poate, mai bine, să înglobaţi meditaţiile despre credinţă şi rugăciune într-o carte cu mesaj mai larg şi mai generos?

Revin la ideea că acolo unde sunteţi deja recunoscut drept „cel mai mare scriitor în viaţă”, adică în România, cititorii s-ar bucura să afle cum aţi trăit, la ce v-aţi gândit, ce a însemnat Occidentul faţă de „ideea de Occident” şi ce a devenit „ideea de România” faţă de România tinereţii, aceea pe care aţi părăsit-o. Memorii din exil mi se pare că ar fi o carte! Aştept să-mi scrieţi!

Ecaterina Ţarălungă

132

Compiègne, 10.10.1999

Dragă Maestre,

M-am întors sâmbătă la Compiègne şi mă grăbesc să răspund ultimei scrisori, primită încă la Bucureşti. Nu am la mine scrisoarea, dar îmi amintesc bine textul scris oblic şi care afirma cu tărie că nu vă caracterizează receptarea temporizată, ca „prin

pâslă” a stimulilor (mă refer la cei intelectuali), ci că sunteţi făcut din „carne vie şi sânge”. Eu nu asta contestam de fapt, ci prudenţa (ar fi mai bine spus spaima) în faţa perceperii reale a stării de fapt. Despre implicare ce să mai vorbim… Vă amintiţi că m-am oferit să vă trimit din Bucureşti cărţi din care să percepeţi stadiul actual al literaturii, problematica ei dureroasă („carne vie şi sânge”) şi m-aţi refuzat? Eu mă gândeam la acea literatură care poate folosi oamenilor ca model de viaţă. Fiindcă stadiul dumneavoastră – din punctul de vedere al literaturii române – a rămas la 1962. Ce apăraţi de fapt? O comoditate interioară? Păi asta e „pâsla” la care mă gândeam.
Sigur că veţi fi receptat în România în integralitatea operei. În fond, şi Chateaubriand a fost tradus aproape în întregime. Dar asta e altceva… Ar fi o problemă de apartenenţă. Sunteţi parte a unei literaturi („carnea şi sângele ei”) sau vă aparţineţi doar dumneavoastră înşivă, fără a vă împărtăşi durerea cu cei care vă citesc? Pentru că, în registrul receptării, problema e să corespunzi unui orizont de aşteptare, nu să impui unul. Să corespunzi înseamnă, mai înainte de orice, să cunoşti. Apoi să oferi o soluţie. Ce este o soluţie fără cunoaştere? Văd că aflaţi de la diverşi vizitatori, la nivel de reacţie nefiltrată cu mintea, ceea ce lectura cărţilor v-ar fi oferit cu un plus preţios: aţi fi ştiut nu doar ce se întâmplă, ci şi în ce registre se răspunde. În sfârşit, s-o lăsăm. În fond, îmi spun că libertatea – nepreţuită – de a vă putea scrie „în clar” ceea ce cred este semnul că n-aţi refuzat definitiv lumea din care aţi plecat. Iar pentru cineva plecat de decenii, nu e oare acesta semnul unei certe dorinţe de întoarcere? Cum merge cu *Non credo*? După regulile (aspre) pe care vi le-aţi făcut singur, în septembrie ar fi trebuit s-o terminaţi. Dacă nu e gata, mă tem că trebuie să reevaluaţi totul. Vreau să zic să vă reevaluaţi şi, poate – de ce nu? – să vă gândiţi mai îndeaproape la *Memorii*. În ce mă priveşte, am adus corectura a II-a a *Dicţionarului de literatură română* şi navighez prin ea. De asemenea, trebuie să termin de pus la punct volumul de interviuri politice. O să merg la BNF şi să mă ocup de cărţile dumneavoastră în următoarele săptămâni, pentru că pe Basil Munteanu l-am terminat de citit. Îi trimit Françoisei gravura „castelului lui Dracula” (Bran), iar dumneavoastră una care a figurat în expoziţia de centenar Ion Creangă (31 decembrie 1989!)

Vă doresc sănătate şi numai bine în toate sensurile!
Ecaterina Ţarălungă

134

25.07.1999, Compiègne

Dragă Maestre,

E adevărată şi adâncă tristeţea pe care-o simt traversând ultima scrisoare. Şi tot atât de adevărat e că apăraţi bine şi fără preget bastioanele tuturor credinţelor pe care le aveţi. Prin aceste structuri de apărare vreţi să spuneţi că o fiinţă nu e unică faţă de toate celelalte? Ce comunicăm de fapt unii altora în chip profund şi real? Numai ceea ce se transmite telepatic, pe calea cea mai dreaptă. Dar acestea sunt stări, sentimente, aspiraţii. Fiecare după sensibilitatea lui ştie că celuilalt îi e bine sau nu, e liniştit sau nu, trist sau nu… Dar nu ştie dacă are slujbă sau nu, ce idei politice,

economice are, ce cuprindere culturală etc. Iar aceştia din urmă, toţi, sunt factori care-i fac pe oameni asemănători tot atâta cât perturbă comunicarea dintre ei. Pentru că firele nenumărate ale tuturor acestor căi ale vieţii reale se întretaie deosebit în fiecare om şi-l fac să tragă concluziile în virtutea cărora judecă lumea şi pe ceilalţi. Cât despre experienţa religioasă, eu bănuiesc că Non credo exprimă cel puţin unificarea a două planuri diferite: unul este al religiei, în virtutea universului căruia dumneavoastră încercaţi să comunicaţi (folosind „ad libitum” concepte, modele, experienţe şi parabole religioase) o experienţă aflată dincolo de religie şi de religiozitate. Este acel tip de experienţă pe care, măcar o dată în viaţă, trebuie s-o fi avut orice om: care permite intuiţia unicităţii ultime. Aşa vor fi apărut religiile monoteiste: Iahve, Aton etc. Dacă asta vreţi să spuneţi, permiteţi-mi să observ două lucruri:

• nu folosiţi conceptele filosofic adevate;
• nu vă raportaţi decât la trăiri personale, pe care încercaţi să le obiectivaţi „à travers” de latină şi evoluţia termenilor în limbile romanice (în ideea, nenumită, că de fapt Cuvântul exprimă Fiinţa). Biblia însă a transmis sinteze, fapte anterioare latinităţii. Nici nu vreau să pomenesc de nenumăraţii greci intraţi în fondul culturii latine, care nu erau creştini, dar erau filosofi şi se refereau la Logos, la Δεως şi aşa mai departe. Dar ce vă faceţi cu perşii, cu unicul Iahve, cu unicul Aton al lui Amenhotep al IV-lea din vechiul Egipt? Vă spun deci că, din acest unghi, al hăţişurilor conceptuale care învăluie Non credo, nici o putere a cititorului nu poate scoate ceva la lumină. Vă amintiţi că v-am întrebat de planul cărţii? Dacă vreţi să scrieţi un eseu pentru cei ce traversează crize de spiritualitate, de identitate ori de limită temporală, bazându-l doar pe intuiţii, veţi avea doar cititori care percep cam aşa: „Aha! Mai e cineva ca mine! Ia să vedem!” La sfârşit vor închide cartea şi o vor uita, pentru că – revin şi zic – hăţişurile fiecăruia sunt altfel, iar lumea e plină de Mesia, secte şi religii care ne spun lucruri când asemănătoare, când diferite între ele, ca şi de noi. Revin deci la ideea Memoriilor din scrisoarea precedentă, care poate folosi modelul unic al unei vieţi reale ca model pentru toţi cei ce se confruntă cu problemele vieţii reale. Sper că putem conveni asupra unui lucru: deşi aspirăm spre cer, trăim pe Pământ. Şi ce Pământ! Şi el ar avea nevoie de căi de traversare. În altă ordine de idei, mă rog de iertare pentru întârzierea răspunsului. Între 21 şi 24 iulie am fost la Liège pentru conferinţa A.R.AI. Unde am văzut mulţi români de prin toate colţurile lumii.
Mi-e dor de dumneavoastră cel adevărat, aşa cum e, mai ales pentru că mă acceptă aşa cum sunt!

Ecaterina Ţarălungă

Lista publicaţiilor consultate pentru ediţia de *Opere*

Almanahul literar Steaua (vãzut 1949-1951, 1951-1955, 1960, 1972, dupã 1990)
Apostrof (vãzut 1990-2001)
Contemporanul (vãzut 1945-1960)
Europe (vãzut mai-iunie 1959)
Fapta (1 vãzut 944-1946)
Flacãra (vãzut 1948-1949)
Frankfurter Algemeine Zeitung (1964-1981
Gazeta literarã (vãzut 1954-1960)

Informația (vãzut mai 1956)
Innostranaia Literatura (vãzut 1955, 1959)
Jurnalul (vãzut 1939)
La Roumanie Nouvelle (vãzut 1953)
Le Combat (vãzut 1957-1958)
Le Qotidien de Paris (vãzut 1984)
Le Monde (vãzut 1961-1964)
Les Lettres Françaises (vãzut 1956-1959)
Literaturnaia Gazeta (1955, 1959)
Națiunea (vãzut 1947-1948)
Panorama d'aujourd'hui (1981-1986)
Revista Fundațiilor Regale (1943-1947)
Scînteia (vãzut 1957)
Steaua (vãzut 1949-1974)
Studentul român (vãzut 1948)
The New York Rewieu of Books (vãzut 1984)
Universul literar (vãzut 1943, 1945)
Viața româneascã (vãzut 1948-1960)

Demersuri editoriale

1.**Prefeţele (1997) lui Petru Dumitriu pentru volumele intrate în ediţie**[1]

Euridice

Binecuvântaţii mei părinţi mi-au dat din copilărie profesori particulari de franceză, engleză, germană, latină; şcoala mi-a dat latina, iarăşi părinţii mei ziare, reviste şi o bibliotecă în franceză şi germană. Mai târziu, în italiană. La universitate am mai învăţat spaniola.

Am scris la 13 ani în franceză. La 14 ani, cred, de asemenea în franceză, Les trois combats avec l'hydre, după istoria lui Corso Donati în Storie fiorentine ale lui Macchiavelli. Între 14 şi 20 de ani, sub influenţa literară a lui André Gide şi a lui Jean Giraudoux, precum şi a literaturilor elină şi latină, cele opt proze din Euridice, premiate de Societatea Scriitorilor drept primă carte publicată şi comentată imbecil de prost de Gheorghe Călinescu. Mulţumesc amintirii profesorilor Caracostea şi Rosetti, care au publicat cele opt proze în „Revista Fundaţiilor Regale”.

Preludiu la Electra

Din aceeaşi etapă lăuntrică şi aceeaşi primă perioadă a vieţii mele s-a născut Preludiu la Electra – prin 1943, cred. Mulţumesc teatrului din Piteşti şi, eventual,

[1] Aceste prefeţe au fost trimise prin fax profesorului Eugen Simion, iar originalele date Ecaterinei Țarălungă, în anul 2000, la Metz. Originalele au fost înmânate posesorului de drept.

vreunui alt teatru din ţară pentru reprezentarea piesei după peste patruzeci şi cinci de ani de tiranie rusească.

Greşeala

Această piesă, primită de Teatrul Naţional din Bucureşti şi deja pregătită pentru actori, a fost interzisă de consilierul sovietic de resort, al cărui nume l-am uitat. Pe vremea aceea Petru Comarnescu a fost un călduros susţinător al încercărilor mele de piese de teatru, toate împiedicate de irsponsabilii aşa zişi „responsabili” comunişti. Mai târziu, am săvârşit în colaborare cu Sonia Filip mai multe piese fără valooare, care, ele, au fost jucate. Să fie şterse din amintirea noastră şi a tuturora. Sonia Filip e liberă şi fericită în Statele Unite şi eu liber şi în parte fericit, în parte nefericit, în Europa; rămânem prieteni de-a curmezişul Atlanticului.

Nopţile din iunie

Colectivizarea agriculturii române a ruinat România, precum colectivizarea agriculturii ruse a ruinat Rusia. Mihail Şolohov a scris foarte reuşite romane mincinoase despre măcelărirea a mii de cazaci de la Don şi colectivizarea agriculturii ruse, ucrainene, siberiene şi central-asiatice. Azi la Moscova se înalţă Institutul sau Academia de Literatură Mihail Şolohov. Eu am scris o nuvelă conţinând un adevăr: ţăranul care şi-a arat recolta. L-am văzut arestat, distrus; l-am întrebat pe subofiţerul de „miliţie” (minciună! Poliţie era, şi ce poliţie!) dacă omul va fi bătut. „A, ce! N-avem noi nevoie! Îmi răspunse acela, dând a înţelege că aveau ei metodele lor.

---

moartea lui Petru Dumitriu, în 2003, împreună cu scrisoarea însoţitoare, cu o notă referitoare la introduceri şi o notă de final. Le reproduc: D-sale D-lui Acad. Eugen Simion, Bucureşti Metz, 10 iunie 1977 Îţi mulţumesc pentru adânca, înţeleapta şi nestrămutata D-tale prietenie. Îţi trimit şi-ţi încredinţez prefeţe pentru o eventuală ediţie de *Opere*. Le vei aranja D-ta sau, cine ştie când, alt editor, adică îngrijitor al ediţiei. Eu le scriu fără nici o speranţă, la 73 de ani, numai ca să-mi fac datoria faţă de mine însumi şi faţă de cititorii eventuali, dintr-un viitor necunoscut. Se pare că ţara se va alipi în sfârşit cândva Europei şi civilizaţiei apusene. În momentul de faţă am impresia că serviciul poştal român e vraişte, nedemn de o ţară civilizată. Sper că mă înşel şi că adevărata cauză e trista şi sinistra tradiţie a serviciilor secrete comuniste, adică actuale. Sper că mă înşel şi în privinţa asta. În orice caz, îţi voi trimite fotocopii până îmi confirmi primirea în scris şi atunci originalul. Dumnezeu să te binecuvînteze. Al D-tale, Petru Dumitriu.
Post scriptum: M-am gândit ca, în continuarea dedicaţiei către Dl. Preş. Iliescu, să adaug: precum şi D-lui N.V. Constantinescu[I], primului preşedinte al României ales la prima victorie în alegeri a unei opoziţii libere în ţara noastră. Dar nimic nu mă încurajează în direcţia asta.
Post post scriptum: Oamenii ăştia nu se gândesc la viitor, la ce mutră vor avea în istorie? Nu le pasă! Iertaţi-mă! Am purtat în mine căinţa şi deznădejdea vreme de câteva zeci de ani. Agricultura românească e de atunci la pământ, dar nimeni nu e urmărit, pedepsit, nici o carte de istorie nu acuză şi nu condamnă bestialitatea şi ticăloşia marxist-leninistă-stalinistă rusă.

[I]Îl confundă pe președintele Academiei cu președintele țării, Emil Constantinescu.

Nota referitoare la introduceri: Am scris şi scrisă rămâne, prefaţa la *Opere* dedicată Domnului Preşedinte Iliescu. Am scris şi prefeţe la unele opere, respectiv în ce priveşte cele spurcate de tirania ideologică comunistă, sovietică, rusă, prefeţe menite a explica de ce unele opere nu merită să supravieţuiascxă – deloc sau în cea mai mare parte – nerămânând decât scurte – sau ceva mai cuprinzătoare – fragmente ca dovezi a ce ar fi fost oribila tiranie a barbariei marxist-leniniste-staliniste din anii 1944-1989, de care am suferit până în 1960, când m-am smuls şi, de atunci, din cauza infamelor complicităţi ale stângii „intelectuale" din Occident[II]. Iată prefeţele, unele, poate, în două versiuni.
Nota de final: La sfârşitul nopţii (cer umilit iertare pentru scrisul din ce în ce mai neciteţ!) sunt gata şi trec la noua carte, care te va bucura. În ce priveşte scrierile 1960-1997 şi mai încolo (?), trebuie să ne gândim, să-mi spui cum vezi lucrurile – de ce nu revedem catalogul editorial - la Seuil, l'Age d'Homme, Le Centurion, la Table Ronde, O.E.I.L şi încă una care-mi scapă[III],n-ai un doctorand să-l trimiţi cu o bursă la Paris? Şi la Mugar Memorial Library, Boston University, la dr. Howard B. Golieb, 771 Commonwealth Avenue, Boston, Massachusetts, 002215 USA, fondul de manuscrise P.D.? La el merge şi o fotografie. Dacă nu se mişcă nimic, las cărţile româneşti pe care le voi scrie, exact acestui fond, fără drept de publicare vreme de 50 de ani după moartea mea, când vor expira drepturile de autor. Am 73 de ani! Ce face ministrul culturii, preşedintele Consiliului[IV], dl. Buzura etc.?

Drum fără pulbere

M-am născut la kilometrul 1071 al Dunării, socotit de la vărsarea ei, în sus. Am copilărit acolo, am înotat, am vâslit, am cârmit barca în sus când era vânt în pânză. Am pescuit, am înotat de la malul nostru la malul sârbesc sau, mai bine zis, invers… O cunosc, o iubesc, vedeam cu ochii că un canal uriaş între un mare fluviu şi marea în care se varsă la numai câţiva kilometri mai la vale, e o idioţie. Poate că nu e, dar mie aşa mi se părea. Dar hai să fim eroi ai muncii, hai să-i maimuţărim pe cei o sută cincizeci de milioane de tirani care ne zdrobeau, hai să maimuţărim romanele care povesteau eroismul construirii de oraşe sau canale în cellalt capăt al Asiei, fără a sufla nici o silabă despre faptul că eroii erau prizonieri politici, puşcăriaşi nevinovaţi. Şi nici unul din vinovaţii de acum cincizeci de ani, dintre Ungaria şi Vladivostok, nu e pedepsit, dacă mai trăieşte, nu e hulit, nici el, nici numele şi amintirea lui şi „Slava, Slava naşego pisateli Mihaila Şolohova, Slava!"

Vânătoare de lupi.

Hotărâsem să mă supun pentru a supravieţui tiraniei marxist-leninist-staliniste. Pentru a supravieţui trupeşte, căci mueram de foame, de subalimentare, de boli ale unui trup cu vreo douăzeci de kilograme mai uşor decât greutatea normală la statura şi vârsta mea. Tatăl meu era închis fără motiv, numai ca fost ofiţer şi fost proprietar

---

[II]Petru Dumitriu simţea aceste reacţii mai mult instinctiv, dar adevărul, mărturisit de un membru marcant al cercurilor comuniste din Paris, sârb de origine, profesorul Vanku (al cărui frate, Milan, aflat la Belgrad, specialist în relaţii diplomatice româno-sârbe, a scris o carte despre Nicolae Titulescu este că

al unei mici moşii unde m-am născut. Mama mea era disperată, singură, fără nici un ajutor. El la închisoare la Timişoara, ea într-o cameră cu chirie la Timişoara. Eu am fost rimis de Partid şi de „Scînteia” să asist, ca scriitor, la procesul partizanilor care au fost apoi condamnaţi, tot la Timişoara. Am scris o scenă adevărată şi zguduitoare, văzută şi auzită de mine, de la „mama lui Lazăr de la Rusca”, la mormântul unui tânăr împuşcat de partizanii respectivi, pe care i-am văzut apoi la proces, slăbiţi, palizi-verzi, sortiţi morţii, la aşa zisul tribunal. Dar mama celui pe care-l împuşcaseră, hohotindu-şi bocetul la cimitir, era şi ea adevărată. Acest adevăr l-am scris, bine scris. Restul mişelie. Eram victimele giganticei temniţe aplaudate cu entuziasm de stânga occidentală. Am încercat şi eu. „Plecările la Canal” ale eroilor erau scrise, reuşite, cu î din i – ca să piară urma tipografică a Romei, a Românilor – şi m-am dus iarăşi „la Canal” ca să scriu urmarea. Şi ce să vezi, sârmă ghimpată, baionete, lagăre de robi. Aţi fi continuat să scrieţi? Dacă nu, ştiţi oare ce vi s-ar fi întâmplat?

Dar tatăl meu a fost eliberat, el şi mama s-au instalat şi au trăit, foarte modest, la Bucureşti. Pe mine comuniştii m-au decorat, sufletul meu nu m-a iertat, ţara nu m-a iertat. Am ispăşit patruzeci de ani. Cincizeci de ani. Iertaţi-mă.

Pasărea furtunii

De tot ce mă atingeam de dragul frumuseţii, sau dramatismului, sau tragediei pe care o descriam, era izbutit: aşa furtuna, sau furtunile (la început şi la final) din *Pasărea furtunii.* Tot restul era gunoi marxist-leninist-stalinist, rusoid. Cinste vouă, marii noştri vecini! Am onoarea să vă închin anii pierduţi ai tinereţii mele. Ba mai bine un rând din adâncul sufletului, milioanelor de ruşi şi rusoaice şi tătari şi ce vor mai fi fost, care au pierit în lagăre, în Gosudarstvennoie Upravleniie Lagherov, blestemată să le fie ticăloşia.

Cronicã de familie

În generaţia mea am fost trei – hai să zicem: cel puţin trei! prozatori de talent: Eugen Barbu, cu a sa capodoperă *Groapa*, romanul mahalalei, neîntrecut de nimeni, restul operei fiind corupt şi micit de tirania ideologică; Marin Preda, cu a sa *Întâlnirea din pământuri*, de calitate mondială şi niciodată apreciată pe merit, nici în România,

---

acest mesaj a ajuns la Europa Liberă (de unde l-a receptat Monica Lovinescu). În continuare, Cristinel Eliade a povestit (cf. Ion Caraion – *Caietul albastru*, memorii) că Monica Lovinescu s-a dus la Gallimard și a cerut să nu fie primit Petru Dumitriu în Franța, fiind trimis de comuniști să fragmenteze emigrația. După doi ani de verificări, francezii au considerat că nu era adevărat și l-au sfătuit pe Mircea Eliade să plece.

[III] Le Cerf.

[IV] Fundaţia Culturală Română, al cărei preşedinte era scriitorul Augustin Buzura. Fondul Petru Dumitriu de la Mugar Library, Boston, poate fi accesat liber. Am corespondnță în acest sens (publicată la rubrica numită *Corespondență*).

nici în lumea largă – clelelalte opere ale lui Preda mi se par, toate, mai mult sau mai puţin, deteriorate de răsuflarea puturoasă a Partidului – şi eu, în *Cronică de familie,* prost tradusă, ciopârţită şi înţeleasă în Occident, dar sortită să rămână în literatura română, poate în linia *Boierilor vechi şi noi* şi a *Comăneştenilor*[l] (dacă nu mă înşală memoria). Presiunea tiraniei m-a silit să renunţ la orice rază de lumină asupra „lumii bune" româneşti dintre]860 şi 1950, şi asta încă o crimă a stăpânilor noştri, adăugată la puzderia de crime de toate soiurile pe care mizerabilii le-au săvârşit între 1944 şi 1989, aproape o jumătate de veac, mai crâncenă decât vremea Fanarioţilor.

Aşa cum e, *Cronica* va rămâne şi se va citi, şi e un fel de minune neintenţionată, întâmplătoare, datorită unei combinaţii de împrejurări ce s-au potrivit ca prin farmec. Lăudat fie numele Celui de Sus, binecuvântată fie mila sa faţă de mine, nevrednicul.

Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane

Cronică de familie n-a primit nici un premiu de stat. Premiate au fost *Nopţile din iunie* şi, dacă nu mă înşel, *Drum fără pulbere.* Tovarăşii nu erau deloc siguri că poate fi acceptată *Cronica*. După ea, tot ce am scris era gândit ca o cronică a anilor de după război. Era numai de câţiva ani de zile. După cele trei sute de personagii, două mii de pagini şi douăzeci şi patru de povestiri ale *Cronicii*, încă o dată preţ de vreo trei volume. Nu am numărat niciodată câte povestiri conţin *Biografiile…*, cu atât mai puţin câte personagii. Am scris cu inima grea, între mârâiturile piticului sinistru Beniuc şi acreala de sus a călăului literaturii române Răutu. Încercările mele de a-i potoli pe tirani trebuie că au dăunat anumitor personagii şi episoade. Anii în care am scris *Biografiile* au fost ani din ce în ce mai cumpliţi, cei din urmă doi, 1958 şi 1959, fiind ani de viaţă cu o mască pe faţă, în inimă cu hotărârea de a mă smulge de sub tirania comunistă, rusească, chiar de-ar fi fost să mă coste viaţa.

Puţin a lipsit şi m-ar fi costat viaţa. „Fuga". Aşa îi spuneau evadării mele confraţii şi con-surorile scriitori, drăguţi şi binevoitori, pe la începutul anilor 1990. Eu îi zic evadare. I-aş zice scăpare cu viaţă, salvare de înec, de la sufocare. Ca să cad din lac în puţ. Ce să mai vorbim. Nu ştie cititorul ce am descoperit eu, mârâiala şi greaţa Occidentului faţă de un mizerabil intelectual corupt, fugar, laş, oribil de nerecunoscător faţă de nobila generozitate a Partidului. Păi de ce nu rămăsesem acolo să „lucrez la bază"[l]? Îmi scriu cu scârbă oameni ai muncii din Franţa. Intelectualii de stânga germani mă respingeau şi ei şi aşişderea cutare sau cutare anglo-saxon acru şi rânjit.

Eu eram fericit: scriam *Întâlnire la Judecata de Apoi* şi, mai ales, principala mea operă scrisă în Occident, Incognito, pe româneşte. Stă tipărit pe ediţia originală: „versiune franceză a autorului". („Păi vezi? De-aia n-ai luat Premiul Goncourt. Originalul e pe româneşte.") Nu viză de intrare în Franţa, încă mai puţin azil politic – de Gaulle cu Ceauşescu în picioare în maşină, unul lung, cellalt pitic, aclamaţi de poporul român. Azil politic în Germania, viaţă grea, strâmtă. În România eram mort, condamnat pentru totdeauna. Zece, douăzeci de mutări după peripeţiile muncii,

Incognito

---

[l]Nicolae Filimon (*Ciocoii vechi și noi*) și Duiliu Zamfirescu.

sărăciei, supravieţuirii. Eram convins că Estul rusesc şi comunist se va îmblânzi niţel în 2010. Am şi scris asta în ziarul german „Christ und Welt" în 1970 sau 1980. Zece mutări – un manuscris românesc rătăcit, pierdut: *Incognito*[II].

Nu cred, mă rog

Povestiri ale vieţilor mele, sub pseudonimul Petrof Dimitrof
(manuscrise de la Petru Dumitriu)

Cuvânt înainte

Trebue să încep, acum la sfârşitul zilei, către miezul, ba chiar spre miezul nopţii, la 31 ianuarie două mii.

Ier, în cursul zilei, am simţit prima oară în viaţa mea prevestirea morţii. Născut acum trei sferturi de secol, am trăit câteva vieţi în lumea veche şi în cea nouă, precum şi în lumea dinlăuntrul meu, şi în lumile închipuite, zămislite de mine aflat în miezul lor; am simţit că mi-a venit vremea să vă las învăţătura încredinţată mie de către lumea întreagă şi viaţă şi de către Acela care, sau ceeace se află înlăuntrul lumii şi vieţii şi dincolo de lume şi de viaţă, şi înainte de ele şi după ele şi aici şi pretutindeni, şi cred că în nici un caz nicăeri.

Acela, Acesta nu există? Nu ştiu, iar cine spune că El, Aceia, nu există, nu ştie ce vorbeşte. Eu trăiesc pe lumea asta, cu ajutorul ştiinţelor exacte şi experimentale şi al tehnicilor întemeiate pe acele ştiinţe. Ce văd, văd. Ce ştiu, ştiu. Şi-mi dau seama de marginile văzului meu şi cunoştinţelor mele; şi înaintez, sau simt că înaintez, sau ştiu că pot înainta mai sus, mai adânc, până la marginile următoare, şi dincolo de ele, şi probabil dincolo, cât mă vor ţine puterile, şi mă va purta omenirea. Până la moarte, dar nu dincolo de ea. Şi înainte de moarte, care mi-a dat azi primul semnal de alarmă, căci m-am simţit mai rău ca niciodată, am avut glicemia – proporţia de zahăr în sânge – cea mai scăzută din viaţa mea, trupul şi sufletul mi-au fost mai slabe decât oricând, dar mai limpede decât oricând ordinea lăuntrică, a acestei lumi a mea şi a eului meu, zic: al meu. Îmi zic: trebue să trăieşti şi să făptuieşti drept cel care eşti, să faci ce ai făcut toată viaţa, să transmiţi semenilor tăi ce ai înţeles şi învăţat, şi ce n-ai putut înţelege, nici mânui, întunericul şi Nimicul dincolo de marginile pe care semenii tăi şi tu însuţi le-aţi atins, sau căutat, sau închipuit, sau născocit. Da, trebue neapărat să trec la faptă. Aici. Iată cum:
pagina de gardă;

[I]Acesta a fost punctul de vedere exprimat chiar de De Gaulle, cu prilejul vizitei în România, din 1968, la discursul căruia am fost prezentă ca studentă. El considera că Europa, în întregul ei, Vestul și Estul, trebuiau să afirme forțe democratice reunite în lupta cu tentativa de supremație pe continent a SUA și cu fascismul. În acest context a și cerut cele 16 tone de aur cu care Franța susținuse efortul de război al SUA. Le-a primit, dar și-a pierdut funcția de președinte al Franței. Chiar din România a plecat mai devreme din cauza grevelor studențești de la Paris.

[II]Mi-a spus că a rupt manuscrisul românesc într-un acces de furie. Așa cum l-a publicat însă, este rezumatul *Colecției de biografii, autobiografii și memorii contemporane*, refăcut după notele cu care a plecat din țară.

După pagina „de gardă" (de titlu), urmează titlurile de „capitole" sau povestiri, primele cu titluri mai mult sau mai puţin eseistice şi un titlu comun:

Partea întâia: Cele trei lupte cu …

I Încă fără titlu

II Prima şi ultima lecţie

III Nu cred, mă rog ţie, Doamne, Dumnezeul meu. Non credo, oro, rogo Te, Domine, Deum meum. Doamnă Ţarălungă, Deum meum sau Deum nostrum?

IV Prima cutremurare, prima izbândă. Victoria umilinţei.

Fiecare cu locul şi data concepţiei sau apariţiei în revistele "Steaua" şi "Apostrof"?, Cluj şi cu adaosuri de scriitorii şi poeţii de la "Steaua" şi "Apostrof" comentînd noua linie de creaţie a mea (religioasă şi revenire la limba română) P.D.

Metz, la miezul nopţii, 31 ianuarie anul două mii

Metz, 10-11 februarie 2000

După primele fragmente de Introducere, primul capitol mai puternic, prevestind pe cel mai puternic, acela al (sic)………..

Prima şi ultima lecţie

Mă gândesc cu aceeaşi prietenie şi recunoştinţă la prietenul meu Anatol Baconski, întemeietorul şi directorul "Stelei". L-am iubit şi nu-l uit. Mulţumesc de asemenea urmaşului său Aurel Rău şi membrilor echipei redacţionale. Dar şi prietenilor lor – şi ai mei – clujeni, poetei Marta Petreu, soţului ei Ion Vartic, creator al revistei "Apostrof". Şi tuturora, maturi sau tineri, bărbaţi şi femei, care publică revistele literare şi lucrază în editurile de astăzi, în ţara noastră în sfârşit liberă.

Lor tuturora le datorez sentimentul că pot să scriu şi să public pe româneşte, aşa cum de mult îmi doream.

Iată deci prima pagină, începută în 8 octombrie 1998, pusă de-o parte şi reluată în 8 şi 9 noembrie 1999 – acum când evenimentele şi presa şi mediile mi-au redeşteptat vechea dorinţă şi mi-au inspirat speranţa că n-am trăit şi scris în zadar.

Am şaptezeci şi cinci de ani, trei sferturi din secolul douăzeci, şi sper să mai trăiesc cât îmi mai rămâne până la a şaptezeci şi şasea zi de naştere, în mai, anul 2000, şi să scriu până la capăt cartea de faţă.

Până la vârsta de treizeci şi şase de ani am trăit şi scris în ţara noastră. M-am văzut silit să mă smulg şi să mă slavez în exil, în Apusul liber, democratic şi luminat. Trăiesc aici din ianuarie 1960, întâi mai bine de un sfert de veac în Germania Federală, civilizată şi primitoare de străini refugiaţi şi dornici de libertate, cum eram şi eu, unul din miile de fraţi de pribegie încetăţeniţi în libera, omenoasa, luminata patrie a lui Goethe.

Din copilărie am învăţat ca toţi compatrioţii mei cultivaţi, limba franceză şi literatura şi civilizaţia franceză, care au adus o contribuţie fundamentală la

societatea, cultura, literatura, artele ţării mele de naştere, modernizate şi însufleţite de civilizaţia Franţei, până inclusiv la limba română modernă şi contemporană, aşa cum s-a desvoltat ea după revoluţia franceză şi primul imperiu napoleonian. În exil, am scris şi publicat în limba franceză, şi de vreo zece ani trăiesc în Franţa.

Am învăţat multe lucruri în această viaţă destul de lungă, sub trei, patru regimuri politice, în Europa de Est, în călătorii până în China, Africa, Europa apuseană, Statele Unite şi cu contacte culturale în toate ţările respective, fie că am absorbit literatura şi filosofia acelor ţări strălucite, fruntaşe ale omenirii, datorită şi părinţilor mei care mi-au dat nu numai viaţa, ci şi o bibliotecă în principalele limbi internaţionale, sau în traduceri ale capodoperelor create acolo – căci părinţii mei mi-au dat şi dascăli în principalele limbi universale, din care eu înţeleg şi vorbesc şi scriu franceza, engleza şi germana la perfecţie, italiana şi spaniola mai puţin, latina cât mi-a rămas din şcoală, rusa numai schiţată, după ocupaţia din 1944 şi regimul politic impus de Ruşi până în 1989.

Da, am învăţat multe lucruri. Mă simt îndatorat să transmit această învăţătură tuturor cititorilor din ţara mea de naştere, în limba noastră părintească.

Literatura face parte din civilizaţie, cum zic modelele noastre franceze, din cultură, cum zic Germanii cu acest al doilea cuvânt latin. „Civilizaţie” este viaţa, existenţa, oamenii („Cetăţenii”, civitas) liberi, omenoşi (liberi, humaniores); tot ce este contrariul barbariei, neştiinţei, primitivităţii este felul de a fi al omului „şlefuit”, opus omului „necioplit”.

Toate acestea constitue civilizaţia mondială a secolelor douăzeci şi douăzeci şi unu. Şi, probabil, civilizaţia primelor secole din al treilea mileniu al erei creştine. Restul e, vai, primitivism, barbarie, fie totală, fie în parte. Să nu vorbim de asta mai amănunţit, spre a nu jigni oameni care ar putea crede că facem aluzie la ei, ca şi cum ei n-ar putea nicidecum şi niciodată să se înalţe şi ei spre civilizaţie.

Civilizaţia presupune creaţie artistică şi literară, stăpânirea realităţii prin ştiinţe şi tehnică, respectul faţă de ele şi de oamenii de ştiinţă şi tehnicienii de tot soiul.

Veacul al douăzecilea, şi chiar al nouăsprezecilea, au fost pentru noi Românii, naţiune bogată în oameni de talent sau chiar de geniu, rodnice în talente şi chiar genii literare, ştiinţifice, artistice, politice. Uneori însă, scriitori, poeţi, artişti, oameni de ştiinţă au rămas neînţeleşi, prigoniţi, împinşi sau siliţi să-şi părăsească patria, şi n-au fost rechemaţi în ţară. Câţi n-au trăit şi murit în exil! Câţi n-au creat opere sau invenţii de mare valoare în Apus, în sânul culturilor apusene, deci pierdute pentru cultura, civilizaţia, limba română!

Noile generaţii române trebue să nu mai îngăduie, sau rabde, prigonirea politică şi ideologică a scriitorilor, artiştilor, gânditorilor şi oamenilor de ştiinţă români.

Mai mult: Românii trebue să înveţe a-i ocroti, a-i încuraja, a-i accepta, şi, pe cât se poate, a-i iubi. Pe cât poisibil, a-i înţelege.

Pe de cealaltă parte, scriitorii şi în general intelectualii şi şi creatorii de cultură trebue să înveţe a fi cetăţeni, a fi români şi cetăţeni. Să înveţe deci să-şi iubească ţara, să-şi iubească fraţii şi surorile români şi romånce, oamenii ţării, cultura noastră a tuturora, civilizaţia noastră a tuturora. Să încerce a înţelege şi a preţui ce e bun, luminos, ce e frumuseţe a cuvântului, a simţirii, a gândirii, ce e rodnicie a născocirii tehnice, a creaţiei artistice, a făuririi de viaţă mai bună, mai îmbelşugată, mai senină. Şi ce e contribuţie a României la progresul civilizaţiei omenirii.

Niciodată nu se va putea spune că „la noi se face prea mult pentru cultură”. Pentru cultura ţării şi pentru contribuţia naţiei române la civilizaţia omenirii întregi. La creaţia artistică, ştiinţifică şi tehnică.

Asta e cultura. Dela acolo, colere, colui, cultum: a sădi, a îngriji, a cultiva oameni, plante, animale, tehnice, instalaţii, zidiri. „A gospodări”.

Asta e civilizaţia: dela civis, civitas, civilis, civilitas, „cetăţean, societate a cetăţenilor, cuviincios, cuviinţă, fel de a fi ca între cetăţeni.”

Asta trebue să ştie copiii la şcoală, părinţii, tineretul şcolar, studenţesc, muncitoresc, funcţi(onăresc)[I].

2.Către diverse edituri și alte instanțe

To Harper & Roro Publication Inc.,
1700 Montgomery Street
San Francisco,
CAL 94111 USA

Dear Sir,

I hope you can help me with all information you have about Petru Dumitriu, a Romanian writer from Germany (1960-1989) and France (1989-2003) who published books (or intended to do that) to your Publishing House.

I prepare for Romanian Academy the most important issue of Petru Dumitriu's Works. So, I need all kind of information you can give me.

Bucarest, 24.02.2003

With my best wishes,
Dr. Ecaterina Ţarălungă
Adresse: Aleea Parva no. 4, Bl. D-12, app. 7, Bucarest 77429
E mail: tzaralunga@yahoo.com
tel. 0040-(0)21-7779598 (entre 20-23 heures)
mobile: 0040-(0)723-478343

Către Ministerul Culturii și Cultelor
Departamentul Literatură și Arte

Stimate domnule director,

În cadrul procesului de punere în valoare a marilor scriitori români, Petru Dumitriu este unul dintre cei mai importanţi. A scris în jur de 30 de volume, din care abia jumătate sunt cunoscute în ţară, dar în tiraje foarte mici. Editura Univers propune

[I] Restul textului nu mi l-a trimis.

traducerea ultimului său volum, publicat în Franţa în 1990, unde face referiri şi la revoluţia română (vezi prezentarea anexată), iar colecţia Biblioteca Pentru Toţi a Editurii Minerva îşi propune ca, în sfârşit, să-l introducă pe Petru Dumitriu cu romanul *Incognito*, prima carte a exilului, în această colecţie (vezi prezentarea).

Dat fiind faptul că Academia Română deţine dactilograma (36 de dosare, o mie de pagini) continuării *Cronicii de familie*, iar susbsemnata deţine manuscrisul inedit al unei lucrări, *Non credo, oro* (Nu cred, mă rog), eseu filosofic de 380pp, în engleză, pe care autorul doreşte să-l ofere spre publicare unei edituri româneşti cu drept exclusiv de publicare şi deţinere a copyright-ului pentru versiunile în franceză, engleză şi germană, scrise de autorul însuşi şi în curs de contractare la edituri din străinătate, vă rog să sprijiniţi întregul proiect de valorificare a acestei întinse şi însemnate opere literare.

21.05.2001

Cu deosebită consideraţie,
Ecaterina Ţarălungă
Tel. 093-478343

Prezentări

INCOGNITO

de PETRU DUMITRIU

(BPT - Editura MINERVA, plan editorial 2001)

Incognito este cel mai cunoscut roman al lui Petru Dumitriu şi pentru a-l putea publica autorul a fost silit să fugă din ţară. Publicat în Franţa, i-a adus autorului recunoaşterea internaţională.

Personajele continuă în timp viaţa acelora din *Cronică de familie* şi evenimentele sunt cuprinse în perioada 1945 – 1955, multe dintre personaje fiind uşor de recunoscut ca oameni politici şi de cultură ai României din acea perioadă.

Apărut pentru prima oară şi în România în 1992, această versiune din BPT este totuşi singura ediţie revăzută de autor. Viziunea premonitorie a lui Petru Dumitriu în legătură cu ce avea să devină orânduirea apărută după al doilea război mondial face din această carte cel mai puternic roman românesc al ultimelor cinci decenii. Valoarea lui este cu atât mai mare cu cât autorul l-a scris încă din 1962, el fiind rezumatul celor o mie de pagini dactilo lăsate în ţară, ajunse la Securitate şi înapoiate de SRI în 1996 Academiei Române, numite de autor *Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*. Acesta este singurul titlu cu care Petru Dumitriu intră în colecţia Biblioteca pentru toţi, de consacrare a autorilor români.

IUBIRI FĂRĂ SEAMĂN

de PETRU DUMITRIU

(Editura UNIVERS – plan editorial 2001)

Volum de povestiri de dragoste, ultima carte a autorului, publicată în 1990, odată cu stabilirea în Franţa, această carte are totuşi o miză mult mai mare: permanenţa Răului şi a Binelui, lupta dintre ele, rolul hazardului, traversează toate cele nouă povestiri cu puternică rezonanţă autobiografică.

Construită pe ideea iubirii eterne, a cuplului care există din cele mai vechi timpuri şi până astăzi, cartea are un loc de desfăşurare: Europa cu toate răsucirile istoriei sale, din Evul Mediu până la astăzi, în lumea unde emigrantul nu are loc nicăieri.

Surprinzător de actuală prin mesajul adresat poporului său – revoluţia din 1989 a fost impulsul momentan al scrierii cărţii – această carte este o adevărată bijuterie prin densitatea informaţiei culturale, filosofice, prin rafinamentul stilistic şi, nu în ultimul rând, prin puterea de a privi, graţie problemelor cuplului, problemele mari ale lumii în care trăim.

Doamnei Directoare a Editurii Eminescu

OFERTĂ

IUBIRI FĂRĂ SEAMĂN

de PETRU DUMITRIU

Volumul de povestiri de dragoste, ultima carte a autorului, publicată în 1990, odată cu stabilirea în Franţa, neapărută încă în România, propune totuşi o miză mult mai mare: permanenţa Răului şi a Binelui, lupta dintre ele, rolul hazardului. Aceste permanenţe traversează toate cele nouă povestiri cu puternică rezonanţă autobiografică.

Construită pe ideea iubirii eterne, a cuplului care există din cele mai vechi timpuri şi până astăzi, cartea are un loc de desfăşurare: Europa cu toate răsucirile istoriei sale, din Evul Mediu până la astăzi, în lumea unde emigrantul nu are loc nicăieri.

Surprinzător de actuală prin mesajul adresat poporului său – revoluţia din 1989 a fost impulsul momentan al scrierii cărţii – această carte este o adevărată bijuterie prin densitatea informaţiei culturale, filosofice, prin rafinamentul stilistic şi, nu în ultimul rând, prin puterea de a privi, graţie problemelor cuplului, problemele mari ale lumii în care trăim.

Textul tradus a fost revăzut de autor special pentru această ediţie.

Cartea şi coperta sunt lucrate pe calculator şi pot fi prezentate pe dischetă. Traducător Ecaterina Ţarălungă. Text revăzut de Petru Dumitriu

Domnului Director al Editurii EXPERT

VALERIU IOAN-FRANC

Stimate Domnule Director,

Propun spre editare continuarea romanului *Cronică de Familie*, de Petru Dumitriu, intitulată *Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane,* circa 1700 de pagini dactilo, confiscate de Securitate la fuga autorului, în 1960 şi cedate Bibliotecii Academiei în 1994, la solicitarea expresă a autorului.

Colecţie... cuprinde următoarele texte: *Soţul ideal; Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica; Paella; Un om în loc sau Cheia; Problema sexuală, Ars Amandi; Secretul; Copilăria unui netrebnic; Cafiné; Proprietatea şi posesiunea; Stenahoria majoră; Adolescenţii; Laminatorii de oţel; Coborâre în iad; Vârsta de aur sau Dulceaţa traiului; Nexus.*

Precizez că am obţinut din partea autorului dreptul de cercetare şi de editare a textelor sale, că este de acord să revadă întregul material şi permiteți-mi să-mi exprim speranţa că veţi accepta contractarea acestei lucrări care cuprinde cea mai agitată perioadă a istoriei româneşti din întregul veac douăzeci, de după instaurarea comunismului în România. Pentru că n-a putut publica această carte, autorul a emigrat şi a publicat la Paris un rezumat al ei, din memorie: romanul *Incognito*, cea mai cunoscută carte a sa.

07.10.2001

Ecaterina Ţarălungă
Tel. 093-478343

Domnului D. R. Popescu
Director al Editurii Viitorul Românesc

Stimate domnule director,

În cadrul procesului de punere în valoare a marilor scriitori români, Petru Dumitriu este unul dintre cei mai importanţi. A scris în jur de 30 de volume, din care abia jumătate sunt cunoscute în ţară, dar în tiraje foarte mici. Propun Editurii VIITORUL ROMÂNESC traducerea ultimului său volum, *Iubiri fără seamăn*, volum de povestiri de dragoste, publicat în Franţa în 1990, unde face referiri şi la revoluţia română (vezi prezentarea anexată). Precizez că traducerea este gata, a fost revăzută de autor pentru ediţia românească, iar drepturile de autor pot fi obţinute relativ uşor.

Traducerea este culeasă în format pentru editare şi are 154 de pagini (inclusiv foile de titlu şi sumarul), oglinda paginii 10/16 cm, c.10 dr. de rd.. Pot prezenta editurii un calcul (revers) şi coperţile (pe transparent).

Drepturile de autor sunt deţinute de Editions L'Age d'Homme, condusă de domnul Dimitrievici, 5 rue Ferou, 75006, Paris. Editura Univers obţinuse, înainte de a falimenta, 1500 franci elveţieni pentru copyright.

08.10.2001

Cu mulţumiri,
Ecaterina Ţarălungă
Tel. 093-478343

Prezentare

IUBIRI FĂRĂ SEAMĂN

de PETRU DUMITRIU

Volumul de povestiri de dragoste, ultima carte a autorului, publicată în 1990, odată cu stabilirea în Franţa, neapărută încă în România, propune totuşi o miză mult mai mare: permanenţa Răului şi a Binelui, lupta dintre ele, rolul hazardului. Aceste permanenţe traversează toate cele nouă povestiri cu puternică rezonanţă autobiografică.

Construită pe ideea iubirii eterne, a cuplului care există din cele mai vechi timpuri şi până astăzi, cartea are un loc de desfăşurare: Europa cu toate răsucirile istoriei sale, din Evul Mediu până la astăzi, în lumea unde emigrantul nu are loc nicăieri.

Surprinzător de actuală prin mesajul adresat poporului său – revoluţia din 1989 a fost impulsul momentan al scrierii cărţii – această carte este o adevărată bijuterie prin densitatea informaţiei culturale, filosofice, prin rafinamentul stilistic şi, nu în ultimul rând, prin puterea de a privi, graţie problemelor cuplului, problemele mari ale lumii în care trăim.

Textul tradus a fost revăzut de autor special pentru această ediţie.

Les Editions L'Age d*Homme
10, rue de Genève
1000 Lausanne, Suisse
tél. 0041-213210095
fax 0041-3208440

Cher M. Dimitrijevic,

Nous avons reçu de M-me Ecaterina Ţarălungă la traduction roumaine du livre *Les Amours Singulières* de M. Petru Dumitriu. Elle nous a donné ce texte revu par l'auteur. Nous sommes d'accord de publier cette traduction et nous vous prions de nous accorder le droit d'auteur .

Les Editions FORUM ont un profile de Droit et d'Enseignement, mais nous avons publié aussi, exclusivement en Roumanie, presque toute l'oeuvre de San Antonio.

En esperant que vous êtes le même ami des auteurs et des editeurs de tout le monde (y compris le nôtre), nous attendons votre reponse.

05.11.2001

Directeur
PETRE ISPAS

Domnului Preşedinte al Fundaţiei
ROMÂNIA DE MÂINE

Stimate Domnule Preşedinte,

Propun spre editare Fundaţiei ROMÂNIA DE MÂINE continuarea romanului Cronica de Familie, de Petru Dumitriu, text inedit, intitulată Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane, circa 1000 de pagini dactilo, confiscate de Securitate la fuga autorului, în 1960 şi cedate Bibliotecii Academiei în 1994, la solicitarea expresă a autorului.

Colecţia... cuprinde următoarele romane: *Soţul ideal; Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica; Paella; Un om în loc sau Cheia; Problema sexuală, Ars Amandi; Secretul; Copilăria unui netrebnic; Cafiné; Proprietatea şi posesiunea; Stenahoria majoră; Adolescenţii; Laminatorii de oţel; Coborâre în iad; Vârsta de aur sau Dulceaţa traiului; Nexus.*

Precizez că am obţinut din partea autorului dreptul de cercetare şi de editare a textelor sale. Este de acord să revadă întregul material. Imi exprim speranţa că veţi accepta contractarea acestei lucrări care cuprinde cea mai agitată perioadă a istoriei româneşti din întregul veac doăzeci: instaurarea comunismului în România. Pentru că n-a putut publica această carte, autorul a emigrat şi a publicat la Paris un rezumat al ei, din memorie: romanul Incognito, cartea care l-a făcut cunoscut în întreaga lume.

07.01.2002

Ecaterina Ţarălungă
Tel. 093-478343

Domnului Valentin Nicolau,
Preşedinte director general al SRTV,
Director al Editurii Nemira

Stimate Domnule Director,

Subsemnata Ecaterina Ţarălungă, publicist comentator la SRTV, propun spre editare Editurii Nemira continuarea romanului *Cronică de familie* de Petru Dumitriu, text inedit, intitulată *Colecţie de biografii, autobiografii şi memorii contemporane*, confiscate de Securitate la fuga autorului, în 1960 şi cedate Bibliotecii Academiei în 1994, la solicitarea expresă a autorului.
Colecţia... cuprinde următoarele romane*: Soţul ideal; Viaţa şi moartea lui Constantin Andreica; Paella; Un om în loc sau Cheia; Problema sexuală, Ars Amandi; Secretul; Copilăria unui netrebnic; Cafiné; Proprietatea şi posesiunea; Stenahoria majoră; Adolescenţii; Laminatorii de oţel; Coborâre în iad; Vârsta de aur sau Dulceaţa traiului; Nexus*, totalizând 1700 de pagini dactilo format A4.

Precizez că am obţinut din partea autorului, în scris, dreptul de cercetare şi de editare a textelor sale. Imi exprim speranţa că veţi accepta contractarea acestei lucrări care cuprinde cea mai agitată perioadă a istoriei româneşti din întregul veac doăzeci: instaurarea comunismului în România. Pentru că n-a putut publica această carte, autorul a emigrat şi a publicat la Paris un rezumat al ei, din memorie: romanul Incognito, cartea care l-a făcut cunoscut în întreaga lume.

De asemenea, deţin traducerea revăzută de autor (şi nepublicată sub această formă) a romanului *Incognito*, 520 pp in quarto, editat în România o singură dată, în 1993, la Editura Univers, acum dispărută. Fusese pregătită pentru publicare în colecţia Biblioteca Pentru Toţi, pe care am condus-o. Drepturile de editare aparţin editurii pariziene Editions du Seuil.

Există tradus de mine, în manuscris, revăzut de autor, volumul *Les Amours singulières* (Iubiri fără seamăn), cuprinzând 9 povestiri autobiografice de dragoste. Este ultima carte a autorului, 1990, şi nu s-a publicat în România. Traducerea este culeasă format in quarto, fusese pregătită pentru Editura Univers. Drepturile de autor aparţin Editurii L'Age d'Homme din Lausanne.

Mai deţin un manuscris filosofic al lui Petru Dumitriu, de 500 pp dactilo format A4, în engleză, intitulat *Non Credo, oro*, cu dedicaţia *To my country,* care ar merita, de asemena, să vadă lumina tiparului, cu atât mai mult cu cât autorul intenţiona (deţin o scrisoare în acest sens) să cedeze drepturile de editare unei edituri româneşti, urmând ca apariţia cărţii în alte limbi să fie plătită editurii româneşti. Scrisoarea respectivă mi-a fost dată de Petru Dumitriu pentru domnul Gabriel Liiceanu, care a refuzat să ia cunoştinţă de conţinutul ei.

Precizez că legatar universal după decesul lui Petru Dumitru este doamna Françoise Mohr din Metz, suntem în corespondenţă şi nu doreşte nimic altceva decât să vadă publicată opera lui Petru Dumitriu.

Cu speranţa că acordaţi semnificaţia pe care o merită operei acestui mare scriitor, vă exprim toată consideraţia mea.

25.09.02.

Ecaterina Ţarălungă
Tel. 0723-478343

Editura Litera, Chișinău - București

From:"Dan Vidrascu" <d.vidrascu@litera.ro> | This
is spam | Add to Address Book
To:tzaralunga@yahoo.com
Subject: contract petru dumitriu
Date:Fri, 28 Mar 2003 10:20:50 +0200

Stimata doamnã,

atașat vã trimit scrisoarea și contractul pentru *Cronicã de familie* de Petru Dumitriu. Dacă mai sunt necesare anumite modificãri vã rog sã mi le semnalați. Considerați cã ar fi cel mai bine sã trimitem contractul prin poștã, semnat de noi sau, într-o primã etapã, e suficient un email?

ILUSTRAȚII

Petru Dumitriu la 2 ani, Baziaș, în casa părintească

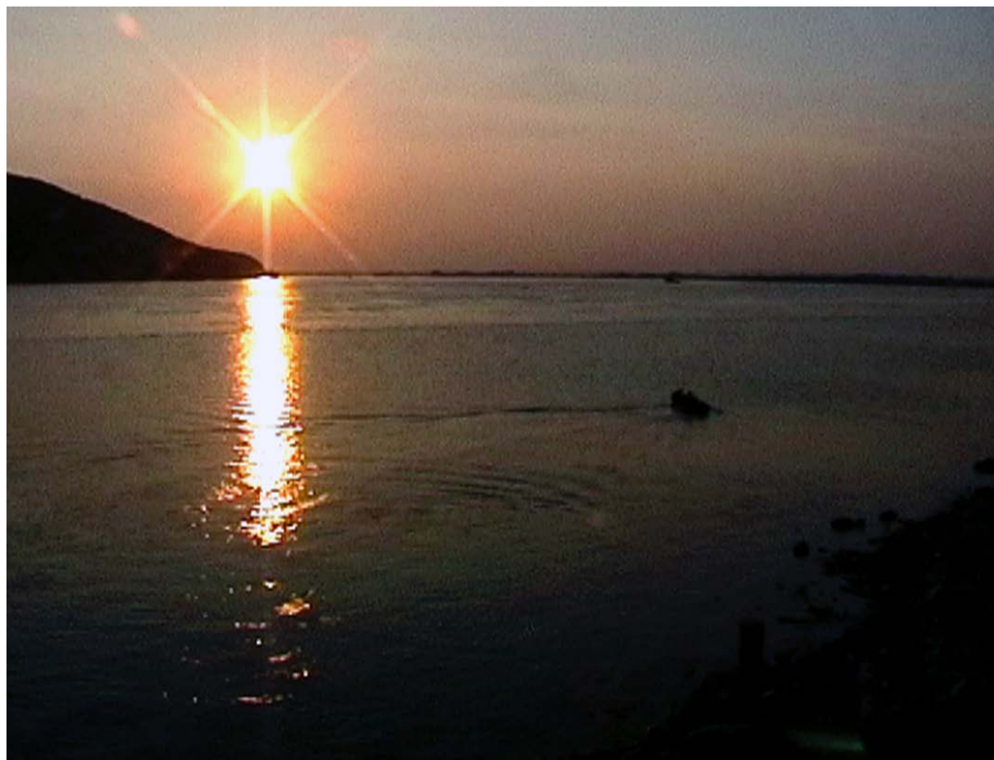
Vincenzia și Sebastian Românu, pe vaporul unde el era căpitan, la Baziaș

Petru Dumitriu în primul an de școală, când a fost botezat ortodox

Părinții, Tereza Debretzy și Petre
Dumitriu înainte de căsătorie

Dunărea la Baziaș, văzută dinspre casa natală

ROMÂNIA
JUDEŢUL CARAŞ-SEVERIN
PRIMĂRIA COMUNEI SOCOL
STARE CIVILĂ
Nr. 35 / 10.07.05. 2005

Anexa Nr.48

Către
D-NA TABĂLUNGĂ ECATERINA

Vă trimitem extrasul pentru uz oficial de pe actul de NAŞTERE privind pe DUMITRIU PETRU

EXTRAS
DIN REGISTRUL DE NAŞTERE
- pentru uz oficial -

C.N.P. S A A L L Z Z N N N N N C

Numele de familie		DUMITRIU		
Prenumele		PETRU		
Data naşterii		Anul	Luna	Ziua
		1924	MAI	8
Locul naşterii	Localitatea	SOCOL		
	Judeţul/Ţara	CARAŞ-SEVERIN		
Sexul		Cetăţenia		Naţionalitatea
BĂRBĂTESC				
DATE PRIVIND PĂRINŢII		TATĂL		MAMA
Numele de familie		DUMITRIU		DEBRECZY
Prenumele		PETRE		TEREZIA

Naşterea a fost trecută în registrul stării civile la nr. 48 din anul 1924 luna 05, ziua 19.
LOCUL ÎNREGISTRĂRII COM. SOCOL, JUD. CARAŞ-SEVERIN
(localitatea şi judeţul)

MENŢIUNI

"CĂSĂTORIT CU NEDREA IRINA-ENRIETA LA DATA DE 19 DECEMBRIE 1955, CU ACT NR. 1449 ÎN BUCUREŞTI, RAIONUL GHEORGHE GHEORGHIU DEJ".

Se certifică de noi exactitatea prezentului extras.
Ofiţer de stare civilă,
Racovici Milutin

Racovici Milutin
Ofiţer de stare civilă

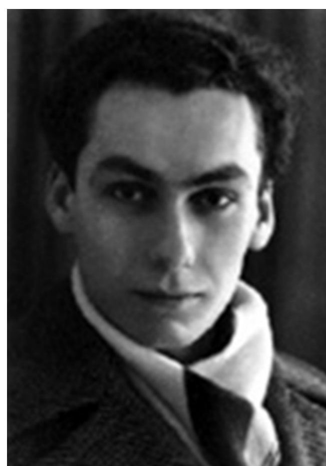
L.S.

Lila, acuarelă de Petru Dumitriu (1941)

Tereza, Petru și Lila în fața casei. La fereastră bunica din partea mamei și ordonanța tatălui

Student la Műnchen

Lila Dumitriu la absolvirea facultății, medic ortoped la Agigea

ANUL I NL. 14
LEI 15

FLACĂRA

4 APRILIE
1948

SAPTAMANAL DE ARTA ŞI DE CULTURA AL UNIUNII SINDICATELOR DE ARTIŞTI, SCRIITORI, ZIARIŞTI

TRIUMFUL LUMINII

de EUGEN JEBELEANU

(Continuare în pag. 2-a)

Un stimulent al creaţiei şi un îndemn

de LUCIAN GRIGORESCU

„SUDURA"

de PETRU DUMITRIU

(Continuare în pag. 2-a)

Actualitatea şi problemele teatrului

A. Actualitatea şi arta în general

de ANTONI IANIDI

(continuare în pag. 2-a)

EVA MUNTEANU

Munca brigăzilor de reconstrucţie

Petru Dumitriu, redacor la ziar

5 ianuarie 1953, "La Roumanie Nouvelle"

Cu Henriette Yvonne Stahl, soția lui, în Cișmigiu. Autorul mi-a cerut această fotog

Irina Medrea la 19 ani, atunci în grupul antifascist al lui Raul Șorban

Florian Medrea, tatăl surorilor Irina și Ileana

Nicolae Fotino și soția sa, Irina Medrea, la Cluj

Mihail Roller în centru, Nicolae Fotino (cu bască) în spate

Petru și Irina, a doua soție (n. Medrea, fostă Fotino) la București

Nicolae Fotino și Răzvan Theodorescu

George Macovescu, Henri Vidal, Henri Verneuil, Nicolae Fotino la primirea pe aeroport, București

La Capșa cu Hubert Juin și Jaqueline Baldi de la “Combat» (fondat de Albert Camus) din Paris

Irina și Petru Dumitriu la Capșa cu Henri Vidal (căsătorit cu Michèle Morgan)

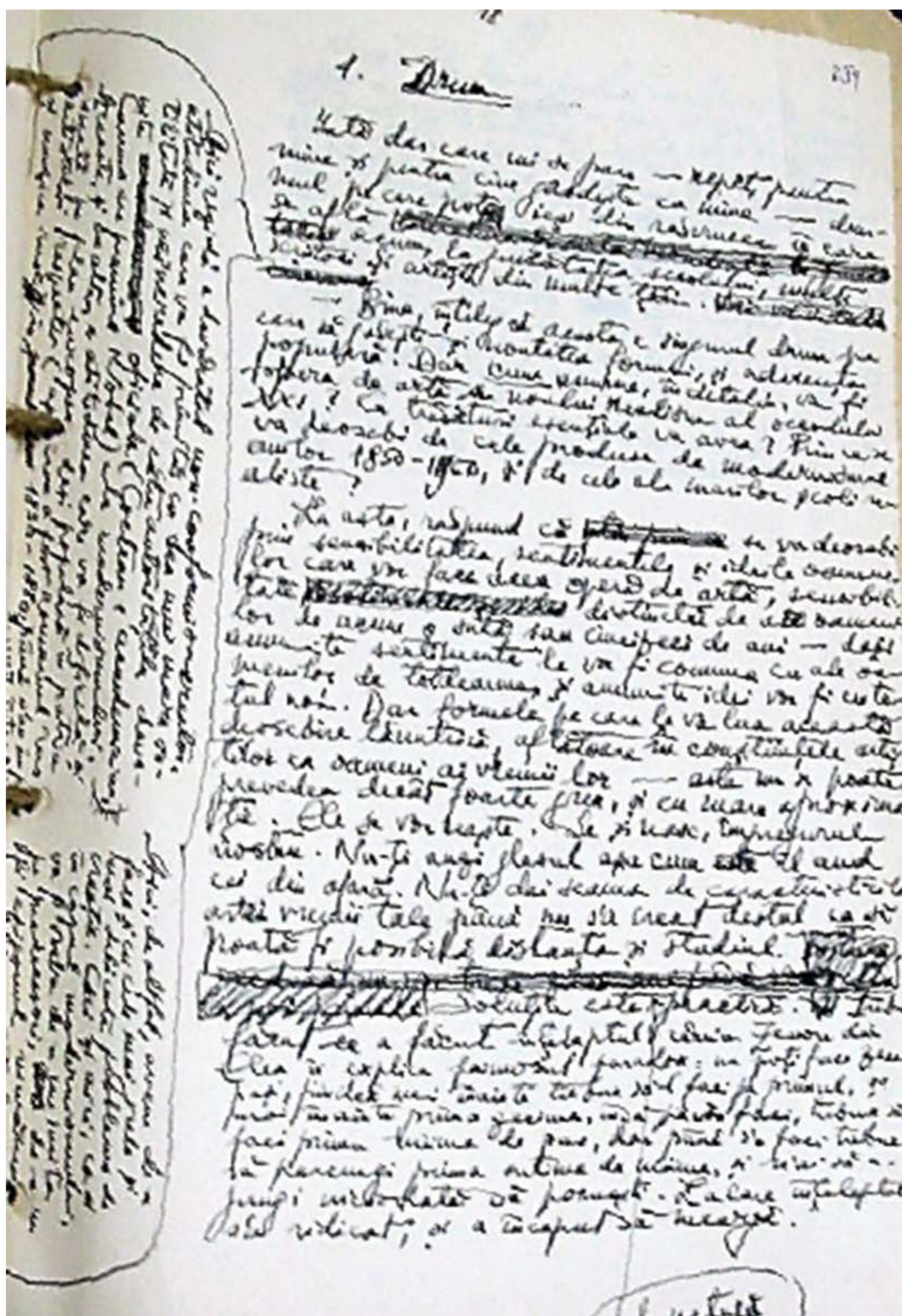

La Uniunea Scriitorilor -de la stânga Mihail Ddavidoglu, Petru Dumitriu, Alexandru Jar, Nicolae Jianu, Laurenţiu Fulga, Eusebiu Camilar (cf. Geo Şerban)

Petru Dumitriu la Școala de Literatură vorbind despre Balzac

Pagini de manuscris la *Cronică de familie* (din Dosarele de Securitate)

Pagină de manuscris la *Răscruce și drum*

Petru Dumitriu și Geo Bogza în China

Petru Dumitriu cu soția în documentare literară pentru *Drum fără pulbere,* în deltă, printre lipoveni

La Ambasada Franţei Petru Dumitriu cu soţia în stânga, Mihail Sadoveanu , Ion Frunzetti în centru, în fundal Valentin Lipatti (stânga), Tudor Vianu (dreapta)

Petru Dumitriu director fodator la ESPLA

Cu Nicolae Fotino, la Frankfurt

Casa lui Petru
Dumitriu din Frankfurt

Surorile Medrea (Irina și Ileana)
și Dumitriu (Ileana și Carmine) la
Frankfurt

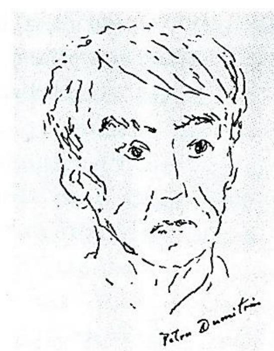
Jean François Thomas SJ.,
atunci misionar iezuit la
Manila

Fiica Ileana (Matzy, cea mare,
chimistă) , la plecarea la
Londra

Petru Dumitriu, 1968, funcționar la poștă, la Frankfurt

Petru Dumitriu
Bonn
Deutschland

La Las Palmas de Gran Canaria. De la stânga: balerinul Gelu Barbu, Henri Monsen (prietenul lui),

Irina și Petru Dumitriu

1968, Charles de Gaulle în vizită la București cu Nicolae Ceaușescu și Nicolae Fotino (în spate)

Julliard

Françoise MOHR
8, quai Richepouce
57000 METZ

Paris, le 9 septembre 2003

Chère Madame,

J'ai bien reçu votre requête au sujet de Pierre Travel, et c'est avec plaisir que je me suis mis quelques minutes dans la peau de Sherlock Holmes pour pouvoir vous répondre.

Effectivement, c'est bien Petru Dumitriu qui a publié « le Repos ou l'Asie intérieure» chez Julliard, choisissant le pseudonyme de Pierre Travel pour la circonstance.

N'hésitez pas à nous recontacter si vous avez besoin d'autres renseignements.

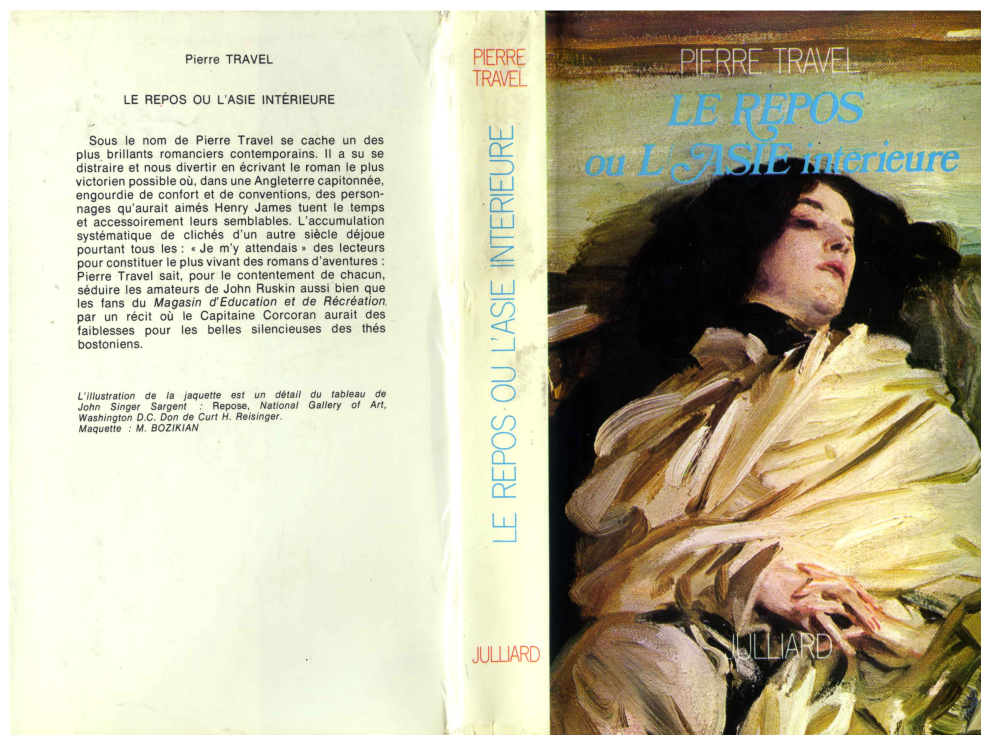
En attendant, je vous prie de croire, Madame, en l'assurance de mes sentiments les meilleurs.

Noémie de Lapparent
Assistante de Bernard Barrault

N. de Lapparent

24 avenue Marceau 75381 Paris Cedex 08. Tél. 01 53 67 14 00 - Fax 01 53 67 14 14
Locataire-gérant : Editions Robert Laffont S.A. au capital de 12 465 540 €. RCS Paris B 389 246 422
Code APE 221A. Siret 389 246 422 000 23 N° TVA / CEE FR 25 389 246 422. www.julliard.fr

Atestarea pseudonimului folosit de Petru Dumitriu în Franța

Pierre TRAVEL

LE REPOS OU L'ASIE INTÉRIEURE

Sous le nom de Pierre Travel se cache un des plus brillants romanciers contemporains. Il a su se distraire et nous divertir en écrivant le roman le plus victorien possible où, dans une Angleterre capitonnée, engourdie de confort et de conventions, des personnages qu'aurait aimés Henry James tuent le temps et accessoirement leurs semblables. L'accumulation systématique de clichés d'un autre siècle déjoue pourtant tous les : « Je m'y attendais » des lecteurs pour constituer le plus vivant des romans d'aventures : Pierre Travel sait, pour le contentement de chacun, séduire les amateurs de John Ruskin aussi bien que les fans du *Magasin d'Education et de Récréation* par un récit où le Capitaine Corcoran aurait des faiblesses pour les belles silencieuses des thés bostoniens.

L'illustration de la jaquette est un détail du tableau de John Singer Sargent : Repose, National Gallery of Art, Washington D.C. Don de Curt H. Reisinger.
Maquette : M. BOZIKIAN

La Metz, cu Françoise Mohr

CONSILIUL POPULAR
AL municipiului Tîrgu Jiu

MENȚIUNI:

ACT DE DECES Nr. 107

Astăzi anul 1985 luna februarie ziua 23
s-a înregistrat decesul lui DUMITRIU TEREZA
(numele de familie și prenumele decedatului)
fiul / fiica lui CAREL
(numele de familie și prenumele tatălui)
și a lui ECATERINA născut în anul 1894
(numele de familie și prenumele mamei)
luna septembrie ziua 10 în comuna / orașul / municipiul BUCUREȘTI
județul — de sex feminin de naționalitate
română și cetățenie română cu ultimul domiciliu în
comuna / orașul / municipiul Tîrgu Jiu str. Zona Sfintelescu [illegible]
decedat în anul 1985 luna februarie ziua 22 în
comuna / orașul / municipiul Tîrgu Jiu județul GORJ

Decesul stabilit prin certificatul medical nr. 2 din 22 februarie 1985
eliberat de spitalul Tîrgu Jiu
(numărul certificatului și cine l-a eliberat)
a fost cauzat de FRACTURĂ COL FEMURAL DREPT

Declarația a fost făcută de DRAGOMIR ILIE
(numele de familie și prenumele declarantului)
posesor al buletinului de identitate Seria BN Nr. 902617
domiciliat în comuna / orașul / municipiul Tîrgu Jiu str. T. Vladimirescu nr. 18

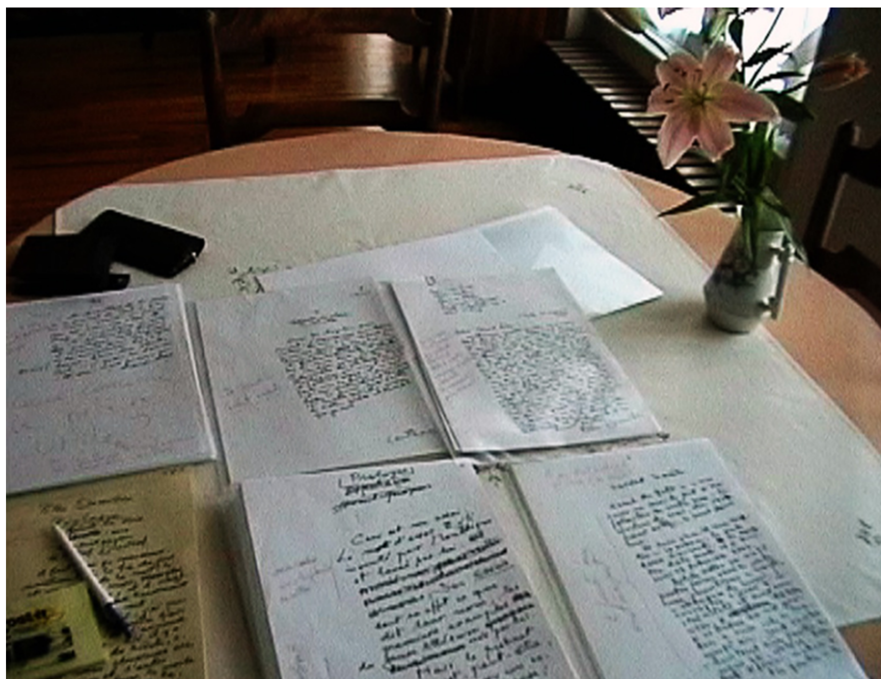
Semnătura declarantului I. Dragomir

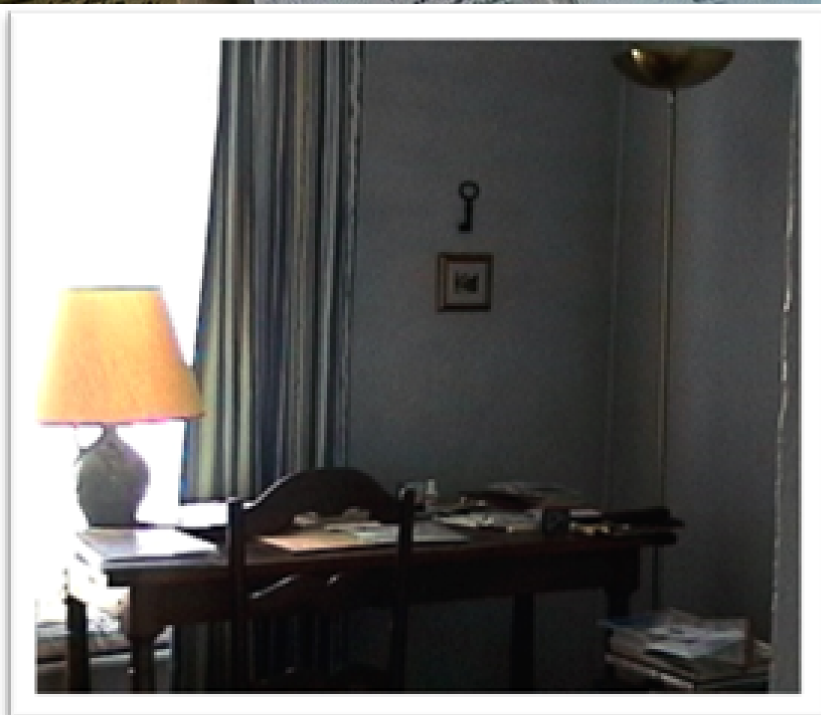
Semnătura delegatului de stare civilă,

L.S.

CERTIFICATE ELIBERATE
J7 080343

La Metz, ultimul manuscris: *Non credo, oro*

Metz, masa de lucru cu cheia pivniței casei părintești deasupra

LE MONDE — 23 janvier 1963 — Page 9

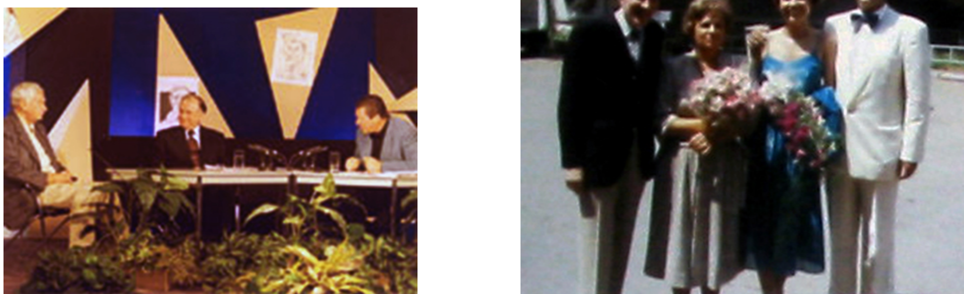
LA VIE LITTÉRAIRE

Par Pierre-Henri SIMON

INCOGNITO, par Petru Dumitriu

Pierre Henri Simon, recenzie la *Incognito* în " Le Monde"

În România, la TVR, cu Ion Iliescu și Octavian Andronic, 1992

Coralia și Nicolae Fotino, nașii lui Adrian Năstase (prim ministrru 2000-2004) și ai Danei (fiica lui Grigore Preoteasa, Angelo Miculescu tată adoptiv)

Dsale Dnei
Ecaterina Țarălungă
Radvan

Metz,
5.7.2000
la miezul
nopții

Scumpă Doamnă și prietenă,
alăturat, fotocopia pe care mi-ați trimis-o – comentariul Dvs la volumul prof. Iancu. Am subliniat cu roșu toate observațiile și reflecțiile Dvs care mi s-au părut uimitor de aproape la felul meu de a percepe realitatea culturală a noastră a Românilor, și aceea care ne înconjoară, mai ales spre Apus, căci Rusia intră într-o a doua – [illegible]zia mondializare ? revoluție culturală, după cea din secolul XIX. La ei, va dura mult până să se libereze de suprimarea birocratică și sărăcia în surse de informație mondiale. Treaba lor. Le urez succes, care se va răsfrânge și la noi. La noi, trebuie o revoluție culturală, o occidentalizare și o creativitate europeană. Se poate face trecerea dela română la franceză, la italiană, la vocabularul științific greco-latino – și mai ales anglo-saxon ? Și poate

Petru Dumitriu

Romancier roumain

Edgar Reichman în "Le Monde", 12.04.2004, după decesul lui Petru Dumitriu

Metz, 2000. Probabil ultima fotografie

Miza cărţii de faţă nu este pur şi simplu reamintirea – sub beneficiu de inventar – a unui scriitor care a creat de la jumătatea până la sfârşitul veacului XX, ci felul cum acest scriitor a construit un mesaj pentru noi cei de astăzi, de la începutul mileniului al III-lea, trăind într-o Românie, într-o Europă şi într-o lume aflate în plin proces de polarizare. O Europă care a fost, două veacuri, a Naţiunilor, dar tinde să nu mai fie. Acesta a fost atât temeiul selectării textelor, cât mai ales al edificării întregii armături de note şi comentarii menite să deschidă deopotrivă cititorului contemporan căi de acces spre operă, dar şi spre realitatea lumii în care trăim. Şi mai exact spus ar fi: căi de acces spre o corectă comparare a realităţii autorului cu realitatea noastră, a celor aflaţi într-o lume chiar mai globalizată ca a lui (dar indusă la nivelul reperelor, nu al fondului identitar, rămas multipolar), pentru ca oricare cititor de astăzi să înţeleagă, să aprecieze şi mai apoi să judece în cunoştinţă de cauză, pe baza faptelor, diferenţa dintre imaginea oamenilor despre ei înşişi în comparaţie cu realitatea propriu zisă.

Ecaterina Țărălungă

PROIECTUL PETRU DUMITRIU

Ecaterina Țărălungă

ISBN 978-973-720-894-1
9 789737 208941

